УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Миљана М. Матић

СРПСКИ ИКОНОПИС У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557-1690

докторска дисертација

Београд, 2014

BELGRADE UNIVERSITY

PHYLOSOPHY FACULTY

Miljana M. Matić

SERBIAN ICON PAINTING IN THE AGE OF RESTORED PATRIARCHAT OF PEĆ 1557-1690

doctorate dissertation

Belgrade, 2014

МЕНТОР: др Драган Војводић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

- др Миодраг Марковић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

- др Зоран Ракић, доцент, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

- др Татјана Стародубцев, ванредни професор, Академија уметности у Новом Саду

ДАТУМ ОДБРАНЕ: ___.___.2014.

СРПСКИ ИКОНОПИС У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557-1690
РЕЗИМЕ

Овај рад бави се српским иконописом од обнове Пећке патријаршије (1557) до Велике Сеобе (1690). У њему се представљају резултати истраживања спроведеног у циљу сагледавања обима, природе и токова иконописачке активности српских зографа. Подељен је на расправни део и Прилоге. У Прилогу 1 су основни каталог икона сигнираних српскословенским језиком са територије под јурисдикцијом пећких патријараха, које су први пут прикупљене на једном месту, и његови апендикси. У апендиксима су дела из Македоније која није било могуће са сигурношћу приписати српским иконописцима (I), пресликане царске двери (II) и хиландарске иконе српских сликара настале између 1557. и 1690. године (III). У Прилогу 2 су карте, табеле и табле у боји. Расправни део је структурисан кроз поглавља: *Историографија*, *Обнова Пећке патријаршије и уметничке прилике*, *Тематика и иконографија*, *Развојне линије српског иконописа* и *Завршна разматрања*. Преглед динамике проучавања српског иконописа у науци и приказ уметничких прилика у доба обновљене Пећке патријаршије претходе поглављу у коме се анализирају тематски садржаји сачувани на иконама: прикази Христа, Богородице, Христолошких и Мариолошких тема, анђела, пророка, Старозаветне и Новозаветне Тројице, апостола, архијереја, светих ратника, лекара, мученика и мученица, великосхимника, Васељенских сабора и хришћанских владара. Особито су значајне представе светих Срба, пре свих Немањића - св. Симеона Немање, св. Саве Српског и св. Стефана Дечанског, које уз малобројне историјске и ктиторске портрете домаћу продукцију чине карактеристичном у односу на поствизантијски иконопис у целини. На овом месту засебно се разматрају тематика и иконографија сачуваних олтарских преграда и њихових делова: царских двери, надверја, Деизисних чинова и иконостасних крстова. У светлости нових открића везаних за поствизантијски иконопис у Македонији покушали смо да одвојимо остварења српских сликара од оних која припадају иконопису Охридске архиепископије. Развојне линије српског иконописа хронолошки су праћене кроз

анализу продукције и стила стваралаца главног и бочних токова, међу којима има и клирика и лаика. Посебна пажња посвећена је именом познатим уметничким личностима, пре свих Лонгину, попу Страхињи, Митрофану, кир Георгију и зографу Козми, Георгију Митрофановићу, Јовану, Андреји Раичевићу, Радулу и Димитрију. Паралелно се, у мери у којој је то у овом тренутку могуће, траже аналогије у српском зидном сликарству и поствизантијском иконопису, при чему се препознају извесни утицаји критских мајстора и сликара из северне Грчке и са Атоса, спорадично и из Русије. У завршним разматрањима дат је поглед на структуру ктитора српског иконописа, наручилаца чија су имена често бележена у натписима, као и осврт на функцију икона српских мајстора између 1557. и 1690. године. На крају рада указано је на самосвојност српског иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије у односу на њему савремени иконопис на Балкану и у Русији кроз поређење начина образовања мајстора и заступљености тема, уз запажање да су српски сликари при добијању иконописачких послова имали приоритет у односу на странце. Све наведено дозвољава да закључимо да српски иконопис у доба обновљене Пећке патријаршије представља посебну регионалну „грану“ поствизантијског иконописа на Балкану. Његов развој је независан и дубоко прожет историјским околностима и тежњама клира. Поред очувања тековина византијског и српског средњовековног сликарства, приоритет обновљене Пећке патријаршије између 1557. и 1690. године је да и кроз иконопис надогради старе и ојача нове култове српских средњовековних владара потврђујући легитимитет духовне власти у тешким временима свог постојања.

Кључне речи: обнова Пећке патријаршије, српски иконопис 1557-1690, икона, иконографија, Христос, Богородица, светитељи, иконостас, српски сликари-иконописци, ктитори.

научна област: Историја уметности

ужа научна област: Историја српске уметности од обнове Пећке патријаршије до Велике Сеобе (1557-1690)

УДК БРОЈ: 75.051.046.3(=163.41)“1557/1690“(043.3)

SERBIAN ICON PAINTING IN THE AGE OF RESTORED PATRIARCHAT OF PEĆ 1557-1690
SUMMARY

This paper deals with Serbian icon painting from the restoration of Patriarchate of Peć (1557) until the Great Migration (1690). It represents the results of a research conducted in order to understand the scope, nature and course of icon painting activities of Serbian zografs. It is divided into discussion and the additions. In the *Addition 1* are the main catalog of icons signed in Serbian church-slavonic language in the territory under the jurisdiction of the Patriarchs of Peć, which are for the first time gathered in one place, and appendices to this catalog. These appendices contain works from Macedonia that couldn't be attributed to Serbian icon painters with certainty (I), mapped royal doors (II) and Chilandar icons of Serbian painters produced between years 1557. and 1690 (III). In the *Addition 2* are maps, tables and colored plates. The discussion is structured through chapters: *Historiography*, *Restoration of the Patriarchate of Peć and artistic circumstances*, *Temes and Iconography*, *Developmental lines of Serbian icon painting* and *Concluding considerations*. The summary of Serbian icon painting study dynamics in science and the display of artistic circumstances during the age of restored Patriarchate of Peć precede the chapter that analyzes the thematic content stored on icons: representations of Christ, the Virgin, Christological and Mariological themes, angels, prophets, the Old and the New Testament Trinity, apostles, bishops, holy warriors, physicians, martyrs, the greath schema saints, Ecumenical councils and Christian rulers. Particularly significant are representations of saint Serbs, primarly those of Nemanjić dinasty: St. Simeon Nemanja, St. Sava of Serbia and St. Stefan of Dečani, which as well as few historical and donor portraits make the domestic production distinctive in relation to the post-Byzantine icon painting in general. At this point separately are discussed themes and iconography of saved altar barriers and its parts: the Royal Doors, icons above Royal Doors, the Deesis row and iconostasis Crosses. In the light of new findings related to the post-Byzantine icon painting in Macedonia we tried to separate the achievements of Serbian icon painters from those that belong to the Ohrid Archbishopic icon painting. Developmental lines of Serbian icon painting are followed chronologically by analyzing the production and

style of artists of the main and side streams, including both clerics and laymen. Special attention is given to artistic personalities known by name, notably to Longin, priest Strahinja, Mitrofan, kir Georgije and Kozma zograph, Georgije Mitrofanović, Jovan, Andreja Raičević, Radul and Dimitrije. Parallelly, to the extent that it is currently possible, have been found some analogies in Serbian mural painting and postbyzantine icon painting of the period, wherein certain influences of Cretan craftsmen and painters from northern Greece and Athos, sporadically also from Russia, are recognized. The *Final considerations* chapter gives view of the structure of Serbian icon painting donors, patrons whose names were often recorded in inscriptions, with reference to the function of icons produced by Serbian painters between years 1557. and 1690. At the end of this paper is pointed out the independence of Serbian icon painting in the age of restored Patriarchat of Peć in relation to the contemporary icon painting in the Balkans and in Russia by comparing the ways painters were educated, themes that were selected, along with observation that Serbian painters had priority obtaining icon painting jobs in regard to the foreigners. Conducted research allows us to conclude that Serbian icon painting in the age of restored Patriarchate of Peć is a special regional "branch" of post-Byzantine icon painting in the Balkans. Its development is independent and deeply imbued with the historical circumstances and aspirations of the serbian clergy. Further to preserve the heritage of Byzantine and Serbian medieval painting, the priority of the restored Patriarchat of Peć between years 1557. and 1690. was to upgrade old and strengthen new cults of Serbian medieval rulers through icon painting too in order to confirm the legitimacy of spiritual authority in the troubled times of its existence.

Key words: Restoration of the Patriarchate of Peć, Serbian icon painting 1557-1690, Serbian icon-painters, Icons, Iconography, Christ, Virgin, Saints, Iconostasis, donors.
Scientific Field: Art History
narrow scientific field: History of Serbian art from the restoration of Patriarchate of Peć until the Great Migration (1557-1690).
UDK number: 75.051.046.3(=163.41)“1557/1690“(043.3)

САДРЖАЈ

УВОД.....9-11
1. ИСТОРИОГРАФИЈА.....12-21
2. ОБНОВА ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ И УМЕТНИЧКЕ ПРИЛИКЕ 1557-1690 22-52
3. ТЕМАТИКА И ИКОНОГРАФИЈА 53-181
3.1. Иконе Христа и Христолошке теме.....53-78
3. 2. Иконе Богородице и Мариолошке теме.....79-97
3.3. Представе анђела, пророка, старозаветних тема и светитеља.....98-146
3.4. Тематика и иконографија иконостаса у српском иконопису у доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690.....147-181
4. РАЗВОЈНЕ ЛИНИЈЕ СРПСКОГ ИКОНОПИСА У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557-1690.....182-261
4.1. Образовање, друштвени положај и стваралаштво српских иконописаца.....182-191
4.2. Именом познате и анонимне уметничке личности. Ликовне особености и стил 192-261
5. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА.....262-271
ЗАКЉУЧАК.....272-284
РЕГИСТАР ЧЕШЋЕ КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ И СКРАЋЕНИЦА.....285-327
ПОРЕКЛО ФОТОГРАФИЈА.....328-331

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1 - КАТАЛОГ СРПСКОГ ИКОНОПИСА У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557-1690.....332-641
АПЕНДИКС I: ИКОНЕ ИЗ МАКЕДОНИЈЕ.....642-663
АПЕНДИКС II: ПРЕСЛИКАНЕ ЦАРСКЕ ДВЕРИ.....664-670
АПЕНДИКС III: ХИЛАНДАРСКЕ ИКОНЕ 1557-1690.....671-689
ПРИЛОГ 2 - КАРТЕ, ТАБЕЛЕ, ТАБЛЕ У БОЈИ.....690-751
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....752
ПРИЛОГ 3, 4, 5 - Изјаве о ауторству, истоветности и коришћењу.....753-755

УВОД

Тема „СРПСКИ ИКОНОПИС У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557-1690“ ширином задатог временског оквира и количином сачуваног материјала који анализира поставља пред истраживача инспиративан изазов. Одредница „српски иконопис“ у наслову овог рада подразумева да ће у њему бити разматране иконе[1] сигниране српскословенском ортографијом које су дела именом познатих и анонимних сликара активних на територији под јурисдикцијом обновљене Пећке патријаршије између 1557. и 1690. године (Прилог 2, карта бр. 3). Следећи те критеријуме, у главном каталогу (Прилог 1) су прикупљени подаци о 421 икони и то је основни материјал за расправни део тезе. Број до кога се дошло није коначан и у будућности ће без сумње бити допуњаван новим делима. У овом тренутку он представља добар узорак да би се на њему пратили токови и промене у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије. Група икона из Македоније коју није било могуће са сигурношћу атрибуисати српским ауторима, али ни искључити из разматрања, прикључена је каталогу у виду првог апендикса (Прилог 1, Апендикс I). У другом апендиксу су пресликане и реконструисане царске двери српских мајстора обновљене Пећке патријаршије (Прилог 1, Апендикс II). У трећем су иконе српских зографа из ризнице манастира Хиландара настале између 1557. и 1690. године (Прилог 1, Апендикс III). Иако су ван територијалних оквира задатих темом, оне представљају важан материјал за компаративну анализу. Аутор се у договору са ментором ослањао на публиковану грађу и фото-документацију коју су му уступиле институције, колеге и клирици, професионални фотографи и појединци. Један број дела похрањених у београдским збиркама икона Секулић, Народног музеја и Музеја СПЦ било је могуће видети. Са жаљењем констатујемо да су ратна догађања новије историје

[1] Икона (*грч.* εἰκών, срп. obrazq - свети лик /εἰκώ - личим/) је преносива слика на дасци која је могла бити изведена у различитим материјалима и техникама, најчешће темпером. На њој је ликовна представа богослужбене намене која изображава Христа, Богородицу, Бестелесне силе, свете личности или догађаје из Христовог и Богородичиног живота и хришћанске историје. Предмет поштовања верних није икона као предмет, већ првообраз представљене особе или догађаја, визуелни симбол невидљиве божанске стварности оностраног и важно средство спасења верних. Татић-Ђурић, *Икона*, 748-749; Pentcheva B., *The Performative Icon,* RES: Anthropology and Aesthetics No. 25 (Spring, 1994), 631-632; Тодић Б., *Икона*, у: *Лексикон српског средњег века* (приредили Сима Ћирковић и Раде Михаљчић), Београд 1999, 252; *Енциклопедија православља I*, 369-370; *Историја иконописа*, 11 и даље.

донела девастацију икона великих размера. Мало је података о делима иконописа из северних и западних крајева који су се у периоду 1557-1690. налазили под јурисдикцијом обновљене Пећке патријаршије. Томе су допринели Други светски, а потом и грађански рат 1991-1995. године. Услед окупираности седишта Пећке патријаршије и јужног дела Србије од стране Арбанаса и војне мисије НАТО-а није постојала могућност увида у садашње стање збирки икона у црквама широм Косова и у Метохији, како би биле начињене одређене допуне описа и фотографије у боји. Уништавање духовне и материјалне културе Срба између 1999. и 2004. године довело је до нестанка значајног броја икона. Оне су у каталогу овог рада обрађене захваљујући постојању фото-документације Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Приштини, настале шездесетих година XX века. Неке од њих први пут се објављују.

Тема рада, који је по својој природи синтеза, наметнула је методологију и приступ. У расправном делу комбиновани су иконолошки, иконографски, атрибуциони и упоредни метод са историјским, фактографским, социолошким и културолошким методом. Излагање ћемо отворити историографским прегледом литературе о српском иконопису из доба обновљене Пећке патријаршије и приказом уметничких прилика епохе. Потом ћемо приступити анализи тематског и иконографског репертоара српских аутора, посвећујући се и програму олтарских преграда и њихових делова, будући да је реч о тематским целинама своје врсте. У поглављу насловљеном као *Развојне линије српског иконописа* покушаћемо да хронолошки наизменично пратимо главни и бочне токове како би у континуитету сагледали кретање, линије развоја и промене у српском иконопису. Стога је и каталог устројен по хронолошком кључу, а не по збиркама, као што и уводно поглавље хронолошки прати историјске и уметничке прилике у доба обновљене Пећке патријаршије. Оваквим приступом, чија окосница није искључиво уобичајена периодизација у етапама од обнове Пећке патријаршије (1557) до доласка патријарха Пајсија на престо (1614) и Велике Сеобе (1690), нећемо издвојити само најзначајније ствараоце и дела иконописа, већ ћемо посматрати и бочне токове којима припадају бројни анонимни аутори. Њихов рад, недовољно проучен, одвија се у сенци водећих зографа и битно употпуњује слику о природи српског иконописа. У *Завршним разматрањима* анализираћемо

социолошки аспект иконописачке активности српских сликара одговарајући на питања ко су патрони који подржавају главну и бочне развојне линије, има ли ктиторских портрета и које су врсте икона израђиване. У *Закључку* ћемо покушати да осветлимо оне одлике које српски иконопис чине самосвојним у односу на остатак продукције поствизантијског иконописа. Указаћемо на главне центре иконописачке делатности на територији обновљене Пећке патријаршије, ниво образованости српских сликара у односу на савременике, теме које су нове и представљају отклон у односу на средњовековне, али и на оне теме које недостају, а присутне су у поствизантијском иконопису. Осврнућемо се на значај који су српски сликари имали у домаћој средини и динамику међусобних утицаја српских сликара и странаца, као и на особености програмских замисли иконописаних олтарских преграда српских аутора у односу на њима савремене зидане олтарске преграде на територији обновљене Пећке патријаршије и иконописане олтарске преграде на Балкану. Кроз карте, табеле и табле у боји у Прилогу 2 покушало се да олакша кретање читаоца кроз материјал који се разматра.

Рукопис тезе „СРПСКИ ИКОНОПИС У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557-1690“ одражава степен до кога се тренутно могло ићи у разматрању ове теме. Каталог треба допунити подацима о димензијама тамо где недостају, као и натписима на местима где нису прочитани са фотографија којима смо располагали. Непубликоване репродукције оних икона које су у литератури само укратко описане, требало би објавити. То се посебно односи на драгоцену збирку икона у ризници Пећке патријаршије, коју као целину обрађује само скромни каталошки попис из 1957. године, и примере из збирке икона Секулић, укратко описане у каталогу из 1967. године. Уколико се укаже могућност, описе и натписе из *Каталога српског иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690* требало би проверити на терену. За сада остају отворена питања провенијенције, датовања и атрибуисања једног броја остварења. У будућности треба проширити поље компаративне анализе појединачних дела српског иконописа и целина какве су олтарске преграде са хронолошки сродним материјалом поствизантијског иконописа на Балкану и у Русији.

ИСТОРИОГРАФИЈА

Први описи дела српског иконописа из времена обновљене Пећке патријаршије појављују се у путописима XIX века, али је њихова вредност више историјске, популарне и литерарне, него научне природе[2]. Тек се у текстовима Владимира Р. Петковића (1874-1956), доцента Филозофског факултета у Београду од 1911. године, могу пронаћи елементи научно-истраживачког приступа изучавању ове теме[3]. Прве студије појединачних остварења и група икона срећемо у радовима историчара Радослава М. Грујића (1877-1955)[4], теолога Лазара Мирковића (1885-1968)[5], професора литургике на Богословском факултету Српске православне цркве, историчара уметности Милана Кашанина (1895-1981)[6], сарајевског сликара Ђоке Мазалића (1888-1975)[7] и историчара и теолога Душана Кашића (1914-1990)[8]. Једним од утемељитеља научно заснованог метода проучавања у овој области може се сматрати Светозар Радојчић (1909-1978), који је после Другог светског рата обновио катедру за историју уметности београдског Филозофског факултета и подстакао младе истраживаче на ангажовање. Поред текстова (1940, 1941, 1961) везаних за збирку црквеног музеја у Скопљу, чији је

---

[2] *Іоакіма Вуича Путешествіе по Сербіи: во кратцѣ собственномь рукомь нѣговомь списано у Крагоевцу у Сербїи*, Будим 1828; *Дечански Првенацъ: описніе манастира Дечана, диплома краля Дечанскоїъ, описаніе ипекске патріаршіе, многи стари зданія, многи мѣста старе Србіе и Косовскоїъ поля /одъ Геодона Іосифа Јуришића Ермонаха Дечанскогъ,* у Новом Саду 1852, 27-36; Милојевић М. С., *Путопис дела праве (Старе) Србије I-II-III*, Београд 1871-1872-1877.

[3] Петковић В. Р., *Легенда св. Саве у старом живопису српском*, Глас СКА CLIX (Београд 1933), 62-76; Исти, *Лонгин српски сликар*, Правда, божићни број 6-9. I 1934.

[4] Грујић Р., *Духовни живот,* у: Зборник *Војводина I - од најстарији времена до велике сеобе* (Нови Сад 1939); Исти, *Старине манастира Ораховице*; Кашић, *Радослав М. Грујић (1877-1955),* Богословље 24, 1-2 (Београд 1980), 47-71; Грујић, *Пакрачка епархија. Историјско-статистички преглед*, 11-220.

[5] Значајни су текстови аутора о црквеним старинама и иконама из ризнице манастира Дечана: Мирковић Л., *Старине Старе цркве у Сарајеву*, Споменик Српске краљевске академије LXXXIII (Београд 1936); Исти, *Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Праскавице; Црквени уметнички вез*, Годишњак Музеја Јужне Србије, књ. 1 (Скопље 1937), 97-148; Исти, *Иконе Дечана*, 11-55. В. и: Радовановић Ј., *Лазар Мирковић као проучавалац црквене уметности првог миленијума*, Богословље 49 бр. 1-2 (2004), 193-235; Исти, *Значај дела др Лазара Мирковића у очувању и развоју црквене уметности*, Иконографске студије 2 (Сремски Карловци-Београд 2009), 33-46.

[6] Кашанин, *Српска уметност у Војводини до Велике Сеобе*, 441-454.

[7] Углавном се бавио делима са територије Босне и Херцеговине. Овом приликом упућујемо на радове који имају везе са темом српског иконописа: Mazalić, *Nekoliko starih ikona*, 53-70; Isti, *Novosti iz Lomnice*, 227-232; Isti, *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba*.

[8] Кашић Д., *Срби и православље у Славонији и Сјеверној Хрватској*, Загреб 1967; Исти, *Српски манастири у Хрватској и Славонији.*

директор једно време био[9], Радојчић је дао синтетичке погледе на однос српске и руске поствизантијске уметности (1948)[10], стваралаштво уметничких личности[11] и значајна дела иконописа на територији Југославије (1966, 1968, 1970)[12], дотичући се продукције и естетике сликарства XVI и XVII века[13]. У националну историју уметности уводи нову методологију, комбинујући иконолошки приступ са културолошким и упоредним у тежњи да осветли уметничке прилике са аспекта историје, књижевности, теологије, филозофије и естетике[14].

Крајем четврте и у петој деценији XX века веће интересовање за српски иконопис из времена османске власти показују сликари-конзерватори Здравко Секулић (1902-1965) и Радивоје Љубинковић (1910-1979), чији је приказ књиге проф. Радојчића о мајсторима српског сликарства израстао у критичку расправу изузетне вредности[15]. На поједина значајна остварења и појаве указао је и етнолог Татомир Вукановић (1907-1997)[16]. Прави импулс развоју истраживања у овој области дале су прве генерације историчара уметности, међу којима су и неки од најзначајнијих представника „београдске школе“: Мирјана Ћоровић-Љубинковић (1910-1996), Мирјана Татић-Ђурић (1924), Војислав Ј. Ђурић (1925-1996)[17], Гојко Суботић (1931) и Гордана Бабић (1932-1993). Иако је тежиште интересовања

[9] Радојчић, *Икона „Хвалите Господа“ из црквеног музеја у Скопљу,*109-118; Исти, *Старине Црквеног музеја у Скопљу,* Бајић-Филиповић (увод Светозар Радојчић), *Збирка икона Секулић*.
[10] Радојчић, *Везе између српске и руске уметности*, 246-254.
[11] Исти, *Мајстори српског сликарства*; Исти, *Старо српско сликарство*.
[12] Radojčić S., *Icones de Serbie et de Macedoine,* Belgrade 1960; Исти, *Иконе из Југославије,* у: *Иконе са Балкана: Синај, Грчка, Бугарска, Југославија*, Београд 1970 и ранија издања на француском: Weitzmann K., Chatzitakis M., Miatev K., Radojčić S., *Icons: Sinai, Grece, Bulgarie, Yougoslavie,* Paris 1966, и енглеском: Weitzmann K., Chatzitakis M., Miatev K., Radojčić S., *Icons from South-Eastern Europe and Sinai*, London 1968. В. и: Петковић С., *Библиографија радова Светозара Радојчића: поводом педесетогодишњице Светозара Радојчића,* ЗРВИ 6 (Београд 1960), 238-242; Исти, *Библиографија радова професора Светозара Радојчића,* Зборник Светозара Радојчића, Београд 1969, IX-XVI; Глигоријевић-Максимовић М., *Светозар Радојчић, истраживач античке и средњовековне уметности,* Зборник *Антика и савремени свет, научници, истраживачи и тумачи*, Београд: Друштво за античке студије Србије 2013, 178-186.
[13] Радојчић, *О естетској вредности нашег сликарства XVII века* и *Портрет патријарха Пајсија*, у: *Узори и дела старих српских уметника*, 263-270, 283-286.
[14] О методама коришћеним у српској историји иметности: Драгојевић П., *Одељење за историју уметности,* Зборник *Филозофски факултет у Београду 1838-1998*, Београд 1998, 361-393.
[15] Љубинковић Р., *Стварање зографа Радула - једна етапа нашег зидног сликарства и иконописа*, у: Наше старине I, Сарајево 1953, 123-131; Секулић З., *Конзервација Ломничких икона, радова иконописца Лонгина из XVI века*, у: Зборник за заштиту споменика културе, Београд 1953, 85-94; Ljubinković, *Majstori srpskog slikarstva,* 187-204; Бошковић Ђ., *In memoriam: Радивоје Љубинковић (1910-1979)*, Старинар н.с. књ. 30 (Београд 1979, 157-158).
[16] Вукановић, *О култу Стевана Дечанског у Метохији,* 371-389; Исти, *Дуборез манастира Св. Прохора Пчињског из XVI-XVII столећа,* 77-99.
[17] Тодић Б., *In memoriam Војислав Ј. Ђурић*, Старине Косова и Метохије 10 (Приштина 1997), 215-218.

већине ових стручњака на уметности средњег века[18], они се у прегледима иконописа по правилу баве и позним периодом[19]. Пионирска истраживања Мирјане Ћоровић-Љубинковић резултирала су и данас актуелним студијама о пећко-дечанској иконописној школи (1955), Лонгиновим иконама у Великој Хочи (1959) и средњовековном дуборезу (1965)[20]. Драгоцена су запажања Војислава Ј. Ђурића о сликару Андреји Раичевићу (1963, 1964, 1981) и један број његових текстова о појединачним, репрезентативним делима, попут Лонгинове иконе Стефана Дечанског и хиландарске иконе св. Симеона и св. Саве (1983, 1985, 1977), као и монографски преглед фрескописа и иконописа манастира Пећка патријаршија (1990)[21]. Сликарство зографа Лонгина било је предмет интересовања Петра Момировића, Гордане Бабић и Мирјане Татић-Ђурић[22], док су истраживања Косте Балабанова ограничена на територију Македоније[23]. Павле Мијовић (1914-1996) и Рајко Вујичић (1940) су између осталог осветлили живот и рад зографа Димитрија, родоначелника сликарске породице Димитријевића-Рафаиловића[24], а из библиографије Гојка Суботића издвајамо иконографске

[18] Радојчић С., *Српске иконе од XII века до 1459. године*, Београд 1960; Исти, *Иконе Србије и Македоније*, Београд 1961.

[19] Поводом изложбе икона из Југославије Војислав Ј. Ђурић је сачинио каталог одабраних дела (*Иконе из Југославије*), међу којима су и иконе из Пиве, Ломнице, Грачанице, Дечана, Мораче, Кучевишта, Никољца и Пећи, настале између 1557. и 1690. године. На сличан начин су конципирани и прегледи: Балабанов К., *Иконе из Македоније*, Београд 1969; Татић-Ђурић М., *Познате иконе од XII-XVIII века*, Београд 1984; Babić G., *Ikone*, Zagreb 1980.

[20] Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*; Иста, *Иконостас у Великој Хочи*, 169-179; Иста, *Прилог проучавању култа Стефана Дечанског*, 172-178; Иста, *Средњевековни дуборез*; Иста, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори*, 119-137.

[21] Ђурић, *У потрази за делом сликара Андрије Раичевића*, 23-47; Исти, *Једно ремек дело средњовековног иконописа: Откриће у Чајничу*, Политика, 20.05.1962. LIX (17462), 18; Исти, *Још једна белешка о сликару Андрији Раичевићу*, 83-85; Исти, *Зограф Андрија Раичевић*, 141-150; Isti, *Icòne du saint roi Stefan Uroš III avec des scènes de sa vie*, 373-401; Исти, *Икона Стефана Дечанског;* Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*; Ђурић, *Једна антиисламска икона Светог Саве и Светог Симеона*, 119-141.

[22] Момировић П., *Једна копија Лонгинове иконе у Сарајеву*, Зборник заштите споменика културе III/1 (Београд 1959), 95-101; 95-101; Исти, *Царске двери манастира Житомислића*, 245-250; Татић-Ђурић, *Две необјављене Лонгинове иконе*, 1-12; Иста, *Икона Рођења Богородице из Шишатовца*, 197-204; Бабић, *Лонгин у Пиви*, 77-89.

[23] Балабанов К., *Иконописот и иконописните школи во Македонија од идењето на Турците до крајот на XVII век,* текст докторске дисертације, Универзитетска библиотека у Београду; Исти, *Иконите во Македонија*, Скопје 1995.

[24] Мијовић, *Бококоторска сликарска школа;* Вујичић, *Иконописна дјела Димитрија даскала у Рисну*; Isti, *Doprinos Pavla Mijovića crnogorskoj istoriji umjetnosti*, Matica crnogorska godina XI, br. 43 (Cetinje-Podgorica 2010), 501-510.

студије о представама националних светитеља у поствизантијској уметности и осврт на збирку икона из порушених цркава у Долцу и Чабићима[25].

Оснивањем нових muzeja, научних институција і институција заштите споменика културе широм СФР Југославије педесетих година XX века расте број истраживача који се баве српским иконописом османског периода, као и количина публикованих остварења проистеклих из теренских истраживања. Реч је о продуктивним стваралоцима захваљујући чијем је ангажовању пописана и објављена значајна количина иконописаног материјала: Милану Ивановићу (1923-2011)[26], Здравку Кајмаковићу (1929-2009), Мирјани Шакоти (1927), Јанку Радовановићу (1928-2010)[27], Сретену Петковићу (1930), Љубинки Којић (1930-2007), Предрагу Пајкићу (1931), Радомиру Станићу (1932-1996)[28], Аники Сковран (1932), Загорки Расолкоској-Николовској (1932), Драгињи Симић-Лазар (1934) и Радомиру Петровићу (1939). Текстови, монографије и студије које су објавили допринели су продубљивању и проширивању знања о српском иконопису из времена обновљене Патријаршије. Предмет њиховог интересовања су збирке икона у ризницама манастира (Житомислић, Благовештење Рудничко, Дечани) и цркава малих жупа на територији Косова и Метохије[29], делатност анонимних и именом познатих зографа (Лонгина, Георгија Митрофановића, Јована, Андреје

[25] Суботић, *Иконографија Светога Саве у време турске власти*, 343-355; Исти, *Лик Светог Саве у Кучевишту из времена спаљивања његових моштију*, у: Зборник радова *Свети Сава у српској историји и традицији*, 279-284; Исти, *Представе Св. Георгија Кратовца*, 167-202; Исти, *Долац и Чабићи*.

[26] *In memoriam Милан Ивановић* (са библиографијом), Косовско-метохијски зборник 5 (Београд 2013), 323-335.

[27] Радовановић, *Икона св. Томе са одераном кожом*, 229-238; Исти, *Прилог иконографији сремских деспота Бранковића*, 295-314; Исти, *Два ретко представљана чуда св. Николе*, 275-280; Исти, *Јединство небеске и земаљске цркве*, 47-66; Исти, *Неколико примера представе Ваведење Богородице*, 127-137; Исти, *Свети Никола, житије и чуда у српској уметности*, Београд 2008[2].

[28] Станић, *Остаци иконостаса старе цркве у Кожетину*, 179-183; Исти, *Непознате иконе*, 255-272; Исти, *Иконостас Црне реке*, 235-260; Исти, *Прилог познавању сликарске делатности у овчарско-кабларским манастирима*, 5-32. О Станићу као истраживачу и библиографији његових радова в.: Суботић Г., *In memoriam Радомир Станић (1932-1996) „Културно наслеђе без свога чувара"*, Саопштења XXVII-XXVIII (Београд 1995-1996), 7-8; Костић С., *In memoriam Радомир Станић*, Старине Косова и Метохије 10 (Приштина 1997), 213-214; Пејић С., *Радомир Станић (1932-1996) - нацрт за библиографију*, у: *Одабрани радови Радомира Станића*, Београд 2007, 9-11.

[29] Момировић, *Манастир Житомислић*, Наше старине II (Сарајево 1954), 107-111; Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 51-105; Isti, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena*, 277-294; Исти, *Сеоске цркве у долини Белог Дрима*, 145-200; Isti, *Jedna zanimljiva ikona iz Velike Hoče*, 387-391; Шакота, *Високи Дечани*, Београд 1981; Иста, *Дечанска ризница*; Којић, *Житомислић*; Пајкић, *Иконостас Благовештења Рудничког*, 249-255.

Раичевића)[30], њихова појединачна дела[31] и теме везане за иконопис[32]. Међу овим ауторима значајно место припада Сретену Петковићу, професору Филозофског факултета у Београду од 1976. до 1995. године, чија библиографија одаје посвећеност темама српске поствизантијске уметности[33]. Од почетка шездесетих година прошлог века до данас Петковић се бавио живописом између 1557. и 1614. године, односом српског и руског сликарства[34], делатношћу зографа[35], ктиторима[36] и иконографским проблемима[37]. Овај списак употпуњују монографије манастира Св. Тројице Пљеваљске (1974, 2008), Мораче (1986) и Благовештења Рудничког (2004), у оквиру којих је обрађен и иконопис у њиховом

[30] Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 156-166; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*; Исти, *Георгије Митрофановић и кир Георгије*, 131-135; Исти, *Георгије Митрофановић*; Татић-Ђурић, *Херцеговачки митрополит и патријарх српски Антоније као ктитор фресака и икона,* 195-204; Петровић, *Угребани записи и натписи на фрескама зографа Лонгина*, 329-369; Исти, *Потпис и криптоним зографа Лонгина на дечанским царским дверима,* 115-116.

[31] Ивановић, Пајкић, Лазовић, *Три Лонгинове иконе,* 195-205; Сковран, *Деизисна плоча*, 33-38; Кајмаковић, *Ново дело Георгија Митрофановића,* 267-271; Којић, *Икона „Христос на престолу“*, 275-280; Кајмаковић, *Раичевићева икона*, 309-311; Којић, *Три сарајевске иконе апостола*, 315-321; Шакота, *Неколико Лонгинових цртежа*, 303-307; Којић, *О икони светог Ђорђа из Чајнича*, 237-244; Татић-Ђурић, *Икона Јована Крилатог из Дечана*, 39-51; Кајмаковић, *Четири иконе*, 259-269; Станић, *Непознате иконе*, 255-272; Ивановић, *Црквени споменици XIII-XX век;* Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 1977; Исти, *Козма-Јован*, 990-115; Петровић, *У потрази за Радуловим иконостасом из Црколеза*, 52-68; Ивановић, *Метохија: споменици и разарања*.

[32] Станић, *Иконостас Црне реке*, 235-260; Расолкоска-Николовска, *Иконостас Карпинског манастира*, 297-289; Петровић, *Дионисијеве царске двери*, 163-182; Пајкић, *Иконостас Благовештења Рудничког*, 249-255; Петровић, *Истраживања у манастиру Црна река*, 43-86; Исти, *Деизис из XVI века у манастиру Дечани,* 239-248; Исти, *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице - непозната дела зографа Лонгина*, 373-427.

[33] Библиографију Сретена Петковића без новијих радова в. у: *Библиографија наставника и сарадника Филозофског факултета у Београду I*, Београд 1994, 265-277.

[34] Петковић, *Руски утицај на српско сликарство*, 92-96; Исти, *Српски светитељи у руским сликарским приручницима*, 159-176; Исти, *Српски светитељи у сликарству православних народа*.

[35] Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, 113-127; Исти, *Зограф Андреја Раичевић у Крушедолу*, 113-124; Исти, *Минијатуре попа Страхиње*, 49-60; Исти, *Фреске олтарског простора у цркви Јежевици из 1609. године - дело Георгија Митрофановића*, 249-262; Исти, *Лажни сликар Тудор Вуковић*, 95-116; Исти, *Сликар Јован у Хиландару*, 157-166.

[36] Петковић, *Манастир Пећка патријаршија и његове спахије*, 353-359; Исти, *Art and patronage*, 401-404; *Исти, Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори,* 129-139.

[37] Petkovi}, *Лик цара Уроша*, 513-525; Исти, *Иконографија светог Симеона Српског*, 381-394; Исти, *Iconographic Similarities and Differences Between Serbian and Greek Painting from the Middle of the Fifteenth to the End of the Seventeenth Centuries*, 517-523; Исти, *Представа Светог Саве Јерусалимског у олтару пећке цркве светих Апостола*, 55-64; Исти, *Представе светога Саве Српског у бугарској уметности XVI и XVII века*, 223-235; Исти, *Cretan influence on the Serbian paintings and woodcuts*, 565-580.

поседу[38], као и преглед српске уметности XVI и XVII века (1995) и српских икона манастира Хиландара (1997)[39].

Иако је примарна област интересовања Дејана Медаковића (1922-2008) и Динка Давидова (1930) барокна уметност, њихов истраживачки поступак укључује пописивање низа важних икона насталих између 1557. и 1690. године[40]. Од велике вредности за проучавање српског иконописа наведеног периода су сликарски приручници тог времена на грчком и српскословенском језику, које је са упоредним преводом и коментарима за објављивање приредио сликар-рестауратор Милорад Медић (1926-1999)[41]. Свој допринос истраживању српског иконописа и иконописаца из отоманског периода дали су и Драгиша Милосављевић (1944)[42] и Слободан Милеуснић (1947-2005)[43].

Међу стручњацима млађе генерације треба истаћи имена Бранислава Тодића (1952), Светлане Пејић (1958)[44], Зорана Ракића (1960), Светлане Ракић (1962), Љиљане Шево (1962), Викторије Поповске-Коробар и Мирјане Машнић[45]. Њихова истраживања резултирала су монографским приказима стваралаштва уметничких личности, студијама о делима иконописа и олтарским преградама[46], иконографији и тематици[47]. Иако је тежиште интересовања Смиљке Габелић (1949), Миодрага Марковића (1962), Бојана Поповића (1964), Сање Пајић (1964) и Бојана Миљковића (1974) на уметности средњег века, односно итало-критском

---

[38] Петковић, *Пећка патријаршија*; Исти, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије и њиховим сликарима,* 57-66; Исти, *Морача*; Исти, *Сликарство спољашње припрате Грачанице*, 303-327; Исти, *Благовештење Рудничко*; Исти, *Св. Тројица код Пљеваља* [1] (1975) [2] (2008).

[39] *Историја српског народа*, 334-413 и даље; Петковић, *Српска уметност*; Исти, *Иконе Хиландара.* И у свом прегледу зидног сликарства 1557-1614 (Петковић, *Зидно сликарство*) аутор на више места говори о иконопису.

[40] Медаковић, *Дрворезна икона Распећа у манастиру Хиландару*, 189 сл. 6; Медаковић, Давидов, *Сентандреја*; Медаковић, *Света Гора фрушкогорска*, 368; Давидов, *Горња земља*.

[41] Медић, *Стари сликарски приручници II.*

[42] Милосављевић, *Андрија Раичевић*; Исти, *Ктитор и сликар: патријарх Гаврило Рајић и сликар Андрија Раичевић*, 249-272; Исти, *Изгубљена ризница манастира Милешеве.*

[43] Милеуснић, *Духовни геноцид*; Исти, *Византина у црквеном сликарству Славоније*, 19-29.

[44] Библиографију ауторке в. на: http://www.akademijaspc.edu.rs/sr/osoblje/dr-svetlana-pejic-0.

[45] В.: Гавровска-Бојчевска В., *Библиографија на Мирјана М. Машниќ*, у: Патримониум.мк година 2, бр. 3-4/2008, Скопје 2009, 9-13.

[46] Пејић, Пешић, *Благовештењски иконостаси*, 13-19; Исти, *Благовештење кабларско*, 91-106; Машниќ, *Житијска икона на свети Гаврил Лесновски*, 165-177; Ракић З., *Деизисни чин црноречког манастира*, 133-143; *Сопоћански поменик*, 279-293; Тодић, *Лични записи сликара,* 493-524; Машниќ, *Три прилози*, 121-136; Пејић, *Три иконе*, 193-207; Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 439-458; Исти, *Иконостас у Дечанима*, 115-129.

[47] Пејић, *Pieta у зидном сликарству XVII века у Србији*, 175-180; Иста, *Мандилион у послевизантијској уметности*, 73-94; Пајић, *Представе и култ света Три Јерарха у поствизантијској уметности*, 59-72.

поствизантијском сликарству, њихова запажања о српском иконопису из времена отоманске власти су значајна[48]. О низу важних изложби одржаних током прошлог и почетком овог века сведочи један број публикованих каталога, незаобилазне грађе у проучавању српског иконописа из времена обновљене Пећке патријаршије[49].

Прегледом до сада објављеног материјала може се закључити да су истраживачи највише пажње посвећивали најбогатијим збиркама икона и најуспелијим остварењима, српским сликарима главне развојне линије и најталентованијим сликарима бочних линија, попут попа Страхиње, зографа Митрофана и кир Георгија и зографа Козме. У приступу овим темама често изостају осврти на савремену продукцију живописа и иконописа на Балкану и тражење аналогија. Од средине прошлог века до данас објављене су и у целости или делимично каталошки пописане збирке икона из Пећке патријаршије (1957), Збирке икона Секулић (1967), Дечана (1963 и 1984), Пиве (1980), Студенице (1988), Босне и Херцеговине (1982, 1998), Музеја Македоније (2004), Музеја српске православне епархије загребачко-љубљанске у Загребу (2006) и Музеја српске православне епархије Будимске у Сентандреји (2008)[50]. Неке збирке још увек чекају на пописивање дела иконописа и њихову анализу. У оквиру студија посвећених појединачним храмовима размотрене су иконе из манастира Св.

---

[48] Габелић, *Поствизантијски циклус арханђела*, 35-45; Иста, *Циклуси арханђела*; Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине* , 149-156; Popović B., *The Cycle of Saint George in the Territory of the Peć Patriarchate*, 95-110; Пајић, *Представе и култ Три јерарха у поствизантијској уметности*, 59-72; Миљковић Б., *Повест о чудотворним иконама манастира Хиландара*, 219-228.

[49] Katalog *Razstava ikon*, Narodna galerija Ljubljana 1963; *Иконе Босне и Херцеговине: Умјетничка галерија Сарајево*, јули-август 1967; *Умјетност на тлу Југославије од праисторије до данас*, Сарајево 1971; Станић Р., *Иконе из Херцеговине*, Сарајево 1971; Којић Љ., *Иконе из збирке Умјетничке галерије БиХ: стална поставка '82*: Умјетничка галерија Босне и Херцеговине, Сарајево 29. VI 1982; Иста, *Иконе из збирке Умјетничке галерије Босне и Херцеговине*: Галерија Роман Петровић, Сарајево, фебруар 1984; Ракић С., *Иконе из збирке старе Српске православне цркве у Сарајеву*: Умјетничка галерија БИХ, Сарајево, 14. мај - 21. мај 1985; *Ризница старе српскоправославне цркве у Сарајеву* /аутори поставки и текстова у каталогу Ивана Бајо, Светлана Ракић, Ненад Филиповић/, Сарајево: Музеј града Сарајева, 1986; Кријешторац, *Бококоторски иконописци; Le vie mediterranee dell' icona cristiana*.

[50] Василић, Теодоровић-Шакота, *Каталог ризнице Пећке патријаршије*; Бајић-Филиповић, *Збирка икона Секулић*; Милић Г., *Секулић - збирка икона (Богородица са Христом)*, Зборник радова Народног музеја (Београд 1997), 257-260; Мирковић, *Иконе Дечана*, 11-55; Сковран, *Уметничко благо Пиве*; Станић Р., *Иконе из Херцеговине*, Мостар 1982; Шакота, *Дечанска ризница*; Иста, *Студеничка ризница*; Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*; Иста, *Serbian icons from Bosnia-Hercegovina*; Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*; Габелић С., *Икони од Музејот на Мекедонија. приказ књиге*, Balcanica 35 (Београд 2004), 336-339; *Музеј српске православне цркве епархије загребачко-љубљанске у Загребу*; Давидов, *Горња земља*.

Тројица Пљеваљска (1985, 2008)[51], Морача (1986)[52], Грачаница (1988)[53], Пећка патријаршија (1990)[54], Никоље и Благовештење Кабларско (1994)[55], Лесново (1998)[56], Ломница (1999)[57], Благовештење Рудничко (2004)[58], Дечани (2005)[59], Подврх (2006)[60], Крушедол (2008)[61], цркве у селу Трново код Криве Паланке (2009)[62], Св. Николе Дабарског (2009)[63] и Студенице (2011)[64]. Наведена дела доносе мање или више прецизне описе са или без каталога, односно прочитаних натписа, док број и квалитет репродукција варира од публикације до публикације.

Рад на монографском приказу делатности српских сликара-иконописаца започет је шездесетих година XX века делом о даскалу Димитрију[65]. Студије Здравка Кајмаковића (1929-2009) посвећене иконама српских сликара XVII века и зографу Георгију Митрофановићу осветлиле су живот и рад овог мајстора, његових савременика и следбеника, доприносећи разрешењу недоумица које су у литератури до тада постојале у вези са сликарима кир Георгијем, зографом Козмом и зографом Јованом[66]. Двадесет година касније (1998) објављена је монографија о зографу Радулу, а почетком овог века и о Андреји Раичевићу (2005)[67]. Још увек недостаје монографија о зографу Лонгину, једном од најбољих уметника друге половине XVI века, упркос томе што је о њему пуно писано. Лонгинов опус временом је проширивао, а недавно су му атрибуисана и дела минијатурног сликарства[68]. Иако су начињени значајни кораци ка уобличавању

[51] Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*.
[52] Исти, *Морача*.
[53] Тодић, *Грачаница-сликарство*.
[54] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*.
[55] Рајић, Тимотијевић, *Манастири овчарско-кабларске клисуре*.
[56] Поповска-Коробар, *Лесново*, 71-82.
[57] Шево, *Ломница*.
[58] Петковић, *Благовештење Рудничко*.
[59] Тодић, *Дечани*.
[60] Сковран, *Подврх*.
[61] Тимотијевић, *Крушедол*.
[62] Машниќ, *Црквата Свети Никола во село Трново*, 127-137.
[63] Пејић, *Св. Никола Дабарски*.
[64] Чанак-Медић, Тодић, *Студеница*.
[65] Мијовић, *Бококоторска сликарска школа*.
[66] Кајмаковић, *Четири иконе мајстора Козме*, 259-269; Исти, *Козма-Јован*, 99-115; Исти, *Георгије Митрофановић*.
[67] Ракић З., *Сликар Радул у Полимљу*, 79-101; Исти, *Радул*; Милосављевић, *Андрија Раичевић*; Исти, *Минијатуре Андрије Раичевића*.
[68] Најважнија литература о зографу Лонгину: Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 73-77; Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 169-172; Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 156-166; Иста, *Зограф Лонгин, сликар и књижевник XVI века*, у: *Стара књижевност*, Београд 1965, 533-540; Мирковић, *Иконе Дечана*, 17-19, 32-33 са старијом

монографских погледа на сликарску активност попа Страхиње из Будимља и зографа Јована, и они за сада недостају. Дилема о Тудору Вуковићу као сликару последње четвртине XVI века, присутна од четрдесетих година XX столећа, разрешена је 2007. године. Сретен Петковић је указао на то да је прво Вуковићу приписано дело, Богородичина икона из Уметничке галерије у Сарајеву на основу које је уврштен међу сликаре, заправо пресликана руска икона с почетка XVIII столећа са фалсификованим текстом[69]. Недавно објављена студија о српској минијатури XVI и XVII века (2012) објединила је и проширила сазнања о ангажовању српских сликара-иконописаца на украшавању рукописних књига[70].

Мали је број синтеза у којима се аутори посвећују праћењу токова српског иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије и питањима тематике олтарских преграда. Издвајамо рад Мирјане Ћоровић-Љубинковић о пећко-дечанској иконописној школи и њену књигу о дуборезу средњег века у којој се на више места бави иконостасима насталим између 1557. и 1690. године и њиховим деловима, књигу Сретена Петковића о српској уметности између 1557. и 1690. године и дело Светлане Ракић о иконама Босне и Херцеговине у коме су засебна поглавља посвећена српским сликарима и иконостасима XVI и XVII века у Босни и Херцеговини[71]. О програму сачуваних олтарских преграда и њихових делова било је речи у оквиру једног броја текстова и монографија посвећених појединачним црквама и манастирима[72]. О иконостасним крстовима XVI и XVII

литературом о Лонгину у нап. 4; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici*, 23-42; Петковић, *Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници*, 161-171; Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 57-65; Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији од 12. до 17. века*, 21-22, 33-37; Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 39-50; Татић-Ђурић, *Две необјављене Лонгинове иконе*, 1-12; Група аутора, *Иконе*, Београд 1983, 306-308; Шакота, *Дечанска ризница*, 91-96, 107-114; Ђурић, *Икона Стефана Дечанског,* 13 са литературом у нап. 5; Петковић, *Српска уметност*, 97-99; *Енциклопедија православља II*, 1122; Тодић, *Дечани*, 66-79.

[69] Петковић, *Лажни сликар Тудор Вуковић*, 79-91 са старијом литературом у напоменама. И у новијој литератури, објављеној до овог открића, појављује се старо становиште о Тудору као сликару: Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 70; Тодић, *Лични записи сликара*, 520.

[70] Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века*.

[71] Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*; Иста, *Средњевековни дуборез*, 13, 18, 88-89, 90-92, 97, 99, 102-103, 107, 128-129; Петковић, *Српска уметност*, 95-100, 132-166; Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 17-21, 35-61; Иста, *Serbian icons from Bosnia-Hercegovina*, 183-212.

[72] Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 169-179; Сковран, *Иконостас цркве у Подврху*, 52-62; Станић, *Иконостас Црне реке*, 235-260; Пајкић, *Иконостас Благовештења Рудничког*, 249-255; Петровић, *У потрази за Радуловим иконостасом из Црколеза*, 52-68; Пејић, Пешић, *Благовештењски иконостаси*, 13-19; Кривокапић, *Историја икона и иконостаса у цркви Светог Луке у Котору*, 207-219.

века писала је Анета Серафимова[73]. Гордана Бабић у тексту о живописаним олтарским преградама износи запажања значајна за компаративну анализу са иконописаним материјалом насталим у доба обновљене Пећке патријаршије[74]. Од новије литературе указујемо на радове Бранислава Тодића о олтарским преградама Старе православне сарајевске цркве и манастира Дечана[75]. Треба приметити да је у литератури спорадично присутна тенденција да се заједно са иконописаним остварењима српских сликара у разматрање узимају и целине које припадају токовима иконописа Охридске архиепископије, без напомене да није реч о делима српских мајстора, односно делима која се налазе ван граница обновљене Пећке патријаршије.

Истраживања српског иконописа из времена обновљене Пећке патријаршије су последњих пар деценија интензивирана на таласу појачаног интересовања домаћих и страних стручњака за поствизантијску уметност. Иконопис ове епохе све се више посматра кроз призму идеје о поновном рођењу византијске иконе, због чега своје место налази у прегледима византијског иконописа закључно са 1669. годином, када су Турци заузели Крит[76]. Надамо се да ће овај рад, у мери у којој је то тренутно могуће, дати допринос ширем сагледавању токова и природе српског иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије, указујући на отворена питања и теме којима се у будућности треба посветити.

[73] Серафимова, *Прилог проучавању иконостасних крстова на Балкану*, 149-162.
[74] Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 3-49.
[75] Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 439-458; Исти, *Дечански иконостас*, 115-129.
[76] Cormac R., *Painting the Soul. Icons, Death Masks and Shrouds*, London 1997 (посебно стр. 167-217); Cutler A., *Painting the Soul. Icons, Death Masks and Shrouds* Book Review by Robin Cormack, The Burlington Magazine vol. 140, No. 1139 (Feb. 1998), 125.

Обнова Пећке патријаршије и уметничке прилике

Обнова Пећке патријаршије 1557. године није значила само поновно успостављање црквене организације, већ и преображај духовног живота Срба унутар њених граница[77]. Томе је допринела и промена политичке климе на Балкану јер се у српском народу, изложеном притисцима ислама и католицизма, појавила потреба за институцијализованим очувањем православне вере и одбраном националних вредности у оквирима Османског царства[78]. Да је неуспелих покушаја оживљавања рада Патријаршије под Турцима било и раније, потврђују документи о буни смедеревског митрополита Павла, која је трајала од 1527/1528. до 1535. године[79]. Околности које су довеле до успеле обнове сложене су и не сасвим јасне, а писаних извора директно везаних за овај догађај је мало. У литератури су редовно истицани значај и улога манастира Милешеве, Мехмед-паше Соколовића и његовог рођака, првог патријарха Макарија Соколовића[80]. Да ли је 1557. године само дошло до законског признавања већ успостављених процеса у којима се консолидовала „*полуилегална народна државна организација*“[81] остаје непознато, али је више позитивних фактора ишло у прилог поновном, званичном добијању самосталности и њеном одржавању у годинама које су следиле. Најснажнији отпор оваквој одлуци пружала је нешто раније обновљена Охридска архиепископија (1527) која је у првом тренутку због смрти

[77] Датум обнове Патријаршије наведен је у поговору Псалтира чије је штампање завршено у Милешеви 4. новембра 1557. године, што потврђује и извештај млетачког посланика Марина Кавалија 1558. године. Lamanskii V. I., *Secrets d'État de Venise; documents, extraits, notices, et études servant à éclaircir les rapports de la seigneurie avec les Grecs, les Slaves, et la Porte ottomane à la fin du XVe et au XVIe siecle,* S. Petersbourg 1884; Петковић, *Зидно сликарство*, 24 нап. 66; Радојичић Ђ., *Манастир Милешева и старо српско штампарство прве половине XVI века*, Зборник Музеја примењене уметности 11 (Београд 1967), 35-39; *Историја српског народа*, 40, 53, 65.

[78] После Тридентског концила (1545) католичка црква је као један од циљева поставила преобраћење „шизматика“ и иноверних. Радонић, *Римска курија*, 3; *Историја српског народа*, 40.

[79] Радојичић, *Два примера Руварчеве тачности*, 123-133; Dragojlović, *Hésychasme et restauration du Patriarcat de Peć en 1557*, 408-409; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 248. Ове документе је објавио Љубомир Стојановић у: *Српска црква у међувремену од патријарха Арсенија II до Макарија*, Глас СКА CVI, II разред 61 (Сремски Карловци1923), 113-131.

[80] Милешева је била седиште херцеговачке митрополије са које се најчешће ступало на престо српских патријараха после 1557. године. Манастир је био изузетно богат, у њему је у периоду 1544-1557. радила штампарија, а ту су се налазиле и мошти св. Саве Српског. *Историја српског народа*, 39-53 (о животу Мехмед-паше Соколовића и његовој улози у обнови Пећке патријаршијъ на стр. 42-47); Самарџић Р., *Милешева и обнова српске цркве (1557)*, у: *Милешева у историји српског народа - међународни научни скуп поводом седам и по векова постојања*, Београд 1987, 187-194; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 249; Самарџић, *Мехмед-паша Соколовић.*

[81] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 17 са старијом литературом у нап. 2.

охридског архиепископа Никанора (1557) неспремно реаговала. Тек четрдесетак година касније прихватиће нови поредак духовне власти и губитак јурисдикције над областима северно од Прилепа[82].

У новије време се анализом турске службене преписке дошло до података који недвосмислено указују на то да је коначну, формалну одлуку о питању Пећке патријаршије донео велики везир царства Рустем-паша Опуковић (1544-1553, 1555-1561), зет султана Сулејмана Величанственог (1520-1566) ожењен његовом ћерком Михримах[83]. Суштински, дошло је до поклапања државних интереса турске администрације за осигурањем подршке српских спахија и мартолоса у војним походима и добијањем још једне вазалне црквене институције чији ће приходи пунити државну касу, са интересима српског народа да се заустави његово осипање и очувају вера и национални идентитет[84]. Нема сумње у то да је *Мехмед-паша Соколовић* (Sokollu Mehmet Paşa, 1505-1579) као трећи везир Царства 1557. године значајно допринео позитивном исходу догађаја. Након што је обезбеђено добијање султановог берата, рад Пећке патријаршије као јавне установе укључене у турски систем управе и законски је одобрен[85]. Успон каријере Мехмед-паше Соколовића одвијао се паралелно са обновом Патријаршије, њеним институционалним сазревањем, учвршћивањем и јачањем српског исламизираног етничког елемента на цариградском двору[86]. Мехмед-паша је, као веран поданик моћне царевине, потврдивши у пракси предности постављања најближих рођака и земљака на положајима у граничним областима Царства на истоку и западу, ради несметаног функционисања нове вазалне

---

[82] *Историја српског народа*, 53 нап. 195; Петковић, *О фрескама XVI века из припрате пећке патријаршије*, 59.

[83] Мехмед-паша Соколовић био је ожењен унуком султана Сулејмана, Есмахан. Има индиција да је у време Сулејмана I Величанственог (Законодавца) одлука о обнови Пећке патријаршије донета у контексту опште тенденције актуелизовања старих закона и њихове кодификације. Тричковић, *Српска црква средином XVII века*, 75-77 и даље (о Рустем-паши посебно на стр. 65 нап. 15); Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 249.

[84] Срби су одиграли значајну улогу у османском походу на Темишвар, који је освојен 1551/1552. године. Vucinich W., *The Nature of Balcan Society under Ottoman Rule*, Slavic Review vol. 21, No 4 (Dec. 1962), 609-610; Петковић, *нав. дело*, 58-59; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 249; *Историја српског народа*, 45, 52; *Положај и улога српске цркве*, 101.

[85] *Историја српског народа*, 42, 45, 49 и даље.

[86] Мехмед-паша је предводио турску војску у ратовима у Угарској (1552) и Персији (1554). Године 1557. постављен је за трећег тзв. курбе-везира, да би после смрти двојице земљака - Рустем-паше и Семиз-Али паше (1565) постао велики везир Царства. На том положају био је до 1579. године, када га је у Цариграду убио верски фанатик, припадник исламске секте. *Историја српског народа*, 46 и даље. Had`ijahi} M., *Udio hamzevija u atentatu na Mehmed pa{u Sokolovi}a*, Prilozi za orijentalnu filologiju V (Sarajevo 1955), 326; Кајмаковић, *нав. дело*, 18-19.

институције применио исти принцип[87]. Уздизањем свог брата (синовца) на трон обновљене патријаршије у Пећи Бајо Соколовић, некадашњи чтец при милешевском храму и близак сродник угледних клирика показао је да није заборавио своју стару веру и родни крај. То је био повод за сумњичење супарника да није искрено примио ислам, упркос томе што је сопствене родитеље довео у Цариград и превео у ислам, а у свом родном месту Соколовићима и у Цариграду подигао џамије[88].

Први патријарх српске црквене организације под османском влашћу *Макарије Соколовић* (1557-1572) рођен је у месту Рудо у близини Вишеграда и по сведочењу свог савременика „*добар, праведан и кротак човек беше*“[89]. Иако се у литератури среће податак да је непосредно пре 1557. године био архимандрит манастира Хиландара и да је већ тада уживао заштиту Порте, сва је вероватноћа да се ради о апокрифном извору[90]. Ни степен сродничких односа између Макарија и Мехмед-паше није сасвим јасан[91]. Макаријев програм обнове био је дубоко прожет историзмом и за окосницу је имао заустављање преласка православних у ислам, етничко обједињавање српског народа и очување немањићког наслеђа[92]. Организовање живота Цркве - устоличење патријарха који добија ингеренције неограничене духовне и канонске власти, успостављање граница и унутрашње уређење Пећке патријаршије текло је паралелно са измиривањем високих износа

[87] *Историја српског народа*, 43. Сретен Петковић (*Зидно сликарство*, 23 нап. 62) као илустрацију овог тврђења наводи низ санџак-бегова који су управљали Босном од 1561. до 1584., а били су у родбинским односима са Мехмед-пашом. По истом принципу постављани су и будимски беглербегови и херцеговачки и пакрачки санџак-бегови.

[88] Бајо Соколовић било је име Мехмед-паше пре одвођења у јањичаре око осамнаесте године живота. Поред свега наведеног, основао је бројне вакуфе и подигао четири моста: у Вишеграду, Требињу, Сарајеву и Подгорици. Петковић, *Зидно сликарство*, 23; *Историја српског народа*, 42-44, 47 са старијом литературом у нап. 179. О делима исламске архитектуре на Балкану у: Зборник радова *Центри и периферије у Османској архитектури: поновно откривање балканског наслеђа*, Report series 9/2010, Сарајево 2011.

[89] *Енциклопедија православља II*, 1147; Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 120; Иста, *Макарије Соколовић*, 184 нап. 13.

[90] Ова претпоставка и идентификовање Макарија са хиландарским архимандритом „*топузли Макаријем*“ произашле су из разматрања једног фермана којим султан у своју заштиту узима српски народ, угрожено свештенство и монаштво. Његовом детаљном анализом она није могла бити потврђена. *Историја српског народа*, 48-49; Dragojlović, *Hésychasme et restauration du Patriarcat de Peć en 1557*, 410-411; Фотић А., *Најпознатији хиландарски ферман*, Хиландарски зборник 10 (Београд 1998), 299-309; Пејић, *Макарије Соколовић*, 183.

[91] Претпоставља се да су били браћа, али има и другачијих мишљења. В.: *Положај и улога српске цркве*, 102; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 249.

[92] *Историја српског народа*, 55-56, 65 и даље.

новчаних давања према турској власти[93]. У циљу заштите тешко стечене самосталности током два наредна века усвојен је обичај да патријарх себи за живота изабере наследника на сабору, што је у XVI веку обележено појавом непотизма[94]. У прикупљању дажбина од верника и свештенства Патријаршија је била врло ревносна, а њен приступ строго фискализован, као и износи давања у различите сврхе (за женидбу, освећење воде, наслеђе и друго). Стога су клирици током целе године пуно путовали обилазећи све делове територије над којом су имали духовну власт у пратњи малог одреда турских војника који су обезбеђивали да се све дажбине уредно измире[95].

Под јурисдикцијом Пећке патријаршије нашле су се области које су се простирале од горње Угарске (северно од Будима) до северних граница данашње Албаније. Оне су обухватале северну Македонију (укључујући Скадар, Тетово, Скопље, Кратово и Штип), Банат, Бачку и Барању, Славонију, Хрватску и Далмацију, као и Брда, Црну Гору и Приморје, Босну и делове Бугарске на истоку: Ћустендил, манастир Рилу и Самоков, а једно време и Софију (Прилог 2, карта бр. 1)[96]. Титула Макарија као патријарха „*све српске земље, Бугарске, западног Приморја, северне стране и прочим*“ и свих следећих пећких патријараха одражава ове географске одреднице[97]. Велика територија је током друге половине XVI и XVII века подељена у надлежност епископија, чији је број

---

[93] За берат којим је потврђивано ступање на престо патријарси су плаћали 100.000 акчи („*пешкеш*“), не рачунајући редовни годишњи данак од 2.000 дуката („*кесим*“). Митрополити су имали свој пешкеш, а у сабирању укупног износа за измиривање кесима учествовали су сразмерно могућностима. Ове дажбине које је наметнуо Мехмед II биле су обележје вазалне, феудалне зависности. Свака промена на патријаршијском престолу плаћала се додатним износом, као и смена у врху турске власти, која је подразумевала поновно измиривање обавеза. Радонић, *нав. дело*, 165, 60-61; Чубриловић, *Српска православна црква под Турцима*, 169; *Историја српског народа*, 55, 59 нап. 201; Тричковић, *Српска црква средином XVII века*, 69-75; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, нав. дело, 249, 251-252. О имовинском стању патријараха, за које се претпоставља да је било врло добро: Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 131 и даље.

[94] Чланови породице Соколовић су се све до краја XVI века смењивали на трону пећких патријараха. *Историја српског народа*, 50-51, 53-55, 63-64 нап. 185 (са старијом литературом).

[95] Поред патријархове и митрополитове таксе, тј. равномерно разрезаног дела редовног годишњег данка, верници су плаћали и „*милостињу*“, манастирске таксе, таксу од хиротоније, таксу од прихода цркве и заоставштине духовника. В.: *Српска црква у XVI и XVII веку,* 57; Тричковић, *нав. дело*, 69; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело,* 252.

[96] *Положај и улога српске цркве*, 101-102; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело,* 252; *Историја српског народа*, 56-57 са старијом литературом.

[97] Југовић М., *Титуле и потписи архиепископа и патријараха српских*, Богословље XI (Београд 1934), 3-22; Слијепчевић, *Историја српске цркве*, 334-337 нап. 208; *Историја српског народа*, 56. Попис свих титула и помена патријарха Макарија и њихову анализу доноси: Пејић, *Макарије Соколовић*, 183-203.

током година варирао између 40 и 50 (Прилог 2, карта бр. 2)[98]. Северно од Саве и Дунава су у областима насељеним Србима у време патријарха Макарија Соколовића основане потпуно нове епархије: Београдско-сремска, Сегединска, Будимска, Пожешка, Темишварска, Липовска и Ђурска, Јенопољска и Сигетска и Печујска, тако да се укупан број приближио цифри 50[99]. Са друге стране, неке велике територије, попут Босне, припадале су само једној епархији - Дабарској са седиштем у манастиру Св. Николе у Бањи код Прибоја[100]. Средином XVII века постојале су 44 епархије, од тога 40 митрополија и 4 епископије[101]. Да Охридска архиепископија није одмах препустила управу над неким важним центрима користећи право жалбе Порти потврђује то што је рашку епископију тек 1599/1600. године преузео клирик Пећке патријаршије Силвестер, ступивши на тај положај са места архимандрита манастира Хиландара[102].

Српски јерарси су и званично припадали феудалној класи Османског царства као носиоци берата. Унутар великог државног апарата Пећка патријаршија је функционисала као засебно тело, које је било „*реликт старе средњовековне државе*“[103]. Иако објективно при дну друштвене хијерархије у Османском царству, она на себе преузима улогу политичког заступника и покровитеља својих верника. Тезу о духовној запуштености српског народа, која се појављивала у извештајима мисионара Римске курије, оповргава то што је у овом периоду извршена свеобухватна и дубока обнова друштва, институција и уметности, при чему су очуване и надограђене неке тековине средњег века попут култова светих Срба, ктиторства и др. Стављањем православних на територији северозападног Балкана под окриље једне велике патријаршије успорен је процес

[98] Новоутврђена подела епархија није извршена по моделу св. Саве, већ по угледу на Васељенску патријаршију. *Положај и улога српске цркве*, 102; Тричковић, *Српска црква средином XVII века*, 78-82; *Историја српског народа*, 57-59 са старијом литературом.

[99] Тричковић, *нав. дело*, 78-82. Грујић наводи да је у Угарској у другој половини XVI века било пет епархија: сремска, бачка, славонска, липовска и вршачка. Уп.: Грујић, *Духовни живот*, 390-401.

[100] *Историја српског народа*, 59.

[101] Комплетан попис епархија сачуван у дефтеру црквене канцеларије из средине XVII века в. код: Тричковић, *нав. дело*, 78-140.

[102] Стојановић, *Записи и натписи IV*, бр. 6289; Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 59.

[103] Свака кућа је патријаршији годишње давала 12 акчи, сваки свештеник по дукат, а исто толико и митрополити и епископи. Цркви су припадала и права на велика манастирска имања, тако да је била највећи хришћански велепоседник у оквирима Царства. Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 617-630; *Положај и улога српске цркве*, 102-103; Petkovi}, *Art and patronage*, 404-405; Исти, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 129-130; *Историја српског народа*, 374; Петковић, *Српска уметност*, 59.

исламизације, а долази и до уједначавања статуса православног словенског становништва са тенденцијом губљења етничких разлика између православних и католика у Босни и Херцеговини, над којима је пећки патријарх имао духовну власт током XVII века[104].

Добијање берата о обнови и самосталном деловању Пећке патријаршије дало је снажан импулс оживљавању уметничке делатности. Она почиње да се одвија у њеним оквирима тек по стварању административне и организационе базе потребне за функционисање, не пре 1562. године[105]. Под покровитељством Патријаршије од средине шездесетих и током седамдесетих година отпочињу градитељски, сликарски и занатски подухвати у функцији обнове богослужбене делатности и унутрашњег поретка. Њени достојанственици су, чим је успостављен сталан прилив средстава, били у могућности да делују мудро и активно. После смрти сулатана Сулејмана Величанственог 1566. године, а након ратних подухвата и смиривања побуне јањичара, његов син Селим II и велики везир затичу празну државну касу. Ради економског опоравка земље уводе закон по коме су тапије на сва имања морале да се обнове. Значајно су повећане суме за откуп и износи редовних дажбина, а сваки храм у коме није служено више од 50 година требало је да буде порушен или претворен у џамију. Ова одлука се негативно одразила на Пећку патријаршију, па је дошло до масовне продаје углавном сиромашних цркава и манастира[106]. Репресивне фискалне мере нису биле само начин да се попуне државни фондови, већ и прилика да османски великаши у време изградње новоосвојених градова обезбеде јевтин грађевински материјал за своје будуће задужбине, пошто се радило о одредби која се односила на порушене и(ли) напуштене грађевине. И сам Мехмед-паша Соколовић је 1567/1568. године купио земљиште и камен урушене цркве у Београду по

[104] Кајмаковић, *нав. дело*, 18-19; *Историја српског народа*, 66-67, 69, 76 и даље. О Цркви као носиоцу световне власти и ауторитета: Чубриловић, *нав. дело*, 177-178.

[105] Патријарх Макарије и његови наследници тежили су територијалном и духовном јединству Срба. Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 59-60; *Историја српског народа*, 64.

[106] Андрејевић, *Претварање цркава у џамије*, 115; Зиројевић, *Цркве и манастири*, 24-33; *Историја српског народа*, 61-63 са литературом у нап. 237; Фотић А., *Конфискација и продаја манастира (цркава) у доба Селима II - проблем црквених вакуфа*, Balcanica 27 (Београд 1996), 45-77. Овом темом бавио се Бранислав Ђурђев. В.: Đurđev B., *„Prodaja crkava i manastira" za vreme vlade Selima II,* u: Godišnjak BH IX (Sarajevo 1958), 241-247; Исти, *Још један податак о продаји цркава и манастира за време Селима II*, Годишњак Босне и Херцеговине X (Сарајево 1959), 385-412; Ивановић М., *Метохија: споменици и разарања*, 369-377.

занемарљиво ниској цени у време када се град развијао као велики муслимански центар[107].

Градитељска и уметничка активност су на почетку биле концентрисане на Метохију (у Пећ и око Пећи), Полимље и Херцеговину. У прво време акценат је био на обнављању старих храмова угледних манастира, углавном седишта архиепископија и епископија, да би се затим градитељска делатност проширила и на удаљене крајеве, изван српских средњовековних територија[108]. Пре отпочињања радова на изградњи било је потребно да ктитори добију дозволу од обласног представника турске власти[109]. За осликавање храмова и иконописање није захтевана никаква дозвола, тако да се ова делатност углавном одвијала несметано[110]. Сукоб са Охридском архиепископијом, која се првих деценија није мирила са обновом Пећке патријаршије, могао се осетити и у одсуству грчких сликара на њеној територији све до краја XVI века. Од педесетак храмова који су добили живопис у овом периоду, Грци су били аутори само два: у цркви Св. Апостола у Мушникову код Призрена (1563/1564) и цркви Св. Николе у селу Шишеву код Скопља (1565)[111]. У Макаријевијево време акценат је био на формирању домаћих сликарских и уметничких радионица па су одмах после обнове око патријаршије у Пећи окупљени најбољи сликари, међу којима је било истакнутих уметничких личности, попут зографа Андреје и сликара и писца Лонгина. Ове радионице су у свему биле чврсто везане за домаће сликарске традиције, а њихову активност могуће је пратити широм територија Патријаршије све до пред крај XVI века[112].

---

[107] Đurđev, *Prodaja crkava i manastira*, 246-247; Андрејевић А., *Удео Мехмед-паше Соколовића у подизању Београда*, Зборник Филозофског факултета књ. 11 (Београд 1970), 431-442. Мехмед-паша је у Београду између осталог 1567/1568. године подигао и чесму, која се налази поред Диздареве капије на Калемегдану. Поповић М., *Чесма Мехмед-паше Соколовића*, Годишњак града Београда 27 (Београд 1980), 71-83. О примерима ове врсте широм Балкана: Андрејевић, *Претварање цркава у џамије*, 114 и даље.

[108] *Историја српског народа*, 61; Шупут, *Српска архитектура*, 33.

[109] Услов за добијање дозволе било је изношење доказа да је црква на том месту постојала средином XV века, пре него што је Мехмед Освајач успоставио власт над овим територијама. Петковић, *Зидно сликарство*, 48; Зиројевић, *Цркве и манастири*, 22-24; Петковић, *Српска уметност*, 65; Шупут, *Српска архитектура*, 29-30.

[110] У изворима се наводи мало случајева жалби Турака због живописања храмова. О примерима везаним за Житомислић и Ломницу, чији су сликари недостатке свог рада правдали страхом од Турака и софти (верских фанатика) в.: Петковић, *Зидно сликарство*, 55-56; Шево, *Ломница*, 28-29.

[111] Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 627.

[112] Петковић, *Зидно сликарство*, 157-158.

Нема сумње у то да се већ 1557. године наметнула идеја о неопходности обнове пећког комплекса храмова као седишта обновљене црквене организације, што је био компликован, захтеван и дуготрајан посао. Пећ је од средине XVI века постала обична османска варошица, а патријарх и клир су затекли руиниране и запуштене грађевине. На вековима старом комплексу храмова до тада нису вршене значајније преправке. Обимна архитектонска реконструкција захтевала је време, брижљиво планирање и рад, а припрата је морала да буде затворена. Најпре се претпостављало да је реконструкција Пећке патријаршије завршена 1561. године, али је ново читање ктиторског натписа поуздано потврдило да су сви послови обнове спољашње припрате, укључујући и осликавање, окончани тек 8. септембра 1565. године[113]. Патријарх Макарије Соколовић је у међувремену иницирао обнову седишта дабро-босанске митрополије, цркве Св. Николе у Бањи код Прибоја, угледног манастира у непосредној близини свог родног места[114]. Пећка сликарска група, предвођена зографима Андрејом и Лонгином, коју је чекао посао на осликавању припрате седишта Патријаршије, свој први ангажман имала је управо на живописању католикона Бање[115]. Уметници су користили сликарски поступак у чијем је осмишљавању без сумње учествовао и сам патријарх Макарије. Тај поступак је у пракси често био захтеван и сличан рестаураторском, а примењен је на низу споменика у годинама које су уследиле. Акценат је био на поправци старијег живописа и брижљивом копирању целина које су морале бити пресликане, да би се тек тамо где таква могућност није постојала приступало осликавању зидних површина новим садржајима[116]. Радови на архитектонској реконструкцији и живописању Бање трајали су до 1564. године,

[113] Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 57-65; Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 251, 254; *Историја српског народа*, 254.
[114] Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 120-123 и даље.
[115] Новија истраживања осветлила су бројне чињенице које мењају до недавно у литератури опште прихваћену хронологију стварања пећке сликарске радионице. Пејић, нав. дело, 126-130; 154-155 сл. 85 (в. у целини поглавље *Обнова столице Дабро-босанске митрополије (1559-1573/1574)*, 119-182). У ктиторској композицији у наосу Бање у лику особе одевене у полиставрион, приказане иза Стефана Дечанског и Душана, по свој прилици треба видети дабарског епископа Николу, а не патријарха Макарија. В.: Војводић Д., *Слика световне и духовне власти у српској средњовековној уметности*, ЗЛУМС 38 (Нови Сад 2010), 55 нап. 76-77.
[116] Петковић, *Зидно сликарство*, 119-137; Исти, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 57-65; Исти, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 134; Исти, *Српска уметност*, 87-88; Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 255. Извесна слобода једино се може видети у формулисању натписа уз ликове светитеља. Анализу односа сликара пећке радионице према старијем живопису доноси: Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 152-157.

а сликари су одмах по завршетку осликавања католикона отишли у Пећ[117]. У украшавању припрате Пећке патријаршије фрескама (1565) учествовали су најбољи домаћи зографи пећке радионице, Андреја и Лонгин. Велике површине добијене зазиђивањем живописане су по новој програмској замисли, док је старији слој сликарства сачуван на прочељу Богородичине цркве и делимично на јужном зиду спољашње припрате[118]. Одмах по завршетку ових радова приступило се обнови и фрескописању пећког метоха, манастира Будисавци (1568) у коме је, као и у Пећи, Макарије приказан као ктитор са моделом храма[119]. Уследиле су обнова живописа Студенице (1568)[120] и Милешеве (око 1567/1568)[121] уз учешће истих сликара[122]. У исто време почела је и обнова манастира Грачанице, која је имала статус другог седишта Патријаршије, а у њој је чуван и део патријаршијске имовине. Грачаничка припрата најпре је зазидана (1568), а затим и осликана (1570)[123]. У композицији *Опело новобрдског митрополита Дионисија* приказан је патријарх Макарије коме поред његовог будућег наследника Антонија саслужују бројни ђакони, монаси и чтеци у присуству мирјана и истакнутих припадника друштва[124]. Заједнички рад групе у којој су били и зографи Андреја и Лонгин завршен је тамо где је и започео, у манастиру Св. Николе Дабарског, фрескописањем припрате (1573/1574)[125]. Три године касније зограф Лонгин ће самостално започети живописање манастира Ломнице (1577/1578)[126].

---

[117] Пејић, *нав. дело*, 121, 134-139, 152-156, 182.

[118] Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 57-60; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 264-265 и даље; Пејић, *нав. дело*, 153.

[119] Ивановић, *Црква Преображења у Будисавцима*, 113-126. У Патријаршији су сачувани само ктиторски портрети двојице патријараха из XVII века, Јована и Максима. Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 255 и даље, сл. 165 (о програму сликарства у припрати на стр. 257 и даље).

[120] Мандић С., Лаћевић М., *Откривање и конзервација фресака у Студеници*, Саопштења I (Београд 1956), 38-41; Бабић, Кораћ, Ћирковић, *Студеница*, 146-170; Чанак-Медић, Тодић, *Студеница*, 89-95. О порећењу фресака XVI века у Студеници и цркви Св. Николе Дабарског у ширем контексту код: Пејић, *нав. дело*, 154-155.

[121] Петковић, *нав. дело*, 59; Исти, *Милешевске фреске из XVI века*, 123-129.

[122] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 255; Пејић, *нав. дело*, 153, 155.

[123] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 281; Петковић, *Сликарство спољашње припрате Грачанице*, 303-327; Петровић, *Угребани записи и натписи на фрескама зографа Лонгина*, 329-369.

[124] Дионисије је умро у Грачаници 1569. године, а ова представа има велики историјски значај јер детаљно приказује церемонију опела угледног клирика. Тодић, *Грачаница*, 258, 261 сл. 126-127; Петковић, *Српска уметност*, 325-326; Пејић, *нав. дело*, 127.

[125] Пејић, *нав. дело*, 155, 234-273.

[126] Петковић, *Зидно сликарство*, 119-131; Петковић, *О фрескама XVI века из припрате пећке патријаршије*, 59; Шево, *Ломница*, 165, 167-180.

Када је реч о неимарској делатности, од 1557. године до краја XVI века се широм територија Патријаршије, а посебно у југоисточној Србији, Скопској Црној гори, у Метохији, на Косову, у долини Ибра и околини Новог Пазара, подиже велики број малих сеоских црквица за потребе локалног становништва, али се граде и за оно време монументални храмови попут манастира Никољац (око 1560) и Житомислић (1566)[127]. На архитектонској обнови су током XVI века поред локалних били ангажовани и мајстори из Приморја, али о њима има мало писаних трагова[128]. Генерално посматрано, црквена архитектура је показивала тенденцију остваривања континуитета са српским средњовековним градитељством подизањем тробродних базилика и једноставних једнобродних грађевина са прислоњеним луковима[129]. Уз то, цела једна група цркава из друге половине XVI века изграђена је у духу рашке архитектуре, у виду слободног, односно уписаног крста са куполом. У избору предложака за наставак градитељске активности на територији обновљене Патријаршије важну улогу имао је патријарх Макарије Соколовић, који се определио да се и у тој области следује средњовековној традицији и градитељским формама XIII века[130]. Утицаји исламске архитектуре, сведени на појаву сараценских лукова на линетама прозора и(ли) слепих купола, могу се сматрати занемарљиво малим. Најбитније својство српске архитектуре која настаје на територији обновљене Пећке патријаршије је њена независност и самосвојност у односу на суседне области. Обележена је одржавањем наслеђених

[127] Шупут, *Српска архитектура*, 33, 39; Иста, *Споменици црквеног градитељства XVI-XVII век*. Велики број таквих храмова подигнут је у околини Врања (у Дубици, Лопардинцима, Буштрењу), у пиротском крају (Темска, Доња Лисина), Мојсињу, долини Белог Дрима и на Косову. В.: Pajki}, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 51-61; Шупут, *Српска архитектура*, 89-93; Пајкић П., *Сеоске цркве XVI и XVII века на Косову,* Гласник Музеја Косова и Метохије 13-15 (Приштина 1989), 123-143; Петковић, *Српска уметност*, 64-77.

[128] У Подрињу су у другој половини XVI века значајну улогу имали клесари из студеничког краја. Шупут, *нав. дело*, 95-96; Петковић, *нав. дело*, 64-65.

[129] У томе је посебно предњачила област старе Херцеговине, у којој су тада подигнути храмови манастира Дубочице (1565) и Св. Тројице у Брезојевици код Плава (1567). Сложенија архитектонска решења имају цркве манастира Никољца (шеста деценија XVI века), Ломнице (1570) и Завале (девета деценија XVI века). Шупут, *нав. дело*, 59-66.

[130] Основу у виду уписаног крста има група храмова у Босни и Дамацији: Моштаница, Озрен, Рмањ, Гомионица, Крупа, Крка. У виду слободног крста са куполом подигнуте су Рача, Троноша (око 1559), Петковица под Цером, Радовашница, Пустиња код Ваљева, Довоља, Св. Арханђели, Житин, Ивања, Пустиња код Пријепоља, Тавна, Возућа и Гостовић. Ђурић В. Ј., *Милешева и дрински тип цркве*, Рашка баштина 1 (Краљево 1975), 15-46.

форми, а изнедрила је велики број новоподигнутих храмова на територијама на којима их пре тога није било[131].

Да је природа духовне обнове била дубока и свеобухватна, потврђује и активност на очувању канона монашког живота које је успоставио св. Сава и оживљавању испосничког живота обнављањем и подизањем малих пећинских цркава у брдима око угледних монашких центара попут седишта Патријаршије у Пећи, Дечанима и Студеници, које постају центри преписивачке делатности[132]. У једној од пећких испоснице посвећеној Св. Николи на локалитету Тавор (Ивановац) у селу Љевоши зограф Лонгин је израдио један антиминс 1566. године[133]. У оваквим црквама боравили су и монаси манастира Хиландара, са којима је одржавана жива комуникација: Георгије Митрофановић осликава Доњу и Горњу Савину студеничку испосницу, а Аверикије у Доњој испосници преписује Савин Студенички типик, одакле одлази у Савину испосницу у Кареји[134].

Период обнове уметничког стваралаштва у границама Пећке патријаршије средином XVI века поклапа се са ренесансом руске монархије и активношћу Руске православне цркве на очувању византијских традиција у судару са прозападним тенденцијама које су стизале из Европе. Успон слободне руске државе, која се као уједињена кнежевина територијално проширила на целу источноевропску низију, достигао је врхунац 1547. године када је Иван IV Васиљевич (Грозни) (1533-1584) крунисан за цара[135]. Од тада се појављује идеја о Москви као Новом Израелу, Новој Византији и Трећем Риму - покровитељу поробљених православних народа[136]. Како би учврстила византијске тековине у

---

[131] Шупут, *нав. дело*, 98-102.

[132] *Енциклопедија православља I*, 538; Поповић, Тодић, Војводић, *Дечанска пустиња*, 35-55, 114-129, 152-162, 187-189, 223-231, 233-236; Ивановић, *Метохија: споменици и разарања*, 132-144. О испосницама и „светим горама“ у средњем веку: Поповић Д., *Пустиње и свете горе средњовековне Србије - писани извори, просторни обрасци, градитељска решења*, ЗРВИ XLIV (Београд 2007), 253-274.

[133] Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 162.

[134] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 46-47.

[135] Bogatyrev S., *Reinventing the Russian Monarchy in the 1550s: Ivan the Terrible, the Dynasty and the Church*, The Slavonic and East European Review vol. 85, N° 2 (Apr. 2007), 271-293.

[136] Стремоухов Д., *Москва-Третий Рим: источник доктрины*, Москва 1947; Strémooukhoff D., *Moscow the Third Rome: Sources of the Doctrine*, Speculum vol 28, N° 1 (jan. 1953), 84-101; *Енциклопедија православља III*, 1943-1944 (Трећи Рим); Frötschner R., *Heilige Rus' - Neues Israel - Drittes Rom. Die Verehrung der Gottesmutterikone von Tichvin als Element der politischen Mythologie des Moskauer Reiches unter Großfürst Vasilij III und Zar Ivan IV*, in: Jahrbücher für Geschichte

животу православних на Балкану и у источној Европи, особито у сликарству и иконопису, Руска црква 1551. године у Москви сазива тзв. *Стоглави сабор*, који је донео закључке у виду сто одговора на сто питања о поретку православног црквеног живота[137]. Време између 1557. и 1690. године доба је активних путовања српских монаха у Русију ради „*прошње*“ из које су се враћали од руских владара богато обдарени новцем, крзном, богослужбеним књигама, иконама, сасудима, одеждама и делима уметничког веза[138].

У суштину уметничке активности у доба обновљене Пећке патријаршије могуће је проникнути тек анализом сачуваних сликаних програма, јер они најјасније одражавају дух времена у коме су настали. Вековима уобличавана тематика нашла се и на зидовима храмова обновљених после 1557. године, уз извесне измене: циклус Великих празника неретко је проширивaн сценама из циклуса Христових Страдања, Живота Богородице или угледних светитеља попут св. Јована Претече, св. Николе и св. Георгија[139]. Програм припрата обухватао је Страшни суд, Васељенске саборе, представе монаха у зони стојећих фигура, а спорадично су се у њима појављивале композиције неуобичајене за домаће поднебље, попут Богородичиног покрова у Грачаници, пореклом из руске уметности[140]. Живопис настао у првим деценијама после обнове у свему је требало да опонаша сликарство прве половине XIV века, јер се време владавине краља Милутина и Стефана Дечанског сматрало златним периодом српске државе и сликарства[141]. Он и поред тога под велом историзма показује сопствени независан тематски и идејни корпус. Сукоб са Охридском архиепископијом и

Osteuropas, Neue Folge, Bd. 52, H. 2 (2004), 188-234; Кудрявцев М, *Москва -Третий Рим,* Москва 2008; Subotić M., *Moskva kao Treći Rim: Prilog istoriji ruskog mesijanizma (I deo)*, u: Filozofija i društvo, god. 22 br. 1 (Beograd 2011), 167-192; Isti, *Moskva kao Treći Rim: Prilog istoriji ruskog mesijanizma (II deo)*, u: Filozofija i društvo, god. 22 br. 2 (Beograd 2011), 105-128; *Москва-Србија, Београд-Русија*, 48-49 и даље.

[137] Иван IV Васиљевич „Грозни“ покушао је да на овом сабору Руску православну цркву очисти од остатака паганских обичаја и нехришћанских традиција. Ostrogorsky G., *Les decisions du Stoglav cocncernant la peinture d'images et les principes d'images et les principes de l'iconographie byzantine*, dans: *L'art byzantin chez les Slavs: Recueil dedie a la memoire de Theodore Uspenskij*, vol. I, Paris 1930, 393-411; Исти, *Одлуке Стоглава о сликању икона*, 182-202.

[138] Димитријевић, *Одношаји пећских патријараха с Русијом*, 201-289; Петковић, *Руски утицај на српско сликарство*, 103; Кајмаковић, *нав. дело*, 361-362 нап. 9; Јелисијевић, *Повеља руског патријарха Никона*, 53-73.

[139] *Историја српског народа*, 371-372.

[140] Петковић, *Руски утицаји на српско сликарство*, 96-97; *Историја српског народа*, 372; Петковић, *Сликарство спољашње припрате Грачанице*, 309, 321-323; Исти, *Српско сликарство*, 86.

[141] Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 265-268; *Историја српског народа*, 372-373.

оспоравање самосталности Пећке патријаршије допринели су да се у српском сликарству на иницијативу клира појави низ новина, попут укључивања актуелних пећких патријараха и митрополита у поворку српских архиепископа и патријараха са св. Савом на челу, односно укључивања српских и балканских светитеља у програм живописа зоне стојећих фигура[142]. Поменуте новине за циљ су имале потврђивање легитимитета и аутокефалности српске патријаршије и њених предводника сликом која има вредност аутентичног историјског сведочанства[143]. Тако се низови средњовековних архијереја могу видети у припрати Пећке патријаршије (1565)[144], Будисавцима (1568)[145], спољашњој припрати Грачанице (1570)[146] и Морачи (1616, 1639, 1642)[147]. Они су подсећање опонентима Патријаршије на њену три и по века дугу независност[148]. Занимљиво је да је тема Лозе Немањића, у којој су приказани скоро сви чланови ове династије, од Симеона Немање до Уроша V, ретко укључивана у сликани програм храмова крајем XVI и почетком XVII века. Има је само у Ораховици (1594), Св. Тројици Пљеваљској (1595) и у Градишту у Паштровићима (1620)[149]. Од припадника осталих владарских породица представљани су чланови деспотске породице Бранковић, најчешће мати Ангелина и архиепископ Максим, а од Хребељановића свети кнез Лазар[150]. Молитвено поштовање св. Саве и св.

[142] Ова новина први пут се појавила у сликарству Пећке патријаршије, па нема сумње у то да је у њеном осмишљавању учествовао Макарије Соколовић. Бабић, Низови портрета српских архиепископа и патријараха, 330-334; Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 627-628; Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 258-260, 262; Петковић, *Сликарство спољашње припрате Грачанице*, 320-321.

[143] Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 263-264; *Историја српског народа*, 66-67; Петковић, *Српска уметност*, 83; Исти, *Сликарство спољашње припрате Грачанице*, 321; Исти, *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 24, 36-37, 117.

[144] Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 262.

[145] Велики број архиепископа и патријараха насликан у сасвим малом храму, манастирском метоху патријаршије, наликује визуелној потврди права српске црквене организације на самосталност. Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 628.

[146] У припрати Пећке патријаршије је у низ шесторице архиепископа и патријараха укључен и патријарх Макарије. У Будисавцима и спољашњој припрати Грачанице поворку чине четворица српских архиепископа и патријараха, односно око десет фигура архиепископа и патријараха, при чему су у Грачаници поред Макарија приказани и митрополити Дионисије и Антоније. Бабић, *Низови портрета српских архиепископа и патријараха*, 330-334; Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 627-628; *Историја српског народа*, 370.

[147] Тодић Б., *Српски архиепископи на фрескама XVII века у Морачи: ко су и зашто су насликани*, у: Зборник *Манастир Морача*, Београд: Балканолошки институт 2006, 93-116.

[148] Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 628-629.

[149] Шире у: Петковић, *Зидно сликарство*, 81-92; Petkovi}, *nav. delo*, 621, 628-629; *Историја српског народа*, 369-370; Петковић, *Српска уметност*, 81; Кучековић, *Манастир Ораховица*.

[150] О култу сремских Бранковића код: Грујић, *Духовни живот*, 360-364.

Симеона Немање (првог као архиепископа, другог као монаха) оснажује се и шири после 1557. године. Култ св. Стефана Дечанског је у деценијама које су уследиле негован нешто брижљивије од култа његовог оца, св. краља Милутина, сина Душана и кнеза Лазара[151]. Сви наведени свети Срби приказани су на јужном зиду западног травеја пећке цркве Св. Апостола (1633/1634)[152]. Представљањем угледних балканских пустиножитеља, најчешће св. Гаврила Лесновског, св. Јоакима Сарандапорског, св. Јована Рилског и св. Прохора Пчињског у једном броју храмова чији је живопис обновљен у седмој и осмој деценији XVI века, Патријаршија је желела да оснажи и рашири њихов култ. Паралелно са овом тежњом дошло је и до успостављања култова нових националних светитеља који су требали да заштите вернике од искушења преласка у ислам или примања Уније[153]. Најснажнији међу њима био је култ св. Георгија Новог Кратовца, који почиње да се приказује тек после 1557. године, иако је мученички пострадао четрдесетак година раније (1515) у Софији, одбијајући да прими ислам[154]. Други национални светитељ, св. Никола Нови, добио је житије из пера Матеја Граматика 1560. године[155].

После обнове Пећке патријаршије долази и до интензивирања иконописачке делатности. Број икона из овог периода сачуваних до данас значајно је умањен како због њиховог портативног својства, тако и због пропадања дрвета као подлоге. Ипак, преостала дела иконописа дозвољавају да се закључи да су иконама опремани храмови широм граница обновљене Пећке патријаршије

[151] Петковић, *Култ кнеза Лазара,* 83-102.

[152] Суботић, *Иконографија св. Саве,* 343-354; Петковић, *Представе светога Саве српског у бугарској уметности XVI и XVII века,* 223-235. Шире у: *Међународни научни скуп Стефан Немања - Симеон Мироточиви. Историја и предање*, Београд 2000; Петковић, *Иконографија светог Симеона Српског,* 381-394; Војводић, *Хиландарски гроб светог Симеона српског,* 27-61. О култу св. Стефана Дечанског: Марјановић-Душанић, *Свети краљ* (са старијом литературом). О представама последњег Немањића, Уроша V, у српској поствизантијској уметности: Петковић, *Лик цара Уроша*, 513-525. О краљу Милутину: Кајмаковић, *нав. дело*, 255-257. О представама светих Немањића и св. кнеза Лазара у румунском, бугарском и руском сликарству XVI и XVII века: Петковић, *Српски светитељи у сликарству православних народа.*

[153] Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 295 сл. 189.

[154] Као разлог за то у литератури се наводи тежња Пећке патријаршије да постане водећа црквена организација на Балкану. Петковић, *Зидно сликарство*, 86-87; Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church,* 620-621; Исти, *Српска уметност*, 84.

[155] Св. Георгије Нови приказан је у припрати Пећке патријаршије, у Богородичиној цркви у Студеници, Смедеревској цркви, манастиру Петковици и Ломници. Павловић, *Култови лица*, 140-146; Петковић, *Српска уметност,* 65, 84; Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 262; Суботић, *Представе св. Георгија Кратовца*, 167-202. О култу св. Георгија Новог в.: Петковић, *Зидно сликарство*, 87-88, 619-620; Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 622; *Историја српског народа*, 64-65, 371 са старијом литературом.

(Прилог 2, карта бр. 3). Око патријаршијског двора у Пећи били су окупљени и најбољи сликари рукописних књига, па долази и до препорода минијатурног сликарства. Већ шездесетих и седамдесетих година XVI века израђују се минијатурама украшени рукописи. У најбоља дела у овој техници убрајају се минијатуре Четворојеванђеља из Крушедола, Четворојеванђеља бр. 16832 из музеја на Цетињу и Четворојеванђеља бр. 219 из Старе цркве у Сарајеву, насликане између осталог и руком зографа Лонгина и мајстора Леонтија[156]. Да су и турски сликари могли бити аутори минијатура једног српског рукописа сведочи пример Јеванђеља рађеног 1608. године за Белу цркву у селу Каран код Ужица, у коме је досегнут врхунац исламских утицаја на ту област стваралаштва[157]. Посебно место међу књижевним саставима украшеним минијатурама с краја XVI века припада препису Рударског законика деспота Стефана Лазаревића[158]. Судећи по малобројним примерима, израда штампаних књига и дрворезних икона потиснута је у уметничкој продукцији после 1557. године у корист традиционалних техика умножавања преписивањем[159]. Од уметничких заната најзначајнији процват после 1557. године доживљава златарство, о чему сведочи и велики број сачуваних имена златара, међу којима се истиче Кондо Вук[160]. Дела српског уметничког веза из XVI века су малобројна, што због природе материјала, што због чињенице да су у прво време потребе за њима задовољаване куповином и поклонима из Влашке, Молдавије, Грчке и Русије[161].

За 15 година, колико је провео на трону св. Саве, патријарх Макарије Соколовић мудро се и успешно борио са бројним изазовима времена поставивши обновљену Патријаршију на чврсте темеље. Одлуку о повлачењу са трона донео је

---

[156] Сырку Р. А., *Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XIV-XVII векахъ. Житие св. Николая Новаго Софійскаго*, Санктпетербургъ 1901, 27-143. Песник Андреја написао је Канон софијском мученику Николи, обућару. Radojičić, *Stara srpska književnost*, 55.

[157] Радојчић, *Српске минијатуре*, 57-59; Hršak V., Ribnik T., *Restaurisanje dva četvorojevanđelja iz Cetinja*, Zbornik Historijskog instituta JAZU 2 (Zagreb 1959), 167; Мирковић, *Старине фрушкогорских манастира*, 101 табле XLIX-L; Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[1], 96-98; Петковић, *Српска уметност*, 101-102 нап. 86, сл. 113; Ракић З., *Минијатуре сликара Лонгина*, 121-136; Исти, *Минијатуре српских рукописа XVI и XVII века*, 49, 53, 105-159, 197-200 са старијом литературом, сл. 2, 11, 52, 125-126.

[158] Петковић, *Српска уметност*, 104 нап. 90-91; Ракић, *Минијатуре српских рукописа XVI и XVII века*, 132-135, 224-228, сл. 66-67, 159-160.

[159] Петковић, *Српска уметност*, 105; Ракић, *нав. дело*, 128-131 сл. 65.

[160] То што је нова техника потицала са Запада вероватно је било пресудно. Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 624-625; Исти, *Српска уметност*, 105-108.

[161] О златарима и златарској делатности в.: Радојковић Б., *Старо златарство XVI и XVII века*, Нови Сад 1966; Петковић, *Српска уметност*, 108-113.

пре смрти, остављајући га у сигурним рукама једног од најближих рођака. На сабору у манастиру Бања код Прибоја 10. септембра 1572. године изабрао је себи за наследника свог синовца, митрополита Антонија. На тај начин осигурано је очување тек добијене самосталности, потврђивање ингеренција новог патријарха и задржавање титуле у оквирима владајуће породице[162]. Датум Макаријевог упокојења (23. октобар 1574) помиње се на крају ктиторског натписа у католикону Мораче, а место где је сахрањен остаје непознато[163].

Патријарх *Антоније Соколовић* (1571-1575) је пре преузимања престола био херцеговачки митрополит[164]. У кратком периоду његовог столовања окончан је посао који је Макарије започео на обнови манастира Св. Николе Дабарског у Бањи живописањем припрате 1573/1574. године[165]. Била је то прилика да на северном зиду буде приказан чин уступања престола који се одиграо годину дана раније[166]. Иако се у зидном сликарству појављују историјске композиције које потврђују аутентичност догађаја из живота Цркве, фреска из Бање посебно је значајна јер илуструје важан тренутак из живота тек обновљене Патријаршије. Чину предаје престола поред двојице главних протагониста присуствују митрополит Дионисије и група одабраних светитеља, међу којима је и стари ктитор храма, св. Стефан Дечански[167]. Уз завршетак радова у Бањи извршене су и градитељске поправке у манастиру Морача (1574)[168].

---

[162] Петковић, *нав. дело*, 115-118. О везу в.: Стојановић Д., *Црквено уметнички вез у XVI и XVII веку - неколико карактеристичних група,* ЗЛУМС 34-35 (Нови Сад 2003), 155-165.

[163] Претпоставља се да је Антоније био синовац или братанац патријарха Макарија и Мехмед-паше Соколовића. Јиречек К., *Велики везир Мехмед Соколовић и српски патријарси Макарије и Антоније*, Зборник Константина Јиречека I (Београд 1959), 391-392; Радојчић Н., *Српски државни сабори у средњем веку*, посебна издања САН, Београд 1940, 49-50; Радонић, *Римска курија*, 8, 159; Чубриловић, *нав. дело*, 167; Слијепчевић, *Историја српске цркве*, 330.

[164] Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 120 са старијом литературом.

[165] На царским дверима у цркви Ваведења Богородице у Пећкој патријаршији (око 1570) Антоније се помиње као херцеговачки митрополит. Слијепчевић, *Хумско-херцеговачка епархија*, 275. Има мишљења да је патријарх Антоније и сам био уметник. Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 194; Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори,* 135. Млађи слој живописа у Бањи недавно је прецизно датован. Пејић, *нав. дело*, 119-134, 140, 182.

[166] Пејић, *нав. дело*, 130-134 са старијом литературом.

[167] Ђурић, *Историјске композиције у српском сликарству средњега века и њихове књижевне паралеле*, 99-127; Ђурић В. Ј., *Слика и историја у средњовековној Србији*, у: Глас СКА, Одељење историјских наука CCCXXXVIII 3 (Београд 1983), 117-144. Дионисије је и хиротонисан за митрополита у Бањи, а не у Пећкој патријаршији, чиме је додатно истакнут значај седишта дабробосанске митрополије као важног центра у обновљеној Пећкој патријаршији. *Историја српског народа*, 370-371; Пејић, *нав. дело*, 128-134 нап. 62 (са старијом литературом).

[168] Шупут, *Српска архитектура*, 86; Чанак-Медић М., *Архитектура манастира Мораче и њена првобитна спољашњост*, Научни скуп *Манастир Морача - црква Успења Богородице - архитектура*, Београд 2006, 117-128.

Само неколико година по устоличењу патријарх Антоније умире, а у чин поглавара обновљене Пећке патријаршије после његове смрти бива посвећено још неколико припадника породице Соколовић, чије је столовање такође било релативно краткотрајно: *Герасим* (1575-1586)[169], *Саватије* (1586), *Никанор* (1587-1589), *Јеротеј* (1589-1591) и *Филип* (1591-1592)[170]. Сви су пре примања патријаршијског достојанства били херцеговачки митрополити у Тврдошу и Милешеви[171].

У доба патријарха *Герасима* (1575-1586) подигнути су храмови манастира Новог Хопова (1576) и Папраће (крај XVI века)[172]. Једна група домаћих сликара слабијих уметничких домета али завидног теолошког образовања израдила је живопис у католикону манастира Мораче (1574-1578), довршила осликавање Никољца, а нешто раније и осликавање храмова у Брезојевици код Плава (1567), Драговољићима код Никшића и цркве Св. Георгија у Подгорици[173]. Зограф Лонгин патријарха Герасима помиње у више наврата око 1577. године: на иконама из Велике Хоче (1576-1577), на житијној икони св. Стефана Дечанског (1577) и када је започео фрескописање манастира Ломнице (1577/1578) осликавши куполу, највише зоне наоса и свод олтара, након чега се у овом послу стало, да би га тек тридесет година касније завршила друга група сликара[174]. Патријарх Герасим је иницирао прве контакте између Пећке и Московске патријаршије 1585. године, пославши кратовског митрополита Висариона да измоли помоћ[175].

Непосредно након што је 1573. године постао херцеговачки митрополит, будући патријарх *Саватије Соколовић* (1586-1587) доводи неимаре из Приморја и још тада започиње градњу своје задужбине манастира Пиве (1572-1573), на чијем

[169] Герасим је највероватније био други синовац Мехмед-паше. *Положај и улога српске цркве*, 102.
[170] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 253; *Историја српског народа*, 50-51, 63-64 нап. 185.
[171] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 19-20.
[172] Петковић, *Српска уметност*, 64-77.
[173] *Историја српског народа*, 373 са старијом литературом у нап. 61; Ракић З., *Зидно сликарство XVI и XVII века у Полимљу. Брезојевица и Калудра*, 577-585.
[174] Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone,* 196-206, сл. 1-3; Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 169-179, сл. 1-2; Шево, *Ломница*, 28-30, 57-165 (распоред, опис и стилска анализа Лонгинових фресака), 188-189.
[175] Димитријевић, *Односаји пећских патријараха с Русијом*, 222-225; *Историја српског народа*, 69 са старијом литературом у нап. 247; Пејић, *Митрополит Висарион*, 391-400.

ће подизању и украшавању интензивно радити и за време свог столовања у Пећи током девете деценије XVI века[176].

У време патријарха *Филипа* (1591-1592) појављује се још једна у низу значајних уметничких личности епохе, сликар поп Страхиња из Будимља, који је тих година израдио живопис у манастиру Св. Арханђела на Тари код Довоље, којим отпочиње његов богат стваралачки опус[177]. Обнова старих и изградња нових храмова наставља се истим интензитетом све до краја XVI века у свим областима које су улазиле у састав обновљене Пећке патријаршије[178]. Поред грађевина од камена, од краја XVI века постоје подаци о подизању цркава брвнара у поднебљима богатим дрветом[179].

Доласком патријарха *Јована II Кантула* (1592-1614) на престо почиње ново раздобље у историји обновљене Пећке патријаршије, условљено измењеним политичким околностима у којима се нашла. Већ крајем XVI века Патријаршија је изложена притисцима под којима ће наставити да живи и током XVII столећа. Са једне стране се на Балканском полуострву појављују први покрети отпора против османске власти у које се укључују и Срби, а са друге католичка црква прелази у институционализовану борбу за преобраћење православних на Балкану. Само годину дана по добијању титуле Јован ће се сусрести са искушењем одабира стране на почетку првог сукоба (1593-1606) у аустријско-турском рату, који ће обележити XVII век. Иницијативу за прикључивање хришћанских држава некој врсти „крсташког“ савеза против османске државе дао је папа Климент VIII. Своје приступање у тај савез обновљена Пећка патријаршија је потврдила званичном одлуком Архијерејског сабора после победе аустријске војске над Турцима код Сиска[180]. Патријарх Јован се ангажовао у антиосманској борби упркос томе што је због учешћа у Банатском устанку Срба вршачки владика Теодор Теодоровић

[176] Слијепчевић, *Хумско-херцеговачка епархија*, 275; Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 135 и даље. Постоји претпоставка да је Саватије из безбедоносних разлога планирао да седиште Патријаршије премести у Пиву. Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 11 нап. 11.
[177] Живопис у овом храму је уништен. Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља,* 125-126.
[178] У овом периоду подигнут је манастир Грабовац (1587). Петковић, *Српска уметност,* 67-68.
[179] Петковић, *нав. дело*, 131-132; Павловић Д., *Цркве брвнаре у Србији*, Саопштења V (Београд 1962); Шево Љ., *Манастири и цркве брвнаре Бањалучке епархије*, Бања Лука 1996; Кучековић, *Манастир Ораховица*.
[180] *Историја српског народа,* 66-73. Патријарх Јован био је и у рођачким односима са митрополитом Влашке. Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 253.

(Тиводоровић) жив одран (1594)[181]. Још суровија одмазда Турака због издаје и припреме устанка у Херцеговини уследила је када су 27. априла исте године по наређењу Синан-паше у Београд донете и спаљене мошти св. Саве. О овом догађају извештавају историчари тог времена, подсећајући да св. Саву нису поштовали само православни, већ и католици и муслимани[182]. Иако је ово био један од најболнијих удараца задат српском народу у време отоманске власти, он врх Пећке патријаршије није одвратио од првобитних циљева. 13. децембра 1608. године у манастиру Морача сазван је сабор народних вођа. Његове одлуке нотиране су у два писма упућена савојском војводи Карлу Емануелу, који је годину дана раније понудио да буде проглашен за краља. Најугледнији народни представници Срба у писмима обећавају да ће му верно служити, а патријарх да ће га крунисати ако пређе у православље, уз напомену да не жели преобраћење свог народа у католичку веру[183]. Овим догађајима претходио је велики раскол који је потресао источну Европу и Русију крајем XVI и почетком XVII века. Изазвало га је противљење дела клира и црквеног сабора у Бресту (1596), чијим је одлукама православна црква признала примат папе задржавајући свој обред и језик[184].

И у овим околностима Јован успева да ради на проширивању јурисдикције Пећке патријаршије на територију западне Угарске, под коју улазе Коморан, Ђур, Барања, Славонија и Хрватска, а седиште нове вретанијске (марчанске) епископије смешта у манастир Марчу[185]. На почетку XVII века обнова цркава и манастира није обустављена, али је значајно смањена. Тежиште градитељске делатности премешта се у долину Велике Мораве, Херцеговину и Црну Гору са

---

[181] Димитријевић, *О спаљивању моштију Светога Саве*, 140-163; Грујић, *Духовни живот*, 387 и даље; Кајмаковић, *нав. дело*, 20-21; *Историја српског народа*, 71-72 (са старијом литературом); Ћурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 253.

[182] Пурковић М., *Година спаљивања тела светога Саве*, Гласник југословенског професорског друштва, књига XII, св. 9 (мај) (Београд 1932), 845-849; Радојичић, *Два примера Руварчеве тачности*, 133-147; Кајмаковић, *нав. дело*, 252; Јовановић Т., *Извори о спаљивању моштију св. Саве до средине XVIII века*, у*: Зборник радова Спаљивање моштију Светога Саве 1594-1994*, Београд 1997, 11-20. Реликвија десне руке из манастира Св. Тројица Пљеваљска приписана је св. Сави: Павловић, *Култови лица*, 65-66. В. и: Поповић Д., *Мошти светог Саве*, у: *Под окриљем светости*, 75-95.

[183] Радило се о сабору народних војвода (8), кнезова (12) и спахија (7), укупно тридесетдвојице који су се потписали на крају. Оба писма чувају се у Торинском архиву. Томић Ј., *Пећки патријарх Јован и покрет хришћана на Балканском полуострву 1592-1614*, Земун 1903, 115-118; Петковић, *Морача*, 51-55. Појављује се и податак да је писмо писано папи Павлу V. В.: *Историја српског народа*, 72 нап. 257.

[184] Татић-Ђурић, *Једна нова тема словенског барока*, 487.

[185] Грујић, *Духовни живот*, 408; *Историја српског народа*, 72.

Брдима, па је већина нових цркава подигнута на потезу студеничке области, преко приморских крајева до западних делова Босне. Димензије храмова углавном су скромне: то су једноставне грађевине правоугаоне основе засведене полуобличастим сводовима, са апсидом на источној и припратом на западној страни, док су сложенија архитектонска решења ретка. У овом раздобљу у предузимању ктиторских подухвата предњаче монашка братства и сеоске групе верника предвођене локалним свештеницима[186].

Већ на почетку Јовановог столовања патријаршијом поп Страхиња из Будимља приступа осликавању новоподигнуте припрате манастира Св. Тројица Пљеваљска (1592), да би 1594-1595. живописао наос и олтар храма[187]. Зограф Лонгин је 1599/1600. године завршио фрескописање цркве манастира Црна река[188]. Првих година XVII века долази до отопљавања односа између Пећке и Грчке патријаршије и Охридске архиепископије после сукоба који је трајао скоро пет деценија, а зближавању су допринели заједнички интереси у борби за ослобођење од Турака[189]. На територији Пећке патријаршије запажа се прилив грчких сликара који добијају послове на осликавању храмова, од којих су неки били велики и значајни, попут Пиве (1604-1606)[190] и Новог Хопова (1608)[191]. Судбина цркава монументалних димензија као што су ове била је таква да су њихово грађење и осликавање трајали дуго, па је у тим пословима учествовало и по неколико група различитих мајстора у више етапа. Године 1603-1604. рад на живописању Пиве паралелно су започеле две радионице: грчки зографи су сликали у наосу, а домаћи аутор поп Страхиња из Будимља у припрати, да би се из непознатих разлога повукао са тог посла завршивши само осликавање свода[192]. Тек двадесетак година касније фрескописање је довршио зограф Јован, један од

[186] Петковић, *Зидно сликарство*, 231-232; Исти, *Српска уметност*, 122-127.
[187] Петковић, *Зидно сликарство*, 188-190; Исти, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, 118-124 и даље; Исти, *Св. Тројица код Пљеваља*[1].
[188] Атрибуција фресака зографу Лонгину извршена је на основу потписа сликара пронађеног на рубу мафориона Богородице Шире од небеса. В.: Станић Р., *Зидно сликарство цркве манастира Црна река*, Рашка баштина I (1975), 218-223.
[189] Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 629; *Историја српског народа*, 394-395.
[190] Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 10, 13-16.
[191] Живописане су припрате обе манастирске цркве. Петковић, *Српска уметност*, 80, 155-157 са старијом литературом у нап. 99-102; *Историја српског народа*, 272.
[192] Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, 126; Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 16-17.

најталентованијих сликара свог доба[193]. У овом периоду фреске су добили и храмови манастира Дивље код Скопља (1603/1604)[194] и Житомислић у Херцеговини (1609), а нешто раније Побужје (1593) и Св. Прохор Пчињски (крај XVI века)[195]. Лета Господњег 1608/1609. поп Страхиња приводи крају осликавање припрате манастира Озрен у источној Босни, а пет година касније и цркве Св. Николе манастира Подврх код Бијелог Поља (1613/1614)[196]. Из програма фрескописа почетком XVII века нестају низови српских архиепископа и патријараха, а као знак уједначавања политичких и духовних тенденција православних на Балкану чува се концепт приказивања националних и балканских светитеља. Започиње мешање српских и грчких токова у уметности, као и саображавање одређених иконографских образаца, а тај тренд се наставља до краја века[197]. Неки српски зографи, попут хиландарског монаха Георгија Митрофановића, у овом периоду бораве и на Светој Гори, а примећује се и извесан утицај критског сликарства[198].

Иако је у време патријарха Јована направљен мали отклон у односу на Макаријев програм, није напуштано неговање култова светих Немањића. Непосредно после спаљивања моштију св. Саве 1594. године, први српски архиепископ добија Акатист, ауторско дело зографа Лонгина настало у Милешеви. Лонгин је и св. првомученику и архиђакону Стефану, патрону

---

[193] Сковран, *нав. дело*, 13-14.

[194] Балабанов К., *Црквата во село Дивље*, Културно наследство I (Скопље 1959), 10-14.

[195] Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 226-230 и даље; Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 62-64; Којић, *Житомислић*.

[196] Страхиња је вероватно био и аутор живописа Добруна. Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, 114-126. Сковран, *Подврх*.

[197] Garidis M., *La peinture murale dans le monde ortodoxe après la chute de Byzance (1450-1600) et dans les pays sous la domination etrangère*, Athèns 1989; Петковић, *Српска уметност*, 93, 135 нап. 68-69. Неколико група грчких сликара из Епира радило је у централним областима Патријаршије. Осликали су храмове манастира Ломнице (1607-1608), Пустиње (1622), цркву у селу Штаве (1633-1636), цркву Св. Апостола у Пећкој патријаршији (1633-1634), Благовештење Рудничко, Маркову цркву код Ваљева, припрату Шаторње и цркву у Горњој Каменици. Kyriakoudis, *Les artistes grecs qui ont participé à la peinture murale des régions sous la juridiction du Patriarcat de Peć pendant sa rénovation (1557-1690)*, 489-510; *Историја српског народа*, 401-402; Петковић, *Српска уметност*, 149-153 са литературом у нап. 80-81, 224-225, 233-234, 236-237 (посебно поглавље *Иконографске сродности и разлике између српског и грчког сликарства од средине XV до краја XVII века*); Исти, *Легенда о св. Мини*, 335; Ракић З., *Зидно сликарство XVII века*, у: *Манастир Хиландар* (приредио Г. Суботић), Београд 1998, 263-278; Пејић, *Пустиња*, 138-144; Шево, *Ломница*, 165-180.

[198] Петковић, *Српска уметност*, 136-141 са старијом литературом; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*; *Историја српског народа*, 395-398.

династије, написао Акатист[199]. После снажног земљотреса који је озбиљно оштетио пећку цркву Св. Димитрија, Јован започиње њену обнову након што је провео десет бурних година на трону патријарха[200]. Ово ће бити његова последња активност, јер је убрзо позван у Цариград по оптужби за заверу. Казну османских власти није избегао: 1614. године обешен је у Цариграду, где је и сахрањен[201].

Доласком *Пајсија Јањевца* (1614-1647) на патријаршијски престо учешће угледних припадника клира у пружању отпора османској власти на кратко престаје, али отпочиње дуг период наметнуте борбе са римокатоличком пропагандом[202]. Пајсије је по свему судећи изабран за патријарха још у време Јовановог одсуства. Године 1612. постављен је за митрополита грачаничког, а пошто је Јован био у Цариграду, Сабор је вероватно потврдио његов избор[203]. Столовање овог патријарха обележили су самопрегорни рад и посвећеност патријаршији, као и други процват уметничког стваралаштва, коме је допринео мудрим вођењем Цркве. Пајсије је до дубоке старости био неуморан у обиласку поверених му територија, а будући и сам књижевник и љубитељ писане речи, о томе је оставио бројна сведочанства у виду бележака у књигама које је сакупљао и поклањао[204]. Након смрти његовог претходника Јована требало је умирити прилике у Патријаршији. Пајсије наставља да подиже националну и религиозну свест своје пастве чувањем и обнављањем култова српских краљева, ратника и мученика, особито се посвећујући обнови и опремању цркава и манастира. И своје клирике подстиче на исто, подсећајући их на речи апостола да „*ко украшава Цркву Божију, душу своју украшава*“[205]. Пошто су у Сопоћанима откривене мошти светог краља Стефана Првовенчаног, Пајсије саставља *Службу и*

---

[199] Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 156-166; Radojičić, Stara srpska književnost, 355-356; Теодоровић-Шакота, *Акатист првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, 205-218; *Зограф Лонгин, сликар и књижевник XVI века*, у: Стара књижевност, Београд 1965, 533-540; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 277; *Историја српског народа*, 71.

[200] Председан је део северног зида цркве, а купола и још нека од оштећених места додатно су ојачани. Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 289-291; Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 135.

[201] *Историја српског народа*, 73.

[202] Пајсије је рођен у селу Јањеву на Косову у свештеничкој породици. Шире у: *Патријарх Пајсије-сабрани списи*, Београд 1993, 9-30; *Историја српског народа*, 73-85; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 277; Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, 38 и даље.

[203] В.: Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 277.

[204] Јовановић, *нав. дело*, 22-64.

[205] togo radi se sxmilMite tako pom(i)lovani bili vx d(q)nx vxzdanьa ◊]ko/%e& nasq <ou;it%q& s(vě)>tqli ap(o)s(to)lx ◊ krasьi cr(q)k(o)vx b(o)/J} d(ou)[M svo} krasitx (патријарх Пајсије, *Питак повасуду*, у: Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, 244).

Пролошко житије преподобном Симону, а нешто касније и *Службу и Житије светом цару Урошу*. Уз то је установио и култ св. Стефана Штиљановића, покровитеља и заштитника српског народа у Срему и Славонији, чије су се мошти налазиле у Шишатовцу, а био је насликан у Паштровићима - у цркви Св. Николе манастира Градиште (1620) и у припрати Новог Хопова (1654)[206]. Када је реч о неимарској делатности, грађевине из овог раздобља су у архитектонском погледу углавном једноставне, али су подизане и у најудаљенијим крајевима Патријаршије, тако да се мрежа изграђених и обновљених цркава равномерно распростирала по целој њеној територији. Као црква нешто већих димензија издваја се храм Св. Петра и Павла у Тутину[207]. Имена градитеља из овог времена углавном нису сачувана, изузев двојице локалних: Миливоја из села Мошинца и Јовице Неимара[208].

Сви патријарси обновљене српске цркве показивали су бригу о седишту Патријаршије, пећком комплексу цркава[209]. Недуго по устоличењу и Пајсије приступа поправкама: иницирао је замену оловног покривача и обнову живописа у цркви Св. Димитрија, ангажујући једног од најбољих сликара свог времена, Георгија Митрофановића. Потом је препокривена трпезарија и обновљено њено зидно сликарство (1634). По жељи патријарха у ктиторском натпису у храму истакнуто је да је архитектонску обнову завршио патријарх Јован 1613/1614. године, а да је Пајсије, заједно са спахијом Јованом, ктитор живописа из 1619/1620. године[210]. У немогућности да другачије сачува успомену на свог претходника и уреди му гробницу која му је по правилу припадала, Пајсије у знак поштовања и молитвеног сећања на њега даје да се изради посмртни портрет

---

[206] Грујић, *Духовни живот,* 409-411; Павловић, *Култови лица,* 155-161; Павловић Р., *Култ Стефана Штиљановића код Срба у Барањи и Славонији*, Београд 1989; Милошевић, *Срби светитељи у старом српском сликарству,* 227-228; Зарић, *Лик Стефана Штиљановића у српској уметности,* 69-83; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело,* 280-284; *Историја српског народа,* 74-76; Петковић, *Српска уметност,* 81-82. Кратко повесно слово Стефану Штиљановићу из пера патријарха Пајсија доноси: Јовановић, *нав. дело,* 351-353. Службу из пера непознатог Шишатовчанина в. у: *Србљак III*, 242-299.

[207] Станић Р., *Црква Св. Петра и Павла у Тутину*, Рашка баштина 2 (Краљево 1981), 137-158; Симић-Лазар, *Иконографија Страшног суда у цркви Св. Петра и Павла у Тутину*, 167-179.

[208] Милисав је своје име уклесао на каменој плочи уграђеној у зид цркве у селу Бељак код Рашке (1655-1656), а на стећку из околине Никшића уклесано је име Јовице Неимара и година када је преминуо (1627). Петковић, *Српска уметност,* 131.

[209] Скоро сви патријарси даривали су патријаршију рукописним књигама. Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори,* 132-135.

[210] Попис поновљених и изнова насликаних фресака у пећкој цркви Св. Димитрија в. у: Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 289-291.

(епитафион) на северном зиду пећке цркве Св. Апостола[211]. Након што је завршен први део посла у Пећи, Пајсије налаже да се промени и оловни покривач Грачанице, а потом 1621. године манастирској цркви дарује монументални иконостасни крст[212].

У време патријарха Пајсија спахије су постале друштвени слој сасвим близак најужем кругу црквених власти и самом патријарху. На то указује податак да је спахија Јован добио право на ктиторски портрет у пећкој цркви Св. Димитрија (рад Георгија Митрофановића, 1619/1620), на коме се сачувао и натпис из кога сазнајемо да је био и клирик пећког храма[213]. Поред Јована су из времена патријарха Пајсија позната имена још четворице спахија: Милисава, Стојка, Т(е)одора (1633/1634) и Милоша (1642), од којих је клирик био само Т(е)одор[214]. Спахије су били углавном млађи људи из значајних породица великог угледа у друштву, који су иступали као заштитници Цркве и пратили патријарха на путовањима. Из истог времена потиче и податак да је при двору у Пећи о трошку патријарха стално био присутан по један јањичар кога је Порта слала и мењала на сваких шест месеци. Његов задатак био је да чува манастир и надгледа доласке и одласке, о чему је по повратку требало да извести Порту[215].

Зограф Георгије Митрофановић је непосредно пре добијања важног посла у Пећи, у периоду између 1615. и 1619. године осликао западно прочеље и делове источног зида припрате католикона Мораче (1616), живописао храмове манастира Завале (1619), Крупе, Добрићева и Горње и Доње Савине испоснице[216]. У исто време су активна и друга двојица значајних уметника, поп Страхиња из Будимља и зограф Јован. Страхиња је у позној фази стваралачког рада и 1616. године украшава фрескама проскомидију Мораче. 1619/1620. године заједно са зографом

---

[211] Даница Поповић ову врсту портрета означава као „*меморијално обележје у виду сликаног портрета*“ (Поповић Д., *Memoria патријарха Максима*, 111). У натпису који прати фреску Пајсије најпре наводи годину упокојења патријарха Јована, податак да му је гроб у Цариграду, да се све десило по вољи Божијој и да му ово обележје из љубави и усрдности поставља он, Пајсије, „*недостојни нарећи се архиепископ*“. Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 277, 292-294 сл. 185.

[212] *Историја српског народа*, 76; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 281.

[213] Петковић, *Манастир Пећка патријаршија и његове спахије*, 356-359. У почетку је претпостављено да је реч о Пајсијевом портрету. Сковран А., *Фреске из цркве Св. Димитрија у Пећи*, Старине Косова и Метохије IV-V (Приштина 1968-1971), 347; Кајмаковић, *нав. дело*, 95.

[214] Петковић, *нав. дело*, 356-358.

[215] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 282, 284-286; *Историја српског народа*, 77; Петковић, *нав. дело*, 353-359.

[216] Петковић, *Морача*, 65-70; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 291; *Историја српског народа*, 77.

Јованом декорише и цркву манастира Градишта у Паштровићима, а потом и цркву Јексу, чиме је његов опус фрескописа заокружен[217]. Дошло је до тихе смене водећих сликара, те у годинама које следе пратимо активност зографа Јована на живописању неких од најугледнијих манастира: Пиве, где ће фрескама украсити три најниже зоне припрате (1625/1626), и Мораче, у којој ће осликати цркву Св. Николе (1639) и капелу Св. Стефана (1642)[218].

Међу сликарима који су активни у време патријарха Пајсија било је теолошки образованих група, као и локалних зографа сасвим ограничених могућности који су радили у малим сеоским храмовима, попут изуграфа Василија, аутора живописа цркве у селу Мостаћи код Требиња (1623)[219]. Услед заузетости зографа Јована и слабе покретљивости или одсуства добрих домаћих сликара, патријарх је 1633/1634. године морао да ангажује групу мање даровитих провинцијских мајстора, највероватније грчког порекла, да обнове живопис у пећкој цркви Св. Апостола. Иста скупина анонимних зографа осредњег квалитета и скромних уметничких домета одмах је потом добила и послове на осликавању тридесетак година раније подигнутих храмова манастира Благовештења под Кабларом (1635), Јежевице код Чачка (1636, осим раније осликаног олтарског простора), Сретења у селу Милићима код Студенице (1636/1637) и Никоља под Кабларом (1637 припрата)[220]. Године 1646/1647. је група грчких уметника завршила живописање цркве Св. Петра и Павла у Тутину[221].

И сликарство минијатура доживљава успон, па се време столовања патријарха Пајсија везује за настанак Београдског псалтира и Псалтира Гаврила Тројичанина, који је украсио зограф Јован, као Шестоднева и Хришћанске

---

[217] Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, 126; Петковић, Морача, 52, 71-76, 93; Ђурић, *Фреско сликарство манастира Градишта у Паштровићима,* 269-283; Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 10, 17-21; Петковић, *Српска уметност*, 141-143.

[218] Преглед стваралаштва зографа Јована в. у: *Историја српског народа*, 398-401; Петковић, *Српска уметност*, 141-148.

[219] Једна таква група радила је у седмој и осмој деценији XVI века у католикону Мораче (1574-1578). Довршила је осликавање Никољца и црквица у Брезојевици код Плава (1567), Св. Георгија у Подгорици и Драговољићима код Никића. *Историја српског народа*, 373 са литературом у нап. 61, 403-404; Петковић, *Српска уметност*, 153-154 са литературом у нап. 93.

[220] У подухвату обнове фресака у цркви Св. Апостола помогли су му еклисијарх Спиридон, игуман Василије и спахија кир Теодор. Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 294-298. Ова група сликара можда је учествовала у изради копије Српског минхенског псалтира, рукописа с краја XIV века.

[221] Станић, *Црква Св. Петра и Павла у Тутину*, 137-158; Симић-Лазар, *Иконографија Страшног суда у цркви Св. Петра и Павла у Тутину*, 167-179.

топографије Козме Индикоплова, за који је минијатуре насликао зограф Андреја Раичевић[222].

Активности на покрштавању православних у југоисточној Европи и промовисању Уније од стране римокатоличке цркве интензивирају се оснивањем Конгрегације за пропаганду вере (1622)[223]. Најјачи притисци на Пећку патријаршију долазили су из Котора и Приморја, а највише утицаја имали су призренски парох Андреа Богдани и апостолски викар Франческо де Леонардис. Тим притисцима Пајсије је дуго и стрпљиво одолевао. Након што је уследила понуда унијаћења двеју цркава патријарх је, иако већ у годинама, после дуже преписке у којој је тражио додатна појашњења у вези са извесним догматским и литургијским питањима, 1642. године у Рим преко де Леонардиса папи Урбану VIII послао писмо у коме одбија Унију и износи Символ православне вере[224]. Пајсије је са друге стране био суочен и са конфронтирањем Цариградске патријаршије Пећи, делом из материјалних разлога, делом због дугогодишњег омаловажавања словенског богослужбеног поретка. Све ово је за последицу имало протеривање словенских монаха са Свете Горе и спаљивање словенских књига. У овом тињајућем сукобу на страну Цариградске патријаршије поново је стала Охридска архиепископија. У таквим околностима Пајсије се, као и његови претходници, окреће Русији, пут које одлазе како монаси и угледни епископи са пратњом (вршачки владика Антоније, скопски владика Симеон и др.), тако и обичан народ, молећи од руског цара и патријарха милостињу за откуп својих породица из ропства[225]. Годину дана након повратка са хаџилука по Светој Земљи

---

[222] В.: Ракић З., *Минијатуре сликара Јована*, 263-278; Исти, *Заставица са ауторским портретом пророка Давида у српским псалтирима XVII века*, Археографски прилози 24 (Београд 2002), 289-310; Милосављевић, *Минијатуре Андрије Раичевића*; Ракић З., *Минијатуре српских рукописа XVI и XVII века*, 317-334; Исти, *Српска минијатура XVI и XVII века*, 75-99, 136-159, 234-255 са старијом литературом. Преглед стваралаштва Андреје Раичевића в. у: *Историја српског народа*, 405-406; Петковић, *Српска уметност*, 157-160; Милосављевић, *Андрија Раичевић*.

[223] Matković P., *Putovanje po balkanskom poluotoku XVI vieka*, Rad JAZU knj. LXII, Zagreb 1882, 60; Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, Београд 1950; Radojičić, *Stara srpska književnost*, 249, 357; Јачов М., *Списи тајног ватиканског архива XVI-XVIII века,* САНУ Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, II одељење, књ. XXII, Београд 1983; *Списи Конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србима (1622-1644)* I, САНУ Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, II одељење, књ. XXVI, Београд 1986.

[224] *Историја српског народа*, 78-85; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 280; Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, 88, 92, 94, 313-316, 376-378.

[225] О односима са Русијом у време патријарха Пајсија: Димитријевић, *Одношаји пећских патријараха с Русијом*, 225-233; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 280. О откупу заточених Срба и природи руско-српских односа: *Москва-Србија, Београд-Русија*, 61 и шире 47-76.

(1646), Пајсије у дубокој старости умире од последица убода бивола у Будисавцима. Сахрањен је у Пећи[226]. Петнаест година после његовог упокојења је за наручиоца кир Стефана Београђанина анонимни сликар Јован насликао икону са патријарховим посмртним портретом (1663)[227]. Преко четири деценије, колико је провео на патријаршијском престолу, Пајсије је мудро водио српску цркву кроз изузетно сложене околности.

Гаврило Рајић Рашковић (1648-1655), родом из села Штиткова, посвећен за патријарха у манастиру Морача у време измењених околности унутар Царства. Повећане дажбине османске власти условиле су осиромашење народа услед чега је долазило до појаве одметништва и масовног исељавања. Рад Мисије за пропаганду вере био је у зениту, а Котор и манастир Морача центри из којих се деловало преко цетињског владике Висариона и његовог стрица Мардарија. Притисци да патријарх пристане на Унију били су велики. У сарадњи са појединим клирицима српске цркве прављени су планови за школовање младих у католичким школама које би биле основане при Пећкој патријаршији[228]. Током редовног обиласка ради прикупљања годишњих обавеза православних (1650-1653) патријарх Гаврило се на Косову сусрео са призренским бискупом Франом Стојимировићем, који је у име Рима дошао да на Балкану створи савез са Србима и влашким војводом Матијом Басарабом ради подизања устанка против Турака. Године 1653. је у Будимљи одржан сабор чије су главне теме биле разматрање питања Уније и оснивања католичких свеучилишта, те је пут Рима послат будимљански митрополит Павле. Међутим, по пријави једног од његових монаха Турци су га ухватили и убили[229]. Исте године патријарх одлази у Русију, у унапред припремљену политичку мисију која је за циљ имала стварање савеза хришћанских владара, пославши у Москву пре тога два угледна митрополита: кратовског Михаила и требињског Арсенија[230]. За време свог дугог боравка у

[226] О нејасноћама везаним за околности његове смрти: Руварац, *О пећским патријарсима*, 304. О гробу патријарха Пајсија: Поповић Д., *Memoria патријарха Максима*, 111-112 и даље.
[227] Радојчић, *Портрет патријарха Пајсија*, 283-286; *Историја српског народа*, 406; Петковић, *Српска уметност*, 160.
[228] У школама би се училе litteras humaniores latinas. Ђурђев Б., *Основни проблеми српске историје у периоду турске власти над нашим народима*, Историјски гласник 3-4 (Београд 1950), 107-118; Ћурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 284; *Историја српског народа*, 86-89 са широм литературом.
[229] Слијепчевић, *Историја српске цркве*, 358-359; *Историја српског народа*, 88-89.
[230] Димитријевић, *Односаји пећских патријараха с Русијом*, 233-270; Đurđev B., *Uloga srpske crkve u borbi protiv osmanlijske vlasti*, Pregled 1 (Sarajevo 1953), 38-42. Недавно је у архиву САНУ

Русији, током кога је активно учествовао на појединим саборима, патријарх Гаврило је у жељи да ту заувек остане послао у Пећ поруку да се повлачи са трона и благословио да уместо њега буде изабран нови патријарх[231]. Међутим, изгубивши званичну титулу и статус, он у Русији губи позицију ауторитативног преговарача и одлучује да се запути у Србију не би ли повратио патријаршијско достојанство, али га 1659. године турске власти предвођене везиром Ћуприлићем хватају. Погубљен је у Бруси због сумње да је учествовао у завери српске и руске цркве против турске власти[232].

И током овог раздобља активно се наставља градитељска и уметничка делатност на територији Патријаршије, а сам патријарх Гаврило појављује се као ктитор новоподигнуте цркве у Дубници[233]. Нешто сложенијим и успелијим архитектонским решењима и димензијама издвајају се храм Св. Николе у Ковиљу (1644) и црква Св. Петра и Павла у селу Попе код Новог Пазара (1649-1650)[234]. Ковиљски храм је недуго затим добио и фреске, дело зографа Јована, чији су живот и стваралаштво већ на заласку. Живопис цркве Часног крста манастира Острог последње је Јованово дело и на њему је радио са зографом Радулом[235].

Патријарх *Максим* (1655-1674), звани Скопљак, дошао је на патријаршијски престо избором Сабора у одсуству патријарха Гаврила, по чијем је убиству и сумњичен да је његов повратак пријавио Османлијама[236]. Одласком свог претходника Максим затиче празну касу и дугове, те су његово столовање обележила неуморна и честа путовања унутар Патријаршије, на којима је од своје паствe и католичких верника над којима је имао духовну власт прикупљао

пронађена повеља руског патријарха Никона манастиру Милешеви из 1655. године. Јелисијевић, *Повеља руског патријарха Никона*, 53.73.

[231] Он је у Русији чак добио благослов да посвећује свештенике и ђаконе уместо патријарха Никона. Ћурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 286; *Москва-Србија, Београд-Русија*, 59-60, 282-291.

[232] Патријарх Гаврило обешен је „*на пијачној улици међу дућанима и висио је три дана*“. Димитријевић, *Одношаји пећских патријараха с Русијом*, 256-270; *Историја српског народа*, 90-92.

[233] О односу патријарха Гаврила и сликара Андреје Раичевића: Милосављевић, *Ктитор и сликар: патријарх Гаврило и сликар Андрија Раичевић*, 249-272; Исти, *Дубница и патријарх Гаврило*.

[234] Изградњу ковиљског храма Гаврило је иницирао још док је био рашки митрополит. Петковић, *Српска уметност*, 129-130.

[235] Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 135; Исти, *Српска уметност*, 143-144; Ракић З., *Радул*, 135-137 са старијом литературом.

[236] *Историја српског народа*, 92-93.

порез[237]. Наиме, како је до 1690. године било много таласа покатоличавања Срба, које је подржавала Аустрија, Максим је најпре на сопствену иницијативу, а од 1661. године и званичним султановим пуномоћјем добио одобрење да преко својих клирика прикупља дажбине у католичким насељима[238]. Он врши канонске визитације у католичким црквама Босне (1661-1672), а на Сабору у Пећи (1663) разматрана је и висина новчаног износа такси за хришћане римокатоличке вероисповести. Извесно време је са том праксом прекинуто, све док патријарх поново није добио ферман султана (1699) да има духовни надзор над католицима у Угарској, да рукополаже и додељује парохије[239]. Настављају се притисци за примање Уније[240]. Представници Патријаршије и даље посећују Русију: 1662. године вршачки митрополит Теодосије ишао је да моли милостињу за обнову манастира[241]. Сам патријарх такође је доста путовао и ван граница Патријаршије: походио је Свету Гору и Хиландар (1658), Влашку (1661) и Јерусалим (1671)[242]. Тих година у пећинској цркви у горњој острошкој испосници умире Василије Јовановић (1671), чији ће светитељски култ острошког чудотворца почети да се развија тек у XVIII столећу[243]. Након што је скоро двадесет година провео на патријаршијском трону, Максим се пред крај живота посветио поправкама у Пећкој патријаршији, припремајући између осталог и своје гробно место[244]. Ангажује зографа Радула, најбољег сликара тог времена, да живопише цркву Св. Николе (1673/1674) и изради његов ктиторски портрет. Налаже да се утврде зидани бедеми око манастира (1674) и гради келије у Будисавцима, пећком метоху[245]. У овим подухватима учествовале су и спахије[246]. Радул је пре ангажовања у Пећи фрескописао цркву Св. Николе у селу Дреновштици (1667) и

---

[237] Записи сведоче о његовим посетама Скопљу, Панчеву, овчарско-кабларским манастирима, Самокову и Шишатовцу. Поповић Д., *Memoria патријарха Максима*, 112.

[238] Већ после обнове 1557. године босански архиепископ био је задужен да прикупља дажбине од „*Цркве духовника Латина у санџаку Босанском и Клишком и Херцеговачком*“, тј. за провинцију босанских фрањеваца. Ћурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 250.

[239] О праву прикупљања дажбина од католика шире у: *Историја српског народа*, 94-100.

[240] *Историја српског народа*, 100.

[241] О односу Пећке патријаршије са Русијом у време патријарха Максима: Димитријевић, *Одношаји пећских патријараха с Русијом*, 271-289; *Историја српског народа*, 97.

[242] *Историја српског народа*, 94.

[243] Павловић, *Култови лица*, 161-167.

[244] Поповић Д., *нав. дело*, 111-125.

[245] Ћурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 286, 289, 299-306; *Историја српског народа*, 100-101; Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 132, 135; Ракић З., *Радул*, 57, 143-150 са старијом литературом.

[246] Петковић, *Манастир Пећка патријаршија и његове спахије*, 355-359.

цркву Св. Јована Крститеља у селу Црколез (1673)[247]. Када је реч о златарству, током читавог XVII века задржан је висок ниво продукције, док су у сфери уметничког веза из овог раздобља позната имена двоје аутора: везиље Деспине - Деспе и везиоца дијака Григорија[248]. По завршетку радова на пећком комплексу цркава патријарх Максим се повукао са престола, а годину дана након што га је удатила кап (1680) умире. Његовим столовањем суштински се завршава градитељска и сликарска делатност на територији Пећке патријаршије, иако је извесне активности било и у годинама између 1674. и 1690.

Арсеније III Црнојевић (1674-1706) је пре посвећења у чин патријарха био игуман пећког манастира, митрополит хвостански и први Максимов помоћник. У време његовог столовања кулминирали су вишедеценијски притајени сукоби између Пећке патријаршије и Османлија са једне и Рима са друге стране, чему су допринеле узавреле околности на Балкану почетком осамдесетих година XVII века. Будући да је у тренутку ступања на престо био у касним тридесетим годинама, са пуно енергије је обављао све канонске посете, прикупљао књиге и друго[249]. Обнова храмова на територији Патријаршије и њихово осликавање све су ређа појава, па осим живописа цркве манастира Прасквица (1680), који је последње остварење зографа Радула, и поправке цркве у Будисавцима (1683) под будним оком патријарха у пратњи спахије Вељка, не бележимо значајнију активност[250]. Годину дана по повратку Арсенија из Свете Земље (1682) поново почиње Аустријско-турски рат (1683-1699). У сложеним околностима свог постојања Пећка патријаршија је морала да делује и на политичком плану. Нашавши се на линији сукоба, она стаје на страну Аустрије под утисцима њених победа у првим борбама[251]. Како се недуго потом ситуација изменила у корист

[247] Ракић З., *нав. дело*, 137-143 са старијом литературом. Преглед стваралаштва зографа Радула в. и у: *Историја српског народа*, 408-409; Петковић, *Српска уметност*, 163-166.
[248] Потпис Деспине извезен је на аеру Требињског манастира (1658-1659), а потпис дијака Григорија на аеру Цетињског манастира, рађеном као поклон за манастир Милешеву (1658-1659); Петковић, *Српска уметност*, 170-176, 182-183 са литературом у нап. 180-181. О везу у XVII веку: Стојановић, *Црквено-уметнички вез у XVI и XVII веку*, 155-165.
[249] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 286.
[250] Петковић, *Српска уметност*, 166, 186 са старијом литературом у нап. 1; Исти, *Манастир Пећка патријаршија и његове спахије*, 358; *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 132; Ракић З., *Радул*, 150-152 са старијом литературом.
[251] Продор царске војске био је силовит: ослободила је централну Угарску са Будимом, област између Дунава и Тисе и Славонију. Венеција јој је пружила подршку подижући на борбену готовост становништво залеђа. Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 287.

Османлија, већ постојеће неповољне околности које су патријарха бациле у немилост османских власти само ће се погоршати[252]. У одлучним тренуцима Арсеније својим ауторитетом царској војсци обезбеђује подршку српског народа, након што је у Призрену сачекао генерала Пиколоминија[253]. Када је Пиколомини изненада умро од куге 1689. године, а Аустријанци претрпели низ пораза, народ и клир ће у страху од очекиване одмазде бити приморани да се са аустријском војском повуку преко Саве и Дунава на север, у Јужну Угарску. Напуштајући територију Пећке патријаршије, дотадашњи поредак и стечене повластице, Срби су одлазили у сусрет новој борби за одржање верске самосталности и одолевању притисцима примања Уније, тежећи и даље да у Русији пронађу ослонац и потпору[254]. Сви поменути догађаји трајно су изменили судбину српског народа после 1690. године. Многа монашка братства напустила су своје манастире који су недуго затим били опљачкани, спаљени и(ли) порушени. Иако се чинило да ће изгнанство бити краткотрајно, Срби у Угарској су на повратак у матицу чекали много дуже. Године 1766. Пећка патријаршија је поново укинута и потчињена Васељенској патријаршији у Цариграду, да би своју обнову доживела тек 1920. године[255].

[252] Патријарх Арсеније је једног монаха казнио батинама, а овај се примивши ислам и удруживши се са још неколико људи вратио да би провалио у Грачаницу. Испод покривача једне од купола отворио је скривницу и узео много новца, одежди и драгоцености. Све то, у приближној вредности од 100.000 талира, уручено је Јеген-паши уз клевету да је тај новац био намењен финансирању народне побуне. Патријарху Арсенију претила је смртна казна, вођен је на магарцу уз јавно понижавање и претњу да ће пећки манастир бити спаљен. Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 287.

[253] Било је планова да се оствари савез са млетачком војском, али је на корак до сусрета са генералним провидуром Млетака у Никшићкој жупи и на Цетињу 1689. године патријарх хитно морао да се врати у Пећ. Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 287-288.

[254] Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 288; *Историја српског народа*, 101-102; *Москва-Србија, Београд-Русија*, 63-64 и даље. Постоји мишљење да је од средине XVII века она била „*тешко трпљена политичка организација*“ јер је народ са великим потешкоћама успевао да измири високе државне и црквене намете. Тричковић, *Српска црква средином XVII века*, 76-77. О Цркви као апсолутном вођи народа и његовом правном заступнику: Petković, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 618.

[255] Већ 1690. године Цариградска патријаршија је за патријарха у Пећи поставила Калиника (1690-1710), родом из Скопља. Иако није имао ингеренције над целом српском црквом и ауторитет код већине њених верника, посвећено је обилазио поверене му територије, а пећки манастир је оживео. Шире у: Кашић Д., *Стање у Пећској патријаршији после емиграције патријарха Арсенија IV*, Богословље 4, 1-2 (Београд 1960), 16-30; Samardžić R., *Le destin d'un peuple: les Serbes du XIVe au XIXe siécle*, in: Revue des études Slaves, Tome 56, fascicule 3 (1984) La Yougoslavie, 351-352; Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 313 и даље; Петковић, *Српска уметност*, 187 са старијом литературом; Шупут, *Српска архитектура*, 31-32; *Енциклопедија православља III*, 1813-1814.

3. ТЕМАТИКА И ИКОНОГРАФИЈА

Каталог српског иконописа из доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690 пружа увид у опсег тема и светих личности на делима српских сликара. Највише је представа Богородице и Христа, Мариолошких и Христолошких тема, што је у вези са њиховом иконостасном позицијом и богослужбеном наменом. Тематици и иконографији сачуваних олтарских преграда и њихових делова биће посвећена посебна пажња.

3.1. Иконе Христа и Христолошке теме

Христов ***Нерукотворни лик*** приказан је само на једној икони (табела 1). Апотропејско значење, заштитна функција и политичка конотација ове теме, која је означавала покровитељство Светог образа над црквеном јерархијом, народом и владарима, допринеле су да она дуги низ година своје место нађе у кивоту са моштима св. Стефана Дечанског у Дечанима[256]. На великом броју дела српских аутора Христос је насликан ***фронтално у попрсју*** (табела 2, табла 1)[257]. Углавном је реч о самосталним представама, изузимајући примере из ризнице Пећке патријаршије и Црколеза (табла 1 л, п) на којима су у засебним пољима крај Исуса св. Јован Претеча, односно св. Никола и св. Георгије. Христос је најчешће сигниран само иницијалима. Десницом пред грудима благосиља, док у левици држи јеванђеље. У случајевима када је обележаван епитетима, увек исписаним српскословенском транскрипцијом, Христос је Пантократор, Сведржитељ и Сотирос (табела 2). Појава сигнатуре „*Сотиртокос*" на икони Христа из Драјчића (1599, табла 1 в) изненађује. Док је епитет Спаситељ /грч. Σωτήρ/ нераскидиво повезан са Христовим именом (Исаиа 62, 11; Лк. 2, 11; Дела 5, 31)[258], његова варијанта *Спас Родитељ, Родитељ спасења* - Сотиртокос (грч. σωτηρτοκος) сасвим је неуобичајена и у поствизантијском сликарству. На примерима из Чабића, Кијева и Коморана (табла 1 б, д, и) кодекс у Христовим рукама је отворен

[256] Пејић, *Мандилион у послевизантијској уметности*, 73-94; Смирнова, *Смотря на образ древних живописцев*, 35, 51-105 (посебно 84-85).
[257] Број епитета који су се могли исписивати уз Христов лик је велики. Медић, *Стари сликарски приручници II*, 329.
[258] Татић-Ђурић, *Студије о Христу*, 65, 176-177.

и на њему је у пуној или сажетој форми исписан 34. стих 25. главе Матејевог јеванђеља, који Христа опредељује као Судију на Другом доласку[259]. У горњим угловима сликаног поља представи Христа могла су бити придодата и попрсја анђела у медаљонима, као на делу из Кијева. Најсложенија иконографска решења чији је центар допојасна представа Христа примењена су на иконама из Призрена и Никољца, на којима су дуж бочних ивица оквира шесторица апостола у пуној фигури (табла 1 з), односно попрсја дванаесторице апостола, св. Саве, св. Симеона Немање и Христа Анђела Великог Савета у мандорли (табла 1 ж)[260].

Једино је на икони из грачаничке ризнице Христос приказан ***у пуној фигури*** (табела 3, табла 2 I а). Та представа, данас у јако лошем стању, у овој збирци свој пандан има у икони Богородице Молитељке. Група престоних икона великих димензија, настала између 1573. и 1683. године, у централном пољу има представу Христа као Сведржитеља или Праведног Судију који седи ***на престолу*** са високим наслоном, десницом благосиља, док у левици има јеванђеље. Понекад на оквиру нема иконописа, па је акценат на приказу Христа на трону (табела 4, табла 2 II а, б). На преосталим примерима су око централног поља изображене фигуре или попрсја апостола, а епитети Сведржитељ и Пантократор исписани су крај Христовог лика само на Лонгиновим иконама из Велике Хоче и Дечана (табела 5, табла 2 III б, в). За њих је карактеристичан и гест благосиљања Исуса десницом у страну, којим се одликује и икона Христа на престолу из Грачанице (табла 2 II а). Приказ Христа окруженог апостолима је приказ оваплоћеног Сина Божијег у телу, чије су сликање подстакле и одлуке Стоглавог сабора (1551)[261]. На Лонгиновом остварењу из Дечана (табла 2 III в) епитет и текст на кодексу су усаглашени и одговарају иконографском типу Сведржитеља[262]. На поменутим

[259] У литератури је примећено да се одељком јеванђеља по Матеју (25, 34) успоставља директна веза Судије са онима којима се суди, као и да у композицијама Страшног суда ове Христове речи сликари од четврте деценије XVI века почињу да илуструју и на зидним површинама. Зографи критских и светогорских радионица касније усвајају ту праксу и шире је даље на исток. Пејић, *Пустиња*, 78 са литературом у нап. 9; Тимотијевић, *Крушедол књига II*, 23 нап. 77; Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице*, 205-206 нап. 24 (са познијим примерима). О вези између стихова јеванђеља по Матеју (25, 34) и Христа Женика: Ђорђевић И. М., *Прозна и песничка слика Данила II и српске фреске прве половине XIV века*, у: *Студије српске средњовековне уметности*, 356.

[260] Решењу иконе из Призрена блиско је решење са иконе критског мајстора Томаса Мпатаса (1554-1599) исте тематике. В.: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 216 εικ. 139.

[261] Острогорски, *Одлуке Стоглава о сликању икона*, 197.

[262] Медић, *нав. дело*, 581

делима су на отвореном кодексу у Христовим рукама стихови јеванђеља по Матеју (11, 28-29 - Дечани; 25, 34 - Пива, Музеј Македоније) и Јовану (13, 31-32 - Велика Хоча; 14, 9 - Морача)[263]. Одељак Матејевог јеванђеља којим Судија позива праведне да приђу (25, 34) најчешће је исписиван цитат и на иконама *Христа на престолу са апостолима*, јер је литерарни предложак ове теме. На крају времена Христос - Судија, Цар и Женик доћи ће у слави праћен анђелима и сести на престо да у присуству апостола из сабраних народа одели праведне од грешних као што пастир разлучује овце од јаради. Обраћајући се праведнима са своје десне стране истаћи ће њихово милосрђе, јер ту врлину Судија света награђује венцима правде и задобијањем Царства Небеског[264]. Матејев текст је и на кодексу у Христовим рукама на икони Хвалите Господа из Кучевишта (Апендикс I, кат. бр. 24), коју није могуће са сигурношћу приписати српском сликару[265]. Слично је и са иконом из Музеја Македоније, можда рађеној за манастир Лесново (Апендикс I, кат. бр. 20, табла 2 IV а). На њој је година настанка (1626) исписана грчким језиком, а Христос је стављен у контекст Праведног Судије и владара небеских сила. Иза његовог престола су двојица архистратига, Михаило и Гаврило, док су дуж оквира сцене из циклуса анђеоских чуда, што је у складу са стиховима Матејевог јеванђеља у којима се наводи да ће Син Човечији као Судија доћи „*у слави својој и сви свети анђели са њим, тада ће сести на престо славе своје*“ (Мт. 25, 31). На иконама Христа на престолу су се око централног поља поред фигура апостола могли наћи и старозаветни пророци и најугледнији архијереји Цркве, као на примеру из Пиве (табла 2 III а). Међу сложеним програмским и иконографским замислима теме ***Христа на престолу са апостолима*** посебно се издвајају дела зографа Лонгина из Велике Хоче и попа Страхиње из Мораче. На икони из Велике Хоче (табла 2 III б) су сажетим иконографским решењима и текстом апострофирани најзначајнији новозаветни догађаји - Крштење, Тајна Вечера и

[263] О употреби термина Сведржитељ: Савић В., *Свемогући и(ли) Сведржитељ у српскословенском језику*, Зборник Матице српске за књижевности и језик, књига LVIII, свеска 1 (Нови Сад 2010), 7-31.

[264] Праведни су испунили Христову заповест о помагању гладнима, жеднима, странцима, нагима, болеснима и утамниченима: „*Кад учинисте једноме од ове моје најмање браће, мени учинисте*“ (Мт. 25, 40-45). Св. Јован Златоусти, *Беседе о покајању*, Београд: Задужбина светог манастира Хиландара 2004, 125-127. В. и *Другу посланицу св. апостола Павла Тимотеју* (4, 8).

[265] Радојчић, *Икона „Хвалите Господа“ из Црквеног музеја у Скопљу*, 109-118; Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 268, кат. бр. 76; Серафимова, *Кучевишки манастир*, 243-247.

Васкрсење. Испод сегмента неба са Руком Божијом сликар исписује речи Бога Оца које су се чуле приликом Крштења, када је пројављена Света Тројица (Мт. 17, 5)[266]. Алузија на Тајну Вечеру постигнута је брижљиво одабраним цитатом на отвореном кодексу у Христовој руци: „*Сада се прослави Син Човечији, и Бог се прослави у Њему. Ако се Бог прослави у Њему, и Бог ће Њега прославити у Себи, и одмах ће Га прославити*“ (Јн. 13, 31-32), речима које је Исус изговорио непосредно након што је за вечером дао Јуди залогај опомињући га да оно што треба да уради, чини брже (Јн. 14, 27)[267]. У дну иконе је представа Марије Магдалине испред отвореног гроба у коме су два анђела надвијена над завоје којима је било обавијено Христово тело, као илустрација крај ње исписаног текста Јеванђеља по Јовану (20, 11-12): „*Марија стајаше напољу код гроба и плакаше. И када плакаше надвири се над гроб и виде два анђела*“[268].

Дело попа Страхиње из Мораче (табла 2 III г) представља усамљени одјек популарне поствизантијске теме ***Христа Лозе*** у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије[269]. На отвореном јеванђељу у Исусовим рукама исписан је ретко коришћен текст: „*Ко је видео мене, видео је Оца*“ (Јн. 14, 9). Попрсја апостола насликана су унутар вреже, чиме су наглашени Христова жртва, спасење кроз дарове лозе као крви Господа, заступништво његових ученика и Христове речи из јеванђеља о чокоту и лози[270]. Допојасне фигуре апостола Петра и Павла измештене су на горњу ивицу сликаног поља уз попрсје Христа Старца Дана,

---

[266] Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 169. Уп.: Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone*, 198.

[267] Овај текст је у литератури био само делимично прочитан, али до сада није препознат. Уп.: Ivanović, Pajkić, Lazović, *нав. дело*, 196. Марко Миљановић (*Иконе из Велике Хоче*, 84) уместо наведеног доноси текст јеванђеља по Матеју (11, 29).

[268] Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 169. О два анђела на Христовом гробу са примерима и литературом код: Пејић С., *Живопис цркве Св. Тројице у Завоју*, Саопштења XXV (Београд 1993), 164 нап. 31. У богослужењу јутрења на Велику Суботу, особито у трећој статији, на више места се помињу Мироносице и празан Христов гроб. В.: *Посни Триод - Света Велика седмица страсна*, 189, 200-201, 207, 211-214.

[269] Тема *Ампелоса* (Лозе) једна је од старијих византијских тема са снажном евхаристијском симболиком, проистекла из теме *Лозе Јесејеве*. Често је сликана у поствизантијском сликарству, особито критском. Татић-Ђурић М., *Деспотска икона у светом Таксијарху у Лади и порекло теме Христос Ампелос*, у: *Студије о Христу*, 95-109; Mantas, *The iconographic subject “Christ the Vine”*, 347-360.

[270] О симболици лозе у Старом и Новом Завету: Татић-Ђурић, *Деспотска икона*, 95-96, 98-99 нап. 46; Татић-Ђурић, *Панагијар из Војловице*, 318. О аналогијама између тема Христа Лозе и Лозе Јесејеве в.: Медаковић Д., *Барокне теме српске уметности, представа Христа као живоносне лозе у српској уметности*, ЗЛУМС 15 (Нови Сад 1979), 345; Taylor M. D., *A Historated Tree of Jesse*, DOP 34-35 (Washington 1980-1981), 125-127 (са старијом литературом).

коме је на доњој ивици пандан св. пророк Илија[271]. Представа Старца Дана који обема рукама благосиља наглашава значај Христове жртве на крсту и алузија је на Христов Други долазак, чиме су обједињени евхаристијски, есхатолошки и сотериолошки аспекти иконографске замисли[272]. Икона попа Страхиње из Мораче најсличнија је делима Константина из Смирне у швајцарској збирци (XVII-XVIII век) и Антониоса Скордилиса из Нове цркве Успења у Адамосу на Мелосу (1691) на којима је наглашена лоза, а не дрво и корен, уколико се изузме то што је на њима Христос у орнату Цара и великог архијереја[273].

Деизис[274] се у иконопису обновљене Пећке патријаршије појављује тројако: као независна представа са уобичајеном диспозицијом учесника (табла 2 V 1, 2), као централна тема композиције „Великог Деизиса" са апостолима и светитељима (табла 2 V 6) или део сложених програмских замисли (табла 2 V 7). Најједноставније решење Деизиса подразумева допојасно приказаног Христа који десницом пред грудима благосиља држећи у левици склопљено јеванђеље, док су са обе стране у висини његовог лика попрсја Богородице и св. Јована Претече (табела 6, табла 2 V 1 а, б). На свим осталим примерима Христос је представљан искључиво како седи на престолу (табела 7, табла 2 V 2). Нема архаичних образаца Исуса који стоји, што је у складу са савременим токовима поствизантијске, посебно критске уметности, која током XVI и XVII века у

[271] Представа пророка Илије на икони попа Страхиње могла би се објаснити снажним култом овог светитеља у Морачи, где му је у ђаконикону католикона посвећена посебна програмска целина фреско-сликарства у виду циклуса од 11 сцена на самом луку изнад олтарске преграде. Петковић, *Морача*, 25-39, 59 нап. 265.

[272] Укључивање Христа Старца Дана и Духа Светог у виду голуба у устаљену иконографију Христа Лозе је пракса присутна у поствизантијском иконопису од средине XVII века. Њоме се жели истаћи присуство Свете Тројице, односно јединство Оца, Сина и Духа Светог. Mantas, *The iconographic subject "Christ the Vine"*, 347, 351, 355.

[273] Татић-Ђурић, *нав. дело*, 101, сл. 8; Mantas, *нав. дело*, 358, fig. 9.

[274] Термин *Деизис* (грч. Δέησις, српскослов. hodataistvo) означава молитвено посредовање и у Византији добија смисао свечане заступничке, заштитничке молитве. Утемељење има у литургијској пракси и Давидовим Псалмима (45, 10) као литерарном извору. Њоме се св. Јован Претеча и Мати Божија, а сасвим изузетно и неке од светих личности највишег ранга, гестовима испружених руку моле „*спасоносном молитвом искупљења*" за све људе пред Христом на Страшном суду. О семиотици речи и теми Деизиса: Mouriki, *A Deesis Icon in the Art Museum*, 13-28; Walter Ch., *Two notes on the Deesis*, REB XXVI, Paris 1968, 311-336; Исти, *Nothes on the Deesis*, REB XXVIII, Paris 1970, 161-187; Cutler A., *Under the Sign of Deesis. On the Question of Representativeness in Medieval Art and Literature*, DOP 41 (1987), 145-154; *Енциклопедија православља I*, 527; Татић-Ђурић М., *Богородица Заступница у Арију*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 561-556 нап. 35, 69. О молитвеном ставу са подигнутим рукама: Поповић М, Габелић, Цветковић, Поповић Б., *Црква Светог Николе у Станичењу*, 152 са старијом литературом у нап. 642.

Деизису фаворизује представе Христа на трону[275]. Основни предложак Деизиса на свакој појединачној икони подлеже иконографским адаптацијама аутора. На свим примерима понавља се став Христа који седи на престолу ногу положених на супедион, десницом благосиља, а у левици држи кодекс ослоњен о благо подигнути скут леве ноге[276]. „Скраћена" форма Деизиса у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије подразумева представу Христа на престолу и Богомајке и Претече у пуној фигури, који се приклоњених глава гестовима испружених руку моле Спаситељу[277]. На отвореном јеванђељу у Исусовим рукама је, као и на самосталним представама Христа на трону, најчешће исписиван текст јеванђеља по Матеју (25, 34) (табела 7, табла 2 V 2 а-г, 3 а). Неуобичајено иконографско остварење је икона из Драјчића (табла 2 V 3 а) на којој сликар последње четвртине XVI века решење намењено Деизису модификује тако што на месту предвиђеном за Богородицу приказује св. Николу, док на место св. Јована Претече поставља св. Варвару. Иако су руке св. Николе заклоњене престолом и види се само део склопљеног кодекса, његов став јесте молитвени па не може бити сумње у то да је на овој икони реч о Деизису, тј. једној од његових ређе коришћених варијанти[278]. Док се присуство св. Николе на икони из Драјчића може објаснити податком да је сеоски храм посвећен мирликијском чудотворцу, изненађује појава светитељке сигниране као св. Варвара, јер се учешће светих жена у Деизису у поствизантијском иконопису веома ретко бележи[279]. Разлог за

[275] Mouriki, *нав. дело*, 16-18, 24-28 нап. 13-17 и 54-55. Ауторка наводи изузетке од овог правила, међу којима и фреску у манастиру Ломница, на којима Христос не седи на престолу, већ стоји.

[276] Овакав приказ заснива се на старом иконографском типу филозофа који подучава. В.: Mouriki, *нав. дело*, 18 са литературом у нап. 20.

[277] Ова врста представа била је позната и под називом „*Спасов образ - Моленије*". Под тим именом се водила једна од престоних икона у инвентару Старе српске цркве у Сарајеву. Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 441.

[278] Св. Никола, један од најугледнијих архијереја Цркве и брзи помоћник у невољама, је у срединама у којима је посебно поштован могао добити почасно место у оквиру Деизиса. У ђаконикону Сопоћана (1272-1274), посвећеном мирликијском чудотворцу, у горњем делу источног зида приказан је Деизис са Богородицом на левој и св. Николом на десној страни. У католикону манастира Ставроникита (1545-1546) на Светој Гори је насликан уместо св. Јована Претече у оквиру Деизиса са допојасним Христом и Богородицом у тимпанону изнад улаза у наос. В. Ј. Ђурић, *Сопоћани*, 1963, 86, 135; Χατζηδάκης, *Ο κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης. Οι τοιχο γραφίες της 1*, 43-59, εικ. 2; Б. Тодић, *Апостол Андреја и српски архиепископи на фресакама Сопоћана*, у: *Трећа југословенска конференција византолога (Крушевац 10-13. мај 2000)*, Крушевац: Београд 2002, 361-379; Поповић М., Габелић, Цветковић, Поповић Б., *Црква Светог Николе у Станичењу*, 148-149 нап. 625-626; Матић, *О иконама из Драјчића*, 99-104.

[279] У цркви Св. Николе Болничког у Охриду (XV век) су у оквиру Деизиса приказани св. апостоли Петар и Павле. На икони сликара Јована Апаке из цркве Св. Јована Богослова на Патмосу (1625-1725) уз Христа на престолу у ставу молитве стоје св. апостол Андреј Првозвани на месту

њено представљање на овом делу могао би бити у томе што се датуми прослављања св. Варваре (4/17. децембра), веома поштоване у овом крају, и св. Николе (6/19. децембра) надовезују један на други.

Опусу српских иконописаца не може се поуздано прикључити решење ***Царског Деизиса*** са надверја из Кучевишта, које се чува у Етнографском музеју у Београду (табела 8, табла 2 V 4 а). Тема Царског Деизиса се у српском сликарству на територији обновљене Пећке патријаршије између 1557. и 1690. године ретко среће, углавном у живопису храмова које су осликали Грци (Петковица, 1588; Ломница 1607/1608; Хопово, 1654) и на једној минијатури из Беочинског јеванђеља (1565-1566), али је у иконопису нема, што није случај у сликарству Охридске архиепископије, где је она честа[280]. На надверју из Кучевишта композицијом је наглашена представа Христа Цара на репрезентативном, широком престолу уз који су два серафима. На развијеним свицима Богородице царице и св. Јована Претече су дијалошки текстови којима се обраћају Господу са молбом да помилује људски род[281]. Самосталних представа ***Христа у орнату цара и архијереја*** у српском иконопису између 1557. и 1690. године нема, иако су оне током XVI и XVII века спадале у ред популарних тема поствизантијског

предвиђеном за Богородицу и св. Петка на месту св. Јована Претече. На руској икони из збирке Третјаковске галерије (друга половина XVI века) су иза Христа на престолу, који својим обликом и формом супедиона наликује оном из Драјчића, приказани св. Јоаким и св. Ана. На оба дела је светитељима више хијерархије додељено место са Христове десне стране, док су свете жене (св. Петка, св. Ана и св. Варвара) на његовој левој страни, која одражава нешто нижи степен светости. В.: Суботић Г., *Два споменика охридског зидног сликарства XV века, ктитори и време настанка*, у: *Зборник Светозара Радојчића*, Београд 1969, 323 сл. 9; Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 1 (Αβέρκιος-Ιωσήφ), 177, fig. 34-35; Шевченко Э. В., *Иоаким и Анна*, на: http://www.pravenc.ru/text/468935.html.

[280] Голубовић Б., *Зидно сликарство цркве манастира Петковице у Фрушкој Гори*, ЗЛУМС 22 (Нови Сад 1986), 95, 97, 113-115 цртеж 4а, сл. 3; Шево, *Ломница*, 87 сл. 21; Милошевић М., Милановић О., *Црква Светог Николе у манастиру Ново Хопово*, Рад војвођанских музеја 4 (Нови Сад 1955), 268-269; Ракић, *Српска минијатура XVI и XVII века*, 206 сл. 7. Тема Царског Деизиса, која се појављује у храмовима из времена цара Душана, изворно је била укључена у представе Небеског Двора и иконографски је уобличена на тумачењу 44. (45.) псалма, чији се девети стих чита на служби проскомидије. У српској средини први пут се јавља у северној куполи манастира Трескавца 1334-1335. године. Грозданов Ц., *Христос Цар, Богородица царица, небесните сили и светите воиниво живописот од XIV-XV век во Трескавец*, у: *Студии за охридскиот живопис*, Скопје 1990, 132-149; Смолчић-Макуљевић С., *Царски Деизис и Небески двор у сликарству XIV века манастира Трескавац. Иконографски програм северне припрате цркве Богородичиног Успења*, у: *Трећа југословенска конференција византолога*, Београд-Крушевац 2002, 464-472.

[281] Развијени свици у рукама Богородице и Претече појављују се на фрескама у манастиру Крушедолу и у цркви Св. Николе у Брезови код Ивањице. Станић, *Црква Светог Николе у Брезови код Ивањице*, 120-121, 123-124 нап. 107 и 108 цртеж IV, сл. 26-29; Тимотијевић, *Крушедол књига II*, 231-232.

иконописа[282]. На сликаном пољу у основи иконостасног крста из цркве Св. Апостола у Пећкој патријаршији (табела 9, табла 2 V 5 а) појављује се приказ Деизиса у коме се Христу Цару царева и Великом архијерејy приклоњених глава моле арханђели, Богородица и св. Јован Претеча са развијеним свицима у рукама[283]. Иако је ово једина представа Христа Цара над царевима и Великог архијереја у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије, она је део теме Деизиса[284]. И у српском живопису наведеног раздобља ретко се срећу представе Христа Цара и великог архијереја, па је фреска Георгија Митрофановића у припрати Мораче (1616) један од драгоцених примера[285].

У *развијеним иконографским формама* („Великог“) *Деизиса* (табела 10) у посредничкој молитви пред Христом учествују апостоли, анђели, пророци и различите категорије светитеља изображених на оквиру око централног поља, којима су могле бити придодате представе Христа Старца Дана, Анђела Великог Савета или Емануила. Такве иконе по правилу су биле престоне, што је у складу са тезом да је ова врста Деизиса иконостасна тема par excellence[286]. Она сажима тему Страшног суда у коме поред Христа, Богородице и св. Јована Претече учествују и апостоли, по Господњем обећању да ће присуствовати овом догађају (Мт. 19, 28), анђели, угледне свете личности и Христос Старца Дана, Анђео Великог Савета или Емануил[287]. Међу иконама развијене форме Деизиса може се издвојити неколико иконографских решења. На делима из Никоља, Дубочице, Бусоваче и Никољца (табела 10, табла 2 V 6 г, ж, з, к) Христос је самостално

[282] Пејић, *нав. дело*, 135 са литературом у нап. 291; Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице*, 211 са широм литературом у нап. 46. О критској икони приписиваној српском сликару из круга Георгија Митрофановића: Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 89-91, кат. бр. 18.

[283] Нажалост, нисмо били у могућности да у прочитамо текстове на свицима јер лош квалитет репродукција којима смо располагали то није дозвољавао.

[284] Tatić-Đurić M., *Icône signée de Constantinos Zgouros, avec la représentation du Christ grand archevêque*, in: Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Ανάτυπον εκ του δεύτερου τόμου των Πρακτικών του Α' διεθνούς συνεδρίου Πελοποννησιακών σπουδών (Αθήναι 1976), 211-218; Лидов А. М., *Христос-священник в иконографических программах XI-XII веков*, Византийский временник вып. 50 (1994), 187-192; Grozdanov C., *Isus Hristos car nad carevima u živopisu ohridske arhiepiskopije*, Zograf 27 (Beograd 1998-1999), 151-160; Stošić Lj., *Predstava Hrista kao Cara nad Carevima sa trostrukom krunom*, ZLUMS 34-35 (Novi Sad 2003, 167-180); Татић-Ђурић, *Икона Константина Згуроса са представом Христа великог архиепископа*, у: *Студије о Христу*, 113-119.

[285] Кајмаковић, *Гергије Митрофановић*, 368; Петковић, *Морача*, 69; Пејић, *нав. дело*, 135-136.

[286] Mouriki, *нав. дело*, 16 нап. 9, 10, 11 (о типологији представа Деизиса на стр. 145-154).

[287] Von Bogyay T., *Deesis und Eschatologie*, in: *Polychordia. Festschrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag (ed. P. Wirth) II*, Amsterdam 1967, 59-72; Давидов-Темерински, *Циклус Страшног суда*, 193, 199, посебно 202; Пејић, *Пустиња*, 78.

приказан у централном пољу како седи на престолу, док су попрсја Богородице, св. Јована Претече, Христа Старца Дана, односно Емануила, анђела, апостола, пророка и светитеља распоређена дуж све четири странице оквира. На икони из Дубочице крај Христа су попрсја два анђела покривених руку, док су попрсја Богомајке и св. Јована Претече измештена на горњу ивицу оквира уз Емануила. На примеру из Бусоваче уз Христа су и два арханђела који носе сфере.

Групи икона на којима су у централном пољу представљени Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча, док су дуж горње и двеју бочних страница оквира фигуре или попрсја апостола, пророка, светитеља, анђела и Христа Анђела Великог Савета или Старца Дана, припадају иконе из Пећке ризнице, Ломнице, Црне реке, Житомислића, Никољца и Благовештења Кабларског (табела 10, табла 2 V 6 а, б, в, д, ђ, е). Иконографска замисао сваке од њих је различита, али има неке од наведених елемената. То је случај и са једном оштећеном иконом из Музеја Македоније (Апендикс I, кат. бр. 3) за коју се не може тврдити да је рад српског сликара. На примеру из Никољца (табла 2 V 6 ђ) места Богородице и св. Јована Претече су замењена, па је Претеча са десне, а Богородица са леве Христове стране[288]. Христос је на већини ових остварења Праведни Судија, а на његовом кодексу је најчешће текст Матејевог јеванђеља (25, 34). Изузетак су примери из Благовештења Кабларског и Никољца (табла 2 V 6 е, к) на којима су стихови јеванђеља по Јовану (8, 12, односно 1, 1) који Христа опредељују као Сведржитеља[289]. На иконама Деизиса из Тоца, Никоља, Бусоваче, Збирке Секулић и Никољца (табла 2 V 1 а, 6 г, з, ј, к) Претеча гледа директно у посматрача уместо у Христа или надоле, како је било уобичајено. Јединствену скупину икона развијене форме Деизиса чине дела на којима су представе светих Срба. Иако се допојасна фигура св. Саве појављује у Деизису са апостолима и светитељима из Црне реке (табла 2 V 6 в), у најсложенија решења убрајају се иконе зографа Радула из Народног музеја у Београду и Збирке Секулић (табла 2 V 6 и, ј) на којима је Деизис издвојен у поље у горњем делу, док су у доњем фигуре светих владара из породице Немањића.

[288] У поствизантијској уметности има још оваквих примера, али су они ређи од оних који поштују устаљени положај Богомајке као првог заступника рода људског на десној Христовој страни, јер се у том својству помиње у Литургији. В.: Mouriki, *нав. дело*, 18 нап. 18 и 19.
[289] Медић, *нав. дело*, 581.

Као *средиште сложенијих програмских замисли* Деизис се појављује на једној икони из ризнице Пећке патријаршије и триптиху из Дрсника код Клине (табела 11, табла 2 V 7 а, б). Делу из Пећке ризнице због необично ретке тематике припада посебно место у српском иконопису, али степен оштећености бојеног слоја ограничава његову анализу. Реч је о обједињеном приказу Деизиса и Богородице са малим Христом на престолу, арханђелима и мудрацима са Истока („*Шта да ти принесемо Христе*“ ?), св. Јованом Богословом, апостолима Петром и Павлом, те Хетимасијом, Молитвом у Гетсиманији (?) у неколико епизода и попрсјима светитеља на доњој ивици оквира, што указује на Страшни суд као програмску окосницу[290]. Међу делима поствизантијског иконописа нисмо пронашли адекватне аналогије овом остварењу. У средишту триптиха из Дрсника је представа Деизиса са Христом на престолу на централном панелу који је надвишен пољем завршеним са три сараценска лука, у коме је приказ Гостољубља Аврамовог. Бочно су панели са фигурама арханђела Михаила и Гаврила одевених у дивитисион са лоросом. Повезивање старозаветне праслике Свете Тројице и Деизиса треба да асоцира на Други Христов долазак и заступничку улогу Богородице, св. Јована Претече и арханђела на Страшном Суду[291].

На иконописаним делима развијене иконографије Деизиса коришћено је неколико матрица плитког дубореза. Широм Балкана присутна је форма сараценског лука којим су са горње стране завршена централна сликана поља или сликана поља на оквиру, као на икони из Житомислића (табла 2 V 6 д), уколико попрсја приказаних личности нису у засебним сликаним пољима или уплетена у врежу (табла 2 V 6 ђ). Посебно репрезентативно осмишљен је оквир Лонгинове иконе из Пећке ризнице (табла 2 V 6 а). На њему се као главни дуборезни мотив око централних поља јавља трочлани сараценски лук, што је случај и са триптихом из Дрсника (табла 2 V 7 б), док су на ивицама четири конзоле. Решење

[290] О иконографији Хетимасије в.: Давидов-Темеринski, *Циклус Страшног суда*, 196; Baecker D., *The Throne is Not Empty: The Calculus of Power*, на: http://ssrn.com/abstract=2025560 са старијом литературом.

[291] У поствизантијској уметности су примери комбиновања тема Деизиса и Старозаветне Тројице ретки. Нисмо пронашли пандан делу из Дрсника, али има икона на којима су у оквиру истог сликаног поља приказани *Деизис* и *Новозаветна Тројица*, попут примера са Синаја. Ова два дела не могу се поредити у погледу композиционог решења. Mouriki, *нав. дело*, 24 нап. 51, fig. 10. На пар руских икона из XV и XVI века Старозаветна Тројица је насликана изнад допојасно приказане Богородице са малим Христом и светитељима. В.: *Велича душа моја Господа: овоземаљски живот и чудотворне иконе Пресвете Богородице*, Београд 2002, 329, 337.

пећког дела показује сличност са ренесансним оквирима итало-критских икона Христовог Рођења (друга половина XVI века) из Музеја Грчког института у Венецији[292] и Богородице (Никопеје) са апостолима Петром и Павлом из Музеја Благовештењског храма Српске православне цркве у Дубровнику (XV/XVI век)[293]. На овом месту указујемо и на различите варијације у сликању Христовог престола на иконама српских иконописаца које подразумевају приказ Христа на трону. Један од најчешће заступљених модела је једноставан престо квадратне или правоугаоне основе са декоративним отворима у доњем делу и високим, полукружно завршеним наслоном (табла 3, а, б, г) који је дуж горње ивице могао бити токарен (табла 3 д). Међусобно се разликују у појединостима, а преовлађује фронтални приказ, иако има и пар примера у перспективи (табла 3 д, ђ, и, м)[294]. Српски сликари поред трона не сликају симболе јеванђелиста, који су понекад присутни на делима грчких иконописаца тог времена. Један број престола поседује ниско, широко седиште са токареним отворима и широки токарени, полукружно завршени наслон, при чему се појављују и рукохвати на бочним странама (табла 3 ж, з). Они су декоративно решени на престолу са иконе Деизиса из Дечана (табла 3 и), а сличан модел може се видети на једној икони из Музеја Македоније за коју се претпоставља да из манастира Кучевиште[295]. Кучевишту је припадало и већ помињано надвериje са представом Царског Деизиса (Апендикс I, кат. бр. 9), на коме је Христов трон необично решен (табла 3 м). На иконама насталим у осмој и деветој деценији XVII века појављује се тип престола који има ниско седиште, а високи, широки наслон (табла 3 ј, к, л, љ), понекад завршен мање (табла 3 љ) или више удубљеним полукружним луком, налик лири (табла 3 к)[296]. Уз престо се по правилу слика супедион. Најчешће је сасвим једноставно решен, као на иконама Христа на престолу из Пиве и Фоче (табла 2 II б, III а; табла 3 а, к), али је могао бити и виши и масивнији, попут супедиона на икони Деизиса са св. Николом и св. Варваром из Драјчића (табла 2 V 3 а; табла 3 д). У

[292] Chatzidakis M., *Icônes de Saint-Georges des Grecs et de la Collection de l'Institut,* Neri Pozza-Venise 1962, Pl. V (en couleurs), 17 (No. 43); *Историја иконописа*, 105 сл. 19.
[293] Сковран А., *Иконе*, у: *Култура Срба у Дубровнику 1790-2010*, 82 сл. II/23.
[294] О примени перспективе у сликарству икона на примеру престола код: Сендлер, *Икона*, 107-114; Antonova C., *Space, Time and Presence in the Icon*, Ashgate Publishing Group Farnham 2010, 47.
[295] Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 276 кат. бр. 88, сл. 88; Серафимова, *Кучевишки манастир*, сл. 92.
[296] О еволуцији ове врсте наслона на преставама Христа на престолу код: Breckenridge J. D., *Christ on the Lyre-Backed Throne*, DOP 34/35 (Washington 1980/1981), 247-260.

српском иконопису нема сачуваних примера Деизиса на којима и Богородица и св. Јован Претеча стоје на супедионима или дугачкој заједничкој плинти, што није била појава неуобичајена у поствизантијској уметности[297]. Разноврсност облика и детаља престола на иконама Христа указују на то да су српски иконописци располагали већим бројем иконографских предложака које су прилагођавали својим могућностима и потребама теме. Поређењем са сродним иконописаним материјалом XVI и XVII века на Балкану може се закључити да се српски аутори углавном одлучују за облике тронова који су једноставнији, јер нема сложених конструкција са романичким, готичким и(ли) ренесансним елементима, какве су познате критском иконопису[298].

Допојасне и фронталне представе *Христа Старца Дана, Анђела Великог Савета и Емануила* су на српским иконама у доба обновљене Пећке патријаршије по правилу део шире програмске замисли. Заузимају центар највише зоне оквира тематски сложених Богородичиних и Христових икона, као што се у зидном сликарству њихове представе смештају на сводове или у врхове купола код вишекуполних храмова[299]. У литератури је већ уочено да је ова пракса особеност српског поствизантијског иконописа[300]. На сачуваним иконама развијене иконографије Деизиса Христос Старац Дана чешће је приказиван од Анђела Великог Савета и Емануила[301]. Унутар крстастог нимба на представама Христа различите иконографије и тематике редовно се појављује неколико варијанти криптограма. У највећем броју случајева реч је о устаљеној формулацији Божијег имена w#o#n# „*Онај који јесте*“ (II Мојс. 3, 14, грч. [Ἐγώ εἰμι] ὁ ὤν)**,** која Христа одређује као апсолут, Демијурга, Господара безвремене вечности, Алфу стварања света и Омегу Апокалипсе[302]. Њу у српскословенској форми: s#p#s# sql prie/de sql,

---

[297] Mouriki, *нав. дело*, 19 нап. 32-33.

[298] Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)***,** Τόμος 1 (Αβέρκιος-Ιωσήφ), 172-173, 241-253, εικ. 29, 102.

[299] Петковић, *Морача*, 26.

[300] Ђурић, *Једна антиисламска икона Светог Саве и Светог Симеона*, 130.

[301] Представа Анђела Великог Савета, која за литерарни извор има текстове пророка Исаије (IX, 6-7), Малахије (III, 1) и Авакума (II, 3), један је вид поимања Бога Логоса у својству гласника последњег дана, Оца будућег века, Творца света. Татић-Ђурић М., *Анђео Великог Савета*, у: *Енциклопедија православља I*, 57-58 (са старијом литературом). Присуство Емануила на иконама у идејном смислу треба да нагласи значај Оваплоћења Богомладенца. Smirnova E., *L'Annonciation, icône de Novgorod du XII(e) siécle*, Зограф 25 (Београд 1996), 31-38; Пејић, *Пустиња*, 97.

[302] Татић-Ђурић, *Легенда о Авгару и српски Абагар*, 64; Иста, *Икона Христа Спаситеља и Животодавца из Зрзе*, 174-175; *Историја иконописа,* 17.

срећемо на делима зографа Георгија Митрофановића у нимбовима Христа на иконама Новозаветне Тројице (кат. бр. 161) и Богородице на престолу са пророцима са иконостаса Мораче (кат. бр. 163), зографа Радула на надвержу са Недреманим оком из Подврха (кат. бр. 315), Христа Анђела Великог Савета изнад представе св. Георгија на истом иконостасу (кат. бр. 319) и на Недреманом оку из Никољца (кат. бр. 356). Користи је и зограф Димитрије на икони Богородице са малим Христом и арханђелима из Рисна (кат. бр. 364) и у нимбу централног анђела на надвержу са представом Гостољубља Аврамовог из цркве Св. Луке у Котору (кат. бр. 373)[303]. Лонгин на престоној икони из Пиве (кат. бр. 16) у нимбу малог Христа на крилу Богомајке исписује „*Син и Слово Божије*“. На престоној икони исте тематике из Ломнице (кат. бр. 34) је криптограм: v#b#s#док је у нимбу Христа детета са Недреманог ока на надвержу (кат. бр. 35) s#p#v#На икони из Чабића (кат. бр. 75) појављује се формулација o#k#n#a то је случај и са представом малог Христа у рукама Богомајке истог аутора (кат. бр. 76). Аноним из Читлука (кат. бр. 406) у нимбу допојасног Христа исписује: s#o|#n#[304].

Прикази ***Христолошких тема***[305] у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије иконографски су утемељени у традицији српског средњовековног сликарства. На сачуваним иконама ***Христовог Рођења*** (Лука II, 1-19) појављују се два иконографска обрасца на којима је варирано устаљено решење, добро познато источнохришћанској уметности (табела 12, табла 4 I а-ђ)[306]. У оба случаја српски

[303] О употреби ових скраћеница у делу зографа Димитрија: Вујичић, *Иконописна дјела Димитрија Даскала у Рисну*, 215-216 нап. 4.

[304] О криптограмима исписиваним крај крстова kod: Babić G., *Les croix à cryptogrammes, peintes dans les églises serbes des XIIIe et XIVe siècle*, in: *Byzance et les Slaves. Études de civilisation. Mélanges Ivan Dujčev*, ed. S. Dufrenne, Paris 1979, 1–13; Ђурић С., *Графити на сликаним крстовима у Св. Николи у Бањи код Прибоја*, Саопштења *XVI (Београд 1984), 215-220;* Марковић, *Иконографски програм најстаријег живописа цркве Богородице Перивлепте у Охриду*, 134-135 са старијом литературом у нап. 254; Исти, *Средњовековне представе крстова са „криптограмима“ који се односе на светог цара Константина Великог*, Ниш и Византија XI (2012), Ниш 2013, 123-134; Мутафов Е., *Типологија и семантика криптограма и акролекса на православном Истоку у византијској и поствизантијској епохи*, Иницијал књ. 1 (Београд 2013), 74-77; Rhoby A., *Secret messages? Byzantine Greek Tetragrams and their Displlay*, http://art-hist.edel.univ-poitiers.fr/index.php?id=72.

[305] Преглед Христолошких тема са најважнијом литературом доноси: Марковић, *Циклус Великих празника*, 107-119.

[306] О иконографији Христовог Рођења: Milinović D., *Images de la naissance du Christ chez les premiers chrétiens. Quelques comparaisons entre le IV*[e] *et le VI*[e] *siècles*, in: Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 87-89 (1998), 523-530; Isti, *L'origine de la scène de la Nativité dans l'art paléochrétien (d'après les sarcophages d'Occident). Catalogue et interprétation*, in: Antiquité tardive. Revue internationale d'histoire et d'archéologie (IVe-VIIIe s.) (Association pour l'Antiquité tardive - Paris

сликари одлучују да прикажу тип Богородице изморене порођајем, уместо типа брижне мајке која је окренута ка повијеном детету које лежи у јаслама[307]. Основну композициону разлику међу њима представља оријентација Богородичине постеље. Први образац је са мањим изменама присутан на делима три генерације српских зографа главне развојне линије - Лонгиновим конама у Дечанима, Св. Тројици Пљеваљској и Пиви (табла 4 I а-в), Јовановој икони из Пиве (табла 4 I г) и Радуловом икони из Старе цркве у Сарајеву (табла 4 I д). На већини ових примера су у доњем левом углу приказане две слушкиње како купају малог Христа, а једино зограф Лонгин на икони из Пиве и Радул на делу из Старе сарајевске цркве (табла 4 I в, д) представљају припремање детета за купање у тренутку када једна девојка Христа држи на крилу, док друга сипа воду у посуду[308]. Радул исто решење користи и на фрески из Црколеза (1673)[309]. Други иконографски образац појављује се почетком XVII века на икони из Збирке Секулић (табла 4 I ђ). Пастир коме анђели јављају радосну вест гестикулира подигнутих руку, а не свира фрулу, као што је уобичајено на представама Христовог Рођења у поствизантијском сликарству[310]. Наспрам две слушкиње које припремају малог Христа за купање су замишљени Јосиф у разговару са старим пастиром[311]. Ово решење веома је блиско хиландарској икони Георгија Митрофановића (Апендикс III, кат. бр. 9). На

1999), 299-329; Pavlović V., *Triptique „Nativite“. Un ivoire byzantin de X^e sieclé*, Balcanica 27 (Belgrade 1996), 287-299; Серафимова А., *Пикторална семиотика на мајчинството во византиските слики на Христовото раѓање - развојни фази и модели*, Патримониум.мк година 3, бр. 7-8 (Скопје 2010), 139-152; Gabelić S., *Rođenje Hristovo u Čelopeku - funkcionalno modifikovanje predloška freske*, Патримониум.мк година 3, бр. 7-8 (Скопје 2010)217-230.

[307] Покровскій Н. В., *Евангеліе в памятниках иконографии*, Санкт Петербург 1892, 75-77; Kitzinger E., *The Hellenistic Heritage in Byzantine Art*, DOP 18 (Washington 1963), 104.

[308] О епизоди купања малог Христа у сцени Рођења: Покровский, *нав. дело*, 77-81; Nordhagen P. J., *The Origin of the Washing of the Child in the Nativity Scene*, BZ 54/2 (München 1961), 333-337; Lafontaine-Dosogne J., *The Cycle of the Infancy of Christ*, in: The Kariye Djami 4 (Princeton 1975), 211-213; Juhel V., *Le bain de l'Enfant-Jésus. Des origines à la fin du douzième siècle*, CA 39 (Paris 1991), 111-132.

[309] Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, 17 сл. 5.

[310] О представи младог пастира-фрулаша: Бабић Г., *Циклус Христовог детињства у пределу с хумкама на фресци у Градцу*, Рашка баштина I (Краљево 1975), 51. О благовести пастирима: Покровский, *нав. дело*, 81-82; Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile*, 114-132; Isti, *La scène pastoral de Doura et l'Annonce aux bergers*, Syria 7 (Paris 1926), 142-151; Nordhagen P. J., *The Integration of the Nativity and the Announciation to the Shepherds in Byzantine Art*, in: Actes du XXIIe (CIEB) I, Budapest 1972, 253-257.

[311] О иконографији „тужног“ Јосифа на представама Христовог рођења: Maguire H., *The Depiction of Sorrow in Middle Byzantine Art*, DOP 31 (Washington 1997), 138-140.

Рођењу из ризнице Пећке патријаршије неуобичајено је што је Јосиф, изнад кога је попрсје пророка, насликан уз Богородицу[312].

Све сачуване иконе ***Сретења Христовог*** (Лука II, 22-38) (табела 13, табла 4 II а-д) следе сличан иконографски образац по коме старац Симеон стоји пред часном трпезом на десној страни и у покривеним рукама држи малог Христа, који се окреће желећи да се врати у наручје мајке[313]. Само је на икони из ризнице Пећке патријаршије Богомајка насликана у тренутку када Христа предаје у наручје св. Симеону Богопримцу[314]. Богомладенац је одевен у синдон са појасом[315]. Иза Богородице су по правилу пророчица Ана са свитком на коме је текст о детету Исусу као Творцу неба и земље и праведни Јосиф са паром жртвених птица у рукама[316]. Код три генерације главне струје српских иконописаца - Лонгина, Јована и Радула (табла 4 II а-б, г, д), уочавамо тек незнатне измене у иконографији празника.

На сачуваним иконама ***Крштења Христовог*** (Мат. III, 13-17; Мар. I 9-11) број иконографских образаца које српски сликари користе је скроман (табела 14, табла 4 III)[317]. Најједноставнији је примењен на икони из Св. Тројице Певаљске (табла 4 III в) и на њему од уобичајених елемената теме недостају само персонификације Јордана и Мора. На Лонгиновим иконама из Пиве и Ломнице, Јовановој икони из Пиве и позном делу непознатог аутора из Благовештења Кабларског (табла 4 III а, б, г, д) Јордан је приказан у виду наге мушке особе старије животне доби, седе косе, са перизомом око бедара, која клечећи просипа

[312] Не располажемо репродукцијом иконе, па податке о њеном изгледу доносимо на основу описа у старијој литератури. В. кат. бр. 249.

[313] Покровский, *нав. дело*, 101-112; Shorr D. C., *The Iconographic Development of the Presentation in the Temple*, The Art Bulletin 28 (New York 1946), 17-32; Wessel K., *Darstellung Christi im Tempel*, Reallexikon Byzantinische Kunst I (Stuttgart 1966), 1134-1145. О иконографији св. Симеона Богопримца: Maguire H., *The Iconography of Symeon with the Christ Child in Byzantine art*, DOP 34/35 (Washington 1980-1981), 261-269.

[314] Податке о изгледу иконе доносимо на основу описа у старијој литератури. В. кат. бр. 250.

[315] О синдону са траком као одећи архијереја у служби освећења храма и значају доношења Младенца у старозаветни храм, који је осенила новозаветна светлост: Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу,* 122 са литературом у нап. 865-871.

[316] Текст ове садржине препоручују сликарски приручник попа Данила (1674) и познија дела те врсте: Марковић, *Циклус Великих празника*, 109; Медић, *нав. дело*, 311, 393, 589.

[317] Циљ сваке иконе Христовог Крштења је да истакне Теофанију у виду пројављивања Свете Тројице. У ту сврху могла су да послуже и само три елемента: Христос у реци, св. Јован Претеча и сегмент неба са Духом Светим у виду белог голуба. Остале појединости су временом обогаћивале иконографију теме под утицајем црквене поезије, хомилија и празничних богослужбених текстова. Покровский, *Евангеліе в памятниках иконографии*, 159-195; Ristow G., *Die Taufe Christi im Jordan*, Recklinghausen 1965; Татић-Ђурић, *Икона Христовог Крштења*, 130. О иконографији Христовог изгледа у Крштењу: Бабић, *Краљева црква у Студеници*, 147.

воду из крчага док гледа у Христа[318]. Од устаљене иконографије персонификације Јордана одступа једино икона кир Георгија и Козме зографа (табла 4 III ђ), на којој је Јордан представљен као млађа особа црне косе која у десној руци држи предмет налик меху. Пандан Јордану на делима из Пиве, Дечана (кат. бр. 256) и Старе цркве у Сарајеву је персонификација Мора, њему окренута леђима, насликана у виду наге жене која јаше на риби гледајући у Христа. Овакав положај персонификација утемељен је на тексту Давидових псалама: „*Море виде и побеже, Јордан се обрати натраг*“ (Пс. 114, 3)[319]. Став Христовог тела варира између фронталног и трочетвртинског. Исус увек десницом благосиља, а положај његових руку иде од спуштених крај тела (на Лонгиновим и Јовановим иконама из Пиве) до подигнуте деснице савијене у лакту и спуштене левице (на делима непознатих аутора из Благовештења Кабларског и Св. Тројице Пљеваљске). Зограф Јован у Пиви следује старијем Лонгиновом предлошку, а Радул на икони из Старе цркве у Сарајеву користи Лонгинов ломнички иконографски образац[320]. На свим иконама Крштења су на обали наспрам св. Јована Претече насликани анђели. Најчешће је реч о групи коју чине три анђела, али то није правило. Лонгин на својим делима приказује четири и пет небеских гласника, што је пракса и сликара Јована. Њихове руке су покривене, најчешће гледају у Христа, осим на икони кир Георгија и зографа Козме, на којој су њихови погледи усмерени ка небу[321]. Претеча се по правилу слика на узвишењу, у приклоњеном ставу који је

[318] О иконографији Лонгинових икона Крштења из Ломнице и Пиве код: Шево, *Ломница*, 194. Река Јордан симболизује смрт и гроб оваплоћеног Логоса, који је својим уласком осветио њене воде. Христово тело у води пре крштења праслика је његове сахране. Погружење у воду и чин крштења означавају рођење духом у знаку свете Тројице и прелазак из смрти у живот. На дан Крштења пројављена је истина о три Божанске Личности. Татић-Ђурић, *нав. дело*, 127-128 нап. 2 и 3.

[319] Татић-Ђурић, *нав. дело*, 128 са старијом литературом у нап. 5; Keiko K., *The Personifications of the Jordan and the Sea: Their Function in the Baptism in Byzantine Art*, in: *Αφιέρωμα στη μνήμη του Σωτήρη Κίσσα* (Thessaloniki 2001), 161-212.

[320] Овакво варирање положаја Христовог тела одражава мали део широког спектра гестова којим располаже византијска иконографија. Фронтални положај са рукама спуштеним уз тело се појављује на представама Крштења из првих векова хришћанства. Под утицајем сиријских теолога, палестинских песника и омилитичара сликари приказују Христа у скрушеном ставу како десницом благосиља воду Јордана. Апостоли Јован, Марко и Лука и св. Јован Златоусти овај став објашњавају тиме што је на дан када је крштен Христос био само један од многих људи из народа који су долазили Јовану. Покровский, *нав. дело*, 179; Татић-Ђурић, *нав. дело*, 128 нап. 7.

[321] Покривање руку стари је обичај чији корени сежу до римске етикеције. Улога анђела који стоје на обали није да певају и прослављају Христово крштење, већ да са страхом Божијим уместо ђакона врше богослужење чекајући да на обали приме неофите – новокрштене. О броју анђела који учествују у представама Крштења, њиховој улози и гестовима: Покровский, *нав. дело*, 180-181; Татић-Ђурић, *нав. дело*, 129, 130 нап. 11, 13, 27; Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, 122-123 нап. 874.

мање или више наглашен. Леву руку молитвено пружа ка отвореном небу, односно ка Христу, док десницу полаже на његову главу. Обично гледа у Господа, ретко када и директно у посматрача, као на икони зографа Радула из Старе цркве у Сарајеву (табла 4 III е). На Лонгиновим делима и на икони кир Георија и зографа Козме његов поглед стреми ка отвореном небу (табла 4 III а, б, ђ). Српски иконописци обновљене Патријаршије не обогаћују тему Крштења представљањем народа - наге деце, жена, левита и неофита који стоје на обали или су већ у реци, што је пракса грчких сликара тог времена[322]. Нема ни епизодних сцена у којима Претеча разговара са Христом у пратњи апостола у стеновитом пејзажу јорданског кланца[323].

Приказа ***Христових чуда и поука*** је у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије најмање[324]. ***Христос*** је *у разговору* ***са женом Самарјанком*** насликан на двостраним иконама из ризнице Пећке патријаршије и Народног музеја у Београду (табела 15). На њима су примењена различита иконографска решења, али компаративну анализу отежава оштећеност бојеног слоја последњег примера. На делу из Пећке патријаршије Христос седи крај кладенца и иза њега су апостоли, док на икони из Народног музеја (табла 4 IV а) и Христос и жена Самарјанка стоје, а апостоли са извесне удаљености посматрају призор[325]. Једини пример ***Исцељења хромог*** (табела 16) присутан је на икони из ризнице Пећке патријаршије која је у литератури само описана без доношења репродукције. Усамљени пример ***Преполовљења празника***[326] (Лк. 2, 41-50) са двостране иконе из Народног музеја у Београду (табела 17, табла 4 V а) занимљив је јер одступа од устаљене иконографије приказа дванаестогодишњег Христа у јерусалимском храму пред задивљеним јеврејским књижевницима у тренутку када им Божанска Премудрост открива Емануила (Исаија 7, 14; Јн. 7, 14-53)[327]. У центру сликаног поља приказан је одрасли Христос у пратњи групе апостола док за време

[322] В.: Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 266, кат. бр. 73, сл. 73.
[323] Татић-Ђурић, *нав. дело*, 130-131.
[324] О епизодама циклуса Христових чуда и поука код: Дрпић И., *Три сцене из циклуса Христових чуда и поука у сопоћанском ексонартексу*, Саопштења 34 (Београд 2002), 107-129.
[325] Изглед иконе из Пећке ризнице познат је једино на основу описа у старијој литератури, јер дело није публиковано.
[326] Преполовљење је насликано у припрати Пећке патријаршије у оквиру сцена из јеванђеља и у цркви Св. Николе у Брезови код Ивањице. Радојчић, *Мајстори српског сликарства,* 67; Петковић, *Зидно сликарство,* 96; Станић, *Црква Светог Николе у Брезови код Ивањице*, 126-127 нап. 111.
[327] Празник Преполовљења прославља се у среду пете седмице после Васкрса, пре Недеље жене Самарјанке. О иконографији теме: Бабић, *О Преполовљењу празника*, 23-27.

јеврејског празника Сеница чита из отворене књиге постављене на високи сталак. Овакво решење илуструје сам почетак догађаја, исписан и на страницама кодекса, када се непосредно по доласку Исуса у јерусалимски храм Јевреји гестикулирајући чуде његовом познавању древних списа (Јн. 7, 14-16). Лик једног од Јевреја на челу групе експресивно је насликан у профилу.

Иконе ***Васкрсења Лазаревог*** (Јов. XI, 1-45) (табела 18) следе устаљену иконографију ове теме са незнатним изменама[328]. На Лонгиновим иконама из Пиве и Ломнице (табла 4 VI а, б) поклопац Лазаревог гроба у страну склањају двојица дечака, док је на Јовановој икони из Пиве, делу анонима из Благовештења Кабларског, и Радуловим иконама (табла 4 VI в-ђ), приказан само један дечак[329]. Зограф Радул на иконама из Старе цркве у Сарајеву и Никољца (табла 4 VI г, ђ) примењује Лонгиново решење, смањујући притом број апостола.

Једине разлике у иконографији ***Христовог Преображења*** (Мат. XVII, 1-6; Мар. IX, 2-7; Лук. IX, 28-34) се на иконама српских аутора (табела 19) уочавају у извесним појединостима и прилагођавању композиције облику сликаног поља[330]. Лонгиново решење примењено на икони из Пиве (табла 4 VII а) следе зографи Јован и Радул сликајући кружну мандорлу (табла 4 VII в, г). Стеновити обронци брда на чијој се површини виде отвори три пећине мотив су који се понавља само на Јовановом делу. На Лонгиновој позној икони из Дечана Христова мандорла је уобичајене, бадемасте форме (табла 4 VII б)[331]. Врхови на којима стоје Христос и пророци Мосије и Илија приближно су исте висине[332].

Иконописци обновљене Пећке патријаршије се приказујући *Христов* ***Улазак у Јерусалим*** (Мат. XXI, 1-6; Мар. XI, 1-6; Лук. XIX, 29-44) (табела 20)

---

[328] О иконографији Лазаревог васкрсења: Покровский, *нав. дело*, 249-257; Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile*, 232-255; Darmstaedter R., *Die Auferweckung des Lazarus in der altchristlichen und byzantinischen Kunst*, Bern 1955; Wessel K., *Erweckung des Lazarus,* Reallexikon Byzantinische Kunst II (Stuttgart 1966), 388-414.

[329] Лонгинове иконе Лазаревог Васкрсења успелија су решења у односу на студеничку фреску исте тематике. В.: Шево, *Ломоница*, 194-195.

[330] Нажалост, хоросне иконе попа Страхиње из Мораче нису објављене и нису нам биле доступне за анализу.

[331] О облицима Христове мандорле: Dufrenne S., *La manifestation divine dans l'iconographie byzantine de la transfiguration*, Paris:Cerf 1987, 193-202; Мако В., *Геометријски облици нимбова и мандорли у средњовековној уметности Византије, Србије, Русије и Бугарске*, Зограф 21 (Београд 1990), 41-59.

[332] О иконографији Преображења: Покровский, *нав. дело*, 195-204; Millet, *нав. дело*, 216-231; Weitzmann K., *A Metamorphosis Icon or Miniature on Mount Sinai*, Старинар н. с. 20 (Београд 1969), 415-421.

држе устаљене иконографије коју незнатно модификују[333]. Христа који јашући на магарици у пратњи апостола долази пред капију Јерусалима радосно дочекују Јевреји са палминим гранама у рукама и деца која бацају гране са дрвета, скидају горње хаљине простирући их пред Христа или хране животињу. То су жанр-елементи слике подложни променама, па се од иконе до иконе разликују број деце и њихове активности. На Лонгиновој икони из Пиве (табла 5 I а) приказана су двојица дечака који се рву, што је сцена коју ће на свом делу за исти манастир поновити и зограф Јован (табла 5 I г)[334]. Радул на икони из Старе цркве у Сарајеву иза два дечака који хране магарицу слика и једну девојчицу, а непознати аутор иконе из Дренове (табла 5 I д) у подножју дрвета представља човека који помаже једном дечаку да се попне у крошњу подижући га.

Представе ***Распећа Христовог*** (Мт. XXVII, 35-56 XV, Мк. 24-41; Лк. XXIII, 33-49; XIX, Јн. 18-34) су у иконопису обновљене Пећке патријаршије најбројније на иконостасним крстовима и биће засебно анализиране. Тема Распећа нешто је мање заступљена на иконама (табела 21) и углавном је реч о делима чија иконографија следи уобичајени предложак Распећа заснован на јеванђељским описима, сведен на најнеопходније учеснике у догађају. Најједноставније решење примењено је на делу кир Георгија и зографа Козме из Дечана (табла 5 II д). Испод крста са распетим Христом је Богомајка наспрам које су најмилији Христов ученик св. Јован Богослов и сатник Лонгин. У пећини Голготе је Адамова лобања на коју се слива Христова крв, у позадини је високи зид, а око врха крста су приказани Сунце и Месец[335]. Христова стопала нису прекрштена[336]. Иза Богородице су могле бити представљене две жене мироносице, као на иконама анонима из Благовештења Кабларског и Радула из Старе цркве у

[333] О иконографији празника: Покровский, *нав. дело*, 258-264; Millet, *нав. дело*, 255-285; Dinkler E., *Der Einzug in Jerusalem*, Opladen 1970; Schweitzer F., *Les Gests du Christ dans les représentations de l' Entrée à Jérusalem du IVe au VIe siècle*, Histoire de l'Art 20 (Paris 1992), 17-26; Радовановић Ј., *Фреске празника Цвети из манастира Леснова и Дечана*, Археографски прилози 25 (Београд 2003), 197-208; Војводић, *нав. дело*, 126-127 са литературом у напоменама.

[334] Предложак Лонгинове иконе из Пиве најсложенији је у његовом сачуваном опусу. О поређењу решења сликаревих икона из Ломнице и Пиве са фрескама ове тематике из Ломнице и Студенице код: Шево, *Ломница*, 195.

[335] Сунце и месец представљају антитезу Светлости и Таме. В.: Đurić S., *The Representations of Sun an Moon at Dečani, у: Дечани и византијска уметност средином XIV века*, Београд 1985, 339-346; Ђорђевић И. М., *Стари и Нови Завет на улазу у Богородицу Љевишку*, у: *Студије о српској средњовековној уметности*, 6. О иконографији Распећа: Millet, *нав. дело*, 396-460.

[336] Прекрштена стопала закуцана једним ексером елемент су Распећа у сликарству Запада. Millet, *нав. дело*, 413.

Сарајеву (табла 5 II в, ђ). Три мироносице, од којих једна придржава од бола клонулу Богомајку, зограф Лонгин слика на икони из Пиве, што понавља Јован на свом делу рађеном за исти манастир (табла 5 II б, г). На овим примерима појављују се и по два уплакана анђела која указују на Распетог Господа. Представа Сунца и Месеца нема једино на иконама из Благовештења и Старе сарајевске цркве, на којима апостол Јован уместо у Христа, са болном гримасом на лицу гледа у посматрача. На истим делима се Богомајка испруженим рукама молитвено обраћа умирућем Сину. Гестови испољавања Богородичине туге крећу се од немог посматрања страшног догађаја руке приљубљене уз образ (на делу кир Георгија и Козме зографа) до сломљености болом (на делима зографа Лонгина и Јована у Пиви). Међу сачуваним иконама приметно је одсуство сложених иконографских решења која укључују персонификације Цркве и Синагоге испод Распећа.

Иако су неки прикази Христа у гробу у основи иконостасних крстова сигнирани као Скидање са крста, ни један од њих иконографски не одговара овој теми[337]. Једина сачувана представа ***Скидања са крста*** на дечанској икони зографа Лонгина (табела 22, табла 5 III а) нажалост је у веома лошем стању. На фрагменту сачуваног иконописа види се како Јосиф из Ариматеје са крста скида Христово тело спуштајући га низ мердевине, док Богородица приљубљује своје лице уз његово. Крај ње су Марија Магдалина и Марија Јосијина: једна од њих целива Христову руку, а друга га оплакује. Примењено решење носи извесне реминисценције на једну критску икону с почетка XVI столећа[338].

Приликом сликања ***Оплакивања Христа*** на иконама и у основи иконостасних крстова (табела 23) ова тема је редовно сигнирана као Скидање са крста (s%a&netJe h(risto)vo), а српски зографи држе се устаљених иконографских решења[339]. Најједноставније је оно са иконе зографа Радула из Старе цркве у

[337] О иконографији Скидања са крста в.: Marković M., *Contribution a l'etude de l'influence du canon du samedi saint sur l'iconographie de la peinture medievale*, ЗРВИ 37 (Београд 1998), 167-183; *Descent*, London 2000; Ђорђевић, *Две представе мртвог Христа*, 139-153.

[338] Икона је публикована у: Пурић, *Икона Христа*, 343 сл. 2.

[339] Оплакивање Христа је тема која није заснована на јеванђељским текстовима као извору. Композиционо решење Оплакивања потиче од Полагања у гроб. О међусобном односу сцена које илуструју догађаје од Распећа до Полагања у гроб са примерима код: Weitzmann K., *The Origin of the Threnos*, De artibus opuscula XL, Esseys in Honor od E. Panofsky, New York 1961, 476-490; Пејић, *Пустиња*, 102 нап. 123; Татић-Ђурић, *Пијета са Јованом и Јосифом Аримаетејским*, 236, 244 и даље. О вези Оплакивања са темом *Imago pietatis*: Пејић, *Pieta у зидном сликарству XVII века у*

Сарајеву (табла 5 IV б) на којој су уз одар са Христовим телом фигуре Богородице, св. Јована Богослова, жена мироносица и Јосифа из Ариматеје, а читава сцена одише уздржаним испољавањем туге. Богомајка само целива руку свог сина, а апостол Јован стоји крај ње. Под крстом нема отвореног гроба[340]. Сасвим другачија замисао присутна је на двостраној икони анонима из Пећке патријаршије (табла 5 IV а), на којој се композиција развија хоризонтално, а број учесника је знатно већи. Христа положеног на одар оплакује Богородица која седи лица приљубљеног уз његов образ. Драматичну атмосферу сцене наглашавају представе двеју жена под крстом које распуштене косе и високо подигнутих руку наричу, шест жена изнад Христовог тела са болним гримасама на лицу и четири анђела која лете око крста, изражавајући тугу различитим гестовима[341]. Нимбовима су означени само Богородица и св. Јован Богослов, а на делу из Старе цркве и Јосиф из Ариматеје[342]. На овом приказу Оплакивања препознајемо утицаје неког критског предлошка. Упечатљиву композициону и иконографску сличност, укључујући и карактеристичну представу жене која на левој страни рида распуштене косе и подигнутих руку, проналазимо на једној икони Оплакивања Емануила Лампардоса (1587-1631), датованој између 1600. и 1620. године[343]. Она је присутна и на *Скидању са крста* Јована Апаке, насталом око 1600. године[344]. Примере Оплакивања у основи Распећа размотрићемо у оквиру анализе иконостаса.

Плач Богородице над мртвим Христом једна је од ретких тема на којима је у први план истицана снажна емоција Мајке која рида над судбином Сина, привијајући га на своје груди[345]. У литератури је указано на постојање малог броја

Србији, 175-180. В. и: Belting H., *An Image and Its Function in the Liturgy: The Man of Sorrows in Byzantium*, DOP vol. 34-35 (1980/1981), 12-16.

[340] Ракић З., *Радул*, 65-66.

[341] О значењу гестова којима се у сликарству изражавају емоције туге в.: Maguire, *The Depiction of Sorrow in Middle Byzantine Art*, 123-174.

[342] Мироносице су често сликане са нимбом на представама Скидања са крста и Оплакивања, али у српском иконопису обновљене Патријаршије то није случај. Поповић, Тодић, Војводић, *Дечанска пустиња*, 91 са литературом у нап. 108.

[343] В.: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 143 εικ. 76; *Историја иконописа*, 114 сл. 44.

[344] В.: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830), Τόμος 1*, 176 εικ. 33; *Историја иконописа*, 114 сл. 45.

[345] Византијског је порекла и у први план истиче литургијски смисао Страдања. Инспирисана је богослужењем Страсне седмице у вези са чином изношења плаштанице, стиховима пете песме, особито ирмосом девете песме канона малог повечерја Великог Петка, односно јутрења Велике

представа Плача Богородице у зидном сликарству обновљене Пећке патријаршије и њихових аналогија у поствизантијској уметности[346]. У српском иконопису између 1557. и 1690. године сачувана је само једна икона Плача Богородице над мртвим Христом. Реч је о двостраној икони из ризнице Пећке патријаршије (табела 24, табла 5 V а) оштећене сигнатуре, датованој у другу половину XVI века[347]. Допојасна представа Христа на њеној полеђини највероватније је у другој половини следећег столећа пресликана руком невештог сликара. Као прототип решења пећке иконе препознато је старије остварење исте тематике из Дечана, настало у последњој четвртини XIV века (табла 5 V б)[348]. Млађе композиционо решење је мирније, а дијагонала искошеног, мртвог Христовог тела је блажа (табла 5 V а) у односу на дечански пример (табла 5 V б). На пећкој икони нема фигуре жене мироносице која се на прототипу помаља иза Христа на десној

Суботе: „*Не ридај мене, мати, гладајући у гробу Сина, кога си у утроби безсемено зачела; јер ћу васкрснути и прославићу се, и узнећу у слави, непрестано као Бог, оне који те вером и љубављу величају*“. *Посни Триод - Света Велика седмица страсна*, 220. Иконографија теме своје корене има у приказима Оплакивања Христа и Полагања у гроб, из којих су издвојени само најважнији учесници - Богородица, мртви Христос, св. Јован Богослов и жена(е) мироносица(е). Означавана је и као *Пиета* (у уметности Запада), «*Униније Господа нашего*», «*Цар славе*» или *„Не ридај мене, Мати“*, посебно у руској уметности XVII века. Истраживачи се најчешће одлучују за термин Плач Богородице над Мртвим Христом. О употреби овог назива у историографији: Поповић, Тодић, Војводић, *Дечанска пустиња*, 96 са старијом литературом у нап. 125. Дуго је сматрано да је тема Плача Богородице над мртвим Христом настала под утицајем уметности Запада, али је крајем XX века истакнуто њено византијско порекло и сличност са језгрима сцена Оплакивања и Скидања са крста. Указано је и на аналогије између Скидања са крста и Христа у гробу (Imago Pietatis) и тема Плача Богородице над мртвим Христом (Pieta), Оплакивања и Полагања у гроб. Иван М. Ђорђевић претпоставља да је „*усложњавање овог иконографског типа настало у Србији, одакле је пренето у Русију*“. В.: Ђорђевић, *Две представе мртвог Христа*, 139-140, 147; Татић-Ђурић, *Пијета са Јованом и Јосифом Аримат*ејским, 241; Пејић, *Pieta у зидном сликарству XVII века у Србији*, 174-175 са литературом у нап. 5, 7 и 8; Војводић, *нав. дело*, 95-96 нап. 121, 126-131; Tomić-Đurić M., *The Man of Sorrows and the lamenting Virgin: The Example at Markov manastir*, ЗРВИ XLIX (Београд 2012), 303-331 (са најважнијом литературом у нап. 1).

[346] Пејић, *Pieta у зидном сликарству XVII века у Србији*, 175 нап. 6.

[347] О овој икони први је писао Дејан Медаковић (Медаковић, *Дрворезна икона Распећа у манастиру Хиландару*, 190 сл. 6), чије је датовање у другу половину XVI века прихваћено и у новијој литератури (Ђорђевић, *Две представе мртвог Христа*, 193-194; Поповић, Тодић, Војводић, *Дечанска пустиња*, 92-93).

[348] Реч је о двостраној литијској икони Богородице Пелагонитисе, на чијем је наличју Плач Богородице. Уживала је углед у манастиру Дечани и на Косову и у Метохији. Тодић, *Дечани*, 66. На икону из Пећи као „реплику“ иконе из Дечана указао је Иван М. Ђорђевић. Недавно је употреба предлошка са дечанске иконе препозната и у зидном сликарству пећинске цркве у Белаји. В.: Ђорђевић, *Две представе мртвог Христа*, 149; Тодић, *Дечани*, 66 сл. 45; Поповић, Тодић, Војводић, *Дечанска пустиња*, 91-98 са литературом у нап. 132-133. О односу прототипа и реплике: Babić G., *Il modello e la replica nell'arte bizantina delle icone*, Arte Christiana 76 (Roma 1988), 61-78. О стварању Богородичиних икона на подобије прототипа: Ciurescu, *Le renouvellement du thème de la Vierge à l'Enfant dans les icônes byzantines grecques du IXe - XVe siècle*, 53-54.

страни сликаног поља[349]. Положај и став Богородице су на оба дела слични, а њена представа је пропорционално већа од Христове. Фигуре Мајке и Сина су на пећком остварењу у поређењу са иконом из Дечана крупније, мишићавије, наглашенијег цртежа и моделовања[350].

У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије тему ***Христа у гробу*** између 1622. и 1656. године срећемо у пољима у основи иконостасних крстова и на једном надверју (табела 25), али њених самосталних представа на иконама нема[351]. Сви прикази Христа у гробу су, као и сцене Оплакивања, сигнатуром по правилу означаване као Скидање са крста (*Снетие Христово*). Како је ова тема искључиво иконостасна, иконографија сачуваних примера биће размотрена у сегменту посвећеном анализи олтарских преграда и њихових делова. Занимљиво је да нема теме *Полагања Христовог тела у гроб*, већ само догађаја који му претходе и следују[352].

Васкрсење Христово већином је приказивано у виду Силаска у ад, теме описане у апокрифним изворима, а све представе редовно су сигниране као Васкрсење (табела 26)[353]. Сликари се уз мала одступања придржавају наслеђених образаца, а показују значајну слободу у компоновању и варирању појединости. Једноставно решење и складна композиција одликују Лонгинову икону из Дечана (табла 5 VI а). Све фигуре смештене су под заједнички лук пећине, нема мандорле око Христа који у левој руци има свијени свитак, а испод срушених врата разбацани су клинови и ситни делови врата, али фигуре ада нема. Христос десницом из гроба извлачи Адама, иза кога су Ева и праведници. Изнад њега лете

---

[349] Запажање о положају Христовог тела износи Драган Војводић у: Поповић, Тодић, Војводић, *нав. дело*, 91-93 са старијом литературом у нап. 110.

[350] На тај начин се симболично у први план истиче велики бол Мајке Божије. Увећање представе Богородице у односу на фигуру Христа, понекада веома наглашено, релативно је чест иконографски моменат у византијском и поствизантијском сликарству и јавља се и на представама Скидања са крста. Може бити увећана читава фигура Богородице или само њен нимб. В.: Војводић, *нав. дело*, 93, 95 са литературом у нап. 112 и 122.

[351] Литерарни извор ове теме је молитва „*У гробу телесно*“, снажне евхаристијске симболике. Ђорђевић, *Две представе мртвог Христа*, 139-153; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 375. О иконографији теме: Belting, *An Image and its Function in the Liturgy: The Man of Sorrows in Byzantium*, 3-12 и даље.

[352] О полагању у гроб: Кесић-Ристић С., *Дечанска сцена „Полагање Христовог тела у гроб“ и сахрањивање у средњовековној Србији*, Гласник 17 (Београд: Српско археолошко друштво 2001), 129-136.

[353] Покровскій Н., *Апокрифическія сказанія о новозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ*, Санкт Петерсбург 1890, 309; Kartsonis A., *Anastasis: The Making of an Immage*, Princeton University Press 1986.

два анђела са оруђима Страдања у рукама. Слично иконографско решење уметник примењује фрескопишући манастир Ломницу и сликајући хоросну икону за Пиву (табла 5 VI б). Оно ће бити поновљено и шездесетак година касније на делу зографа Јована (табла 5 VI в), с том разликом што је Христос тада приказан у мандорли ромбоидног облика, а анђели слећу мање окомито[354]. На икони зографа Радула из Старе цркве у Сарајеву (табла 5 VI д) појављују се занимљиви иконографски детаљи: Христос стојећи на вратима пакла у пределу врата пробада свезаног ада трозупцем који је на врху завршен двоструким крстом[355]. Срећемо их и на Радуловој фрески из Црколеза, на којој побеђени ад око врата има ланце[356]. Амбијент пећине, који треба да асоцира на подземни свет смрти, најнеобичније је решен на дечанској икони кир Георгија и зографа Козме (табла 5 VI г): у горњем делу сликаног поља су два отвора унутар којих су приказане личности које из гробова васкрсава Христос стојећи између њих окренут удесно, супротно свим осталим примерима. Овом приказу донекле је блиска икона критског сликара Макарија из 1663. године[357].

Тема ***Неверовања Томиног*** (Јн. XX, 24-29) присутна је на само две иконе из друге половине XVII века (табела 27). Иконографско решење је на оба примера слично - Христос стоји унутар просторије на супедиону окружен апостолима, док апостол Тома додирује његове ране, али је на Радуловом делу из Мораче (табла 5 VII б) број апостола мањи него на икони непознатог сликара из Народног музеја (табла 5 VII а)[358].

Сачуване представе ***Вазнесења Христовог*** (Лк. XXIV, 50-52; Дела I, 4-11) (табела 29, табла 5 VIII) су у иконопису обновљене Пећке патријаршије нешто бројније и следе уобичајену иконографију теме[359]. Сликари варирају гестове

---

[354] В.: Шево, *Ломница*, 103-104.

[355] О овој иконографској појединости шире код: Frayer M., *Hades stabbed by the Cross of Christ*, Metropolitan Mouseum Journal vol. 9 (1974), 153-161.

[356] Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, 25 сл. 12.

[357] Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 162 εικ. 94.

[358] О иконографији Неверовања Томиног у оквиру Циклуса Христових посмртних јављања: Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile*, 53-65.

[359] Јеванђеља не потврђују да је Богородица присуствовала Христовом Вазнесењу, али се она укључује у композицију заједно са анђелима на основу синаксара, Епифанијевог житија Богородице и сликарског приручника Дионисија из Фурне. В.: Покровский, *нав. дело*, 443; Пејић, *Пустиња*, 112-113. О иконографији Вазнесења: Dewald E., *The Iconography of the Ascension*, in: *American Journal of Archaeology* vol. 19, No. 3 (Jul. - Sep. 1915), 277-319.

арханђела скиптроносаца уз Богомајку: они спуштеног погледа кажипрстима дискретно показују на небо или пак високо подижу руке, као на Лонгиновим иконама из Дечана (1570) и Ломнице (табла 5 VIII а, в). Сложенији предлошци Вазнесења подразумевају већи број учесника. Мандорлу у којој седи Христос на иконама зографа Лонгина и Јована из Пиве и Андреје Раичевића из Св. Тројице Пљеваљске (табла 5 VIII б, ђ, е) носе четири анђела[360]. Најразвијеније иконографско решење користи зограф Лонгин на свом позном делу из Дечана (табла 5 VIII г), које је уједно и икона Вазнесења највећих димензија (131 x 92 x 4 cm). Поред тога што мандорлу носе четири анђела, у пејзажу иза стеновитих врхова помаљају се попрсја пророка Давида и Исаије, који се једном руком молитвено обраћају Христу, док у другој држе развијене свитке. Богомајка је само на икони из ризнице Пећке патријаршије (табла 5 VIII ж) у трочетвртинском ставу окренута улево, погледа спуштеног у страну, док је иначе сликана фронтално, како гледа у посматрача. Најчешће обе руке држи пред грудима, шаком окренуте према посматрачу, док је на икони из Благовештења Кабларског (табла 5 VIII д) десницу испружила у страну. На Радуловом делу из Старе цркве у Сарајеву је у ставу Оранте (табла 5 VIII з). Христос у мандорли благосиља у страну испружених, спуштених (табла 5 VIII а-г) или благо подигнутих руку савијених у лактовима (табла 5 VIII д-з). У српском иконопису нема необичних појединости налик оним са иконе Вазнесења из Полошког (прва четвртина XVII века) на којој и један од арханђела и Богородица гледају у небо[361].

Представе ***Силаска Светог Духа на апостоле*** (Дела ап. II, 1-4) у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије (табела 30, табла 5 IX) следе уобичајену иконографију ове теме, која за композициону окосницу има синтронон на коме седе апостоли, распоређени тако да су на доминантним положајима у врху екседре св. Петар и св. Павле[362]. Зограф Радул се на икони из Старе цркве у Сарајеву (табла 5 IX г) одлучује за поједностављено решење лишено архитектонских кулиса. На Лонгиновом делу из Ломнице (табла 5 IX б) Космос је

[360] Исто запажа и: Шево, *Ломница*, 195-196.
[361] Икона се чува у Музеју и галерији Кавадарци. Поповска-Коробар, *Полошки манастир Св. Ѓорѓи*, 39-40, кат. бр. 9 (са старијом литературом), сл. 9.
[362] О иконографији теме: Грабаръ А., *Иконографическая схема Пятидестници*, Seminarium Kondakovianum II (Praha 1928), 223-237; Ђорђевић И. М., *О Силаску Светог Духа на апостоле у српском зидном сликарству средњег века*, у: *Студије српске средњовековне уметности*, 169-181. О синтронону в.: *Енциклопедија православља III*, 1755 (са наведеном литературом).

у дну сликаног поља приказан у пуној фигури како седи на трону ногу положених на супедион, сигниран као „*Читавог света Сведржитељ*“. То није случај на Лонгиновој икони из Пиве (табла 5 IX а), као ни на делима зографа Јована из Пиве, Радула из Старе цркве у Сарајеву и анонима из Коморана (табла 5 IX в-д), на којима је Космос насликан допојасно. Иконописани предлошци персонификацију Космоса углавном опредељују као особу старије животне доби, седе косе, у владарској одећи, са круном на глави. Од тога одступа једино Лонгинова ломничка икона на којој је представљен у виду мушкарца млађе животне доби, тамне косе и браде средње дужине[363]. Само на њој Косомос у белом платну које држи у рукама има дванаест свитака, као што је правилно, док је на осталим примерима тај број значајно већи, што показује да су сликари сасвим ретко придавали пажњу значењу ових детаља. На икони из Коморана (табла 5 IX д) је уобичајена, једноставна форма синтронона усложњена његовим подизањем и сликањем токарених детаља.

Једна *Христолошка тема* (табела 32) остала је неидентификована услед великог степена оштећености бојеног слоја. Остаци фигуре Христа који је испружио десницу нажалост нису довољан елемент на основу кога би се могао реконструисати изглед целине.

Иконографском и стилском анализом иконе из Кучевишта са темом ***„Хвалите Господа“*** (табела 31) не проналазимо довољно аргумената да бисмо је приписали српским иконописцима обновљене Пећке патријаршије. То је разлог њеног измештања у Апендикс I каталога. Једна од најсложенијих тема у поствизантијском сликарству на овом делу додатно је истакнута великим димензијама иконе (130 x 67 x 3 cm), а иконописани садржај илуструје текст псалама 148-150, који је исписан дуж ивице Христове мандорле[364].

---

[363] Фигура Свемира (Космоса) се приказује од почетка XIV века. Његова иконографија у хришћанском свету познаје и решења на којима је представљен чак и као жена. Као еквивалент грчком термину Космос у српском језику појављује се термин Земља, односно (Све)Мир. Popović Lj., *Models for the Sea and the Cosmos and their Dissimination in Byzantine Art,* Actes du XXIIe Congres international d'histoire de'l art, I, Budapest 1972, 133-137; Ђорђевић, *О представи Силаска Светог Духа на апостоле у српском зидном сликарству средњег века*, 175-176.

[364] Илустрацију ове теме налазимо на своду припрате манастира Леснова (1349). Габелић С., *Манастир Лесново: историја и сликарство*, Београд 1998, 184-187.

3. 2. Иконе Богородице и Мариолошке теме

Проблем типологије Богородичиних представа широка је тема о којој је пуно писано[365]. Иако постоји један број иконографски јасно одређених типова Богомајке као што су Одигитрија, Млекопитатељница, Богородица Страсна и Взиграније младенца, има и оних који то нису, попут Елеусе и Перивлепте[366]. Међу иконама српских аутора насталим између 1557. и 1690. године ћемо, у мери у којој се један тип може везати за одређену иконографију, указати на представе Богородице за које у науци постоји пракса да се називају Одигитрија, Умиљеније и Кириотиса. Примећујемо да их у српском иконопису тек повремено прате одређени епитети (табела 33, 34)[367]. Број сачуваних икона на којима је Богородица насликана ***допојасно*** како држи малог Христа потврђује велику популарност теме Богомајке са дететом у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије, што је случај и у поствизантијском иконопису[368]. Већи број ових представа близак је иконографији Богородице која се обично назива ***Одигитрија*** ***(Путеводителька)*** (табела 33), тек неколицина иконографији *Мајке коју Дете грли* ***(Умиљеније)***. На иконама Богородице са малим Христом које иконографски одговарају ***Одигитрији*** (табела 33, табла 6 I) бележимо благе варијације у ставу и гестовима

[365] Највише нејасноћа проистиче из различитог тумачења епитета исписиваних уз Богомајку, што је обичај која датира тек од XI столећа. Гордана Бабић је средином осамдесетих година XX века указала на то да се један број старих поетских епитета неоправдано узима за синонимом одређених иконографских типова Богородице, наводећи примере Елеусе, Платитере, Епископсис, Памакаристос и Горгоепикоос. Бабић, *Епитети Богородице коју дете грли*, 261-262 и даље. Уп.: Vloberg M., *Les types iconographiques de la Mère de Dieu dans l'art byzantin*, in: *Maria. Études sur la Sainte Vierge* (ed. S. Hubert du Manoir de Juaye), Paris 1949, 403-443; Erny P., *Les icones de la Vierge*, in: L'Ethnologie à Strasbourg 6, serie „Orient chretien" (1990), 1-14. Од новијих издања издвајамо: *The Mother of God: Perceptions of the Virgin in Byzantine Art (ed. Maria Vassilaki)*, Milano 2000; *Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium*; Татић-Ђурић, *Студије о Богородици*, Београд 2007; *Cult of the Mother of God in Byzantium* (ed. L. Brubaker), Ashgate 2011.

[366] У литератури нема сагласности истраживача када је реч о иконографским варијацијама ових типова Богородице. Татић-Ђурић, *Елеуса. У трагању за иконографским типом*, 133-143 (посебно 138, 141); Иста, *Иконографија Богородице Страсне*, 275-298; *Мати Божија "Перивлептос"*, 593-605.

[367] Присуство епитета Мајке Божије и њихово значење нису довољан критеријум који би типове Богородичиних представа учинио потпуно самосвојним. Њиховом употребом се у византијском сликарству, дубоко укорењеном у хришћанску догматику, желело указати на дубље значење својстава Богомајке, порекло дела - топонимску одредницу и(ли) песничке метафоре. Бабић, *нав. дело*, 261-275; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 331. В. и: Татић-Ђурић, *Књижевна инспирација у иконографији Богородице*, 365.

[368] Ciurescu, *Le renouvellement du thème de la Vierge à l'Enfant dans les icônes byzantines grecques du IXe - XVe siècle*, 50.

Богородице и Богомладенца[369]. На већини примера Мати Божија је у трочетвртинском ставу благо окренута у страну, а десну руку молитвено пружа ка Сину кога држи на левици[370]. Мањи степен приклоњености Богородичине главе и фронтални приказ лика Богомладенца одликују иконе из Дечана, Чабића, Кијева, Ђура и Музеја Македоније (табла 6 I б-ж, о, II). Ову последњу није могуће поуздано атрибуисати српским мајсторима[371]. Сликари дела из Дечана, Чабића и Кијева (табла 6 I б-ж), у већој или мањој мери талентовани (локални) мајстори, користе сличан предложак на коме је препознатљива физиономија Христа крупних очију и високог, избораног чела. Она се појављује и на делима ван граница обновљене Пећке патријаршије, попут иконе из Ореовеца, а потекла је, изгледа, из грчког иконописа[372]. Фронтални став Богомладенца присутан је и на икони из Св. Николе Шишевског (табла 6 I ј), икони зографа Јована из Никољца (табла 6 I љ)[373], на којој је глава Мајке приклоњенија, и делима анонима из Коморана и Подврха (табла 6 I њ, р). Од краја XVI века појављују се и решења која се донекле одвајају од Одигитрије и приближавају Елеуси јер мајка присније приклања своју главу синовљевој (табла 6 I а, з, м, п, с, ћ, у) или пак Син њеној (табла 6 I и, л, н) [374]. На иконама из Бођана (табла 6 I т) и Гориоча (табла 6 I ф) Христос окреће своје лице од мајчиног, односно Богородица обема рукама привија дете[375]. Богомајка и(ли) Христос често гледају у страну, а не у

[369] Они не одступају од описа у сликарском приручнику Првог јерусалимског рукописа (1566): „*О Богородици још знај да када стоји право, са малим отклоном лица, та се назива Одигитрија...*“. Медић, *Стари сликарски приручници II*, 93.

[370] На молитвени гест Мајке Син одговара на исти начин. Обоје „говоре“ једном слободном руком, док је друга заузета. Pentcheva, *The „activated“ icon: the Hodegetria procession and Mary's Eisodos*, 196-197.

[371] Фронталност је обележје архаичних иконографских образаца. Татић-Ђурић, *Богородица Страсна*, 609-610. О мишљењу да је култ Одигитрије био особито снажан у Дечанима због већег броја икона те врсте у њеној ризници: Шакота, *Дечанска ризница*, 99.

[372] Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 242, кат. бр. 44, сл. 44. Уп. са сличним примерима које доноси: Talbot-Rice, *The Icons of Cyprus*, 63-66, 209-215, plate XVIII-XX, No. 27-35.

[373] Икона зографа Јована из Никољца код Бијелог Поља је у једном тренутку у литератури сврстана у типолошке оквире Перивлепте (Прекрасне, Дивне, Славне), што је објашњено „*посебно наглашеном материнском нежношћу Богородице према Сину израженој њиховим приклоњеним главама*“, те „*мање хијератичним, фронталним и строгим ставом*“. Татић-Ђурић, *Мати Божија "Перивлептос"*, 593, 597-598, 602-604.

[374] Овакав приказ Христа, у трочетвртинском ставу благо окренутог ка мајци, архаичнији је. Talbot-Rice, *нав. дело*, 66.

[375] На старијим примерима Одигитрије она обема рукама држи малог Христа. Татић-Ђурић, *Богородица Страсна*, 610.

посматрача, како је уобичајено[376]. Уз попрсје Богородице са малим Христом могле су бити насликане допојасне представе арханђела, као на примеру из Кијева, где су у медаљонима у врху поља (табла 6 I д). На Јовановој икони из Никољца (табла 6 I љ) је допојасни приказ Богородице са Христом центар сложеније програмске целине у којој учествују пророци и Христос Старац Дана, насликани на оквиру.

На већини икона је допојасна Богородица обележена само као Мати Божија скраћеницама mi# T#, ређе епитетима исписаним на српскословенском, као на делима из Радијевића и Подврха (табела 33, табла 6 I п, р)[377]. Тежња за исписивањем епитета код српских аутора није била особито изражена. На иконама из Дечана, Коморана и Ђура (табела 33, табла 6 I б, ж, њ, о) Богородицу прати епитет *Одигитрије*, који је на старијој дечанској икони прекривен позлатом, па је преко ње исписана сигнатура Елеусе[378]. На икони из Подврха (табла 6 I р) Богородица је означена епитетом *Пречиста*, коришћеним од сабора у Ефесу да нагласи Богородичин девичански и матерински лик[379]. Широка распрострањеност култа Одигитрије, насталог у V, а у српској средини поштованом од XII века, широм Пећке патријаршије између 1557. и 1690. године појава је карактеристична за поствизантијско сликарство у целини[380]. Популарност икона Богородице

---

[376] В.: Cormack R., *The eyes of the Mother of God*, in: *Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium*, 167-173.

[377] О околностима у којима је Богородица почела да буде сигнирана као Мати Божија (ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ): Kalavrezou I., *Images of the Mother: when the Virgin Mary became "Meter Theou"*, DOP vol. 44 (Washington 1990), 165-172.

[378] Шакота, *Дечанска ризница*, 99; Татић-Ђурић, *Икона Одигитрије и њен култ у XVI веку,* 539-541 нап. 46-56.

[379] Богородица Пречиста се помиње у грачаничкој хрисовуљи, а придодати су јој епитети Помоћнице и Покрова. Канон и стихире Пречистој налазе се у хиландарском зборнику химни Богородици цариградског патријарха Јефрема N° 342 из 1379-1380. године. Татић-Ђурић, *Књижевна инспирација у иконографији Богородице*, 359, 365; Иста, *Врата Слова. Ка лику и значењу Влахернитисе,* у: *Студије о Богородици*, 121. О Богородици Пречистој на престолу у илустрацијама Божићних химни: Татић-Ђурић, *Студије о Богородици*, 93. О Пречистој са аспекта типологије: Иста, *Богородица Пречиста ΠΑΝΑΧΡΑΝΤΟΣ*, 81-100. Одјеци култа Пречисте се у српској средњовековној уметности прво појављују у Богородичиној цркви у Студеници. Иста, *Иконе Богородице у Студеници*, 406-407 нап. 6-8, 410; *Енциклопедија православља I*, 244-245.

[380] У српском сликарству средњег века је као прототип Одигитрије поштована најстарија српска икона тог типа, византијске провенијенције, израђена у техници мозаика у XII веку, похрањена у ризници манастира Хиландара. Radojčić, *Icones de Serbie et de Macedoine*, Beograd s. a., VII, fig. 3; Ђурић В. Ј., *Мозаичка икона Богородице Одигитрије из манастира Хиландара*, Зограф 1 (Београд, 1966), 16-20; Татић-Ђурић, *Богородица Истинске наде*, 214-217; Иста, *Икона Одигитрије и њен култ у XVI веку,* 546-547 нап. 107-108. Београд је, као и Цариград, био посвећен Богородици и имао је чудотворну икону - паладијум града. Под заштитом Богомајке били су и царски градови

Одигитрије, посебно изражена за време и након великих криза, после пропасти Византијског царства учинила је Путеводитељку једном од централних тема Мариологије, истинским заступничким симболом[381].

Допојасних представа ***Богородице коју дете грли (Умиљеније)*** у српском иконопису је мало (табела 33, табла 6 III) и не прате их епитети[382]. На дечанској икони (табла 6 III а) необично је решен покрет малог Христа који је у успињању и са десне ноге му виси сандала. На делу зографа Радула (табла 6 III б) из Пећи Богородичин лик је још присније приљубљен уз Синовљев, а обоје гледају у посматрача.

Малобројне су и самосталне представе ***Богородице у пуној фигури***. Усамљен је пример грачаничке иконе ***Богородице Заступнице*** (табела 34), иако је Богомајка на овај начин сликана у зидном сликарству обновљене Пећке патријаршије[383]. Имајући у виду велики степен оштећености бојеног слоја, могуће

Рим и Скопље. Богородица Тројеручица сматрана је паладијумом српских земаља у време деспота Стефана Лазаревића. Татић-Ђурић, *Тројеручица Светога Саве*, 568-569 нап. 27.

[381] Термин Одигитрија значи „*Путеводитељка*“. Најстарије представе Одигитрије настале су у Сирији у VI веку. Једна од најпоштованијих икона у Цариграду и Византијском царству била је икона Одигитрије, названа тако по манастиру Одигону у коме је чувана. Заступничком улогом Богородице Одигитрије су се у својим делима бавили византијски песници, највише св. Јован Дамаскин. Пророк Јеремија пише: “*О, жено, Мајко Божја, предсказао сам да ћеш Ти бити пут*“. Одигитрија је сматрана истинским водичем на ходочашћима. Татић-Ђурић, *Богородица Истинске наде*, 217-218; Иста, *Икона Одигитрије и њен култ у XVI веку,* 533- 535, 541-542, 545; Иста, *Богородица Страсна*, 609 нап. 20-23; Иста, *Типологија Богородице*, 641 са литературом у нап. 58; *Енциклопедија православља II*, 757-759; Rakić, *The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia and Hercegovina*, 59-62; Пајић С., *Икона Богородице Одигитрије са светитељима у Народној галерији у Прагу*, Ниш и Византија VIII (Ниш 2009), 381 нап. 5.

[382] Иконографијом Богородице Умиљенија се у први план истичу љубав Мајке Божије која састрадава са Сином због патњи које му у будућности предстоје и истина Исусовог отелотворења, страдања и спасења. Татић-Ђурић, *Иконографија Богородице Страсне*, 279-280. Треба напоменути да Дејвид Талбот Рајс у монографији о кипарском иконопису овог раздобља примере налик икони Богородице Владимирске разматра као Елеусе. Talbot-Rice, *нав. дело,* 70-71.

[383] Култ Богородице Заступнице (Молитељке, Молебнице) као посреднице која се моли Сину за опроштење грехова људског рода формулисан је у омилитичкој и егзегетској литератури прве половине V века, а у потпуности је уобличен током XI столећа. Татић-Ђурић, *Богородица у делу архиепископа Данила II*, 476-478 нап. 106; Иста, *Богородица Заступница у Ариљу*, 549-563; Đorđević, Marković, *On the dialogue relationship between the Virgin and Christ in east Christian art*, 13-48; Rakić, *The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia and Hercegovina*, 60 нап. 15 и 16. Представе Богородице Заступнице су у време обновљене Пећке патријаршије присутне у програму зидног сликарства манастира Трескавац, Крушедол, у спољашњој припрати Грачанице, припрати Ломнице, на јужној страни фасаде Кучевишта, у протезису манастира Петковице, морачком параклису Св. Николе, и у програму сликарства зографа Радула у Црколезу, пећкој цркви Св. Николе и Прасквице. Đorđević, Marković, *нав. дело*, 32 са литературом у нап. 129-136.

ју је само условно датовати у прву половину XVII века. Левицу је прислонила на груди држећи белу марамицу[384].

Судећи по броју сачуваних остварења, у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије су иконе ***Богородице на престолу са малим Христом и пророцима*** (табела 35, табла 7) спадале у ред траженијих дела, на шта је свакако утицало и то што су углавном имале иконостасну намену[385]. Слично је и у критском иконопису[386]. У литератури су иконе ове тематике понекад именоване као *Сабор Богородице,* јер Мати Божија седи на престолу окружена пророцима који су најавили њен чудесни избор и Христово Рођење, односно *Похвала Богоматери* и *Пророци су те наговестили*[387]. У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије се дуж оквира пророци сликају у пуној фигури или попрсју, са развијеним свицима текстова својих пророштава и Богородичиним симболима у рукама[388]. Мати Божија је одевена у пурпурни мафорион са златним орнаментима, тракама, ресама и пурпурним папучама на ногама. Престо на коме седи најчешће је шрафиран златним линијама и чувају га арханђели, јер је

---

[384] Овај конографски детаљ присутан је још у ранохришћанској уметности. Đorđević, Marković, *нав. дело*, 44-47.

[385] Од V века, када је на сабору у Ефесу (431) одбрањена теза о Марији као Мајци Божијој - Теотокос (Родитељки Господа), почиње и развој теме Богородице са малим Христом на престолу, који Црква није ограничила строгим канонима. То је резултирало разноликошћу иконографских варијетета. Ciurescu, *Le renouvellement du thème de la Vierge à l'Enfant dans les icônes byzantines grecques du IXe - XVe siècle*, 51, 53 и даље. В. и: Kalavrezou, *Images of the Mother: When the Virgin Mary became "Mater Theou"*, 165-172. Крајем XI или почетком XII века основној иконографској замисли под утицајем литургијске поезије бивају придодате и представе пророка у чијим су текстовима истакнути улога Марије у оваплоћењу Господа и статус Богомајке, који је хијерархијски изнад небеских сила. Тема је у византијској уметности коначно уобличена почетком XIV столећа, а велику популарност доживљава у поствизантијском иконопису. Милановић В., *„Пророци су те наговестили у Пећи"*, у: *Зборник Архиепископ Данило II и његово доба*, Београд 1991, 412 (са старијом литературом); Weyl Carr A., *Icon with the Enthroned Virgin surrounded by Prophets and Saints,* in: *The Glory of Byzantium. Art and Culture of the Middle Byzantine Era A. D. 843-1261* (ed. Hellen C. Evans and William D. Wixom), New York 1997, 372-373, кат. бр. 244; Ciurescu, *нав. дело*, 50 и даље; Шамардина Н. В., *Галицкая икона «Похвала Богоматери»*, у: *Русская художественная культура XV–XVI веков*, Москва 1998, 81-91.

[386] Talbot-Rice, *нав. дело*, 68-69.

[387] Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 441, 448 нап. 45, сл. 2. О осталим наведеним терминима в.: Татић-Ђурић, *Богородица Заступница у Ариљу,* 559; Иста, *Богородица "Λυχνιά"*, 624-625; Шево, *Ломница*, 189 са литературом у нап. 18; Rakić S., *нав. дело*, 59, 85-86; Саликова Э. П., *Сложение иконографии „Похвала Богоматери" в русском искусстве XV-XVI веков*, у: *Русская художественная культура XV–XVI веков*, Москва 1998, 69-80.

[388] Глигоријевић-Максимовић М., *Иконографија Богородичиних праобраза у српском сликарству од средине XIV до средине XV века*, ЗРВИ XLIII (Београд 2006), 281-317 (са старијом литературом у напоменама); Гавриловић А., *Идејни смисао текстова на свицима пророка у тамбуру Богородичине цркве у Пећкој патријаршији*, Патримониум.мк IV година 4 бр. 9 (Скопје 2011), 105-114.

Богородица Престо Цара[389]. Они су приказивани у пуној фигури, допојасно или у медаљонима. Чак и онда када су у попрсјима унутар медаљона, архистратизи су *„царски скиптроносци који бдију над престоном двораном Небеске Царице*“[390]. На иконама Богородице на трону са малим Христом и пророцима присутни су обрасци на којима је представа Богомајке у централном пољу ближа иконографији која се обично везује за тип *Одигитрије* (табла 7 I, II) и *Елеусе*[391], односно иконографији чеоно представљене Богородице на трону - *Кириотисе* (табла 7 III). У првој скупини икона, насталој у раздобљу између 1576. и 1681. године (табла 7 I), централним пољем доминира приказ Богородице на престолу у трочетвртинском ставу окренуте удесно. Приклоњене главе десницу молитвено пружа ка Сину који је у комуникацији са мајком погледом, телом окренут ка њој. Десницом јој упућује благослов, а на једном броју дела (Велика Хоча, Ломница, Дечани, Рисан, табла 7 I а-в, е, ж) обраћа јој се и текстом почетка Девете песме треће статије на јутрењу Велике Суботе, којим се апострофирају Христово страдање и Васкрсење: *„Не двоуми се о мени, Мати, видевши ме као дете које из утробе пре Данице роди Отац, јер дођох да устанем и да палу природу човека*

[389] У директној вези са Богородицом Престолом Цара је и Богородица као Црква, односно Свети Храм Божији, сагласно визијама пророка. Св. Јефрем Сирин у једној од својих беседа пише да је Богородица најчистија и најпоштованија због свога девичанства *„које сија јаче од сунца док седи на осењеном сунчаном престолу*“. У српској средини је тема Богородице на трону, Родитељке Господа и небеске Царице чији престо чувају анђели, била омиљена током XIV века и нашла је своје место у оквиру сликаних програма многих храмова. Татић-Ђурић, *Богородица "Λυχνιά"*, 625-626, 628 нап. 50.

[390] О приказивању арханђела Михаила и Гаврила крај Богородице: Шево, *Ломница*, 189-190 нап. 23 и 27; Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, 86-88 са литературом у нап. 550, 556 и 558. Преписи апокрифног текста *„Хода Богородице по мукама*“ из XVI и XVII века у српскословенској редакцији Богомајку описују као владарку неба и земље коју арханђел Михаило извештава о мукама грешника у аду док вапију за помоћ. Јовановић Т., *Ход Богородице по мукама у српском препису XVI века*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор књига LXXVI (Београд 2010), 81-93; Исти, *Гротескно у апокрифима*, Научни састанак слависта у Вукове дане 35/2 (Београд 2006), 13-21.

[391] Епитетом Елеуса није означаван конкретан тип представе Мајке Божије, већ догматска дефиниција, мистични симбол којим се указивало на одређена својства: Богородичину патњу због будућег страдања Сина, њену заступничку улогу у спасењу света, драму Христовог земаљског живота и искупљење које је наступило његовим посредством. Сва она наглашавају улогу Богородице као Мајке оваплоћеног Логоса. Термин Елеуса Богородицу означава и Понором Божанског Милосрђа и Страдалном. Она је синоним за универзалну Мајку - Теотокос, приказану на свакој икони Богородице. В.: Татић-Ђурић, *Елеуса. У трагању за иконографским типом*, 141-142; Иста, *Иконографија Богородице Страсне*, 275, 279-280; Иста, *Богородица Владимирска*, 327-328, 338; Иста, *Икона Богородице Кикиотисе*, 433-434. У вези са иконографским типом Богородице Елеусе постоје бројне недоумице. В.: Lazarev V. N., *Studies in the Iconography of the Virgin*, The Art Bulletin vol. 20, No 1 (mar. 1938), 26-27, 36-42, 46-65.

прославим“[392]. Епитети *Милостива* и *Елеуса* (грч. ελεούσα, Милостива, Самилосна), исписани уз Богородицу на Лонгиновим иконама из Велике Хоче и Дечана (табела 35, табла 7 I а, в) упућују на заступничку и посредничку улогу Богородице[393]. Допринос зографа Лонгина уобличавању иконографије Богомајке на трону са пророцима у српском иконопису обновљене Патријаршије је значајан. Свој предложак ове теме уметник у последњој четвртини XVI века развија кроз три репрезентативна дела рађена за иконостасе цркве Св. Николе у Великој Хочи, Ломнице и Дечана (табла 7 I а-в). Сличност између ових остварења је значајна, пре свега када је реч о ставовима и гестовима Богородице и малог Христа и облицима престола[394]. Разлика је више, почевши од појединости какве су стихови одабрани за исписивање дуж украсних трака Богородичиног мафориона. Стихови св. Андрије Критског из Беседе на празник Успења (почетак VIII века) „...*златими одејанијем испештрена...*“ са иконе из Велике Хоче су на иконама из Дечана и Ломнице замењени 14. стихом 44. псалма, односно стилизованим ортографским знацима[395]. Лонгин на делу из Ломнице (табла 7 I б) иза Богородичиног престола додаје фигуре двојице арханђела одевених у дивитисионе са лоросима[396]. Ово решење следи икона зографа Димитрија из Рисна (табла 7 I ж), настала читав век касније, лишена представа на оквиру[397]. Арханђели у одећи дворјана присутни су и на представи Богомајке на трону која је део сложене програмске замисли веома оштећене иконе из пећке ризнице (кат. бр. 87, табла 7 II), делу анонима блиског Лонгиновом стилском изразу. Остаци фигура око престола - три мушке особе високог ранга, једна са круном на глави (Мудраци са Истока?), које клече пред троном Богомајке приносећи дарове у златним кутијама и младића у туници са позлаћеним оковратником наспрам њих упућивали би на претпоставку да је реч о

[392] Текст је на примеру Лонгинове дечанске иконе идентификовао Бранислав Тодић (*Дечани*, 77). У новијим издањима Посног Триода у тексту Јутрења Велике Суботе ових стихова нема.
[393] Богородица сигнирана као „Милостива“ насликана је на западном зиду пећких Св. Апостола и на улазу у ђаконикон дечанског католикона. В.: Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 77 нап. 199.
[394] Текстове у рукама малог Христа на Лонгиновим иконама тачно је ишчитала Мирјана Ћоровић-Љубинковић, уколико се изузме пар грешка: уместо ;reva штампано је creva, а у речи која треба да гласи deviice недостаје једно „и“. Подударност текстова на три Лонгинове иконе уочила је и Љиљана Шево. В.: Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 169; Шево, *Ломница*, 190. Уп. са: Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone*, 200.
[395] Babić G., *Le maphorion de la Vierge et le psaume 44(45) sur les images du XIVe siècle*, in: Ευφρόσυνον. Αφιέρωμα στον Μανόλη Χατζηδάκη 1, Αθήνα 1991, 57-64; Бабић, *Лонгин у Пиви*, 77-79.
[396] В.: Шево, *нав. дело*, 189-191.
[397] Овакве иконографске појединости се у оквиру теме Царице Небеске срећу широм Балкана у XVI и XVII веку и посебно су биле популарне у критском иконопису. Шево, *нав. дело*, 190 нап. 31.

сажетом приказу теме „*Шта да Ти принесемо, Христе*“ или „*О Тебе радујетсја*“. Међутим, треба имати у виду да су на сличан начин сликане и неке илустрације *Богородичиног Акатиста* (посебно 10. и 11. кондак) и *Поклоњење народа Богомајци,* теме типичне за руско сликарство[398]. Фигуре дванаесторице пророка су на све три Лонгинове иконе смештене дуж бочних страница оквира, али су на примеру из Ломнице на горњу ивицу измештена попрсја пророка Јоила и Захарија, па је њихов укупни број 14. На истој икони је на средини горње ивице оквира полукружни сегмент неба са голубом Духа Светог, мотив који на делу из Велике Хоче (табла 7 I а) прати и текст другог кондака Богородичиног Акатиста, који додатно истиче значај Оваплоћења[399]. На икони из Дечана Лонгин се одлучује за поједностављену иконографску замисао смештајући на бочне странице оквира само фигуре пророка, али делу монументалност дају димензије (171 x 117 x 4 cm). Ово решење кореспондира са иконографијом иконе анонима из Мушутишта, настале 1603. године (табла 7 I г). На делу из Велике Хоче, које је најстарија Лонгинова икона Богородице на престолу са пророцима, заступљена је најсложенија иконографска замисао. Док је у највишој тачки иконе на горњој ивици оквира полукружни сегмент неба из кога се спушта Дух Свети у виду голуба, у дну је сцена *Три младића у огњеној пећи* чије се значење, пре свега сотериолошко, евхаристијско и мариолошко, могло прилагођавати контексту[400].

---

[398] В.: Преображенский А. С., *Тема колективной молитвы в росписях Собора Рождества Богородицы Ферапонтова монастыря*, у: *Древнерусское и поствизантийское искусство вторая половина XV - начало XVI века*, Москва 2005, 229-245; Исти, *Иконография надгробной композиции на южном фасаде Собора Рождества Богородицы Ферапонтова монастыря,* 192, 194 ил. 3; Исти, *Традиций ктиторской иконографии в убранстве Благовещенского Собора,* 46-47 ил. 3; Исти, *Пелена „Богоматерь моление о народе“ из гробницы архиепископа Арсения елассонского. Особенности иконографии*, у: *Арсений Еласонский-архиепископ суздальский: Сборник научных статей*, Владимир 2008, 95-107. За илустрације 10. и 11. кондака Богородичиног Акатиста на једној руској икони прве трећине XV века в.: Преображенский А. С., *Новооткритыая икона XV в. со сценами на сюжет Акафиста Богоматери,* Древнерусское искусство XV - начала XVI веков, Москва 1998, 241-242.

[399] Овај текст објавила је само Мирјана Ћоровић-Љубинковић (*Иконостас у Великој Хочи,* 171). О Оваплоћењу Христовом код: Смирнова Е., *Новгородски икона Благовести XII века*, Зограф 25 (Београд 1996), 31-38. И одлуке Стоглавог сабора (1551) подржавале су представљање Оваплоћења и сликање „*телесне природе Христа*“, а не његовог „*неописивог карактера божанства*“. Острогорски, *Одлуке Стоглава о сликању икона,* 193-197. О иконографији Богомајке у приказима Оваплоћења на иконама: Baltroyianni Ch., *Icons. The Mother of God in the Incarnation and the Passion,* Athènes 1995.

[400] Реч је о старозаветном догађају описаном у књизи пророка Данила (3, 12-30) који се одиграо током вавилонског ропства. Цар Навуходоносор је наредио да се младићи Ананије, Азарије и Мисаило баце у зажарену пећ јер нису желели да принесу жртве паганским боговима, али су они на чудесан начин сачувани од огња храбрени од анђела, певајући и славећи Бога. Три младића у огњеној пећи симболично представљају и Силазак у ад и Васкрсење. Радовановић Ј., *Руно*

Потенцијалних литерарних извора за иконографију овог дела је више, а међу њима су ирмос седме песме на јутрење Велике Суботе[401], службе пред Рођење Христово, у којима се често помињу Данило и три младића и Канон на празнике, на чијем се крају хвали трпљење оних који су непоколебиви у исповедању вере и онда када су на тешким мукама, због чега ће им се Спаситељ јавити[402]. Код других сликара се поред фигура пророка на оквиру икона Богородице са малим Христом на престолу срећу и представе арханђела и светитеља. На престоним иконама анонима из Житомислића и зографа Георгија Митрофановића из Мораче (табла 7 I д, ђ) су уз попрсја пророка на горњој ивици придодате фигуре арханђела, односно попрсје Христа Анђела Великог Савета. На Митрофановићевом делу присутне су и допојасне представе византијских химнографа св. Козме Мајумског, св. Јована Дамаскина и св. Јосифа Мелода, а престо Богомајке је фронтално приказан, стилизован и бело обојен, што није уобичајено (табла 7 IV г). Богородичине ципеле су беле, а не пурпурне, и на њима је орнамент оријенталне шаре[403]. После друге деценије XVII века не срећемо сложена иконографска решења до тада примењивана приликом иконописања Богородице на трону. Већ је на дечанској икони кир Георгија и зографа Козме (табла 7 I е) присутан архаични облик самосталне представе Богомајке без пророка; текст свитка у Христовој руци говори о Исусу као светлости света (Јн. 8, 12), а фигуре арханђела сведене су на попрсја[404].

На значајном броју икона српских аутора обновљене Пећке патријаршије Богородица је *фронтално приказана на трону како на крилу придржава Христа*

Гедеоново у српском средњовековном сликарству, у: *Иконографска истраживања српског сликарства XIII и XIV века*, Београд 1988, 83-89; Милановић, *Старозаветне теме и лоза Јесејева,* 216-219; Грозданов Ц., *О идејно-тематским основама живописа у ђаконикону цркве Богородице Перивлепте у Охриду*, Зограф 33 (Београд 2009), 94 нап. 6-7; Марковић, *Иконографски програм најстаријег живописа цркве Богородице Перивлепте у Охриду*, 122 нап. 91.

[401] „*Неизрециво чудо! Онај који је у пећи избавио преподобне Младиће из пламена, полаже се у гроб мртав, на спасење нас који певамо: Избавитељу Боже, благословен јеси*“. В.: *Посни Триод - Света Велика седмица страсна*, 219.

[402] О представама композиције *Три младића у огњеној пећи* као симболу девичанског материнства Богородице у зидном сликарству в. у: Грозданов, *нав. дело*, 94-96 нап. 13; Глигоријевић-Максимовић М., *Иконографија Богородичиних праобраза у српском сликарству од средине XIV до средине XV века*, ЗРВИ XLIII (Београд 2006), 286 и даље; Jolivet-Levy C., *Nouvelles donnees sur le IXe siecle en Cappadoce: L'eglise d'Içeridere*, ЗРВИ XLIV (Београд 2007), 73-86; Марковић М., *нав. дело*, 119-143.

[403] Уп. са облицима тронова у кипарском иконопису: Talbot-Rice, *нав. дело*, 69-70.

[404] Уп. са сличном критском иконом у: *Les Icones dans les Collections Suisses* (intorductions: M. Chatzidakis, V. J. Đurić), Geneve 1968, 83.

обема рукама, чиме указује на њега као на Спаситеља (табла 7 III)[405]. Ни на једној није обележена епитетом. Ова врста представа Богородице са Христом је током поствизантијске епохе била веома популарна код грчких, критских, итало-критских и руских сликара, а сређе се широм балканског полуострва[406]. Најједноставније иконографско решење примењено је на оштећеној икони из цркве Св. Николе у Мушникову (табела 35), на којој су изнад фигура Богородице и Христа попрсја арханђела. Арханђели се редовно сликају иза престола Богомајке на групи икона из прве половине XVII века (Ђураковац, Благовештење Кабларско, Грачаница, Дубочица, Стара црква у Сарајеву, табла 7 III г-ж)[407]. На осталим сачуваним примерима Богородица је окружена пророцима, приказаним најчешће допојасно, ређе у пуној фигури (Пива, Никоље, табла 7 III а, б), који су могли бити уплетени у врежу (Никољац, табла 7 III в). На овим делима појављује се сличан тип престола са полукружно завршеним наслоном (табла 7 IV б, в, д, ђ), што би могло упућивати на ограничен број иконографских предложака чеоно приказане Богородице са Христом на трону који су кружили територијом Патријаршије. Једино на икони из Старе цркве у Сарајеву (табла 7 III ж), која стилски одаје снажан утицај критског иконописа, престо нема наслон, а изостају и попрсја пророка јер нема широког издигнутог оквира, па је простор расположив

[405] Ова иконографија најближа је типу Богородице Кириотисе. Кириотиса (Κυριώτισσα, грч. Госпођа) је епитетима означавана као *Родитељка Господа* и *Господарица света*, а симбол је оваплоћења Слова - Речи Божије. *Енциклопедија православља I*, 236-237 (са старијом литературом); Rakić, *The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia and Hercegovina*, 86; Татић-Ђурић, *Студеничка Богородица Кириотиса*, 344-346.

[406] Икона из Божице, која се чува у Народном музеју у Београду, дело бугарског иконописца, само је један од примера. Пејић, *Иконе из Божице у београдском Народном музеју*, 65-70. За примере критског иконописа, посебно бројне у последњој четвртини и крајем XVI века, а присутне све до краја XVII столећа в.: Talbot-Rice, *The Icons of Cyprus*, 221-222, 228, plate XXIII No 48, plate XXVII No 60; *Les Icones dans les Collections Suisses*, 67; Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου*, εικ. 10, 81, 87 (ΠΙΝ. 138), 90 (ΠΙΝ. 142), 97, 101 (ΠΙΝ. 150), 106 (ΠΙΝ. 156), 116-117; Исти, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), Αθήνα 1997, 145, 223, 244, 328 εικ. 80, 142, 156, 227; Παπαδοπούλου Β., Τσιάρα Α., *Γεώργιος Νομικός. Ένας κρητικός ζωγράφος του 17ου αιώνα*, Δελτιον Τόμος ΚΓ (2002), 212. εικ. 1; *Историја иконописа*, 114 сл. 46. У литератури је у новије време оживљена теза да би ову врсту чеоно приказане Богородице са Христом на трону требало сматрати приказима Богородице Памакаристос. Геров Г., *Богородица Панмакаристос в поствизантийското изкуство*, Ниш и Византија IX (Ниш 2010), 397-405.

[407] Уп. са сличним критским предлошком на коме су арханђели крај престола у пуној фигури: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2, 332 εικ. 233. Такве представе Богомајке критских мајстора у литератури су означаване и као „*Госпа од анђела*". Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 233-235.

за сликање ограничен[408]. Најзначајније иконографске разлике између решења ове скупине дела огледају се у варирању појединости попут положаја руку којим Богородица држи свог Сина на крилу - десном за раме, левом за ногу или стопала и обратно, односно сликању попрсја Христа (Дубочица), Емануила (Никоље, Благовештење Кабларско) или Старца Дана (Ђураковац) на горњој ивици оквира[409]. Један број остварења има само горњу и бочне, али не и доњу ивицу оквира (табла 7 III в, д, ђ). Иконографском анализом целина и појединости дошло се до новог датовања икона из Грачанице и Дубочице (табла 7 III ђ, е) у прву половину XVII столећа. Представе чеоно приказане Богородице на трону посебно су биле популарне у критском иконопису, а најзначајније разлике у односу на српски иконопис огледају се у изгледу престола, који су сложене конструкције[410].

Међу сачуваним делима српског иконописа обновљене Пећке патријаршије нема ни једне иконе *Богородице Страсне*, иако је овај иконографски вид сликања Богомајке током средњег века био популаран у српској средини, у коју је највероватније стигао преко манастира Хиландара[411]. Њихово одсуство још је занимљивије имајући у виду то што су иконе Богородице Страсне бројне у поствизантијском, посебно критском сликарству XVI и XVII века[412]. У сачуваном материјалу нема ни представа *Богородице Тројеручице,* што не одговара писаним

[408] Наведена форма трона среће се на делима критских мајстора. В. пример са Патмоса код: Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου*, ΠΙΝ. ΣΤ-Ζ, ΠΙΝ. 120 εικ. 66.

[409] Христос се и у зидном сликарству понекад слика изнад представе Богородице, као што је то случај у припрати Мораче (1616). Петковић, *Морача,* 69.

[410] Уп. са иконама Михаила Дамаскина и Емануила Цанеса у: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 241 сл. 102, 421 сл. 331.

[411] Богородица Страсна је приказана на источном пару стубаца манастира Конче (око 1366), где је сигнирана као „Хиландарина". У првим деценијама XIV века настала је фреска у манастиру Жичи, а у трећој деценији истог столећа и фреска у ђаконикону Св. Николе Дабарског, на којој је Богородица означена као Милостива („Милостивица"). Пејић С., *Живопис у ђаконикону Светог Николе Дабарског*, Саопштења XXXVII-XXXVIII (Београд 2005-2006), 40-43, 46 сл. 11; Татић-Ђурић, *Богородица Страсна*, 607-622; Габелић, *Манастир Конче*, 152-158; Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 77-78 нап. 199-200.

[412] Rakić S., *nav. delo,* 80-81. Иконографија Богородице Страсне уобличена је у XI и XII веку и утемељена на 22. псалму и његовим тумачењима, при чему је посебно истакнуто страдање Христа и Богомајке ради искупљења и спасења људског рода. Основно решење подразумева гестове блискости у виду приљубљених глава Мајке и Сина и попрсја анђела са оруђима Христовог страдања. Богородица је могла бити обележена епитетима, стиховима или натписима. Обично мали Христос исказује присан однос са мајком, иконографски инспирисан представама Сретења на којима се појављује карактеристичан покрет детета које се из наручја Симеона Богопримца окреће и пружа руке ка Богородици. Татић-Ђурић, *Иконографија Богородице Страсне,* 280 нап. 21, 293-295, 297-298; Иста, *Богородица Страсна*, 610, 614; *Енциклопедија православља II*, 760-763; Пејић, *Иконе Богородице Страсне из Топле - прилог целовитијем познавању заоставштине критских иконописаца*, Саопштења XLI (Београд 2009), 304.

сведочанставима на основу којих знамо да је њен култ у српској средини био изузетно жив у доба обновљене Пећке патријаршије, када се са Атоса ширио у земље православног културног круга[413]. У иконопису Охридске архиепископије тог времена постоји пар примера, међу којима је и једна оштећена икона из Музеја Македоније, можда пореклом из Леснова (табела 35, Апендикс I кат. бр. 21), коју није могуће поуздано приписати руци српског сликара[414]. Слично је и са представама *Богородице Живоносног Источника*, које су на делима критских иконописаца присутне још од XV столећа, али се на српским иконама појављују тек почетком XVIII века у делу сликара Димитрија[415].

Рођење Богородице једна је од Мариолошких тема која је у поствизантијском сликарству обогаћена бројним појединостима, споредним фигурама и елементима жанра, неретко комбинована са темама везаним за живот Богородичиних родитеља[416]. Иконе Рођења у иконопису обновљене Пећке патријаршије (табела 36) потврђују ово правило, а бележимо постојање неколико

---

[413] У житију цара Уроша (1645-1647) патријарх Пајсије (1614-1647) описује катедрални храм Богородице Тројеручице у Скопљу у коме је чувана истоимена икона, касније пренета у Хиландар. Црква је обновљена око 1300. године, у време краља Милутина, а цар Душан ју је уздигао у ранг првопрестоне митрополије. Када је Пајсије писао о њему 1642. године, био је уништен до темеља. Постоји податак да је култ Тројеручице 1661. године у Русију пренео Теофан Србин. Исте године се у једном броју извора помиње вест о чудесном преласку иконе Тројеручице на Свету Гору на мазги и долазак пред Хиландар. У вези са иконом Тројеручице коју је св. Сава Српски донео са првог ходочашћа у Свету Земљу из Лавре Св. Саве Освећеног, над којом је 1230. године у Студеници измирио браћу, постоје различита мишљења. Миљковић Б., *Повест о чудотворним иконама манастира Хиландара*, 222-223 и даље. В. и: Симић З., *Иконостас Беле цркве у селу Карану и Каранска Богородица Тројеручица*, Старинар III серија, књ. 7 (Београд 1932), 15-35; Ђурић С., *Хиландарска Богородица Тројеручица*, у: *Казивања о Светој Гори*, Београд 1995, 100-113; Татић-Ђурић, *Тројеручица Светога Саве*, 583-589 са литературом у нап. 172; Уп.: Смирнова, *Смотря на образ древних живописцев*, 27-28. О иконографији Тројеручице, заснованој на иконографији Одигитрије, којој је испод деснице придодата још једна рука в.: *Енциклопедија православља II*, 763-765 са старијом литературом; Војводић, *О живопису Беле цркве Каранске и сувременом сликарству Рашке*, 140 са литературом у нап. 45. О познијим представама Тројеручице: Гергова И., *О неким графичким приказима Богородице Тројеручице*, Ниш и Византија 6 (2007), Ниш 2008, 297-304.

[414] Икона Богородице Тројеручице је из манастира Слепче пренета у Музеј Македоније. Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 257-258, 264 кат. бр. 64, 70 (са старијом литературом).

[415] Ракић З., *Сликар Димитрије*, 221-223, сл. 5. Димитријева представа Богородице Живоносног Источника на икони Успења из Мораче (1713) постаће прототип за аугоре XVIII века. Једна икона са овом темом из српске црквено-уметничке збирке у Сентандреји, датована у крај XVII столећа, стилски је ближа уметности након 1690. године и зографском сликарству с почетка XVIII века. Стошић Љ., *Богородица Пантонхара Дича зографа*, Патримониум.мк, година 4, бр. 9 (Скопје 2011), 270, сл. 3. О иконографији Богородице Живоносног Источника: Магловски Ј., *Богородица живоносни источник: драгуљ једне касно и поствизантијске теме*, ЗЛУМС 32-33 (Нови Сад 2002),183-192.

[416] О сотериолошком значењу Рођења Богородице: Denysenko N., *The soteriological Significance of the Feast of Mary's Birth*, Theological Studies 68 (2007), 739-760.

иконографских решења. На делима зографа Лонгина са хороса Пиве и анонима из Шишатовца примењен је сличан предложак развијеног типа (табла 8 I а, б). Његове основне композиционе елементе чине у ентеријеру дијагонално постављена постеља са св. Аном која се придиже док је једна девојка хлади флабелумом, група слушкиња у одељку одвојеном од породиљине собе ниским зидом и колевка са малом Маријом у доњем десном углу[417]. Лонгиново дело има елементе жанр сцене богате детаљима: четири слушкиње излазе из споредне просторије носећи храну и пиће, а прва девојка у низу приносећи чашу помаже св. Ани да се подигне. Јоаким стоји изнад колевке коју љуља млада дадиља, док једна слушкиња клечећи пере пелене. На примеру из Шишатовца нема фигура Јоакима и праље, Богородичина колевка је дијагонално постављена, а слушкиња која је чува преде[418]. Ниски зид је обојен плаво, а у позадини је сцена Сусрета Јоакима и Ане испред Царских врата. Аутор Рођења Богомајке из Благовештења Кабларског (табла 8 I в) у композициону схему инкорпорира и сцене *Анђео се јавља Јоакиму* и *Сусрет Јоакима и Ане*, тешко усклађујући пропорције приказаних личности. Зограф Радул се на икони из Старе цркве у Сарајеву (табла 8 I г) одлучује за најсажетије иконографско решење. Задржао је положај високе постеље св. Ане, којој једна од пет слушкиња пружа нешто хране, док девојка у доњем левом углу сликаног поља пази на малу Богородицу повијену у колевци[419].

Тема ***Ваведења Богородице*** је у иконопису обновљене Пећке патријаршије заступљена на неколико примера (табела 37, табла 8 II)[420]. На њима се појављују два иконографска решења: једно, на коме је мала Марија приказана на десној страни сликаног поља, што је случај на делима зографа Лонгина и Радула (табла 8 II а, в), и друго, на коме је она на супротној страни (табла 8 II б, г). На свим иконама Богородица у пратњи групе девица и својих родитеља ступа пред

[417] Приказ слушкиња које приносе дарове породиљи Ани инспирисан је обичајима са византијског двора да даме највише хијерархије дарују царицу и дете: Бабић, *Краљева црква у Студеници*, 170-171.
[418] О иконографији и значењу представа преље и аналогији са Мојром, античком богињом судбине која нитима предива мери и одређује ток живота новорођеног детета код: Jevtić I., *L'inscription dans la vie: La fileuse dans la Nativite de la Vierge*, ЗРВИ XLV (Београд 2008), 169-176.
[419] В.: Ракић З., *Радул*, 67-68.
[420] Делимично оштећену икону Ваведења из Грачанице, датовану у крај XVI или почетак XVII века, на којој је композиција постављена по хоризонтали, нисмо уврстили у дела српских иконописаца јер је Бранислав Тодић указао на то да би њени аутори могли бити Грци који су израдили и грачанички Деизис. Тодић, *Грачаница*, 271.

првосвештеника Захарију[421]. Иза Захарије, који је у молитвеној комуникацији са девојчицом, по правилу је сцена у којој малој Богородици док седи под балдахином у олтару Светиње над светињама анђео доноси храну[422]. На икони из Лепавине (табла 8 II б) и примеру из Музеја Македоније, који се не може поуздано приписати српским сликарима (табела 37, табла 8 II г), првосвештеник седи на раскошно украшеном престолу у доњем левом углу, а Богородицу приводе Јоаким и Ана, а не једна од девица.

Благовести, догађај којим је трајно измењен ток историје, најчешће је сликана тема у иконопису обновљене Пећке патријаршије[423]. Највећи део од скоро педесет сачуваних представа насликан је на царским дверима (табела 69), док их је на иконама вишеструко мање (табела 38). Како је ова тема на царским дверима део програмске топографије иконостаса, Благовести на дверима биће засебно анализиране. Представе Благовести на иконама (табела 38, табла 8 III) углавном следе устаљени иконографски образац по коме Богородица стоји или седи на столици и преде у тренутку изненадне посете арханђела Гаврила који јој саопштава вољу Божију. Реагује смерношћу и покоравањем, а на њу се из сегмента неба спушта зрак светлости у коме је симбол Духа Светог у виду белог голуба[424]. Зограф Лонгин на иконама из Пиве и Ломнице (табла 8 III б, в) примењује предложак по коме Марија седи на престолу са високим наслоном у трочетвртинском ставу окренута удесно, намотавајући прећу на вретено, и окреће главу ка арханђелу чувши поздрав: „*Радуј се, благодатна*“ (Лк. 1, 28). До

[421] По предању су родитељи Богородицу у јерусалимски храм одвели у узрасту од три године да би је посветили Богу и принели „*као трогодишње чисто јагње*“. *Енциклопедија православља I*, 221-222. Увођење Богородице у Светињу над светињама треба да укаже на лепоту и чистоту њене душе и врлинама које је чине блиском Богу. Татић-Ђурић, *Тројеручица Светога Саве*, 573 нап. 48.

[422] О светињи над светињама*: Енциклопедија православља III*, 1695-1696.

[423] О изворима и иконографским елементима теме код: Evangelatou M., *The purple thread of the flesh: The theological connotations of a narrative iconographic element in Byzantine images of the Annunciation*, in: *Icon and Word: the power of images in Byzantium. Studies presented to Robin Cormack*, eds. Antony Eastmond and Liz James, Ashgate 2003, 269-285; http://medieval.fas.harvard.edu/fs/docs/icb.topic635929.files/The%20puple%20thread%20of%20the%20flesh.....pdf.

[424] Тајна Христовог Оваплоћења догодила се у тренутку прве изговорене речи арханђела (Лк. 1, 26-38) оваплоћењем Речи Божије, па су Благовести и Оваплоћење синхронизовани догађаји. Татић-Ђурић, *Студеничка Богородица Кириотиса*, 345. В. и: Robb D. M., *The Iconography of the Annunciation*, The Art Bulletin 18 (1936), 480-526. О иконографском детаљу зрака Духа Светог који се спушта ка Богородици: Kitzinger E., *The Descent of the Fove: Observations on the Mosaic of the Annunciation in the Cappella Palatina in Palermo*, in: *Byzanz und der Westen. Studien zur Kunst des Europäischen Mittelalters*, hg. I Hutter, Wien 1984, 99-115.

најмањих појединости овом обрасцу следује зограф Јован (табла 8 III г), док се његов ученик Радул на двема својим иконама (табла 8 III д, ђ) опредељује за решење Лонгинове најстарије иконе Благовести из Дечана (табла 8 III а). На њој је Богородица приказана како у трочетвртинском ставу стоји испред ниске столице без наслона телом окренута ка небеском гласнику и обе руке држи пред грудима[425]. Радул у Богородичиној левици слика вретено, а у подигнутој десници нит пређе, што нешто раније чини живопишући Благовести у цркви Св. Јована у Црколезу (1673)[426]. На Благовестима са иконостаса Старе цркве у Сарајеву (табла 8 III д) он понавља неуобичајен иконографски детаљ са дечанске иконе - поглед арханђела усмерен ка посматрачу, уместо ка Марији.

Тема ***Успења Богородице*** (смрти, уснућа ουσqpati - уснути)[427] заснована је на апокрифном тексту Протојеванђеља Јаковљевог (VI век) и уобличавана од VIII до XIV века[428]. Начин на који је сликана на иконама српских аутора из времена обновљене Пећке патријаршије могуће је пратити на значајном броју сачуваних примера (табела 39)[429]. У целини посматрано, њихова иконографија не одступа од устаљених образаца ове теме. Сажета решења појављују се на Лонгиновој хоросној икони из Пиве, Јовановој икони са епистила иконостаса Пиве и Радулове иконе са епистила олтарске преграде Старе цркве у Сарајеву (табла 8 IV б, е, и). Богородица је на њима приказана како лежи на одру окружена дванаесторицом

---

[425] О различитим решењима која је Лонгин користио на иконама из Ломнице, Пиве и Дечана пише и: Шево, *Ломница,* 193-194.

[426] Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*,17 сл. 5.

[427] Термин Успење односи се на тренутак физичке смрти, уснуће, моменат привременог одвајања душе од тела до поновног спајања у тренутку свеопштег васкрсења. Физичка смрт се у средњем веку посматра као сан и спавање. *О Србљаку*, 276; Тодоровић М., *Речник појмова, личности и навода из Светог Писма*, у: *О Србљаку*, 435, 439.

[428] О иконографији Успења: Novaković S., *Apokrifno protojevanđelje Jakovljevo*, Starine JAZU X (Zagreb 1878), 61-71 (превод текста из XV века); Wratislaw-Mitorvić Lj., Okunev L., *La Dormition de la Sainte Vierge dans la peinture médiévale ortodoxe*, Byzantinoslavica III, 1 (Paris 1931), 134-173; Бабић Г., *О композицији Успења у Богородичиној цркви у Студеници*, Старинар н. с. XIII-XIV (Београд 1958), 261-265; Kalokyris, *La Dormition et l'"Assomption" de la Théotocos dans l'eglise orthodox*, Αριστοτελίον Πανεπιστηείον Θεσσαλονικής Σχολής 19 (Thessalonique 1974), 133-143; Yervou-Tognazzi I., *L'Iconografia dela Koismessis della Santa Vergine specchio del pensero teologico dei Padri bizantinim*, Studi e ricerchi sull'Oriente Christiano 81 (1985), 21-46, 69-90; Schaffer Ch., *Koismesis. Der Heimgang Mariens. Das Entschlafungsbild in seiner Ablängigkeit von Legende und Teologie mit einem Anhang über die Geschichte des Festes*, Studia Patristica et liturgica 15, Regensburg 1985; Walsh E., *Images of Hope: Representations of the Death of the Virgin, East and West*, in: Religion and the Arts, vol. 11, no 1, 2007, 1-44.

[429] У разматрање није узета једна оштећена икона из Никољца код Бијелог Поља (Зарић, *Ризница икона у Никољцу*, 212-213) јер стилске одлике дела сугеришу да њено датовање треба померити у XVIII век.

апостола и четворицом архијереја, међу којима су и св. Дионисије Ареопагит, св. Тимотеј и св. Јаков. Изнад одра је Христос у кружној мандорли испуњеној анђелима којих је четири, односно шест на најмлађем примеру. Христос у наручју држи душу своје мајке у виду повијеног новорођенчета. Један апостол уз Богородичино узглавље кади кадионицом, док јој други целива стопала[430]. Испред одра је сцена *Анђео одсеца руке Јевреjину Јефонију*, који је покушао да обори одар[431]. На Лонгиновој хоросној икони (табла 8 IV б) је испред одра и фигура жене одевене у мафорион, која се покривених руку моли. У врху сликаног поља је полукружни сегмент неба са отвореним вратима раја. На Радуловој икони из сарајевске цркве (табла 8 IV и) је између горње стране мандорле и рајских врата један серафим[432]. За разлику од претходних примера, две иконе непознатих аутора из Кијева и ризнице Дечана (табла 8 IV в, д) доносе представе Успења компонованог по хоризонтали. На првом делу је број архијереја смањен на два, а унутар Христове мандорле завршене сараценским луком је пар анђела. На дечанској икони у мандорли нема анђела, али они покривених руку лете изнад ње. Уз апостоле су фигуре три жене на левој страни, а испред одра нема сцене одсецања руку Јефонију, али су приказана два, односно три свећњака. Прелазно решење ка сложеним приказима Успења заступљено је на икони из Мораче (табла 8 IV г), на којој је у доњем делу сликаног поља задржана основна диспозиција сцене, док је горњи део неуобичајен: површина Христове мандорле се сужава и сеже до сегмента неба са вратима раја која отварају два анђела у лету. При врху је назначено 12 облака на којима су апостоли и анђели, али анонимни аутор није довршио њихово сликање.

Најразвијенија иконографска решења теме Успења Мајке Божије у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије коначно су уобличена до друге четвртине XVII столећа. Прво решење компоновано је по вертикали и најпре се

[430] Кадионица симболизује Богородицу, која је носила божански огањ у утроби, али и Христово тело у коме је жар његове Божанске природе. Evangelatou M., *The symbolism of the censer in Byzantine representations of the Dormition of the Virgin,* in: *Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium,* 117-131.

[431] У литератури се појављује неколико имена овог Јевреjина: Афроније, Афоније, Јефроније, Јефоније. Предложак близак Лонгиновом, који подразумева и сцену *Анђео одсеца руке Јефонији*, користи критски сликар XV века, јеромонах Филипос. Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 445 εικ. 355.

[432] Овај детаљ, присутан и на мозаичкој представи Успења из манастира Христа Хоре у Цариграду (1315-1321), срећемо на једној икони прве половине XV века из манастира св. Јована Богослова на Патмосу. В.: *Patmos: treasures od the monastery*, 111, 137 сл. 10.

појавило на делу зографа Лонгина (табла 8 IV а) са олтарске преграде Пиве, да би га шездесетак година касније радећи у истом манастиру Јован поновио са мањим изменама (табла 8 IV ђ). Лонгинов предложак, намењен уском и високом облику даске, код Јована је незнатно проширен и обогаћен. Он попрсја светих мелода - св. Јована Дамаскина, св. Јована Химнографа и св. Козме Мајумског са доње ивице оквира, где су позиционирани на Лонгином делу, измешта на прозоре грађевина[433]. У доњем делу сцене одступа од предлошка мењајући детаље какви су масивно постоље свећњака испред одра и осам анђела унутар тамноплавог сегмента мандорле, која је око Христове фигуре пурпурна и неправилне форме. Упокојење Мајке Божије оплакују две жене чија се попрсја виде на прозорима високих грађевина у позадини. Апостоли пристижу на облацима у пратњи по једног анђела, укључујући и Тому, коме Богомајка пружа свој појас[434]. У врху поља Богородицу на престолу у округлој мандорли два анђела носе ка вратима раја, која друга два анђела управо отварају, док је у сегменту неба посутог звездама Христос који дочекује Мајку. Друго иконографско решење Успења развијеног типа такође је присутно у иконописачкој пракси зографа Јована и налази се на наличју морачке иконе св. Саве Српског, св. Симеона Немање, Стефана Вукановића и св. Кирила Фолозофа (табла 8 IV ж). Оно се појављује и на икони непознатог аутора из Пећке патријаршије (табла 3 IV з). Карактеристичним га чини присуство великог броја анђела различитих чинова који испуњавају простор широке Христове мандорле унутар које је ужа, зракаста, у којој он стоји. Богородичин одар носе апостоли, а поред архијереја окружују га жене и групе верних. На прозорима бедема у позадини су попрсја св. Козме Мелода и св. Јована Дамаскина, а на небу су облаци са попрсјима апостола. У врху сликаног поља је полукружни сегмент неба са вратима раја која отварају анђели. На делу из пећке ризнице задржани су исти елементи, али је приказан тренутак пред само пресељење велике мандорле са Христом, Мајком Божијом и хоровима анђела у рај, док је пар анђела у лету (ваз)носи. Неуобичајено је живо гестикулирање

[433] О представљању светитеља, најчешће светих монаха, у оваквом „архитектонском раму“ в.: Ćurčić S., *„Living Icons“ in Byzantine Churches: Image and Practice in Eastern Christianity*, in: *Spatial icons. Performativity in Byzantium and Medieval Russia* (ed. by Alexei Lidov), Moscow 2011, 192-202.

[434] О давању појаса апостолу Томи од стране Богородице код: Давидов-Темерински А., *Циклус Успења Богородице*, у: *Зидно сликарство манастира Дечана, грађа и студије*, Београд 1995, 186-187 нап. 48-50.

апостола и верних око одра, који покретима и експресивним изразима лица изражавају различита осећања. Сликари обновљене Пећке патријаршије иконопишући Успење Богородице избегавају иконографске искораке каквих има у иконопису Охридске архиепископије тог времена, а инспирисани су старијим предлошцима из зидног сликарства. То је случај са иконом Успења са епистила Полошког манастира (прва четвртина XVII века) на којој се Христос наднео над Богородичин одар и целива образ своје мајке држећи њену душу у виду повијеног новорођенчета, што је решење преузето са фреске у Полошком[435].

Међу сачуваним делима српског иконописа нема много тема инспирисаних искључиво књижевним саставима византијских песника и химнографа. Једна од њих је ***„Шта да ти принесемо, Христе“***, илустрација Анатолијеве стихире која се пева на Божић и прославља Родитељку Господа и Рођење Христово[436]. Само једна икона, из ризнице Дечана (табела 40, табла 8 V), илуструје начин на који је ова тема сликана у српском иконопису између 1557. и 1690. године. Средишњи део централног поља заузима монументална представа Богородице Кириотисе са малим Христом на престолу окружена апостолима, архијерејима, мудрацима са Истока, пастирима и анђелима. Њена фигура пропорционално је већа у односу на остале учеснике у сцени, чиме је симболично наглашен доживљај Богородице као Дара који свет и људски род приносе Богу[437]. Друга иконографска тема инспирисана делима византијских песника и химнографа у иконопису обновљене Пећке патријаршије је ***„О Тебе радујетсја“***, једна од чешће илустрованих Мариолошких тема у поствизантијској уметности[438]. Иако је присутна у програму

---

[435] Епистил из Полошког чува се у Музеју и галерији икона у Кавадарцима. Поповска-Коробар, *Полошки манастир Св. Ѓорѓи*, 39-40, кат. бр. 9 (са старијом литературом), сл. 9.

[436] Ова стихира гласи: *„Шта да ти принесемо, Христе, Теби који си се нас ради на земљи јавио као човек? Јер свака твар, Тобом саздана, благодарност Ти приноси: анђели - песму; небо - звезду, мудраци – дарове; пастири - дивљење; земља - пећину; пустиња - јасле; а ми - Матер Дјеву. Предвечни Боже, помилуј нас!“*. Starodubcev T., *Sticheron "What shall we offer you, Christ". A description and a painting*, Cahiers Balkaniques 31 (Paris 2000), 21-37; *Енциклопедија православља II*, 776.

[437] Татић-Ђурић, *Типологија Богородице*, 641 са литературом у нап. 58.

[438] Реч је о песми васкрсног осмог гласа Октоиха, насталој у VIII веку, која се приписује св. Јовану Дамаскину, а гласи: „*О Тебје радујетсја, Благодатнаја, всјакаја твар, ангелски собор и человјечески род, освјашчени храме и рају словесниј, из ње јаже Бог воплотисја и младенец бист, прежде век сиј Бог наш, ложесна би твоја престол сотвори, и чрево твоје пространје је небес со дјела. О Тебе радујетсја благодатнаја всјакаја твар, слава Тебје*“. Дувакина Е. В., *Проблемь иконографий «О Тебе радуется» в связи с росписыч собора Ферапонтова манастыря*, Ферапонтовский сборник, вып. 1 (Москва 1985), 190-191; Геров Г., *«О тебе радуется» в балканската живопис от XV-XVIII век, Древне русское искусство. Балкань. Русы,* Санкт

зидног сликарства бројних цркава на Балкану, а била је изузетно популарна у критском и руском иконопису од XV до XVIII века[439], у српском иконопису су сачувани примери малобројни (табела 41, табла 8 VI а). Две иконе похрањене у Музеју Македоније (табла 8 VI б, в), пореклом из лесновског манастира, није могуће са сугурношћу приписати српским иконописцима, али ће ипак бити размотрене. Најједноставније иконографско решење примењено је на икони зографа Андреје Раичевића из Поблаћа (табела 41, табла 8 VI а). На њој је у горњем делу сликаног поља чеоно приказана Богородица са малим Христом на престолу у мандорли окруженој анђелима, док су у доњем групе пророка, међу којима је и Претеча, мученика, краљева, архијереја, пустиножитеља и светих жена[440]. Оваква композиција наликује иконописаним илустрацијама 148. и 150. псалма („*Све што дише нека хвали Господа*“). Дела из Музеја Македоније иконографски су сложенија, а оквири око централног поља су иконописани и на њима су фигуре или попрсја пророка. На млађој икони (табла 8 VI в) су све групе светитеља распоређене у пејзажу у коме се и поред оштећења виде крошње дрвећа, а два анђела у врху између себе држе текст похвалне песме „*О Тебе радујетсја*“[441]. На старијем остварењу (табла 8 VI б) Богородица и Христос на престолу у трочетвртинском ставу окренути су удесно, а пејзаж је разуђенији. Решења поменутих примера се по броју учесника не могу поредити са изузетно сложеним композицијама критских и руских иконописаца[442].

Петерсбургъ 1995, 220-227; Кукијарис С., *Представе тропара у поствизантијском сликарству*, ЗЛУМС 32-33 (Нови Сад 2002), 160.

[439] Током XIV века је тема „*О Тебе радујетсја*“ најпре била укључена у литургију апостола Јакова, а затим у литургију св. Василија Великог. У словенским текстовима литургије св. Василија Великог са почетка XVII века налази се цео текст песме „*О Тебе радујетсја*“ и она се пева током Великог Поста, али и 1. јануара, на Бадњи дан и Богојављење. В. шире и са примерима у зидном сликарству: Николић-Новаковић Ј., *„О Тебе радујетсја“ у зидном сликарству касног средњег века у Македонији*, Ниш и Византија II (Ниш 2004), 344-347.

[440] Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 101-103 сл. 38. У оваквој иконографској поставци Богородица је Престо и Црква, како описује св. Јован Дамаскин у химни о Рождеству Христовом: *„Њене руке носе Вечност, а њено крило постаје престо херувима, (...) престо на којем анђели посматрају свог Господара и Творца*“. Примере из средњовековне химнографије са изворима в. код: Татић-Ђурић, *Химна “ΕΠΙ ΣΟΙ ΧΑΙΡΕΙ”*, 394-396.

[441] У корист тезе да није реч о делу српског аутора иду текст на свитку св. Јована Дамаскина исписан на грчком језику и стилска сродност овог дела са неколико икона из збирке Музеја Македоније, на којима се сликари паралелно користе и грчким и српскословенским: *Христа на престолу са апостолима, Деизиса са апостолима* и *св. Јована Претече са житијем*. В.: Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 261-263, 276, кат. бр. 67-69, 88, сл. 67-69, 88; Серафимова, *Кучевишки манастир*, сл. 92.

[442] Уп.: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830), Τόμος 2*, 93, εικ. 45.

3. 3. Иконографија анђела, пророка, старозаветних тема и светитеља

Различити ***анђеоски чинови*** - херувими, серафими, престоли, анђели и арханђели често су сликани на иконама српских аутора у доба обновљене Пећке патријаршије у оквиру Христолошких и Мариолошких тема. Самостално су приказивани само арханђел Михаило и Сабор арханђела. Зографи поштују традиционална иконографска решења избегавајући уношење нових елемената, иако је њима обиловала оновремена сликарска пракса критских иконописаца[443].

Арханђел Михаило[444] је на сачуваним иконама из времена обновљене Пећке патријаршије (табела 42, табла 9 I) најчешће приказиван фронтално и допојасно како у високо подигнутој десници држи исукани мач, док у левици има сферу са Христовим монограмом. Неуобичајене појединости на делу анонима из Драјчића (табла 9 I а) представљају украси у виду груписаних бодљи на раменима арханђела и попрсје Христа са склопљеним јеванђељем унутар сфере. На малобројним примерима је архистратиг Михаило представљен у пуној фигури. Један од њих је икона из Музеја Македоније (Апендикс I кат. бр. 26), коју је стилски тешко приписати радионицама домаћих иконописаца, упркос томе што је сигнирана српскословенским језиком. На друге две, из епархијског двора у Тузли и Мораче (табела 42, табла 9 IV љ, I ђ), Михаило је у друштву св. Јована Претече, односно окружен сценама анђеоских чуда и у спуштеној левици има развијени свитак[445]. Још једна морачка икона са допојасним приказом арханђела Михаила, дело попа Страхиње из Будимља, може се сврстати међу сложенија решења, јер се на горњој ивици оквира појављују епизоде *Чудо у Хони*, *Сабор арханђела* и *Пад*

---

[443] О популарном иконографском типу арханђела Михаила као тријумфатора и психопомпа в.: Габелић С., *Из живописа цркве у Мелетеву код Пскова: арханђео - тумач снова*, Зограф 28 (Београд 2000-2001), 121-132; Leontakianakou I., *Une creation post-byzantine: l'archange Michel triomphant et psychopompe*, Зограф 33 (Београд 2009), 145-158. В и: Steyn R., *Archangel Michael as "Icon" in the Byzantine and Post-byzantine periods*, dissertation for the degree of magister artium in Greek and Latin studies, in the faculty of Humanities University of Johannesburg, Johannesburg 2008 (http://ujdigispace.uj.ac.za/bitstream/handle/10210/3143/Steyn.pdf?sequence=1).

[444] Култ арханђела Михаила појављује се већ у ранохришћанској уметности, а свој пуни процват доживљава током поствизантијске епохе. Габелић С., *Циклус Арханђела у византијској уметности*, Београд 1991 (САНУ, посебна издања, књ. DCX, одељење историјских наука књ. 16), 22, 24. О апотропејском значењу представа арханђела као чувара улаза у храмове: Tatić-Đurić M., *Archanges gardiens de porte à Dečani*, у: *Дечани и византијска уметност средином XIV века*, Београд 1989, 359-366; Геров Г., *Ангелите - пазители на входа*, ЗРВИ XLVI (Београд 2009), 435-443.

[445] Текст свитка арханђела Михила са иконе из Тузле у литератури није прочитан, а ми то нисмо могли учинити због лошијег квалитета репродукције. Ракић, *Иконе Босне и Херцеговине*, 105-106.

Јерихона[446]. Циклуси анђеоских јављања су на иконама ретки, а најопширније су приказани на икони попа Страхиње из Мораче (табла 9 I ђ) и икони Христа на престолу из Леснова (Апендикс I кат. бр. 20), која можда није дело српског сликара. Састоје се од 13, односно 15 епизода. Иако су циклуси тематски различито опредељени - морачки посвећен анђеоским јављањима, лесновски чудима из циклуса арханђела, четири сцене су им заједничке: *Сабор анђела, Чудо у Хони, Три Јевреја у огњеној пећи* (у две епизоде на икони из Леснова) и *Јављање анђела Валааму*[447]. Лесновски пример се програмски ослања на живописани циклус из наоса манастира Лесново, а близак му је и циклус из зидног сликарства Кучевишта (1631), такође сачињен од 15 епизода, са којим има девет заједничких (*Пад Сатане, Сабор анђела, Жртвовање Исака, Јављање анђела Валааму, Јављање арханђела Исусу Навину, Три Јевреја у огњеној пећи, Данило у лављој пећини, Чудо у Хони и Чудо у Дохијару*)[448].

Тема ***Сабора арханђела***[449] присутна је на малом броју примера (табела 43), међу којима је и једна оштећена икона из Кучевишта која се не може са сигурношћу везати за продукцију српских радионица. Иконографски предложак два дела из манастира Св. Тројице код Пљеваља подразумева приказ групе арханђела скиптроносаца одевених у дивитисионе са лоросом и огртачем[450]. Михаило и Гаврило између себе држе сферу (табла 9 II а), односно двоструку мандорлу ромбоидног облика са попрсјем Христа (табла 9 II б).

На иконама српских сликара обновљене Пећке патријаршије самостално су приказивани само ***свети пророци*** Илија и Јован Претеча. Број сачуваних икона ***св. пророка Илије*** у иконопису обновљене Пећке патријаршије није велики. Пар дела са допојасним представама у централном пољу из Музеја Македоније и Леснова (табела 44), нажалост није могуће са сигурношћу укључити у токове српског иконописа. На оба остварења светитељ је приказан фронтално и

[446] Габелић, *Циклуси арханђела*, 235, сл. 226а.
[447] Уп.: Габелић, *Поствизантијски циклус арханђела*, 35-37, сл. 2; Иста, *Циклуси арханђела*, 232-234, 240-243; Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 255-256.
[448] Радојчић С., *Лесново*, Београд 1971, XI; Габелић, *нав. дело*, 245-247, сл. 235-236.
[449] Прослављање Сабора арханђела Михаила установљено је током прве половине IV века, док је празник Сабора св. арханђела Гаврила успостављен тек у IX столећу. *Енциклопедија православља III*, 1654-1655 (са наведеном литературом).
[450] Када се арханђели приказују у пару, било самостално или у оквиру композиције Сабора, хијерархија и вековна традиција налажу сликање Михаила на левој, а Гаврила на десној страни. Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, 86 са литературом у нап. 550.

допојасно, а на лесновском је окружен са 12 сцена из житија[451]. Усамљен је пример призренске иконе малог формата на којој ***св. Илији у пећини храну доноси гавран***[452]. Преостала дела приказују ***Илијино Вазнесење на небо***, описано у Другој књизи о царевима (2, 11). Популарности ове теме у поствизантијском иконопису допринела је њена баптизмална симболика. На иконама из Доње Битиње и Св. Тројице Пљеваљске (табла 9 III а, в) се устаљено иконографско решење појављује у сажетој форми, док је у развијеном облику присутно на двостраној икони из ризнице Пећке патријаршије (табла 9 III б). На њој пророк у десници држи крај свог огртача који спушта на земљу пророку Јелисеју док се у кочији у коју су упрегнута четири коња узноси на небо.

Св. Јован Претеча спада у ред чешће сликаних светих личности у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије (табела 45), што је случај и у критском и кипарском иконопису тог времена[453]. Преовлађују фронталне, допојасне представе (табела 45, табла 9 IV а-з). Мање је оних у пуној фигури (табла 9 IV и-љ), док су житијне иконе (табла 9 IV м-њ) и иконе Усековања и Обретења главе (табла 9 IV о-р) ретке. На свим сачуваним примерима Претеча је насликан у хаљини од камиље длаке - кострети са огртачем, како десницом благосиља[454].

---

[451] Оваква иконографија пророка заснива се на патристичким текстовима. У њима је св. Илија истакнут као старозаветни узор монашког живота, претеча новозаветног отшелништва због опита пустиножитија крај потока Хорат, где му је храну доносио гавран (*Прва књига о царевима* 17, 1-6). Петковић, *нав. дело*, 28, 30-31.

[452] О теми код: Петковић, *нав. дело*, 33. Уп. са хиландарским примером на наличју литијске иконе из XIV века код: Пајић С., D'Amico R., *„Између обала Јадрана" - Богородица Пелагонитиса: заједничка иконографска тема српског и италијанског сликарства*, Ниш и Византија IX (2010), 305-307, 317.

[453] Култ и иконографија св. Јована, Крститеља и Претече Господњег, последњег пророка Старог и првог светитеља и мученика Новог Завета, почели су да се развијају већ од IV века. О иконографији св. Јована Претече у византијској уметности: A. Masseron, *Saint John Baptiste dans l'Art*, Paris 1957; I. Kalavrezou, *Helping Hands for the Empire: Imperial Ceremonies and the Cult of Relics at the Byzantine Court*, in: *Byzantine Court Culture from 829 to 1204* (ed. Henry Maguire), Washington D.C., Dumbarton Oaks Research Library and Collection 1997, 70-75. За представе св. Јована Претече у критском и кипарском иконопису в.: Talbot-Rice, *The Icons of Cyprus*, 79-80. У српској средини је на популарност представа св. Јована Претече могло утицати то што су се његове реликвије - десница и део главе, како се претпоставља, између 1557. и 1690. године налазиле у ризници Пећке патријаршије након што су крајем XIII века пренете из Жиче. После Велике Сеобе губи им се траг. Највероватније је реч о реликвијарима који се данас чувају у катедрали у Сијени, где је Претечина десница, односно у светогорском манастиру Дионисијату, где је део Јованове главе. У прилог таквом закључку говоре српскословенски натписи на њима. Ћоровић-Љубинковић М., *Претечина десница и друго крунисање Првовенчаног*, Старинар н. с. V-VI (Београд 1954-1955), 105-114; Ракић З., *Радул*, 70; Поповић Д., *Sacrae Reliquiae Спасове цркве у Жичи*, у: *Под окриљем светости*, 213-214, 221-224.

[454] Овај аскетски приказ одеће св. Јована следи описе из јеванђеља (Мт. 3, 4; Мк. 1, 6). Татић-Ђурић, *Икона Христовог Крштења*, 129 нап. 14; Нитић, *Циклус св. Јована Претче*, 76-77.

Поред архаичнијег решења које Претечу представља без крила, са свијеним или развијеним свитком у левици (табла 9 IV а, д, к, љ, м), у српском иконопису је присутан и иконографски образац крилатог кефалофороса (табла 9 IV б, в, г, е, ж, и, н, њ), актуелан у поствизантијском иконопису тог времена[455]. Има и прелазних решења на којима је св. Јован само кефалофорос без крила (табла 9 IV ђ) или има крила и развијени свитак (табла 9 IV з, л), односно крилати је кефалофорос са развијеним свитком (табла 9 IV и, н, њ). На опрез приликом анализе иконе св. Јована Претече из Гориоча (табла 9 IV а), у овом раду оквирно датоване у крај XVI или почетак XVII века, обавезују позније интервенције откривене након конзервације, када су се указале две сигнатуре које светитеља именују Крститељем[456]. Св. Јован је на делима српских мајстора равноправно сигниран и као Претеча (табла 9 IV в, ж, и, љ, м, н) и као Крститељ (табла 9 IV а, б, д, ђ). Они варирају положај Јованове деснице у гесту благосиљања, па је поред уобичајаног става пред грудима сликају и високо подигнуту (табла 9 IV в, з, и, н), односно спуштену у страну (табла 9 IV е). Дугачки штап завршен крстом као инсигнија светитеља присутан је на већини допојасних представа, изузимајући примере из Никољца и Црколеза (табла 9 IV ђ, з), али је занимљиво да је на приказима у пуној фигури он најчешће изостављен. На једној од њих, из Подврха (табла 9 IV ј), иконографија представе св. Јована одговара Деизисном предлошку, јер је он у трочетвртинском ставу окренут улево, руку испружених у гесту молитве. Приликом сликања Претечине косе тежи се наглашавању праменова у виду чуперака који треба да дочарају неочешљану косу пустињака, што је устаљена

[455] Приказивање св. Јована са крилима утемељено је на описима из дела пророка Малахије (Малах. 3, 1) и јеванђелиста (Мт. 11, 10; Мк. 1, 2; Лк. 7, 27) у којима се онај који ће најавити долазак Месије Христа назива анђелом. Касније су апострофирани и надограђивани у богослужбеним и литургијским текстовима у којима се Претеча назива „*земаљским анђелом и небеским човеком*“, литерарним изворима који су инспирисали настанак иконографског типа Претече са крилима крајем XIII века. У Србији се он први пут појављује у живопису цркве Св. Ахилија у Ариљу. Захваљујући критским сликарима постао је веома популаран у поствизантијској уметности. О иконографском типу крилатог Претече код: Haring W., *The Winged St. John the Baptist. Two Examples in American Collections*, The Art Bulletin, Vol. 5, No. 2 (Dec. 1922), 35-40; Татић-Ђурић М., *Икона Јована Крилатог из Дечана*, Зборник Народног музеја VII (Београд 1973), 39-51 (са старијом литературом); Lafontaine-Dosogne J., *Une icone d´Angélos au Musée de Malines et l´iconographie de St Jean-Baptiste ailé*, Bulletin des Musées royaux d´Art et d´Histoire 48 (1976), 121–144; Schwartz E., *The Angel of the Wilderness: Russian Icons and the Byzantine Legacy*, *Byzantinoslavica* vol. 58 (1997), 169- 174; Lymberopoulou A., *A Winged Saint John the Baptist icon in the British Museum*, in: *Apollo* vol. CLVIII N°. 501 (2003), 19–24; Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, 163 са списком литературе у нап. 1226.

[456] На овај податак указала ми је др Светлана Пејић из Републичког завода за заштиту споменика културе, на чему јој овом приликом захваљујем.

пракса у критском иконопису[457]. У случајевима када Претеча у руци има развијени свитак, на њему је по правилу исписиван текст јеванђеља по Матеју у скраћеном облику (Мт. 3, 2) или са још једним придодатим стихом (Мт. 3, 1-2; Мт. 3, 2; 3, 10). Само се зограф Андреја Раичевић на крушедолској икони (табла 9 IV в) одлучује да свитак са текстом стихире на вечерње Усековања главе св. Јована Претече смести у дну сликаног поља[458]. Секира при корену дрвета, коју Претеча у својој проповеди помиње као на казну припремљену за непокајане на Другом Христовом доласку (Лк. 3, 9; Мт. 3, 10), појављује се крај десне ноге пророка на малобројним, углавном репрезентативним примерима из Дечана, пећке ризнице и Старе сарајевске цркве (табла 9 IV и, н, њ). За неке приказе св. Јована у пуној фигури, као што је онај са иконе кир Георгија и зографа Козме (табла 9 IV и) проналазимо аналогије у критском иконопису[459].

Мали број *житијних икона св. Јована Претече* може се поуздано приписати српским сликарима обновљене Пећке патријаршије[460]. Међу њима, упркос српскословенском тексту на свитку у Претечиним рукама, није дело из Музеја Македоније (Леснова?), јер су све композиције на оквиру сигниране грчким језиком[461]. У дела српских аутора са представама св. Јована Претече са житијем убрајају се остварења зографа Јована из Никољца, анонима из Пећке патријаршије и зографа Радула из Старе сарајевске цркве (табла 9 IV м, н, њ), али и оне показују разноликост иконографских решења. Док зограф Јован одлучује да у централном пољу наслика Претечу без крила и посуде са одсеченом главом, његов ученик Радул се опредељује за сложенији предложак, па се иконографија централне представе његовог дела ослања на критске предлошке који св. Јована

[457] *Icons of the Orthodox Comunities of Albania*, кат. бр. 38.
[458] Петковић, *Сликар Андреја Раичевић у Крушедолу*, 122.
[459] В.: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830), Τόμος 2*, 437 εικ. 354.
[460] Иако су поједине сцене из житија св. Јована Претече самостално биле присутне већ од VI века, прве иконе светитеља са житијним циклусом се у византијском сликарству појављују од XI века, а најстарије сачувано дело датира из XIII столећа. Иконе развијене тематике присутне су и у поствизантијском сликарству на Балкану. Већина композиција из житија заснована је на тексту јеванђеља, изузимајући сцене *Анђео води малог Јована у пустињу, Сахрана св. Јована Претече* и *Три обретења*, које за литерарни извор имају апокрифне текстове. Нитић, *нав. дело*, 84-85 са старијом литературом у нап. 53. За примере из бугарског иконописа тог времена в.: Stoyanova M., *Le cycle de la vie de saint Jean-Baptiste dans l'Orient chretien I*, Venise 1990, 140-187. Посебно је опширан житијни циклус св. Јована Претече на икони из Националне уметничке галерије у Софији, која се првобитно налазила у цркви Св. Николе у Враци. В.: Паскалева К., *Икони от България*, София 1981, 180 сл. 60.
[461] Поповска-Коробар, *Лесновски манастир*, 81-82, кат. бр. 11; Иста, *Икони од музејот на Македонија*, 263, кат. бр. 69 (са старијом литературом), сл. 69.

приказују како се у трочетвртинском ставу молитвено обраћа Христу у сегменту неба, док је његова одсечена глава положена у посуду на тлу[462]. Овакав приказ је сличан пола века старијој хиландарској икони зографа Георгија Митрофановића (Апендикс III, кат. бр. 8). На иконама из Никољца и Старе цркве у Сарајеву је по 14 епизода из житија светитеља, док их је на икони из ризнице Пећке патријаршије 18 и издвојене су у засебна поља уоквирена резбареним мотивом тордиране траке. Сцене заједничке у сва три циклуса су: *Благовести Захарији, Сусрет Захарије и Јелисавете, Рођење св. Јована Претече, Бекство Јелисавете у планину/Скривање због покоља Витлејемске деце, Захарију убијају пред жртвеником, Сусрет (Разговор) Христа и св. Јована Претече у пустињи, Христос на гумну, Јован крштава народ, Крштење Христово, Јован пред Иродом/Јован опомиње Ирода и Усековање главе св. Јована Претече*[463]. Сликари најчешће варирају избор и број сцена које су следиле после Претечиног Рођења, пре Христовог Крштења и пре и после Усековања главе светитеља. У циклусима Претечиног житија најмањи је број епизода везаних за његово детињство, које за извор имају списе апокрифа. Сцена *Анђео* (Уриел) *одводи малог Јована у пустињу* појављује се на примерима из Никољца и Старе цркве у Сарајеву, док је на осталим иконама нема. *Проповед св. Јована Претече народу* могла је бити приказана као једна композиција, што је случај на икони из Старе цркве у Сарајеву, или у две епизоде као *Проповеди народу* и *Проповеди Јудејима (књижевницима и фарисејима)* на делима из Никољца и ризнице Пећке патријаршије[464]. Сцена *Крштења цариника и војника*, која претходи Христовом Крштењу, приказана је само на примеру из Старе цркве у Сарајеву. Од догађаја који су претходили Усековању обично је приказивана епизода *Одвођења Претече у тамницу/Јован у тамници*, која је изостављена само на икони из Никољца. *Иродова гозба* је по правилу представљана у тренутку када Иродијади доносе одсечену Претечину главу, а нема је једино на икони из Старе цркве у Сарајеву.

---

[462] Уп.: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 145 εικ. 80; *Icons of the Orthodox Comunities of Albania*, кат. бр. 31.

[463] О иконографији сцена Јованова детињства, Сусрета (Разговора) са Христом, Проповеди народу, Јудејима, књижевницима и фарисејима и Крштења народа са примерима код: Нитић, *нав. дело*, 77, 81-82 нап. 75-77, 79-81, сл. 5-6, нап. 3, 4, 6, 17; Војводић Д., *На трагу изгубљених фресака Жиче (I)*, Зограф 34 (Београд 2010), 73 нап. 13-14.

[464] О иконографији Јованових проповеди: Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile*, 186-191, 194-197; Нитић А., *Циклус проповеди св. Јована Претече*, у: *Зидно сликарство манастира Дечана*, 161-164; Иста, *Циклус св. Јована Претече*, 79-81.

Од догађаја који су следили после Усековања најпре је сликано *Прво Обретење главе св. Јована Претече*, као на икони из Никољца где је у доњем десном углу поља са Усековањем. Епизода *Погребења Претечиног тела у Севастији и Лукина жеља да га понесе са собом у Антиохију* приказана је само на иконама из Старе сарајевске цркве и ризнице Пећке патријаршије, на којој је, судећи по сачуваним остацима иконописа, било придодато и *Друго обретење.* Избор сцена на икони зографа Радула иде у прилог тези да је сликар имао прилике да види житијну икону зографа Јована у Никољцу, јер задржава исти програм, придодајући му само епизоду *Иродове гозбе*[465]. Пракса сликања одређених тематски сродних сцена у континуитету појава је карактеристична за житијне иконе и није примењена само на Радуловом делу. Српски сликари често доследно не поштују хронологију догађаја и редослед сцена, иако је најчешће присутна пракса да су оне распоређене тако што најпре теку дуж горње странице оквира, а затим наизменично на левој, десној и доњој страни.

У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије самосталне представе ***Усековања*** и ***Обретења главе св. Јована Претече*** сасвим су ретке. Сачувана је само једна икона Усековања, похрањена у Народном музеју у Београду (табла 9 IV о), настала непосредно пре Велике Сеобе[466]. У поствизантијском иконопису је најчешће примењивано решење које подразумева тамницу у позадини, присуство џелата и погнутог или клечећег Претече непосредно пред одрубљивање главе или након тога. Зограф Димитрије се одлучује да на поменутој икони прикаже тренутак непосредно после Усековања када војник враћа мач у корице, Претечино тело у тамници још крвари, а Салома, у царском орнату, прихвата одсечену главу пророка у златну посуду. Слична иконографија Усековања присутна је и у сцени из циклуса Претечиног житија на иконама из Никољца и Старе цркве у Сарајеву, као и на фрески из Црколеза, иако је представа Саломе искључена[467]. Бојени слој пар преосталих икона *Обретења*

[465] Ракић З., *Радул*, 71-72. Занимљиво је да је у Никољцу Претечин циклус представљен и на зидним сликама. Петковић, *Зидно сликарство*, 182.
[466] Ракић З., *Сликар Димитрије*, 229-232 са примерима Усековања из Србије и источнохришћанског света у нап. 61. Уп.: Нитић, *Циклус св. Јована Претече*, 81-82.
[467] Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу,* 38 сл. 23.

главе св. Јована Претече (табла 9 IV п, р) веома је оштећен[468]. Оне следе познате иконографске обрасце, са извесним разликама у појединостима попут димензија одсечене Претечине главе и сликане архитектуре.

Гостољубље Аврамово (Прва књига Мојсијева 18, 1-19) је старозаветна тема најчешће сликана у српском иконопису између 1557. и 1690. године (табела 46). Приказивана је и на надвратницима, о чему ће више речи бити приликом анализе сачуваних иконостасних преграда и њихових делова[469]. У XVI и XVII веку Гостољубље Аврамово је фаворизовано као једини аутентични праобраз Свете Тројице, што је у складу са препорукама Стоглавог сабора[470]. Окосницу свих решења чине представе три анђела који седе за округлим столом на коме је нешто хране[471]. Десницама благосиљају, а у левицама имају скиптре (табла 9 V а, в, г) или свијене свитке (табла 9 V д). Означени су крстастим нимбовима унутар којих је уобичајени криптограм, што је у складу са сигнатуром Света Тројица којом је иконографска тема по правилу обележавана, јер се Гостољубље сматра префигурацијом Новозаветне Тројице[472]. На једној од икона Гостољубља из Гориоча (табла 9 V б) уобичајена места Авраама и Саре су замењена, па је Авраам на десној, а Сара на левој страни. На њој је и клупа на којој анђели седе посебно декоративно решена. Само на пар дела (табла 9 V а, г) у позадини нема сликане архитектуре, док на осталим ентеријер дома дочаравају ниски зид и висока прочеља преко којих су велуми[473].

Представе ***Новозаветне Тројице*** су у српском иконопису између 1557. и 1690. године малобројне (табела 47) и следе уобичајени, основни иконографски

---

[468] Обретења главе св. Јована Претече су ретки догађаји из живота светитеља који нису описани у јеванђељима, већ у апокрифним текстовима. Нитић, *нав. дело*, 84-85 са литературом у нап. 54.

[469] Малицкий М., *К истории композиции ветхо заветной Троицы*, Seminarium Kondakovianum 2 (1928) 35–34; Χαραλάμπους-Μουρίκη Ντ., *Η παράστασις της Φιλοξενίας του Αβραάμ σε μια εικόνα του Βυζαντινού Μουσείου*, Δελτίον ΧΑΕ 3/4 (1962-1963) 87–114; Салтыков А. А., *Иконография «Троици» Андрея Рублева*, in: *Древнерусское искусство XIV–XV веков* (ed. О. И. Подобедова), Москва 1984, 77–85; Пејић, *Пустиња*, 147 са литературом у нап. 9; Hunt P., *Andrei Rublev's Old Testament Trinity Icon: Problems of Meaning, Intertextuality and Transmission*, Symposion 7–12 (2002–2007), 15–46.

[470] Острогорски, *Одлуке Стоглава о сликању икона*, 191-192.

[471] Анђели симболизују „икону Бога" коју је Авраам видео и поклонио јој се павши ничице (Пост. 17:17). Поповић Р., *Седми Васељенски сабор - његов одјек у црквеној уметности*, 81.

[472] О крсту у нимбу око главе анђела у средини: Meyendorff J., *L'iconographie de la Sagesse divine dans la tradition byzantine*, CA 10 (1959) 268–269.

[473] Употреба велума води порекло из античког Рима. Бабић, *Краљева црква у Студеници*, 196-198.

образац[474]. Разлике су у појединостима. На икони из ризнице Дечана (табла 9 VI а) је нимб Бога Оца двоструки - кружни унутар ромбоидног, а представа Духа Светог је спуштена у нивоу ликова Бога Оца и Христа. На делу из Челебића (табла 9 VI б) Христос држи склопљени кодекс, који је на примеру из Дечана отворен, а Бог Отац има развијени свитак, као и на оштећеној икони из Никољца (табла 9 VI в) [475]. Једна икона Новозаветне Тројице из Збирке Секулић, оквирно датована у крај XVII века, није узета у разматрање јер је стилски ближа сликарству XVIII столећа[476].

На сачуваним делима српског иконописа обновљене Пећке патријаршије највише је ***представа апостола*** Петра, Павла и Луке, док су ређе приказивани св. Јован Богослов, Јаков, Вартоломеј, Матеја, Тома, Анрej и Симон. Обичај заједничког приказивања *св. апостола Петра и Павла* није изостао ни у овом раздобљу. Српски иконописци овај пар апостола по правилу сликају како стоје у трочетвртинском ставу окренути један ка другом и између себе држе модел цркве (табела 48, табла 9 VII), а Петар у руци може имати и склопљени кодекс (табла 9 VII а, б)[477]. На делима из Гориоча и Радијевића (табла 9 VII а, в) је основно решење употпуњено представом Христа који благосиља из полукружног сегмента

[474] Тема Новозаветне Тројице у први план истиче јединство и једносуштност три личности Бога - Оца, Сина и Духа Светог. Њена иконографија је у византијској уметности уобличена у XI веку најпре на минијатурама, да би се у зидном сликарству појавила у XIII столећу. Лик Бога Оца приказиван је у виду Старца Дана, чија је иконографија саображена визији пророка Данила (Дан. VII, 9). Gerstinger H., *Űber Herkunft und Entwicklung der anthropomorphen byzantinisch-slawischen* Trinitätsdarstellungen des sogenannten Synthronoi-und Paternitas-(Otéchestwo) Typus, *Festschrift W. Sas-Zaloziecky zum 60. Geburtstag, Gray 1956, 79-85;* Ретковская Л. С., *О появлении и развитии композиции Отачество в русском исскустве XIV-XVI веков*, Древнерусское искусство XV - начала XVI веков, Москва 1963, 235-261; Лазарев В. Н., *Об одной новгородской иконе и ереси антитринитариев,* Культура древней Руси, Москва 1966, 101-112; *Енциклопедија православља I,* 212-213. О најстаријим примерима у византијској (црква Богородице Кубелицике у Костуру) и српској средњовековној уметности (Матеиче): Καστορια S. J, *Une édition monumentale et une fresque restée inédite,* Orientalia christiana periodica XIX (1953), 429-430; Ђурић В. Ј., *Византијске фреске у Југославији,* Београд 1975, 70; Грозданов Ц., *Охридско зидно сликарство XIV века,* Београд 1980, 165; Grujić R., *Ikonografski motiv sličan induskom Trimuratu i staroj srpskoj likovnoj umetnosti,* Tkalčićev zbornik I (Zagreb 1955), 99-107; Ракић З., *Радул,* 44-45. О Именима Божијим у Тројству: Татић-Ђурић. *Мистички Логос и његова слика*, 11, 14 нап. 22.

[475] У каталогу дечанске ризнице (Шакота, *Дечанска ризница*, 117) су текстови свитака Бога Оца и Христа замењени.

[476] Бајић-Филиповић, *Збирка икона Секулић*, 32, бр. 7.

[477] Једно непубликовано дело из Збирке икона Секулић апостоле приказује у полуфигури, а Петар у десници има кључ. Његове одлике сугеришу да припада токовима иконописа XVIII века. Бајић-Филиповић, *нав. дело*, 34 кат. бр. 10.

неба, а храм у рукама апостола је вишекуполна конструкција[478]. Фигуре св. Петра и св. Павла појављују се у оквиру сложене програмске целине на икони из ризнице Пећке патријаршије на ободу уз Деизис (кат. бр. 87). Занимљиво је да у српском иконопису нема икона које приказују загрљене апостоле, што је предложак радо коришћен у грчком, критском и итало-критском иконопису[479]. Иако је на једној са обе стране насликаној икони зографа Радула из Старе цркве у Сарајеву (табела 50, табла 10 II а), на чијем су наличју цар Константин и царица Јелена, у лику светитеља представљеног уз кнеза Лазара најпре препознат лик св. апостола Павла, у литератури је указано на то да је по свему судећи реч о св. пророку Јелисеју[480].

У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије релативно је мало икона на којима је приказан ***св. апостол Лука*** (табела 49, табла 10 I а-г) и све су из позног раздобља, настале у последње две деценије пред Велику Сеобу[481]. На њима је заступљено неколико иконографских предложака. Најједноставнији је онај са допојасном представом св. Луке на делу из Никољца (табла 10 I а), а само је на једној Радуловој икони из Старе цркве у Сарајеву, сада у парискоj збирци

---

[478] О представама храма који заједнички држе апостоли Петар и Павле: Davidov-Temerinski A., *The Jerusalem rotunda or the heavenly Jerusalem? Interpreting the image of the church held by the apostles Peter and Paul,* in: *New Jerusalims Hierotopy and iconography of sacral spaces*. Edited by Alexei Lidov, Moscow 2009, 699-724. О „моделима" храмова у рукама светитеља и ктитора као „слици подигнуте цркве" код: Маринковић Ч., *Слика подигнуте цркве: представе архитектуре на ктиторским портретима у српској и византијској уметности*, Београд 2007.

[479] Уп.: Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине,* 267-268, 272-273

[480] Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине*, 151-152.

[481] Култ св. апостола Луке је у српској средини уобличен захваљујући деспоту Ђурђу Бранковићу, на чију су иницијативу мошти овог угледног апостола пренете из Рогоса и похрањене у Стару цркву на смедеревском гробљу. Након што су Турци 1459. године освојили Смедерево, реликвије су склоњене у цркву Св. Луке у Купинику у Срему, а потом пренете у манастир Косијерево у Захумско-херцеговачкој епархији, где се и данас налази стопало, за које се верује да је Лукино. О преносу моштију св. Луке у Србију: Поповић Д., *Мошти светог Луке - српска епизода*, у: *Под окриљем светости,* 295-317; Митровић, Марковић, Ненадовић, *Свети Лука и његов култ као светог врача у српском народу*, 366. О иконографији и култу: Милановић В., *Култ и иконографија светог Луке у православљу до средине XV века*, у: *Црква Светог Луке кроз вијекове*, Научни скуп поводом 800-годишњице цркве Светог Луке у Котору, Котор 1997, 73-103. О делу моштију из манастира Косијерево: Митровић, Марковић, Ненадовић, *нав. дело,* 366 сл. 2. Постоји предање да је апостол Лука израдио чудотворну икону Богородице Београдске, која је као паладиј града сматрана нерукотвореном, а између 1557. и 1690. године се налазила у цркви Успења Богородице у Београд-махали у Цариграду. Новаковић С., *Насеља Београђана и њихова црква Успенија Св. Богородице од 1521. године у Цариграду*, Нова Искра годиште 1, год. 1-4 (Београд 1897), 195-179; Дероко А., *Београдска икона Богородице у Цариграду*, Старинар III-IV, 1952-1953 (Београд 1955), 217-221; Sabados M. I., *Le don du voïvode Ştefan Lăcustă del Moldavie à l' église des Serbes de Constantinople,* Зограф 28 (Београд 2000-2001), 139-142; Татић-Ђурић, *Икона Богородице Београдске,* 199-212.

Фламарион, св. Лука приказан у пуној фигури у пару са св. апостолом Јованом. Најсложенију програмску целину представља Радулова житијна икона из Мораче (табла 10 I б). У централном пољу морачког дела и на икони зографа Димитрија из београдске Збирке Секулић (табла 10 I в) св. Лука је приказан *за штафелајем*, у тренутку када слика икону Богородице[482]. Радулова *житијна иконе св. Луке* (табла 10 I б) јединствена је не само у иконопису обновљене Патријаршије, већ и у поствизантијском иконопису, јер слични циклуси нису познати[483]. Ова програмска целина настала је по наруџбини племена Ровчана, које је прослављало св. Луку, а централно поље окружује 14 сцена из житија апостола, описаног у апокрифном тексту[484]. У недостатку предложака сликар је користио решења из циклуса Христових посмртних јављања, Дела апостолских и сцена из житија других светитеља, попут св. Николе, прилагођавајући их изабраној теми[485]. На некима од њих инспирисан свакодневним животом вешто уноси елементе жанра, попут свирача различитих музичких инструмената[486]. На основу поређења двеју представа апостола Луке који слика икону Богородице (табла 10 I г) долази се до занимљивих закључака, имајући у виду да су оне дела учитеља и ученика, настала

[482] Образовање и широка интересовања овог апостола, лекара (Кол. 4, 14), сликара и писца условили су да се у његову иконографију уврсте прикази сцене *Св. Лука слика икону Богородице*. Предање о апостолу Луки као сликару прве Богородичине иконе појавило се у VIII веку, али је упркос снажном култу у византијском и српском средњовековном сликарству он релативно ретко приказиван као сликар. Иако је опште прихваћено да је за живота Богородице у Палестини Лука урадио три њене иконе - *Одигитрију* са Понта (сада у Кастанији код Верије), *Елеусу Кикску* на Кипру и *Дешњакињу* у Мега Спилиону на Пелопонезу, у словенској традицији им је придодата и икона Перивлепте Тихвинске у Вилни. Предање му приписује ауторство над још око 600 икона широм света. Међу њима су нека светогорска остварења - *Мировилица* у Дионисијату, *Гликофилуса* у Филотеју, *Портаитиса* у Ивирону и *Тројеручица* у Хиландару, али и иконе *Богородице Јерусалимске, Владимирске, Смоленске* и *Корсунске*. Ништа мањи није значај св. Луке као јеванђелисте. Bacci M., *Il Pennello dell'Evangelista. Storia delle Imagini sacre attribuite a San Luca*, Pisa 1998; Милановић, *нав. дело*, 73-100; Ракић З., *Радул*, 72-75; Исти, *Сликар Димитрије*, 226 нап. 58; Митровић, Марковић, Ненадовић, *нав. дело*, 364-366; Heldman M., *St. Luke as Painter:Post-Byzantine Icons in Early-Sixteenth-Century Ethiopia*, in: Gesta vol. 44, No. 2 (2005) (published by International Center of Medieval Art), 125-148; Татић-Ђурић, *Икона Богородице Београдске*, 206 нап. 48; Иста, *Богородица Владимирска*, 323-341; Иста, *Икона Одигитрије и њен култ у XVI веку*, 541 нап. 68-72, 547 нап. 125; Татић-Ђурић, *Тројеручица Светога Саве*, 573, 575-576 нап. 54, 62; Иста, *Богородица Страсна*, 614-615; Иста, *Типологија Богородице*, 633-643; Иста, *Чудотворне иконе Богородице*, 645-646 и даље.

[483] Прикази св. Луке као иконописца који за штафелајем слика икону Богородице чешћи су у сликарству минијатура. В.: Смирнова, *Смотря на образ древних живописцев*, 106-134.

[484] Петковић, *Српска уметност*, 162-163; Ракић З., *Радул*, 157-158, кат. бр. 7 (са старијом литературом), сл. VIII-IX.

[485] Ракић З., *нав. дело,* 72-75.

[486] О приказивању музичких инструмената у српској уметности: Пејовић Р., *Представе музичких инструмената у средњовековној Србији*, Београд: САНУ 1984; Иста, *Могући барокни утицаји на представама музичких инструмената у српској ликовној уметности 17. и 18. века*, Свеске: часопис за књижевност, уметност и културу год. 10 бр. 51-52 (Београд 2000), 101-109.

у кратком временском размаку. Зограф Димитрије понавља иконографско решење свог искуснијег претходика Радула, дајући себи ограничену слободу у варирању појединости. Из светлих у тамне мења боје апостоловог хитона и химатиона и зида са две полукружно завршене слепе аркаде у позадини, а нижем сточићу за сликарски прибор додаје отворе на бочним странама. Једина значајнија разлика између предлошка и „копије“ огледа се у кадрирању композиције, јер Димитрије смештањем централног поља под полукружни лук сужава простор, додајући у врху сликаног поља сегмент неба са попрсјем Христа Анђела Великог Савета који благосиља. Радул бира широки кадар обухватајући вешто постављеном композицијом и две високе грађевине иза зида[487]. Оба остварења сврставају се у ред једноставнијих приказа св. Луке док слика икону Богомајке, што је јасно када се упореде са иконографски развијеним замислима које поред сложеније решених ентеријера подразумевају и присуство Богородице која позира држећи у наручју малог Христа, односно персонификације Премудрости[488].

Пар сачуваних икона ***св. Јована Богослова*** у иконопису обновљене Пећке патријаршије (табела 50, табла 10 II б, в) припада опусу зографа Лонгина и следи устаљену иконографију[489]. Настале су у последњој четвртини XVI века и приказују апостола у пуној фигури. На икони из Ломнице (табла 10 II б) аутор се одлучује за архаичнији, фронтални став, који је на познијем делу из ризнице Дечана (табла 10 II в) замењен трочетвртинским ставом. На минејној икони за септембар (табла 11 IX а) представа св. Јована ближа је ломничком остварењу. Разлике у моделовању фигура одраз су фазе у сликаревом раду о којој ће касније бити више речи. У ломничком опусу зографа Лонгина срећемо и појединачне представе ***апостола Матеја, Вартоломеја*** (табла 10 II ђ) *и* ***Јакова*** (табела 50). Св. Вартоломеја и св. Јакова у пару слика и зограф Радул на једној икони из Старе цркве у Сарајеву (табела 50, табла 10 II е). Самосталне представе ***св. апостола***

[487] Ракић З., *Сликар Димитрије*, 225-226 сл. 6.
[488] Изглед његове ауторске иконе Одигитрије није могуће поуздано утврдити. Она је представљала важан аргумент иконофила у време иконоборства. Иконама св. Луке на којима он слика Богородицу приписивана су исцељујућа и чудотворна својства. Klein D., *St. Lukas als Maler der Maria. Ikonographie der Lukas Madonna*, Berlin 1933, tab. XVII, 2, 19; Ђурић, *Иконе*, бр. 91, таб. CXVIII; Onasch K., *Die Ikonenmalerei*, Leipzig 1967, fig. 56, 17; Татић-Ђурић, *Икона Одигитрије и њен култ у XVI веку*, 539 (са изворима у напоменама); Иста, *Тројеручица Светога Саве*, 576 са примерима из илуминираних рукописа на стр. 579; Смирнова, *Смотря на образ древних живописцев*, 120-130 сл. 123 и даље.
[489] О иконографији св. Јована Богослова у византијској уметности: Prolović J., *Socrates and St. John the Apostle, the interchangeable similirity of their portraits*, Зограф 35 (Београд 2011), 1-20.

Томе су у иконопису обновљене Пећке патријаршије ретке. Пример иконе из цркве Св. Николе у метохијском селу Кијево (табела 50, табла 10 II г) јединствен је по иконографском решењу које апостола представља у пуној фигури како у високо подигнутој десници држи своју одрану кожу. На ово остварење, коме није пронађен пандан у поствизантијском иконопису, у науци је већ указано[490]. Иако лик једног младог апостола са кодексом у рукама, приказаног крај св. Јакова на икони из Пећке патријаршије (табла 10 II д), иконографски одговара св. Томи, у одсуству сигнатуре због сличности са обрасцем сликања св. апостола Филипа, то није могуће поуздано тврдити.

На сачуваним иконама ***светих архијереја*** најчешће је сликан св. Никола, док остатак чине разноврсне али малобројне представе светих отаца у чину архијереја. Све их карактерише наглашена фронталност. Десницама благосиљају, док у левицама по правилу држе склопљене кодексе.

Иконографија ***св. Николе***, угледног архијереја и мирликијског чудотворца, у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије следи устаљене обрасце[491]. На око тридесетак икона св. Никола је приказан у попрсју, пуној фигури, на престолу и са сценама из житија (табела 51, табла 10 IV). Најједноставнији иконографски образац подразумева *допојасни приказ* светитеља одевеног у фелон са омофором. У левици, најчешће покривеној, држи склопљени кодекс (табла 10

[490] Икона је настала на основу словенског текста „*Дела апостола Томе*“, а илуструје једну епизоду мучења апостола и чудесних васкрсења која су се посредством одране коже апостола догодила током његове мисионарске делатности у Индији. Најпре је св. Томи по наређењу кнеза Левкија кожа одрана за казну што је његову супругу Арсенију превео у хришћанство и крстио. После њене трагичне смрти скоком са куле Тома жену васкрсава пребацивши своју одрану кожу преко њеног тела, а потом васкрсава и тринаесторо мртвих пребацујући своју кожу преко њихових гробова. Након што је овим чудима учинио да читави градови поверују, јавља му се Христос који га исцељује обложивши му тело одраном кожом која у потпуности зараста, да би се затим на облаку упутили ка другим апостолима окупљеним око самртног одра Богомајке. Радовановић, *Икона св. Томе са одераном кожом*, 229-238.

[491] Св. Никола спада у ред најпоштованијих светих покровитеља, заштитника и брзих помоћника у хришћанском свету. Рођен је у првој половини IV века у Мири у Ликији. Већ у V столећу развија се његов култ, а препознатљиви иконографски лик светитеља уобличен је током IX и X века. По преносу моштију у италијански град Бари (1087), култ св. Николе шири се на Балкан и у Русију. Уз св. Стефана и св. Јована Претечу био је један од најчешће приказиваних светитеља у српском средњовековном сликарству. Ševčenko N. P., *The Life of Saint Nicholas in Byzantine Art,* Torino 1983, 18-24; Радовановић, *Свети Никола. Његово житије и чуда у српској уметности*, 9-17, 40-41. В. и: Ракић З., *Радул*, 86-87. Св. Николи је као личном заштитнику св. Симеона Немање био посвећен северни параклис Богородичине цркве у Студеници. Бабић, Ћирковић, Кораћ, *Студеница,* 81; Тодић Б., *Фреске, Манастир Студеница*, Београд 1986, 169; Ђорђевић, *Програм Богородичине цркве у Студеници*, у: *Студије српске средњовековне уметности*, 212, 215, 218 нап. 44 нап. 77; Чанак-Медић, Тодић, *Манастир Студеница*, 113-122.

IV а, б, в, ђ, ж, и, к, л), који је отворен само на дечанској икони непознатог аутора с краја XVI века и на њему је текст јеванђеља по Луки (6, 17). Могла су му бити придодата попрсја Христа и Богородице (табла 2 IV г, д, е, з, ј) који му враћају омофор и јеванђеље, знаке епископског достојанства[492]. Попорсје св. Николе је на иконама из Дечана, Грачанице, Пријепоља и Подврха у централним пољима житијних икона (табла 10 IV ћ, у, ф, ч). Ретке самосталне представе светитеља *у пуној фигури* појављују се на иконама из Гориоча и Дрсника (табла 10 IV м, о). У пуној фигури је св. Никола насликан и у централним пољима житијних икона из Подврха и Никољца, без Христа и Богородице (табла 10 IV х, ц). На делу из Гориоча сликар се одлучује за гест благосиљања високо подигнутом десницом у страну, који срећемо и на икони св. Николе у пуној фигури са допојасним Христом из Пећке патријаршије (табла 10 IV н), док у левици подигнутој у страну има склопљени кодекс (в. и табла 10 IV љ, м, х). Такво решење је у руском сликарству одлика посебног иконографског обрасца приказивања св. Николе, а у српском средњовековном иконопису се појављује на икони из Барија[493].

Решења примењена на иконама *св. Николе на престолу* показују извесне иконографске разлике. На већини њих светитељ је приказан како седи на широком престолу, ногу положених на супедион и обема рукама придржава отворени кодекс, док му у горњем делу поља Христос и Богородица враћају јеванђеље и омофор. Док Андреја Раичевић на два своја дела (табла 10 IV љ, р) и аноним на икони из Пећке ризнице (табла 10 IV е) светитеља сликају одевеног у полиставрион са различито стилизованим крстовима, Лонгин се одлучује за фелон са омофором испод кога је стихар са рекама[494]. Устаљеном решењу он додаје полукружни сегмент неба у врху сликаног поља са цитатом из Беседе на гори (Мт. 5, 12) и сцену другог јављања св. Николе Стефану Дечанском, када му је вратио вид испред Пантократоровог манастира у Цариграду. Странице кодекса у рукама

[492] Они су му одузети након што је током Првог Васељенског Сабора ошамарио јеретика Арија В.: Walter, *Art and Ritual of the Byzantine Church*, 11, 101-103.

[493] Преображенский А. С., *О происхождении и смысле иконографического типа св. Николы „Зарайского“*, у: *Лазаревские чтения. Искусство Византии, Древней Руси, Западной Европы* 4 (XXXV), Материалы научной конференции 2011, Москва 2012, 215-542. На икони из Барија, дару Стефана Уроша III, св. Никола је у полиставрион. В.: Ђорђевић И. М., *О првобитном изгледу српске иконе св. Николе у Барију*, Зборник Филозофског факултета 14 (Београд 1989), 111-123.

[494] Реке на стихару су на одећи архијереја присутне од прве половине XIV столећа. Тодић Б., *Сликарство припрате Зрза и богослужење Страсне седмице*, Зограф 35 (Београд 2011), 214 нап. 30. Полиставрион носе само најугледнији црквени великодостојници. О његовој употреби у: Walter, *Art and Ritual of the Byzantine Church*, 14-16.

св. Николе на престолу отворене су само на иконама из Велике Хоче и Челебића, али и на представи св. Николе на престолу кир Георгија и Козме зографа из Дечана (табла 10 IV х), чије решење одступа од осталих гестом благосиљања подигнутом десницом у страну. На њима је исписан текст Христових поука апостолима из јеванђеља по Луки (6, 17), односно Матеју (10, 33). Икона св. Николе на престолу из ризнице Пећке патријаршије показује висок степен иконографске и стилске сличности са једним хиландарским радом исте тематике из друге четвртине XVII века (уп. табла 10 IV с, т). Као *„Брзи Помоћник“* св. Никола је сигниран на делу из Гориоча и на житијним иконама зографа Лонгина из Дечана и анонима из Грачанице (табла 10 IV м, ћ, ф)[495].

Најсложенија иконографска остварења су *иконе св. Николе са житијем* (табла 10 IV ћ-ч)[496]. На оквиру око централног поља сликан је различит број епизода из житија светитеља које су издвојене у засебна сликана поља, а дуж доње и(ли) горње ивице су могле бити приказане у континуитету. Најмањи број епизода, пет, сачувано је на Лонгиновој икони из Дечана (табла 10 IV ћ)[497]. На грачаничкој икони (табла 10 IV ф) их је десет и њима су обухваћени најважнији догађаји из житија светитеља. 12 сцена програмска су окосница једне житијне иконе из Музеја Македоније (табела 51) коју није могуће са сигурношћу приписати српском иконописцу. Дуж оквира иконе из Никоља (табла 10 IV ч) распоређено је 16 епизода, а најопширнији програм од 18 сцена из житија св. Николе заступљен је на иконама кир Георгија и зографа Козме из Дечана и зографа Радула из Подврха (табла 10 IV х, ц). На дечанском примеру је изостављен приказ *Рођења св. Николе*, па циклус почиње *Посвећењем св. Николе за ђакона, свештеника и архијереја*, сценом присутном и на примеру из Подврха, чији циклус почиње уобичајеним епизодама Рођења и Поласка у школу. На обе иконе приказане су композиције: *Св. Никола се јавља Константину и Евлавију, Избављење тројице мужева у тамници, Избављење три човека од мача, Спасавање Димитрија из мора, Св. Никола се јавља Стефану Дечанском, Св.*

[495] Култ св. Николе као Скоропомоћника доживљава процват током XVI и XVII века. Петковић, *Зидно сликарство*, 68, 92.
[496] О житијним иконама св. Николе у Византији: Patterson Ševčenko, *The Vita Icon and the Painter as Hagiographer*, 149-165.
[497] На дасци нема трагова који би потврдили да је осим леве постојала нека друга страница оквира.

Никола враћа вид Стефану Дечанском и *Успење св. Николе*[498]. Икона св. Николе и фрескописаних циклуса посвећених овом архијерају било је у црквама и манастирима чији је патрон: Никољцу (седамдесете године XVI века), цркви Св. Николе у Великој Хочи (1572), Подврху (1613/1614) и Чабићу (друга половина XVII века)[499].

Један број светих архијереја приказан је на делима из XVII века (табела 52). Ради се о иконама ***Св. Три Јерарха***, ***св. Григорија Богослова***, ***св. Евтимија, св. Јакова, св. Јована Постника, св. Павла IV, св. Атанасија Александријског, св. Лазара Праведног и св. Ахилија***. За своје иконе (табла 10 III а, г, д) зограф Андреја Раичевић бира једноставне предлошке: допојасно приказује *св. Атанасија Александријског* и *св. Лазара Праведног* одевене у полиставрион са омофором, односно у фелон са омофором. *Св. Три Јерарха* слика у сакосима са омофором, а не у полиставрионима[500]. На једној икони из Црколеза (табла 10 III ђ) локални мајстор је светитеља у полуфигури сигнирао као св. Ахилија, а насликао у хитону и химатиону, што иконографски не одговара представи архијереја.

У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије паралелено су неговани иконографски обрасци ***светих ратника*** као *патрицијa* и *војника* са ратном опремом у пуној фигури (ретко кефалофороса), *на престолу* и *на коњу* (табела 53, табла 11 I, II, III). У складу са традицијом српског средњовековног сликарства најчешће је коришћен предложак ратника са војничким атрибутима, иако је социјална структура ктитора у овом раздобљу измењена, па се та пракса не

---

[498] О циклусима св. Николе у српском средњовековном сликарству: Ševčenko, *The Life of Saint Nicholas*, 35-36, 40; Patterson-Shevchenko N., *The life of Saint Nikolas in Byzantine Art*, Torino 1983. О иконографији сцена из житија у византијском и српском средњовековном сликарству: Радовановић, *Свети Никола - Житије и чуда у српској уметности*; Кесић-Ристић С., *Циклус Св. Николе*, у: *Зидно сликарство манастира Дечана*, Београд 1995, 311-317.

[499] Петковић, *Зидно сликарство*, 92, 181-182, 165-166, 173-174, 177-178, 207-208, 210-211; Ђурић, *Фреско сликарство манастира Градишта у Паштровићима*, 276; Пајкић, *Цркве у Великој Хочи*, 166-182; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 361; Радовановић Ј., *Два ретко представана чуда св. Николе у старом српском сликарству*, ЗЛУМС 11 (Нови Сад 1975), 275-280; Петковић, *Морача*, 81-92, 265-270.

[500] Њихов распоред је уобичајен: први слева је св. Василије Велики, у средини је св. Јован Златоусти, а до њега св. Григорије Богослов. Уп.: Пајић, *Представе и култ Три јерарха у поствизантијској уметности*, 59-72. Сваки архијерej одевен у сакос је слика Христа. В.: Mantas, *The iconographic subject "Christ the Vine"*, 358 нап. 358. О сакосу достојанственика у средњовековној Србији: Стародубцев, *Сакос црквених достојанственика у средњовековној Србији*, 523-550.

може у потпуности приписати њиховој припадности војним сталежима[501]. На основу сачуваних икона може се закључити да је у обновљеној Патријаршији по снази предњачио култ ***св. Георгија***, а да су му следовали култови ***св. Димитрија, св. Теодора Тирона и Стратилата*** и ***св. Сергија и Вакха,*** заступљени на значајно мањем броју примера[502]. Представе светих ратника у орнату мученика са крстом у руци, у туници са огртачем, видимо на Лонгиновим иконама св. Георгија и св. Димитрија са олтарске преграде Ломнице (табла 11 I г, II а), као и на делу анонима из Крушедола. Као мученик са венцем на глави св. Георгије је допојасно приказан и на једној позној икони из Црколеза (табла 11 I б). То је случај и са св. Сергијем на икони из Челебића (табла 11 II б) чија је иконографија блиска решењу Андреје Раичевића са једног млађег хиландарског дела (Апендикс III кат. бр. 24)[503]. У разматрање није узета икона из Збирке Секулић која Св. Сергија и Вакха представља као мученике, јер је стилски ближа сликарству прве половине XVIII века[504]. На малобројним *допојасним* представама ***св. Георгија*** (табела 53, табла 11 I а-в) сликари не одступају од устаљене иконографије лика светитеља који се по правилу приказује у млађој животној доби, без браде. Св. Георгије је као ратник са копљем у десници и мачем и штитом у левици приказан на иконама из Дечана, Призрена и Мушникова, а на овој последњој светитељ у левици држи своју одсечену главу[505]. Иконе св. Георгија *у пуној фигури* (табела 53, табла 11 I г, д, ђ) показују међусобну иконографску зависност. Иако Лонгин св. Георгија приказује као патрицију и мученика коме у десницу ставља крст, у његовој левици слика мач у корицама, а у врху поља представља Христа у попрсју који светитељу преко анђела шаље венац и мач. То су елементи које ће из његовог дела преузети зограф Јован сликајући икону за олтарску преграду Пиве, али ће кључан утицај на

---

[501] О иконографији светих ратника у српској средњовековној уметности: Тасић Д., *Живопис певничких простора Св. Апостола у Пећи*, Старине Косова и Метохије IV-V (Приштина 1971)237-253; Марковић, *О иконографији светих ратника у источнохришћанској уметности*, 567-630. О светим ратницима у одећи касноантичких дворјана: Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, 159-160; Ђорђевић И. М., *Представе светог Димитрија у српским властеоским задужбинама из времена Немањића,* у: *Студије српске средњовековне уметности*, 94-95.

[502] У Византији се култ св. Георгија развија од VI века, а његов центар је Лида у Палестини. В.: Ракић З., *Радул*, 83-85; Popović B., *The Cycle of Saint George in the Territory of the Peć Patriarchate*, 97 нап. 11 и даље.

[503] О иконографији св. Сергија и св. Вакха: Марковић, *Појединачне фигуре светитеља у наосу и параклисима,* 255 са старијом литературом у нап. 139.

[504] Бајић-Филиповић, *Збирка икона Секулић,* 30, br. 3, tabla III.

[505] О икони св. Георгија из Никољца у овом тренутку није могуће дати суд јер још увек није публикована, а помиње се у једном тексту новијег датума (Зарић, *Ризница икона у Никољцу*, 214).

уобличавање његовог иконографског решења извршити зограф Георгије Митрофановић[506]. Став св. Георгија који у високо подигнутој десници држи дугачко копље, спуштеном левицом додирује балчак мача, о десном боку носи тоболац са стрелама, а о лакту леве руке лук, први пут се појављује на Митрофановићевој хиландарској икони с почетка XVII века (Апендикс III, кат. бр. 5). Ово иконографско решење је нешто раније примењено на хиландарској икони св. Димитрија (Апендикс III, кат. бр. 18) приписаној Јовану. И између дела зографа Јована и Радула на којима је приказан св. Георгије приметан је висок степен иконографске сличности. Оба решења остају у оквирима фронталне, архаичне форме приказа светог ратника у ставу контрапоста[507]. Млађи уметник следује Јовановом прототипу, а разлике су у избору оружја и појединостима. На Радуловом делу из Подврха (табла 11 I ђ) светитељ у подигнутој десници има исукани мач, у левици његове корице, о рамену штит. Лука и стрела о боку нема, а у врху сликаног поља је попрсје Христа Старца Дана који благосиља. Овом решењу композиционо је блиска једна руска икона св. Теодора Стратилата из Музеја Московског Кремља (1557) на којој је у горњем делу сликаног поља Гостољубље Аврамово[508]. Св. Георгије је *у пуној фигури* насликан и у централном пољу житијних икона из Чајнича и Мораче (табла 11 I л, м). Док зограф Радул на морачкој икони остаје при иконографском обрасцу који је применио у Подврху пет година раније, аутор старије иконе из Чајнича светитеља представља користећи се популарним иконографским обрасцем критског иконописа[509]. Св. Георгије је кефалофорос у трочетвртинском ставу окренут ка сегменту неба из кога се помаља Христос, стављајући му на главу пурпурни венац, док дијалошки текст на свицима наглашава мученичко страдање светитеља декапитацијом и награду непропадивим венцем. Сличан предложак се појављује на икони критског сликара Јована Мангафе из цркве св. Илије у Бусовачи (1620), која потврђује

[506] Иконе св. Георгија се у српској средини на иконостасима појављују у време краља Милутина. Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 30-31.

[507] На сличан начин Радул приказује св. Георгија и у живопису. Уп. са представом светитеља из Црколеза: Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, 20 сл. 8.

[508] Преображенский, *Традиций ктиторской иконографии в убранстве Благовещенского Собора*, 50, 52 ил. 8.

[509] Иконографско решење из Чајнича послужило је као прототип за житијну икону из Благаја, датовану у пету деценију XVIII века. Рибаревић-Николић И., *Житијска икона св. Ђорђа Кефалофороса из Благаја код Мостара*, Саопштења XVIII (Београд 1986), 239-244; Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, кат. бр. 69, 152-153. Још аналогија из критског сликарства в. код: Којић, *О икони светог Ђорђа из Чајнича,* 242-243.

присуство критских иконографских предложака икона св. Георгија на територији обновљене Пећке патријаршије[510]. На икони *св. Георгија на престолу* из Челебића (табла 11 I е) зограф Јован варира свој предложак из Пиве. Светитељ, сигниран као великомученик, у десници има копље, у левици држи две стреле, о левом рамену има лук, док је мач у корицама прислоњен уз десну ивицу наслона једноставног, масивног престола. Аноним из Пећи (табла 11 I љ) опредељује се да у десницу светог ратника у централном пољу житијне иконе стави мач у корицама. На иконама *св. Георгија на коњу* по правилу је коришћен итало-критски предложак ратника који дугачким копљем пробада аждају (табла 11 I ж-к)[511]. На сачуваним примерима српског иконописа примењено је исто решење са свим појединостима: пропетим коњем, пурпурним огртачем који се вијори, високом кулом на чијем су врху краљ и краљица и принцезом која је у подножју и држи поводац везан око врата немани. Оно је на иконама из Белог Поља код Пећи и Радијевића (табла 11 I з, ј) обогаћено појединостима попут тоболца са стрелама и мача о појасу светитеља, сегмента неба са Руком Господњом која благосиља и личностима на балкону крај краља и краљице. На икони из Белог Поља принцеза стоји тик уз главу аждаје и ставља јој поводац око врата.

У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије сачуване су три *житијне иконе св. Георгија* (табла 11 I л-м), а значајан је и број циклуса житија светитеља у зидном сликарству тог времена (Никољац код Бијелог Поља, цркве Св. Георгија у Рибници, Ломници, Добриловини, Градишпту и Кучевишту, Подгорици и Темској)[512]. Српском аутору није могла бити приписана житијна икона из Полошког (1630) јер се манастир између 1557. и 1690. године налазио

[510] Ракић С., *нав. дело*, 72, кат. бр. 128, 230-232. Уп. и са иконом критског сликара Властоса Јоаниса (1597): Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 1 (Αβέρκιος-Ιωσήφ), 203-204 εικ. 65.

[511] Овај приказ св. Георгија настао је око 1500. године захваљујући критском сликару Ангелосу Акотантосу. О иконографији теме на примеру иконе овог аутора: Vassilaki M., *A Cretan Icon of Saint George*, The Burlington Magazine vol. 131, No. 1032 (Mar. 1989), 208-214 (са старијом литературом). В. и: Χατζηδάκης, *нав. дело*, 143 εικ. 75; Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века*, 68 са литературом у нап. 87-88. Епизода у којој св. Георгије спасава принцезу била је радо читана, јер је у њој истицано витештво као један од највиших моралних чинова. Машниќ М., *Митско и поетско во иконографијата на вранештичката икона "Св. Георгие убива ламја и спасува принцеза*, Спектар-списание за литературна наука 12 (Скопје 1988), 57-65.

[512] Петковић, *Зидно сликарство*, 68. Приказивање циклуса из житија св. Георгија се у византијској уметности усталило од XII века, а најстарије иконе датирају из XIII столећа. Mark-Weiner T., *Narrative Cycles of the Life of St. George in Byzantine Art I-II*, New York 1977; Марковић, *О иконографији светих ратника у источнохришћанској уметности*, 567-626; Ракић З., *Радул*, 83-84.

ван граница обновљене Патријаршије, а стилске одлике дела не упућују на српског мајстора[513]. Најмањи број епизода мучења и чуда св. Георгија - 12, присутан је на житијној икони из Чајнича (табла 11 I л). На икони из Мораче (табла 11 I м) их је 16, а на примеру из Пећке патријаршије 17. Њиховим програмима је заједничко седам композиција, при чему је њихов избор у складу са хронологијом развоја епизода из житија св. Георгија, који је на почетку био фокусиран на страдања, суђење и мучења светитеља, да би тек од XII века биле уведене и сцене чуда[514]. Одређен број сцена заступљен је само на по једној од икона: *Мучење св. Георгија везаног за стуб вешала гребеном* (Чајниче), *Св. Георгија стављају у кладе, Св. Георгију одсецају удове мачем и шибају га, Св. Георгија бију по* устима (ризница Пећке патријаршије), *Св. Георгија бичују, Св. Георгија муче клештима, Св. Георгија муче у кречани, Св. Георгија гребу грабуљама, Св. Георгија пробадају копљима и Св. Георгија муче буктињама* (Морача). Сцена *Св. Георгије испија отров* појављује се на иконама из Чајнича и ризнице Пећке патријаршије, док је епизода *Спасавања дечака (Св. Георгије доводи сина Леонтију)* заступљена само на примеру из Пећке патријаршије. Занимљиво је да у програмима сва три циклуса на иконама нема епизоде *Св. Георгије убија аждају/Избавља девицу*, која је укључена у циклус св. Георгија на житијној икони из Полошког, делу иконописа Охридске архиепископије[515]. Малобројне су и сцене везане за цареву кћи принцезу Александру и њену мученичку смрт. *Александрино преобраћење у хришћанство/Крштење* приказано је само на иконама из Чајнича и ризнице Пећке патријаршије, а њено *Упокојење* само на делу из Чајнича. Ретко су сликане епизоде *Христос се јавља св. Георгију у затвору/Христос доноси венац у тамницу* (Чајниче, ризница Пећке патријаршије)

[513] Икона се чува у Музеју у Прилепу. Поповска-Коробар, *Полошки манастир Св. Ѓорѓи*, 41-42, кат. бр. 11 (са старијом литературом); Митревски Н., *Икона со ликот и житието на св. Горги од Полошкиот манастир (1630)*, у: *Студии за живописот од западна Македонија XV-XVIII век*, Скопје 2009, 188-201.

[514] У византијском сликарству се од X века појављују први циклуси сцена из живота св. Георгија, а у XIII и XIV веку и прве житијне иконе. Житијни циклуси св. Георгија су током XIV века присутни у живописаном програму Старог Нагоричина, Дечана, Ђурђевих Ступова и Речана. Тако формулисана иконографска решења могу се сматрати предлошцима које су сликари поствизантијске епохе користили илуструјући живот овог веома поштованог светог ратника – мученика. Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 72-74 са литературом у нап. 2 и 5; Стевановић Б., *Циклус патрона у цркви Светог Ђођа у Речанима*, Ниш и Византија X (Ниш 2011), 393-404.

[515] Поповска-Коробар, *нав. дело*, 41-42, кат. бр. 11 (са старијом литературом); Митревски, *нав. дело*, 188-201.

и *Анђео целива св. Георгија* (ризница Пећке патријаршије), а док епизоде *Погребења св. Георгија* у програмима житијних икона српских сликара нема, али је присутна на примеру из Полошког. Програмска анализа житијних икона св. Георгија у иконопису обновљене Патријаршије осветљава занимљиве појединости. На икони из Чајнича неке основне епизоде недостају, а присутне су оне сложеније и ретко сликане[516]. На икони из Мораче је кроз 13 композиција истакнуто мученичко страдање које је светитељ претрпео, док су чуда заступљена на само две сцене[517]. Програм житијне иконе из ризнице Пећке патријаршије и избор тема су најобимнији. Неке од сцена су јединствене, попут оне на којој анђео љуби св. Георгија у образ и три епизоде мучења и посмртних чуда (обеда, дизања храма и враћања младића из ропства)[518].

Сачувано је неколико представа ***св. Димитрија*** (табела 53, табла 11 II), али не и житијних икона, упркос томе што је житије св. Димитрија често илустровано у поствизантијском сликарству[519]. На иконама српских аутора св. Димитрије је приказан искључиво као ратник. У пуној фигури је насликан на икони из Ломнице (табла 11 II а), у пару са св. Сергијем на икони из Старе цркве у Сарајеву (табла 11 II б), на престолу док обема рукама држи мач у корицама на делу из Пећке патријаршије (табла 11 II в), а на коњу како дугачким копљем пробада цара Калојана на иконама из Призрена и Бистрице (табла 11 II г)[520]. Иконографија светитеља коју је зограф Јован применио сликајући икону из Челебића заснива се на решењу једне десет година старије хиландарске иконе (в. Апендикс III, кат. бр. 18). За свете мученике на оштећеној икони анонима из пећке ризнице само се

[516] Попис сцена в. и код: Popović B., *The Cycle of Saint George in the Territory of the Peć Patriarchate*, 100.
[517] В.: Popović, *нав. дело*, 105. Аутор на странама 109-110 указује на архаичност оваквог тематског избора у односу на савремене поствизантијске токове.
[518] Уп.: Popović, *нав. дело*, 103, 109.
[519] Walter C., *St. Demetrius: The Myroblytos of Thessalonika*, in: *Studies in Byzantine Iconography*, London 1977, 165-169; Суботић Г., *Из историје сликарства у скопском крају у време турске власти (1)*, ЗРВИ XXXVIII (Београд 1999-2000), 435-442; Смирнова Э., *Иконография жития св. Димитрия солунского: её обновление в русской иконописи конца XVII - начала XVIII века*, ЗРВИ XLIV (Београд 2007), 613-625. Св. Димитрије је током средњег века у Србији био веома поштован светитељ, чији је култ понекад имао примат у односу на култове осталих светих ратника. Ђорђевић, *Представе светог Димитрија у српским властеоским задужбинама из времена Немањића*, 91 (са литературом о култу св. Димитрија у Византији у нап. 1), 94-95.
[520] О Божијој руци у сегменту неба: Kirigin M., *La mano divina nell' iconografia cristiana*, Vaticano 1976, 56-59, 74-75.

може претпоставити да су *св. Сергије и Вакх* (табла 11 III б)[521]. У лику двојице мученика са Радулове иконе из Старе цркве у Сарајеву можда треба видети *св. Ермила и св Стратоника,* пострадале у Сингидунуму[522].

У иконопису обновљене Пећке патријаршије сачувана је само једна икона ***светих Теодора - Тирона и Стратилата***, дело зографа Лонгина из ризнице Дечана (табла 11 III а)[523]. Примењено иконографско решење посебно је занимљиво јер светитељи одевени као ратници седе на столицама пред трокуполним храмом, док су у сегменту неба Христос и Богородица, што није уобичајено јер су свети Теодори обично сликани како стоје у трочетвртинском ставу окренути један ка другом, а у сегменту неба је често само Христос[524]. Аналогија овом решењу у српском иконопису нема, а изражени графицизам и специфичан колорит сугеришу да је Лонгин предложак могао имати у некој руској икони[525]. Иконографски образац св. Теодора који јашу на коњима у пару, присутан и у иконопису Охридске архиепископије на икони из Струшког (1618)[526], у српској средини није био прихваћен.

Свети лекари су међу ређе иконописаним светитељима. Избор српских сликара ограничава се на најпознатије бесребренике, св. Козму и Дамјана, а ликова других светих лекара, попут св. Пантелејмона, св. Јована и Кира нема. Св. Козма и Дамјан су насликани на пар позних икона друге половине XVII века из Пећке патријаршије и Поповљана (табела 54, табла 11 IV а, б). Иконографија њихових ликова не одступа од устаљених предложака византијског сликарства

---

[521] Приказ ратника у одећи патриција настао је на темељима идеје да су монашким заједницама као наручиоцима ближи светитељи са орнатом мученика. Петковић, *Зидно сликарство*, 81.

[522] Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине,*152.

[523] Св. Теодор Стратилат се прославља 8/21. фебруара, а Св. Теодор Тирон 17. фебруара/1. марта. Обојица су пострадала почетком IV века. Поповић Ј., *Житија светих за фебруар*, Београд 1973, 173-182, 323-329; Епископ Николај, *Пролог,* 86, 105.

[524] Иконографски образац светих Теодора у трочетвртинском ставу и Христа који их благосиља из сегмента неба појављује се у византијској уметности XI-XII века, док је у зидном сликарству присутан тек од друге половине XIV столећа. Trifonova, *The iconographical type of saints Theodore Teron and Theodore Stratelates facing each other*, 53-55 нап. 3, 60-61, сл. 12 и 13. О иконографији светих Теодора у византијској и српској уметности: Марковић, *О иконографији светих ратника у источнохришћанској уметности,* 574-577, 594-597, 621; Исти, *Свети ратници из Ресаве. Иконографска анализа*, у: *Манастир Ресава. Историја и уметност*, Деспотовац 1995, 198-204; Војводић Д., *На трагу изгубљених фресака Жиче (II)*, Зограф 35 (Београд 2011), 147-148.

[525] Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 197; Тодић, *Дечани*, 79. Пример верности предлошка оригиналу на примеру руске иконе Царског Деизиса из Палеха (XV век) в. код: Тарасов, *Икона и благочестие*, 280-281.

[526] Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 252, кат. бр. 60 (са старијом литературом), сл. 60.

развијаних од V века, када култ св. Козме и Дамјана јача[527]. На икони из Поповљана (табла 11 IV б) анонимни сликар примењује једноставно иконографско решење представљајући светитеље у пуној фигури у трочетвртинском ставу, са лекарским кутијама у једној и спатулама са кукастим завршетком у другој руци. На делу зографа Радула из ризнице Пећке патријаршије (1673/1674, табла 11 IV а) фронтално приказане фигуре св. Козме и Дамјана у централном пољу над којим је Деизис окружује 16 сцена из њиховог житија[528]. Кутија са медикаментима је само у рукама св. Козме, док св. Дамјан држи бочицу, ретко сликану као атрибут ових светих лекара. Из циклуса бесребреника на оквиру изостављене су представе рођења, крштења, школовања и добијања моћи лечења којима житије св. Козме и Дамјана почиње[529]. Епизоде не прате ни хронологију описаних догађаја[530]. Циклус за окосницу има чудесна исцељења болних (*Св. Врачи исцељују слепог, св. Врачи исцељују хромог, Св. Врачи истерују зле духове из болесног, св. Врачи подижу жену Паладију са самртног одра*), чудесна исцељења у несрећним случајевима (*Човек гута змију, После обеда змија кући човеку растрза утробу, Козма и Дамјан спасавају човека од змије*), исцељење животиња (*Дамјан исцељује камилу, Камила се обраћа људским гласом над Дамјановим телом*), спасоносну помоћ св. бесребрника од напада ђавола (*Малбо доводи своју жену у храм Козме и Дамјана и одлази на пут, Ђаво искушава Малбову жену, Ђаво се заклиње пред олтаром да жени неће учинити ништа нажао, Ђаво бије жену у гори, а Козма и Дамјан је спашавају и св. Козма и Дамјан воде жену у свој храм*) и подсећање на завет бесплатног помагања (*Св. Дамјан узима од исцељене жене (Паладије) три јајета, Христос се јавља Козми у сну*). Оваква програмска замисао највероватније је утемељена на садржају стиха јеванђеља по Матеју (10, 8) пошто су епизоде распоређене следствено цитату којим се Христос обраћа дванаесторици одабраних ученика

[527] Св. Козма и Дамјан, близанци родом из Азије, синови св. Теодоте (1/14. новембар), сликају се у пару као особе средње животне доби одевене у дуге доње хаљине са огртачима. У рукама најчешће имају кутије са лековима или друге атрибуте лекарског позива. У хришћанској историји постоје још два светитељска пара истог имена, пореклом из Рима (1/14. јул), пострадали каменовањем, и Арабије (17/30. октобар), којима су у време цара Диоклецијана одрубљене главе. Ракић З., *Житијна икона св. Кузмана и Дамјана*, 55-56 нап. 3, 8, 9, 19; Исти, *Радул*, 75-76.

[528] Ова икона је привукла пажњу стручне јавности већ од средине XX века и о њој је доста писано. В.: Ракић З., *Житијна икона св. Кузмана и Дамјана*, 53 са историографијом у нап. 1.

[529] Ракић З., *нав. дело*, 56 са аналогијама у нап. 20.

[530] Ракић З., *Радул*, 75-82.

поучавајући их да без накнаде исцељују болесне, васкрсавају мртве и истерују демоне, јер су и дар лечења добили бесплатно. Како у српском сликарству средњег века нема циклуса св. Бесребрника, а у поствизантијском иконопису није пронађен пандан развијеној иконографској замисли Радулове иконе, њу треба сматрати „*најопсежнијим сачуваним циклусом посвећеним св. Кузману и Дамјану у источнохришћанском сликарству*“[531].

Светитељи и светитељке из редова ***светих мученика*** су у значајној мери присутни у тематици српског иконописа обновљене Пећке патријаршије. Међу представама светих мученика су са по једним или два примера заступљене представе ***св. Првомученика Стефана, Четрдесет севастијских мученика, светих Макавеја, св. Стефана Новог*** и ***св. Евстатија Плакиде*** (табела 55). Од светих жена сликане су ***св. Варвара, св. Петка, св. Февронија, св. Недеља*** и ***св. Јулита са сином Кириком*** (табела 55).

После пропасти српске средњовековне државе приметно је слабљење култа ***св. првомученика Стефана***[532]. Један од покушаја његовог оживљавања после 1557. године било је и писање акатиста светитељу крајем XVI века, који је ауторско дело зографа Лонгина[533]. Св. Стефан је на иконама из Болеча код Бјеловара (табла 11 V а) и Св. Тројице Пљеваљске (табла 10 IV љ) приказан у орнату ђакона фронтално у попрсју, односно у пуној фигури. Из разматрања је изузета једна икона св. Стефана из Старе цркве у Сарајеву, јер се стилски не може приписати српском аутору[534]. Једини приказ *Каменовања св. Стефана* присутан је на позној, оштећеној икони непознатог аутора из ризнице Св. Тројице код Пљеваља (табла 11 V б) на којој неуобичајен иконографски детаљ представља висока капа на глави џелата, типична за костим јањичара тог времена[535].

У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије сачувана је само једна икона светих ***Четрдесет мученика из Севастеје*** и реч је о делу из пећке

[531] Ракић, *Житијна икона св. Кузмана и Дамјана*, 56-60 нап. 40; Исти, *Радул*, 78. Уп. са критским примером једне програмски много сажетије житијне иконе св. бесребреника: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830), Τόμος 2*, 430 εικ. 343.

[532] Св. првомученик и архиђакон Стефан је као заштитник породице Немањића у српској уметности средњег века поред св. Николе и св. Јована Претече био један од најчешће сликаних светитеља, а његове представе добијају особен „*српски печат*“. Војводић, *Прилог познавању иконографије и култа св. Стефана у Византији и Србији*, 544-563; Марковић, *Иконографски програм најстаријег живописа цркве Богородице Перивлепте у Охриду*, 120, 122 нап. 82, сл. 2.

[533] Теодоровић-Шакота, *Акатист првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, 205-218.

[534] Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 65-66, кат. бр. 1.

[535] Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[1], 106-107 сл. 40.

ризнице (табла 11 VI а) [536]. Окосницу композиције чине мученици у језеру, парно купатило на десној страни и Христос који благосиља из двоструке ромбоидне мандорле. Српском иконописцу није могуће поуздано приписати једно дело ове тематике из Музеја Македоније у Скопљу (табела 55), чије је решење нешто сложеније. На њему се појављују иконографске појединости којих на претходном примеру нема: у купатило сломљен мучењем улази један од људи из залеђеног језера, док најмлађег међу мученицима мајка извлачи из језера, због чега се златни венац удаљава од његове главе и остаје да лебди.

Представе ***светих Петозарних мученика*** - *св. Евстратија, св. Мардарија, св. Авксентија, св. Ореста и св. Евгенија* су у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије ретке и заступљене су само на оштећеној Радуловој икони из Старе цркве у Сарајеву (табела 55)[537]. Исто се може рећи и за представе ***светих Макавеја***, које чине свештеник Елеазар и Соломонија са седморицом синова - Авимом, Антонином, Елеазаром, Гуријем, Евсевоном, Алимом и Маркелом (табела 55). Пример из ризнице Пећке патријаршије (табла 11 VI б) на чијем је наличју Опело св. Саве уједно једини је сачуван. Једноставно решење петорицу браће приказује у првом, двојицу у другом реду, Елеазара и Соломонију у позадини, док их из двоструке мандорле у врху сликаног поља благосиља Христос[538]. Једина представа ***св. Стефана Новог*** у пуној фигури на једној пећкој икони (табла 10 II ж) следи уобичајену иконографију овог светитеља[539]. Занимљиво је да у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије нема представа ***св. Георгија Новог Кратовца,*** новомученика спаљеног на ломачи 1515.

---

[536] Култ светих Четрдесет севастијских мученика је у српској средини негован од XIII века. О иконографији са примерима код: Радојчић С., *Темнићки натпис – сујеверице средњовековних градитеља о чудотворној моћи имена и ликова севастијских мученика*, ЗЛУМС 5 (Нови Сад 1969), 3-11; Grozdanov C., *Ciklusot na Četiriesette mačenici vo Sveta Sofija Ohridska* u: *Studii za ohridskiot živopis*, Skopje 1990, 42-50; Gavrilović Z., *The forty martyrs of Sebaste in the painted programme of Žiča Vestibule*, in: Studies in Byzantine and Serbian Medieval Art, London 2001, 75-86; Павловић Д., *Култ и иконографија четрдесеторице севастијских миченика у Србији XIII века*, Ниш и Византија VII (Ниш 2008), 293-306.

[537] Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине,* 154 сл. 3а, 155 са примерима критског иконописа на којима су представе мученика слично распоређене у нап. 26. О Петозарним мученицима в.: Габелић, *Манастир Конче*, 128-132.

[538] О култу светих Макавеја код: Ziadé R., *Les Martyrs Maccabées. De l'histoire juive au culte chrétien. Les homélies de Grégoire de Nazianze et de Jean Chrysostome* (Supplements to Vigiliae Christianae. Texts and Studies of Early Christian Life and Language), Leiden–Boston: Brill, 2007.

[539] О иконографији св. Стефана Новог: Смирнова, *Смотря на образ древних живописцев*, 12, 14-15, 34. Житије в. код: Поповић Ј., *Житије и страдање светог преподобномученика исповедника Стефана Новог*, Манастир Ћелије 1959.

године у Софији, иако је он укључен у програм фреско-сликарства Пећке припрате и бројних цркава између 1557. и 1690. године, а његов лик је и на једној хиландарској икони попа Данила из 1667. године, где је у друштву кнеза Лазара (Апендикс III, кат. бр. 30)[540].

У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије су представе ***светих жена мученица*** углавном ограничене на најпознатије међу њима (табела 56)[541]. Култ ***св. Петке*** је у српској средини и после 1557. године био снажан[542]. На три сачуване иконе (табела 56, табла 11 VII в, д, е) светитељка је фронтално приказана и сигнирана само словенским именом Петка, без епитета или додатних топографских одредница. На иконама из Народног музеја у Београду (табла 11 VII в) и ризнице Пећке патријаршије (табла 11 VII д) насликана је у пуној фигури у пару са св. Февронијом, односно св. Недељом[543]. Једну или обе руке држи подигнуте пред грудима, а у десници има крст. На примеру из Народног музеја св. Петка је у црвеном мафориону уместо у монашкој одећи браон, зелене или плаве боје, како је уобичајено (в. хиландарску икону зографа Јована, Апендикс III, кат. бр. 17). Једина самостална допојасна представа св. Петке заступљена је на делу из Поповљана (табла 11 VII е), на коме она у левој руци има посуду са својом одсеченом главом. За разлику од прва два примера чија иконографија одговара св. Петки Епиватској, на овом делу је реч о приказу св. Петке мученице, Римске или Иконијске[544]. У иконографији и рукописима службе св. Петке је у српској средини

---

[540] Ђурић, Ћирковић, Корać, *Пећка патријаршија*, 262 нап. 13; Петковић, *Српска уметност,* 82-84.

[541] О представама светих жена у Византији в.: Gerstel S., *Painted Sources for Female Piety in Medieval Byzantium*, DOP vol. 52 (Washington 1998), 89-111.

[542] Култ св. Петке је у Византији заснован у X веку и био је широко распрострањен у хришћанском свету јер је светитељка прослављана и као брза помоћница. У српску средину је дошао релативно касно, тек у XIII столећу, као култ св. Петке Трновске, након што је мошти св. Параскеве бугарски цар Асен II 1230/1231. године пренео у град Трново, а затим и деспот Стефан Лазаревић у српску Деспотовину, где су биле у Крушевцу (1398-1405) и Београду (1405-1521). *Енциклопедија православља III*, 1429; Суботин-Голубовић, *Утицај преноса моштију св. Петке у Деспотовину на развој њеног култа у српској средини*, у: *България и Сърбия в контекста на византийската цивилизация*, София 2005, 343-354; Поповић Д., *Реликвије свете Петке: Gloria Bulgariae - Gloria Serviae*, у: *Под окриљем светости*, 290-293; Ердељан Ј., *Трново. Принципи и средства конструисања сакралне топографије средњовековне бугарске престонице*, ЗРВИ XLVII (Београд 2010), 205.

[543] У неким крајевима постоји обичај да се празновање св. Недеље помера за недељу по Илиндану, јер су по народном веровању св. Недеља и св. Петка Римска (26. јула/8. августа) две сестре, које треба прослављати заједно. Шеровић, *Црква св. Недеље у Јошици*, 2. То је могло утицати на заједничко приказивање на иконама.

[544] *Св. Петка Римљанка* је после смрти родитеља разделила имање, а због проповедања хришћанске вере изведена је пред римског цара Антонина Пија (138-161. г.н.е.) и стављена на муке које је Божијом помоћи преживела преобративши цара. Посечена је мачем и прославља се 26.

долазило до преплитања и спајања елемената култова све три светитељке са именом Петка: мученица св. Параскеве Римске (2. в.н.е, 26. јул/8. август) и Иконијске (4. в.н.е, 28. октобар/10. новембар) и преподобне Параскеве Епиватске (11. в.н.е, 14/27. октобар), чији земаљски живот није завршен страдањем.

Има података који указују на то да је култ ***св. Варваре*** (4/17. децембар) био жив и развијен у близини седишта Патријаршије непосредно пре и после обнове 1557. године[545]. Чини се да већина српских иконописаца обновљене Пећке патријаршије ипак није располагала адекватним иконографским предлошком св. Варваре, па се догађало да светитељку сигнирају именом св. Варваре, а позајме иконографију св. Петке мученице, попут анонима из Драјчића, или иконографију

јула/8. августа. *Света великомученица Параскева Иконијска*, рођена у време цара Диоклецијана, такође је након смрти родитеља своје велико наследство потрошила на ширење хришћанске вере и помагање сиромашнима, због чега је разгневила угледног генерала римске војске, који ју је ставио на бројне муке. Умрла је након усековања главе, а прославља се 27. октобра/10. новембра. *Преподобна мати Параскева Епиватска* (XI век) је српског порекла. После смрти богатих родитеља који су живели благочестивим животом, девица жељна подвижничког живота најпре одлази у Цариград, где проводи пет година при цркви Пресвете Богородице у Ираклијском предграђу, а затим у Палестину, где ће у јорданској пустињи бити све до тренутка када јој анђео јавља да се врати у родни град јер ће се тамо мирно упокојити. Посредством њених моштију догодила су се многа чудесна исцељења. Свете реликвије преподобне мати Параскеве је цариградски патријарх, у чијем су се поседу налазиле после 1521. године, даровао молдавском војводи Василију Лупулу (1641) који их односи у свој престони град Јаши, где се и данас налазе. Прославља се 14/27. октобра. Најстарији српски препис службе св. Петки датира из XIII века. Поповић Ј., *Житија светих за јули*, Београд 1975, 639-642; Исти, *Житија светих за октобар,* Београд 1977, 591-596; Поповић Д., *Реликвије свете Петке,* 271-290; Суботин-Голубовић Т., *Петка преподобна - Петка мученица*, ЗРВИ XLV (Београд 2008), 177-179 нап. 4 и даље. О култу св. Петке у источној Европи: Mesnil M., Popova A., *Démone et chrétienne: sainte Vendredi*, in: Revue des études slaves, Tome 65, fascicule 4 (Paris 1993), 743-762.

[545] Св. великомученица Варвара пострадала је 306. године. Део моштију светитељке налазио се у Србији до 1521. године, када их је султан Сулејман Величанствени после освајања Београда заједно са осталим значајним реликвијама однео у Цариград. Поповић Ј., *Житија светих за децембар,* Београд 1977, 85-103; Радовановић Ј., *Невесте Христове у живопису Богородице Љевишке у Призрену,* ЗЛУМС 15 (Нови Сад 1979), 122-124; Епископ Николај, *Пролог,* 800; Татић-Ђурић, *Икона Богородице Београдске*, 201. Током треће деценије XVI века је недалеко од тврђаве у Старом Расу код Новог Пазара старањем двојице рашких митрополита - Симеона и Силвестра подигнут манастир посвећен овој светитељки, живописан у другој половини истог столећа. У литератури се појављује податак да је у цркви Св. Николе у Богошевцима код Призрена чувана једна икона св. Варваре, датована између седамдесетих година XVI и почетка XVII века, али њен опис, димензије и репродукција нису објављени. Зидно сликарство у овом храму извели су зографи „*из најуже групе патријаршијских сликара*“ који су седамдесетих година XVI века у околини Призрена живописали храмове Св. Георгија у Горњем Селу, Св. Николе у Готовуши и Св. Јована у Великој Хочи. Такође на тлу Метохије, у селу Кметовце, 7 km удаљеном од Гњилана, забележено је постојање рушевина манастирске цркве посвећене Св. Варвари (раније св. Димитрију) из XIV века. Храм је најпре страдао после 1389. године, а затим и у XVIII веку. Потез на коме се налазе остаци цркве са гробљем и старим храстом и данас се зове Варварице. Ивановић, *Црквени споменици XIII-XX век*, 458-459; Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda,* 81; Поповић М., *Манастир Св. Варваре на Рељиној градини код Новог Пазара*, Саопштења XXVII–XXVIII (Београд 1995–1996), 95–121; *Cultural Heritage of Kosovo and Metohija,* Belgrade: Institut for the Protection of the Cultural Monuments of the Republic of Serbia 2002, 120-121.

неке од светих владарки као што је св. Недеља, што чини аутор иконе из ризнице Пећке патријаршије (табла 11 VII г). У литератури је већ указано на то да је култ ***св. Февроније*** (25. јун/8. јул) у обновљеној Пећкој патријаршији био оснажен око 1600. године, јер се тада преписује житије ове мученице и она добија житијну икону репрезентативних димензија (табла 11 VII б) на којој се новобрдски митрополит Виктор, насликан у проскинези, *„ставља под њену заштиту“*[546]. На овој грачаничкој икони може се видети потпуно развијен иконографски програм приказа св. Февроније са житијем. Она седи на престолу док је крунишу два анђела ниспослана са неба, где је чеоно приказана Богородица са малим Христом на трону[547]. Дуж леве и десне стране оквира наизменично се ниже осам сцена страдања св. Февроније, да би циклус био завршен на доњој ивици где су у континуитету насликане три епизоде које су се одиграле после њеног упокојења. На другој представи св. Февроније са иконе из ризнице Пећке патријаршије (табла 11 VII д), где је у пару са св. Петком, она је одевена у светлу доњу хаљину и тамни огртач, а на глави има капу необичног облика која покрива врат. Представе ***св. Недеље*** су у иконопису обновљене Пећке патријаршије сасвим ретке. Св. Недеља је насликана само на икони из Народног Музеја у Београду (табла 11 VII в) у пару са св. Петком. Приказана је фронтално, у раскошној царској одећи (тамна доња хаљина, пурпурни огртач, бела марама) и са инсигнијама (отворена круна опточена бисерима и драгим камењем и крст у високо подигнутој десници)[548]. ***Света мученица Јулита*** *са сином Кириком* представљена је само на оштећеној икони из Никољца (табла 11 VII а). Примењено решење поштује једноставну

[546] О култу св. Февроније в.: Љубинковић, *Две грачаничке иконе*, 135-137; Радовановић, *Јединство небеске и земаљске цркве*, 61; Поповић Ј., *Житија светих за јуни*, Београд 1975, 539-558; Петковић, *Српска уметност*, 96-99 сл. 95 са литературом у нап. 74; Тодић, *Грачаница*, 273 нап. 27. Иако нема поузданих сазнања о томе да ли су се између 1557. и 1690. године мошти св. Февроније налазиле на тлу обновљене Пећке патријаршије, податак да се њена лобања сада чува у манастиру Ждребаонику код Даниловграда (заједно са моштима св. Арсенија Сремца) не дозвољава искључивање те могућности. Поповић, *нав. дело*, 598-599.

[547] Овај приказ кореспондира са житијем св. Февроније. Светитељки се пре страдања игуманија Вријена обраћа речима: *„Знај да ће Небесни Женик посматрати твоја страдања, и Анђелске Силе већ држе припремљени ти венац победе, ако јуначки претрпиш до краја*“. Поповић, *нав. дело*, 546.

[548] Св. великомученица Недеља је у већем делу православног света и у Русији позната под грчким именом св. Киријака (*дан Господњи*). Постоје три светитељке са овим именом, али је најснажнији био култ св. великомученице Недеље која се прославља 7/20. јула. Друге две су св. Киријакија (20. март/2. април), једна од кћери жене Самарјанке са којом је говорио Христос и св. Киријакија која се слави заједно са мученицама Валеријом и Маријом 7/20. јуна. Пурпурна царска одећа указује на крв коју је пролила за Христа и у српској средини се појављује у живопису XIV века (Богородица Љевишка, Богородичина црква у Пећи). Шеровић, *Црква Св. Недеље у Јошици*, 1-3; Gabelić S., *St. Kyriaki in Wall Painting in Cyprus*, ARCHEOLOGIA CYPRIA I (1985), 116-118 нап. 5.

форму устаљеног обрасца допојасног приказа св. Јулите. Једна хиландарска икона српског аутора треће деценије XVII века исте тематике има незнатно различити предложак (Апендикс III, кат. бр. 21).

Када је реч о ***светим великосхимницима*** (табела 57, табла 11 VIII), на сачуваним делима српског иконописа највише је представа светитеља који се сматрају утемељитељима монашког живота - ***св. Антонија Великог, св. Евтимија Великог, св. Теодосија Општежитеља, св. Саве Освећеног, св. Максима Исповедника, св. Јована Лествичника, св. Киријака Отшелника*** **и** ***св. Зосиме***, који је насликан како причешћује св. Марију Египатску (табла 11 VIII д)[549]. ***Преподобни Харитон*** је као великосхимник представљен на једној од минејних икона зографа Лонгина (табла 11 X а), а ***св. Теодор Студит*** на Радуловој минејној икони за 11. новембар (табла 11 X в)[550]. Иконографија већине светих великосхимника не одступа од уобичајених образаца, а извесне неправилности могу се уочити једино у приказивању ***св. Саве Освећеног***[551]. Разлике између један век старије Лонгинове представе св. Саве Освећеног на икони из Дечана (табла 11 IX г) и млађе Радулове на икони из Старе сарајевске цркве (табла 11 VII ђ) значајне су. Иако се иконографија лика светитеља у оба случаја слаже са препорукама сликарских приручника[552], Радул не следује Лонгиновом решењу на коме је св. Сава Освећени представљен на традиционалан начин као великосхимник који обема рукама држи свитак са текстом о победи над телом и стоји у пустињском пејзажу који скрива једнокуполни храм кружне основе. Он св. Саву приказује у одећи архијереја - стихару са епитрахиљем и

[549] О иконографији св. Марије Египћанке в.: Марковић, *Појединачне фигуре светитеља у наосу и параклисима*, 250-251 са литературом у нап. 80.

[550] О њиховој иконографији в.: Tomeković S., *Les saint ermites et moins dans la peinture murale byzantine*, Paris:Sorbonne 2011, 21-36. В. и: Иста, *Les saints ermites et moins dans le dècor du nartex de Mileševa*, у: Зборник Милешева у историји српског народа, Београд 1987, 52-60, 62-65; Иста, *Le „portrait" dans l'art byzantine: Exemple d'effigies de moines de Mènologe du Basile II à Dečani*, у: *Зборник Дечани и византијска уметност средином XIV века*, Београд 1989, 122-133; Николић-Новаковић Ј., *Ликови монаха и пустиножитеља у цркви манастира Леснова*, ЗРВИ 33 (Београд 1994), 165-175.

[551] Св. Сава Освећени рођен је 439. године у селу Муталаск(а) у Кападокији. У осмој години ступио је у манастир Флавијана, у коме је остао десет година. Следеће две деценије проводи у манастиру Теоктиста, а после периода отшелничког живота у пустињи 438. године оснива лавру. Први је уредио богослужење и живот у манастирским обитељима написавши Јерусалимски типик, по коме је св. Сава Српски саставио типик манастира Студенице. Петковић, *Представа Светог Саве Јерусалимског у олтару пећке цркве светих Апост*ола, 61; Ђорђевић И. М., *Представа светог Саве Јерусалимског у студеничкој Богородичиној цркви*, у: *Студије српске средњовековне уметности*, 78-82.

[552] Медић, *Стари сликарски приручници II*, 363, 547; Петковић, *нав. дело*, 57 и даље.

пурпурном фелону са омофором како десницом пред грудима благосиља, а у левици држи склопљено јеванђеље. У литератури је ова недоследност већ уочена и коментарисана, па се може закључити да начин сликања св. Саве Освећеног на Радуловој икони треба посматрати као иконографску непрецизност у приказивању овог светитеља каквих има у поствизантијском сликарству наведеног раздобља, пре него посебним иконографским обрасцем[553].

Представа ***балканских пустиножитеља*** је у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије изненађујуће мало, упркос томе што су у зидном сликарству често присутни (припрата Пећке патријаршије, Грачанице, Богородичина црква у Студеници)[554]. Од локалних представника анахоретског монаштва на територији Пећке патријаршије сачувана је само оштећена икона ***св. Гаврила Лесновског са житијем*** (1626), коју нажалост није могуће са сигурношћу приписати руци српског сликара (табела 57)[555]. Попрсје св. Гаврила окружује 13 сцена из његовог житија које су распоређене на оквиру, а репрезентативне димензије дела (105 x 72 x 4 cm) и програм указују на значај који је икона имала[556]. Циклусом су обухваћени *рођење св. Гаврила, смрт супруге, посмртна јављања монаху Јосифу* и *чуда посредством његових моштију*, при чему је остварена тематска и иконографска веза са арханђелом Михаилом, који се у свим најважнијим догађајима појављује као посредник између Бога и светитеља. И у хиландарској ризници су иконе балканских подвижника сигниране српскословенским језиком малобројне, па је усамљен приказ *св. Јована Рилског* у попрсју (Апендикс III, кат. бр. 22) из прве половине XVII века[557].

Тема ***Сви свети***, која треба да прикаже тријумф Небеске Цркве, а прославља се прве недеље по Духовима, приказана је само на једној пећкој икони

---

[553] Петковић, *нав. дело*, 55-57; Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине,* 153, 155 са литературом у нап. 25.
[554] Петковић, *Српска уметност*, 83-84.
[555] У литератури је сугерисано да би разлоге за то требало тражити у територијалној ограничености култова св. Јована Рилског, св. Прохора Пчињског, св. Јоакима Осоговског и св. Гаврила Лесновског на размеђу Србије, Македоније и Бугарске. Ђурић, Ћирковић, Корać, *Пећка патријаршија*, 263. О њиховим култовима код: Павловић, *Култови лица*, 20-33. О иконографији св. Гаврила Лесновског в. и: Tomeković S., *Les saint ermites et moins dans la peinture murale byzantine*, 45-55.
[556] Број сцена, описи и читање натписа са иконе св. Гаврила Лесновског које доносе Мирјана Машнић и Викторија Поповска-Коробар се не слажу. Уп.: Машнић, *Житијска икона на свети Гаврил Лесновски*, 165-177; Поповска-Коробар, *Икони од музејто на Македонија*, 260-261, лат. бр. 66, сл. 66.
[557] Петковић, *Иконе Хиландара*, 48 сл. 148.

(табела 58, табла 11 IX)[558]. Групе праведних распоређене су у доњем делу сликаног поља, док је у врху Христос који седи у округлој мандорли. Са обе стране му приступају Богородица и св. Јован Претеча, предвођени арханђелима у одећи дворјана.

Међу сачуваним иконама српских мајстора присутни су прикази само прва три ***Васељенска Сабора*** који су насликани на двема двостраним иконама из пећке ризнице (табела 59, табла 11 XI). Сигнатуре нису сачуване, а бојени слој је на икони са прва два Васељенска сабора у великој мери страдао. Композиција је на свим остварењима слична и за окосницу има представу цара који у присуству светих отаца председава сабором. Около и(ли) у доњој половини сликаног поља су групе правоверних у полиставрионима означене нимбовима и јеретика у фелонима без нимбова наспрам њих[559].

Минејне иконе представљају засебне тематске целине. У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије присутне су у значајном броју и најчешће су двостране. Има их у опусу зографа Лонгина, Радула и анонима из Пећке патријаршије (табела 60). Размотрићемо неке од занимљивијих примера о којима је мало писано. На обе стране Лонгинове минејне иконе за септембар и новембар из Никоља (табла 11 X а, б) примењен је исти композициони предложак коме је прилагођена иконографија изабраних светитеља за тај месец. На икони за септембар (табла 11 X а) је у врху изображено *Воздвижење часног крста* (14/27. септембар)[560], а слева надесно су у централном пољу приказани св. великомученик Јевстатије Плакида са супругом Теопистијом и синовима Агапијем и Теопистом (20. септембар/3. октобар)[561], св. Јован Богослов (26. септембар/9. октобар)[562] и преподобни Харитон Исповедник (28. септембар/11.

[558] Mantas, *The iconographic subject "Christ the Vine"*, 354.
[559] О иконографији Васељенских сабора: *Енциклопедија православља I*, 320-321; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 453-454, 645-648; Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, 142-142; Валтер К., *Иконографија Васељенских Сабора у византијској традицији*, Подгорица-Цетиње 2006. Тема Васељенских сабора присутна је и у програму зидног сликарства северних травеја пећке припрате, где је на два свода поред седам уобичајених сабора приказан и осми, антинесторијански сабор цара Хонорија. Петковић, *Зидно сликарство*, 94-95; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 258.
[560] Поповић, *Житија светих за септембар*, 275-284.
[561] Св. Јевстатије Плакида био је римски војсковођа, праведан и милостив. У лову је међу роговима јелена видео крст Господњи. Чуо је глас да иде православном свештенику и крсти се. То је и учинио, примивши православну веру заједно са супругом и два мала сина. Сви су мученички пострадали не желећи да принесу жртве незнабожачким боговима. Поповић, *нав. дело*, 353-370.
[562] Поповић, *нав. дело*, 529-549.

октобар)[563]. На икони за новембар (табла11 X б) су сдесна налево приказани арханђел Михаило (8/21. новембра)[564], св. пророк Захарија (прослављан у оквиру Ваведења 21. новембра/3. децембра, са св. Јелисаветом 5/18. септембра и на дан спомена чудесног виђења и онемелости 23. септембра/6. октобра)[565] и преподобни Алимпије Столпник (26. новембар/9. децембар)[566]. Уз основу Алимпијевог стуба је млада мученица са крстом у десници, чија је сигнатура већим делом уништена. Њен лик иконографски одговара св. великомученици Ефимији (16/29. септембар), којој је свети Алимпије посветио цркву у подножју стуба након што му се јавила у сну[567]. Другачије композиционо и иконографско решење видимо на један век млађој минејној икони зографа Радула за 11. новембар насликаној само са једне стране (табела 60, табла 11 X в). Централно поље је бордуром хоризонтално подељено на два дела, а у сваком су фронтално приказане по три личности: Христос, св. великомученик Мина и св. мученик Виктор, погубљени почетком IX века, односно св. мученик Викентије ђакон, св. Теодор Студит и св. краљ Стефан Дечански[568]. Радул је за Стару цркву у Сарајеву око 1674. године израдио четири са обе стране насликане минејне иконе (табела 60) на којима су представљени (1) св. цар Константин и царица Јелена (21. мај/3. јун)[569]/св. пророк Јелисеј (14/27. јун) и св. Лазар кнез српски (15/28. јун), (2) св. Теодосије Општежитељ (11/24. јануар), св. Евтимије Велики (20. јануар/2. фебруар), св. Антоније Велики (17/30. јануар)/св. Ермил и св. Стратоник (13/26. јануар) (?), (3) св. Сава Освећени (5/18. децембар) и св. Варвара (4/17. децембар)/св. Петозарни мученици (св. Евстратије,

[563] Св. Харитон се после мука које је претрпео због исповедања вере повукао у пустињу, где је основао манастир. После неког времена одлази желећи да се посвети молитви и подвигу. Мирно се упокојио у дубокој старости окружен ученицима. Поповић, *нав. дело*, 365-374.
[564] Поповић Ј., *Житија светих за новембар*, 125-141; Епископ Николај, *Пролог*, 736-737.
[565] Поповић Ј., *нав. дело*, 631-644; Исти, *Житија светих за септембар*, 111-116, 564; Епископ Николај, *Пролог*, 763.
[566] Поповић, *нав. дело*, 751-758. Епископ Николај, *нав. дело*, 780. О иконографији столпника у српској средњовековној уметности: Ђорђевић И. М., *Свети столпници у српском зидном сликарству средњег века*, у: *Студије српске средњовековне уметности*, 64-75. О иконографији светих столпника на североистоку Грчке током XVI и XVII века в.: Amprazogoula K., *Particularités iconographiques de la Gréce du nord-ouest dans la représentation des stylites*, ΔΕΛΤΙΟΝ Περίοδος Δ', Τόμος ΚΗ' (2007), 225-236 ΑΘΗΝΑ 2007.
[567] Поповић, *нав. дело*, 307-314, 754-755.
[568] Поповић Ј., *Житија светих за новембар*, 211-290; Епископ Николај, *нав. дело*, 744-746.
[569] Једну икону из Народног музеја у Београду са представом св. Константина и Јелене, насликану само са једне стране и датовану у крај XVII века, није могуће приписати српском сликару јер је сигнирана грчким језиком. Дело је димензија 27.7 x 21 x 2.4 cm, аквизицијом је 1956. године доспело у Народни Музеј и заведено је под инв. бројем 3186. Највероватније је румунске провенијенције. На овим подацима захваљујем Бранки Иванић, кустосу послевизантијске збирке.

св. Мардарије, св. Авксентије, св. Орест и св. Евгеније, 13/26. децембар), (4) св. пророк Захарија (5/18. децембар) и св. Ана и Јоаким (9/22. децембар)/св. Теофан канонописац (11/24. октобар) (?), неидентификовани св. мученик и св. Димитрије (26. октобар/9. новембар)[570]. На групи минејних икона из ризнице Пећке патријаршије избор светитеља је прилагођен духовним потребама монашке обитељи, па се на њима појављују представе преподобних великосхимника, архијереја, мученика/мученица, апостола, патријараха и црквених сабора. За разлику од претходних примера, за сваки месец од јануара до децембра, изузимајући фебруар и април, одабране су углавном по две најзначаније свете личности или један празник. Тако су на икони за јануар приказани св. Евтимије Велики и св. Григорије Богослов/св. Максим Исповедник и неидентификовани светитељ, за март св. Четрдесет севастијских мученика/два светитеља, за мај Први и други Васељенски сабор, за јун и јул св. Февронија и св. Петка/Вазнесење св. пророка Илије, а за јул и септембар св. Петка и св. Недеља/Трећи Васељенски сабор. На икони за август и септембар представљени су цариградски патријарси св. Јован Постник и Павле IV, за октобар и новембар св. Јаков и св. апостол Тома/св. Сергије и Вакх, а за новембар и децембар св. Стефан Нови и св. Андреј Првозвани/св. Варвара. У врху икона за октобар, новембар и децембар (кат. бр. 245-246) су између парова светитеља мала правоугаона сликана поља, нажалост тешко оштећена, сасвим налик пољима у којима су на неким остварењима руског иконописа тог времена изображаване минијатурне иконе, најчешће Христа или Богомајке[571].

Иконе са представама ***светих Срба*** имају значајно место у српском иконопису из времена обновљене Пећке патријаршије. У периоду између 1557. и 1690. године је процес саображавања иконографије националних светитеља иконографији општепознатих, угледних светитеља хришћанске Цркве продубљен[572]. Брижљиво је негован однос слике и текстуалних извора, успостављен још у средњем веку, а сликари приликом иконописања српских

[570] В.: Ракић З., *Радул*, 165-166, с. 73-78; Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 114-117; Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине,* 151-156, сл. 1-4.
[571] Уп.: Смирнова, *Смотря на образ древних живописцев*, 287, 311.
[572] Петковић, *Иконографија Светог Симеона Српског у доба турске владавине код Срба*, у: *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 79-80. В. и: Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 97-99.

светих владара користе како старе, тако и нове богослужбене текстове и житија, стварајући оригинална уметничка дела[573]. Култови светих личности из српских династија Немањића, Хребељановића и Бранковића представљали су последње упориште отпора исламизацији. Њихове иконописане представе присутне су на значајном броју сачуваних дела српских аутора (табела 62-66, табла 12), а највише је Немањића. Иконографски образац двојног портрета *св. Симеона и св. Саве Српског* је између 1557. и 1690. године дубоко прожет идејом о историјском континуитету[574]. У српском иконопису овог раздобља не може се говорити о

[573] Поштовање неприкосновеног ауторитета св. Саве Српског је у доба обновљене Пећке патријаршије исказивано активним коришћењем његових ауторских дела и текстова Савиних биографа. Павловић, *Култови лица*, 56-63; Кашић Д., *Писане и сликане биографије светога Саве*, у: *Свети Сава. Споменица поводом осамстогодишњице 1175-1975*, Београд 1977, 13-16; Миљковић Б., *Житија светог Саве као извори за историју средњевековне уметности*, Београд: Византолошки институт САНУ 2008. О св. Симеону Немањи као Новом Јоасафу први је писао Војислав Ј. Ђурић, препознајући исти образац и у култовима Стефана Првовенчаног и краља Милутина. У делу Ивана М. Ђорђевића продубљени су сложени аспекти ове теме. Đurić V. J., *Le nouveau Joasaph*, Cahiers Archeologiques 33 (Paris 1985), 99-109; Ђорђевић И., М., *Свети Симеон као Нови Јоасаф*, Лесковачки зборник 33 (1993), 159-166; Ђурић, *Једна антиисламска икона Светог Саве и Светог Симеона*, 131 и даље.

[574] Још од XIII века су најпре у књижевности, а потом и у уметности, грађени ликови св. Саве Српског као архијереја, а св. Симеона Немање као преподобног монаха. Већ тада прво у Хиландару, а затим и у матици, долази до спајања њихових култова у један, што је резултирало појавом карактеристичне форме двојног портрета родоначелника династије и његовог сина, који је од треће деценије XIV века временом постао устаљени иконографски образац. Поштована је хијерархија по којој се св. Сава приказује на левој, а св. Симеон на десној страни. Павловић, *Култови лица*, 289-291; Радојчић С., *Хиландарске иконе светога Саве и светога Симеона - Стевана Немање*, Гласник Српске православне цркве XXXIV св. 2-3, Београд 1953, 30-33; Ћоровић-Љубинковић М., *Уз проблем иконографије српских светитеља Саве и Симеона*, Старинар н. с. VII-VIII (Београд 1956-1957), 77-90; Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству*, 149-186 (посебно 178-186); Иста, *Иконографија светог Саве у средњем веку*, у: *Зборник Сава Немањић-Свети Сава. Историја и предање*, Београд 1979, 281-315; Петковић С., *Ликови Срба светитеља у српским штампаним књигама XVI века*, ЗЛУМС 26 (Нови Сад 1990), 139-158; Ђурић, *нав. дело*, 135-139; Todić B., *Portraits des saints Syméon et Sava au XIVe siècle. Contribution à la connaissence de l'idéologie de l'État et de l' Église serbes*, in: *Byzantium and Serbia in the 14th Century*, Athens 1996, 129-139; Eastmond A., *"Local" Saints, Art and Regional Identity in the Orthodox World after the Fourth Crusade*, Speculum vol. 78, No. 3 (Jul. 2003), 708-717; Марјановић-Душанић С., *Молитве светих Симеона и Саве у владарском програму краља Милутина*, ЗРВИ 41 (Београд 2004), 235-248; Иста, *Свети краљ*, 152-158, 395; Adashinskaya A., *The joint cult of St. Simeon and St. Sava under Milutin. The monastic aspect*, MA thesis Central European University Budapest May 2009 http://www.academia.edu/3414367/The_joint_cult_of_St._Simeon_and_St._Sava_under_Milutin_the_monastic_aspect; Иста, *The origins of the joint cult of St. Simeon and St. Sava of Serbia (on the basis of visual sources)*, Annual Of Medieval Studies at CEU, 16 (2010), 77-92. Теодосије Хиландарац је св. Сави и св. Симеону Српском посветио неколико књижевних дела. Поред заједничког канона овим светитељима четвртог, шестог и осмог гласа, написао је и прозни састав *Похвале св. Сави и св. Симеону*. Трифуновић Ђ., *Заједнички канон Спасу Христу, светом Симеону и светом Сави (на осам гласова и четвртога гласа)*, у: *О Србљаку*, 284-288 (са старијом литературом); Теодосије Хиландарац, *Службе, канони и Похвала*, Београд 1988; *Похвала светом Симеону и светом Сави* (приредио и превео Томислав Јовановић), у: *Стара српска књижевност: хрестоматија*, Крагујевац 2000, 31-55; Шпадијер И., *Химнографски жанр и богослужбена пракса – Теодосијеви канони светоме*

тенденцији ликовног одвајања св. Саве од св. Симеона[575] и поред тога што су самосталне представе св. Саве Српског ретке и по правилу их срећемо код аутора бочних развојних линија - анонима из Црне реке (табла 2 6 в, табла 12 III а), зографа Димитрија из Рисна (табла 12 I ђ) и Николе Клисура (табла 12 I а). Иако се у литератури као први сачувани заједнички приказ св. Саве и св. Симеона Српског после 1557. године наводи онај са дечанске иконе зографа Лонгина настале око 1596. године (табла 12 I б)[576], због великог степена оштећености представе светитеља до св. Саве Српског у њему није могуће поуздано идентификовати св. Симеона Немању. На опрез додатно наводи фрагмент високо подигнуте левице светитеља у страну покривене крајем тамног огртача у којој је модел једнокуполног храма, што не одговара уобичајеној иконографији родоначелника династије Немањића који се слика као монах са развијеним свитком. Лонгин на овом остварењу св. Саву приказује како десницом благосиља у страну док у подигнутој левици држи склопљени кодекс. Ово решење наликује једном од видова приказивања св. Николе који је био популаран у руском сликарству. Занимљиво је да је та врста иконографске аналогије између св. Саве Српског и св. Николе присутна у зидном сликарству Македоније и Бугарске између 1557. и 1690. године[577]. До средине XVII века је утицај иконографског решења са Лонгинове дечанске иконе на заједничке представе св. Саве и св. Симеона у српском иконопису снажан. Од средине па до краја столећа у генерацијама неколико сликара доминира предложак зографа Јована. У иконописаном опусу овог мајстора је тема двојног портрета оснивача српске владарске династије и његовог сина, првог српског архиепископа, најзаступљенија (табла 12 I г, ж, з). У периоду између 1627/1628. и 1644/1645.

Симеону и светоме Сави, Зборник Матице српске за славистику, свеска 63, Нови Сад 2003, 343–351. Ове књижевне форме биће неговане и у делима књижевника и преписивача познијег времена. Трифуновић Ђ., *Састављач параклиса, Тропар, катавасија и светилан светоме Симеону и светоме Сави*, у: *О Србљаку*, 299; Шпадијер И., *Хронолошки оквири књижевног рада Теодосија Хиландарца*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор књига LXXVI (Београд 2010), 3-16; Убипарип М., Тријић В., *Непознати параклис светоме Симеону и светитељу Сави*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор књига LXXVI (Београд 2010), 49-79.

[575] Уп.: Павловић, *Култови лица*, 291.

[576] Шакота, *Дечанска ризница*, 109-110.

[577] Гроздановв Ц., *Свети Симеон Немања и Свети Сава у сликарској тематици у Македонији (XIV-XVII век)*, у: *Стефан Немања - Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање*, Београд 2000, 319-342; Петковић, *Представе светога Саве српског у Бугарској уметности XVI и XVII века*, у: *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 40-41.

године сликар је више пута представио двојицу Немањића варирајући неколико иконографских појединости. Најпре је св. Саву и св. Симеона приказао раширених руку у попрсју на доњој ивици оквира иконе Христа са апостолима из Никољца (табла 1 ж, табла 12 III б). 10 година касније их је на икони из Пиве насликао у пуној фигури, али су им руке пред грудима (табла 12 I г). Тако их представља и на делима из Мораче (табла 12 I ж, з), једном у друштву св. Стефана Вукановића и св. Кирила Филозофа, други пут окружене циклусом житија св. Саве. Св. Симеон Српски на иконама из Ораховице, Пиве (оштећена), Никољца, Лепавине, Крке, на житијној икони из Мораче (табла 12 I в, г, д, е, ж, III б) и сложеним иконографским остварењима из Бусоваче, Народног музеја и Збирке Секулић (табла 12 IV а-в) у левици има развијени свитак са стихом Давидових Псалама (34, 11) којим позива на учење страху Божијем[578]. У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије св. Симеон Немања је најчешће и приказиван управо како у левици држи развијени свитак, а у десници крст (табла 12 I г, ж, III б, IV а-в), док се његова лева рука могла се налазити и пред грудима, шаком окренута ка посматрачу (табла 12 I а, е)[579]. Понекад је десница пред грудима, али није у гесту благосиљања, а у левици је развијени свитак (табла 12 I в, е)[580]. До средине XVII столећа је на иконама из Дечана, Ораховице, Црне реке и Никољца (табла 12 I б, в, III а, б) св. Сава сликан у полиставриону. Занимљиво је да зограф Јован приказујући првог српског архиепископа на једном од својих најранијих дела, икони Христа са апостолима из Никољца, најпре следује Лонгиновом решењу (уп. табла 12 I б и III б). Током следеће деценије уобличиће иконографски

[578] Уп.: Ђурић, *нав. дело*, 125-126 и даље; Петковић, *Иконографија Светог Симеона Српског у доба турске владавине код Срба*, 71-72.

[579] Уобличавајући култ свога оца св. Сава његове владарске инсигније замењује крстом, сврставајући га на тај начин у групу хришћанских владара који су као родоначелници државотворних династија свој народ ставили под покровитељство крсног знака. Ђурић, *нав. дело*, 135; Тодић Б., *Представе св. Симеона Немање, наставника праве вере и добре владе, у средњовековном сликарству*, у: *Зборник Стефан Немања - Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање*, Београд 2000, 295-304; Петковић С., *Иконографија светог Симеона Српског у доба турске владавине*, у: *Међународни научни скуп свети Стефан Немања - Свети Симеон Мироточиви. Историја и предање*, Београд 2000, 381-394. О култу св. Симеона Српског: Павловић, *Култови лица*, 42-51; Поповић Д, *Светитељско прослављање Симеона Немање. Прилог проучавању култа моштију код Срба*, у: *Под окриљем светости*, 27-73; Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 100-119. О текстовима на њиховим свицима у сликарству средњег века: Иста, *Молитве светих Симеона и Саве у владарском програму краља Милутина*, 235-248.

[580] Гест благосиљања се у иконографији св. Симеона Немање појављује веома ретко, само у живопису спољашње припрате Грачанице (1570) и Богородичине цркве у селу Средска (1646-1647). Петковић, *Иконографија Светог Симеона Српског у доба турске владавине код Срба*, 71.

приказ св. Саве у тамноплавом стихару са рекама и раскошно извезеном сакосу са тамноплавим омофором[581]. Применио га је на престоној икони из Пиве (1638/1639), а потом га нису мењали ни он на иконама из Мораче (1644/1645), ни његови ученици Андреја Раичевић и Радул на иконама из Бусоваче, Народног музеја у Београду и Збирке Секулић (табла 12 IV а-в). Овај предложак користи и сликар иконе из Лепавине (табла 12 I д). Варијацију Лонгиновог и Јовановог решења применили су аутори икона из Ораховице и Крке (табла 12 I в, е) и зограф Димитрије на икони из Рисна (табла 12 I ђ). Овај податак могао би бити један од аргумената за позније датовање дела из Ораховице, које је у литератури опредељено у другу половину XVI века[582]. Полукружни сегмент неба са попрсјем Христа појављује се на Јовановим иконама из Пиве и Мораче (табла 12 I г, ж), као и на поменутом примеру из Крке (табла 12 I е). Тај мотив представља оригиналну тековину сликара обновљене Пећке патријаршије и њихов допринос коначном уобличавању иконографије светих Немањића[583]. Решење са иконе из Крке слично је оном примењеном на једној икони из Државног руског музеја у Санкт Петербургу (1556), а светла боја огртача св. Симеона није уобичајена[584]. У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије нема приказа св. Саве Српског са жезлом и у раскошном сакосу[585]. Тонзура је као један од елемената уобичајене иконографије лика св. Саве и даље присутна. Нема је једино на представама светитеља на иконама из Црне реке, Ораховице и Крке (табла 12 I в, е, III а)[586]. Уз име св. Саве на иконама је обично исписиван само епитет „српски“, који је једино на икони Димитрија Даскала из цркве Св. Петра и Павла у Рисну

[581] Сакос су носили српски архиепископи и патријарси, по резултатима најновијих истраживања, од архиепископа Саве III. Стародубцев, *Сакос црквених достојанственика у средњовековној Србији*, 523-550.
[582] Грујић, *Старине манастира Ораховице*, 34-36 сл. 4-16; Исти, *Пакрачка епархија. Историјско-статистички преглед*, 33, 126 сл. 2; Кашић, *Српски манастири у Хрватској и Славонији*, 181.
[583] Ђурић, *нав. дело,* 130.
[584] Ђурић, *нав. дело*, сл. 11; Петковић, *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 212, сл. 41.
[585] О овој врсти представа: Тодић Б., *Репрезентативним портрети светог Саве у средњовековној уметности*, у: *Свети Сава у српској историји и традицији*, Београд 1998, 225-248.
[586] Тонзура се слика по угледу на египатске пустиножитеље из првих векова хришћанства. Њу носе и наследници св. Саве кроз XIII и XIV век. Радојчић С., *Тонзура Св. Саве,* Годишњак Музеја Јужне Србије I (1937), 149-159; Петковић, *Представа светог Саве Јерусалимског у олтару пећке цркве светих Апостола,* 56. О изгледу и иконографији св. Саве Српског в. и: Милошевић Д., *Иконографија светога Саве у средњем веку*, у: *Зборник Сава Немањић - Свети Сава. Историја и предање*, Београд 1979, 279-315.

(табла 12 I ђ) проширен термином „*чудотворац*“[587]. Аналогија између св. Саве Српског и св. Јована Крститеља остварена на овом делу се у иконопису обновљене Пећке патријаршије везује само за остварења позног периода, настала непосредно пре 1690. године, а темељи се на идеји о св. Сави као Претечи и Посреднику пред Христом за српски род[588]. Сличних тежњи било је и у вези са поимањем значаја св. Симеона[589]. Међутим, лик светитеља уз св. Јована Претечу на једној икони из Жакова (табла 9 IV л), означеног само као Симеон, није могуће са сигурношћу поистоветити са св. Симеоном Српским. Једно дело из Гомионице на коме су изображени св. Јован Крститељ и св. Симеон Српски недавно је у монографији Гомионице датовано у прву половину XVIII века, иако је првобитно сматрано остварењем друге половине XVI столећа[590].

Икона *св. Симеона и св. Саве са епизодама Савиног житија* из Мораче (табла 12 I з), смештена у раскошан резбарени оквир, сврстава се међу најсложеније тематске целине посвећене родоначелницима династије Немањића[591]. Циклус од 23 сцене наткриљује полукружно поље у коме је попрсје Христа св. Николом и св. Луком. По верикали фигура св. Саве кореспондира представи св. Николе - образу идеалног архијереја, а фигура св. Симеона св. апостолу Луки, покровитељу племена Ровчана. Циклусом су обухваћене сцене које су претходиле и следовале Савином постригу, његова чуда, упокојење и догађаји везани за зидање цркве манастира Мораче. У медаљону на постаменту је приказ упокојења Стефана Вукановића. Овај Немањић је укључен у програм друге Јованове морачке иконе мањих димензија на којој су фигурама св. Симеона

[587] Вујачић, *Иконописна дјела Димитрија даскала у Рисну*, 215; Кријешторац, *Бококоторски иконописци*, 15 кат. бр. 4, сл. 4; Ракић, *Сликар Димитрије*, 214; Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице*, 206 нап. 25. О св. Сави као чудотворцу: Поповић Д., *Чудотворења светог Саве Српског*, у: *Под окриљем светости*, 97-118; Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 129-131, 167.

[588] Теодосије упоређује значај мисије св. Саве са мисијом св. Јована Претече. Поповић Д., *Под окриљем светости*, 222 нап. 70. О аналогијама између приказа аскета и Претече код: Maguire H., *The Icons of their Bodies: Saints and their Images in Byzantium*, Princeton: Princeton University Press 1996, 72.

[589] Представљање св. Саве Српског је у доба обновљене Пећке патријаршије имало и политички значај, што потврђује податак да је његов лик красио барјак српских устаника у побуни против Турака крајем XVI века. Суботић, *Иконографија св. Саве, 351.*

[590] Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 68-69, кат. бр. 3 (са старијом литературом); Шево Љ., Пејић М., Видовић Н., *Манастир Гомионица*, Бања Лука 2002.

[591] Икона је била предмет интересовања бројних истраживача. Петковић, *Морача,* 99-101, сл. 50-52; Симић-Лазар Д., *Илустровано житије св. Саве Српског*, 69-93, сл. 1-13 (са старијом литературом); Поповић Д., *Ктитор Мораче*, 26, 66, сл, 4-5, табла XII; Петковић, *Сликар Јован у Хиландару*, 165-166.

и св. Саве Српског придодате фигуре Стефана Вукановића и св. Кирила Филозофа. Програмско и иконографско повезивање св. Стефана Вукановића са родоначелницима Немањића ради оснажења култа морачког ктитора тежња је присутна и у другој половини XVII века, што потврђује опис једне позне, изгубљене морачке иконе зографа Радула[592]. Представа словенског просветитеља св. Кирила Филозофа јединствена је у српском иконопису. Иако је овај светитељ иконографски препознатљив по заједничком приказивању са братом Методијем, на икони из Мораче он је издвојен и насликан у одећи великосхимника као пандан св. Симеону Српском. Уобичајено је да се св. Кирил слика у одећи епископа, а не монаха, упркос томе што се у Риму упокојио пре посвећења у епископски чин (869)[593]. У најсложеније програмске и композиционе целине са представама националних светитеља убрајају се и иконе *Деизиса*, настале у другој половини XVII века (табела 63, табла 12 IV). Сликар Андреја Раичевић на делу из Бусоваче (табла 12 IV а) иза равни основне иконографске теме Деизиса развија тематски план који за окосницу има поређење националних светитеља са угледним оцима православне цркве. На горњој и доњој ивици оквира прави аналогију између св. Николе и св. Стефана Дечанског, св. Саве и св. апостола Петра и св. Симеона и св. апостола Павла. На два дела зографа Радула присутан је концепт компоновања по хоризонтали у два паралелна нивоа која дели сликана бордура. На икони из Збирке Секулић (табла 12 IV в) Деизис је издвојен у горњи део, док у доњем представе св. Три Јерарха фланкирају фигуре родоначалника династије св. Симеона и св. Саве, оснивача самосталне српске државе и цркве[594]. На икони из Народног музеја у Београду (табла 12 IV б) Радул у иконографском уобличавању теме Деизиса са српским светитељима одлази корак даље, уздижући у горњу зону сликаног поља и св. Саву и Симеона који стоје тик уз Христов престо крај кога су Мати Божија и св. Јован Претеча. Он у доњој зони фронтално у краљевском орнату приказује Пантеон националних светитеља у малом - фигуре Стефана Првовенчаног, Стефана Дечанског, краља Уроша и кнеза Лазара, које предводи

[592] Ракић З., *Радул*, 56. О култу Стефана Вукановића: Поповић Д., *нав. дело*, 55-72.
[593] У зидном сликарству обновљене Пећке патријаршије је св. Кирил најчешће сликан у олтарском простору као епископ (Морача, Св. Тројица код Пљеваља, Велимље, Ново Хопово). Петковић, *Зидно сликарство*, 175, 185, 189, 202, 207; Исти, *Представа светог Саве Јерусалимског у олтару пећке цркве светих Апостола*, 59-60 нап. 43-46.
[594] Уп.: Суботић, *Иконографија св. Саве*, 347-348; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 258.

патрон средњовековне српске државе и династије Немањића, св. архиђакон Стефан[595]. Неке од њих, попут младог краља Уроша, први и последњи пут видимо у иконопису обновљене Пећке патријаршије. Његова појава на овом делу свакако одражава снажење култа коме су нови живот удахнули житије и служба (1642) из пера патријарха Пајсија, што потврђује и епитет „*мали*“ у сигнатури, често коришћен у наведеним изворима[596]. Представе цара Уроша, нажалост, ни у зидном сликарству нису бројније и појављују се само у Ораховици (1594), Св. Тројици код Пљеваља (1595) и Градишту (1619/1620)[597]. На све три иконе Деизиса је тема Страшног суда идејно повезана са српским средњовековним владарима, особито св. Савом, за кога Аверикије 1619. године на маргинама свог преписа Савиног студеничког типика бележи да „imatq namq souditi]ko i apostolql“ на Страшном суду Христовом[598].

У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије драгоцени су ретки прикази ***Опела св. Саве Српског***. На представи са двостране иконе из пећке ризнице (табела 62, табла 12 II а), сигнираној као „*Успеније св. Саве српског научитеља*“, обреду Опела св. Саве поред архиепископа и бугарског цара Ивана Асена II присуствују архијереји, монаси, властела и мирјани, а ни једна од представљених особа није означена именом. Приказ епизоде Опела св. Саве у оквиру житија првог српског архиепископа на Јовановој морачкој икони (табла 12 II б) сасвим је поједностављен. Задржани су основни елементи довољни да илуструју околности изненадног догађаја из јануара 1236. године, приликом Савиног повратка са другог ходочашћа у Свету Земљу и проласка кроз Бугарску.

---

[595] Војводић, *Прилог познавању иконографије и култа св. Стефана у Византији и Србији*, 544-563. Доментијан св. Симеона, св. Саву и св. Стефана Првовенчаног упоређује са Светом Тројицом. Ђорђевић И. М., *Прозне и песничке слике Данила II и српске фреске прве половине XIV века*, у: *Студије српске средњовековне уметности,* 374; Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 148.

[596] Павловић, *Култови лица*, 111-116; Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству*, 232-235; Богдановић Д., *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980, 268-270; Петковић, *Култ кнеза Лазара*, 94; Ракић З., *Радул,* 51-56, Марјановић-Душанић, *нав. дело*, 402. Службу и житије светом цару Урошу патријарха Пајсија в. у: *Србљак III*, 356-391; Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, 253-309. О писању житија и службе приликом успостављања нових култова српских светитеља: Суботин-Голубовић Т, Шпадијер И., *Византијска химнографија и српска литургијска књижевност - култ светитеља и настајање службе*, Зборник Матице српске за славистику 53 (Нови Сад 1997), 71-85.

[597] Петковић, *Лик цара Уроша,* 513-514 и даље; Ракић З., *нав. дело,* 54-55; Јовановић, *Хагиолошке основе штовања светог Симона и светог цара Уроша,* у: *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, 67-82.

[598] Стојановић, *Записи и натписи I*, 293-294 бр. 1066. Уп.: Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству,* 185-186; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић,* 46-47; Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 395-396.

Архиепископ који стоји изнад упокојеног архипастира није означен именом, а одру погнутих глава приступају трновски патријарх Јоаким и цар Иван Асен II са супругом. На сличан начин решена је и композиција *Опела Стефана Вукановића* на постаменту морачке иконе[599].

Поред култова св. Саве и св. Симеона Српског, који се у XVI и XVII веку шире у Русију и Бугарску[600], у српској средини су између 1557. и 1590. године брижљиво неговани и култови *св. Стефана Првовенчаног, св. Стефана Дечанског* и *св. Стефана Штиљановића*, чији лик на иконама, нажалост, није сачуван.

Св. Стефан Првовенчани је у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије у иконографском смислу препознат само као свети краљ, не и као монах, иако се у зидном сликарству негују оба иконографска вида његовог приказивања: као краљ је насликан у поворци Немањића у Св. Тројици Пљеваљској (1595), а као краљ и монах на више представа у Ораховици (1594), цркви Успења у Паштровићима (1620) и пећкој цркви Св. Апостола (1633/1634)[601]. На икони Деизиса из Народног Музеја (табла 12 IV б) Првовенчани је приказан као краљ старије животне доби са затвореном круном на глави, дуге тамне браде, са крстом у подигнутој десници и крајем лороса у левици.

Иако су представе ***св. краља Милутина***, чији је култ установљен недуго по његовој смрти, присутне у зидном сликарству обновљене Пећке патријаршије, нема сачуваних икона на којима је он приказан, уколико се изузму сцене са житијне иконе св. Стефана Дечанског[602]. До краја шездесетих година прошлог

---

[599] О историјским композицијама у српском сликарству: Ђурић, *Историјске композиције средњега века и њихове књижевне паралеле*, 99-127.

[600] Култ св. Саве Српског пренет је у Русију захваљујући препису Теодосијевог житија св. Саве који је светогорски старац Исаија 1517. године поклонио кнезу Василију III и иконама које су српски монаси одлазећи у „писанију" даривали руским владарима. Распрострањеност приказивања св. Саве Српског и св. Симеона Немање у Бугарској је у доба обновљене Пећке патријаршије углавном ограничена на зидно сликарство цркава у области Ћустендила и Самокова, седишта епархија које су се до 1766. године налазиле под њеном јурисдикцијом, и неколико дела примењене уметности. В.: Петковић, *Српски светитељи у руским сликарским приручницима*, 159-176; Исти, *Свети Сава Српски у старом руском сликарству*, у: *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 7-31; Исти, *Руска икона с представама српских светитеља у Ватиканској пинакотеци*, у: *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 62-67; Исти, *Представе светога Саве српског у Бугарској уметности XVI и XVII века*, 223-235.

[601] О култу и представама Стефана Првовенчаног: Павловић, *Култови лица*, 51-56; Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству*, 228-232. Службу и житије св. Симону патријарха Пајсија в. у: *Србљак III*, 302-353; Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, 207-239.

[602] Павловић, *Култови лица*, 91-97, 289; Трифуновић Ђ., *Данило Бањски, Служба светом краљу Милутину*, у: *О Србљаку*, 297-298; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 295 сл. 189. В.

века се у испосници Св. Саве Освећеног у Кареји налазила икона на којој је св. краљ Милутин био насликан са својим сином, св. Стефаном Дечанским, али она је нажалост страдала у пожару, а да није публикована[603].

Св. Стефан Дечански објавио се као свети још 1343. године, а његов култ свој коначни развој и велику популарност у српској средини доживљава између 1557. и 1690. године. У том раздобљу је приказиван у оквиру програма зидног сликарства храмова у првој зони у пуној фигури, самостално, како га св. Никола приводи Христу, у широј композицији и(ли) у оквиру циклуса св. Николе који су заступљени и на иконама у епизодама везаним за јављање мирликијског чудотворца Дечанском и враћање вида[604]. У српском иконопису обновљене Пећке патријаршије малобројне су самосталне представе овог светог краља (табела 64, табла 12 VI в, г, ђ). Duховност Дечанског, пројављена у догађајима везаним за период изгнанства, битку на Велбужду и ктиторску делатност, и трагична судбина послужиле су као основни елементи за уобличавање његовог светитељског и мученичког култа[605]. Цамблаково житије св. Стефана Дечанског било је

и: Убипарип М., *Зборник са кратким житијем краља Милутина*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 71 бр. 1-5 (Београд 2005), 53-72.

[603] Петковић, *Иконе Хиландара*, 52.

[604] Стефан Дечански је приказан у Пећкој патријаршији, Св. Николи Дабарском, Студеници, цркви Св. Николе у Великој Хочи, Подврху, Морачи, Никољцу, Јежевици, Благовештењу Кабларском, Никољу, цркви Св. Петра и Павла у Тутину, манастиру Подмаине. Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 175; Петковић, *Зидно сликарство*, 83; Милошевић, *Срби светитељи*, 215-221. У српским штампаним књигама се непосредно пре и после Обнове на дрворезима срећу ликови св. Саве, св. Симеона и св. Стефана Дечанског. Суботић, *Иконографија св. Саве,* 350-351; Петковић, *Ликови Срба светитеља у српским штампаним књигама XVI века*, у: *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 153-168.

[605] Дечански је у знак захвалности св. Георгију за победу у бици најпре дао да се за његову фреско-икону изради оков, а потом је на месту где се налазио његов шатор подигао храм Вазнесења Господњег - цркву Св. Спаса, која више не постоји. Трифуновић Ђ., *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд 1976, 108; *Ђорђевић, Две молитве краља Стефана Дечанског пре битке на Велбужду*, 383-387, 391-393 нап. 103; Исти, *Представа Стефана Дечанског у Дечанима*, 395, 400-401, 408 са старијом литературом у нап. 45; Nenadović S., *Arhitektura Spasovice*, Zbornik zaštite spomenika kulture XIX (Beograd 1968), 33-42. О култу Дечанског: Вукановић Т., *О култу Стевана Дечанског у Метохији*, Хришћанско дело, година III свеска 5 (Скопје 1937), 371-389; Поповић Д., *Свети краљ Стефан Дечански*, и *Култ светог Стефана Дечанског у оквирима средњовековне политичке теологије*, у: *Под окриљем светости*, 143-183, 337-360. Почетком XV века, седам деценија после краљеве смрти 1331. године, писац и игуман манастира Дечана Григорије Цамблак написао је житије и службу Стефана Дечанског у којима се први пут појављује ново, теолошки заокружено „*виђење светог краља као мученика*". О историјским околностима, житију и култу в.: Поповић П., *Житије Стефана Дечанског Григорија Цамблака*, у: *Стара књижевност*, 423-438; *Старе српске биографије*, Београд 1968, 203-228; *О Србљаку*, Веоград 1970, 316-321; Поповић Р., *Елементи исихазма у живопису Светог Стефана Дечанског од Григорија Цамблака*, Богословље 1-2 (Београд 1982), 99-103; Јухас-Георгиевска Љ., *Лик Стефана Дечанског код Даниловог Ученика и Григорија Цамблака: транспозиција стварности*, у: *Научни састанак слависта у Вукове дане* 36/2 (Београд 2007), 23-37; Марјановић-

литерарни извор за настанак житијне иконе монументалних димензија (150 x 93 x 5.5 cm) коју је 1577. године завршио писац, монах и зограф Лонгин, у то време најугледнији сликар обновљене Патријаршије. Задржао је основне елементе средњовековне иконографије Дечанског са ктиторских представа, посебно оне у Дечанима (табла 12 VI a), али их је прилагодио духовним потребама свог времена[606]. Ширење култа св. Стефана Дечанског и иконографско уобличавање његове представе везано је за дечански манастир[607]. Промоција Стефана Уроша III као светитеља најпре се одвијала у равни повезивања са св. Николом, што је у књижевности први учинио Цамблак (1402-1409), а у уметности аутор једне илустрације Празничног минеја Божидара Вуковића 1538. године[608]. Везаност Немањића за култ св. Николе Мирликијског иначе је била снажна, па избор светитеља не изненађује[609]. До 1557. године Дечански је већ био уврштен у синаксаре. У тренутку када је завршена велика житијна икона светог краља, његов култ је био на врхунцу развоја. Икона је постављена преко средњовековног ктиторског фреско-портрета у Дечанима, изнад кивота са моштима, а крај ње су се налазили кандило и две велике свеће[610]. Посреднички концепт средњовековне целине замењен је истицањем самосталности Дечанског као националног светитеља, до које се дошло постепеним одвајањем од угледних светих личности уз које је сликан. Пуноћа краљевског орната задржана је у приказу одеће и,

---

Душанић, *Свети краљ*, 197-336, 361-368 и даље; Стојменовић Ч., *Служба и житије Стефана Дечанског: палеографско-ортографска и језичка истраживања*, Скопје, 2010; Михаиловић-Милошевић С., *Стефан Дечански у Цамблаковом Житију и Служби*, Баштина св. 33 (Београд 2012), 23-32. В. и: Трифуновић Ђ., *Емоционални механизам Цамблакових личности*, у: *Стара књижевност*, Београд 1965, 439-446. Житије Дечанског било је читано и у Русији: Турилов А., *Културне везе Московске Русије и Србије од XIV до XVI века*, у: *Москва-Србија, Београд-Русија,* 166-167, 169-170.

[606] О иконографији средњовековних престава Дечанског: Радојчић С., *Портрети српских владара у средњем веку*, Београд 1996, 45-46, 52; Đurić V. J., *Les portraits des souveraines dans le nartex de Chilandar*, Хиландарски зборник 7 (Београд 1989), 119-121; Војводић, *Српски владарски портрети у манастиру Дуљеву*, 146, 149; Тодић, *Српске теме на фрескама XIV века у цркви Светог Димитрија у Пећи*, 136-137; Војводић, *Од хоризонталне ка вертикалној генеалошкој слици Немањића*, 307.

[607] Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 323-336.

[608] Павловић, *Култови лица*, 99-102; Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 174-175, 177-178; Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству*, 220-221; Петковић, *Српска уметност*, 81-82 са старијом литературом у нап. 47; Поповић Д., *Свети краљ Стефан Дечански*, 162-170, 172 и даље; Марјановић-Душанић, *Свети краљ,* 371-374 и даље.

[609] Најновији поглед на ову тему са осврtом на старију литературу доноси: Миљковић Б., *Немањићи и Свети Никола у Барију*, ЗРВИ 44 (Београд 2007), 275-294.

[610] Тодић, *Дечани*, 44; Исти, *Иконостас у Дечанима*, 120-121. О посмртном фреско-портрету Дечанског из XIV века код: Поповић Д., *нав. дело*, 157-160.

делимично, инсигнија. Дечански је одевен у дивитисион са укрштеном дијадимом на грудима. Тај неуобичајени део владарског костима први пут се појављује на његовим портретима Дуљеву, Дечанима и пећкој цркви Св. Димитрија из XIV века, а за циљ има симболичко повезивање са првим хришћанским владаром, царом Константином, који је тако сликан[611]. Крај лороса је пребачен преко високо подигнуте десне руке Дечанског у којој је крст. На глави има затворену круну, а у левици свијени свитак. Иза престола су два војника у пуној ратној опреми: један у подигнутој десници има мач, други у левици буздован, док се слободном руком држе за наслон престола. Истицање оружја са бројним појединостима, посебно мача у пурпурним корицама који војник држи за врх уместо за дршку, показујући га целом дужином, репрезентује моћ светог краља победоносца и тријумфатора. Крст великих димензија у десници Дечанског надвисује мач и буздован у позадини, чиме се алудира на животворну силу овог знамења, снажнију од земаљске моћи и власти. Овакву идејну замисао потврђује одабир места за приказ битке на Велбужду, која је на доњој ивици оквира, испод ногу Дечанског[612]. Лик српског краља се у духовној и делом иконографској равни саображава цару и пророку Давиду и св. цару Константину Великом. Он у својству Новог Давида и Новог Константина односи победу у бици чији приказ има аналогије у бици код Милвијског моста[613]. У врху житијне иконе Дечанског на престолу је приказ Божанске инвеституре, што је у складу са сигнатуром која Стефана Уроша III означава епитетом светог краља: у сегменту неба је попрсје Христа Емануила, а из углова слећу два анђела носећи инсигније владарског достојанства: лорос и круну. Међу свим представама св. Стефана Дечанског у српском иконопису обновљене Патријаршије житијна икона зографа Лонгина представља програмски

[611] Војводић Д., *Укрштена дијадима и торакион. Две древне и неуобичајене инсигније српских владара у XIV и XV веку*, у: *Трећа југословенска конференција византолога* (10-13. мај Крушевац 2000), 259-264; Исти, *Српски владарски портрети у манастиру Дуљеву*, 143-160; Тодић, *Српске теме на фрескама XIV века у цркви Светог Димитрија у Пећи*, 136-137 (са старијом литературом у напоменама) и даље. У литератури се појављује и поређење централне представе светог краља са иконографијом популарног поствизантијског обрасца Христа Цара и великог архијереја. Осташенко Ј., *Иконе Србије, Бугарске и Македоније XV-XVII век*, у: *Историја иконописа*, 183.

[612] Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 386.

[613] О аналогијама између Дечанског, Константина и Давида код: Поповић Д., *Свети краљ Стефан Дечански*, 145 и даље; Марјановић-Душанић, *Свети краљ,* 221, 273-274, 296, 386-387. Битку код Милвијског моста је група пећких сликара у којој је, како се претпоставља, био и Лонгин, насликала у припрати манастира Бање 1573/1574. године. Поређење и опис двеју битака в. код: Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 177-178.

најсложеније, најслојевитије и најзначајније дело. Промишљена иконографска перцепција лика и живота Дечанског продубљена је детаљним илустровањем његовог житија у 17 епизода, при чему је јасна тежња да се паралелно сачува двојни идентитет светог краља, мученика и успешног војсковође, оца највећег српског освајача, краља и цара Душана. То је посебно видљиво у приказу *Победе у бици код Велбужда* (Ћустендила у Бугарској) коју је Дечански заједно са сином извојевао против бугарског цара Михаила 1330. године. Окосницу иконографског виђења битке чини судар двеју противничких војски и приказ два победника: младог краљевића Душана који јашући на коњу тријумфује над царем Михаилом обореним на земљу, и Стефана Дечанског који у молитвеном ставу пружа руке ка небу побеђујући „*без штита и копља*“ (pobe/dae ne {itom ni k‰oplEmq&). Илустрацији једног од пресудних догађаја којим је утемељена превласт Србије на Балкану у XIV веку (табла 12 VI в, XI а) посвећено је далеко више простора него било којој другој сцени из житија светог краља. То би могло сугерисати да је евоцирањем успомене на сјајну војну победу код Велбужда обновљена Пећка патријаршија желела између осталог и да потврди легитимност духовне власти коју је имала над тим делом територије, јер се Ћустендил између 1557. и 1690. године налазио у оквирима њених крајњих југоисточних граница[614].

Коначна етапа у осамостаљењу представа Дечанског догодила се у последњој деценији XVI века када је Лонгин сликајући наличје дечанских царских двери, што је неуобичајена пракса, Стефана Уроша III и св. Николу физички одвојио додељујући сваком по једно, засебно крило (табла 12 VI г)[615]. Нови иконографски детаљи на представи Дечанског су препендулије на круни, свијени свитак у десној руци и скромније украшени дивитисион и лорос. Док се аноним друге половине XVII века сликајући допојасну представу св. Стефана на икони из Чабића (табла 12 VI ђ) у потпуности држи предлошка са житијне иконе Дечанског који поједностављује до крајњих граница због свог скромног талента, зограф Радул му следује тек делимично. На икони из Народног Музеја (табла 12 VI д) и минејној икони за 11. новембар (табла 11 X в) Радул Дечанског приказује

[614] Ђорђевић, *Две молитве краља Стефана Дечанског пре битке на Велбужду*, 380, 392; Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 287-307. У литератури је указано на сложеност историјских околности у којима је непосредно после Косовске битке писано Цамблаково житије и када само 20 година после обнове Патријаршије настаје житијна икона Дечанског. *Ђорђевић, нав. дело*, 393.
[615] Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 121.

без укрштене дијадиме на грудима, само у дивитисиону са лоросом који је пребачен преко леве, а не десне руке.

Веома је занимљив начин на који је Стефан Дечански приказиван у епизодама јављања св. Николе Дечанском на *житијним иконама св. Николе* српских сликара обновљене Пећке патријаршије и на Лонгиновој житијној икони светог краља[616]. Тренутак *Првог јављања св. Николе Стефану Дечанском на Овчем пољу* и *Чудесно исцељење приликом Другог јављања св. Николе у цариградском манастиру Пантократору* сликани су појединачно или у пару. *Прво јављање* се догодило када је Стефан, доведен на Овче поље где је постојала црква Св. Николе, заспавши пред зору након ноћи тешког мучења у боловима због ослепљења, „*скоро мртав*“, у сну видео св. Николу који му је рекао да не тугује, показавши му његове очи на свом длану[617]. Ова епизода је насликана на житијној икони св. Стефана Дечанског (табла 12 VII а), двема житијним иконама св. Николе из Дечана зографа Лонгина и кир Георгија и зографа Козме (табла 12 VII б, в), као и на Радуловој икони из Подврха (табла 12 VII г). Иконографија догађаја подразумева приказ уснулог Стефана Уроша III на постељи одевеног у доњу хаљину и огртач, са круном на глави и повезом преко очију, понекад и штапом у рукама, док св. Никола у фелону са омофором пружа обе руке ка њему. Једино на икони из Подврха св. Никола носи полиставрион. У позадини је најчешће тробродна грађевина са високим полукружно завршеним пролазом. *Друго јављање св. Николе и враћање вида Стефану III* се по Цамблаковом житију догодило када је после пет година проведених у изгнанству задремавши на служби у цариградском манастиру Пантократору Дечански видео св. Николу који му је, као што је и обећао, дотакавши очи вратио вид[618]. Иконографски је решено као приказ слепог краља са повезом преко очију и белим штапом у рукама који седи на трону у трочетвртинском ставу окренут ка св. Николи који благо погнут

[616] Први описи исцељења Стефана Дечанског, коме је мирликијски чудотворац вратио вид док је боравио у изгнанству у Цариграду, појавили су се у српској средњовековној књижевности. У њима налазимо и изразе захвалности Дечанског св. Николи и Богу у догађајима који су уследили - ступању на престо и војним победама. Петковић, *Зидно сликарство,* 83; Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 240-268 посебно 250-252; Ђорђевић, *Две молитве краља Стефана Дечанског пре битке на Велбужду*, 383, 391. О околностима ступања Дечанског на престо: Тодић, *Српске теме на фрескама XIV века у цркви Светог Димитрија у Пећи*, 133 са литературом у нап. 92, 139.

[617] Поповић Ј., *Житија светих за новембар*, 268 и даље. О култу Дечанског на Овчем пољу: Филиповић М., *Култ Стевана Дечанског на Овчем пољу,* Хришћанско дело, година III свеска 5 (Скопје 1937), 180-195.

[618] Ђурић, *Икона Стефана Дечанског*, 22; Поповић Ј., *нав. дело*, 270-272.

пружа десницу ка његовим очима. У позадини је високи зид иза кога је Пантократоров храм округле, односно шестостране основе, са једном или три куполе. Ова епизода је у иконопису иконографски уобличена на икони св. Николе на престолу зографа Лонгина из Велике Хоче 1676-1677. године (табла 12 VIII а), јер и он сам на житијној икони Дечанског (табла 12 VIII б) и сликари следећих генерација, кир Георгије и зограф Козма и Радул на делима из Дечана и Подврха (табла 12 VIII в, г) само незнатно мењају његов предложак[619]. Када су у циклусу житија св. Николе сцене јављања и исцељења заступљене заједно, што је случај само на делима из Дечана (1619/1620) и Подврха (1664/1665), сликају се у доњем делу, у претпоследњем или последњем реду дуж доње ивице оквира, тако што је сцена Јављања на Овчем пољу прва у низу, а епизода Враћања вида („*свети Никола даје очи светом Стефану Дечанском*“) трећа или четврта. Када је приказ Враћања вида једини у циклусу, налази се у доњем левом углу на оквиру. На репрезентативној житијној икони св. Стефана Дечанског зографа Лонгина (табла 12 VIII в) се догађајима везаним за два Јављања св. Николе приступа студиозно, па су приказани у три епизоде, са бројним појединостима. У сцени *Првог јављања* св. Николе Стефану Дечанском (табла 12 VII а) уз постељу ослепљеног краља су један младић који свира фрулу и два детета са крунама на глави, док је у позадини једнобродна грађевина са четвоространом куполом. Композиција *Св. Никола враћа вид Стефану Дечанском* (табла 12 VIII б) понавља решење са иконе из Велике Хоче, а Пантократоров храм има три куполе. *Треће јављање св. Николе Дечанском* (табла 12 IX) је епизода присутна само на дечанској икони и није описана у житију. На њој је Стефан приказан како одевен у дивитисион са лоросом, са круном на глави и без повеза лежи на болесничкој постељи покривен пурпурним покривачем. На поду испод његовог узглавља седи војник који у десници држи крст, а св. Никола благосиља у правцу Стефанових отворених очију. Тема чудесног исцељења Стефана Дечанског пронашла је своје место и у програмима зидног сликарства овог раздобља: у припрати Св. Николе Дабарског (око 1572), Великој Хочи (око 1577), Липљану (почетак XVII века), Подврху (1613/1614), Градишту (1620), Св. Николи Шишевском (1630), цркви Св. Николе у

[619] Мирјана Ћоровић-Љубинковић (*Иконостас у Великој Хочи*, 175-177) се бавила примерима са три дечанске иконе. Уп.: Марјановић-Душанић, *Свети краљ*, 387-388 нап. 135.

Морачи (1639) и олтару Пећке цркве Св. Николе (1676/1677)[620]. Поштовање св. Стефана Дечанског проширило се и изван територија обновљене Пећке патријаршије, па га срећемо у руском сликарству XVI и XVII века, али се епизода са исцељењем св. Николе ретко појављује[621]. Потврда снаге култа Дечанског у овом раздобљу је и неуспела иницијатива католичке цркве за беатификацијом Стефана Уроша III (1642) у циљу прихватања Уније коју је на територији Пећке патријаршије промовисала Конгрегација за пропаганду вере[622].

Опело св. Стефана Дечанског је у српском иконопису заступљено са два примера. Једном је приказано у оквиру циклуса Лонгинове житијне иконе (табла 12 X а), а други пут као самостална тема на икони св. Николе кир Георгија и зографа Козме из дечанске ризнице (табела 64, табла 12 X б). Док је број учесника на првом примеру сведен на два архијереја у полиставрионима и осам монаха, дечанска икона Опела из прве половине XVII века представља сложено решење са много учесника. То је иконографски најразвијена представа опела светог краља са пуно учесника (архијереја, ђакона, монаха, племића, војника и народа) и садржи приказ вазнесења душе преминулог краља у виду повијеног новорођенчета Христу. Сликаном архитектуром у позадини доминира црква манастира Дечана[623].

На иконама српских сликара обновљене Пећке патријаршије сачуване су само две представе *светог* ***кнеза Лазара*** и обе су дело зографа Радула (табла 12 XIII)[624]. На икони из Старе цркве у Сарајеву (табела 65, табла 12 XIII а) свети кнез је приказан у пуној фигури, а на икони Деизиса (табла 12 IV б) насталој годину

---

[620] Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 175; Петковић, *Зидно сликарство*, 83; Милошевић, *Срби светитељи*, 218-220; Ракић З., *Радул*, 90; Сковран, *Подврх*, 124 сл. 11; Марјановић-Душанић, *нав. дело*, 392-393.

[621] Петковић С., *Живот светога Стефана Дечанског на руским минијатурама и фрескама XVI и XVII столећа*, у: *Дечани и византијска уметност средином XIV века*, Београд 1985, 415-428; Исти, *Живот светога Стефана Дечанског у руском сликарству XVI и XVII столећа*, у: *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 91-104.

[622] Поповић Д., *Свети краљ Стефан Дечански*, 175; Марјановић-Душанић, *нав. дело*, 403-405.

[623] В.: Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству*, 221 (ауторка икону приписује Лонгину); Тодић, *Дечани*, 44-45; Поповић Д., *нав. дело*, 174-175; Марјановић Душанић, *нав. дело*, 388-389.

[624] Култ светог кнеза Лазара је у Србији по снази био одмах иза култа светих Немањића. Средином XVI века појављује се и у Русији. Павловић, *Култови лица*, 116-126; Петковић, *Култ кнеза Лазара*, 83-102; Исти, *Лик кнеза Лазара у српском сликарству од XIV до почетка XVIII века*, Годишник на софийския университет „Св. Климент Охридски“, Център за славяно-византийски проучавания „Иван Дуйчев“, т. 86(5) (София 1995), 113-121; Исти, *Иван Грозни и култ кнеза Лазара у Русији*, у: *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 131-139. О Служби кнезу Лазару: *О Србљаку*, 300-306.

касније је у друштву најуваженијих светих Немањића: св. Саве и св. Симеона, св. Стефана Првовенчаног, св. Стефана Дечанског и св. Стефана Уроша V. Обе Лазареве представе следе исти иконографски образац: иако са титулом кнеза, он је у царском орнату, одевен у дивитисион са лоросом, са затвореном круном на глави. На делу из Старе цркве у десници држи двокраки крст, а на остварењу из Народног музеја дугачки скиптар завршен крстом, при чему је његова брада раздељена на два прамена, што није случај на претходном примеру. На једној хиландарској икони попа Данила (Апендикс III кат. бр. 30) његова брада је сасвим кратка, а круна отворена.

Култ ***светих Бранковића*** уобличен је крајем XV и у првој половини XVI века, када добијају и житија и службе, а његов центар је манастир Крушедол, у чијој су крипти чланови ове деспотске породице сахрањени[625]. Сачувана је само једна заједничка представа светих Бранковића у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије. Реч је о икони коју је зограф Андреја Раичевић 1644. године израдио за манастир Крушедол (табела 66, табла 12 XIV). У централном пољу су фронтално приказани *митрополит Максим, мати Ангелина, деспот Јован* и *деспот Стефан*. Максим је одевен у фелон са омофором, мати Ангелина је насликана као великосхимница са пурпурним крстом у десници, док су деспоти Јован и Стефан у владарској одећи[626]. Утицај иконографије св. Саве Српског на начин представљања св. деспота Максима је снажан, а значајнија разлика је само у боји сакоса који је код Максима златан. У врху сликаног поља је тема Божанске инвеституре: Христос приказаним личностима из полукружног сегмента неба одашиље два анђела који ка њиховим главама спуштају златне венце.

---

[625] Радојичић Ђ. Сп., *Хагиолошки прилози о последњим Бранковићима*, Гласник историјског друштва у Новом Саду XII (Нови Сад 1939), 285-312; Исти, *Поменик сремских Бранковића*, Гласник историјског друштва у Новом Саду XIII (Нови Сад 1940), 326-327; Павловић, *Култови лица*, 133-139, 146-155, 345-348; Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству*, 224-227. О богослужбеним саставима посвећеним светим Бранковићима: *Србљак III*, 8-49, 52-131, 134-209, 394-395; *О Србљаку*, 324-341.

[626] Ћирковић С., *Поствизантијски деспоти*, Зборник радова Византолошког института 38 (Београд 1999-2000), 395-406; Максимовић Ј., Максимовић М., *Прилог познавању исцелитељског култа моштију сремских светитеља*, Зборник Матице српске за друштвене науке 109 (Нови Сад 2000), 131-163; Тимотијевић М., *Од светитеља до историјских хероја. Култ светих Бранковића у XIX веку*, Култ светих на Балакну 7 (Београд 2002), 113-144; Бугарски А., *Свети Максим (Бранковић) у Влашкој по румунским изворима*, Темишварски зборник 3 (2002), 7-18; Спремић М., *Сремска породица Бранковић – генеалошка и хералдичка разматрања*, Зборник радова Византолошког института 41 (Београд 2004), 441-452; Томин С., *Владика Максим Бранковић*, Нови Сад 2007.

3.4. Тематика и иконографија иконостаса у српском иконопису у доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690

Иконостаси представљају засебна тематска остварења у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије. Размотрићемо у целини и делимично сачуване олтарске преграде и њихове делове, дела српских сликара, не улазећи дубље у анализу развоја иконостаса и његовог дубореза. Покушаћемо да осветлимо питања програма и тематике, као и иконографске аспекте иконописа на царским дверима, надвержима, архитраву и иконостасним крстовима[627].

Изради и допуњавању иконостаса се после 1557. године приступило широм територија под јурисдикцијом Пећке патријаршије, што потврђује велики број појединачно сачуваних делова од којих не можемо реконструисати целине[628]. О изради иконописаних преграда важних манастирских средишта старали су се и сами патријарси, сносећи део трошкова. На основу ктиторских натписа знамо да је патријарх Јован за иконостас манастира Мораче 1599/1600. године приложио икону арханђела Михаила са циклусом анђеоских јављања, а седам година касније и монументални иконостасни крст, те да је патријарх Пајсије манастиру

---

[627] Основно значење термина *иконостас* (грч. εικονοστάσις) је носач за икону. Он почиње да се користи да означи олтарску преграду као целину релативно касно, тек средином XVIII века, најпре у Русији, потом и на Балкану. До тада су у употреби изрази *олтар*, *олтарска преграда* и *темпло(н)* (грч. τό τέμπλον). Иконе на архитраву - Деизисни чин и Велики празници, именоване су као *темље* (Temqle), престоне као *деспотика* (грч. δεσποτικες εικόνες), а надверје као *кемер*, *ћемер* (перс. كمر свод, лук), *горње двери,* ређе и *над(д)верије* (nad%qd&verJe). Ћоровић-Љубинковић, *Неколико сачуваних икона старог грачаничког иконостаса XIV века*, 145 нап. 10; Иста, *Средњевековни дуборез*, 13; Ивановић М., *Црква Преображења у Будисавцима*, Старине Косова и Метохије I (Приштина 1961), 124; Исти, *Натпис патријарха Арсенија IV Јовановића на надверју иконостаса цркве Св. Апостола у Пећкој патријаршији,* ЗЛУМС 13 (Нови Сад 1977), 221-222 нап. 1; Гергова, *Ранният български иконостас 16-18. век*, 13 нап. 12 (о појави олтарских преграда у источноправославном свету на стр. 12-15); Пејић, Пешић, *Благовештење Кабларско*, 97 нап. 45; *Енциклопедија православља,* књига II, 770-771; Сковран, *Подврх*, 143 нап. 19; Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 440-441, 445, 448-449. В. и: *Iconostasis. Origins, Evolution, Symbolism* и приказ: Sinkević I., *Iconostasis.Origins, Evolution, Symbolism (editor: Alexei M. Lidov)*, Moscow 2000, Зограф 29 (Beograd 2002-2003), 224-226. У новијој литератури (Живковић, *Иконе сликара Димитрија у Дубочици код Пљеваља*, 168-169 нап. 38) се позивањем на напомену Светлане Ракић у опису једне каталошке јединице (*Иконе Босне и Херцеговине*, 106) да „*почевши од 11. вијека горњи дио олтарске преграде, темплон, носи иконе Великих празника, изнад којих је велико Распеће*“ изводи теза да се израз темплон током XVI и XVII века односио на „*горњи део иконостаса, испод Распећа*“. Она није прихватљива када је реч о српском иконопису обновљене Пећке патријаршије.

[628] Томе је допринела пропадљивост материјала од кога су начињене и то што је већина храмова током турске најезде претрпела пожаре, похаре и страдања различитих размера. Петковић, *Зидно сликарство*, 43; Ђурић, Ћирковић, Корać, *Пећка патријаршија*, 270; Петковић, *Српска уметност*, 95; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 24.

Грачаници најпре 1620/1621. године поклонио један иконостасни крст, а пет година касније и други, оба рад мајстора Стефана[629]. Ипак, у овом раздобљу тешко је говорити о иконостасу као ктиторском уздарју једне особе. Престоне иконе најчешће су даровали различити истакнути појединци потпомогнути широм заједницом. Сасвим ретко би један приложник финансирао израду већег дела иконостаса, попут Деспине Пеичинове из Ћићића чијим је средствима, а по налогу игумана Стефана, 1664/1665. године плаћено сликање иконостаса у Подврху[630]. Основни проблем при покушају сагледавања програма иконописаних олтарских преграда овог раздобља представља постојање малог броја целина које су сачувале оригинални изглед из времена у коме су настале, јер су у међувремену обично допуњаване, неретко и мењане. Разлози за то леже у несигурним историјским приликама, високој цени и дугом процесу израде иконостаса за који су бољи уметници, оптерећени бројем поруџбина које су добијали широм територија обновљене Пећке патријаршије, ретко могли да издвоје довољно времена[631]. Тако су олтарске преграде у српском иконопису већином хронолошки и стилски хетерогене јер је на њиховој изради било ангажовано више српских сликара који су у различитим временским интервалима радили за различите наручиоце и приложнике, што је у овом раздобљу општа одлика поствизантијских иконостаса на Балкану. Изузетак није ни најстарија датована олтарска преграда у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије из манастира Ломнице, резултат замисли двојице сликара - зографа Лонгина (1577/1578) и именом непознатог аутора царских двери и иконостасног крста (1578-1580)[632]. Између

[629] Петковић, *Морача*, 57 нап. 260; Тодић, *Грачаница*, 273.

[630] Сковран, *Иконостас цркве у Подврху*, 54-55; Ракић З., *Радул*, 27; Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 37-41. Претпоставља се да су престоне иконе укључене у састав ниже зоне иконостаса у Србији почетком XIV века, док време њихове појаве на олтарским преградама у Византији није могуће са сигурношћу утврдити. Број престоних икона се значајно повећава крајем XIV и почетком XV века, особито у Русији. В.: Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 14-16; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 118-119 са литературом у нап. 20 и 30.

[631] Уп.: Гергова, *нав. дело*, 38. Зограф Лонгин је за израду три престоне иконе у Великој Хочи, која је трајала седам месеци, добио 300 златних аспри /dadѣ mi za nqlh asprih c### zlat ◊ aspri ◊/, односно три златника, износ за који су се могла купити три вола. Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone*, 198; Петковић, *Зидно сликарство*, 43-44 нап. 76-77; Медић, *нав. дело*, 41. У тексту Бранислава Тодића (*Лични записи сликара*, 494) се омашком наводи број од пет златника.

[632] Мишљења истраживача се у вези са датовањем царских двери и Распећа из Ломнице разликују. Најпре су сматрани делима из средине, односно друге половине XVII века (Mazalić, *Novosti iz Lomnice*, 227-232 посебно 228; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici*, 23-42 посебно 24), што је касније померено у период између 1578. и 1580. године (Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 39-42; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 180). У новије време је актуелизовано

1557. и 1690. године формирани су у потпуности сачувани иконостаси Пиве, Мораче, Подврха и Дубочице (табла 13), чији су делови настајали у више етапа од стране двојице или тројице уметника. На изради иконостаса у Пиви је седам месеци радио зограф Лонгин (1573/1574, иконе Христа, Богородице и Успења), а после њега непознати аутор иконостасног крста (1605) и Јован (1638/1639, иконе св. Георгија, св. Саве и св. Симеона и епистил са Великим празницима)[633]. У Морачи су били ангажовани поп Страхиња из Будимља (1599/1600, двери, Недремано око, иконе Христа, две иконе арханђела Михаила - са циклусом анђеоских јављања и сценама анђеоских чуда), непознати аутор иконостасног крста (1606/1607) и Георгије Митрофановић (1616/1617, икона Богородице и Деизисни чин). Читав иконостас је дуборезбарио владика и крстар Георгије[634]. У Подврху раде зографи Јован, Радул и непознати сликар (1664/1665)[635], а у Дубочици мајстор иконостасног крста (1622), непознати аутор прве половине XVII века (царске двери, северно надверје, иконе Христа, Богородице, св. Јована Претече и Ваведења) и зограф Димитрије (1682-1690, надверје, Деизисни чин)[636].

датовање Мирјане Ћоровић-Љубинковић (*нав. дело*, 113 таб. LXII A) у почетак XVII столећа (Шево, Ломница, 181-200 посебно 198-199). Иконографија ова дела опредељује ближе раздобљу 1578-1580.

[633] Ђурић, *Иконе*, кат. бр. 72, 84, 85 табла у боји XCIII, XCIV, CVIII-CXI; Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 105-107; Петковић, *Зидно сликарство*, 43 нап. 72-73; Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 21, 39-43, кат. бр. 3-5 табла у боји I, III, VIII, сл. 2-3; Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 31-37. Царске двери су из 1709. године. В.: Вујичић Р., *Иконописна дјела бококоторских мајстора у манастиру Пиви*, у: *Четиристо година манастира Пиве*, Титоград 1991, 109-112.

[634] Ђурић, *нав. дело*, кат. бр. 80, CIII и CIV; Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, 120; Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 99-103, табла XLVIIa и XLVIIб; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 42-43, 278-279, 281-289, 351 сл. 149-171; Петковић, *Морача*, 52, 57-63, 102 нап. 258, сл. 15-17, 48-49; Раичевић, *Сликарство Црне Горе*, 32, 100, 102, сл. XII, XIX; Габелић, *Постбизантијски циклус арханђела*, 35-37, сл. 1; Иста, *Циклуси арханђела*, 232-235. сл. 226 и 226а; Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 20-22, 26-31.

[635] Мишљења истраживача о сликарима иконостаса из Подврха се разликују. Здравко Гаговић (Gagović, *nav. delo*, 38) прихвата тезу Анике Сковран да је аутор Недреманог ока зограф Јован (Сковран, *Иконостас цркве у Подврху*, 52-63 посебно 61), а Сковран сматра и да се престоне иконе Деизиса, Богородице и пар допојасних представа св. Николе могу опрезно приписати Радулу (Сковран, *Подврх*, 111-161, посебно 155-156). Међутим, резултати рада на монографији зографа Радула потврђују становиште Здравка Кајмаковића (*Четири иконе*, 268) о ауторству овог сликара над надверјем. Поред житијне иконе св. Николе приписују му се само две престоне иконе - св. Георгија и св. Јована у пуној фигури. Ракић З., *Радул*, 26-27 нап. 4.

[636] Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 136-137; Живковић, *нав. дело*, 167-186. Северно надверје је најпре приписано Димитријевићима (Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 44 (в. шире 41-45)), а група икона слабијег мајстора је датована у 1682. годину, што је с правом оспорила најновија студија о делима зографа Димитрија у Дубочици (Живковић, *Иконе сликара Димитрија у Дубочици код Пљеваља*, 168-169 нап. 40, 42 и даље). Начин моделовања ликова арханђела, третман крила и друге одлике стила сугеришу да је исти сликар израдио северно надверје, престоне иконе и царске двери. Нема података који би указивали на то да су ова дела настала истовремено са првим Деизисним чином 1678. године. Натпис на архитраву у коме се наводи да су 1682-1690. године

У новије време успешно је реконструисан изглед иконостаса манастира Благовештење Кабларско и Старе цркве у Сарајеву (табла 13)[637]. Има података који указују на то да је у Благовештењу Кабларском поред олтарске преграде формиране од дела насталих 1601/1602. и 1632/1633. године, постојала и друга дрвена преграда (1634/1635) (табла 14 III) која је западни травеј делила од поткуполног простора. Претпоставља се да су сличне лаке преграде („предњи“ иконостаси) постојале у једном броју храмова обновљене Пећке патријаршије[638].

Сазнања о изгледу олтарских преграда већине најзначајнијих манастирских храмова, седишта епископија и митрополија, само су фрагментарна. Претпоставља се да је бар једна од три цркве при седишту Патријаршије у периоду од друге половине XVI до почетка XVII века морала добити нову олтарску преграду. То је био случај и са Дечанима, Грачаницом и Кучевиштем. О извесној активности на обнови иконостаса у Пећкој патријаршији сведоче податак о изгубљеним царским дверима које је 1579. године насликао зограф Лонгин и два пара царских двери с почетка XVII века, које су сада на иконостасу цркава Св.

поново насликане („*паки пописа*“) „*ове двери и иконе и надверја („кемере“) и горњи делови иконостаса („темље“)*“ би се пре односио на пресликавање позадине, тронова и нимбова (?) јарко црвеном и окер бојом, које одударају од колорита оригиналног слоја иконописа. Тематика и иконографија царских двери, престоних икона и северног надверја иду у прилог њиховом датовању у прву половину XVII века.

[637] Олтарска преграда Старе цркве најпре је имала само престоне иконе Христа са апостолима, Богородице са пророцима, св. Атанасија Великог, св. Николе и св. Георгија са житијем и надверје са Недреманим оком именом непознатих аутора. Године 1674/1675. је престони низ допуњен иконама св. Јована Претече и св. архиђакона Стефана са житијем, арханђела Михаила са циклусом анђеоских чуда зографа Радула, који је насликао и два нова надверја, епистил са Великим празницима и иконостасни крст. Тај изглед је задржала до четврте деценије XVIII века. Ктитори изгубљених икона св. Стефана и арханђела Михаила били су хаџи Сава и породица Хумковића. Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 441-442, 448-450.

[638] Пејић, Пешић, *Благовештење Кабларско*, 91-106. Изглед оригиналног благовештењског иконостаса скинутог са олтарске преграде и пренетог у Народни музеј у Београду в. код: Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, т. LI. Има трагова који сведоче да су између 1557. и 1690. године поред олтарских иконостасне преграде између припрате и наоса имали храмови Св. Николе у Јежевици и Св. Димитрија у Јаначком Пољу, а током XVIII века и манастир у Српском Ковину. Забележено је да су у првој половини XVIII столећа две такве конструкције „*темпла импровизована од чамових дасака*“ у припратама поседовали манастири Петковица, Кувеждин, Привина Глава и Крушедол. Стошић, *Српска уметност 1690-1740,* 139. Иако је у католикону Студенице постојање лежишта конструкције у поду крај југозападног носача куполе и уреза на соклу западног пара пиластера и фресакама до зоне стојећих фигура најпре приписано могућности да је на том месту постојала једна оваква иконостасна преграда (Пејић, Пешић, *нав. дело*, 98 нап. 48), резултати најновијих истраживања указују на то да се ту налазио владарски престо. В.: Радујко М., *Трагови престола великог жупана Стефана Немањића и фреско-украс главне цркве манастира Студенице*, Зограф 36 (Београд 2012), 46-64.

Димитрија и Св. Николе[639]. Изглед дечанске олтарске преграде није могуће реконструисати у целини, али се претпоставља да је формирана између седамдесетих и деведесетих година XVI, односно почетка XVII века од дела која су насликали неки од најбољих уметника. У два наврата је на тим пословима био ангажован зограф Лонгин: око 1570. године је иконописао Благовести на царским дверима, а двадесет година касније и велике престоне иконе Христа са апостолима и Богородице са пророцима. Том приликом је сликарством украсио и наличје двери, што није била уобичајена пракса[640]. Престоне иконе у Дечанима биле су надвишене Деизисним чином из три дела, делом двојице непознатих сликара, и монументалним дуборезбареним Распећем (1593/1594) које је недавно опрезно приписано Андреји, водећем сликару групе која је фрескописала припрату Пећке патријаршије[641]. Постојање два пара царских двери и неколико икона које би одговарале престоним у ризници Дечана упућује на то да су у време обновљене Пећке патријаршије и у бочним параклисима манастирског храма испред проскомидије и у капели Св. Димитрија на северу постојали иконостаси, али за сада није могуће са сигурношћу реконструисати њихов изглед у XVI и XVII веку[642]. Два надверја и два Распећа у ризници Грачанице сугеришу да су се они између друге половине XVI века и 1630. године могли налазити на олтарском

[639] Ђурић, Ћирковић, Корać, *Пећка патријаршија*, 298; Тодић, *Лични записи сликара*, 513, 517 нап. 61; Петровић, *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице - непозната дела зографа Лонгина*, 374-375.

[640] То је можда било условљено близином кивота са моштима Дечанског. Тодић, *Дечани*, 40.

[641] Шакота, *Дечанска ризница*, 92-100; Тодић, *нав. дело*, 66-83 посебно 76; Исти, *Иконостас у Дечанима*, 115, 120-126.

[642] Утемељење овом становишту даје и опис Гедеона Јосифа Јуришића који је средином XIX века поред главне олтарске преграде описао и иконостас испред проскомидије. *Дечански Првенацъ: описніе манастира Дечана, диплома краля Дечанскоїъ, описаніе ипекске патріаршіе, многи стари зданія, многи мѣста старе Србіе и Косовскоїъ поля/одъ Геодона Іосифа Юришића Ермонаха Дечанскогъ,* у Новом Саду 1852, 27-36. У литератури су као престоне означене Лонгинове иконе св. Јована Богослова и Преображења, датоване у последњу деценију XVI века, иконе Новозаветне Тројице непознатог сликара с краја XVI века, Богородице Умиљења и св. Николе с краја XVI столећа, Христа Сведржитеља, Богородице Елеусе (пресликане Одигитрије) и "*Шта да ти принесемо Христе*", св. Јована Претече, св. Николе са житијем, Богородице на престолу, Распећа, Силаска у ад и Крштења кир Георгија и Козме зографа из око 1620. године. Предмет најновије студије о иконостасу у Дечанима је само олтарска преграда у главном броду цркве. В.: Мирковић, *Иконе Дечана*, 38-41; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 347; Шакота, *нав. дело*, 88, 91, 94-95, 97-99 нап. 81, 100; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 115, 120-126. У време када је Лазар Мирковић проучавао дечанске иконе (1933. године) на олтарској прегради су се налазиле само велике Лонгинове иконе Христа са апостолима и Богородице са пророцима. Мирковић, *нав. дело,* 22; Шакота, *нав. дело*, 94, 96.

и неком споредном иконостасу[643]. Олтарска преграда у Кучевишту је, судећи по сачуваним деловима (царске двери, два надверја, Деизисни чин, иконостасни крст), формирана крајем XVI и почетком XVII века[644]. Иконостасе су у овом периоду сигурно имале и Милешева и Богородичина црква у Студеници. Теза да су Лонгинове престоне иконе из Пиве припадале милешевском иконостасу појавила се педесетих година XX века и опстаје до данас, иако у њену корист нису изнети довољно убедљиви аргументати да би била прихваћена[645]. Трагови греда на пиластрима изнад олтарске преграде у Сопоћанима потврђују да је и овај манастир око 1600. године морао имати високи иконостас[646]. Ризница Никоља код Бијелог Поља богата је иконама датованим између 1557. и 1690. године, а један број њих израдили су водећи уметници обновљене Патријаршије[647]. Када је крајем XVII века манастир Св. Николе Дабарског - Бања код Прибоја запустео, старије царске двери тј. њихово десно крило (прва половина XVII века) су заједно са иконом Христа и седам икона апостола уз посредовање ћурчије Дмитра Чајничанина, повереника дабробосанског митрополита Атанасија Љубовића, продате Старој цркви у Сарајеву 1696. године. У овом тренутку није могуће говорити о првобитном изгледу иконостаса манастира Бање, упркос покушајима да му се припише иконостасни крст из Благовештења Рудничког, погрешно атрибуисан Андреји Раичевићу[648]. Пракса продаје, откупљивања и(ли) пресељавања делова олтарских преграда запустелих храмова била је уобичајена.

---

[643] Тодић, *Грачаница*, 273. Њима треба прикључити и пар икона Христа и Богородице Молитељке великих димензија, које би одговарале престоним. Вуловић, *Грачаница*, 172-175.

[644] Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 107 табла XIV; Серафимова, *Кучевишки манастир*, 233-237, 239-240.

[645] Сковран, *Деизисна плоча*, 33-38 сл. 1-8; Кајмаковић, *нав. дело*, 45-48, 272-278 сл. 142-148. Тезу прихватају: Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 74; Ivanović, Pajkić, Lazović, *nav. delo*, 195 нап. 2; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici*, 23, 39 нап. 13; Милосављевић, *Изгубљена ризница манастира Милешеве*, 119-121. Оспорава је новија студија о иконостасима на територији Црне Горе (Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 32).

[646] Тодић, *Сопоћански поменик*, 287.

[647] Судећи по сачуваним делима, са формирањем никољачког иконостаса почело се тридесетих година XVII века и допуњаван је кроз читаво столеће и касније. Да ли су у неком тренутку престоне позиције могле имати Јованове иконе (Христа са апостолима, Богородице са пророцима и св. Јована са житијем,1627/1628) и Радулова дела (икона св. Николе са житијем /1665/, царске двери, надверје, 1676/1677), и јесу ли рађене за Никољац, у овом тренутку није могуће поуздано утврдити, иако у старијој литератури постоји претпоставка да је Радул за Никољац израдио читав иконостас (Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 199).

[648] Уп.: Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 17-19, 37-38 нап. 155-157, 104-112 са резултатима најновијих истраживања код: Петковић, *Благовештење Рудничко*, 46-49; Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 188, 191; Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 441-442, 450 нап. 51.

У раздобљу када су иконе предмет уносне трговине унутар земље и са Русијом, овакво поступање не чуди[649]. Царске двери из Подврха и Деизисни чин из Црне реке и Гориоча донети су са стране[650]. Исто је и са монументалним Распећем из Благовештења Рудничког које није могуће приписати српским ауторима[651]. Неретко су овако прибављена дела скраћивана како би била уклопљена у нове целине[652].

Крајем XVI и у првој четвртини XVII века било је активности и на изради иконостаса храмова подигнутих на месту подвизавања угледних локалних пустиножитеља - св. Петра Коришког и св. Гаврила Лесновског. На иконостасу Црне реке налазе се Лонгинове царске двери и икона Деизиса са апостолима непознатог аутора (крај XVI века), док је доњи део Распећа (1601), оштећеног у пожару, скинут са основе и однет (у ризницу Дечана?). Целина је касније допуњена Радуловим Деизисним чином[653]. На олтарској прегради Леснова је улогу престоних вероватно имала група икона из 1626. године (Апендикс I, кат.

[649] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 361.

[650] Аника Сковран порекло царских двери из Подврха види у цркви Св. Петра у Бијелом Пољу (Сковран, *Подврх*, 152, 155). Теза да се Чин из Црне реке првобитно налазио у храму Св. Јована у Црколезу (Петровић, *У потрази за Радуловим иконостасом из Црколеза*, 52-68 сл. 4-6, 12-13) оспорена је (уп.: Ракић З., *Деизисни чин црноречког манастира*, 140-143; Исти, *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, 54-56).

[651] Истог мишљења је и Сретен Петковић (Петковић, *Благовештење Рудничко*, 46-49). Он истиче да стил иконописца упућује на критско искуство, а крст датује у другу половину XVI века и оставља отвореном могућност да је дуборезац српски мајстор. Светлана Пејић сматра да коришћени дуборезбарени елементи крст опредељују као дело прве половине XVII века и не везују га за манастир Бању (Пејић, *нав. дело*, 188 нап. 46). Старија становишта да је крст из Благовештења донет из запустелог храма у рудничком крају и да је дело које је последње деценије XVI века насликао уметник школован у радионици на Приморју (Пајкић, *Иконостас Благовештења Рудничког*, 249-255), те да је рад зографа Андреје Раичевића настао за иконостас Бање код Прибоја (Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 17, 19, 104-113, 232-233, сл. 39-41, табле XIV и XV што прихвата и Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 70) оспоравају закључци нових истраживања.

[652] Ради прилагођавања новим димензијама олтарских простора одсечени су крајеви основе поменутог крста из Благовештења Рудничког и попрсја апостола Вартоломеја и Филипа на десној страни црноречког Чина, што је случај и са проширеним Деизисом из манастира Студенице, на коме су на пола подељене представе апостола на зачељима. Сковран, *Деизисна плоча*, 33-38, сл. 1-6; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 272-278, сл. 142-148. У Крушедолу су у другој половини XVII века скраћени надверје и икона св. Јована Претече, а Деизисном чину су придодате иконе св. апостола Кондрата и св. Евстатија (Плакиде), уклоњене током познијих конзерваторских радова. Тимотијевић, *Крушедол књига II*, 27 нап. 106 и 107; Кулић, Срећков, *Манастири Фрушке Горе*[2], 99-100.

[653] Ђоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 98-99; Станић, *Иконостас Црне реке*, 235-260; Серафимова, *Прилог проучавању иконостасних крстова на Балкану*, 152-153, сл. 1.

бр. 20-23) која се не може са сигурношћу приписати српским сликарима, међу којима је и житијна икона св. Гаврила[654].

И мање сеоске цркве на Косову и у Метохији од последње четвртине XVI века добијају олтарске преграде. Већина њих није сачувана, а малобројне преостале целине нажалост нису задржале аутентичан изглед. Додатан проблем представља то што су се у једном броју храмова, спаљених или до темеља уништених 1999. године (Бело Поље код Пећи, Дрсник, Ђураковац, Кијево, Љубижда код Призрена /црква Св. Николе/, Поповљане, Чабићи) налазиле стилски и хронолошки разноврсне збирке икона чију провенијенцију и иконостасну позицију није увек могуће поуздано утврдити[655]. Данас in situ постоје само делимично сачуване олтарске преграде у црквама Св. Николе у Драјчићима и Гориочу (табла 14 II) на којима се уочавају неправилности условљене накнадним састављањем целина од дела неколико сликара. У Драјчићима су престоне иконе из различитих периода - последње четвртине XVI века (Деизис са св. Николом и св. Варваром), 1599. године (Христос, Богородица са малим Христом, арханђел Михаило) и средине, односно друге половине XVII века (св. Јован Претеча, св. Никола, арханђел Михаило) постављене у два реда[656]. На иконостасу Гориоча иконе из друге половине XVII века заузимају престоне позиције, док се пар икона с краја XVI столећа и из 1655. године налази на крајевима Деизисног чина који је краћи од ширине храма, што упућује на то да је донет из мање и уже грађевине[657]. Царске двери су млађе (1717), а надверје са представом Христа у гробу, Богородицом и св. Аном из 1655. године, које се на

[654] Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 255-261 кат. бр. 63-66 (са старијом литературом), сл. 63-66; Габелић, *Циклуси арханђела*, 240-243 сл. 228-233; Машнић, *Житијска икона на свети Гаврил Лесновски*, 165-177.

[655] *Cultural Heritage of Kosovo and Metohija*, Belgrade: Institute for the Protection of Cultural Monuments of the Republic of Serbia 2002, 43-44, 58, 60-62, 82-83; Суботић, *Долац и Чабићи*, 65-66, 92-96; Ивановић, *Метохија: Споменици и разарања*, 160-161, 218-219, 226-228, 246-247, 271-272, 312-313, 362-363. Судбина већине дела из наведених цркава, као и престоних икона храмова Св. Георгија у Призрену, Св. Петра и Павла у Дренови и Св. Теодора у Доњој Битињи остаје непозната. Део икона из Кијева и Чабића је захваљујући историчарима уметности Гојку Суботићу и Милану Ивановићу пренет у Народни музеј у Београду, док су из рушевина цркве Св. Николе у Ђураковцу спасене престоне иконе и царске двери, похрањене у ризници Пећке патријаршије.

[656] Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 101-104.

[657] На овај податак ми је указала др Светлана Пејић из Републичког завода за заштиту споменика културе, на чему јој овом приликом захваљујем.

њему налазило шездесетих година прошлог века, више није у цркви[658]. У храму Св. Јована Крститеља у Великој Хочи су на олтарској прегради један Чин и надверје за које се претпоставља да су могли бити део уништеног иконостаса суседне цркве Св. Луке. У њој се чувају Лонгинове престоне иконе (Христа и Богородице) рађене за цркву Св. Николе, у којој су пак похрањени лево крило царских двери из цркве Св. Луке (Апендикс II кат. бр. 3) и делови царских двери које данас нису на олтарској прегради[659]. У цркви Св. Јована у Црколезу постоји група икона из друге половине XVII века, али је извесно само то да су се на иконостасу налазиле Радулове царске двери (1673)[660].

Крајем XVI и током XVII века допуњене су олтарске преграде значајних храмова у северним и источним областима Патријаршије. Иконостасне крстове добијају Велика Ремета (последња четвртина XVI века)[661] и Петковица (друга половина XVII века)[662] (табла 14 IV), крст и надверје Крушедол (1651, 1653 табла 14 III), а крстове и престоне иконе манастир Успења у Српском Ковину (крај XVI, друга половина XVII века) и Лепавина (око 1647)[663]. Зограф Радул 1677. године

---

[658] О иконама из Гориоча писао је само Предраг Пајкић (*Сеоске цркве у долини Белог Дрима,* 154-157), али његово датовање једног броја дела после детаљне анализе није могуће прихватити.

[659] Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 169-179; Pajkić, *Jedna zanimljiva ikona*, 389; *Велика Хоча: бисер Метохије*, 60-61.

[660] Радомир Петровић је дао предлог реконструкције изгледа Радуловог иконостаса у Црколезу, уклоњеног око 1930. године. Изнад оштећених икона Христа и Богородице би се по њему налазио Деизисни чин из Црне реке (*У потрази за Радуловим иконостасом из Црколеза*, 52-68). Има и другачијих мишљења, која упозоравају на опрез у истицању Радуловог ауторства над престоним иконама и приписивања црноречког Чина Црколезу због разлике од 1.5 m између његове дужине и ширине олтарског простора у цркви Св. Јована. В.: Ракић З., *Деизисни чин на иконостасу црноречког манастира*, 133-143; Исти, *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, 9, 56.

[661] Мирјана Лесек (*Иконостас цркве манастира Свете Петке у Срему*, 135), овај крст на основу крушедолског примера датује у другу половину XVII века, али његове морфолошке одлике и сличност са Ломничким Распећем сугеришу да је старији.

[662] Мишљења аутора у вези са датовањем крста из Петковице нису усаглашена. Док га једни опредељују у другу половину XVII столећа (Медаковић, *Света Гора фрушкогорска*, 333; Тимотијевић, *Крушедол* књига II, 27), Мирјана Лесек (*Иконостас цркве манастира Свете Петке у Срему*, 136) је мишљења да је настао средином четврте деценије XVIII века.

[663] Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 129; Тимотијевић, *нав. дело*, 24-25, 42. Од лепавинског иконостаса је сачувана само икона св. Симеона и св. Саве, укључена у поставку обновљеног Музеја СПЦ у Загребу. Преостале престоне иконе (Христа, Богородице, Ваведења), пописане 1776. године, иконостасни крст (око 1642) и Деизисини чин (1697) су уништени. Кашић, *Српски манастири у Хрватској и Славонији*, 134-135; Милеуснић, *Византина у црквеном сликарству Славоније*, 22-23; *Музеј Српске православне цркве Епархије загребачко-љубљанске*, 43, 80 кат. бр. и сл. 1.29. За стару олтарску прегради Велике Ремете се у једном извештају из визитације 1753. године каже да је била ниска и позлаћена и да је 1687. године престони низ замењен иконама Богородице, св. Јована Претече, св. Три Јерарха и св. Николе руских аутора, које су донете из оближњег манастира Раковца. Кулић, Срећков, *Манастири Фрушке Горе*[2], 46, 50-51. И манастир Раковац је током XVII века имао старији иконостас. Лесек, *Развој барокних иконостаса у Срему*, 85-86. Претпоставља се да су престоне иконе цркава у Коморану и Ђуру

ради на иконостасу пећке цркве Св. Николе[664], а непосредно пред Велику сеобу даскал Димитрије сликањем престоних икона, односно надверја, започиње израду олтарских преграда у цркви Св. Петра и Павла у Рисну (1680/1681) и Св. Луке у Котору (1688/1689), посао који ће наставити његови наследници[665].

Резултати најновијих истраживања указују на то да су аутори извесног броја значајних иконостасних целина и(ли) њихових делова у храмовима под јурисдикцијом Пећке патријаршије били грчки сликари. Линотопски мајстори су у северној Македонији насликали иконостасе Карпина (1606/1607) и Полошког (крај XVI - средина XVII века) и царске двери у цркви Св. Николе у Кратову[666]. Иконографија надверја, Деизисног чина и крста са иконостаса цркве у селу Трнову код Криве Паланке (1605) не допушта да ова дела са сигурношћу уврстимо у остварења српских иконописаца обновљене Патријаршије. Због тога су у Апендиксу I каталога, али ће бити размотрена у наставку. Грци се појављују као аутори неких олтарских преграда у северним крајевима Охридске архиепископије (Прилог 2, карта бр. 3), од којих издајамо иконостас у цркви Св. Димитрија у Ореовецу и већину икона из мале збирке у ризници овог храма, као и олтарску преграду у Слимници[667]. Поменуто Распеће из Благовештења Рудничког

(1660) донете после Сеобе. Медаковић-Давидов, *Сентандреја*, 159; Давидов, *Горња земља*, 13, 82-85.

[664] Престоне позиције на олтарској прегради, чији изглед нажалост није могуће реконструисати, имале су иконе Христа са св. Николом и Богородице коју дете грли, дуж чије је доње ивице натпис да је сликар иконостас (temqlo) и иконе израдио по жељи патријарха Максима. Данас се на њему налазе само царске двери (IV г). Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 109 таб. L; Љубинковић, *Стварање зографа Радула*, 128; Петковић, *Српска уметност*, 163, 178; Ракић З., *Радул*, 172.

[665] Вујичић, *Иконописана дјела Димитрија даскала у Рисну*, 213-220; Кривокапић, *Историја икона и иконостаса у цркви Светог Луке у Котору*, 217; Ракић З., *Сликар Димитрије*, 214.

[666] Ђурић, *Иконе*, кат. бр. 77 табла C; Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 128 табла LXXXIV, LXXXIX; *Весник на Македонската православна црква* XII, бр. 3 пригоден, Скопје 1970, 73; Расолкоска-Николовска, *Иконостас Карпинског манастира*, 281-289; Поповска-Коробар, *Полошки манастир св. Ѓорѓи*, 37-41 кат. бр. 6-10; Иста, *Икони од музејот на Македонија*, 240-241, 248 (са старијом литературом) кат. бр. 42-43, 55 сл. 55; Машниќ М., *Царските двери од црквата Св. Никола во Кратово*, Музејски гласник 2 (Кратово 2005), 87-94; Иста, *Три прилози за проучавање на иконописни дела од поствизантискиот период*, у: Зборник средновековна уметност 5 (Скопје 2006), 122-123, 127-130 сл. 1, 3-6 цртеж 4-5; Иста, *Прилог проучавању старог карпинског иконостаса*, 365-384; Иста, *Три примероци на царске двери од кратовско-кумановскиот крај*, 155-170; Иста, *Црквата Свети Никола во село Трново*, 127-137; Корнаков, *Царски двери*, 51, 102 сл. 14.

[667] Машниќ М., *Иконостасот от Ореоечкиот манастир Свети Никола*, Тематски зборник на трудови 1 - икони, иконопис, иконостас, иконографија (Скопје 1996), 29-57; Николовски Д., *Непозната збрка на икони од црквата Св. Димитрија во селото Ореовец во прилепскиот крај*, Тематски зборник на трудови 1 - икони, иконопис, иконостас, иконографија (Скопје 1996), 119-120, 122 сл. 4а, 5а, 5б, 11; Машниќ М., *Иконостасот од слимничкиот манастир света Богородица*, Македонско Наследство, година II, бр. 5 (декември 1997), 89-105; Машниќ М., *Манастирот Ореоец*, Скопје 2007, 77-81, сл. 69-75.1.

је у другој половини XVI века иконописао мајстор итало-критског искуства (табла 14 III)[668]. У Пустињи код Ваљева су аутори иконописа (царских двери, надверја, Деизисног чина и иконостасног крста) постављеног на зидану олтарску преграду и рађеног у више етапа били Грци, од којих су као сликари надверја (око 1638/1639) препознати фрескописци цркве Ваведења Богородице, Никола и Јован[669]. Оштећено надверје са представом Ваведења и икону Деизиса из грачаничке ризнице су крајем XVI или почетком XVII века такође израдили сликари грчког порекла[670]. Најновија студија о иконостасу цркве Св. Јована Богослова манастира Поганово показала је да се његово сликарство, датовано у двадесете године XVII столећа, не може повезати са радом српских радионица, те да припада токовима бугарског иконописа, што је случај и са престоним иконама из Божице похрањеним у Народном музеју у Београду[671].

Дела српских иконописаца сачувана као целине које и данас функционишу као олтарска преграда дозвољавају нам да изведемо одређене закључке о тематском репертоару и изгледу иконостаса у време обновљене Пећке патријаршије. Међу њима је могуће разликовати три типа: *зидане иконостасе* на које су постављене иконе, *дрвене иконостасе са сликаним украсом без дубореза* и *дуборезбарене и иконописане олтарске преграде*. Зидани иконостаси су подизани до висине архитравне греде и на њих су ретко када постављане иконе (Шопско Рударе, Поблаће, Житомислић, Пустиња, Подмалинско код Шавника, Сретење на Овчару), јер су се ктитори чешће одлучивали или за у потпуности зидане и живописане преграде или за иконе на дасци[672]. *Зидани иконостас* на коме су дела иконописа српских аутора поседује само манастир Житомислић (табла 14 I). Престоне иконе су с почетка XVII века, Деизисни чин и монументално Распеће

[668] Уп.: Пајтић, *Иконостас Благовештења Рудничког*, 244-255. То није могао бити Андреја Раичевић, како је у једном тренутку предложено (Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 104-113, 232-233, сл. 39-41 табле XIV и XV). Убедљиви су аргументи изнети код: Петковић, *Благовештење Рудничко*, 47-49.

[669] Царске двери са представом Благовести и Ваведења датоване су у другу половину XVI века, а Деизисни чин и иконостасни крст у XVII столеће. Пеич С., *Епирският произход на живописците от манастира Пустиня*, Проблеми на изкуството 2 (София 1997), 23–30; Иста, *Пустиња*, 141-152, сл. 100-104; Радовановић, *Неколико примера представе Ваведење Богородице у храм*, 128-129.

[670] Две иконе које чине Деизис чувају се у ризници Грачанице, а једна у Народном музеју у Београду. Тодић, *Грачаница*, 271.

[671] Пејић, *Иконе из Божице у београдском Народном музеју*, 65-70; Гергова И., *Иконостас из погановског манастира*, Ниш и Византија VIII (2009), Ниш 2010, 367-378.

[672] Радојчић, *Старине црквеног музеја у Скопљу*, 46-47; Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 3-49; Станић, *Зидани иконостас у Поблаћу*, 100-101; Пејић, *Пустиња*, 52-56.

зографа Георгија Митрофановића из 1618/1619., а царске двери зографа Радула из 1675. године[673]. На олтарској прегради цркве Св. Николе у селу Шопско Рударе код Кратова и даље се може видети редак пример дрвене конструкције на коју су преко живописаног, зиданог иконостаса из 1567/1568. године постављане иконе (табла 14 I). На њој су од иконописа сачуване само царске двери, у новијој литератури упоређене са сличним делима у Стуги и Струшком. Због извесне сличности са једном групом царских двери са територије обновљене Пећке патријаршије, у чијим је оквирима и Шопско Рударе, оне ће бити укључене у даљу анализу, али нису у основном каталогу, већ у Апендиксу I (кат. бр. 5)[674]. *Сликани украс без дубореза* имају иконостаси Ломнице (табла 13), Црне реке, Трнова код Криве Паланке, Драјчића и Гориоча (табла 14 II). *Дуборезбарене* и позлаћене су олтарске преграде манастира Пиве, Мораче (табла 13), Благовештења Кабларског (табла 14 III), Подврха, Дубочице и Старе цркве у Сарајеву (табла 13). Сачувани материјал упућује на закључак да се дуборез на иконостас уводи постепено, и то од седме и осме деценије XVI века на царске двери, од девете деценије на Распећа, а од почетка XVII столећа и на Деизисне чинове[675]. Неки карактеристични мотиви, попут двочланог и трочланог преплета, *„пећког цвета*“ и „*повезаних копчи*“ су у уметности обновљене Пећке патријаршије присутни током читавог раздобља њеног постојања. Употреба мотива копчи, који се појављује на оквиру епистила са Великим Празницима зографа Јована у Пиви зенит популарности достиже на оквирима Радулових и Димитријевих дела, као и на иконама Димитријевића-Рафаиловића[676]. Иако поствизантијски сликарски приручници садрже упутства за позлаћивање иконостаса, није могуће поуздано тврдити да су водећи српски зографи-

[673] Којић, *Житомислић*, 97-126; Ракић С., *нав. дело*, 42-44. Манастир Житомислић је у последњем рату (1992-1995) миниран и том приликом је уништен иконостасни крст. Радови на обнови храма започети су 2002. године. Лесек, *Развој барокних иконостаса у Срему*, 84-85.

[674] Машниќ М., *Црквата Свети Никола во Шопско Рударе. Идентификација на сликаната програма и нови сазнанија*, Културно наследство 30-31 (Скопје 2004-2005), 65-66; Cvetkovski S., *Carski dveri od XVI vek vo crkvite od Struga i Struško*, Jubileen zbornik 25 godini mitropolit Timotej, Ohrid 2006, 351-368; Ma{ni¸, *Царските двери (1580/1581) од зиданиот иконостас на црквата Св. Никола Шопско Рударе*, 131-144; Иста, *Три примероци на царске двери од кратовско-кумановскиот крај*, 163-165 сл. 8-9.

[675] Позлата симболизује Небески Јерусалим. Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 94; Иста, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори*, 124-125; Петковић, *Српска уметност*, 176-178; Тимотијевић, *нав. дело*, 27 нап. 100.

[676] О мотиву пећког цвета в. литературу у нап. 714 овог рада. О мотиву копчи: Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 107.

иконописци истовремено били и аутори дубореза или „*конструктори иконостаса*“[677], иако им ти послови нису били страни.

Већи број сачуваних олтарских преграда има само централни пролаз у олтарски простор затворен царским дверима. Литургијске потребе условиле су постојање два пролаза ка најсветијем делу храма, а тек на неколико конструкција их је три, што ће бити чешћа појава од почетка XVIII века[678]. Бочни улази у олтарски простор у време обновљене Патријаршије нису затварани дверима, већ само катапетазмама, јер су пре свега представљали пролазе чија литургијска функција није посебно наглашавана[679]. Улаз у проскомидију имају иконостаси у Црној реци, Драјчићима, Благовештењу Кабларском и Дубочици, а у ђаконикон они у Пиви и Старој цркви у Сарајеву[680]. Високе и сразмерно широке иконостасе поседују манастири Пива, Морача, Благовештење Кабларско и Дубочица. Олтарска преграда из Пиве се по димензијама (9.30 x 5.40 m) и утиску који оставља на посматрача уз морачку може сматрати најмонументалнијом у уметности обновљене Патријаршије[681]. Високе али уже иконостасе су сразмерно димензијама олтарског простора имали манастири Дечани, Грачаница, Црна река и Подврх. Преостале сачуване целине спадају у ред нижих иконостаса. Приликом њиховог допуњавања било је покушаја да се надомести недостатак висине: првобитно ниска и широка олтарска преграда Старе цркве у Сарајеву, чији су изглед условиле пропорције храма, 1674/1675. године је надвишена епистилом са Великим празницима и Распећем зографа Радула, уз које су придодата два висока панела у виду дуборезбарених врежа уплетених медаљона са попрсјима 16 пророка, Христа Анђела Великог савета и Христа Емануила[682]. Претпоставља се

---

[677] Здравко Гаговић (*Crnogorski ikonostasi*, 23) зографа Јована описује као „*одличног резбара и позлатара, па и конструктора иконостаса*“.

[678] Стошић, *Српска уметност 1690-1740*, 138.

[679] За Велики и мали вход трећи пролаз није био потребан. Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 6; Пејић, Пешић, *Благовештење Кабларско*, 97 нап. 31.

[680] Јужни пролаз у олтар се појављује од XVII века. Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 30-31; Гергова, *Ранният български иконостас 16-18. век*, 37. Три пролаза у олтарски простор данас имају и олтарске преграде у цркви Св. Николе у Великој Хочи, Благовештењу Рудничком и Крушедолу, али њихово постојање у периоду између 1557. и 1690. године није могуће поуздано потврдити, имајући у виду да су током XVIII и XIX века претрпеле значајне промене. Уп.: Лесек, *нав. дело*, 83.

[681] Gagović, *nav. delo*, 34, 37.

[682] Ракић С., *нав. дело,* 46-47; Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 441, 443-444. Врежа у коју су уплетена попрсја пророка има евхаристијско значење, а појављује се и на

да је Стара црква у Сарајеву непосредно после израде олтарске преграде могла добити и неки споредни иконостас, судећи по томе што је зограф Радул око 1675-1676. године за овај храм насликао иконе са представама апостола Вартоломеја и Јакова, Андреје и Симона, Луке и Јована, још три изгубљена дела и једну делимично пресликану икону Благовести (кат. бр. 345)[683]. Сазнања о изгледу иконостаса фрушкогорских манастира и храмова северно од Саве и Дунава између 1557. и 1690. године оскудна су због девастације коју су претрпели у ратовима током XX века[684]. Олтарске преграде о којима је реч најчешће имају само престоне иконе и над њима још један ред (Морача, Пива, Житомислић, Благовештење Кабларско, Подврх, Дубочица, Стара црква у Сарајеву, Горioч), ређе и два (Ломница)[685]. Већи број њих састоји се из царских двери, надверја, реда престоних икона, Деизисног чина и великог Распећа (Црна река, Морача, Житомислић, Драјчићи, Подврх и Дубочица). Тематика иконостаса условљена је богослужбеном функцијом, архитектуром храма, локалном традицијом и умећем сликара. Њену окосницу поред Оваплоћења Господа Исуса Христа чине теме везане за Страшни суд, заступништво Мајке Божије, св. Јована Претече и изабраних светитеља (Деизис, престоне иконе Христа, Богородице, патрона, Деизисни чин), Евхаристију (Недремано око) и искупитељну Христову жртву коју тријумфално наглашавају монументални крстови, симболи Васкрсења, победе над грехом и смрћу. Иако је број икона српских сликара са представама св. Саве и св. Симеона Немање између 1557. и 1690. године значајан, о њиховој иконостасној функцији се на територији обновљене Патријаршије може говорити тек од четврте деценије XVII века, када се појављују на престоним позицијама олтарске преграде у Пиви, а нешто касније и на престоним позицијама славонских храмова у Глоговцу, манастиру Лепавини и Липници код Бјеловара[686]. Њихово

иконостасу цркве Христовог Вазнесења у селу Гаганица (Берковско), који је измештен из храма. Гергова, *нав. дело*, 56-57.

[683] Ракић З., *Радул*, 31.

[684] О размерама њиховог уништења: Кашић, *Српски манастири у Хрватској и Славонији*, 32-34 и даље; *Ратна страдања православних храмова у српским областима у Хрватској 1991. године*, Београд 1992; Милеуснић, *Духовни геноцид*.

[685] Уп.: Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 59; Иста, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори*, 121; Лесек, *нав. дело*, 81-86.

[686] Грујић Р., *Српски споменици северно од Саве и Дунава пре 1690. године*, Богословље XV (Београд 1940), 8; Кашић, *нав. дело,* 134-135; Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству*, 181; Суботић, *Иконографија св. Саве*, 345; Милеуснић, *Византина у црквеном сликарству Славоније*, 22-23 нап. 18-19; Петковић, *Иконографија Светог Симеона Српског у доба турске*

укључивање у Деизисни чин Житомислића (1617-1618) инвенција је хиландарског монаха зографа Георгија Митрофановића и није уобичајена пракса свих српских сликара. Есхатолошке теме Другог Христовог доласка и Страшног суда у овом периоду доминирају тематиком иконостаса. Христос је неколико пута у оквиру програма олтарских преграда приказиван у својству Судије који позива праведне да приђу (на престоним иконама), бди над васељеном тако да ништа не промакне његовом погледу (Недремано око) и суди свету у присуству своје Мајке, Претече и апостола (Деизисни Чин, Деизис са Христом Царем и Великим Архијерејом)[687]. Удвајање тема, особеност иконографије XIV века, опште је обележје поствизантијског периода, а често се јавља и као последица компоновања иконостаса од икона различитог хронолошког и стилског порекла[688]. Престоном низу су поред представа Христа и Богородице (у попрсју и на престолу са апостолима или пророцима) придодаване иконе храмовне славе (Успења у случају манастира Мораче и Пиве) и(ли) патрона угледних локалних братстава и(ли) ктитора[689]. Он је могао бити проширен и на околне зидове, као на иконостасу морачког храма[690]. На једном броју олтарских (Ломница, Пива, Стара црква у Сарајеву) преграда и на једном иконостасу у припрати (Благовештење Кабларско) Деизисни чин је замењен епистилом са Великим празницима, чиме је њихов програм обогаћен сотериолошким слојем значења прегледом најважнијих догађаја у годишњем празничном циклусу. На тај начин је затворен пун круг од Христовог доласка у свет (Благовести) до његовог Вазнесења на небо. Претпоставља се да је та пракса у српску средину између 1557. и 1690. године дошла посредно, преко Свете Горе - Протатона и манастира Ватопеда. Све иконе су се могле вадити и

владавине код Срба, у: *Српски светитељи у сликарству православних народа*, 75; Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века*, 69, 72 нап. 104.

[687] Уп.: Гергова, *нав. дело*, 52; Пеич, *Фреско-икони от поствизантийския период в Сърбия*, 46-47 са старијом литературом; Серафимова, *нав. дело*, 157-158.

[688] Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 40; Пејић, Пешић, *нав. дело*, 93-94 нап. 17.

[689] У Морачи су на престоним иконама приказани светитељи који су крсне славе племена Лешчана, Пипера, Братоножића и Куча. У Пиви су у престоном низу патрони Дробњака, св. Сава и св. Симеон. Петковић, *Морача*, 102-103; Исти, *Српска уметност*, 143; Ракић З., *нав. дело*, 72-74 са литературом у нап. 116-118.

[690] Престоне иконе Христа и Богородице условиле су литургијске потребе, јер им свештеник и ђакон током проскомидије узносе молитве уз поклоне. Гергова, *нав. дело*, 51. У ризници Подврха налазе се две иконе са допојасном представом патрона цркве, св. Николе (кат. бр. 322-323), од којих је једна највероватније дело мајстора који је насликао престоне иконе Деизиса и Богородице Пречисте. Немају иконостасну позицију, а није познато да ли су се у неком тренутку налазиле на зидовима крај иконостаса.

стављати на проскинитар у време празника[691]. У Ломници епистил са Великим празницима надвисује ред икона са представама апостола (Вартоломеја, Јакова, Матеја и Јована Богослова)[692]. Број празничних икона на епистилима варира између шест (припрата Благовештења Кабларског), седам (Ломница), 12 (Пива) и 16 (Стара православна црква у Сарајеву), а њихов избор није исти. У Благовештењу су сачуване само представе Сретења, Крштења, Васкрсења Лазаревог, Распећа, Вазнесења Христовог и Рођења Богородице, а у Ломници Благовести, Крштења, Лазаревог васкрсења, Уласка у Јерусалим, Распећа, Вазнесења и Силаска Светог Духа на апостоле[693]. Док у Пиви фигурира уобичајени број од 12 најважнијих празника, на иконостасу Старе сарајевске цркве се поред њих појављују и празници посвећени Богородици (Рођење, Ваведење и Успење) и св. Јовану Претечи (Рођење).

Олтарске преграде су имале парапете за које не знамо поуздано јесу ли били монолитни или у виду табли. Испод престоних икона су могли бити постављени за ту намену посебно направљени комади текстила, тзв. *скути*[694]. Анализом сачуваних олтарских преграда српских аутора на територији Пећке патријаршије између 1557. и 1690. године уочава се постојање регионалних сликарских и дуборезбарских радионица ангажованих на пословима израде иконописа. Формиране су при важнијим патријаршијским, митрополијским и епископским средиштима. Неке су биле активне сво време, као оне у Пећи и Дечанима, док су друге радиле од средине XVII века, попут фрушкогорске[695].

---

[691] Епистил са Великим празницима се на византијским иконостасима појављује у XI веку, а на Синају и Светој Гори Атонској у другој половини XII и почетком XIII века. Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 11-12; Ћоровић-Љубинковић, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори*, 121 и даље; Тодић, *нав. дело*, 445-447 нап. 32, 35-38. Уп.: Гергова, *нав. дело*, 56; Лесек, *нав. дело*, 82-83. Средином XVII века је изгледа постојао и на иконостасима фрушкогорских манастира. В.: Лесек, *Иконостас цркве манастира Свете Петке у Срему*, 132.

[692] Тачан број икона апостола на ломничком иконостасу није познат, а у тексту Анике Сковран из 1964. године (Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici*, 24, 35-35) се не помиње да их је било 13, како омашком цитира новија литература (Шево, *Ломница*, 197 нап. 70). Његов садашњи изглед представља реконструкцију. Појас са представама пророка се у византијским храмовима појављује током IX и X века. У иконопис обновљене Патријаршије стиже преко Русије, где је на олтарским преградама присутан од XV века. У Украјини и Румунији је на иконостасима од XVII века. Бабић, *нав. дело*, 8-13; Гергова, *нав. дело*, 42; Лесек, *Развој барокних иконостаса у Срему,* 88-89.

[693] На епистилу у Ломници се 1938. године налазила и икона Преображења, али је већ 1964. године није било. Skovran, *nav. delo*, 35 нап. 7.

[694] О скутима код: Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 453-454.

[695] Тимотијевић, *нав. дело*, 26.

Делови иконостаса На основу сачуваних олтарских преграда тешко је говорити о иконостасу као стилски, хронолошки и тематски уједначеној целини у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије (1557-1690). Разлоге за то треба тражити у примату функционалне, богослужбене намене олтарске преграде као кулиса литургијских радњи над стилском једнозвучношћу њеног изгледа и постојању мајстора уско специјализованих за израду одређених делова олтарских преграда као што су царске двери и иконостасни крстови[696]. Каталошки попис дела српског иконописа из овог раздобља осветљава постојање значајног броја појединачно сачуваних делова иконостаса које није могуће позиционирати у оквире одређених целина иако пружају драгоцена сведочанства о њиховом изгледу, тематици и иконографији. У сачуваном материјалу би већи број икона према димензијама и(ли) приложничким натписима одговарао престоним, али будући да су иконе покретни материјал, изглед престоних редова је на основу ових критеријума тешко реконструисати. Понекад постоји само пар елемената - царске двери и надверје (Кијево), царске двери и престоне иконе (црква Св. Николе у Великој Хочи, Мушниково, Ђураковац), надверје и Чин (црква Св. Јована Крститеља у Великој Хочи), царске двери и велико Распеће (Грачаница[697], Кучевиште, Св. Прохор Пчињски, Крушедол), царске двери, престоне иконе и Распеће (Дечани), престоне иконе и Деизисни чин (Никоље Кабларско), односно надверје, Деизисни чин и Распеће (Трново код Криве Паланке), што је недовољно за реконструкцију изгледа олтарских преграда[698]. Иконостасна функција царских двери, надверја и монументалних Распећа је несумњива, а сваки од ових елемената у време обновљене Пећке патријаршије има сопствени тематски и иконографски развој, на који ћемо се укратко осврнути.

---

[696] Један од таквих уметника био је проигуман Серафион који је дуборезбарио царске двери из Житомислића и Тврдоша. Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 29, 111, 134-135 (о мајсторима дуборесцима); Иста, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори*, 125; Гергова, *нав. дело*, 9, 38.

[697] Иконопис двери из 1564. године прекрива млађи слој сликарства. В. Апендикс II кат. бр. 1.

[698] О иконостасу у Никољу Кабларском в. и: Рајић Д., *Иконостас манастира Никоља*, Зборник радова Народног музеја у Чачку XXX (^a~ak 2000), 111-124. Најновија истраживања иконостаса у Трнову доносе аргументе у корист измене датовања из 1505. у 1605. годину, чиме су оспорене раније тезе о овом иконостасу као једном од најстаријих на Балкану у време турске владавине (Subotić G., *Une iconostase avec le croix peinte du debut de XVIe ciècle et le problème de son origin*, XVe Congres international d'Etudes Byzantines III, Art et Archeologie, Athens 1976, Resumes des communications); Машниќ, *Црквата свети Никола во село Трново*, 127-138 (са старијом литературом).

Царске двери Велики број сачуваних царских двери (табела 69), од којих неке и данас имају богослужбену функцију, потврђује да је у време обновљене Пећке патријаршије један од приоритета било постављање олтарских преграда. Оне представљају драгоцени материјал који омогућава праћење развоја тематике, композиције и иконографије иконописа који носе, али и еволуције њиховог облика и дубореза[699]. Из разматрања и основног каталога изузета су она дела српских мајстора настала на територији обновљене Патријаршије чији је бојени слој током XVIII и XIX века пресликан или уништен, упркос датовању у период између 1557. и 1690. године и оне су у Апендиксу II. Податак да осим царских није сачуван ни један пример двери за које поуздано знамо да су имале бочну позицију наводи на закључак да бочни пролази између 1557. и 1690. године нису затварани[700].

Окосница тематике иконописа на царским дверима у време обновљене Пећке патријаршије су *Благовести*, догађај којим је Мати Божија постала двери кроз које Христос улази у свет, постављајући темељ Божијој Цркви на земљи[701]. До краја XVII века се у извесној мери мењају иконографија ове теме и њен програмски контекст, али не и основно композиционо решење које Богородицу смешта на десно, а арханђела Гаврила на лево крило[702]. Став Богомајке и арханђела на већини примера следи устаљене обрасце са мање или више наглашеним гестовима којима Дева изражава изненађеност и смерни став покоравања. На једном броју царских двери арханђел стоји на пурпурном јастуку (табла 15 I д, љ, м; II в, г, ђ; III а, ђ), а Богородица на супедиону (табла 15 I в, д, к, љ; II а, б, ђ; III а-ђ), сасвим ретко на пурпурном јастуку (табла 15 IV в, г). Гаврило најчешће носи хитон и химатион, али је на дверима из Драјчића, Дечана и Јаска

[699] Њихова бројност повезана је са важном богослужбеном функцијом коју имају. Отварање и затварање царских двери симболично означава отварање и затварање небеских врата и улазак у Царство Божије. Мирјана Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 29; Гергова, *нав. дело*, 54-55; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 270. О дверима као могућем модулу иконостаса: Сковран, *Подврх*, 137, 152.

[700] Иако се за једне дуборезбарене двери уништеног бојеног слоја из ризнице Старе цркве у Сарајеву (Апендикс II, кат. бр. 10) претпоставља да су се у неком тренутку могле налазити на иконостасу овог храма, њихова бочна позиција је искључена. *Стара црква у Сарајеву и њен музеј*, Сарајево 1940, 19, 21, кат. бр. 31; Ракић З., *Радул*, 31.

[701] Тако је све до средине XVIII столећа. В.: Стошић, *Српска уметност 1690-1740*, 138.

[702] Овај распоред фигура преовлађује од VI века и одговара начину читања тока радње. Шмитъ Ф. И., *Благовѣщіе*, Извѣія Русскаго археологическаго института въ Константинополѣ 15 (София 1911), 39, 53; Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile*, 69.

(табла 15 I ђ, III б, ђ) одевен као дворјанин, у бисерима и драгим камењем украшен дивитисион са лоросом[703]. Пример из Дечана одликује неуобичајени, благо погнути став арханђела[704]. Најзначајније промене уочавају се у односу иконописаних и дуборезбарених површина. Паралелно са тенденцијом доминирања дубореза примећује се и тежња ка обогаћивању иконографије Благовести додавањем сликане архитектуре у позадини, попрсја пророка Давида и Соломона у горњем и, ређе, Ваведења Богородице у доњем делу двери. Један број царских двери с почетка XVII века, које није увек могуће повезати са одређеним радионицама, показује неговање архаичних иконографских образаца. Оне су у потпуности лишене дубореза или је дуборез сведен на плитко резбарени оквир („ковчег“)[705]. Фигуре Богородице и арханђела Гаврила на њима заузимају читаву површину сликаног поља, без приказа архитектуре у позадини (Дечани, Кијево, Љубижда, Богошевци, Драјчићи табла 15 I а-ђ; Црна река, Подврх[706], Дубочица, табла 15 II а-в), слично дверима које током XVI века срећемо у северној Грчкој (Касторији и Верији)[707]. На неколико ових примера су изнад фигура Богородице и арханђела насликана попрсја пророка Давида и Соломона и архитектура у позадини (Поповљане, Мушниково, Гораждевац, Дрсник, Благовештење

[703] О дверима из манастира Јазак као најсевернијем делу пећке радионице: Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 108. Нешто касније је предложено њихово датовање у 1522. годину. В.: Кулић, Срећков, *Манастири Фрушке Горе*[1], 89 (грешком је репродуковано наличје снимка из 1906. године, на коме су места Богомајке и арханђела замењена). Арханђел Гаврило је на сличан начин приказан на царским дверима из цркве Богородице Пречисте Кичевске сликара Онуфрија средином XVI века: Расолкоска-Николовска З., *Творештвото на сликарот Онуфриј Аргитис во Македонија*, ЗЛУМС 34-35 (Нови Сад 2003), 150, сл. 17-18.

[704] О варијацијама у ставу арханђела Гаврила в.: Maguire H., *The Self-Conscious Angel: Character Study in Byzantine Paintings of the Annunciation*, in: *Okeanos. Essays presented to I. Ševčenko on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students*, Harvard Ukrainian Studies 7 (1983), 377-386.

[705] Ковчег (ковчезец) представља једноставан рам који уоквирује сликану површину и део је даске. Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 99, 122-123.

[706] Тачно време настанка и провенијенција царских двери из Подврха, израђених по жељи ктитора монаха Атанасија, нису познати. Већ је указано на претпоставку да су припадале цркви Св. Петра у Бијелом Пољу и да су можда дело грчког сликара (Сковран, *Иконостас цркве у Подврху*, 61; Иста, *Подврх*, 137-138, 152, 155). Српскословенски натписи и неоспорна сличност са Лонгиновим дверима из Црне реке сугеришу да је највероватније реч о раду домаћег уметника с краја XVI или почетка XVII века. Уп.: Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 268 сл. 12. Радомир Станић (*Иконостас Црне реке*, 256-258) је мишљења да су двери из Подврха и Црне реке дела истог мајстора, при чему су ове прве старије. Гаговић (*Crnogorski ikonostasi*, 38) само закључује да су царске двери из Подврха „*старије од иконостаса*“.

[707] Уп. са царским дверима грчког порекла из Музеја ликовних уметности А. С. Пушкина у Москви. у: *Историја иконописа*, 109 сл. 32.

Рудничко[708], Кијево[709], Штитари, Дренова табла 15 I е-м). Сличних решења с краја XVI века има и у Бугарској и Румунији[710]. Двојица старозаветних царева и пророка, отац и син, најчешће се приказују тако да је млади Соломон, премудри пророк Спаситеља, изнад арханђела, а Давид, праобраз Христа, изнад Богомајке, чиме је остварена снажна веза Старог и Новог завета[711]. Такав распоред поштован је на свим царским дверима српских аутора. На примеру из Шопског Рудара (Апендикс I кат. бр. 5), које им није могуће са сигурношћу приписати, места пророка су замењена, а иза арханђела је и олистало дрво, сасвим неуобичајен иконографски детаљ[712]. На развијеном свитку у рукама пророка Соломона најчешће су исписивани стих Псалма 44, 10 и Соломонових прича 31, 29, а на свитку у рукама његовог оца Давида стих Псалама 44, 9 и 45, 10 и Прича 31, 39[713].

Значајан број дуборезбарених царских двери носи одлике радионица у којима су настале. Једна од најбољих постојала је при седишту пећких патријараха и из ње од седамдесетих година XVI века до 1690. године излазе дела препознатљивог изгледа (табла 15 III, IV). Дуборезбарени оквир којим у горњем делу доминира мотив двеју стилизованих ружа, тзв. *„пећког цвета“*, оставља за иконописање два правоугаона или полукружно завршена централна поља понекад надвишена малим површинама у којима су попрсја пророка Давида и Соломона (Дечани, Пећка патријаршија, Ђураковац, Морача табла 15 III а-д)[714]. Доњи део оба крила није био сликан, већ су га красили дуборезбарени панели са по једним великом цветом који је прилагођен квадратном облику панела. На врху царских двери био је крст или је горња ивица токарена. Израда ових дела могла је трајати дуго: Лонгин је на једним дечанским царским дверима забележио да су завршене

[708] Царске двери из Благовештења Рудничког до сада су датоване у средину XVII века (Пајкић, *Иконостас Благовештења Рудничког*, 254-255) и у трећу или четврту деценију XVIII века (Петковић, *Благовештење Рудничко*, 46). Иконографија дела упућује на прву половину XVII века.

[709] Предраг Пајкић (*Сеоске цркве у долини Белог Дрима*, 161) ове двери датује шире, у другу половину XVI века.

[710] В.: Осташенко, *Иконе Србије, Бугарске и Македоније XV-XVII век*, у: *Историја иконописа*, 185 сл. 22 (пример из Преображенског манастира Бара); Комашенко Н., *Иконопис Румуније (Молдавије и Влашке)*, у: *Историја иконописа*, 206 сл. 4 (пример из молдавског села Кирлиц).

[711] Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 122; Гергова, *нав. дело*, 56; Ракић С., *нав. дело*, 51; Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, 48-49 са литературом у нап. 222-232.

[712] Машник, *Три примероци*, 163-164 сл. 6.

[713] Већину ових стихова препоручују и сликарски приручници. Медић, *нав. дело*, 333, 442-443.

[714] О мотиву „пећког цвета“ и његовом својству модула: Ћоровић-Љубинковић, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори*, 126; Пејић, *Царске двери из Стјеника*, 253; Ракић С., *нав. дело*, 51. О дуборезу радионице и димензијама царских двери: Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 90-92, 102, 123.

тек након четири године[715]. Сужена иконописана поља, а раскошан позлаћени дуборез имају царске двери из Ломнице, Св. Николе Дабарског, Житомислића и Никољца (табла 15 IV а-д)[716]. У горњем делу ових остварења појављује се мотив позлаћених полулопти или малих медаљона са попрсјима пророка Давида и Соломона. Како се приближавао крај века, царске двери се сужавају.

Поред репрезентативних дуборезбарених примера у регионалним радионицама обновљене Патријаршије је од друге половине XVI до прве деценије XVII века израђиван једноставнији тип плиће резбарених двери (црква Св. Спаса у Скопљу, Велика Хоча, Призрен, Св. Прохор Пчињски, табла 15 II г-ж) на којима су сликана поља измештена у горњи део, док доњи испуњава дуборез препознатљивог преплета[717]. Унутар сликаних поља искључиво се иконопишу Благовести, са или без сликане архитектуре у позадини, изнад које се само на дверима из Кучевишта (табла 15 II е) појављују и попрсја пророка[718]. Царске двери из цркве Св. Спаса у Скопљу и Св. Прохора Пчињског дела су произашла из исте радионице активне на југу Пећке патријаршије између друге половине XVI и почетка XVII века. Њој се могу приписати и царске двери из цркве Св.

---

[715] Петровић, *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице - непозната дела зографа Лонгина*, 384-385, 412, 423, црт. 4, сл. 10.

[716] Сличним стилом се одликују и двери из Тврдоша, пренете у манастир Савина, чије је првобитно датовање у 1683. годину (Momirović, *Carske dveri manastira Žitomislića*, 109-110; Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 112 табла LXIII А) померено у 1703. (Мијовић, *Бококоторска сликарска школа*, 76; Пејић, *Царске двери из Стјеника*, 251 нап. 8). Теза да су двери из Ломнице дело уметника из тајфе мајстора неколико охридских и нерешких двери, независних од пећких радионица (Шево, *Ломница*, 198-200), није прихватљива. Десно крило двери из Св. Николе Дабарског је најпре датовано у другу половину XVI века, потом приписано Андреји Раичевићу (Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 16, 104-106), што оспоравају новија истраживања. В.: Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 188 са старијом литературом у нап. 46.

[717] У старијој литератури су ова дела сврстана у скопско-призренску групу. Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 87-89. Њихова сличност са једним бројем царских двери линотопских мајстора из истог периода је велика. Уп.: Τούρτα А., *Εικόνες ζωγράφων από το Λινοτόπι (16ος-17ος αιώνας). Νέα στοιχεία και διαπιστώσεις για τη δραστηριότητά τους*, Δελτίον Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας 22 (2001), 349, 352, сл. 10, 14.

[718] Ове двери су се до 1898. године заједно са Распећем налазиле на иконостасу манастира Св. Прохор Пчињски из кога су однете у Археолошки музеј у Скопљу. Помињу их Светозар Радојчић (*Мајстори српског сликарства*, 88-89) и Радивоје Љубинковић (*Мајстори српског сликарства*, 198-199), а у књизи Мирјане Ћоровић-Љубинковић о средњовековном дуборезу (*нав. дело*, 88-89 нап. 5) су уместо пчињских грешком репродуковане двери из Кучевишта (таб. XXXVIII А, Б). На ову омашку не указују ни Татомир Вукановић, у чијем су тексту публиковне пчињске царске двери и иконостасни крст (*Дуборез манастира Св. Прохора Пчињског из XVI-XVII столећа*, 80-91) ни Стојадин Стојановић који у монографији манастира (*Манастир Свети Прохор Пчињски*, 64-66) доноси репродукцију кучевишких двери. У новијој литератури (Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*) нема помена пчињских царских двери, чија је сличност са старијим примером из цркве Св. Спаса у Скопљу (Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 88 табла XXXVII a, b; Поповска-Коробар, *нав. дело*, 242 кат. бр. 45, сл. 45) велика.

Јована у Љубижди (Апендикс II, кат. бр. 6), чији је старији слој иконописа пресликан. На југу бележимо постојање сличних радионица, али их је тешко повезати са српским уметницима. Новије студије указале су на то да царске двери из Марковог манастира и Кучевишта (Апендикс I, кат. бр. 6, 16), иако су на територији Пећке патријаршије, највероватније треба сматрати делима прилепско-слепчанских мајстора Охридске архиепископије[719]. И у областима удаљеним од седишта Патријаршије било је добрих мајстора који су умели да евоцирају нека од успелих решења својих савременика. Царске двери из Мостања (табла 15 V а) тематиком, распоредом сликаних поља и дуборезом одражавају замисао зографа Георгија Митрофановића са хиландарских двери (1615/1616) које су похрањене у манастирској ризници (Апендикс III, кат. бр. 6)[720].

До увођења теме *Ваведења Богородице* у српски иконопис царских двери дошло је под утицајем путујућих сликара грчког порекла који су од краја XVI, односно почетка XVII века радили на територији обновљене Патријаршије. Они су аутори царских двери из Доброг Дола (1576), Полошког (крај XVI века) и Пустиње (око 1630) (табла 15 VII а-в), а ван граница Пећке патријаршије и дела из Калишта код Струге (прва четвртина XVII века)[721]. Тек у другој половини XVII столећа зограф Радул на царским дверима из Црколеза (табла 15 VII а) испод Благовести приказује и Ваведење. У тематици и иконографији царских двери српских аутора нема представа писаца свете Литургије - св. Василија Великог, св. Григорија Богослова и св. Јована Златоустог, чије се сликање у доњем делу двери усталило у оновременом иконопису околних архиепископија и патријаршија[722].

Надверја * Преглед сачуваних надверја (табела 70) показује да су се на њима поред *Гостољубља Аврамовог* (табла 16 I) и *Недреманог ока* (II) могле наћи и

[719] Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 241, 249, 276-277; Серафимова, *Кучевишки манастир*, 236-237; Корнаков, *Царски двери*, 48-49, 46, 48-49, 58, 98, 100, 109, сл. 10, 12, 21; Николовски, *Царски двери од црквата во село Челопек*, 194.

[720] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 268-270, сл. 135-137; Ракић С., *нав. дело,* 49-50; Петковић, *Иконе Хиландара*, 41, сл. 127.

[721] Поповска-Коробар, *Полошки манастир Св. Ѓорѓи*, 38 кат. бр. 7; Пејић, *Пустиња*, 145-147 (са старијом литературом), сл. 100; Радовановић, *Неколико примера представе Ваведење Богородице у храм*, 128-129; Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 241, 249, 267, кат. бр. 43 и 74 (са старијом литературом), сл. 43 и 74; Корнаков, *Царски двери*, 48-49, 100, сл. 12; Николовски, *нав. дело*, 194.

[722] Гергова, *нав. дело*, 55, сл. 86, 88, 91, 93, 99, 103, 107, 109, 124.

неке од христолошких тема[723]. Реч је о представама *Христа „Господа читаве васељене“ са апостолима* (III) из цркве Св. Јована Крститеља у Великој Хочи, *Христа у гробу са Богородицом и св. Аном* (IV) из Гориоча и *Царског Деизиса* из Кучевишта (V). Један број надверја није могао бити изузет из разматрања иако нису поуздано приписани српским сликарима, због чега су у Апендиксу I каталога. Евхаристијска симболика теме *Гостољубља Аврамовог* као старозаветне префигурације Тајне Вечере и Светог Тројства (I Мојс. 18:1-19) условила је њено постављање на надверја бочних, особито северних пролаза у олтарски простор (Кучевиште, Благовештење Кабларско, Стара црква у Сарајеву, црква Св. Луке у Котору, табла 16 I а-д)[724]. Композиција је по правилу прилагођавана облику надверја, а у устаљеном иконографском обрасцу који подразумева три анђела за трпезом мења се само начин приказивања Аврама и Саре који их послужују у свом дому. На надверјима из Благовештења Кабларског и Музеја Македоније (табла 16 I б, в) они стоје тик уз сто, док су на осталим примерима иза ниског зида. Приказ сликане архитектуре углавном је поједностављен, ретко када искључен (табла 16 I б), понекад и дескриптиван до најситнијих детаља (табла 16 I а)[725]. У програму иконостаса српских аутора обновљене Пећке патријаршије тема *Недремано око* позиционирана је на надверјима изнад централног пролаза у олтар због евхаристијског значења и надовезивања на тему Оваплоћења на царским дверима по вертикалној оси[726]. Њено постављање на бочне позиције је спорадично, па се у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије не може

[723] Недремано око и Света Тројица у виду Гостољубља Аврамовог основне теме су сликане на надверјима до средине XVIII века. Стошић, *Српска уметност 1690-1740,* 138.
[724] Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 59; Пејић, *Пустиња,* 147-148.
[725] На примеру из цркве Св. Луке у Котору су двојица анђела обележена именима арханђела Михаила и Гаврила, а средишњи Христовим именом, што је утемељено на богословском тумачењу да се Авраму јавила Света Тројица. Христовом сигнатуром су обележена сва три анђела на надверју грчког сликара из Пустиње. Пејић, *нав. дело,* 147 нап. 9; Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице*, 214.
[726] Тема *Недремано око* слојевитог је догматског значења, заснованог на старозаветним пророчанствима (Постање 49, 9; Бројеви, 24, 9). Недремано око се у њима помиње у контексту истицања Христа као Месије, а у Физиологу се уснули Богомладенац пореди са младим лавићем који спава отворених очију. Тема носи и реминисценције на Христов тродневни сан после кога се пробудио за вечни живот и Други долазак Страшног судије који бдијући над светом све види. Најстарије представе Недреманог ока датирају с почетка XIV века (Св. Никита код Скопља, око 1325), а у српску средину су стигле посредством манастира Хиландара. Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда,* 26-27; Tomić, *Prilozi na temu „Nedremano oko“,* 73-80; Татић-Ђурић, *Мистични Логос и његова слика*, 11 нап. 20; Todić, *Anapeson,* 134–165 (са старијом литературом); Тимотијевић, *нав. дело*, 25 нап. 96-97; Живковић, *нав. дело,* 176-177 нап. 70.

говорити о равноправној заступљености ове теме и на северним надвержима[727]. Најстарија датована представа Недреманог ока у српском иконопису овог времена потиче из 1577/1578. године и налази се на иконостасу Ломнице (II а)[728]. Основна иконографија теме подразумева Христа дете који лежи на постељи отворених очију, главе ослоњене о длан леве руке. Уз њега су Богородица која му упућује молитве држећи рипиду или флабелум и арханђел Гаврило са оруђима страдања (крстом, копљем, сунђером и трновим венцем) у рукама[729]. Христос је најчешће одевен у плави или бели хитон и химатион окер-златне или пурпурне боје, а од 1665. године се на делима зографа Јована, Радула и Димитрија (табла 16 II з, ј, к) слика и у плавом синдону са пурпурним појасом, а не у белом, како је то у српском средњовековном сликарству било уобичајено[730]. Постеља је најчешће постављена у правцу север-југ и једино је на надверју из Крушедола (табла 16 II ж) супротно оријентисана, а неуобичајени детаљ у виду постеље постављене на четири резабрена ослонца појављује се на примеру из Мораче. По два херувима приказана су на надвержима из Подврха и Старе цркве у Сарајеву (табла 16 II з, и), а по три на делима из Никоља и Дубочице (табла 16 II ј, к), где су испод Христових стопала и два пурпурна престола. Основним елементима теме могле су бити придодате представе пророка Давида и Соломона, који су у полуфигури насликани на доњем делу надверја из Ломнице[731]. На примеру из Трнова код Криве Паланке (табла 16 II ђ) фигура младог цара Соломона са круном на глави крај кога је попрсје арханђела заузима леву страну надверја, због чега су уснули Христос и Богомајка на супротном крају. Ови необични иконографски елементи

[727] Појава Недреманог ока изнад централног и северног улаза у олтар је на иконостасу Дубочице вероватно последица померања старог надверја на бочни положај након што је зограф Димитрије израдио ново надверје и Деизисни чин. У том смислу је тешко говорити о постављању надверја са Недреманим оком „*изнад бочних двери у јужним областима Патријаршије*“ (Живковић, *нав. дело*, 177 нап. 79) на иконостасима на којима су радили српски иконописци, јер на њима није сачуван ни један пример бочних двери, нити бележимо слично удвајање ове теме.

[728] Пар аутора сугерише да би се оштећено грачаничко надверје са дуборезбареном доњом ивицом (табла 4 II б), датовано у другу половину XVI века, могло сматрати најстаријим. В.: Tomić, *nav. delo*, 77 sl. 1; Живковић, *нав. дело*, 177 нап. 76.

[729] Ови атрибути су инкорпорирани у иконографски образац теме под утицајем богослужења на Велику суботу. Todić, *nav. delo*, 154-155.

[730] Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, 122 са литературом у нап. 865-871.

[731] Примере укључивања представа пророка у тему Недремано око в. код: Шево, *Ломница*, 197. Цркве Св. Спаса и Марковог манастира имале су надверја са Недреманим оком. Радојчић, *Старине Црквеног музеја у Скопљу*, 70.

нису својствени српским сликарима[732]. Оба арханђела, Гаврило и Михаило, насликана су само на надвержима из Крушедола и Дубочице (табла 16 II е, к)[733]. Један покривеним рукама држи копље и губу, а други крст, који је на делу из Крушедола у златној посуди. Иако су сигнатуре празника углавном исписиване у сажетој форми, крушедолску представу Недреманог ока краси дужи текст /"*Легавши заспа као лав. Ко ће га пробудити?*"/ који се ослања на литерарни извор теме (Пост. 49, 9; Откров. 5, 5; IV Мојс. 23, 24), а Мајка Божија се обема рукама моли Христу. Надверје са представом *Христа на престолу са апостолима* из цркве Св. Јована Крститеља у Великој Хочи (табла 16 III) можда је пренето из оближње, старије цркве Св. Луке[734]. Неуобичајен одабир теме надверја занимљив је и због тога што је на њему уз Христа на престолу, одевеног у тамноплаву доњу хаљину са манијак(ис)ом и лоросом, приказано девет апостола, али то по свему судећи треба сматрати иконографском грешком[735]. Сликар испољава несигурност исписујући српскословенском транскрипцијом на горњој ивици оквира сигнатуру „*Господ /О К[ириос]/ целе Васељене*", мешајући термине српског и грчког језика. Тема *Христа у гробу* појављује се у основи једног броја иконостасних крстова, али је ретко сликана на надвержима. Изузетак је изгубљено надверје манастира Гориоча из 1655/1656. године, на коме је сцена сигнирана као Скидање са крста (*Санитие Христово*), а уз Христа у гробу, око чијег су лика два херувима, у молитвеном ставу стоје Богородица и св. Ана, што је сасвим изузетна иконографска појединост (табла 16 IV) којој нисмо пронашли аналогије[736]. Тема *Царског Деизиса* присутна је само на надверју из Кучевишта (табла 16 V) и о њој је већ било речи. Један број надверја задржао је архаичан правоугаони облик лишен дубореза (табла 16 II в, д V б) или се дуборезбарени мотиви протежу дуж горње и доње ивице (табла 16 II б, ж). Већина је са доње стране завршена

[732] Машниќ, *Црквата Свети Никола*, 133-135 сл. 11.
[733] Надверје сличне тематике има манастир Бобошево у Бугарској. Гергова, *нав. дело*, 104 сл. 50.
[734] Pajkić, *Jedna zanimljiva ikona iz Velike Hoče*, 389.
[735] У старијој литератури је ово надверје датовано у средину и другу половину XVII века. Pajkić, *nav. delo*, 388; Миљановић, *Иконе из Велике Хоче*, 90.
[736] Иако је култ св. Ане у Византији негован од средине VI века, а један од зенита достиже после Тридентског концила (1545/1563), она је у српском сликарству XVI и XVII столећа по правилу сликана у пару са Јоакимом, као на икони из Старе цркве у Сарајеву и у живопису Мораче (1574) и Хопова (1608)) у непосредној близини Богородице, у сценама везаним за њено зачеће, рођење и детињство. Шево, *Једна неуобичајена тема - Богородица између Јоакима и Ане*, 25, 287. У Републички Завод за заштиту споменика културе су 2012. године ради конзервације донете све престоне иконе из Гориоча, а констатован је недостатак надверја.

полукружним луком (табла 16 I в-д; II а, з, ј, к, л; III) који је од друге половине XVII века у целини могао бити украшен преплетом (табла 16 I г; II з, и, ј, к). Тада постаје учесталија употреба плићег или дубљег сараценског лука, углавном без дубореза (табла 16 I а, IV, V) или са једноставним мотивом тордираног ужета који уоквирује читаво сликано поље (табла 16 II ђ) или његову доњу страну (табла 16 II е)[737]. Трочланим луковима су са доње стране завршена само надверја из Мораче (табла 16 II г) и Благовештења Кабларског (табла 16 I б).

Деизисни чинови* Деизисни чин (проширени Деизис, *Моление са 12 апостолми*[738]) улази у тематски оквир иконостаса цркава византијског културног круга на Балкану релативно касно, тек између XIV и XVI века, преко Свете Горе[739]. Његов циљ је да истакне молитвено посредовање Богородице, св. Јована Претече и апостола пред Христом[740]. Међу сачуваним делима српског иконописа из времена обновљене Пећке патријаршије постоји значајан број Чинова који су били делови иконостаса чији изглед данас није у целини познат (Дечани, црква Св. Јована Крститеља у Великој Хочи, Кучевиште, Студеница, Миоковац, Бељак)[741]. Из разматрања су изузета она дела чији је бојени слој пресликан[742]. Сви сачувани примери (табела 71) могу се разврстати на оне који су изведени само сликарским средствима (табла 17 I) и оне који су и дуборезбарени (табла 17 II). На чиновима који припадају првој групи иконописани ликови су смештени испод сликаних лукова[743]. На Деизисним чиновима из друге групе дуборез је могао бити сведен на (тордиране) стубиће надвишене аркадама или је

[737] У литератури уочена сличност између примера из Трнова и Дубочице (Живковић, *нав. дело*, 170 нап. 43) само се донекле може прихватити, искључиво у погледу облика надверја и стила дубореза, карактеристичног за локалне радионице.

[738] О употреби овог термина у првој половини XVIII века в.: Стошић, *Српска уметност 1690-1740*, 138.

[739] Đurić V. J., *Über den „Čin“ von Chilandar*, BZ 53 (1960), 333–351; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 121-122.

[740] У програм олтарских преграда у Византији је укључен током XI и XII века, а посебан значај имао је на руским иконостасима, понекад у целини именованим као „Деизис“ или „Чин“. Од друге половине XIV века усталио се обичај приказивања 12 апостола. О проширивању тематског репертоара иконостаса Деизисом и његовом изгледу до XVI века: Ћоровић-Љубинковић, *Неколико сачуваних икона старог грачаничког иконостаса XIV века*, 147-149; Иста, *Средњевековни дуборез*, 18; Лесек, *нав. дело,* 81-83; Тимотијевић, *нав. дело*, 22-23, 27 са литературом у нап. 74, 102 и 104.

[741] Деизисни чин из Гориоча највероватније је донет из неког мањег храма, али се датовање Предрага Пајкића (Пајкић, *Сеоске цркве у долини Белог Дрима*, 155 кат. бр. 3) у 1656. годину, записану на надверју, не може прихватити, јер је реч о два различита сликара.

[742] Реч је о Деизисним чиновима из Завале (Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 45-46, 124-125 кат. бр. 45-48) и Мачковца (Иста, *нав. дело*, 45-46, 126-127, кат. бр. 50-51).

[743] Уп.: Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 99.

представљао сложену целину сачињену од аркада, фризова преплета и детаља попут резбарених цветова или херувима сликаних изнад капитела и лукова, у коју су уметнута сликана поља. Већину сачуваних, искључиво сликаних Деизисних чинова, су за мале сеоске храмове израдили локални анонимни сликари, изузимајући Радулове Чинове из Црне реке и Прасквице. Најчешће коришћено иконографско решење све личности издваја у засебна поља која уоквирују полукружни лукови на стубићима (нема их једино на примерима из Трнова и Прасквице) изнад чијих су капитела могли бити насликани звездано небо (табла 17 I а, в), ликови анђела у полупрофилу (табла 17 I б, г) или флорални мотиви (табла 17 I ђ)[744]. Христос, Богородица, Претеча и дванаесторица апостола приказивани су у попрсју или до испод појаса (Драјчићи, Гориоч, Трново, Црна река, Прасквица, табла 17 I а, б, в, ђ, е), ређе у пуној фигури на престолу (Велика Хоча, Бељак, табла 17 I г, д), како у рукама држе свијене или развијене свитке, односно склопљене кодексе. На делу из Црне реке су попрсја Богородице и св. Јована у истом пољу са Христом, пропорционално смањена и подигнута у висини његовог лика. Чин из Трнова код Криве Паланке одликује неуобичајен детаљ у иконографији Богородице: она ка Сину молитвено пружа десницу, чији зглоб придржава шаком леве руке[745]. Фризови сликаног преплета и флоралних мотива појављују се дуж горње стране Чина из Бељака (табла 17 I д) и дуж обе ивице Чина из Црне реке (табла 17 I ђ). Сасвим плитко резбарење аркада и стубића Деизисног чина цркве Св. Јована у Великој Хочи (табла 17 I г) не сврстава ово дело у ред дуборезбарених остварења.

Једноставнији примери резбарених Чинова подразумевају постојање јасно профилисаног дубореза који уоквирује правоугаона (Студеница, табла 17 II д) или полукружно, односно трочланим луком завршена поља на Чину из Дечана (II а)[746].

[744] О аркадама као симболу Дома Господњег, обитавалишту одабраних: Тимотијевић, *нав. дело*, 27.
[745] Машник, *Црквата Свети Никола*, 133, 135 сл. 9.
[746] Групи Деизисних чинова српских аутора није могуће прикључити пример из манастира Св. Јована Бигорског код Гостивара (прва половина XVII века) јер стилске одлике, колорит и натписи сугеришу да је његов аутор сликар грчког порекла. То би потврђивале и грешке приликом исписивања сигнатура, попут сигнатуре св. Јована Претече /o agios Jw#, Филипа /s(ve)tql filipo/, Марка /s(ve)tql markos/ и Томе, који је погрешно обележен као Филимон /s(ve)tql filimon/. Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 279 кат. бр. 94 (са старијом литературом), сл. 94.

Најраскошнији дуборез красио је пример из Житомислића[747] (табла 17 II г), а сложене целине представљају и дела из Мораче и Подврха (II в, ж), Дечана и Дубочице (II а, з). На једном броју Деизисних Чинова су Христос, Богородица, св. Јован Претеча и апостоли приказани допојасно (табла 17 II а, б, д, е, з), док на другом Христос седи на престолу окружен апостолима који стоје (Житомислић, II г) или седе (Морача, Благовештење, Подврх - II в, ђ, ж). Богородица и св. Јован Претеча су у засебним пољима у пуној фигури (Житомислић, Благовештење - II ђ, ж) или су иза Христовог престола (Морача, Подврх - II в, ж). Јеванђеље у Христовој руци често је склопљено, а када је отворено на њему су углавном исписане речи којима ће се обратити праведнима на Страшном суду (Мт. 25, 34) (Горioч, I б, г; Кучевиште, Морача, Подврх, II б, в, ж)[748], ретко оне којима потврђује да је светлост свету (Јн. 8, 12) (црква Св. Јована у Великој Хочи). Посебно место у иконопису овог раздобља припада Чину из Житомислића, који је након спаљивања и минирања цркве (1992) само делимично сачуван. Краси га јединствено иконографско решење којим су низовима апостола на зачељу придружене представе св. Саве Српског на северној и св. Симеона Немање на јужној страни. На површини дубореза виде се остаци тамноцрвене и тамноплаве боје, што је случај и на примеру из Дечана (табла 17 II а), делу двојице сликара[749].

Иконостасни крстови* Велики крстови са Распећем[750] (табела 72) се у обновљеној Пећкој патријаршији устаљују на иконостасима српских аутора у време патријарха Јована, у последњој деценији XVI века под утицајем западноевропских, посебно италијанских олтарских (croce dipinta) крстова. Пракса њихове израде на Балкану је прихваћена преко Венеције, посредством грчких утицаја (Свете Горе, Епира, Охридске архиепископије) и веза са Далмацијом. Уздижући се и до преко 5 m у висину (540 cm Пива) на врху олтарске преграде, они представљају кулминацију њене програмске замисли.

[747] На њему се појављује у српском дуборезу обновљене Патријаршије јединствен мотив исламског преломљеног лука на раме. Којић, *нав. дело*, 110-116, 122-123; Ракић С., *нав. дело,* 44; Медаковић, *Света Гора фрушкогорска*, 183 нап. 24.

[748] Кодекс у Христовим рукама на Чину из Житомислића је по речима Љубинке Којић био „*оштећен и нечитког текста*“. Којић, *нав. дело*, 114.

[749] Којић, *нав. дело*, 110; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 121.

[750] Терминологија коришћена да се означи овај део иконостаса је разнолика. У литератури се најчешће срећу појмови: змајски или змијски крст, надиконостасни, велики, дрвени, дуборезни, часни крст. У грчком језику су му адекватни синоними Θεικοσ, Θειοσ, ιεροσ, δρακονδιοσ σταυροσ, ιεροσ σταυροσ. В.: Серафимова, *Прилог проучавању иконостасних крстова на Балкану*, 149 нап. 1.

Добијају оригинално решена постоља, нову функцију и обележја регионалних радионица иконописаца и дуборезаца. Облик иконостасних крстова, њихова тематика и иконографија нераскидиво су повезани и дочаравају утисак процветалог крста који се од симбола Христовог страдања преображава у симбол васкрсења, победе над грехом и смрћу[751]. Каталошки попис ових делова олтарских преграда у иконопису обновљене Пећке патријаршије указао је на неопходност јасног издвајања иконостасних крстова српских иконописаца обновљене Пећке патријаршије од дела грчких уметника на њеној територији и у оквирима Охридске архиепископије, јер су у литератури често стављани у исту раван поређења[752]. На једном броју сачуваних иконостасних крстова српских аутора композиција се развија по ширини (Ломница, Велика Ремета, Стара црква у Сарајеву - табла 18 I а, б, о), док је на другом конструкција ужа и стреми у висину (Кучевиште, Дечани, пећки Св. Апостоли, Грачаница, Пива, Св. Прохор Пчињски, Петковица - табла 18 I в, г, д, е, з, п). Тематска окосница иконописа иконостасних крстова је *Христово Распеће*, коме могу бити придодати прикази *Христа у гробу, Оплакивања* или *Деизиса* у простору испод Голготе. У врху крста је табла са натписом Цар Славе, а распети Христос око бедара има само белу перизому. Трнов венац на глави, детаљ преузет из западне иконографије, појављује се на примерима из Српског Ковина, Благовештења Кабларског, Грачанице и Крушедола[753]. Са Исусових стопала се на Адамову лобању у пећини унутар голготског узвишења слива крв, спирајући грех људског рода. У угловима кракова крста се као наговештај Другог Христовог доласка сликају симболи јеванђелиста Марка, Луке, Матеја и Јована приказаних у виду крилатог лава,

[751] Vavalà E. S., *La croce dipinta italiana e l'iconografia della Passione*, Roma 1929*[1980]; Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 60-63; Hallensleben H., *Zur Frage des byzantinischen Ursprungs der monumentalen Kruzifixe*, in: Festschrift für Eduard Trier zum 60. Geburtstag, Berlin 1981, 8-12; Петковић, *Српска уметност*, 114-115; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 270, 275; Гергова, *нав. дело*, 56; Ракић С., *нав. дело*, 38-39; Серафимова, *нав. дело*, 149-152, 160; Тимотијевић, *нав. дело*, 24; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 122 нап. 60.

[752] Сачувани материјал не потврђује тезу да се у XVII веку под „крстом" подразумевао „*крст и доњи дио са Чином*" (Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 43, 350-351), утемељену на податку да је натпис о изради крста из Црне реке „*стављен на Деизисни чин*", а заправо је цинобером исписан у подножју крста. Већина поуздано датованих дела има овакве натписе који теку у дну основе на којој почива Распеће, а њихов текст је исписиван или дуборезбарен, као на примерима из Грачанице и Дубочице (табела 72, табла 18 I ј-л).

[753] Мирјана Ћоровић-Љубинковић (*Пећко-дечанска иконописна школа*, 10; *Средњевековни дуборез*, 129) иконостасни крст из Крушедола датује у 1653., а не у 1651. годину (Тимотијевић, *нав. дело*, 21-22, 24-25, 42 сл. 9-11, т. 2).

крилатог вола, анђела и орла[754]. Представе јеванђелиста могле су испуњавати целу површину крајева кракова крста (Трново, Житомислић) или су смештане унутар посебних сликаних сегмената кружног (Велика Ремета, Кучевиште, Морача, Подврх) или ромбоидног облика (Крушедол), односно на површини дуборезбарених полулопти (Ломница). На рипидама су по правилу у пуној фигури приказивани Богородица и св. Јован Богослов у трочетвртинском ставу окренути ка распетом Господу. Богородица је одевена у мафорион (којим на примеру из Кучевишта брише сузе), гледа у Христа или је оборила поглед, док омиљени Христов ученик тужног израза лица руку прислања уз образ[755]. Једноставан оквир иконостасних крстова из Ломице, Велике Ремете, Грачанице, Пиве, Св. Прохора Пчињског и Петковице у први план истиче иконопис, за разлику од примера на којима раскошан дуборез засењује сликарство. Из крајева кракова крста се временом иконописани симболи јеванђелиста померају ближе Распетом, а у њих се смештају позлаћене резбарене полулопте. Крајеви кракова крста могли су бити завршени у облику тролиста (Ломница, Велика Ремета, табла 18 I а, б), цвета (црква Св. Апостола у Пећкој патријаршији, Грачаница, Стара црква у Сарајеву табла 18 I д, л, о) или су око њих груписане трилобе, што је тежња уочена од последње деценије XVI века. Вишечлане трилобе интегрисане су или раздељене и различитог су облика и величине - од уских и зракасто распоређених, као на примеру из Пиве (табла 18 I е), до широких и масивних на крсту из Мораче (I ж). Дуборезбарене површине рипида постављане су на једноставно профилисану хоризонталну плочу у подножју крста (Ломница, Велика Ремета, Крушедол, Петковица, табла 18 I а, б, н, п), што је архаичније решење, или на реповима, односно главама резбарених афронтираних риболиких створења (Кучевиште,

[754] Увођење симбола јеванђелиста у византијску иконографију инспирисано је визијама пророка Језекиља (1, 5-11; 10, 14-15) и апостола Јована на Патмосу (Откровење 4, 6-8). Због различитог тумачења неких црквених писаца, попут Андрије из Цезареје, Анастасија Синаитског, Софронија Јерусалимског и Теофилакта Охридског, орао се спорадично појављује као симбол апостола Марка, а крилати лав као симбол апостола Јована, што је случај на иконостасном крсту из Подврха. Сковран, *Иконостас цркве у Подврху*, 61 сл. 8; В.: Wessel K., *Evangelistensymbole*, in: *Reallexikon zur byzantinischen Kunst* II, Stuttgart 1969, 507–516; *Lexikon der christlischen Iconographie* I, Rom−Freiburg−Basel−Wien 1969, 696−697; Galvaris G., *The illustrations of the Prefaces in Byzantine Gospels*, Wien 1979, 36-49; Nelson R., *The Iconography of Preface and Miniature in the Byzantine Gospel Book,* New York 1980, 110-114; Бабић, *Краљева црква у Студеници,* 67; Стародубцев Т., *Симболи јеванђелиста у иконографији*, у: *Енциклопедија православља III*, 1740.

[755] Богомајка као један од очевидаца Христовог Распећа (Јов. 19, 26-27) представља смирено послушање, док се у личности св. Јована Богослова огледа људски род. Гергова, *нав. дело*, 57.

Дечани, црква Св. Апостола у Пећи, Црна река, Морача, Грачаница, Дубочица, Подврх, Стара црква у Сарајеву, табла 18 I в, г, д, ж, ј, к, њ, о), риба (Трново, Пива, I ђ, е) и змајева /аждаја/ (Прохор Пчињски, Житомислић, Грачаница, Благовештење Кабларско; I з, и, л, м2) у основи Распећа. Појава ових бића, чија је стилизација различита, а симболика иста, инспирисана је одељком из Откровења Јовановог (12, 9), у коме се говори о поразу ђавола који се назива „*старом змијом*“. Она припадају зони подземног света у коме је Господ провео један дан положен у гроб[756]. Док је појава афронтираних риболиких бића на крстовима српских аутора честа, афронтираних змајева јасно профилисаног изгледа у основама иконостасних крстова је мало. Присутни су у кратком раздобљу између 1608. и 1633. године на примерима из Св. Прохора Пчињског, Житомислића (адосирани), Грачанице (1625/1626) и Благовештења Кабларског[757]. У Хиландару их срећемо на иконостасном крсту из параклиса Св. Николе који је 1667. године иконописао поп Данило (Апендикс III, кат. бр. 26). Морфологија дубореза и стил примере из Кучевишта, Дечана, цркве Св. Апостола у Пећкој патријаршији, Мораче, Грачанице (1620/1621) и Дубочице (табла 18 I в, г, д, ж, ј, к) издвајају као дела исте радионице при седишту патријаршије у Пећи, чију је интензивну активност на изради иконостасних крстова могуће пратити од 1593. до 1622. године. Одјеци њеног манира рада осећају се и на Распећима из Подврха и Старе цркве у Сарајеву (табла 18 I њ, о)[758].

На територији под јурисдикцијом Пећке патријаршије су аутори једног броја иконостасних крстова били грчки мајстори и они се обликом и иконографијом иконописа јасно разликују од дела српских аутора. Радионице српских мајстора не израђују основе решене у виду грана палмета на којима почива ниски равнокраки крст, али се оне појављују на олтарским преградама мањег броја храмова на њеној територији, много више ван ње (Марков манастир,

[756] Ракић С., *нав. дело,* 38-39; Тимотијевић, *нав. дело*, 24. У основи иконостасних крстова на Балкану појављују се и лавови. Гергова, *нав. дело*, 42. Лавови малих димензија су на леђима змајева на основи крста из Благовештења Кабларског. Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 62, 105.

[757] О мотиву змаја у основи: Серафимова, *нав. дело*, 158 нап. 42; Стошић Љ., *Змајолики крст*, у: *Енциклопедија православља I,* 728-729. Грачанички крст (1625/1626) јеромонаха Стефана се у литератури помиње и као дело скопско-призренске групе. Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез,* 89. Иконостасни крст из Св. Прохора Пчињског изгорео је у пожару 27.01.2014. године http://www.heritage.gov.rs/latinica/vesti_iz_zavoda_pozar_u_manastiru_Prohor_Pcinjski_januar_2014.php.

[758] Уп.: Серафимова, *нав. дело*, 158-159.

Полошко, Карпино, табла 18 II б, в)[759]. Оштећени пример из Трнова код Криве Паланке (табла 18 I ђ) припада оној групи дела која није могуће поуздано приписати српским уметницима обновљене Пећке патријаршије, али облик основе и крста дозвољавају да буде укључен у разматрање. На рипидама и у основи Распећа из Благовештења Рудничког (табла 18 II а) појављују се за српски иконопис сасвим неуобичајене иконографске појединости: Мати Божија која расплетене косе рида док је придржавају две жене, сатник Лонгин уз св. Јована Богослова, наглашена мускулатура Христа у гробу (табла 18 IV в) и ране на рукама и ребрима. Све су то елементи стила својствени кругу критских мајстора, које не срећемо ни на једном делу српских иконописаца[760].

Простор између тела сучељених хтонских бића у основи крстова српских аутора обновљене Пећке патријаршије украшаван је дуборезом (Кучевиште, Црна река, Пива, Морача, Св. Прохор Пчињски, Подврх, Стара црква у Сарајеву, табла 18 I в, е, ж, з, њ, о), ређе и иконописаним представама *Оплакивања* (Дечани, Грачаница (1620/1621), I г, ј), *Христа у гробу* (Дубочица, Грачаница (1625), Благовештење Кабларско, Крушедол, I к, л, м2, н) или *Деизиса са Христом царем и великим архијерејем* (црква Св. Апостола у Пећи, I д). Прикази *Оплакивања* и *Христа у гробу* сигнирани су као Скидање са крста /*С(а)нетие Христово*/ и компоновани по хоризонтали. На примеру са дечанског крста (табла 18 III а) све личности које учествују у догађају насликане су паралелно са телом Господа на одру, а динамичност је остварена дијагоналном градацијом погнутих фигура Богородице, св. Јована, двеју жена мироносица и Јосифа из Ариматеје, односно анђела који гестикулирајући слеђу[761]. Оплакивање са грачаничког крста (III б) одаје мирнију атмосферу: око одра су две групе учесника: изнад Христове главе су три жене мироносице и Богородица која приљубљује свој образ уз његов, док му св. Јован Богослов љуби леву руку. Иза Исусових леђа је смеђокоси апостол кратке браде, средње животне доби, а ноге му целива Јосиф из Ариматеје[762]. Тема *Христа у гробу* је у иконопису обновљене Пећке патријаршије искључиво

[759] Уп: Серафимова, *нав. дело*, 159-160 нап. 51.
[760] В. литературу у нап. 648, 651 и 668 овог рада.
[761] Иконопис дечанског крста у прошлости је атрибуисан велешком епископу Нектарију (Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 77-78), Лонгину (Мирковић, *Црквене старине Дечана,* 110; Исти, *Иконе манастира Дечана*, 26-27), а недавно је приписан Андреји, сликару фресака из седме и осме деценије XVI века (Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 123-126).
[762] Уп.: Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 94-95.

иконостасна, што се може приписати евхаристијском значењу које носи[763]. Њене представе у основи иконостасних крстова следе устаљено иконографско решење: Христос је насликан наг до појаса у гробу руку прекрштених на грудима, благо приклоњене главе на којој је трнови венац, распуштене косе која пада на рамена и склопљених очију[764]. На оштећеном примеру из Дубочице, сигнираном као Скидање са крста, уз Христа у гробу је приказана само Богородица, док је на примеру из Грачанице (табла 18 IV а) присутан и св. Јован Богослов. У основи иконостасног крста из пећке цркве Св. Апостола појављује се у српском иконопису обновљене Патријаршије јединствена представа *Деизиса са Христом Царем и великим архијерејом* (табла 18 V), коме се приклоњених глава моле Богородица и св. Јован Претеча држећи развијене свитке, док их приводе два арханђела[765]. Детаљи позлаћене дуборезбарене површине иконостасних крстова попут розета, цветова, шишарки и фризова могли су бити и обојени, што потврђују примери из Дечана (црвена и црна боја), Трнова код Криве Паланке (црвена и зелена), Грачанице (1620/1621, црвена и плава), Дубочице и Грачанице (1625) (црвена) и Крушедола (црвена, плава, црна). Интегрални део иконографске замисли иконостасних крстова чине резбарене и обојене представе Сунца, Месеца, звезда и(ли) анђела на рипидама, зракасто распоређене и причвршћене на трилобе и кракове крста (Морача, Прохор Пчињски, Благовештење Кабларско, Подврх, Петковица, Дубочица), само на кракове крста (Пива) или леђа афронтираних бића у основи (Грачаница). Плави Месец је позициониран на Христовој десној, а црвено Сунце на левој страни (Морача, Дубочица (?), Подврх[766], Стара црква у Сарајеву) или обратно (Грачаница, Благовештење Кабларско, Пива). На укрсницу су причвршћивана и резбарена, иконописана попрсја четири анђела (Благовештење Кабларско), два анђела и два херувима (Морача, Црна река (?)) или само два анђела (Грачаница, Пива). Судећи по

[763] Belting H., *An Image and its Function in the Liturgy: The Man of Sorrow in Byzantium*, 1-16; Ђорђевић, *Две представе мртвог Христа*, 139-153.

[764] О иконографији теме шире у: Медаковић, *Дрворезна икона Распећа у манастиру Хиландару*, 189-191; Pallas D. I., *Die Passion und Bestattung Christi in Byzanz: der Ritus, das Bild*, München 1965, 197-231; Simić-Lazar D., *Le Christ de Pitié vivant. L'example de Kalenić,* Зограф 20 (Београд 1989), 81-93; Иста, *Kalenić et la derniere periode de la peinture byzantine*, Skopje-Paris 1995, 89-95; Иста, *Каленић*, Београд 2011, 121-152. Она се појављује и у подножју Распећа и на иконостасним крстовима у Италији. Тимотијевић, *нав. дело*, 25 нап. 94.

[765] Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 96-97; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 275 сл. 181.

[766] Положај представе Месеца је на иконостасном крсту из Подврха приликом конзерваторских радова мењан: најпре се налазио на левом краку крста, а потом је постављен на врх горњег крака.

сачуваним примерима, од треће деценије XVII века се између рипида и подножја крста постављају високе вертикалне резбарене форме (Благовештење Кабларско, Подврх, Стара црква у Сарајеву, Петковица, Дубочица), а на угловима подножја крста из Крушедола и дуборезбарене вазе са цвећем[767]. Појављивање голуба на врху Распећа (Кучевиште) временски је тешко определити будући да је реч о осетљивом и лако уклоњивом додатку, а сачувани примери нису старији од почетка XVIII века.

У новијој литератури се као један од најстаријих иконостасних крстова српских аутора издваја пример из Српског Ковина (табла 18 I љ), најпре датован у другу половину XVI века, а потом у крај истог столећа. Његовим поређењем са оригиналним Распећем из Благовештења Кабларског (табла 18 I м1), чија је реконструисана реплика израђена деведесетих година XX века (табла 18 I м2), јасно се уочавају формалне, дуборезне и иконографске сличности које горњу границу израде ковинског примера проширују на почетак, односно прве три деценије XVII века[768]. У овом тренутку се најстаријим сачуваним иконостасним крстом у српском иконопису може сматрати Распеће из Ломнице, уколико се прихвати његово датовање у 1578-1580. годину[769]. Један број иконостасних крстова нажалост је уништен и изгубљен, па о њима постоје само описи, док су други похрањени у манастирске и музејске збирке. Велико милешевско Распеће 1581. године помиње Павле Контарини[770]. Стари крст из Лепавине (око 1642) је уништен, а оном из цркве Св. Николе у Карловцима, који је при повлачењу аустријске војске 1688. године однет у Минхен на поклон принцу Еугенију Савојском, губи се траг. После страдања Велике Ремете и Петковице у Другом светском рату Распећа са њихових иконостаса пренета су у музеј СПЦ у Београду, односно у Стару цркву Св. Стефана у Сремској Митровици[771]. У старој цркви у

[767] Уп.: Гергова, *нав. дело*, 42. Вазе су орнамент преузет са атоских иконостаса, потекао са Запада. Ракић С., *нав. дело,* 49.
[768] Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 104-105 табла LII; Давидов, *Сентандреја*, 23; Тимотијевић, *нав. дело*, 24.
[769] У литератури се често као најстарији означава иконостасни крст из Полошког, који је заправо дело грчких сликара, а сам манастир се налазио ван граница обновљене Пећке патријаршије: Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 61; Ракић С., *нав. дело*, 38-39; Лесек, *Развој барокних иконостаса у Срему*, 84.
[770] Matković P., *Putovanja po Balkanskom Poluotoku XVI veka*, Rad JAZU CXXIV (Zagreb 1895), 65; Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 196; Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 61.
[771] Лесек М., *Барокно сликарство у Срему*, Нови Сад 2001, 41; Иста, *Иконостас цркве манастира Свете Петке у Срему*, 128; Иста, *Развој барокних иконостаса у Срему*, 86-87; Тимотијевић, *нав.*

Кожетину код Александровца налазили су се јако оштећено Распеће и једна боље очувана рипида са представом Богородице, остаци иконостасног крста по свему судећи донетог из неког другог храма. Иконографија Мајке Божије и цртеж реконструкције целине сугеришу да би се ово дело могло приписати српском сликару обновљене Пећке патријаршије, а облик крста и рипиде имају најближе аналогије у делима с почетка XVII века (Трново, Пива)[772]. Захваљујући сачуваним натписима на неким примерима зна се да је израда иконостасних крстова могла трајати од шест месеци (Кучевиште, од 29. марта до 26. септембра 1592-1593; Крушедол, од 4. марта до 20. августа 1653) до годину и по дана (Морача, од маја 1606. до августа 1607. године), као и да су постојали мајстори специјализовани за њихову израду, тзв. *„крстари"*. Потицали су скоро искључиво из редова клира, а крстове су израђивали као комплетни аутори дубореза и иконописа (јеромонах Стефан у Св. Прохору Пчињском (1608/1609) и Грачаници (1625/1626)) или у сарадњи са другим уметницима („владика" Георгије крстар у Морачи)[773]. Чином даривања крста некој цркви сврставани су у ред ктитора помињаних на Велику суботу[774]. Разлоге њиховог ктиторства наслућујемо из натписа са *„од Арнаута спаљеног"* иконостасног крста манастира Св. Николе Шишевског (1645), чији изглед остаје непознат. Настао је као дело руку *„грешног јеромонаха Онуфрија"*, његов дар манастиру Св. Николе *„за вечни помен себи и родитељима својим"*[775]. На украшавању једног иконостасног крста сликарством могло је бити ангажовано више иконописаца. То је случај са крстом из пећких Св. Апостола, на коме су радила тројица сликара[776].

дело, 27. О иконостосном крсту манастира Беочина (1685) сведочи само препис текста натписа из кога сазнајемо да су на његовој изради сарађивали јеромонаси Евлогије и Неофит и мајстор Крста Божићко Радишић са калфом Ђуром. Стојановић Љ., *Записи и натписи I,* 437, бр. 1842; Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело,* 135.

[772] Станић, *Остаци иконостаса старе цркве у Кожетину*, 179-183 сл. 1-4.

[773] Стојановић Љ., *нав. дело,* 372 бр. 1493; Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 89, 137-138; Пајкић П. *Иконе манастира Св. Прохора Пчињског*, Врањски гласник VI (Врање 1970), 316-317; Вукановић, *Дуборез манастира Св. Прохора Пчињског из XVI-XVII столећа,* 80-91; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић,* 42, 303, 343; Петковић, *Морача*, 57 нап. 260; Пејић, *Царске двери из Стјеника*, 253 нап. 19; Стојановић С., *нав. дело*, 64-67; Серафимова, *нав. дело*, 155-156, 158 нап. 45.

[774] О томе сведочи запис из 1624. године у рукопису манастира Св. Павла на Атосу: *„Да се зна како Нифу(о)н крстар даде крст велики манастиру, да му поемо кољиво на велику суботу, увек сваке године саборно сви"*. Стојановић Љ., *Записи и натписи I*, бр. 1150.

[775] Стојановић, *нав. дело*, бр. 1395; Исти, *Записи и натписи IV*, бр. 6823.

[776] У лику једног од њих наслућен је Андреја, фрескописац пећке припрате. Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 275-276 сл. 181; Тодић, *Иконостас у Дечанима,* 126.

4. РАЗВОЈНЕ ЛИНИЈЕ СРПСКОГ ИКОНОПИСА У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557-1690

4.1. Образовање, друштвени положај и стваралаштво српских иконописаца

У време обновљене Пећке патријаршије није могуће говорити о јасном и потпуном одвајању иконописачке од сликарске делатности у целини, јер правци развоја српског иконописа теку упоредо са развојним линијама живописа и минијатуре. Активности уметника на изради икона, фрескописању храмова и украшавању рукописних књига су испреплетане, па се само може говорити о већем иконописачком афинитету и дару, те вишим достигнућима која су одређени ствараоци постигли у техници иконописа[777]. Поуздано знамо да се један број водећих уметничких личности огледао у све три технике: изради фресака, икона и минијатура (Лонгин, Поп Страхиња, Јован), док су од других сачуване само зидне слике и иконе, али не и минијатуре (Георгије Митрофановић, Радул, Димитрије)[778]. Има примера да су зографи били и писци књижевних дела, попут Лонгина[779]. Током летњих месеци сликари су активно радили на живописању храмова, успевајући да са помоћницима израду фресака заврше и за пар месеци. Хладнији део сезоне, али и периоди током године када није било послова на осликавању цркава, били су резервисани за иконописање и украшавање рукописа минијатурама у сигурности затвореног простора[780]. То потврђује натпис зографа Лонгина на престоној икони Христа са апостолима из Велике Хоче, у коме наводи да је дело започео у новембру, а завршио у мају, након седам месеци[781].

Најбољи српски сликари-иконописци у доба обновљене Пећке патријаршије најчешће долазе из редова клира, а блиско сарађују са највишим круговима црквене власти. Углавном је реч о монасима, попут зографа Лонгина и Георгија Митрофановића, ређе свештеницима, попут попа Страхиње из Будимља, али има и лаика. Велики број иконописаца остао је анониман због

[777] Уп.: Ракић З., *Минијатуре сликара Лонгина*, 121.
[778] Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 58.
[779] В.: Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 65-69; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 238-248; Петковић, *Српска уметност*, 63 нап. 12.
[780] Медић, *Стари сликарски приручници II*, 32.
[781] Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 41 кат. бр. 5, табла III.

општехришћанског становишта да су сликари посредници Божијег делања, као и због тога што без одобрења ктитора нису могли да остављају помен свог имена у натписима на својим ауторским радовима. Чак и најтраженији иконописци обновљене Пећке патријаршије потписујући се ретко себе називају сликарима, а онда када то чине на инсистирање ктитора или када су и сами у својству дародаваца, додају епитете грешни, худи, смерни, свој чин - монах, јеромонах, раб Христов или само „*руком*“ („*рукоју*“)[782]. Лонгин се често потписује само именом или користећи синтагму „*писа Лонгин*“/“*писах Лонгин*“, као на дечанским иконама угледних великосхимника, утемељитеља монаштва (кат. бр. 13, 14), односно „*грешни Лонгин*“ на Богородичиној икони из Пиве (кат. бр. 15, табела 73). Опширније записе о себи оставља на иконама Христа из цркве Св. Николе у Великој Хочи: „*писах грешни Лонгин монах и зограф од Пећи*“, икони св. Стефана Дечанског из Дечана на крају дуже молитве коју упућује светитељу: „*недостојни Христов раб Лонгин расоноша и зограф*“ и на Богородичиној икони из Ломнице (кат. бр. 34): „*писа многогрешни раб Христов Лонгин*“. Исписујући своје занимање на иконама користи облик zMgrafq, док се у дечанском Акатистнику (1596-1598) потписује као „*смирени Лонгин изуграф*“ /smerennql azq logVéq izMgrafq/[783]. И у поменику манастира Сопоћана, где се, како се претпоставља, у старости повукао, крај његовог имена стоји „*изуграф*“ (izUgrafq)[784]. Иконописцима је блиска и пракса скривања сопственог имена тајнописом[785]. Лонгин тајнопис користи на изгубљеним царским дверима из Пећке патријаршије и икони *Св. Јована Лествичника и Причешћа Марије Египћанке/Светих Теодора* (табела 73)[786]. Тајнописом се зограф Георгије Митрофановић у духу монашке скромности потписује као „*најмањи међу иноцима, Георгије*“[787]. Јован свој потпис „*Јован*

[782] Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 188; Кајмаковић, *Козма-Јован*, 104; Тодић, *нав. дело*, 498-500, 504, 508-509 и даље. О проблему идентификације сликара и потписивању у критском сликарству: Gouma-Peterson Th., *Manuel and John Phokas and Artistic Personality in Late Byzantine Painting*, Gesta vol. 22 No 2 (1983), 159-160 и даље.
[783] Петковић, *Зидно сликарство*, 133.
[784] Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 156, 163.
[785] Станојевић С., *Тајно писање у споменицима српским*, Летопис Матице Српске 3 (Нови Сад 1898), 198-199; Костић Д., *Тајно писање у јужнословенским ћириловским споменицима*, Глас СКА XCII (Београд 1913), 1-62; Трифуновић Ђ., *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1974, 318-319.
[786] Уп.: Тодић, *Лични записи сликара*, 519-520.
[787] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 55; Ђурић, Ћирковић, Корać, *Пећка патријаршија*, 291; Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 49; Тодић, *нав. дело*, 504.

зограф“ скрива под формулом тајнописа на житијној икони св. Саве и св. Симеона, као и Радул, који најпре бира синтагму „*Радул руком*“ на икони св. Георгија са житијем, коју касније проширује речима „*простите ме грешног*“ на житијној икони св. Козме и Дамјана (табеле 74, 76). Понекад се и сами сликари, мотивисани личним разлозима или болешћу, стављају у улогу ктитора: Лонгин икону св. Стефана Дечанског са житијем дарује манастиру Дечани молећи се за своје оздрављење, Митрофановић осликава Хиландарску трпезарију у спомен на старца Митрофана, а Радул житијну икону св. Николе поклања манастиру Никољац код Бијелог Поља молећи се „*светом Николи за благослов*“ својој супрузи Ћери. У свим случајевима натписи и потписи су позиционирани у дну иконе или централног поља, обично око супедиона, јер је то место где живи грешни људи могу назначити своје присуство[788].

Чину сликања претходио је низ свештених радњи, међу којима је и читање молитве пред иконом Богородице Одигитрије, а живот зографа морао је следовати јасно утврђеним морално-етичким принципима чистоте православног живљења који су подразумевали исповест, пост, молитву и брижљиво духовно вођење. У закључцима Стоглавог сабора (1551) се у 43. глави посебна пажња посвећује личности иконописца. Међу врлинама које треба да поседује истичу се тиха природа, смерност, благост, побожност, смирење, чистота духа и тела, уздржање од празнословља, исмевања и зависти, алкохола, свађе и крађе[789]. У надлежности архијереја било је да надгледају канонску исправност иконописа, а учествовали су и у осмишљавању сложенијих иконографских замисли, што је одговорност на коју су их обавезале још одлуке Никејског сабора (787)[790]. Произвољно мењање иконографског садржаја слике није било дозвољено, јер представљање ликова и тема на иконама подлеже посебним, вековима поштованим и преношеним правилима[791].

---

[788] О томе код: Преображенский, *„Подножие ног Его“. О вотивных надписях на русских иконах Спаса на престоле XIV века*, 25-53.

[789] Острогорски, *Одлуке стоглава о сликању икона*, 201. Шире у: Емченко Е.Б, *Стоглав: исследование и текст*, Москва 2000. О личности православног иконописца, канонима и уметничкој слободи у: Пурић, *Икона Христа*, 285-306.

[790] Радојчић, *Зографи. О теорији слике и сликарског стварања у нашој старој уметности,* Зограф I (Београд 1966), 5-6, 14; Острогорски, *нав. дело*, 183, 198; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 39-41; Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 20-25; Ciurescu, *Le renouvellement du thème de la Vierge à l'Enfant dans les icônes byzantines grecques du IXe - XVe siècle*, 53.

[791] Шире у: Татић-Ђурић, *Икона*, 749; Тодић, *Лични записи сликара*, 508-509.

Сазнања о сликарима-иконописцима обновљене Пећке патријаршије углавном су посредна и заснивају се на иконама које су израдили, драгоценим ауторским и ктиторским натписима на њима и тек евентуално посредним изворима, којих је јако мало. Сви ови оскудни подаци нису довољни ни за најосновнију реконструкцију њихових биографија, па нам једину могућност да наслутимо животни пут и начин на који су се формирали омогућавају хронолошки приказ њихове сликарске активности и њена тематска, иконографска и стилска анализа. Временски период у ком их је могуће пратити варира. У случају зографа Георгија Митрофановића то је само седам година (1615-1622), зографа Јована 18 (1626-1645), зографа Радула 15 (1664/1665-1680), попа Страхиње из Будимља 29 (1591-1620), Андреје Раичевића око 35 година (1638-1673), док је изузетно дуговечан и плодотворан стваралац био Лонгин. Сачувана дела потврђују његову активност од 1563. до 1596. године, а живео је, како се претпоставља, до 1608-1614. године[792]. Сума којом су зографи исплаћивани за иконописачке послове није била мала, а у случају најбољих сликара, попут Лонгина, ишла је и до цене од једног златника (противвредност цене једног вола) по икони[793]. Црква је, међутим, строго осуђивала иконописање коме је циљ финансијска добит сама по себи, упозоравајући на неопходност неговања искрене побожности, јер је без ње талентовани сликар исте судбине као и Јуда Искариотски[794]. Зографи су у својој средини били изузетно цењени, што потврђује титулација „*кир*“ коју су неки исписивали испред свог имена[795]. Ипак, њихов друштвени статус у околностима турске окупације није био висок и налазио се при дну друштвене лествице феудалног Царства[796]. Препоруке Стоглавог сабора сугеришу да добре сликаре треба ценити „*више од обичних људи*“ и да је награда за њихово правоверје и уложени рад поштовање које им треба указивати. За трпезом им је намењено место до свештеника, а наводи се и да ће над сваким

[792] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 33; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 126.
[793] В. литературу у нап. 631 овог рада. О противвредности иконе у различитим контекстима: Oikonomides N., *The holy Icon as an Asset*, DOP 45 (Washington 1991), 35-44.
[794] Острогорски, *Одлуке Стоглава о сликању икона*, 200.
[795] Титулу „кир“ током XV века на Криту носе неки ктитори, угледни припадници друштва. Gouma-Peterson, *Manuel and John Phokas and Artistic Personality in Late Byzantine Painting*, 164.
[796] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 25-26, 30-31; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 41-42.

врлинским и талентованим иконописцем архијереји „*бдети*“[797]. Претпоставља се да су такав статус могли имати и у српској средини.

Способности и образовање српских иконописаца између 1557. и 1690. године су разнолики. Паралелно са главном струјом, којој припада један број сликара изузетног теолошког и иконописачког знања ангажованих од стране клира у најзначајнијим манастирским храмовима, бележи се активност бројних, најчешће анонимних иконописаца споредних токова. Мање вешти, сиромашнији знањем, они путују и углавном раде у сеоској средини или територијално ограниченим областима под јурисдикцијом Пећке патријаршије, а њихово се стваралаштво неретко своди на ниво занатске вештине. Међутим, начин стицања образовања, уметничко сазревање и развој српских сликара обновљене Пећке патријаршије већим делом су непознаница и само се дају наслутити[798]. Док су критски сликари били окупљени око „*Школе св. Луке*“ (Scuola di San Luca) која је већ од друге половине XV века успоставила своје иконографске стандарде и принципе рада, околности оснивања првих радионица при седишту Патријаршије нису јасне, као ни генеза сликара попут Андреје и Лонгина, који се прихватају послова на изради фресака и икона на почетку уметничке обнове[799]. Досадашња истраживања показала су да је један број младих, даровитих сликара учио непосредно од водећих зографа главне линије српског иконописа, радећи уз мајстора најмање пет до осам година, често и дуже. То је у складу са одлукама Стоглавог сабора (1551) које „*обавезују мајсторе који добро познају свој занат да поучавају друге*“ зарад даљег процвата иконописа, док се онима који то одбијају „*прети вечитим проклетством и наводи парабола о лукавом слузи који је закопао свој златник* (Мт. 25, 14-30)“[800]. Иако о динамици односа мајстора учитеља и ученика у српској средини не знамо пуно, опажамо га код значајног броја сликара

[797] Острогорски, *нав. дело*, 200-202.
[798] Кајмаковић, *нав. дело*, 9, 25; Тодић, *Лични записи сликара*, 494.
[799] Петковић, О фрескама *XVI века из припрате Пећке патријаршије,* 65. О образовању критских и кипарских сликара и токовима критског и кипарског иконописа: Talbote-Rice D., *The Schools of Later Greek Icon Painting,* in: *The Icons of Cyprus*, 23-61; Gouma-Peterson, *нав. дело*, 160; Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 29; Иста, *The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia and Hercegovina*, 57-58; *Историја иконописа*, 97-118. Током друге половине XVI века грчки сликари који су бежећи од турских освајача стигли у Италију у Венецији оснивају *Школу Св. Николе* (Scuola di San Nicolo) тзв. „*грчко братство*“ (Nazione Greca), институцију која ће организовати продају уметнина и ангажовање сликара, одржавајући везе и са Крићанима ван Италије. Хорошавин, *Сликарство критске школе*, 32.
[800] Острогорски, *Одлуке Стоглава о сликању икона*, 199.

главне развојне линије. Постојао је између зографа Георгија Митрофановића и Јована, Јована и Андреје Раичевића, Јована и Радула, те Радула и Димитрија. Дуализам у стилу младих уметника, који се код неких уочава на почетку рада, углавном је одраз развоја и тражења сопственог израза[801]. Сликарске радионице водећих уметничких личности епохе формиране су најпре при седишту Патријаршије у Пећи током друге половине XVI века (тзв. *„пећко-дечанска школа*"), а почетком XVII века и при значајнијим епископским центрима, међу којима се посебно истиче манастир Морача. Пред крај истог столећа активне су радионице у Рисну и Боки Которској, као и у областима северно од Саве и Дунава[802]. Значајан број анонимних мајстора ипак није могуће повезати са деловањем ни једне од њих. Наше знање о сликарским радионицама у оквирима Патријаршије између 1557. и 1690. године сасвим је оскудно[803]. Зографима је ангажовање ван граница Патријаршије, посебно на Светој Гори, у Хиландару, доносило углед и препоруку за послове у домовини[804]. Нажалост, о путовањима већине водећих српских сликара-иконописаца нема поузданих сазнања.

Мајстори тог времена су ретко када имали више од једног ученика и једног или два шегрта. Ученик је прве године плаћао мајстору, наредне добијао храну, а следеће две и стан и одећу, да би му на крају припало право на сликарске предлошке, четкице и тарионик за боје[805]. Претпоставља се да је процес школовања почињао у младићком добу. Након дужег временског периода проведеног код искусног зографа, током кога су ученици стицали бројна сликарска, резбарска, технолошка и практична зидарска и тесарска знања, следило је заједничко учешће са мајстором на неком озбиљнијем сликарском послу, да би у узрасту између 25. и 30. године млади аутори почињали да раде самостално. Природу последњег упутства које је мајстор давао ученику пре осамостаљења наслућујемо из поуке на крају првог јерусалимског рукописа - грчког сликарског приручника из 1566. године. У њему је тек стасали сликар саветован „*да се добро*

[801] Уп.: Кајмаковић, *нав. дело*, 302.
[802] Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 188.
[803] Шакота, *Дечанска ризница*, 97.
[804] Кајмаковић, *нав. дело*, 360; Gagović, *nav. delo*, 20-21; Петковић, *Сликар Јован у Хиландару*, 157. О манастиру Хиландару у време обновљене Патријаршије: Фотић А., *Прилагођавање и опстанак: Хиландар у Османском царству (XV-XVII век)*, Зборник Манастир Хиландар, Београд 1998, 91-102; Исти, *Света Гора и Хиландар у Османском царству XV-XVII век*, Београд 2000.
[805] Радојчић, *Зографи. О теорији слике и сликарског стварања у нашој старој уметности,* Зограф I (Београд 1966), 13; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 35-36 и даље.

чува да не зазире од труда, муке и зноја“, да се са “*што већом жељом и ревношћу образује и научи ову уметност савршено; јер је то посао божанствен, или боље рећи богомдан* /διότι αύτό τό έργον είναι Θειον, ή καί μαλλον είπειν Θεοπαράδοτον/“, који је благословила и Мати Божија, стога га треба обављати „*побожно, приљежно и марљиво*“, а не „*из користољубља, грамзећи безбожно и безобзирно*“, те да стално проси молитвену заштиту Богородице, св. апостола Луке и свих светих[806].

Технику сликања српских иконописца из времена обновљене Пећке патријаршије донекле је могуће реконструисати на основу њихових дела, али нема сачуваних сликарских приручника српских аутора који би осветлили бројне недоумице у вези са њиховим радом. На основу једног броја грчких ерминија и руских „*подлиника*“ поствизантијских сликара XVI и XVII века и препорука Стоглавог сабора (1551), можемо претпоставити како су изгледали[807]. Сви ови извори свесрдно упућују на копирање старих узора као један од најбољих начина учења и за мајсторе и за њихове ученике, јер се тако „*уздржавају од сваке фантазије*“ и “*измишљања Божијег лика*“[808]. У поговору поменутог јерусалимског рукописа се као савети „*трудољубивом ученику*“ поред налажења искусног учитеља наводе одлазак у старе цркве и пресликавање најуспелијих ликова, фигура и сцена у циљу учења цртежу. Прилажу се рецептура и поступак „скидања“ копије. Сугерише се брижљив однос према предлошку, приступање „*са страхом Божијим*“ и опрезом конзерватора уколико је дело потребно очистити од слојева чађи, чиме се одаје поштовање старијем претходнику[809]. Одлукама Стоглава иконописац је упозорен да сам не додаје ништа ново, „*ни једну јоту*“, макар био јако вешт, јер се то тумачи удаљавањем од „*предања светих отаца*“[810]. Сликарски поступак српских иконописаца обновљене Пећке патријаршије

[806] Медић, *нав. дело*, 164-165.
[807] Реч је о *Првом јерусалимском рукопису* (1566), *Типику о црквеном и зидном сликању* Нектарија Србина (1599(1619?)) и *Књизи попа Данила* (1674), које је у оригиналу и са преводом објавио Милорад Медић. Особито је занимљив сликарски приручник Нектарија Србина, који се пред најездом Турака повукао на север, стигавши до Пољске, где је, како се претпоставља, живописао цркву Благовештења у Супраслу. Медић, *нав. дело*, 68-393. В. и: Петковић С., *Нектарије Србин, сликар XVI века*, ЗЛУМС 8 (1972), 211-225.
[808] Острогорски, *Одлуке Стоглава о сликању икона*, 183-184; Тарасов, *Икона и благочестие*, 155-164.
[809] Babić G., *Il modello e la replica nell'arte bizantina delle icone*, Arte Christiana 76 (Roma 1988), 61-78. О копирању помоћу емулзије од белог лука в.: Медић, *нав. дело*, 163-165.
[810] Острогорски, *нав. дело*, 188.

показује да су се свега овога придржавали од младости. Бројни посредно изведени закључци иду у прилог претпоставци да су користили приручнике који су садржали предлошке најуспелијих остварења њихових претходника, водећих домаћих уметничких личности. Они су допуњавани предлошцима дела која су сматрана изврсним, попут неколицине Лонгинових икона, чија решења српски сликари током XVII века радо користе[811]. Претпоставља се да су на тај начин вежбали и каноне пропорција, налик оном у литератури означеном као *„моравски“*, који карактеришу издужене фигуре са односом главе према телу 1:7.5, 1:8 или 1:9[812]. Као модул за своје иконе узимали су троугао, полукруг, квадрат и правоугаоник[813]. Икона *Плача Богородице над мртвим Христом* из Пећи, рађена на подобије старије дечанске иконе из последње четвртине XIV века, сведочи да су и анонимни мајстори бочних развојних линија у иконопису, као и у фрескопису, исказивали поштовање према делима најбољих средњовековних стваралаца гледајући у њима узоре које треба подражавати. Оваквом преношењу знања допринело је и то што су сликари обновљене Пећке патријаршије имали прилику да се у манастирима и црквама на њеној територији на лицу места упознају са старијом уметношћу, па и да директно копирају. И одлуке Стоглавог Сабора (1551) обавезују иконописце да се угледају на обрасце старијих претходника, попут Андреја Рубљова, како би што је могуће мање *„измишљали“*[814]. „Рестаураторско“ искуство је знање српских зографа обновљене Пећке патријаршије (1557-1690) употпунило детаљним познавањем старих предложака. Компаративна анализа је углавном на појединачним примерима потврдила да српским иконописцима обновљене Пећке патријаршије нису били непознати ни извори руске, критске, итало-критске и западне провенијенције који су стизали и преко штампаних књига, те да су се повремено у извесној мери ослањали на њих[815]. Да се Андреја Раичевић сликајући ликове светих угледао на одређене изворе потврђује његова белешка на рукопису Козме Индикоплова

[811] Кајмаковић, *нав. дело*, 301.
[812] Кајмаковић, *нав. дело*, 339-340.
[813] Исти, *нав. дело*, 320-321. Шире у: Сендлер, *Икона*, 67-93.
[814] Острогорски, *Одлуке Стоглава о сликању икона,* 183, 191-192; Языкова И. К., *Богословие иконы*, Общедоступный Православный Университет 1995, 50 http://tolmach.org/Zbornik%20tekstova%20o%20ikoni.pdf.
[815] Медаковић, *Графика српских штампаних књига XV-XVIII века*; Петковић, *Иконографске сродности и разлике између српског и грчког сликарства од средине XV до краја XVII века*, у: *Српска уметност*.

(1649) да неке ликове светих није могао да сигнира јер их није пронашао у изворнику[816]. Млађи уметници су од старијих преузимали и начин сигнирања и криптограме, популарне у одређеним периодима и карактеристичне за поједине ауторе. Тако зограф Јован од Георгија Митрофановића преузима криптограм [illegible] нимбу Христа Анђела Великог савета[817]. Међутим, сваки од водећих зографа-иконописаца епохе поседује себи својствену палету боја и јединствен стил, уобличаван годинама[818]. Канонске одредбе за њих нису представљале ограничење јер су пуну слободу уживали на пољу финијег нијансирања програмског, теолошког и иконографског слоја значења, дајући устаљеним елементима слике печат свог особеног израза.

Још увек је отворено питање да ли су српски иконописци били и аутори дубореза својих икона. Мишљења стручњака се по овом питању разликују. Иако је извесно да су владали основним знањима обраде даске и њене припреме за сликање, старији истраживачи их виде као комплетне уметнике који владају вештином дуборезбарења[819]. Тешко је претпоставити да су иконописци били у могућности да издвоје довољно времена да се подједнако брижљиво посвете сликарским и дуборезбарским пословима, од којих су неки били изузетно сложени и захтевали су поседовање уско специјализованих вештина. Склад коначног остварења додатно отежава раздвајање руку сликара и дуборезбара. Утврђено је да Георгије Митрофановић није радио дуборез својих иконописаних дела, а то је највероватније случај и са зографима Јованом и Радулом[820]. Зограф Јован уз сцену Стрезове смрти на морачкој икони св. Симеона и св. Саве са житијем (1644/1645) (дуборесцу?) исписује упутство да сликани панел треба залепити рибљим лепилом на предвиђено место у дуборезбареном оквиру[821]. На опрез у извођењу закључака о овој теми наводи један познији податак са иконе Успења Богородице из Мораче (1716/1717). На њој зограф Гаврило, син даскала Димитрија, на крају ктиторског натписа наводи да је сам „*рукоделисао*“ икону,

[816] Тодић, *Лични записи сликара,* 496.
[817] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 345-346 нап. 61, 358-359, 369.
[818] Кајмаковић, *нав. дело*, 301.
[819] Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 102-103, 107.
[820] Кајмаковић, *нав. дело*, 60-62; Ракић З., *Радул,* 39-40.
[821] Кајмаковић, *Козма-Јован*, 114.

односно њен дуборезбарени и позлаћени оквир[822]. Поред класичног позлаћивања наношењем злата у листићима на веће површине, бољи српски иконописци користе и технику шрафирања линијама извлаченим топљеним златом ради стварања асиста на одећи, масивном намештају - престолима, столовима и деловима сликане архитектуре, коју по правилу користе на делима иконостасне намене. Асист је могао бити сликан и сребром, што је пракса популарна у Русији тог времена. У српској средини је срећемо само на морачкој икони *Богородице на престолу* Георгија Митрофановића. Бољи српски сликари владају и техникама украшавања нимбова штуко-детаљима и гравирањем употребом шила (од кости) и пунци различитих врста и мотива[823]. Та врста укрса коришћена је дискретно и не постоји пракса употребе изразито декоративних, рељефних ореола којим ликове светих украшавају епирски зографи и линотопски мајстори[824].

Досадашња сазнања указују на то да су водећи мајстори главне стваралачке линије српског иконописа по квалитету, таленту и остварењима најчешће усамљени у свом времену, па само у ретким случајевима бележимо равноправан ривалитет генерацијски блиских зографа[825]. Прави увид у природу српског иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије омогућава једино паралелно и хронолошко праћење активности именом познатих и анонимних стваралаца главне и бочних развојних линија, у мери у којој то сачувани опус сваког од њих дозвољава. У сенци водећих мајстора епохе, високообразованих и вишеструко талентованих виртоуза киста, ствара читав низ углавном анонимних иконописаца бочних развојних линија који суштински чине главнину ткива развојних линија српског иконописа. И једнима и другима судбина је доделила исто назначење - живот путујућих зографа које су ангажовале личности различитог ранга широм територија обновљене Пећке патријаршије.

[822] Ракић З., *Сликар Димитрије*, 215-216.
[823] Кајамковић, *Георгије Митрофановић*, 341. О овим поступцима декоративне обраде нимбова: Медић, *Стари сликарски приручници II*, 105.
[824] Машнић, *Иконостасот од Ореочкиот манастир Свети Никола*, Тематски зборник на трудови 1 (икони, иконопис, иконостас, иконографија) (Скопје 1996), 24-46; Иста, *Прилог проучавању старог карпинског иконостаса*, 374 нап. 23.
[825] Уп.: Петковић, *Српска уметност*, 148-149.

4. 2. Именом познате и анонимне уметничке личности. Ликовне особености и стил

Већина најбољих српских сликара обновљене Пећке патријаршије показује најсјајније одлике стила управо у техници иконописа. Томе су допринеле њена интимнија форма у односу на зидно сликарство и могућност да се уметник у миру и сигурности затвореног простора посвети изради дела, што приликом фрескописања није увек био случај због изложености нападима фанатичних исламских верских секти, на шта се пожалила група сликара из Ломнице[826]. Српски иконописци ретко тематиком, скромно иконографијом, испољавају обавештеност о савременим обрасцима поствизантијског сликарства, али брижљиво негују самосвојност стила[827]. Он није неинвентиван: иако уметници понављају вековима уобличаване иконографске форме како би била сачувана религиозна чистота православне иконе, кроз њих се одражава жива религиозна мисао актуелног тренутка[828]. У литератури је већ уочен близак однос између текста и слике у овој епохи као опште обележје у раду домаћих мајстора[829]. Лонгин, Јован и Георгије Митрофановић користе писане изворе сликајући житијне иконе св. Стефана Дечанског, св. Симеона и св. Саве, односно фрескопишући житије св. Саве у хиландарској трпезарији[830]. Однос програма, иконографије и тематике српског зидног сликарства и иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије засебна је и широка тема која захтева темељно

[826] Петковић, *Зидно сликарство*, 56; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 255, 331 сл. 196; Шево, *Ломница*, 28 сл. 10; Тодић, *нав. дело*, 503-504, 507-508, 522.

[827] Петковић, *Српска уметност*, 134-135. О критским утицајима на српско сликарство и дуборез в.: Petković, *Iconographic Similarities and Differences Between Serbian and Greek Painting from the Middle of the Fifteenth to the End of the Seventeenth Centuries*, 517-523; Isti, *Cretan influence on the Serbian paintings and woodcuts*, 565-580. Уп. са токовима руског иконописа XVI и XVII века: Olsufiev Y., *The Development of Russian Icon Painting from the Twelfth to the Nineteenth Century*, The Art Bulletin vol. 12, No. 4 (Dec., 1930), 364-369.

[828] У старијој литератури им је инвентивност често оспоравана. Петковић В., *Легенда Св. Саве у старом живопису српском*, Београд: Српска краљевска академија 1933; Слично је окарактерисан и бугарски иконопис тог времена. В.: Akrabova-Jandova I., *Reflet de l'Orient musulman dans la peinture des icônes post-byzantines en Bulgarie*, 266. О мимезису у Византији: Tronzo W., *Mimesis in Byzantium: Notes toward a History of the Function of the Image*, in: RES: Anthropology and Aesthetics No. 25 (Spring 1994), 61-76.

[829] Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 165; Петковић, *Зидно сликарство*, 78; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 249.

[830] То је пракса наслеђена из Византије: Maguire H., Kazhdan A., *Byzantine Hagiographical Texts as Sources on Art*, DOP vol. 45 (Washington 1991), 1-22.

компаративно истраживање. У овом раду ћемо само поменути неке уочене примере који кореспондирају са иконописом.

Почеци иконописачке делатности српских сликара непосредно после 1557. године сасвим су нејасни. Међусобан однос водећих уметника прве генерације сликара пећке радионице, Андреје и Лонгина, и начин на који су се формирали, остају загонетни. Извесно је да је реч о уметницима зрелог стила, у чијем раду *„нема почетничких дела“*[831]. Досадашња истраживања су потврдила да њихово образовање није било грчко, иако су грчки утицаји на српски живопис у другој половини XV и првој половини XVI столећа постојали. Основни узор сликара Андреје и Лонгина остаје сликарство с почетка XIV века, што ће пресудно утицати на правац развоја српског иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије. Томе је без сумње допринела околност да су патријарх и високи клирици од ових сликара на неким од првих послова које су добили захтевали брижљив поступак обнове старијег слоја живописа XIII и XIV века у угледним манастирским храмовима, седиштима епископија и патријаршије[832].

Први именом познати сликар после 1557. године је ***зограф Андреја***, члан поменуте пећке сликарске групе, који је у припрати седишта Патријаршије 1565. године оставио свој потпис на штиту св. Димитрија /rMka mnogogry%[na&go andree izografa/[833]. Сва сазнања о овој значајној уметничкој личности, којој је у једном тренутку додељен епитет родоначелника пећке радионице, заснивају се на штурим подацима из оскудних оновремених писаних извора и посредним закључцима компаративне анализе која омогућава његово праћење у зидном сликарству до 1574. године паралелно са Лонгином. Заједно су радили у наосу Св. Николе Дабарског (1564), пећкој припрати (1565), Богородичиној цркви у Студеници (1568), Милешеви (1567/1568), спољашњој припрати Грачанице (1570) и припрати Св. Николе Дабарског (1573/1574)[834]. Тежња да празнина нашег

[831] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 267.
[832] Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије и њиховим сликарима*, 65.
[833] Петковић, *Зидно сликарство*, 120; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 264; Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 60 сл. 3.
[834] Петковић, *Зидно сликарство*, 119-131; Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије,* 57-65; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 251, 254, 281; Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 119-182 (посебно 120-123, 126-130, 134-139, 152-155, 181-182), 234-273; Бабић, Кораћ, Ћирковић, *Студеница*, 146-170; Чанак-Медић, Тодић, *Манастир Студеница*, 89-95; Петковић, *Милешевске фреске из XVI века*, 123-129; Исти, *Сликарство спољашње припрате Грачанице*, 303-

незнања о иконописачком опусу зографа Андреје буде попуњена и даље је присутна у литератури. Било је неуспелих покушаја да му се припише ауторство над иконом св. Саве и св. Симеона Немање из београдског Народног Музеја, која је касније датована у старије раздобље[835]. Има успелијих расправа које теже осветљавању иконописачке делатности овог сликара, а најновија од њих Андреји на основу одлика стила и једне белешке у Поменику манастира Дечана (1594/1595) о извесном зографу Андреји и његовом сину Томи приписује део сликарства дечанског иконостасног крста (1593/1594). Она сугерише да у Андреји треба видети сликара који је иконописао Распеће, можда и Деизис са арханђелима на иконостасном крсту у цркви Св. Апостола у Пећкој патријаршији (1594)[836].

Чињеница да је сачуван значајан број потписаних дела ***зографа Лонгина*** високих уметничких квалитета наметнула је име овог сликара као најзнаменитијег иконописца друге половине XVI столећа[837]. У тренутку када га први пут заједно са Андрејом и анонимним пећким мајсторима око 1564. године видимо у групи одабраних сликара која је приступила осликавању католикона Св. Николе Дабарског, он је већ зрео, формиран стваралац[838]. У личности првог потписаног, именом познатог српског иконописца главне развојне линије огледа се идеални лик уметника обновљене Пећке патријаршије - смерног монаха, писца и натпросечно доброг сликара, минијатуристе и књижевника који се бавио црквеним песништвом и преписивачким послом[839]. Сагледавањем његовог сликарског опуса, везаног за столовање патријараха из породице Соколовића (1557-1592), намеће се утисак да је подједнако брижљиво приступао раду у свим техникама којима је владао, али да је уметност иконописа највише дозвољавала да изрази рафиниране нијансе свог стилског израза сликајући, како сам записује на

327; Петровић, *Угребани записи и натписи на фрескама зографа Лонгина*, 329-369; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 124.

[835] Станић, *Ново датовање иконе Св. Саве и Св. Симеона Немање*, 197-202 са старијом литературом у нап. 1.

[836] Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 123-126.

[837] Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 178; *Енциклопедија православља II*, 754.

[838] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 361; Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 60-65. У монографији посвећеној манастиру Св. Николе се због степена оштећености зидног сликарства испољава опрез према атрибуцији фресака зографу Лонгину. Ипак се запажа да је зрео стилски израз који одаје једна фреска праведног Матусала сасвим близак Лонгиновом. Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 158.

[839] Теодоровић-Шакота, *Акатист првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, 205-218; Тодић, *Лични записи сликара*, 508; Томин, *Књижевни опус зографа Лонгина: прилог реконструкцији*, 189-202.

икони св. Стефана Дечанског са житијем, „*руком и душом*“ /rMko} moE} sq d(M)[e}/[840]. Стога би га с правом пре свега могли сматрати иконописцем[841]. Многе појединости из Лонгиновог живота и даље су непознате. Претпоставља се да је рођен тридесетих година XVI века негде у Хвосну[842]. Из натписа на икони из Велике Хоче (1576/1577) сазнајемо да је у време њеног настанка био пећки монах - „расоноша“, вероватно настањен у оближњој пећкој испосници, манастиру Св. Николе на Тавору (Ивановац) у селу Љевоши на улазу у Руговску клисуру[843]. Ту је за хвостанског митрополита кир Макарија 1563. године насликао један антиминс, освештан три године касније, на коме се и потписао[844]. О путовањима сликара ван граница Патријаршије не знамо ништа. Иако се анализом иконографских решења које је Лонгин користио у зидном сликарству Ломнице, особито приликом израде фреске Пут у Витлејем, дошло до претпоставке да су му вероватно били познати мозаици манастира Христа Хоре у Цариграду, то није могуће потврдити[845]. Изражено пројављивање утицаја руског сликарства у стилском изразу мајстора крајем XVI века је у једном тренутку наговестило могућност Лонгиновог боравка у Русији[846]. Подаци из сопоћанског поменика сведоче да је у овом манастиру између 1608. и 1614. године провео старост у чину јеромонаха[847]. Дубоко погружен у молитвени живот монаха, о чему сведочи природа његових записа, овај „*образовани и осећајни*“[848] уметник је за свог дугог века уживао велико поштовање и углед у црквеним круговима[849]. Били су му поверени неки од најважнијих иконописачких послова у обновљеној Пећкој патријаршији везани за само њено седиште, али и за неке од најзначајнијих

[840] Ђурић, *Икона Стефана Дечанског* (1985), 12; Тодић, *Лични записи сликара*, 508.
[841] Тог мишљења је и: Петковић, *Српска уметност*, 97.
[842] Богдановић Д., *Историја старе српске књижевности*, Београд 1980, 265; Томин, *Књижевни опус зографа Лонгина: прилог реконструкцији*, 190.
[843] Расоноша је најнижи степен монаштва који се добија чином пострига и добијањем расе, камилавке и појаса. Мирковић, *Иконе Дечана*, 17; Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 162; Тодић, *Дечани*, 66-67.
[844] Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*,176-177.
[845] Бабић, *Лонгин у Пиви*, 84; Шево, *Ломница*, 102-103. Мозаици и фреске манастира Христа Хоре су око 1505. године у време султана Бајазита II прекривени малтером, па је могућност непосредног Лонгиновог увида искључена. Остаје претпоставка посредног познавања предложака.
[846] Кајмаковић, *нав. дело*, 182.
[847] Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone*, 198; Теодоровић-Шакота, *нав. дело*, 161; Тодић, *Сопоћански поменик*, 286-287; Исти, *Дечани*, 66.
[848] Теодоровић-Шакота, *нав. дело*, 165.
[849] Иста, *нав. дело*, 156, 163.

манастира: Дечане, Грачаницу, Пиву, Ломницу, Велику Хочу, Св. Тројицу Пљеваљску, Црну реку и Никољац (Прилог 2, карта бр. 4).

Почетак Лонгинове иконописачке делатности није јасно временски опредељен, али се у литератури углавном везује за шездесете и седамдесете године XVI века. Већ је уочено да се најплоднијим иконописачким периодом зографа Лонгина може сматрати осма деценија XVI века[850]. Иконописачки опус сликара датован је на основу једног броја његових потписаних остварења (табела 73). Прва дела у овој техници Лонгин је, по свему судећи, израдио у време када је са Андрејом учествовао у живописању припрате Пећке патријаршије (1656) или непосредно након тога. Реч је о једним царским дверима чији је бојени слој оштећен (табла 19 I а, кат. бр. 1) и репрезентативној икони *Деизиса са апостолима* у дуборезбареном оквиру (табла 19 XVI б, кат. бр. 2) у пећкој ризници, које Војислав Ђурић оквирно датује око 1570. године[851]. Године 1579. Лонгин је за „*киновију пећку*" насликао данас изгубљене царске двери на којима се тајнописом потписао иза ктиторског натписа у коме се наводе имена монахиња Ане и Јефросине (и Станке, по В. Р. Петковићу) (табела 73)[852]. Највећи број икона сликар је израдио за Дечане. Током тридесет година могуће је пратити његов посебан однос према овом манастиру, испољен и кроз особиту везаност за његовог ктитора. Неке од првих (сачуваних) Лонгинових икона биле су намењене управо Дечанима. Реч је о једним царским дверима (табла 19 I б, кат. бр. 10) на којима је након чишћења откривен потпис сликара[853], и неколико са обе стране насликаних икона насталих око 1570. године (кат. бр. 3-8): *Благовести/Рођење Христово* (табла 19 II а, III а), *Сретење/Крштење* (табла 19 IV а), *Васкрсење Лазарево/Улазак у Јерусалим*, *Распеће/Скидање са крста* (табла 19 IX а X а), *Преображење/Силазак Светог Духа на апостоле* и *Силазак у ад/Вазнесење Христово* (табла 19 XI а), којих је засигурно било више. Треба им прикључити и оштећену икону на чијој се дасци виде само цртежи-вежбе уметника (табла 19

[850] Иста, *нав. дело*, 162-163; Ђурић, *Икона Стефана Дечанског*, 13.
[851] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 265. Нажалост, квалитет репродукције којом смо располагали није омогућавао ишчитавање свих сигнатура и текстова на икони.
[852] Тодић, *Лични записи сликара*, 513; Петровић, *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице - непозната дела зографа Лонгина*, 374-375.
[853] Петровић, *Потпис и криптоним зографа Лонгина на дечанским царским дверима*, 115-117; Исти, *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице - непозната дела зографа Лонгина*, 388-390, 413, 423 цртеж 5, сл. 11.

XXV, кат. бр. 9)[854]. Четири године трајала је израда дуборезбарених дечанских царских двери, оквирно датованих у шездесете или седамдесете године XVI века, које је иконописом украсио Лонгин, о чему говори натпис крај ногу арханђела[855]. У међувремену је Лонгин заједно са осталим сликарима „пећке групе“ био ангажован на фрескописању Грачанице (1571), за коју је тада вероватно урадио и икону *Христа на престолу*, која му је у скорије време атрибуисана[856]. Послове у Дечанима Лонгин је привео крају јануара 1572. године сликањем две иконе светих пустиножитеља и отаца цркве, *св. Антонија Великог/св. Евтимија Великог* и *св. Теодосија Општежитеља/св. Саве Освећеног* (табела 73). Исте, 7081. године од постанка света (1572/1573), окончао је и писање Службе Акатиста св. Стефану Дечанском. У наредним годинама, а до краја осме деценије XVI века, Лонгин ће бити ангажован да један број угледних црквених средишта опреми иконостасним и хоросним иконама. Већ 1573/1574. године он је у Пиви, где слика престоне иконе *Христа, Богородице* и *Богородичиног Успења* (кат. бр. 15-17) великих димензија и иконе за хорос, од којих је сачуван само део: *Благовести/Сретење, Рођење Христово/Крштење, Васкрсење Лазарево/Улазак у Јерусалим, Преображење/Успење Богородице, Распеће/Силазак у ад, Вазнесење Христово/Силазак Светог Духа на апостоле* и *Рођење Богородице/Ваведење Богородице* (кат. бр. 18-24)[857]. По завршетку послова у Пиви Лонгин се враћа ближе седишту Патријаршије, у Велику Хочу, где у цркви Св. Николе 1576-1577. године по жељи јеромонаха Георгија Дечанца слика три иконе: *Христа са апостолима, Богородице са пророцима* и *св. Николе на престолу*[858]. Сложена и

---

[854] Шакота, *Неколико Лонгинових цртежа у Дечанима*, 303-307; Иста, *Дечанска ризница*, 92-93; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 33-34; Тодић, *Дечани*, 69 нап. 212. Икона *Сретења/Крштења* се до средине XX века налазила у манастиру, оштећена икона *Распећа/Скидања са крста* је похрањена у Народном музеју у Београду, а икона *Васкрсења Лазаревог/Уласка у Јерусалим* је на непознат начин доспела у приватну збирку колекционара Мишела ван Ријна у Амстердаму (Van Rijn, *Icons*, 174-176, pl. 86-87). После његовог хапшења због кријумчарења уметнина и распродаје збирке судбина иконе је непозната. В.: *Looting in Cyprus and Michel van Rijn*, на: http://www.museum-security.org/cyprus-and-michel-van-rijn.htm.

[855] Петровић, *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице - непозната дела зографа Лонгина*, 384, 417, 423 цртеж 4, сл. 10.

[856] Ова икона му је недавно, чини се с правом, приписана. Петровић, *нав. дело*, 403-405, 415, 425-427 цртеж 7, сл. 14-16.

[857] Шире у: Бабић, *Лонгин у Пиви*, 77-89.

[858] Великохочанске престоне иконе су до 1958. године, када је на њима приликом чишћења пронађен Лонгинов потпис, приписиване јеромонаху Венијамину, чије је име забележено на икони св. Николе у близини ктиторског портрета. В.: Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 172, 178 нап. 24; Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone*, 195-205.

зналачки нијансирана програмска замисао и развијена иконографска решења ова дела сврставају међу најбоља остварења уметника у зениту стваралачке снаге, када његов стил поседује свежину и лакоћу израза. Иако *„са ранама и гнојем“* од тешке кожне болести, сликар успева да 1. августа 1577. године заврши и дарује манастиру Дечани велику икону његовог ктитора, Св. Стефана Дечанског (табела 73), у чије се молитве и посредовање код Христа ради исцељења поузда у натпису[859]. Свакако му је наду и утеху уливало и веровање да је праведна награда сликару који приљежно иконопише житијну икону неког светитеља, пред којом ће се многи верни молити и учити побожности, обећање раја и вечног живота[860]. Ово дело и Лонгинов акатист посвећен Дечанском (1582) представљају врхунац треће, поствизантијске фазе развоја култа светог краља[861]. У време завршетка дечанске иконе настао је нацрт за оков четворојеванђеља (1576-1577) које је припадало манастиру Тврдош, а чува се у Житомислићу. Њега није могуће поуздано приписати Лонгину, иако представља рад неког од сликара пећке радионице[862].

Већ у јесен исте године сликар одлази дубље на северозапад Патријаршије, где га у манастиру Св. Георгија у Ломници током 1577/1578. године чека велики посао на изради фресака и иконостаса[863]. О ломничком иконостасу на коме је насликао иконе *Христа са апостолима* и *Богородице са пророцима на престолу, св. Димитрија* и *св. Георгија, Недреманог ока, Великих Празника (Благовести, Крштења, Васкрсења Лазаревог, Улазаска у Јерусалим, Распећа, Вазнесења, Силаска Светог Духа на апостоле)* и *апостола (Вартоломеја, Јакова, Матеја, Јована Богослова)* већ је било речи. Ова дела су нека од уметникових најбољих остварења[864]. Средином прошлог века се на десној страни олтарске преграде налазила и једна непубликована икона архиђакона Стефана мањих димензија (36 x 25 cm), за коју Ђоко Мазалић сматра да би могла бити *„такође Лонгинов рад“*,

[859] Сликар је тајнописом исписао своје име и монашки чин. Мирковић, *Иконе Дечана*, 19; Ђурић, *Икона Стефана Дечанског*, 12; Петковић, *Српска уметност*, 97-98; Тодић, *Лични записи сликара*, 507-508 нап. 44; Исти, *Дечани*, 40. Слободна интерпретација података о природи Лонгинове болести резултира бројним хипотезама, од којих је новијег датума она да *„рад на справљању боја код њега изазива кожну болест руку“* (Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 32 нап. 91).
[860] Patterson Ševčenko, *The Vita Icon and the Painter as Hagiographer*, 149 са литературом у нап. 1.
[861] Тодић, *Дечани*, 44.
[862] Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије*, 64-65 сл. 10.
[863] Петковић, *Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници*, 161-171; Skovran, *Longinove ikone i freske u Lomnici*, 23-42; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 175-187; Петковић, *Српска уметност*, 98-99; Шево, *Ломница*.
[864] О стилу Лонгинових ломничких икона код: Шево, *нав. дело*, 198-200.

али је данас тамо нема[865]. Непосредно после Лонгина је на завршавању ломничког иконостаса био ангажован још један талентовани мајстор који је аутор великог Распећа и царских двери (кат. бр. 50, 51)[866]. Његов стил је значајно тврђи у цртежу и моделовању од Лонгиновог, а покрет арханђела у Благовестима је наглашенији[867]. Да је Лонгин радио и негде другде у то време потврђује његова икона *Христовог Рођења* (кат. бр. 11) мањих димензија у ризници Св. Тројице код Пљеваља, али порекло дела није познато[868].

Последњи сликарски период зографа Лонгина испуњен је бројним непознаницама. Између рада у Ломници (1577/1578), који напушта завршивши само фрескописање горњих зона[869], и Дечанима (1593-1596) постоји хијатус незнања о активностима мајстора. Додатна питања отварају изразите промене у његовом стилу, уочљиве на позним дечанским делима, које су истраживаче навеле на претпоставку да је тада извесно време могао боравити у Русији[870]. Остаје отворено питање Лонгиновог ауторства над нацртом по коме је 1586. године за оближњу Папраћу израђен кивот на коме се помиње монах Лонгин, похрањен у збирци Старе цркве у Сарајеву након што је откупљен 1679. године[871]. Папраћу је у шестој или седмој деценији XVI века фрескописао зограф близак најбољој пећкој групи стваралаца, али због степена оштећености зидног сликарства у њему није могуће поуздано препознати Лонгина[872]. Иако је у једном тренутку изнет податак да се део Лонгинових икона Великих празника из Ломнице налазио у цркви села Цикоте у Босни, тамо нису пронађене[873]. О изгледу иконостаса у Дечанима крајем XVI века већ је било речи. Извесно је да је у пословима

---

[865] Филиповић, Мазалић, *Црква Ломница у Босни*, 150. У литератури новијег датума о овој икони нема помена.

[866] Здравко Кајмаковић (*Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 180) у овом мајстору види и аутора дубореза.

[867] В.: Mazalić, *Novosti iz Lomnice*, 227-232; Ракић, *Иконе Босне и Херцеговине*, 39-42; Шево, *Ломница*, 188.

[868] Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[1], 104 нап. 420 сл. 39.

[869] Разлози Лонгиновог одласка остају непознати, а поклапају се са смрћу игумана Акакија и доласком новог настојатеља манастира, Арсенија. Кајмаковић, *нав. дело*, 182.

[870] В. стр. 200 и нап. 876 овог рада.

[871] Стојановић, *Записи и натписи I*, бр. 780, 1757; Филиповић, Мазалић, *нав. дело*, 147-148; Кајмаковић, *нав. дело*, 180-182.

[872] Кајмаковић, *нав. дело*, 166, 174-175, 180-181. В. и образложење одлуке комисије за очување националних споменика Босне и Херцеговине о проглашењу Папраће националним спомеником културе на: http://www.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2566.

[873] Филиповић, Мазалић, *Црква Ломница у Босни*, 148. Ђоко Мазалић (*Slikarska umjetnost u tursko doba*, 43) износи и тезу да је Лонгин био аутор уништеног иконостаса у цркви села Цикоте.

иконописања у том манастиру у једном тренутку поново учествовао и зограф Лонгин, чије иконе *Христа са апостолима, Богородице са пророцима, Вазнесења, Преображења* и *св. Јована Богослова* димензијама и тематиком сугеришу иконостасну позицију. Он је том приликом иконописао и наличје царских двери, на којима је радио двадесетак година раније, приказујући на једном крилу св. Николу, а на другом св. Стефана Дечанског.

У раној фази Лонгинов рад се одликује пастелним колоритом светлих боја које доносе утисак свежине, живости и лакоће израза, чему доприносе складна композициона решења, беспрекоран цртеж и меко моделовање облика[874]. Временом уметникова палета тамни, а боје добијају загаситу патину земљаних тонова. Позни период сликареве иконописачке активности на делима која се чувају у Дечанима и Никољцу са једне стране обележавају одређени замор устаљених елемената стила који је до тада неговао и експерименти са цртежом и бојом са друге[875]. Док оштећена Лонгинова икона *св. Саве и св. Симеона* из Дечана, а посебно минејна икона из Никољца (табла 19 XXI б, XXIII б1 б2) имају препознатљиве одлике његовог израза из ране и зреле фазе, обострано насликана дечанска икона *св. Јована Лествичника и Причешћа св. Марије Египатске/св. Теодора Тирона и Стратилата* (табела 73, табла 19 XXIII а1 а2), завршена 5. маја 1596. године, показује значајан стилски заокрет. Њом доминирају тамне, графицистички наглашене контуре цртежа и измењени колорит обележен утицајима руског сликарства икона. То потврђује за домаће поднебље неуобичајена форма грађевине у руском стилу са масивним прочељима и три улаза завршена преломљеним луковима[876]. Сличне одлике има и једна Лонгинова икона *Преображења* (табла 19 VIII б). Како стилски експерименти нису били дугорочне природе, већ на Лонгиновим иконама *Вазнесења* (кат. бр. 61, табла 19 XIII г) и *св. Николе „брзог помоћника*“ са житијем (кат. бр. 63, табла 19 XVIII б) из последње деценије XVI века опажамо повратак старим обрасцима, које у стилском изразу обележавају изражени контраст окер боје и тамних сенки приликом сликања инкарната, што потврђује познавање критске иконописачке

[874] Ђурић, *Иконе*, 59; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 323; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 265. О боји и њеном значењу у Византији: James L., *Color and Meaning in Byzantium*, in: Journal of Early Christian Studies vol. 11, N° 2, Summer 2003, 223-233.
[875] Уп.: Тодић, *Дечани*, 69.
[876] Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 197; Тодић, *нав. дело*, 79.

праксе. Основне одлике Лонгиновог стила и даље су сасвим препознатљиве[877]. Опусу позног раздобља мајстора својевремено су приписиване дечанска икона *Опела Стефана Дечанског*, касније атрибуисана кир Георгију, Деизисни чин и иконостасни крст (1593/1594) из овог манастира[878]. Пре него што ће се повући у Сопоћане, Лонгин се прихвата израде фресака у пећинској цркви Св. Петра Коришког у Црној реци (1599/1600), за чију је олтарску преграду израдио и једне царске двери (табла 19 I в). Непосредно по спаљивању моштију св. Саве написао је Акатист св. Првомученику Стефану у Милешеви, чији се аутограф налази у Акатистнику бр. 138 из Дечана (1596-1598)[879]. Занимљиво је у обраћању св. Архиђакону Стефану и св. Николи он наводи да је „*њихове свештене ликове са њиховим чудима много пута својом руком сликао*“, истичући да је захваљујући покровитељству ових светитеља од детињства чуван од зала Турака[880]. Последњи запис о себи зограф Лонгин је оставио на аеру из 1597. године рађеном за хвостанског митрополита кир Макарија, Грка, који се чува у Пећкој ризници[881].

Лонгин се потписао на неколико дечанских икона, о чему је већ било речи, као и на три иконостаса. У Великој Хочи (1576/1577) на Христовој икони наводи: „*грешни Лонгин, монах и зограф од Пећи*“, док на Богородичиним иконама у Пиви (1573/1574) и Ломници (1577/1578) бележи само „*грешни Лонгин*“, појачавајући на последњој тон самоунижења: „*писа многогрешни раб Христов Лонгин*“ (табела

---

[877] Уп. са физиономијама Христа на групи икона са Патмоса: Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου*, ΠΙΝ. 94 εικ. 33 α, β, γ, δ. В. и Тодић, *нав. дело*, 75.

[878] Мирковић, *Иконе Дечана*, 19-20; 24-27; Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству*, 221.

[879] Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 156-166; Radojičić, *Stara srpska književnost*, 355-356; Теодоровић-Шакота, *Акатист првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, 205-218; Иста, *Зограф Лонгин, сликар и књижевник XVI века*, у: Стара књижевност, Београд 1965, 533-540; Трифуновић Ђ., *Зограф Лонгин, Акатист светом првомученику Стефану*, у: *О Србљаку*, Београд 1970, 361-366; Јовановић-Стипчевић Б., *Служба Акатисту Стефана Дечанског Лонгина зографа*, Археографски прилози 12 (Београд 1990), 93-127; Гроздановић-Пајић М., Станковић Р., *Рукописне књиге манастира Високи Дечани*, књига друга *Водени знаци и датирање*, Београд 1995, 49; Стојменовић Ч., *Морфолошке одлике Акатиста светом апостолу и првомученику Стефану*, Зборник Филолошког факултета у Приштини 9 (Приштина 1999), 31-45; Тодић, *Лични записи сликара*, 497-498; Томин С., *Књижевни опус зографа Лонгина: прилог реконструкцији,* 7-13.

[880] Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина*, 165-166; Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 177-178; Ђурић, *Иконе*, 60; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 178; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 120; Драгин Н., *Аутограф зографа Лонгина у светлу лингвостилистичких испитивања (Дечани бр. 138)*, у: Зборник радова *Дечани у светлу археографских истраживања*, Београд 2012, 239-250.

[881] Грујић Р., *Хвостански аер и нересни Тренос*, Старинар књ. V (Београд 1928-1929-1930), 15; Шакота, *нав. дело*, 163, 165; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 176; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 331 сл. 213.

73). Тајнописом је забележио своје име на изгубљеним царским дверима из Пећи и на икони *св. Јована Лествичника/Причешћа св. Марије Египатске* (1596) из Дечана[882]. Датум израде без потписа присутан је на хоросној икони Христовог *Крштења* из Пиве.

Лонгинова дела у техници иконописа рађена су темпером на подлози од гипсане препаратуре нанете преко платна или директно на дрво у више слојева. Једна од особености његовог брижљиво изведеног техничког поступка је што спојеве дасака на иконама великих димензија превлачи густо тканим платном[883]. Све то допринело је дуговечности већине његових икона, што није увек случај са делима локалних мајстора, особито када на платну препарираном на дрвену подлогу сликају царске двери. Лонгинова икона из Дечана (табла 19 XXV) пример је који показује да је мајстор пре наношења завршних слојева препаратуре на дасци припремљеној за сликање понекад вежбао цртање кроз мале студије фигуре Христа, набора одеће, геста благослова, лика Богомајке и појединачних слова. Сличност студије драперије са ове Лонгинове иконе и руба химатиона који пада са рамена св. апостола Луке на ауторском портрету из Крушедолског четворојеванђеља, чије су минијатуре приписане Лонгину, велика је (табла 19 XXVI б)[884]. Већина уметникових икона има само једноставан, благо издигнути оквир, изузимајући царске двери из Пећке патријаршије и Дечана (табла 19 I а, б) и једну пећку икону Деизиса са апостолима (табла 19 XVI б) у раскошном раму са дуборезбареним украсима.

Сачувани опус зографа Лонгина показује ширину тематског и иконографског репертоара који потврђује висок степен теолошког и иконографског знања којим је располагао. Иако је значајан број његових дела објављен, још увек нису публиковане репродукције свих икона из Дечана и Ломнице, укључујући и оне оштећене, док целокупан сликарев опус из Пиве доносимо захваљујући игуману овог манастира, оцу Јефтимију (Шкулетићу) и

[882] Уп.: Тодић, *Лични записи сликара*, 519-520.
[883] В.: Филиповић, Мазалић, *Црква Ломница у Босни*, 150; Миљановић, *Иконе из Велике Хоче*, 84, 86, 88.
[884] В.: Ракић З., *Минијатуре сликара Лонгина*, 121-136; Исти, *Српска минијатура XVI и XVII века*, 31, 52, 109, 107-113, 197-198, сл. 2, 11, 52. О цртежима-вежбама грчких сликара поствизантијске епохе: Bouras L., *Working Drawings of Painters in Greece after the Fall of Constantinople*, in: *From Byzantium to El Greco: Greek Frescoes and Icons*, Catalogue de l'exposition tenue au Royal Academy of Arts (Londre, 27 mars - 21 jun 1987), édité par Myrtali Acheimastou-Potamianou, Ministère grec de la culture & Musée Byzantine Athènes, Athènes 1987, 55.

фотографу Радоју Живковићу. Када је реч о Христолошким и Мариолошким темама, Лонгин се служи развијеним обрасцима. Избегава наративност, али када иконе, попут житијних, имају наративне елементе, епизоде приказује са свим појединостима. То је најизраженије на икони св. Стефана Дечанског са житијем, јединственој у поствизантијском иконопису XVI и XVII века, на којој сликар показује беспрекорно познавање текстуалног предлошка[885]. Како је то у литератури већ указано, ово дело нема упориште само у Цамблаковом житију св. Стефана Дечанског, већ „*сажима хагиографске и литургијске елементе његовог штовања*“[886]. Жанр-сцене у простор иконе мајстор уноси пажљиво, искључиво у функцији теме, попут два дечака који се рву док друга двојица простиру горње хаљине пред Христа на икони *Уласка у Јерусалим* из Пиве (табла 19 VII а)[887]. Не испољава склоност ка пренаглашеном истицању емоција приказаних личности, што најбоље илуструје права мера пронађена у приказу Богомајке која тугује под крстом (табла 19 IX), односно присуствује скидању свог Сина са крста (табла 19 X). Сликар продубљује други план редовно представљајући архитектуру, која је у неким случајевима, као на икони *Рођења Богородице* из Пиве (табла 19 XIV а) веома реалистична, а у ентеријеру у позадини увек су присутни велуми на врховима грађевина[888]. Пејзаж је углавном миран и његови основни елементи су стеновита брда са степеничасто изломљеним врховима, местимично обрасла ретким растињем, које је препознатљив мотив Лонгиновог стила. Сликајући Христа са апостолима и Богородицу са пророцима на престолу Лонгин користи исте предлошке које потом варира различитим изменама у цртежу, моделовању, колориту и програмском контексту, али не и у ставовима и поставки композиције. Богато украшава одећу најзначајнијих приказаних личности асистом, брижљиво извлачећи линије топљеним златом[889]. Само се на пар дела изузетно великих

[885] На икону Дечанског као пример развијене иконографске замисли житија националног светитеља указује и: Patterson Ševčenko, *The Vita Icon and the Painter as Hagiographer,* 156.
[886] Поповић Д., *Свети краљ Стефан Дечански*, 174. В. и: Марјановић-Душанић, *Свети краљ,* 383.
[887] Жанр-елементима слике се значајнија пажња посвећује већ у време Комнина. Татић-Ђурић, *Икона Христовог Крштења*, 128.
[888] Стојаковић А., *Архитектонски простор у сликарству средњовековне Србије*, Нови Сад 1970 (о велумима на стр. 170-171); Иста, *Архитектонски простор у српском зидном сликарству XV-XVI века*, Нови Сад 1996.
[889] О сликању топљеним златом код: Медић, *Стари сликарски приручници II,* 24. Мирјана Шакота (*Дечанска ризница*, 90) указује на то да златно шрафирање одеће и предмета (асист) истиче трансцеденталност композиције.

димензија, попут дечанске иконе Христа на престолу са апостолима, високе преко 170 cm, могу уочити мањи проблеми у пропорционисању фигуре. Лонгинов иконопис на остварењима чије димензије не прелазе 50 cm оставља утисак животности и слободе у изразу, који више нећемо срести ни код најбољих сликара XVII века попут зографа Јована, чији стил чврстим и изразито пластичним моделовањем фигура затвара форме. На једном броју икона већих димензија Лонгин успева да усклади своје афинитете ка сликарству и књижевности, чинећи их „симфонијом“ текста и слике. Богородицу и Христа неретко обележава епитетима, на развијене свитке приказаних личности брижљиво исписује одабране текстове у широј форми од уобичајене, док на икони из Велике Хоче сложену програмску замисао прате и литерарна „појашњења“. Образованост уметника потврђује и његова пракса исписивања тзв. *куфских слова* на крају и на полеђини свитака у руци Христа на икони *Богородице на престолу са малим Христом* из Ломнице и пророка Давида и Соломона на надвержу из истог манастира, као и при врху белог јарбола брода у сцени *Прогон јеретика из Цариграда* са житијне иконе св. Стефана Дечанског[890]. Свака од Лонгинових икона је, у целини посматрано, изведена са одмереношћу у одабиру замисли, композиције и иконографије, и свака понаособ чини једну заокружену, неретко репрезентативну целину из које исијава зналачки и посвећен приступ мајстора коме је иконопис морао бити једна од ужих специјалности, ако не и главна. Лонгин и сликању минијатура приступа у маниру иконописца, што је посебно видљиво на брижљиво изведеним ауторским портретима јеванђелиста Јована (табла 19 XXVI а), Луке (табла 19 XXVI б) и Марка из Крушедолског четворојеванђеља[891]. Први кораци у компаративној анализи уметниковог опуса зидног сликарства и иконописа начињени су у случају пећке припрате (1565) и манастира Ломнице (1577/1578)[892], али још увек недостаје продубљенија анализа, која, нажалост, превазилази оквире овог рада.

Извесни критски утицаји у Лонгиновом иконописачком раду, попут употребе окер боје за сликање инкарната и зелене за сенке, у литератури су већ

[890] На последња два примера упућује: Петровић, *Фреска чудо и мартирij свете Еуфемије*, 421-423.
[891] В. литературу у нап. 884 овог рада.
[892] Уп.: Тодић, *Дечани*, 69; Шево, *Ломница*, 188-198.

уочени[893]. Његов брижљив начин моделовања ликова и сликања фигура показује познавање праксе најбољих критских сликара с почетка XVI века, чија су дела била присутна и на територији обновљене Пећке патријаршије[894]. На иконама најбољих грчких сликара средине XVI века, попут Онуфрија, срећемо праксу сликања анђела унутар Христове мандорле нијансама плаве боје, присутну на Лонгиновим иконама *Успења Богородице* (табла 19 XV)[895]. Између икона *Вазнесења Христовог* Андрије Рицоса (1421-1503) и зографа Лонгина могу се уочити извесне сличности, пре свега у начињу компоновања и сликања растиња[896]. Исто се може рећи и за Лонгинове и Рицосове иконе *Благовести, Успења Богородице* и *Богородице на престолу*, Лонгинове иконе *Преображења Христовог* и иконе исте тематике критског сликара Теофана Стрелице (последња четвртина XV века-1559) и Лонгинове иконе чеоно приказане Богомајке на трону и иконе Емануила Цанеса (1610-1690)[897]. Утицаји руског сликарства су у опусу зографа Лонгина најпре пројављени у зрелој фази његовог стваралаштва присуством иконографских појединости попут гестова испружених руку у страну св. Саве Српског и иновирања приказа светих ратника увођењем сегмента неба са попрсјем Христа у горњи део издуженог сликаног поља, као на иконама *св. Георгија* и *св. Димитрија* са иконостаса Ломнице. У будућности треба посветити више пажње овим темама у потрази за објашњењем природе наведених утицаја.

Значај зографа Лонгина за одређивање смера којим ће се даље развијати српски иконопис, особито прве половине XVII века, изузетан је и далекосежан. У корпусу сликарevих иконописаних дела проналазимо све кључне елементе будућег односа водећих српских сликара према штафелајној слици, који се заснива на познавању Лонгинових остварења као предложака и поштовању средњовековних решења[898]. У литератури је већ указано на Лонгинов утицај на

[893] Кајмаковић, *нав. дело*, 304.
[894] Уп. Лонгинову минејну икону из Никољца са иконом шест мученика из Тешња анонимног критског мајстора XVI века код: Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 197-198, кат. бр. 102.
[895] Уп. са иконом *Силаска у ад* сликара Онуфрија из збирке Музеја средњовековне уметности у Албанији: *Icons of the Orthodox Comunities of Albania,* кат. бр. 15.
[896] Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 324 εικ. 221.
[897] Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου*, ΠΙΝ. 201; Исти, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 331-332, 391, 421, εικ. 232-233, 284, 331.
[898] Кајмаковић, *нав. дело*, 375; Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 196-197.

кир Георгија и Козму, зографе Георгија Митрофановића и Јована[899]. Нажалост, података о непосредним Лонгиновим ученицима нема. Уметничке квалитете блиске сликарима главне развојне линије показују његови ретки савременици гласвне развојне линије, међу којима су иконописци иконостасног крста из цркве Св. Апостола у Пећкој патријаршији (кат. бр. 56), образовани уметници који располажу актуелним иконографским предлошцима, и аутор једне иконе из пећке ризнице на којој су сложеном програмском замисли обухваћене теме *Деизиса, Бородице на трону са поклоњењем мудраца („Шта да ти принесемо, Христе“, „О Тебе радујетсја“ ?), Христа у Гетсиманији (?) и Хетимасије* (кат. бр. 87)[900]. Она представља рад иконописца рафинираног сензибилитета који квалитетима стила досеже Лонгина. Довољно је упоредити начин осветљавања инкарната, цртеж представе Христа на престолу (табла 19 XVI) и ликове апостола Петра и Павла са представама на Лонгиновим иконама *Силаска Светог Духа на апостоле* (табла 19 XII), те лик св. Јована Богослова са Лонгиновом представом на позном дечанском остварењу (табла 19 XX в). И приказ краљева са Истока који клече пред Богомајком близак је њиховим представама на Лонгиновој хоросној икони *Христовог Рођења* из Пиве (табла 19 III в). Значајна је и сличност у начину представљања престола Хетимасије на овом делу и Лонгиновој фрески из припрате Студенице (1568)[901]. Аутор дела из пећке ризнице такође слика на подлози од гипсане препаратуре и асист шрафира златом. Иако све ово нису аргументи довољно чврсти да би пећку икону приписали Лонгину или неком од сликара прве генерације пећких мајстора, та се могућност за сада не може у потпуности искључити. На опрез у доношењу закључака о провенијенцији аутора пећке иконе обавезује и то што је реч о јединој програмској целини те врсте у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије, те да су слична решења више својствена критском и руском иконопису тог и нешто ранијег периода[902]. На *Деизису са Христом царем и Великим архијерејом* у основи иконостасног крста из

[899] Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи*, 178.
[900] О тези да у лику једног од аутора пећког крста треба видети зографа Андреју већ је било речи на стр. 181 и 194 овог рада (са литературом у нап. 776 и 836).
[901] Уп.: Чанак-Медић, Тодић, *Манастир Студеница*, 94-95 сл. 79.
[902] Издвајамо пример једне иконе Андрије Рицоса (Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου*, ΠΙΝ. 201) на којој уочавамо тек неколико сродних композиционих елемената са пећком иконом. Изнад Ваведења у централном пољу Рицосовог дела приказана је Хетимасија, на уској површини бочних страница оквира распоређене су појединачне представе светитеља у пуној фигури, док су на доњој ивици светитељи насликани у попрсју, што је случај и на икони из Пећи.

пећке цркве Св. Апостола, делу једног од најбољих мајстора с краја XVI века, вероватно Лонгиновог савременика, осећа се утицај дела савремених критских иконописаца попут Јована Апаке, који је једну икону Христа цара и Великог архијереја, датовану у крај XVI односно почетак XVII столећа, израдио за манастир Крку[903]. Слични утицаји видљиви су и код веома талентованог аутора два позлаћена надверја из Кучевишта (Апендикс I кат. бр. 9-10), у коме није могуће са сигурношћу препознати домаћег сликара[904].

Стваралачка криза која је наступила силаском зографа Лонгина са сцене изазвала је краткотрајан застој у развоју главне уметничке линије српских иконописаца обновљене Пећке патријаршије и он ће потрајати до друге деценије XVII века. Будући да се до Георгија Митрофановића међу српским сликарима-иконописцима није појавила стваралачка личност Лонгиновог ранга, главна бочна развојна линија даће неколико бољих представника који ће ову празнину за извесно време попунити. Међу њима су најистакнутији поп Страхиња из Будимља, вредан и амбициозан сликар чију делатност сагледавамо надовезујући је на Лонгинову јер то налаже високи статус наручилаца Страхињиних дела, и зограф Митрофан[905].

Попа Страхињу из Будимља изнедрила је радионица локалних мајстора-фрескописаца која је од шездесетих до осамдесетих година XVI века осликавала цркве у Брезојевици код Плава, Морачи (припрата, наос, олтар), Никољцу код Бијелог Поља, храму Св. Георгија у Подгорици на гробљу и Драговољићима код Никшића. Појавом Георгија Митрофановића у српској средини нестаје радионица из које је потекао (око 1625. године)[906]. Из круга ових слабијих мајстора од којих је учио и са којима је на почетку радио Страхиња се трудом, ангажовањем и дугим присуством (1591-1620/1621) на уметничкој сцени издигао до нивоа на коме је могао да добија послове највишег ранга[907]. О зографу попу Страхињи је од

[903] Орловић, *Иконе из ризнице манастира Крупе*, 45-47 сл. 1б, 2.
[904] Критске утицаје не уочавамо на Деизисном чину (кат. бр. 152) који је за кучевишки манастир насликао други мајстор.
[905] Страхињину припадност бочним токовима сугеришу: Кајмаковић, *нав. дело*, 361; Петковић, *Српска уметност*, 155-156.
[906] Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 58; Ракић З., *Зидно сликарство XVI и XVII века у Горњем Полимљу. Брезојевица и Калудра*, 577-585.
[907] В.: Петковић С., *Трагом једне сликарске групе из друге половине XVI столећа*, Зборник Филозофског факултета књ. 8, 2 (Београд 1964), 541-554; Исти, *Морача*, 49-50; *Енциклопедија православља III*, 1868; Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 56-59 нап. 18.

средине прошлог столећа до данас доста писано[908]. Рођен је у месту Будимља код Берана, претпоставља се средином XVI века. Био је пре свега фрескописац, али се бавио и сликањем икона и минијатура. Цењен и тражен у црквеним круговима, живописао је цркве манастира Светих Арханђела у Ђурђевића Тари код Пљеваља (1591, уништене), припрату (1592) и наос (1595) цркве Св. Тројице код Пљеваља и цркву манастира Калудра у Горњем Полимљу (почетак XVII века)[909]. Резултати најновијих истраживања живописа Ђурђевих Ступова у Будимљи (крај XVI или почетак XVII века) искључили су ауторство попа Страхиње[910]. Године 1597. израдио је минијатуре за српско четворојеванђеље у Стоном Београду - четири ауторска портрета јеванђелиста Матеје, Луке, Марка и Јована[911]. Две године касније на захтев и средствима морачког братства и богатијих верника, већином из племена Ровчана, а под будним оком патријарха Јована, приступа раду на иконостасу католикона Мораче. Између маја 1599. и августа 1600. године иконописао је *царске двери, Недремано око* и *престоне иконе*. На једној од икона *арханђела Михаила* илуструје 13 сцена из циклуса овог архистратига, а на другој само три епизоде анђеоских чуда (табла 20 I а-д). Том приликом је насликао и неколико хоросних икона, којих је до средине XX века било четири, али су преостале само *Преображење/Гостољубље Аврамово* и *Рођење/Ваведење Богородице*[912]. Нажалост, одсуство њихових репродукција у литератури онемогућава подробнију анализу. Изнета је претпоставка да је Страхиња у првом наврату за олтарску преграду Мораче поред иконе Христа морао израдити и њен

[908] Најважнију литературу о попу Страхињи чине текстови: Сковран, *Црква Св. Николе у Подврху,* 355-366; Ђурић, *Фреско-сликарство цркве манастира Градишта у Паштровићима*, 269-283; Петковић, *Делатност зографа попа Страхиње из Будимља*, 113-127; Исти, *Црква Јекса код Црнојевића Ријеке*, Старине Црне Горе III-IV (Цетиње 1965-1966), 87-99; Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, 238-248; Исти, *Георгије Митрофановић*, 344-345; Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*, 45-78; Исти, *Морача*, 59-61, 71-76; Исти, *Српска уметност*, 91-92; Ракић З., *Зидно сликарство XVI и XVII века у Горњем Полимљу. Брезојевица и Калудра*, 577-585. Преглед укупних сликаревих активности у новије време доноси текст Сретена Петковића о уметниковим минијатурама из 1597. године (Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 49-60 са списком старије литературе у нап. 5-7).

[909] Ракић З., *нав. дело*, 577-585.

[910] Војводић Д., *Постивизантијско сликарство Ђурђевих Ступова у Будимљи*, Зборник Ђурђеви Ступови и Будимљанска епархија, Беране-Београд 2011, 553-563.

[911] Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 50-56; Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века,* 119-121, 212-213, сл. 56-57, 141-142.

[912] Николај Окуњев (Николай Львович Окунев, 1886-1949) је приликом посете Морачи затекао четири хоросне иконе. Сретен Петковић 1965. године најпре бележи да нема једне, а 14 година касније још једне иконе. Окунев Н. Л., *Монастыръ Морача в Черногории*, Byzantinoslavica VIII (Praha 1939-1946), 143; Петковић, *Морача*, 52, 57-61 нап. 270; Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 49; Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 26.

пандан, икону Богородице, као и икону св. Јована Претече која је због пропадања у неком тренутку вероватно уклоњена са иконостаса да би на њено место била стављена икона арханђела са циклусом његових јављања и чуда[913]. Истовремено са Страхињом је на пословима иконописања раскошно резбареног иконостасног крста био ангажован и један слабији сликар[914]. Стилске одлике малог броја сачуваних фрагмената живописа у цркви Рођења Богородице манастира Увца блиске су попу Страхињи и могле би се датовати у период око 1599/1600. године, али то није могуће са сигурношћу потврдити[915]. Три године касније сликар је у Пиви (1603/1604), где је живописао само два појаса фресака у припрати[916]. У наредном периоду живопише спољашњу припрату манастира Добрун (1606, порушен)[917], наос и олтар манастира Озрен (1607/1608)[918] и цркву Св. Николе у Подврху код Бијелог Поља (1613/1614)[919], потврдивши своје ауторство потписом у протезису последња два храма.

Током велике обнове живописа и иконописа у Морачи су 1616. године истовремено боравили поп Страхиња и Георгије Митрофановић, два највећа уметника тог доба, различитог образовања, животне доби и сензибилитета. Митрофановић, у раним тридесетим годинама, тек стигао са Свете Горе овенчан угледом хиландарског монаха и сликара, у Морачу долази након што је успешно завршио фрескописање Пећке трпезарије по жељи патријарха Пајсија, потписавши се као „*најмањи међу иноцима, Георгије*“. Њему је додељен значајнији део посла, док се ангажовање две деценије старијег Страхиње ограничава на израду фресака у проскомидији католикона и иконе Христа са апостолима за олтарску преграду (1616/1617)[920]. На заласку сликарске каријере, 1620/1621. године, Страхиња приводи крају живописање црквава Св. Николе и

[913] Петковић, *Морача*, 57 нап. 258.
[914] Gagović, *нав. дело*, 30.
[915] Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 49 нап. 7.
[916] Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, 122; Исти, *Зидно сликарство*, 53 нап. 149.
[917] Уписан је у манастирски поменик 1605/1606. године. Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, 126.
[918] Ruvarac I., *O natpisima u ozrenskoj crkvi i živopiscu popu Strahinji*, Sarajevo: Zemaljska štamparija 1892; Кајмаковић З., *Када је поп Страхиња сликао фреске у манастиру Озрену*, ЗЛУМС 10 (Нови Сад 1974), 351-357; Петковић, *Српска уметност*, 91-92.
[919] Сковран, *Црква Св. Николе у Подврху*, 355-366; Иста, *Подврх*, 119-134; Пајић С., *Циклус Светог Николе у Подврху: програмске и иконографске особености*, у: *Зборник Ђурђеви Ступови и Будимљанска епархија*, Беране-Београд 2011, 615-624.
[920] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 55; Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 291; Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 49; Тодић, *Лични записи сликара*, 504.

Успења Богородице манастира Градишта у Паштровићима. Тада се сусреће са још једним младим и талентованим зографом, Јованом, који је учествовао у фрескописању храма мирликијског чудотворца у Градишту[921]. На зидовима ове цркве најпластичније се сагледава контраст између сликарства остарелог Страхиње и најбољег представника нове генерације Митрофановићевих наследника, Јована. Поп Страхиња се без сумње може сматрати једним од теолошки образованијих српских сликара на размеђу XVI и XVII века. Иако вредан и са завидним познавањем иконографије, што између осталог потврђују у српском иконопису јединствене замисли морачких икона *Христа са апостолима* и *арханђела Михаила*, не успева да досегне квалитете којима се одликује стваралаштво водећих сликара главне струје[922]. Недостаци његовог сликарског поступка и стила најизразитији су у моделовању, које је недовољно вешто. Страхиња са ликова скоро у потпуности уклања сенке, лишавајући их моделације и пуне пластичности, па формама сведеним у једну раван доминира цртеж тамне боје којим исцртава контуре и уоквирује очи приказаних личности. Линија постаје основно средство његовог израза, што сликарски поступак чини рустичним и понекад га своди на обојени цртеж. Грубо изведене физиономије неких ликова повремено су налик романичким, али је ова сличност плод случајности[923]. Такво сликарско поступање није било страно ни неким мање познатим српском зографима бочних развојних линија. Срећемо га код аутора непубликоване иконе *Богородице са малим Христом* из Ђураковца, која је највероватније настала током прве половине XVII века (кат. бр. 272). Он нешто пластичније моделује лик Богомајке, али лик Христа има квалитете блиске Страхињином стилском изразу. Један савременик попа Страхиње који је за морачки иконостас насликао икону *Успења Богородице*, нажалост недовршену, показује значајну вештину у моделовању инкарната и одеће приказаних личности иако је његов цртеж изражајан и донекле оштар[924].

О ***зографу Митрофану*** скоро да нема података, па штуре закључке изводимо само на основу њему приписаних дела. Иконописачка активност овог

[921] Ђурић, *Фреско-сликарство манастира Градишта у Паштровићима*, 269-283; Кајмаковић, *нав. дело*, 55; Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 18; Петковић, *Минијатуре попа Страхиње*, 58.
[922] Ово запажа и: Петковић, *Морача*, 76.
[923] Кајмаковић, *нав. дело*, 306; Петковић, *Српска уметност*, 92.
[924] Петковић, *Морача*, 61, 63.

сликара везана је за манастир Благовештење Кабларско у коме је исписао ктиторски натпис и за чију је олтарску преграду 1601/1602. године урадио три престоне иконе. Од њих је сачувана само икона *Богородице са малим Христом* (табла 20 II а, кат. бр. 130) на којој се на крају ктиторског натписа аутор потписао као „*грешни Митрофан зограф*“. Она представља дело зрелог стваралаца чији су квалитети изнад просечних[925]. У Благовештењу почињу и завршавају се сва сазнања о овом мајстору. Истраживачи су у њему видели могућег аутора једног оштећеног *Деизисног чина* који је из цркве у селу Миоковци (табла 20 II б, кат. бр. 213) пренет у Народни музеј у Чачку[926]. Својевремено му је приписивана хиландарска икона са представама четири света ратника (Апендикс III, кат. бр. 32), али је та атрибуција касније оспорена[927]. И поред утиска образованог и талентованог аутора који Митрофан оставља, његово сликарство није у рангу најбољих мајстора главне линије српског иконописа. Крећући се опрезно у задатим иконографским оквирима он свој стилски израз лишава животности, рафинмана и свежине.

Година ступања на престо патријарха Пајсија (1614-1647) у литератури се узима да означи крај једног периода и почетак фазе коју ће у уметности обновљене Пећке патријаршије обележити нова струјања и тенденције. Отварање граница Патријаршије за сликаре формиране у другим срединама, посебно грчкој, доноси у иконопис дискретан уплив нових иконографских образаца, али пре свега оплемењене одлике стила[928]. Мирна политика новог патријарха се током више од тридесет година његовог столовања позитивно одразила на продукцију иконописа, као и на српску уметност у целини. Иако је једна студија новијег датума потврдила да првим ангажманом зографа Георгија Митрофановића на домаћој уметничкој сцени треба сматрати осликавање олтарског простора цркве у Јежевици (1609)[929], чиме је оспорено мишљење да његово најраније дело представљају хиландарске царске двери из 1615. године (Апендикс III кат. бр. 6,

[925] Кајмаковић, *нав. дело*, 29. Митрофан: Пејић, Пешић, *Благовештење Кабларско*, 95-96 и даље; Тодић, *Лични записи сликара*, 520.
[926] Станић, *Непознате иконе*, 263-266, сл. 9-11; Рајић, Тимотијевић, *Манастири овчарско-кабларске клисуре*, 111.
[927] Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 90; Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 198.
[928] Kyriakoudis, *nav. delo*, 504; Петковић, *Српска уметност*, 99, 122.
[929] Петковић, *Фреске олтарског простора у цркви Јежевици из 1609. године - дело Георгија Митрофановића*, 249-262.

табла III-3 а)[930], најзначајнији период стваралаштва овог сликара везује се за раздобље после ступања Пајсија на престо. Само годину дана након тог чина Георгије на позив патријарха поново долази у домовину. Доносећи светогорски дух у Патријаршију он даје нови импулс развоју српског иконописа, а главна линија стваралаца поново добија снажну уметничку личност.

Многе појединости из живота ***Георгија Митрофановића*** остају у домену претпоставки и непознаница. Стил овог хиландарског монаха указује на то да је образовање највероватније стекао у некој од „конзервативних" светогорских радионица које су се држале традиција српског средњовековног иконописа[931]. За тезу да је његов учитељ био зограф Лонгин нема убедљивих аргумената[932]. Делатност Георгија Митрофановића, који је живео релативно кратко (око 1585?-1622/1623), могуће је пратити само између 1609. и 1622. године. Податке о значајним тренуцима у свом животу оставио је у натпису на западној фасади Мораче (1616/1617), где помиње смрт „*смереног старца Митрофана*", по свему судећи свог духовног оца, и хиландарској трпезарији коју је надахнуто живописао завештавајући ктиторским чином фреске на дар манастиру[933]. Сагледавањем сачуваног Митрофановићевог иконописачког опуса (табла 20 III1, III2) јасно је да је највећи део ове његове активности везан за Свету Гору и манастир Хиландар (Апендикс III, кат. бр. 4-16, 20-21, 34). На територији обновљене Патријаршије сачувано је релативно мало уметникових дела иконописа. Скоро сва су везана за Георгијево учешће у изради икона за олтарске преграде угледних манастирских католикона, осим првог потписаног иконописачког остварења сликара на територији обновљене Патријаршије. Реч је о икони *Новозаветне Тројице* похрањеној у старој цркви у селу Челебићи код Фоче (табла III-1 а, кат. бр. 161), насталој по самом доласку сликара из Хиландара (1615-1616). Претпоставка да је ово дело рађено за манастир Св. Тројицу код Пљеваља је одбачена, јер нема података о Митрофановићевом боравку у том манастиру. Остаје могућност да је била намењена некој од околних цркава посвећених Св. Тројици - манастиру Равној Реци, Мајсторовини, Брезовици или Тавни[934]. Зрео уметнички стил иконе,

[930] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 26, 33.
[931] Ђурић, *Иконе*, 61; Кајмаковић, *нав. дело*, 31; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 292.
[932] Кајмаковић, *нав. дело*, 248.
[933] Исти, *нав. дело*, 27-29, 40 (о осликавању западне фасаде), 60.
[934] Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[2], 115.

беспрекоран технички поступак и цртеж, складно компоновање и пропорционисање фигура, вешто комбиновање боја уз контраст тамнијег инкарната и јарких боја одеће и детаља, као и мекоћа у моделовању, Митрофановића у домовини представљају као изузетног иконописца[935]. Уметник показује завидан ниво искуства у раду у овој техници, ослањајући се и на итало-критску праксу[936]. Исте године када је завршио икону из Челебића млади зограф бива позван да живопише западну фасаду и делимично припрату Мораче (1616). Током зиме (1616-1617) је боравећи у овом манастиру по жељи ктитора Вуксана израдио једну икону *Богородице на престолу са малим Христом и пророцима* и *Деизисни чин* за олтарску преграду католикона (табла 20 III-1 б, в; кат. бр. 162-163)[937]. Тон натписа на Богородичиној икони, у коме је сликар оставио белешку о себи, уобичајен је за монаха, пун самоунижења и израза кајања: *„рука грешнаго Георгија зуграфа от монастира Хиландара, простите ме оци грешнаго црнца* /црнорисца - монаха, прим. аут./*“*[938]. Ова Георгијева икона, највећих димензија у његовом опусу, квалитетом знатно заостаје за већином његових дела, јер је уметник, како се претпоставља, морао да ради у брзини због броја поруџбина које су га чекале[939]. Постоји и мишљење да је то резултат Митрофановићевог експеримената пре него што ће се коначно стилски определити, пошто је боја нанета у веома танком слоју, цртеж је на неким местима брзо и немарно изведен, а примењено је меко, плитко моделовање које сликару није својствено, што је тумачено и утицајем попа Страхиње[940]. Облик престола сасвим је неуобичајен и одражава утицај критског сликарства.

Крајем 1618. и током 1619. године Георгије Митрофановић је за зидану олтарску преграду Житомислића иконописао *Деизисни чин* и монументално дуборезбарено *Распеће* (1618-1619, табла 20 III-1 г-д; кат. бр. 164-165), дела која су му атрибуисана 1983. године у монографији Љубинке Којић, док је његов анонимни следбеник насликао престоне иконе[941]. Треба напоменути да Деизисни

[935] Кајмаковић, *нав. дело*, 270.
[936] Кајмаковић, *нав. дело*, 302, 304, 340-341; Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 292.
[937] Кајмаковић, *нав. дело*, 278-288 сл. 149-168.
[938] Тодић, *Лични записи сликара*, 504-507, 520, 522.
[939] Кајмаковић, *нав. дело*, 41-42 нап. 55.
[940] Ђурић, Ћирковић, Корać, *нав. дело*, 292.
[941] Којић, *Житомислић*, 110-123; Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 42-44. За Чин и иконостасни крст је Здравко Кајмаковић (*нав. дело*, 272-277, 360) раније опрезно закључио само да

чинови из Мораче и Житомислића, као и Распеће из Житомислића, нису потписана дела[942]. У годинама које следе Митрофановић ће у домовини бити сукцесивно ангажован на фрескописању манастира Добрићева у Херцеговини (1615-1616), припрате Мораче (1616), Крупе (око 1617-1618), студеничких испосница (око 1618) и Завале (1618-1619)[943]. Године 1619/1620. је у Пећкој патријаршији по жељи патријарха Пајсија, уз материјалну помоћ спахије Јована, радио на фрескописању трпезарије и цркве Св. Димитрија, а у исто време је у цркви Св. Апостола приказао Пајсијевог у Цариграду убијеног претходника, патријарха Јована[944]. Најзначајнија дела Георгија Митрофановића ипак су настала по повратку уметника из Србије у Хиландар 1621-1622. године. Искуство стечено у матици види се на иконама у храму Св. Трифуна у хиландарској башти: царским дверима, престоним иконама *Христа, Богородице* и *св. Трифуна* (табла III-3 д-ж, Апендикс III 10-13), које су међу његовим најбољим остварењима. Круну уметниковог рада представља живопис хиландарске трпезарије (1621-1622), за чију је таваницу насликао и једну икону *Христа Сведржитеља* (табла 20 III-3 з; Апендикс III кат. бр. 15)[945]. Након што је иконописао царске двери за параклис Четрдесет светих мученика, Георгију се губи сваки траг. Све указује на то да је уметник у пуној стваралачкој снази највероватније постао једна у низу жртава које је однела велика епидемија куге 7131. године (1622/1623)[946].

У литератури је већ уочено да у стваралаштву зографа Георгија Митрофановића постоји реципрочан однос утицаја иконописа на зидно сликарство и зидног сликарства на иконопис. На раним остварењима у техници зидног сликарства очитава се висок степен утицаја технике иконописа, особито у Добрићеву и Крупи где су фреске попут увећаних икона, што је случај и у

су дела „*осетљивог сликара (...) нешто огрубелог стила Георгија Митрофановића*“ констатујући да су извесни елементи „*сасвим блиски Георгијевој руци, али ипак нису његови*“.

[942] Кајмаковић, *нав. дело*, 267 и даље.

[943] Митрофановићеве фреске у Добрићеву уништене су двадесетих година XX века. Skovran A., *Freske manastira Zavale*, Naše starine VI (Sarajevo 1959), 42-61; Кајмаковић, *нав. дело*, 368; Петковић, *Морача*, 68-70; Петковић, *Српска уметност*, 136-137.

[944] Petković S., *Zograf Georgije Mitrofanović u Pećkoj patrijaršiji (1619-1620)*, Glasnik muzeja Kosova i Metohije IX (Priština 1965), 237-251; Skovran A., *Freske XVII veka iz crkve Sv. Dimitrija u Peći i portret patrijarha Jovana*, Starine Kosova i Metohije IV-V (Priština 1968-1971), 331-350; Кајмаковић, *нав. дело*, 34-56, 66-189; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 291-292; Петковић, *Српска уметност*, 137.

[945] Кајмаковић, *нав. дело*, 56-64, 189-267; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 292; Петковић, *Српска уметност*, 139-140.

[946] Кајмаковић, *нав. дело*, 63-64.

припрати Мораче, посебно са фрескама Христа Цара и Великог архијереја и Богородице са малим Христом на престолу[947]. У обе технике Митрофановић беспрекорно поставља композицију, а када је реч о колориту препознатљивим га чине суптилно нијансирање боја и затамњена гама. Ретко када приказује сликану архитектуру и пејзаж[948]. Допринос зографа Георгија Митрофановића српском иконопису обновљене Пећке патријаршије је велики. Снагом свог талента и светогорском провенијенцијом се у другој деценији XVII века наметнуо као харизматска личност која ће постати узор генерацијама сликара[949]. Компаративна анализа је потврдила Митрофановићево ослањање на дела зографа Лонгина у обе технике, а обојица Богородицу понекад обележавају као „Мати Божија“[950]. Приликом сигнирања Георгије користи крађу и старију варијанту епитета свети[951]. Баштинећи традиције прве генерације сликара-иконописаца обновљене Патријаршије чија је дела „*одлично познавао*“[952], Георгије Митрофановић се с правом може сматрати њиховим настављачем, чиме је главна развојна линија српског иконописа непрекинута.

У периоду од обнове Пећке патријаршије до смрти зографа Георгија Митрофановића интензивна је и активност иконописаца бочних развојних линија, које теку истовремено са главном. Од последње четвртине XVI до прве половине XVII века могуће је пратити неколико бочних грана стваралаца на територији са центром у Дечанима и Пећи, на северу омеђеној Бијелим Пољем и Тутином, на југу Скопљем. Првој припадају аутори чија дела својим високим квалитетима тек у извесној мери заостају за мајсторима главне развојне линије. Међу њима су сликари неколико дечанских икона „*хладнијег и оштријег стила*“[953] (кат. бр. 71, 88-90, 108, 110, 113) - аутор *Деизиса* приписиваног Лонгину (кат. бр. 72) и *Чина* са олтарске преграде (кат. бр. 109)[954], сликар *Деизиса са св. Николом и св. Варваром* из Драјчића (кат. бр. 86) и аутори два грачаничка надверја (кат. бр. 73, 114),

[947] Исти, *нав. дело*, 340-341.
[948] Исти, *нав. дело*, 306-307, 320-323, 372; Петковић, *Српска уметност*, 138-139.
[949] Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 81-86; Кајмаковић, *нав. дело*, 345.
[950] Кајмаковић, *нав. дело*, 375.
[951] Исти, *нав. дело*, 372.
[952] Исти, *нав. дело*, 345.
[953] Шакота, *Дечанска ризница*, 97. Бранислав Тодић датовање ових икона помера у период око 1600. године. Тодић, *Дечани*, 79.
[954] Петровић, *Деизис из XVI века у манастиру Дечани*, 240-248. У једном тренутку је предложено да дечанска икона Новозаветне Тројице (кат. бр. 110) буде прикључена опусу Андреје Раичевића. Петковић, *Српска уметност*, 159-160.

царских двери из Подврха (кат. бр. 117) и иконе *св. Георгија* из Белог Поља код Пећи (кат. бр. 150). Мајстор из Драјчића иконографију св. Варваре саображава предлошку св. Петке мученице, што је једна од иконографских грешака какве у овом раздобљу нису необичајене. Сликар иконе *Деизиса са апостолима и светитељима* из Црне реке (кат. бр. 93) приликом сигнирања користи грчке скраћенице, а Христов епитет Сведржитељ исписује рускословенском редакцијом[955]. Употреба грчких скраћеница на иконама српских зографа није честа, али је у литератури препознато да је та пракса између 1557. и 1690. године била одраз „*моде времена*", присутне и код руских, румунских и бугарских аутора[956]. Један број зографа ове бочне линије инспирацију проналази у делима српских сликара средњег века, користећи их као прототипове. Међу њима је нанимни мајстор друге половине XVI столећа који за Пећку патријаршију на подобије старијег дечанског прототипа из XIV века ради икону *Плача Богородице над мртвим Христом*[957]. Сличном мишљу водио се и талентовани уметник из Грачанице који у маниру фрескописца слика пар престоних икона (кат. бр. 261-262) које представљају ретке позне иконописане примере средњовековне теме *Богородице Молитељке* и *Христа Судије* у дијалошком односу, оквирно датоване у прву половину XVII века[958].

Другој бочној развојној линији припада група аутора друге половине XVI и почетка XVII века активна у призренској жупи и области око Пећи. Међу њима има добрих мајстора чију је провенијенцију тешко одредити, а поседују и нека за српску средину специфична иконографска знања. У најбоља остварења ове линије стваралаца убрајају се дела из Чабића. Реч је о иконама *Христа, Богородице* и *св. Георгија* (кат. бр. 75-77), које су после рушења храма Св. Николе (1999) пренете у Народни музеј у Београду[959]. Сличност сликарског поступка, истоветан дуктус слова и мотив пунктираних аркада завршених крстом дуж нимбова приказаних

[955] Станић, *Иконостас Црне реке*, 249-253.
[956] Георгије Митрофановић на неким фрескама епитет свети исписује на грчком, али он је Светогорац, па је то разумљиво. Кајмаковић, *нав. дело*, 31-32 нап. 9.
[957] Медаковић, *Дрворезна икона Распећа у манастиру Хиландару*, 190 сл. 6; Ђорђевић, *Две занимљиве представе мртвог Христа*, у: *Студије српске средњовековне уметности*, 193-194; Поповић, Тодић, Војводић, *Дечанска пустиња*, 91-98.
[958] Бранислав Вуловић (Вуловић, *Грачаница*, 173-175) предлаже да на основу нечитког потписа у десетом реду текста на свитку Богородице овог аутора треба идентификовати као Димитрија (?), кога поистовећује са Димитријем, „*илустратором и штампаром*" грачаничког Октоиха митрополита Никанора, што остаје у домену претпоставке.
[959] Пајкић, *Сеоске цркве у долини Белог Дрима*, 171; Суботић, *Долац и Чабићи*, 92-96.

личности сугеришу ауторство истог, вештог мајстора. Предложак сличан оном који употребљава зограф из Чабића користи и неколико слабијих сликара друге половине XVI века иконопишући допојасне представе Богородице која држи малог Христа. Међу њима су један други сликар из Чабића, аутор оштећене иконе *Богородице са малим Христом* похрањене у Народном музеју у Београду чији је изглед после рестаурације у извесној мери измењен (в. кат. бр. 78), аутори двеју икона из ризнице манастира Дечана с краја XVI или почетка XVII века (кат. бр. 111-112) и мајстор иконе из Св. Николе Шишевског из 1601/1602. године која се такође чува у Народном музеју (кат. бр. 131). На наведеним примерима Христов лик приказан је фронтално, са физиономијом пуном бора, погледа усмереног ка посматрачу. Трећем мајстору друге половине XVI века из Чабића, стилског израза који не показује повезаност са претходним ауторима, на основу колорита, цртежа, начина моделовања, сликања очију и третмана позадине могу се приписати икона *Старозаветне Тројице* и допојасна представа *св. Николе* (кат. бр. 79-80)[960].

Током последње четвртине XVI и почетком XVII века има иконописаца бочних развојних линија који показују познавање итало-критских предложака. Аутор *житијне иконе св. Георгија* из Чајнича (1574) светог ратника приказује као кефалофороса. Иако присуство сложених и ретко сликаних епизода сугерише да је реч о добро обавештеном мајстору, стил и колорит ипак одају локалног мајстора[961]. Упливи критске сликарске праксе су, генерално посматрано, током друге половине XVI века у бочним линијама српског иконописа обновљене Пећке патријаршије тек спорадични. Опажамо их на иконама талентованог аутора *Богородице са малим Христом* и *св. Јована Претече* из Гориоча (кат. бр. 115-116) у моделовању и тамним тоновима инкарната, начину сигнирања, сликања Претечине косе и употреби сложенијих штуко мотива унутар нимба Богомајке. Стилске и иконографске карактеристике ова дела опредељују у крај XVI или почетак XVII столећа[962]. У стилу и техници су наведени утицаји присутни и на

[960] Уп. са: Пајкић, *нав. дело*, 171; Суботић, *нав. дело*, 92-96.
[961] Којић Љ., *О икони светог Ђорђа са житијем из Чајнича*, ЗЛУМС 7 (Нови Сад 1971), 239-244; Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 72-75 кат. бр. 6 (са старијом литературом); Popović B., *The Cycle of Saint George in the Territory of the Peć Patriarchate*, 100.
[962] Предраг Пајкић икону Богородице датује у другу половину XVI века, а св. Јована Претече у XVII век. Уп.: Пајкић, *нав. дело*, 156 кат. бр. 6 и 7.

пресликаној дечанској икони *Богородице Одигитрије*, касније означене као Елеуса (кат. бр. 71)[963].

Нажалост, од многих анонимних иконописаца друге половине XVI и прве половине XVII века сачувано је само по једно дело које најчешће не пружа пуно података о свом аутору нити дозвољава да определимо њихову евентуалну припадност некој радионици. То је случај са иконама *Христовог Крштења* и *Сабора Арханђела* из ризнице Св. Тројице код Пљеваља (кат. бр. 74, 276), *св. Кирика и Јулите* и *Уласка у Јерусалим* из Никољца (кат. бр. 118-119) и *Нерукотвореног образа* из Дечана (кат. бр. 260). Један од бољих локалних иконописаца с почетка XVII века, који испољава несигурност приликом пропорционисања фигура, насликао је за иконостас манастира Никоље две престоне иконе - *Христа на трону са апостолима* и *Богородице на престолу са пророцима* (кат. бр. 153-154)[964]. Степен оштећења једног броја дела не допушта ни њихово прецизније датовање. У такве примере убрајају се иконе *Новозаветне Тројице* из Никољца (кат. бр. 415), *Христа Сведржитеља* из Велике Хоче (кат. бр. 416), *Богородице Одигитрије* из Љубижде (кат. бр. 417), *Христа* из Кијева (кат. бр. 418), *Богородице на престолу* и *св. Георгија* из Мушникова (кат. бр. 419-420).

Силазак Соколовића са историјске позорнице поклопио се са стваралачком кризом која је крајем XVI и почетком XVII века наступила у српском сликарству обновљене Пећке патријатршије. Укључивањем патријарха Јована у актуелна политичка дешавања опремање цркава фрескама и иконама за известан период престаје да буде приоритет, па активност домаћих радионица слаби. Већ у другој половини XVI века су се на територији Пећке патријаршије појавили грчки сликари, најчешће ангажовани на живописању храмова, нешто ређе на изради иконописа. На размеђу векова и првих деценија XVII столећа њихова активност је појачана. Фрескописали су цркве у Мушникову (1563/1564), Шишеву (1565), Богошевцима (крај XVI/почетак XVII века), Св. Спаса у Штипу (1601), наос католикона Пиве (1604-1606), храмове у Стрезовцу (1606), Ломници (1608),

[963] Шакота, *Дечанска ризница*, 119.
[964] Рајић, Тимотијевић, *Манастири овчарско-кабларске клисуре*, 102-105, 110-111 сл. 66-67.

Новом Хопову (1608) и Св. Петра и Павла у Тутину (1646)[965]. Дешавало се да у истој цркви истовремено буду ангажовани на изради фресака и иконописа, што је био случај у Пустињи (1622)[966]. Почетком XVII века на територију обновљене Патријаршије преко лука у Далмацији стиже велики број итало-критских икона рађених у серијама. Богати Срби су их куповали и поклањали црквама[967]. Та околност, између осталог, утиче на привремено потискивање српских аутора[968]. Да је стваралачке кризе у делатности српских сликара у наведеном периоду заиста било, потврђује и један број икона с краја XVI и почетка XVII века. Реч је о непотписаним делима чији стил директно не потврђује ауторство мајстора грчког порекла, али сведочи да су на пословима иконописања око 1600. године на територији Пећке патријаршије, посебно око Пећи и Призрена, били ангажовани и уметници у чијем се раду јасно очитавају утицаји са грчког поднебља. Сачувани опус ових мајстора најчешће изненађује неуобичајеним иконографским темама и решењима, као и употребом грчких епитета који су по правилу исписани српскословенским језиком. Мајстор икона *Недреманог ока, Христа, Богородице* и *св. апостола Томе* (кат. бр. 94-97) из цркве Св. Николе у селу Кијеву у близини Клине код Пећи је талентован сликар. Посебно иконе *Христа* и *Богородице* (кат. бр. 95-96) одају искусног ствараоца који зналачки поставља цртеж и меко моделује фигуру владајући добро позлатарском вештином, што резултира рафинираним стилским изразом. Настанак ових дела временски је ближи крају XVI или самом почетку XVII века. Избор ретког и неуобичајеног приказа св. *апостола Томе* на једној од икона потврђује добру обавештеност и иконографско знање сликара[969]. Иако Христа сигнира грчким термином „*О Сотир(ос)*“, овог мајстора није могуће искључити из круга српских иконописаца обновљене Пећке патријаршије јер критски иконографски елементи нису доминантни, а текст Матејевог јеванђеља на кодексу је исписан на српскословенском без грешака и у

[965] Петковић, *Зидно сликарство*, 150-153; Исти, *Српска уметност*, 92-94; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 361; Kyriakoudis, *nav. delo*, 485-510.
[966] Пејић, *Пустиња*, 141-145.
[967] Занимљиво је да у збирци икона дубровачке православне цркве Благовештења не проналазимо дела српских иконописаца. Сковран А., *Иконе*, у: *Култура Срба у Дубровнику 1790-2010*, 79.
[968] Ђурић, *Иконе*, 50-56; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 361; Rakić S., *The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia and Hercegovina*, 57-58.
[969] То је закључио и Јанко Радовановић анализирајући икону *св. Томе* са одраном кожом. Радовановић, *Икона Св. Томе са одераном кожом*, 229-238. Предраг Пајкић је нешто раније датовање икона Христа и Богородице из Кијева померио у почетак, односно прву половину XVII столећа. Пајкић, *нав. дело*, 162.

дужој форми. Други аноним радећи иконопис за цркву Св. Јована у Великој Хочи на надверју приказује *Христа у владарској одећи на престолу са деветорицом апостола* (кат. бр. 99), што је тема коју не срећемо ни на једном другом остварењу српских иконописаца[970]. Сликајући *Деизисни чин* за исти храм (кат. бр. 98), који је његово најлошије дело, овај зограф испољава велику несигурност приликом постављања композиције и исписивања текста на отвореном кодексу у Христовим рукама. На њему није уобичајени цитат јеванђеља по Матеју (25, 34), већ по Јовану (8, 12), а простор страница књиге испуњава само петнаест крупно исписаних слова којима мајстор успева да заврши тек четири речи. Руку сликара из Велике Хоче на основу начина моделовања фигура, дубоких троугаоних сенки испод очију, сличности представа Богородице и апостола и истоветне припреме подлоге (која се види на местима где је бојени слој отпао) препознајемо и на једној икони *Успења*, дару свештеника Николе и Угрила, која се налазила у цркви Св. Николе у Кијеву (кат. бр. 100) до њеног минирања 1999. године. Иконографске новине присутне на делима ових мајстора тешко је приписати њиховој инвентивности. Оне се пре могу сматрати покушајем сликара да у српску средину пренесу нове предлошке са којима су се у неком тренутку сусрели, чему би у прилог ишла и транскрипција сигнатура и епитета. Необичне иконографске појединости, попут Богородице која се шаком леве руке држи за зглоб деснице у гесту молитве у *Деизисном чину*, или укључивања пророка Соломона у тему *Недреманог ока*, срећемо и у делу анонима из Трнова код Криве Паланке (Апендикс III 14, 15). Колорит и стил овог аутора, за разлику од претходних, у већој мери гравитирају стилу зографа Охридске архиепископије[971]. У маниру мајстора из Велике Хоче и Кијева ради и група сликара коју су житељи села Драјчића у Метохији, предвођени приложницима Рајком, Степаном и Марком, ангажовали да 1599. године у цркви Св. Николе иконопише *Деизисни чин* и *престоне иконе*. Они су највероватније урадили и фреске, које су нажалост пресликане[972]. На икони *Христа* изненађује сигнатура *Родитељ Спасења* - *„О*

[970] Предраг Пајкић ово дело датује у другу половину XVII века и његовог аутора одваја од сликара Деизисног чина. Пајкић, *Једна занимљива икона из Велике Хоче*, 388.
[971] Машниќ, *Црквата Свети Никола*, 134-135 сл. 9, 11. Ауторка наведене неуобичајене и ретке иконографске појединости приписује пракси грчких мајстора која је путем предложака преко Свете Горе била позната радионицама локалних зографа.
[972] Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 56, 58.

Сотиртокос“, једва видљива након пресликавања позадине, очито преузета са неког предлошка из грчке средине. Провинцијално порекло ових зографа, међу којима се препознају руке главног мајстора и бар једног помоћника, одају груб, донекле невешт иконописачки поступак, несклад пропорција, посебно на икони *Богородице са малим Христом*, недовољно брижљиво исписивање ктиторских натписа уметнутих у мале слободне површине доњих сегмената позадине и иконографске нелогичности попут предимензионираног попрсја Христа детета унутар сфере у руци арханђела Михаила. Сликарски поступак зографа из цркве Св. Јована у Великој Хочи и Драјчића указује да је реч о мајсторима који су пре свега фрескописци. Поставка композиције оба *Деизисна чина* (кат. бр. 65, 98), цртеж без много појединости и начин моделовања ликова Христа, Богородице, Претече и апостола остављају утисак недовољног искуства аутора у техници иконописа[973]. Још изразитије несналажење једног фрескописца у пословима иконописања опажамо на *Деизисном чину* из Гориоча (кат. бр. 101), такође насталом краја XVI века, који је сликан као да је реч о фресци. Широки потези четкице, слободно наношење боје и одабир ширег кадрирања теме чији су учесници приказани до испод појаса у покушају да се лакше савлада поставка композиције, сугеришу да се ради о локалном фрескописцу који се тек опробао у техници иконописа. Његове сликарске квалитете истичу звучан колорит којим доминира контраст црвене, зелене и плаве боје. Манир фрескисте у сликању икона испољава још један анонимни зограф, аутор иконе *св. архиђакона Стефана* из Болча код Бјеловара (кат. бр. 152) с почетка XVII столећа[974]. Локални зографи иначе лошије владају позлатарским техникама, користећи их само да украсе нимбове, а понекад небрижљиво припремају и даску на којој ће радити па њихово сликарство икона може оставити утисак недовршеног, непрецизног и занатски обављеног посла[975]. Да је у малим срединама било талентованих аутора потврђује пример једне иконе са допојасном представом *св. Николе* из Ђураковца (кат. бр.

[973] О иконама из Драјчића в.: Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 56-58, 101-103; Петковић, *Српска уметност*, 99-100; Матић, *О иконама из Драјчића*, 97-114.
[974] Милеуснић, *Византина у црквеном сликарству Славоније*, 23 нап. 17. Радослав Грујић ову икону датује у другу половину XVI века. Грујић, *Пакрачка епархија. Историјско-статистички преглед*, 72, 126 сл. 24.
[975] Уп.: Петковић, *нав. дело*, 100.

102), касније пренете у ризницу Гориоча, на којој доминира вешто, скоро експресионистички изведен цртеж[976].

Сликаре у чијем је раду приметан утицај грчких предложака срећемо и међу иконописцима царских двери. Мајстор двери из Поповљана (кат. бр. 106) је вешт цртач који ктиторски натпис исписује српскословенским језиком, али текст на свитку пророка Соломона, постављеног изнад арханђела, уместо изнад Богородице, доноси на грчком. Међу зографима који су иконописали царске двери крајем XVI и на самом почетку XVII века много је више домаћих, локалних мајстора скромних могућности, који су ове важне делове олтарских преграда, неопходне за обављање богослужења, израђивали за цркве у мањима срединама: Великој Хочи, Призрену, Кијеву, Мушникову, Дренови, Љубижди, Богошевцима и Драјчићима (кат. бр. 29, 31, 81, 104-105, 143-147). Аутор царских двери из Благовештења Рудничког (кат. бр. 284), насталих током прве половине XVII века, просечне квалитете свог иконописачког остварења издиже на виши ниво позлаћујући позадину и дуборез, што чини и сликар из Дубочице (кат. бр. 278). Продукција сликарства царских двери локалних српских иконописаца обновљене Пећке патријаршије показује значајну сличност са иконописом царских двери линотопских сликара XVI и XVII столећа посебно када се ради о предлошцима коришћеним за сликање најједноставнијих двери лишених дубореза на којима су у доњем делу Благовести, а у горњем попрсја царева Давида и Соломона. То је јасно када се упореде примери из Кијева (кат. бр. 104), Дренове (кат. бр. 143), Благовештења Рудничког (кат. бр. 287), а особито из Штитара код Новог Пазара (кат. бр. 172), са царским дверима из византијског музеја Јањине које потичу из цркве Успења Богородице у Кукули, у области Загориа у Епиру[977].

У време када стварају поп Страхиња и зограф Митрофан спорадично наилазимо на анонимне иконописце чија усамљена дела показују завидне уметничке квалитете, попут аутора *житијне иконе св. Февроније из Грачанице* (1607/1608). У раду овог сликара се у колориту и пропорцијама фигура, које су

[976] Икона до сада није публикована. На њеној репродукцији начињеној након конзерваторских радова 2012. године овом приликом захваљујем др Светлани Пејић, шефу одељења за истраживање, заштиту и документацију Републичког завода за заштиту споменика културе Србије.
[977] Τούρτα Α., *Εικόνες ζωγράφων από το Λινοτόπι (16ος-17ος αιώνας). Νέα στοιχεία και διαπιστώσεις για τη δραστηριότητά τους*, ΔΕΛΤΙΟΝ Τόμος ΚΒ' (22) Series 4. In memory of Manolis Chatzidakis (1909-1998), (Αθήνα 2001), 346-347 сл. 7-8.

витке и издужене, осећа снажан утицај руског сликарства[978]. То је случај и са једном *житијном иконом св. Николе* из ризнице овог манастира (кат. бр. 288), насталој за ктитора Недељка, која се оквирно може датовати у прву половину XVII столећа[979]. Њен аутор у циклус житија мирликијског чудотворца не укључује епизоде јављања св. Николе св. Стефану Дечанском, редовно присутне у делима српских сликара, а то не чини ни мајстор једне иконе из Пријепоља (кат. бр. 289). Сликар житијне иконе св. Февроније попут минијатуристе посвећено ради на детаљима, успевајући да експресивно прикаже емоције на лицима учесника у догађајима везаним за мучење светитељке, попут војника који широм отворених очију замахује мачем да одсече главу мученице, док се његов пурпурни огртач подиже. Других сазнања о ауторима поменутих дела нема, а путеви којима су утицаји руског сликарства стизали до српских иконописаца обновљене Пећке патријаршије још увек нису довољно осветљени[980]. Међу савременике зографа Митрофана који су слабији сликари од њега убрајају се аутори двеју икона из Мушутишта насталих 1603. године. Први на икони која је пренета у Горioч слика допојасну представу *Христа* (кат. бр. 132) неуобичајено тамног инкарната. Други је приказао *Богородицу са малим Христом и пророцима* (кат. бр. 133) мање брижљиво сликајући физиономије пророка и исписујући текстове на њиховим свицима[981].

Паралелно са Георгијем Митрофановићем на територији обновљене Пећке патријаршије, у непосредној близини њеног седишта, у Дечанима, око 1620. године активно раде неки од бољих представника још једне побочне развојне линије српског иконописа, ***кир Георгије и Козма зограф***. Стил потписаних и посредно атрибуисаних дела ових аутора сврстава их у ред талентованих

[978] Ђурић, *Иконе*, 60-61; Тодић, *Грачаница*, 272-273, табла у боји XXXI, сл. 135-136; Петковић, *Српска уметност*, 96-99. По мишљењу Мирјане Татић-Ђурић (*Енциклопедија православља II*, 754) иконе зографа Митрофана из Благовештења Кабларског и икона св. Февроније са житијем из Грачанице „*почеци су грекофилске уметности*".

[979] Уп.: Тодић, *Грачаница*, 271-272. Икона до сада није објављена, а захвалност на њеној репродукцији дугујем проф. др Бранославу Тодићу.

[980] Радојчић, *Везе између српске и руске уметности*, 246-254; Петковић, *Руски утицај на српско сликарство*, 92-96; Исти, *Српски светитељи у руским сликарским приручницима*, 159-176. Георгије Митрофановић се у извесној мери ослања на старије руске сликаре XV и XVI века, што се очитава у детаљима и сликаној архитектури. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 376. О продору руских тема у српско сликарство и код: Шево, *Једна неуобичајена тема - Богородица између Јоакима и Ане*, 281-284 са литературом у напоменама.

[981] Ивановић, *Црквени споменици XIII-XX век*, 488-489.

стваралаца солидног цртачког и иконографског знања, али ограничених сликарских могућности. Проблем њиховог идентитета, испуњен бројним недоумицама, дуго је заокупљао пажњу стручне јавности. У старијој литератури идентификовани су са зографима Георгијем Митрофановићем и Јованом[982]. Захваљујући Здравку Кајмаковићу најпре су Георгије Митрофановић и кир Георгије, а потом и зограф Јован и зограф Козма одвојени као засебне и самосвојне уметничке личности[983]. Овим истраживањима није се дошло до података о животу кир Георгија и Козме, чија су сачувана дела рађена искључиво за дечански манастир. Могућност да се личност кир Георгија поистовети са Георгијем крстаром, аутором морачког иконостасног крста, или сликаром Георгијем који је 1607-1608. године заједно са два Јована и Николом учествовао у фрескописању Ломнице, није потврђена[984]. Почасна титула кир (господин) коју Георгије носи релативно је честа између 1557. и 1690. године у писаним документима, натписима и записима испред имена угледних личности, црквених достојанственика и сликара, попут Лонгина. Требала је да истакне поштовање и виши друштвени и(ли) духовни статус особе којој је додељена[985]. Једино потписано дело кир Георгија и зографа Козме је икона *св. Јована Претече* из ризнице Дечана (1619/1629, табла 20 IV а, кат. бр. 166). Убрзо након њеног открића им је на основу иконографских и стилских сличности приписана и икона *св. Николе са житијем* (табла 20 IV б, кат. бр. 167), за коју је у једном тренутку претпостављено да је са претходно поменутом чинила престони пар. У њен програм су укључене и две епизоде *Јављања св. Николе Стефану Дечанском*, чија се иконографија ослања на решења са велике Лонгинове иконе светог краља[986]. У литератури је као главни мајстор истицан кир Георгије, док је зографу Козми приписан статус помоћника[987]. Детаљнијом анализом садржаја дечанске ризнице

[982] Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 11-13; Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 87; Мирковић, *Иконе Дечана*, 33-34; Кајмаковић, *нав. дело*, 346 са старијом литературом у нап. 35; Татић-Ђурић, *Икона Јована Крилатог из Дечана*, 39-51.
[983] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић и кир Георгије*, 131-135; Исти, *Козма-Јован*, 99-115.
[984] Ова теза је темељно преиспитана, а извршено је и детаљно поређење Ломничке фреске св. Јована Претече са иконом кир Георгија. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 347-352.
[985] Радојчић, *Мајстори*, 98 нап. 172; Петковић, *Зидно сликарство*, 35; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 350; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 41-42.
[986] Петковић, *Српска уметност*, 153.
[987] Мирковић, *Иконе Дечана*, 33-37; Кајмаковић, *нав. дело*, 346-349 и даље; Шакота, *Дечанска ризница*, 100. Сретен Петковић сматра да је икона настала нешто раније, око 1616. године. В.: *Историја српског народа*, 403.

су седамдесетих и осамдесетих година прошлог века препозната и друга дела ових аутора: прво иконе *Богородице са малим Христом на престолу* ктитора Деспине и Стојка (табла 20 IV в, кат. бр. 255), *Распећа и Силаска у ад*, које су биле на истом панелу, каснијом интервенцијом пресеченом (табла 20 IV д, ђ, кат. бр. 257-258)[988], а затим и једног *Крштења* (табла 20 IV г, кат. бр. 256) и *Опела Стефана Дечанског* (табла 20 IV е, кат. бр. 259)[989]. Пренаглашеност цртежа, недовољна вештина у моделовању форми, несигурност у компоновању сложенијих тема и несклад између пуног и празног простора основни су недостаци у њиховом раду. Без обзира на извесну стилску блискост, кир Георгију није могуће са сигурношћу приписати пећку икону *св. Георгија са житијем* (кат. бр. 232), како је то предложио Здравко Кајмаковић[990].

Како после Митрофановићеве смрти срећемо више иконописаца сличних стилских стремљења, може се претпоставити да је сликар у време највеће славе искористио прилику да, како је то уочио Здравко Кајмаковић, „*из породичних задруга и манастирских гнијезда покупи сликарском вјештином најобдареније младиће и да их прикључи својој групи*“[991]. Претпоставља се да је у тој скупини ученика стасавао и зограф Јован, који ће после Георгија продужити црвену нит водеће струје уметничких личности српског иконописа. Утицај Митрофановићевог стваралаштва на сликаре обновљене Патријаршије био је далекосежан и очитавао се све до средине XVII столећа у делатности његових непосредних и посредних следбеника различитог талента, који би чинили засебну бочну развојну линију. Активност широког круга бољих, али и слабијих анонимних следбеника Митрофановића бележимо како у домовини (табла 20 III-3), тако и у Хиландару (табла 20 III-4). Стилске сличности неких од њих понекад су веома велике. То је случај са сликарима икона *св. Николе на престолу* из ризнице Пећке патријаршије (табла 20 III-2 е) и Хиландара (табла 20 III-4 в), оквирно датованих у другу четвртину XVII века. Печат стила Георгија Митрофановића осећа се и на житомислићким престоним иконама (кат. бр. 158-159) непознатих мајстора, које су у старијој литератури приписиване ломничким

[988] Мирковић, *нав. дело*, 37-38; Кајмаковић, нав. дело, 349.
[989] Шакота, *Дечанска ризница*, 100.
[990] Кајмаковић, *нав. дело*, 349.
[991] Исти, *нав. дело*, 55-56.

сликарима (1607-1608)[992]. По мишљењу Љиљане Којић радила су их истовремено двојица зографа, од којих је аутор иконе *Богородице са пророцима* нешто слабији сликар. Он испољава несигурност у исписивању текстова на свицима пророка, па грешком на свитак пророка Језекиља ставља текст уобичајен за пророка Арона[993]. Сличност физиономија, начина моделовања и геста деснице између представе Христа са иконе *Деизиса* из Житомислића и престоне иконе *Христа* из Драјчића (1599) које ауторка уочава остају на нивоу репера за оквирно датовање житомислићких престоних икона, али поређење даље није могуће продубљивати[994]. Стилска сродност је уочена и између дела из Житомислића и *Деизисног чина* непознатог сликара из Миоковца, блиског зографу Митрофану[995]. Решења коришћена приликом израде житомислићких престоних икона у употреби су и током треће и четврте деценије XVII столећа. Срећемо их у опусу једног локалног зографа-занатлије чије су иконе са представама *Христа на престолу са апостолима* и *Богородице Кириотисе са пророцима* похрањене у ризници Никољца код Бијелог Поља[996]. Његов сликарски поступак сасвим је поједностављен у односу на поступак много талентованијег уметника који је 1634/1635. године ангажован да за иконостас између припрате и наоса Благовештења Кабларског наслика престоне иконе исте тематике (кат. бр. 189-190). Добро цртачко и сликарско знање овог аутора додатно је истакнуто употребом позлате. Сличне квалитете, али пластичнији приступ моделовању фигура, које нису увек складно пропорционисане, показује и сликар икона *Великих празника* са епистила иконостаса између припрате и наоса Благовештења Кабларског (кат. бр. 191-196), што је посебно упадљиво на икони *Рођења Богородице*. Стилска сличност са овим делима, али слабије цртачко знање одликују једног анонима, аутора иконе *Христовог Вазнесења* из пећке ризнице, настале вероватно током прве половине XVII века (кат. бр. 254). Стил аутора студеничког *Деизисног чина*, својевремено приписиваног Георгију

[992] Mazalić, *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba,* sl. 3a, 3b; Кајмаковић, *нав. дело,* 349.
[993] Којић, *Житомислић*, 106, 109.
[994] Иста, *нав. дело*, 109-110.
[995] Којић, *нав. дело*, 109; Станић, *Непознате иконе,* 263-266, сл. 9-11; Рајић, Тимотијевић, *Манастири овчарско-кабларске клисуре,* 111.
[996] Мишљење да је њихов аутор зограф Јован (Зарић, *Ризница икона у Никољцу*, 212) није прихватљиво.

Митрофановићу, ближи је зидном сликарству него иконопису: цртеж и моделовање су груби, потези широки, а уметнички домети знатно нижи од оних са Георгијевог Чина из Мораче[997]. Иако је у каталог дела српског иконописа из Босне и Херцеговине Светлане Ракић уврштена једна икона *Христа Цара и великог архијереја* из Старе цркве у Сарајеву (табла 20 III-2 б) атрибуисана сликару из круга Георгија Митрофановића и датована у прву половину XVII века, она по свему судећи не припада токовима српског иконописа обновљене Пећке патријаршије. Представа Христа има много стилских и иконографских сличности са савременим делима критских сликара, а текст на отвореним страницама јеванђеља је на грчком језику[998]. Компаративном анализом цртежа и начина моделовања на овом делу и Митрофановићевој икони *Новозаветне Тројице* из Челебића, не уочава се претпостављена сличност. Строгост форми, нијансе светлоружичасте боје инкарната, другачији сликарски третман физиономије Христовог лика и српским иконописцима непознат облик масивног трона необичне боје, типичног за критске мајсторе, аутора иконе *Христа Цара* опредељују као Грка[999].

После Митрофановићеве смрти у сеоским срединама јужних крајева Пећке патријаршије, на Косову, у Метохији и Македонији и на размеђу Старе Херцеговине и Србије опажамо активност локалних сликара, међу којима има и оних из ширег круга Митрофановићевих мање талентованих следбеника[1000]. Године 1623. један аноним солидног цртачког и сликарског знања по жељи наручилаца Мине и Добросаве за цркву Св. Николе у Поповљанима израђује икону *Богородице са малим Христом* (кат. бр. 171). Слабији сликари из ширег круга око Георгија Митрофановића раде препуштени себи, често без снаге да покажу напредак који ће премашити домете локалних сликара-занатлија. Неки од њих фрескопишу и мале храмове, попут изуграфа Василија у цркви Св. Климента у Мостаћима. Иако је иконопис царских двери које је том приликом насликао за иконостас стилски рустицизиран, њихов дуборез, рађен по узору на Георгијеве

[997] Сковран, *Деизисна плоча*, 33-38, сл. 1-6; Кајмаковић, *нав. дело*, 272-278, сл. 142-148.
[998] Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 89-91, кат. бр. 18 (са старијом литературом).
[999] Уп.: Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου. Ζητήματα βυζαντινής καί μεταβυζαντινής ζωγραφικής*, ΠΙΝ. 67 εικ. 138; Исти, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2, 201 εικ. 124 (облик престола); Татић-Ђурић М., *Икона Константина Згуроса са представом Христа Великог архиепископа*, 113-119.
[1000] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 349 нап. 47.

хиландарске двери из 1616. године (Апендикс III кат. бр. 6) представља дело доброг мајстора[1001]. Далеки, упрошћени и огрубели одјек Митрофановићевог стила појављује се у делу мајстора ангажованог на изради икона за олтарску преграду манастира Дубочице код Пљеваља (кат. бр. 278-283). Реч је о сликару који тешко савладава неке од основних елемената слике - цртеж и пропорције[1002]. Начин моделовања ликова и крила, уз друге стилске карактеристике, сугерише да је он аутор северног надверја, престоних икона и царских двери.

Око 1630. године се у продукцији српских иконописаца у близини седишта Патријаршије осећа одсуство изразито даровитих стваралачких личности. У први план на кратко избијају анонимни сликари бочних развојних линија, чије су сликарске могућности ограничене. Један од њих је и аутор који је за цркву Св. Николе у Ђураковцу иконописао царске двери и иконе *Богородице са малим Христом и пророцима, св. Јована Претече* и *св. Николе* (кат. бр. 179-183). Његово најбоље сликарско остварење су *Благовести* на царским дверима (кат. бр. 179), док дела већих димензија остављају утисак да свим ликовним елементима слике доминира цртеж, који није увек изведен пријежно и тачно, па неке представе делују недовршено. Добро постављена и солидно пропорционисана композиција теме са већим бројем фигура, попут *Богородице на престолу са малим Христом, арханђелима и пророцима* (кат. бр. 181), прикрива слабости сликаревог талента. Оне излазе у први план онда када приказујући само једну свету личност у попрсју (кат. бр. 183) не успева да се избори са пропорцијама, цртежом детаља, физиономијом и моделовањем лица, што за резултат има скроман учинак и доминирање тамних линија контура. Близак му је мајстор једног триптиха из Дрсника (кат. бр. 273) који просторно добро поставља сложену композициону целину *Деизиса са арханђелима у одећи дворјана*, надвишену *Аврамовим Гостољубљем*, али сликарским квалитетима не премашује просечност. Слично стилско стремљење опажамо и код аутора оштећене грачаничке иконе *Богородице на престолу са малим Христом и пророцима*, датоване у прву половину XVII века (кат. бр. 263) и код анонима из цркве Св. Петра и св. Павла у Дренови, који је

[1001] Исти, *нав. дело*, 55-56, 360 са старијом литературом у нап. 116-117; Ракић С., *нав. дело*, 49-50, сл. XVII.
[1002] Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 41-45; Пејовић, Чиликов, *Православни манастири у Црној Гори*, 323; Живковић, *Иконе сликара Димитрија у Дубочици код Пљеваља*, 167, 169 нап. 30, 40-41.

најслабији у поменутој групи. Несклад пропорција доминира утиском о његовој икони *Гостољубља Аврамовог*, а недовољна вештина у компоновању иконом *Уласка у Јерусалим* (кат. бр. 274-275).

Када се 1633/1634. године указала потреба за обнављањем и поновним фрескописањем пећке цркве Св. Апостола, патријарх Пајсије је због смрти Георгија Митрофановића и заузетости бољих сликара тог времена пословима у Херцеговини морао да ангажује анонимне мајсторе невеликог талента. Сам Пајсије овакав поступак оправдава дајући да се у ктиторском натпису испод фреске *Три младића у огњеној пећи* забележи да су послови предузети „*из љубави*“, али „*у великој нужди*“, јер је црква морала бити препокривена и на њој је било неопходно извршити поправке[1003]. Обим предузетих активности којима су руководили еклисијарх Спиридон, игуман Василије и спахија кир Тодор, био је велики. То је по свој вероватноћи била и прилика да се због присуства већег броја сликара Мајка црквава у Пећи опреми и значајним бројем нових икона. Њихови аутори припадају једној сликарској радионици, а стилске одлике ова дела опредељују у другу четвртину XVII века. Реч је о мајсторима бочне развојне линије доброг иконографског знања и просечних иконописачких могућности, вештим у компоновању сцена са већим бројем учесника. Цртеж је посебно доминантан елемент њиховог израза, недостаје им рафинираности, а видљив је поступак извлачења правилних кругова нимбова[1004]. Најмонументалнија дела ове групе су две велике *житијне иконе св. Георгија* (кат. бр. 232) и *св. Јована Претече* (кат. бр. 233). Рад су истог сликара, а мања стилска неусклађеност, попут несклада у пропорцијама и разликама у моделовању лика, испољена на икони св. Георгија, по свему судећи је резултат импровизације недовољно искусног сликара у покушају да се избори са већим димензијама овог остварења у односу на икону св. Јована[1005]. Техничка обрада дасака чије су централно поље и спољашња ивица уоквирене уском тордираном траком, чини ова дела блиским групи икона из Леснова (Апендикс I, кат. бр. 20-23), коју није могуће поуздано атрибуисати српским зографима. Све остале иконе које су у Пећкој патријаршији настале током наведеног периода насликали су аутори међу којима су стилске разлике

[1003] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 294.
[1004] Поступак извлачења контура нимба описују сликарски приручници. В.: Медић, *нав. дело*, 105.
[1005] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 298.

мале, па је тим теже издвојити њихове руке. *Првом мајстору* су у литератури већ приписане обострано насликане иконе *Оплакивања/Успења Богородице, Опела св. Саве/Макавеја и оштећене иконе Христа и Самарјанке/Чуда исцељења хромог* (кат. бр. 234-236)[1006]. Он ликове и инкарнат приказаних личности моделује помоћу три боје и њихових валера. Сенке испод очију су тамне и троугаоне. Приликом компоновања тема везаних за страдање и смрт, попут *Успења Богородице, Оплакивања Христа и Опела св. Саве Српског,* склон је драматичној интерпретацији догађаја. Експресионистички наглашава реакције и гестове учесника, па у *Оплакивању Христа* жене распуштених коса ридају руку подигнутих ка небу, док анђели са изразима очајања на лицу немоћно спуштају руке. У избору иконографског решења Оплакивања очигледан је утицај критског предлошка, који се у сличној форми појављује на делу Емануила Лампардоса[1007]. На икони *Опела св. Саве* један клирик покретом леве руке високо подиже кадионицу да би је десницом подесио, док други обема рукама покрива усне[1008]. Овом аутору стилски су веома блиске још две веће групе празничних икона насликаних са обе стране. Карактеришу их уједначена иконографија физиономија, недовољно добро пропорционисање фигура и линеризам у приказивању одеће. Иконе *Христа и Самарјанке/Неверовања Томиног* и *Преполовљења празника/Свих светих* (кат. бр. 237-238) могуће је опрезно приписати руци *другог сликара*[1009], али је његову активност тешко повезати са Радуловом, као што је у литератури у првом тренутку предложено, а ни на једној од икона није приказан Максим Крушедолски, како је тада претпостављено[1010]. У пећкој ризници се налази и група *минејних икона* мањих димензија, насликаних са обе стране (кат. бр. 239-246). Бојени слој једног броја ових дела тешко је оштећен или у потпуности уништен. На снимцима Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Приштини, начињеним пре њиховог чишћења и конзервације, сигнатуре, текстови

[1006] Исто.
[1007] В. литературу у нап. 343 поглавља о тематици и иконографији.
[1008] Василић, Теодоровић-Шакота, *Каталог ризнице Пећке патријаршије*, 6-7 кат. бр. 5-7; Радојчић, *Иконе из Југославије*, XCIV (са старијом литературом), сл. 212; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 298, сл. 196.
[1009] Обе иконе се налазе у збирци Народног музеја у Београду. Излагане су на изложби *Косово и Метохија. Задужбине и дарови. Збирке Народног Музеја у Београду,* отвореној 14. фебруара 2013. године у Галерији Фресака у Београду. О њима је мало писано: Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 15, 25, табле XXV и XXVI; Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 298.
[1010] В.: Ћоровић-Љубинковић, *нав. дело*, 15.

на свицима и натписи јасније се виде и читају. То је помогло у идентификовању приказаних личности, јер је углавном реч о иконама које се први пут публикују. Тачан, али већином недовољно рафиниран цртеж, одликује двојне представе светитеља, док су највиши домети стила постигнути у темама *Васељенских сабора* са великим бројем учесника. Све иконе су рађене на подлози од гипсане препаратуре. Осветљавање ликова вршено је потезима беле боје, а контуре правилних резова начињених приликом исцртавања нимбова (шестаром) виде се и испод бојеног слоја. Облик даске и нешто финији стил иконе са представом *цариградских патријараха св. Јована Постника и св. Павла IV* (кат. бр. 244) разликују се од осталих дела из ове групе, што оставља отвореном могућност да она представља дело засебног аутора. Бољем сликару-анониму из ове групе могле би се приписати иконе *св. Николе на престолу* и *св. Димитрија/Усековања главе св. Јована Претече* (кат. бр. 247-248). Икона св. Николе, на којој је алка за качење, има предложак сличан једном хиландарском делу анонимног мајстора из круга око Георгија Митрофановића исте тематике (Апендикс III, кат. бр. 20), о којој је већ било речи[1011]. Провенијенција сликара свих пећких икона друге четвртине XVII века није најјаснија. Војислав Ђурић је указао на то да је из овог раздобља у патријаршијској ризници сачувано још икона, од којих су неке под „*јаким грчким утицајем*“[1012]. Нажалост, како нема новијих издања везаних за пећку збирку, увид у иконописани материјал о коме је реч није био могућ[1013].

На територији под духовном влашћу обновљене Пећке патријаршије се грчки сликари као аутори иконописа појављују већ 1606/1607. године у манастиру Карпино у северној Македонији. Група линотопских мајстора била је ангажована на изради олтарске преграде, која је до недавног открића ктиторског натписа у основи иконостасног крста била датована у крај XVI, односно почетак XVII века[1014]. Зографи из села Линотопи на брду Пиндус код Костура су захваљујући повластицама добијеним од отоманске власти на размеђу векова имали примат у

[1011] Петковић, *Иконе Хиландара*, 45 сл. 139.
[1012] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *нав. дело*, 298.
[1013] У публикацији из 1957. године (Василић, Теодоровић-Шакота, *Каталог ризнице Пећке патријаршије*) већина икона из друге четвртине XVII века није пописана и објављена.
[1014] Мирјана Машнић аутора иконостаса идентификује као уметника потеклог из радионице зографа Николе која је израдила царске двери и живопис у цркви Св. Димитрија у Палатицији, али оставља отвореном и могућност да је припадао радионици ангажованој у Слимници и Полошком. Машнић, *Прилог проучавању старог карпинског иконостаса*, 373-374, 379 нап. 37, 382 нап. 40.

сликарским пословима на територији Охридске архиепископије и данашње Албаније[1015]. Њихов утицај је присутан и на територији обновљене Пећке патријаршије. Под њим је, чини се, стварало и неколико анонимних мајстора једног броја већ помињаних икона из Музеја Македоније чија дела, већином непознате провенијенције, нису могла бити потпуно искључена из разматрања српског иконописа јер су сигнатуре исписиване српскословенским језиком, а само је година израде на једном од примера на грчком (Апендикс I, кат. бр. 20). За иконе *Христа на престолу са циклусом чуда арханђела, Богородице Тројеручице са пророцима, св. пророка Илије са житијем* и *св. Гаврила Лесновског са житијем* (Апендикс I, кат. бр. 20-23) се претпоставља да су припадале манастиру Лесново или оближњем запустелом Богородичином манастиру Пирог на реци Злетовштици, који су између 1557. и 1690. године били под јурисдикцијом обновљене Патријаршије. Сличност ових дела са групом икона из манастира Слепче и једном житијном иконом св. Николе из Клеидоније у Епиру је велика[1016]. На осталим иконама из северне Македоније, насталим током прве четвртине XVII века, односно 1631. године (*О Тебе Радујетсја, Ваведење Богородице, Четрдесет севастијских мученика, св. Никола са житијем, Хвалите Господа* и *арханђел Михаило*; Апендикс I кат. бр. 12, 17-19, 26) неколико аутора користи колорит јарких боја којим доминирају црвена и жута, изразито тамне сенке при моделовању инкарната и сложене штуко-мотиве за украшавање нимбова[1017]. И иконе *Богородице са малим Христом* из Гориоча (кат. бр. 115) и *св. апостола Петра и Павла* великих димензија из цркве Св. Николе у Чабићима (кат. бр. 269) показују нејасан одраз сличних стилских стремљења. Њихово датовање и атрибуцију отежава то што им не налазимо аналогије у остварењима

[1015] Τούρτα, Εικόνες ζωγράφων από το Λινοτόπι (16ος-17ος αιώνας). Νέα στοιχεία και διαπιστώσεις για τη δραστηριότητά τους, 341-356; Giakoumis K., *Veprimtaria e Piktorëve nga Linotopi në Viset e Kishës Orthodhokse të Shqipërisë (The work of the painters from Linotopi in the provinces of the Orthodox Church of Albania),* in: Conference *2000 Vjet Art dhe Kultur Kishtare n Shqip ri (Tirana 2004),* 209-234; Машнић, *нав. дело*,373-374 са литературом у нап. 22-24.

[1016] Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија*, 255-258, кат. бр. 63-64 (са старијом литературом), сл. 63-64; Габелић, *Циклуси арханђела*, 240-243 сл. 228-233; Иста, *Икони од музејот на Македонија. Приказ*, Balcanica XXXV (Београд 2004), 336-339; Τούρτα, *нав. дело*, 354 сл. 17.

[1017] Радојчић, *Икона „Хвалите Господа" из Црквеног музеја у Скопљу*, 109-118; Поповска-Коробар В., *Хоросни икони од Зрзе - дела на линотопски зографи од втората четвртина на XVII века*, Тематски зборник на трудови 1 (Скопје 1996), 9-17; Иста, *Икони од музејот на Македонија*, 261-262, 268-270, 273, 277, кат. бр. 67, 75-77, 83, 90 (са старијом литературом), сл. 67, 68, 75, 77, 83, 90; Серафимова, *Кучевишки манастир*, 243-247.

српских сликара обновљене Пећке патријаршије. Задржане су у каталогу дела српских иконописаца јер на њима нема ни једног натписа на грчком, иако су нимбови украшени веома декоративним, позлаћеним мотивима вишечланих цветова, односно процветале вреже у штуко-техници, које не срећемо на сачуваним делима српских мајстора[1018]. На икони *св. Петра и Павла* руку зрелог, искусног иконописца у чијем је раду утицај линотопских сликара значајан, одају мекоћа моделовања тамног инкарната, на појединим местима осветљеног потезима беле боје, пажљиво изведен сликарски и позлатарски поступак и сложени, трокуполни модел храма у рукама апостола[1019]. Сличне утицаје препознајемо и на једној икони *Богородице са пророцима* из ризнице Старе цркве у Сарајеву (кат. бр. 285), на којој је за неуобичајени изглед престола Богомајке без наслона даровити сликар нашао инспирацију на неком критском предлошку, о чему сведоче и фино моделовање тамнијег инкарната приказаних личности, начин осветљавања лица и мекоћа постигнутог израза[1020].

Стасавањем нове генерације српских сликара главне развојне линије, која је најпре изнедрила ***зографа Јована***, продукција главног тока српског иконописа поново оживљава[1021]. Овај свестрани уметник, подједнако добар као аутор фресака, икона и минијатура, препознат је као најбољи ученик Георгија Митрофановића[1022]. Иако је на значајном броју својих икона, насталих између 1627. и 1664. године, брижљиво бележио податке о ктиторима, ретко се потписивао (табела 74). О себи није оставио никаквих података, па је наше знање о његовом животу оскудно. На делима која је радио за храмове на територији обновљене Пећке патријаршије у време када је био у пуној стваралачкој снази није остављао помен свог имена. Једино дело на коме се Јован потписао, и то

[1018] О сложеним украсима у штуко-техници као обележју грчких иконописаца в. литературу у нап. 824 овог рада.
[1019] Сличан мотив у нимбу појављује се на икони Христа на престолу из музеја у Јањини, пореклом из манастира Макриалеки. Уп.: Τούρτα, *Εικόνες ζωγράφων από το Λινοτόπι (16ος-17ος αιώνας)*, 342-343 сл. 1-2.
[1020] Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 441, 448, 453 нап. 45, сл. 2.
[1021] О зографу Јовану је пуно писано. Из обиља литературе издвајамо: Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 86-88; Петковић, *Утицај илустрација из српских штампаних књига на зидно сликарство XVI и XVII века*, Старинар н. с. XVII (Београд 1966), 91-96; Исти, *Зидна декорација параклиса Св. Стефана у Морачи из 1642. године*, 133-157; Кајмаковић, Козма-Јован, 99-115; Петковић, *Морача*, 99-101; *Историја српског народа* књ. III-2, 401-410; Исти, *Српска уметност*, 140-148 са литературом у напоменама; Исти, *Сликар Јован у Хиландару*, 157-166; Ракић З., *Минијатуре сликара Јована*, 263-278.
[1022] Радојчић, *нав. дело*, 86.

синтагмом *„моленије Јована зографа*“, је 1631/1632. године настала икона св. Петке мањих димензија, пронађена у ризници манастира Хиландара (табела 74). Само је још на житијној икони св. Саве Српског (1644/1645, табела 74, табла 21 I т), најбољем остварењу у чију је израду уложио пуно труда, сликар поново осетио потребу да се представи као њен аутор, али овај пут своје име скрива криптограмом /s##z#p#g# на крају текста на свитку св. Симеона, чије разрешење гласи: „*Саписа Јован зограф помени Господе*“[1023]. Околност појаве потписане Јованове иконе у Хиландару није довољан аргумент да би се са сигурношћу извео закључак о боравку сликара у овом светогорском манастиру. Атрибуцију друге две непотписане хиландарске иконе *св. Димитрија* и *св. Николе* (Апендикс III кат. бр. 18-19) зографу Јовану треба прихватити опрезно[1024].

Јована први пут срећемо у манастиру Градиште, где је на фрескописању цркве Св. Николе 1619-1620. године радио заједно са Страхињом из Будимља. Након краћег периода у коме не знамо ништа о активностима младог зографа, он 1625-1626. године приступа фрескописању доњих зона припрате католикона Пиве. Недуго потом добија поруџбину да за господара Симона наслика три иконе - *Христа са апостолима, Богородице са пророцима* и *св. Јована Претече са житијем* (1627/1628, табла 21 I а-в), које се чувају у манастиру Никољац код Бијелог Поља[1025]. Ова дела Јована представљају као зрелог стваралаца. Бежећи од уметничког израза свог учитеља, његов стил у раној фази одликују извесна чврстина у изразу и наглашено моделовање. Доњи део позадине је спуштен ниско, а канон пропорција је у односу на Митрофановићев незнатно измењен, па је однос главе према телу 1:6[1026]. Цртеж још увек није изнијансиран у мери у којој ће то бити на каснијим иконама, а затамњен колорит, особито при сликању инкарната, показује блискост са светогорским и критским мајсторима и могао би се тумачити утицајем иконописачке праксе Митрофановића[1027]. Следеће иконописано дело овог уметника проналазимо на Светој Гори. Није познато да ли је зограф Јован

[1023] Овај натпис је најпре третиран као тајнопис, а заправо је критограм који је протумачио Здравко Кајмаковић: sqpisa Iwannq zograf pomeni gospode. Кајмаковић, *Козма-Јован*, 101-102, 104-105, 111-112, 114-115; Исти, *Георгије Митрофановић*, 355, 357 са списком старије литературе у нап. 57.
[1024] В.: Петковић, *Сликар Јован у Хиландару*, 157-166.
[1025] Никољачке иконе је Јовану почетком шездесетих година XX века приписао Војислав Ј. Ђурић. Ђурић, *Иконе*, 63, кат. бр. 82-83, табле у боји CVI, CVII. В. и: Кајмаковић, *Козма-Јован*, 105-106; Сковран, *Уметничко благо Пиве*, 18; Петковић, *Српска уметност*, 141-142.
[1026] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 354.
[1027] Кајмаковић, *нав. дело*, 358-359; Петковић, *Сликар Јован у Хиландару*, 164-165.

боравио у угледном српском манастиру Хиландару[1028]. Нема података који би засигурно потврдили ни да је Јован био монах, још мање „*хиландарски сабрат*“[1029]. Ктиторски натписи исписани његовом руком о томе ћуте, лишени израза кајања и самоунижења уобичајених за монахе. Мала икона *св. Петке* коју је супротно својим обичајима потписао, не може се са сигурношћу протумачити намером зографа да она буде уздарје и репрезент његовог сликарства кругу угледних светогорских наручилаца, како то новија литература сугерише[1030]. Треба размотрити и тезу да је то дело било повод да хиландарски игуман Филимон од Јована током његовог наводног боравка у овом манастиру наручи иконе *св. Димитрија* за католикон и *св. Николе* за болницу (Апендикс III кат. бр. 18-19). Оне нису потписане Јовановим именом. Полеђину иконе *св. Димитрија*, која је стилски заиста сасвим блиска Јовану, краси припремни цртеж-студија св. Симеона и св. Саве. На овом остварењу је и ктиторски натпис формулисан слично натпису са Јованове иконе *св. Петке*: „*Моленије игумана Филимона*“, а година израде је иста (1631/1632)[1031]. На икони *св. Николе* је (накнадном интервенцијом?) забележена година 1604/1605, а разлога за сумњу у Јованово ауторство над овим делом је више[1032]. Новија истраживања су потврдила да Јован није аутор хиландарске фреске арханђела Михаила на коњу изнад средњих улазних врата у манастир, која му је приписивана[1033].

Нису нам познате иконописачке активности сликара у пар наредних година. Крајем четврте деценије XVII века он је у манастиру Пиви где 1638/1639. године ради на олтарској прегради. Угледни приложници, међу којима су двојица игумана, еклисијарх кир Герасим, Иван Војводић, јеромонах Мисаило и

[1028] Тезу да је Јован самоиницијативно дошао на Свету Гору и боравио у Хиландару пар месеци у периоду између 1. септембра 1631. и 31. августа 1632. године ради личне афирмације у црквеним круговима, за сада не прати довољно научно утемељених аргумената. в.: Петковић, *Српска уметност*, 142-143; Исти, *Сликар Јован у Хиландару*, 158-159.
[1029] Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 22.
[1030] Кајмаковић, *нав. дело*, 354-356; Исти, *Козма-Јован*, 106; Петковић, *нав. дело*, 159-160. О значењу речи мољеније в.: Мандић С., *Моленије монахиње Анастасије у Студеници*, Багдала бр. 147-148 (Крушевац 1971), 28-32; Трифуновић Ђ., *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1990, 172-173.
[1031] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 356.
[1032] Сретен Петковић (*Иконе Хиландара*, 43 сл. 134; *Сликар Јован у Хиландару*, 160-164, сл. 1-3) оба дела приписује зографу Јовану. Једна новија публикација (Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 23) пренебрегава овај податак и на основу читања године 1604/1605. трајање Јованове сликарске активности погрешно процењује на читавих 60 година.
[1033] Кајмаковић, *Козма-Јован*, 106-109; Петковић, *Сликар Јован у Хиландару*, 157, 165.

двоструким поменом истакнут јеромонах Теодор Дробњак, наручили су иконе *св. Георгија, Успења Богородице, св. Саве и св. Симеона* у престоној зони (табла 21 I г-ђ) и представе *Великих празника* на архитраву (табла 21 I е-о). У стилу зографа Јована осећају се значајан напредак и сигурност: цртеж је усавршен, моделовање пластично и детаљно, иако нешто тврђе од Лонгиновог, а палета расветљена, колористички богата и звучна. Успеху на овом послу допринело је Јованово ослањање на решења која је преузео од свог учитеља Георгија Митрофановића и његовог претходника, зографа Лонгина. На престоној икони *св. Георгија у пуној фигури* из Пиве Јован примењује решење уобличено на Митрофановићевом предлошку са фреске у цркви Св. Димитрија у Пећи, присутно и у делу његовог анонимног хиландарског следбеника (Апендикс III кат. бр. 5)[1034]. За разлику од свог учитеља, Јован је уметник детаља, у чијем раду проналазимо и техничке новине у виду сенчења тамним преко светлих тонова[1035]. Јованове иконе *Великих празника* на архитраву олтарске преграде у Пиви показују висок степен иконографске зависности од Лонгинових хоросних икона у Пиви. Већину решења Јован понавља до најситнијих појединости, уз минималне варијације. Јеромонах Теодор Дробњак ће од Јована 1643. године поручити да, слично као у Пивском манастиру, у Псалтиру Гаврила Тројичанина наслика минијатуре св. Георгија и св. Саве Српског и св. Симеона, старе и нове славе племена Дробњака, као и цара Давида[1036].

По завршетку рада у Пиви, Јован одлази у манастир Морачу, где је провео доста времена јер је имао и фрескописачког и иконописачког посла. Ктиторски натписи које у то време исписује показују завидно познавање манастирских поседа, имена морачког братства и клирика[1037]. Најпре фрескопише цркву Св. Николе у Морачи (1639)[1038]. Након две године враћа се пословима у овом манастиру да би фрескама украсио параклис Св. Стефана (1642)[1039]. У међувремену (1641) се заједно са Андрејом Раичевићем посветио изради икона

[1034] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 314 сл. 199.
[1035] Уп.: Петковић, *Иконе Хиландара*, 43-44 сл. 137; Исти, *Сликар Јован у Хиландару*, 160-162 сл. 2.
[1036] Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века*, 66-74, 145-148, сл. 24, 25, 78.
[1037] Кајмаковић, *Козма-Јован*, 100-101 и даље.
[1038] Петковић, *Морача*, 77-92. Драгиша Милосављевић (*Андрија Раичевић*, 192-193) сугерише да је на пословима живописања Јовану могао помагати Андреја Раичевић.
[1039] Петковић, *Зидна декорација параклиса Св. Стефана у Морачи из 1642. године*, 133-157; Исти, *Српска уметност*, 143.

Деизиса, св. Георгија, св. Димитрија и св. Сергија за сеоску цркву у Челебићима код Фоче (табла 3 I п-с)[1040]. После сликања три минијатуре за псалтир Гаврила Тројичанина (1643) и живописања цркве Св. Николе у манастиру Ковиљу на Јавору (пета деценија XVII века), чије су фреске већим делом уништене, сликар наставља активности у Морачи[1041]. Њихов врхунац представљају иконе *св. Симеона и св. Саве са житијем* и *Стефана Вукановића, св. Симеона, св. Саве и св. Кирила Филозофа*, на чијем је наличју *Успење* (табла 21 I т-ћ), завршене 1644/1645. године. Израда ових дела захтевала је више времена и труда од осталих Јованових остварења у овој техници, приказујући таленат и могућности уметника у пуном сјају. И у том, сликарски захтевнијем послу, он консултује старије предлошке. Део сцена из живота св. Саве и св. Симеона Немање иконописе угледајући се на решења са фресака свог учитеља Георгија Митрофановића из хиландарске трпезарије. Услед ограничености расположивог простора Јован Митрофановићев циклус сажима на 17 епизода, искључујући оне које се тичу св. Симеона, Савиних чуда, боравка у Трнову и преноса моштију у Србију[1042]. Живописне су сцене младог принца Растка у лову, особито она у којој он јашући на коњу сустиже групу монаха, такође коњаника, користећи прилику за бег док војска по његовом наређењу гони јелене у планини. Сликајући епизоде *Зидање Мораче* и *Договор краља Стефана Вукановића са протомајстором*, које имају елементе жанра, Јован показује познавање Лонгинове представе *Зидање Дечана* са житијне иконе св. Стефана Дечанског[1043]. Нешто раније је у Морачи у оквиру фреско-циклуса св. Николе на подобије Лонгинових решења представио и *Враћање вида Стефану Дечанском*[1044]. У почетку су на формирање Јовановог ауторског приказа двојног портрета св. Саве Српског и св. Симеона утицали старији предлошци, али је убрзо осмислио сопствено решење, које ће за

[1040] Кајмаковић, *Козма-Јован*, 112. Мирјана Татић-Ђурић је мишљења да Раичевић као сликар стасава уз Георгија Митрофановића. *Енциклопедија православља II*, 755. У једном тренутку је изнета претпоставка да је у време израде ових икона у манастиру Св. Тројица код Пљеваља било седиште радионице зографа Јована. В.: Кајмаковић, *Четири иконе*, 267.

[1041] Петковић, *Српска уметност*, 143-144; Ракић З., *Минијатуре сликара Јована*, 263-278; Петровић Р., *Иконографска истраживања, визуелна графичка презентација уништених делова зидних слика и питање идентификације мајстора зографа у цркви Светог Николе у Ковиљу из XVII века*, у: *Стари Влах у времену и простору*, Београд 2003, 289-322.

[1042] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 251; Петковић, *Српска уметност*, 145; Исти, *Сликар Јован у Хиландару*, 165-166.

[1043] Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 197, 251.

[1044] Петковић, *Српска уметност*, 144-148.

генерације сликара имати улогу прототипа. Њега непосредно пре сликања морачких икона Јован примењује на једној од минијатура у Псалтиру Гаврила Тројичанина[1045]. Стилске одлике овог дела одају руку иконописца.

Следећих петнаест година није могуће пратити иконописачку активност зографа Јована на домаћој уметничкој сцени. Сликар се по свој вероватноћи у том периоду посветио и педагошком раду, јер се широм обновљене Пећке патријаршије примећује присуство добрих иконописаца који раде под његовим утицајем. Године 1664. ће се заједно са својим најбољим учеником Радулом, већ стасалим за самосталан рад, прихватити посла на иконописању олтарске преграде манастира Подврх. Већ остарели Јован иконописао је само *иконостасни крст* и *Деизисни чин*, док је Радулу и једном непознатом аутору препустио остатак[1046]. Недуго потом Јован ће са Радулом израдити фреске пећинске цркве Часног крста манастира Острог (1666-1667)[1047]. Последња иконописачка остварења зографа Јована у Подврху у рангу су његових најбољих дела, а *Деизисни чин* носи реминисценције на Чин Георгија Митрофановића у Морачи. Као и Лонгин, и Јован понекад практикује да на дасци пре сликања изведе пар вежби, попут шилом уграviране главе младића у полупрофилу или цртежа Распећа са Богородицом и св. Јованом Богословом на ободу морачке иконе св. Симеона и св. Саве[1048].

Инвентиван, дескриптиван, вешт у приказивању ликова и фигура наглашене мускулатуре, раскошне одеће са пуно детаља, архитектуре и амбијента, Јован ствара оригиналне тематске и иконографске целине од којих су најважније оне са представама св. Саве и св. Симеона Немање. Звучан колорит и богата, блистава палета, одају утисак склада и живости. За разлику од Лонгина и Георгија Митрофановића, Јован често сигнатуре на иконама исписује курзивом, што је пракса коју ће усвојити и Андреја Раичевић, Радул и Димитрије. У свом иконописачком раду уметник показује познавање критских предложака које модификује по свом афинитету, што је посебно видљиво у његовом опусу

[1045] Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века*, 66-72, 254-255, сл. 25.
[1046] Кајмаковић, *Четири иконе*, 267-268.
[1047] Петковић С., *Зидне слике у Острогу из 1666/1667. године - непознато дело сликара Радула*, Зограф 2 (Београд 1967), 32-38 сл. 1-9. Аутор најпре читав живопис приписује Радулу, а после чишћења фресака препознаје и руку зографа Јована. Петковић С., *Умјетничко завјештање манастира Острога*, Зборник Острог (Београд 1997), 99-143.; Ракић З., *Радул*, 110-111.
[1048] Кајмаковић, *Козма-Јован*, 114.

минијатуристе[1049]. Дела зографа Јована из Пиве, Мораче и Подврха, али и ранија остварења из Никољца, могу се сматрати последњим бисерима главне линије српског иконописа обновљене Пећке патријаршије у зрелој фази и зениту развоја. Код већине сликара друге половине XVII века, укључујући и Јованове ученике, и поред високих квалитета стила често опажамо замор, одсуство живости боја палете, постепену деклинацију самосвојности израза и чешће ослањање на стара или импортована иконографска решења[1050].

Досадашња истраживања показала су да се непосредним ученицима зографа Јована могу сматрати *Андреја Раичевић* и *Радул*, који су усвајајући његове поуке временом изградили препознатљив стилски израз, чини се не сасвим самосвојан у односу на Јованов. На могућност постојања односа учитеља и ученика између зографа Јована и ***Андреје Раичевића*** први је пажњу скренуо Војислав Ј. Ђурић, а ту тезу прихвата низ аутора[1051]. Занимљиво је да се период Јованове позне активности поклапа са раздобљем Раичевићевог стварања у техници иконописа између 1640. и 1660. године (табла 21 II). Највише података из Андрејиног живота открила је једна белешка преписивача Гаврила Тројичанина у рукопису *Шестоднева и Хришћанске Топографије,* за који је Раичевић 1649. године израдио минијатуре[1052]. На основу њих знамо да је Андреја рођен у селу Толац (Тоци) између Пријепоља и Пљеваља, по свему судећи око 1600. године[1053]. Његова везаност за манастир Св. Тројица код Пљеваља, коме се током живота стално враћао, проистицала је између осталог и из чињенице да је био у рођачким односима са тројичким игуманом, јеромонахом Мојсијем, чији је био анапсеј, тј.

[1049] Шире код: Ракић З., *Минијатуре сликара Јована*, 66-69.
[1050] Здравко Кајмаковић (*нав. дело*, 359, 378) запажа да се *„с мајстором Јованом завршава узлазна линија домаћег сликарства поствизантијског стила“,* те да ће *„послије Јована, и поред неоспорних талената, наступити само тиха агонија и замирање“*. Истог мишљења је и Војислав Ђурић (*Иконе*, 62).
[1051] Ђурић, *У потрази за делом Андрије Раичевића*, 30-31; Harisijadis M., *Enciklopedija likovnih umetnosti knj. IV*, Zagreb 1966, 54; Ђурић, *Зограф Андрија Раичевић*, 149-150; Бабић Г.-Хаџидакис М., *Иконе*, Београд 1983, 309. Основна библиографија о Андреји Раичевићу: Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 90-91; Ђурић, *У потрази за делом Андрије Раичевића*, 23-31; Исти, *Још једна белешка о сликару Андрији Раичевићу*, 83-85; Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*, 90-94, 105-106; Ђурић, *Зограф Андрија Раичевић*, 141-150; Петковић, *Сликар Андреја Раичевић у Крушедолу*, 113-124; *Енциклопедија православља III*, 1598-1599; Милосављевић, *Андрија Раичевић*.
[1052] Стојановић, *Записи и натписи I*, бр. 1438.
[1053] Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 68-73.

сестрић[1054]. Учествовао је у раду скрипторијума при манастиру: насликао је минијатуре за Илустровано јеванђеље из библиотеке у Кембрицу, Посни триод из Бистрице код Нове Вароши, Шестоднев и Хришћанску топографију Козме Индикоплова (1649), а приписан му је и један део минијатура новосадског Псалтира[1055]. То су нека од сликарски најуспелијих уметникових дела. Нема података који би потврђивали да је Раичевић био монах, а мишљења истраживача се по том питању разликују. Судећи по начину на који се потписивао (табела 75), већа је вероватноћа да је био лаик[1056]. Испред свог имена углавном наводи само епитет „*грешни*“, док на икони из Бусоваче у дужем тексту, делимично скривеном иза тајнописа, себе два пута назива грешним, али и лењивим, „*коме је завет гроб, а земља мати*“ (табела 75). Један број аутора Раичевићево име у литератури наводи као Андрија, уместо Андреја, како је сликар сам себе именовао потписујући се (andrya и andrɐa) на иконама *св. Николе и св. архиђакона Стефана*, *св. Киријака Отшелника* и *Деизиса* (табела 75)[1057].

Андрејину сликарску активност могуће је пратити око 35 година (1638-1673), али је из тог раздобља сачувано релативно мало дела, углавном минијатура, заставица, иницијала и икона. Није му поуздано приписан ни један фреско-ансамбл, упркос недавно изнетој претпоставки да је можда био у групи аутора која је током пете деценије XVII века уз зографа Јована израдила живопис цркве Св. Николе у манастиру Ковиљу на Јавору, сада већим делом уништен[1058]. О раној фази Раичевићевог стварања и његовим иконописачким почецима знамо јако мало. Тешко му је поуздано приписати једну непотписану и непрецизно датовану икону *Деизиса* из Тоца (кат. бр. 214), која има само далеке стилске назнаке Андрејиних потписаних дела, иако су истраживачи покушали да је

[1054] Ђурић, *Зограф Андрија Раичевић*, 143; Петковић, *Српска уметност*, 157-158. У монографији сликара је омашком уместо имена Мојсеј наведено име Матеј. В.: Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 23.

[1055] Ђурић, *У потрази за делом Андрије Раичевића*, 23-48; Исти, *Још једна белешка о сликару Андрији Раичевићу*, 81-86; Бабић Г., *О српском четворојеванђељу XVII века из збирке Fitzwilliam-овог музеја у Кембрицу*, Зборник Филозофског факултета посвећен Светозару Радојчићу (Београд 1969), 17-27; Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 21 са литературом у нап. 62; Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века,* 83-99, 148-159, 255-269.

[1056] Петковић, *Српска уметност*, 157. Милосављевић закључује да Раичевићеви натписи на иконама сугеришу да је био монах, али тезу не поткрепљује њиховом анализом. Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 69.

[1057] Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 97-99; Тодић, *Лични записи сликара*, 520. На то је пажњу стручне јавности први скренуо Сретен Петковић (*Манастир Св. Тројица код Пљеваља*[1], 105-106)

[1058] Милосављевић, *нав. дело*, 24, 26, 31-37, 82.

укључе на сам крај, у новије време и на почетак сликаревог иконописачког опуса[1059]. Много је извесније да је Раичевић у првом обимнијем иконописачком послу учествовао 1641. године заједно са зографом Јованом на изради икона нађених у Челебићима код Фоче. Како уз имена наручилаца - Пеје Божовића, Радоње Илијића и Манде и Цветка Томашевића нема топонимских одредница, остаје отворена могућност да су могле бити рађене за неки други храм, а данас су у Музеју Старе православне цркве у Сарајеву [1060]. Четири иконе показују јасне знаке сарадње двојице уметника, јер се на њима препознају карактеристичне одлике стила обојице, али су предлошци цртежа Јованови. Управо су стилске карактеристике у случају икона *Деизиса, св. Георгија* и *св. Димитрија и св. Сергија* (табла 21 I п-с) превагнуле у корист зографа Јована, док је икона *св. Николе на престолу* (табла 21 II а) атрибуисана Андреји[1061].

Најплоднији период иконописачке делатности зографа Андреје Раичевића у зрелој фази стилског развоја обухвата деценију између 1644/1645. и 1654/1655. године. Сликар је најпре 1644. године ангажован да за манастир Крушедол уради неколико икона. Обим тих послова није познат, али се зна да су били везани за израду престоне иконе *св. Јована Претече* за олтарску преграду (табла 21 II б), иконе *сремских деспота Бранковића*, чији је култ везан за Крушедол јер им ту почивају мошти, и једне изгубљене *Богородичине иконе*, која се помиње у опису Димитрија Руварца из 1753. године[1062]. На овим делима је очигледан утицај сликарског поступка критских иконописаца, пре свега у начину осветљавања инкарната наношењем беле боје кратким потезима. На икони *св. Јована Претече,* која је у другој половини XVII века скраћивана приликом преправке иконостаса, тај утицај је најизраженији и огледа се у одабиру иконографског предлошка, цртежу и моделовању лика светитеља. Мали формат иконе *Бранковића* дозволио је сликару да примени минуциознији иконописачки поступак, показујући своје

[1059] Драгиша Милосављевић (*Андрија Раичевић*, 80-82, 99, 229 нап. 392, табла XI-XII) ово дело датује око 1640. године и сматра га најранијим Андрејиним остварењем.
[1060] Кајмаковић, *Четири иконе*, 265.
[1061] Здравко Кајмаковић (*Козма-Јован*, 112; Исти, *Четири иконе*, 259-269) и икону св. Николе приписује Јовану. Дело је зографу Андреји Раичевићу приписала Светлана Ракић (*Иконе Босне и Херцеговине*, 97-105).
[1062] Крушедолску икону светих Бранковића је Раичевићу приписао Сретен Петковић, указавши и на податак о икони Богомајке. Петковић, *Сликар Андреја Раичевић у Крушедолу*, 113-124. В. и: Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 76-80, 219-220 (са старијом литературом у напоменама), сл. 32, табле у боји I, II.

квалитете минијатуристе[1063]. Следеће године (1645-1646) Раичевић ради иконе за манастир Св. Тројицу код Пљеваља: *Вазнесење, св. Николу и св. архиђакона Стефана, св. Три јерарха* и *Сабор арханђела* (табла 21 II г-е). Ова дела се, као и крушедолска, убрајају међу најуспелија остварења сликара. Показују значајан ниво његовог умећа, брижљив однос према детаљима и познавање савремених критских предложака[1064]. Светлана Ракић је овом периоду стваралаштва зографа Андреје Раичевића прикључила и једну оштећену икону са представом јеванђелисте (кат. бр. 231)[1065].

Нема података који би потврдили тезу да је Раичевић „*са Јованом и другим зографима насликао више иконостасних целина*“[1066]. Наиме, Андреја је, по сазнањима којима сада располажемо, са Јованом израдио само иконе пренете из Челебића код Фоче у Музеј Старе сарајевске цркве, које би по функцији одговарале престоним, док је самостално насликао једино групу икона из цркава у Радијевићима и Бистрици (табла 21 II к-н, о), за које је претпостављено да су припадале истом храму и да су највероватније имале иконостасну позицију[1067]. Оне су Раичевићу најкасније приписане, а могуће је да су донете из оближњих Светих Арханђела у долини реке Таре, где је пронађен један дискос у чијем се натпису помиње изуграф Андреја[1068]. Неколико усамљених дела зографа Андреје Раичевића проналазимо у храмовима у Ошанићима, Благају, Бусовачи и Старој цркви у Сарајеву (табла 21 II ж-ј), међу којима је *Деизис са апостолима и светитељима* из Бусоваче програмски најсложенији. Икона *св. Лазара Праведног* (табла 21 II ј) настала 1658/1659. године сликару је атрибуисана почетком седамдесетих година XX века[1069]. Представа *св. Атанасија Александријског* из цркве Св. Василија Острошког у Благају (табла 21 II з) иконографски је блиска савременим критским делима и оквирно је датована у средину XVII столећа, као и

[1063] Милосављевић, *нав. дело*, 78-80.
[1064] Петковић, *Српска уметност*, 158-159.
[1065] Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 92-93 кат. бр. 20.
[1066] Уп.: Милосављевић, *нав. дело,* 75, 83.
[1067] Исти, *нав. дело,* 83-91.
[1068] Ђурић, *У потрази за делом Андрије Раичевића*, 26; Исти, *Зограф Андрија Раичевић*, 143; Кајмаковић, *Четири иконе*, 264; Милосављевић, *нав. дело*, 89-91. Иконе су пренете у Музеј манастира Милешеве, а у црквама у Радијевићима и Бистрици су њихове копије.
[1069] Кајмаковић, *Раичевићева икона са Ошанића*, 309-311.

једна веома оштећена икона *св. Николе у попрсју* из Чајнича (кат. бр. 291)[1070]. Једно Раичевићево дело у хиландарској збирци, икона *св. Сергија и св. Вакха* (Апендикс III, кат. бр. 24) из шесте деценије XVII столећа, није доказ уметниковог боравка у царској лаври на Атосу, јер је тамо могла доспети и као поклон неког дародавца из домовине[1071]. Још мање је на основу ње могуће извести закључак о школовању сликара на Светој Гори, како је то у једном тренутку сугерисано[1072]. Позна Андрејина дела, а посебно икона *О Тебе радујетсја* из Поблаћа (табла 21 II њ), показују извесну дозу замора и стилске недоследности Раичевића као иконописца, ослањање на руске обрасце и доминацију цртежа над моделовањем и бојом[1073]. Манир сликаревог иконописачког рада у овој фази препознатљивим чине употреба цинобера за сликање позадине у горњем делу уместо позлаћивања, што је случај и са хиландарском иконом, као и другачији начин осветљавања ликова и дуктус слова. На икони *св. Георгија* из Радијевића (табла 21 II н) Андреја устаљени предложак домаћих аутора обогаћује елементима жанра, додајући двојицу трубача и тројицу великаша на балкон са кога краљевски пар посматра светог ратника који убија аждају.

Иако је у свој лични стилски израз Андреја Раичевић уградио нека од специфичних знања својствених зографу Јовану, која се посебно очитавају на иконама из Св. Тројице код Пљеваља по пропорцијама и начину моделовања, он не успева да превазиђе свог славног претходника[1074]. Високи статус неколико наручилаца Андрејиних икона, међу којима су патријарх Гаврило и београдски митрополит Иларион, потврђују да „*није био почетник који тек треба да доказује свој талент*“[1075]. Иконографски поступак близак критском присутан је већ на најранијим Андрејиним иконама, чини се у мери већој него код других српских мајстора главне развојне линије, и тако остаје до његовог последњег сачуваног

[1070] Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 95-97 кат. бр. 22-23; Милосављевић, *нав. дело*, 99-100, 230, табла XII. Хронологију атрибуисања дела Андреји Раичевићу в. код: Милосављевић, *нав. дело*, 11-38. Уп. Раичевићеву икону св. Атанасија Александријског са истоименим иконама из Берата, датованим око 1600. године и у прву половину XVII века: *Icons of the Orthodox Comunities of Albania,* кат. бр. 25-26. Уп. и са примером код: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830) Τόμος 1*, 336 εικ. 202.
[1071] Петковић, *Сликар Јован у Хиландару*, 157 нап. 4.
[1072] Милосављевић, *нав. дело,* 73-74, 100.
[1073] Уп.: Исти, *нав. дело*,101-104.
[1074] Уп.: Кајмаковић, *Четири иконе*, 266.
[1075] Петковић, *Сликар Андреја Раичевић у Крушедолу*, 124. В. и: Милосављевић, *Ктитор и сликар: патријарх Гаврило Рајић и сликар Андрија Раичевић*, 249-272.

иконописачког дела[1076]. На неким примерима, попут крушедолске иконе *св. Јована Претече* крилатог кефалофороса, он је доминантан, али треба нагласити да у уметниковом опусу нема импортованих тема изразито критске провенијенције. Иако се ова тежња Андреје Раичевића у први мах може приписати недостатку стваралачке сигурности, јер му је и кроз преписивачки рад и сликање минијатура био близак поступак угледања на одређени прототип, не може му се порећи инвентивност[1077]. Испољава значајан степен слободе и знања сликајући нека дела, попут иконе *Деизиса са српским светитељима* из Бусоваче, на којој се појављује занимљива и јединствена иконографска аналогија између св. Саве, св. Стефана Дечанског и св. Симеона Српског са св. апостолом Петром, св. Николом и св. апостолом Павлом. Ово складно иконописачко остварење је димензијама (28.4 x 19.5 cm) ближе минијатурном сликарству, као и једна Андрејина икона *св. Лазара Праведног* (20 x 16.5 cm), што потврђује тезу о Раичевићу као мајстору чији је сликарски опус најкомплетнији у техници минијатуре, посебно у рукописима Шестоднева и Хришћанске топографије Козме Индикоплова[1078]. Иконописање уз консултовање актуелних предложака критске уметности Андреји Раичевићу је свакако пружало извесну ексклузивност у домаћој средини. У литератури је указано на висок степен сличности између његових дела и радова критског мајстора Јована Апаке са олтарске преграде манастира Крупе, али то пре свега важи за крушедолску икону *св. Јована Претече*, мање за иконе из Св. Тројице Пљеваске, Радијевића и Бистрице. Руци Андреје Раичевића није могуће приписати једно надверје са представом *Деизиса* из ризнице Св. Тројице код Пљеваља, како је то предложено у новијем монографском приказу његовог стваралаштва[1079]. Против те атрибуције говоре иконографска анализа дела и грчким језиком исписан текст на отвореним страницама јеванђеља у Христовим рукама. Руке св. Јована Претече прекрштене на грудима мотив су који се не среће

[1076] Ђурић, *У потрази за делом Андрије Раичевића*, 31; Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 96.
[1077] На Раичевићев опус минијатуристе значајан утицај су извршиле минијатуре итало-критских и руских књига по којима је радио, ослањајући се на њих као на изворнике. Милосављевић, *нав. дело*, 205-209; Тодић, *Лични записи сликара*, 496.
[1078] Зоран Ракић (*Српска минијатура XVI и XVII века,* 150) истиче да „*најопсежније дело Андреје Раичевића припада минијатурном сликарству*". Шире в.: Ракић З., *нав. дело*, 148-159.
[1079] Уп.: Милосављевић, *Андрија Раичевић*, 197-198, сл. 119, tabla VIII. Аутор надверје из светотројичке ризнице приписује иконостасу Бање код Прибоја не износећи аргументе за такво мишљење. Milosavqevi}, *нав. дело*, 93-94, 96-97, 226. Резултати новијих истраживања одбацују ову тезу.

у српском иконопису, а сличност са иконом исте тематике и идентичног иконографског предлошка из цркве Св. Прокопија у Високом (средина XVII века) аргумент је више у корист критске провенијенције аутора оба дела[1080]. Стога се икона *Деизиса* из ризнице Св. Тројице Пљеваљске не може приписати Раичевићевом раду „*у потпуном маниру критских мајстора*“[1081]. Са овим мишљењем слаже се и Сретен Петковић који спорну икону у монографији пљеваљског манастира разматра у оквиру збирке итало-критских дела[1082]. И теза да је уметник у свом родном селу имао сликарску школу остаје у домену предања[1083].

Сва сазнања о ***зографу Радулу*** црпемо посредством његових дела. Иконописачку активност овог сликара могуће је пратити између 1665. и 1680. године на територији Косова и Метохије, Црне Горе и Босне и Херцеговине (Прилог 2, карта бр. 5). Радул је једини српски сликар из времена обновљене Пећке патријаршије за кога поуздано знамо да је био лаик, јер на *житијној икони св. Николе* из Никољца (1676/1677) без скривања тајнописом наводи да светом Николи „*саписа икону*“ ради благослова својој супрузи Ћери (табела 76)[1084]. Највероватније је рођен око 1625. године, а на основу података из ктиторских натписа на његовим делима наслућујемо да је са породицом извесно време живео у Бијелом Пољу, те да је пореклом био из источне Херцеговине или Црне Горе[1085]. Радул је приљежније од свих сликара главне развојне линије на иконама бележио имена наручилаца и приложника, а на значајнијим делима је остављао и помен свог имена. Углавном се потписивао само синтагмом „*Радул руком*“, коју попут зографа Јована најчешће бележи тајнописом. То је случај на икони *Богородице Умиљења* (1677) и *житијним иконама св. Николе* из Подврха (1664/1665), *св. Георгија* из Мораче (1670/1671) и *св. Козме и Дамјана* из Пећке патријаршије

[1080] Мотив прекрштених руку је у иконографији св. Јована Претече у византијском сликарству присутан од XIII века. Mouriki, *нав. дело*, 19, 24 и нап. 29, 30, 31. О икони из Високог: Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 248-249 кат. бр. 140.
[1081] Милосављевић, *нав. дело*, 97.
[1082] Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[2], 116, 118.
[1083] Милосављевић, *нав. дело*, 23, 81-82.
[1084] Натпис је први објавио Љубомир Стојановић (*Записи и натписи III*, бр. 5702), а тачно прочитао Зоран Ракић (Радул, 170). В. и: Тодић, *Лични записи сликара*, 513-514, 520.
[1085] Ракић З., *нав. дело*, 34-35. Радулово порекло се ипак не може везати за сарајевску породицу Хумковић, како је то у једном тренутку претпостављено (Baum M., *Poreklo i rad majstora Radula*, 245-246).

(1673/1674), на којој придодаје и: „*простите ме грешног*“ (в. табела 76)[1086]. У уметничким круговима се позиционирао шездесетих година XVII века захваљујући заједничком раду са Јованом, по свему судећи својим непосредним учитељем[1087]. Нема података ни дела која би сведочила о Радуловим најранијим сликарским почецима. У првом познатом иконописачком подухвату у Подврху, у коме учествује са Јованом, упознајемо га као потпуно формираног сликара зрелог стилског израза. На његовим иконама *Недреманог ока, св. Георгија, св. Јована Претече* и *св. Николе са житијем* (табла 22 I а) није могуће уочити неке од уобичајених грешака својствених недовољно искусним иконописцима. Посматрањем дела учитеља и ученика се и поред значајног утицаја Јована на Радула јасно издвајају руке две уметничке личности[1088]. Упркос покушајима да се Радулу у новије време припишу и преостале престоне иконе са олтарске преграде у Подврху, његово ауторство над њима за сада није могуће потврдити, на шта указује и Зоран Ракић[1089]. Да Радул за време свог боравка у околини Бијелог Поља 1664/1665. године није радио само у Подврху сведочи једна потписана икона са допојасном представом *св. Николе* у ризници манастира Никољац код Бијелог Поља, на којој је сликар забележио име приложника Миладина Живовића (табела 76, табла 22 I б)[1090]. Ни следеће године Радул се није се одвајао од свог учитеља Јована, са којим је живописао пећински храм манастира Острог (1666/1667) радећи на осликавању горњих зона[1091]. Исте године су заједно фрескама украсили и оближњу гробљанску цркву у селу Дреновштици[1092].

Силаском зографа Јована са уметничке сцене, почетком седамдесетих година XVII века почиње период самосталног деловања зографа Радула. Читаву осму деценију Радул проводи радећи у најугледнијим центрима - манастиру Морачи и седишту обновљене Пећке патријаршије. У овом раздобљу круг наручилаца његових дела се од локалних приложника и настојатеља манастирских обитељи шири на најпоштованије клирике и самог патријарха. По жељи пећког

[1086] Уп.: Тодић, *нав. дело*, 520.
[1087] Љубинковић, *Мајстори српског сликарства*, 199; Ракић З., *нав. дело*, 27, 105; *Енциклопедија православља III*, 1597.
[1088] В.: Ракић З., *нав. дело*, 109-110.
[1089] Исти, *нав. дело*, 26-27 нап. 4. Уп. са: Сковран, *Подврх*, 155-156; Gagović, *nav. delo*, 38.
[1090] Ракић З., *нав. дело*, 27, 110.
[1091] В. литературу у нап. 235 и 1047.
[1092] Ракић З., *нав. дело*, 28-29 са старијом литературом у нап. 8, 110-111.

спахије Радосава Радул је за Морачу насликао икону *св. Георгија са житијем* (1670/1671, табела 76, табла 22 I в)[1093]. Следеће године ће за угледног морачког јеромонаха Авесалома Вујичића израдити икону *св. Луке са сценама из житија* (1672-1673, табела 76, табла 22 I в), јединствену и ретку тематску целину у српском и поствизантијском иконопису. Радул се може сматрати аутором читавог дела, иако је у једном тренутку претпостављено да је централну представу св. Луке који слика икону Богородице, окружену са 14 композиција на оквиру, насликао зограф Јован[1094]. Пре него што ће се по жељи патријарха Максима посветити послу на живописању цркве Св. Николе у Пећкој патријаршији (1673/1674)[1095], Радул ће фрескама украсити мали гробљански храм Св. Јована Крститеља у оближњем селу Црколезу (1673), што је потврдио потписом у ниши протезиса[1096]. Знамо и да је учествовао у изради икона за олтарску преграду Црколеза, од које су се in situ сачувале само његове царске двери на којима је поред *Благовести* приказано и *Ваведење Богородице у храм* (табла 22 I г), док његово ауторство над престоним иконама (табла 22 II б) због степена оштећења није могуће поуздано потврдити, иако је то сугерисано у једној студији[1097]. Зограф Радул је за Авесалома Вујичића и манастир Морачу 1673/1674. године насликао једну икону *св. Саве и св. Симеона Српског са Стефаном Вукановићем*, која је нажалост нестала током последње четвртине XX века[1098]. Исте године је за Мајку цркава у Пећи и јеромонаха Висариона, сестрића у то време оболелог патријарха Максима, израдио велику икону *св. Козме и Дамјана са житијем* (1673/1674, табела 76, табла 22 I д), једину сачувану те врсте у православном свету[1099]. Илуструјући сцене из житија светих бесребреника, Радул испољава склоност ка

[1093] Петковић, *Српска уметност*, 86-87; Исти, *Морача*, 105 сл. 57; Раичевић, *Сликарство Црне Горе*, 107; Rakić З., *нав. дело*, 157, kat. br. 6 (sa starijom literaturom), sl. VII.
[1094] Петковић, *Српска уметност*, 162-163; Медић, *Стари сликарски приручници II*, 28; Ракић З., *нав. дело*, 29, 111-112 са старијом литературом у нап. 11, 67. У старијој литератури је ова икона приписивана и њеном наручиоцу, Пајсијевом дипломати и морачком јеромонаху Авесалому Вујичићу, за кога се веровало да је сликар. В.: Радојчић, *Мајстори српског сликарства*, 94-97; Ђурић, *Иконе*, 63-64; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 359 нап. 81; Петковић, *нав. дело*, 163.
[1095] Радовановић Ј., *Црква Св. Николе у Пећкој патријаршији*, Београд 1969; Ракић З., *нав. дело*, 30.
[1096] Тодић, *Лични записи сликара*, 524; Ракић, *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*.
[1097] Реконструишући изглед иконостаса из Црколеза Радомир Петровић (*У потрази за Радуловим иконостасом из Црколеза*, 52-68) му приписује и оштећене престоне иконе и Деизисни чин из Црне реке, што оспоравају закључци до којих се у најновије време дошло (Ракић З., *Радул*, 29-30; Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу,* 54-57).
[1098] Ракић З., *Радул*, 30, 112, 162 кат. бр. 10.
[1099] Исти, *Житијна икона св. Кузмана и Дамјана*, 53-61 (са старијом литературом).

наративности како у програмској замисли - јер *Причу о Малбовој жени* слика на чак пет поља, тако и у исписивању опширних текстова који их прате[1100].

Успешно обављени послови у угледним центрима обновљене Пећке патријаршије били су препорука сарајевској црквеној општини да Радула ангажује на великом послу израде иконостаса у Старој православној цркви у Сарајеву (1674), финансираном новцем припадника угледне сарајевске породице Хумковића - хаџи Саве, хаџи Вуковоја, Гавре, Драшка и Јове. Радул је иконописао надверја са представама *Гостољубља Аврамовог* и *Недреманог ока, житијне иконе св. Јована Претече* и *св. Стефана* (изгубљена) у престоном низу, 16 икона *Великих празника* и *велико Распеће* са две лозе у које су уплетени медаљони са попрсјима по деветорице пророка и Христа Старца Дана и Емануила, као и четири иконе насликане са обе стране (табла 22 I ђ)[1101]. Сликајући иконе *Великих празника* уметник тежи ка поједностављењу решења која иначе користи на фрескама њиховим свођењем на најважније иконографске елементе[1102]. Радећи *житијну икону св. Јована Претече*, Радул се у избору сцена и иконографији епизода ослања на дело свог учитеља Јована из Никољца (табла 21 I в), придодајући само цену *Иродове гозбе*. Радул мање пажње посвећује детаљима, незнатно мењајући изглед сликане архитектуре и наглашавајући други план[1103]. Бирајући решење за централно поље иконе, он се ипак одлучује за актуелни иконографски предложак итало-критског иконописа[1104]. Око 1675-1676. године сликар је највероватније за неки споредни иконостас Старе цркве у Сарајеву израдио иконе *Благовести* (касније делимично пресликане), *апостола Вартоломеја и Јакова*, Андреје и Симона, Луке и Јована (табла 22 I ђ, кат. бр. 350-352) и још два слична дела са представама апостола, сада изгубљена[1105]. У међувремену је у Морачи за ктитора Продана Станисалића насликао једну икону *Неверовања Томиног*, која се налазила у збирци Александра Дерока (1674/1675, табела 76, табла 22 I е)[1106]. Није могуће потврдити да ли је реч о истом Продану

[1100] Исти, *Радул*, 80-81, 113-114.
[1101] Ракић З., *Радул*, 163-169; Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*, 439-451.
[1102] Уп. са представама Великих празника у живописаном програму Црколеза: Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, 16-43.
[1103] Ракић З., *нав. дело*, 71-72, 114-115.
[1104] В. стр. 102-103 нап. 462 поглавља Тематика и иконографија.
[1105] Ракић З., *нав. дело*, 31.
[1106] Исти, *нав. дело*, 115-117

који је од сликара десет година раније наручио житијну икону св. Николе из Подврха. Завршавајући посао у Старој цркви Радул је од угледних сарајевских грађана примио још две поруџбине: за хаџи Вуковоја и Гаврила Хумковића иконописао је *Деизис са српским светитељима и св. архиђаконом Стефаном* (1675/1576, табла 22 I и), похрањен у Народном музеју у Београду, а за екмеџију Дабу *Деизис са св. Три јерарха и св. Савом и св. Симеоном Српским* (1675/1576, табла 22 I ј), сада у београдској Збирци икона Секулић[1107]. Оба дела су малих димензија - не прелазе 40 cm висине и 35 cm ширине.

Период интензивне иконописачке активности Радул наставља радом на неколико иконостаса који, нажалост, нису сачувани у целини. За неки мањи храм је око 1675. године насликао један *Деизисни чин*, касније смештен на архитрав иконостаса Црне реке (табла 22 I з). Мишљење Радомира Петровића да је овај Чин припадао цркви Св. Јована у Црколезу, изнето средином девете деценије прошлог века, нису потврдили резултати најновијих истраживања[1108]. Исте године Радул је иконописао царске двери за манастир Житомислић (1675, табла 22 I ж), а недуго потом и царске двери, *Недремано око* и *житијну икону св. Николе*, дела која се налазе у манастиру Никољац код Бијелог Поља (1676/1677, табла 22 I к). Том приликом је за приватне наручиоце - кујунџију Лазу и Мину Радивојевића, израдио икону *Васкрсења Лазаревог* и *минејну икону за 11. новембар*, које се чувају у никољачкој ризници (табла 22 I к)[1109].

Смирај Радуловог ангажовања на иконописању везује се за његов рад на иконостасу пећке цркве Св. Николе (1677), коју је по жељи патријарха Максима пар година раније украсио фрескама. Од овог иконостаса сачуване су две престоне иконе: *Христа са св. Николом* и *Богородице Умиљења* (табла 22 I л). На икони Богородице су датум израде иконостаса и потпис сликара наведени тајнописом (табела 76)[1110]. Циклус св. Николе у 26 сцена на зидовима пећког храма Св. Николе, меморије патријарха Максима, најопширнији је у Радуловом

[1107] Породична слава Хумковића је био св. архиђакон Стефан. Ракић З., *Радул*, 56. О поручиоцима икона из Старе цркве шире код: Скарић В., *Српски православни народ и црква у Сарајеву у 17. и 18. вијеку*, Изабрана дјела II, Сарајево 1985, 54-57, 59. Овакав тип икона са Деизисом у горњем делу сликаног поља стећи ће велику популарност код бококоторских сликара породице Димитријевића-Рафаиловића. Ракић З., *нав. дело*, 125.

[1108] В. литературу у нап. 660 овог рада. Ракић З., *нав. дело*, 36-38; Исти, *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, 56.

[1109] Ракић З., *Радул*, 32-33, 117-119; Исти, *Сликар Радул у Полимљу*, 79-101.

[1110] Ракић З., *Радул*, 33, 119.

сликарском опусу, а примери на иконама из Подврха и Никољца, на којима житије светитеља илуструје у 14, односно 16 епизода, далеко су скромнији[1111]. Свим овим остварењима заједничко је то што се сликар креће стазама својих претходника, особито Јована, угледајући се на његове фреске у морачкој цркви Св. Николе[1112]. Последњи пут већ остарелог Радула срећемо у цркви Св. Тројице манастира Прасквице у Паштровићима код Будве (1680), где на пословима фрескописања ради са својим најпознатијим учеником, Димитријем[1113]. Том приликом је за иконостас храма насликао један *Деизисни чин* (табла 22 I љ, кат. бр. 362), чији се део данас чува у манастирској библиотеци[1114].

При сагледавању сачуваног стваралачког опуса зографа Радула у први план избијају његови иконописачки квалитети, који у неким аспектима премашују постигнућа сликара у техници живописа[1115]. Стил овог аутора, у чијем опусу за сада нема дела минијатурног сликарства, у иконопису показује највише домете. Његов рад у техници иконописа одликује се прецизнијим и детаљнијим цртежом него на фрескама, звучнијим колоритом и пластичнијим моделовањем, што додатно истиче употреба позлате[1116]. Међу иконописаним Радуловим остварењима доминирају дела иконостасне намене, јер поуздано знамо да је у мањем или већем обиму био ангажован на изради чак седам иконостаса. Неки се и даље делимично могу видети на терену (Подврх, Црколез, Стара црква у Сарајеву, Житомислић), док су делови других у ризницама или су пренети на друге локације (Црна река, Никољац, Прасквица). Тематски репертоар иконописаних дела зографа Радула релативно је богат и у њему се поред устаљених тема појављују и неке јединствене програмске целине, попут оних на већ помињаним *житијним иконама св. Луке, св. Козме и Дамјана и Деизиса са светим Србима* (табла 22 I в, д, и). Те програмске целине не доносе значајне новине на пољу иконографије јер Радулов иконографски опус, углавном компатибилан са репертоаром живописа, ретко излази из оквира добро познатих решења. Њих

[1111] Поповић Д, *Memoria патријарха Максима*, ЗЛУМС 34-35 (Нови Сад 2003), 111-125.
[1112] Ракић З., *нав. дело*, 87-88.
[1113] Петковић, *Српска уметност*, 166; Petrović R., *Prilog proučavanju slikarskih ostvarenja Radula i Dimitrija u crkvi Sv. Trojici u Praskvici*, Glasnik odeljenja umjetnosti knj. 16 (1997), 215-246; Ракић З., *нав. дело*, 33-34 са старијом литературом у нап. 37.
[1114] Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице*, 200-202 сл. 1-2, 4.
[1115] Ракић З., *нав. дело*, 95 и даље.
[1116] Исти, *нав. дело,* 40-41 (са старијом литературом у напоменама), 95-96.

аутор вешто користи, често следујући својим претходницима[1117]. Иста иконографска решења епизода из циклуса св. Јована Претече, преузета са иконе зографа Јована, Радул примењује и на сарајевској житијној икони и на фрескама у Црколезу, где је број епизода повећан само за сцену која илуструје *Јованов погреб*[1118]. Приказујући светитеље на минејним иконама из Старе цркве у Сарајеву, сликар је повремено склон иконографским неправилностима[1119]. Код Радула је, као и код његових претходника, присутна извесна доза наративности приликом сликања одређених Великих празника, попут *Рођења Богородице*[1120]. Иако у мањој мери од свог учитеља, Радул испољава осећај за детаље. Илуструјући сцену *Св. Никола спасава Василија од Сарацена* не пропушта да на столу прикаже детаље свакодневног живота: посуде различите намене и облика, ножеве, виљушке и убрусе. Сликајући св. Луку како иконопише икону Богородице представља сав потребан сликарски прибор: штафелај, кутије за пигменте, четкице и даску са започетим делом[1121]. Стилска анализа потврђује да је Радул од свог учитеља зографа Јована преузео не само неке иконографске предлошке и мотиве, већ и особен технички поступак у начину сликања ликова и осветљавања употребом кратких потеза беле боје на јагодицама, истицању мускулатуре, пластицитета, приказивању архитектуре и неких декоративних елемената[1122]. Физиономије ликова, типолошки сличне оним које слика Јован, Радул додатно наглашава истицањем образа, подочњака и обрва које слика помоћу три паралелене тамне линије, а иза уха додаје по три увојка косе[1123]. Пажљиво приказује грађевине различитих архитектонских форми испред којих је понекад светлије обојен нижи зид. Сликајући пејзаж користи устаљени образац по коме се за илустровање догађаја у екстеријеру као кулисе употребљавају две наспрамно постављене планине[1124]. Радулово сликарство без обзира на брижљив приступ, знање, таленат, обавештеност и пар програмских остварења значајних и у оквирима поствизантијског иконописа на Балкану, заостаје за Јовановим. Његов

[1117] Исти, *нав. дело,* 42-43, 62, 105.
[1118] Исти, *нав. дело,* 68-69.
[1119] Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине*, 151-156.
[1120] Исти, *нав. дело,* 62.
[1121] Ракић З., *Радул,* 96.
[1122] Исти, *нав. дело,* 105-109.
[1123] Исти, *нав. дело,* 101.
[1124] Исти, *нав. дело,* 102-103.

стил и поред бројних квалитета показује недостатке. Релативно сиромашна палета, пренаглашен цртеж, особито лица, истакнуте контуре очију, оштро моделовање и контраст светло-тамног умањују мекоћу израза, што посебно долази у први план када је композиција сасвим поједностављена или када постоји несклад у пропорцијама. Процес „*схематизације и огрубљивања форми*“, уочен на Радуловим зидним сликама око 1673/1674. године, није тако изражен на његовим иконописаним делима[1125].

Све наведено упућује на закључак да је после зографа Јована тешко говорити о значајнијем развоју српског иконописа, због чега би Јована могли сматрати последњим истинским изданком главне развојне линије српских иконописаца, а Андрију Раичевића, Радула и Радуловог наследника Димитрија, најважнијим директним побочним изданцима гране чији је носилац Јован[1126]. Поред Раичевића и Радула, под Јовановим утицајем ради значајан број других иконописаца бочних, удаљенијих развојних линија, разноликог талента и знања, чију активност опажамо око средине и у седмој деценији XVII столећа. Анонимни сликар иконе *св. Саве и св. Симеона Српског* из Лепавине (1647, кат. бр. 228, табла 12 I л), сада у Музеју СПЦ у Загребу, ослања се на Јованово решење двојног портрета двојице родоначелника династије Немањића[1127]. Поједностављује његов предложак, а узане и издужене фигуре и одећу моделује линеарније. Још вештији иконописац чије знање превазилази локалне оквире је аутор иконе *св. Саве и св. Симеона* из манастира Крке (кат. бр. 380, табла 12 I е). У његовој интерпретацији ове теме очигледно је познавање Лонгиновог предлошка[1128]. Утицај зографа Јована изражен је и код сликара једног броја икона из северних области Патријаршије - Ђура и Коморана, насталих око 1660. године, сада у музеју у Сентандреји. Најбољи међу њима је анонимни аутор који је за обервојводу дунавских шајкаша Петра Монастерлију и цркву у Ђуру насликао икону *Богородице Одигитрије* (кат. бр. 303). Динко Давидов у њему препознаје неког од Јованових херцеговачких ученика[1129]. Близак му је и сликар који је за истог

[1125] В.: Петковић, *Српска уметност*, 165-166; Ракић З., *нав. дело,* 100-101, 112-113.
[1126] Одсуство значајнијег развоја примећује и: Ракић З., *Радул*, 120.
[1127] Грујић, *Пакрачка епархија. Историјско-статистички преглед*, 126; Милеуснић, *Византина у црквеном сликарству Славоније*, 22-23 са старијом литературом у нап. 13-15.
[1128] Медаковић Д., *Барок код Срба*, Загреб 1988, 123; Чоловић, *Манастир Крка*, 134.
[1129] Давидов, *Горња Земља*, 13, 30, 82-83.

ктитора и цркву у Коморану иконописао престоне иконе *Христа* и *Богородице Одигитрије* (кат. бр. 301-302). Из Коморана је и једна икона *Силаска Светог Духа на апостоле* (кат. бр. 383) која се не може приписати претходно поменутим мајсторима. Квалитети њеног аутора, чијим изразом доминирају тамне контуре цртежа, тамнозелене сенке инкарната у комбинацији са јарким бојама одеће приказаних личности и обилном употребом позлате, просечни су[1130]. Најслабији међу овим зографима је мајстор иконе *Христа* из Српског Ковина (кат. бр. 381), племенитог колорита тамне гаме и финог моделовања инкарната и драперија, али недовољне вештине у пропорционисању и сликању физиономије Христовог лица[1131]. Међу Јовановим позним савременицима се групи бољих може прикључити његов имењак који је 1663. године за кир Стојана Београђанина насликао икону са постхумним портретом *патријарха Пајсија*, данас похрањену у Националном музеју у Равени. На њој је оставио запис о себи: „*смирени Јован руком*“[1132]. Друга дела овог аутора нису сачувана, а покушај његовог поистовећења са зографом Јованом оспоравају закључци компаративне анализе. Цртеж овог сликара, одличног портретисте, нешто је грубљи, што се посебно види у начину на који, скоро дводимензионално, третира одећу и пропорције. Цртеж и моделовање руку другачији су него код зографа Јована, као и колорит и однос према боји, који је много мање брижљив.

У време када зограф Јован ради иконе у манастиру Пиви и Морачи, у мањим срединама бележимо активност сликара који припадају бочним токовима продукције локалних оквира, намењене сеоској средини. Један од њих је анонимни мајстор који је 1635/1636. године за цркву Светих Теодора у Доњој Битињи по жељи ктитора Алексе и „*свег сабора*“ израдио икону *Вазнесења пророка Илије* (кат. бр. 197) на којој је позлаћени нимб украшен штуко-детаљима[1133]. Између овог дела и једне иконе исте тематике критског мајстора Димитрија, активног у периоду између 1655. и 1680. године могу се уочити

[1130] Медаковић, Давидов, *Сентандреја*, 48 сл. 29; Давидов, *Горња Земља*, 21.
[1131] Давидов, *нав. дело*, 29-30, 81, 84-85.
[1132] Радојчић, *Портрет патријарха Пајсија*, 283-286; Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 356-359; Петковић, *Српска уметност*, 160; Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, 59.
[1133] Предраг Пајкић у тексту о црквама у Сиринићкој жупи доноси два читања овог натписа, најпре као „pomeni gi#raba svoego alehae va sela vaca# z#r#m#a#“ (*Цркве у Сиринићкој жупи*, 355 нап. 25), а потом: „pomeni gi#rabq svoe! aleksa i vassa ... vaca#z#r#m#d#“ (*нав. дело*, 359). Ове иконе везује за „*групу слабијих дечанско-пећких иконописаца*“.

извесне даље стилске реминисценције[1134]. У призренској цркви Св. Георгија „Руновића“ сачувано је неколико икона, међу којима се издваја група дела широко датованих у прву половину XVII века (кат. бр. 264-268). На њима распознајемо руке више аутора значајне вештине, али различитог стилског израза[1135].

Средином и током друге половине XVII столећа бочне линије се и даље гранају, дајући мање или више талентоване изданке. Сликар Никола Клисур далеко од седишта Патријаршије за цркву у Липници ради две иконе *родоначелника династије Немањића* у маниру живописца, посвећујући више пажње целини него детаљима (кат. бр. 292-293)[1136]. Десетак година после Андреје Раичевића је приликом обнове крушедолског иконостаса ангажован један бољи мајстор да иконопише *Недремано око* на надвержу (1653, кат. бр. 295). Вешт је у исликавању асиста златом, посвећен детаљима, али не и моделовању лица и физиономија, па је хладан и оштар у изразу[1137]. Сличан утисак оставља и икона *Богородице са малим Христом* анонима из Бођана (кат. бр. 386). Њен аутор добро влада цртачким знањем, што доприноси експресивности ликова Богомајке и Сина, али општи утисак умањују наглашени линеаризам и недостатак мекоће у моделовању. У сеоским црквама на територији Косова и у Метохији бележимо иконописачку активност неколико радионица и локалних сликара. Један од њих је аноним који је за храм Св. Николе у Гориочу средствима приложника Рашка 1655/1656. године насликао надверје са представом *Христа у гробу, Богородицом и св. Аном* (кат. бр. 297) и икону *св. апостола Петра и Павла* (кат. бр. 298). Необично иконографско решење и рустичан стил на граници занатског поступка овог зографа чине блиским мајсторима са севера Македоније с почетка XVII века, попут аутора из Трнова код Криве Паланке (Апендикс III кат. бр. 13-15). У манастиру Гориоч проналазимо дела најбоље локалне радионице активне у тој

[1134] Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 1, 268 εικ. 142.
[1135] Већина икона из ове збирке није очишћена. У каталогу су само она дела која се и без конзерваторске интервенције могу определити у период између 1557. и 1690. године. За остала дела, која Предраг Пајкић (*Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena*, 282, 284-286 sl. 5) датује у прву половину XVII столећа, а пресликана су слојем млађег сликарства или сасвим потамнела (*св. Петке, Богородице Пелагонитисе, Деизиса, арханђела Михаила* и *св. Јована Богослова*), то у овом тренутку није могуће тврдити.
[1136] Mileusnić, *Византина у црквеном сликарству Славоније*, 23 sa literaturom u nap. 18-19.
[1137] Тимотијевић, *Крушедол књига II*, 25.

области око средине, односно у другој половини XVII века[1138]. Иконе њене продукције одликује изразити линеаризам у цртежу лица и моделовању одеће, те особен третман позадине у горњем делу, на коме су у поентилистичком маниру на цинобер основи кратким потезима четкице изведене тачке светлије нијансе. Прецизнији цртеж, финије моделовање инкарната и брижљивија изведба иконе *св. Николе* (кат. бр. 395) сугеришу да је она дело главног мајстора, док су остварења нешто слабијег сликара иконе *Старозаветне Тројице, Богородице са малим Христом, арханђела Михаила* и *св. Георгија* (кат. бр. 393-394, 396-397). Сличан манир рада имала је и једна локална тајфа сликара која је у истом периоду за цркву Св. Николе у Драјчићима израдила иконе патрона - *мирликијског чудотворца, св. Јована Претече* и *арханђела Михаил*а (кат. бр. 398-400). Поред „поентилистичког" третмана позадине, њихову иконописачку праксу карактерише декорисање нимбова позлаћеним штуко детаљима у виду уплетене лозице. Мотив сличан том проналазимо на једном броју дела Линотопљана прве и друге половине XVII века у Албанији из Народног музеја средњовековне уметности у Корчи, међу којима се посебно издваја икона св. Јована Претече пореклом из цркве Благовести Богородици у селу Виткуку (1685)[1139]. Драјчићки мајстор је бољи сликар од овог Грка јер не испољава несигурност у цртежу и пропорционисању фигуре, а вештије моделује физиономију и сенке на лицу. Сликарима из Гориоча и Драјчића је на територији Метохије близак аноним који је за цркву Св. Николе у селу Кијеву нешто раније насликао икону *св. Георгија на коњу* (кат. бр. 184). Предраг Пајкић је на њој прочитао ктиторски натпис који ово дело датује у 1631/1632. годину[1140]. Будући да је реч о остварењу на коме се први пут појављују иконографски предложак касније примењен код стилски зрелијег мајстора из Гириоча (уп. кат. бр. 397) и декоративна обрада нимба коју срећемо код сликара из Драјчића, година његовог настанка може се сматрати термином пре кога није могла почети продукција радионица из Гориоча и Драјчића.

[1138] Предраг Пајкић је ову групу икона из Гориоча датовао у прву половину XVII столећа. Уп.: Пајкић, *Сеоске цркве у долини Белог Дрима*, 155-157.

[1139] Реч је о иконама св. Георгија на престолу из цркве Св. Николе у селу Бобоштице и Христа Пантократора из Богородичиног манастира у Постенану (1635). *Icons of the Orthodox Comunities of Albania*, кат. бр. 27-28, 38.

[1140] Пајкић, *Сеоске цркве у долини Белог Дрима*, 161-162 (година z# r# m#је омашком разрешена као 1635, уместо као 1631/1632). На фотографијама начињеним пре чишћења иконе (према снимцима Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Приштини инв. бр. 00277, 00277а и Центра за очување наслеђа Косова и Метохије-*Mnemosyna* инв. бр. 16176) овај натпис се не види.

Значајно поједностављен сликарски поступак и рустичнију верзију „тачкасте“ позадине употребљава и аутор икона *Христа* и *св. Јована Претече* из Читлука (кат. бр. 406-407), оквирно датованих у другу половину XVII века, које су у новије време делимично пресликане. Линеаризам цртежа, моделовање инкарната тоновима црне и беле боје и карактеристичан начин сликања деснице у гесту благослова, као на делима из Гориоча и Драјчића, одлике су и једне веома оштећене иконе са допојасном представом *св. Николе* из грачаничке ризнице (кат. бр. 392). Сва наведена дела - из Гориоча, Драјчића, Кијева, Читлука и Грачанице, насликана су на подлози од гипсане препаратуре.

У близини цркава у којима су биле ангажоване поменуте групе сликара могуће је пратити делатност још једне радионице. Она је за храм Св. Николе у Поповљану извела неколико икона (кат. бр. 401-405) које имају особене карактеристике. Физиономијом приказаних ликова доминирају строге, тамне контуре обрва које су скоро спојене и оштрим углом завршене сенке испод очију, носа и усана. Горњи део позадине је на већини дела, осим на *Гостољубљу Аврамовом* (кат. бр. 401), решен тако што је преко тамног слоја боје наношењем светлијих потеза изведен карактеристичан геометријски мотив тзв. „рибље кости“ који иконе ове радионице чини препознатљивим. Тешко је издвојити руке сликара, али су боља остварења иконе на којима су у пуној фигури приказани *св. Петар и Павле* и *св. Козма и Дамјан* (кат. бр. 403-404), док су оне са допојасним представама *Христа* и *св. Петке мученице* (кат. бр. 402, 405) нешто мање успела дела, лошије пропорционисана и грубљег стилског израза. На свим иконама примењен је поступак сликања на платну импрегнираном на даску.

Од осме деценије XVII века до 1690. године приметно је све мање гранање бочних токова српског иконописа, услед чега доминира струја наследника зографа Радула. Сликара блиских кругу око зографа Радула било је више. Један од њих је анонимни мајстор који је заједно са Јованом и Радулом радио у Подврху (табла 22 II а, кат. бр. 316-318). Други су они иконописци чији стил одражава снажан утицај Радуловог стваралаштва - његови именом познати и анонимни ученици, међу којима је најпознатији зограф Димитрије. Високе стилске квалитете показује дело непознатог аутора иконе *Христа на престолу* из Фоче (1688/1689, табла 22 II г, кат. бр. 375), која је у први мах и приписивана Радулу.

Познији датум њеног настанка, забележен у натпису, сугерише да је ипак реч о неком његовом талентованом следбенику[1141]. И сликар једне иконе са допојасном представом *св. Јована Претече* из ризнице Никољца (табла 22 II л, кат. бр. 379), широко датоване у другу половину XVII века, стилски је веома близак Радулу, а особито вешто ради портрет светитеља. Печат Радуловог утицаја носе још две никољачке иконе (табла 22 II в) - *Деизиса са апостолима* (1683, кат. бр. 371) ктитора Вукадина Михаиловића и *св. Луке* у попрсју (кат. бр. 372). Оне су рад анонимног, мање даровитог мајстора чији је уметнички израз рустицизирана интерпретација Радуловог стила[1142]. Деценију пред Велику Сеобу посебно ће обележити појачана активност Димитрија, јединог од најбољих именом познатих ученика зографа Радула.

Даскал Димитрије је родоначелник бококоторске сликарске породице Димитријевића-Рафаиловића, чије ће деловање кроз четири генерације њених чланова, Димитријевих потомака, на изради живописа и иконописа, обележити следећа два столећа[1143]. О зографу Димитрију доста је писано[1144]. Претпоставља се да је рођен око 1660. године, а као место рођења најчешће се помињу Рисан или село Миоска у близини Мораче, иако има и другачијих мишљења[1145]. Његову активност на изради иконописа могуће је пратити од 1680. године до краја друге деценије XVIII века, али ћемо се због хронолошких оквира наше теме задржати

[1141] Икону је објавила Љиљана Којић (Којић, *Икона Христа на престолу*, 273-280; као година настанка се уместо ▯ z# r# ;# z#омашком доноси ▯ z# r# s# z#, а њену атрибуцију зографу Радулу прихватио је један број аутора (Станић, *Иконостас Црне реке*, 248; Петровић, *Прилог питању односа сликара Радула и бококоторске сликарске школе*, 159). Новија истраживања су потврдила да је реч о талентованом Радуловом ученику. Петковић, *Српска уметност*, 186; Ракић З., *Радул*, 33-34 нап. 39, 128-129.

[1142] Ракић З., *нав. дело*, 129. Ракић овој групи дела прикључује и никољачке иконе *св. Николе са св. Савом и св. Симеоном* и *св. Арсенија Српског* из приватне колекције. Како оне нису публиковане и прецизно датоване, нисмо били у могућности да их укључимо у расправни део и каталог овог рада.

[1143] Сликарску породицу Рафаиловића-Димитријевића чиниле су четири генерације уметника потеклих од даскала Димитрија: његови синови Гаврило, Данило, Ђорђе и Рафаило, који по оцу носе презиме Димитријевић, и Рафаилови синови Петар, Василије и Никола - Рафаиловићи, Василијеви синови Георгије и Христифор, те Христифорови наследници, Иво и Јово. Списак најважније литературе из обимног корпуса доноси: Ракић З., *нав. дело*, 122 нап. 1. В. и: Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 46-63.

[1144] Томић Г., Каталог *Бококоторска иконописна школа XVII-XIX век*, Београд 1957; Мијовић, *Бококоторска сликарска школа*; Милошевић Д., Каталог *Иконе. Бококоторска иконописна школа у Народном музеју*, Београд 1971; Вујичић, *Иконописна дјела Димитрија даскала у Рисну*, 213-220; Медаковић Д., *Српска уметност у XVIII веку*, Београд 1980, 67-71; Раичевић, *Сликарство Црне Горе*, 133-137; Ракић З., *нав. дело*, 122-130; Кријешторац, *Бококоторски иконописци*.

[1145] Уп.: Mijović P., *Enciklopedija likovnih umjetnosti II*, Zagreb 1964, 49; Vujičić R., *Studije iz crnogorske istorije umjetnosti*, Cetinje 1999, 182; Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 25.

само на продукцији до 1690. године. Прецизних података о сликарским почецима даскала Димитрија нема, али се с правом претпоставља да су везани за учење од Радула и заједнички рад са њим. Димитрија први пут срећемо као Радуловог сарадника на осликавању цркве Св. Тројице у Прасквици (1680). Имајући у виду да је овај фреско-ансамбл тешко оштећен, можемо се само ослонити на податак из старије литературе да је Димитрије радио представе у доњој зони[1146]. Исте године он прихвата поруџбину да за цркву Св. Петра и Павла у Рисну самостално наслика четири иконе великих димензија (табла 22 III а, кат. бр. 363-366), што су му свакако морали дозвољавати знање и искуство стечени уз Радула. Слично њему формулише и свој потпис на икони Богородице на трону: „*рука Димитрија*“. На основу тога могуће је претпоставити да је у време добијања овог посла Димитрије већ достигао животну и занатску зрелост довољну да заслужи статус поштованог сликара коме се могу поверити послови већег обима. Наручиоци икона из Рисна били су угледни грађани ове средине - Стијепо Миситић, Саво Шћепанов и Мато Вујов. Поред за ову епоху уобичајених тема *Деизиса* и *Богородице са малим Христом на престолу и арханђелима*, Димитрије на иконама из Рисна слика двојне представе *св. Николе и св. Георгија* са сажетим Деизисом у врху сликаног поља и *св. Јована Претече и св. Саве Српског*. Ктиторски натписи откривају меморијални карактер ових дела, наручених у спомен упокојених родитеља двојице, и сина једног од ктитора[1147]. Поређење представе Христа на престолу са Димитријевог *Деизиса* и иконе *Христа на престолу* анонима из Фоче јасно потврђује угледање на исти, Радулов предложак. Цртеж рисанских икона *св. Николе и св. Георгија,* односно *св. Јована Крститеља и св. Саве Српског*, позна су реминисценција на Јованова иконографска решења, што је посебно очигледно у начину приказивања св. Георгија и св. Саве. У Димитријевој интрепретацији се осећа извесан несклад у пропорционисању фигура и њиховом кадрирању у задати простор сликаног поља. Он испољава несигурност у цртежу и моделовању одеће чији су набори понекад невешто изведени, као на фигури Христа из Деизиса, односно неприродно равни, попут полиставрионa св. Саве.

[1146] Ракић З., *Радул*, 123 са литературом у нап. 2.
[1147] Вујачић, *Иконописна дјела Димитрија даскала у Рисну*, 213-216; Кријешторац, *нав. дело*, 6, 15, кат. бр. 1-4, сл. 1-4; Ракић З., *Сликар Димитрије*, 214; Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице*, 206 нап. 25.

Следећи период Димитријеве иконописачке активности везан је за област око Пљеваља, али њен временски оквир није могуће прецизно одредити. У манастиру Дубочица су на иконостасу сачувани једно Димитријево надверје са представом *Недреманог ока* и *Деизисни чин* (табла 22 III б, кат. бр. 367-368), за које се претпоставља да су настали између 1682. и 1690. године[1148]. У ризници Св. Тројице код Пљеваља је једна икона са допојасном представом *св. Николе* (табла 22 III в, кат. бр. 369) приписана овом сликару[1149]. Године 1688/1689. зограф Димитрије је по жељи ктитора јеромонаха Михаила и Даба Николића из Мркоњића за иконостас цркве Св. Луке у Котору иконописао надверја бочних пролаза у олтарски простор (табла 22 III г, кат. бр. 373-374)[1150]. Иконостас који је 1690/1691. године израдио за цркву Св. Георгија у Шишићима овом приликом неће бити анализиран јер излази из хронолошких оквира задатих нашом темом[1151].

На раним делима даскала Димитрија насталим у техници иконописа до 1690. године очитава се снажан утицај зографа Радула. Већ је било речи о његовој икони *св. Луке који слика Богородицу* из Збирке Секулић (табла 22 III ђ, кат. бр. 378), прикљученој Димитријевом опусу крајем деведесетих година XX века[1152]. Израђена је по жељи свештеника попа Мике (или Михаила), а за предложак је имала централно поље Радулове житијне иконе овог апостола[1153]. Својевремено је и Димитријева икона, као и Радулова, приписивана Авесалому Вујичићу[1154]. Угледање на прототип из Мораче сугерише да је Димитрије извесно време боравио у овом манастиру, за који ће 1713. године са сином Гаврилом насликати икону *Успења Богородице*[1155]. Опрезно је изнета претпоставка да би се и једна икона *Усековања главе св. Јована Крститеља* (табла 22 III д, кат. бр. 377), најпре

[1148] Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 41-45; Живковић, *Иконе сликара Димитрија у Дубочици код Пљеваља*, 167-175 сл. 3-5, 7.
[1149] Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[1], 114; Ракић З., *Радул*, 129; Живковић, *нав. дело*, 186-188 сл. 19.
[1150] Мијовић, *Бококоторска сликарска школа*, 75; Кривокапић, *Историја икона и иконостаса у цркви Светог Луке у Котору*, 217 нап. 25; Кријешторац, *нав. дело*, 16 кат. бр. 5-6; Ракић З., *Сликар Димитрије*, 214 нап. 8 (са старијом литературом); Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице*, 214 нап. 79, сл. 17.
[1151] Раичевић, *Сликарство Црне Горе*, 135, 168.
[1152] Ракић З., *Радул*, 125 нап. 13.
[1153] В. стр. 108-109 овог рада.
[1154] Бајић-Филиповић, *Збирка Секулић*, 31; Tatić-Đurić, *Poznate ikone od XII do XVIII veka*, br. 51; Ракић З., *Сликар Димитрије*, 225-226.
[1155] Петковић, *Морача*, 112; Ракић, *нав. дело*, 232-233.

приписивана Радулу[1156], касније датована у осамдесете или деведесете године XVII века, могла прикључити Димитријевом морачком опусу. Разлози за то леже у чињеници да племе Ровчана слави св. Луку, а племе Пјешиваца Усековање главе св. Јована Претече[1157]. У прилог атрибуцији зографу Димитрију иде и сличаност коју иконографски елементи овог дела показују са Радуловим предлошцима Усековања са житијне иконе св. Јована Претече и представом из фреско-циклуса овог светитеља у Црколезу[1158]. Иако се инспирише Радуловим стваралаштвом, природа Димитријевог стилског усмерења је манирстичка и њени ће недостаци снажно бити испољени већ у другој генерацији Димитријевих потомака, који се у потрази за новинама све више ослањају на руске и критске иконе као узоре[1159]. Цртеж зографа Димитрија је грубљи и непрецизнији у односу на Радулов, колорит показује недовољну вештину сликара да постигне комплементарно сазвучје тонова, али су наглашена мускулатура и особен начин сликања обрва помоћу три линије манир преузет од Радула.

Кругу сликара блиских зографима Радулу и Димитрију може се прикључити и аутор једног оштећеног *Деизиса* из Збирке Секулић (кат. бр. 370), на коме је забележена година 1682-1683[1160]. Друга икона из ове збирке, на којој је приказан *св. Никола са житијем*, није узета у разматрање јер највероватније представља рад неког од бококоторских сликара с почетка XVIII века[1161]. Сличних димензија, иконографског решења и стила је и једна *житијна икона св. Николе* из Народног Музеја у Београду (инв.бр. 4194) на којој су присутни исти особени детаљи попут облака у којима су попрсја Христа и Богородице, што би упућивало на могућност да су оба дела рад истог мајстора или исте сликарске радионице[1162].

Од шесте до краја девете деценије XVII века се у Метохији може уочити значајно опадање квалитета продукције изданака бочних развојних линија

[1156] Петровић, *Икона Усековање главе Јована Крститеља из Народног Музеја*, 59-64.
[1157] Ракић З., *нав. дело*, 225.
[1158] Шире код: Ракић З., *нав. дело*, 231-232; Исти, *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, 27, 38, сл. 14, 23.
[1159] В.: Петровић, *Прилог питању односа сликара Радула и бококоторске сликарске школе*, 155-164.
[1160] Бајић-Филиповић, *нав. дело*, 32, бр. 6.
[1161] Иста, *нав. дело*, 30, бр, 3, табла III.
[1162] Иста, *нав. дело* 33 бр. 8; Ракић З., *Радул*, 124. Димензије иконе из Збирке Секулић су 65 x 48 x 2 cm, а оне из Народног Музеја 73.5 x 48.5 x 2.5 cm.

локалних иконописаца-занатлија. Коректан сликарски поступак одликује сликара литијске иконе *Богородице са малим Христом* из пећке ризнице (кат. бр. 389) и аутора дела исте тематике из Чабића (кат. бр. 390), а сличност примењених иконографских предложака упућује на мајсторе блиске оријентације. У ауторе скромних могућности убрајају се мајстор оштећене иконе *св. Николе* (кат. бр. 408) рађене на платну, која се налазила у цркви Св. Петке у Дрснику код Клине, и сликар веома оштећеног дела са приказом неке *Христолошке теме* из цркве Св. Николе у Кијеву (кат. бр. 413), чији се стил граничи са наивним сликарством. Наивном сликарству близак је и аутор иконе *св. Стефана Дечанског* из Чабића (кат. бр. 391). Група мање талентованих мајстора је за цркву Св. Јована Претече у Црколезу насликала неколико дела (кат. бр. 409-412) чији несигурно изведен цртеж успева да испоштује обавезне канонске форме, али понекад деградира сводећи физиономије ликова на скоро карикатурални израз. То је посебно уочљиво на иконама *св. Симеона (Српског?) и св. Јована Претече* (кат. бр. 411) и *св. Ахилија* (кат. бр. 412), које су најслабија остварења поменуте скупине, при чему иконографија св. Ахилија не одговара архијереју, већ апостолу. Шаке светитеља предимензиониране су у односу на тело, а иконописачки поступак наликује обојеном цртежу[1163]. Народном стваралаштву сасвим је блиска икона *Вазнесења св. Илије* из Св. Тројице код Пљеваља (кат. бр. 376), датована у осму или девету деценију XVII столећа[1164].

Деклинација квалитета главне и бочних развојних линија српског иконописа обновљене Пећке патријаршије непосредно пред Велику Сеобу наговештава бурне историјске догађаје који ће означити смирај једне епохе и почетак продора барокног концепта слике[1165].

[1163] Сличне одлике стила срећемо и на једној икони *св. апостола Павла* из ризнице Дечана, коју Мирјана Шакота сматра делом друге половине XV века. Различити аутори ово дело датују од XV до XVII века. В.: Шакота, *Дечанска ризница*, 105 са старијом литературом.
[1164] Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[1], 107 сл. 41.
[1165] Татић-Ђурић, *Једна нова тема словенског барока*, 487.

5. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Једно од важних питања када је реч о српском иконопису у доба обновљене Пећке патријаршије је *ко су патрони који подржавају развојне линије* - главну, која ће изнедрити ствараоце попут Лонгина и Јована, и бочне, чије је гранање значајно веће, па има и много више иконописаца? Праћење продукције најбољих стваралаца води нас закључку да је њихова активност уско повезана са потпором највиших црквених кругова Пећке патријаршије: патријараха, митрополита, епископа, игумана, угледних јеромонаха и монаха. То је слој наручилаца и ктитора који српским сликарима обезбеђује најпрестижније иконописачке послове везане за рад у важним манастирским центрима. Они су покретачи обнове уметничког живота и усмеравају токове фрескописа и иконописа утичући на програм. Неки од митрополита и патријараха су личности особито широких интересовања и продубљених уметничких афинитета, спремне да се на обнови црквеног живота, у чијој је функцији уметност била, ангажују као дуборезбари, можда попут митрополита Антонија Соколовића[1166], или поклоници књиге, писци и књиговесци, попут патријарха Пајсија[1167].

Ктиторски натписи на делима српског иконописа насталим између 1557. и 1690. године не пружају пуно података о односу сликара, патрона и ктитора. Да је припадност кругу мајстора блиских седишту Патријаршије имала велики значај потврђује и то што Лонгин потписујући се на једном од својих ранијих дела, икони Христа из Велике Хоче, истиче свој статус - „*Лонгин монах и зограф од Пећи*“ (табела 73). То није била уобичајена пракса, јер сликари сасвим ретко на иконама бележе своју везаност за одређени центар. Имена пећких патријараха,

[1166] Теза да је митрополит и патријарх Антоније Соколовић био уметник појавила се педесетих година XX века, али у литератури није у потпуности прихваћена. Приписује му се комплетно ауторство грачаничких (1564) и пећких (1557-1570) двери, као и дуборез једних дечанских двери (Апендикс II, кат. бр. 1, 2, 10). Љубинковић Р., *Мајстори српског сликарства*, 194; Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*, 92-94, табла XL-XLIII; Татић-Ђурић, *Херцеговачки митрополит и патријарх српски Антоније као ктитор фресака и икона*, 195-204; Петровић, *Дионисијеве царске двери*, 163-182; Исти, *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице - непозната дела зографа Лонгина*, 375-379. Исто је и са претпоставком о његовом учешћу у изради живописа Бање код Прибоја у својству сликара (Петровић, *Фреска чудо и мартириј свете Еуфимије*, 419-420, 427 са литературом у нап. 13-17, 45). В.: Пејић *Свети Никола Дабарски*, 179-182 нап. 296, 298-299. Сретен Петковић (*Зидно сликарство*, 127) у личности зографа који је радио фреске из циклуса Часног крста у припрати види уметника „придошлицу“.

[1167] Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*. В. и: Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 129-139.

митрополита, игумана обитељи и угледних јеромонаха се у ктиторским натписима по правилу наводе на почетку текста. Лонгин на иконама из Велике Хоче два пута бележи да су настале у време пећког патријарха господина Герасима, помињући на икони Христа и призренског митрополита Михаила и „*труд и откуп*“ ктитора јеромонаха Георгија из Дечана[1168]. Поп Страхиња из Будимља на икони арханђела Михаила са сценама анђеоских јављања бележи да то дело манастиру Морачи „*патријарх Јован приложи, Бог да прости*“ (кат. бр. 124). Зограф Јован у ктиторским натписима (табела 74) на престоним иконама у Пиви и Морачи брижљиво исписује имена свих заслужних клирика, а показује и завидну упућеност у поредак и актуелне догађаје у овим манастирима. Он у ктиторском натпису испод иконе св. Георгија у Пиви поред патријарха Пајсија помиње кир Василија, старог и новог игумана Пиве, еклисијарха кир Герасима, настојатеља, монахе, војводу Николу и извесног кнеза. У ктиторском натпису на морачкој икони св. Симеона и св. Саве са житијем Јован брижљиво извештава да је то дело настало по жељи игумана кир Луке, да је настојатељ и ктитор подухвата био кир Јефрем јеромонах из села Лепенца у време патријарха Пајсија и митрополита Колашиновића, еклисијарха кир Никифора и кир Силвестра. Не пропушта да помене да је исте године на „Поповој њиви“ подигнута келија. Зограф Андреја Раичевић је за београдског митрополита Илариона 1644. године насликао икону са допојасном представом св. Јована Претече (табела 75). Зограф Радул је за пећког патријарха Максима „trUdomq i mazdo}“ његовог сестрића Висариона 1673/1674. године израдио житијну икону св. Козме и Дамјана. Три године касније је за меморију патријарха Максима, пећку цркву Св. Николе, насликао и икону Богородице Умиљенија (табела 76). По жељи патријарховог спахије Радосава из Беле Радул је нешто раније (1670/1671) за манастир Морачу у време игумана Исаије јеромонаха иконописао и житијну икону св. Георгија. Икону Христа на престолу из Фоче (1689) су од непознатог аутора наручили протопоп Иваниш и јеромонах кир Никифор. Податак да су скоро сви пећки патријарси били покровитељи великих градитељских и сликарских остварења потврђује да је уметничка обнова Патријаршије вођена из самог врха духовне власти, али да је у

[1168] Још увек није сасвим јасно какву је улогу у настанку икона из Велике Хоче имао други дечански јеромонах, Венијамин, чије је име забележено на икони св. Николе.

исто време ктиторска делатност прожела све слојеве српског друштва[1169]. Ангажујући само најбоље уметнике своје епохе, клир је поставио високе критеријуме и пред друге српске ктиторе свог времена, подижући ниво квалитета укупне уметничке продукције[1170].

Од краја XVI века се у улози наручилаца икона водећих сликара главне и бочних развојних линија српског иконописа појављују личности српског друштва из редова лаика, међу којима има припадника друштвених слојева вишег сталежа, укључујући и жене. У натписима ретко се наводе занимања и статус ктитора, а посредно се може закључити да је највише богатих трговаца и занатлија значајног положаја и угледа, а има и клирика из редова лаика, док се у сеоској средини као ктитори појављују истакнутији појединци и народ[1171]. Андреица и Матеја, трговци из Призрена, наручиоци су иконостасног крста из Дечана. Господар Симон и Степан ктитори су икона зографа Јована из Никоље, а Пејо Божовић, Радоња Илић, Манда и Цветко Томашевић, Илија Јовановић и Анђелија наручиоци икона зографа Јована и Андреје Раичевића из Челебића и Старе сарајевске цркве. Миладин Живовић из села Ракоња ктитор је иконе св. Николе из Никоље зографа Радула. „*Маздом и трудом*“ бојара Продана „*огради се и пописа*“ Радулова житијна икона св. Николе из Подврха, а Продан Станисалић, крај чијег се имена не наводи да је бојар, ктитор је Радулове иконе Неверовања Томиног из Мораче. Припадници угледне сарајевске породице Хумковића - Милинко сапунџија, хаџи Сава, хаџи Вуковој, као и Гаврa, Драшко и Јова наручиоци су Радулових икона за Стару православну цркву у Сарајеву. Кујунџија Лаза је ктитор Радулове никољачке иконе Лазаревог Васкрсења, Мина Радивојевић Радулове минејне иконе из Никоље, а Вукадин Михаиловић иконе Деизиса са апостолима анонима из Никоље. Извесни „полатар“ Доротеј, највероватније високи чиновник на патријарховом двору, ктитор је пећке иконе Опела св. Саве/Светих Макавеја непознатог аутора, а Недељко ктитор једне житијне иконе св. Николе из Грачанице (кат. бр. 288). Угледни обервојвода дунавских шајкаша Петар

[1169] Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 129-139; *Историја српског народа*, 77, 100-101; Петковић, *Српска уметност*, 84; Шупут, *Српска архитектура*, 40. Институција ктиторства не само што је опстала, већ се проширила до најудаљенијих крајева. Petkovi}, *Art and patronage*, 413-414.

[1170] Петковић, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори*, 135.

[1171] О појави ктитора из нових слојева друштва: Петковић, *Манастир Пећка патријаршија и његове спахије*, 353-359; *Историја српског народа*, 65-66, 77; Петковић, *Српска уметност*, 60, 121.

Монастерлија наручилац је неколико икона из Коморана и Ђура, а Вук Радојевић и Аћим Петрић наручиоци Деизисног чина даскала Димитрија.

У мањим сеоским срединама у којима раде иконописци-занатлије бочних развојних линија, осредњег талента и ограничених могућности, у својству ктитора се појављују истакнути локални појединци, укључујући и свештенике. Често је реч о групи ктитора која поручује једно дело, а понекад и цело село прилозима помаже да иконописачки послови буду приведени крају[1172]. Ови ктитори најчешће финансирају израду престоних икона и делова иконостаса, као што је то случај у цркви Св. Николе у Драјчићима, где се у ктиторском натпису на Деизисном чину помињу „*Марко, Степан и село Трајчик*“ (кат. бр. 65), односно у цркви Св. Николе у Кијеву, где се на икони Богородичиног Успења (кат. бр. 100) наводе имена презвитера Николе и приложника Угрила, Николе и Јована[1173]. Коста Јанковић из села Дравода је 1574. године поручио једну икону св. Георгија са житијем (кат. бр. 25). Недо, Стојко, Рајко и Стојан 1601. године манастиру Св. Николе Шишевског прилажу икону Богородице са малим Христом (кат. бр. 131). Стојан је ктитор иконе Богородице на престолу са малим Христом и пророцима из Ђураковца (кат. бр. 181). Радивоје из Гостиља откупио је иконе Деизиса са апостолима из Благовештења Кабларског (кат. бр. 189). Деспина и Стојко ктитори су иконе Богородице на престолу из дечанске ризнице (кат. бр. 255), а Вукосава и Милоје наручиоци престоних икона из Дубочице (кат. бр. 280-281). На једној икони Вазнесења св. Илије из Доње Битиње (кат. бр. 197), насталој 1635/1636. године, као ктитори су именовани Алекса и „*сав сабор*“, а на икони св. Георгија на коњу из Кијева (кат. бр. 213) се уз 1631/1632. годину наводе имена двојице приложника, од којих је читљиво само име Угљеше. Истакнути сеоски појединац највероватније је био и Рашко, чије је име забележено на надвержу из Гориоча (кат. бр. 297). Испред имена ктитора често стоји реч „*писа“/„саписа*“, коју не треба поистоветити са значењем „*наслика*“, већ „*израду иконе поручи и плати*“.

У неким ктиторским натписима посебно се напомиње да су иконе дар у спомен преминулих родитеља или зарад задобијања мира, здравља и напретка.

[1172] О овој категорији ктитора као наручиоцима живописа: Petković, *Art and patronage,* 403 и даље. За нешто ранији период в.: Kalopissi-Verti S., *Church fondations by entire Vilages (13th-16th c.). A short note,* ЗРВИ XLIV (Београд 2007), 333-340.
[1173] Пајкић, *Сеоске цркве у долини Белог Дрима,* 161.

Монах Атанасије је манастиру Подврх поклонио царске двери са жељом „*Бог да га помене у царству небеском*“ (кат. бр. 117). Извесни Вуксан је од зографа Георгија Митрофановића за иконостас Мораче поручио престону икону Богородице „*за своју душу, Бог да га прости“* (кат. бр. 163). Јеромонах Авесалом Вујичић желео је да зограф Радул наслика житијну икону св. Луке (1672/1673) у спомен на оца Вујицу и мајку Мару („*за душу Бог да их прости*“). Исто је и са иконама (1680/1681) које су од зографа Димитрија за цркву Св. Петра и Павла у Рисну наручили Стијепо Лучин Миситић, Саво Шћепанов и Мато Вујов („*себи и родитељима својим за вечни спомен Бог да прости*“, „*свом љубљеном сину за покој душе, помен и напредак*“), односно надвержима зографа Димитрија из цркве Св. Луке у Котору (1688/1689) која су поклон Даба Николића из племена Мркојевића и јеромонаха Мисаила („*родитељима за душу, а себи за премирни живот и здравље и добри напредак и последак*“, „*родитељима за душу и за вечни помен, Бог да их прости*“). На надверју из цркве Св. Николе у Кијеву (кат. бр. 94) ктиторски натпис не садржи ни годину ни имена наручилаца, већ има молитвени тон: „*Сада и увек спаси Господе свакога и не погуби нас до краја (времена)*“. Кир Стојан Београђанин у спомен на патријарха Пајсија 1663. године од непознатог анонима, доброг мајстора, поручује икону са ликом тада већ упокојеног архипастира (кат. бр. 312). Тај податак ово дело сврстава у ред самосталних посмртних портрета историјских личности, једини те врсте у српском иконопису овог раздобља (табела 67)[1174].

Ктиторских портрета је у српском иконопису из времена обновљене Пећке патријаршије изненађујуће мало (табела 68). Њихов број значајно је скроминији од броја ктиторских портрета у зидном сликарству[1175]. На пар сачуваних

[1174] У литератури је било покушаја да се ова икона протумачи као показатељ успостављања Пајсијевог култа у Пећи. Павловић, *Култови лица*, 244.

[1175] Из разматрања је изузета једна икона *Богородице и св. Николе* из Народног музеја у Београду (инв. бр. 2105, 43.2 x 39.5 cm) сигнирана српскословенским језиком на којој је представа ктитора у одећи западњачког стила који клечи, јер је највероватније дело неке од дубровачких радионица. В.: *Le vie mediterranee dell' icona cristiana,* 70, сл. 15. Исто је и са крушедолском иконом *Богородице на престолу са малим Христом и пророцима* (79.5 x 59 x 2 cm) из Музеја СПЦ на којој је ктиторски портрет игумана Јоакима у проскинези, стилски блиској итало-критским делима. Датована је у средину XVI столећа, пре обнове Пећке патријаршије. Текстови на свицима пророка исписани грчким, а ктиторски натпис српскословенским језиком. Мирковић Л., *Старине фрушкогорских манастира*, Београд 1931, 32-34, табла XXXV; Кашанин, *Српска уметност у Војводини до Велике Сеобе*, 448, сл. 10; Ђурић, *Иконе,* 109-110; Радовановић, *Јединство небеске и земаљске цркве*, 59. Мирослав Тимотијевић (Тимотијевић, *Крушедол књига II,* 173, 175, 177 т. 42) такође указује на то да је крушедолска икона рад грчког мајстора. Стил њеног аутора близак је

иконописаних примера приказани су само клирици, дечански јеромонах Георгије и новобрдски митрополит Виктор[1176]. Њихови ликови на иконама потврђују да су у есхатолошку димензију иконе у српском иконопису између 1557. и 1690. године ступали једино одабрани чланови литургијске заједнице „*као живе иконе, живога Христа*“[1177]. Јеромонах Георгије је на Лонгиновој икони св. Николе из Велике Хоче (1576-1577, кат. бр. 28) насликан како клечи, а у рукама има развијени свитак са текстом своје молитве мирликијском чудотворцу („*Теби оче Николаје свако приступа и моли помоћ. Тако и ја грешни принесох и поклоних Теби са Богом и храму Твом овом ове три иконе саборне Христа и Богородице и Тебе оче свети*“)[1178]. Новобрдски митрополит Виктор је на грачаничкој житијној икони св. Февроније (1607-1608, кат. бр. 136) насликан у проскинези, а пред њим је развијени свитак на коме је такође текст молитве, тек делимично читљив („ ... *Прими ово приношеније ... раб ништи <од свих> најмањи*“). Одабир проскинезе за приказ ктитора дародаваца икона није неуобичајен, јер је то став коришћен у Римском царству, потом и у Византији, за исказивање дубоког поштовања према узвишеним вредностима светиња - Богу, владару, светим личностима и култним предметима[1179]. И критски и руски иконописци на сличан начин представљају ктиторе, који углавном клече[1180]. Док је представа јеромонаха Георгија на икони

изразу критског мајстора Неофита Стрелице (1536-1573), посебно када се упореди начин на који сликају портрете ктитора. Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 399 εικ. 302.

[1176] О представљању живих људи на иконама расправљано је на Стоглавом сабору и том приликом је одлучено да је то прихватљиво. Острогорски, *О веровањима и схватањима Византинаца*, 191.

[1177] Ђурић Ж., *Иконографија и света Литургија*, Иконографске студије 1 (Београд 2007), 40.

[1178] Поклоњење је у директној вези са иконама. Св. Јован Дамаскин и св. Теодор Студит пишу о различитим начинима поклоњења Богу и иконама. Дамаскин значај икона изједначава са значајем канонских текстова, следећи богословску мисао св. Василија Великог да слика има значење изговорене речи. *Енциклопедија православља II*, 749; Татић-Ђурић, *Тројеручица Светога Саве*, 575 нап. 62; Поповић Р., *Седми Васељенски сабор - његов одјек у црквеној уметности*, 82-85, 172.

[1179] Cutler A., *Proskynesis and Anastasis,* in: *Transfigurations, studies in dynamics of Byzantine iconography*, Pensylvania State University Press 1975, 53-110; Поповић Д., *Представа владара над „царским вратима“ цркве Светих арханђела код Призрена*, Саопштења XXVI (Београд 1994), 25-35; Putzko V., *Das Motiv der „Proskynesis“ in der russischen Ikonenmalerei*, in: Festschrift Konrad Onasch (Stimme der Ortodoxie), Berlin 1996, 30-32; Војводић, *О живопису Беле цркве Каранске и савременом сликарству Рашке*, 144; Исти, *„Обавијен земаљском сликом“. О представама византијских и српских средњовековних владара у проскинези*, Црквене студије год. IV бр. 4 (Ниш 2007), 379-401. Важна запажања о представама ктитора на иконама доноси: Радовановић, *Јединство небеске и земаљске цркве*, 47-66.

[1180] Talbot-Rice, *нав. дело*, 110, 118, 124, fig. 11, 21, 24; Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830), Τόμος 2,* 399 εικ. 302; Исти, *Εικόνες της Πάτμου. Ζητήματα βυζαντινής καί μεταβυζαντινής ζωγραφικής*, εικ. 82, 119 (ΠΙΝ 167), 120 (ΠΙΝ 59), Pl. 6 No 8. За сличне руске примере до средине XVI века и тему проскинезе в.: Преображенский, *Иконография надгробной композиции*

из Велике Хоче измештена на оквир, што је честа пракса и у позновизантијском иконопису, ктиторски портрет митрополита Виктора на делу из Грачанице налази се уз доњу ивицу централног поља, у непосредној близини св. Февроније, што је један од малобројних примера таквог позиционирања ктитора на житијним иконама у поствизантијском иконопису[1181]. У оба случаја приказане личности су испод трона светитеља, у близини супедиона, што је једина зона доступна смртним људима[1182].

Жене се у обновљеној Пећкој патријаршији средином и у другој половини XVII века појављују и самостално у улози наручилаца, а има примера да финансирају израду читавих иконостаса, попут Деспине Пејчинове из Ћићића у Подврху (1664/1665). Њихових представа у својству ктиторки на српским иконама нема, иако на критским и кипарским иконама тог времена срећемо ктиторске портрете жена, често у пару са супругом, понекад и дететом[1183]. Једина представа припадника турске власти у српском иконопису овог раздобља је фигура џелата-јањичара у сцени Каменовања св. архиђакона Стефана[1184].

Највећи број дела српских иконописаца главне и бочних развојних линија имао је иконостасну намену, што потврђује да је српски иконопис окренут примарној, богослужбеној и молитвеној функцији иконе, која живи у контексту Литургије[1185]. Поред дела намењених иконостасима, српски сликари обновљене

на южном фасаде Собора Рождества Богородицы Ферапонтова монастыря, 190-204; Исти, *Традиций ктиторской иконографии в убранстве Благовещенского Собора,* 43-66; Исти, *Ктиторские портретьи средновековной Руси XI-начало XVI века*, Москва 2010.

[1181] Patterson Ševčenko, *The Vita Icon and the Painter as Hagiographer*, 158; Weyl Carr, *Donors in the Frames of Icons: Living in the Borders of Byzantine Art*, 189-198. О иконама као вотивним даровима са представама ктитора: Nordhagen P. J., *Icons Designed for the Display of Sumptuous Votive Gifts*, DOP 41 (Washington 1987), 453-460.

[1182] Преображенский, *„Подножие ног Его". О вотивных надписях на русских иконах Спаса на престоле XIV века*, 32 и даље.

[1183] В.: Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου*, 119, 120, 129, ΠΙΝ. 59, 167. О правилима којима је у Византији био уређен боравак жена у светом простору в.: Taft R., *Women at Church in Byzantium: Where, When - and Why?*, DOP vol. 52 (Washington 1998), 27-87.

[1184] О представама Турака у поствизантијском сликарству у Македонији: Серафимова, *Османлијски социо-историјски рефлексии: претстави на Турци во поствизантиското сликарство во Македонија*, Патримониум.мк година IV бр. 9 (Скопје 2011), 203-212. Уп. и: Akrabova-Jandova, *Reflet de l'Orient musulman dans la peinture des icônes post-byzantines en Bulgarie,* Actes du XIVe Congres international des ètudes byzantines III, Bucarest 1976, 263-267.

[1185] О функцији икона у литургији код: Petterson Ševčenko N., *Icons in the Liturgy*, DOP 45 (Washington 1991), 45-57; Coomler D., *The Icon Handbook: A Guide to Understanding Icons and the Liturgy, Symbols and Practices of the Russian Orthodox Church.* Springfield: Templegate Publishers, 1995. Све остале функције иконе - дидактичка, созерцатељна (*старослов.* зрѣти - видети, спознати) и посредничка, секундарне су. Татић-Ђурић, *Икона*, 749; Татић-Ђурић, *Икона Богородице*

Пећке патријаршије израђивали су и хоросне, проскинитарне, минејне, целивајуће и литијске иконе, једнострано или са обе стране насликана остварења, као и житијне иконе[1186]. Највише је само са једне стране иконописаних дела, али има и икона чије су обе стране насликане, као и триптиха, попут примера из Ораховице (кат. бр. 84) и Дрсника (кат. бр. 273). Међу *хоросним* иконама иконописаним са обе стране, које су се помоћу алке качиле на полијелеј (хорос), квалитетом изведбе посебно се издвајају Лонгинова остварења из Пиве (кат. бр. 18-24)[1187]. Релативно малобројне *проскинитарне* иконе имају посебно место у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије[1188]. Судећи по жлебовима са доње стране даске проскинитарну функцију је имала једна двострана пећка икона са темом „*Не ридај мене Мати*“ (кат. бр. 82), која је заједно са плаштаницом вероватно изношена на Велики Петак[1189]. Погледима верних у проскинитару биле су изложене и Јованова икона из Мораче на чијем је наличју Успење Богородице (кат. бр. 223) и две Богородичине иконе из Српског Ковина и Бођана (кат. бр. 382, 386) које су у XVIII веку добиле епитет чудотворних и посебне тронове[1190]. Међу проскинитарним иконама има и житијних икона великих димензија које су имале јавну функцију[1191]. Посебно репрезентативни примери те врсте су Лонгинова икона св. Стефана Дечанског са житијем (кат. бр. 32)[1192] и Јованова икона св.

Тројеручице, 763-764; *Историја иконописа*, 26. В. и: Поповић Ј., *Гносеологија св. Исаака Сирина*, у: *Пут богопознања*, Манастир Ћелије, Београд 1987, 107-139 (посебно поглавље *Тајна сазнања)*; Поповић Р., *Седми Васељенски сабор - његов одјек у црквеној уметности*, 127.

[1186] На основу извештаја из XVIII века знамо да су визитатори иконе проналазили у олтарима, капелама, али и трпезаријама, монашким ћелијама и припратама цркава. Стошић, *Српска уметност 1690-1740*, 139.

[1187] О хоросу, који је симболичан носилац божанске светлости, код: Петковић, *Српска уметност*, 95-96; Тодоровић Д., *Полијелеј*, у: *Енциклопедија православља III*, 1508-1510; Атлагић М., *Дечански полијелеј*, у: Баштина 22 (Приштина 2007), 245-250.

[1188] Проскинитарне иконе стајале су на посебним, украшеним постољима и(ли) троновима. *Енциклопедија православља III*, 1574. В. и: *Proskynetaria Icons, Saints' Tombs, and the Development of the Iconostasis*, in: *The Iconostasis. Origins, Evolution, Symbolism*, 134-160.

[1189] Тодић, *Дечани*, 66 нап. 209. Проскинитарну функцију највероватније је имала и дечанска икона на чије је подобије пећко дело рађено. Поповић, Тодић, Војводић, *Дечанска пустиња*, 92.

[1190] Тимотијевић, *Чудотворна икона Богородице Бођанске*, 147-161. О чудотворним иконама в.: Pentcheva B., *Miraculous Icons: Medium, Imagination and Presence*, in: *Cult of the Mother of God in Byzantium* (ed. L. Brubaker), Ashgate 2011, 263-279. Уп.: Bakalova E., *La Vénération des icônes miraculeuses en Bulgarie. Aspects historiques et contemporains d'un pèlerinage*, Ethnologie francaise vol. 31 (Paris 2001/2002), 261-274; Пурић, *Икона Христа*, 229-259.

[1191] Patterson Ševčenko, *The Vita Icon and the Painter as Hagiographer*, 149-165; Weyl Carr, *Donors in the Frames of Icons: Living in the Borders of Byzantine Art*, 195. О појави житијних икона у XIII веку са примерима укратко у: *Историја иконописа*, 69-71.

[1192] Проскинитарну намену житијне иконе Стефана Дечанског потврђује и сребрни оков који је имала на фотографији насталој око 1940. године, публикованој код Лазара Мирковића. Мирковић,

Симеона и св. Саве Српског са сценама из житија св. Саве (кат. бр. 222), смештена у раскошно резбарени рам. Обе су поред проскинитарне имале и гробну намену у склопу меморије, шире замишљене целине која је трабала да чува успомену на Стефана Дечанског, односно Стефана Вукановића. Икона св. Стефана Дечанског прекривала је средњовековни фреско-портрет светог краља изнад кивота са његовим моштима у Дечанима, док је икона са житијем св. Саве Српског постављена у нишу на зиду изнад мермерног саркофага ктитора Мораче[1193]. За икону св. бесребреника Козме и Дамјана са житијем (кат. бр. 330) коју је зограф Радул израдио за сестрића пећког патријарха Максима, опрезно је претпостављено да је могла стајати у келији оболелог архипастира како би се молио светим лекарима за исцељење, јер је пет последњих година живота провео везан за постељу[1194]. Значајан број иконописаних дела насликаних са обе стране по функцији одговара *минејним*, односно *целивајућим* иконама, које су употребљаване током годишњег празничног циклуса. Особито је велика група пећких икона из друге четвртине XVII века (кат. бр. 235-248) која прати недеље Великог поста по Цветном Триоду: Томину, жене Самарјанке, Светих отаца, Првог Васељенског Сабора и Свих Светих[1195]. Најмање је сачувано икона употребљаваних током *литијских* поворки и оне већим делом потичу из дечанске и пећке ризнице. На такву њихову функцију указују дршка (кат. бр. 111, 149, 389) или жлебови (кат. бр. 112, 113) у које је дршка уметана са доње стране[1196]. На преосталим литијским иконама српских аутора из времена обновљене Пећке патријаршије приказивана је само допојасна Богородица са малим Христом (кат. бр. 111-113, 149, 389). Са обе стране је насликана једино икона из Дечана (кат. бр. 113) на чијем је наличју св. Георгије, док полеђина осталих дела није украшена или су на њој само крстови са криптограмима b#b# „*Бич Божији*“ и ls#hs#n#ka# -

Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Праскавице, сл. 3; Тодић, *Иконостас у Дечанима*, 121. У литератури је присутно и мишљење да се ова икона могла налазити изнад гроба св. Стефана Дечанског, као и икона Опела светог краља. В.: Марјановић-Душанић, *Свети краљ,* 383-384, 389.

[1193] Била је причвршћена помоћу две масивне греде укопане у западни зид и пиластер. Поповић Д., *Ктитор Мораче*, 26, 66, сл. 4-5, табла XII. О смештању икона у раскошне дуборезбарене рамове: Петковић, *Српска уметност*, 178-180.

[1194] Ракић З., *Житијна икона св. Кузмана и Дамјана*, 60-61.

[1195] Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 298.

[1196] О примерима из Дечана: Шакота, *Дечанска ризница*, 99. Пракса ношења икона чије су обе стране биле изложене погледима верних у процесијама, део је старе византијске богослужбене традиције која се одржала и у поствизантијском периоду. В.: Pentcheva, *The „activated“ icon: the Hodegetria procession and Mary's Eisodos*, 195-207.

„*Исус Христос побеђује*“ (кат. бр. 111, 112), апотропејског значења[1197]. Посебно занимљиву групу чини један број дела изузетно малих димензија, као што су Деизис са св. Савом Српским, св. Симеоном и светитељима Андреје Раичевића (кат. бр. 296), или икона св. Лазара Праведног (кат. бр. 300) истог аутора, која у висини не прелази 20 cm. Њихова посебна функција није позната, али је у литератури сугерисано да су се иконе таквих димензија обично налазиле у мањим просторијама - капелама, монашким келијама, собама у библиотеци и сл.[1198].

Када је реч о изгледу дасака на којима су сликане иконе српских аутора у доба обновљене Пећке патријаршије, примећујемо да се током друге половине XVI столећа појављују прве иконе у двоструком оквиру („ковчегу“) (табла 11 I л, кат. бр. 25) и раскошним рамовима (табла 19 XVI б, кат. бр. 2). Од средине XVII века се ширина оквира око централног поља смањује, ковчег је најпре све плићи, а после 1690. године полако нестаје, потиснут новом праксом смештања икона у раскошне барокне рамове и тронове. Неке иконе српских аутора настале између 1557. и 1690. године накнадно су током XVIII и XIX века украшаване оковом од сребра. Он је углавном ограничен на нимб (кат. бр. 85, 332, 347), круне (кат. бр. 174, 285, 371, 386), ређе и шаке (кат. бр. 359) и(ли) стопала (кат. бр. 382) и сматра се изразом вере и молитве ктитора који су наручивали њихову израду[1199]. На православним иконама насталим током XVI и XVII столећа понекад су накнадно исписивани и турски записи молитвене садржине, али је та пракса за сада забележена само на неколико дела иконописа Охридске архиепископије, али не и српског иконописа обновљене Пећке патријаршије[1200].

[1197] О крстовима са криптограмима: G. Babić, *Les crois à cryptogrammes peintes dans les églises serbes des XIII° et XIV siècles,* in: *Byzance et les Slaves, Mélanges Ivan Dujčev,* Paris 1979, 1—13; Марковић, *Иконографски програм најстаријег живописа цркве Богородице Перивлепте у Охриду*, 134-135 са старијом литературом у нап. 254; Исти, *Средњовековне представе крстова са „криптограмима“ који се односе на светог цара Константина Великог*, Ниш и Византија XI (2012), Ниш 2013, 123-134. В. и: Ђурић С., *Графити на сликаним крстовима у Св. Николи у Бањи код Прибоја*, Саопштења XVI (Београд 1984), 215-220. Веровало се да онима који су носили икону на литијама или панихидама приказана света личност, најчешће Мати Божија, даје снаге за тај подвиг, а понекад су добијали и новчану накнаду. В.: Мирковић Л., *Икона Богородице Одигитрије у Маркову манастиру*, Старинар књ. I (Београд 1950), 247; Исти, *Иконе Дечана*, 42-43.

[1198] *Историја иконописа*, 63.

[1199] Сковран, *Иконе*, у: *Култура Срба у Дубровнику 1790-2010*, 79.

[1200] Popovska-Korobar V., Gorgiev D., *Icons from the Museum of Macedonia with Ottoman prayer inscriptions*, Историјски часопис књ. LX (Београд 2011), 247-269.

ЗАКЉУЧАК

Као што се може видети на карти цркава и манастира у којима су сачувана дела српског иконописа из времена обновљене Пећке патријаршије (Прилог 2, карта бр. 3), иконописачка активност српских сликара између 1557. и 1690. године била је територијално широко распрострањена. То води закључку да је поновно успостављање Пећке патријаршије као самосталне црквене организације на Балкану између осталог допринело и препороду српског иконописа. Уочава се постојање неколико жаришта иконописачке делатности. Продукција главне струје српских иконописаца углавном је везана за централну територију којом су обухваћени манастири: Пећка патријаршија, Дечани (са метохом у Великој Хочи), Грачаница, Пива, Ломница, Никољац, Морача и Подврх. Од средине пете деценије XVII века до 1690. године, што је период интензивног рада Јованових наследника Андреје Раичевића и зографа Радула и почетак активности Радулових ученика, пре свих Димитрија, продукција иконописа остаје концентрисана на наведеној територији али се шири даље на север - од манастира Св. Тројица Пљеваска, Радијевића и Поблаћа до Крушедола, и запад - до Житомислића, Сарајева и Бистрице. У деценији пред Велику Сеобу важно иконописачко средиште постају и југозападни крајеви Патријаршије који обухватају Приморје, посебно област око Котора и Рисна. Продукција српских иконописаца бочних развојних линија углавном је везана за више мањих области. Крајем XVI, почетком и средином XVII века њихова жива иконописачка делатност уочава се како у јужним крајевима Патријаршије, посебно у метохијским селима око Истока, Клине, Призрена и Скопља, тако и на северу, у манастирима Овчарско-кабларске клисуре и Фрушке горе.

Анализом тематике и иконографије српског иконописа обновљене Пећке патријаршије долази се до суштинских закључака. Неке значајне теме присутне у српском средњовековном сликарству, попут *Богородице Страсне* и *Богородице Тројеручице*, у српском иконопису између 1557. и 1690. године се губе, а оне теме које представљају отклон ка устаљеном репертоару поствизантијског иконописа (*Христос Лоза*, *Деизис са Христом Царем царева и Великим архијерејом и арханђелима*) сасвим су малобројне и присутне једино на размеђу XVI и XVII

века, када Пећка патријаршија постаје отворенија за пријем сликара странаца, пре свих Грка. На иконописаним делима српских аутора између 1557. и 1690. године нема најпопуларнијих тема критског, итало-критског и руског иконописа. У опусу српских сликара обновљене Пећке патријаршије није сачувана ни једна икона на којој је Христос самостално приказан као *Цар царева и Велики архијерej*, а нема ни тема *Ecce homo*, *Noli me tangere*[1201], *Тајна вечера* и *Jesus Hominum Salvator*. Недостају иконе *Богородице Страсне*, *Млекопитатељнице*, *Тројеручице*, *Живоносног Источника*, *Богомајке са крилима* - *Царице неба*, *Madre di Consolazione*, *Неопалиме купине*, и теме *Богородичиног Акатиста*, *Богородичиног Покрова*, *Поклоњења мудраца* и *Pieta*. Нема представа *Богородице Нерукосечене Горе*, упркос томе што је библијска метафора о Богородици гори и Христу стени била омиљена у живопису Милутиновог доба[1202]. Недостају тема *Авраам и Мелхиседек* и представе *св. Христофора*, св. *Марије Магдалене*, *св. Катарине* за точком и *Гроба св. Спиридона*, а не проналазимо ни приказе *загрљених апостола Петра и Павла* и *мученичког страдања св. Димитрија*, омиљене у поствизантијском сликарству[1203]. Нема тема везаних за живот светих монаха подвижника, попут *св. Јована Пустињака са житијем* и *Смрти св. Јефрема Сиријског*[1204]. Изненађује што међу иконама светих великосхимника и мученика у српском иконопису недостају иконе српских и балканских светитеља и новомученика *св. Георгија Кратовца* и *св. Николе Новог*. Српски иконописци обновљене Пећке патријаршије не показују тежњу ка уношењу новина у Христолошке и Мариолошке теме, а композиције неких тема, попут *Распећа Христовог* и *О Тебе радујетсја*, значајно су поједностављене у односу на критски и руски иконопис[1205]. Број учесника је мањи, па нема утиска пренатрпаности и

[1201] Уколико се изузме сцена са овом темом на оквиру Страхињине иконе *арханђела Михаила са сценама анђеоских јављања* из Мораче (кат. бр. 124).
[1202] Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 28.
[1203] В.: Ракић С., *нав. дело*, 267-270, 272-273; Kyriakoudis E. N., *The scene of the martyrdom of Saint Demetrios in post-Byzantine art*, Зограф 31 (Београд 2006-2007), 203-213.
[1204] *Patmos: Treasures of the Monastery*, 122-123, 172 pl. 44. Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 200-201, 237-238, 239-241; Хорошавин, *Сликарство критске школе*, 20-22. Популарна тема Гроба св. Спиридона ограничена је само на грчке и критске примере. В. пример из Старе православне сарајевске цркве код: Ракић С., *нав. дело*, 263-264.
[1205] Пример иконе Распећа Емануила Лампардоса в. у: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 147 εικ. 83.

страха од празног простора (horror vacui)[1206]. У српском иконопису нису сачуване иконе на којима Деизис окружују Велики празници и бројни светитељи, а нема ни сложених тема *Страшног суда*, *Литургије праведних и паклених мука грешних*, као ни програмски сложених триптиха[1207]. У поређењу са руским сликарством икона XVI и XVII столећа примећујемо да у српском иконопису недостају дела на којима је у оквиру истог сликаног поља насликано више Великих празника или Христолошких и Мариолошких тема. Недостају самосталне представе *Христа Емануила* и иконе *св. Јована Крститеља* на којима он у посуди уместо своје одсечене главе носи Христа-Агнеца, каквих има у руском иконопису[1208]. Нема ни тема приликом чијег су иконописања српски сликари себи могли дати већу слободу у представљању ентеријера, што чини аутор руске иконе *Св. Јован Богослов учи гусаре иконопису* (1680) из Ипатевског манастира, и приказивању одређених епизода или архитектуре у оквиру композиција којима доминира пејзаж, што чине мајстори руских икона *Богородица „Богољупска“ се јавља Соловецким светитељима св. Зосими и св. Саватију са сценама из њихових житија* (средина XVII века) и *Манастирски коплекс Псково-печерске лавре* (крај XVII века)[1209].

Све наведено упућује на закључак да је у српском иконопису обновљене Пећке патријаршије дошло до значајног сажимања средњовековног и поствизантијског тематског опуса, при чему је српском иконопису са њему савременим критским, грчким и руским иконописом заједнички само ограничен број конзервативних, изворно византијских тема[1210]. Утицај страних сликара на српске иконописце мали је и посредан. Основни разлог за то је одсуство

[1206] Уп. са иконама *О Тебе радујетсја* Георгија Клоцаса (друга половина XVI века) и Теодориса Пулакиса (друга половина XVII века). *Patmos: Treasures of the Monastery*, 125-126, pl. 46-47; Хорошавин, *нав. дело*, 19, 23-24.

[1207] У Старој сарајевској цркви чува се ремек дело Георгија Клоцаса, икона *Литургија праведних и паклемих мука грешних*, настала око 1600. године. Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 243-246. В. и икону исте тематике Михаила Дамаскиноса у: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 1, 251 εικ. 119. Пример триптиха сложене тематике Георгија Клоцаса из 1596. године в. у: *Patmos: Treasures of the Monastery*, 156-161, сл. 29-34.

[1208] Haring W., *The Winged St. John the Baptist. Two Examples in American Collections*, 35-35, fig. 1, 3, 4.

[1209] Наведене примере в. код: Тарасов, *Икона и благочестие*, 197, 323-324 сл. 75, 131-132.

[1210] Уп.: Mouriki, *нав. дело*, 19-20 и шире: Embiricos A., *L'école crétoise, Dernière phase de la peinture byzantine*, Paris 1967; Chatzidakis M., *Les debuts de l'ecole cretoise et la question de l'ecole dite italo-grecque*, Mnemosynon Sophias Antoniade, Venice 1974, 169-211; Babić G., Hadžidakis M., *Ikone Balkanskog poluostrva i grčkih ostrva*, u: Vajcman K., *Ikone*, Beograd 1983; *Енциклопедија православља II*, 1051-1052.

непосредне сарадње српских мајстора и странаца на пословима иконописања. Одсуству сарадње без сумње је допринела околност што су иконе страних зографа, пре свега критских, итало-критских и руских, заправо настајале ван граница обновљене Пећке патријаршије, а у српску средину су стизале трговачким путевима, откупом угледних грађана и посредством графика које су увожене[1211]. Критских и итало-критских икона било је највише, пре свега на Јадранском Приморју и у Босни. Њихов број у унутрашњости значајно је мањи из разлога што је продор утицаја критске уметности ишао преко Венеције, са којом су Дубровник и Далмација одржавали јаке трговачке везе, а било је и грчких колонија у Шибенику, Задру и Скрадину[1212]. Ризнице далматинских цркава манастира Крке, Скрадина, Дрниша, Братишковаца, Обровца и храма Св. Јована у Бенковцу богате су иконама критских, итало-критских и руских сликара, међу којима има одличних мајстора. Слична дела присутна су и у ризницама Музеја СПЦ и Старе цркве у Сарајеву[1213]. Међу иконама које су између 1557. и 1690. године доспеле на територију Пећке патријаршије било је остварења најбољих критских мајстора тог времена: Јована Сиропулоса, Георгија Клоцаса, Емануила Ламбардоса, Јована Мангафе, Јована Апаке и Емануила Калиакиа[1214]. Ретке олтарске преграде српских храмова опремане су делима најбољих критских иконописаца, попут иконостаса манастира Крупе на коме су дела свештеника и сликара Јована Апаке с краја XVI или почетка XVII века[1215]. На олтарским преградама храмова у областима северно од Саве и Дунава се у деценијама пред Велику Сеобу спорадично појављују и дела руских мајстора, попут иконе чеоно

[1211] Хорошавин, *нав. дело*, 36-37.
[1212] Орловић, *Иконе из ризнице манастира Крупе*, 43; Хорошавин, *нав. дело*, 21-22, 33-34.
[1213] Ракић З., *Иконе критских мајстора из збирке Секулић 15.-19. век*, Београд 2011 (каталог изложбе); Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 28-35, 185-264; Орловић, *нав. дело*, 42-43; Савић М., *Сликарство у српским црквама сјеверне Далмације: од краја XIV до почетка XX вијека*, Београд-Книн 2000, 16-63, 232-233; Чоловић, *Манастир Крка*, 119-122; Пејић, *Иконе Богородице Страсне из Топле - прилог целовитијем познавању заоставштине критских иконописаца*, 301-308.
[1214] Милеуснић С., *Две иконе сликара Емануила Ламбардоса*, Саопштења XV (Београд 1983), 257-260; Ракић С., *нав. дело*, 208-210, 228-232, 243-246, 249-250; Хорошавин, *нав. дело*, 35-37. Треба напоменути да су многе иконе критских сликара у неке од збирки стизале накнадним откупом, што је случај са делима из музеја СПЦ и Збирке икона Секулић.
[1215] Орловић, *Иконе из ризнице манастира Крупе*, 43-47. Оригиналне иконе смештене су у ризницу, а на иконостас су постављене њихове копије, на којима је сребрни оков из XVIII века, скинут са оригинала.

приказане *Богомајке на трону са малим Христом и пророцима* са старог иконостаса Велике Ремете из 1687. године, донете из манастира Раковица[1216].

Савременици српских иконописаца који су физички били присутни радећи на територији обновљене Пећке патријаршије у исто време када и они углавном су сликари пореклом из континенталног дела Грчке. Разматрањем сачуваног материјала - фреско-ансамбала и дела иконописа насталих између 1557. и 1690. године, може се закључити да су Грци већином били оријентисани на израду живописа. Израда иконописа није им поверавана без нужде и најчешће је реч о пословима мањег обима. Грци никада не добијају велике послове као што су израда икона за олтарске преграде значајних црквених и манастирских средишта у централним областима обновљене Пећке патријаршије - на Косову, у Метохији и Херцеговини. Такви послови по правилу су намењени српским сликарима водећих развојних линија. Чак и (српски?) сликари у чијем раду по сигнатурама, иконографским особеностима и стилу наслућујемо руке фрескиста који су недовољно искусни иконописци и раде под грчким утицајима, попут мајстора из Драјчића и цркве Св. Јована у Великој Хочи, увек бивају самостално ангажовани на пословима мањег значаја у сеоској средини којој су у датом тренутку недоступни други мајстори. На основу свега наведеног може се извести закључак да је клир обновљене Пећке патријаршије брижљиво водио рачуна приликом избора сликара који ће радити иконопис, дајући предност српским ауторима.

Српски сликари обновљене Пећке патријаршије испољавају обавештеност о актуелним обрасцима поствизантијског сликарства свог времена, која се више манифестује у стилском изразу него у тематици, тек донекле у иконографији, јер се крећу у сигурним оквирима тема и предложака добро познатих српској средњовековној уметности. Извесна доза конзервативизма и отпора према уношењу значајнијих новина у складу је са одлукама Стоглавог (1551) и Великог московског сабора (1666) и препорукама сликарима у циљу очувања религиозне чистоте православне иконе. Међутим, да ли су и у којој мери на развој српског иконописа утицале одлуке Стоглавог сабора, у овом тренутку није могуће поуздано утврдити. Може се претпоставити да оне нису биле од пресудног значаја и да су у српску средину сазнања о њима стизала са закашњењем. „Отпорности“

[1216] Кулић, Срећков, *Манастири Фрушке* Горе[1], 46, 50-51.

српског иконописа на новине допринела је и одлука клира да не усвоји праксу масовне употребе графике, штампаних икона и књига које су долазиле са Запада. Ове „модерне“ тековине, пре свега везане за технике штампања, накратко су биле прихваћене, али су убрзо напуштене и нису даље популаризоване. Примат се даје старим, традиционалним техникама живописа и иконописа и тако је све до 1690. године[1217].

Најбољи српски ствараоци главне и бочних развојних линија учили су од старијег мајстора, по свему судећи у мањим радионицама. Иако и критски сликари користе најуспелија решења својих претходника[1218], њихово је образовање било институцијализовано. Српски иконописци поруџбине нису примали преко локалних ботега попут Крићана, који су тај модел преузели из Италије[1219]. За разлику од критских мајстора, чије су иконе подмиривале духовне потребе православне и католичке заједнице, српски сликари обновљене Пећке патријаршије иконе раде искључиво за православне клирике и лаике, што објашњава одсуство преплитања византијске иконографије и западноевропског сликарства на њима. Нема података да су се пре Димитријевића-Рафаиловића у XVIII столећу неки српски сликари обновљене Пећке патријаршије заједно са члановима своје породице бавили иконописом, што је појава уочена у критском иконопису од средине XVI века[1220]. Континуитет у преношењу знања између старије и млађе генерације водећих српских сликара, чија се дела иконописа одликују високим степеном стилске рафинираности, омогућило је непосредно учење од старијег сликара. Појава и уметничко сазревање зографа Лонгина у српском сликарству обновљене Пећке патријаршије и даље остају загонетни, упркос напорима да у савременој продукцији на Балкану буде пронађена нит која би се могли пратити у трагању за могућим одговорима. Нема сумње у то да је овог

[1217] Медаковић, *Графика српских штампаних књига XV-XVIII века*; Петковић, *Српска уметност*, 166-170.

[1218] Познат је податак да је сликар Андреа Рицос (1422-1492) 1477. године откупио предлошке сликара Ангелоса Акотантоса од његовог ученика уз значајну новчану надоканду. *Историја иконописа*, 102. О утицају сликара Ангелоса на млађе критске иконописце в: *The hand of Angelos: An Icon Painter in Venetian Crete* (ed. Maria Vassiliaki), Ashgate Furnham-Burlington 2010, 124-133, кат. бр. 50-63; Пајић С., *The hand of Angelos: An Icon Painter in Venetian Crete* (приказ књиге), Зограф 35 (Београд 2011), 238-241.

[1219] Хорошавин, *нав. дело*, 8.

[1220] Критски сликар Теофан католикон манастира Ставроникита живопише заједно са сином Симеоном (1546), а двојица браће критског сликара Емануила Цанеса, свештеника из породице племића, Константин и Марио, такође су били иконописци. Хорошавин, *нав. дело*, 21-22, 29.

уметника и монаха изнедрила средина у којој је могао добити највише теолошко и сликарско образовање. Како је Лонгиновом иконописачком опусу, у коме су упливи елемената руског и критског сликарства спорадични, тешко пронаћи аналогије у грчком, критском и руском иконопису, намеће се закључак да је потекао у српској средини. Цртачка и сликарска вештина, као и палета брижљиво одабраних тонова којима надахнуто слика, сврставају га међу најзначајније поствизантијске сликаре друге половине XVI века на Балкану. Слично се може окарактерисати и стваралаштво зографа Јована, које представља врхунац зреле фазе развоја српског иконописа обновљене Пећке патријаршије. Међу српским сликарима бочних развојних линија има аутора разноликог образовања, талента и вештине, формираних у различитим срединама. Начин образовања и провенијенцију неких бољих (српских?) иконописаца бочних развојних линија ангажованих на територији Патријаршије није могуће поуздано утврдити, али се може закључити да је један број њих познавао продукцију грчких сликара и грчки језик. У њима препознајемо мајсторе радионица локалних оквира, нејасне провенијенције, са извесним реминисценцијама на савремена дела линотопских и критских аутора, често препознатљиве по линерном и(ли) експресивном маниру рада или карактеристично сликаној позадини и украшеним нимбовима.

Продукција српских иконописаца обновљене Пећке патријаршије између 1557. и 1690. године није обимна као продукција критских радионица, које су у једној серији добијале и поруџбине за 700 Богородичиних икона које је требало испоручити у року од два месеца[1221]. У активностима српских сликара није уочена слична серијска израда икона по наруџбини трговаца зарад извоза на друга тржишта, што је пракса њихових критских, итало-критских и руских савременика. На Криту, у Венецији и широм Русије израженији је тржишни однос понуде и потражње икона, што подразумева и постојање уговора и чешће потписивање сликара зарад афирмације[1222]. Историјске околности, социјална, политичка и културна клима под којима се развијају српски, критски, итало-критски и руски иконопис веома се разликују. Критска икона је у околностима Млетачке управе до турских освајања 1669. године постала и уносно средство трговине, дериват

[1221] Chatzidakis N., *Icons of the Cretan School (15th-16th century)*, Benaki Museum, Athens 1983, 10; Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*, 30.
[1222] Ракић С., *нав. дело*, 29-30, 32.

тековина византијске и италијанске културне традиције подложан стилским променама сходно жељи наручилаца[1223]. Српски иконописци нису свој стил прилагођавали потребама наручилаца, за разлику од Крићана који су се конзервативних иконографских концепција држали сликајући за Грке, док су радећи за Венецијанце у своја дела уносили више ренесансних елемената. То се може уочити при поређењу опуса српског зографа Лонгина и његових критских савременика главне развојне линије попут Михаила Дамаскиноса (1535-1592/93), мајстора Ефросиноса (активан између 1562. и 1576. године) и Георгија Клоцаса (1530-1608)[1224]. Иако је један део иконописачког опуса Михаила Дамаскиноса донекле близак српским ауторима, посебно Лонгину и Јовану, што се види уколико се њихова дела упореде са Дамаскиносовим иконама *св. Илије у Пећини*, *арханђела Михаила* и *Крштења Христовог*, други показује искорак у ренесансу и рани барок, сасвим стран српским сликарима обновљене Пећке патријаршије[1225]. У време када српски иконописци друге половине XVI века посвећено раде на враћању у богослужбену функцију храмова последње националне, православне институције некадашње српске средњовековне државе, Доменикос Теотокопулос, познатији као Ел Греко (1541-1614), постаје водећи представник маниризма у Шпанији, стварајући ремек дела овог правца, међу којима је најпознатије *Сахрана грофа Оргаза* (1586). Овај мајстор, који се родио и учио сликарству на Криту, што потврђује и једна његова икона пристигла у српску средину, постаје протагониста најактуелнијих уметничких токова свог времена на Западу[1226].

Српски иконопис из доба обновљене Пећке патријаршије носи епитет самосвојности, јер продукција српских иконописаца између 1557. и 1690. године

[1223] Хорошавин, *нав. дело*, 2-3 и даље.

[1224] Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 1, 241-253, 290 εικ.159-160; Хорошавин, *нав. дело*, 13-18. Уп. Лонгинове иконе Богородице на трону са Клоцасовом иконом исте тематике у: Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830)*, Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), 83 εικ. 32.

[1225] Χατζηδάκης, *нав. дело*, εικ. 102, 105, 106, 107.

[1226] Једна икона Доменикоса Теотокопулоса из његовог критског опуса налазила се у цркви Св. Јована у Бенковцу. Савић М., *Непознато дјело Доменикоса Теотокопулоса из цркве Светог Јована у Бенковцу*, Гласник Друштва конзерватора Србије 21, Београд 1997, 97-99; Сковран А., *Две иконе два славна Крићанина: икона Богородице Утешитељке "Madre della Consolazione" дело младог Доменика Теотокопулоса - Ел Грека и икона "Страшног суда" Ђорђа Клоцаса*, Зборник Народног музеја, књ.16 св. 2 (Београд 1997), 159-181; Савић М., *Богородица с Христом и празницима: непознато Ел Грековo дјело из Бенковаца*, Љетопис српског културног друштва „Просвијета“ свеска 7 (2002), 105-130; Орловић, *Иконе из ризнице манастира Крупе*, 43. О формирању Доменикоса Теотокопулоса на Криту в.: Хорошавин, *нав. дело*, 37-39.

показује значајан ниво програмске и стилске самосталности. Компаративна анализа са савременим материјалом потврдила је да зографи главне и најбољи стваралаци бочних развојних линија познају сликарски поступак и нека решења грчког, критског и руског иконописа. Blagi upliv ruske umetnosti, у овом раздобљу ostvaren између осталог и ~estim putovawima monaha u "pisaniju" radi dobijawa pomo}i, nije imao ve}i uticaj na srpsko slikarstvo икона u celini[1227]. Међу делима која у српском иконопису представљају отклон у односу на репертоар устаљених тема византијског и српског средњовековног сликарства издвајају се три Лонгинове иконе из Велике Хоче (кат. бр. 26-28) на којима су теме *Христа на престолу са апостолима, Богородице на престолу са малим Христом и пророцима* и *св. Николе на престолу* смело комбиноване са темама *Три младића у огњеној пећи, Мироносице на гробу Христовом* и *св. Никола враћа вид св. Стефану Дечанском*, житијна икона *св. Февроније* (кат. бр. 165), триптих из Дрсника са темама *Деизиса са арханђелима* и *Гостољубљем Аврамовим* (кат. бр. 273) и Радулове иконе *св. Луке* (кат. бр. 326) и *св. Козме и Дамјана са житијем* (кат. бр. 330). Овој скупини дела опрезно се могу прикључити и пећка икона чија сложена програмска замисао обједињују теме *Деизиса, Богородице на престолу са арханђелима и апостолима, Хетимасије* и *Христа у Гетсиманском врту* (?) (кат. бр. 87) и икона *св. Томе са одраном кожом* (кат. бр. 97), јер у овом тренутку није могуће са сигурношћу потврдити да су њихови аутори српски сликари.

Особеност српског иконописа између 1557. и 1690. године су теме везане за свете Србе: *Деизис са апостолима и св. Савом и св. Симеоном Српским* (кат. бр. 165, 174), *Деизис са светим Србима* (кат. бр. 296, 353), *св. Сава и св. Симеон Српски* (кат. бр. 200, 228, 380) *са житијем св. Саве Српског* (кат. бр. 222), односно *са св. Стефаном Вукановићем* (кат. бр. 223), *св. Стефан Дечански* (кат. бр. 391) *са житијем* (кат. бр. 32), *Деизис са апостолима, светитељима, св. Савом, св. Симеоном Српским и св. Стефаном Дечанским* (кат. бр. 296), *Опело св. Саве Српског* (кат. бр. 235) и *Опело св. Стефана Дечанског* (кат. бр. 259), сцене *Јављања св. Николе св. Стефану Дечанском* и *Чудесног враћања вида св. Стефану Дечанском* на житијним иконама св. Николе и *свети Бранковићи* (кат. бр. 221). Може се приметити да су теме са националним светитељима на иконама

[1227] *Историја српског народа*, 375.

углавном сажетије решене него у зидном сликарству, изузимајући Лонгинову *житијну икону св. Стефана Дечанског* и Јованову икону *св. Симеона и св. Саве* са *житијем св. Саве Српског* (кат. бр. 32, кат. бр. 222), које се могу сматрати ремек-делима српског иконописа из времена обновљене Пећке патријаршије. Разлоге за ову појаву треба тражити у томе што је српским сликарима обновљене Пећке патријаршије монументална техника фрескописа пружала већу слободу од иконописа. Живопишући храмове имали су могућност да у развијеној иконографској форми прикажу теме везане за историјски континуитет обновљене Пећке патријаршије са српском средњовековном државом. Тако су у зони стојећих фигура у зидном сликарству представљане поворке владара и(ли) архијереја у којима је посебно место дато родоначелницима династије Немањића или су илустровани савремени догађаји, попут предаје *Престола патријарха Макарија* из припрате манастира Св. Никола Дабарски[1228]. У сликарству икона српски мајстори су прагматични када иконопишу ликове националних светитеља, условљени ограниченим димензијама расположивог простора и функцијом дела.

Програмска структура иконостаса српских аутора на територији обновљене Пећке патријаршије заснива се на традиционалним византијским обрасцима, у чијем су центру *Деизис* и тема заступништва, уз извесне новине[1229]. Тематика царских двери српских иконописаца, по правилу везана за *Благовести*, конзервативна је у поређењу са продукцијом царских двери поствизантијског иконописа на Балкану која познаје и праксу представљања *апостола, писаца свете Литургије*, одабраних *светитеља* и *Мариолошких тема* на њима[1230]. У раду српских иконописаца не постоји устаљена пракса сликања теме *Недреманог ока* на надверју изнад улаза у проскомидију, усвојена од стране једног броја

[1228] Петковић, *Зидно сликарство*, 82-83 и даље; Суботић, *Иконографија св. Саве*, 343-355; Бабић, *Низови портрета српских епископа, архиепископа и патријараха у зидном сликарству (XIII-XVI век)*, 319-342; Шакота М., *О ктиторској композицији у припрати манастира Бање код Прибоја*, Саопштења XIII (Београд 1981), 47-56. О живописању припрате и композицији предаје престола на северном зиду код: Пејић, *Свети Никола Дабарски*, 234-273.

[1229] Исто закључује и: Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине*, 150. Деизис се као окосница програма живописа зиданих иконостаса појављује још у X веку, а Гордана Бабић такође примећује да су новине у програму олтарских преграда XVI и XVII века у односу на програм установљен у средњем веку незнатне. И на зиданим и на иконописаним олтарским преградама долазило је до удвајања теме Деизиса, па је она могла бити приказана и у престоном низу и на архитраву у виду Деизисног чина. Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда*, 10, 40-41 цртеж бр. 20.

[1230] Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου*, 93, 119, ΠΙΝ. 144, 167. За примере из Бугарске в. литературу у нап. 722 поглавља о тематици и иконографији овог рада.

бугарских мајстора XVI и XVII века[1231]. Велики крстови са Распећем представљају новину у програму иконостаса српских аутора у односу на средњи век. Пракса њихове израде, која порекло води са Запада, у српској средини је прихваћена посредним путем, преко Венеције и Свете Горе, где су се сусретали токови поствизантијске уметности[1232]. Као устаљени део програма олтарских преграда после 1557. године ови крстови добијају посебна регионална обележја радионица српских мајстора, која их чине препознатљивим у односу на продукцију околних архиепископија и патријаршија како у погледу форме, тако и у погледу елемената тематике и иконографије. Особеност програмске замисли олтарских преграда српских мајстора обновљене Пећке патријаршије од краја друге деценије XVII века постају и иконе родоначелника династије Немањића *св. Симеона и св. Саве Српског,* које се појављују на Деизисном чину из Житомислића, а у четвртој деценији XVII века улазе у престони низ на иконостасу Пиве. Програм зиданих, живописаних олтарских преграда између 1557. и 1690. године једноставнији је у односу на програм иконописаних преграда српских сликара, али одређени примери, попут зиданих олтарских преграда у Липљану и Јаначком Пољу, имају најважније елементе присутне и у иконопису - престоне иконе *Христа* и *Богородице, Недремано око* и *Деизисни чин*[1233]. Као централна тема заступништва на њима се поред *Деизиса* чешће него у иконопису појављују *Богородица Молитељка* и *Христос Судија*[1234]. Понекад су

[1231] Гергова, *Раният български иконостас 16-18. век*, 52, 97, 102 сл. 33, 44.

[1232] Већина светогорских иконостаса има два реда икона и велико Распеће. Ћоровић-Љубинковић, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори,* 119-137; Гергова, *нав. дело,* 67-68; Σαββοπούλου-Κατσίκη Ξ., *Χρονολογημένα μεταβυζαντινά τέ μπλα στη Δυτική Μακεδονία (16ος-18ος),* ЗРВИ XLIV (Београд 2007), 575-586. О дуборезу светогорских иконостаса: Λιάκος Δ. Α., *Μεταβυζαντινά ξυλόγλυπτα στο Άγιον Όρος (1600-1750),* ΔΕΛΤΙΟΝ Περίοδος Δ', Τόμος ΚΗ' (2007), 283-292.

[1233] Бабић, *нав. дело,* 40 цртежи бр. 19 и 20. Испод престоних икона на зиданим олтарским преградама у Липљану и Јаначком пољу насликани су парапети, односно катапетазме. Сликани програм неких зиданих иконостаса сасвим је скроман, попут оног у Поблаћу на коме су живописана само попрсја Христа и апостола, катапетазме и представе херувима унутар пролаза. Станић, *Зидани иконостас у Поблаћу*, 95-115. Орнаменти доминирају и живописаном олтарском преградом у манастиру Пустиња код Ваљева, истичући фигуре апостола Петра и Павла, али су њени аутори највероватније били Грци. Бабић, *нав. дело*, 41; Пејић, *Пустиња,* 52-56.

[1234] Тема *Христа Судије* и *Богородице Заступнице* присутна је на зиданој олтарској прегради у Шопском Рудару, а судећи по фрагментима живописа, сликари XVI и XVII века су на зиданим олтарским преградама у Милешеви и Морачи поновили старији слој сликарства на коме је такође заступљена ова тема. Бабић, *нав. дело*, 24, 32. Живопис олтарске преграде манастира Крепичевац настао је пре обнове Пећке патријаршије, између 1455. и 1466. године. В.: Đorđević, Marković, *On the dialogue relationship between the Virgin and Christ in east Christian art,* 32 са литературом у нап. 128.

иконописаним представама на олтарској прегради пандан могле бити фреско-иконе на зидовима храма[1235].

Продукција српског сликарства икона у доба обновљене Пећке патријаршије је тематиком и иконографијом ближа делима иконописаца централне и северне Грчке који стварају у Тесалији, Беотији, Македонији и на Атосу, него продукцији критског, итало-критског и руског иконописа. То је особито видљиво у одабиру иконографских решења једног броја *царских двери*, допојасних представа *Богородице* (Одигитрије) *са малим Христом* и икона *св. Николе на престолу*[1236]. Разлоге за ову појаву без сумње треба тражити у блискости духовног настројења поменутих крајева Грчке и обновљене Пећке патријаршије и оданости конзервативних иконописачких центара на Атосу, Метеорима, Јањини, Касторији, Верији и у Пећи традицијама сликарства средњег века, посебно XIV столећа, без уношења много новина[1237]. Развојни токови српског иконописа, брижљиво вођени од стране клира обновљене Пећке патријаршије, теку независно од токова критског, руског и Западног сликарства, дајући неке од најбољих стваралаца поствизантијског иконописа друге половине XVI и XVII века, чијим је делима тешко пронаћи аналогије у остварењима њихових савременика на Балкану. Српски иконопис обновљене Пећке патријаршије представља једну од неколико регионалних „грана" поствизантијског иконописа на Балкану, где је византијско сликарство „*споро и искусно умирало*"[1238]. Дубоко прожет идејом о чувању традиција српског средњовековног сликарства, он одражава тежњу Цркве да одбрани своје право на самосталност и очува национални идентитет своје паства штитећи га од нежељених утицаја, што га не чини истористичким и неинвентивним, већ препознатљивим у односу на иконопис околних архиепископија и патријаршија[1239]. Слично је било и у српској архитектури и зидном сликарству између 1557. и 1690. године, који у значајној мери остају верни програму

[1235] Такав однос уочен је између престоних икона из Благовештења Кабларског (1634/1635) и фресака на источном зиду припрате Николја Кабларског, на којима су приказани *Деизис са Христом на престолу* и *Богородица на престолу са арханђелима*. Пејић, Пешић, *Благовештење Кабларско*, 100-101. В. и: Пеич, *Фреско-икони от поствизантийския период в Сърбия*, 45–49.
[1236] Уп.: *Историја иконописа*, 107-109, 116-118, сл. 27-34.
[1237] *Историја иконописа*, 108.
[1238] Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 376 са старијом литературом у нап. 10.
[1239] В.: Petkovi}, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church*, 629; Исти, *Српски патријарси XVI и XVII века као ктитори,* 134-135.

успостављеном још у задужбинама Немањића[1240]. Српским иконописцима није недостајало стваралачког надахнућа, а оно се највише испољавало када је било у функцији култова српских светитеља[1241]. Представе охристовљеног српског племства на иконама много су више од сликарског мотива: оне су позна реминисценција на тријумфе националних владара и потврда легитимности обнове српске црквене организације која је у једном тренутку изгледала и као пут ка „*поновној супремацији Срба на Балканском полуострву*“[1242].

Бурни догађаји који су непосредно претходили Великој Сеоби изменили су околности живота и уметничког стварања на територији обновљене Патријаршије. Пресељењем врха црквене јерархије северно од Саве и Дунава, у Хабзбуршку монархију, наступило је гашење токова српског иконописа у централним областима обновљене Пећке патријаршије. Упркос томе што се српски иконопис од 1557. до 1690. године чврсто држао наслеђених византијских и српских сликарских традиција, почетак XVIII столећа неминовно ће означити продор нових стремљења надахнутих уметношћу Запада[1243].

[1240] Петковић, *Морача*, 105; Исти, *Српска уметност*, 86-87; Раичевић, *Сликарство Црне Горе*, 107; Ракић З., *Радул*, 157 кат. бр. 6 (са старијом литературом), сл. VII.
[1241] В.: Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*, 270, 276.
[1242] Ђорђевић, *Две молитве краља Стефана Дечанског пре битке на Велбужду*, 393.
[1243] У делу ђакона Атанасија „*Второе Запустение*“, писаном за велику књегињу Софију Алексејевну, описан је пут повлачења српског народа и страдање православних цркава и манастира. Срећковић П., Vtoroe zapMstynie aTanasiA d]kona serbina *1691-1699*, Споменик СКА V (Београд 1890), 32-36; Чакић С., *Велика Сеоба Срба 1689/1690 и патријарх Арсеније III Црнојевић*, Нови Сад 1990; Петковић, *Српска уметност*, 187 нап. 2.

РЕГИСТАР

ЧЕШЋЕ КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ И СКРАЋЕНИЦА

Андрејевић, *Претварање цркава у џамије* = Андрејевић А., *Претварање цркава у џамије*, ЗЛУМС 12 (Нови Сад 1976), 99-117.

Бабић, *О живописаном украсу олтарских преграда* = Бабић Г., *О живописаном украсу олтарских преграда*, ЗЛУМС 11 (Нови Сад 1975), 3-49.

Бабић, *О преполовљењу празника* = Бабић Г., *О преполовљењу празника*, Зограф 7 (Београд 1977), 23-27.

Бабић, *Низови портрета српских архиепископа и патријараха* = Бабић Г., *Низови портрета српских архиепископа и патријараха у зидном сликарству (XIII-XVI в.),* у: *Зборник Сава Немањић-Свети Сава. Историја и предање*, Београд 1979, 319-342.

Бабић, *Епитети Богородице коју дете грли* = Бабић Г., *Епитети Богородице коју дете грли*, ЗЛУМС 21 (Нови Сад 1985), 261-275.

Бабић, *Краљева црква у Студеници* = Бабић Г., *Краљева црква у Студеници,* Београд 1987.

Бабић, *Лонгин у Пиви* = Бабић Г., *Лонгин у Пиви,* у: *Четиристо година манастира Пива*, Зборник радова са научног скупа одржаног у Плужинама 16. и 17. јула 1987, Титоград 1991, 77-89.

Бабић, Кораћ, Ћирковић, *Студеница* = Бабић Г., Кораћ В., Ћирковић С., *Студеница*, Београд 1986.

Бајић-Филиповић, *Збирка икона Секулић* = Бајић-Филиповић М., *Збирка икона Секулић*, Београд 1967.

Балабановић, *Конзервација икона цркве Св. Николе у селу Драјчићима* = Балабановић П., *Конзервација икона цркве Св. Николе у селу Драјчићима у средачкој жупи,* Старине Косова и Метохије, књига II-III (Приштина 1963), 243-247.

Богдановић, Ђурић, Медаковић, *Хиландар* = Богдановић Д., Ђурић В. J., Медаковић Д., *Манастир Хиландар,* Београд 1997.

BZ = Byzantinische Zeitschrift

Walter, *Art and Ritual of the Byzantine Church* = Walter Ch., *Art and Ritual of the Byzantine Church*, London 1982.

Van Rijn, *Icons* = Van Rijn M., *Icons and East Christian Works of Art*, Amsterdam 1980.

Василић, Теодоровић-Шакота, *Каталог ризнице Пећке патријаршије* = Василић А., Теодоровић-Шакота М., *Каталог ризнице манастира Пећке патријаршије*, Београд 1957.

Велика Хоча: бисер Метохије = Велика Хоча: бисер Метохије, Београд: Mnemosyne 2003.

Weyl Carr, *Donors in the Frames of Icons: Living in the Borders of Byzantine Art* = Weyl Carr A., *Donors in the Frames of Icons: Living in the Borders of Byzantine Art*, Gesta vol. 45, N° 2, 50th Anniversary of the International Center of Medieval Art (2006), 189-198.

Војводић, *Прилог познавању иконографије и култа св. Стефана у Византији и Србији* = Војводић Д., *Прилог познавању иконографије и култа св. Стефана у Византији и Србији*, у: *Зидно сликарство манастира Дечана. Грађа и студије*, Београд 1995, 544-563.

Војводић, *Српски владарски портрети у манастиру Дуљеву* = Војводић Д., *Српски владарски портрети у манастиру Дуљеву*, Зограф 29 (Београд 2002-2003), 143-160.

Војводић, *Хиландарски гроб светог Симеона Српског* = Војводић, *Хиландарски гроб светог Симеона Српског и његов сликани програм,* Хиландарски зборник 11 (Београд 2004), 27-61.

Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу* = Војводић Д., *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, Београд 2005.

Војводић, *О живопису Беле цркве Каранске и сувременом сликарству Рашке* = Војводић Д., *О живопису Беле цркве Каранске и сувременом сликарству Рашке*, Зограф 31 (Београд 2006-2007), 135-152.

Вујичић, *Иконописана дјела Димитрија даскала у Рисну* = Вујичић, *Иконописана дјела Димитрија даскала у Рисну*, Бока бр. 12 (Херцег Нови 1980), 213-220.

Вукановић, *О култу Стевана Дечанског у Метохији* = Вукановић Т., *О култу Стевана Дечанског у Метохији*, Хришћанско дело, година III свеска 5 (Скопје 1937), 371-389.

Вукановић, *Дуборез манастира Св. Прохора Пчињског из XVI-XVII столећа* = Вукановић Т., *Дуборез манастира Св. Прохора Пчињског из XVI-XVII столећа*, Врањски гласник књ. VII (Врање 1971), 77-99.

Вуловић, *Грачаница* = Вуловић Б., *Манастир Грачаница*, Старине Косова и Метохије IV-V (Приштина 1968-1971), 165-178.

Габелић, *Циклус арханђела у византијској уметности* = Габелић С., *Циклус арханђела у византијској уметности*, Београд 1991.

Габелић, *Поствизантијски циклус арханђела* = Габелић С., *Поствизантијски циклус арханђела на примерима из Мораче, Кучевишта, Сарајева и Трнова,* ЗЛУМС 32-33 (Нови Сад 2002), 35-45.

Габелић, *Циклуси арханђела* = Габелић С., *Византијски и поствизантијски циклуси арханђела (XI- XVIII век),* Београд 2004.

Габелић, *Манастир Конче* = Габелић С., *Манастир Конче*, Београд 2008.

Gagović, *Crnogorski ikonostasi* = Gagović Z., *Crnogorski ikonostasi i njihovi tvorci,* Cetinje 2007.

Гергова, *Раният български иконостас 16.-18. век* = Гергова И., *Раният български иконостас 16.-18. век*, София 1993.

Грујић, *Фреска патријарха Макарија како уступа престо* = Грујић Р., *Фреска патријарха Макарија какао уступа престо патријарху Антонију*, Гласник Скопског научног друштва XII (Скопље 1933), 273-277.

Грујић, *Духовни живот* = Грујић Р., *Духовни живот,* у: *Војводина I - од најстаријих времена до Велике Сеобе,* Нови Сад 1939, 330-414.

Грујић, *Старине манастира Ораховице* = Грујић Р., *Старине манастира Ораховице у Славонији,* Београд 1939.

Грујић, *Пакрачка епархија историјско-статистички преглед* = Грујић Р., *Пакрачка епархија историјско-статистички преглед*, у: *Споменица о српском православном владичанству Пакрачком*, Београд: Музеј СПЦ 1996, 11-220.

Δελτιον = Δελτιον τησ Χριστιανικησ Αρχαιολογικησ Εταιρείας

Давидов, *Горња земља* = Давидов Д., *Горња земља*: *споменици народа српског,* Београд 2008.

Давидов, *Сентандреја* = Давидов Д., *Сентандреја: српске повеснице*, Београд-Нови Сад 2011.

Давидов-Темерински, *Циклус Страшног суда* = Давидов-Темерински А., *Циклус Страшног суда,* у: *Зидно сликарство манастира Дечана. Грађа и студије,* Београд 1995, 193-211.

Димитријевић, *Односшаји пећских патријараха с Русијом* = Димитријевић Ст., *Односшаји пећских патријараха с Русијом у XVII веку,* Глас СКА LVIII, II разред, књ. 37 (Београд 1900), 201-289.

Димитријевић, *Спаљивање моштију Светога Саве* = Димитријевић Ст., *Спаљивање моштију Светога Саве*, Братство XXVIII (1934), 140-163.

DOP = Dumbarton Oaks Papers

Dragojlović, *Hésychasme et restauration du Patriarcat de Peć en 1557* = Dragojlović D., *Hésychasme et restauration du Patriarcat de Peć en 1557*, in: Balkan Studies (a biannual publication of the Institute for Balcan Studies) volume 24, number two, Thessaloniki 1983, 403-411.

Đorđević, Marković, *On the dialogue relationship between the Virgin and Christ in east Christian art* = Đorđević I. M., Marković M., *On the dialogue relationship between the Virgin and Christ in east Christian art: Apropos of the discovery of the figures of the Virgin mediatrix and Christ in Lesnovo,* Zograf 28 (Beograd 2000-2001), 13-48.

Ђорђевић, *Две представе мртвог Христа* = Ђорђевић И. М., *Две представе мртвог Христа у српском зидном сликарству средњег века,* у: *Студије српске средњовековне уметности,* Београд 2008, 139-153.

Ђорђевић, *Две молитве краља Стефана Дечанског* = Ђорђевић И. М., *Две молитве краља Стефана Дечанског пре битке на Велбужду и њихов одјек у уметности,* у: *Студије српске средњовековне уметности*, Београд 2008, 379-394.

Ђорђевић, *Представа Стефана Дечанског у Дечанима* = Ђорђевић И. М., *Представа Стефана Дечанског уз олтарску преграду у Дечанима,* у: *Студије српске средњовековне уметности*, Београд 2008, 395-411.

Ђурић, *Фреско-сликарство манастира Градишта у Паштровићима* = Ђурић В. Ј., *Фреско-сликарство манастира Градишта у Паштровићима,* Историјски записи књ. XVII свеска 1 (Титоград 1960), 269-283.

Ђурић, *Иконе* = Ђурић В. Ј., *Иконе из Југославије*, Београд 1961.

Ђурић, *У потрази за делом Андрије Раичевића* = Ђурић В. Ј., *У потрази за делом Андрије Раичевића*, Старине Црне Горе I (Цетиње 1963), 23-47.

Ђурић, *Непознати споменици српског сликарства у Метохији - I* = Ђурић В. Ј., *Непознати споменици српског сликарства у Метохији - I*, Старине Косова и Метохије II-III (Београд 1963), 61-90.

Ђурић, *Још једна белешка о сликару Андреји Раичевићу* = Ђурић В. Ј., *Још једна белешка о сликару Андреји Раичевићу*, Старине Црне Горе II (Цетиње 1964), 83-85.

Ђурић, *Историјске композиције у српском сликарству средњега века и њихове књижевне паралеле* = Ђурић В. Ј., *Историјске композиције у српском сликарству средњега века и њихове књижевне паралеле*, ЗРВИ књ. XI (Београд 1968), 99-127.

Ђурић, *Зограф Андрија Раичевић* = Ђурић В. Ј., *Зограф Андрија Раичевић*, у: Сеоски дани Сретена Вукосављевића VIII (Пријепоље 1981), 141-150.

Đurić, *Icòne du saint roi Stefan Uroš III avec des scénes de sa vie* = Đurić V. J., *Icòne du saint roi Stefan Uroš III avec des scénes de sa vie. Contribution à la compréhension des conceptions littéraires et théologiques d'un zographe du XVIe siécle*, in: Balkan Studies (a biannual publication of the Institute for Balcan Studies) volume 24, number two, Thessaloniki 1983, 373-401.

Ђурић, *Икона Стефана Дечанског* = Ђурић В. Ј., *Икона светог краља Стефана Дечанског*, Београд 1985.

Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија* = Ђурић В. Ј., Ћирковић С., Кораћ В., *Пећка патријаршија*, Београд 1990.

Ђурић, *Једна антиисламска икона Светог Саве и Светог Симеона* = Ђурић В. Ј., *Једна антиисламска икона Светог Саве Српског и Светог Симеона Немање,* у: Хиландарски зборник 9 (Београд 1997), 119-141.

Енциклопедија православља I, II, III = Енциклопедија православља књига I, II, III (гл. уредник Димитрије М. Калезић), Београд 2002.

Епископ Николај, *Пролог* = Епископ Николај, *Пролог*, Линиц-Аустрија 2001.

Живковић, *Иконе сликара Димитрија у Дубочици код Пљеваља* = Живковић М., *Иконе бококоторског сликара Димитрија у Дубочици код Пљеваља,* Саопштења XLIV (Београд 2012), 163-189.

Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице* = Живковић М., *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице,* Зограф 36 (Београд 2012), 199-222.

Зарић, *Ризница икона у Никољцу* = Зарић И., *Ризница икона цркве Светог Николе у Никољцу,* у: Милешевски записи 8 (Пријепоље 2009), 211-228.

Зарић, *Лик Стефана Штиљановића у српској уметности* = Зарић Р., *Лик Стефана Штиљановића у српској уметности XVII-XIX века,* Саопштења XVII (Београд 1985), 69-83.

Зиројевић, *Цркве и манастири* = Зиројевић О., *Цркве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683. године,* Београд 1984.

ЗЛУМС = Зборник за ликовне уметности Матице српске

ЗРВИ = Зборник радова Византолошког института

ЗРНМ = Зборник радова Народног музеја

Iconostasis. Origins, Evolution, Symbolism = Iconostasis. Origins, Evolution, Symbolism (editor: Alexei M. Lidov), Moscow 2000.

Icons of the Orthodox Comunities of Albania = Icons of the Orthodox Comunities of Albania, Collection of the National Musem of Medieval Art, Korcë (ed. dr Anastasia Tourta, author of the Catalogue: Eugenia Dracopoulou), Thessaloniki 14 March-12 June 2006.

Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone* = Ivanović M., Pajkić P., Lazović R., *Tri Longinove ikone iz Velike Hoče,* Glasnik Muzeja Kosova i Metohije III (Priština 1958), 195-205.

Ивановић, *Црква Преображења у Будисавцима* = Ивановић М., *Црква Преображења у Будисавцима*, у: Старине Косова и Метохије I (Приштина 1961), 113-126.

Ивановић, *Црквени споменици XIII-XX век* = Ивановић М., *Црквени споменици XIII-XX век*, у: *Задужбине Косова, споменици и знамење српског народа,* Призрен-Београд 1978, 387-543.

Ивановић, *Метохија: споменици и разарања* = Ивановић М., *Метохија: споменици и разарања,* Нови Сад - Београд 2013.

Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium = Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium (ed. Maria Vassilaki), Aldershot. Ashgate 2005.

Иницијал = Иницијал часопис за средњовековне студије

Историја српског народа = Историја српског народа, III књига, други том, Београд 1994.

Историја иконописа = Група аутора, *Историја иконописа од VI до XX века. Извори, традиције, савременост,* Подгорица 2007.

Јелисијевић, *Повеља руског патријарха Никона* = Јелисијевић С., *Повеља руског патријарха Никона у Архиву Српске академије наука и уметности,* у: Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књига 77 (Београд 2011), 53-73.

Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја* = Јовановић Т., *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, Београд 2001.

CA = Cahiers Archéologiques

Кајмаковић, *Ново дело Георгија Митрофановића* = Кајмаковић З., *Ново дело Георгија Митрофановића*, ЗЛУМС 4 (Нови Сад 1968), 267-271.

Кајмаковић, *Раичевићева икона* = Кајмаковић З., *Раичевићева икона са Ошанића,* ЗЛУМС 5 (Нови Сад 1969), 309-311.

Кајмаковић, *Четири иконе* = Кајмаковић З., *Четири иконе из радионице*

Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини* = Кајмаковић З., *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, Сарајево 1971.

Кајмаковић, *Георгије Митрофановић и кир Георгије* = Кајмаковић З., *Георгије Митрофановић и кир Георгије*, Рашка баштина I (Краљево 1975), 131-135.

Кајмаковић, *Георгије Митрофановић* = Кајмаковић З., *Зограф Георгије Митрофановић*, Сарајево 1977.

Кајмаковић, *Козма-Јован* = Кајмаковић З., *Козма-Јован*, ЗЛУМС 13 (Нови Сад 1977), 99-115.

Кашанин, *Српска уметност у Војводини до Велике Сеобе* = Кашанин М., *Српска уметност у Војводини до Велике Сеобе*, у: *Војводина 1. Од најстаријих времена до Велике сеобе*, Нови Сад 1939, 441-454.

Кашић, *Српски манастири у Хрватској и Славонији* = Кашић Д., *Српски манастири у Хрватској и Славонији*, Београд 1971.

Којић, *Икона „Христос на престолу“* = Којић Љ., *Икона „Христос на престолу“ из православне цркве у Фочи,* ЗЛУМС 4 (Нови Сад 1968), 275-280.

Којић, *Три сарајевске иконе апостола* = Којић Љ., *Три сарајевске иконе апостола*, ЗЛУМС 5 (Нови Сад 1969), 315-321.

Којић, *О икони светог Ђорђа из Чајнича* = Којић, *О икони светог Ђорђа са житијем из Чајнича*, ЗЛУМС 7 (Нови Сад 1971), 237-244.

Којић, *Житомислић* = Којић Љ., *Манастир Житомислић,* Сарајево 1983.

Корнаков, *Царски двери* = Корнаков, *Бисери на Македонската резба. Царски двери,* Скопје 2009.

Кривокапић, *Историја икона и иконостаса у цркви Светог Луке у Котору* = Кривокапић М., *Историја икона и иконостаса у цркви Светог Луке у Котору,* у: *Црква Светог Луке кроз вијекове - научни скуп поводом 800-огодишњице*, Котор 1995, 207-219.

Кријешторац, *Бококоторски иконописци* = Кријешторац Т., *Бококоторски иконописци Димитријевићи-Рафаиловићи*, Пераст 2002.

Кулић, Срећков, *Манастири Фрушке Горе*[1] = Кулић Б., Срећков Н., *Манастири Фрушке Горе*, Нови Сад 1994[1].

Кулић, Срећков, *Манастири Фрушке Горе*[2] = Кулић Б, Срећков Н., *Манастири Фрушке Горе*, Нови Сад 2012[2].

Култура Срба у Дубровнику 1790-2010 = Култура Срба у Дубровнику 1790-2010 из ризнице српске Православне цркве Светог Благовештења, Београд-Дубровник 2012.

Кучековић, *Манастир Ораховица* = Кучековић А., *Манастир Ораховица у Славонији,* Загреб 2007.

Kyriakoudis, *Les artistes grecs qui ont participé à la peinture murale des regions sous la juridiction du Patriarcat de Peć pendant sa rénovation (1557-1690)* = Kyriakoudis E. N., *Les artistes grecs qui ont participé à la peinture murale des regions sous la juridiction du Patriarcat de Peć pendant sa rénovation (1557-1690),* in: Balkan Studies (a biannual publication of the Institute for Balcan Studies) volume 24 number two, Actes du 3e Symposium greco-serbe, Thessalonique 1983, 485-510.

Le vie mediterranee dell' icona cristiana = Le vie mediterranee dell' icona cristiana. Icone del Museo Nazionale di Belgrado a cura di B. Ivanić, Provincia di Bari, Bari, Pinacoteca Provinciale, 14. dicembre 2001 - 31. gennaiao 2002, Београд 2001.

Лесек, *Развој барокних иконостаса у Срему* = Лесек М., *Развој барокних иконостаса у Срему*, у: *Симпозијум Иконостас као духовни и културни печат православних хришћана,* Крагујевац 2007, 79-109.

Лесек, *Иконостас цркве манастира Свете Петке у Срему* = Лесек М., *Иконостас цркве манастира Свете Петке у Срему*, Саопштења XXXV-XXXVI (Београд 2003-2004), 127-142.

Љубинковић, *Стварање зографа Радула* = Љубинковић Р., *Стварање зографа Радула. Једна етапа нашег зидног сликарства и иконописа*, Саопштења III (Београд 1953), 123-131.

Љубинковић, *Две грачаничке иконе* = Љубинковић Р., *Две грачаничке иконе са портретима митрополита Никанора и митрополита Виктора*, Старинар V-VI (Београд 1955-1956), 129-138.

Љубинковић, *Мајстори српског сликарства* = Љубинковић Р., *Мајстори српског сликарства*, у: Наше старине IV (Сарајево 1957), 187-204.

Mazalić, *Nekoliko starih ikona* = Mazalić Đ., *Nekoliko starih ikona,* Naše starine II (Sarajevo 1954), 54-70.

Mazalić, *Novosti iz Lomnice* = Mazalić Đ., *Novosti iz Lomnice,* Naše starine II (Sarajevo 1954), 227-232.

Mazalić, *Slikarska umjetnost u tursko doba* = Mazalić Đ., *Slikarska umjetnost u tursko doba (1500-1878),* Sarajevo 1965.

Mantas, *The iconographic subject "Christ the Vine"* = Mantas A., *The iconographic subject "Christ the Vine" in Byzantine and Postbyzantine art,* Δελτιον ΚΔ' (Αθήνα 2003), 347-360.

Марјановић-Душанић, *Свети краљ* = Марјановић-Душанић, *Свети краљ - култ Стефана Дечанског,* Београд 2007.

Марковић, *О иконографији светих ратника у источнохришћанској уметности* = Марковић М., *О иконографији светих ратника у источнохришћанској уметности и о представама ових светитеља у Дечанима*, у: *Зидно сликарство манастира Дечана. Грађа и студије*, Београд 1995, 567-630.

Марковић, *Циклус Великих празника* = Марковић М., *Циклус Великих празника*, у: *Зидно сликарство манастира Дечана*, Београд 1995, 107-119

Марковић, *Појединачне фигуре светитеља у наосу и параклисима* = Марковић М., *Појединачне фигуре светитеља у наосу и параклисима,* у: *Зидно сликарство манастира Дечана. Грађа и студије*, Београд 1995, 243-264.

Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине* = Марковић М., *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине,* Зограф 28 (Београд 2000-2001), 149-156.

Марковић, *Иконографски програм најстаријег живописа цркве Богородице Перивлепте у Охриду* = Марковић М., *Иконографски програм најстаријег живописа цркве Богородице Перивлепте у Охриду, попис фресака и белешке о појединим програмским особеностима*, Зограф 35 (Београд, 2011), 119-143.

Матић, *О иконама из Драјчића* = Матић М., *О иконама из Драјчића*, Косовско-метохијски зборник 5 (Београд 2013), 97-114.

Машниќ, *Житијска икона на свети Гаврил Лесновски* = Машниќ М., *Житијска икона на свети Гаврил Лесновски*, Културно наследство бр. 19-20/1992-1993-1994 (Скопје 1996), 165-177.

Машнић, *Прилог проучавању старог карпинског иконостаса* = Машнић М., *Прилог проучавању старог карпинског иконостаса*, Ниш и Византија IV (Ниш 2006), 365-384.

Машниќ, *Три прилози* = Машниќ, *Три прилози за проучавање на иконописни дела од поствизантискиот период,* Зборник средновековна уметност 5 (Скопје 2006), 121-136.

Машниќ, *Царските двери (1580/1581) од зиданиот иконостас на црквата Св. Никола Шопско Рударе* = Машниќ М., *Царските двери (1580/1581) од зиданиот иконостас на црквата Св. Никола Шопско Рударе - осврт на уметничките вредности на делото и на неговата заштита,* Музејски гласник 4 (Кратово 2007), 131-144.

Машниќ, *Црквата Свети Никола во дело Трново* = Машниќ М., *Црквата Свети Никола во дело Трново крај Крива Паланка,* Патримониум.мк, година 2, бр. 3-4, 5-6, 2008/2009 (Скопје 2009), 127-137.

Ma{niќ, *Три примероци на царске двери од кратовско-кумановскиот крај* Ma{niќ М., *Три примероци на царске двери од кратовско-кумановскиот крај*, Патримониум.мк II бр. 6 (Скопје 2009), 155-170.

Медаковић, *Дрворезна икона Распећа у манастиру Хиландару* = Медаковић Д., *Дрворезна икона Распећа у манастиру Хиландару*, ЗРВИ 4 (Београд 1956), 187-198.

Медаковић, *Графика српских штампаних књига XV-XVIII века* = Медаковић Д., *Графика српских штампаних књига XV-XVIII века*, Београд 1958.

Медаковић, Давидов, *Сентандреја* = Медаковић Д., Давидов Д., *Сентандреја*, Београд 1982.

Медаковић, *Барок код Срба* = Медаковић, *Барок код Срба,* Загреб 1988.

Медаковић, *Света Гора фрушкогорска* = Медаковић Д., *Света Гора фрушкогорска*, Нови Сад 2007.

Медић, *Реконструкција иконостаса* = Медић М., *Реконструкција иконостаса,* у: *Иконостас цркве манастира Благовештења под Кабларом - реконструкција и презентација*, Београд 1994, 20-23.

Медић, *Стари сликарски приручници II* = Медић М., *Стари сликарски приручници II*, Београд 2002.

Мијовић, *Бококоторска сликарска школа* = Мијовић П., *Бококоторска сликарска школа XVII-XIX књига 1, зограф даскал Димитрије,* Титоград 1960.

Милановић, *Старозаветне теме и лоза Јесејева* = Милановић В., *Старозаветне теме и лоза Јесејева*, у: *Зидно сликарство манастира Дечана, грађа и студије* (Београд 1995), 213-240.

Милеуснић, *Духовни геноцид* = Милеуснић С., *Духовни геноцид. Преглед порушених, оштећених и обесвећених цркава, манастира и других црквених објеката у рату 1991-1995*, Музеј СПЦ Београд 1997.

Милеуснић, *Византина у црквеном сликарству Славоније* = Милеуснић С., *Византина у црквеном сликарству Славоније*, ЗЛУМС 34-35 (Нови Сад 2003), 19-29.

Millet, *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile* = Millet G., *Recherches sur l'iconographie de l'Evangile aux XIVe, Xve et XVIe siècles d'apres les monuments de Mistra, de la Macédoine et du mont Athos,* Paris 1916.

Милосављевић, *Андрија Раичевић* = Милосављевић Д., *Андрија Раичевић: епоха и дело,* Београд-Ужице-Прибој 2005.

Милосављевић, *Ктитор и сликар: патријарх Гаврило Рајић и сликар Андрија Раичевић* = Милосављевић Д., *Ктитор и сликар: патријарх Гаврило Рајић-Рашковић и сликар Андрија Раичевић,* Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића 2003 (Пријепоље 2005), 249-272.

Милосављевић, *Минијатуре Андрије Раичевића* = Милосављевић Д., *Минијатуре Андрије Раичевића: Шестоднев Јована Егзарха бугарског и Хришћанска топографија Козме Индикоплова,* Ужице 2009.

Милосављевић, *Изгубљена ризница манастира Милешеве* = Милосављевић Д., *Изгубљена ризница манастира Милешеве*, Београд 2010.

Милосављевић, *Дубница и патријарх Гаврило* = Милосављевић Д., *Дубница и патријарх Гаврило Рајић Рашковић,* Ужице 2011.

Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији од 12. до 17. века* = Милошевић Д., *Уметност у средњовековној Србији од 12. до 17. века,* Београд: Народни музеј 1980.

Милошевић, *Срби светитељи у старом сликарству* = Милошевић Д., *Срби светитељи у старом сликарству*, у: Зборник *О Србљаку*, Београд 1970.

Миљановић, *Иконе из Велике Хоче* = Миљановић М., *Иконе из Велике Хоче,* Старине Косова и Метохије 10 (Приштина 1997), 77-100.

Миљковић, *Повест о чудотворним иконама манастира Хиландара* = Миљковић Б., *Повест о чудотворним иконама манастира Хиландара*, Зограф 31 (Београд 2006-2007), 219-228.

Мирковић, *Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Праскавице* = Мирковић Л., *Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Праскавице; Црквени вез,* Годишњак Музеја Јужне Србије књ. I (Скопље 1941), 97-148.

Мирковић, *Иконе Дечана* = Мирковић Л., *Иконе манастира Дечана*, Старине Косова и Метохије књ. II- III (Приштина 1963), 11-55.

Митровић, Марковић, Ненадовић, *Свети Лука и његов култ као светог врача у српском народу* = Митровић З., Марковић Љ., Ненадовић М., *Свети Лука и његов култ као светог врача у српском народу,* Српски архив за целокупно лекарство 132 бр. 9-10 (Београд 2004), 364-368.

Momirović, *Carske dveri manastira Žitomislića* = Momirović P., *Carske dveri manastira Žitomislića u Hercegovini*, Naše starine II (Sarajevo 1954), 99-112.

Москва-Србија, Београд-Русија = Москва-Србија, Београд-Русија, том I Друштвене и политичке везе XVI-XVIII век, друго издање, Београд-Москва 2013.

Mouriki, *A Deesis Icon* = Mouriki D., *A Deesis Icon in the Art Museum*, in: Record of the Art Museum, Princeton University, Vol. 27, No. 1 (1968), 13-28.

Музеј Српске православне цркве Епархије загребачко-љубљанске = Музеј Српске православне цркве Епархије загребачко-љубљанске. Каталог, Загреб-Београд 2006.

Николовски, *Царски двери од црквата во село Челопек* = Николовски Д., *Царски двери од црквата Св. Никола во село Челопек*, Патримониум.мк година IV бр. 9 (Скопје 2011), 189-196.

Нитић, *Циклус св. Јована Претече* = Нитић А., *Циклус св. Јована Претече у Матеичу и византијска традиција,* Зограф 23 (Београд 1993-1994), 75-87.

Ниш и Византија = Зборник радова Ниш и Византија

О Србљаку = О Србљаку. Студије, Београд 1970.

Орловић, *Иконе из ризнице манастира Крупе* = Орловић С., *Иконе из ризнице манастира Крупе*, ЗЛУМС 40 (Нови Сад 2012), 41-60.

Острогорски, *Одлуке Стоглава о сликању икона* = Острогорски Г., *Одлуке Стоглава о сликању икона и принципи византијске иконографије,* у: *О веровањима и схватањима Византинаца,* Београд 1970, 182-202.

Павловић, *Култови лица* = Павловић Л., *Култови лица код Срба и Македонаца,* Смедерево 1965.

Пајић, *Представе и култ Три јерарха у поствизантијској уметности* = Пајић С., *Представе и култ Три јерарха у поствизантијској уметности,* ЗЛУМС 34-35 (Нови Сад 2003), 59-72.

Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda* = Pajkić P., *Crkve sredačke župe iz turskog perioda,* Glasnik Muzeja Kosova i Metohije III (Pri{tina 1958), 51-105.

Pajkić, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena* = Pajkić P., *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena,* Glasnik Muzeja Kosova i Metohije IV-V (Priština 1959-1960), 277-294.

Пајкић, *Сеоске цркве у долини Белог Дрима* = Пајкић П., *Сеоске цркве у долини Белог Дрима*, Старине Косова и Метохије I (Приштина 1961), 145-200.

Пајкић, *Цркве у Великој Хочи* = Пајкић П., *Цркве у Великој Хочи*, Старине Косова и Метохије II-III (1963), 166-182.

Pajkić, *Jedna zanimljiva ikona iz Velike Hoče* = Pajkić P., *Jedna zanimljiva ikona iz Velike Hoče*, Glasnik muzeja Kosova i Metohije X (Priština 1965-1970), 387-391.

Пајкић, *Цркве у Сиринићкој жупи* = Пајкић П., *Цркве у Сиринићкој жупи*, Старине Косова и Метохије IV-V (Приштина 1968-1971), 361-366.

Пајкић, *Иконостас Благовештења Рудничког* = Пајкић П., *Иконостас Благовештења Рудничког*, Саопштења XV (Београд 1983), 249-255.

Patmos: Treasures of the Monastery = Patmos: Treasures of the Monastery (gen. editor Athanasios D. Kominis), Ekdotike Athenon, 1988.

Patterson Ševčenko, *The Vita Icon and the Painter as Hagiographer* = Patterson Ševčenko N., *The Vita Icon and the Painter as Hagiographer*, DOP 53 (Washington 1999), 149-165.

Пејић, *Царске двери из Стјеника* = Пејић С., *Царске двери из Стјеника*, Саопштења XXII-XXIII (1990-1991), 249-256.

Пејић, *Pieta у зидном сликарству XVII века у Србији* = Пејић С., *Pieta у зидном сликарству XVII века у Србији,* Лесковачки зборник XXXIII (Лесковац 1993), 175-180.

Пејић, Пешић, *Благовештењски иконостаси* = Пејић С., Пешић Б., *Благовештењски иконостаси,* у: *Иконостас цркве манастира Благовештења под Кабларом - реконструкција и презентација,* Београд 1994, 13-19.

Пејић, *Иконе из Божице у београдском Народном музеју* = Пејић С., *Иконе из Божице у београдском Народном музеју*, Зборник Народног музеја 15-2 (Београд 1994), 65-70.

Пејић, Пешић, *Благовештење кабларско* = Пејић С., Пешић Б., *Благовештење кабларско - првобитна просторна структура и ентеријер,* Зограф 24 (Београд 1995), 91-106.

Пеич, *Фреско-икони от поствизантийския период в Сърбия* = Пеич С., *Фреско-икони от поствизантийския период в Сърбия*, Изкуство. Списание за изобразително изкуство 33–34 (София 1996), 45–49.

Пејић, *Пустиња* = Пејић С., *Манастир Пустиња*, Београд 2002.

Пејић, *Мандилион у послевизантијској уметности* = Пејић С., *Мандилион у послевизантијској уметности*, ЗЛУМС 34-35 (Нови Сад 2003), 73-94.

Пејић, *Три иконе* = Пејић С., *Три иконе из Пријепољске цркве или о разноликости непроученог наслеђа,* Саопштења XXXIX (Београд 2007), 193-207.

Пејић, *Макарије Соколовић* = Пејић С., *Макарије Соколовић - титуле и слике,* Иконографске студије 2 - Други симпозијум посвећен теорији црквене уметности, Сремски карловци-Београд 2009, 183-203.

Пејић, *Свети Никола Дабарски* = Пејић С., *Манастир Свети Никола Дабарски*, Београд 2009.

Пејић, *Иконе Богородице Страсне из Топле - прилог целовитијем познавању заоставштине критских иконописаца* = Пејић С., *Иконе Богородице Страсне из Топле - прилог целовитијем познавању заоставштине критских иконописаца*, Саопштења XLI (Београд 2009), 301-308.

Пејић, *Митрополит Висарион* = Пејић С., *Кратко приповедање о митрополиту Висариону (1585-1589),* Ниш и Византија VIII (Ниш 2010), 391-400.

Пејовић, Чиликов, *Православни манастири у Црној Гори* = Пејовић Т., Чиликов А., *Православни манастири у Црној Гори*, Подгорица 2011.

Pentcheva, *The „activated“ icon: the Hodegetria procession and Mary's Eisodos* = Pentcheva B., *The „activated“ icon: the Hodegetria procession and Mary's Eisodos,* in: *Images of the Mother of God: Perceptions of the Theotokos in Byzantium,* 195-207.

Петковић, *Руски утицај на српско сликарство* = Петковић С., *Руски утицај на српско сликарство XVI и XVII века,* Старинар н. с. XII (Београд 1961), 92-96.

Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља* = Петковић, *Делатност попа Страхиње из Будимља*, Старине Црне Горе I (Цетиње 1963), 113-127.

Петковић, *Зидно сликарство* = Петковић С., *Зидно сликарство 1557-1614,* Нови Сад 1965.

Петковић, *Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници* = Петковић С., *Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници*, ЗЛУМС 1 (Нови Сад 1965), 161-171.

Петковић, *Зидна декорација параклиса Св. Стефана у Морачи из 1642. године* Петковић С., *Зидна декорација параклиса Св. Стефана у Морачи из 1642. године,* ЗЛУМС 3 (Нови Сад 1967), 133-157.

Петковић, *Култ кнеза Лазара* = Петковић С., *Култ кнеза Лазара и српско сликарство XVII века,* ЗЛУМС 7 (Нови Сад 1971), 83-102.

Петковић, *Манастир Св. Тројица код Пљеваља*[1] = Петковић С., *Манастир Св. Тројица код Пљеваља*[1], Београд 1974.

Петковић, *Лик цара Уроша* = Петковић С., *Лик цара Уроша у српском сликарству XVI и XVII века,* Зборник Народног музеја IX-X (Београд 1979), 513-525.

Петковић, *Пећка патријаршија* = Петковић С., *Пећка патријаршија*, Београд 1982.

Петковић, *Манастир Пећка патријаршија и његове спахије* = Петковић С., *Манастир Пећка патријаршија и његове спахије*, Balcanica XIII-XIV (Београд 1982-1983), 353-359.

Petkovi}, *Artistic activity and the Struggle for Survival of the Serbian Church* = Petkovi} S., *Artistic activity and th Struggle for Survival of the Serbian Church during the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Balkan Studies 24/2 (Thessaloniki 1983), 617-630.

Петковић, *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије и њиховим сликарима* = Петковић С., *О фрескама XVI века из припрате Пећке патријаршије и њиховим сликарима*, Саопштења XVI (Београд 1984), 57-65.

Петковић, *Морача* = Петковић С., *Морача,* Београд 1986.

Petkovi}, *Art and patronage* = Petkovi} S, *Art and patronage in Serbia during the Early Period of Ottoman Rule (1450-1600),* Byzantinische Forshungen Bd. XVI (Amsterdam 1990), 401-414.

Петковић, Српски патријарси *XVI и XVII века као ктитори* = Петковић С., Српски патријарси *XVI и XVII века као ктитори,* Зборник у част Војислава Ђурића (Београд 1992), 129-139.

Петковић, *Сликар Андреја Раичевић у Крушедолу* = Петковић С., *Сликар Андреја Раичевић у манастиру Крушедолу 1644. године,* Саопштења XXIV (Београд 1992), 113-124.

Petkovi}, *Iconographic Similarities and Differences Between Serbian and Greek Painting from the Middle of the Fifteenth to the End of the Seventeenth Centuries* = Petkovi} S., *Iconographic Similarities and Differences Between Serbian and Greek Painting from the Middle of the Fifteenth to the End of the Seventeenth Centuries,*

Ευφρόσυνον: αφιέρωμα στον Μανόλη Χατζηδάκη ed. Κυπραίου, Ευαγγελία, Αθήνα 1991-1992, 517-523.

Петковић, *Српска уметност* = Петковић С., *Српска уметност у XVI и XVII веку,* Београд 1995.

Петковић, *Сликарство спољашње припрате Грачанице* = Петковић С., *Сликарство спољашње припрате Грачанице,* у: Петковић С., *Српска уметност у XVI и XVII веку,* Београд 1995, 303-327.

Петковић, *Легенда о св. Мини* = Петковић С., *Легенда о св. Мини у цркви села Штаве,* у: Петковић С., *Српска уметност у XVI и XVII веку,* Београд 1995, 329-349.

Петковић, *Милешевске фреске из XVI века* = Петковић С:, *Милешевске фреске из XVI века*, Саопштења XXVII-XXVIII 1995-1996 (Београд 1996),123-129.

Петковић, *Представа Светог Саве Јерусалимског у олтару пећке цркве Светих Апостола* = Петковић С., *Представа Светог Саве Јерусалимског у олтару пећке цркве Светих Апостола,* Саопштења XXIX (Београд 1997), 55-64.

Петковић, *Иконе Хиландара* = Петковић С., *Иконе манастира Хиландара*, Света Гора Атонска, 1997.

Петковић, *Представе светога Саве Српског у бугарској уметности XVI и XVII века* =Петковић С., *Представе светога Саве Српског у бугарској уметности XVI и XVII века,* у: *Сава I Српски архиепископ (1169-1237)*, Београд 1997, 223-235.

Петковић, *Минијатуре попа Страхиње* = Петковић С., *Минијатуре попа Страхиње из 1597. године,* у: Саопштења XXXII/XXXIII 2000/2001 (Београд 2001), 49-60.

Петковић, *Српски светитељи у руским сликарским приручницима* = Петковић С., *Српски светитељи у руским сликарским приручницима XVI-XIX века,* Споменица епископу шумадијском Сави, Нови Сад 2001, 159-176.

Petkovi}, *Фреске олтарског простора у цркви Јежевици из 1609. године - дело Георгија Митрофановића* = Petkovi} S., *Фреске олтарског простора у цркви Јежевици из 1609. године - дело Георгија Митрофановића,* Saop{tewa XXXIV (Beograd 2002), 249-261.

Petkovi}, *Cretan influence on the Serbian paintings and woodcuts* = Petkovi} S., *Cretan influence on the Serbian paintings and woodcuts of the 16th and 17th centuries,* u: Miltos Garidis (1926-1996): Aphieroma; t. 2 (Ioanina 2003), 565-580.

Петковић, *Благовештење Рудничко* = Петковић С., *Благовештење Рудничко,* Крагујевац 2004.

Петковић, *Српски светитељи у сликарству православних народа* = Петковић С., *Српски светитељи у сликарству православних народа,* Нови Сад: Матица Српска 2007.

Петковић, *Лажни сликар Тудор Вуковић* = Петковић С., *Лажни сликар Тудор Вуковић*, Зборник Народног Музеја XVIII-2, историја уметности (Београд MMVII), 79-91.

Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[2] = Петковић С., *Манастир Св. Тројица код Пљеваља*[2], Пљевља 2008.

Петковић, *Сликар Јован у Хиландару* = Петковић С., *Хиландарски ходочасник: сликар Јован у Хиландару 1632. године,* Саопштења XLI (Београд 2009), 157-166.

Петровић, *Прилог питању односа сликара Радула и бококоторске сликарске школе* = Петровић Р., *Прилог питању односа сликара Радула и бококоторске сликарске школе*, Бока 10 (Херцег Нови 1978), 155-164.

Петровић, *Дионисијеве царске двери* = Петровић Р., *Дионисијеве царске двери из 1594. године,* Саопштења XIV (Београд 1982), 163-182.

Петровић, *У потрази за Радуловим иконостасом из Црколеза* = Петровић Р., *У потрази за Радуловим иконостасом из Црколеза*, Саопштења XVII (Београд 1985), 52-68.

Петровић, *Потпис и криптоним зографа Лонгина на дечанским царским дверима* = Петровић Р., *Потпис и криптоним зографа Лонгина на дечанским царским дверима*, Гласник друштва конзерватора Србије 18 (Београд 1994), 115-116.

Петровић, *Икона Усековања главе Јована Крститеља из Народног музеја* = Петровић Р., *Икона Усековања главе Јована Крститеља из Народног музеја, непознато дело зографа Радула,* Зборник Народног музеја књига 15 бр. 2 (Београд 1994), 59-64.

Петровић, *Истраживања у манастиру Црна река* = Петровић Р., *Истраживања у манастиру Црна река*, у: *Манастир Црна ријека и свети Петар Коришки,* Приштина-Београд 1998, 43-86.

Петровић, *Деизис из XVI века у манастиру Дечани* = Петровић Р., *Конзерваторска открића на икони Христа Праведног судије - Деизис из XVI века у манастиру Дечани - непознато дело зографа Лонгина,* Саопштења XXXIV (Београд 2002), 239-248.

Петровић, *Угребани записи и натписи на фрескама зографа Лонгина* = Петровић Р., *Угребани записи и натписи на фрескама зографа Лонгина из XVI века у*

ексонартексу манастира Грачанице, Археографски прилози бр. 26-27/2004-2005 (Београд 2005), 329-369.

Петровић, *Фреска чудо и мартириј свете Еуфемије* = Петровић Р., *Фреска чудо и мартириј свете Еуфемије у манастиру Бањи Прибојској из 1574. године,* Ниш и Византија II (Ниш 2004), 415-428.

Петровић, *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице-непозната дела зографа Лонгина* = Петровић Р., *Царске двери у Високим Дечанима и двојна икона Христа из Грачанице - непозната дела зографа Лонгина*, Археографски прилози 31-32 (Београд 2009-2010), 373-427.

Петровић, *Дуборезбарени крст јеромонаха Стефана из 1626. године* = Петровић Р., *Дуборезбарени крст јеромонаха Стефана, ктитора патријарха Пајсеја из 1626. године у манастиру Грачаници на Косову,* Лесковачки зборник LI (Лесковац 2011), 77-96.

Положај и улога српске цркве = Положај и улога српске цркве, у: Историја народа Југославије, књига друга (од почетка XVI до краја XVIII века), Београд 1960, 98-108.

Покровский, *Евангеліе в памятниках иконографии* = Покровский Н. В., *Евангеліе в памятниках иконографии*, Санкт Петербург 1892.

Popović B., *The Cycle of Saint George in the Territory of the Peć Patriarchate* = Popović B., *The Cycle of Saint George in the Territory of the Peć Patriarchate*, ZLUMS 34-35 (Novi Sad 2003), 95-110.

Поповић Д., *Ктитор Мораче* = Поповић Д., *Ктитор Мораче и његов култ*, у: *Манастир Морача,* Београд: Балканолошки институт САНУ 2006, 55-72.

Поповић Д., *Под окриљем светости* = Поповић Д., *Под окриљем светости: култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији,* Београд - Балканолошки институт САНУ 2006.

Поповић, Тодић, Војводић, *Дечанска пустиња* = Поповић Д., Тодић Б., Војводић Д., *Дечанска пустиња: скитови и келије манастира Дечана,* Београд: Балканолошки институт САНУ 2011.

Поповић Ј., *Житија светих за септембар* = Поповић Ј., *Житија светих за септембар*, Београд 1998.

Поповић Ј., *Житија светих за новембар* = Поповић Ј., *Житија светих за новембар*, Београд 1998.

Поповић М., Габелић, Цветковић, Поповић Б., *Црква Светог Николе у Станичењу* = Поповић М., Габелић С., Цветковић Б., Поповић Б., *Црква Светог Николе у Станичењу*, Београд 2005.

Поповска, *Конзерваторски третман на царските двери од Шопско Рударе* = Поповска А., *Идентификација на нестручните интервенции и конзерваторски третман на царските двери од Шопско Рударе*, Патримониум.мк 2, бр. 3-4 (Скопје 2008), 171-182.

Поповска-Коробар, *Полошки манастир св. Ѓорѓи* = Поповска-Коробар В., *Полошки манастир св. Ѓорѓи*, Скопје 1998.

Поповска-Коробар, *Лесновски манастир* = Поповска-Коробар В., *Лесновски манастир*, Скопје 2000.

Поповска-Коробар, *Икони од музејот на Македонија* = Поповска-Коробар В., *Икони од музејот на Македонија*, Скопје 2004.

Посни Триод - Света Велика седмица страсна = Посни Триод - Света Велика седмица страсна (превео са грчког епископ др Артемије Радосављевић), Епархија рашко-призренска и косовско-метохијска: Манастир Грачаница 2008.

Преображенский, *Иконография надгробной композиции на южном фасаде Собора Рождества Богородицы Ферапонтова монастыря* = Преображенский А. С., *Иконография надгробной композиции на южном фасаде Собора Рождества Богородицы Ферапонтова монастыря*, у: *Древнерусское и поствизантийское искусство вторая половина XV - начало XVI века*, Москва 2005, 190-204.

Преображенский, *„Подножие ног Его". О вотивных надписях на русских иконах Спаса на престоле XIV века* = Преображенский А. С., *„Подножие ног Его". О вотивных надписях на русских иконах Спаса на престоле XIV века*, Искусствознание 1/2-07 (Москва 2007), 25-53.

Преображенский, *Традиций ктиторской иконографии в убранстве Благовещенского Собора* = Преображенский А. С., *Традиций ктиторской иконографии в убранстве Благовещенского Собора*, у: *Царский храм Благовещенский Собор московского Кремя в истории русской культуры*, Москва 2008, 43-66.

Пурић, *Икона Христа* = Пурић Ј., *Икона Христа*, Београд 2011.

Радовановић, *Икона св. Томе са одераном кожом* = Радовановић Ј., *Икона св. апостола Томе са његовом одераном кожом*, ЗЛУМС 6 (Нови Сад 1970), 229-238.

Радовановић, *Прилог иконографији сремских деспота Бранковића* = Радовановић Ј., *Прилог иконографији сремских деспота Бранковића*, ЗЛУМС 7 (Нови Сад 1971), 295-314.

Радовановић, *Два ретко представљана чуда св. Николе* = Радовановић Ј., *Два ретко представљана чуда св. Николе*, ЗЛУМС 11 (Нови Сад 1975), 275-280.

Радовановић, *Јединство небеске и земаљске цркве* = Радовановић Ј., *Јединство небеске и земаљске цркве у српском сликарству средњег века или ликови живих људи на фрескама и иконама,* ЗЛУМС 20 (Нови Сад 1984), 47-66.

Радовановић, *Неколико примера представе Ваведење Богородице* = Радовановић Ј., *Неколико примера представе Ваведење Богородице у храм у уметности турског периода,* ЗЛУМС 34-35 (Нови Сад 2003), 127-137.

Радовановић, *Свети Никола - житије и чуда у српској уметности* = Радовановић Ј., *Свети Никола - житије и чуда у српској уметности (друго издање),* Београд 2008.

Радојичић, *Два примера Руварчеве тачности* = Радојичић Ђ., *Два примера Руварчеве тачности*, у: Споменица Илариону Руварцу н. с., Београд 1955, 123-147.

Radojičić, *Stara srpska književnost* = Radojičić Đ., *Stara srpska književnost*, Beograd 1960.

Радојчић, *Икона „Хвалите Господа“ из Црквеног музеја у Скопљу* = Радојчић С., *Икона „Хвалите Господа“ из Црквеног музеја у Скопљу*, Гласник скопског научног друштва књ. 21 (Скопље 1940), 109-118.

Радојчић, *Старине црквеног музеја у Скопљу* = Радојчић С., *Старине црквеног музеја у Скопљу*, Скопље 1941.

Радојчић, *Везе између српске и руске уметности* = Радојчић С., *Везе између српске и руске уметности у средњем веку,* Зборник Филозофског факултета I (Београд 1948), 246-254.

Радојчић, *Мајстори српског сликарства* = Радојчић С., *Мајстори старог српског сликарства*, Београд 1955.

Радојчић, *Српске минијатуре* = Радојчић С., *Српске минијатуре*, Београд 1956.

Радојчић, *Старо српско сликарство* = Радојчић С., *Старо српско сликарство, Београд 1966.*

Радојчић, *Иконе из Југославије* = Радојчић, *Иконе из Југославије*, у: *Иконе са Балкана: Синај, Грчка, Бугарска, Југославија*, Београд: Југославија-Софија 1972.

Радојчић, *Портрет патријарха Пајсија* = Радојчић С., *Портрет патријарха Пајсија у Националном музеју у Равени,* у: *Узори и дела старих српских уметника*, Београд 1975, 283-286.

Радојчић, *Сликарство Црне Горе* = Радојчић С., *Сликарство Црне Горе у новом вијеку,* Подгорица 1996.

Рајић, Тимотијевић, *Манастири овчарско-кабларске клисуре* = Рајић Д., Тимотијевић М., *Манастири овчарско-кабларске клисуре*, Чачак 1994.

Ракић З., *Житијна икона св. Кузмана и Дамјана* = Ракић З., *Житијна икона св. Кузмана и Дамјана сликара Радула из 1673/1674. године,* Саопштења XXVI (Београд 1994), 53-61.

Ракић З., *Деизисни чин црноречког манастира* = Ракић З., *Деизисни чин на иконостасу црноречког манастира*, у: *Манастир Црна ријека и свети Петар Коришки*, Приштина-Београд 1998, 133-143.

Ракић З., *Сликар Радул у Полимљу* = Ракић З., *Сликар Радул у Полимљу,* Милешевски записи 3 (Пријепоље 1998), 79-101.

Ракић З., *Радул* = Ракић З., *Радул, српски сликар XVII века,* Нови Сад 1998.

Ракић З., *Минијатуре српских рукописа XVI и XVII века* = Ракић З., *Минијатуре српских рукописа XVI и XVII века у библиотеци манастира Хиландара,* Хиландарски зборник 10 (Београд 1998), 317-334.

Ракић З., *Минијатуре сликара Јована* = Ракић З., *Минијатуре сликара Јована у Псалтиру Гаврила Тројичанина из 1643. године,* Саопштења XXXIV (Београд 2002), 263-278.

Ракић З., *Сликар Димитрије* = Ракић З., *Бококоторски сликар Димитрије и манастир Морача,* у: *Манастир Морача,* Београд: Балканолошки институт САНУ 2006, 213-240.

Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу* = Ракић З., *Црква Светог Јована Претече у Црколезу*, Београд 2007.

Ракић З., *Минијатуре сликара Лонгина* = Ракић З., *Минијатуре сликара Лонгина у четворојеванђељу број 432 Библиотеке Српске патријаршије у Београду,* Саопштења XLI (Београд 2009), 121-136.

Ракић З., *Зидно сликарство XVI и XVII века у Горњем Полимљу. Брезојевица и Калудра* = Ракић З., *Зидно сликарство XVI и XVII века у Горњем Полимљу. Брезојевица и Калудра*, Зборник *Ђурђеви Ступови и Будимљанска епархија*, Беране-Београд 2011, 577-585.

Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века* = Ракић З., *Српска минијатура XVI и XVII века*, Београд 2012.

Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине* = Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине (16.-19. вијек),* Београд 1998.

Rakić S., *Serbian icons from Bosnia-Hercegovina* = Rakić S., *Serbian icons from Bosnia-Hercegovina, sixteenth to eighteenth century,* New York 2000.

Rakić S., *The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia and Hercegovina* = Rakić S., *The Representations of the Virgin on Cretan Icons in Serbian Churches in Bosnia and Hercegovina* in: Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies, Volume 20, Number 1, 2006, 57-93.

Расолкоска-Николовска, *Иконостас Карпинског манастира* = Расолкоска-Николовска З., *Иконостас Карпинског манастира*, ЗЛУМС 16 (Нови Сад 1980), 281-289.

Саопштења = Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе Београд

Самарџић, *Мехмед-паша Соколовић* = Самарџић Р., *Мехмед-паша Соколовић,* Београд 1982[2].

Секулић, *Конзервација ломничких икона иконописца Лонгина* = Секулић З., *Конзервација ломничких икона иконописца Лонгина из XVI века,* Зборник за заштиту споменика културе књига I (Београд 1953), 85-94.

Сендлер, *Икона* = Сендлер Е., *Икона - слика невидљивог: елементи богословља, естетике и технике иконописа* (прев. Југослав Оцокољић), Београд 2009.

Серафимова, *Прилог проучавању иконостасних крстова на Балкану* = Серафимова А., *Прилог проучавању иконостасних крстова на Балкану (Нека запажања о иконостасном крсту манастира Црна река)*, у: *Манастир Црна ријека и свети Петар Коришки,* Приштина-Београд 1998, 149-162.

Серафимова, *Кучевишки манастир* = Серафимова А., *Кучевишки манастир свети Архангели,* Скопје 2005.

Симић-Лазар, *Иконографија Страшног суда у цркви Св. Петра и Павла у Тутину* = Симић-Лазар Д., *Иконографија Страшног суда у цркви Св. Петра и Павла у Тутину*, Саопштења XVII (Београд 1985), 167-179.

Симић-Лазар, *Илустровано житије св. Саве Српског* = Симић-Лазар Д., *Илустровано житије св. Саве Српског на икони из Мораче,* Саопштења XXXVII-XXXVIII/2005-2006 (Београд 2006), 69-93.

Сковран, *Црква Св. Николе у Подврху* = Сковран А., *Црква Св. Николе у Подврху код Бијелог Поља,* Старинар н. с. књига IX-X (Београд 1959), 356-366.

Сковран, *Деизисна плоча* = Сковран А., *Деизисна плоча Георгија Митрофановића у Студеници,* Саопштења IV (Београд 1961), 33-38.

Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici* = Skovran A., *Longinove freske i ikone u manastiru Lomnici,* Naše Starine IX (Sarajevo 1964), 23-42.

Сковран, *Уметничко благо Пиве* = Сковран А., *Уметничко благо манастира Пиве,* Београд 1980.

Сковран, *Иконостас цркве у Подврху* = Сковран А., *Иконостас цркве Св. Николе у Подврху и његов творац,* Зограф 4 (Београд 1972), 52-62.

Слијепчевић, *Историја српске цркве* = Слијепчевић Ђ., *Историја српске православне цркве, књига I,* Диселдорф 1978.

Слијепчевић, *Хумско-херцеговачка епархија* = Слијепчевић Ђ., *Хумско-херцеговачка епархија и епископи (митрополити) од 1219. до краја XIX века,* Богословље година XIV (Београд 1939), 239-294.

Смирнова, *Смотря на образ древних живописцев* = Смирнова Э. С., *Смотря на образ древних живописцев. Тема почитания икон в искусстве средневековой Руси,* Москва 2007.

СПЦ = Српска православна црква

Србљак III = Србљак књига трећа. Службе. Канони. Акатисти, Београд 1970.

Станић, *Остаци иконостаса старе цркве у Кожетину* = Станић Р., *Остаци иконостаса старе цркве у Кожетину код Александровца,* Саопштења IX (Београд 1970), 179-183.

Станић, *Непознате иконе* = Станић Р., *Непознате иконе у југозападној Србији,* ЗЛУМС 11 (Нови Сад 1975), 255-272.

Станић, *Иконостас Црне реке* = Станић Р., *Иконостас манастира Црне реке,* ЗЛУМС 14 (Нови Сад 1978), 235-260.

Станић, *Прилог познавању сликарске делатности у овчарско-кабларским манастирима* = Станић Р., *Прилог познавању сликарске делатности у овчарско-кабларским манастирима*, Зборник радова Народног музеја у Чачку II (Чачак 1982), 5-32.

Станић, *Зидани иконостас у Поблаћу* = Станић Р., *Зидани иконостас цркве Арханђела Михаила у Поблаћу код Прибоја*, ЗЛУМС 19 (Нови Сад 1983), 95-115.

Станић, *Црква Светог Николе у Брезови код Ивањице* = Станић Р., *Црква Светог Николе у Брезови код Ивањице*, Саопштења XXV (Београд 1993), 97-145.

Стародубцев, *Сакос црквених достојанственика у средњовековној Србији* = Стародубцев Т., *Сакос црквених достојанственика у средњовековној Србији*, у: *Византијски свет на Балкану II*, Београд 2012, 523-550.

Средњовековна уметност у Србији = Средњовековна уметност у Србији 1844-1969, Београд 1969 (уводни текст Мирјана Ћоровић-Љубинковић, каталог: Десанка Милошевић и Мирјана Татић-Ђурић).

Стојановић, *Записи и натписи I* = Стојановић Љ., *Стари српски записи и натписи књига I,* Београд 1902.

Стојановић, *Записи и натписи IV* = Стојановић Љ., *Стари српски записи и натписи књига IV,* Београд 1923.

Стојановић, *Манастир Свети Прохор Пчињски* = Стојановић С., *Манастир Свети Прохор Пчињски*, Бујановац 1998.

Стошић, *Српска уметност 1690-1740* = Стошић Љ., *Српска уметност 1690-1740,* Београд 2006.

Студије српске средњовековне уметности = Ђорђевић И. М., *Студије српске средњовековне уметности* (приредили Драган Војводић и Миодраг Марковић), Београд 2008.

Суботић, *Иконографија св. Саве* = Суботић Г., *Иконографија св. Саве у време турске власти*, у: *Растко Немањић - Свети Сава. Историја и предање,* Научни скуп САНУ књ. VII, Београд 1979, 343-355.

Суботић, *Представе св. Георгија Кратовца* = Суботић Г., *Представе св. Георгија Кратовца,* Зборник радова Византолошког института XXXII (Београд 1993), 167-202.

Суботић, *Долац и Чабићи* = Суботић Г., *Долац и Чабићи*, Београд 2012.

Talbote-Rice, *The Icons of Cyprus* = Talbote-Rice D., *The Icons of Cyprus,* London 1937.

Тарасов, *Икона и благочестие* = Тарасов О. Ю., *Икона и благочестие - очерки иконного дела в императорской России*, Москва 1995.

Татић-Ђурић, *Икона Јована Крилатог из Дечана* = Татић-Ђурић М., *Икона Јована Крилатог из Дечана*, Зборник Народног музеја VII (Београд 1973), 39-51.

Татић-Ђурић, *Две необјављене Лонгинове иконе* = Татић-Ђурић М., *Две необјављене Лонгинове иконе (Распеће и Скидање с крста),* Свеске друштва историчара уметности СР Србије, год. IV, бр. 9-10 (Београд 1980), 1-12.

Татић-Ђурић, *Херцеговачки митрополит и патријарх српски Антоније као ктитор фресака и икона* = Татић-Ђурић М., *Херцеговачки митрополит и патријарх српски Антоније као ктитор фресака и икона*, у: *Милешева у историји српског народа* Међународни научни скуп поводом седам и по векова постојања, Београд 1987, 195-204.

Татић-Ђурић, *Икона Рођења Богородице из Шишатовца* = Татић-Ђурић М., *Икона Рођења Богородице из Шишатовца,* у: *Манастир Шишатовац: зборник радова,* Београд: САНУ 1989, 197-204.

Татић-Ђурић, *Икона* = Татић-Ђурић М., *Икона,* у: *Енциклопедија православља књига II, И-О* (гл. уредник Димитрије М. Калезић), Београд 2002, 748-755.

Татић-Ђурић, *Икона Богородице Тројеручице* = Татић-Ђурић М., *Икона Богородице Тројеручице,* у: *Енциклопедија православља књига II, И-О* (гл. уредник Димитрије М. Калезић), Београд 2002, 763-764.

Татић-Ђурић, Богородица Пречиста *ΠΑΝΑΧΡΑΝΤΟΣ* = Татић-Ђурић М., Богородица Пречиста *ΠΑΝΑΧΡΑΝΤΟΣ. Њена иконографија и њен култ*, у: *Студије о Богородици,* Београд 2007, 81-100.

Татић-Ђурић, *Елеуса. У трагању за иконографским типом* = Татић-Ђурић М., *Елеуса. У трагању за иконографским типом*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 133-143.

Татић-Ђурић, *Икона Богородице Београдске* = Татић-Ђурић, *Икона Богородице Београдске*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 199-212.

Татић-Ђурић, *Пијета са Јованом и Јосифом Ариматејским* = Татић-Ђурић М., *Пијета са Јованом и Јосифом Ариматејским*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 235-252.

Татић-Ђурић, *Иконографија Богородице Страсне* = Татић-Ђурић М., *Иконографија Богородице Страсне* у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 275-298.

Татић-Ђурић, *Панагијар из Војловице* = Татић-Ђурић М., *Панагијар из Војловице*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 309-322.

Татић-Ђурић, *Богородица Владимирска* = Татић-Ђурић М., *Богородица Владимирска*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 323-341.

Татић-Ђурић, *Студеничка Богородица Кириотиса* = Татић-Ђурић М., *Студеничка Богородица Кириотиса*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 343-350.

Татић-Ђурић, *Књижевна инспирација у иконографији Богородице* = Татић-Ђурић М., *Књижевна инспирација у иконографији Богородице*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 351-368.

Татић-Ђурић, *Икона Богородице Кикиотисе* = Татић-Ђурић М., *Икона Богородице Кикиотисе*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 429-443.

Татић-Ђурић, *Једна нова тема словенског барока* = Татић-Ђурић, *Једна нова тема словенског барока*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 487-500.

Татић-Ђурић, *Икона Одигитрије и њен култ у XVI веку* = Татић-Ђурић М., *Икона Одигитрије и њен култ у XVI веку,* у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 533-548.

Татић-Ђурић, *Богородица Заступница у Ариљу* = Татић-Ђурић М., *Богородица Заступница у Ариљу*, у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 549-563.

Татић-Ђурић, *Тројеручица Светога Саве* = Татић-Ђурић М., *Тројеручица Светога Саве и њен култ у православном свету,* у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 565-592.

Татић-Ђурић, *Мати Божија „Перивлептос“* = Татић-Ђурић М., *Мати Божија „Перивлептос“ у Елмали Килисе. Њени модели и реплике,* у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 593-505.

Татић-Ђурић, *Богородица Страсна* = Татић-Ђурић М., *Богородица Страсна у Жичи,* у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 607-622.

Татић-Ђурић, *Типологија Богородице* = Татић-Ђурић М., *Типологија Богородице у Горњој Сванетији,* у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 633-643.

Татић-Ђурић, *Чудотворне иконе Богородице* = Татић-Ђурић М., *Чудотворне иконе Богородице на Светој Гори Атонској,* у: *Студије о Богородици*, Београд 2007, 645-668.

Татић-Ђурић, *Студије о Христу* = Татић-Ђурић М., *Студије о Христу*, Београд 2011.

Татић-Ђурић, *Мистички логос и његова слика* = Татић-Ђурић М., *Мистички логос и његова слика,* у: *Студије о Христу*, Београд 2011, 9-19.

Татић-Ђурић, *Икона Константина Згуроса с представом Христа Великог архиепископа* = Татић-Ђурић М., *Икона Константина Згуроса с представом Христа Великог архиепископа,* у: *Студије о Христу*, Београд 2011, 113-119.

Татић-Ђурић, *Икона Христовог Крштења* = Татић-Ђурић М., *Икона Христовог Крштења. Нова аквизиција из доба друге византијске ренесансе,* у: *Студије о Христу*, Београд 2011, 127-138.

Теодоровић-Шакота, *Прилог познавању иконописца Лонгина* = Теодоровић-Шакота М., *Прилог познавању иконописца Лонгина,* Саопштења I (Београд 1956), 156-166.

Тимотијевић, *Крушедол* = Тимотијевић М., *Манастир Крушедол I-II,* Београд 2008.

Тимотијевић, *Чудотворна икона Богородице Бођанске* = Тимотијевић М., *Чудотворна икона Богородице Бођанске*, Саопштења XLIV (Београд 2012), 147-161.

Todić, *Anapeson* = Todić B., *Anapeson. Iconographie et signification du thème,* Byzantion LXIV/1 (1994), 134–165.

Тодић, *Грачаница* = Тодић Б., *Грачаница: сликарство,* Београд 1988.

Тодић, *Сопоћански поменик* = Тодић Б., *Сопоћански поменик,* Саопштења XXXIV (Београд 2002), 279-293.

Тодић, *Лични записи сликара* = Тодић Б., *Лични записи сликара,* у: *Приватни живот у српским земљама средњег века* (приредиле Смиља Марјановић-Душанић и Даница Поповић), Београд 2004, 493-524.

Тодић, *Српске теме на фрескама XIV века у цркви Светог Димитрија у Пећи* = Тодић Б., *Српске теме на фрескама XIV века у цркви Светог Димитрија у Пећи,* Зограф 30 (Београд 2004-2005), 123-140.

Тодић, *Дечани* = Тодић Б., *Манастир Дечани,* Београд 2005.

Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву* = Тодић Б., *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву,* у: ΣΥΜΜΕ¶ΚΤΑ Зборник радова поводом четрдесет година Института за историју уметности Филозофског факултета у Београду, Београд 2012, 439-458.

Тодић, *Иконостас у Дечанима* = Тодић Б., *Иконостас у Дечанима - првобитни сликани програм и његове позније измене,* Зограф 36 (Београд 2012), 115-129.

Томин, *Књижевни опус зографа Лонгина: прилог реконструкцији* = Томин С., *Књижевни опус зографа Лонгина: прилог реконструкцији*, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима* Међународни тематски зборник књ. 2 - Књижевност, Београд 2010, 189-202.

Tomić, *Prilozi na temu „Nedremano oko“* = Tomić G., *Prilozi na temu „Nedremano oko“*, u: Peristil 21 (Zbornik radova Prvog kongresa istoričara umetnosti SFR Jugoslavije - Ohrid 1976), Zagreb 1978, 73-80.

Trifonova, *The iconographical type of saints Theodore Teron and Theodore Stratelates facing each other* = Trifonova A., *The iconographical type of saints Theodore Teron and Theodore Stratelates facing each other and its diffusion during the Byzantine and post-Byzantine period,* Zograf 34 (Beograd 2010), 53-64.

Тричковић, *Српска црква средином XVII века* = Тричковић Р., *Српска црква средином XVII века,* Глас САНУ CCCXX, Одељење историјских наука књига 2 (Београд 1980), 61-164.

Ciurescu, *Le renouvellement du thème de la Vierge à l'Enfant dans les icônes byzantines grecques du IXe - XVe siècle* = Ciurescu I. C., *Le renouvellement du thème de la Vierge à l'Enfant dans les icônes byzantines grecques du IXe - XVe siècle,* in: *Dire* (Paris, automne 2006), 50-54.

Ћоровић-Љубинковић, *Неколико сачуваних икона старог грачаничког иконостаса XIV века* = Ћоровић-Љубинковић М., *Неколико сачуваних икона старог грачаничког иконостаса XIV века и проблем високог иконостаса у нашем средњем веку*, Зборник радова Народног музеја II (Београд 1958/1959), 135-152.

Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас у Великој Хочи* = Ћоровић-Љубинковић М., *Иконостас цркве Светог Николе у Великој Хочи*, Старинар н. с. књига IX-X/1958-1959 (Београд 1959), 169-179.

Ћоровић-Љубинковић, *Прилог проучавању култа Стефана Дечанског* = Ћоровић-Љубинковић М., *Прилог проучавању култа Стефана Дечанског*, Старинар IX-X (Београд 1959), 172-178.

Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа* = Ћоровић-Љубинковић М., *Пећко-дечанска иконописна школа од XIV до XIX века,* Београд: Народни музеј MCMLV.

Ћоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез* = Ћоровић-Љубинковић М., *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије,* Београд 1965.

Ћоровић-Љубинковић, *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори* = Ћоровић-Љубинковић М., *Дуборезни иконостаси XVII века на Светој Гори*, Хиландарски зборник 1 (Београд 1966), 119-137.

Филиповић, Мазалић, *Црква Ломница у Босни* = Филиповић М., Мазалић Ђ., *Црква Ломница у Босни,* Споменик САН CI (Београд 1951).

Χατζηδάκης, *Ο κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης. Οι τοιχο γραφίες της 1.* = Χατζηδάκης Μ., *Ο κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης. Οι τοιχο γραφίες της 1. Μονής Στανρονικήτα,* Άγιον Όρος 1986.

Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 1 (Αβέρκιος-Ιωσήφ) = Χατζηδάκης Μ., *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 1 (Αβέρκιος-Ιωσήφ), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 1987.

Χατζηδάκης, *Εικόνες της Πάτμου* = Χατζηδάκης Μ., *Εικόνες της Πάτμου. Ζητήματα βυζαντινής καί μεταβυζαντινής ζωγραφικής*, Αθήνα 1995.

Χατζηδάκης, *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος) = Χατζηδάκης Μ., *Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1830),* Τόμος 2 (Καβαλλαρος-Ψαθοπουλος), Αθήνα 1997.

Хорошавин, *Сликарство критске школе* = Хорошавин Б., *Сликарство критске школе*, текст дипломског рада одбрањеног на одељењу за историју уметности Филозофског факултета у Београду 2006. године.

Чанак-Медић, Тодић, *Студеница* = Чанак-Медић М., Тодић Б., *Студеница*, Нови Сад 2011.

Чоловић, *Манастир Крка* = Чоловић Б., *Манастир Крка*, Загреб 2006.

Чубриловић, *Српска православна црква под Турцима* = Чубриловић Б., *Српска православна црква под Турцима од XV до XIX века,* Зборник Филозофског факултета V-1 (Београд 1960), 163-187.

Теодоровић-Шакота, *Акатист првомученику Стефану од иконописца Лонгина* = Теодоровић-Шакота М., *Акатист првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, Старине Косова и Метохије II-III (Приштина 1963), 205-218.

Шакота, *Дечанска ризница* = Шакота М., *Дечанска ризница*, Београд 1984.

Шакота, *Неколико Лонгинових цртежа* = Шакота М., *Неколико Лонгинових цртежа у Дечанима,* Старине Косова и Метохије 4-5 (Приштина 1971), 303-307.

Шево, *Ломница* = Шево Љ., *Манастир Ломница,* Београд 1999.

Шево, *Једна неуобичајена тема - Богородица између Јоакима и Ане* = Шево Љ:, *Једна неуобичајена тема - Богородица између Јоакима и Ане у цркви Успења Богородице у Српском Ковину*, Ниш и Византија VI (Ниш 2008), 281-294.

Шеровић, *Црква св. Недјеље у Јошици* = Шеровић П., *Црква св. Недјеље у Јошици,* у: *Народни универзитет Боке Которске у Котору* књ. бр. 11 (Котор 1940), 1-3.

Шупут, *Српска архитектура* = Шупут М., *Српска архитектура у доба турске власти,* Београд 1984.

Шупут, *Споменици црквеног градитељства* = Шупут М., *Споменици црквеног градитељства XVI-XVII век,* Београд 1991.

Порекло фотографија

Народни Музеј у Београду: кат. бр. 6 (инв. бр. 4103), 75-80 (инв. бр. 5750, 5877, 5872, 5879, 5878, 5873), 91 (инв. бр. 2), 131 (инв. бр. 1787), 237 (инв. бр. 1755), 238 (инв. бр. 1754), 243 (инв. бр. 1753), 269 (инв. бр. 5875), 271 (инв. бр. 5870), 353 (инв. бр. 4029), 377 (инв. бр. 3477), 390 (инв. бр. 5874), 391 (инв. бр. 5876).

Републички завод за заштиту споменика културе - Београд: кат. бр. 101-102, 116, 298, 393-395, 397.

Бројеви снимака из фототеке Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Приштини по којима су израђене фотографије: кат. бр. 27 (инв. бр. 01606), 58 (инв. бр. 09443 и 09443a), 65-68 (инв. бр. 01565, 01566, 01576, 17125, 17125a, 17133), 81 (инв. бр. 00307), 86 (инв. бр. 17260), 87 (инв. бр. 11533, 11612), 94-100 (инв. бр. 00272, 00273, 00275, 00276, 00278, 02383, 02384, 14608, 16171, 16172, 16175, 16178, 16179), 103 (инв. бр. 00308, 00308a, 02433), 104 (инв. бр. 00274), 106 (инв. бр. 01581), 111 (инв. бр. 09394, 09394a), 141 (инв. бр. 12527, 12527a, 12527b, 12528, 12528a, 12529, 12529a, 12557, 12557a, 12557b, 12557c), 143 (инв. бр. 09076, 09076a), 144 (инв. бр. 06219), 145 (инв. бр. 04102), 146 (инв. бр. 01188), 147 (инв. бр. 01285, 01285a), 148 (инв. бр. 15893), 149 (инв. бр. 16174, 16175), 150 (инв. бр. 00349, 00349a), 171 (инв. бр. 01584, 01594), 181-182 (инв. бр. 03628, 03628a, 008785a, 08918, 08918a, 09285, 09285a, 11512, 11554, 11621), 184 (инв. бр. 00277, 0277a), 234 (инв. бр. 04181, 04182), 235 (инв. бр. 02109, 02110, 02110a, 02111, 02112, 02113), 239 (инв. бр. 11537, 11538, 11624), 240 (инв. бр. 11541, 11542, 11543, 11605, 11606), 241 (инв. бр. 11539, 11540, 11607, 11608), 242 (инв. бр. 14243, 14244), 244 (инв. бр. 11522, 11524, 11617), 245 (инв. бр. 11527, 11528, 11603, 11604), 246 (инв. бр. 11525, 11526, 11609, 11610), 247 (инв. бр. 12097, 12097a, 12098, 12098a, 12099, 12099a, 12099b, 12174, 12175), 248 (инв. бр. 11544, 11545, 11546, 11622), 254 (инв. бр. 08816, 08816a, 08816b, 09295, 14199), 264-265 (инв. бр. 00975, 01108), 272 (инв. бр. 08917, 08917a, 08917b, 09292, 09292a, 14229), 273 (инв. бр. 00016), 274-275 (инв. бр. 09077, 09077a, 09078, 09078a, 09079), 297 (инв. бр. 00218, 00218a, 00231, 00231a, 02400), 389 (инв. бр. 08820, 08820a, 14193), 398-400 (инв. бр. 01573, 01574, 01578, 01637), 401-405 (инв. бр. 01579, 01580, 01582, 01583, 01585, 01595, 01596, 01598, 01599, 01600, 01641),

408 (инв. бр. 15894), 413 (инв. бр. 16177), 417 (инв. бр. 04210, 04210а), 418 (инв. бр. 16173), 419 (инв. бр. 07213, 07213а), 420 (инв. бр. 07215а), Апендикс II кат. бр. 1 (инв. бр. 08956а), Апендикс II кат. бр. 5 (инв. бр. 04325).

Центар за очување наслеђа Косова и Метохије - Mnemosyna: кат. бр. 115 (инв. бр. 15960), 132 (инв. бр. 15959), 179 (инв. бр. 7238-08-6А, 7238-09-7А, 7238-10-8А, 7238-11-9А, 16000), 197 (инв. бр. 2625-26-27, 2625-27-28, 2625-28-29), 270 (инв. бр. 15961), 327 (инв. бр. 15700), 328 (инв. бр. 15698), 396 (инв. бр. 15962), 406 (инв. бр. 16428), 407 (инв. бр. 16427, 16427а), 409 (инв. бр. 15702), 410 (инв. бр. 15701, 15701а), 412 (инв. бр. 15703).

www.mnemosyne.org.rs: кат. бр. 26, 28-29, 105, 411.

проф. др Бранислав Тодић, Филозофски факултет у Београду:
кат. бр. 12, 73, 82, 114, 136, 169, 173, 261-263, 288, 392.

др Светлана Пејић, шеф одељења за истраживање, заштиту и документацију РЗЗСК-а, проф. Академије за уметност и конзервацију СПЦ: кат. бр. 60, 92-93, 117, 119, 129, 170, 174-176, 278-283, 321-324, 355-358, 367-368, 371-372, 379, 415.

Бранка Иванић, кустос збирке послевизантијске уметности Народног музеја у Београду: кат. бр. 416 (према снимку бр. 0047 - Велика Хоча).

Радоје Живковић, фотограф из Никшића: кат. бр. 17-24, 134, 198-199, 201-212.

Стојан Костић, Котор: кат. бр. 363-366.

Остале репродукције скениране су из публикација:

Бајић-Филиповић, *Збирка икона Секулић*: кат. бр. 156-157, 354, 370.

Вукановић, *Дуборез манастира Св. Прохора Пчињског из XVI-XVII столећа*: кат. бр. 138-139.

Габелић, *Циклуси арханђела*: кат. бр. 124-125.

Грујић, *Старине манастира Ораховице*: кат. бр. 84.

Грујић, *Пакрачка епархија. Историјско-статистички преглед*: кат. бр. 151, 229.

Давидов, *Сентандреја*: кат. бр. 107.

Давидов, *Горња Земља*: кат. бр. 301-303, 381, 383.

Ђурић, *Икона Стефана Дечанског*: кат. бр. 32.

Ђурић, Ћирковић, Кораћ, *Пећка патријаршија*: кат. бр. 1, 2, 232-233, 235, 330, 361.

Живковић, *Мање познате и непознате иконе из ризнице манастира Прасквице*: кат. бр. 362.

Живковић, *Иконе сликара Димитрија у Дубочици код Пљеваља*: кат. бр. 369, 374.

Зарић, *Ризница икона у Никољцу*: кат. бр. 118, 177-178.

Ивановић, *Црквени споменици XIII-XX век*: кат. бр. 133.

Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*: Апендикс III кат. бр. 7, 8, 11-13, 16.

Којић, *Житомислић*: кат. бр. 158, 159, 164-165.

Корнаков, *Царски двери*: Апендикс I 16.

Mazalić, *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba*: кат. бр. 345.

Манастир Морача, Београд: Балканолошки институт САНУ 2006: кат. бр. 222, 223.

Машниќ, *Царските двери (1580/1581) од зиданиот иконостас на црквата Св. Никола Шопско Рударе*: Апендикс I кат. бр. 5.

Машниќ, *Црквата Свети Никола во село Трново*: Апендикс I кат. бр. 13-15.

Марковић, *Поводом нове књиге Светлане Ракић о српским иконама из Босне и Херцеговине*: кат. бр. 342.

Медаковић, *Барок код Срба:* кат. бр. 380.

Медаковић, *Света Гора фрушкогорска*: кат. бр. 388.

Милеуснић, *Византина у црквеном сликарству Славоније*: кат. бр. 292.

Милосављевић, *Андрија Раичевић*: кат. бр. 214, 300, 304-310.

Мирковић, *Иконе Дечана*: кат. бр. 4.

Музеј српске православне цркве епархије загребачко-љубљанске у Загребу, Загреб-Београд 2006: кат. бр. 228.

Pajkić, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena*: кат. бр. 266, 267, 268.

Пантић, *Извођење радова на реконструкцији иконостаса*: кат. бр. 187.

Пејић, Пешић, *Благовештењски иконостаси*: кат. бр. 130, 186, 193, Апендикс II кат. бр. 7.

Пејић, *Три иконе*: кат. бр. 289.

Пејовић, Чиликов, *Православни манастири у Црној Гори*: кат. бр. 123, 135, 163, 316-318, 326.

Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[1]: кат. бр. 11, 74, 276-277, 376.

Петковић, *Св. Тројица код Пљеваља*[2]: кат. бр. 224-227.

Петковић, *Морача*: кат. бр. 346.

Петковић, *Иконе Хиландара*: Апендикс III кат. бр. 1-3, 5-6, 9-10, 14-15, 17-30, 32-34.

Поповска-Коробар, *Икони од Музејот на Македонија*: кат. бр. 83, 137; Апендикс I 1-4, 6, 12, 17-26.

Радојчић, *Иконе из Југославије*: кат. бр. 312.

Раичевић, *Сликарство Црне Горе*: кат. бр. 162, 314.

Рајић, Тимотијевић, *Манастири овчарско-кабларске клисуре*: 153-154, 188-192, 194-196.

Ракић З., *Радул*: кат. бр. 319, 333-337, 350, 359.

Ракић С., *Иконе Босне и Херцеговине*: кат. бр. 25, 161, 185, 215-218, 230, 284, 290, 296, 338-339, 341-344, 349, 375, 414, Апендикс II кат. бр. 9-11.

Серафимова, *Прилог проучавању иконостасних крстова на Балкану*: кат. бр. 129.

Серафимова, *Кучевишки манастир*: кат. бр. 54, 152, Апендикс I кат. бр. 7-11.

Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici*: кат. бр. 45.

Сковран, *Деизисна плоча*: кат. бр. 168.

Сковран, *Уметничко благо Пиве*: кат. бр. 15, 16.

Сковран, *Подврх*: кат. бр. 313, 315, 320.

Станић, *Непознате иконе*: кат. бр. 172, 213, 299.

Станић, *Остаци иконостаса старе цркве у Кожетину*: кат. бр. 160.

Тимотијевић, *Крушедол књига II*: кат. бр. 220-221, 294-295.

Тимотијевић, *Чудотворна икона Богородице Бођанске*: кат. бр. 386.

Тодић, *Дечани*: кат. бр. 3, 8, 10, 13, 14, 52-53, 57, 61, 63, 259, 260.

Тодић, *Иконостас старе српске цркве у Сарајеву*: кат. бр. 285.

Ћоровић-Љубинковић, *Средњевековни дуборез*: кат. бр. 186, Апендикс II 2-4, 7, 12.

Шакота, *Дечанска ризница*: кат. бр. 9, 10, 13, 14, 55, 62, 64, 69-72, 88-90, 109-110, 112-113, 166-167, 255-258.

Шево, *Ломница*: кат. бр. 33, 34, 38-41, 43-44, 48, 50-51.

Престоли на таблама 3 и 7 су са фотографија икона издвојени и обрађени коришћењем програма Adobe Photoshop.

ПРИЛОГ 1

К А Т А Л О Г

српског иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690

1. CARSKE DVERI

138 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

zograf Longin, oko 1570. godine

Slikani paneli su umetnuti u duborezbareni okvir kojim dominira vi{e~lani preplet. U dnu je po jedan kvadratni parapet sa krupnim stilizovanim floralnim motivom, a u vrhu po jedan „pe}ki“ cvet. Gorwa ivica dveri je tokarena. U centralnim pravougaonim slikanim poqima prikazane su Blagovesti /bl%a&govy{enje/, sa arhan|elom Gavrilom na levom i Bogorodicom na desnom krilu. Bojeni sloj je izbledeo i mestimi~no uni{ten. Arhan|el Gavrilo /arh%angel& ga%vri&l/ je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Mariji, desnom rukom blagosiqa, dok u levoj ima duga~ki skiptar. Inkarnat i dowi deo wegove figure su o{te}eni. Od predstave Bogorodice preostali su samo fragmenti. Ona stoji na supedionu u tro~etvrtinskom stavu okrenuta ka nebeskom glasniku. Nimbovi su du` ivice bili punktirani. U malim poqima u vrhu oba krila dveri su izrezbarena i obojena poprsja proroka Solomona /%so&lom%on&/ (iznad arhan|ela) i Davida /d%a&v%i&d/ (iznad Marije). Ikonopis je ve}im delom stradao, a u Solomonovoj ruci se vidi deo razvijenog svitka. Sve signature su ispisivane cinoberom, a gorwi deo pozadine i duborez bili su pozla}eni.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 103; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 268, 272-273, sl. 178 i 179.

2. DEIZIS SA APOSTOLIMA, HRISTOM AN\ELOM VELIKOG SAVETA I PROROCIMA

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica

zograf Longin, oko 1570. godine

Ikonu kvadratnog oblika krase rasko{an duborez i dekorativni elementi: du` gorwe ivice te~e zup~asti friz, na dowoj ivici je dvostruki friz polulopti, a na uglovima su konzole. Bojeni sloj je o{te}en, pri dnu mestimi~no i istrven. Likovi svih prikazanih li~nosti uni{teni su grebawem. Unutar blago udubqenog centralnog poqa uokvirenog tordiranom trakom je ispod tri saracenska luka naslikan Deizis. Iznad lukova je izrezbarena vre`a sa dva para cvetova krupnih i sitnih cvasti. Hristos /Is#h#, u nimbu: w#o#n#je frontalno prikazan kako sedi na {irokom prestolu sa visokim naslonom, ukra{enom biserima i tokarenim detaqima. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok levicom pridr`ava o skut leve noge osloweno otvoreno jevan|eqe, ~ija je povr{ina o{te}ena, pa se od teksta vidi samo nekoliko slova iz prva dva reda /<pril>e þ t <...> <...> /. Uz presto stoje Bogorodica /mi# T¥/ i sv. Jovan Prete~a /s%(ve)tql& Iw%annq&/ u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu, molitveno pru`aju}i ruke. Kontura nimbova je izvedena dvostrukim punktirawem. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en. Figura Hrista je proporcionalno ve}a od figura Bogorodice i sv. Jovana. Na sredini gorwe ivice okvira oko centralnog poqa je unutar ~etvorostruke polukru`ne mandorle u {irom otvorenim zlatnim vratima neba oko kojih su zvezde dopojasno naslikan Hristos An|eo Velikog Saveta /Is#h# þ vylJkago <...>y<.>a þ <...>lq/. Uz wega je po jedan serafim, a na uglovima su poprsja proroka Ilije /IlJa, na svitku: revnMIte þ porevno þ v<y> 0 po g(ospod)i þ b(o)ze vx<s>y þ drq</i> þ te<.. ....> þ <.....>/ i Jeliseja /eIls<ei>, na svitku: <..... þ y<....> þ gl<..> þ gq#<...> þ yl<....> þ <...>vo þ i s<...> þ 5/. Du` bo~nih ivica su dopojasno prikazana dvanaestorica apostola. Oni na desnoj strani u rukama imaju sklopqene kodekse, a sa~uvani natpisi od {estorice apostola identifikuju samo Pavla /s(ve)tql paVlq/ i Luku /s(ve)t<q>l luk<a>/. Apostoli na levoj strani imaju razvijene i svijene svitke i kodekse, a mogu}e je identifikovati Petra /natpis na svitku: tql esi þ h(risto)sq s(i)nq þ b(og)a /i þ vago/, Mateja /<s(ve)t>ql m<a>T(ei)/, Marka /s(ve)tq<l> m(a)r(ko)/ i Tomu /T(om)a/. Bojeni sloj na dowoj ivici veoma je stradao, pa se naziru samo ostaci poprsja ~etvorice proroka, od kojih se na svitku prvog delimi~no mo`e pro~itati

tekst: <.>s<.>n m þ ladncq þ n(e)bw þ i zml} þ outvrqd þ i 5, a na svitku pretposledweg: <.>veta<.> þ ki vqsk þ ..... . Pozadina i duborez bili su pozla}eni.

Lit.: \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 268, 271, sl. 177.

3. BLAGOVESTI/ RO\EWE HRISTOVO

44 x 27 x 3 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, oko 1570. godine

Uglovi i bo~na ivica daske su o{te}eni. U udubqenim centralnim poqima prikazane su Blagovesti sa jedne i Ro|ewe Hristovo sa druge strane. U sceni Blagovesti arhan|el Gavrilo pristupa Bogorodici zakora~iv{i ka woj. Odeven je u hiton i himation, u levici ima skiptar, dok desnicom blagosiqa. Bogorodica /mi# T#/ ruku prislowenih na grudi stoji ispred stolice sa crvenim jastukom. Iza we su zid i dve gra|evine izme|u kojih je preba~ena crvena zavesa. Signatura praznika je uni{tena. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Sredi{wi deo kompozicije Hristovog Ro|ewa /ro/(de)stvo h(risto)vo/ sa druge strane ikone zauzima Bogorodica koja le`i u pe}ini, dok se pored we, u jaslama za koje su vezani vo i magarac, nalazi povijeno dete /Is#h#/. Sa leve strane su dopojasne predstave trojice kraqeva sa Istoka koji u rukama nose darove. U dowem levom uglu je scena kupawa malog Hrista /Is#h#/: jedna `ena sipa vodu iz velikog vr~a, dok druga kupa dete. Naspram we je Josif ispred koga su ~etiri jagweta i dva pastira koje an|eo upu}uje da se poklone malom Isusu i daruju ga. Svetlosni zrak zvezde u vrhu kompozicije spu{ta se nadole, a oko wega se sa svake strane nalazi po pet an|ela. Pozadina je pozla}ena.

Lit.: Mirkovi}, Ikone De~ana, 29; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 34, kat. br. 40 (sa starijom literaturom); [akota,

De~anska riznica, 92-93, 108 (sa starijom literaturom), sl. IV; Todi}, De~ani, 69, sl. 62 i 63.

4. SRETEWE/KR [TEWE HR I STOVO
43 x 29 cm
izgubqena (prvobitno u De~anima)
zograf Longin, oko 1570. godine

Bojeni sloj je sa obe strane ikone o{te}en. U centru kompozicije Sretewa /srytenJe h(risto)vo/ prikazani su starac Simeon koji stoji na supedionu i u naru~ju dr`i malog Hrista, Bogorodica, proro~ica Ana i Josif koji u rukama nosi dve `rtvene ptice. Ana desnom rukom molitveno ukazuje na Hrista, dok u levoj ima razvijeni svitak /sJe wtro;e n(e)bo i zeml} sqtvori vsa]/e vq nihq/. Unutra{wost jerusalimskog hrama do~arana je zidom i visokim pro~eqima gra|evina preko kojih je preba~en velum.

U sceni Kr{tewa /kr{ynJe h(risto)vo/ sa druge strane ikone naslikan je Hristos /Is#hs#/ kako stoji na supedionu u reci Jordanu koja proti~e izme|u dva brda. I spod supediona zmije pomaqaju svoje glave, a na obali je sv. Jovan Prete~a, odeven u tuniku od kostreti sa ogrta~em. On kr{tava Hrista pola`u}i svoju desnicu na wegovu glavu, dok levicu molitveno pru`a ka segmentu neba iz koga se nadole spu{ta zrak svetlosti sa Duhom Svetim u vidu goluba. Na suprotnoj obali su tri an|ela, od kojih jedan dr`i ubrus. Ikona je nestala {ezdesetih godina XX veka.

Lit.: Mirkovi}, Ikone De~ana, 29, sl. 25; [akota, De~anska riznica, 92, nap. 47 (sa starijom literaturom); Todi}, De~ani, 69, nap. 212.

5. VASKRSEWE LAZAREVO/ULAZAK U JERUSALIM
/
izgubqena (prvobitno u De~anima)
zograf Longin, oko 1570. godine

Ikona je iz De~ana odneta pre Mirkovi}evog popisa ikona 1933. godine. U posledwoj ~etvrtini XX veka pojavila se u privatnoj zbirci Mi{ela van Rajna u Amsterdamu, ali joj se trag gubi po~etkom ovog stole}a. Lit.: Mirkovi}, Ikone De~ana, 29; Van Rijn, *Icons*, 174-176, pl. 86-87; [akota, De~anska riznica, 92, nap. 47 (sa starijom literaturom); Todi}, De~ani, 69, nap. 212.

6. RASPE]E HRISTOVO/SKIDAWE SA KRSTA

44.6 x 25.5 cm

Beograd, Narodni muzej, inv. br. 4103 (prvobitno u De~anima)

zograf Longin, oko 1570. godine

Daska i bojeni sloj te{ko su o{te}eni. U centralnom poqu sa jedne strane ikone prikazano je Raspe}e, signirano u vrhu slikanog poqa /raspet%Je& h%risto&vo/. Sa~uvani su deo krsta na koji je prikovano telo Gospoda i likovi Majke Bo`ije, sv. Jovana Bogoslova i satnika Longina ozna~eni zlatnim nimbovima u podno`ju, koji se samo delimi~no vide. U pozadini je visoki zid, a iznad krsta su predstave Sunca i Meseca.

Od kompozicije Skidawa sa krsta /sqnetJe h%risto&vo/ sa~uvao se samo fragment na kome je prikazana Bogorodica koja prihvata telo mrtvog Sina koje sa krsta skida Josif iz Arimateje, spu{taju}i ga niz merdevine. Ona u pratwi Marije Magdaline i Marije Josijine priqubquje svoje lice uz wegovo. Jedna od `ena celiva Hristovu /ls#hs# ruku, a druga ga oplakuje. Iza krsta je visoki zid. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en. Godine 1956. je episkop ra{ko-prizrenski Vladimir ikonu poklonio Narodnom Muzeju u Beogradu.

Lit.: Qubinkovi}, Majstori srpskog slikarstva, 195-196; Tati}-\uri}, Dve neobjavqene Longinove ikone, 1-12; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji,

21, 36, kat. br. 56 (sa navedenom literaturom); [akota, De~anska riznica, 92, nap. 46 (sa starijom literaturom); Todi}, De~ani, 69-70, nap. 212, sl. 61.

7. PREOBRA@EWE HRISTOVO/SILAZAK SVETOG DUHA NA APOSTOLE

44 x 30 x 2. 5 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, oko 1570. godine

Daska i bojeni sloj veoma su o{te}eni. Od kompozicije Preobra`ewa /%prewbra&a/enle %h(risto)vo&/ sa~uvana je samo predstava Hrista u kru`noj mandorli, uz koga je na vrhu brda sa wegove leve strane Mojsije sa tablicama zakona u rukama. Potpuno su uni{tene figure sv. proroka Ilije, apostola Jovana i Jakova. Od kompozicije Silaska Sv. Duha na apostole preostali su samo fragmenti {estorice apostola sa desne i dvojice apostola sa leve strane.

Lit.: Qubinkovi}, Majstori srpskog slikarstva, 195-196; [akota, De~anska riznica, 109 (sa starijom literaturom); Todi}, De~ani, 69.

8. SILAZAK U AD/ VAZNESEWE HRISTOVO

44 x 30 x 2.5 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, oko 1570. godine

U udubqenim centralnim poqima ikone naslikani su Silazak u ad /vqskrs%e&nJe h(risto)vo/ sa jedne i Vaznesewe Hristovo sa druge strane. U sceni Silazak u ad Hristos /Is#h#/ je prikazan kako stoji u centru kompozicije unutar pe}ine na sru{enim vratima ada. Desnom rukom izvla~i Adama, dok u levoj dr`i svijeni svitak. Iza Hrista se nalazi grupa starozavetnih li~nosti (David, Solomon, Mojsije, Aron i dr.) iz koje se izdvaja sv. Jovan

Prete~a koji desnom rukom pred grudima blagosiqa, a u levoj dr`i duga~ki tanki {tap zavr{en krstom. Iza Adama su Eva i druge osobe iz Starog Zaveta. Iznad pe}ine lete dva an|ela, od kojih jedan u rukama nosi krst, a drugi trsku i sun|er. Pozadina je pozla}ena.

U sceni Vaznesewa Hristovog /vqzne%senJe& h(risto)vo/ na drugoj strani ikone centralni polo`aj u dowem registru zauzima figura Bogorodice koja stoji na supedionu, dr`e}i obe ruke pred grudima. Uz wu su dva an|ela i dve grupe apostola ~iji su pogledi usmereni nagore, ka doga|aju koji se odvija na nebu. U pozadini je kameniti pejza` sa ~etiri drveta, pro{aran busewem trave. U gorwem segmentu slikanog poqa je predstava Vaznesewa sa Hristom koji sedi u mandorli kru`nog oblika koju (uz)nose dva an|ela u letu. Gorwi deo pozadine je pozla}en, a signatura je o{te}ena.

Lit.: Mirkovi}, Ikone De~ana, 29; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 34, kat. br. 41 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 92-93, 107-108 (sa starijom literaturom), sl. 18 i 19; Todi}, De~ani, 69, sl. 59 i 60.

9. CRTE@I ZOGRAFA LONGINA

43.5 x 30 x 2.5 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, oko 1570. godine

Na veoma o{te}enoj daski, nekada naslikanoj sa obe strane, sa~uvane su skice - crte`i zografa Longina. U blago udubqenom centralnom poqu preostao je deo bojenog sloja sa fragmentima dve stoje}e figure na zlatnoj osnovi. Ispod gipsane podloge vide se crte`i, ve`be autora. Na sredini je skica Bogorodice na prestolu sa Hristom, koga dr`i na levoj ruci. U gorwem levom uglu je crte` figure Hrista Svedr`iteqa. Sa druge strane daske je u centralnom poqu grupisan zna~ajan broj skica. U dowem levom uglu je figura golobradog Hrista sa otvorenim jevan|eqem u levici. Tu su i tri

studije lika Bogorodice, crte` ruku u gestu blagoslova, studija tkanine sa naborima i pojedina~na slova.

Lit.: [akota, De~anska riznica, 93, 108, sl. 20; Todi}, De~ani, 69.

10. CARSKE DVERI SA BLAGOVESTIMA, KRAQEM STEFANOM DE^ANSKIM I SVETIM NIKOLOM

182 x 106 cm

De~ani, ikonostas crkve Hrista Pantokratora

zograf Longin, {ezdeste-sedamdesete godine XVI veka/oko 1590. godine

U slikanim poqima rasko{no duborezbarenih carskih dveri su sa predwe strane naslikane Blagovesti /bl%a&govy{enje/. Na levom krilu je figura arhan|ela Gavrila /arh%anggelq& gav%rJl&/ koji u iskoraku ka Bogorodici /mi# T#/ desnom rukom blagosiqa, dok u levoj dr`i skiptar sa krstom na vrhu. Izme|u stopala arhan|ela je natpis: sje dvyrJ s%q&tvori[e s(e) za 0d#lyt<a>. U pozadini je zid iza koga se uzdi`e visoka gra|evina sa kulom. Bogorodica je prikazana na desnom krilu dveri kako pognute glave stoji na supedionu. U spu{tenoj levici dr`i vreteno sa namotajem pre|e ~iju nit pridr`ava desnicom prislowenom uz grudi. Iza Bogorodice je stolica sa visokim tokarenim naslonom, a na sedi{tu je purpurni jastuk /na traci: ile prozrenje, primwlisl/. Sa leve strane prestola je potpis slikara: lwggJ þ n þ q /, uz koji je kriptonim /mi# - predlo`eno razre{ewe lw%ggJn&q/, kao i kraj natpisa uz arhan|ela /stilizovano latini~no slovo „S“ - predlo`eno razre{ewe: z%ug&rafq/. U pozadini su zid i gra|evina sa kulom. U vrhu poqa je duborezbaren segment neba sa zrakom koji se spu{ta ka Bogorodici. Dveri su zavr{ene krstom. Oba krila uokviruje {iroka, mestimi~no obojena tordirana traka. Oko slikanih poqa je izrezbaren motiv slo`enog prepleta, a u dowem delu oba krila dveri su ~etvorougaona poqa sa

stilizovanim cvetom koji je okru`en listovima. Neposredno iznad slikanih poqa je po jedna velika jerihonska ru`a oko koje se prote`e gusta vre`a sa rascvetalim cvetovima i plodovima. Iznad jerihonskih ru`a su simboli apostola i jevan|elista Mateje i Marka u duborezu (an|eo sa jevan|eqem na krilu i orao sa jevan|eqem u kanxama).

Na pole|ini dveri frontalno su predstavqeni sv. Stefan De~anski i sv. Nikola u punoj figuri. Stefan De~anski /s(ve)tql ◊ stefan ◊ kral(q) ◊ uro[q ◊ þ ◊g#/ je naslikan na levom krilu u kraqevskom ornatu, ima dugu bradu razdeqenu na dva pramena, odeven je u divitision sa lorosom, a na glavi nosi zatvorenu krunu s prependulijama. U desnici ima akakiju, dok levicom blagosiqa. Na desnom krilu dveri je sv. Nikola /s%ve&tql nlkolae/ odeven u felon sa omoforom. U pokrivenoj levici dr`i jevan|eqe, a desnicom blagosiqa. Autor duboreza je mitropolit i patrijarh Antonije Sokolovi}. Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 92-94 таб. XLIII; [akota, De~anska riznica, 97, 116-117 (sa starijom literaturom), sl. 31 i 32; Petrovi}, Potpis i kriptonim zografa Longina na de~anskim carskim dverima, 115-116; Todi}, De~ani, 74, sl. 75; Petrovi}, Carske dveri u Visokim De~anima i dvojna ikona Hrista iz Gra~anice - nepoznata dela zografa Longina, 373-402, 410-414, crte` 1-6, sl. 2-13; Todi}, Ikonostas u De~anima, 120-121.

11. RO\EWE HRISTOVO
33 x 25 cm
Св. Trojica Pqevaqska, riznica
zograf Longin, sedamdesete godine XVI veka

Bojeni sloj ikone je o{te}en. U udubqenom centralnom poqu prikazana je Bogorodica kako le`i u pe}ini kraj novoro|enog Hrista /ls#ns#polo`enog u jasle za koje su privezani magarac i vo. U dowem segmentu slikanog poqa su dve slu{kiwe koje kupaju malog Hrista /ls#ns# odnosno Josif u razgovoru sa pastirom. Oko pe}ine je stenoviti pejza` u kome su predstavqeni mudraci kako dolaze da se poklone Hristu i an|eo dok javqa radosnu vest jednom

pastiru. Iznad pe}ine je segment neba iz koga se ka Bogorodici spu{ta zrak svetlosti, a ispod wega su sa obe strane grupe an|ela. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni. Signatura praznika je ispisana pri vrhu /ro%/dest&vo h(risto)vo/, a stihovi bo`i}ne stihire /;to teby prinesemq hriste vlsvi dari, pastirJe ;}d<.>, zeml] v<er>tepq, pMstina]slJ/ na vi{e mesta u okviru slikanog poqa.

Lit.: Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[1], 104 nap. 420, sl. 39.

12. HRISTOS NA PRESTOLU/ HRISTOS SVEDR@ITEQ

97 x 35 x 3 cm

Gra~anica, riznica

zograf Longin/nepoznati autor

sedamdesete godine XVI veka/druga polovina XVII veka

Desna strana daske je uni{tena, a delovi okvira su o{te}eni, najvi{e u dowem levom uglu. Bojeni sloj je ~itavom povr{inom mestimi~no istrven, izgreban i(li) stradao. Na jednoj strani ikone prikazan je Hristos /Is#<hs#/ kako sedi na dva jastuka (prupurnom i plavom) na rasko{nom {irokom pozla}enom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom blagosiqa u stranu. Pozadina i okvir ikone bili su pozla}eni.

Na drugoj strani ikone je dopojasna predstava Hrista /%pandokra&torq/ koji gledaju}i u posmatra~a desnicom blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Krst u Hristovom nimbu je ukra{en biserima i {tuko detaqima koji opona{aju izgled dragog kamewa. Gorwi deo pozadine je obojen jarkocrvenom bojom, kao i okvir, dok je dowi deo oker boje.

Lit.: Todi}, Gra~anica, 272; Petrovi}, Carske dveri u Visokim De~anima i dvojna ikona iz Gra~anice - nepoznata dela zografa Longina, 403-405, 415, 425-427 crte` 7, sl. 14-16.

13. SVETI ANTONIJE VELIKI/ SVETI EVTIMIJE VELIKI

44 x 27 x 3 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, januar 1572. godine

U udubqenim centralnim poqima su u punoj figuri prikazani sv. Antonije Veliki sa jedne i sv. Evtimije Veliki sa druge strane ikone. Obojica su odeveni u mandije sa analavom i ogrta~em. Sv. Antonije Veliki /s(ve)tql antonJe vylikJi/ na glavi ima kukuqicu, u levoj ruci dr`i razvijeni svitak /videhô þ seti dJa þ volE pr þ ostrqti þ po zemlqJ þ vqzdohnMhq þ i rehq, kto þ Mbe/itq þ wt sihq i þ pride mi þ gl(a)sq smeren þ omMdrie þ Mbe/itq 5-/, dok visoko uzdignutom desnom rukom blagosiqa. U pozadini je stenoviti predeo. Na levoj strani, u visini kolena sv. Antonija, zlatom je na tamnoj pozadini ispisan potpis zografa Longina sa datumom zavr{etka dela: plls%a& logVÉq þ let(o) 0 zp#m(e)s(e)ca þ ge(nMara).

Sv. Evtimije Veliki /s(ve)tql eVTVmJe vylikJi/ u levoj ruci ima razvijeni svitak /pla;imq zde þ malo vremene þ <]>ko da ne pla þ ;emq tamw þ ve;no 0 i pome þ ni bimM isho þ dq tvoi i ne þ zabMdi sMda þ ve;nago i ne þ bMdetq pre þ gre[enJe þ d(M)[i tvoEl þ 6 /, a desnom blagosiqa. Iza wega je stenoviti pejza` u kome je sa desne strane naslikana trobrodna jednokupolna crkva. Gorwi deo pozadine i okvir sa obe strane ikone su pozla}eni.

Lit.: Mirkovi}, Crkvene starine iz De~ana, Pe}i, Cetiwa i Praskavice, 107-109; Mirkovi}, Ikone De~ana, 28; Radoj~i}, Majstori srpskog slikarstva, 73-74; Qubinkovi}, Majstori srpskog slikarstva, 195; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 33-34, kat. br. 39 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 107 (sa starijom literaturom), sl. 15 i 16; Todi}, De~ani, 69, sl. 58.

14. SVETI TEODOSIJE OP[TE@ITEQ/ SVETI SAVA OSVE]ENI

44 x 27.5 x 3 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, januar 1572. godine

Okvir ikone mestimi~no je o{te}en. U udubqenim centralnim poqima su u punoj figuri predstavqeni sv. Teodosije Op{te`iteq /s(ve)tqI Tewd<osJ>e wb{e/i þ telq/ sa jedne, odnosno sv. Sava Osve}eni sa druge strane. Sv. Teodosije je odeven u mandiju sa analavom i ogrta~em, wegova leva ruka je savijena u laktu, a u desnoj ima razvijeni svitak sa tekstom: a(n)gg(e)lqskw þ /itie po ist þ ine i/e þ vq triznJ{i þ wb{go /i þ tJa stoE{i þ mq 0 i wgradi þ sebe smerenJ þ emq i pognM þ [anJemq i þ wt praznoslo þ vi] prest þ ani i tako þ sp(a)se[i se. U pozadini je stenoviti pejza` iznad koga dominira bazilika sa kupolom u gorwem desnom uglu. U natpisu cinoberom na tamnoj pozadini sa desne strane kraj nogu sv. Teodosija zograf Longin je ostavio svedo~anstvo o svom autorstvu i vremenu izrade ikone /let(o) zp#m(e)s(e)ca gen(MarJa) þ pisah(q) logVÉZ. Sv. Sava Osve}eni /s(ve)tqI sava ws(ve){ennJi/ nosi mandiju sa analavom i ogrta~em i obema rukama u visini grudi dr`i razvijeni svitak sa tekstom: i{ei pokoi þ telesni i sla þ vi wt ;(e)l(o)vekq þ slavi b(o)/J þ e ne Mzri þ tq 6 þ]ko sMtq þ neci sqt(vo) þ rq[e tele þ sa svo] po þ {enJemq þ i zanE ne þ ime[e ra þ i 6 pomi þ [lenJe þ tvoi vinM þ da Es(t) vô c(a)rs þ tvy n(e)b(e)s(ne) þ mq i v þ skore na þ sledi[þ i þ let(o) zp#U pozadini je stenoviti pejza`, a u dowem levom uglu kraj wegovih nogu je rotonda sa kupolom. Gorwi deo pozadine i okvir sa obe strane ikone su pozla}eni.

Lit.: Mirkovi}, Crkvene starine iz De~ana, Pe}i, Cetiwa i Praskavice, 107-109; Mirkovi}, Ikone De~ana, 28; Radoj~i}, Majstori srpskog slikarstva, 73-74; Qubinkovi}, Majstori srpskog slikarstva, 195; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 33, kat. br. 38 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 92, 107 (sa starijom literaturom), sl. 13 i 14; Todi}, De~ani, 69, sl. 57.

15. HRISTOS NA PRESTOLU SA APOSTOLIMA, PROROCIMA I JERARSIMA

134 x 69 x 3.5 cm

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Longin, 1573/1574. godine

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos /Is#hs# u nimbu: w#o#n# koji sedi na dva jastuka /na crvenom: pqeniE vqsakw ◊ paby/daet se (11. kondak Akatista Bogorodici) i plavom/ na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, a levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe osloweno o koleno leve noge. На његовим страницама су у по пет редова исписани stihovi: prJdyte ÷ bl(a)g(o)s(lo)venJi w(t)ca ÷ moego nasle ÷ doVite ougoto ÷ vannoE vam c(a)r(s)tv(o) n(e)b(e)snoe ÷ wtq slo/enJa ÷ mira 5- (Мт. 25, 34). U dowem desnom uglu je deo ktitorskog natpisa. Signatura je izdvojena u kru`na poqa u gorwem delu slikanog poqa. Du` uzdignutog okvira ikone naslikano je 18 otaca Crkve - proroka, arhijereja i apostola. Na gorwoj i dowoj ivici okvira su poprsja sv. Tri jerarha i proroka Jone /prorokq Iwna/, Ilije /pror(o)k<q> ilJa/ i Jeliseja /pror(o)kq JeIse i/. Sv. Vasilije Veliki odeven je u felon, a sv. Jovan Zlatousti i sv. Grigorije Bogoslov su u polistavrionima sa omoforom. Desnicama blagosiqaju, a u pokrivenim levicama dr`e sklopqene kodekse. Na levoj strani okvira ikone naslikani su apostoli Petar, Matej /s(ve)tqI maT(ei) ÷ ap(o)s(to)lq ÷ <V> ÷ JeV(an)g(e)l(istq)/, Marko /s(ve)tqI mar(ko) ÷ ap(o)s(to)lq ÷ JeV(an)g(e)l(istq)/, Simon /s(ve)tqI sVmo(nq) ÷ ap(osto)l(q)/, Vartolomej /s(ve)tqI varTo(lomei) ÷ ap(o)s(to)lq/ i Filip /s(ve)tqI fliIpq) ÷ ap(o)s(to)lq/, a na desnoj Pavle, sv. Jovan Bogoslov /s(ve)tqI Jw(annq) ÷ b(o)go(slovq) ap(o)s(to)lq ÷ JeV(an)g(e)l(istq)/, Luka /s(ve)tqI lV(ka) ÷ ap(osto)lq ÷ leV(an)g(e)ll(stq)/, Andreja /s(ve)tqI andre<a> ÷ ap(o)s(to)l<q>/, Jakov /s(ve)tqI]kwvq ÷ ap(osto)lq/ i Toma /s(ve)tqI Toma ÷ ap(o)s(to)lq/. Svi u rukama imaju svitke ili sklopqena jevan|eqa. Pozadina je pozla}ena. U dowem desnom uglu je natpis: <po;e> se m(e)syc(a) noemvrqia i sqvr[ih mesyca ma].

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 41, kat. br. 5, tabla III.

16. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I PROROCIMA

136 x 69 x 3.5 cm

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Longin, 1573/1574. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazana Bogorodica, signirana kao Mati Bo`ija /m(a)tqJ b(o)/Ja/ sa malim Hristom /ls#hs#u nimbu: s(i)nq i sl(o)vo b(o)/E/ na krilu, koja sedi na dva jastuka na rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Wena signatura je izdvojena u okrugla poqa u gorwem delu. Дуж украсних трака Богородичиног мафориона исписани су стихови: zlatimi resami ukra[ena. U dowem levom uglu je godina izrade ikone /vq lyt(o) þ zp# (7082)/, a potpis slikara /gre[nqli loggJinq/ je na predwoj nozi prestola. Du` okvira ikone je prikazano 18 proroka, po {est u punoj figuri du` bo~nih ivica i po tri u poprsjima du` gorwe i dowe ivice. Na gorwem obodu su poprsja sv. Simeona Bogoprimca, proroka Zaharije i Samuila, a na dowem Miheja, Zaharije i Jone. Du` leve strane okvira su odozgo nadole naslikane figure proroka Mojsija, Davida i Malahije i jo{ trojice, dok su na desnoj Aron, Solomon, Jezekiq, Gedeon, Danilo i Valaam. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 72, t. XCIII i XCIV; Skovran, Umetni~ko blago Pive, 40-41, kat. br. 4 (sa starijom literaturom), tabla II; [evo, Lomnica, 188-189.

17. USPEWE BOGORODICE

136 x 65.5 x 4 cm

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Longin, 1573/1574. godine

U centralnom poqu je prikazana Bogorodica polo`ena na odar prekriven purpurnom tkaninom sa zlatnim

porubom, desne ruke prislowene na grudi. Oko odra je okupqeno dvanaest arhijereja i apostola koji razli~itim gestovima ispoqavaju tugu. Iznad Bogorodi~inog uzglavqa je apostol Petar koji u desnici dr`i kadionicu, a pored wega je apostol Jovan, nagnut nad Majkom Bo`ijom. Kraj wenih nogu priklowene glave stoji apostol Pavle, iza koga je Andreja. Hristos je naslikan u purpurnoj mandorli koju oru`uje plava sfera ispuwena figurama an|ela. Okrenut je ka svojoj majci i pokrivenim rukama u naru~ju dr`i wenu du{u u vidu povijenog novoro|en~eta sa krilima. ^etvorica arhijereja, me|u kojima su sv. Dionisije Areopagit, sv. Timotej i sv. Jakov, brat Gospodwi, odeveni u bele polistavrione, u rukama imaju sklopqena jevan|eqa. Ispred odra je sve}wak pored koga se odvija scena u kojoj an|eo u letu odseca ruke Jevrejinu Jefoniju obu~enom u kratku tuniku sa ogrta~em, jer je hteo da prevrne odar. U pozadini je par visokih gra|evina na ~ijim su prozorima poprsja dveju uplakanih `ena. U vrhu kompozicije su dva an|ela koja otvaraju vrata raja. Tamo je polukru`ni segment neba posut zlatnim zvezdama sa poprsjem Hrista /Is#hs# koji obema rukama prihvata okruglu mandorlu sa Bogorodicom /mi#Tu#na prestolu, no{enu od druga dva an|ela. Desnicu je prisloni la na grudi, {akom okrenutu ka posmatra~u. Na zlatnoj povr{ini neba je dvanaest oblaka na kojima su po jedan apostol i jedan an|eo u poprsju. Svi apostoli su signirani /fi(lipq), va(rtolomei), m(a)t(ei), s(imonq), p(a)v(lq), pe(tarq), Jw(a)n(q), a(ndrei), lu(ka),](kovq), mar(ko)/, a Bogorodica iz mandorle pru`a svoj purpurni pojas Tomi /T#ispod sebe. Scena je pri vrhu signirana /ouspenJe, m(a)t(e)re, b(o)/Je 5 /. Du`dowe ivice okvira su poprsja svetih meloda: sv. Jovana Damaskina /s(ve)tql Iw(a)n(q) þ damaskin(q), na svitku: preouk þ ra[enn þ aa b(o)/(a)st(a) þ vno} s þ lavo} 0 þ <sv(eosve){enna>/, sv. Josifa Himnografa /s(ve)tqJ Jws(i)f, na svitku: w divno þ e ;}do þ i<st>o;ni þ kq /iz þ nqli0 þ vq grobe se polaga %etq&/ i sv. Kozme Majumskog /s(ve)tél kozma, na svitku: posti/ þ <e> roMcy þ dosadi þ tel] þ gradago <ou>%sy;e&, koji desnicama blagosiqaju. Pozadina je pozla}ena.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 39-40, kat. br. 3, tabla I, sl. 2.

18. BLAGOVESTI / SRETEWE

43 x 32 x 3 cm

Piva, horos

zograf Longin, oko 1574. godine

U centralnom poqu su sa jedne strane ikone prikazane Blagovesti /bl(a)govy{enJe/ sa Bogorodicom /mi# Tu# koja sedi na pozla}enom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Glavu je okrenula ka arhan|elu Gavrilu koji joj pristupa sleva blagosiqaju}i desnicom, dok u levici ima `ezlo. Prostor zatvara niska pregrada iza koje su dve gra|evine preko ~ijih je vrhova preba~en purpurni velum. U vrhu slikanog poqa je polukru`ni segment neba iz koga se ka Bogorodici spu{ta zrak sa belim golubom Duha Svetog. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

U dowem desnom uglu kompozicije Sretewa /sretenJe g(o)s(pod)nE/ na nali~ju ikone naslikan je starac Simeon koji stoji pred ~asnom trpezom na supedionu sa dva stepenika. U rukama pokrivenim krajem maslinastozelenog himationa dr`i malog Hrista u zlatotkanoj tunici koji se okre}e `ele}i da se vrati u naru~je majke. Iza Bogorodice /mi# Tu#/ je prikazana proro~ica Ana okrenuta ka Josifu. U spu{tenoj levici ima razvijeni svitak /saqi mlad þ ncq n(e)bo þ i zeml} þ outvrq þ dql 5 -/, dok ka` iprstom desnice ukazuje na doga|aji spred sebe. Pravedni Josif nosi par `rtvenih ptica. Prostor zatvaraju portik sa stubovima i trobrodna gra|evina preko ~ijih je vrhova preba~en purpurni velum. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 47-48, kat. br. 23.

19. RO\EWE HRISTOVO/ KR[TEWE HRISTOVO

43 x 32 x 3 cm

Piva, horos

zograf Longin, 1574. godine

Sa jedne strane ikone prikazano je Ro|ewe Hristovo /ro/qd(e)stvo h(ri)s(to)vo/ sa pe}inom u centru kompozicije. Unutar we na posteqi le`i Bogorodica /mi#Tu#uz koju je mali Hristos /ls#hs#polo`en u jasle za koje su vezani magarac i vo. U vrhu slikanog poqa je segment neba sa zvezdom i zrakom svetlosti koji se spu{ta ka povijenom detetu. U dowem levom uglu je predstavqena scena kupawa malog Hrista: jedna slu{kiwa dr`i dete na krilu dok rukom proverava temperaturu vode. U dowem desnom uglu je Josif u razgovaru sa starim pastirom oslowenim o{tap, ogrnutim ko`uhom, ispred koga pase stado ovaca. Iznad wih su mladi pastir sa {e{irom na glavi i torbicom o ramenu, koji uzdignutih ruku slu{a ono {to mu javqaju an|eli u letu. Tri mudraca sa Istoka sa starozavetnim kapicama na glavama i darovima u rukama stoje na levoj strani. Izme|u stenovitih vrhova pejza`a su grupe an|ela koji ispru`enih, pokrivenih ruku proslavqaju ro|ewe Sina Bo`ijeg. Pozadina i okvir su pozla}eni.

Sa druge strane ikone prikazano je Kr{tewe Hristovo /k(re){enJe h(risto)vo/. U centralnom poqu je naslikan stenoviti pejza` kroz koji proti~e reka Jordan. U woj blago okrenut udesno stoji Hristos /ls#hs# u nimbu: w o n/, nogu polo`enih na supedion ispod koga izviruju ~etiri zmije. Oko bokova ima perizomu, a spu{tenom desnicom blagosiqa. Po reci pliva mno{tvo riba, od kojih su neke pozla}ene, a uz supedion su plavom bojom naslikane personifikacije Jordana i Mora, u vidu starca koji kle~e}i izliva vodu iz kr~aga u reku gledaju}i u Hrista /m<e>ra þ <k>r#e þ <n>V<a>/, odnosno `ene koja sedi na le|ima ribe, le|ima okrenuta Gospodu i gleda u wega, dr`e}i u rukama trozubac /more vid<e> þ i pobe þ /e/. Na desnoj obali reke stoji sv. Jovan Prete~a. Ispru`enu desnicu pola`e na Hristovu glavu

kr{tavaju}i ga, dok levicu molitveno pru`a ka segmentu neba u vrhu poqa, iz koga se na Hristovu glavu spu{ta zrak svetlosti. Na levoj obali stoji pet an|ela, od kojih je prvi u nizu nagnut nad reku molitveno ispru`enih, pokrivenih ruku. U dowem levom uglu je ispisana godina nastanka ikone: z# <r> v#g#Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 48, kat. br. 24, table IV-V.

20. VASKRSEWE LAZAREVO/ ULAZAK U JERUSALIM

43 x 32 x 3 cm

Piva, horos

zograf Longin, oko 1574. godine

Sa jedne strane ikone prikazano je Vaskrsewe Lazarevo /vqskrse[enje lazarevo/. U udubqenom centralnom poqu naslikan je stenoviti krajolik u kome stoji Hristos /ls#hs#u nimbu: w o n/ u pratwi grupe apostola. Okrenut je udesno i vaskrsava Lazara pru`aju}i podignutu desnicu ka wemu. Lazar obavijen zavojima stoji na vratima groba isklesanog u steni, koji su upravo otvorila trojica slugu i odvijaju zavoje sa wegovog tela. Pred Hristom je u proskinezi jedna od Lazarevih sestara. Pozadina i okvir su pozla}eni.

Sa druge strane ikone naslikana je kompozicija Ulaska u Jerusalim /cvytonosje h(ri)s(to)vo 5/ sa Hristom /ls#hs#u nimbu: w o n/ koji sede}i na magarici u pratwi grupe apostola prolazi stenovitim predelom u blizini grada unutar ~ijih se zidina vidi jerusalimski hram okru`en gra|evinama. Na ulazu u Jerusalim grupa Jevreja sa palminim gran~icama u rukama ~eka da pozdravi Hrista, koji desnicom blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Dva de~aka skidaju svoje haqine i prostiru ih pred magaricu koju hrane palminim granama. U dowem levom uglu prikazana su druga dva de~aka kako se rvu. Uz zidine grada je u kro{wi drveta de~ak koji kida palmine grane i baca ih dole. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: \uri}, Ikone, 136-137, kat. br. 86, table u boji CXII i CXIII (datuje je u 1638/1639. godinu); Skovran, Umetni~ko blago Pive, 49, kat. br. 26 (sa starijom literaturom), table V-VI.

21. PREOBRA@EWE HRISTOVO/ USPEWE BOGORODICE

43 x 32 x 3 cm

Piva, horos

zograf Longin, oko 1574. godine

Sa jedne strane ikone prikazano je Preobra`ewe Hristovo /prywbra/enJe h(ri)st(o)vo/. U udubqenom centralnom poqu je naslikan stenoviti pejza` obrastao retkim rastiwem, u kome se izdi`u tri vrha. Na sredini u kru`noj mandorli stoji Hristos /Is#hs# odeven u beli hiton i himation. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i svijeni svitak. Na bo~nim vrhovima su proroci Ilija i Mojsije, u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu. Ilija se priklowene glave i ispru`enih ruku moli Gospodu, dok Mojsije *manum velata* dr`i tablice zakona. U podno`ju stene na kojoj stoji Hristos je otvor pe}ine /pe{era/. Ispod we su pri dnu poqa apostoli Petar, Jovan i Jakov, polegli po zemqi zastra{eni vi|enim. Sloj pozlate je mestimi~no o{te}en.

U centralnom poqu kompozicije Uspewa Bogorodice /ouspenJe m(a)t(e)re b(o)/Je/ sa druge strane ikone prikazana je Bogorodica na odru okru`ena jedanaestoricom apostola i po dvojicom arhijereja kraj wene glave i nogu. Iznad odra je Hristos u mandorli unutar koje su ~etiri an|ela. Okrenut je ka Bogorodici i u pokrivenim rukama dr`i wenu du{u u vidu povijenog novoro|en~eta. Ispred odra je na desnoj strani jedna `ena koja se tu`nog izraza lica moli gestom ispru`enih ruku, pokrivenih krajem tamnog maforiona. U prvom planu je scena u kojoj an|eo odseca ruke Jevrejinu Jefoniju koji je `eleo da obori odar. Prostor zatvaraju dve gra|evine, a u

vrhu slikanog poqa je polukru`ni segment neba sa otvorenim vratima raja. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 48-49, kat. br. 25, table VI-VII.

22. RASPE]E/SILAZAK U AD

43 x 32 x 3 cm

Piva, horos

zograf Longin, oko 1574. godine

Sa jedne strane ikone predstavqeno je Raspe}e /raspetJE na krste h(ri)s(to)vo 52 /, sa Hristom /Is#hs#u krstu unutar nimba: %w& o n / na krstu u sredi { tu kompozicije. Krst je na vrhu brda u ~ijoj je osnovi pe}ina sa Adamovom lobawom na koju se sa Hristovih stopala sliva krv. Na krstu je tabla sa natpisom I#n#C#. Hristos na glavi ima trnov venac, a oko bedara perizomu. Krv sa wegovih stopala sliva se na Adamovu lobawu sa odvojenom vilicom, pohrawenu u pe}ini ispod Golgote. Pod krstom stoje sv. Marija Magdalina koja pridr`ava od bola klonulu Majku Bo`iju /bo#i dve `ene. Na suprotnoj strani su uplakani sv. Jovan Bogoslov /Iw#, koji je pognut, sa rukom prislowenom uz lice, i centurion Longin /Io þ gVÉq/ koji desnicom blagosiqa Raspetog Gospoda u koga gleda, dok u levici ima duga~ko kopqe, a o ramenu { tit. Nad krstom su dva uplakana an|ela u letu koji molitveno ukazuju na Hrista. U uglovima u vrhu poqa su Sunce i Mesec. Iza scene je niski zid, a pozadina i okvir su pozla}eni.

Sa druge strane ikone prikazano je Vaskrsewe Hristovo /vqskres(e)nJe h(ri)s(to)vo/ u vidu Silaska u ad. Hristos /0 Is# hs#/ u dvostrukoj mandorli stoji unutar pe}ine na sru{enim vratima ada, dr`e}i za ruke Adama i Evu koje podi`e iz grobova. Iza Eve su sv. Jovan Prete~a sa { tapom u visoko podignutoj desnici i tri sveta kraqa - proroka. Pod vratima pakla su razbacani sitni delovi: { rafovi, kqu~evi, spone. U pozadini je stenoviti pejza`. Iznad otvora pe}ine lete dva an|ela koji u pokrivenim rukama

imaju oru|a Hristovog stradawa - krst, odnosno kopqe i {tap na ~ijem je vrhu guba. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 49, kat. br. 27.

23. VAZNESEWE HRISTOVO/ SILAZAK SVETOG DUHA NA APOSTOLE

43 x 32 x 3 cm

Piva, horos

zograf Longin, oko 1574. godine

Sa jedne strane ikone je naslikano Vaznesewe Hristovo /vqzn(e)senJe %hri&s<t>ovo 5 -/. U centralnom poqu je frontalno prikazana Bogorodica /mi# Tu#koja stoji na supedionu. Kraj we su sa obe strane po jedan an|eo i {est apostola, koji podignutih ruku gledaju u nebo. U gorwem delu je u kru`noj mandorli koju ~etiri an|ela (uz)nose na nebo naslikan Hristos /Is#hs# u nimbu: w#o#n#kako obema rukama blagosiqa. U pozadini je stenoviti pejza` sa ~etiri mala stabla. Kompozicija je pri vrhu signirana, a pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Na drugoj strani ikone je Silazak Sv. Duha na apostole /sq[qstvJe s(ve)t(a)go d(ou)ha/. U centralnom poqu je prikazano 12 apostola koji sede na sintrononu, dok su nad wihovim glavama plameni jezici. Neki apostoli desnicama blagosiqaju, poput Petra i Pavla, jevan|elisti i apostol Petar u rukama imaju sklopqena jevan|eqa, dok ostali dr`e svijene svitke. U dnu kompozicije je personifikacija sveta - Svemir /<.....> <.....> <.....>n<.> <..>go þ <...>na<..> <.....> þ vqsqgo mira predlqJ/, u vidu starca duge sede brade odevenog u divitision sa lorosom i sa dvostrukom krunom na glavi. U rukama dr`i belu tkaninu sa dvanaest svijenih svitaka koji simbolizuju jezike naroda. Iza sintronona su niski zid i dve visoke gra|evine. U vrhu slikanog poqa

je segment neba iz koga se ka apostolima spu{ta 12 zrakova. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 49-50, kat. br. 28.

24. RO\EWE BOGORODICE/ VAVEDEWE BOGORODICE

43 x 32 x 3 cm

Piva, horos

zograf Longin, oko 1574. godine

Sa jedne strane ikone prikazano je Ro|ewe Bogorodice /ro/dqstvo prys(ve)tqlE b(ogorodi)ce 5-/. U centralnom poqu je sv. Ana koja le`i na posteqi pridi`u}i se uz pomo} slu{kiwe koja joj prinosi osve`ewe, dok je druga hladi flabelumom. U dowem desnom uglu je kolevka sa malom Bogorodicom, iznad koje stoji Joakim. Jedna mlada slu{kiwa quqa kolevku, a druga kle~e}i pere pelene. Iza niskog zida stoje tri devojke koje u zlatnim posudama nose pi}e i hranu za porodiqu. Ambijent enterijera do~aravaju prostorije na ~ijim su ulazima zavese, te purpurni velum postavqen iznad balkona jedne i trougaono zavr{enog zabata druge gra|evine. Gorwi deo pozadine i okvir su pozla}eni.

Sa druge strane ikone naslikano je Vavedewe Bogorodice /vqvy(de)nJe vq s(ve)taa s(ve)tqlih b(ogorodi)ce 5-/. Mala Marija /b(ogorodi)ca/ na desnoj polovini slikanog poqa u pratwi sedam devojaka koje u rukama dr`e upaqene sve}e pristupa starozavetnom sve{teniku Zahariji koji molitveno pru`a ruke ka woj. Devojka tik iza Bogorodice je ogrnuta crvenim pla{tom. Iza drugih devica stupaju Bogorodi~ini roditeqi Joakim i Ana, okrenuti jedno ka drugom. Iznad Zaharije je prikazana scena u kojoj mala Marija /mi# Tu# u svetiwi nad svetiwama sedi pod ciborijumom i prima hranu od an|ela koji sle}e. U pozadini su tremovi i visoke gra|evine, a gorwi deo i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 50, kat. br. 29.

25. SVETI GEORGIJE KEFALOFOROS SA @ITIJEM

76 x 54 cm

^ajni~e, crkva Uspewa Bogorodice

nepoznati autor, 1574. godine

Pravougaono centralno poqe je sme{teno u rezbareni okvir koji ~ine tordirani stubi}i nad kojima je polukru`ni luk. U wemu je u punoj figuri naslikan sv. Georgije odeven kao ratnik u pancir sa ogrta~em ~iji je kraj preba~en preko ramena o коме mu visi {tit, sa ma~em o levom boku. Gleda u posmatra£a, u desnici ima duga£ko kopqe, a u podignutoj levici svoju odse£enu glavu i razvijeni svitak /vi/dq h(rist)e moiiÉpwsÉqtvorio rabM KvoEmM byzakoni] ko tyby radi glavM mo} wtseko[e/. U tro~etvrtinskom stavu je okrenut udesno ka segmentu neba u gorwem uglu iz koga se pomaqa poprsje Hrista koji mu desnicom na glavu stavqa zlatni venac ukra{en purpurnim detaqima, a u levici dr`i razvijeni svitak /vi/dM te m(u);(e)niÉe sego radiÉti prostiÉa} venacô netlene/. Pozadina je podeqena na dva dela, od kojih je dowi tamno obojen, a gorwi pozla}en. Uz dowu ivicu poqa u ~etiri reda te~e natpis iz koga saznajemo da je ikonu platio Kosta Jankovi} iz sela Dravoda i da je zavr{ena 1574. godine /sJ} iÉko)nou plati kosta Janqkovi:q wt sela dravoda niÉe za ve;ni pomenô b(og)q da ga prosti vq lyto z# p 0 v/. Po obodu oko centralnog poqa raspore|ene su scene mu~ewa sv. Georgija koje po~iwu u gorwem levom uglu i izdvojene su pomo}u bordura. U gorwem redu su kompozicije sv. Georgije pred carem Diokecijanom priznaje da je hri{}anin /ispovyd s(ve)tqJ gewrgJe seby hriÉiÉanina/, Mu~ewe kamenom /vqzlo/i[e kamenq na s(ve)tqgo gywrgiÉ/ i Mu~ewe Georgija vezanog za stub ve{ala grebenom /povesi[e s(ve)tqgo i <...>/. Du` leve ivice okvira se odozgo nadole re|aju scene Mu~ewe na to~ku /pritezMtq s(ve)tago na kolo <...>robi[e telo ego/, Mu~ewe u u`arenoj pe}i uz prisustvo an|ela spasioca /vq pe{i s(ve)tqJ goritq/ i sv. Georgije o`ivqava umrlog /s(ve)tqJ vskr[aetq mrqtvago wt groba/, dok su na desnoj Navla~ewe u`arene obu}e na noge svetiteqa /wÉM[e s(ve)tgo vô sapogi/, sv. Georgije pije otrov i ostaje `iv /napaiÉt s(ve)tgo wÉrovi i ;ari/ i carica Aleksandra prima

hri{}anstvo od Georgija /vyrova c(a)r(i)ca <..> h(rist)a pr<.>de kq <..>omq/. Du` dowe ivice su u kontinuitetu naslikane kompozicije: Hristos pose}uje sv. Georgija u tamnici, u okviru koje je iza brda prikaz ~uda o`ivqavawa Glikerijevog vola /s(ve)tqJ vqskr[a<e>t vola gr../, dok je ispred brda scena Usekovawa glave sv. Georgija, kraj koga le`i mrtva princeza Aleksandra sa krunom na glavi, ruku prekr{tenih na grudima, pogubqena neposredno pre wega. U desnom uglu je natpis scene sv. Georgije ru{i idole /s(ve)tqJ idoli iKapi{a razori/, koji ne odgovara predstavi svetiteqa koji u pratwi vojnika jednom rukom vu~e cara za bradu, a drugom je zamahnuo da ga udari. Okvir ikone je delimi~no o{te}en i ukra{en je motivom prepleta u plitkom duborezu. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Mazali}, Nekoliko starih ikona, 65-69 sl. 13; Koji}, O ikoni svetog \or|a sa `itijem iz ^ajni~a, 239-244; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 72-75, kat. br. 6 (sa starijom literaturom).

26. HRISTOS NA PRESTOLU SA APOSTOLIMA

120-122 x 70 x 4.5-6 cm

Velika Ho~a, crkva Sv. Jovana Krstiteqa (prvobitno u crkvi Sv. Nikole)

zograf Longin, 1576-1577. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu je prikazan Hristos, signiran kao Svedr`iteq /I#hs#vqsedrq/itelq, u nimbu: w 0 o 0 n/, koji sedi na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe na ~ijim je stranicama u po pet redova ispisan tekst jevan|eqa po Mateju (13, 31-32): ni%n&] pros<lav> þ enq Cl(o)v(e)Cq<..> þ proslavi se wnJe þ a{e b(og)q prosla þ vi se wnEmq þ b(og)q proslavi þ t<I> i vq sebe þ <.>ab<.>E<.> pro þ slavitq þ Ego 5- Na uzdignutom obodu oko centralnog poqa raspore|ene su predstave apostola u punoj figuri. Na desnoj ivici okvira su odozgo nadole naslikani Petar /petr, tekst na jevan|equ: tql esi h(risto)s s(i)nq b(oga) /ivago/, Jovan /Iw(a)n(n), tekst na jevan|equ: vq na;alw by slovo

i slovo be ls/, Luka /l(M)k(a)/, Jakov /]k(ovq)/, Andreja /an(drea)/ i Filip /fili(pq)/, dok su na levoj Pavle /pav(le), tekst na jevan|equ: mnogo ;(q)stne/, Matej /m(a)T(ei)/, Marko /m(a)r(ko)/, Simon /sVm(onq)/, Vartolomej /va(rTolomei)/ i Toma /Tom(a)/. Svi apostoli stoje na supedionima i u tro~etvrtinskom stavu su okrenuti ka Hristu dr`e}i u rukama sklopqene ili otvorene kodekse. Na gorwoj ivici okvira je polukru`ni segment neba u kome su signatura Boga Oca /b(o)gq wtcq/ i ruka Bo`ija koja blagosiqa, a ispod we je tekst: si(n)q Esiq moi l}bimi wnim /e blgoqvqlih t(q)go poslM[aite (Mt. 17, 5). Du` dowe strane okvira ikone prikazana je scena Mironosice na grobu Hristovom, kraj koje je ispisan citat iz jevan|eqa: marJa sta][e M groba vq ny pla;}{i]ko/e plaka[e s primeti grobq i vide dva a(n)gg(e)la“ (Jov. 20, 11-12). U centru kompozicije je sarkofag ispred koga stoji uplakana Marija Magdalena /s(ve)ta marJa/, dok su unutar groba dva an|ela /iznad prvog je tajnopisom, koji je mogu}e pro~itati u odrazu ogledala, ispisano: /eno {o pla;e[i/ nadvijena nad pokrov /s%ve&tql po%krovq& ls#hs# kojim je bilo obavijeno Hristovo telo. Gorwi deo pozadine centralnog poqa i okvir ikone su pozla}eni. U dnu centralnog poqa je u dowem levom uglu kraj Hristovih nogu ispisan tekst ktitorskog natpisa u kome se navodi da je ikona nastala u vreme pe}kog patrijarha Gerasima i prizrenskog mitropolita Mihaila, a da ju je za tristotine aspri (tri zlatnika) kupio jeromonah Georgije: pri patrJarse pekskom kVr gerasime a mit%ropoli&tq prizrensk%omq kVr mi&hailM trMdom i wtkMpomq gewrgJa Jermonaha dade mi za nqlh asprih c### zlat 0 aspri 0 pisah gre[nql lwgVÉm(o)nq(a)h i zMgrafq wt pekql.

Lit.: Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone*, 196-200, 206, sl. 1;]orovi}-Qubinkovi}, Ikonostas u Velikoj Ho~i, 169-170, sl. 1-2; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 35, kat. br. 44 (sa starijom literaturom); Miqanovi}, Ikone iz Velike Ho~e, 84-86 sl. 1; Velika Ho~a: biser Metohije, 54.

27. BOGORODICA MILOSTIVA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I PROROCIMA

117 x 72 x 5 cm

Velika Ho~a, crkva Sv. Jovana Krstiteqa (prvobitno u crkvi Sv. Nikole)

zograf Longin, 1576-1577. godine

Daska i bojeni sloj su o{te}eni. U centralnom poqu je naslikana Bogorodica, signirana kao Milostiva /mV# T¥# m(i)l(o)stivaa/ koja sedi na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Na levoj ruci dr`i malog Hrista /is#hs# koji u spu{tenoj levici ima razvijeni svitak sa tekstom: ne smni se w þ mny m(a)tqJ 0 þ zre{i me] þ ko mladnca þ ego/e iz ;re þ va pre/de d<.> þ nice wtcq þ rodi me (po~etak Devete pesme tre}e statije na jutrewu Velike Subote). Nimbovi Majke i Sina ukra{eni su punktirawem. Du` ukrasnih traka Bogorodi~inog maforiona ispisani su stihovi: resiq zlatoiq (...) wd[evl}[e. U dowem levom uglu slikanog poqa je svitak sa tekstom ktitorskog natpisa iz koga saznajemo godinu izrade ikona iz Velike Ho~e i podatak da su nastale u vreme patrijarha Gerasima: pisa[e se <slqle> s(ve)tqJE þ ikonqJ pr%i bla&/0enom þ patrJarse p%ek&s%k&om kVr þ ger<a>sime %vq lytw& z0p¥# 3. Oko centralnog poqa su du` leve i desne ivice oboda prikazane figure proroka koji su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Bogorodici i uz svakoga od wih je po jedan Bogorodi~in simbol. Na levoj ivici su odozgo nadole naslikani Mojsije /mwVsél, na svitku: %k&oupi þ n%ou t&e þ wgnEm b(o)/(q)s þ %tavnimq& ne þ wpali þ mM} pre þ dzrehq dr þ evlE þ d(e)vo 5/, David /d(a)v(i)dq, na svitku: kVvvotte þ zaveta þ g(o)s(pod)n] imM þ {Ji skri þ /alq 0 prq þ stom nesM{q þ stvom <...> þ mq napisa þ nq vide<h> d(e)vo/, Isaija /JsaJa, na svitku: kle{etJ þ mislqnJ þ e ougl] þ b(o)/(q)stqvna þ go ne ska þ zanw pred þ priemd<a> þ iq wbraz þ <.>hq d(e)vo/, Jezekiq /<...>zekV, na svitku: %dv&er te %ka v&qst%kM& (..)leza (...) ene(....)ra (...)ekq (...) }/e d(e)vo/, Gedeon /na svitku: rMn%o þ te& re; %stnoe& þ pro%]vih& þ d(e)vo (...) þ taa (.. þ ..)ce mi þ s<..>nM} þ h(rist)a im þ M{M/, ~ija je predstava o{te}ena, i jedan nesignirani prorok /?/ dok su na desnoj ivici Aron /pr(o)r(o)k arwnq, na svitku: /qzlq þ te pro þ pisM} þ ro/dq[J þ g(ospod)a ;(i)staa d(e)vo 0 te þ be radi spa<...> mi þ b(og)q 5/, Solomon /solmw,

svitak: wd%a&r te þ <p>ozla{e þ nqJ d(ou)hom þ predqw þ brazqlh þ ;(q)s(n)aa ego þ /e silql þ n(e)b(e)snqJe þ wkrM/a þ }t %d(e)vo&/, Jeremija /EremJa, na svitku: poutq /i þ vota]vi þ se d(e)vo 0 to þ bo} i s(i)nom þ sqnide vi þ [nqJi vq 0 þ emM /e <podo> þ bnM<.> <..> <.>o/e/, Jakov /Jwvv, na svitku: lestqv<ic> þ M te po þ E i/e b(o)gq þ sqnide 0 þ izdale<..> þ predvideh þ d(e)vo/ i Danilo /pr(o)rok danll, na svitku: otr/<.> se b/eva kamen <...>m <...>hq wt <...> bysta/ i nesignirani prorok /Zaharija?/. Gorwa i dowa strana okvira ne{to su {ire. Na gorwoj je prikazan Duh Sveti u segmentu neba, iznad koga je tekst II kondaka Bogorodi~inog Akatista: sila vi[n]go wseni þ %t&ogda kq za;etJ} þ neiskMs<o> bra;n<.i> 12, dok je na dowoj ilustrovana scena Tri mladi}a u ognenoj pe}i. Gorwi delovi pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone,* 200-202, sl. 2;]orovi}-Qubinkovi}, Ikonostas u Velikoj Ho~i, 169-179; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 35, kat. br. 45 (sa starijom literaturom); Miqanovi}, Ikone iz Velike Ho~e, 86-87 sl. 2; [evo, Lomnica, 188-189; Velika Ho~a: biser Metohije, 54.

28. SVETI NIKOLA

121 x 68 x 5 cm

Velika Ho~a, crkva Sv. Nikole

zograf Longin, 1576-1577. godine

U blago udubqenom izdu`enom centralnom poqu je pod polukru`nim lukom prikazan sv. Nikola /s(ve)tqli nikolae/ kako sedi na dva jastuka na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Odeven je u beli stihar preko koga nosi felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok levicom pridr`ava otvoreni kodeks na kome je исписан текст jevan|eqa по Луки /vq vr%eme& þ wnw st þ a J(sou)s na þ meste ra þ vne 0 i mno þ /stvoo þ mnogww l}dJi 0 wt þ vqseE l} þ dee i pomorJa 5/ (Lk. 6, 17), oslowen o skut leve noge. Nimb svetiteqa je ukra{en {tuko detaqima. Iz polukru`nog segmenta neba u vrhu slikanog poqa, u kome je svitak sa tekstom: radMite se i veselite se þ]ko mqzda 0 va[a mnogaa þ na n(e)b(e)sehq 5- (Mt. 5, 12)/, nadole se spu{taju zraci. U

gorwim uglovima poqa su poprsja Hrista /I#h# i Bogorodice /mi#T## koji su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka mirlikijskom ~udotvorcu i pru`aju mu jevan|eqe, odnosno omofor. Iza prestola sv. Nikole je niski zid, a ispod supediona je prikazana scena iz `itija svetiteqa u kome on vra}a vid Stefanu De~anskom. Sveti kraq /s(ve)tqI kral(q) stefan/ sedi pognute glave na kojoj je kruna na tronu sa visokim naslonom, sa povezom oko o~iju, odeven u tamnoplavu tuniku sa ogrta~em. Sv. Nikola /s(ve)tqI nikol(ae)/ je nagnut nad wim i desnicu pru`a ka o~ima De~anskog, dr`e}i u levici sklopqeno jevan|eqe. U pozadini je duga~ak niski zid sa dve kule iza koga je bazilika sa kupolom, a natpis radwu doga|aja sme{ta u Carigrad /M c%a&rigradM/. Iza sv. Nikole je naslikan ktitor ikone, jeromonah Georgije De~anac /Ierwmon(a)h gewrgJe þ de;ancq/. On kle~i u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka svetitequ, dr`e}i u rukama razvijeni svitak na kome je nakon teksta molitve sv. Nikoli istaknuto i ktitorstvo Georgija nad ovom i jo{ dve ho~anske ikone (Hrista i Bogorodice): tebe wÉ);e s(ve)tqI nikolae vqsak(q) þ pripadae i priEmlEtq pom(o){q þ tem/e lazq gre[nqli prinesoh þ i vq%z&dahq tebe sq bogom i hramM tvo þ emM 0 sJe 0 g# ikoni sqbornJe 0 spas(a) þ h(rist)a i b(ogorodi)ce 0 i tebe w(t);e s(ve)tqli 5-. Desno od ktitora je delimi~no ~itqiv tekst u kome se pomiwe jeromonah Venijamin De~anac: %ero&monahq venlaminq de(;ana)cq. Gowi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Ivanović, Pajkić, Lazović, *Tri Longinove ikone,* 202-205, sl. 3;]orovi}-Qubinkovi}, Ikonostas u Velikoj Ho~i, 171-173, sl. 4; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 58, kat. br. 64; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 34-35, kat. br. 43 (sa starijom literaturom); Miqanovi}, Ikone iz Velike Ho~e, 88-89 sl. 3; Velika Ho~a: biser Metohije, 54.

29. CARSKE DVERI

/

Velika Ho~a, ikonostas crkve Sv. Jovana Krstiteqa

nepoznati autor, oko 1576-1577. godine

Slikana poqa su y gorwoj polovini dveri i u wima su prikazane Blagovesti /bl%a&gove{%e&nie/. Cela povr{ina oba krila ukra{ena je motivom vi{e~lanog prepleta izvedenog u plitkom duborezu. Bojeni sloj slikanih poqa je o{te}en. Na levom krilu dveri je arhan|el Gavrilo /a(rhangelq) g(avr)i(l)/ koji je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici, desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima skiptar. U pozadini je visoka gra|evina. Na desnom krilu je predstavqena Bogorodica /mV# TU# koja spu{tene glave i podignute desnice stoji ispred stolice, dok se iz segmenta neba na wu spu{ta zrak Duha Svetog, kraj koga je deo signature /<....>ene/. Iza we je slikana arhitektura. Gorwi deo pozadine je pozla}en, kao i duborez.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Ikonostas u Velikoj Ho~i, 172-173, sl. 7; Ista, Sredwevekovni duborez, 88, tabla XXXIV, XXXV a i b; Velika Ho~a: biser Metohije, 60.

30. CARSKE DVERI

/

Velika Ho~a, crkva Sv. Nikole

zograf Longin (?), oko 1576-1577. godine

Delovi dveri ~uvaju se u priprati ho~anske crkve Sv. Nikole.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Ikonostas u Velikoj Ho~i, 172.

31. CARSKE DVERI

118 x 70 x 3.8 cm

Prizren, ikonostas crkve Sv. Georgija „Runovi}a“

nepoznati autor, oko 1576-1577. godine

Povr{ina dveri rasko{no je izrezbarena. Oko slikanih poqa na kojima su prikazane Blagovesti te~e vi{e~lani slo`eni preplet koji na dowoj ivici postaje {iri i u wega su upleteni floralni motivi. Ispod slikanih poqa sme{tenih na

gorwu polovinu dveri izrezbareni su parapeti sa motivom rozete i prepleta. Bojeni sloj slikanih poqa je o{te}en. Na levom krilu je naslikan arhan|el Gavrilo koji je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici, desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima skiptar. Na desnom krilu dveri je Bogorodica koja stoji ispred stolice sa naslonom, smerno pognute glave i podignute desnice. Iza obe figure je slikana arhitektura. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en, kao i duborez.

Lit.: Pajkić, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena,* 287-288 sl. 7;]orovi}-Qubinkovi}, Ikonostas u Velikoj Ho~i, 172-173, sl. 8; Ista, Sredwevekovni duborez, 87-88, tabla XXXIII; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 66.

32. SVETI KRAQ STEFAN URO[III SA @ITIJEM

150 x 93 x 5.5 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, 1577. godine

U blago udubqenom centralnom poqu predstavqen je sv. kraq Stefan De~anski /s(ve)tqJi kr(a)lq stefan ouro[q 0 g#/ kako sedi na dva purpurna jastuka na rasko{nom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na purpurni jastuk postavqen na supedion. Odeven je u divitision sa lorosom, a na glavi ima zatvorenu krunu. U desnoj ruci dr`i veliki osmokraki krst ukra{en biserima i rubinima, dok u levoj ima akakiju. Sa obe strane iza prestola stoji po jedan stra`ar odeven u pancir, sa kacigom na glavi i ma~em, odnosno buzdovanom u rukama. U vrhu slikanog poqa je polukru`ni segment neba sa poprsjem Hrista Emanuila koji obema rukama blagosiqa. Iz uglova pri vrhu centralnog poqa se ka De~anskom spu{taju dva an|ela /a(n)gg(e)lq g(o)s(pode)nq/ koji u rukama nose loros i krunu. Gorwi deo pozadine je pozla}en.

Po obodu oko centralnog poqa je raspore|eno 17 scena iz `itija Stefana III, me|usobno odvojenих bordurama i signiranих uz gorwu ivicu. Po~ev{i od gorweg levog ugla naizmeni~no se sleva nadesno i odozgo nadole i du` leve i desne strane okvira re|a 16 kompozicija: Simonida kleveta Stefana De~anskog wegovom ocu, kraqu Milutinu /wkle(ve)taEtq c(a)r(i)ca ou w(t)ca s(ve)tago/, Oslepqewe Stefana De~anskog /(wsleplEnJ)e w;ima s(ve)tago, kraj osobe koja u vratima posmatra oslepqewe: ra/de/enJe li nevidimago sqtrelca/, Javqawe sv. Nikole Stefanu na Ov~em Poqu /s(ve)tJi nikolae]vl]et(q) se s(ve)tomM na wv;} pol}, ispod odra: i prime krqsta neporo;no/, Odvo|ewe Stefana sa sinovima u zato~eni{tvo /prov(o)dit(q) se s(ve)tqli i s(i)novql Ego vq zato;enJe, sitnim slovima pri dnu: ni/e skrqbq ni tesnota ni zato;enJe temnoe/, Stefan De~anski /Stefanq/ na saboru cara Andronika /andro(ni)k(q)/ u Carigradu /gore: oustide se tvoih slovesq b(la)gove{annih i premMdrJih, dole: oubla/i[e te c(a)rJe bl(ago)s(lo)vi[e te s(ve)tlJe/, Stefan /s(ve)tql stefan/ nagovara cara Andronika /c(a)rq kVÉq) andronik/ da progna jeretike iz Carigrada /gore: ouvy{avq samwdrq/ca prognatql eretikql, dole: <sonma...> wnem pobe/e morem vq rim, na vrhu jedra kufskim slovima: prognatql eretikql/, *Св. Никола* /s(ve)tqli nikolae/ *враћа вид* Stefanu /stefan(q)/ De~anskom /gore: w prozrenJi o;i}, dole: %o;i st&e/av umnei/, Raspitivawe kraqa Milutina o sinu /gore: vqpra[aetq kral(q) milMtin(q) igMme(na) c(a)rogradskagw tiho i MmilEnnw w s(i)ne svoem stefan(M), dole: pride igMmen wt c(a)rJgrad(a) kq c(a)rM srqbskomM, na svitku igumana: samwdrq/acq grq;askJi c(a)rM srqbskomM radui se w g(ospod)i 0 po[li mi voin(q)stvo na pomo{q brani, u dnu poqa: pride igMmen wt c(a)riE grada kralM srqbskomM/, Povratak Stefana De~anskog iz zato~eni{tva (Susret kraqa Milutina sa sinom Stefanom) /prJide s(ve)tqli wt zato;enJa kq roditel}, iznad Milutina i Stefana: sqmire(nJe), na krilu {atora: [irota zemlE i dlqgota sq mnogih ezikq rodove, i: E/e Mbo po wbrazM dobre s(...)/, Krunisawe Stefana De~anskog za kraqa (gore: nikod(i)m arhJep(i)skwpq ven;aEtq s(ve)t(a)go na kralEv(q)st(v)o M pekql 4, na svitku patrijarha Nikodaima:]ko c(a)rq Mpovaetq na g(ospod)a i m%i&l%o&stJ} vi[n]go ne podvi/it se, ispod lika arhiepiskopa Nikodima: (...) kq c(a)rstvJa), Zidawe De~ana (zdanJe cr(q)kvql de;anomq, kraj nogu: <sJ>} <}>/e <sozda> obitelq <}/e vqzl}bilx esi }/e mnogo ... oMkrasilx stefane>, kraj igumana Arsenija: arsenie), Stefan De~anski /s(ve)tqli stefan/ daje milostiwu ubogima /oubogJim daetq m(i)l(o)stin}, tekst kraj jednog od ubogih koji prose: o;i vqseh ni{Jih na te oMpovahM

]ko/e kq b(og)M re;(e) d(a)v(i)dq, kraj nogu kraqa: no{naa tvo] ho/denJa/, Tre}e javqawe sv. Nikole Stefanu /tretJe]vl]Et se s(ve)tqli nikolae stefan(M), kraj sv. Nikole uz postequ De~anskog: pakql %niko&lae pakql wbi;naa polza, ispod kreveta: l(sou)s navinq inogda a(n)gell(q)/, Stefan De~anski obave{tava igumana De~ana Arsenija o svojoj viziji /gore: s(ve)tii vqzvystivq igMmenM videnie i daEtq emM zlat(a) mnogo, kraj Arsenija: primi sJa %mol&enia %n&M/de radi obitelql <zlat. mnogo> 0 oM;eni} <vqnimaE eVa....}> prybogate/, Nasilna smrt Stefana De~anskog /ou/asq wbqlmlEt(q) me sli[e{aa nepravednqle ti smerti %ob&razql el, kraj dva an|ela koji uzimaju wegovu du{u: a(n)ggelql, ispod scene: oboi Mbo na tebe bl(a)/ene vynci sqteka[e se (...) c(a)r(...) kMpno/ i Sahrana Stefana De~anskog /ouspenJe i nadgrobnoe penJe StefanM; na otvorenim stranicama kwige u rukama arhijereja ~elo glave De~anskog: bo/e dMhom, na kwizi u rukama monaha: bl(a)/(e)ni neporo;nJi, ispod kov~ega: a{e i wt nas prestav%l&En bis(tq)]ko/e llJa 0 nq nam izostavilq esql s(ve)tqle svoE mo{ql/. Du` dowe ivice okvira ikone je u vidu friza naslikana Bitka na Velbu`du u dve epizode: Stafan se moli pred {atorom /m(o)l(i)tva (...) prile (...) oute[itel]/ i bitka /iznad: sqra/enJe branq, ispod: vx braneh doblEstqvanq bilq esql soprotivnih pobe/dae ne {itom ni k%oplEmq&;/ i mladi Du{an pora`ava Mihaila [i{mana /stefan(q) /e mladi mnoga hrabrovanJa vq ratql pokazova[e, kraj Mihaila [i{mana: mnh%ailq&/. Pozadina svake scene je pozla}ena.

Autorstvo zografa Longina potvr|uje tekst ispisan na desnoj strani u dnu centralnog poqa oker bojom u pet redova, sitnijim slovima od purpurnog ktitorskog natpisa. U wemu se slikar molitvenim tonom obra}a sv. Stefanu De~anskom za isceqewe i zastupni{tvo pred Hristom /w s(ve)tqli h(ri)s(to)vq b(o)/stv(e)nnJi velikwm(u);(e)n(i);e vencwnos;e 0 i prqvom(u);(e)nikM tazo þ imenite Stefane 0]ko trJisiannomM 0 svetM ou c(a)ra tvarql prestolM þ predstoe 0 d(u)[e moEe sq telom neizcelnim nedMgom strMpi i gnoem l}te bole{a me 0 m%o&l} ti se þ hodataistvMi kq h(rist)M vl(a)d(i)ce w mny smerennwom 0 i/rMko} moe} sq d(u)[e} mi sJa napisah 0 i tebe þ l}bazne prinesohq 5 nedws(to)inql h(rist)M rab olzVÉq aTwlel{T (tajnopisom: logVn rasono[a) i zMgrafq/. U ktitorskom natpisu na levoj strani navedena su imena pe}kog patrijarha Gerasima i de~anskog igumana jeromonaha Nikifora sa bratijom /pri arhJep(i)s(kop)y 0 pek þ skomq 0 bl(a)/enei þ [omq kVÉ gerasime þ a pri smerennomq igMmenM deCanskomq kVÉ þ nikVÉorM ErwmwnahM sq bratJamq ego 5/, a ispod

prestola je datum zavr{etka ikone, 1. avgust 1577. godine: lyt(o) zp#m(e)s(e)ca aVg(oust)a a#

Lit.: Mirkovi}, Ikone De~ana, 17-19; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 34, kat. br. 42 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 93-94, 110-112 (sa starijom literaturom), sl. V; Đurić, *Icòne du saint roi Stefan Uroš III avec des scènes de sa vie,* 373-401; \uri}, Ikona Stefana De~anskog, 9-32 (sa starijom literaturom), sl. 1-19; Todi}, De~ani, 40-44, 69-74, sl. 2 i 30-34, 65-70; Petrovi}, Freska ~udo i martirij svete Eufimije, 421-423 sl. 6; Todi}, Ikonostas u De~anima, 120-121 sl. 4.

33. DEIZISSA APOSTOLIMA

117 x 82 x 4 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin 1577/1578. godine

Bojeni sloj ikone veoma je o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos koji sedi na purpurnom i plavom jastuku na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Od gorwe do dowe ivice prote`e se pojas o{te}ewa kojim su zahva}eni Hristov lik i delovi figure. Hristos desnom rukom blagosiqa, dok levom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /prJidyte þ b(lago)sl(o)vyniJi þ w(t)ca moE þ go naslyd þ Uite ougoto þ vannoe vam þ c(a)rstvo n(e)b(e)sn þ oe pr(e)/de <slo/ þ enJa> mira/ osloweno o koleno leve noge. Iza prestola priklowenih glava stoje Bogorodica i sv. Jovan Prete~a. Nimbovi svih prikazanih li~nosti bili su pozla}eni i ukra{eni {tuko detaqima. Uz dowu ivicu je ispisan tekst u kome se pomiwu lomni~ko bratstvo sa igumanom, „starcem“ Akakijem /pri smerennomM (s)tarcM (aka)kV} J bratJamq ego/. Du` oboda oko centralnog poqa prikazani su apostoli, ~ije su figure o{te}ene. Na gorwoj ivici okvira ikone vide se ostaci polukru`nog segmenta neba od koga polaze zraci svetlosti. Uz wega su dopojasne predstave dvojice apostola koji u rukama dr`e razvijene svitke /levi: <..>hva <..>zanE tomo<..> prliti] wgnq gol<..> iilal, desni:

poV<..> moEmM i ousli[a me i s;dva adova vq palq moi (Jona 2, 3 ?)/. Du` vertikalnog levog oboda se odozgo nadole re|aju figure apostola Petra /svitak: g(ospod)qJ EsJ h(risto)s s(i)nq b(og)a /Jvago (Mt. 16, 16, Jev. 6, 69)/, Jovana /Jw(a)n ap(ost)ol, jevan|eqe: vq na;e by slovo i slova (Jn. 1, 1)/, Marka /s(ve)tqJ ap(o)s(to)lq marko EV%an&g%e&lis, zatvoreno jevan|eqe/, Andrije /s(ve)tqJ ap(o)s(to)lq andrea prqvozvan/, Jakova /s(ve)tqJ ap(o)s(to)lq <...>, svijeni svitak/ i Filipa /<...> fil%ilq&, svijeni svitak/, a du` desnog Pavla /sklopqeno jevan|eqe/, Mateja /s(ve)tqJ mT ap(o)s(to)l I Evgl, jevan|eqe: kniga rodstva IV hva s(i)na d(a)v(i)d(o)va s(i)na aavram] (Mt. 1, 1)/, Luke /s(ve)tqJ/, Vartolomeja i Tome. Pozadina je bila pozla}ena.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94 sl. 1-2; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 27-39 sl. 4, 15; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 77-79, kat. br. 8 (sa starijom literaturom); [evo, Lomnica, 183-184.

34. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM, APXAN\ELIMA I PROROCIMA
117 x 82 x 4 cm (centralno poqe 98 x 59)
Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija
zograf Longin, 1577/1578. godine

U blago udubqenom centralnom poqu prikazana je Bogorodica /mi#T#/ kako sedi na purpurnom i plavom jastuku na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Na levoj ruci dr`i malog Hrista /Is#hS#u nimbu: v#b#s#, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos gleda u majku, u levici ima razvijeni svitak sa tekstom /ne sMmni se w mny þ m(a)tqJ, vidy{i]ko þ ml(a)d(e)nca Ego/(e) iz ;ry þ va pry/de dqnnice þ rodql w(t)cq. vqsta þ viti bo isqprosla þ viti ;(e)l(o)v(e);qskoe pa þ d[eE Est(e)stvo prJ þ dohq]vstqvno 0 þ vyro} i l}bovJ} þ teby veEn;a} þ {lhq 5- /, a desnicom blagosiqa. Sa obe strane iza prestola priklowenih glava stoje архан|ели, signirani kao Gavrilo /arh(angel) gav(rilq)/ i Mihailo /arh(angel) mih(ailq)/, odeveni u divitisione sa lorosima. Gavrilo stoji ispred Bogorodice ruku prekr{tenih na grudima, dok je Mihailo iza wenih le|a i obe ruke

molitveno pru`a. Sve prikazane li~nosti su signirane, a wihovi nimbovi su ukra{eni {tuko detaqima i pozla}eni. Pozadina je podeqena na dva dela od kojih je dowi tamnozelene boje, dok je gorwi pozla}en. Po obodu oko centralnog poqa raspore|ene su figure proroka, mestimi~no o{te}ene, sa odgovaraju}im simbolima Bogorodi~inih prefiguracija. Bojeni sloj je na gorwoj horizontalnoj ivici o{te}en, a tu je bio izobra`en polukru`ni segment neba, od koga polaze zraci. U wemu su ostaci signature /stql <...>/ i fragmenti prikaza otvorenih vrata, a flankiraju ga poprsja Joila /tako gl(agol)etq g(ospod)q þ damq Ad - þ sa na n(e)b(e)s þ %gore i znamen&] na þ zemni dole krvq i þ %gnq i k&rene d(i)m (Joilo 2, 30)/ i Zaharije /zaharJa, svitak: <...>z pae trJdq svetilnil omq vrdhou ego (Zah. 4, 2)/, ~ija je figura o{te}ena. Du` leve strane okvira se u tro~etvrtinskom stavu okrenute ka Bogorodici odozgo nadole ni`u figure proroka: Mojsija /svitak: koupinou te wgnEmq b(o)/(e)stva newpalJmou} prydzrehq dryvlE dyvo gory{M i nesagora}{M (II Kw. Mojs. 3, 7; Dela, 7, 30-35)/, Davida / d(a)v(i)d, svitak: kVvot te zavyta g(o)s(pod)n] imM{Ji skri/alq prqsto(lo)m wt;im i sou[qstvom napisani videhq d(y)vo (Ps. 131(132), 8)/, Jeremije /JeremJa, svitak: poutq /ivota]vi se d(y)vo mislqnou} rosM h(ri)s(t)a imou{Ji (Jn. 14, 6; Isaija 26, 7; 30, 21; 35, 8; 62, 10; Jerem. 21, 8)/, Gedeona /<...> gEdewn, svitak: rMno pr(e);(is)t(o)e pro]vJhq d(y)vo mislqnou} rosM h(ri)s(t)a imou{Ji (Kwiga o sudijama 6, 37-40)/, Isaije /<...> JsaJa/ i Jakova /svitak: tako g(lago)Etq g(ospod)q damq ;d}sa na n(e)b(e)sw gore i znamenJa na zemli dole krvq i wgnq i kMrenJe dJm (Isaia 66, 15; Jerem. 24, 10; 29, 17; 42, 18; 43, 12-13)/. Na suprotnoj strani su Aron, Solomon /prwr(o)kq <.....>/, Jezekiq, Avakum, Danilo i Valaam, ~ije su predstave o{te}ene na desnoj strani. Du` dowe ivice centralnog poqa je natpis koji potvr|uje autorstvo zografa Longina /pis̃a mnogogre[nqJ rab̂q h(rist)M lwggJinq/.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Mirkovi}, Ikone De~ana, 23; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 24-26 sl. 2-3; \uri}, Ikone, kat. br. 73, t. XCV, XCVI; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 35, kat. br. 46; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 75-77, kat. br. 7 (sa starijom literaturom); [evo, Lomnica, 181-183, sl. XV.

35. NEDREMANO OKO

82 x 62 x 4 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U centralnom pravougaonom poqu nadverja prikazan je Hristos Emanuil /Is#hs# <vqs>ta<ni> <g(ospod)i> <.....> spi[i þ nedremannoE wk#, u nimbu: s#p#v#kako zatvorenih o~iju i prekr{tenih nogu spava na duga~kom purpurnom jastuku, glave oslowene o dlan desne ruke. Nad wegovim uzglavqem je Bogorodica u punoj figuri, koja priklowene glave u desnoj ruci dr`i mahalicu, dok se levom moli Hristu. Kraj wenih nogu je zapisana godina izrade /lyt(o) zp#/, na osnovu koje se datuje ceo Longinov lomni~ki opus. Kraj Hristovih nogu je figura arhan|ela /ag#lq/ koji priklowene glave u pokrivenim rukama dr`i posudu sa oru|ima Hristovog stradawa - krstom, kopqem i sun|erom. Figure Bogorodice i arhan|ela su o{te}ene. Pozadina je podeqena na dva dela - dowi, tamnozelene boje, i gorwi, koji je bio pozla}en. U najni`im uglovima nadverja prikazana su poprsja proroka Davida i Mojsija. David /prirokq d(a)v(i)dq/ je u carskoj ode}i i sa krunom na glavi, desnom rukom blagosiqa, a u levoj dr`i razvijeni svitak /seÑnevô þ zdrem þ lEtq, þ ni usnet(q) þ b(o)/(e)stvom þ hrane<n> þ <...>] (Ps. 120, 2-4)/. Mojsije obema rukama pridr`ava razvijeni svitak /<..> vqzlegq þ pospa ] þ ko lavq þ <...> skVÉ¡ <...>kto þ <..> tql. (Prva kw. Mojs. 49, 9)/, dok na glavi ima krunu. Na pole|ini oba svitaka ispisana su tamna kufska slova. Pozadina je pozla}ena, a du` ivice polukru`nog luka je zlatnim slovima na tamnoj pozadini ispisan tekst kondaka bogoslu`ewa prve nedeqe Vaskr{weg posta: <...> new <..>nno E <..>vow;wE isteby b(ogorodi)ce wpisa se vq plq[aem nq mql<..> ovyla}{e sp(a)seni.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 30-31 sl. 7; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 52; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 79-80, kat. br. 9 (sa starijom literaturom); [evo, Lomnica, 187; Petrovi}, Freska ~udo i martirij svete Eufimije, 421-422 sl. 5.

36. SVETI GEORGIJE

107 x 25.5 x 4 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin, 1577/1578. godine

U centralnom poqu o{te}ene prestone ikone prikazan je sv. Georgije u punoj figuri. Najve}i deo wegovog lika nepovratno je uni{ten, a sa~uvali su se fragmenti du`e kovrxave kose i venca na glavi. Sv. Georgije /s<...> g<...>/ je odeven u purpurnu tuniku preko koje ima tamnozeleni ogrta~ sa zlatnim detaqima. U desnoj ruci dr`i krst, a u levoj ma~ u koricama. U vrhu ikone je segment neba od koga polaze zraci. U wemu je dopojasno prikazan Hristos koji obema rukama blagosiqa u stranu. Dva an|ela sle}u ka svetitequ donose}i mu ma~, odnosno venac. Ve}i deo pozadine je pozla}en.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 28-29 sl. 5; [evo, Lomnica, 184.

37. SVETI DIMITRIJE

107 x 25.5 x 4 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je o{te}en. U centralnom poqu ikone je u dvostrukom okviru pod duboreznim lukom naslikan sv. Dimitrije /s(ve)tqJ dimJtrJ‰e&/ u punoj figuri, odeven u tamnoplavu, zlatom protkanu tuniku sa purpurnim ogrta~em. U levoj ruci ima ma~, dok je u desnoj dr`ao krst, sada o{te}en. Nimb je po obodu i po sredini ukra{en pozla}enim {tuko detaqima. U vrhu ikone je segment neba sa poprsjem Hrista koji iz svojih ruku predaje ma~ i venac dvojici an|ela, ~ije su figure o{te}ene.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 29-30 sl. 6; [evo, Lomnica, 184.

38. BLAGOVESTI
35.7 x 22.3 x 3 cm
Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija
zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je veoma o{te}en. Na levoj strani blago udubqenog slikanog poqa prikazan je arhan|el Gavrilo /arh(angelq) ga(v)rl(lq)/ u iskoraku ka Bogorodici. Ispru`enom desnicom blagosiqa, dok u levici ima duga~ki skiptar. Sa~uvani su deo pozla}enog Bogorodi~inog nimba i dowi deo wene figure, kao i presto sa visokim naslonom na kome sedi nogu polo`enih na supedion. Iza arhan|ela i Marije su zid i visoke gra|evine, a pozadina i okvir ikone su pozla}eni.
Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici*, 31; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 81-82, sl. 10; [evo, Lomnica, 184-185.

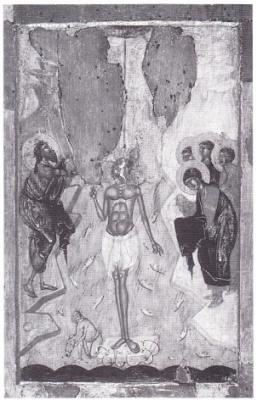

39. KR[TEWE HRISTOVO
35.7 x 22.4 x 3 cm
Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija
zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je o{te}en, osobito u gorwem delu. U blago udubqenom centralnom poqu prikazan je Hristos /<ls# hs#/ koji stoji u reci Jordanu, nogu polo`enih na supedion ispod koga izviruju zmije. Oko bedara ima perizomu, desnicom podignutom u visini ramena blagosiqa u stranu, kao i levicom, spu{tenom uz telo. U reci je kraj supediona personifikacija Jordana u vidu starca koji kle~i i prosipa vodu iz amfore gledaju}i u Hrista, dok po reci pliva mno{tvo riba. Uz dowu ivicu su naslikani tamno obojeni talasi. U stenovitom pejza`u na levoj obali stoji sv. Jovan Prete~a odeven u tuniku od kostreti sa ogrta~em. Gleda ka nebu prema kome molitveno pru`a levicu, dok desnicu spu{ta na Hristovu glavu. Na suprotnoj obali stoje ~etiri an|ela,

od kojih je prvi u nizu priklonio glavu i molitveno ispru`io ruke pokrivene krajem ogrta~a. U vrhu poqa je segment neba iz koga se jedan zrak spu{ta na Hristovu glavu. Pozadina je bila pozla}ena.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94 sl. 5-6; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 31-32 sl. 8; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 50 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 82-83, sl. 11; [evo, Lomnica, 185.

40. VASKRSEWE LAZAREVO

35.7 x 22.3 x 3 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je uni{ten pri vrhu i dnu slikanog poqa. U stenovitom pejza`u prikazan je Hristos /ls#hs# u pratwi grupe u~enika kako pokretom podignute desne ruke vaskrsava Lazara, koji obavijen zavojima stoji na ulazu u grobnicu isklesanu u steni. Pred Hristom su Lazareve sestre Marta i Marija, od kojih jedna kle~i ni~ice pred wim, dok mu druga pristupa usrdno ga mole}i sklopqenih, pokrivenih ruku. Lazar stoji, gledaju}i u Hrista. Dvojica slugu sklawaju poklopac groba sa strane, a jedan odvija zavoje, pokrivaju}i nozdrve dlanom desne ruke. Iza stene i pustiwskog pejza`a obraslog retkim rastiwem vide se kapije Jerusalima kroz koje prolaze Jevreji, pokrivenih glava. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94 sl. 3-4; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 32-33 sl. 9; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 35, kat. br. 47 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 83, sl. 12; [evo, Lomnica, 185.

41. ULAZAK U JERUSALIM

35.6 x 22.3 x 3 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je mestimi~no uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu prikazan je stenoviti pejza` pred zidinama Jerusalima, na ~ijoj kapiji stoji mno{tvo qudi koji do~ekuju Hrista /Is#hs# On dolazi sede}i na magarici u pratwi grupe u~enika. Gleda ka narodu kome desnom rukom upu}uje blagoslov, dok u levoj dr`i svijeni svitak. Uz zidine grada je visoko drvo u ~ijoj je kro{wi de~ak koji otkida grane i baca ih dole. Druga dva de~aka prostiru svoje gorwe haqine na tlo kojim stupa magarica, dok je jedan od wih i hrani li{}em zelene grane. Iznad zidina grada je sa`eti prikaz panorame Jerusalima kojom dominiraju hram sa kupolom i krovovi ku}a. Scena je pri vrhu signirana /cvytonosqe/, a gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 33-34 sl. 10; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 35, kat. br. 48 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 84, sl. 13; [evo, Lomnica, 185, sl. XVI.

42. RASPE]E HRISTOVO

35.6 x 22.3 x 3 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj ikone je veoma o{te}en. Sa~uvani su fragmenti figure raspetog Hrista (bela perizoma oko bedara i noge ispod kolena), Bogorodice /mi#TV#, dveju `ena sa jedne i sv. Jovana Bogoslova /lw/ iza koga je satnik Longin koji podi`e kopqe ka Hristu sa druge strane. Krv sa Hristovih nogu kapqe na Adamovu lobawu u pe}ini pod krstom. Scena je

bila signirana /<...> h(risto)vo/. U pozadini je zid, iza koga je stenoviti pejza`. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 34; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 84; [evo, Lomnica, 186.

43. VAZNESEWE HRISTOVO

35.7 x 22.3 x 3 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je veoma o{te}en. Centralno mesto u dowem delu poqa zauzima figura Bogorodice /mi#T¥#/ koja stoji na supedionu, dr`e}i dlanove obe ruke pred grudima. Uz wu su dva an|ela koji u jednoj ruci imaju skiptar, dok drugom ukazaju na nebo. Bo~no uz wih su dve grupe apostola ~iji su pogledi i gestovi usmereni nagore, ka doga|aju koji se odvija na nebu. U pozadini je kameniti pejza` sa ~etiri drveta, pro{aran busewem trave. U gorwem delu poqa je predstava Vaznesewa sa Hristom /Is#hs#/ u mandorli kru`nog oblika koju (uz)nose dva an|ela u letu. Pri vrhu slikanog poqa je fragment signature /...stovw/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 34-35 sl. 11; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 84-85, sl. 14; [evo, Lomnica, 186.

44. SILAZAK SVETOG DUHA NA APOSTOLE

35. 6 x 22. 3 x 3 cm

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

zograf Longin, 1577/1578. godine

U blago udubqenom centralnom poqu prikazana su dvanaestorica apostola koji sede za sintrononom, po

{estorica na svakoj strani. Na levoj su odozdo nagore naslikani apostoli Toma, Vartolomej /var#/, Andrej /and#, Marko /mr# i Jovan /Jw# i Petar /pe#/, dok su na desnoj Filip /f#, Jakov /]k#/, Simon /sV#/, Luka /luk#/, Mateja /m#/ i Pavle /pav# U rukama dr`e sklopqene kodekse, odnosno svijene svitke. U ni{i koju obrazuje sintronon u dnu poqa je u vidu starca koji sedi na stolici prikazan Svemir, odeven u divitision i sa krunom na glavi. Ozna~en je kao Svedr`iteq: o vsego mira vsedr/itelq. U rukama dr`i tkaninu sa dvanaest svijenih svitaka, simbola dvanaest jezika naroda. U pozadini su visoke gra|evine koje zatvaraju prostor do samog vrha, gde je segment neba sa golubom Duha Svetog, od koga ka apostolima kre}e dvanaest plamenih jezika. Scena je pri vrhu signirana /sq[qstvje s(ve)t(a)go d(ou)ha/, a okvir ikone je bio pozla}en.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 35; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 49 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 85-86, sl. 15; [evo, Lomnica, Beograd 1999, 186.

45. SVETI APOSTOL VARTOLOMEJ
47 x 21 x 3 cm
Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija
zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U centralnom poqu je prikazan apostol Vartolomej /s(ve)tql ap(osto)lq va(r)to%lomei&/ u punoj figuri, odeven u cinober hiton sa zlatnim peribrahionom i purpurni himation. U levoj ruci dr`i svijeni svitak, dok desnom blagosiqa. Lik apostola je delimi~no o{te}en. Dowi deo pozadine je tamnozeln, a gorwi pozla}en.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 35-36 sl. 12; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 86-87; [evo, Lomnica, 187.

46. SVETI APOSTOL JAKOV
47 x 21 x 3 cm
Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija
zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj je o{te}en. U centralnom poqu je prikazana figura apostola Jakova /s(ve)t<..> J]kov/, odevenog u hiton i himation. U levoj ruci dr`i svijeni svitak, a desnom blagosiqa. Pozadina je podeqena na dva dela - dowi, tamnozeleno obojen, i gorwi, koji je bio pozla}en.
Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 36; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 86-87; [evo, Lomnica, 187-188.

47. SVETI APOSTOL I JEVAN\EL IST MATEJ
47 x 21 x 3 cm
Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija
zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj ikone je o{te}en. U centralnom poqu je prikazana figura apostola Mateja /s(ve)t<i> <aposto>lq m#EVa%ngelistq&/ odevenog u hiton i himation, koji u levoj ruci dr`i sklopqeno jevan|eqe. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en.
Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 36; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 86-87; [evo, Lomnica, 188.

48. SVETI JOVAN BOGOSLOV
47 x 21 x 3 cm
Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija
zograf Longin, 1577/1578. godine

Bojeni sloj ikone je o{te}en, posebno pri vrhu i u dnu. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan sv. Jovan Bogoslov /s(ve)t%i& Iw(annq) b(o)goslovq Evang(eli)sta/ u punoj figuri, odeven u hiton i himation. Desnicom podignutom u visini ramena blagosiqa, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine bio je tamnozelen, a gorwi pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Sekuli}, Konzervacija lomni~kih ikona ikonopisca Longina, 85-94; Skovran, *Longinove freske i ikone u Lomnici,* 36 sl. 13; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 86-87 (sa starijom literaturom), sl. 16; [evo, Lomnica, 187.

49. CARSKE DVERI

/

Pe}ka patrijar{ija (izgubqene)

zograf Longin, januar 1579. godine

Carske dveri su se do dvadesetih godina XX veka nalazile u Pe}koj patrijar{iji. Na wima su bile prikazane Blagovesti /blagovy{enJe/ sa arhan|elom Gavrilom /arha(n)g<.>/ na levom i Bogorodicom /mr#Tu# na desnom krilu. Iz prepisa ktitorskog natpisa znamo da su ih od zografa Longina poru~ile pe}ke monahiwe (po ~itawu Qubomira Stojanovi}a) Ana i Jefrosina /prJmi h(ri)s(te) b(o)/e i pre;(i)sta b(ogorodi)ce molENJe rabq tvoih mwnahJamq anne Jefrosine. vq let(o) 0 z# p# z# myseca genMarJa. þ kVnovJa pekkska. olzVéq (tajnopisom: logVn)/, odnosno (po ~itawu Vladimira Petkovi}a) Ana, Jefrosina i Stanka /prJmi h(ri)s(te) b(o)/e i pre;(i)sta b(ogorodi)ce molENJe rabq tvoih mwnahJamq anne Jefrosine i stanke i pisa se sJe vq let(o) 0 z#0 p#0 z#0 m(y)s(e)ca genMarJa. þ kVnovJa pekkska. olzVéq (tajnopisom: logVn)/. Rad na wihovom ikonopisawu slikar je zavr{io januara 1579. godine.

Lit.: Petkovi} V. R., Natpisi i zapisi u starim srpskim crkvama, Starinar III kw. 2 (Beograd 1923), 19; Stojanovi}, Zapisi i natpisi *IV*, br, 6400; Radoj~i}, Majstori srpskog slikarstva, 74; Todi}, Li~ni zapisi slikara, 513, 517 nap. 61; Petrovi}, Carske dveri u Visokim De~anima i dvojna ikona Hrista iz Gra~anice - nepoznata dela zografa Longina, 374-375.

50. CARSKE DVERI

/

Lomnica, ikonostas crkve Sv. Georgija

nepoznati autor, 1578-1580. godine

U polukru`no zavr{enim slikanim poqima umetnutim u rasko{no rezbarenu povr{inu carskih dveri prikazane su Blagovesti. [iroki pojas floralnog friza u duborezu okru`uje slikana poqa iznad kojih je po jedan cvet. Ispod wih su kvadratni parapeti sa velikim stilizovanim rozetama. Dveri su zavr{ene krstom. U slikanom poqu levog krila dveri naslikan je arhan|el Gavrilo koji desnom nogom stupa napred dr`e}i u jednoj ruci skiptar, dok drugom blagosiqa. Iza wega je gra|evina preko ~ijeg je krova preba~en velum. Na desnom krilu je Bogorodica koja priklowene glave stoji na purpurnom jastuku ispred stolice, dr`e}i obema rukama nit pre|e. Iza we je slikana arhitektura. Pozadina je pozla}ena, kao i duborez.

Lit.: Mazali}, Novosti iz Lomnice, 227-232; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 39-42, sl. X; [evo, Lomnica, 188.

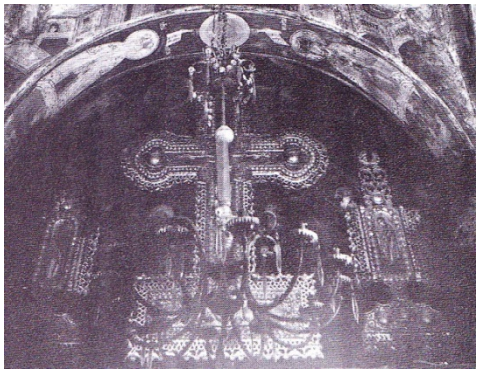

51. IKONOSTASNI KRST

/

Eparhijski dvor u Tuzli (prvobitno na ikonostasu Lomnice)

nepoznati autor, 1578-1580. godine

Veliki pozla}eni krst sa Raspe}em po~iva na jednostavnoj horizontalno postavqenoj osnovi. Flankiraju ga vertikalni paneli sa ikonama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova, ~iji je okvir rasko{no izrezbaren i pozla}en.

Lit.: Mazali}, Novosti iz Lomnice, 227-232; [evo, Lomnica, 188.

52. HRISTOS PANTOKRATOR NA PRESTOLU SA APOSTOLIMA

173 x 118. 5 x 4 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, oko 1590. godine

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos Pantokrator /Is#hs#þ w pandokratwrq/ koji sedi na dva purpurna jastuka na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Odeven je u hiton i himation, levom rukom pridr`ava otvoreno jevan|eqe osloweno o koleno leve noge, dok desnom blagosiqa. Na stranicama jeva|eqa su u po pet redova ispisane re~i: prJid<yte> o mny þ vqsi tr<...>da þ E{e wbrym%enE& þ i azq upo%ko}& þ <...> vozmyt þ igo moe na se. i na þ u;ite se wt myne þ]ko krotkq esmq þ i smyren srdcym . i þ wbry{ete pokoi d(ou)[am þ va[imq (Мт. 11, 28-29). Du` leve i desne strane okvira oko centralnog poqa je raspore|eno 12 apostola u punoj figuri. Svi su signirani i u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu, ukazuju}i na wega ili dr`e}i kodekse ili svitke u rukama. Na levom vertikalnom obodu se odozgo nadole ni`u predstave apostola Petra /svitak: tql esi h(risto)s s(i)n b(og)a <...>/, Jovana Bogoslova /Iw(an)/, Marka /m(a)r(ko)/, Andreja /and(rei)/, Jakova /]kov/ i Tome /twm(a)/. Du` desnog su prikazani Pavle /pavl(q)/, Matej /m(a)T(ei), jevan|eqe: kniga rwdst%va& I(so)u(sq) h(risto)v(a) s(i)na d(a)v(idov)a s(i)na avram] avraamq rodi Isaaka/, Luka /IMk(a)/, Simon /sImo(n)/, Vartolomej /varTo(lomei)/ i Filip /fII(ip)/. Pozadina je pozla}ena.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 22; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 53 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 94-95, 113 (sa starijom literaturom), sl. VII; Todi}, De~ani, 75, sl. 76; Petrovi}, Deizis iz *XVI* veka u manastiru De~ani, 246-247, sl. 10; Todi}, Ikonostas u De~anima, 121-123 sl. 6.

53. BOGORODICA ELEUSA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I PROROCIMA

171 x 117 x 4 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, oko 1590. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je u tro~etvrtinskom stavu okrenuta udesno prikazana Bogorodica signirana kao Eleusa /mi# Tu#leleUsa/, koja sedi na prestolu sa visokim naslonom nogu polo`enih na supedion. Na krilu dr`i malog Hrista, levom rukom ga pridr`ava, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos /ls#ns#podignutom desnicom blagosiqa, dok u spu{tenoj levici ima razvijeni svitak са текстом: ne sMmni se w mni þ m(a)t<qJ> <v>idy{i þ me]ko mladynca þ ego/e is ;ryva þ pry/%de& d<a>nicy þ rod<i me wtq>cq 0 vqs þ tav<it>i bo i sq þ proslaviti prl þ dw<h>. C(e)l(o)v(e)Cqskoe þ pad[eE Est(e)stvo 5. Du` leve i desne strane okvira su raspore|ene figure dvanaestorice proroka sa razvijenim svicima u rukama i simbolima Bogorodice. Na levoj strani su prikazani proroci Mojsije /prorokq mwVsi, svitak: koVpi þ nou te þ wgnEm þ b(o)/(e)stva þ newpa þ lnou} þ prydzryh þ dryvlE þ d<yvo>/, David /d(a)v(i)dq, svitak: kVtétx þ te zaveta g(ospod)n] þ imM{i þ skri/al<yh> þ prqstwm þ w;imqi þ i sou{as þ tvwom na þ pisannql þ vidyhq þ d(y)vo/, Isaija /prorokq JsaJa, svitak: kle{e te þ mislqnl þ e ougl] þ b(o)/(e)stv(e)na þ go neska þ zanno priemq þ [ihx 5/, Jeremija /prorokq IeremJa, svitak: pout þ /ivo þ ta]vi þ se d(y)vo. þ tobo} þ kq namq þ sqnide þ vql[ni/, Avakum /prorokq avvakoum, svitak: goru te þ prisen þ nou} i CestU} i/e b(og)q vq ;(e)l(ove);iv þ se is te þ by d(y)vo 5/ i Jakov /prorokq]kwv, svitak: lystvi þ cou te þ po nEi þ /e b(og)q sx þ nidy iz daly þ ;e pryd þ vidyh þ d(e)vo 5/. Na desnoj su Aron /prorokq aarwn, svitak: /qzlx þ propisM þ d(y)vo nei þ zre;enno þ procv<...> þ [Ja i b(la) þ goMtr(o) þ bJA vsou %i&s þ plqn[a þ zemli/, Solomon /prorokq solomw(n), svitak: wdrq te þ pozla{e þ ni d(ou)hwm þ vqw(b)ra þ zqlh to/e si þ lql n(ebe)snqle þ okroM/a þ }tq mi þ slqno/, Jezekiq /prorokq Iezeklil, svitak: dvyr(q) þ kq vql þ kwm zak þ l};enn þ ou} pr(o) þ vidyh þ }/e edi þ nq proi þ dy g(ospod)q/, Gedeon /prorokq gedewn, svitak: rouno þ pry;i þ stoe p þ ro]vih þ d(y)vo m(i) þ slqnM} þ rosou h(rist)a þ imou{i/, Danilo /prorokq danJil, svitak: kame þ nq osy þ ;esA wt þ gwrJi þ bezq rM þ ke ;elo þ vy;eske/ i Valaam /prorokq

valam, svitak: i ti o þ tro;a þ prorokq þ vi[nAgw þ nare;e þ [i sA i þ preide[i/. Pozadina je pozla}ena. Sloj ikonopisa koji je po~etkom XIX veka naneo slikar Aleksije Lazovi} ve}im delom je skinut.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 22-23; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 54 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 94-95, 113-114 (sa starijom literaturom), sl. VI; Todi}, De~ani, 75; Isti, Ikonostas u De~anima, 121-123 sl. 5.

54. IKONOSTASNI KRST

270 x 164 cm (postoqe 310 x 195 cm)

Ku~evi{te, ikonostas manastira Sv. Arhan|ela

nepoznati autor, 1592-1593. godine

Osnovu krsta ~ine dva afrontirana ribolika bi}a nad ~ijim se su~eqenim repovima uzdi`e veliko Raspe}e, dok su na glavama postavqeni vertikalni paneli sa ikonama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Na horizontalnoj dasci za koju je fiksirano postoqe krsta ispisan je natpis u kome se pomiwu ktitori predvo|eni prezviterom kir Nikolom i igumanom kir Azarijem uz podatak da je izrada krsta trajala {est meseci, od 29. marta do 26. septembra 1593. godine /izvoleniem<ô> wca i pospe([e)niem<ô> s<i>na i savr<ô>[yniem<ô> s(ve)t(a)go d<M>ha na;ehom delatô sai ;asn<i> krô(s)t vô l(y)to 0 z 0 r 0 m(ese)ca mat<i>ra 0 k 0 T 0 i savrô<[>i se vô l(y)to 0 z 0 r 0 a 0 m(e)s(e)ca sep(ô)tem<m>vra 0 k 0 Z 0 trMdom i pota<{>aniem<ô> bl(a)gove<r>nago pryzvitera kVr nikoli sa igMm(e)na kV<r> azarie i sa <t>rMgimJ ht(i)tori s(ve)te im wbiteli sei im /e bMdi v(y);na pametly aminô/. Krakovi krsta su sa spoqa{we strane operve`eni frizom palmeta, a uglovi su zavr{eni rezbarenim rozetama oko kojih su zrakasto raspore|ene trilobe. Na krstu je prikazan raspeti Hristos ispod ~ijih je nogu pe}ina sa Adamovom lobawom, a u uglovima krsta su simboli jevan|elista. Uz osnovu su pri~vr{}eni Sunce, Mesec, zvezde i dva rezbarena an|ela u letu. Duborez je pozla}en.

Lit.: Serafimova, Prilog prou~avawu ikonostasnih krstova na Balkanu, 152-157 sl. 3-4, crte` 2; Ista, Ku~evi{ki manastir, 234-236.

55. IKONOSTASNI KRST

Raspe}e: 457 x 340 cm; Bogorodica i sveti Jovan Bogoslov: 190 x 68 cm; Osnova: 252.5 x 91.5 cm (Oplakivawe: 102 x 64 cm).

De~ani, ikonostas crkve Hrista Pantokratora

nepoznati autor (zograf Andreja?), 1593/1594. godine

Monumentalni ikonostasni krst sa Raspe}em po~iva na osnovi koju ~ine dva afrontirana ribolika bi}a na ~ijim su glavama koje krase ~etiri palmetasta ukrasa postavqeni vertikalni paneli sa ikonama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova, tu`nih izraza lica. U osnovi Raspe}a je slikano poqe sa prikazom Oplakivawa. Na krstu je naslikan raspeti Hristos /I##c# carq 0 slavy, I# h# sa ~ijih nogu na Adamovu lobawu u pe}ini kapqe krv. Krakovi krsta su zavr{eni rezbarenim zvezdastim poqima u kojima su simboli jevan|elista. U kompoziciji Oplakivawa /sqnytJe/ u podno`ju krsta prikazan je mrtvi Hristos koga Mati Bo`ija celiva, dok su sv. Jovan Bogoslov, Nikodim /nikod(imq)/, Josif iz Arimateje i Marija Magdalena /mari(a) ma(g)d(alena)/ nagnuti nad wegovim telom. Sa neba jedan za drugim ka odru sle}u tri uplakana an|ela. U dnu ikone je natpis: sJi ;%q&stnql krstq oplakiva sqagradi se vq <trMd>na i priskrbqnaa a(ga)renska vrym(y)na pri pryws(ve){ennwm patrJarse pykskom kVÉ JwanM trMdomq JgMmena sq bratiami <hristianskql Mirkovi}> 5 lyt zn#. Sve predstave su signirane, a u osnovi krsta je natpis sa godinom nastanka i imenima ktitora - prizrenskog mitropolita Mihaila i de~anskog bratstva sa igumanom /na;elnik delM semM s(ve)tei [i vl(a)d(i)ka prizrenskqli kVrq mihailq sq igumenJi i sq bratJamJ i sq htitorql vy;naa imq pamet/. Na ripidama sa predstavama Bogorodice /mi# Tu# i sv. Jovana Bogoslova /s(ve)tql Jwanq/ pomenuti su zaslu`ni prizrenski vernici Andreica /ispod Bogorodice: si wbraz prilo/i

andreica/ i Mateja /ispod sv. Jovana: wt prizrenna sJi wbrazq wtkMpl h(rist)M rabq matTei grMinq sq vqsem har;em b(og)q da ga prosti sq vsemi svoimi aminq/. Duborez je pozla}en, a pojedini detaq i su obojeni crvenom i plavom bojom.

Lit.: Mirkovi}, Ikone De~ana, 26-27; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 56 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 96-97, 115-116 (sa starijom literaturom), sl. XII, 28-30; Todi}, De~ani, 76-77, sl. 71-73; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 270-276/ Todi}, Ikonostas u De~anima, 122-126.

56. IKONOSTASNI KRST
/
Pe}ka patrijar{ija, crkva Sv. Apostola
nepoznati autori (zograf Andreja i dva pomo}nika?), 1594. godine

U osnovi krsta na kome je prikazan raspeti Hristos sa ~ijih nogu na Adamovu lobawu u pe}ini kapqe krv su afrontirana tela dva ribolika bi}a izme|u kojih je umetnut panel zavr{en sa tri saracenska luka. Na wemu je unutar slikanog poqa uokvirenog tordiranom trakom frontalno prikazan Hristos car careva i veliki arhijerej, koji sedi na prestolu sa visokim naslonom. Odeven je u tamnoplavi felon sa crvenim rekama, na ramenima ima omofor, a na glavi zatvorenu krunu. Nogu polo`enih na supedion obema rukama blagosiqa u stranu. Држи otvoreno jevan|eqe sa tekstom o Hristovom drugom vaznesewu na nebo u sili i slavi zajedno sa pravednima (Jn. 12, 32; 13, 31-32), ~ije stranice pridr`avaju dva arhan|ela dok istovremeno privode Bogorodicu i sv. Jovana Prete~u. Arhan|eli su u vlasteoskoj ode}i dvorjana, a u desnicama imaju duga~ke skiptre. Bogorodica i Prete~a pognutih glava molitveno pru`aju ruke ka Hristu, dr`e}i u levicama razvijene svitke sa zastupni~kim molitvama za gre{ne. Dowi deo pozadine je tamnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i duborez. Na ripidama su prikazani Bogorodica i sv. Jovan Bogoslov u

punoj figuri, tu`ni zbog Hristovog stradawa. U dnu osnove krsta ispisan je tekst u kome se navodi da je “ovaj sveti i ~asni krst izra|en i naslikan po zahtevu preosve}enog patrijarha pe}kog kir Jovana kao uspomena na bla`enog Makarija patrijarha, godine 1593/1594”. На три вертикалне гредице је забележено да је септембра 7103 (1594). године почела нова црквена година, а na ~etvrtoj je тајном буквицом notiran запис о поразу Турака у бици код Сиска: “Оле, нужна времена за безбожне Агаране”. Крст су иконописала тројица сликара: један је насликао Распеће, други фигуре Богородице и св. Јована Претече, а трећи Деизис.

Lit.: \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 270-275, sl. 181; Serafimova, Prilog prou~avawu ikonostasnih krstova na Balkanu, 153-154, sl. 6; Todi}, Ikonostas u De~anima, 124-126.

57. SVETI JOVAN LESTVI^NIK I PRI^E[]E MARIJE EGIPATSKE / SVETI TEODOR TIRON I SVETI TEODOR STRATILAT

38 x 26 x 2 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, 9. maj 1596. godine

U centralnom poqu sa jedne strane ikone su pod rezbarenim saracenskim lukom naslikani sv. Jovan Lestvi~nik na levoj i Pri~e{}e sv. Marije Egipatske na desnoj strani. Sv. Jovan Lestvi~nik /s(ve)tql Jwanq lystvi;nqlkq/ je prikazan frontalno, u celoj figuri. Odeven je u mandiju s analavom i ogrta~em, u levici dr`i svijeni svitak, a u desnici je imao krst koji se ne vidi zbog o{te}ewa. Iza wegovih le|a su duga~ke crvene merdevine (lestvice) koje vode do segmenta neba u vrhu slikanog poqa iz koga obema rukama blagosiqa Hristos u poprsju. Kraj Hrista je ispisan datum praznovawa sv. Jovana Lestvi~nika, 30. mart / mr# l# Na desnoj strani su u stenovitom pejza`u /na tlu: gori þ manMskqle/ na obali reke Jordana /Jwrdanq þ preide þ po vodah/ predstavqeni starac Zosima /s(ve)tql zosima star(a)cq/ i sv.

Marija Egipatska /s(ve)taa marJa egiptenina/. Zosima je odeven u mandiju sa analavom i ogrta~em, levom rukom dr`i putir pokriven pokrovcem, a u desnoj ka{i~icu kojom pri~e{}uje Mariju. Ona je ogrnuta tunikom i u levici ima ubrus sa krstom. Ispod signature svetiteqke je datum wenog proslavqawa - 1. april /april a# Du` dowe ivice daske je natpis тамним словима на окер позађу / vq letw 0 z#r#d# krMg slncM k#lMn<e> zl#m(e)s(e)ca maia T#na ~ijem je kraju slikar тајнописом zabele`io svoje ime: olzVe (logVn).

Sa druge strane ikone su pod rezbarenim saracenskim lukom prikazani sveti ratnici Teodor Tiron /s(ve)tql Tew(d)r tiron þ fr#zl#(17. februar)/ i Teodor Stratilat /s(ve)tql Tewdwrq stratilatq þ fr# i# J}nJa 0 i#(8. februar/ 8. jun)/ kako sede na stolicama na preklop („savonarola“). Sv. Teodor Tiron je okrenut ulevo, u desnoj ruci ima kopqe, dok je u levoj dr`ao {tit koji je skoro uni{ten, kao i bojeni sloj u dowem delu slikanog poqa. Levo od wega je sv. Teodor Stratilat u istom stavu. Obojica su odevena u ko`ne pancire sa pla{tom preba~enim preko ramena. Pozadinom dominira predstava velikog hrama sa tri kupole, od kojih je centralna najve}a. U vrhu kompozicije je segment neba sa dopojasnim predstavama Hrista i Bogorodice. Hristos /Is#hs# je okrenut ulevo i blagosiqa sv. Teodora Tirona, a Bogorodica /mi# Tu# udesno i blagosiqa sv. Teodora Stratilata. Rezbareni okvir slikanih poqa uokviren je crvenom bordurom, a gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit: Mirkovi}, Crkvene starine iz De~ana, Pe}i, Cetiwa i Praskavice, 107-109; Mirkovi}, Ikone De~ana, 31; Radoj~i}, Majstori srpskog slikarstva, 73-74; Qubinkovi}, *Majstori srpskog slikarstva,* 195-196 сл. 6; Milo{evi}, Sredwovekovna umetnost u Srbiji,, 59, kat. br. 65 (sa nav. literaturom); Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36-37, kat. br. 59 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 93, 109 (sa starijom literaturom), sl. 21 i 22; Todi}, De~ani, 79, sl. 77 i 78; Markovi}, Povodom nove kwige Svetlane Raki} o srpskim ikonama iz Bosne i Hercegovine, 151.

58. SVETI SAVA SRPSKI I NEIDENTIFIKOVANI SVETITEQ (?)/ TRI ARHIJEREJA

36 x 29.5 x 2.5 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, oko 1596. godine

Daska i bojeni sloj su veoma o{te}eni. Sa jedne strane ikone bili su prikazani sv. Sava Srpski i svetiteq ~ija je figura ve}im delom uni{tena. Sv. Sava /<...>i sava/ je odeven u polistavrion sa omoforom, desnicom blagosiqa u stranu, a u podignutoj levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Od predstave anonimne svete li~nosti vide se samo visoko podignuta levica u kojoj je model hrama i deo tamnog ogrta~a. Sa druge strane ikone su fragmenti figura trojice svetiteqa. Vide se delovi arhijerejskih sakosa, prestola i otvoreno jevan|eqe /s<...>ns ꙗ er<...>ns ꙗ <...>o ꙗ ou;<...> ꙗ Ego im ꙗ polstv ꙗ <.>omno ꙗ l}dJi ꙗ wt vqse/. U uglovima su male predstave Bogorodice i Hrista. Sa gorwe strane daske je alka za ka~ewe.

Lit: [akota, De~anska riznica, 109-110 (sa starijom literaturom).

59. PET SVETITEQA (MU^ENIKA?)/ARHAN\EL

31.5 x 24 x 2.5 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, oko 1596. godine

Sa jedne strane o{te}ene daske sa~uvali su se delovi figura petorice svetiteqa, od kojih su dvojica mla|e, a trojica starije dobi. Svi u rukama imaju krstove, a najmla|i, sasvim golobradi svetiteq, i venac mu~eni{tva. Ve}ina signatura je o{te}ena, a datum ispisan kraj lika jednog od wih / dek# gl#(13. decembar)/ sugeri{e da je re~ o svetom mu~eniku Evstratiju /s(ve)tql <...>, vq tq <...> dnq/. Jedan od svetiteqa zvao se Joakim /<...i>oakima i pro;ihq s(ve)ti/. U pozadini je brdoviti pejza` sa poprsjima dve svetiteqke. Sa druge

strane ikone sa~uvan je samo jedan fragment na kome se vidi deo figure arhan|ela sa kopqem u ruci.

Lit: [akota, De~anska riznica, 93, 110.

60. MINEJNA IKONA ZA MESEC SEPTEMBAR/ NOVEMBAR

/

Nikoqac, riznica

zograf Longin, 1596. godine

Са једне стране иконе је у врху сликаног поља завршеног сараценским луком цинобером насликан часни крст уз који су оруђа Христовог страдања, натписи /ls#hs#n# ka#0e#w#d#0n#k#a# и сигнатура „Воздвижење часног крста“ /9 vqzdvi/enJe ;(q)stnago krsta 5/, (14./27. септембар). На левој страни су приказани св. великомученик Јевстатије Плакида (20. септембар/3. октобар) са породицом /s(ve)tql eVstatJE i i/ sq nim 0 s(ve)tqli/. Одевен је у тунику са извезеним огртачем чији су крајеви копчом повезани на рамену и у десници пред грудима држи крст. У трочетвртинском ставу је благо окренут ка својој супрузи Теопистији одевеној у зелени мафорион, крај које су њихова два мала сина Агапије и Теопист, такође одевени у тунике са огртачем, са крстовима у десницама. До њих су изображени св. Јован Богослов (26. септембар/9. октобар) и преподобни Харитон Исповедник (28. септембар/11. октобар). Св. Јован /Jwanq b(o)goslovq/ гледа у посматрача и обема рукама држи полуотворено јеванђеље на коме су исписани почетни стихови његовог јеванђеља /vq na;elo by slovo/. Преподобни Харитон /stiq haritonq Jspovednik(q)/ је у трочетвртинском ставу благо окренут улево. Одевен је у мандију са аналавом и огртачем, левицу у којој има свијени свитак је спустио крај тела, док у десници пред грудима држи икону на којој је допојасно

приказан Христос. Доњи сегмент позадине је тамнозелено обојен, а горњи је беле боје. Од сегмента неба у коме је крст са Христовим монограмом се ка светитељима спуштају три зрака. Оквир иконе је позлаћен, а дуж горње ивице је исписано „месец септембар 11“ /m(e)s(e)cq sektem(barq) ag# На доњој ивици је испод сваког светитеља био исписан датум прослављања, а сачували су се једино бројеви испод св. Јована Богослова /kz# и преподобног Харитона /k#/.

Bojeni sloj i natpisi sa druge strane ikone mestimi~no su o{te}eni i izbledeli. U vrhu centralnog poqa, koje je zavr{eno slikanim saracenskim lukom, je polukru`ni segment neba od koga ka svetiteqima polaze tri zraka. U wemu je frontalno naslikano poprsje Hrista cara sa krunom na glavi /<i>s# hs#, koji obema rukama blagosiqa u stranu. Sleva nadesno su prikazani prepodobni Alimpije Stolpnik /s(ve)t<i> <al>imp<ie> st(o)lq<pnikq>/ (26. novembar/9. decembar), sv. prorok Захарија /%p&r(o)r%okq& z<a>h<ar>j<a>/ (u okviru Vavedewa Bogorodice 21. novembra/4. decembra, sa sv. Jelisavetom 5/18. septembra, spomen ~udesnog vi|ewa i onemelosti 27. septembra/10. oktobra) i arhan|el Mihаilo /%arhanggelq& mihailq 5/, који се као архистратиг са осталим небеским, бестелесним силама прославља 8/21. новембра. Dopojasna figura sv. Alimpija je frontalno naslikana na vrhu stuba unutar ograde koja se uzdi`e na kapitelu. Odeven je u mandiju sa analavom i ogrta~em, a na glavi ima kukuqicu. U desnoj ruci je pred grudima dr`ao krst. U osnovi stuba je otvor, a u wegovom podno`ju je figura mlade mu~enice (sv. Efimije?, 16/29. septembar) /s(ve)t<.> <....>d<....> <.>t<..> <.....>/ odevene u maforion, sa gr~kom kapom na glavi, koja u desnici pred grudima dr`i krst. Proporcionalno je zna~ajno mawa od ostalih figura. Na sredini centralnog poqa frontalno je prikazan starozavetni prorok Zaharija. Pokrivenom levicom dr`ao je svitak, dok desnicom pred grudima blagosiqa. Uz њега је arhan|el Mihajlo (8/21. novembra) u tro~etvrtinskom stavu okrenut ulevo. Odeven je u tuniku, pancir i purpurni ogrta~, a u podignutoj desnici dr`i isukani ma~. Na zeleno obojenom dowem delu pozadine vide se ostaci datuma proslavqawa praznika

/i## i natpisa. Оквир иконе је позлаћен, а дуж горње ивице био је исписан назив месеца (новембра) /m(e)s(e)cq %.&/, dok je ispod wega tekst: <.>a;el<.> <..>gi<.> tou E/e Es noe<...>ô <...>.

Lit.: Todi}, De~ani, 75; Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 211.

61. VAZNESEWE HRISTOVO

131 x 92 x 4 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, posledwa decenija XVI veka

Centralno mesto u dowoj zoni slikanog poqa zauzima Bogorodica, frontalno okrenuta ka posmatra~u. Desnu ruku je prislonila uz grudi dlanom okrenutim ka posmatra~u, dok je levu ispru`ila u gestu molitve. Uz wu su dva an|ela koji imaju skiptre i ukazuju na doga|aj koji se odvija na nebu. Kraj wih su dve grupe od po pet, odnosno sedam apostola, koji razli~itim gestovima izra`avaju zadivqenost i za~u|enost. U pozadini je stenoviti pejza` sa tri brda, izme|u kojih su dva simetri~no postavqena drveta. Iza bo~nih vrhova pomaqaju se poprsja proroka Isaije /prorokq Isala/ i Davida /prorokq d(a)v(i)dq/ ~iji su pogledi usmereni ka nebu. Jednom rukom ukazuju nagore, dok u drugoj dr`e razvijene svitke / Isaija: se d(a)nq g(ospod)nq(i) grydetq stanM nozy ego na gory elywnqstyi prymo Jer(u)s(a)l(i)mM na vqstokq s(q)ln(q)ca (Zaharija 14, 4); David: vqzlde b(og)q vq vqskliknoveni ◊ n g(ospod)q vq glase troMbny (Ps. 46, 5)/. U gorwem delu je predstavqen Hristos u mandorli koju (uz)nose ~etiri an|ela u letu. Odeven je u zlatni hiton i himation i obema rukama blagosiqa. U vrhu slikanog poqa je signatura praznika /vqznesenJe h(risto)vo/, a pozadina je pozla}ena.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 31-32; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 57; [akota, De~anska riznica, 95-96, 114-115 (sa starijom literaturom), sl. VIII; Todi}, De~ani, 75.

62. SVETI JOVAN BOGOSLOV
175 x 74.5 x 4 cm
De~ani, riznica
zograf Longin, posledwa decenija XVI veka

U blago udubqenom, izdu`enom centralnom poqu je u punoj figuri, u tro~etvrtinskom stavu okrenut ulevo, prikazan sv. Jovan Bogoslov /s(ve)tqi Iwan b%o&goslov/. Odeven je u hiton sa ogrta~em, a u rukama dr`i otvoreno jevan|eqe na ~ijoj je levoj stranici ispisan tekst /vq na;ely by slovo ъ i slovo by ъ i b(og)q by ъ sebyl <...> ъ vq b(o)Zy ъ tym bqi[<> ъ i byz<...> ъ ne bqls<...> ъ vq twm (Jn. 1, 1-3)/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.
Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 30; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 55 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 95, 114-115 (sa starijom literaturom), sl. 25.

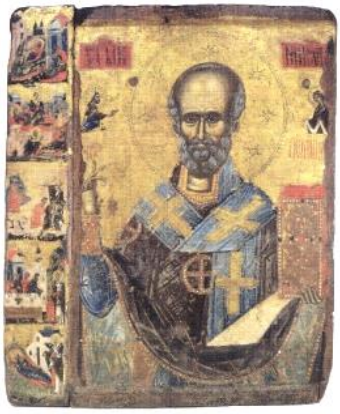

63. SVETI NIKOLA SA @ITIJEM
82 x 68.5 x 3.5 cm
De~ani, riznica
zograf Longin, posledwa decenija XVI veka

U centralnom poqu je frontalno prikazan sv. Nikola /stqi nikola%e&/ u poprsju, odeven u felon sa omoforom. Signiran je kao Brzi Pomo}nik - skoropomo{ni<k>. U levoj ruci dr`i sklopqeno jevan|eqe, dok desnom blagosiqa. Uz wegov lik su poprsja Hrista i Bogorodice koji mu pru`aju jevan|eqe, odnosno omofor. Pozadina je pozla}ena. Na levoj strani uz centralno poqe je vertikalni obod na kome je odozgo nadole naslikano pet scena iz `itija mirlikijskog ~udotvorca: Ro|ewe sv. Nikole /<r>o</>destvo s(ve)t(a)go nikol(e), kraj majke svetog: s(ve)tq(a)] nona, kraj malog Nikole: nikol(a)/, Javqawe sv. Nikole caru Konstantinu /konstantin/ i Evlaviju /eparhq/, Sv. Nikola izbavqa tri ~oveka od ma~a /nikol(a)/, Sv. Nikola izbavqa Vasilija iz saracenskog

ropstva i dovodi ocu Agripu /s(ve)ti nikolaM/ i Javqawe sv. Nikole Stefanu De~anskom /nikola <...> ste<fa>nq nema<...> te<...> ranq/. Pozadina je pozla}ena, a ivice nimbova prikazanih li~nosti su ukra{ene punktirawem.

Lit: Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 61; [akota, De~anska riznica, 94, 112 (sa starijom literaturom), sl. 23; Todi}, De~ani, 39, sl. 27 i 28.

64. PREOBRA@EWE

92 x 56 x 3.5 cm

De~ani, riznica

zograf Longin, posledwa decenija XVI veka

U blago udubqenom centralnom poqu je u punoj figuri prikazan Hristos koji stoji na vrhu Tavora u mandorli pro`etoj zlatnim zracima. Na vrhovima bo~no uz Hrista nalaze se figure proroka Mojsija i Ilije koji su priklonili glave ka Gospodu. Mojsije u rukama dr`i tablice zakona, dok Ilija desnu ruku molitveno pru`a ka Hristu. U podno`ju brda su o{te}ene predstave apostola Petra, Jakova i Jovana u stavovima ni~ice, sa gestovima iznena|enosti pred prizorom koji se odvija. Kompoziciju prati o{te}en natpis u vrhu scene /%preobr&a/enle %hristovo&/. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 32; [akota, De~anska riznica, 94, 112-113 (sa starijom literaturom), sl. 24; Todi}, De~ani, 75.

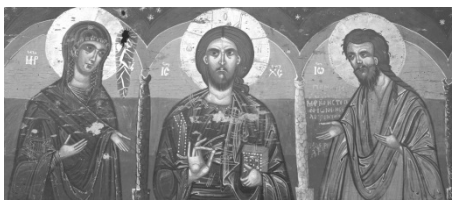

65. DEIZISNI ^IN

350 x 50 x 40 cm

Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, 1599. godine

Na duga~koj tabli su na podlozi od gipsane preparature dopojasno prikazane figure Hrista /Is#hs# u nimbu: w o n/, Bogorodice /mi# <T>#/, sv. Jovana Prete~e /Iw# i dvanaestorice apostola. Iza Bogorodice su apostoli Petar /p$/, Jovan /I$/, Andreja /a$d/, Marko /m$r/, Jakov /J]$o/ i Toma /T$/, a iza Prete~e Pavle /p$/, Matej /m$/, Simon /s$/, Luka /l$/, Vartolomej /va$o/ i Filip /f$/. Sve figure su izdvojene u zasebna poqa, ~ija je pozadina podeqena na dva dela, a uokviruju ih slikani lukovi osloweni na stubi}e. U slobodnim segmentima du` gorwe ivice su na tamnoj pozadini naslikane zvezde. Ivice nimbova Hrista, Bogorodice i sv. Jovana Prete~e su punktirane. Pozla}eni nimbovi svih u~esnika Deizisnog ~ina izlaze iz okvira slikanih poqa, a wihove signature su ispisane belom bojom. Uz poprsje Prete~e je tekst ktitorskog natpisa /pomeni g(ospod)i þ raba bo/<ie>go þ marko i stepan J wni 1 i se þ lo trai;ik‰q& þ va let<o> þ z#z#

Lit.: Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda,* 56-58, 101-103; Balabanovi}, Konzervacija ikona crkve Sv. Nikole u selu Draj~i}ima, 243; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 97-114, sl. 6.

66. HRISTOS SOTIRTOKOS
84 x 57 x 4 cm
Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole
nepoznati autor, 1599. godine

Bojeni sloj je celom povrшinom o{te}en, mestimi~no izbledeo i istrven. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna figura Hrista /I$ h$/ koji gledaju}i u posmatra~a desnom rukom pred grudima blagosiqa, dok u levoj dr`i sklopqeno jevan|eqe. Uz nimb je srpskoslovenskom ortografijom ispisan epitet Sotirtokos /o swtirtokosq/, preslikan prilikom neke poznije intervencije na tamno obojenom gorwem delu pozadine. Kraj Hristovog levog ramena je tekst ktitorskog natpisa sa godinom nastanka ikone i imenima prilo`nika Rajka i Filipa /pomeni g(ospod)i <rai>ko f<ili>pov va le<to> z#z#. Nimb i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 56-58, 101-103. Balabanovi}, Konzervacija ikona crkve Sv. Nikole u selu Draj~i}ima, 243-247 sl. 1-2; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 104-105 i daqe, sl. 4.

67. BOGORODICA SA HRISTOM
85 x 57 x 5 cm
Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole
nepoznati autor, 1599. godine

Bojeni sloj je o{te}en, mestimi~no istrven i otpao. U blago udubqenom centralnom poqu je u tro~etvrtinskom stavu dopojasno prikazana Bogorodica /m$r T#/ koja gledaju}i u posmatra~a na levoj ruci dr`i malog Hrista / I$ h$/, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos pogleda usmerenog u stranu podignutom desnicom blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Uz Bogorodi~ino desno rame je ktitorski natpis: pomeni <gospodi> stepan b<oi>w<vo>. Nib i okvir ikone su pozla}eni.
Lit.: Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 56-58, 101-103 Balabanovi}, Konzervacija ikona crkve Sv. Nikole u selu Draj~i}ima, 243-247 sl. 3; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 105 i daqe, sl. 5.

68. ARHAN\EL MIHAILO
/
Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole
nepoznati autor, 1599. godine

U centralnom poqu je frontalno u polufiguri prikazan arhan|el Mihailo /arhangelq <ml>hailq/. Odeven je u tuniku i pancir sa ogrta~em, a na ramenima ima ukrase u vidu grupisanih bodqi. U podignutoj desnici pred grudima dr`i isukani ma~, dok u levici ima sferu, ~iji je bojeni sloj o{te}en. Unutar we se vidi poprsje Hrista Emanuila koji blagosiqa i nosi sklopqeno jevan|eqe. Bojeni sloj je u dowem delu o{te}en.

Lit.: Balabanovi}, Konzervacija ikona crkve Sv. Nikole u selu Draj~i}ima, 243-247 sl. 4; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 106 i daqe, sl. 8.

69. CARSKE DVERI
112 x 62 x 3 cm
De~ani, riznica
nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Na povr{ini dveri li{enih duboreza prikazane su Blagovesti. Arhan|el Gavrilo /arha%n&gelq gavrJil/ na levom krilu u jednoj ruci dr`i skiptar, dok drugom blagosiqa stoje}i na purpurnom jastuku. Bogorodica /mi# T¥#/ je naslikana na suprotnom krilu kako stoji na supedionu smerno priklowene glave, desnice podignute u visini ramena. U ispru`enoj levici dr`i motovilo i vreteno sa pre|om, a iza we je presto bez naslona. Iz segmenta neba se ka Mariji spu{ta zrak svetlosti u kome je golub Duha Svetoga. U pozadini je ru`i~asto obojeni zid, a gorwi deo slikanih poqa je pozla}en.
Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 39, sl. 42; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 64; [akota, De~anska riznica, 99, 120 (sa starijom literaturom).

70. HRISTOS SVEDR@ITEQ
79 x 54 x 2.5 cm
De~ani, riznica
nepoznati autor, druga polovina XVI veka

U centralnom poqu je dopojasno predstavqen Hristos, signiran kao Pantokrator /I¥# h¥# w pando þ kratorq/, koji u levoj ruci dr`i sklopqeno jevan|eqe, dok desnom blagosiqa. Pozadina je podeqena na dva dela, pri ~emu je gorwi, prvobitno obojen okerom, naknadno pozla}en. Nimb je ukra{en bojenim {tukodetaqima.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 38, sl. 40; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 62; [akota, De~anska riznica, 99, 119 (sa starijom literaturom); Todi}, De~ani, 80.

71. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM
78.5 x 55.5 x 3 cm
De~ani, riznica
nepoznati autor, druga polovina XVI veka

U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je predstavqena Bogorodica, naknadno obele`ena kao Eleusa /mi#TW#ÉleUsa/ preko prvobitne signature Odigitrije /i wdi<gitria>/. Na levoj ruci dr`i malog Hrista /Is#hs#/ dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Blago je okrenuta ka Sinu koji u levici ima svijeni svitak, dok desnicom blagosiqa. Pozadina je podeqena na dva dela, pri ~emu je gorwi, najpre obojen okerom, naknadno pozla}en, dok je dowi tamnozelen. Prvobitne signature su preslikane, a nove, ispisane cinoberom, plod su ne{to poznije intervencije. Nimbove ukra{avaju bojeni {tuko detaqi koji imitiraju drago kamewe.
Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 38-39, sl 41; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 63 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 99, 119 (sa starijom literaturom), sl. X; Todi}, De~ani, 80.

72. DEIZIS
99 x 74 x 4 cm
De~ani, riznica
nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Daska i bojeni sloj, a osobito likovi i figure prikazanih li~nosti, o{te}eni su. Originalni sloj iz XVI veka delimi~no je preslikan u XIX stole}u. U blago udubqenom

centralnom poqu frontalno je naslikan Hristos, signiran kao Pravedni sudija /pravednqJ sudJ] þ Is#hs#. Sedi na purpurnom i plavom jastuku na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim, polukru`no zavr{enim i tokarenim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnom rukom pred grudima blagosiqa, dok levom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /%prid&e%te& þ %blago&sl þ %ove&nql þ %wc&a mo þ ego na þ %s&ledMJ þ <t>e Mgoto þ <v>anoe þ vamq c(a)rs þ tvJe (Mt. 25, 34)/, osloweno o skut leve noge. Iza prestola u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu stoje Bogorodica /mi# TV# i sv. Jovan Prete~a /Iwanq predJte;<a>/ i pognutih glava pru`aju ka wemu ruke u gestu molitve. Figura Hrista je prorporcionalno ve}a od figura Bogomajke i sv. Jovana. Dowi deo pozadine je bio tamno obojen, a gorwi pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: [akota, De~anska riznica, 117, sl. 26; Petrovi}, Deizis iz *XVI* veka u manastiru De~ani, 240-248 (sa starijom literaturom), sl. 1, crte` 1; Todi}, De~ani, 79.

73. NEDREMANO OKO

128 x 33 cm

Gra~anica, riznica

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Gorwi deo daske je uni{ten, a bojeni sloj je u zna~ajnoj meri o{te}en i istrven. U sredini centralnog poqa prikazan je Hristos Emanuil u zlatnim asistom ukra{enom oker hitonu i himationu. Sklopqenih o~iju i glave oslowene o dlan desne ruke le`i na purpurnom jastuku ukra{nom zlatnim detaqima. Uz wega su sa obe strane u tro~etvrtinskom stavu priklowenih glava naslikani arhan|el i Bogorodica, ~ije su {ake i dowi deo figure uni{teni. Arhan|el pokrivenih ruku dr`i zlatnu posudu, ~iji se sadr`aj usled o{te}ewa ne razaznaje. Pozla}eni su nimbovi prikazanih li~nosti i bo~ne i dowa ivica nadverja, ukra{ena duborezom u vidu vre`e sa krupnim cvetovima.

Lit.: Tomić, *Prilozi na temu Nedremano oko*, 77 sl. 1; Todi}, Gra~anica, 271.

74. KR [TEWE HR I STOVO

31 x 22 cm

Св. Trojica Pqevaqska, riznica

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Daska i bojeni sloj su pretrpeli zna~ajna o{te}ewa. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos /Is#<hs#/ kako stoji u reci Jordanu. Desnicom blagosiqa, a oko bedara ima perizomu koju pridr`ava levom rukom. Na jednoj obali reke stoji sv. Jovan Prete~a, a na drugoj je grupa od tri an|ela. Prete~a kr{tava Hrista pola`u}i desnicu na wegovu glavu, dok levicu molitveno pru`a ka segmentu neba u vrhu slikanog poqa, odakle se nadole spu{tao zrak svetlosti. An|eli u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka reci posmatraju kr{tewe, dok prvi u nizu u rukama ima purpurni ubrus. Dowi deo slikanog poqa zauzimaju reka i obala, a fragmenti gorweg dela pozadine ukazuju na to da je bio pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[1], 104, sl. 41.

75. I SUS HR I STOS

85 x 58 x 3.5 cm

Beograd, Narodni muzej, kat. br. 5750 (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u ^abi}u kod Kline)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en, osobito u dowem delu. U udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazan dopojasni Hristos /Is#hs#u nimbu o#e#n#koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /prlidyte bl<agoslove>nI o<ca> moeg<o na>s<l>ydMite Mg<ot>ovanoe vam c<arstv>o n%e&b%esnoe&/. Nimb je ukra{en punktirawem. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni, a du` ivice daske je crvena bordura.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 171; Suboti}, Dolac i ^abi}i, 92-96.

76. BOGORODICA SA HRISTOM

89 x 60 x 3.5 cm

Beograd, Narodni muzej, kat. br. 5877 (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u ^abi}u kod Kline)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Gorwi levi ugao daske je uni{ten, kao i rubovi na desnoj strani. Bojeni sloj je celom povr{inom prekriven o{te}ewima. U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica /<mi#Þ T¥#/ koja na levoj ruci dr`i malog Hrista /ls#ns,#u nimbu: <o#e#n#/ dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos je, sude}i po sa~uvanim fragmentima, desnicom blagosiqao, dok je u levici imao svijeni svitak. Konture nimbova ukra{ene su punktirawem. Pozadina je pozla}ena, kao i okvir. Ikonu je sedamdesetih godina pro{log veka u Narodni Muzej doneo Milan Ivanovi}.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 171.

77. SVETI GEORGIJE

71 x 44.5 x 3.5

Beograd, Narodni muzej, kat. br. 5872 (prvobitno u ^abi}u kod Kline na Kosovu)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Bojeni sloj u centralnom poqu ikone je ~itavom povr{inom ve}im delom uni{ten. Mestimi~no sa~uvani fragmenti ocrtavaju konture predstave sv. Georgija koji ja{u}i na kowu duga~kim kopqem koje dr`i u podignutoj desnici ubija a`daju pod sobom. Raspoznaju se kosa, delovi pancira, purpurnog ogrta~a i telo belog kowa. Nimb svetiteqa je du` ivice punktiran. Na pozadini se vide tragovi

zelene boje i pozlate, prisutne i na okviru. Ikonu je sedamdesetih godina pro{log veka u Narodni Muzej doneo Milan Ivanovi}.

Lit.: http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/cabici_c.html.

pre konzervacije

posle konzervacije

78. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

88 x 61 x 3.5 cm

Beograd, Narodni muzej, kat. br. 5879 (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u ^abi}u kod Kline)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Bojeni sloj, izveden na platnu impregniranom na podlogu, prekriven je brojnim o{te}ewima. Daska je pukla po sredini i o{te}ena je du` ivica. U centralnom poqu je u tro~etvrtinskom stavu blago okrenuta udesno prikazana Bogorodica /mi# T#/ koja pogleda usmerenog ka posmatra~u na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnicu molitveno pru`a ka wemu. Hristos /ls#ns#u nimbu w#o#n#gleda u stranu, desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. Ve}i, dowi deo pozadine, tamnozeleno je obojen, dok je gorwi svetlocrven. Od ktitorskog natpisa, koji se danas ne vidi, pro~itan je samo po~etak: pomeni <...>. Nimbovi i okvir ikone su zlatno`uti, a du` ivice daske je crvena bordura. Restauracijom su o{te}ewa u potpunosti prekrivena bojom, pa su izgled ikone i originalni kolorit u izvesnoj meri izmeweni.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 171; Suboti}, Dolac i ^abi}i, 92-96; http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/cabici_c.html.

79. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

82 x 42 x 5 cm

Beograd, Narodni muzej, kat. br. 5878 (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u ^abi}u kod Kline)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Bojeni sloj je u dowem delu uni{ten, dok je u gorwem pretrpeo zna~ajna o{te}ewa. U blago udubqenom centralnom poqu prikazana su tri an|ela kako sede za stolom na kome su dve posude i ne{to hrane, dok iza wih stoje Avram i Sara. Dobro je sa~uvana samo predstava an|ela u vrhu, dok su od figura druge dvojice vidqivi samo ve}i ili mawi fragmenti. Pozadina je bila tamnozeleno obojena, dok su nimbovi i okvir zlatno`uti. Scena je pri vrhu signirana /s(ve)ta trw%ica&/. Ikonu je sedamdesetih godina pro{log veka u Narodni Muzej doneo Milan Ivanovi}.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 171; Suboti}, Dolac i ^abi}i, 92-96; http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/cabici_c.html.

80. SVETI NIKOLA

76 x 43 x 5 cm

Beograd, Narodni muzej, kat. br. 5873 (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u ^abi}u kod Kline)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Bojeni sloj je ~itavom povr{inom o{te}en, a u dowem delu u zna~ajnoj meri uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna predstava sv. Nikole odevenog u felon sa omoforom. U levici dr`i sklopqeno jevan|eqe, dok desnicom pred grudima blagosiqa. Pozadina je tamnozelena, a okvir ikone i nimb svetiteqa su zlatno`uto obojeni.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 171; Suboti}, Dolac i ^abi}i, 92-96; http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/cabici_c.html.

81. CARSKE DVERI

/

Kijevo (Kosovo i Metohija), crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Desno krilo dveri je izgubqeno. Daska levog krila je u lo{em stawu, a bojeni sloj je skoro u potpunosti izbledeo i istrven. U blago udubqenom poqu vide se konture figure arhan|ela Gavrila, koji je u tro~etvrtinskom stavu okrenut udesno.

Lit.:

82. PLA^ BOGORODICE NAD MRTVIM HRISTOM ("NERIDAJ MENE MATI")/ HRISTOS SVEDR@ITEQ

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga polovina XVI veka/druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je sa jedne strane ikone dopojasno prikazana Bogorodica /▯m$r▯ ▯T#/ koja u naru~ju dr`i mrtvog Hrista, ~iji je inkarnat tamnozelen. Bojeni sloj je na levoj strani uni{ten, a o{te}en je i du` okvira ikone. Iza Bogorodice se vidi deo krsta. Hristos je nag do pojasa, oko bedara ima perizomu bele boje. Bogomajka levicom pridr`ava wegovu glavu, obrazom priqubqena uz lice svog Sina, dok je desnu ruku polo`ila na wegov torzo. Hristovu desnицу prihvata ruka sv. Jovana Bogoslova, od ~ije se figure naziru samo deo kose i nimba. Du` ivice daske bila je crvena bordura. U gorwem delu slikanog poqa su fragmenti signature: <.>;#▯ s<.#i.

Sa druge strane ikone dopojasno je prikazan Hristos / ls#hs#u nimbu: ▯# w#i#; signiran kao Svedr`iteq /vqsydrq/itelq/, kako desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Nimb je ukra{en

{tuko detaqima i pozla}en. Dowi deo pozadine je tamnozeleno obojen, a gorwi je retu{iran svetlocrvenom bojom i tom prilikom je preslikan epitet. Na dowoj strani daske je `leb.

Lit.: Medakovi}, Drvorezna ikona Raspe}a u manastiru Hilandaru, 190 sl. 6; Todi}, De~ani, 66; \or|evi}, Dve predstave mrtvog Hrista, 193-194; Popovi}, Todi}, Vojvodi}, De~anska pustiwa, 92-93.

83. CARSKE DVERI

121 x 66. 6 x 3 cm

Skopqe, Muzej Makedonije (prvobitno u crkvi Sv. Spasa u Skopqu)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Na slikanim poqima rasko{no rezbarenih dveri prikazane su Blagovesti /bl%a&govy{en<le> b(ogorodi)ce/. Oko wih su u plitkom duborezu izvedeni motivi vi{e~lanog prepleta, floralne vre`e i paneli sa slo`enim prepletom. Na levom krilu dveri je figura arhan|ela Gavrila, a na desnom Bogorodice. Arhan|el je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Mariji /m# <T#>/, kojoj desnom rukom upu}uje blagoslov. Ona pognute glave stoji pred nebeskim glasnikom, ruku prislowenih na grudi. Gorwi deo pozadine slikanih poqa i duborez su pozla}eni.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 88, tabla XXXVII a i b; Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 242, kat. br. 45, sl. 45.

84. TRIPTIH SA SVETIM SIMEONOM I SVETIM SAVOM SRPSKIM/PRESVETOM BOGORODICOM

33.5 x 26 cm (dimenzije sklopqenog triptiha)

izgubqena (?) (prvobitno u manastiru Orahovica)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka (?)

Na sklopqenim, spoqa{wim stranicama triptiha prikazani su sv. Sava Srpski i sv. Simeon Nemawa. Sv. Sava /s(ve)tql savva/ je naslikan kao ~ovek mla|e `ivotne dobi, tamne kose i brade. Odeven je u polistavrion, desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Simeon /stql sVm<eonq>/ je predstavqen kao monah odeven u rizu, sa kukuqicom na glavi. Desnicu je podigao u visini grudi, {ake okrenute ka posmatra~u, a u levici ima razvijeni svitak na kome je bio ispisan uobi~ajeni tekst (Ps. 34, 11), te{ko ~itqiv sa reprodukcije lo{eg kvaliteta. U centralnom poqu otvorenog triptiha bila je prikazana Bogorodica. Prota Du{an Ka{i} ovo delo, danas izgubqeno, najverovatnije uni{teno, datuje u XV ili XVI vek.

Lit.: Gruji}, Starine manastira Orahovice, 34-36 sl. 4-16; Isti, Pakra~ka eparhija. Istorijsko-statisti~ki pregled, 33, 126, sl. 2; Ka{i}, Srpski manastiri u Hrvatskoj i Slavoniji, 181.

85. IKONOSTASNI KRST

/

Muzej SPC (prvobitno u manastiru Velika Remeta)

nepoznati autor, posledwa ~etvrtina XVI veka

Raspe}e i ripide koje ga flankiraju razdvojeni su, jer nema osnove za koju su bili pri~vr{}eni. Slikana poqa uokviruje pojas duboreza, koji se zasniva na motivu tordiranog u`eta i plitkog friza. Baze Raspe}a i bo~nih panela ne{to su {ire i krase ih po dve, odnosno tri rozete. U sredi{tu krakova krsta je po jedan duborezbareni, stilizovani cvet, prisutan i na uglovima ukrsnice. Na pozla}enoj pozadini slikanog poqa Raspe}a /<ra>s<p>etie h(risto)vo/ prikazan je Hristos /ls#ns#na krstu, na kome je oznaka I.n.c.I., nag, sa belom perizomom oko bedara i rezbarenim nimbom. Sa wegovih nogu se na Adamovu lobawu u pe}ini unutar Golgote sliva krv. U uglovima krakova krsta su simboli jevan|elista: krilati orao /<lw>/,

an|eo /<mT>/ i dva puta ponovqeni prikaz krilatog vola na severnom /ma/ i ju`nom kraku krsta /I/. Bogorodica /mi#Tu#i sv. Jovan Bogoslov /s(ve)ti Iw/ na bo~nim panelima bolnim izrazima lica i gestovima ruku prislowenih na grudi, odnosno uz lice, izra`avaju tugu zbog Hristovog stradawa.

Lit.: Medakovi}, Sveta Gora fru{kogorska, 368; Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 27 nap. 105; Kuli} B., Sre}kov N., Manastiri Fru{ke Gore, Novi Sad 2012, 46.

86. DEIZIS SA SVETIM NIKOLOM I SVETOM VARVAROM

/

Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, posledwa ~etvrtina XVI veka

Daska je po sredini pukla. Bojeni sloj je mestimi~no istrven i prekriven o{te}ewima. U centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos /Ihs koji sedi na jastuku svetle boje na {irokom, rasko{eno rezbarenom i tokarenom prestolu sa visokim, polukru`no zavr{enim naslonom, nogu polo`enih na visoki supedion. Podignutom desnicom blagosiqa u stranu, dok levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /pridet þ O e blagoslo þ venI w þ (t)ca mo þ ego n þ asledM%ite carstvo& Mt. (25, 34)/, osloweno o koleno leve noge. Iza prestola u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu stoje sv. Nikola i sv. Varvara. Sv. Nikola /s(ve)tQ nikolae/ је одевен у фелон са омофором, а у рукама има склопљено јеванђеље чији се један крај назире иза престола. Cv. Varvara /s(ve)ta varvara/ u levici dr`i svoju odse~enu glavu, dok desnicu molitveno pru`a ka Hristu. Pozadina je tamno obojena.

Lit.: Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 56-58, 101-103; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 99-104 sl. 1-3.

87. BOGORODICA NA PRESTOLU SA HRISTOM, ARHAN\ELIMA I SVETIM JOVANOM BOGOSLOVOM, DEIZIS SA SVETIM PETROM I PAVLOM, HETIMASIJA, MOLITVA U GETSIMANSKOM VRTU (?) I SVETITEQI

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica
nepoznati autor, posledwa
~etvrtina XVI veka

Crvoto~na daska je horizontalno po sredini pukla na dve polovine koje su konzervatorskim zahvatom spojene. Na wenoj povr{ini su blago udubqena dva zasebna pravougaona poqa izme|u kojih su sa gorwe, dowe i bo~nih strana {iroke bordure. Bojeni sloj je veoma o{te}en, mestimi~no izgreban, istrven ili uni{ten, osobito po sredini centralnih slikanih povr{ina. U poqu na desnoj strani prikazan je Deizis sa Hristom na prestolu ka kome su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti Bogorodica i sv. Jovan Prete~a, ~ija je figura uni{tena. Hristos sedi na {irokom pozla}enom i tokarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. U dnu trona se na levoj strani vidi jedan serafim. Hristov lik je o{te}en, a deo figure od torza do kolena je uni{ten. Bogorodica priklowene glave obe ruke molitveno pru`a ka Hristu. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi pozla}en. Na levoj i desnoj strani okvira oko Deizisa su u punoj figuri naslikani apostoli Petar i Pavle. Wihove predstave su tako|e uni{tene od torza do kolena. Dvostruke ivice nimbova Hrista i apostola su punktirane.

U poqu na levoj strani je bojeni sloj o{te}en. U wemu je naslikana Bogorodica sa malim Hristom i arhan|elima na prestolu. Mati Bo`ija u tro~etvrtinskom stavu okrenuta udesno sedi na tronu sa visokim naslonom,

dr`e}i na krilu frontalno predstavqenog Sina. Iza prestola stoje dva arhan|ela odevena u divitisione sa lorosom, ruku molitveno ispru`enih. Ispred Bogomajke kle~e trojica vladara. Preko dowe haqine nose ogrta~e sa pozla}enim okovratnicima, na glavi jednog se vidi kruna, a u rukama imaju zlatne kutije. Naspram wih je figura mla|e osobe odevene u tuniku sa pozla}enim okovratnikom. Gorwi deo pozadine je pozla}en. Na {irokoj levoj ivici okvira uz poqe sa Bogomajkom na prestolu je u tro~etvrtinskom stavu naslikan sv. Jovan Bogoslov, od ~ije je figure sa~uvano samo poprsje. U rukama ima kodeks na ~ijim su stranicama ispisani po~etni stihovi jevan|eqa ~iji je autor /vq na;elw by slo%vo& (Jn. 1, 1)/.

U vrhu ikone je na sredini gorwe ivice okvira izobra`en Priugotovqeni presto - Hetimasija, sme{ten u trostruku mandorlu romboidnog oblika iza koje je jedna svetla, trougaona. Oko we se razaznaju vrhovi planina, an|eli, poprsja Hrista i grupe apostola, mo`da fragmenti prikaza Molitve u Getsimanskom vrtu u tri epizode (?). Du` dowe ivice okvira su u kontinuitetu prikazana poprsja devetorice svetiteqa, od kojih se jasno vide samo likovi dvojice ispod poqa sa Bogorodicom na prestolu. Jedan je prikazan kao monah, sa kukuqicom na glavi, prosede brade, a drugi kao ~ovek zrele `ivotne dobi, visokog ~ela sa istaknutim zaliscima i duge tamne brade. Na desnoj i levoj ivici su frizovi upletene vre`e sa floralnim motivima. Signature su uni{tene. Sa gorwe strane daske je alka.

Lit.:

88. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

108 x 62.5 x 3.5 cm

De~ani, riznica

nepoznati autor, kraj XVI veka

U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je predstavqena Bogorodica /mi# T#/ sa malim Hristom u tro~etvrtinskom stavu okrenuta ulevo, kako obema rukama pridr`ava dete.

Na rubu wenog ma f o r i o n a de l i mi~no se razaznaje tekst: enq krosJ Isprq [<.> <...>ri veyl. Hristos je svoje l i c e p r i s l o n i o uz maj~in obraz, u levoj ruci dr`i svijeni svitak, a desnom blagosiqa. I s t i s l i k a r je izradio i ikonu sv. N i k o l e (br. 95).

L i t : M i r k o v i}, Ikone De~ana, 41 sl. 47; [a k o t a, De~anska riznica, 97-98, 117 (sa s t a r i j o m l i t e r a t u r o m), sl. 33; Todi}, De~ani, 79.

89. SVET I N I KOLA

105 x 59 x 4 cm

De~ani, r i z n i c a

nepoznati autor, kraj XVI veka

U blago udubqenom centralnom poqu f r o n t a l n o je p r i k a z a n a dopojasna f i g u r a sv. N i k o l e /<sve>tqli nikolae/ odevenog u f e l o n sa omo f o r o m, na kome su oko krstova ispisani kriptogrami Is#hs#n# k#. U pokrivenoj levoj ruci dr`i otvoreni kodeks, na kome je c i t a t iz jevan|eqa po Luki (6, 17) /sta is(ou)s(q) na þ mesty þ ravny. i þ narod s ou;e þ nik ego þ i mno/q þ stvo mnogo þ l}dJi/, dok desnom pred grudima blagosiqa. Nimb je pozla}en.

L i t : M i r k o v i}, Ikone De~ana, 41 sl. 48; [a k o t a, De~anska riznica, 97-98, 117 (sa s t a r i j o m l i t e r a t u r o m), sl. 34; Todi}, De~ani, 79.

90. “ [TA DA T I PR I NESEMO HR I STE”

99 x 65 x 3.5 cm

De~ani, r i z n i c a

nepoznati autor, kraj XVI veka

U blago udubqenom centralnom poqu f r o n t a l n o je p r e d s t a v q e n a Bogorodica sa m a l i m Hristom kako sedi na rasko{no izrezbarenom i tokarenom prestolu sa v i s o k i m naslonom. Desnu ruku je spustila na koleno, dok levom dr`i Sina koji desnicom blagosiqa, dok u l e v i c i ima svijeni svitak. Uz gorwu ivicu

je iznad Bogorodi~ine glave naslikan polukru`ni segment neba ispuwen dopojasnim figurama an|ela koji joj pristupaju u grupama od po {est i klawaju se. Iza naslona prestola Majci Bo`ijoj /m# <Tu# pristupaju tri mudraca sa Istoka prinose}i darove i tri pastira koji molitveno pru`aju ruke ka woj. U zoni ispod su personifikacije Zemqe i Pustiwe u vidu nage devojke, odnosno nagog mladi}a. U dnu slikanog poqa je grupa od 12 apostola sa jedne i 14 arhijereja i monaha sa druge strane.

Lit: [akota, De~anska riznica, 99-100, 120 (sa starijom literaturom), sl. 42, 43 i 44; Todi}, De~ani, 80.

91. ISUS HRISTOS

58.5 x 52 cm

Beograd, Narodni Muzej, inv. br. 2 (prvobitno na ikonostasu u Je`evici)

nepoznati autor, kraj XVI veka

Bojeni sloj u blago udubqenom centralnom poqu je pretrpeo velika o{te}ewa. U centralnom poqu je dopojasno prikazan Hristos, ali je dowi deo predstave bespovratno uni{ten. U gorwem se vide samo deo desne strane Hristovog /<ls# hs#unutar nimba: w#h# / lica. Nimb je pozla}en, a pozadina je svetloplavo obojena.

Lit.: Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 20-21, kat. br. 171.

92. CARSKE DVERI

142 x 32 x 4 cm

Crna reka, ikonostas

zograf Longin, kraj XVI veka

Povr{ina dveri na kojima su prikazane Blagovesti li{ena je duboreza. Arhan|el Gavrilo /a<r>h<an>gel <ga>vrl<lq>/ na levom krilu desnom rukom blagisiqa, a u levoj ima skiptar. Naspram wega je Bogorodica /<mr# T#/ koja stoji na

supedionu ispred stolice sa purpurnim jastukom. U podignutoj desnici ima nit pre|e namotane na vreteno koje dr`i u spu{tenoj levici. Parapeti su ukra{eni motivom vre`e unutar koje su srcoliki plodovi zelene i crvene boje. Pozadina i okvir dveri su bili pozla}eni.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 97-98, 122; Stani}, Ikonostas Crne reke, 254-258, sl. 13-15; Petrovi}, Istra`ivawa u manastiru Crna reka, 74, sl. 5.

93. DEIZIS SA APOSTOLIMA I SVETITEQIMA

70 x 59 x 4 cm

Crna reka, ikonostas

nepoznati autor, kraj XVI veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos, signiran kao Svedr`iteq /Js#h#/ vosAdr/telq, u nimbu: w#o#n#, kako sedi na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe. Iza prestola stoje Bogorodica /mi# Tu#/ i sv. Jovan Prete~a /Iw#/ u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu, ruku ispru`enih u gestu molitve. Iznad wih su dopojasne predstave arhan|ela Mihaila /m#/ i Gavrila /g#/. Gorwi deo pozadine je pozla}en. Na pozla}enoj povr{ini oboda oko centralnog poqa naslikana su poprsja dvanaestorice apostola i ~etiri svetiteqa. Du` leve ivice okvira mogu}e je identifikovati apostole Petra /oa#peterô, svitak: petre na <...>/, Mateja /oa#maT> ap(o)stol/, Andreju /s(ve)tqI a(nd)rEa ap(o)stolô/ i Marka /s(ve)tqI mar<k>o ap(o)stol/, dok signatura jednog nije do kraja ~itqiva /s(ve)tqI <..>to ap(o)stol/. Na desnoj ivici okvira su Pavle /oa# pavlas/, Jovan /oa#Iw#Te../, Luka /s(ve)tqI luka/ i Jakov /s(ve)tqI]kos aposto<l>/. Du` dowe ivice su poprsja apostola Tome /s(ve)tqI toma ap(o)stol/, Filipa /s(ve)tqI filip/ i Simona /oa#ap(o)stol simon/, a du` gorwe sv. Dimitrija /s(ve)tq dmitorô/, sv. Pantelejmona /s(ve)t%l&q

pantelejmonq)/, sv. Georgija /s(ve)t%l&q gewrgi(E)/ i sv. Save Srpskog /s(ve)t%l&q sava serbqski/.

Lit.: Stani}, Ikonostas Crne reke, 249-253, sl. 8.

94. NEDREMANO OKO

56 x 41 x 4 cm

Kijevo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI veka

Bojeni sloj, nanet na preparirano platno nalepqeno na dasku, veoma je o{te}en. Likovi i inkarnati prikazanih osoba su uni{teni. U centru slikanog poqa predstavqen je Hristos Emanuil /Is#hs#koji le`i na posteqi, oslawaju}i glavu o dlan desne ruke. Uz wega u tro~etvrtinskom stavu okrenuti stoje Bogorodica /<m># T#/ i jedan arhan|eo. Izme|u Hrista i arhan|ela je natpis: vqs<egda> i vqs%a&kM} sp(as)i[þ i g(ospod)i vqs%a&k i ni%n&E ne p þ ogoubi na%s& do ko þ nca 5 . Bogorodica u rukama ima mahalicu, dok an|eo dr`i oru|a Hristovog stradawa. Nimbovi svih prikazanih li~nosti su du` oboda ukra{eni punktirawem. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi pozla}en.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 161;

http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/kijevo_c.html.

95. HRISTOS SPASITEQ SA AN\ELIMA

101 x 62 x 4 cm

Kijevo (Kosovo i Metohija), crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI veka

Dowi levi ugao daske je uni{ten, a okvir ikone o{te}en. Bojeni sloj je celom povr{inom mestimi~no stradao. U blago udubqenom centralnom poqu je na podlozi od prepariranog platna frontalno prikazana dopojasna predstava Hrista /Is# hs#w sotir%os&/ koji gleda u posmatra~a. Desnicom pred grudima

blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe sa tekstom: prJidyte þ bl(agoslo)veni w(t)c þ a moego nasl þ ydU%и&te U þ gotovannoe va þ m c(a)rstvo n(e)b þ esnoe wt sl þ o/enia m þ irU 0 <h>er þ JdEmU I wn I. U gorwim uglovima su medaqoni sa poprsjima dva an|ela koji su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu, priklowenih glava i molitveno ispru`enih ruku, pokrivenih krajem ode}e. Hristov nimb je du` ivice punktiran. Pozadina je pozla}ena.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 162.

96. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM I AN\ELIMA

100 x 64 x 4 cm

Kijevo (Kosovo i Metohija), crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI veka

Daska je o{te}ena. Bojeni sloj, izveden na platnu prepariranom на podlogu, ~itavom povr{inom je mestimi~no o{te}en i potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je prikazana Bogorodica /mr#ATW/ koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Oboje gledaju u posmatra~a. Hristos /ls#hs# desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. U gorwem desnom i levom uglu su medaqoni sa poprsjima an|ela, koji su priklowenih glava i ruku pokrivenih krajevima ode}e u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Bogorodici. Nimbovi su du` ivice punktirani. Pozadina je bila pozla}ena.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 162.

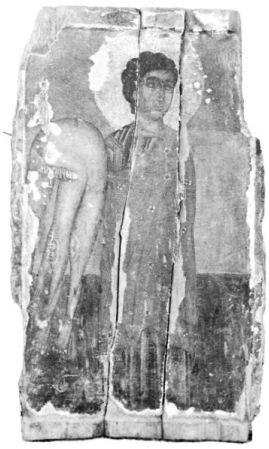

97. SVETI APOSTOL TOMA SA SVOJOM ODRANOM KO@OM

85 x 50 x 4 cm

Kijevo (Kosovo i Metohija), crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI veka - 1603. година

Daska je o{te}ena i napukla na vi{e mesta, a bojeni sloj, izveden na platnu prepariranom na podlogu, veoma je stradao. U centralnom poqu je naslikan sv. apostol Toma (s(ve)tI Tom<a>) u punoj figuri, u tro~etvrtinskom stavu okrenut ulevo. Prikazan je kao mlad ~ovek kratke kovrxave kose, golobrad, odeven u hiton i himation ukra{en белим cvetovima. Gleda u stranu, a u ispru`enim rukama dr`i svoju odranu ko`u i svijeni svitak. Ивица nimba je punktirana. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je svetao.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 161; Radovanovi}, Ikona *Cv.* Tome sa oderanom ko`om, 229-238, sl. 1.

98. DEIZISNI ^IN

332 x 39 x 3.5 cm

Velika Ho~a, crkva Sv. Jovana Krstiteqa

nepoznati autor, kraj XVI veka

Deizisni ~in je naslikan na tri daske. Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en i potamneo. Sve prikazane li~nosti sme{tene su ispod plitko rezbarenih arkada koje po~ivaju na tordiranim stubi}ima. U centru ^ina je Hristos koji sedi na {irokom prestolu sa visokim polukru`nim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /azq es ъ qm s(ve)t ъ m(I)rM ъ hode ъ i po m ъ ne 5 (Jn. 8, 12)/, osloweno o skut leve noge. U susednim poqima su poprsja Bogorodice i sv. Jovana Prete~e koji priklowenih glava molitveno pru`aju ruke ka Hristu. Iza Bogomajke su u zasebnim poqima prikazani apostoli: Petar /p##/, Matej /m##/, Marko /mar/, Simon /si/, Vartolomej i Filip. Iza Prete~e su: Pavle, Jovan /Iw/, Luka /Ik/, Andrej /an/, Jakov i Toma. Svi sede na {irokim prestolima sa visokim polukru`nim naslonima. Iznad

svakog stubi}a naslikano je po jedno poprsje an|ela u tro~etvrtinskom stavu okrenutog udesno.

Lit.: Miqanovi}, Ikone iz Velike Ho~e, 89-90 sl. 4; Velika Ho~a: biser Metohije, 60-61.

99. HRISTOS NA PRESTOLU SA APOSTOLIMA

59 x 29 x 2-3.5 cm

Velika Ho~a, crkva Sv. Jovana Krstiteqa

nepoznati autor, kraj XVI veka

Daska je horizontalno pukla po sredini. Bojeni sloj, izveden na gipsanoj podlozi, o{te}en je i mestimi~no otpao. Na sredini blago udubqenog centralnog poqa frontalno je prikazan Hristos koji sedi na {irokom prestolu sa visokim, polukru`no zavr{enim naslonom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe osloweno o skut leve noge. Odeven je u tamnoplavu dowu haqinu sa manijak(is)om i lorosom. Signiran je na sredini gorwe strane okvira ikone /o k(irios?) se vasalenee/. Sa desne i leve strane mu ruku ispru`enih u gestu molitve pristupaju apostoli u grupama od po ~etiri, odnosno pet. Pozadina je podeqena na dva dela, pri ~emu je dowi bio tamno, a gorwi svetlo obojen. Ivice nimbova predstavqenih li~nosti su punktirane.

Lit.: Pajki}, Crkve u Velikoj Ho~i, 191; Pajkić, *Jedna zanimljiva ikona iz Velike Hoče*, 387-389; Miqanovi}, Ikone iz Velike Ho~e, 90 sl. 5; Velika Ho~a: biser Metohije, 60.

100. USPEWE BOGORODICE

64 x 46 x 4 cm

Kijevo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI veka

Gorwa i desna strana okvira ikone su uni{tene, a daska je pukla po horizontali. Bojeni sloj, izveden na gipsanoj podlozi, mestimi~no je o{te}en, istrven i potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu je prikazana Bogorodica na odru iznad koga u mandorli stoji Hristos /<ls#hs#, dr`e}i u naru~ju wenu du{u u vidu povijenog novoro|en~eta. Kraj Hrista su dva an|ela koji priklowenih glava, u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu, dr`e ripide. Oko odra su dve grupe apostola, od kojih su dvojica nadvijena nad Bogorodi~inim telom. Ispred odra su dva sve}waka i an|eo u letu sa isukanim ma~em u desnici, kojim je upravo odsekao ruke Jevrejinu Jefoniju jer je hteo da prevrne odar. Uz uzglavqe Bogorodice je apostol koji dr`e}i kadionicu u desnici kadi. Uz Hristovu mandorlu stoji po jedan arhijerej odeven u polistavrion sa omoforom i sklopqenim jevan|eqem u rukama. U uglovima pozadine su pravougaono zavr{ena pro~eqa gra|evina. U vrhu slikanog poqa je svetlo obojena mandorla romboidnog oblika. Nimbovi Hrista, an|ela, Bogorodice i arhijereja ukra{eni su punktirawem i pozla}eni, a sude}i po fragmentima, i okvir ikone bio je pozla}en. Du` dowe ivice ikone je ktitorski natpis, delimi~no ~itqiv, u kome se pomiwu prezviter Nikola, prilo`nici Ugrilo, Nikola i Joakim (?): %pomeni& g(ospod)i presvitera nikolM i MgrilM. <.....> pomeni 0 g(ospod)i 0 raba bo/ie%g& pre<s>viteraq <...>ia <....> <.....> g(ospod)i 0 M#[ago nikolM 0 iaskimM# 0 va le$o 0z#. . Kompozicija je pri vrhu signirana: uspenJE b(o)go(rodi)cq(e).

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 161.

101. DEIZISNI ^IN
222 x 56 x 5 cm
Gorio~, ikonostas crkve Sv. Nikole
nepoznati autor, kraj XVI veka

U centru Deizisnog ~ina prikazani su Hristos /ls#hs#, Bogorodica /mr# T#/ i sv. Jovan Prete~a /lw#u polufiguri. Frontalno naslikani Hristos

desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /p%r&l þ Jd%e& þ te þ b%l&a þ go þ s%l&ov þ en%i& (Mt. 25, 34)/. Priklowenih glava mu se gestom ispru`enih ruku u tro~etvrtinskom stavu okrenuti mole Bogorodica i sv. Jovan. Iza Prete~e su apostoli Pavle /p#/, Matej /mt#, Marko (?), Simon /s#/, Vartolomej /v#&/ i Filip /f#, a iza Bogorodice Petar /p#/, Jovan /lo#, Andreja /ad#, Luka /l#, Jakov /]k#/ i Toma /t#/, svi u polufiguri. Desnicama blagosiqaju, a u levicama imaju svijene ili razvijene svitke i(li) sklopqene kodekse. Signature prikazanih li~nosti, sme{tenih u zasebna poqa pod polukru`no zavr{enim slikanim arkadama, dva puta su ponovqene: najpre su cinoberom ispisane iznad likova, a potom belom bojom na lukovima. Iznad uglova arkada naslikan je po jedan lik an|ela okrenutog udesno. Pozadina je svetlocrveno obojeno.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 155 kat. br. 3; Dokumentacija Republi~kog Zavoda za za{titu spomenika kulture - Beograd, http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/gorioc_c.html.

102. SVETI NIKOLA

64 x 40 x 4 cm

Gorio~, riznica (prvobitno u Gorio~u)

nepoznati autor, kraj XVI veka

Uni{ten je dowi levi ugao daske, koja je u celini o{te}ena i nagorela. Bojeni sloj je tako|e o{te}en. U centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan sv. Nikola /s(ve)ti niko%lae&/, odeven u felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Posle minirawa crkve Sv. Nikole u \urakovcu ikona je dospela u Gorio~, {to potvr|uje natpis na wenoj pole|ini: \urakovac 1/85.

Lit.: Dokumentacija Republi~kog zavoda za za{titu spomenika kulture - Beograd.

103. CARSKE DVERI

/

Gora`devac, crkva Sv. Jeremije

nepoznati autor, kraj XVI veka

Dveri su u jako lo{em stawu. Platno preparirano na dasci, на коме je slikano, odvojilo se od podloge. Bojeni sloj je skoro u potpunosti istrven i izbledeo, pa se naziru samo konture kompozicije i fragmenti slikarstva. U blago udubqenim poqima bile su prikazane Blagovesti sa starozavetnim prorocima, carevima Davidom i Solomonom u vrhu. Arhan|el Gavrilo je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici i podignutom desnom rukom pred grudima blagosiqa. Bogorodica je desnicu podigla, dok je, sude}i po fragmentima, levicu dr`ala pred grudima. Stoji ispred stolice bez naslona, ukra{ene biserima i tokarenim detaqima, na kojoj su dva jastuka. Iznad Blagovesti su poprsja proroka Davida i Solomona u carskom ornatu. U levicama imaju razvijene svitke, a desnice su podigli u gestu blagosiqawa. Nimbovi svih prikazanih li~nosti po obodu su ukra{eni punktirawem. Dveri su zavr{ene krstom upisanim u medaqon kru`nog oblika.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 122-123. http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/pec/gorazdevac_c.html.

104. CARSKE DVERI

109 x 68 x 4 cm

Kijevo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI veka

Desno krilo dveri puklo je po sredini. U blago udubqenim centralnim poqima su na podlozi od prepariranog platna prikazane Blagovesti /bl(a)gove{ynƄe/ sa prorocima Davidom i Solomonom u

vrhu. Na levom krilu je naslikan arhan|el Gavrilo u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici. Podignutom desnicom blagosiqa, a dowi deo wegove figure je o{te}en. U vrhu je poprsje cara Davida koji u levoj ruci ima razvijeni svitak /sli[þ l da<..> þ lnvl/d þ n prlk þ lon<..>/, dok podignutom desnicom blagosiqa. Odeven je u divitision, a na glavi ima krunu. Na desnom krilu dveri naslikana je Bogorodica, koja je priklowene glave u tro~etvrtinskom stavu okrenuta ka arhan|elu. Stoji ispred rezbarene stolice bez naslona, sa tokarenim elementima, na kojoj su dva jastuka. Podignutu desnicu molitveno pru`a u pravcu arhan|ela, dok levicu dr`i pred grudima, {akom okrenutu ka posmatra~u. Dowi deo wene figure je uni{ten. U gorwem levom uglu iznad Bogorodice je segment neba iz koga se spu{taju tri zraka. Iza obe figure su visoke gra|evine sa trougaono zavr{enim pro~eqima i prozorima. Poprsje cara Solomona ve}im delom je uni{teno i od wegove figure se sa~uvao samo deo lika sa krunom na glavi i gest blagosiqawa desnicom. Dowi deo pozadine je pri tlu tamno obojen, dok je gorwi svetao.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 161.

105. CARSKE DVERI

/

Mu{nikovo, crkva Sv. Petke (Sv. Apostola)

nepoznati autor, kraj XVI veka

Bojeni sloj izveden na gipsanoj podlozi je na levom krilu carskih dveri skoro u potpunosti uni{ten. U vrhu poqa su samo fragmenti poprsja proroka Solomona sa zatvorenom krunom na glavi i purpurnim ogrta~em. Na desnom krilu je u punoj figuri naslikana Bogorodica. Ona priklowene glave stoji ispred biserom ukra{ene tokarene stolice bez naslona na kojoj je jastuk. Ve}i deo predstave je uni{ten. U spu{tenoj levici ima klupko prediva ~iji kraj dr`i u visoko podignutoj desnoj ruci. Iz segmenta neba se na Mariju spu{ta zrak sa golubom Duha Svetog. U vrhu poqa je poprsje

proroka Davida, odevenog u divitision sa lorosom, sa otvorenom krunom na glavi. Desnicu molitveno pru`a ka nebu, dok u levici dr`i razvijeni svitak na kome je tekst ispisan sa gre{kama /psl þ alTV þ ga<.>e þ re;<.> þ lelsa þ ndi þ nami/. Pozadina iza arhan|ela i proroka Davida je cinober, a iza Bogorodice i proroka Solomona tamnozeleno obojena.

Lit.: http://www.mnemosyne.org.rs/index.php/sr/prizren/crkva-sv-petke-sveti-apostoli.html

106. CARSKE DVERI

/

Popovqane, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI veka

Na platnu impregniranom na dasku prikazane su Blagovesti /blagove{enJe/ sa prorocima Davidom i Solomonom. Bojeni sloj je u lo{em stawu, mestimi~no istrven i uni{ten. Na levom krilu dveri prikazan je arhan|el Gavrilo /a(rhan)ggelq %gavrilq&/ u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici. Podignutom desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima duga~ki skiptar. Od figure Majke Bo`ije /mi#TM#sa~uvane su samo konture. Ona stoji ispred prestola bez naslona, desnice podignute pred grudima, dok se iz gorweg levog ugla na wu spu{ta zrak Duha Svetog. Kraj wenog levog ramena je ktitorski natpis, delimi~no ~itqiv: prim<i> g(ospod)i molenJ<e> þ <r>aba <....>i mJ<s>a<..>. U vrhu dveri su dopojasno prikazani proroci David /da<v>(i)dq/, iznad Bogorodice, i Solomon, iznad arhan|ela. Desnicama ukazuju nagore, a u levicama imaju razvijene svitke. Delimi~no je ~itqiv samo tekst na svitku mla|eg proroka, ispisan na gr~kom: ΣIO þ <.>I<.> þ <....> þ P<...> þ <.>Σ<..> þ <....>.

Lit.:

107. IKONOSTASNI KRST

/

Srpski Kovin, crkva Uspewa Bogorodice

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Ikonostasni krst je o{te}en i od wega je sa~uvan samo centralni deo sa Raspe}em. U sredi{tu krajeva krakova krsta je po jedna rozeta sa krstom, okru`ena sa po po tri pozla}ene polulopte. U slikanom poqu je na tamnoj pozadini prikazan raspeti Hristos / Is#hs#koji na glavi ima trnov venac, a oko bedara duga~ku, belu perizomu. Sa wegovih nogu se na Adamovu lobawu u pe}ini sliva krv. U uglovima krakova krsta su u segmentu neba sa tri zraka naslikani simboli ~etvorice jevan|elista. Duborez je pozla}en.

Lit.: Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 24; Davidov, Sentandreja, 23.

108. CARSKE DVERI

171 x 104 cm

De~ani, riznica

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Na ravnoj povr{ini dveri li{enih duboreza predstavqena je kompozicija Blagovesti sa arhan|elom Gavrilom na levom i Bogorodicom na desnom krilu. Arhan|el /arhangel gavrJil/ desnicom blagosiqa, a u levici dr`i duga~ki skiptar. Iznad wega je ispisan tekst: radoui se wbradovanaa g(ospod)q s(q) tobo}. Bogorodica /mi#T#/ stoji pognute glave, u levoj ruci ima tanko vreteno, dok je desnu prislonila na grudi. Iza we je stolica sa dva jastuka, bez naslona, a iznad wenog lika tekst: se raba g(o)s(pod)na bMdi mny po gl(agol)M tvoEmM sq miromq. Iz segmenta neba u gorwem levom uglu se ka Mariji spu{ta zrak u kome je golub Duha Svetog. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je svetao. Polukru`na strana dveri je tokarena.

Lit: Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 67 (sa starijom literaturom); [akota, De~anska riznica, 98, 118 (sa starijom literaturom), sl. 37; Todi}, De~ani, 79.

109. DEIZISNI ^IN

prvi deo 93.5 x 49.5 x 4 cm; drugi deo 191 x 47 x 4 cm; tre}i deo 191 x 47 x 4 cm

De~ani, riznica

nepoznati autori, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Duborezni motivi sredweg panela sa predstavom Deizisa slo`eniji su i dekorativniji u odnosu na krilne table sa predstavama apostola. Na wemu su u zasebnim poqima koja uokviruju tordirani stubi}i nadvi{eni tro~lanim tordiranim polukru`nim lukovima dopojasno prikazani Hristos, Bogorodica i sv. Jovan Prete~a. U centralnom poqu je frontalno naslikan Hristos /Is#hs#u nimbu: w o n/ koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Bogorodica /mi#To#/ i sv. Jovan Prete~a /stq#Jwan%q&/ su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu priklowenih glava i ruku ispru`enih u gestu molitve. Du` gorwe i dowe ivice te~e friz slepih arkadica. U prostoru izme|u lukova i friza su {estokrili serafimi sa ra{irenim bo~nim krilima. Pozadina, stubi}i, lukovi i delimi~no gorwi friz slepih arkada pozla}eni su. Na levom i desnom krilu je uz Deizis dopojasno prikazano po {est apostola, svaki u zasebnom poqu koje uokviruju tordirani stubi}i nad kojima su tro~lani saracenski lukovi. Na gorwoj i dowoj ivici nema frizova slepih arkada, ali su motivi {estokrilih serafima prisutni na istim mestima. Na levom krilu su naslikani apostoli Petar /pe%tar&, svitak: tql Esi h(risto)s(q) s(i)nq b(og)a /ivago/, Jovan Bogoslov /Iw(a)n/, Luka /luka/, Simon /sVÉ(o)n/, Vartolomej /varT(olo)m(ei)/ i Toma /twma/, a na desnom Pavle /pav(lq)/, Mateja /maT(ei)/, Marko /mark(o)/, Andrija /andrea/, Jakov /]kov/ i Filip /filipq/. Pozadina i duborez su pozla}eni.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 24-25; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 36, kat. br. 58; [akota, De~anska riznica, 96, 115 (sa starijom literaturom), sl. IX i 27; Todi}, De~ani, 75.

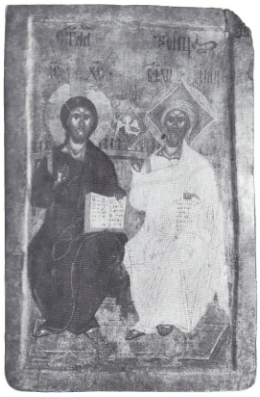

110. NOVOZAVETNA TROJICA
67 x 43 x 3 cm
De~ani, riznica
nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazana Sveta Trojica /s(ve)taa troica/: Bog Otac, signiran kao Starac dana /vydhql d(y)nmi/ na desnoj strani, Sin - Gospod Isus Hristos /Is#hs#na levoj i Duh Sveti /s(ve)tJ d(M)hq/ u vidu goluba izme|u wih. Bog Otac i Sin sede na {irokom prestolu sa visokim tokarenim naslonom nogu polo`enih na duga~ki supedion. Desnicama blagosiqaju, a u levicama dr`e otvorene kwige oslowene o skut leve noge, na ~ijim je stranicama ispisan tekst /Bog Otac: n(i)n] re(kw)h vamq]ko azq vq w(t)ci i wt(a)cq vi mny. sqli Es(t) s(i)nq moi l}bimi w nEm /e bl(a)govolihq, togo poslM[aite, Hristos: edino e svyl i et sele bMdet s(i)nq ;(e)lov(e);q(ski) sede w desnM} sili b(o)/JE 5/. Oko wihovih stopala su prestoli. Nimb Boga Otaca je u vidu romba upisanog u krug, nimb Hrista je kru`nog oblika i u wemu je upisan krst, dok je Duh Sveti u romboidnoj mandorli upisanoj u mawi kvadrat.
Lit: Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 65; [akota, De~anska riznica, 98, 117-118 (sa starijom literaturom), sl. 35; Todi}, De~ani, 79.

111. BOGORODICA SAMALIM HRISTOM
93.5 x 69 x 3 cm
De~ani, riznica
nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je predstavqena Bogorodica /<mi#> T#/ sa malim Hristom. Blago je nagnuta ka detetu koje dr`i na levoj ruci, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos /Is#hs#/ gleda u posmatra~a, u levici ima svijeni svitak, dok desnicom blagosiqa. Gorwi deo pozadine je svetlo`uto, a dowi tamno obojen. Na pole|ini ikone je krst sa Gologotom u podno`ju i tri popre~na kraka, izme|u kojih su ispisani kriptogrami Bi~ Bo`iji /b#b#/ i Isus Hristos pobe|uje /Is#hs#ni#ka#/ Dr{ka sa dowe strane daske ukazuje na to da je funkcija ikone bila litijska.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 41-42 sl. 49; [akota, De~anska riznica, 99, 119 (sa starijom literaturom), sl. 40.

112. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

99 x 65 x 4 cm

De~ani, riznica

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno predstavqena Bogorodica /<mi#> T#/ sa malim Hristom, koga dr`i na levoj ruci, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Du` ruba maforiona se vide slova: odyana (Ps. 44, 14). Blago je okrenuta ka detetu, pogleda usmerenog ka posmatra~u. Hristos /Is#hs#/ u levici ima svijeni svitak, dok desnicom blagosiqa. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni. Na sredini daske je sa dowe strane udubqewe u koje se uglavqivala dr{ka kako bi ikona bila no{ena prilikom litijskih procesija. Na pole|ini je trokraki krst sa kriptogramima Bi~ bo`iji /b#b#/ i Hristos pobe|uje /Is#hs#ni#ka#/

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 42-43 sl. 3, 50; [akota, De~anska riznica, 99, 119 (sa starijom literaturom), sl. 41.

113. BOGORODICA ODIGITRIJA / SVETI GEORGIJE

117 x 88.5 cm

De~ani, riznica

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je sa jedne strane ikone dopojasno predstavqena Bogorodica /mi#Tu#ꙗ J wdig(i)tria/ koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos /Is#hs#u nimbu w#o#n#u levici ima svijeni svitak, a desnicom blagosiqa u stranu. U centralnom poqu je sa druge strane ikone dopojasno prikazan sv. Georgije /s(ve)tql gewrgie/ odeven u tuniku i pancir sa ogrta~em preba~enim preko levog ramena. U desnoj ruci dr`i duga~ko kopqe, a u levoj mawi, okrugli {tit i ma~. Signature su ispisane u posebnim pravougaonim povr{inama i poqima u obliku Solomonove zvezde. Sa obe strane daske su sa~uvana po tri `leba u koje se stavqao trozubac kako bi se ikona mogla nositi na litijama.

Lit: [akota, De~anska riznica, 98-99, 118-119 (sa starijom literaturom), sl. 38 i 39; Todi}, De~ani, 79-80.

114. NEDREMANO OKO

/

Gra~anica, riznica

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Bojeni sloj je o{te}en, mestimi~no uni{ten, izgreban i(li) istrven. U blago udubqenom centralnom poqu prikazan je Hristos Emanuil /u nimbu: <w> o n/ koji le`i na purpurnom jastuku sa pozla}enim detaqima, glave oslowene o dlan desne ruke. Odeven je u tamnoplavi hiton i oker himation zlatnog asista. Oborenog pogleda gleda ka Bogorodici /mi#Tu# koja stoji kraj wegovog uzglavqa. U tro~etvrtinskom stavu je okrenuta ka

Hristu blago priklowene glave i ruku ispru`enih u gestu molitve. Vi{e Hristovih nogu stoji arhan|el Gavrilo /g#, ~ija je figura o{te}ena, dr`e}i u rukama oru|a mu~ewa. Figura Hrista je proporcionalno ve}a od figura Bogorodice i arhan|ela. Du` gorwe ivice okvira je cinoberom ispisan tekst, delimi~no ~itqiv: v<.>s<.>an i vqsk<.> <.>unu<.>i.<...>i. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.:

115. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

68 x 45 x 3.5 cm

Gorio~, riznica

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je na podlozi od gipsane preparature u tro~etvrtinskom stavu prikazana Bogorodica /mr#Tq#, koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos /Is#hs# gleda u stranu, u levici ima svijeni svitak, a desnicom blagosiqa. Nimbovi Hrista i Bogorodice i wen maforion, na ~ijim je krajevima tekst: resiJ zla{en}, ukra{eni su pozla}enim {tuko detaqima. Pozadina je preslikana: dowi deo je svetlozeleno obojen, a gorwi je naranxast. Du` ivice daske je tamna bordura.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 156 kat. br. 7.

116. SVETI JOVAN PRETE^A

67.5 x 36 x 3.6 cm

Gorio~, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je na podlozi od gipsane preparature frontalno u polufiguri prikazan sv. Jovan Prete~a. Nakon ~i{}ewa ikone ukazale su se dvostruke signature: s(ve)tqJi Jw(annq) krqstqJtylq 6 i Iw#

krstitelô. Prete~a je odeven u haqinu od kostreti sa ogrta~em. Gleda u posmatra~a, desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i svijeni svitak i duga~ki {tap zavr{en rascvetalim krstom. Nimb je pozla}en i po obodu ukra{en punktiranim motivom prelomqenih lukova i krstova. Pozadina je preslikana. Dowi deo je svetlozelene, a gorwi oker boje. Du`ivice daske je cinober linija. Na pole|ini je kukica za ka~ewe.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 156 kat. br. 6; Dokumentacija Republi~kog Zavoda za za{titu spomenika kulture - Beograd.

117. CARSKE DVERI

130 x 75 x 3 cm

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Na slikanim poqima carskih dveri li{enih duboreza prikazane su Blagovesti /bl%a&gove{enie b(ogorodi)ce/. Na levom krilu je predstavqen arhan|el Gavrilo /a(rhan)gnlq gavrqllq/, odeven u purpurni hiton i tamnoplavi himation. U tro~etvrtinskom stavu je okrenut udesno i podignutom desnicom blagosiqa. Na desnom je Bogorodica /mi#TV#koja stoji na supedionu ispred stolice sa purpurnim jastukom. Desnicu u kojoj je nit pre|e dr`i pred grudima, dok je levicu spustila i u woj ima vreteno. U dnu dveri su parapeti ukra{eni mre`om geometrijskih prepleta. Gorwi deo pozadine i okvir su pozla}eni. Iz ktitorskog natpisa ispod nogu arhan|ela Gavrila saznajemo da su one prilog monaha Atanasija /sJe dvyrl prllo/J monah aùanasle þ b(og)q da ga pomen<.>e vq c(a)rstvi nebesnemq/.

Lit.: Skovran, Crkva Sv. Nikole u Podvrhu, 361; Kajmakovi}, ^etiri ikone, 267-268 (sa starijom literaturom), sl. 12; Stani}, Ikonostas Crne reke, 256-259; Skovran, Ikonostas crkve u Podvrhu, 54-62; Ista, Podvrh, 135-136, 152, 155, sl. 17.

118. SVETI KIRIK I JULITA

/

Nikoqac, riznica

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Desna polovina daske je uni{tena. Bojeni sloj je u доњој половини преосталог дела ikone o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu su prikazani sv. Julita /s(ve)ta %}lita&/ i sv. Kirik /s(ve)tql kJrikq/. Sv. Julita, naslikana u polufiguri, podignutom desnicom se moli i gleda u svog malog sina koji stoji pred wom i prstom pokazuje na svoje krvavo ~elo, dok u desnoj ruci pred grudima dr`i svitak. U gorwem levom uglu je segment neba sa rukom Bo`ijom /g(ospod)/ koja blagosiqa. Pozadina i okvir bili su pozla}eni. Na pole|ini ikone je naslikan krst sa kriptogramom.

Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 213.

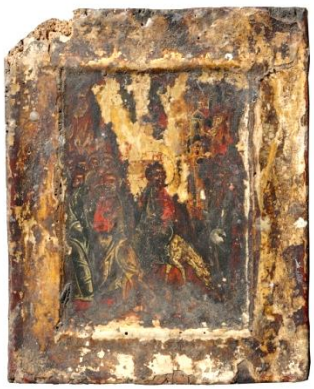

119. ULAZAK U JERUSALIM

/

Nikoqac, riznica

nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Bojeni sloj ikone je potamneo i mestimi~no istrven, a daska je crvoto~na. U centralnom poqu je prikazan Hristos koji se ja{u}i na magarici pribli`ava zidinama Jerusalima u pratwi apostola. Na ulazu u grad stoji grupa qudi, a de~aci pred Hrista bacaju palmine grane i prostiru haqine. U pozadini su na levoj strani okomite stene, dok je na desnoj slikana arhitektura.

Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 213.

120. RO \ EWE BOGOROD I CE
90 x 70.5 x 5.4 cm
Muzej SPC (prvobitno u [i {atovcu)
nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

U levom uglu blago udubqenog centralnog poqa su u zasebnoj prostoriji odvojenoj niskim plavim zidom, prikazane sv. Ana i slu{kiwa koja prede i ~uva usnulu novoro|eny Bogorodicu povijenu u kolevci. Porodiqa sv. Ana sedi na visokoj posteqi uz koju je supedion, a pokriva~ i purpurno uzglavqe su protkani zlatom vezenim detaqima. Iza we stoje `ena koja je hladi flabelom i ~etiri slu{kiwe koje joj prinose ponude - hranu i pi}e. Prva u nizu je na sto~i} kraj sv. Ane spustila zlatnu posudu sa jelom koje ona proba ka{ikom. Druga slu{kiwa joj donosi pehar i kr~ag, a preostale dve su okrenute jedna ka drugoj u ragovoru. Ode}a svih `ena je obrubqena zlatnim trakama. Prostor drugog plana zatvaraju dve visoke gra|evine izme|u ~ijih je vrhova preba~en purpurni velum izvezen zlatnim detaqima. Iza wih je visoki zid u ~ijem je centru saracenskim lukom zavr{en prolaz, ispred koga je ilustrovan Susret Joakima i Ane, sa dopojasnim figurama protagonista. Kompozicija je u vrhu poqa signirana /rw< / d>qstvo <b>(ogorodi)cy/. Pozadina je pri dnu tamno obojena, dok su gorwi deo i okvir ikone pozla}eni.

Lit.: Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 62, kat. br. 72 (sa strijom literaturom); Tati}-\uri}, Ikona Ro|ewa Bogorodice iz [i{atovca, 197-204 (sa starijom literaturom).

121. CARSKE DVERI

/

Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice pop Strahiwa iz Budimqa, 1599/1600. godine

Slikana poqa su sme{tena u rasko{no rezbareni pozla}eni okvir dveri koji ~ini {iroka traka prepleta na kojoj su raspore|ene polulopte. Iznad slikanih poqa je isti motiv, a ispod nogu arhan|ela Gavrila i Bogorodice trostruka tordirana vrpca. Gorwa strana dveri je tokarena i na vrhu zavr{ena krstom. Na levom krilu je prikazan arhan|el Gavrilo kako stoji na purpurnom jastuku. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima duga~ki skiptar. Na desnom krilu dveri je Bogorodica koja priklowene glave stoji na supedionu isped stolice bez naslona. U spu{tenoj levici ima vreteno sa namotajem crvene pre|e~iju nit dr`i u podignutoj desnici. Pozadina i duborez su pozla}eni.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 102-103, tabla XLVIIb; Petkovi}, Mora~a, 57, 59, sl. 15; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 32, sl. XII; Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 26.

122. NEDREMANO OKO

/

Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice pop Strahiwa iz Budimqa, 1599/1600. godine

Slikano poqe je oivi~eno duborezbarenom tordiranom vrpcom i {irokom trakom gustog prepleta. U centralnom poqu je prikazan Hristos Emanuil koji le`i na posteqi postavqenoj na krevet, glave oslowene o dlan desne ruke. Uz wegovo uzglavqe stoji Bogorodica, dok je kraj nogu arhan|el Gavrilo. Pozadina i duborez su pozla}eni.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 99-101, tabla XLVIIb; Petkovi}, Delatnost popa Strahiwe iz Budimqa, 120; Petkovi}, Mora~a, 57, 59,

sl. 15; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 32, sl. XII; Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 26.

123. HRISTOS NA PRESTOLU SA APOSTOLIMA

96 x 32 cm

Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

pop Strahiwa iz Budimqa, 1599/1600. godine

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos /Is# hs# koji sedi na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, a levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /poznai þ te vq mn þ e wÉa vi þ dyvi me<ne> þ vidy J w(t)þ ca moEgo þ]ko azq vq þ w(t)cl i l w<tacq> þ <vq> mny (Jн. 14, 9)/, osloweno o skut leve noge. Pozadina je pozla}ena. Po obodu su raspore|ena poprsja apostola upletena u vre`u. U centru gorwe ivice je poprsje Hrista Starca dana /Is#hs#koji desnicom blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreni kodeks. Uz wega su apostoli. Na sredini dowe ivice okvira je poprsje sv. proroka Ilije. Slikar je ostavio svoj potpis na jastuku na kome sedi Hristos /sl} ikonM pisa strahi%n]& wt mes%ta& bMdimle/.

Lit.: Petkovi}, Delatnost popa Strahiwe iz Budimqa, 120; Petkovi}, Mora~a, 57-59, sl. 16; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 100; Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 26.

124. ARHAN\EL MIHAILO SA SCENAMA AN\EOSKIH JAVQAWA

132 x 94.5 cm

Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

pop Strahiwa iz Budimqa, 1599/1600. godine

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je

prikazana figura arhan|ela Mihaila /arhang(e)lq mihailq/ koji stoji na purpurnom jastuku. Odeven je u tuniku i pancir preko koga ima preba~en crveni ogrta~, a na nogama nosi ~izme. U podignutoj desnici dr`i isukan ma~, a u levici razvijeni svitak sa tekstom: b(o)/(i)i voinq Esqm þ azq m(iro)noscq na þ visotou wt Jou þ /Je vqzdviza} þ vse neprihody{e þ vq dom b(o)/(i)i sq ve þ ro} nem(i)l(os)tivo þ poseca}. Na okviru je raspore|eno trinaest scena an|eoskih javqawa koje su du` gorwe i dowe ivice naslikane u kontinuitetu, dok su na bo~nim stranama izdvojene u zasebna poqa. Na gorwoj ivici su scene Sabor an|ela /sqborq a(n)gglqskql/, Pad Jerihona /;oudo vq erihone/ i ^udo u Honi /;oudo vq hone %arh& mlh(ailq)/, a du` bo~nih se sleva nadesno re|aju kompozicije: Gostoqubqe Avramovo /%sve&taa troica/, Borba Jakova s an|elom /borit se Iakov sq agglomq/, Tri jevrejska mladi}a u ogwenoj pe}i /...wtroci vq pe{q/, Blagovesti Joakimu i Ani /blagove{%enie I&wakimou I anni/, Blagovesti Zahariji i Susret Marije i Jelisavete, Blagovesti Bogorodici /%blagove{&enie/, Bogorodica sa Hristom i an|elima, Javqawe an|ela Valaamu, Ne dodiruj me se (Noli me tangere) i Javqawe an|ela `enama mironosicama. Pozadina je pozla}ena. U natpisu na povijenom dowem delu svitka u ruci arhan|ela su navedeni godina izrade i ime ktitora, patrijarha Jovana /sJ} ikonou patri þ arhq Jwannq pri þ Io/i b(og)q da pro þ s%ti& v let þ z###indikto þ 0 gJ 0/.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 99-100; Petkovi}, Mora~a, 60-61, 102 nap. 260, sl. 17 i 48; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 100, sl. XIX; Gabeli}, Postvizantijski ciklus arhan|ela, 35-37 (sa starijom literaturom), sl. 1; Ista, Ciklusi arhan|ela, 232-234, sl. 226; Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 26.

125. ARHAN\EL MIHAILO
83 x 70 cm
Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice
pop Strahiwa iz Budimqa, oko 1600. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna figura arhan|ela Mihaila /arha(n)gg(e)lq mihailq/ odevenog u

tuniku, pancir i ogrta~. U podignutoj desnici dr`i isukani ma~, a u levici razvijeni svitak /b(o)/(i)i voinq Esqm þ azq m(iro)noscq na þ visotoM wt Jou/ þ Je vqzdviza} v þ se neprihody{e vq þ dom b(o)/(i)i sq ve ro þ } nem(i)l(os)tivo po þ seca}. U gorwem delu ikone su u kontinuitetu naslikane scene ^udo u Honi, Sabor bestelesnih sila i Pad Jerihona. Pozadina i okvir su pozla}eni.

Lit.: Petkovi}, Delatnost popa Strahiwe iz Budimqa, 120; Petkovi}, Mora~a, 61; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 100, 102; Gabeli}, Ciklusi arhan|ela, 234-235, sl. 226a; Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 26.

126. PREOBRA@EWE/GOSTOQUBQE AVRAMOVO

32 x 22 cm

Mora~a, horos

pop Strahiwa iz Budimqa, oko 1599/1600. godine

O{te}ena horosna ikona.

Lit.: Окунев Н. Л., *Монастыръ Морача в Черногории*, Byzantinoslavica VIII (Praha 1939-1946), 143; Petkovi}, Mora~a, 61 nap. 270; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 102.

127. RO\EWE BOGOROD I CE/VAVEDEWE BOGOROD I CE

32 x 22 cm

Mora~a, horos

pop Strahiwa iz Budimqa, oko 1599/1600. godine

O{te}ena horosna ikona.

Lit.: Окунев Н. Л., *Монастыръ Морача в Черногории*, Byzantinoslavica VIII (Praha 1939-1946), 143; Petkovi}, Mora~a, 61 nap. 270; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 102.

128. USPEWE BOGORODICE

/

Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

nepoznati autor, oko 1600. godine

U centralnom poqu je prikazana Bogorodica /mi#TU#na odru ruku prekr{tenih na grudima. Iznad we stoji Hristos /ls#hs#dr`e}i u naru~ju wenu du{u u vidu novoro|en~eta. Oko odra su okupqeni apostoli i ugledni oci crkve koji tuguju zbog Bogomajkine smrti. Hristova mandorla je ispuwena predstavama an|ela. U gorwem delu se su`ava i se`e do segmenta otvorenog neba oko koga pri vrhu lete dva an|ela. Ispod wih je dvanaest oblaka na kojima su poprsja po jednog apostola i an|ela. Prostor zatvaraju dve visoke gra|evine u uglovima slikanog poqa. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni. Kompozicija je signirana /Uspynle b(ogorodi)ce/.

Lit.: Petkovi}, Mora~a, 61, 63; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 100, 102; Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 26.

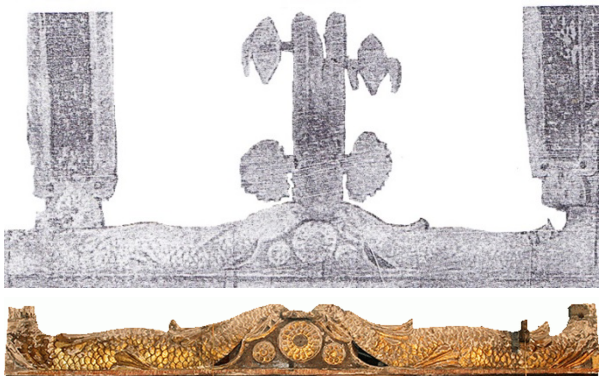

129. IKONOSTASNI KRST

podno`je krsta: 254 cm

riznica De~ana (?) (prvobitno u manastiru Crna reka)

nepoznati autor, 1601. godine

Ikonostasni krst, osobito Raspe}e i ripide, te{ko su o{te}eni u po`aru. Do sredine XX veka se nalazio u crnore~kom hramu. Nakon toga je dislociran u manastir De~ane i pohrawen u riznicu, dok je wegovo podno`je ostalo in situ na crnore~kom ikonostasu. Iz natpisa crvenom bojom u osnovi saznajemo da je krst izra|en u vreme pe}kog patrijarha Jovana i ra{kog mitropolita Silvestra trudom igumana jeromonaha Genadija sa bratijom i ktitorima 7109 (1601). godine /izv(o)len(J)emq wtca i pospe[enie<mq> s(i)na i savr[en<i>emq sv(e)t(a)go d(u)ha si

b(o)/astveni krst sogra<d>ismo<o> vq l(y)to z#tisM. r#0 i 0 T#0 m(ese)ca m(ar)ta k#dqn pri<mq> igMm(a)na er<o>monaha %g&yna(d)i(]) (s)a br<a>t<imi> i ht<ito>ri i togda b(i)st tMga velika na hr<Js>t<J>ane pri p(a)t(ri)a(r)hM kVr Jw<va>nM mit<ropolit>M kVr si<l>vestrM imq /e bMdi ve;na pam(E)tq aminq. Na glavama su~eqenih ribolikih bi}a, ispod kojih su tri rozete, bilo je postavqeno Raspe}e, dok su se na wihovim le|ima nalazili paneli sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Bojeni sloj je nagoreo i potamneo. Krajeve krakova krsta, plitko rezbarene, krase trilobe, a oko ukrsnice su heruvimi.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 99; Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 350-351; Stani}, Ikonostas manastira Crne reke, 237; Serafimova, Prilog prou~avawu ikonostasnih krstova na Balkanu, 152-153 sl. 1-2, crte` 1.

130. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

89 x 68.5 x 5.2 cm

Blagove{tewe Kablarsko, ikonostas

zograf Mitrofan, 1601/1602. godine

Daska i bojeni sloj su mestimi~no o{te}eni. U udubqenom centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica /mi# Tu# koja na levoj ruci dr`i malog Hrista /Is#hs#, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Gorwi deo figure Hrista je ve}im delom uni{ten. Nimbovi su pozla}eni, a pozadina i okvir ikone su tamnozeleno obojeni. Du` ivice ikone je crvena bordura. U natpisu u dowem desnom uglu slikanog poqa navode se godina izrade, imena naru~ioca, jeromonaha kir Nikifora sa bratijom i potpis autora /sie s(ve)tee þ i ;asne ikone þ pisa[e se trM þ domq i Mserdiemq þ douhovnJka kVr þ nikifora ermo þ naha sq bratlami þ b(og)q da nhq pros þ ti vq veki þ aminq þ vtô. 0z#0l þ gre[ni þ mitrofan þ zMgrafô/.

Lit.: Stani}, Prilog poznavawu slikarske delatnosti u ov~arsko-kablarskim manastirima, 14-21; Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 214-215, sl. 180-181; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13-15, sl. 4;

Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24, sl. 9; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 91-93, sl. 4, nap. 4.

131. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

64 x 43.5 cm

Beograd, Narodni Muzej, inv. br. 1787 (prvobitno u manastiru Sv. Nikole [i{evskog)

nepoznati autor, 1601/1602. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica kako na levici dr`i malog Hrista /Is#ns# U tro~etvrtinskom stavu je okrenuta ka wemu i desnicom mu se molitveno obra}a. Gorwi deo figure Hrista je frontalno prikazan. On desnom rukom blagosiqa u stranu, a u levoj ima svijeni svitak. Bojeni sloj svetlozelenog gorweg dela pozadine je istrven. Nimbovi su po obodu punktirani i pozla}eni, kao i okvir ikone, du` ~ije je ivice purpurna bordura. Na dowem rubu je po~etak cinoberom ispisanog ktitorskog natpisa sa imenima prilo`nika Neda i Stojka i godinom izrade 7110 /pomeni g(ospod)i raba bo/eego 5 neda i s%t&olko <.> va l(y)to z#r#h#, koji se zavr{ava na desnoj strani okvira pomenom ktitora Rajka, Stojana i jo{ jednog prilo`nika, ~ije je ime o{te}eno /i rai þ ka þ i <.> þ <..> þ i s%t& þ o]%n&/.

Lit.: *Le vie mediterranee dell' icona cristiana,* kat. br. 7.

132. ISUS HRISTOS

/

Gorio~, riznica (prvobitno na ikonostasu crkve Bogorodice Odigitrije u Mu{uti{tu)

nepoznati autor, 1603. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en i istrven. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazana dopojasna figura Hrista /Is#ns#koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u

levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Odeven je u crveni hiton i plavi himation, a inkarnat je tamnobraon boje. Na pozadini i delimi~no okviru ikone vidqivi su tragovi zelene boje, dok je nimb obojen zlatno`utom. Du`ivice daske je cinober bordura. Na dowoj strani okvira je natpis u kome se pomiwao ktitor Antonije, ~ije je ime te{ko ~itqivo zbog stepena o{te}enosti ikonopisa /pomeni g(ospod)i <.....>a <...>l#k..> <ht>itori <...../.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Pe}ko-de~anska ikonopisna {kola, 13-14, sl. 5; \uri}, Nepoznati spomenici srpskog slikarstva u Metohiji - *I,* 62; Ivanovi}, Crkveni spomenici *XIII-XX* vek, 488-489; http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/gorioc_c.html.

133. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I PROROCIMA

/

uni{tena (?)(prvobitno na ikonostasu crkve Bogorodice Odigitrije u Mu{uti{tu)

nepoznati autor, 1603. godine

Daska je pukla po sredini. Slikano je preko impregniranog platna koje je u dowem delu odlepqeno od podloge. Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en i uni{ten. U centralnom poqu je prikazana Bogorodica na tronu koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. U dowem levom uglu bio je ispisan ktitorski natpis sa godinom izrade ikone i imenom naru~ioca Simona.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Pe}ko-de~anska ikonopisna {kola, 14; \uri}, Nepoznati spomenici srpskog slikarstva u Metohiji - *I,* 62; Ivanovi}, Crkveni spomenici *XIII-XX* vek, 488-489.

134. IKONOSTASNI KRST

540 cm x 500 cm

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

nepoznati autor, oko 1605. godine

Krst sa Raspe}em po~iva na glavama dveju su~eqenih duborezbarnih riba u osnovi. Na wihovim repovima su paneli sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Vitki krakovi visokog krsta operve`eni su uzanom trakom dvo~lanog prepleta. Na wihovim krajevima, u ~ijem su centru po tri rozete, zrakasto je raspore|eno po devet triloba. Oko ukrsnice su sa gorwe strane pri~vr{}eni Sunce, Mesec i zvezde, a sa dowe dva an|ela i par zvezda. Na pozla}enoj povr{ini krsta je prikazan raspeti Hristos /Is#ns#, u uglovima su simboli jevan|elista, a na ripidama Mati Bo`ija koja se priklowene glave moli i sv. Jovan Bogoslov koji tuguje desnice prislowene uz lice.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 105-107; Gagović, Crnogorski ikonostasi, 34.

135. IKONOSTASNI KRST

/

Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

nepoznati autor, 1606/1607. godine

Rasko{no duborezbareni krst po~iva na glavama dva afrontirana ribolika bi}a na ~ijim su repovima vertikalni paneli sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Na sredini osnove je izrezbaren okrugli medaqon. Krakovi krsta su opreve`eni floralnim frizom, a na wihovim krajevima su zvezdasto raspore|ene trilobe sa motivom palmeta, zvezde, Sunce i Mesec.

Oko ukrsnice su poprsja dva an|ela i dva heruvima. Na pozla}enoj pozadini je naslikan raspeti Hristos /Is#hs#, koji oko bedara ima belu perizomu. Krv sa wegovih nogu sliva se na Adamovu lobawu u pe}ini ispod. U uglovima krakova krsta su simboli jevan|elista. Ripide krase duborezbareni palmetasti ukrasi, a u slikanim poqima su prikazani Bogorodica i sv. Jovan Bogoslov koji okrenuti ka Raspetome izra`avaju tugu. Duborez je pozla}en. Iz natpisa na krstu, ~ija je izrada trajala od maja 1606. do avgusta 1607. godine, saznajemo da je wegov ktitor bio patrijarh Jovan /izvoleniemq wca i pospe[eniem sina i savr[eniem svetago dMha sai krstq po;e se v leto 0z#tisM. i 0r#i#d#myseca ma%]&, i svr[i se v leto 0z#tisM. i 0r#i 0el#meseca avgMsta i kq tomM bJst htitorq i nastoatelq wt po;ela do savr[ena srbski gospodinq patriarhq kVr Iwanq i prilo/i ga mora;i i pry;stivoi na slavM, amin. Kao autor duboreza je na pole|ini ikone Bogorodice potpisan vladika Georgije "krstar" /vl(a)d(i)ka gewrgie krqstarq/.

Lit.: Stojanovi}, Zapisi i natpisi *IV*, br. 6514;]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 100-101; Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 42-43, 303, 350; Petkovi}, Mora~a, 57, 63- 64, sl. 15; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 102-103; Serafimova, Prilog prou~avawu ikonostasnih krstova na Balkanu, 158. Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 30.

136. SVETA FEVRONIJA SA @ITIJEM
96.2 x 67.3 cm
Gra~anica, riznica
nepoznati autor, 1607/1608. godine

U pravougaonom centralnom poqu je frontalno prikazana sv. Fevronija /s(ve)taa m(M);(e)n(i)ca fevronia/ kako sedi na {irokom rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Odevena je u zlatnu tuniku preko koje nosi purpurni ogrta~ obrubqen zlatnom trakom sa detaqima. Na nogama ima zlatne cipele, na glavi veo op{iven zlatnim koncem i zlatni venac na koji dva an|ela spu{taju zatvorenu zlatnu krunu. U visoko podignutoj desnici u visini ramena dr`i

duga~ki zlatni krst, a u levici pred grudima svijeni svitak. U dowem levom uglu je u proskinezi predstavqen ktitor, novobrdski mitropolit Viktor /vsyws%ve&{eni mitropolit vik%t&orq0/. Odeven je u polistavrion, obe ruke je ispru`io ka sv. Fevroniji u gestu molitve, a pred wim je razvijeni i na tri mesta povijeni svitak na kome je u 16 redova bio ispisan tekst, zbog o{te}enosti ne~itak u celosti /rab.. þ ..... þ ..... þ ri. þ .vne/ þ <.>e 0 prim<i> þ sJe prinþo[eþnle... <J.;I>þta[e 0þ ..#ti þ rab ni<{>i god<.>þ .a vq mnþcehq 0 /. Centralno poqe okru`uje 11 scena iz `itija svetiteqke koje su izdvojene u zasebna poqa, osim na dowoj strani okvira, gde su naslikane u kontinuitetu. Na sredini gorwe ivice je Bogorodica /0mi# 0T#0/ prikazana kako sedi na {irokom, rasko{nom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion, dok na krilu ima Bogomladenca. Desnicu je spustila na koleno, dok levicom pridr`ava Sina, koji blagosiqa. Sa obe strane ka woj priklowenih glava molitveno pru`aju ruke arhaнђeli Mihailo /m# i Gavrilo /g# U gorwem levom uglu okvira ikone je kompozicija sv. Fevroniju izvode pred sudiju /s(ve)taa privyd%e&naa na sMdJ{i/, a daqe se na desnoj strani i naizmeni~no s leva nadesno odozgo nadole ni`u scene wenog mu~ewa: sv. Fevroniju izlo`enu vatri tuku {tapovima /s(ve)taa 0 vqzlo/ena naskovradou i bJema krepce/, sv. Fevroniji privezanoj za stub grebu ko`u /s(ve)taa 0 fevronJa privezana ka stlqpou/, Mu~ewe na to~ku /s(ve)taa na kolesi sq drvlenna0/, sv. Fevroniji vade zube /s(ve)tJe fevronJe zoubi iskopyneva}t/, sv. Fevroniji odsecaju dojke /za<..>e sqscamqa 0 s(ve)tJe 0 fevronJe 0 /, ruke i noge /s(ve)the /e fevronJe 0 wtryza}tq rouce i noze/ (u dnu koje je na zelenoj pozadini godina izrade ikone - ly(tq) zr$), Usekovawe glave sv. Fevronije /Ja pr<.>o<....>ti sq a.lasq 0 fevronJeq 0/ i An|eo nosi du{u sv. Fevronije Bogu /Is#ns#u segmentu neba sa Rukom Bo`ijom/. Du`dowe stranice okvira su kompozicija Mu~iteq Selin udara glavu u stub i umire /bezakoni /e 0 sylJn s udari vq glavo} w stlqpq i lipsa/ i dve scene Prenosa mo{tiju, najpre u wen manastir neposredno posle smrti /wtnosetq mo{i s(ve)tie 0 va monastqJrq, na zidu iza povorke a<.>nmah, iznad velmo`a prJi/, a zatim u crkvu koja joj je posve}ena /prinosetq /e s(ve)tq vq crqkvqih /e ei 0/. Pozadina je pozla}ena, a du`ivice daske je tamnocrvena bordura.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 79 t. CII (sa starijom literaturom); Todi}, Gra~anica, 272-273, tabla u boji XXXI, sl. 135, 136; Qubinkovi}, Dve gra~ani~ke

ikone, 129-130, 135-137; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, kat. br. 59-60, kat. br. 66; Petkovi}, Srpska umetnost, 96-99; Radovanovi}, Jedinstvo nebeske i zemaqske crkve, 61.

137. CARSKE DVERI

132 x 65.5 x 3.3 cm

Muzej Makedonije (prvobitno u Ku~evi{tu)

nepoznati autor, 1608. godine

Dowi deo dveri je duborezbaren, dok su u gorwem pozicionirana slikana poqa sa predstavom Blagovesti /blagove{e þ nJe b(ogorodic)i/. Oba krila du`ivice uokviruje traka jednostavnog dvo~lanog prepleta, dok su ispod slikanih poqa ~etiri rezbarena parapeta, od kojih tri krase prepleti sa motivima stilizovanih rozeta. Arhan|el Gavrilo /g#na levom krilu dveri je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici, nogu polo`enih na purpurni jastuk. Desnicom blagosiqa, a u levici dr`i duga~ki skiptar. Bogorodica naspram wega stoji na supedionu ispred masivnog prestola sa visokim naslonom i dva jastuka na sedi{tu. U levici ima vreteno sa namotajem crvene pre|e ~iju nit dr`i u podignutoj desnici. U pozadini Blagovesti su visoke gra|evine koje zatvaraju prostor. U vrhu oba krila dveri dopojasno su prikazani proroci David, iznad Bogomajke i Solomon, iznad arhan|ela. Na glavama imaju krune, u jednoj ruci dr`e razvijene svitke /David: prid þ asta þ caric þ a o des þ nM} (Ps. 44, 9), Solomon: sli[u þ i dq/d þ J vl/ þ dl i þ prlk<loni> (Ps. 44, 10)/, dok su drugu podigli nagore. Duborez je pozla}en, a dveri su bile zavr{ene krstom. Ispod nogu arhan|ela je zabele`ena godina wihove izrade 7116. /vô l(y)t(o) zrS/. U osnovi oba slikana poqa te~e ktitorski natpis: izvoleniem%q wca i pospe[e&nle%mq si&na i %sqvr&[e%nle&mq s(vy)tago duha pisa se sla <...> dv%eri& <...> stefana va leto zr%Zl&.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 78, t. CI; Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 250, kat. br. 57 (sa starijom literaturom), sl. 57 (kod]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 88-89 tabla XXXVIII a i b (gre{kom su

umesto carskih dveri iz Prohora P~iwskog publikovane dveri iz Ku~evi{ta, {to preuzima i Stojanovi}, Manastir Sveti Prohor P~iwski, 64-67).

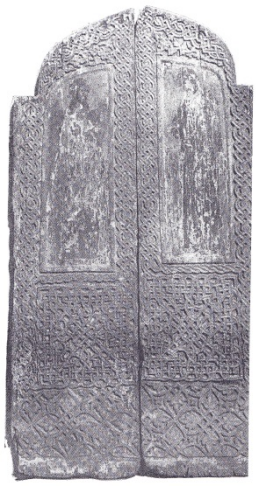

138. CARSKE DVERI

112.5 x 104 x 64 cm

Skopqe, Arheolo{ki muzej (prvobitno u manastiru Sv. Prohor P~iwski)

nepoznati autor, 1608-1609. godine

Slikana poqa sa predstavom Blagovesti sme{tena su u plitko rezbareni okvir kojim dominiraju vi{e~lani preplet, jednostavno profilisan po obodu oba krila, a slo`enije i sa vi{e razli~itih motiva na dva panela u dowem delu dveri. Na levom krilu je predstavqen arhan|el Gavrilo koji desnicom blagosiqa u tro~etvrtinskom stavu okrenut. Na desnom je Bogorodica /m# <T#>/ koja pognute glave smerno stoji ruku prislowenih na grudi. U gorwem delu pozadine i na duborezbarenoj povr{ini vidqivi su tragovi pozlate. U dnu slikanog poqa sa predstavom arhan|ela Gavrila je natpis koji otkriva godinu zavr{etka dveri i ime autora duboreza, Stefana: izvoleniemq (wc)a i (pospy)[enie(mq s)ina i s(qvr)[eniemq s(ve)tago dMha pisa se sii <...> stefana va leto r#Z##

Lit.: Qubinkovi}, Majstori srpskog slikarstva, 198-199;]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 88-89 tabla XXXVIII a i b (gre{kom su umesto carskih dveri iz Prohora P~iwskog publikovane dveri iz Ku~evi{ta); Pajki}, Ikone manastira Sv. Prohora P~iwskog, Vrawski glasnik VI (Vrawe 1970), 316-317; Vukanovi}, Duborez manastira Sv. Prohora P~iwskog iz *XVI-XVII* stole}a, 80-87, tabla II sk. 2.

139. IKONOSTASNI KRST
330 x 270 x 22 cm
Sv. Prohor P~iwski
jeromonah Stefan
1608-1609. godine

Osnova krsta izvedena je u vidu horiznotalne daske pravougonog oblika, na ~ijoj su povr{ini plitko izrezbarena su~eqena tela dva adosirana zmaja. Iznad wihovih glava uzdi`e se krst veoma o{te}enog bojenog sloja i duboreza. Sa~uvane su samo dve trilobe na vrhu gorweg kraka krsta, dva palmetasta ukrasa oko ukrsnice i duborezbareni heruvim, Sunce i Mesec, pri~vr{}eni sa strane. Ispod krsta, a na repovima zmajeva, postavqene su ripide sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova u tro~etvrtinskom stavu okrenutih ka Raspe}u. Poqa uokviruje preplet. Pozadina i duborez bili su pozla}eni. Krst je izgoreo u po`aru koji je u 27.01.2014. godine izbio u severoisto~nom krilu "Kraqevog" konaka manastira Sv. Prohor P~iwski, gde je ~uvan.
Lit.: Pajki} P., Ikone manastira Sv. Prohora P~iwskog, Vrawski glasnik VI (Vrawe 1970), 316-317; Vukanovi}, Duborez manastira Sv. Prohora P~iwskog iz *XVI-XVII* stole}a, 87, tabla VIII-IX; Stojanovi}, Manastir Sveti Prohor P~iwski, 64-67.

140. CARSKE DVERI
143 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Dveri sa spoqa{we strane uokviruje tordirana traka, a pravougaona poqa na sredini oba krila pojas re{etkastog prepleta. U kvadratnim parapetima u dowem delu je po jedan duborezbareni cvet, a u vrhu dveri po jedna krupna rozeta. U centralnim slikanim poqima su prikazane

Blagovesti sa arhan|elom Gavrilom na levom i Bogorodicom na desnom krilu, dok su u vrhu dveri poprsja proroka Davida i Solomona. Izvesno vreme nalazile su se na ikonostasu crkve Cv. Dimitrija.
Lit:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 103; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

141. CARSKE DVERI
148.5 x 106 x 80 cm
Pe}ka patrijar{ija, crkva Cv. Nikole
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Dveri su sa spoqa{we strane operve`ene tordiranom trakom i motivom vi{e~lanog prepleta koji okru`uje i pravougaono poqe na sredini oba krila. U kvadratnim parapetima pri dnu je po jedan duborezni cvet, a u vrhu dveri po jedna rozeta - "pe}ki cvet". U centralnim slikanim poqima, uokvirenim tordiranom trakom, prikazane su Blagovesti /bl<.....>{en<.>/ sa arhan|elom Gavrilom na levom i Bogorodicom na desnom krilu. Arhan|el desnicom blagosiqa, a u levici ima skiptar. Bogorodica /m<i# Tu# pognute glave smerno stoji ispred prestola bez naslona na kome su dva jastuka, dok se kawoj iz segmenta neba u gorwem levom uglu spu{ta zrak Duha Svetog. Podignutu desnicu je molitveno ispru`ila, a levicu dr`i pred grudima. U pozadini su dve visoke gra|evine, preko ~ijih su vrhova preba~eni velumi. U poqima u vrhu dveri su dopojasno prikazani proroci David i Solomon. Duborez je pozla}en.
Lit: \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298;]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 103, tabla L a i b.

142. USPEWE BOGORODICE
90 x 55 x 3.5 cm
De~ani, riznica
nepoznati autor, po~etak XVII veka

U udubqenom centralnom poqu je predstavqena upokojena Bogorodica na odru ruku prekr{tenih na grudima. Uz weno uzglavqe su par `ena i grupa apostola predvo|ena sv. Petrom koji kadi. Na suprotnoj strani stoje dva arhijereja i apostoli, predvo|eni Pavlom koji je priklonio glavu kraj nogu Bogormajke, dok arhijerej do wega kadi pomo}u ru~ne kadionice. U sredi{tu kompozicije je iznad odra predstavqen Hristos u mandorli koji u levoj ruci dr`i du{u svoje majke u vidu povijenog novoro|en~eta. U visini wegovog lika su dva an|ela u letu koji pokrivene ruke pru`aju ka Bogorodi~inoj du{i. U uglovima su trobrodna bazilika i kula sa edikulom. Kompoziciju prati signatura, ispisana iznad odra Bogorodice /ouspynJe ҃ prys(ve)tJe b(ogorodi)ce/. Hristov oreol krasi srebrni okov, a pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit: [akota, De~anska riznica, 98, 118, sl. 36; Todi}, De~ani, 79.

143. CARSKE DVERI

/

Drenova, grobqanska crkva Cv. Petra i Pavla

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Na ravnoj povr{ini dveri su na podlozi od prepariranog platna prikazane Blagovesti /blgove{eni<e>/. Na jednom krilu je naslikan arhan|el Gavrilo koji stoje}i na jastuku desnicom blagosiqa, a u levici dr`i duga~ki skiptar. Na drugom je u punoj figuri prikazana Bogorodica /mi#TV#ispred visoke stolice bez naslona, na kojoj je jastuk. Desnicu je ispru`ila u gestu molitve, a levicu je prislonila na grudi {akom okrenutom prema posmatra~u. Iz gorweg levog ugla se ka woj spu{ta zrak Svetoga Duha. U pozadini obe figure su dve visoke gra|evine sa trougaono zavr{enim pro~eqima, dok su u vrhu dveri poprsja proroka Davida i Solomona u carskom ornatu. Na glavi nose krune, jednu ruku molitveno pru`aju ka nebu, dok u drugoj imaju razvijene svitke /David: pry<.> ҃ b<l..> ҃ na<..> ҃ i bc ҃ <.>po<.> ҃ mo<.>; Solomon: sli[a ҃ mir<..> ҃ <.>nhq ҃ prli<.>lo ҃ <.....>/.

Ispod figure arhan|ela je tamnom bojom ispisan tekst ktitorskog natpisa, te{ko ~itqiv /pomeni g(ospodi) raba sf<....> sfe<ko>/. Pozadina je tamna. Gorwa strana dveri je tokarena.

Lit.:

144. CARSKE DVERI

/

Mu{nikovo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, po~etak XVII veka

U blago udubqenim slikanim poqima dveri li{enih duboreza su na podlozi od gipsane preparature prikazane Blagovesti /blagove{enne/. Poznijom intervencijom su u dowem delu dveri preko bojenog sloja postavqena dva pravougaona parapeta. Arhan|el Gavrilo je na levom krilu naslikan u punoj figuri, u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici. Visoko podignutom desnicom blagosiqa, dok u spu{tenoj levici ima duga~ki skiptar. Bogorodica na desnom krilu priklowene glave stoji ispred prestola bez naslona, ukra{enog biserima, na kome su dva jastuka. U spu{tenoj levici dr`i klupko pre|e, ~ija nit joj je u visoko podignutoj desnici. Iz segmenta neba ka Bogorodici polazi zrak Duha Svetog u kome je beli golub, a ispod wega je Svetiwa nad svetiwama u vidu ciborijuma. U vrhu dveri su poprsja proroka Davida iznad Bogorodice i Solomona iznad arhan|ela. Odeveni su u divitisione sa lorosom, na glavi imaju otvorene krune, a podignutim desnicama blagosiqaju. Signature i tekstovi wihovih svitaka su ispisani sa gre{kama /prÉ(ê)ro%k& þ d(a)v(i)dq/, svitak: bqz<..> þ debq þ vôvq þ skli þ knove; cæÉ<q> solomwnq, svitak: pam<U> þ drosô þ zas<.>ovþ hra þ mq 5/. Dowi deo pozadine iza obe figure je tamno obojen, dok su gorwi deo, nimbovi, punktirani du`ivice, i okvir dveri pozla}eni.

Lit.:

145. CARSKE DVERI

/

Qubi`da, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Dowi deo daske levog krila dveri je o{te}en, kao i dowi deo bojenog sloja na oba krila. U blago udubqenim izdu`enim poqima su na podlozi od gipsane preparature prikazane Blagovesti /s(ve)toe bl(a)govy{enie/, sa arhan|elom Gavrilom na levom i Bogorodicom na desnom krilu. Arhan|el /arh(an)ggelq <gavrllq>/ je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Mariji, podignutom desnicom blagosiqa, dok u spu{tenoj levici dr`i duga~ki skiptar. Bogorodica /mi#Tu#stoji pognute glave ispred prestola bez naslona na kome su dva jastuka. Gleda u posmatra~a, desnu ruku je podigla u gestu molitve, a u levoj dr`i vreteno. Iz segmenta neba se ka woj spu{ta zrak sa golubom Duha Svetog. Dowi deo pozadine je tamno, a gorwi svetlo obojen. Pozla}eni nimbovi su du`ivice punktirani.

Lit.:

146. CARSKE DVERI

/

Bogo{evci, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Bojeni sloj, izveden na podlozi od gipsane preparature, je potamneo. U blago udubqenim, izdu`enim poqima prikazane su Blagovesti /blagove{%enie&/, a signatura praznika je ispisana oko Bogorodi~inog nimba. Arhan|el Gavrilo je naslikan na severnom krilu dveri, desnicom blagosiqa, a u levici ima skiptar. Bogorodica na ju`nom krilu gledaju}i u posmatra~a stoji na supedionu ispred niskog prestola bez naslona, na kome su dva jastuka. Desnicu je podigla u gestu molitve, a u spu{tenoj levici dr`i vreteno. Iz

segmenta neba se ka woj spu{ta zrak Duha Svetog. Prostor iza obe figure zatvara visoki zid. Dveri su bile zavr{ene krstom.

Lit.:

147. CARSKE DVERI

/

Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Na platnu impregniranom na dasku prikazane su Blagovesti. Figure arhan|ela Gavrila /<....> ga<....>/ i Bogorodice ispuwavaju ~itavu povr{inu levog, odnosno desnog krila dveri. Arhan|el podignutom desnicom ujedno blagosiqa i dr`i skiptar, dok mu je leva ruka pokrivena i preko we je preba~en kraj divitisiona. Bogorodica stoji molitveno pru`aju}i jednu ruku ka nebeskom glasniku, dok u drugoj ima preslicu. Pozadina je podeqena na ~etiri dela, ali oni nisu u istoj ravni na oba krila. Iznad lika arhan|ela se naziru tragovi signature praznika. Gorwa strana dveri bila je tokarena.

Lit.: Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 56-58, 101-103; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 107 sl. 9.

148. CARSKE DVERI

/

Drsnik, crkva Sv. Petke

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Bojeni sloj i platno impregnirano na dasku cy u veoma lo{em stawu. Na desnom krilu dveri su skoro u potpunosti uni{teni, dok je na levom stepen o{te}ewa veliki. Na wemu se vide ostaci figure arhan|ela Gavrila koji u tro~etvrtinskom stavu okrenut udesno u levici dr`i skiptar, dok

ispru`enom desnicom blagosiqa. Od figure Majke Bo`ije vide se samo fragmenti maforiona. U vrhu oba krila su bila naslikana poprsja proroka Davida i Solomona /deo teksta sa svitka: <...>red/. Dveri su zavr{ene krstom.
Lit.: http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/drsnik_c.html.

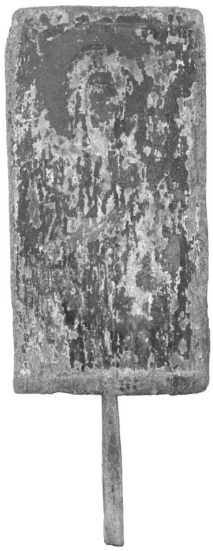

149. BOGORODICA SA HRISTOM
84 x 46 x 3.5 cm
Kijevo, crkva Sv. Nikole
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Daska izdu`enog pravougaonog oblika, mestimi~no o{te}ena, na dowoj strani ima produ`etak u vidu duga~ke dr{ke, koja potvr|uje wenu litijsku funkciju. Bojeni sloj je u veoma lo{em stawu, ve}im delom je potamneo i(li) uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu je prikazana Bogorodica koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos je frontalno okrenut ka posmatra~u, odeven u hiton i svetli himation ukra{en mre`om pravougaonika u ~ijem su centru i na ivicama ukrasi. Podignutom desnicom blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Pozadina je tamno obojena, a signature su bile ispisane u poqima zvezdastog oblika.
Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 162. http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/kijevo_c.html.

150. SVETI GEORGIJE
/
Belo Poqe kod Pe}i, crkva Vavedewa Bogorodice
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Daska je crvoto~na, a bojeni sloj izveden na podlozi od gipsane preparature je potamneo. O{te}en je du` okvira. U blago udubqenom

centralnom poqu prikazan je sv. Georgije /s(ve)tql gewrgle/ kako ja{u}i na kowu duga~kim kopqem koje dr`i u visoko podignutoj desnoj ruci probada a`daju pod sobom. Odeven je u tuniku sa pancirom i ogrta~em koji se vijori na vetru, o boku ima tobolac sa strelama, a u desnici veliki {tit. Uz glavu ubijene a`daje blago pognuta stoji princeza i rukama dr`i savladanu neman za vrat. Na desnoj strani je stenoviti pejza` sa palatom na ~ijem su krovu car, carica i jedan sluga koji gleda u nebo. U gorwem levom uglu poqa je polukru`ni segment neba iz koga se pomaqa ruka Bo`ija. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je bio pozla}en, kao i okvir ikone, du`~ije je ivice tekla crvena bordura. Nimb svetiteqa je ukra{en kori{}ewem krupnije punce. U vrhu ikone je metalna alka.
Lit.:

151. SVETI ARHI\AKON STEFAN
/
Muzej SPC u Zagrebu (?) (prvobitno u crkvi Sv. Arhan|ela u Bol~u kod Bjelovara)
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Arhi|akon Stefan /<st># stef<anq> <.....>/ je prikazan u polufiguri. Na temenu ima tonzuru, u desnici dr`i kadionicu, a u levici model jednokupolnog hrama. Uz desno rame svetiteqa je ktitorski natpis: primi g(ospod)i molenie raba sfoeg<o> ... .
Lit.: Gruji}, Pakra~ka eparhija. Istorijsko-statisti~ki pregled, 72, 126, sl. 24; Mileusni}, Vizantina u crkvenom slikarstvu Slavonije, 23 nap. 17.

152. DEIZISNI^IN
/
Ku~evi{te, crkva Sv. Arhan|ela
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Blago udubqene slikane povr{ine uokviruju polukru`ne arkade oslowene na duborezbarene tordirane stubi}e. U sredi{tu pro{irenog Deizisa su u zasebnim poqima prikazana poprsja Hrista, Bogorodice /mr#T¥#/ i sv. Jovana Prete~e /s(ve)tI Iw#/, koji molitveno ukazuju na wega, kao i dvanaestorice apostola. Hristos /Is#hs#/ je naslikan frontalno, desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima otvoreno jevan|eqe /pr<i>dete bl(ago)sl‰&veni wca moego nasled‰uite&/ (Mt. 25, 34)/. Iza Bogorodice niz apostola zapo~iwe predstavom sv. Petra /s(ve)ti pet(arq)/, koji u rukama ima delimi~no razvijeni svitak, a iza Jovana predstavom apostola Pavla /s(ve)ti p(a)vlq/, koji dr`i sklopqeno jevan|eqe. Obojica su okrenuta unazad, prema drugim apostolima, a ne prema Hristu, kako je uobi~ajeno. Na pozadini i duborezu vide se tragovi pozlate.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 107, tabla XIV.

153. DEIZIS SA APOSTOLIMA

/

Nikoqe, riznica

nepoznati autor, po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos /Is# hs#/ koji sedi na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na dva mala jastuka na supedionu. Desnom rukom pred grudima blagosiqa, dok levom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /prildyte þ bl(agoslo)veni o þ ca moego n þ aslydoui þ te Mgoto þ vanoe vam þ c(a)rstvo n þ ebysnoe ot þ sôlo/en þ iJa mJrM þ i datw þ mene i/e (Mt. 25, 34)/ osloweno o koleno leve noge. Hristova glava je proporcionalno ve}a od ostalih delova tela. Du` okvira oko centralnog poqa su raspore|ena poprsja apostola, a na gorwoj ivici je i poprsje frontalno naslikanog Hrista Starca dana u dvostrukoj mandorli iza koje su ~etiri heruvima. Wegovu figuru flankiraju dopojasne predstave dva arhan|ela, od kojih jedan u ruci dr`i krst. Na levoj ivici okvira su u polufiguri naslikani Bogorodica, koja obe ruke molitveno pru`a ka

Hristu, i ~etvorica apostola, od kojih su dvojica jevan|elisti. Na vertikalnoj levoj strani se odozgo nadole ni`u do ispod pojasa predstavqeni sv. Jovan Prete~a i ~etvorica apostola, od kojih trojica u rukama imaju kodekse, svi u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu. I na dowoj ivici su poprsja ~etvorice apostola sa svijenim svicima u rukama. Hristov nimb i kru`na poqa u koje je upisana wegova signatura ukra{eni su punktirawem. Du` spoqa{we ivice je daska operve`ena tordiranom trakom, a pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 102-105, 111 sl. 67.

154. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I PROROCIMA

/

Nikoqe, riznica

nepoznati autor, po~etak XVII veka

U centralnom poqu je frontalno prikazana Bogorodica /mi# Tu# koja sedi na dva jastuka na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Na wenom krilu je mali Hristos koga pridr`ava obema rukama dok on desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Bogorodi~in nimb je ukra{en punktirawem, kao i okrugla poqa u kojima je ispisana wena signatura. Po obodu su raspore|ene figure {esnaestorice proroka. Na gorwoj ivici je prikazano poprsje Hrista An|ela Velikog Saveta u dvostrukoj mandorli koju nose heruvimi. On obema rukama blagosiqa, a kraj wega su dopojasno naslikani proroci David i Solomon. Obojica desnicama pokazuju nagore, u pokrivenim levicama imaju razvijene svitke, a na glavama krune. Du` leve i desne ivice okvira se odozgo nadole re|aju figure petorice proroka sa razvijenim svicima. Na dowoj ivici su

poprsja ~etvorice proroka od kojih signature identifikuju Amosa i Avakuma. Du` spoqa{we ivice daske je crvena bordura.
Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 104, 110-111, sl. 66.

155. DEIZISNI ^IN
/
Nikoqe, riznica
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Na sredini pro{irenog Deizisa je dopojasno prikazan Hristos uz koga su Bogorodica i sv. Jovan Prete~a za kojima se ni`u poprsja dvanaestorice apostola. Iza Bogorodice su apostoli Pavle, Jovan, Marko, Andrej, Vartolomej i Toma, a iza Prete~e Petar, Matej, Luka, Simon, Jakov i Filip.
Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 102-103.

156. OBRETEWE GLAVE SVETOG JOVANA PRETE^E
32.5 x 23.5 x 2.3 cm
Beograd, Zbirka ikona Sekuli}
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Daska i bojeni sloj su veoma o{te}eni. U udubqenom centralnom poqu je prikazana scena koja ilustruje Prvo obretewe glave sv. Jovana Prete~e /wbr<.....>/. Na levoj strani stenovitog pejza`a je podvi`nik Inokentije sa lopatom u ruci и торбом на рамену ispred udubqewa u kome je posuda sa odse~enom Prete~inom glavom. Iza podvi`nika se vide ostaci figura dveju osoba, a preko puta Inokentija stoji jo{ jedna li~nost ~ija je predstava o{te}ena. U pozadini je visoka gra|evina sa otvorenim pro~eqem, ispred koje je poprsje starijeg mu{karca. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Baji}-Filipovi}, Zbirka ikona Sekuli}, 30, br. 2, tabla II.

157. RO\EWE HRISTOVO
37 x 30 x 2.8 cm
Beograd, Zbirka ikona Sekuli}
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Bojeni sloj je pretrpeo velika o{te}ewa. U centralnom poqu je prikazana Bogorodica koja le`i na posteqi u pe}ini. Mali Hristos le`i u jaslama za koje su privezani magarac i vo. U dowem delu poqa su na levoj strani naslikane dve `ene koje kupaju novoro|eno dete, a na desnoj su Josif i jedan pastir. U gorwem levom uglu stenovitog pejza`a su tri mudraca, dok su na suprotnoj strani pastiri kojima an|eli javqaju vest o Hristovom ro|ewu.
Lit.: Baji}-Filipovi}, Zbirka ikona Sekuli}, 30, br. 3.

158. DEIZISSA APOSTOLIMA
123 x 87.5 cm
@itomisli}, ikonostas crkve Blagovesti Bogorodici
nepoznati autor, po~etak XVII veka

Centralno poqe je uokvireno rezbarenim motivom tordirane trake i sa gorwe strane je zavr{eno saracenskim lukom u ~ijim su uglovima jerihonske ru`e. U wemu je frontalno prikazan Hristos /Is# hs# koji sedi na dva jastuka na duborezbarenom prestolu sa visokim tokarenim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnom rukom pred grudima blagosiqa, a levom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /prid<i> þ te blago þ slovenii þ wca m<o> þ ego nasladM þ itisy <...> þ ougot(o) þ va<noe> þ c(a)r(s)t(v)o þ nybe(s)nw %wt& þ slo/enJ<a> þ (vs)ego mi(ra) (Mt. 25, 34)/ osloweno o skut leve noge. Iza prestola su Bogorodica /mi# TM# i sv. Jovan Prete~a /Iw# u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu molitveno

ispru`enih ruku. Wihove figure su mawih dimenzija u odnosu na figuru Hrista. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi pozla}en. Du` gorwe i du` bo~nih ivica okvira oko centralnog poqa su u zasebnim rezbarenim poqima zavr{enim saracenskim lukom raspore|ena poprsja apostola. Od {est poqa na gorwoj strani tri su prazna, u par wih su izrezbarene po jedna polulopta, a u jednom je poprsje apostola. Du` leve strane okvira su odozgo nadole naslikani apostoli Petar (?), Jovan, Marko, Simon /si/, Jakov /]/ i jo{ jedan apostol ~ija je predstava o{te}ena, dok je du` desne ivice od {est apostola na osnovu signatura mogu}e identifikovati Pavla /pa(vlq)/, Mateja /ma(Tei)/, Luku /lM(ka)/ i Vartolomeja /var(Tolomei)/. Jevan|elisti u rukama dr`e sklopqene kodekse, dok ostali imaju svijene svitke. Gorwi deo pozadine je pozla}en, kao i duborez.

Lit.: Koji}, @itomisli}, 101-103, 107-110, sl. 33 i 33a; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 42-44.

159. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM, ARHAN\ELIMA I PROROCIMA

123 x 86 x 4 cm

@itomisli}, ikonostas crkve Blagovesti Bogorodici

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Centralno poqe, sa gorwe strane zavr{eno saracenskim lukom, uokviruje rezbareni motiv tordiranog u`eta. U temenu luka i oko wega su po jedna duborezbarena jerihonska ru`a, a uz wih su naslikane figure dva arhan|ela koji u rukama imaju po skiptar i svijeni svitak. U centralnom poqu je prikazana Bogorodica koja u tro~etvrtinskom stavu okrenuta udesno sedi na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Na levici dr`i Hrista, dok desnicu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnom rukom blagosiqa, a u levoj ima svijeni svitak. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi pozla}en. Na okviru oko centralnog poqa je du` bo~nih i du` dowe ivice naslikana stilizovana vre`a u koju su upletena kru`na poqa sa poprsjima

proroka. Na levoj strani okvira prikazani su proroci David, Jakov /svitak: az v(i)deh le(s)tvica Mtv(er)/den(l)a <...> (Post. 28, 12), Jeremija /eremIa, svitak: az(ô) wbraz(ô) .../(i)zanô <...>[/ i Jezekiq /ezikeJa, svitak: az(ô) rM;kM zlatM} nareko te/, dok dvojicu nije mogu}e identifikovati /svitak prvog: lide <....> /i <....> arM<...>o/. Na desnoj strani su proroci Solomon /solom(o)n, svitak: premMdrost <...> s(e)be hramô (Pri~e 9, 1)/, Isaija /isaJi, svitak: dyva va ;reve primi te J rodJt s(i)na J nar(e)kM te (Isaija 7, 14)/, Valaam /valamq, svitak: azô videh cvestM sa nebese zi<...>/, Danilo /danJJlq, svitak: (a)z vid(e)h wÉ<...> sei <..> na kr<...>;/, Zaharija /zaharia, svitak: azô vId(eh) svy{(il)n(i)kô þ sve{M na (e)mM go(rM){M (Zah. 4, 2)/ i Jelisej /elis(i)e, svitak: o;e, o;e kole(s)nica (e)go nJ konol/, dok su na dowoj ivici poprsja Jone /Jona, svitak: a þ <.>g<.>i þ <.>cqb þ /ire/, Josifa /}sifq, svitak: bogorodice dq/, Mojsija /moilsi, svitak: az(ô) vJdeh kMpJnM vasiai (2. Mojs. 3, 2)/ i Ilije /Jli], svitak: re;e Jli] ka elise} <...> de/. Gorwi deo pozadine iza proroka je pozla}en.

Lit.: Koji}, @itomisli}, 104-110, sl. 34; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 42-44.

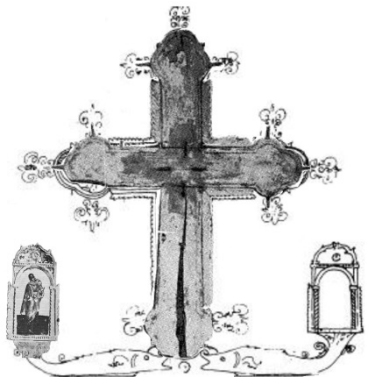

160. IKONOSTASNI KRST

110 x 78 (krst), 24.5 x 13 cm (ripida)

Ko`etin kod Aleksandrovca

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Najve}i deo ikonostasnog krsta je uni{ten. Daska na kojoj je bilo prikazano Raspe}e pukla je po sredini, a bojeni sloj je veoma o{te}en. Krst je bio opreve`en uzanom trakom prepleta, a krajeve krakova su, sude}i po ostacima, krasile po tri trilobe. Najboqe o~uvani deo monumentalne celine predstavqa ripida na kojoj je prikazana Bogorodica. Ovaj bo~ni panel sme{ten je u duborezbareni okvir koji ~ine tordirani stubi}i nad kojima je polukru`ni luk, nadvi{en zasebnim duborezbarenim poqem. Mati Bo`ija je naslikana u tro~etvrtinskom stavu okrenuta ka Raspe}u, na koje molitveno ukazuje levicom, dok je desnicu prislonila uz lice, podignuv{i pritom kraj

maforiona. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je, kao i duborez, pozla}en.

Lit.: Stani}, Ostaci ikonostasa stare crkve u Ko`etinu, 179-183, sl. 1-4.

161. NOVOZAVETNA TROJICA

45.5 x 37 x 3 cm

^elebi}i, crkva Uspewa Bogorodice

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1616. godine

U centralnom poqu su prikazani Bog Otac Savaot /vethi d%e&nmi/ na desnoj, Hristos /ls#hs#u nimbu: s#p#s#na levoj strani i Duh Sveti /s(ve)tl d(u)hq/ u vidu belog goluba u romboidnoj mandorli izme|u wih. Savaot i Hristos sede, desnicama blagosiqaju, a stopala su im polo`ena na duga~ki supedion. Hristos u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe osloweno o koleno leve noge, dok Savaot ima svijeni svitak. Dowi deo pozadine je pri dnu tamno obojen, dok je gorwi pozla}en, kao i okvir ikone. Izme|u nogu Savaota i Hrista ispisana je godina izrade ikone /leto z#r#k#d#, a na dowoj ivici je du`i natpis iz koga saznajemo da je autor, zograf Georgije Mitrofanovi}, ikonu izradio i prilo`io manastiru Sv. Trojice kod Pqevaqa /sJ} ;qsnoV} ikonJi} sqp%is&a manq[Ji vq inocehq g%e&w%r&gJe zMgraf V pril%o/i monastirM s(ve)the trw&ici/. Kompozicija je pri vrhu signirana /s(ve)taa /i%votvornaa& trwica/.

Lit.: Kajmakovi}, Novo delo Georgija Mitrofanovi}a, 267-271, sl. 1; Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 270-271, sl. 138-139 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 88-89, kat. br. 17.

162. DEIZISNI ^IN

483 x 107 cm (slikani deo 56 cm)

Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1616/1617. godine

Slikana poqa su uokvirena tordiranim stubi}ima sa stopama i kapitelima nad kojima je arkada polukru`nih lukova. U centralnom poqu, koje se svojom veli~inom izdvaja u odnosu na ostalih dvanaest, je ispod luka dodatno ukra{enog floralnim motivima prikazan Hristos /I#h#, u nimbu: w, o, n/ koji sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnicom pred grudima blagosiqa, levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /pridet%e& b(lago)sl(o)venqJ wca moEgo nasledMite oVgot(o)vanoe vam c(a)rstvo n(e)b(e)snoe/ osloweno o skut leve noge, a stopala mu po~ivaju na supedionu. Iza prestola su figure Bogorodice /mr# T¥#/ i sv. Jovana Prete~e /o agJoZ Jwan/ mawih dimenzija, koji molitveno pru`aju ruke ka Hristu u gestu molitve, u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu. Pozadina je pozla}ena, kao i nimbovi punktirani du` ivice. U poqima uz Hristovo raspore|ene su figure apostola koji sede na prestolima sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedione. Severno od Hrista su apostoli Petar /s(ve)tqJ petrq, svitak: ti esi h(risto)s sinq b(og)a /ivago (Mt. 16, 16; Jov. 6, 69)/, Jovan /s(ve)tqJ Jw(a)n(q)/, Marko /s(ve)tqJ marko/, Simon /s(ve)tqJ sVmonq/, Jakov /s(ve)tqJ ]kovq/ i Toma /s(ve)tqJ Toma/, dok su ju`no Pavle /s(ve)tqJ pavlq/, Matej /s(ve)tqJ maTei/, Luka /s(ve)tqJ lUka/, Andrej /s(ve)tqJ andryi/, Vartolomej /s(ve)tqJ varTlomei/ i Filip /s(ve)tqJ filipq/. Jevan|elisti u rukama imaju sklopqene kodekse, dok ostali apostoli dr`e svijene svitke. Iznad svakog od wih je tokaren po jedan istovetni duborezni element. Gorwu i dowu stranu ^ina krase gusta mre`a geometrijskog prepleta, odnosno {iroki friz floralnog prepleta.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 100-101, tabla XLVIIa; Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 42-43, 278-279, sl. 149- 151; Petkovi}, Mora~a, 58, 63, sl. 15; Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 30-31.

163. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM, PROROCIMA I MELODIMA

133 x 93 x 4 cm

Mora~a, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1616-1617. godine

U centralnom poqu je prikazana Bogorodica /m(a)tqJ b(o)/i]/ kako sedi na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim naslonom na dva jastuka. U tro~etvrtinskom stavu je okrenuta udesno, na levoj ruci dr`i malog Hrista /I#hs#u nimbu s#p#s# sqJ pre/de sqJ/, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos gleda u majku, podignutom desnicom blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Bogorodica na nogama polo`enim na supedion nosi papu~e. Kraj wih je ispisan tekst u kome se navode ime mora~kog igumana jeromonaha kir Makarija, vreme izrade ikone, ime slikara i ime prilo`nika Vuksana /pri JgMmenoV kVr mak%a&rJM Jermonahov, %rMk&a gry[nago ge%wrgJa& zMgrafa wt mo%nast&ira hilendara %prostite& me wci gry[nago ;rqnqca. sJ} ikonM oVpisa vMKanq za svo} d(ou)[M b(og)q da ga prosti v l(y)to z# r# k# d#/. Signatura Bogorodice je izdvojena u dekorativna poqa oko wenog lika. Gorwi deo pozadine je pozla}en. Po obodu oko centralnog poqa raspore|ena su poprsja Hrista An|ela velikog saveta, {esnaest proroka i tri crkvena meloda. Predstave naslikane du` gorwe i dowe strane okvira nisu izdvojene u zasebna poqa, poput onih na bo~nim ivicama. Na sredini gorwe strane okvira frontalno je prikazan Hristos An|eo Velikog Saveta /J#hs#w#o#n#vylikago saveta a(n)gg(e)lq/ uz koga su sa leve strane proroci Solomon /prorokq solomon, svitak: wdarqte pozla{enqJ d(M)homq pred vq wbrazih ego /e sJli n(e)b(e)snJe wkoV/a}tq mi%sle&na/ i Mojsije /prorokq moVSéJ, svitak: koVpinoV te wgnEmq b(o)/(q)stvnim newpalimoVÞÉ razoVmeh pre;(i)staa d(e)vo/, a sa desne Aron /prorokq aronq, svitak: /azal te pro]vih nevla/noÉprozep[oVÞÉ g(ospod)a ;(i)staa vl(a)d(i);(i)ce ioVdiv(a) <..> m<.>slvei/ i David /prorokq d(a)v(i)dq, svitak: kVéte zaveta g(o)s(pod)n] ;(i)staa. skri/al h(rist)a imoV[M}/. Na levom i desnom obodu okvira naizmeni~no su naslikani proroci Isaija /prorokq Jsaia, svitak: kly{e te mislqnJe razoVmehq ;(i)sta vl(a)d(i);(i)ce oV glas b(o)/(q)stvena bo neskazanno priem[i (Is. 6, 5-7)/, Jeremija

/prorokq Jeremia, svitak: poVtq /ivota]vi se d(e)vo ;(i)staa/, Samuilo /prorokq samoVil, svitak: r(e);e g(ospod)q kq samoVil} vqzmi rogq pomazania i poma/i s(i)na Ese%eva& (Sam. I, 16, 1)/, Gedeon /prorokq gedwn, svitak: rMno te pre;%i&stoe pro]vih d(e)vo mislqnM} rosoV h(ri)s(t)a imoV{i (Kwiga o sudijama 6, 37-40)/, Jezekiq /prorokq %E&zek%ilq&, svitak: dvyr te kq vqstokoVÉZJkl};enM} provideh }/e 0 edinô prJide g(ospod)M (Jez. 44, 2)/, Danilo /prorokq dan%i&lq, wttrq/es kq menq b(o)/astva krome roVkqJ wt tebe 0 ;%i&staa /, Jakov /prorokq]kovq, svitak: lestvicU te mislnM} provide stado nb# na neJ bq Mtvrq/da[e se/, Sofonija /prorokq sofonJa, svitak: radMi se Zoelo da{i sJwn] krasoVÉ se da{i Eroslmova (Sof. 3, 14)/, Malahija /prorokq malhJa, svitak: videh srqpq lete{q /nM{q zrelo i zeleno/ i Zaharija / svitak: sve{nik te z#svetli iz dale;e predvideh d(e)vo mislena sve{e (Zah. 4, 2)/. Na dowoj ivici su izme|u proroka Avakuma /pr%orokq& avqkoVmq, svitak: g(ospod)noV sli[ah slMh tvoi i Mbo]h se g(ospod)i razMmeh dela tvo] i MdJv (Av. 3, 2)/ i Jone /prorokq Jwna, svitak: vqzoVpih vq pe;ali moei kq g(ospod)oV b(og)oV moemM i oVsli[a me/ na krajevima prikazana trojica pesnika: sv. Kozma Majumski /s(ve)tqJ kozma, svitak: d(e)vi wtrokovice sq marJamq proro;ocei pesn/, sv. Jovan Damaskin /s(ve)tqJ Jwan, svitak: pryoVkra[ena b(o)/(q)stavno} slavo} e<..>e<..>n<..>i slavna d(e)vo pamet ti/ i sv. Josif Melod /s(ve)tqJ JwsJfq, svitak: oVÉvi se JwsJfq pa;e Es tvnoe zrei vqnima[e mislJ} roVnobnago/. Proroci u rukama dr`e Bogorodi~ine simbole. Daska je du` spoqa{we ivice operve`ena tordiranom trakom, a pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 80, t. CIII, CIV; Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 41-42, 281-289, sl. 152-171; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 60-61, kat. br. 69 (sa starijom literaturom); Petkovi}, Mora~a, 58, 63, sl. 49; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 102; Gagovi}, Crnogorski ikonostasi, 31.

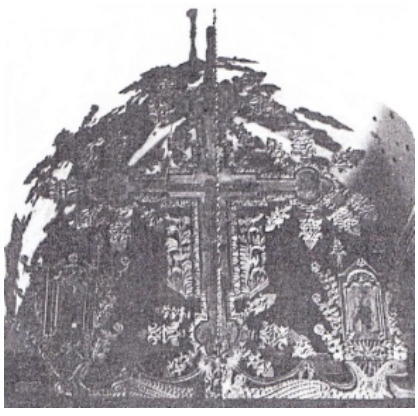

164. IKONOSTASNI KRST

270 x 270 cm

@itomisli}, ikonostas crkve Blagovesti Bogorodici

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1618/1619. godine

Osnovu konstrukcije ~ine dva afrontirana stilizovana zmaja na ~ijim repovima po~iva veliki krst. Na ra{irenim ~equstima svakog od wih postavqen je po jedan vertikalni panel sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova u punoj figuri. Bojeni sloj je o{te}en. Slikana poqa uokviruju dvostruki tordirani stubi}i nad kojima su po jedan saracenski luk nadvi{en polukru`nim lukom. 3avr{ena su trougaonim zabatom u ~ijem je vrhu cvet, dok su na gorwim ivicama dva izdignuta ukrasa. Du` bo~nih ivica panela su raspore|ene stilizovane rezbarene grane sa listovima i cvetovima. Veliki krst je du` ivica operve`en frizom listova palmete uz koju su krupne grane sa cvetovima i {i{arkama. Krajeve krakova krsta, u kojima su izobra`eni simboli jevan|elista, krasi po sedam radijalno raspore|enih palmetastih ukrasa zavr{enih po jednom {i{arkom. Na krstu je prikazan raspeti Hristos, samo sa perizomom oko bedara, dok krv sa wegovih nogu kapqe na Adamovu lobawu u pe}ini ispod Golgote. Duborez je pozla}en. Celina je te{ko o{te}ena juna 1992. godine prilikom minirawa manastira.

Lit.: Koji}, @itomisli}, 110-113, 116-119, 122-123, sl. 32, 32a, 38-39, crte` 12; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 42-44 (sa starijom literaturom).

165. DEIZISNI ^IN

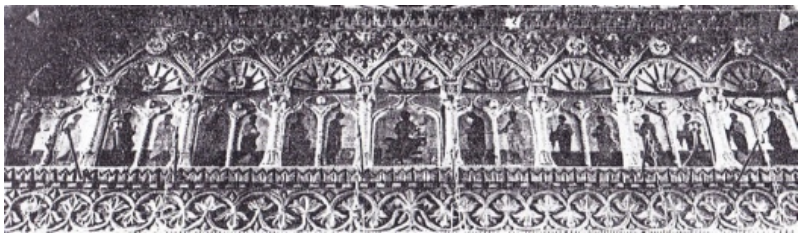

150 x 97 x 36 cm

@itomisli},

ikonostas crkve

Blagovesti Bogorodici

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1618-1619. godine

Deizisni ~in je sastavqen od tri spojene daske. Wihova povr{ina je rasko{no izrezbarena i na woj je izdvojeno devet poqa. Svako je oivi~eno tordiranim stubi}ima sa kapitelima i polukru`nim lukom na kojima je po jedan cvet. Ispod slikanih poqa te~e {iroka traka prepleta u vidu vre`e sa li{}em. Iznad we je geometrijski friz, dok je sa gorwe strane vre`a u

koju su upletene {koqke i trouglovi sa {i{arkama. Svako poqe (osim centralnog) je po jednim stubi}em nad kojim je polulopta podeqeno na dva mawa, zasvedena prelomqenim saracenskim lukovima. Nad wima su trougaoni zabati u ~ijem je vrhu po jedan cvet, a prostor izme|u kapitela i gorwe trake friza ispuwen je floralnim duborezbarenim prepletom.

U centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos /Is#hs#koji sedi na dva jastuka na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima otvoreno jevan|eqe, osloweno o skut leve noge. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en. U poqima oko centralnog su figure raspore|ene u grupama od po dve, pri ~emu su sve li~nosti u tro~etvrtinskom stavu okrenute ka Hristu. Na levoj strani se ni`u predstave Bogorodice /mr#Tu#i apostola Petra /stql petar/, Jovana /i(oanq)/ i Simona /slmonq/, Luke i Vartolomeja i Tome i sv. Save Srpskog. Na desnoj strani su sv. Jovan Prete~a i apostol Pavle, apostoli Andreja i Matej, Marko i Jakov i Filip /stql filip/ i sv. Simeon Nemawa /s(ve)tql sVmewnq srqbskJi/. Apostoli u rukama imaju svijene svitke ili sklopqena jevan|eqa. Sv. Sava je prikazan kao ~ovek sredwe `ivotne dobi, tamne kose i brade sredwe du`ine, odeven u polistavrion sa omoforom. Desnicom blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Simeon je predstavqen kao starac duge sede brade odeven u mandiju sa analavom i ogrta~em, sa kukuqicom na glavi. U desnici ima krst, dok levicu dr`i pred grudima, dlanom okrenuty ka posmatra~u. Dowi deo pozadine iza figura je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i duborez u celini. Prilikom minirawa manastira 1992. godine o{te}eni su bo~ni delovi ^ina.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 360, sl. 241- 243; Koji}, @itomisli}, 110-116, 122-123, nap. br. 38, sl. 36-37 (1a, 2a, 3a, 4a, 1b, 2b, 3b, 4b); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 42-44 (sa starijom literaturom).

166. SVETI JOVAN PRETE^A

146 x 76.5 x 4 cm

De~ani, riznica

kir Georgije i Kozma zograf, 1619/1620. godine

U centralnom poqu je frontalno predstavqena figura sv. Jovana Prete~e /s(ve)tql Iw(ann) predite;e/ sa krilima, odevenog u tuniku od kostreti sa ogrta~em. U levici dr`i posudu sa svojom odese~enom glavom i razvijeni svitak sa tekstom Matejevog jevan|eqa (3, 2) /pokaite se pri þ bli/i bo se þ c(a)rstvo neb(e)sno Oþ pis%a& zMgraf<q> kVr(q) (g)ewr(gl)a i kVr(q) kozm(a) zrk# 0/ dok desnicom ispru`enom u stranu blagosiqa. U pozadini je pustiwski pejza` sa oskudnim rastiwem i malim drvetom kraj wegove desne noge. Nimb je pozla}en, a gorwi deo pozadine i okvir ikone su zlatno`ute boje. Svetiteq je signiran, a na svitku su i potpisi autora ikone, kir Georgija i zografa Kozme. Slikano poqe je polukru`no zavr{eno samo na ivicama gorwih uglova, u kojima je izrezbarena po jedna jerihonska ru`a.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 33-34 sl. 33; Kajmakovi}, Kozma - Jovan, 114-115; [akota, De~anska riznica, 100, 120 (sa starijom literaturom), sl. 45; Todi}, De~ani, 80, sl. 80.

167. SVETI NIKOLA SA @ITIJEM

147 x 81 x 3.5 cm

De~ani, riznica

nepoznati autor (slikari Nikola i Jovan), oko 1620. godine

Centralno slikano poqe je sme{teno u zaseban pozla}eni rezbareni okvir unutar pravougaonog poqa, koji ~ine tordirani stubi}i nad kojima je polukru`ni luk. U uglovima iznad luka su po jedna jerihonska ru`a i polulopta. U centralnom poqu je frontalno prikazan sv. Nikola /s(ve)tql nikolae/ kako sedi

na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Odeven je u felon sa omoforom, levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe osloweno o koleno leve noge /sta l(sou)s þ na me þ ste rav þ ne 0 i naro þ dq ou;e þ nikq ego þ i mno þ /qstvo þ mnogo þ l}dJ þ i 0 wt vq þ see (Lk. 6, 17)/, dok podignutom desnicom blagosiqa. Kraj wegovog lika su u tro~etvrtinskom stavu dopojasno prikazani Hristos /Is#ns# i Bogorodica /mi#Tu#koji mu pru`aju jevan|eqe i omofor. Ispod supediona sv. Nikole je u tri reda sitnim slovima ispisan tekst u kome se pomiwe ktitorstvo de~anskog igumana jeromonaha Diomidija sa bratijom i pribli`no vreme nastanka dela - „u dane preosve}enog patrijarha kir Pajsija“ /sql s(ve)tql i b(o)/(e)stv(e)nql wbrazq popisa se vq dni pryws(ve){ennago arhJepis(ko)pa srqbskago patrJarha kVr paVsea trMdwm i podvigwm JgMmena dJwmidJa Jermona(ha) sq bratJami vq lyt zrk#>/.

Oko centralnog poqa je raspore|eno osamnaest scena iz `itija sv. Nikole, a na sredini gorweg oboda je predstavqeno poprsje Hrista Starca Dana u dvostrukoj romboidnoj mandorli. Uz Hrista Starca Dana su scene Ro|ewe sv. Nikole /ro%/dqstvo& s(ve)t(a)go nikol%e&/ i sv. Nikola se u~i pismenosti /s(ve)tql vqdeet se ou;i þ ti knigM/. Du` vertikalnih strana okvira naizmeni~no su raspore|ene kompozicije: Posve}ewe sv. Nikole za |akona /s(ve)ti postavlaE þ t se dJakwn/, Rukopolo`ewe za sve{tenika /postavl]et s(ve)tqJ þ na s(ve){enstvo 0/, Hirotonija za arhijereja /s(ve)tl postavl]et se þ na arhJereistvo/, *c*v. Nikola se javqa Konstantinu i Evlaviju /zde]vl]et se c(a)r} konsta þ ntinM 0 i evlavJ} v <sne>/, *c*v. Nikola se javqa trojici qudi u tamnici /s(ve)ti]vl]et se þ g#mM/emq vq tamnici/, *c*v. Nikola izbavqa tri ~oveka od ma~a /s(ve)tql izbavlaetq g#mM/i þ wt <sm>rti/, *c*v. Nikola izbavqa Vasilija od Amira /s(ve)tqJ izbavl]etq vasilJa þ wt amiri/, Dovo|ewe Vasilija ocu Agripi /s(ve)tqJ prii<.>se agripM þ s(i)na vasilla/, *c*v. Nikola spasava qude od bure i Sv. Nikola izvla~i Dimitrija iz vode /s(ve)tql izbavi korab wt bMri li<.>Je i dimitrJa þ iz dno mora/. Slede kompozicije *c*v. Nikola daruje zlato devicama /<...> daetq zlato/, *c*v. Nikola se javqa kraqu Stefanu De~anskom /s(ve)tql nikola 0]vlaet se <stefanM de;anskomM> þ na wv;a poli <.>r<..>q/, *c*v. Nikola vra}a vid kraqu Stefanu De~anskom /s(ve)ti daetq o;i s(ve)tomM kral} þ stefanM de;anskomq/, *c*v. Nikola daje srebro ubogima - najpre jednoj `eni, a zatim i ~oveku /s(ve)tql <vx>daet oubog<omM> srebro prosla þ viti pam<e>tq ego/, Sv. Nikola ru{i Artemidin hram /sqkrM[aetq kapi{a

arTemi<..>/, Sv. Nikola izbavqa sve{ tenika od ma~a /s(ve)tql izbav<l>ae þ tq <..> hrJst<...> þ <..>ma;a‰/ i Uspewe sv. Nikole /ouspen<E> s(ve)tago <nikole>/. Gorwi deo pozadine je u svim poqima pozla}en.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 34-37 sl. 35; [akota, De~anska riznica, 100, 120-121 (sa starijom literaturom), sl. 46 i 47; Todi}, Manastir De~ani, 80, sl. 82.

168. DEIZISNI ^IN
224 x 27 x 4 cm
Studenica, ikonostas crkve Sv. Nikole
nepoznati autor, izme|u 1616-1617. i 1621. godine

Daska na kojoj je naslikan ^in podeqena je na 13 poqa u kojima su prikazani Deizis i poprsja desetorice apostola. Skra}ena je presecawem predstava dvojice apostola na krajevima na pola. Duborez je pojednostavqen i sveden na pravougaone okvire oko svakog poqa. U centru je frontalno i dopojasno prikazan Hristos /I# h#; u nimbu: w#o#n# koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U poqima do centralnog naslikana su poprsja Bogorodice /mi# TV# i sv. Jovana Prete~e /s(ve)tqJ Iw(a)n(q)/ u tro~etvrtinskom stavu, ruku ispru`enih ka Hristu u gestu molitve. Iza Bogomajke su apostoli Petar /s(ve)tqJ petarq, svitak: tqJ esi h(risto)s s(i)nq b(og)a /ivago (Mt. 16, 16; Jov. 6, 69)/, Matej /s(ve)tqJ matTei/, Marko /s(ve)tqJ marko/, Simon /s(ve)tqJ sVmon/ i Jakov /s‰veti& Jakovq/, ~ija je leva polovina poprsja uni{tena. Matej i Marko u rukama dr`e sklopqena jevan|eqa, dok ostali imaju svijene svitke. Iza Prete~e su Pavle /s(ve)tqJ pavlq/, Jovan /s(ve)tqJ Iw(a)n(q)/, Luka /s(ve)tqJ lUka/, Andrej /s(ve)tqJ andryi/ i Vartolomej /s(ve)tqJ vqrTolomei/, ~ija je predstava tako|e prepolovqena. Pavle, Jovan i Luka u rukama dr`e kodekse, dok druga dvojica apostola imaju svijene svitke. Skra}ivawe Deizisnog ~ina sugeri{e da najverovatnije nije ra|en za studeni~ku crkvu Sv. Nikole, ve} je donet sa strane.

Lit.: Skovran, Deizisna plo~a, 33-38, sl. 1-6; Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 272-278, sl. 142-148.

169. IKONOSTASNI KRST

/

Gra~anica, ikonostas crkve Vaznesewa Hristovog jeromonah Stefan, 1620/1621. godine

Osnova krsta re{ena je u vidu dva su~eqena ribolika bi}a nad ~ijim je glavama postavqeno Pacпeће, dok su na wihovim repovima dva visoka i uska panela sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Na sredini osnove je u zasebnom slikanom poqu prikazano Oplakivawe Hrista, signirano kao Skidawe sa krsta /Is# hs# sqnetJe h(ri)s(to)vo/. Telo visokog i uskog krsta operve`eno je frizom, a krajevi wegovih krakova su zavr{eni u vidu duborezbarenih okruglih cvasti. Oko wih je zrakasto raspore|eno po pet triloba sa motivom palmetastog ukrasa, dok je dowa strana krsta pri osnovi stilizovana u vidu dve rozete oko kojih su ~etiri grane. Za osnovu su pri~vr{}ene duborezbarene i obojene predstave Sunca, Meseca i zvezda, a iznad ukrsnice su poprsja dva an|ela. Na pozla}enoj pozadini krsta prikazan je raspeti Hristos /Is#hs# iznad koga je natpis Car slave /In#c#, nag do pojasa, sa perizomom oko bedara. Krv sa wegovih nogu sliva se na Adamovu lobawu u pe}ini unutar golgotskog uzvi{ewa i se`e do duborezbarene loze sa zrelim gro`|em, koja izrasta iz cveta u osnovi doweg kraka krsta. Mati Bo`ija /m# Tu# i apostol Jovan /<s(ve)tI> Iw# su na ripidama pod krstom predstavqeni kako priklowenih glava i ruke prislowene uz lice izra`avaju tugu zbog Hristovog stradawa. Iz natpisa u osnovi krsta saznajemo godinu nastanka i ime ktitora, patrijarha Pajsija /bl(a)govolynJemq w(t)ca i pospe[enJemq s(i)na i sqvqr[enJemq s(ve)t(a)go d(ou)ha. sqtvori se i popisa se sqJi ;asni krqst povylenJemq i UsrqdJem pryw(sve){ennago arhIep(is)kMpa pekskogo, kVÉĘq) paJsea v lytqo, z# r# k#i#T,/.

Lit.: Radoj~i} S., Gra~anica, Hri{}ansko delo 4/1 (Skopqe 1938), 27;]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 89; Todi}, Gra~anica, 273;

Serafimova, Prilog prou~avawu ikonostasnih krstova na Balkanu, 158-159 nap. 46, sl. 7.

170. IKONOSTASNI KRST
/
Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole
nepoznati autor, 1621/1622. godine

Krst po~iva na osnovi koja je re{ena u vidu dva afrontirana ribolika bi}a, izme|u kojih je umetnuto slikano poqe zavr{eno saracenskim lukom. Na wenim uglovima su postavqeni vertikalni paneli-ripide ~iji je bojeni sloj najve}im delom uni{ten. Na le|ima htonskih bi}a po~iva po jedan visoki vertikalni duborezbareni friz procvetale vre`e. Bo~ni paneli su uokvireni frizom palmetastog ukrasa, a krakovi krsta {irokim dvo~lanim prepletom. Wihovi krajevi su zavr{eni u vidu sedmo~lanih rozeta oko kojih je zrakasto raspore|eno po pet triloba. Sa gorwe strane severnog i ju`nog kraka krsta su pomo}u metalnih delova pri~vr{}ene rezbarene i obojene predstave Sunca, Meseca i zvezda, a na isti na~in je ispod severne ripide postavqeno poprsje an|ela u letu. Na ~etiri ta~ke ukrsnice i u centru krajeva krakova krsta su metalni zavrtwi ~ije su glave izra|ene u vidu cveta. Bojeni sloj na ikonostasnom krstu i vertikalnim panelima najve}im delom je izbledeo, istrven i(li) uni{ten. Na slikanom poqu pri osnovi je bio prikaz Hrista u grobu, koji prati signatura Skidawa sa krsta /sqnetle h(risto)vo/, ali je od wega sa~uvan samo deo groba, Hristovog torza i glave. Povr{ina ikonostasnog krsta bila je pozla}ena. Du` ivica osnove je na tri strane duborezbaren natpis sa podacima o naru~iocima dela: sqvrq[i se sqi ;estnql krstq vq hram svetago arhJerea hristova nikoli, i togda prqvy{M srqbskql prestolq patrqlarhM kVr logJnM sq blagoslovenJem JgMmena kVr ananJe sq bratJami. trMdi se se w semq proJgMmenq lakVmq vq leto 0z####

Lit.: Stojanovi}, Zapisi i natpisi *I,* 303 бр. 1117;]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 136; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 167-169; Gagović, Crnogorski ikonostasi, 41-42, 44.

171. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

/

Popovqane, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, 1622/1623. godine

Bojeni sloj i podloga su ~itavom povr{inom prekriveni o{te}ewima i potamneli. Na platnu impregniranom na dasku dopojasno je prikazana Bogorodica /mi# Tu# kako na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. Na tamno obojenom dowem delu pozadine je u visini Hristovog ramena ispisan tekst ktitorskog natpisa, delimi~no ~itqiv, u kome se navode ime naru~ilaca Mine (?) i Dobrosave i godina izrade ikone 7131. /pomeni g(ospod)i þ i <ml>iny<M> i þ dobrosa þ <v>i 1 va l<e>to þ zr<l>a/.

Lit.:

172. CARSKE DVERI

110 x 37 x 3 cm (krilo)

[titari kod Novog Pazara, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, prva ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj i povr{ina dveri mestimi~no su o{te}eni. Slikana poqa su uokvirena tordiranom trakom. Na severnom krilu je prikazan arhan|el Gavrilo koji desnicom blagosiqa, dok u levici ima duga~ki skiptar. Dowi deo wegove figure je uni{ten. Na ju`nom krilu je Bogorodica koja stoji ispred rezbarene stolice sa naslonom. Desnicu je podigla u gestu molitve, a u spu{tenoj levici ima

vreteno. Iza obe figure su dve visoke gra|evine iznad ~ijih su vrhova poprsja proroka Davida (iznad Bogorodice) i Solomona (iznad arhan|ela) u carskom ornatu i sa razvijenim svicima u rukama.

Lit.: Stani}, Nepoznate ikone, 262-263, sl. 7-8.

173. IKONOSTASNI KRST

209 x 147 cm (podno`je 177 x 39.5 cm)

Gra~anica, riznica

jeromonah Stefan, 1625/1626. godine

Ikonostasni krst po~iva na horizontalnoj osnovi koju ~ine dva afrontirana, jasno profilisana zmaja na ~ijim su repovima postavqeni paneli sa figurama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Ispod wihovih glava je umetnuto slikano poqe uokvireno dvo~lanim prepletom, zavr{eno prelomqenim lukom, u kome su prikazana poprsja Hrista u grobu /Is#hs# u nimbu: w#o#n# Bogorodice /mi#TV# i sv. Jovana Bogoslova /Iw# Kompozicija je signirana kao sanetq%J&e 7 h(risto)vo 0 Me|u otvorene ~equsti zmajeva crveno obojenih jezika postavqen je veliki rezbareni krst obrubqen dvo~lanim prepletom i motivom palmeta sa {i{arkama. Krajevi krakova krsta izvedeni su u vidu cveta sa sedam latica, a na uglovima ukrsnice su ~etiri mala cveta. Na krstu je na zlatnoj pozadini klonule glave i sklopqenih o~iju naslikan raspeti Hristos /u nimbu: w#o#n# raspetIe <h(risto)vo>/, nag do pojasa, sa perizomom oko bedara. Pod krstom je pe}ina sa Adamovom lobawom na koju sa Hristovih nogu kapqe krv. U uglovima krakova krsta su simboli ~etvorice jevan|elista /Iw# IMka, marko, m<aTei>/. Bojeni sloj na ripidama sa predstavama Bogorodice /<mr# TU# i sv. Jovana je o{te}en. Duborez je pozla}en. U osnovi konstrukcije izrezbaren je ktitorski natpis iz koga saznajemo da je delo 7134. godine od postanka sveta naru~io patrijarh Pajsije /sqli s(ve)tqli i ;qstni krst sqtvori se povelynJem prywsq(ve){qenaago

arhJe(pis)k<ou>pa patrJarha kVÉpaVsea pa dw lyt(a) mimotekU{U 5 z#n r#a l#i d#5 rUkw} Erwmonaha kVÉstefan<a> m(e)s(e)ca a p#5 ind(i)k(ti)w 0 T#5 krUg sl(ncu) k#lUn(e) T#/.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 89, 107 tabla XXXIX; Todi}, Gra~anica, 273 (sa starijom literaturom), sl. 137; Serafimova, Prilog prou~avawu ikonostasnih krstova na Balkanu, 158-159 nap. 46-48; Petrovi}, Duborezni krst jeromonaha Stefana iz 1626. godine, 77-96.

174. HRISTOS SA APOSTOLIMA, SVETIM SAVOM I SVETIM SIMEONOM SRPSKIM

75.2 x 55.5 x 3.3 cm

Nikoqac, riznica

zograf Jovan, 1627/1628. godine

Leva strana daske je o{te}ena. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos /Is# hs#u nimbu: w#<o# n#kako desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Odeven je u purpurni hiton i tamnoplavi himation sa zlatnim ornamentima na okovratniku i rukavu. Na Hristovu glavu je prilikom poznije intervencije dodat okov u vidu srebrne krune. Du` okvira ikone je izdvojeno 12 poqa. U centru gorwe ivice je u polukru`nom segmentu neba naslikana dopojasna predstava Hrista An|ela Velikog Saveta / Is#hs#sqJ pre/de sql, a(n)gg(e)lô veliÉago saveta/ u mandorli od koje se nadole spu{taju tri zraka. Na bo~nim stranama okvira su raspore|ena poprsja apostola. Du` leve strane su odozgo nadole prikazani apostoli: Petar /%petarô& ap(o)s(to)lô, svitak: tqJ esi h(risto)s s(i)nô b(og)a /iva/, Jovan Bogoslov /%Joann&ô eV(an)g(e)list/, Marko /<ma>rko eV(ange)list/, Andreja /andri%]& ap(o)s(to)lô/, Vartolomej /vaôrTolomli ap(o)s(to)lô / i Filip /s(ve)tôli <.....>q <.....>lô/, dok su na desnoj apostoli Pavle /pavalô ap(o)s(to)lô/, Matej /matTei eV(an)g(e)list ap(o)s(to)lô/, Luka /louka ieV(an)g(e)listô ap(o)s(to)lô/, Simon /simonô ap(o)s(to)lô/, Jakov /Jakovô ap(o)s(to)lô/ i Toma /stq<.>i <....>/. U rukama imaju svijene i(li) razvijene svitke ili sklopqene kodekse i svi su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu, osim Andreje i Simona koji su predstavqeni frontalno. Na dowoj

ivici okvira su ispod Hrista u zajedni~kom poqu frontalno naslikana poprsja sv. Save i sv. Simeona Nemawe. Sv. Sava /stqli sava srqbskii/ je prikazan kao ~ovek zrele `ivotne dobi, tamne brade sredwe du`ine i tamne kose, sa tonzurom na temenu. Odeven je u polistavrion, desnicom blagosiqa u stranu, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Sv. Simeon /stqli sVéewnq n<.....>/ nosi mandiju sa analavom i ogrta~, a na glavi ima kukuqicu. U desnici je dr`ao krst, dok u levici ima razvijeni svitak /prJi þ dete þ ;eda þ i pos þ lM[a þ ity þ mene/. U natpisu na ikoni Bogorodice sa prorocima iz Nikoqca (br. 173) potvr|ena je istovremena izrada te ikone i ikone Hrista i navedene su godina zavr{etka wihovog slikawa i ime ktitora, gospodara Simona. Dowi deo pozadine iza svih prikazanih li~nosti je tamnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 83, t. CVII; Kajmakovi}, Kozma-Jovan, 105, 110.

175. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM I PROROCIMA

75 x 64 x 3.5 cm

Nikoqac, riznica

zograf Jovan, 1627/1628. godine

Bojeni sloj je mestimi~no istrven i potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu je u tro~etvrtinskom stavu okrenuta udesno prikazana Bogorodica /mi#Tu#koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos /Is#ns#gledaju}i u posmatra~a desnicom blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. U dnu centralnog poqa je natpis u kome se navode ime ktitora gospodara Simona i godina izrade ove ikone i ikone Hrista (br. 172) /se pisa gospodarq sJmonq vq ly%to& z0rOlZ# i sp(a)sovq obraz 7 /.

Du` okvira oko centralnog poqa je raspore|eno 12 slikanih poqa. Na sredini ne{to {ire gorwe ivice okvira je u polukru`nom segmentu neba od koga se nadole spu{taju tri zraka naslikano poprsje Hrista Starca Dana /vedhi d(e)nqmi/ koji obema rukama blagosiqa u stranu. Du` bo~nih i du`

dowe ivice okvira se odozgo nadole ni`u poprsja proroka u tro~etvrtinskom stavu okrenutih ka Bogorodici. Na levoj strani su predstave proroka Davida /<pro>rokô d(a)v<i>dq, svitak: livM þ tvoemM þ p<o>mo þ <l>y<h> se þ so <..>th þ <.>osqih/, Mojsija /prorokô moVÉ, svitak: kMpi þ nM t<e> þ newp þ alimM þ videh þ d(e)vo/, Ilije /prorokô Il<J>a, svitak: <d>yv<..>oue poryvnovah þ po 0 g<i> v 5 vqidq/ iô<.>/, Danila /prorokô danJilô, svitak: wt sy<.> þ se ka þ menq þ wt gor þ i bez þ rUkq/ i Jone /prorokô Jwna, svitak: vqza þ pihq þ vq pe þ ;ali þ moei/, dok su na desnoj Solomon /prorokô solom<on>, svitak: wda þ r te p þ ozla{ þ eni þ nary þ kohq þ d(e)vo/, Isaija /prorokô Isaia, svitak: se d(e)va þ vq ;ry þ vy prJ þ imetq þ i rodi þ tq sin þ a0/, Jeremija /prorokô IeremJa, svitak: sqi b(og)q þ na[þ q i ne priolo þ /it se þ inq þ na nE þ mU-/, Joil /prorokô Jwilô, svitak: g(ospod)q wt þ sJwna þ vqzo þ vytq, þ i wt E þ rosal þ ima/ i Jakov /prorokô Jak<ov>ô, svitak: lyst þ vicU ty þ outvr þ q/de þ nnU v þ ideh 0 d(e)vo/. Du` dowe ivice su u kontinuitetu naslikani proroci Mihej /mihei prorokô, svitak: l tql þ vitl þ eme z þ emle þ <...> þ <...> þ <...>/, Avakum /prorokô ava<.>kMm, svitak: g(ospod)i ousli[ah slouhq þ tvoi i <ou>bo]h se/, Josija /prorokô Jwsia, svitak: vq nez þ apM p þ ride<.>q þ g(ospod)q vq h þ ram svo þ i 0 - /, Valaam /vlôfô valaamô, svitak: vqsJa þ e<.>ô<z> þ vy<..>a þ wt Jako þ va i <vq> þ sgane þ ;lo(ve)kq þ wt IsII#; Zaharija /prorokô zaharJa, svitak: azq te narykU svy{ þ nnJikq nanEm/e/ i Gedeon /prorokô gedewn<ô>, svitak: vqni þ de]k þ da/dq þ na rUno þ sl(a)vo þ vq(e);(e)ry þ voKve<.>/. Dowi deo pozadine iza svih prikazanih li~nosti je tamnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 82, t. CVI; Kajmakovi}, Kozma-Jovan, 105.

176. SVETI JOVAN PRETE^A SA @ITIJEM
/
Nikoqac, riznica
zograf Jovan, 1627/1628. godine

Gorwi desni ugao daske koja je pukla po sredini je o{te}en, a ikonopis je na tom mestu bespovratno uni{ten. U centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna figura sv. Jovana Prete~e /s(ve)tqli %Jw#; pr(e)dt(e);a/ odevenog u tamnoplavu haqinu od kostreti sa maslinastozelenim ogrta~em.

U levoj ruci dr`i svijeni svitak i duga~ki purpurni {tap zavr{en krstom, dok desnicom blagosiqa. U dnu poqa je ispisan ktitorski natpis u kome se navode godina izrade i ime ktitora Stepana, koji je platio ikonu /sJ} ikonU platql stypanq b(og)q da prost<i> 0 %vq& lyto 0 z 0 r l Z/. Centralno poqe je okru`eno scenama iz `itija sv. Jovana Prete~e. Od prvobitnih 14 sa~uvano je 12 epizoda i one se po~ev od gorweg levog ugla kompozicije ni`u du` gorwe ivice okvira, a zatim naizmeni~no sleva nadesno. Na gorwoj i dowoj ivici okvira su naslikane u kontinuitetu, dok su du` bo~nih strana izdvojene u zasebna slikana poqa. Na gorwoj ivici se re|aju scene: Blagovesti Zahariji /bl(a)govy{enJe zaha þ rino/, Susret Zaharije i Jelisavete /za;ltJe Jwannovo/, a iza dva uni{tena poqa (tu su se najverovatnije nalazili Ro|ewe Jovanovo i Bekstvo Jelisavete sa malim Jovanom u planinu ili Skrivawe Jovanovo zbog pokoqa Vitlejemske dece) se na levoj i desnoj strani naizmeni~no ni`u kompozicije: Zahariju ubijaju pred `rtvenikom /zaklanJe zaha þ rino/, An|eo odvodi Jovana u pustiwu, dve epizode Jovanovih propovedi u pustiwi /prva: i <fa>rJseh iznova kto skaza vam wt gneva þ grydou{ago oukloni þ ti se. ispod Prete~inih nogu: ouf evo i sy þ kira ly/itô þ pri koryni dry þ va. druga: prido[e i mitari þ i voini vôpra[ahM þ <.>sdovati ti ;to þ <..>t wt ne govorimo/, Jovan kr{tava narod u Jordanu /priido[e narodJi kq Jwanno krqstiti se wt nEgo i g h(rist)a te þ grydetô krysti[i mene/, Hristos /ls# hs# na gumnu / se aganacô o /i<.> þ nago vny emou/e þ lopata vô rMcy. ispod gumna: plypeli sô/e/etô./ i Susret Jovana i Hrista /ls#hs#u pustiwi (u okviru istog poqa) /proro;e i pryd;<q>t<e;>M prJidi þ k<r...>l me/. Du` dowe ivice okvira su scene: Kr{tewe Hristovo /kre{enJe h(risto)vo/, Jovan pred Irodom /s(ve)toJ Jwannô wbli;aetq iroda/, Irodova gozba na kojoj Irodijadi donose odse~enu Jovanovu glavu /poiro iroda c(a)ru/, Usekovawe glave sv. Jovana Prete~e /<ous>yknovenle <.>s#He gl(a)vi Jwanovi/ i Obretewe glave sv. Jovana Prete~e /<ob>rytenle <gla>vi Jw/ u dowem desnom uglu istog poqa. Sve signature su ispisane cinoberom, izuzimaju}i deo poznijeg natpisa u okviru poqa Irodove gozbe, izvedenog belom bojom /<.....>lo þ [e<.>ny þ obnovi 5/. Pozadina je pozla}ena, a du` ivice daske je tekla crvena bordura.

Lit.: Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 42, 212, sl. XXX; Kajmakovi}, Kozma-Jovan, 105; Raki} Z., Radul, 71-72.

177. DEIZIS SA APOSTOLIMA

/

Nikoqac, riznica

nepoznati autor, oko tre}e decenije XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no istrven i potamneo. Pravougaono centralno poqe ukoviruje duborezbareni ram koji ~ine dva tordirana stubi}a nad kojima je saracenski luk, iznad ~ijih su uglova dve rozete. U centru slikanog poqa je frontalno prikazan Hristos koji sedi na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe, osloweno o wegov skut. Iza prestola stoje Bogorodica i sv. Jovan Prete~a ~ije su figure proporcionalno mawih dimenzija. Priklowenih glava i ispru`enih ruku mole se Hristu. Gorwi deo pozadine je pozla}en. Po obodu oko centralnog poqa su du` gorwe ivice i na bo~nim stranama u okruglim medaqonima upletenim u vre`u prikazana poprsja dvanaestorice apostola. Desnicama blagosiqaju, a u levicama imaju kodekse ili svitke.

Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

178. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I PROROCIMA

/

Nikoqac, riznica

nepoznati autor, oko tre}e decenije XVII veka

Centralno poqe je sme{teno u zaseban pravougaoni rezbareni okvir koji ~ine dva tordirana stubi}a nad kojima je saracenski luk, u ~ijim su uglovima dve rozete. U slikanom poqu je frontalno prikazana Bogorodica sa malim Hristom kako sedi na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Obema rukama dr`i Sina, koji desnicom pred grudima blagosiqa,

a u levici ima svijeni svitak. Nimbove Bogomajke i Hrista krasi srebrni okov. Du` tri strane okvira prikazana su poprsja proroka u medaqonima koji su upleteni u razgranatu lozu. U rukama dr`e razvijene svitke, a kraj wih su simboli Bogorodice. Daska je obrubqena pozla}enom tordiranom trakom. Pozadina iza prikazanih li~nosti i duborez su pozla}eni.
Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

179. CARSKE DVERI
112 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u \urakovcu)
nepoznati autor, 1630. godine

Dowi deo parapeta na levom krilu dveri je uni{ten, a na desnom krilu je o{te}en. Pravougaona slikana poqa su umetnuta u duborezbareni okvir sazdan od jedno~lanog i tro~lanog prepleta, a spoqa{wu ivicu dveri uokviruje tordirano u`e. Parapeti ispod slikanih povr{ina re{eni su u vidu velikih cvasti kvadratnog oblika, dok su u poqima iznad wih dve mawe okrugle rozete „pe}kog cveta“. U centralnim slikanim poqima su prikazane Blagovesti /bl(a)govy{enJE/, sa arhan|elom Gavrilom na levom i Bogorodicom na desnom krilu. Arhan|el je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Mariji, podignutom desnicom blagosiqa, a u levici ima duga~ko `ezlo. Mati Bo`ija /mi#Tu#dlanova podignutih pred grudima smerno slu{a vest koju joj an|eo javqa. Stoji na supedionu ispred pozla}enog prestola bez naslona, na kome je purpurni jastuk. U pozadini ambijent enterijera do~arava visoki plavi zid. U gorwem delu dveri su poprsja proroka Davida i Solomona /pro(ro)kq <s>olo þ mon/ u carskom ornatu, ~ije su figure ve}im delom uni{tene. Jednu ruku su podigli ka nebu, a u drugoj imaju razvijene svitke. Gorwi deo pozadine iza prikazanih li~nosti i duborez su pozla}eni.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 103; http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/djurakovac_c.html

180. ISUS HRISTOS (NA PRESTOLU SA APOSTOLIMA?)
/
Pe}ka patrijar{ija, riznica? (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u \urakovcu)
nepoznati autor, 1630. godine

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Pe}ko-de~anska ikonopisna {kola, 14, 24. http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/djurakovac_c.html.

181. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I PROROCIMA
99 x 69 x 3. 9 - 4. 5 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u \urakovcu)
nepoznati autor, 1630. godine

Bojeni sloj je ~itavom povr{inom mestimi~no o{te}en i izbledeo. Na podlozi od platna prepariranog na dasku su u blago udubqenom centralnom poqu frontalno prikazani Bogorodica i mali Hristos na tronu. Bogomajka /mi#Tu#sedi na {irokom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Obema rukama na skutima dr`i Hrista, koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Iza prestola su dva arhan|ela koji se priklowenih glava i pokrivenih ruku mole u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Bogorodici. Ispod supediona je ispisan ktitorski natpis: pomeni g(ospod)i ◊ molenle raba b<q>o/iego st<o]>n<a>◊. Oko centralnog poqa su raspore|ena poprsja sedamnaestorice proroka, Hrista Starca Dana i dva an|ela. Na sredini gorwe ivice okvira frontalno je prikazano poprsje Hrista Starca Dana u dvostrukoj romboidnoj mandorli. Obema rukama

blagosiqa, dok mu se molitveno obra}aju dva an|ela priklowenih glava. Du` bo~nih stranica su u zasebnim poqima dopojasno predstavqeni proroci, ~ije su signature uni{tene. Podignutim desnicama blagosiqaju ili pokazuju nagore, dok u levicama imaju razvijene svitke. Na levoj strani, odozgo nadole, mogu se pro~itati tekstovi na svicima proroka, od kojih je samo neke mogu}e identifikovati: Davida (?) /vqzn þ <e>l se þ vq vq/, drugog proroka u nizu /pridyt<.> bq zi/, tre}eg /re;e g(ospod)i ka sa moih/, ~etvrtog / neUboie do M; <...>/, petog /revnM n<i> o revl/ i {estog (Ilija) /re;e illa ja elis<.>J/, a na desnoj prvog /Irqm ldl<...>/, drugog /sqbna[q n/, tre}eg / sede trelv<.>e/, ~etvrtog /bqlna<.>n <....> <....>/ i {estog /vnql<..> M<..>/. Na dowoj ivici su jo{ petorica proroka, ~ije su figure delimi~no o{te}ene. Prvi sleva u rukama ima svitak ~iji je sadr`aj najve}im delom uni{ten /h<..>i þ <...> þ <...>/, {to je slu~aj i sa petim /<.>n<.> <..>a <...>/, dok su tekstovi na svicima drugog /re;e þ rede þ <.>n<.> þ <...>/, tre}eg /radM þ i se þ <d>evo/ i ~etvrtog /vo þ gi<q> M þ sli þ [a/ boqe sa~uvani. Pozadina iza svih prikazanih li~nosti je podeqena na dva dela, pri ~emu je dowi tamno obojen, a gorwi je bio pozla}en.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Pe}ko-de~anska ikonopisna {kola, 14, 24 (sa starijom literaturom), tabla XIX; Ivanovi} M., Prilozi o spomenicima Metohije, Novobrdske Krive Reke, Sirini}ke i Nik{i}ke `upe, Saop{tewa XV (Beograd 1983), 205-206.

http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/djurakovac_c.html.

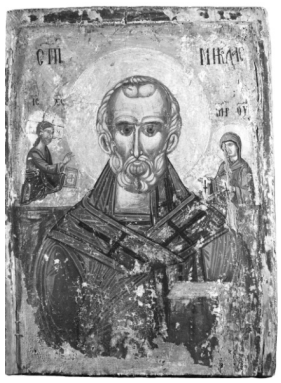

182. SVETI NIKOLA

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica ? (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u \urakovcu)

nepoznati autor, oko 1630. godine

Bojeni sloj je mestimi~no uni{ten, istrven i potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan sv. Nikola /s(ve)tIq nikolae/, odeven u felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U visini lika svetiteqa

su poprsja Hrista /Is#hs# i Bogorodice /mi# Tu#, koji su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu i pru`aju mu jevan|eqe, odnosno omofor.

Lit.:

pre restauracije posle restauracije

183. SVETI JOVAN PRETE^A

104 x 70 x 4 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica ? (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u \urakovcu)

nepoznati autor, oko 1630. godine

Bojeni sloj je u dowem delu uni{ten. Prilikom restauracije su brojna mawa o{te}ewa popuwena bojom, a celina je retu{irana i lakirana. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan sv. Jovan Krstiteq /s(ve)tiq Iw(ann) kristitele/, odeven u haqinu od kostreti sa ogrta~em. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i duga~ki {tap zavr{en krstom i posudu sa svojom odse~enom glavom. Ivica nimba je punktirana, a unutar wega je naslikan motiv lozice. Ikona se u crkvi Sv. Nikole u \urakovcu nalazila do 1999. godine, kada je hram miniran i do temeqa poru{en.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Pe}ko-de~anska ikonopisna {kola, 14, 24, tabla XX (sa starijom literaturom). http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/djurakovac_c.html.

184. SVETI GEORGIJE

70 x 45 x 4 cm

Kijevo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, 1631/1632. godine

Desna ivica daske je o{te}ena. Bojeni sloj je potamneo i mestimi~no otpao. U blago udubqenom centralnom

poqu prikazan je sv. Georgije /s(ve)tq<I> gewrgle/ kako ja{u}i na belom kowu zamahuje duga~kim kopqem u visoko podignutoj desnici i probada ~equsti a`daje pod sobom. Odeven je u tuniku preko koje ima pancir i ogrta~, a o pojasu mu visi tobolac sa strelama. Wegov nimb je ukra{en pozla}enim {tuko detaqima u vidu upletene vre`e. Kow je u propiwawu oslowen na zadwe noge, a rep mu je uvezan u ~vor. Na desnoj strani je zamak ispred koga stoji princeza, dok na balkonu car i carica posmatraju doga|aj. Na tamno obojenom dowem delu pozadine Predrag Pajki} je u levom uglu pro~itao natpis sa godinom izrade ikone 7140.: pomeni g(ospod)i %ra&ba %t&foego Iov<...>IvM kalene i Mgle[%M& 0 z# r# m#

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 161-162. http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/kijevo_c.html.

185. CARSKE DVERI

118 x 37 cm

Mosta}i kod Trebiwa, crkva Sv. Klimenta

zograf Vasilije, 1632. godine

Dveri su po obodu uokvirene tordiranom trakom, a sa gorwe strane su zav{ene frizom palmeta. Centralna poqa su sme{tena u rasko{an rezbareni okvir nalik kivorijumu koji ~ine tordirani stubi}i sa bazama i kapitelima, natkriqeni vi{e~lanim polukru`nim lukom, iznad koga je saracenski luk. Slikana poqa u vrhu su uokvirena rezbarenim tordiranim trakama, kao i po jedno pravogaono poqe ispod slikanih panela. Ostatak povr{ine dveri krasi plitki duborez floralnih motiva. Bojeni sloj je veoma o{te}en. Na levom krilu je prikazan arhan|el Gavrilo, a na desnom Bogorodica. U gorwem delu su naslikana poprsja starozavetnih proroka Davida i Solomona. Duborez je pozla}en. Autor ikonopisa je zograf Vasilije, slikar koji je `ivopisao i hram sv. Klimenta u Mosta}ima.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 111 tabla LXI; Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 360, sl. 244; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 49-50, sl. XVII.

186. IKONOSTASNI KRST
/
Blagove{tewe
Kablarsko, ikonostas
nepoznati autor,
1632/1633. godine

Replika monumentalnog ikonostasnog krsta rekonstruisana je na osnovu sa~uvanih fragmenata pohrawenih u Narodnom muzeju u Beogradu. U osnovi konstrukcije je friz sa motivom palmeta, a na wemu je postoqe re{eno u vidu dve afrontirana krilata zmaja izme|u kojih je polukru`no zavr{eno slikano poqe sa dopojasnom predstavom Hrista u grobu uz koga su Bogorodica i sv. Jovan Bogoslov. Na repovima zmajeva su ikone sa figurama Bogomajke i sv. Jovana Bogoslova. Na le|ima zmajeva je postavqen po jedan kow. Na glavama kowa i plamenim jezicima zmajeva su polukru`ni lukovi nad kojima su dva vertikalna floralna friza zavr{ena vrhom i dowim delom strele. Na vratovima zmajeva po~iva medaqon sa postoqem na kome je veliki krst sa Raspe}em. Krst je uokviren tro~lanim frizom sa poluloptama, a oko krajeva wegovih krakova je zrakasto raspore|eno po pet triloba palmetastog motiva. Na povr{inu krsta su sa spoqa{we strane pri~vr{}eni slobodni duborezbareni i obojeni elemeti: dva an|ela koja pla~u i dva koji nose ripide oko ukrsnice, zvezde oko krajeva krakova krsta i ripida i Sunce i Mesec pri samom vrhu. Hristos je prikazan raspet na krstu, sa perizomom oko bedara. Sa wegovih nogu na Adamovu lobawu u pe}ini pod krstom kapqe krv. U uglovima krakova krsta su ~etiri simbola jevan|elista. Natpis u podno`ju otkriva godinu izrade (7141) i ime ktitora, igumana jeromonaha Mihaila sa bratijom /spisa se <...> krst <...> igMmen

Erq mihailq 4 vq leto 0 z r 0 m 0 a. /. Duborez je pozla}en, a neki detaqi su i obojeni.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 90, 103-105, 107 t. LI; Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 215-216, sl. 179, 182; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13-16, 19, sl. 4; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 15-16, 19-20; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92-93, 96-97.

187. DEIZISNI ^IN

227.8 x 45.5 x 3. 6 cm i 106.5 x 45.5 x 4.5 cm

Blagove{tewe Kablarsko, ikonostas

nepoznati autor, 1632/1633. godine

Bojeni sloj je o{te}en. Na monolitnoj dasci su izdvojena poqa oivi~ena tordiranim stubi}ima nad kojima su polukru`ni lukovi. Pod wima su prikazani Hristos, Bogorodica, sv. Jovan Prete~a i dvanaest apostola. Iznad kapitela svakog stubi}a izrezbarena je po jedna rozeta koja je samo iznad centralnog poqa upletena u vre`u. U wemu je frontalno prikazan Hristos koji sedi na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnom rukom blagosiqa, a u levoj dr`i otvoreno jevan|eqe osloweno o skut leve noge. Dowi deo wegove figure je o{te}en, a signatura /Is#hs# je ispisana u kru`nim poqima oko nimba. U poqima uz Hristovo naslikani su Bogorodica i sv. Jovan Prete~a koji su priklowenih glava u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu ruku ispru`enih u gestu molitve. Iza Bogorodice i sv. Jovana je po {est apostola koji sede na prestolima sa visokim naslonom. U rukama imaju svijene ili razvijene svitke, odnosno sklopqena jevan|eqa. Gorwi deo pozadine i duborez bili su pozla}eni.

Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 215-216; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13-15, 17 sl. 4; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 17; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 93, 96-97, nap. br. 7.

188. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

65 x 33 x 5 cm

Blagove{tewe Kablarsko, nadverje severnog ulaza u oltar

nepoznati autor, 1632/1633. godine

Nadverje je sa dowe strane zavr{eno tro~lanim polukru`nim lukom. U blago udubqenom centralnom poqu je prikazana scena Gostoqubqa Avramovog, signirana kao Sveta Trojica /s(ve)taa troica/. Tri an|ela sede za okruglim stolom na stolicama sa naslonom nogu polo`enih na supedion, dok ih poslu`uju Avram i Sara. Na trpezi su postavqeni pribor za jelo, jedan dubqi sud sa postoqem i tri poga~ice. An|eo na levoj strani desnom rukom blagosiqa, {to ~ini i an|eo u ~elu stola, koji u levoj ruci ima svijeni svitak. Tre}i u desnici dr`i malu veknu hleba, a u levici svijeni svitak. Avram prinosi stolu bokal sa pi}em i ~a{u, dok Sara pokrivenim rukama na sto spu{ta poklopqenu dubqu posudu. Pozadina je podeqena na dva dela, od kojih je dowi tamno obojen, a gorwi pozla}en.

Lit.: Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 38, kat. br. 72; Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 213, 220-221, sl. I i 179; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13-15, 18-19, sl. 4; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7, 18; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 18; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 93, 96-97.

189. DEIZIS SA APOSTOLIMA

68.3 x 92 x 3.9 cm

Blagove{tewe Kablarsko, drvena pregrada izme|u priprate i naosa

nepoznati autor, 1634/1635. godine

Centralno slikano poqe je sme{teno u pravougaoni rezbareni ram koji ~ine dva tordirana stubi}a sa kapitelima nad kojima je saracenski luk, dok je u uglovima osam polulopti. U slikanom poqu je frontalno prikazan Hristos koji sedi na purpurnom jastuku na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe osloweno o skut leve noge /re(;e) g(ospod)q azq e þ smq svy(t) mi(ru) þ hodei po mn þ y 0 ne ima(tq) h þ oditi vq þ tqmlq 0 nq i þ matq svy þ tq /ivotiqJ/. Iza prestola su u tro~etvrtinskom stavu naslikane figure Bogorodice i sv. Jovana Prete~e, proporcionalo mawe od figure Hrista ka kome pru`aju ruke u gestu molitve. Na bo~nim stranama oko centralnog poqa su raspore|ena poprsja dvanaestorice apostola. Na gorwoj ivici je poprsje Hrista Starca Дана u romboidnoj mandorli upisanoj u pravougaonik, u ~ijim se uglovima nalaze simboli jevan|elista. Uz wega je po jedan arhan|eo koji u ruci dr`i skiptar. Svi apostoli u rukama imaju svijene ili razvijene svitke i sklopqene kodekse. Gorwi deo pozadine iza prikazanih li~nosti je pozla}en, kao i duborez, a nimbovi su punktirani. Iz duga~kog ktitorskog natpisa oko supediona pored godine izrade (7143) saznajemo da je ikonu prilo`io prezviter Radivoj iz Gostiqa /sy pisanJe. sJe s(ve)tqle i ;(qs)tnqqle ikon<.> <..>qE vq lyt(o) 0 z# m#g - þ i wtkMpi ih prezviterq radivoi wt sela gosti þ l] da mM e vy;nql pomenq don þ de ih stoit s(ve)ta obitylô þ kq sJih /e wt kMti icvytin stoi þ <...>ryd crkve b(og)q da ga prosti amin/. Spoqa{wu ivicu ikone uokviruju dve tordirane trake izme|u kojih je friz floralnih motiva.

Lit.: Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 38, kat. br. 71 (sa starijom literaturom); Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 216-217, 219, sl. 182a, 187-188; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski

ikonostasi, 5, 13, 15, 18-19, sl. 6; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 11; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92-93, 96-98, 101, nap. 5, sl. 5, 6, 17.

190. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM, ARHAN\ELIMA I PROROCIMA

91.5 x 67.5 x 3.3 cm

Blagove{tewe Kablarsko, drvena pregrada izme|u priprate i naosa

nepoznati autor, 1634/1635. godine

Centralno slikano poqe je sme{teno u rezbareni ram koji ~ine dva tordirana stubi}a sa kapitelima nad kojima je saracenski luk, u ~ijim je uglovima osam polulopti. Pod wim je frontalno prikazana Bogorodica koja sedi na dva jastuka na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Na wenom krilu je mali Hristos, koga obema rukama pridr`ava. On desnicom blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Iza prestola stoje dva arhan|ela u tro~etvrtinskom stavu okrenuta ka Bogorodici, ruku ispru`enih u gestu molitve. Oko centralnog poqa su raspore|ene dopojasne predstave proroka. Na bo~nim stranama okvira ih je po sedam, dok su na gorwoj ivici poprsja Hrista Emanuila /Is#hs#, proroka Davida i Solomona i sv. Jovana Prete~e. Hristos je prikazan u romboidnoj mandorli upisanoj u pravougaonik kako obema rukama blagosiqa. David i Solomon na glavama nose krune, u pokrivenim levicama imaju razvijene svitke, dok desnicama blagosiqaju. Ostali proroci u rukama dr`e razvijene svitke, a kraj wih su simboli Bogorodice. Gorwi deo pozadine iza svih prikazanih li~nosti je pozla}en, kao i duborez. Du`ivice ikone je blago istureni ram ukra{en dvema tordiranim trakama izme|u kojih je floralni friz.

Lit.: Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37-38, kat. br. 70 (sa starijom literaturom); Raji}, Timotijevi}, Manastiri

ov~arsko-kablarske klisure, 217, 219, sl. 182a, 186; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 5, 13, 15, 18-19, sl. 6; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 10; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92, 96-98, 101, nap. 5, sl. 17.

191. RO\EWE BOGORODICE

37.3 x 24.6 x 3 cm

Blagove{tewe Kablarsko, drvena pregrada izme|u priprate i naosa

nepoznati autor, 1634/1635. godine

Gorwi levi ugao daske je o{te}en, kao i bojeni sloj na okviru ikone. U centralnom poqu koje je zavr{eno saracenskim lukom prikazana je sv. Ana koja le`i na posteqi dok su ispred we kolevka sa novoro|enom Bogorodicom, niski sto i tri slu{kiwe. Na stolu su ponude za porodiqu - hrana i male posude. Prva u nizu slu{kiwa Ani pru`a ~a{u da se okrepi vodom, dok tre}a, sa velom na glavi, sa stola podi`e komad hrane. U pozadini su prikazane dve scene koje su prethodile ro|ewu Bogorodice - Susret Joakima i Ane i An|eo se javqa Joakimu. U prvoj su Joakim i Ana naslikani u zagrqaju pred vratima grada, a u drugoj Joakim stoji pred visokom gra|evinom dok mu se iz gorweg levog ugla javqa an|eo koji desnicom blagosiqa. Figure Joakima i Ane iz scene susreta proporcionalno su mawe od figure Joakima kome se javqa an|eo. Kompozicija je pri vrhu signirana /<ro/de>stvo b(ogorodi)ce/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 217, 221, sl. 185; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13, 15, 18-19, sl. 6; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 12; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92, 97-98, 101-102, nap. 8, sl. 17 i 18.

192. SRETEWE

37.4 x 27.3 x 3 cm

Blagove{tewe Kablarsko, drvena pregrada izme|u priprate i naosa

nepoznati autor, 1634/1635. godine

Desna strana daske je o{te}ena. Slikano poqe je sme{teno u rezbareni okvir zavr{en saracenskim lukom. U wemu je prikazan susret sv. Simeona Bogoprimca i malog Hrista, signiran kao Sretewe /sretyn<..>/. Na levoj strani kompozicije su naslikani Bogorodica, Josif i sv. Ana koji stoje pred ostarelim sv. Simeonom. On stoje}i na supedionu u naru~ju dr`i malog Hrista. Dete se, zastra{eno izgledom starca, okre}e i pru`a ruku ka majci, `ele}i da se vrati u weno naru~je. Bogorodica priklowene glave molitveno pru`a pokrivene ruke. Josif nosi dve `rtvene ptice, a sv. Ana gleda u wega dr`e}i u levici razvijeni svitak /m<.>n<..> þ sq nv<.> þ izi 1 þ l<..> þ vr<..>ql/. U pozadini su niski sto na kome je sklopqena kwiga, dve gra|evine i Svetiwa nad svetiwama zavr{ena baldahinom. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 217, 221, sl. 184; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13, 15, 18-19, sl. 6; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 14; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92, 97-98, 101, nap. 8, sl. 17.

193. KR[TEWE HRISTOVO

37.5 x 27.4 x 3 cm

Blagove{tewe Kablarsko, drvena pregrada izme|u priprate i naosa

nepoznati autor, 1634/1635. godine

Centralno poqe je izdvojeno u rezbareni okvir zavr{en saracenskim lukom i u wemu je u stenovitom pejza`u naslikan

Hristos koji stoji u reci Jordanu. Prikazan je frontalno, nogu polo`enih na supedion, kako obema rukama blagosiqa. Kraj wegovih stopala je personifikacija Jordana u vidu nagog mu{karca bedara pokrivenih perizomom, koji kle~i dr`e}i u rukama sud iz koga sipa vodu. Na levoj obali stoji sv. Jovan Krstiteq koji kr{tava Hrista pola`u}i svoju desnu ruku na wegovu glavu, dok levu molitveno pru`a ka nebu. Na suprotnoj obali su tri an|ela od kojih prvi u nizu u rukama dr`i ubrus. Izme|u vrhova dva visoka brda je segment neba iz koga se na Hristovu glavu spu{ta zrak sa golubom Duha Svetog. Kompozicija je pri vrhu signirana /kr{enJe h(risto)vo/, a pozadina i okvir su pozla}eni.

Lit.: Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 38, kat. br. 73; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13, 15, 18-19, sl. 6; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 14; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92, 97-98, 101, nap. 8, sl. 17.

194. VASKRSEWE LAZAREVO

37.7 x 27.5 x 3 cm

Blagove{tewe Kablarsko, drvena pregrada izme|u priprate i naosa

nepoznati autor, 1634/1635. godine

U centralnom poqu, sme{tenom u rezbareni okvir zavr{en saracenskim lukom, prikazan je Hristos /Is#ns# u trenutku kada vaskrsava Lazara u prisustvu wegovih sestara Marte i Marije i grupe Jevreja. Na levoj strani kompozicije u tro~etvrtinskom stavu stoji Hristos u pratwi grupe apostola. Desnom rukom blagosiqa, dok je levu spustio kraj tela. Wegove noge celiva jedna od Lazarevih sestara u proskinezi, dok druga u polukle~e}em stavu ka wemu molitveno pru`a pokrivene ruke. Lazar stoji na vratima groba isklesanog u steni gledaju}i u Hrista. Jedan sluga odmotava zavoje sa wegovog tela pokrivaju}i nos, dok drugi sklawa poklopac groba. Izme|u dva brda su vrata grada unutar kojih

stoji grupa qudi. Kompozicija je pri vrhu signirana /<voskr>e{<en>je lazare<vo>/, a pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 217, 221, sl. 185; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13, 15, 18-19, sl. 6; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 14; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92, 97-98, 101, nap. 8, sl. 17.

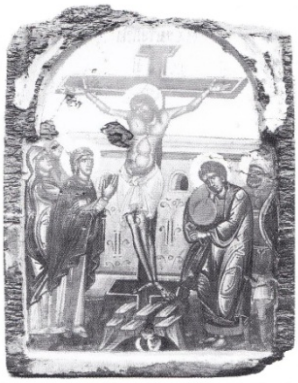

195. RASPE]E HRISTOVO

37.6 x 27.7 x 3 cm

Blagove{tewe Kablarsko, drvena pregrada izme|u priprate i naosa

nepoznati autor, 1634/1635. godine

Gorwa strana daske je o{te}ena, kao i okvir i pozlata na wemu. U centralnom poqu je prikazan krst sa raspetim Hristom sa ~ijih se stopala sliva krv na Adamovu lobawu u pe}ini unutar Golgote. Ispod krsta stoje Bogorodica sa grupom `ena i sv. Jovan Bogoslov sa satnikom Longinom, svi prikazani kako izra`avaju gestove tuge. Iza Raspe}a je zid. Kompozicija je pri vrhu signirana /raspetie h(risto)vo/, a gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 217, 221, sl. 185; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13, 15, 18-19, sl. 6; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 14; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92, 97-98, 101, nap. 8, sl. 17.

196. VAZNESEWE HRISTOVO

37.6 x 27.5 x 3 cm

Blagove{tewe Kablarsko, drvena pregrada izme|u priprate i naosa

nepoznati autor, 1634/1635. godine

Centralno poqe je sme{teno u rezbareni okvir koji je sa gorwe strane zavr{en saracenskim lukom. U dowem delu kompozicije je frontalno prikazana figura Bogorodice uz koju sa obe strane stoje po jedan an|eo i tri apostola. Desnicu molitveno pru`a ka grupi apostola do sebe, dok levicu dr`i pred grudima. Apostoli gestovima izra`avaju za~u|enost. U pozadini je stenoviti pejza`. U gorwem delu kompozicije je prikazan Hristos /Is#hs#kako sedi u kru`noj mandorli koju na nebo (uz)nose dva an|ela u letu, dok on obema rukama blagosiqa. Kompozicija je pri vrhu signirana /vqznqesenJe 0g(o)s(pod)nE, a pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 217, 221, sl. 185; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13, 15, 18-19, sl. 6; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7; Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, 24 (sa starijom literaturom na str. 34), sl. 12; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 92, 97-98, 101-102, nap. 8, sl. 17 i 18.

197. VAZNESEWE PROROKA ILIJE

92 x 60 x 3.5 cm

Dowa Bitiwa, crkva Sv. Teodora Tirona i Sv. Teodora Stratilata

nepoznati autor, 1635/1636. godine

Daska je na desnoj strani pukla. U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno prikazan sv. prorok Ilija /<sve>tiq 1 ill] 12 prorokq 12/ u ko~ijama koje na nebo vaznose ~etiri krilata kowa. U tro~etvrtinskom stavu je okrenut ulevo, desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. U dnu poqa su dve okomite stene. Gorwi deo pozadine je purpurno obojen. U dowem levom uglu je ispisan ktitorski natpis u kome se navode ime prilo`nika Alekse i „sveg sabora“ и godina izrade ikone /pomenI g(ospod)i 5 rabe svoe alehKa 5 iÉvase sa<bo>rq 5 va ca#5 z#r#m# d#5/.

Lit.: Pajki}, Crkve u Sirini}koj `upi, 355, 359 nap. 25, sl. 8.

198. USPEWE BOGORODICE

129.5 x 76 x 4.2 cm

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je desnice prislowene na grudi prikazana Bogorodica na odru prekrivenom purpurnom tkaninom sa zlatnim porubom. Kraj odra je okupqeno 11 apostola i ~etiri arhijereja koji razli~itim gestovima izra`avaju tugu. Iznad Bogorodi~inog uzglavqa je apostol Petar koji u desnici dr`i kadionicu. Pored wega je apostol Jovan, nagnut nad odrom Majke Bo`ije. Kraj wenih nogu priklowene glave stoji apostol Pavle, iza koga je Andreja. Hristos je naslikan u mandorli koju oru`uje sfera ispuwena figurama an|ela. Okrenut je ka svojoj majci i pokrivenim rukama u naru~ju dr`i wenu du{u u vidu povijenog novoro|en~eta sa krilima. ^etvorica arhijereja, me|u kojima su sv. Dionisije Areopagit, sv. Timotej i sv. Jakov, brat Gospodwi, odevena su u bele polistavrione i u rukama imaju sklopqena jevan|eqa. Ispred odra je sve}wak pored koga se odvija scena u kojoj an|eo u letu odseca ruke Jevrejinu Jefoniju obu~enom u kratku tuniku sa ogrta~em, koji je hteo da prevrne odar. U pozadini je na levoj strani naslikana visoka gra|evina zavr{ena kivorijumom oslowenim na ~etiri kolonete. Na prozoru ni`eg sprata je dopojasna predstava sv. Jovana Damaskina /Iw(a)n(q)/ sa razvijenim svitkom u rukama, na kome je ispisan tekst himne posve}ene Uspewu /pryoukr þ a[enna þ b(o)/asta þ vno} sl(o) þ vo} sv(eosve) þ {enna þ i sl(a)vna þ d(e)vo pa þ mett/. Na prozorima zgrade naspram we su zasebno prikazani sv. Kozma Majumski /koz(ma), na svitku: posti/ þ e roucy do þ sadite þ l] grqda þ go ousy;e þ nnemq þ souda na þ nesô/ i sv. Josif Himnograf /Jws(i)f, na svitku: w divnoe ;oudo, isto;nik þ /izni vq grobe se polagaet<q>/. U vrhu slikanog poqa dva an|ela otvaraju vrata raja iza kojih je segment neba posut zlatnim zvezdama, sa poprsjem Hrista /Is# hs#koji obema rukama blagosiqa u stranu. Ka wemu druga dva an|ela (uz)nose kru`nu mandorlu u kojoj na prestolu, sa desnom rukom pred grudima, sedi

Bogorodica /mi#Tu# Na zlatnoj povr{ini neba oko we je dvanaest oblaka na kojima su po jedan apostol i jedan an|eo u poprsju. Svi apostoli su signirani /f(ilipq), v(artolomei), m(a)t(ei), s(imonq), p(a)v(lq), pe(tarq), Jw(anq), a(ndrei), lu(ka),](kovq), mar(ko)/, a Bogorodica iz mandorle pru`a svoj purpurni pojas apostolu Tomi /T#ispod sebe. Scena je pri vrhu signirana /UspenJe pr(e)s(ve)tJe b(ogorodi)ce 0 /. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni. Iz segmenta natpisa koji te~e ispod prestone ikone sv. Georgija znamo da su ktitori ovog dela jeromonasi Teodor Drobwak i Misailo.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 84, t. CVIII i CIX; Skovran, Umetni~ko blago Pive, 41-42, sl. 3.

199. SVETI GEORGIJE

134 x 43.5 x 3.5 cm

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan sv. Georgije /s(ve)tqJ gewrgJe/ u punoj figuri, odeven u pancir sa ogrta~em, sa zlatnim vencem na glavi. Desnicom pridr`ava duga~ko kopqe, dok u spu{tenoj levici dr`i bal~ak ma~a u koricama. O desnom boku ima tobolac sa strelama, o levom ramenu nosi {tit, a o levoj ruci luk. U vrhu slikanog poqa je segment neba sa frontalno naslikanim poprsjem Hrista koji svetitequ pru`a ma~ i venac. Na tamnoj pozadini doweg dela je natpis: trUdwmq er(o)monah%a& Tewd(w)ra. Pozadina i okvir su pozla}eni. Ispod ove i ostalih prestonih ikona ikonostasa manastira Pive zlatom je na cinober pozadini ispisan tekst ktitorskog natpisa: izvolen(J)e(mq) i/e vq troice slavima(go) b(og)a 0 sôgradi se tem(p)lo se vq lyto 0 z# r 0 m 0 z# pri patrJarhU kVÉq paVÉ} 0 im<...>yU kVÉq) vôsilÉ 0 i po;e pri igUmenU kVÉq vôsilÉ 0 a sqvr[l se pri igUmenU kVÉq <...>sJ} 0 i pri eklisJarhU kVÉq gerasimU ivanq voivodik} 0 i emU bistq Titoi nastoatelq Ermonah(q) Tewd(o)rq drobn]kq 0 i ermonah misailq 0 b(og)q da ih prostql 0 isqpom(o){} voevode nikola 0 kneza <...> <...> <...>.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 85, t. CX i CXI; Skovran, Umetni~ko blago Pive, 42, tabla VIII.

200. SVETI SAVA SRPSKI I SVETI SIMEON NEMAWA

134 x 76 x 3.5 cm

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

Bojeni sloj ikone te{ko je o{te}en grebawem. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno su prikazani sv. Simeon i sv. Sava u punoj figuri. Wihovi likovi, inkarnat, stopala, delovi torza i svitak sv. Simeona bespovratno su uni{teni. Sv. Sava koji desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe, odeven je u sakos sa omoforom. Sv. Simeon nosi tamnoplavu mona{ku rizu preko koje ima ogrta~. U vrhu slikanog poqa je segment neba ~ija je povr{ina o{te}ena. Dowi deo pozadine je tamnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 42.

201. BLAGOVESTI

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je na desnoj strani prikazana Bogorodica /mr#Tu# koja sedi na prestolu sa visokim naslonom nogu polo`enih na supedion i prede. Okrenula je glavu ka arhan|elu Gavrilu koji joj pristupa dr`e}i u levici duga~ko `ezlo, dok desnicom pred grudima blagosiqa. Pri vrhu je segment neba iz koga se ka Bogorodici spu{ta zrak u kome je Duh Sveti u vidu goluba. Enterijer u pozadini do~aravaju niski zid i dve gra|evine preko

~ijih je vrhova preba~en purpurni velum. Kompozicija je pri vrhu signirana /bl(a)govy{enJe/. Nimbovi, gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 42-43.

202. RO\EWE HRISTOVO

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je prikazana pe}ina u kojoj na posteqi le`i Bogorodica /mr#Tu# Kraj we je mali Hristos /Is#hs# koji povijen le`i u jaslama za koje su vezani vo i magarac, dok se iz segmenta neba pri vrhu slikanog poqa ka Novoro|enom spu{ta zrak svetlosti. Bogomajka je okrenuta na levu stranu, ka uglu gde je predstavqeno kupawe malog Hrista /Is#hs# ispred otvora druge pe}ine. U dowem desnom uglu je Josif u razgovaru sa starim pastirom kraj koga pasu ovce. Iznad wih stoji mladi pastir sa {e{irom na glavi i torbicom o ramenu, koji uzdignutih ruku slu{a ono {to mu javqaju an|eli u letu. Tri mudraca sa istoka sa starozavetnim kapicama na glavama sti`u nose}i u rukama darove. Izme|u stenovitih vrhova pejza`a grupe an|ela pokrivenih, molitveno ispru`enih ruku proslavqaju Hristovo ro|ewe. Kompozicija je pri vrhu signirana /ro/dqstvo h(ri)s(to)vo/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 43.

203. SRETEWE HRISTOVO

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

Na desnoj strani centralnog poqa naslikan je starac Simeon, odeven u braon hiton i tamnozeleni himation, како stoji na супедиону. Pokrivenim rukama dr`i malog Hrista koga vra}a u naru~je Majke, ~ije su ruke tako|e pokrivene. Iza we je naslikana proro~ica Ana koja desnicu molitveno pru`a ka malom Hristu, dok u spu{tenoj levici dr`i razvijeni svitak. Do Ane je pravedni Josif sa parom grlica u rukama. U pozadini je ~asna trpeza na kojoj je sklopqena kwiga, a preko vrhova portika sa visokim stubovima i jedne gra|evine preba~en je velum. Kompozicija je pri vrhu signirana. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 43.

204. KR [TEWE HRISTOVO

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je prikazan stenoviti pejza` kroz koji proti~e reka Jordan u kojoj stoji Hristos /u nimbu: w###n# blago okrenut udesno, nogu положен ih na supedion ispod koga izviruju ~etiri zmije. Oko bokova ima belu perizomu, a spu{tenom desnicom blagosiqa. Po reci pliva mno{tvo riba. Uz supedion su personifikacije Jordana i Mora u vidu starca koji kle~e}i izliva vodu iz kr~aga u reku gledaju}i u Hrista, odnosno u vidu `ene koja sedi na ribi le|ima okrenuta Hristu i gleda u wega, dr`e}i u rukama trozubac. Na desnoj obali reke stoji sv. Jovan Prete~a koji ispru`enu desnicu pola`e na Hristovu glavu kr{tavaju}i ga. Pogled i levicu molitveno upu}uje ka segmentu neba u vrhu poqa iz koga se na Hristovu glavu spu{ta zrak svetlosti. Na levoj obali stoji pet an|ela, od kojih je prvi u nizu prikazan molitveno ispru`enih, pokrivenih ruku. Kompozicija je pri vrhu signirana /kr{enJe h(risto)vo/, a gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 43-44.

205. VASKRSEWE LAZAREVO

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je prikazan stenoviti krajolik u kome stoji Hristos /Is#hs#u nimbu: w#o#n#u pratwi grupe apostola. Desnicu podi`e ka Lazaru koji stoji na vratima groba isklesanog u steni, obavijen zavojima. Kraj Lazara su trojica slugu koji otvaraju grob i odvijaju zavoje. Jedna od Lazarevih sestara je pred Hristom u proskinezi, dok druga molitveno pru`a pokrivene ruke ka wemu. Kompozicija je pri vrhu signirana /vqskry[enJe lazarevo/, a gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 44.

206. ULAZAK U JERUSALIM

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je prikazan Hristos /u nimbu: w#o#n# koji sede}i na magarici u pratwi grupe apostola prolazi stenovitim predelom na prilazu gradu ~ije se zidine vide na desnoj strani. Na kapiji ga ~ekaju Jevreji sa palminim gran~icama u rukama. Hristos desnicom blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Dva de~aka skidaju gorwe haqine i prostiru ih pred Gospoda, a magaricu hrane palminim gran~icama. Druga dva de~aka u dowem levom uglu prikazana su kako se rvu. U kro{wi drveta uz zidine grada je jo{ jedan de~ak koji kida palmine grane i baca ih dole. Unutar zidina grada se na desnoj strani vidi jerusalimski hram okru`en gra|evinama.

Kompozicija je pri vrhu signirana /cvytonosJe h(risto)vo/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 44-45.

207. PREOBRA@EWE HRISTOVO

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je prikazan stenoviti pejza` obrastao retkim rastiwem, u kome se izdi`u tri brda. Na vrhu uzvi{ewa u sredini stoji Hristos /Is#hs# u nimbu: w#o#h#u dvostrukoj, purpurnoj i plavoj mandorli, odeven u beli hiton i himation. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i svijeni svitak. Na susednim vrhovima priklowenih glava, u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu, stoje proroci Ilija i Mojsije. Ilija se gestom ispru`enih ruku moli, dok Mojsije manum velata dr`i tablice zakona. U podno`ju planine su apostoli Petar, Jovan i Jakov, polegli po zemqi zastra{eni vi|enim. Kompozicija je pri vrhu signirana /prywbra/enJe h(risto)vo/, a gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 44.

208. RASPE]E HRISTOVO

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je prikazan krst sa raspetim Hristom /Is#hs#postavqen na stenu unutar ~ije je pe}ine Adamova lobawa na koju se sa Gospodwih stopala sliva krv. U vrhu krsta je tabla sa natpisom Car slave / I#C#H#Hristos na glavi ima trnov venac, a oko bedara perizomu. Pod krstom tuguju tri `ene i Bogorodica, koju slomqenu

od bola pridr`ava Marija Magdalina. Na suprotnoj strani su apostol Jovan i centurion Longin koji desnicom blagosiqa dok u levici ima kopqe, a o ramenu {tit. Nad krstom su Sunce i Mesec i dva uplakana an|ela koji lete, ukazuju}i na Hrista. U pozadini je niski zid. Kompozicija je pri vrhu signirana /raspetJe h(ri)s(to)vo/. Gorwi deo i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 45.

209. SILAZAK U AD

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je naslikano Vaskrsewe Hristovo u vidu Silaska u ad. Hristos /Is# hs# je prikazan u dvostrukoj mandorli kako stoji u pe}ini na sru{enim vratima ada podi`u}i iz grobova Adama i Evu. Iza Eve su sv. Jovan Prete~a i tri sveta kraqa - proroka. Nad pe}inom pokrivenih ruku lete dva an|ela. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 45-46.

210. VAZNESEWE HRISTOVO

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazana Bogorodica /mi# Tu# koja stoji na supedionu. Kraj we su po jedan an|eo i {est apostola sa svake strane koji podignutih ruku gledaju u nebo. U pozadini je stenoviti pejza` sa sedam zelenih stabala. U gorwem delu je naslikan Hristos kako sedi u kru`noj mandorli koju ~etiri an|ela (uz)nose na nebo. Obema rukama blagosiqa u

stranu. Kompozicija je pri vrhu signirana /vazn(e)s(e)nJe h(ri)s(to)vo/, a gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 45.

211. SILAZAK SVETOG DUHA NA APOSTOLE

70.5 x 38.5 x 3.5 cm (slikano poqe 60.5 x 38.5 cm)

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je naslikano 12 apostola koji sede na polukru`nom sintrononu. Nad wihovim glavama je po jedan plameni jezik. Neki od apostola desnicama blagosiqaju, jevan|elisti i apostol Petar u rukama imaju sklopqene kodekse, dok ostali dr`e svijene svitke. U polukru`nom praznom prostoru sintronona prikazana je personifikacija sveta - Svemir u vidu starca duge sede brade. Odeven je u carsku ode}u- divitision i loros, sa dvostrukom krunom na glavi. U rukama dr`i belu tkaninu sa 12 svitaka koji simbolizuju dvanaest jezika naroda. Scenu zatvaraju niski zid i dve visoke gra|evine. Pri vrhu poqa je polukru`ni segment neba ispod koga je ispisana signatura praznika /sq[astvJe s(ve)tago d(ou)ha/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 46.

212. USPEWE BOGORODICE

70.5 x 38.5 x 3.5 cm

Piva, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1638/1639. godine

U centralnom poqu je prikazana Bogorodica /mi#Tu#na odru iznad koga stoji Hristos u mandorli. Kraj wenog uzglavqa i nogu raspore|eno je 11 apostola iza kojih na svakoj strani stoje po dva arhijereja. Hristos /Is#ns#u nimbu: w o n/ je okrenut

ka Bogorodici, a u pokrivenim rukama dr`i wenu du{u u vidu povijenog novoro|en~eta sa krilima /mr#TV# Unutar mandorle su naslikana ~etiri an|ela. Na desnoj strani kraj odra stoji `ena koja oplakuje Bogorodi~inu smrt, a ispred odra je scena odsecawa ruku Jevrejinu Jefoniju koji je `eleo da obori odar. U pozadini su dve gra|evine, po jedna na svakoj strani, a pri vrhu je polukru`ni segment neba sa otvorenim vratima raja, ispod kojih je ispisana signatura praznika /ouspenJe prys(ve)tqJe þ b(ogorodi)ce/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Skovran, Umetni~ko blago Pive, 46.

213. DEIZISNI ^IN

176 x 36 x 2 cm

^a~ak, Narodni muzej

(prvobitno u crkvi Bogorodi~inog pokrova u selu Miokovci)

nepoznati autor (zograf Mitrofan?), ~etvrta decenija XVII veka

Sa~uvana je samo leva polovina Deizisnog ~ina. Bojeni sloj je o{te}en. Poprsja apostola su prikazana unutar zasebnih rezbarenih poqa uokvirenih stubi}ima sa kapitelima i polukru`nim lukovima, iznad ~ijih je kapitela po jedna rozeta. Na osnovu signatura mogu se identifikovati apostoli Toma, Vartolomej, Andreja i Marko, koji u rukama imaju svijene svitke ili sklopqene kodekse. Tri preostale predstave ve}im delom su uni{tene.

Lit.: Stani}, Nepoznate ikone, 263-266, sl. 9-11; Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 111.

214. DE I Z I S

/

Tolac (Crkveni Toci), crkva Sv. Petra i Pavla

nepoznati autor (zograf Andreja Rai~evi} ?), oko 1640. godine

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan dopojasni Hristos /Is#hs#u nimbu: w#o#n# iza koga su poprsja Bogorodice i sv. Jovana Prete~e. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Bogorodica /mi#Tu#i sv. Jovan Prete~a /s(ve)tqJ Jw(a)nq/ su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu ruku ispru`enih u gestu molitve. Dowi deo pozadine je tamnozelen, a gorwi je oker boje.

Lit.: Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 81-82, 229, tabla XI-XII.

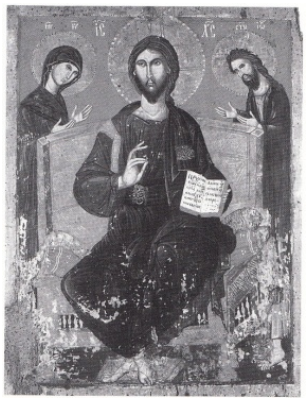

215. DE I Z I S

65.5 x 49.7 cm

Sarajevo, Stara crkva (prvobitno u ^elebi}ima kod Fo~e)

zograf Jovan, 1641. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos koji sedi na {irokom rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /pridete þ bl%ago&s%lo&vennJi þ w(q)ca moego þ nasydM þ ite oVgo þ tovannoe þ vamq c%a&r þ sstvJe wt þ sqlo/enJa þ mira 0 (Mt. 25, 34)/. Iza prestola stoje Bogorodica i sv. Jovan Prete~a ruku ispru`enih ka Hristu u gestu molitve. Oko supediona je natpis u kome se navode godina izrade ikone i ime ktitora Ilije Jovanovi}a /h(rist)e b(o/)e pomen%i& raba sv%oego& ilJ} Jwvanovi: vô c%a&rstvi si trMdav[ago se 6 v lyt%o&, z#r#m#T# Gorwi deo pozadine je svetlocrven, a nimbovi sve tri li~nosti, du`ivice punktirani, i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Kajmakovi}, ^etiri ikone, 262 i daqe, sl. 3; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 104-105, kat. br. 28 (sa starijom literaturom).

216. SVETI NIKOLA

59 x 39.2 cm

Sarajevo, Stara crkva (prvobitno u ^elebi}ima kod Fo~e)

zograf Andreja Rai~evi}, 1641. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazan sv. Nikola /s(ve)tqli nikolae/ kako sedi na purpurnom jastuku na rasko{nom rezbarenom prestolu sa visokim, tokarenim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Odeven je u polistavrion sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /v<.....> re;(e) g(ospod)q svoimq ou;enikomq i/e wtvrq/et se meny pryd ;l(ove)ki wtvrqgM se i azq ego pryde wcemq moimq 6 (Mt. 10, 33)/ osloweno o skut leve noge. Iznad prestola su poprsja Hrista /Is#hs# i Bogorodice /mi# T## koji sv. Nikoli pru`aju sklopqeno jevan|eqe, odnosno omofor. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je svetlocrven. Nimb svetiteqa, punktiran du` ivice, i okvir ikone su pozla}eni. U dowoj zoni je ispisan ktitorski natpis, ve}im delom o{te}en: pis(a) <.....> vi:q vq lyt<.> <...>T.

Lit.: Kajmakovi}, Kozma-Jovan, 112; Isti, ^etiri ikone, 260-261 i daqe, sl. 1, 2; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 38, kat. br. 74 (sa starijom literaturom); Raki} C., Ikone Bosne i Hercegovine, 97-99, kat. br. 25 (sa starijom literaturom).

217. SVETI GEORGIJE

59.2 x 40 cm

Sarajevo, Stara crkva (prvobitno u ^elebi}ima kod Fo~e)

zograf Jovan, 1641. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazan sv. Georgije /s(ve)tqli gewrgJe v%e&likom%U&;%e&nqlkq/ koji sedi na purpurnom jastuku na rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Odeven je u pancir, preko ramena ima preba~en ogrta~ koji je sa desne strane vezan u ~vor i pada preko kolena. U desnici dr`i duga~ko kopqe, a u levici ima luk i dve strele. Uz presto je prislowen ma~ u koricama. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je svetlocrven. Iz ktitorskog natpisa pri dnu slikanog poqa saznajemo da su ikonu platili Pejo Bo`ovi} i Radowa Ili} /s(ve)tql velikom%M&;%e∋e gewrgJe primi m(o)l(e)nJe rabq svoihq pe] bo/ovi:a i radonle ilJ:a m(o)li se h(rist)M b(og)M za rabi svoe m%o&le{Ji ti se/. Okvir ikone je pozla}en. Nimb svetiteqa punktiran je du` ivice.

Lit.: Kajmakovi}, ^etiri ikone, 263 i daqe, sl. 6, 7; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 35, kat. br. 75 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 102-103, kat. br. 27 (sa starijom literaturom).

218. SVETI DIMITRIJE I SVETI SERGIJE

61 x 52 cm

Sarajevo, Stara crkva (prvobitno u ^elebi}ima kod Fo~e)

zograf Jovan, 1641. godine

U centralnom poqu su frontalno prikazani sv. Dimirije /s(ve)tql sergJe/ i sv. Sergije /s(ve)tql dqmJtrJe/ u punoj figuri. Dimitrije je naslikan kao ratnik, odeven u tuniku do kolena, pancirnu ko{uqu, ~izme i dokolenice. U desnici dr`i duga~ko kopqe, u levici {tit, dok mu je za pojasom ma~ u koricama. Na glavi nosi venac od bisera sa draguqom u sredini. Preko ramena ima preba~en ogrta~, koji je o{te}en, a oko pojasa nisku bisera. Sv. Sergije je odeven u dowu haqinu i izvezeni pla{t. U desnoj ruci dr`i visoki krst, dok je levu ispru`io. Kraj nogu svetiteqa je ispisan ktitorski natpis u kome se navodi da su izradu ikone platili Manda i Cvetko Toma{evi} 1641. godine /s%ve&tql m%M&;eni;e s%e&rqgle proliavi krôvq

h(rist)a radi m(o)li se za rabM svo} mandM m%o&le{M ti se ima[i bo drqznovenJe kq g(ospod)M. s(ve)tql velikom%M&;eni;e dimitrJe m(o)li h(rist)a b(og)a za raba svoego cvytka toma[evi}a m(o)le{aga ti se. lyt%o&, z##m#T# Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je svetlocrven. Nimbovi svetiteqa, punktirani du` ivice, i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Kajmakovi}, ^etiri ikone, 261-262 i daqe, sl. 4, 5; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 38, kat. br. 76; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 99-102, kat. br. 26 (sa starijom literaturom).

219. IKONOSTASNI KRST

/

manastir Lepavina, crkva Vavedewa Bogorodice

nepoznati autor, oko 1642. godine

Ikonostasni krst je uni{ten.

Lit.: Ka{i}, Srpski manastiri u Hrvatskoj i Slavoniji, 134; Mileusni}, Vizantina u srpskom slikarstvu, 22-23; Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 24.

220. SVETI JOVAN PRETE^A

63.3 x 42.5 cm

Beograd, Muzej SPC (prvobitno u Kru{edolu)

zograf Andreja Rai~evi}, 1644. godine

Gorwa strana daske je o{te}ena. Centralno poqe je sme{teno u rezbareni okvir koji ~ine dva tordirana stubi}a nad kojima je polukru`ni luk. U sva ~etiri ugla je istovetan floralni motiv. Na ikoni je frontalno prikazano poprsje krilatog sv. Jovana Prete~e /s<(ve)tJq> Jwannq <pre>dt<e>;a/ koji podignutom desnicom blagosiqa, dok u levici pred grudima dr`i zdelu sa sopstvenom odse~enom glavom /Jw#i duga~ki {tap zavr{en krstom. Odeven je u haqinu od kostreti sa ogrta~em. Pozadina i rezbareni okvir su pozla}eni. U dnu slikanog poqa je na tamnoj pozadini naslikan razvijeni

svitak sa stihirom na ve~erwe Usekovawa glave sv. Jovana Prete~e /;to o te%be& nar(e);emq prr(e)t(e);e. a(n)gg(e)la ap(o)s(to)la ili monn(a)ha. þ a(n)gg(e)la,]ko besplqtnq po/ive. ap(o)s(to)la]ko naM;ilq þ esi izikql. monn(a)ha]ko tvo] glava Mse;e se po þ h(rist)e. Ego/e m(o)li wt prr(e)t(e);e. pom(i)lovati<q>e d(M)[a þ mô na[imô 1-/ oko koga te~e ktitorski natpis sa godinom izrade ikone i imenom ktitora, beogradskog mitropolita Ilariona / <sJE ikone>, d##dn## sôvrô[ih, v lytw 0 z#0 r#n#v#þ htitwr vôsews(ve){ennJi mitrwp(o)l<it)ô beligr(a)dskqJ þ i sr(e)mqski, kVÉq ilarJwnq b(og)q da g(a) prostl0- 8 -/.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 881, t. CXV; Radoj~i}, Ikone iz Jugoslavije, XCIV (sa starijom literaturom), sl. 213; Petkovi}, Slikar Andreja Rai~evi} u Kru{edolu, 115-116, 120, 122, sl. 2A; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 76-78, 219, sl. 32, tabla I; Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 174, 179 т. 44.

221. SVETITEQI IZ PORODICE BRANKOVI]A

/

Beograd, Muzej SPC (prvobitno u Kru{edolu)

zograf Andreja Rai~evi}, 1644. godine

U centralnom poqu su prikazane ~etiri svete li~nosti iz porodice Brankovi}a u punoj figuri - mitropolit Maksim, despotica Angelina i despoti Jovan i Stefan. Troje su naslikani frontalno, dok je sv. Stefan u tro~etvrtinskom stavu okrenut ulevo. Mitropolit Maksim /<stq>J maK<Jm mit>ropolJ<tq>/ je odeven u sakos sa epitrahiqem, preko koga ima felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Mati Angelina /s(ve)taa a(n)gg(e)lina/ nosi mandiju sa analavom i ogrta~, u desnici ima krst, dok levicu dr`i pred grudima. Despoti Jovan /s(ve)tqJ Jwannô despot/ i Stefan /s(ve)tqJ st<e>fa<n> despot/ prikazani su u despotskom ornatu, ogrnuti rasko{no izvezenim ogrta~ima i sa kapom na glavi. Stefan u jednoj ruci dr`i brojanice, a drugom se oslawa o {tap. U gorwem delu slikanog poqa je u polukru`nom segmentu neba posutom zvezdama dopojasno naslikan Hristos

/ls#hs# koji obema rukama blagosiqa u stranu. Iz uglova nadole lete dva an|ela nose}i u rukama po jedan zlatni venac. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Ivice nimbova prikazanih li~nosti su punktirane.

Lit.: Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 64-65, kat. br. 76; Petkovi}, Slikar Andreja Rai~evi} u Kru{edolu, 117-118, 122, sl. 1A; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 76, 78-80, 220, tabla II; Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 174, 184 т. 21.

222. SVETI SAVA SRPSKI I SVETI SIMEON NEMAWA SA @ITIJEM SVETOG SAVE

251 x 174 cm

Mora~a, crkva Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1644/1645. godine

Ikona je sme{tena u rasko{an pozla}eni duborezbareni okvir. Postament je ukra{en vre`om koja izlazi iz dveju vaza i u wu su upleteni listovi vinove loze, grozdovi i medaqon na sredini. Na tako re{enoj osnovi po~ivaju dva stuba ukra{ena krupnim cvetovima, zavr{ena kapitelima na kojima je horizontalni panel ukra{en rezbarenom vre`om vinove loze sa listovima i grozdovima. Konstrukcija je zavr{ena trakom palmetastih ukrasa. Slikano poqe je sme{teno u zaseban, tako|e pozla}eni duborezbareni okvir, uvu~en u odnosu na konstrukciju rama. Na dva stuba koja krasi ~ipkasti duborez oslowen je polukru`ni luk vi{e~lanog prepleta, u ~ijim je uglovima po jedan cvet upleten u vre`u. U centru slikanog panela frontalno su prikazane figure sv. Save /s(ve)tqJ sava srqbskql/ i sv. Simeona Nemawe /s(ve)tqJ sJmewnq srqbskqJ/. Sv. Sava je naslikan kao ~ovek zrele `ivotne dobi, tamne kose sa tonzurom na temenu i tamne brade sredwe du`ine. Odeven je u sakos sa тамноплавим omoforom ispod koga se vide stihar са рекама исте боје i epitrahiq. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Simeon je odeven u mona{ku mandiju

sa analavom preko koje nosi ogrta~ zakop~an na grudima. Na glavi ima kukuqicu sa Hristovim kriptogramom / Js#hs#- nJ ka/. U desnici dr`i visoki purpurni krst duga~ke dr{ke, a u levici ima razvijeni svitak /prJide þ te ;eda þ i poslM þ [aite þ mene st þ rahM g(pspod)n} þ naM;M vi 0 (Ps. 34, 11)/. Na kraju teksta ispisanog na svitku zabele`ene su godina izrade ikone /z#r#n#g/ i ime slikara sakriveno u kriptogramu 0 s#l#z#p#g#/ razre{ewe: sqpisa Iwannq zograf pomeni gospode/. Mawi, dowi deo pozadine tamno je obojen, a gorwi je pozla}en. Oko centralnog poqa su raspore|ene 23 scene iz `itija sv. Save. U polukru`no zavr{enom vrhu poqa je frontalno naslikano poprsje Hrista koji blagosiqa u stranu. Kraj wega su u tro~etvrtinskom stavu dopojasno prikazani sv. Nikola i sv. Luka koji su priklonili glave i ispru`ili ruke ka wemu u gestu molitve. U zoni ispod je u kontinuitetu naslikano {est scena: sv. Sava razgovara sa monahom /sôvy{avô sô inokom be/ati vô s%ve&tM} gorM/, Blagoslov roditeqa za odlazak u lov /bl(ago)slovenJe vazemletô wt rotitelô loviti zveri/, Odlazak na Svetu Goru /poslavô voini sôgnati zvyri. sômô bygM se em'letô vô s%ve&tM} gorM/, Vojnici tuku monahe /poslani /e po s%ve&t%a&gw m%o&n%a&hi bi]hM/, Savin postrig u pirgu manastira Sv. Pantelejmona / s%ve&tl postrigq se vô pirgM monastira s%ve&ta pantel%e&imon%a&/ i sv. Sava deli topli hleb pustiwacima /s%ve&tl toplJe hlybi podavae sM{im vô pMstinahq/. Du` leve i desne strane okvira oko centralnog poqa se sleva nadesno (osim scena u tre}em redu) i odozgo nadole u zasebnim poqima oivi~enim bordurama smewuju kompozicije: Bogorodica se javqa sv. Savi i otkriva mu skrovi{te zlata /]vi se s(ve)tomM b(ogorodi)ca i pokaza emou skrovi{e/, Uvo|ewe sv. Save u ~in sve{tenika /s(ve)tql postavl]et' se na svy{en`stvo/, ^udo isticawa mira iz kivota sv. Simeona /;oudo w mJroizlitJ} s(ve)tago sJmewna/, sv. Savu postavqaju za episkopa /s(ve)tql postavl]et' se ar`hiep(i)sk(o)pomô/ i Sava se moli za smrt bugarskog plemi}a Streza (u dve epizode) /s(ve)tql s(a)va molitô se 0 s(ve)tql molitvo} ousômrôtô strezo]/. Kompozicije sv. Sava iscequje raslabqenog (paraliti~ara) /s(ve)tql iscyli raslablena/ i sv. Sava kruni{e svog brata Stefana Prvoven~anog /s(ve)tql vyn`;avaetô brata stefana na kral`stvo/ sme{tene su u okviru jednog poqa, a za wima slede: Sv. Sava /s(a)va/ molitvom izaziva grad /mol(i)tvo} s%ve&tql grad sôvede/ i {aqe posudu sa gradom ugarskom kraqu /posilaetô kral} ougrinM sôsMdô plônô grada, u rukama jednog poslanika je poruka da obuzda grad: pomiloui

s(ve)tql za neizgJbohomô/ i sv. Sava vaskrsava umrlog brata Stefana Prvoven~anog da bi ga zamona{io /s(ve)tql sava vôskresi bratô oumrô[a don`de/e p(o)stri/e ego/. Du` dowe strane okvira ikone prikazani su posledwi doga|aji iz `itija sv. Save: ^udo na moru sa gusarima (sv. Sava na moru biva sakriven od razbojnika gustom maglom) /s(ve)tql sava vô mori tlôsto} maglo} sahranenô bql<stq> wt razboinJkô/, Svetitequ morski talas ubacuje ribu na brod /s(ve)tql [astvoue morymô v` ieroslimô more ribM emM daronositô/ i Smrt (Uspewe) sv. Save /ouspenJe s(ve)tago savi srôbôskago/. Uspewu sv. Save koji le`i na odru prisustvuju trnovski patrijarh Joakim i car Ivan Asen II sa suprugom. Ha sredini dowe strane oboda su u kontinuitetu naslikane scene Zidawe crkve u Mora~i /kralô stefanô s(i)nô velikago kneza vôlk(a)na sôzidaetô hram` ouspenJa b(ogorodi)ce na ryce mora;i/ i Stefan se savetuje sa protomajstorom /sôvytô kr(a)lô tvorJt sô protomaistoromô/. U medaqonu na postamentu je naslikana kompozicija Smrt Stefana Vukanovi}a, koja se odvija ispred hrama koji ne li~i na mora~ki. Na dowoj ivici rezbarenog okvira je natpis sa imenima naru~ilaca ikone - mora~kog igumana Luke Ravawanina, zetskog mitropolita Pajsija Kola{inovi}a, dohijara Silvestra Lazarevi}a i ktitora jeromonaha Jefrema iz sela Lepenac, koji je platio tro{kove izrade /blagovolenJem i/e vô troici slavimago boga sôdyla se i popisa se ikona sJa povelenJem i pod`vigomq wtca igMmena kVr lMke ravn]ninq Jermonaha sq bratJami. semM /e bqls(tq) dylM nastoatelq i Titorq kVr efremô, Jermonahq wt sela lepen`ca, bogq da ga prostql, pri kVr paVse} patrJarhM, i paVse} mitropolitM kola[inovi:, JeklisarhM kVr nikiforM, i dofVarô bqls(tq) kVr silivestarq wt lazarevikq, 0 z#r# n# g# togda i kelJa sôgradi se M popovoi nivi/.

Lit.: Stojanovi}, Zapisi i natpisi *I,* br. 1397; Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 354-356; Isti, Kozma - Jovan, 101-104, sl. 1; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 61-62, kat. br. 71; Petkovi}, Mora~a, 99-101, sl. 50-52; Simi}-Lazar, Ilustrovano `itije sv. Save Srpskog, 69-93, sl. 1-13 (sa starijom literaturom); Popovi} D., Ktitor Mora~e, 26, 66, sl. 4-5, tabla XII; Petkovi}, Slikar Jovan u Hilandaru, 165-166.

223. STEFAN VUKANOVI], SVETI SAVA, SVETI SIMEON NEMAWA I SVETI KIRIL FILOZOF/ USPEWE BOGORODICE /

Mora~a, crkva Uspewa Bogorodice

zograf Jovan, 1644/1645. godine

Ugao daske je pri vrhu o{te}en. Gorwa i dowa strana okvira {ire su od bo~nih, profilisane i izdignute. Sa jedne strane ikone su u blago udubqenom centralnom poqu sleva nadesno frontalno prikazani sv. Sava Srpski, sv. Simeon Srpski, Stefan Vukanovi} /kralô stef<an> vlqkanovik(q)/ i sv. Kiril Filozof u punoj figuri. Sv. Sava /s(ve)tqli savva srqbskqJ/ je naslikan kao arhijerej sredwe `ivotne dobi sa tamnom bradom sredwe du`ine i tonzurom na glavi, odeven u stihar sa rekama i epitrahiqem i purpurni sakos sa tamnoplavim omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Simeon /s(ve)tqli sVÉew(nq) srqbskôJ/ je predstavqen kao velikoshimnik - nosi mandiju sa analavom i ogrta~em, na glavi ima kukuqicu, u desnici duga~ki purpurni krst, dok levicu dr`i podignutu pred grudima. Stefan Vukanovi} je u vladarskom ornatu, odeven u rasko{no izvezeni divitision sa purpurnim ogrta~em. Na glavi ima zlatni venac, u desnici duga~ki dvostruki krst, a u levici model svoje zadu`bine, manastira Mora~e. Sv. Kiril Filozof /s(ve)tqJ kVÉilô filosofô/ je prikazan kao velikoshimnik sredwe `ivotne dobi, sme|e kose i brade, odeven u mandiju sa analavom i tamnim ogrta~em. Obema rukama dr`i razvijeni svitak sa tekstom /<po>mo þ <l>ih se þ <i> ryhq þ da/ im <E> þ g(ospod)i, i þ /e ou p þ rystola þ <Kaveta> wk þ rou/<.>nM <k> þ prymMd þ rost/. U vrhu poqa je u polukru`nom segmentu neba naslikano poprsje Hrista koji obema rukama blagosiqa. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir.

Sa druge strane ikone naslikano je Uspewe Bogorodice /ouspenJe prys(ve)te vl(a)di;ice na[e b(ogorodi)ce/. Odar sa telom Bogomajke, odevene u plavu dowu haqinu i crveni maforion, nose apostoli. Iznad wega u u`oj zrakastoj mandorli stoji Hristos /Is#hs#dr`e}i u naru~ju du{u svoje majke u vidu povijenog novoro|en~eta sa krilima /b(ogorodi)ca/. ^itavu povr{inu {ireg, kru`nog poqa mandorle iza i oko Hrista ispuwavaju horovi an|ela. Odar pored `ena koje pla~u i tri arhijereja okru`uju i grupe vernih razli~itog dru{tvenog statusa. Tu je odse~enih ruku prikazan i Jefonija, dok an|eo vra}a ma~ u korice. U gorwem delu slikanog poqa su oblaci razli~itih boja na kojima su apostoli. Na prozoru gra|evine na levoj strani pozadine je poprsje sv. Kozme Meloda /koz(ma)/ sa razvijenim svitkom u rukama. Na balkonu susedne zgrade je sv. Jovan Damaskin /Iw(anq)/, koji tako|e dr`i svitak. U vrhu slikanog poqa su polukru`ni segment neba i ~etiri an|ela koja otvaraju vrata raja. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: \uri}, Ikone, kat. br. 87, t. CXIV; Petkovi}, Mora~a, 101-102, sl. 53; Popovi} D., Ktitor Mora~e, 25, 68, tabla XI.

224. VAZNESEWE HRISTOVO

80.5 x 41.5 cm

Св. Trojica Pqevaqska, riznica

zograf Andreja Rai~evi}, 1645/1646. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazana Bogorodica /m(a)ti b(o)/Ja/ kraj koje su po jedan an|eo i dve grupe apostola. Ona stoji na supedionu sa {akama okrenutim ka posmatra~u pred grudima. An|eli u jednoj ruci dr`e skiptar, dok su drugu podigli ka nebu. Uz wih su naslikane po dve grupe od po pet, odnosno {est apostola, kako gledaju ka nebu sa gestovima zaprepa{}ewa i iznena|enosti. U pozadini su stenoviti vrhovi brda. Na nebu je predstavqen Hristos koji sedi u mandorli kru`nog oblika koju (uz)nose ~etiri an|ela. Obema rukama blagosiqa u stranu. Uz mandorlu je ispisana

signatura praznika /vqznes(e)nJe h(ri)s(to)vo/. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i nimbovi prikazanih li~nosti. Slikano poqe je uokvireno crvenom bordurom. U dnu je godina izrade ikone /vq lyto z###n#d#/ a du` dowe ivice je natpis, samo delimi~no ~itqiv: si} ikwnM <...> ilJa radoe<....>.

Lit.: Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 65, kat. br. 77; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 95, 225, tabla VII; Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[2], 112-113, sl. 44.

225. SVETI NIKOLA I SVETI ARHI\AKON STEFAN

/

Св. Trojica Pqevaqska, riznica

zograf Andreja Rai~evi}, 1645/1646. godine

Slikano poqe ikone je pomo}u bordure vertikalno podeqeno na dva dela u kojima su frontalno prikazani sv. Nikola i sv. arhi|akon Stefan u punoj figuri. Sv. Nikola /s(ve)tqJ nikolae/ je odeven u zlatom vezeni felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u podignutoj levici ima sklopqeno jevan|eqe. Uz wegov lik su na oblacima poprsja Hrista /Is#hs#/ i Bogorodice /m(a)ti b(o)/Ja/ koji mu pru`aju jevan|eqe, odnosno omofor. U dnu slikanog poqa je ispisan ktitorski natpis, od koga je sa~uvan samo deo u kome se pomiwe trud igumana Ananije jeromonaha /troudwm proigumena ananJe ieromonaha/. Arhi|akon Stefan /s(ve)tql stefanq arhidJakonq/ je odeven u stihar sa orarom koji slobodno pada. U spu{tenoj desnici dr`i kadionicu, dok u podignutoj levici pokrivenoj ogrta~em preba~enim preko ramena ima darohranilicu u obliku ~etvorokupolne crkve sa pripratom. Ispod wegovih stopala je potpis slikara, veoma izbledeo /gr(y)[nJi andrya/. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en. Slikana poqa su oivi~ena crvenom bordurom, a okvir ikone je uzan. Posledwim konzervatorskim zahvatom daska je podeqena na dva dela.

Lit.: Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 91-93, 226, sl. 36, tabla VIII-IX; Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[2], 112-113, sl. 42.

226. SVETA TRI JERARHA

35 x 25.5 cm

Св. Trojica Pqevaqska, riznica

zograf Andreja Rai~evi}, 1645/1646. godine

U blago udubqenom centralnom poqu su frontalno u punoj figuri prikazana trojica jeraraha - sv. Vasilije Veliki /<.....> velikql/, sv. Jovan Zlatousti /Jwannq <.....>/ i sv. Grigorije Bogoslov /gr<.....> b<ogo>slov/. Odeveni su u felone sa omoforima, desnicama blagosiqaju, dok u levoj ruci (koja je kod dvojice od arhijereja pokrivena) dr`e sklopqena jevan|eqa. Slikano poqe uokviruje crvena bordura, a u wegovom dnu je bio ispisan ktitorski natpis, od koga je ~itqiv samo kraj - ... vq carstvi. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en kao i okvir ikone.

Lit.: Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 224, tabla VI; Petkovi}, Manastir sv. Trojica kod Pqevaqa[2], 112-113, sl. 43.

227. SABOR SVETIH ARHAN\ELA MIHAILA I GAVRILA

33.5 x 28.5 cm

Св. Trojica Pqevaqska

zograf Andreja Rai~evi}, 1645/1646. godine

U blago udubqenom centralnom poqu prikazani su arhan|eli Mihailo /mi# i Gavrilo /<gav# koji izme|u sebe dr`e okrugli medaqon sa zlatnim poprsjem Hrista Emanuila /Is# hs# Iza wih je mno{tvo an|ela koji u rukama imaju skiptre. Du` ivice medaqona ispisan je tekst: s(v])tq s(v])tq g(ospod)q <..is.> i s(i)na <.....> e <.....t>. Slikano poqe je oivi~eno crvenom bordurom. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Na gorwoj ivici okvira je signatura praznika /s<qb>orq arhangella mihaila i gavrila <.....> <.....>/. Na bo~nim stranicama je ispisana godina izrade ikone /vô lytw z###n#d#

Lit.: \uri}, U potrazi za delom Andrije Rai~evi}a, 25; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 65, kat. br. 78; Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[2], 112-113, sl. 45.

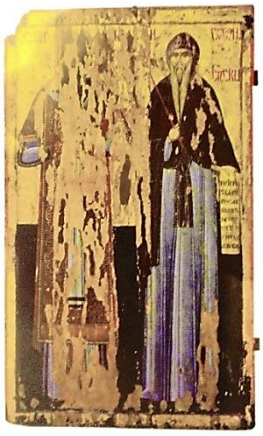

228. SVETI S IMEON I SVETI SAVA SRPSKI

/

Muzej SPC u Zagrebu (prvobitno u manastiru Lepavina)

nepoznati autor, 1647 (?). godine

Bojeni sloj je veoma o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu su frontalno, u punoj figuri prikazani sv. Sava i sv. Simeon Srpski. Ve}i deo predstave sv. Save /s(ve)tJ <pr> <.....> þ <.....>/ je uni{ten, ali se na osnovu ostataka vidi da je bio odeven u sakos sa omoforom ispod koga ima stihar sa rekama i epitrahiqem. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Simeon /<s(ve)ti> sVmewnq srpskqJ/ je predstavqen kao monah, u svetloplavoj mandiji sa analavom i tamnim ogrta~em. U desnici pred grudima dr`i duga~ki purpurni krst, a u spu{tenoj levici ima razvijeni svitak /pridete þ ;eda i þ poslU þ [ai<te> þ mene þ str<ahM> þ g(ospod)n} <na> þ U;U vi (Ps. 34, 11)/. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Delo je o{te}eno prilikom minirawa ulaza muzeja SPC u Zagrebu 1991. godine.

Lit.: Gruji}, Pakra~ka eparhija. Istorijsko-statisti~ki pregled, 126; Mileusni}, Vizantina u crkvenom slikarstvu Slavonije, 22-23 sa starijom literaturom u nap. 13-15; Muzej srpske pravoslavne crkve eparhije zagreba~ko-qubqanske u Zagrebu, 43-44 sl. 1.29.

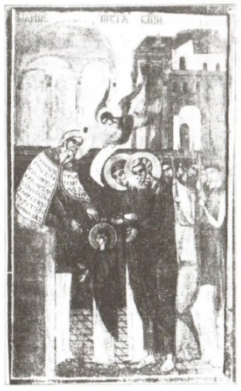

229. VAVEDEWE BOGORODICE

/

izgubqena (prvobitno u manastiru Lepavina)

nepoznati autor, oko 1647 (?). godine

U blago udubqenom centralnom poqu prikazan je trenutak kada Joakim i Ana u pratwi devojaka sa upaqenim sve}ama u rukama predaju malu Bogorodicu prvosve{teniku Zahariji u jerusalimskom hramu. Zaharija sedi na visokom tronu, preko tamne dowe haqine nosi ogrta~, a na glavi ima starozavetnu kapicu. Iznad Joakima i Ane leti an|eo koji u rukama ima razvijeni svitak. U pozadini je svetiwa nad svetiwama u vidu ciborijuma, a naspram we je visoka gra|evina sa portikom. Scena je pri vrhu signirana /vavydynJe p(r)es(ve)tJe vl(adi);Jcy b<(ogorodi)ce>/. Ikona je nestala u periodu Drugog Svetskog rata (1941-1945).

Lit.: Gruji}, Pakra~ka eparhija. Istorijsko-statisti~ki pregled, 73, 126 sl. 25; Mileusni}, Vizantina u crkvenom slikarstvu Slavonije, 22-23 sa starijom literaturom u nap. 13-15.

230. SVETI KIRIJAK OT[ELNIK

32.5 x 24.2 cm

Sarajevo, riznica Stare pravoslavne crkve

zograf Andreja Rai~evi}, 1648/1649. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazano poprsje sv. Kirijaka Ot{elnika /s(ve)t<J> kJriakq wt[(e)l(nik)q/ odevenog u mandiju sa purpurnim ogrta~em zakop~anim pomo}u tri dugmeta na predwoj strani. U levici ima svijeni svitak, dok u desnici pred grudima dr`i krst crvene boje. Gorwi deo pozadine je oker, a dowi zelene boje i na wegovoj levoj strani je belim slovima ispisan tekst ktitorskog natpisa u kome se pomiwe An|elija /pomeni g(ospod)i þ rabV svo} þ a(n)gg(e)lJ}, þ kogda prJi þ de[qi þ vô c(a)r(s) þ tvi þ sv<.> þ %emq&/. Na desnoj strani su godina izrade ikone i potpis slikara tajnopisom, te{ko ~itqivi /lyta z#r#n#<i# þ <.>Jn[yr<.> þ yodna /razre{ewe: gry[ni andrea/. Slikano poqe je oivi~eno crvenom bordurom oko koje je tamno obojeni okvir ikone.

Lit.: Mirkovi} L., Starine stare crkve u Sarajevu, Spomenik SKA LXXXIII (Beograd 1936), 12, tabla XXIII; Mazali} \., Stare ikone i drugo, Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu LXVIII (Sarajevo, 1936), 64; \uri}, U potrazi za

delom Andrije Rai~evi}a, 24 nap. 5-6; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 91-92, kat. br. 19 (sa starijom literaturom); Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 97-98, 228, sl. 37, tabla X.

231. JEVAN\EL I STA
84.4 x 34.3 cm
Sarajevo, riznica Stare pravoslavne crkve
zograf Andrija Rai~evi} (?), oko pete decenije XVII veka

Bojeni sloj je o{te}en. U centralnom poqu je u punoj figuri prikazan apostol koji u levoj ruci dr`i sklopqeno jevan|eqe. Prvobitno pozla}ena pozadina naknadno je prebojena plavom bojom.
Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 92-93, kat. br. 20.

232. SVETI GEORGIJE SA @ITIJEM
120 x 81 x 4 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica
nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. Pravougaono centralno poqe je izdvojeno u zaseban rezbareni okvir koji ~ine stubi}i sa kapitelima nad kojima je saracenski luk, iznad ~ijih su uglova po jedna jerihonska ru`a i dva poluloptasta motiva. U wemu je naslikan sv. Georgije /s(ve)tqli gewrgje/ koji sedi na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Odeven je u hlamidu i pancir preko koga ima crveni ogrta~, ~iji je kraj preba~en preko leve noge svetiteqa. U desnici dr`i bal~ak ma~a u koricama, ~iji vrh pridr`ava levicom podignutom u visini ramena. Gorwi deo pozadine i duborez su pozla}eni. Po obodu oko centralnog poqa je raspore|eno 17 scena iz `ivota svetiteqa koje su uokvirene tordiranim trakama. Niz po~iwe u gorwem levom uglu, odakle se ni`u epizode: sv. Georgija izvode pred cara Dioklecijana, sv. Georgija stavqaju u klade, sv. Georgija mu~e

na to~ku, sv. Georgija celiva an|eo i sv. Georgija bacaju u ogaw. Zatim se na desnoj strani okvira ni`u scene: sv. Georgiju na noge obuvaju gvozdene ~izme, sv. Georgija tuku volujskim `ilama, sv. Georgiju odsecaju udove ma~em i {ibaju ga i sv. Georgija biju po ustima. Na levoj strani okvira su kompozicije: sv. Georgije ispija otrov, sv. Georgije dovodi sina Leontiju, sv. Georgiju odsecaju glavu, sv. Georgije ru{i idole, Hristos sv. Georgiju donosi venac u tamnicu, sv. Georgije o`ivqava Glikerijevog vola, sv. Georgije krsti carevu k}er i sv. Georgije vaskrsava ~oveka.

Lit.: Vasili}, Teodorovi}- [akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 9, kat. br. 11; Radoj~i}, Ikone iz Jugoslavije, XCV (sa starijom literaturom), sl. 218 i 219; Milo{evi}D., Slikarstvo u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do sredine 18. veka, Beograd: Narodni muzej 1974, kat. br. 54; Ista, Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 66, kat. br. 80 (sa starijom literaturom); \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298, sl. 193.

233. SVETI JOVAN PRETE^A SA @ITIJEM
/
Pe}ka patrijar{ija, riznica
nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Daska je na nekoliko mesta pukla, a bojeni sloj je du` sredine centralnog poqa i ~itavom povr{inom okvira o{te}en. Sredi{we poqe je izdvojeno u zaseban rezbareni okvir zavr{en saracenskim lukom u ~ijim su uglovima po tri rozete. U wemu je frontalno, u punoj figuri prikazan krilati sv. Jovan Prete~a /s(ve)tqli Jw(a)n(q) predqt<e;a>/, odeven u haqinu od kostreti sa ogrta~em. Visoko podignutom desnicom blagosiqa, a u levici dr`i razvijeni svitak /vôd0n#/e þ wnq l 0 priide þ Jwannq krst(i)t(e)lq þ propovyðdae%t& <vô> þ poustqlni }u þ d<elskoi> þ poka<ite se pr>þ iblqi</i se> þ c(a)rstvo <...> (Mt. 3, 1-2)/ i {estostranu posudu sa svojom odse~enom glavom. Okru`uje ga pustiwski pejza` oskudno obrastao rastiwem, a kraj wegove desne noge se izdvaja malo drvo na ~ijoj je grani sekira. Gorwi deo pozadine je pozla}en. Du` okvira je raspore|eno 18 scena iz `itija sv. Jovana koje su

izdvojene u zasebna poqa uokvirena tordiranom trakom. Du` gorwe strane okvira se sleva nadesno re|aju kompozicije: Blagovesti Zahariji, Susret Zaharije i Jelisavete, Ro|ewe Jovanovo, Zahariju ubijaju pred *жртвеником* i Jelisaveta be`i sa Jovanom u planinu (Skrivawe Jelisavete zbog poloqa Vitlejemske dece). Na desnoj ivici su epizode: Jovan propoveda narodu /<.....>gusa v pMstine/, Kr{tewe Hristovo /<.....> h<(risto)vo>/, Jovan kr{tava narod u Jordanu i Hristos na gumnu. Na levoj strani okvira su Jovanova propoved kwi`evnicima i farisejima (Judejima, dve scene u okviru istog poqa), Susret Hrista i Jovana u pustiwi /se.gqn;q b(o)/li/, Jovan opomiwe Iroda /<Iw#bli<..>et<..>t<....> <.....>/ i Odvo|ewe Jovana u zatvor i Jovan u tamnici (u okviru istog poqa) /vodete s(ve)t(o)ga vq t(q)mnic}/. Du` dowe ivice su sleva nadesno prikazane scene: Irodijad*u* donose Jovanovu glavu na Irodovoj gozbi /<.....>irodMd<...>/, Usekovawe glave sv. Jovana Prete~e, Pogrebewe Jovanovog tela u Sevastiji /<..>rs w<...>/, Lukina `eqa da ga ponese sa sobom u Antiohiju i jedna uni{tena kompozicija (Drugo obretewe glave sv. Jovana Prete~e?). Ikonu sa spoqa{we strane krasi friz plitkog prepleta ome|en dvema tordiranim trakama, a du` ivice je purpurna bordura. Gorwi deo pozadine u svim scenama i duborez ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Vasili}, Teodorovi}-[akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 9; \uri}, Ikone iz Jugoslavije, 89 (sa starijom literaturom); Petkovi}, Pe}ka patrijar{ija, 34; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298, sl. 194-195.

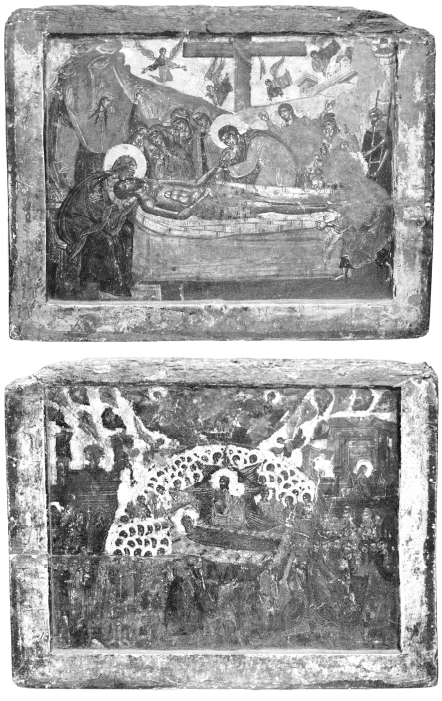

234. OPLAKIVAWE HRISTA/USPEWE BOGORODICE

55 x 42.5 x 3 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U centralnom poqu je sa jedne strane ikone prikazana kompozicija Oplakivawa Hrista, signirana kao Skidawe sa krsta /s<q>netJe h(risto)vo/. Telo mrtvog Hrista /u nimbu: w#o#

<n# polo`eno je na odar prekriven platnom. Kraj wegovog uzglavqa na stolici sedi Bogorodica, nogu polo`enih na supedion, dr`i glavu Sina u svom naru~ju i qubi ga u obraz. Iza odra je sv. Jovan Bogoslov koji celiva levi dlan Hristove ruke. Kraj nogu Gospoda bio je naslikan Nikodim, ~ija je predstava uni{tena. Na levoj strani iza odra stoji grupa `ena koje oplakuju Hrista, a jedna od wih nari~e podignutih ruku. Na desnoj strani su `ena koja pla~e, devojka sa bo~icom mira za pomazivawe, jo{ jedna `ena koja nari~e podignutih ruku i sv. Josif iz Arimateje koji dr`i merdevine. U pozadini su planine i zidine grada, iza kojih se uzdi`e krst na ~ijoj ukrsnici visi trnov venac oko koga lete ~etiri an|ela izra`avaju}i gestove tuge. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

U centralnom poqu je sa druge strane ikone naslikano Uspewe Bogorodice. Na mestimi~no o{te}enom bojenom sloju prikazana je Mati Bo`ija koja le`i na odru okru`ena apostolima i grupama vernih koji razli~itim gestovima izra`avaju tugu. Me|u wima je prikazan Jevrejin Jefonije odse~enih ruku jer je poku{ao da obori odar. Iznad Bogorodice je Hristos u zrakastoj mandorli koju okru`uje {ira mandrola ispuwena horovima an|ela i u naru~ju dr`i du{u svoje majke prikazanu u vidu novoro|en~eta. U pozadini je bedem na kome su na levoj i desnoj strani naslikani po jedan prorok sa razvijenim svitkom u rukama i grupa `ena izme|u wih. U vrhu slikanog poqa je segment neba sa apostolima na oblacima, ~ije su predstave potamnele. Druga dva an|ela nose veliku mandorlu ka nebu, gde an|eli otvaraju vrata raja.

Lit.: Vasili}, Teodorovi}- [akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 6-7, kat. br. 6; Radoj~i}, Ikone iz Jugoslavije, XCIV (sa starijom literaturom), sl. 212; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

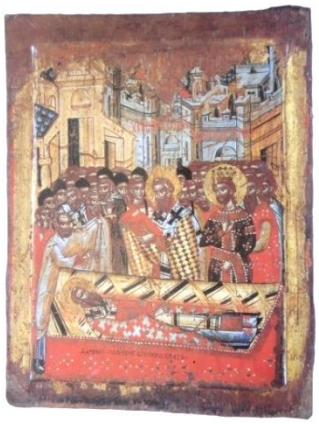

235. ОПЕЛО SVETOG SAVE SRPSKOG/SVET I MU^EN I C I MAKAVEJ I

44 x 34 x 2.5 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

U centralnom poqu je sa jedne strane ikone ilustrovano Opelo sv. Save (14/27. januar), signirano kao Uspenje s(ve)tago savq%J& srp(s)kli naU;itelq 5. Nad purpurnim odrom koji je prekriven belim platnom sa crnim {arama opelo vr{i arhiepiskop (Arsenije?), prikazan kako ~ita iz otvorenog jevan|eqa. Odeven je u felon sa omoforom. Uz wega stoji bugarski car Ivan Asen II, kratke sme|e brade i kose. Nosi divitision sa lorosom, a na glavi ima zatvorenu krunu. U pozadini su arhijereji, monasi, vlastela i narod sa izrazima tuge na licu. Jedan klirik u visoko podignutoj levici dr`i kadionicu, koju dodiruje slobodnom rukom. Na desnoj strani se vide zidine grada i krovovi, dok je na levoj pro~eqe visoke gra|evine zavr{ene trougaonim zabatom. Na odru sv. Save ispisan je ktitorski natpis u kome se navodi da je izradu ikone platio Dorotej polatar, visoki ~inovnik na patrijarhovom dvoru /doroteJ polatar sJ} ikonU plati 5/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su bili pozla}eni.

Sa druge strane ikone su u centralnom poqu u punoj figuri naslikana sedmorica mu~enika Makaveja /s(ve)tqi makavel 5/: Авив, Антонин, Гурије, Елеазар, Евсевон, Алим и Маркел (1/14. avgust). U prvom redu stoje trojica, a u drugom i tre}em po dvojica. Svi su odeveni u dowu haqinu i ogrta~, u desnici imaju krstove, a na glavi venac. U gorwem levom uglu slikanog poqa prikazan je wihov u~iteq Elezar, a u desnom majka Solomonija, koja je postradala zajedno sa sinovima. U vrhu slikanog poqa je Hristos /Is#hs#u nimbu: w#o#n#u dvostrukoj mandorli romboidnog oblika, koji obema rukama blagosiqa u stranu. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Vasili}, Teodorovi}- [akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 7, kat. br. 7; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298, sl. 196.

236. HRISTOS I @ENA SAMARJANKA/HRISTOVO ^UDO ISCEQEWA HROMOG

42 x 30 x 2 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

U centralnom poqu je sa jedne strane ikone naslikan Hristos koji sedi levo od bunara naspram `ene Samarjanke i u pratwi apostola propoveda grupi qudi. U pozadini su planinski pejza` i grad okru`en bedemom. Bojeni sloj sa druge strane ikone veoma je o{te}en, ali se na osnovu sa~uvanih fragmenata mo`e pretpostaviti da je re~ o nekom od Hristovih ~uda.

Lit.: Vasili}, Teodorovi}- [akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 6, kat. br. 5; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

237. HRISTOS I @ENA SAMARJANKA/ NEVEROVAWE TOMINO

41.7 x 31 x 2.5 cm

Beograd, Narodni muzej, inv. br. 1755 (do 1944. g. u zbirci Stanislava Krakova, prvobitno u Pe}koj patrijar{iji)

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj sa jedne strane ikone je velikim delom uni{ten, posebno na desnoj strani. U blago udubqenom centralnom poqu je u tro~etvrtinskom stavu okrenut udesno prikazan Hristos /ls#hs#u nimbu: w#o#h# u razgovoru sa `enom Samarjankom, od ~ije se figure sa~uvao samo dowi

deo. Gospod desnicom blagosiqa, a u levici dr`i svijeni svitak. @ena obe ruke molitveno pru`a ka wemu. Na desnoj strani poqa vide se samo stopala osoba koje sede i slu{aju razgovor. U pozadini se uzdi`u visoko brdo i gra|evina. Okvir ikone je pozla}en.

U centru slikanog poqa sa druge strane ikone prikazano je Neverovawe Tomino /o<s>ezanle Tom<i>no/. Hristos stoji na supedionu na sredini prostorije u kojoj su okupqeni apostoli. Iz grupe se na levoj strani izdvojio Toma koji je istupio pred Hrista. Pokretom leve ruke Христос /ls#hs#u nimbu: w###sklawa deo ode}e u visini pojasa i pokazuje svoje rane apostolu koji ih десницом dodiruje, gledaju}i u Gospoda. Prostor zatvaraju pro~eqa tri visoke gra|evine zavr{ene trougaonim zabatima. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Pe}ko-de~anska ikonopisna {kola, 15 tabla XXVI; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

238. PREPOLOVQEWE PRAZNIKA /SVI SVETI

42 x 31 x 2.5 cm

Beograd, Narodni muzej, inv. br. 1754 (do 1944. g. u zbirci Stanislava Krakova, prvobitno u Pe}koj patrijar{iji)

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. Sa jedne strane ikone prikazana je scena Prepolovqewa praznika /prepolovlE<nie> praznJka/. U blago udubqenom centralnom poqu je predstavqen Hristos koji u jerusalimskom hramu u pratwi apostola stoji pred grupom Jevreja koji za~u|eno gestikuliraju. Hristos /ls#hs#~ita iz otvorene kwige postavqene na visokom i tankom stalku pridr`avaju}i wene korice, prvi put govore}i o sebi kao Mesiji za

vreme jevrejskog praznika Senica /<.....> þ <.....> þ <.....> þ d<e>n. þ l(sou)sô sta þ i ;q<t>a<t>q þ J<.> ibo þ <.....> þ <.....> þ <....> þ /e/<da> þ <}>se (Jn. 7, 14-16)/. Jedan Jevrejin, naslikan u profilu, izdvojio se iz grupe i ra{irenih ruku gleda u wega. U pozadini slikano poqe do vrha ispuwavaju raznorodne gra|evine. Okvir je pozla}en.

Sa druge strane ikone je тема Svi sveti /vasi s(ve)tqli/. U vrhu blago udubqenog centralnog poqa prikazan je Hristos koji sedi u dvostrukoj mandorli. Desnicom blagosiqa u stranu, dok levicom pridr`ava sklopqeno jevan|eqe osloweno o skut leve noge. U uglovima mandorle su simboli ~etvorice jevan|elista - an|eo, orao, krilati bik i lav. Uz Hrista su dve grupe an|ela u divitisionima iza kojih stupaju Bogorodica /mi#TV# i sv. Jovan Prete~a /lw# Ispod mandorle su sv. car Konstantin i carica Jelena koji izme|u sebe dr`e krst. Okru`uju ih dve grupe starozavetnih proroka i careva. U zoni ispod su jedni naspram drugih prikazani apostoli, arhijereji i pustino`iteqi, a u dnu slikanog poqa su svete `ene i sveti mu`evi. Okvir je pozla}en, a du` ivice je cinober bordura.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Pe}ko-de~anska ikonopisna {kola, 15, 25, tabla XXV.

239. SVETI EVTIMIJE VELIKI I SVETI GRIGORIJE BOGOSLOV/ SVETI MAKSIM ISPOVEDNIK I NEPOZNATI SVETITEQ
32.5 x 22.3 x 2.4 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica
nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu su sa jedne strane ikone frontalno prikazana dva svetiteqa - prepodobni monah i arhijerej. Bojeni sloj je ispucao i mestimi~no o{te}en. Pre ~i{}ewa ikone signature su

bile delimi~no ~itqive. Na levoj strani je predstavqen sv. Evtimije Veliki (20. januar/2. februar) /e<Vti>mia i# g(enMa)ri/, velikoshimnik pro}elave sede kose i duge sede brade. Odeven je u mandiju sa analavom i ogrta~em, desnicom blagosiqa u stranu, dok u spu{tenoj levici dr`i razvijeni svitak /.....þ .....þ it s poþ slM[aþ nJE..þ re... /. Do wega je sv. Grigorije Bogoslov (25. januar/7. februar) /s(ve)ti gr<ig>ori<e>/, arhijerej starije `ivotne dobi, sede kose i okrugle sede brade sredwe du`ine, odeven u polistavrion sa omoforom. Desnicom blagosiqa u stranu, dok pokrivenom levicom dr`i sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je bio pozla}en, kao i okvir ikone, du`~ije je ivice bordura.

Na nali~ju ikone je bojeni sloj uni{ten na ve}em delu slikane povr{ine, izuzimaju}i sam vrh poqa na kome se vide ostaci signatura. Na osnovu wih zakqu~ujemo da je na levoj strani bio prikazan prepodobni Maksim Ispovednik (21. januar/3. februar) /maKim <i..>þ <<.>o<ved>(ni)>k/, ali ne i ko je svetiteq do wega /<.> ste<.> <.....>/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone, du`~ije je ivice bordura, su pozla}eni.

Lit.:

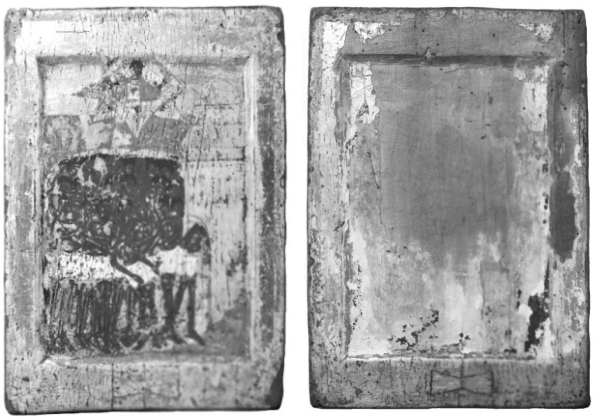

240. ^ETRDESET SEVASTIJSKIH MU^ENIKA/ DVA SVETITEQA

32.5 x 22.3 x 2.4 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je sa jedne strane ikone celom povr{inom mestimi~no o{te}en, ispucao i istrven. U blago udubqenom centralnom poqu je prikazana grupa od ~erdeset svetih mu~enika iz Sevasteje (9/22. mart). Nagi, opasani samo perizomama oko bedara, ruku prekr{tenih na grudima, stoje na povr{ini zamrznutog jezera. Jedan od wih se na desnoj strani izdvaja iz grupe i ulazi u toplo kupatilo, malu prostoriju pravougaonog

oblika. Iznad glava ostatka grupe su zlatni venci, a u vrhu poqa je u dvostrukoj mandorli u vidu ukr{tenih rombova prikazano poprsje Hrista koji obema rukama blagosiqa u stranu. Dowi, ve}i deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone, du` ~ije je ivice bordura. Signatura je izbledela.

Bojeni sloj sa druge strane ikone je najve}im delom stradao. U gorwem levom uglu su sa~uvani fragment {ake visoko podignute desnice u kojoj je duga~ki dvokraki krst i mali deo signature /s(vẽ)tqJ <.....>/. Od figure svetiteqa na desnoj polovini su preostali samo tamno obojeni detaqi u dowem desnom uglu i par te{ko ~itqivih slova imena /<..>m<...>/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni, a du` ivice daske je bordura.

Lit.:

241. PRVI VASEQENSKI SABOR/ DRUGI VASEQENSKI SABOR

32.5 x 22.3 x 2.4 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je sa obe strane ikone veoma o{te}en grebawem, istrven ili bespovratno uni{ten. U vrhu blago udubqenog slikanog poqa je sa jedne strane prikazan Prvi Vaseqenski sabor (29. maj/11. jun). Car Konstantin Veliki, zrele `ivotne dobi, prosede brade, od ~ije je figure sa~uvan samo lik uokviren nimbom, sedi u vrhu rasko{nog {irokog sintronona sa naslonom i tokarenim detaqima. Kraj wega su bili naslikani arhijereji, ~iji se nimbovi naziru. Uz presto su dva vojnika sa {lemovima na glavama, a boqe je sa~uvana samo predstava vojnika na desnoj strani. Iza wih stoje grupe pravovernih, ~iji su likovi oven~ani nimbovima, i jeretika, bez wih, koji sa gestovima u`asa i stida okrenutih le|a napu{taju skup. Ispra}a ih mladi, golobradi |akon (sv. Atanasije), ~ija je figura o{te}ena. Du`

sintronona su raspore|ene predstave osmorice arhijereja koji sede u grupama od po ~etvorice na svakoj strani. Obele`eni su nimbovima, ali se od wihovih figura vide samo delovi felona. U polukru`nom poqu koje formira sintronon u dnu pogru`en kle~i jeretik Arije odeven u stihar sa rekama i felon sa omoforom, oko ~ijeg lika nema nimba. Prostor zatvara slikana arhitektura. Okvir ikone je bio pozla}en, a du` wegove ivice je bordura.

U vrhu slikanog poqa sa druge strane ikone vide se fragmenti Drugog vaseqenskog sabora (22. maj/4. jun): slikana arhitektura, konture nimba oko uni{tenog lika cara Teodosija Velikog koji je predsedavao saborom i delovi figura ~etvorice arhijereja (sv. Timoteja Aleksandrijskog, sv. Meletija Antiohijskog, sv. Kirila Jerusalimskog, sv. Grigorija Bogoslova) koji su sedeli oko wega. Lik jednog od wih, zrele `ivotne dobi, tamne kose i prosede brade (sv. Grigorija Bogoslova?) sa~uvan je na krajwoj desnoj strani, dok se od predstava preostale trojice vide samo konture nimbova. U dowem levom uglu se naziru konture pozla}enih nimbova pravovernih, dok se naspram wih vide figure dvojice jeretika na za~equ. Okvir ikone bio je pozla}en.

Lit.:

242. VAZENESEWE PROROKA ILIJE/SVETA PETKA I SVETA FEVRONIJA

32.5 x 22.3 x 2.4 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je sa obe strane ikone o{te}en i potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu je sa jedne strane ikone prikazan sv. Ilija (20. jul/2. avgust) /s(vę)tii il}<a>/ u ko~ijama koje na nebo vaznose ~etiri kowa. U

levici ima razvijeni svitak /<r>e;y iþ lJaka þ eylJ þ sei/, dok desnicom dr`i jedan kraj svog ogrta~a koji je pao na zemqu za utehu wegovom u~eniku, proroku Jeliseju. Поprsje proroka Jeliseja naslikano je na stubu u dowem levom uglu i on u tro~etvrtinskom stavu molitveno ispru`enih ruku gleda ~udesni doga|aj na nebu. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en, kao i okvir du`~ije je ivice bordura.

U blago udubqenom centralnom poqu sa druge strane ikone su frontalno, u punoj figuri prikazane sv. Petka (26. jul/8. avgust) i sv. Fevronija (25. jun/8. jul). Sv. Petka /s(ve)ta ...../ je naslikana na levoj polovini poqa, u desnici ima krst, a levicu dr`i pred grudima {akom okrenutu ka posmatra~u. Sv. Fevronija /<s(vet)a> fevronJa/ na glavi ima krunu, levicu je podigla, a desnica je o{te}ena, kao i deo lika. Pozadina je podeqeno na tri dela, pri ~emu je dowi najtamnije, sredwa svetlije obojen, dok su gorwi deo, kao i okvir ikone bili pozla}eni. Du`ivice je bordura. Na gorwoj strani ikone je alka za ka~ewe.

Lit.:

243. SVETA PETKA I SVETA NEDEQA/ TRE]I VASEQENSKI SABOR

32.5 x 22.3 x 2.4 cm

Beograd, Narodni muzej, inv. br. 1753 (do 1944. g. u zbirci Stanislava Krakova, prvobitno u Pe}koj patrijar{iji)

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

U blago udubqenom slikanom poqu sa jedne strane ikone frontalno su prikazane sv. Petka (26. jul/8. avgust) i sv. Nedeqa (7/20. jul) u punoj figuri. Sv. Petka /s(ve)ta <pe>tka/ nosi cinober maforion, u podignutoj desnici ima krst, dok levicu dr`i pred grudima {akom okrenutu prema posmatra~u. Sv. Nedeqa /s(ve)tqa nedel]/ je naslikana u carskom ornatu, sa

krunom na glavi. Odevena je u tamnu dowu haqinu preko koje ima purpurni ogrta~ obrubqen biserima. U podignutoj desnoj ruci ima krst, dok levu dr`i pred grudima. Dowi, ve}i deo pozadine bio je tamno obojen, dok je gorwi pozla}en kao i okvir. Ikona je odneta iz Pe}i u prvoj polovini XX veka i do 1944. godine se nalazila u zbirci Stanislava Krakova.

Bojeni sloj je o{te}en. Sa druge strane ikone prikazan je Tre}i Vaseqenski sabor (9/22. septembar). U gorwem delu centralnog poqa naslikan je mladi car Teodosije II kako sedi na rasko{nom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Na velikom polukru`nom sintrononu koji je postavqen oko carskog prestola sa desne i leve strane od cara sede dvojica episkopa odevena u polistavrione (sv. Kiril Aleksandrijski, sv. Juvenalije Jerusalimski?), koji nisu signirani. Desnicama blagosiqaju, dok u levicama imaju sklopqena jevan|eqa. Iza sintronona stoje dva vojnika i dva |akona. U pozadini je zid. U dowem delu su naslikane dve grupe arhijereja, postavqene jedna naspram druge. Na levoj strani je grupa pravovernih predvo|ena arhijerejima koji su obele`eni nimbovima. Odeveni su u felone i polistavrione sa omoforima, a u rukama imaju sklopqena jevan|eqa. Arhijerej na ~elu pravovernih visoko podignutom desnicom blagosiqa, dok starac sede brade i kose, jeretik Nestorije, zabrinutog izraza lica prislawa desnu ruku na obraz molitveno pru`aju}i levu. Iza wega je skupina jeretika bez nimbova, koja izra`ava gestove straha. U pozadini je zid. Okvir je pozla}en.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Pe}ko-de~anska ikonopisna {kola, 15, 25, table XXIII i XXIV; Radoj~i}, Ikone iz Jugoslavije, XCIV (sa starijom literaturom), sl. 209; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 66-67, kat. br. 81 (sa starijom literaturom).

244. SVETI JOVAN POSTNIK I SVETI PAVLE IV/?

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je veoma o{te}en, ispucao i izbledeo. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno su prikazane figure dvojice carigradskih patrijaraha, {to potvr|uje signatura /<.....> pat<r>J<ar>hq. %carig&r(a)dqskJihq/, vidqiva pre ~i{}ewa ikone. Obojica su odevena u felone sa omoforom, desnicama pred grudima blagosiqaju, dok u levicama imaju sklopqena jevan|eqa. Arhijerej na levoj strani, sv. Jovan Postnik (2/15. septembar) /Iwa<n.>/ naslikan je kao ~ovek starije `ivotne dobi, pro}elav, sede brade sredwe du`ine. Kraj wega je sv. Pavle IV (30. avgust/12. septembar), od ~ije je signature sa~uvan deo /p<a>vly<....> þ ..oy.. /. Predstavqen je kao ~ovek zrele `ivotne dobi, kratke tamne kose i brade sredwe du`ine. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je bio pozla}en, kao i okvir ikone. Kraj nogu svetiteqa bio je ispisan ktitorski natpis, ~iji se tragovi samo naziru. Na ikoni je metalna alka za ka~ewe.

Lit.:

245. SVETI ARHIJEREJ (JAKOV, BRAT GOSPODWI ?) I SVETI APOSTOL (TOMA ?)/DVA SVETA MU^ENIKA (SVETI SERGIJE I VAKH ?)

32.5 x 22.3 x 2.4 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj sa obe strane ikone veoma je o{te}en, a signature nisu sa~uvane. U blago udubqenom centralnom poqu su sa jedne strane ikone u punoj figuri prikazani arhijerej i apostol. Arhijerej na levoj strani, sv. apostol Jakov (?), brat Gospodwi, prvi Jerusalimski episkop (23. oktobar/5. novembar) naslikan je frontalno kao ~ovek starije `ivotne dobi, kratke sede kose i duge sede brade. Odeven je u felon sa omoforom, desnicom pred grudima blagosiqa, a u spu{tenoj levici ima sklopqeno jevan|eqe. Do wega je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ulevo predstavqen mladi, bezbradi apostol kratke, tamne kose, u belom hitonu i himationu, koji obema rukama dr`i sklopqeno jevan|eqe. Po svemu sude}i, re~ je o apostolu Tomi (6/19. oktobar), a ne Filipu (14/27. novembar). Izme|u prikazanih li~nosti je u vrhu ikone tamno pravougaono poqe od koga se vide samo fragmenti. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone, du` ~ije je ivice bordura.

Bojeni sloj sa druge strane ikone je veoma o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu su u punoj figuri prikazana dva svetiteqa (sv. Sergije i Vakh?, 7/20. oktobar), u tro~etvrtinskom stavu okrenuta jedan ka drugom. Na levoj strani je sveti mu~enik mla|e `ivotne dobi, tamne kose, sa zlatnim vencem na glavi. Preko dowe haqine nosi tamnu tuniku i ogrta~ bele boje ukra{en detaqima, koji je vezan u ~vor na desnom ramenu i preko grudi pada nadole. U podignutoj desnici ima duga~ki krst, a {aku leve ruke dr`i pred grudima okrenutu ka posmatra~u. Od figure drugog svetiteqa sa~uvan je samo dowi fragment koji ukazuje na to da je bio odeven istovetno, s tom razlikom {to je wegova tunika svetle, a ogrta~ tamne boje. U vrhu poqa su ostaci poqa pravougaonog oblika. Na tamnoj pozadini se u visini nogu prikazanih li~nosti vide konture svetlije boje. Gorwi deo pozadine je pozla}en, kao i okvir ikone, du` ~ije je ivice bordura. Izme|u svetiteqa je bio ispisan tekst, skoro u potpunosti izbledeo.

Lit.:

246. SVETI STEFAN NOVI I SVETI APOSTOL (ANDREJ PRVOZVANI ?)/ SVETA VARVARA

32.5 x 22.3 x 2.4 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je veoma o{te}en, ispucao i mestimi~no uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu su prikazana dvojica apostola u punoj figuri. Okrenuti su jedan ka drugom u tro~etvrtinskom stavu. Sveti Stefan Novi /s<....> s<....> n<.>v<.>/ (28. novembar/11. decembar) na levoj strani predstavqen je kao ~ovek sredwih godina, tamne kose i tamne kratke brade. Wegov lik i figura ve}im delom su uni{teni. Prepodobni mu~enik, postradao brane}i ikonopo{tovawe, u levici dr`i ikonu Bogorodice Odigitrije, a u desnici ima razvijeni svitak /<.> ◊ i/<e> þ ne pokþ <lan]>þ <}>t s<e> þ <...m.>/. Apostol na desnoj strani (sv. Andrej Prvozvani ?, 30. novembar/13. decembar) prikazan je kao ~ovek starije `ivotne dobi, duge sede kose i sede brade sredwe du`ine, u tro~etvrtinskom stavu okrenut ulevo. Odeven je u hiton i himation svetle boje, a obe ruke dr`i pred grudima. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

U blago udubqenom poqu sa druge strane ikone frontalno je prikazana sv. Varvara /s(ve)ta varvarM/ (4/17. decembar) odevena u haqinu bogato ukra{enu zlatom i biserima, sa belom maramom i otvorenom krunom na glavi, ruku prekr{tenih na grudima. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.:

247. SVETI DIMITRIJE/ PRVO OBRETEWE GLAVE SVETOG JOVANA KRSTITEQA

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga ~etvrtina XVII veka

Gorwi deo daske je o{te}en, kao i bojeni sloj koji je mestimi~no uni{ten i potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu je prikazan sv. Dimitrije /s(ve)tiq dim<itrie>/ kako sedi na {irokom tokarenom prestolu sa visokim polukru`no zavr{enim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Odeven je u tuniku i pancir sa ogrta~em, ~iji je kraj preba~en preko desnog kolena svetiteqa. Obema rukama dr`i ma~u u koricama. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir.

Sa druge strane ikone je bojeni sloj veoma o{te}en, pa se u centralnom poqu vide samo fragmenti kompozicije Obretewe glave sv. Jovana Prete~e /obr<yten>ie <....> ꙗ <..>y <...>st<.....> ꙗ lw<...> <...>/. Ispred visokog zida na levoj strani stoji podvi`nik Inokentije ~ija je figura o{te}ena. Pred wim je udubqewe u kome polo`ena u posudi po~iva odse~ena Prete~ina glava, ve}ih dimenzija. Iznad zida su izobra`ena poprsja dvojice mu{karaca starije `ivotne dobi. Naspram Inokentija je stajala jo{ jedna osoba, od ~ije su figure vidqivi samo fragmenti. Prostor zatvaraju stenoviti vrhovi dveju planina. Gorwi deo pozadine i okvir bili su pozla}eni.

Lit.:

248. SVETI NIKOLA/?
32.5 x 22.3 x 2.4 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica
krug oko Georgija Mitrofanovi}a, druga ~etvrtina XVII veka

Dowi levi ugao daske je o{te}en, kao i bojeni sloj koji je na tom mestu otpao, a celom povr{inom je ispucao. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazan sv. Nikola koji sedi na dva jastuka na {irokom, rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim tokarenim naslonom. Odeven je u polistavrion sa omoforom, desnicom pred grudima blagosiqa, dok levicom pridr`ava sklopqeno jevan|eqe osloweno o skut leve noge. Iza prestola su poprsja Hrista i Bogorodice koji su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka svetitequ i pru`aju mu jevan|eqe, odnosno omofor. Signature su istrvene. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni, a du` ivice daske je bordura tamnije boje.

Bojeni sloj sa druge strane ikone u potpunosti je uni{ten. Na gorwoj ivici daske je alka za ka~ewe.

Lit.:

249. RO\EWE HRISTOVO
42 x 31 x 3 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U centralnom poqu je prikazana Bogorodica kako le`i na posteqi u pe}ini. Kraj we je Josif, uz koga su poprsja jednog proroka i pastira. U dowem levom uglu je naslikano kupawe malog Hrista, a naspram wega je pastir sa ovcama. U gorwem delu su otvoreno nebo i an|eli koji Hristovo

Ro|ewe slave stihovima bo`i}ne himne sv. Jovana Damaskina. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.
Lit.: Vasili}, Teodorovi}-[akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 5, kat. br. 1; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

250. SRETEWE HRISTOVO
43 x 31 x 2.5 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U centralnom poqu su prikazane figure Bogorodice sa malim Hristom u naru~ju, Josifa i proro~ice Ane. Bogorodica pru`a dete starom Simeonu Bogoprimcu. U pozadini su prikazane gra|evine izme|u ~ijih su vrhova velumi.
Lit.: Vasili}, Teodorovi}-[akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 5, kat. br. 2; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

251. VASKRSEWE LAZAREVO
43 x 31 x 2.5 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U centralnom poqu je na desnoj strani prikazan Hristos u pratwi grupe apostola. On pokretom desne ruke vaskrsava Lazara koji na levoj strani stoji na vratima groba isklesanog u steni. Pred Hristom su Lazareve sestre Marta i Marija, a na sredini kompozicije je grupa Jevreja koji posmatraju ~udo. U pozadini je stenoviti pejza` sa planinskim vrhovima, dok se u daqini vidi gradska kula.
Lit.: Vasili}, Teodorovi}-[akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 5-6, kat. br. 3; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

252. ULAZAK U JERUSALIM

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Lit.: \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

253. SILAZAK SVETOG DUHA NA APOSTOLE

43 x 31 x 2.5 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Lit.: Vasili}, Teodorovi}-[akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 6, kat. br. 4; \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 298.

254. VAZNESEWE HRISTOVO

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Dowi desni ugao daske je o{te}en. Bojeni sloj je mestimi~no istrven i potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu su izdvojene dve grupe prikazanih li~nosti. U centru doweg dela je naslikana Bogorodica uz koju stoje po jedan an|eo i dve grupe apostola. Mati Bo`ija je prikazana u punoj figuri, blago okrenuta ulevo, ruku podignutih ka nebu. Neki od apostola gledaju nagore, ka mandorli u kojoj sedi Hristos dok ga dva an|ela u letu (uz)nose na nebo. Obema rukama blagosiqa u stranu. Iza Bogorodice i grupe apostola su vrhovi bre`uqaka. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.:

255. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I ARHAN\ELIMA

68 x 43 x 3 cm

De~ani, riznica

kir Georgije i Kozma zograf, prva polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu prikazana je Bogorodica /mr#TM# koja sedi na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim tokarenim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos u levici ima razvijeni svitak /azq þ esm þ q s(ve)tq þ mirM þ hwd þ ei vx/, a desnicom blagosiqa. Iza prestola su sa obe strane poprsja arhan|ela Mihaila /m/ i Gavrila /g/ koji u rukama имају скиптре. Dowi deo pozadine je tamno obojen. U dnu slikanog poqa je isto~no od supediona ktitorski natpis /pomeni g(ospod)i rabe bo/ ie þ despina stoiko/.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 37 sl. 37; [akota, De~anska riznica, 100, 121-122 (sa starijom literaturom), sl. 48; Todi}, De~ani, 80, 83.

256. KR[TEWE HRISTOVO

68 x 44 x 3.5 cm

De~ani, riznica

kir Georgije i Kozma zograf, prva polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je prikazan Hristos koji stoji u reci Jordan nag do pojasa, sa perizomom oko bedara, ruku spu{tenih kraj tela. Desnom rukom blagosiqa, a ispod supediona na kome stoji pomaqaju se glave zmija. Na levoj obali reke je sv. Jovan Prete~a. Nagnuo se ka Hristu i kr{tava ga pola`u}i desnicu na wegovu glavu, dok levicu molitveno pru`a ka nebu u koje gleda. Na suprotnoj obali su figure tri an|ela, od kojih prvi u nizu dr`i ubrus. U vrhu slikanog poqa je segment neba od koga se nadole spu{taju tri zraka. U reci su ispod Hristovih nogu naslikane

personifikacije Jordana i Mora u vidu mu{karca sa mehom u rukama, odnosno `ene koja ja{e na velikoj ribi. Po vodi plivaju sitne morske `ivotiwe - brojne ribe raznih veli~ina, oblika i boja, rakovi i jedan oktopod. Prostor na desnoj strani zatvara stenoviti pejza` ~iji vrh se`e do gorweg ugla, dok je naspram wega brdovita obala obrasla retkim rastiwem. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit: [akota, De~anska riznica, 100, 122 (sa starijom literaturom), sl. 50; Todi}, De~ani, 83.

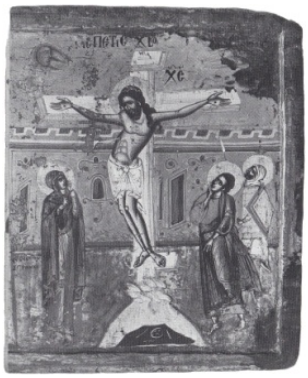

257. RASPE]E HRISTOVO

42 x 33 x 3 cm

De~ani, riznica

kir Georgije i Kozma zograf, prva polovina XVII veka

Ikona je presecawem daske odvojena od Silaska u ad (br. 257). U centru kompozicije je prikazan krst sa raspetim Hristom koji se uzdi`e na Golgoti. U wegovoj osnovi je pe}ina sa Adamovom lobawom, a pod krstom su prikazani Bogorodica /mr#T##/ sa jedne i sv. Jovan Bogoslov /Iw(anq)/ i satnik Longin sa druge strane. Svo troje su okrenuti ka Hristu /Is# hs#/ pogleda uprtih u wega, izra`avaju}i gestovima tugu. U pozadini je visoki zid. Iznad krsta je sa~uvana predstava Sunca, ~iji je pandan, Mesec, uni{ten. Kompozicija je signirana /raspetie h(risto)vo/, a u ktitorskom natpisu u dowem levom uglu pi{e "raba Bo`ijeg Ugrinka" /raba bo/ie(g) Ugrinka/, {to bi mogao biti nastavak ktitorskog natpisa sa ikone Bogorodice na prestolu (br. 255).

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 37-38 sl. 39; [akota, De~anska riznica, 100, 122, sl. 49; Todi}, De~ani, 83.

258. S I LAZAK U AD

42 x 34 x 2. 5 cm

De~ani, riznica

kir Georgije i Kozma zograf, prva polovina XVII veka

Ikona je presecawem daske odvojena od predstave Hristovog Raspe}a (br. 257). Vaskrsewe Hristovo /vaskr(q)senie h(rist)ovo/ je prikazano u vidu Silaska u ad. U centru je naslikan Hristos /Is#ns#u mandorli kako stoji na sru{enim vratima pakla ispod kojih svezan le`i Velzevul oko koga su {arke i klinovi. U levoj ruci dr`i krst, dok je desnu pru`io Adamu, koga izvla~i iz groba. Iza Adama su u otvoru pe}ine u steni Eva i druge starozavetne li~nosti. Sa druge strane su u istom ambijentu naslikana ~etvorica proroka, od kojih je mogu}e identifikovati Davida i Solomona.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 37-38 sl. 38; [akota, De~anska riznica, 122; Todi}, De~ani, 83.

259. OPELO STEFANA DE^ANSKOG

129 x 68 x 4 cm

De~ani, riznica

kir Georgije i Kozma zograf, prva polovina XVII veka

Na izdu`enoj horizontalnoj dasci predstavqeno je Opelo Stefana De~anskog. Centralno mesto zauzima odar na koji je polo`eno telo svetog kraqa ozna~enog nimbom, odevenog u divitision sa lorosom i sa krunom na glavi. Iznad wegovog uzglavqa su patrijarh Danilo II /patrJarhq danilq/, nagnut nad otvorenim jevan|eqem koje dr`i u rukama, de~anski iguman Arsenije /igMmen arsenie/, obojica odevena u felone sa omoforom, i jedan |akon. Naspram wih su dvojica arhijereja u polistavrionima sa sklopqenim jevan|eqima u rukama, od kojih jedan kadi, dvojica monaha i |akon, koji tako|e kadi. Izme|u su monasi i |akoni, me|u kojima jedan u

desnici dr`i darohranilicu - Sion, dok monah neposredno uz odar ~ita Bla`ene - 18. katizmu iz ~ina sahrane, ispisanu na stranicama otvorene kwige u wegovim rukama /bla/enql neporo;ni vq poutq hode{eE/. U pozadini u prvom redu stoje ugledne svetovne li~nosti u krznenim ogrta~ima, sa sve}ama u rukama, iza kojih su vojnici i narod. Prostor zatvaraju gra|evine me|u kojima je i de~anski hram sa nekoliko prate}ih objekata. U vrhu kompozicije je polukru`ni segment neba sa poprsjem Hrista koji obema rukama blagosiqa. Dva an|ela u letu donose mu du{u Stefana De~anskog prikazanu u vidu povijenog novoro|en~eta u dvostrukoj mandorli. Tlo je mrke boje, a okvir ikone je pozla}en. Na gorwem rubu je ispisana signatira /pogrebenJe s#1 velikomM;enika i/e vo caryhq stefana 0 i/e 0 v%o& de;anyhx/. Iz natpisa cinoberom u dowem levom uglu saznajemo da je ikonu 1813. godine "ponovio" slikar i sve{tenik Simeon Lazovi} iz Bijelog Poqa /sJ} ikonM ponovi popq simewnq lazovi;q wt beloga polA 1813/.

Lit: Mirkovi}, Ikone De~ana, 19-20; [akota, De~anska riznica, 100, 122-123 (sa starijom literaturom), sl. 51; Todi}, De~ani, 44-45, 83, sl. 35.

260. NERUKOTVOREN I OBRAZ HRISTOV

24 x 18. 5 x 2. 5 cm

De~ani, kivot sa mo{tima sv. Stefana De~anskog

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu ikone je na belom slikanom ubrusu sa tamnim horizontalnim prugama prikazan Hristov /u nimbu: o#w#n# lik do ramena. Duga kosa uokviruje lice ~iji je izraz nagla{en borom izme|u obrva. Nimb je ukra{en {tukodetaqima i pozla}en, kao i okvir.

Lit: [akota, De~anska riznica, Beograd 1984, 100-101, 123 (sa starijom literaturom), sl. 52; Todi}, De~ani, 34, 37, 84, sl. 22 i 25.

261. ISUS HRISTOS
244 x 93 cm
Gra~anica, riznica
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Izdu`ena vertikalna daska je du` ivica o{te}ena. Bojeni sloj, nanet na preparirano platno, u potpuno je uni{ten dowem делu, dok je ostatak веома izbledeo i ve}im delom istrven. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno, u punoj figuri prikazan Hristos. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima sklopqeno jevan|eqe.
Lit.: Vulovi}, Gra~anica, 172-173, sl. 14, 16.

262. BOGORODICA MOLITEQKA
244 x 95 cm
Gra~anica, riznica
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Na izdu`enoj vertikalnoj dasci bojeni sloj je na nekim mestima uni{ten, a ~itavom povr{inom je izbledeo i istrven. U blago udubqenom centralnom poqu je na podlozi od prepariranog platna u punoj figuri prikazana Bogorodica, u tro~etvrtinskom stavu okrenuta udesno. Wen lik je uni{ten. Levu ruku je prislonila na grudi i dr`i belu maramicu. Priklowene glave u desnici ima razvijeni svitak sa tekstom svoje molitve Hristu za spasewe gre{nih /primi m(o)le þ nJe m(a)te(r)e svo þ E {tedre 0 þ ;to prosi þ [ma<ti> 0 þ <g>r<y[>nimq þ sp(a)senJe 0 þ progny þ va[e me 0 þ prosti s(i)nM mo<i> 0 þ ..... þ ..... þ ..... þ <.>e<.....> - u desetom redu je izme|u slova „s” i “t” u re~i “prosti” ne~itko zabele`eno ime, ~ija su slova izme{ana: d þ ma þ ie þ mM þ tr <dimitrie?>/.
Lit.: Vulovi}, Gra~anica, 172-174, sl. 14-15, 17.

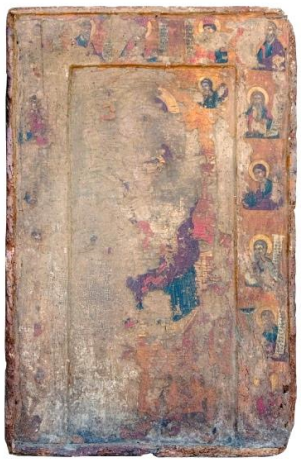

263. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM, ANRHAN\ELIMA I PROROCIMA
/
Gra~anica, riznica
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj je te{ko o{te}en i ve}im delom bespovratno uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu je na oker pozadini frontalno bila prikazana Bogorodica /<mi# TV#sa malim Hristom i arhan|elima na prestolu, okru`ena dopojasnim predstavama petnaestorice proroka, raspore|enim du` okvira. Sa~uvano je samo poprsje jednog od arhan|ela /<arh>a(n)gg(e)lq <.>/ na desnoj strani. Proroci su u rukama imali razvijene svitke sa tekstovima svojih proro~anstava, a kraj wih su se nalazili i odgovaraju}i simboli Bogorodice. Po~ev{i od gorweg levog ugla se idu}i nadesno mogu identifikovati slede}i proroci i pro~itati tekstovi svitaka slede}e sadr`ine: prvi prorok /<.....>anstvov þ i vq dekopine/, Jakov /<....> þ <....> þeda/e þ <.....> þ vaci þ]<..>gþ <.>da/, David /az ko vCe<.>q þ ws{e þ ni dvo<r> þ narek þ oh te þ pry/de pry þ dizret. þ <.>} blgo þ <...>5-/, Solomon /azq bo þ drq cr þ vq d(e)vo þ pr(e)/de þ propovydM þ } tvo þ E Cou þ dw -/, peti prorok /.../, {esti prorok /<....> þ <.>cv þ <.>t<...> þ <..>q<..> þ <...>v þ <...>ac þ <.....>r þ <.>po<..> þ do<..>m<.> þ d(e)vo/, sedmi prorok /<....> þ zre<...> þ <...>d/, Gedeon /rMno t<.> þ Cstare/d þ nareko þ d(e)vo po þ kazavq þ [Mmn þ Mbotv<o> þ EmM ro þ /dqo þ <.>M þ <..>un/ i deveti prorok /<.M..> þ vide þ i <...> þ l<...> þ d(e)vo nþ ov<.> / þ ivotq þ kq st þ qzen þ astav þ <..>a} þ <..>ni þ d(e)vo -/. Ostatak je uni{ten.
Lit.:

264. HRISTOS SA APOSTOLIMA
108 x 74 x 3.5 cm
Prizren, crkva Sv. Georgija „Runovi}a“
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj je potamneo i mestimi~no o{te}en, posebno u dowem delu. U centralnom poqu je dopojasno prikazan Hristos /ls#hs#, u nimbu: w#o# n# koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Na bo~nim stranama okvira se naziru figure {estorice apostola.

Lit.: Pajkić, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena*, 282, 284.

265. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

93 x 38 x 3 cm

Prizren, crkva Sv. Georgija „Runovi}a“

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Daska je pukla na vi{e mesta, a platno i bojeni sloj su u jako lo{em stawu. Delimi~no je sa~uvana samo gorwa polovina slikane povr{ine. U blago udubqenom centralnom poqu prikazana je Bogorodica /%ms$r& Tu/ sa malim Hristom /<ls#hs#, ali je sa~uvan samo lik Majke Bo`ije. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en, kao i okvir ikone. Ivicu nimbova krasi slo`eni punktirani motiv.

Lit.: Pajkić, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena*, 287.

266. SVETOG ILIJU HRANI GAVRAN

21 x 13 x 2 cm

Prizren, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, prva polovina XVII veka (?)

Na podlozi od gipsane preparature naslikan je sv. prorok Ilija kako nogu polo`enih na supedion sedi unutar polukru`no zavr{ene pe}ine. Odeven je u zeleni hiton i cinober ogrta~. Glave okrenute unazad on gleda u gavrana koji mu donosi komadi} hrane. U vrhu poqa su fragmenti signature, ispisane u dva reda /s(ve)t<q..> <...M> þ fit 5/. Pozadina je svetlozelena, a nimb je

pozla}en. Na prvobitnom sloju ikonopisa mestimi~no ima tragova preslikavawa uqanim bojama.

Lit.: Pajkić, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena*, 279-280, sl. 2.

267. SVETI GEORGIJE

85 x 52 x 4 cm

Prizren, crkva Sv. Georgija „Runovi}a“

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan sv. Georgije. Odeven je u tuniku i purpurni pancir sa zelenim ogrta~em, u desnici pred grudima dr`i isukan ma~, a u levici {tit. Pozadina je tamnozelena. Bojeni sloj je potamneo.

Lit.: Pajkić, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena*, 284.

268. SVETI DIMITRIJE

92 x 66 x 2.5 cm

Prizren, crkva Sv. Georgija „Runovi}a“

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je prikazan sv. Dimitrije /s(vę)ti dimit<rje>/ kako ja{u}i na kowu kopqem probada cara Kalojana pod sobom. Svetiteq je odeven u tuniku sa pancirem i ogrta~em koji se vijori, a na glavi ima zlatni venac. Nimb i gorwi deo pozadine su pozla}eni.

Lit.: Pajkić, *Malo poznate zbirke ikona iz Prizrena*, 284-285, sl. 6.

269. APOSTOL I PETAR I PAVLE

84 x 65 x 5 cm

Narodni muzej u Beogradu inv. br. 5875 (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u ^abi}u)

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Daska je pukla na sredini, a bojeni sloj je o{te}en. U centralnom poqu su na platnu prepariranom na dasku u punoj figuri prikazani sv. apostoli Petar /s(ve)t<qli> petrq/ i Pavle /s(ve)tqli paaval%q&/. U tro~etvrtinskom stavu su okrenuti jedan ka drugom i izme|u sebe dr`e trokupolni hram. U vrhu poqa je frontalno naslikano poprsje Hrista /<ls# hs#u nimbu: w#<o# n# koji obema rukama blagosiqa u stranu u mandorli romboidnog oblika. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i nimbovi, ukra{eni {tuko ornamentima. Du` ivice daske je tamnozelena bordura.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 171; Suboti}, Dolac i ^abi}i, 92-96; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 112 sl. 16.

270. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

35 x 25 x 3 cm

Gorio~, riznica

nepoznati autor, prва polovina XVII veka

Bojeni sloj je ~itavom povr{inom mestimi~no uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu su prikazana tri an|ela kako sede za stolom pravougaonog oblika i blagosiqaju hranu u vidu repica postavqenu na beli stolwak sa crvenom trostrukom bordurom, na kome su i tri no`a. An|eo u sredini je frontalno prikazan, a druga dvojica sede na drvenoj klupi sa rezbarenim i tokarenim detaqima /u nimbovima su signature: w#o#n# Iza wih na desnoj i levoj strani stoje Avram i Sara, ~ije su figure jako o{te}ene. U pozadini je rasko{na gra|evina preko ~ijih je pro~eqa

preba~en beli velum sa tro~alnom plavom {arom. U vrhu slikanog poqa je ispisana signatura /s(ve)ta trolca/. Nimbovi an|ela su pozla}eni, a gorwi deo pozadine je purpurno obojen.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 155 kat. br. 4.

http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/gorioc_c.html

271. SVETI NIKOLA

85 x 48 x 3.5 cm

Beograd, Narodni muzej u Beogradu (inv. br. 5870, prvobitno u crkvi Sv. Nikole u Gorio~u)

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Gorwi desni ugao daske je o{te}en. U izdu`enom i blago udubqenom centralnom poqu je na gipsanoj podlozi frontalno prikazan sv. Nikola /s(ve)tql njk<o>lae/ u punoj figuri, signiran kao "Brzi Pomo}nik" /skoropomo{n<ik>/. Odeven je u purpurni felon ukra{enog okovratnika sa omoforom, ispod koga nosi tamnoplavi stihar sa epitrahiqem, dok o boku ima izvezeni nadbedrenik. Visoko podignutom desnicom blagosiqa u stranu, dok u podignutoj levici pokrivenoj krajem felona dr`i sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine je svetlozeleno obojen, a gorwi je zlatno`ut i prote`e se van slikanog poqa na okvir. Nimb oko lika svetiteqa je du`ivice punktiran. Okvir je tamnoplavo obojen. Ikonu je 2005. godine u Narodni Muzej iz sela Gorio~ doneo Milan Ivanovi}.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 157, kat. br. 10, sl. 19; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 66, kat. br. 79.

272. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica ? (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u \urakovcu)

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Daska je po obodu mestimi~no o{te}ena, a bojeni sloj je na mnogim mestima otpao. U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica koja gledaju}i u posmatra~a na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnicom blagosiqa u stranu, dok u levici ima svijeni svitak. Dekorativno ukra{eni nimbovi i gorwi deo pozadine bili su pozla}eni.

Lit.:

273. GOSTOQUBQE AVRAMOVO I DEIZIS SA ARHAN\ELIMA MIHAILOM I GAVRILOM

/

Drsnik, crkva Sv. Petke

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj je potamneo, mestimi~no istrven i otpao. Sva slikana poqa su sme{tena u zaseban rezbareni okvir, sa gorwe strane zavr{en tro~lanim saracenskim lukom. U centralnom delu triptiha, oivi~enog tordiranim stubi}ima, bio je prikazan Deizis, ali je figura Hrista u potpunosti uni{tena. Bogorodica i sv. Jovan Prete~a su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu. U poqu iznad Deizisa je prikazano Gostoqubqe Avramovo, sa tri figure an|ela koji sede za trpezom na kojoj su dve posude, no`evi i ne{to hrane. U bo~nim poqima, koja su za centralno pri~vr{}ena alkama, bili su prikazani arhan|eli Gavrilo i Mihailo u tro~etrtinskom stavu okrenuti ka Deizisu u punoj

figuri. Arhan|el na levoj strani odeven je u divitision sa lorosom. Iznad uglova lukova su po dve izrezbarene polulopte.

Lit.: http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/drsnik_c.html

274. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

/

Drenova, crkva Sv. Petra i Pavla

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Daska je napukla, a bojeni sloj izveden na platnu je mestimi~no istrven i otpao. U blago udubqenom centralnom poqu su prikazana tri an|ela koja sede za stolom na kome su jedna mala posuda, tri no`a i ne{to hrane. U levicama dr`e duga~ke skiptre zavr{ene trolisnim motivom. Iza an|ela u ~elu stola u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu ispru`enih ruku stoje Avram i Sara. Kompozicija je pri vrhu signirana /s(ve)ta troica/. U pozadini su dva trougaono zavr{ena pro~eqa visokih gra|evina, izme|u ~ijih je krovova velum.

Lit.:

275. ULAZAK U JERUSALIM

/

Drenova, crkva Sv. Petra i Pavla

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Leva polovina daske je pukla. Bojeni sloj, izveden na platnu, u dowem desnom uglu je o{te}en, a ~itavom povr{inom je potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu prikazan je Hristos koji kroz stenoviti pejza` ja{e na magarici u pratwi grupe apostola. Glavu je okrenuo unazad i gleda ka svojim u~enicima, u levici ima svijeni svitak, dok desnicu molitveno pru`a ka grupi okupqenog naroda pred visokim zidinama Jerusalima. Ispod nogu magarice jedan de~ak

prostore svoju haqinu, dok se druga dvojica rvu. Na vrhu jednog od bre`uqaka u pozadini podignutih ruku stoji mladi} u ode}i bele boje, dok jedan mu{karac poma`e drugom de~aku da se popne. Ivice nimbova su ukra{ene punktirawem. Scena je pri vrhu signirana /cvetonosie/.
Lit.:

276. SABOR SVETIH ARHAN\ELA MIHAILA I GAVRILA
31.5 x 23 cm
Sv. Trojica Pqevaqska, riznica
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Dowi deo daske i bojenog sloja je o{te}en. U centralnom poqu je prikazana vojska an|ela skiptronosaca predvo|ena arhan|elima Mihailom i Gavrilom. Oni su naslikani frontalno, u punoj figuri, kako izme|u sebe dr`e trostruku mandorlu sa poprsjem Hrista Emanuila. Obod ikone je ukra{en plitkim duborezom u vidu jednostavnog dvo~lanog prepleta. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni, a ostaci signature ispisane cinoberom u vrhu slikanog poqa samo se naziru.
Lit.: Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[1], 106, sl. 37.

277. KAMENOVAWE ARHI\AKONA STEFANA
24.8 x 18 cm
Sv. Trojica Pqevaqska, riznica
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en i uni{ten, posebno u gorwem desnom uglu. U centralnom poqu je prikazan stenoviti predeo u kome se mladi, golobradi sv. arhi|akon Stefan kle~e}i moli dok trojica Jevreja zamahuju kamewem u visoko podigutim rukama. Onaj u sredini, duge crne brade, na glavi ima

visoku kapu tipi~nu za jawi~are. Jedan ~ovek sedi sa strane i u levici dr`i ma~u koricama. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni. Lit.: Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[1], 106-107, sl. 40.

278. CARSKE DVERI

/

Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Slikana poqa pravougaonog oblika sme{tena su u rezbareni okvir. Uokvirena su mre`om vi{e~lanog prepleta, a gorwi deo dveri krase dva polukru`no zavr{ena poqa u kojima je po jedan ~etvoro~lani cvet. U vrhu je duborezbareni stilizovani krst. Na levom krilu dveri je figura arhan|ela Gavrila /g# koji je u tro~etvrtinskom stavu okrenut udesno. Desnom rukom blagosiqa, a u levoj ima duga~ki skiptar. U vrhu poqa je ispisana signatura: s(ve)toe bl(a)gove{enie. Na desnom krilu je u tro~etvrtinskom stavu prikazana Bogorodica /<mi# Tu# koja gleda u posmatra~a, desnicu je podigla pred grudima, dok u spu{tenoj levici ima vreteno. Iz segmenta neba u gorwem levom uglu ka woj polaze tri zraka. Pozadina slikanih poqa i duborez su bili pozla}eni.

Lit.: Gagović, *Crnogorski ikonostasi,* 41-42, 44-45; Pejovi}, ^ilikov, Pravoslavni manastiri u Crnoj Gori, 325; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa,

279. NEDREMANO OKO

/

Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en i uni{ten, a nedostaje dowi levi ugao daske. U blago udubqenom centralnom

poqu je prikazan Hristos Emanuil /Is#hs# kako le`i na jastuku glave oslowene o desnu ruku. Uz wegovo uzglavqe stoji Bogorodica /mi#Tu#koja u desnici ima ripidu, dok levicom ukazuje na Hrista. Kraj wegovih nogu su arhan|eli Gavrilo /g# i Mihailo /m# u tro~etvrtinskom stavu, prvi u poprsju, drugi u punoj figuri u desnom uglu poqa. Mihailo pokrivenim rukama dr`i oru|a Hristovog stradawa. Gorwi deo pozadine je crven, a dowi tamnozelen i na wemu je na levoj strani belom bojom ispisan ktitorski natpis, delimi~no sa~uvan: primi g(ospod)i þ moleni<e> ra þ ba s<vo>ego þ m<...> . U vrhu slikanog poqa je signatura scene /n<ad>rr... <...>/.

Lit.: Gagović, *Crnogorski ikonostasi,* 41-45; Pejovi}, ^ilikov, Pravoslavni manastiri u Crnoj Gori, 323; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 169 nap. 40-41.

280. DEIZIS SA APOSTOLIMA

/

Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos /Is#hs# u nimbu: n#o#w# kako sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima otvoreno jevan|eqe /prJid þ ite <bl> þ agq(osl) þ oven<i oca> þ moego þ i na þ <sle> þ dMI<te>/ (Mt. 25, 34). Iza prestola su poprsja dvojice a(rha)n|ela koji su priklowenih glava i pokrivenih ruku u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu. Du` okvira oko centralnog poqa raspore|ena su poprsja apostola, dok su na gorwoj ivici Hristos Emanuil u dvostrukoj mandorli romboidnog oblika i Bogorodica /mi#Tu#i sv. Jovan Prete~a /<s(ve)ti> Iw# molitveno ispru`enih ruku i u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu. Apostoli dr`e sklopqene kwige ili svijene svitke, a neki desnicama blagosiqaju. Sa~uvane su signature uz likove apostola Marka /mar(ko)/, Mateja /ma(Tei)/ i Luke /lM(ka)/. Pozadina je prekrivena bojenim slojem novijeg datuma. Na dowoj ivici okvira su ostaci

teksta ispisanog crnom bojom: primi <.....>vh þ vukosavi h<...>. Purpurno obojeni gorwi deo pozadine u centralnom poqu i naranxasti na bo~nim stranicama okvira rezultat su naknadnog retu{irawa. Tom prilikom su preslikane signature, ponovqene belom bojom, sada ve}im delom izbledele, kao i medaqoni u kojima je bila izdvojena Hristova signatura. Nimbovi prikazanih li~nosti su pozla}eni.

Lit.: Gagović, *Crnogorski ikonostasi,* 41-42, 44-45; Pejovi}, ^ilikov, Pravoslavni manastiri u Crnoj Gori, 322-323; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 169 nap. 41.

281. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM, ARHAN\ELIMA I PROROCIMA

/

Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazana Bogorodica kako sedi na dva jastuka na prestolu sa visokim tokarenim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Obema rukama na krilu dr`i malog Hrista koji desnicom blagosiqa u stranu, dok u levici ima svijeni svitak. Iznad prestola su poprsja dvojice arhan|ela koji su priklowenih glava i pokrivenih ruku u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Bogomajci. Gorwi deo pozadine je u novije vreme retu{iran svetlocrvenom bojom i tom prilikom su signature preslikane. Na okviru oko centralnog poqa raspore|ena su poprsja proroka, a na gorwoj ivici je frontalno i dopojasno u ~etvorostrukoj mandorli romboidnog oblika prikazan Hristos koji obema rukama blagosiqa u stranu. Uz wega su dvojica proroka sa krunama na glavi (David i Solomon?). Du` bo~nih strana okvira je naslikano po pet proroka. Jednom, pokrivenom rukom dr`e razvijene svitke, dok drugom ukazuju na Bogorodicu. Na levoj strani su: Jezekiq /<.>zekilq, svitak: ki<a.> dry þ rqka þ ... þ ... þ Mon 0/, neidentifikovani prorok /svitak: re<..> þ Mnpq þ rqvi þ wb<ga> þ pari þ <..>b/,

Jeremija /<..>yrimla, svitak: vqdi þ q<...> þ i<.>le þ io<.>a þ lamoþ ego iþ vqsa<.>/, Jona /prorokq iwna, svitak: azq vi þde po<.> þ nlsa þ <.>evq<.> þ....þ/ i jo{ jedan prorok ~ije ime nije ~itqivo /prorokq <....>, svitak: azq <.> þ <..>ql þ .... þ <..>i<.> þ w<..> /, a na desnoj dva neidentifikovana proroka /svitak prvog: rqk<.> þ m<...> þ kdoe þ <.>ni<..> þ m<...> þ ...., svitak drugog: <..>gi þ ote kþ rasno þ pry<.> þ <.>zre þ tla/, Mojsije /prorokq moise<i>, svitak: azq þ <.>Mpo þ na <..> þ w<.>a þ .... /, Zaharija /prorokq zaharJa, svitak: <.>rin dþ yva þ kasþ qvq þ hra þ ssva/ i Danilo /prorokq danilo/. Du` dowe ivice okvira bio je ispisan tekst ktitorskog natpisa, sada veoma o{te}en i izbledeo, samo delimi~no ~itqiv: primi g(ospod)i moleniE raba svo(e)go <....>. Pozadina iza prikazanih proroka je svetlocrvene i oker boje, a nimbovi svih prikazanih li~nosti su pozla}eni.

Lit.: Gagović, *Crnogorski ikonostasi,* 41-42, 44-45; Pejovi}, ^ilikov, Pravoslavni manastiri u Crnoj Gori, 319, 323; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 169 nap. 41.

282. SVETI JOVAN PRETE^A

/

Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazano poprsje krilatog sv. Jovana Prete~e /<s(ve)ti> Iw(annq)/. On nosi tamnoplavu haqinu od kostreti sa ogrta~em, desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i duga~ki {tap zavr{en dvokrakim krstom i posudu sa svojom odse~enom glavom. Dowi deo pozadine je tamnozeleno obojen, a gorwi je svetlocrven. Na wihovom razme|u je na levoj strani belom bojom ispisan ktitorski natpis, dosta izbledeo: primi g(ospod)i moleniE þ raba svoEgo milo] þ vMka<.....>. Pozadina i nimb su u novije vreme retu{irani.

Lit.: Gagović, *Crnogorski ikonostasi,* 41-42, 44-45; Pejovi}, ^ilikov, Pravoslavni manastiri u Crnoj Gori, 323-324; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 169 nap. 41.

283. VAVEDEWE BOGORODI CE

/

Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Veoma o{te}ena ikona, чији је бојени слој у доњем сегменту у потпуности уништен.

Lit.: @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 167 nap. 30.

284. CARSKE DVERI

133 x 50.5 cm

Sarajevo, riznica Stare pravoslavne crkve (prvobitno u crkvi Sv. Nikole manastira Bawa kod Priboja)

непознати аутор, prva polovina XVII veka

Desno krilo carskih dveri, bogato ukra{eno rezbarenom i pozla}enom dekorativnom ornamentikom, sa dowe strane je o{te}eno. Du` spoqa{we ivice ga operve`uje {iroka traka vi{e~lanog prepleta u koji su upleteni floralni motivi. Du` gorwe ivice te~e stilizovana lozica. Slikano poqe je zavr{eno saracenskim lukom iznad koga su rozete razli~itih veli~ina i oblika. U wemu je prikazana Bogorodica koja priklowene glave smerno stoji ispred stolice bez naslona. U podignutoj desnici dr`i kraj niti crvene pre|e, a u levici ima vreteno. Iz segmenta neba se ka woj spu{ta zrak svetlosti u kome je golub Duha Svetog. U pozadini je visoka gra|evina. Ispod slikanog poqa je deo rezbarenog kvadratnog parapeta sa motivom stilizovanog cveta. Dveri su 1697. godine prodate Staroj crkvi u Sarajevu.

Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 66-67, kat. br. 2; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 104-107 (sa starijom literaturom), table XVI i XVII; Peji}, Sv. Nikola Dabarski, 188, nap. 46 (sa starijom literaturom).

285. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM, ARHAN\ELIMA I PROROCIMA
/
Stara pravoslavna crkva u Sarajevu
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom slikanom poqu je frontalno prikazana Bogorodica kako sedi na jastuku na prestolu bez naslona, sa malim Hristom koga pridr`ava obema rukama na krilu. U visini wenog lika su poprsja dvojice arhan|ela, a okru`uju je {estorica dopojasno prikazanih proroka, po trojica na svakoj strani. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Bogorodi~in nimb je krajem XVII veka ukra{en pozla}enim srebrnim okovom i visokom, otvorenom krunom sa dragim kamewem.
Lit.: Todi}, Ikonostas stare srpske crkve u Sarajevu, 441, 448 nap. 45, 453 sl. 2.

286. CARSKE DVERI
135 x 98 x 78 cm
Muzej SPC (prvobitno u manastiru Jazak)
nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Slikana poqa zavr{ena polukru`nim lukom oslowenim na tordirane stubi}e sa kapitelima sme{tena su na sredinu rasko{no rezbarenih krila dveri. Ispod wih su kvadratni parapeti slo`enog prepleta uokivreni frizom, a okru`uju ih {iroke trake vi{e~lanog prepleta. Dveri su du` spoqa{we ivice operve`ene tordiranom trakom. Sa dowe i gorwe strane te~e friz floralnih motiva, kojima su na vrhu oba krila pridodata dva medaqona sa upisanim krstom. Na levom krilu je prikazan arhan|el Gavrilo odeven u divitision sa lorosom kako nogu polo`enih na purpurni jastuk desnicom blagosiqa, dok u levici ima

skiptar. Bogorodica smerno stoji ispred niske, biserima ukra{ene stolice bez naslona. U podignutoj desnoj ruci dr`i nit pre|e, a u levoj vreteno. Iza obe figure je po jedna visoka gra|evina preko ~ijeg je vrha preba~en velum. Gorwi deo pozadine i duborez su pozla}eni. Bojeni sloj je retu{iran, najverovatnije tokom XIX stole}a, ali ne i preslikan.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 108, tabla LVI; Kuli}, Sre}kov, Manastiri Fru{ke Gore[1], 89.

287. CARSKE DVERI

/

Blagove{tewe Rudni~ko, ikonostas

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Dveri su sa spoqa{we strane operve`ene trakom vi{e~lanog prepleta koji je ome|en dvema tordiranim trakama. Geometrijski motivi prepleta variraju, kao i {irina trake. Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U centralnim poqima oba krila dveri prikazane su Blagovesti iznad kojih su dopojasne predstave starozavetnih proroka Davida i Solomona. Na levom krilu je naslikan arhan|el Gavrilo u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici. Desnicom blagosiqa, a u levici dr`i skiptar. Naspram wega je Marija koja stoji ispred rezbarene stolice dr`e}i u podignutoj desnoj ruci nit pre|e namotane na vreteno u spu{tenoj levici. Iza obe figure je slikana arhitektura, a u vrhu oba poqa su bez odvajawa bordurom u carskom ornatu predstavqeni proroci David (iznad Bogomajke) i Solomon (iznad arhan|ela). Jednom rukom pokazuju ka nebu, dok u drugoj imaju razvijene svitke. Nimbovi i duborez su pozla}eni.

Lit.: Pajki}, Ikonostas Blagove{tewa Rudni~kog, 250, 254-255, sl. 6; Petkovi}, Blagove{tewe Rudni~ko, 46.

288. SVETI NIKOLA SA @ITIJEM
112 x 80 cm
Gra~anica, riznica
nepoznati autor, sredina XVII veka

Daska i bojeni sloj su mestimi~no o{te}eni. U centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna figura sv. Nikole, ozna~enog kao “Brzi Pomo}nik” /sq<(ve)tql> n<i>kolôae skorJpomo{nikq 5/. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. U visini wegovog lika naslikani su Hristos /ls#hs#u nimbu: w#o#n# i Bogorodica /mr#Tu#u poprsju kako mu predaju jevan|eqe, odnosno omofor. Nimbovi su pozla}eni i du` ivice ukra{eni punktirawem, a gorwi deo pozadine je oker boje. Oko centralnog poqa je raspore|eno deset scena iz `itija svetiteqa koje se ni`u u kontinuitetu du` dowe i gorwe ivice okvira i naizmeni~no na desnoj i levoj strani: Ro|ewe /ro/<de>stvo <...M> niko þ ly/, sv. Nikola polazi u {kolu /s(ve)tqli 0 privest <.>a <.....> naouCiti slova, mali sv. Nikola u levoj ruci dr`i tablicu na kojoj je ispisano: a v g Z þ ezika n<.>zm, dok je na tablicama dvojice de~aka u grupi ispred starijeg u~iteqa koji sedi ispisano: car þ M ne þ besnl i e/e n þ mo/e þ i/e/, Rukopolo`ewe za |akona /s(ve)tqli nikola postavlaEt se þ diak<onq> u rukama starijeg arhijereja pred kojim sv. Nikola stoji je razvijeni svitak sa tekstom: <s>o# ta þ vna b þ la#god þ qtq 0 me þ dosta/, sv. Nikola izbavqa tri ~oveka od ma~a /s(ve)tql izbavlaetq þ mu/Je wt ma%;a&/, sv. Nikola se javqa caru Konstantinu /s(ve)tqli 0 avJ se kost þ adlnou þ na sqne/, sv. Nikola spasava la|u na moru /stqJ <izb>avi se<..> korabq/, sv. Nikola spasava ~oveka iz mora /s(ve)tqJ izbavlaetq Clo þ veka wt morska<g>o þ potopa/, Rukopolo`ewe sv. Nikole za sve{tenika /s(ve)tqJ priEmqlet pre(zvi)te<r> na svitku arhijereja ispred wega je ispisano: bd#t þ <...>a þ b<...> þ ..... þ a na wegovom polistavrionu: plqn/, Hirotonija za arhijereja /s(ve)tqJi 0 nikolaE postavla þ tq se arhJere<i>/ u okviru koje je ktitorski natpis u kome se pomiwe prilo`nik Nedeqko /prJimi g(ospod)i molenJE rabM <sfo> þ Emou nedel<q>kou i n<.>e<.>/ i Smrt sv. Nikole /<ous>penJ<e> s(ve)t(o)mM n<ikoli>, arhijerej iznad wegovog uzglavqa ~itabla`enstva: bla#ro<.> þ /<.>n<..> þ ime þ po/.

Lit.: Todi}, Gra~anica, 271-272.

289. SVETI NIKOLA SA @ITIJEM

78 x 48 x 3.8 cm

Prijepoqe, crkva Sv. Vasilija Ostro{kog (naknadno doneta)

nepoznati autor, sredina XVII veka

Ivice daske su mestimi~no o{te}ene, a bojeni sloj je izbledeo i na nekim mestima uni{ten. Pravougaono centralno poqe je operve`eno tordiranom trakom i u wemu je frontalno u poluf iguri prikazan sv. Nikola. Odeven je u felon sa omoforom, desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici pokrivenoj krajem felona dr`i sklopqeno jevan|eqe. U uglovima u vrhu naslikana su poprsja Hrista i Bogorodice koji sv. Nikoli vra}aju jevan|eqe, odnosno omofor. Na obodu oko centralnog poqa je raspore|eno 13 scena iz `itija svetiteqa koje se hronolo{ki ni`u po~ev{i od gorweg levog ugla. Ciklus po~iwe kompozicijom Ro|ewe sv. Nikole za kojom slede Kupawe sv. Nikole, Odvo|ewe u {kolu i Hirotonija za |akona. Nastavqa se na desnoj strani okvira ikone scenama Rukopolo`ewe za sve{tenika, Hirotonija za episkopa, sv. Nikola se javqa u snu caru Konstantinu i Povratak de~aka Vasilija iz saracenskog ropstva. Na levoj strani okvira su naslikana ~uda: Spasavawe davqenika iz mora, Tri vojvode u tamnici, sv. Nikola spasava tri ~oveka od ma~a i sv. Nikola spasava tri device od bluda /<...>prl<...>/. Du` dowe ivice je ~itavom du`inom ilustrovano Opelo svetiteqa.

Lit.: Peji}, Tri ikone, 193-198, sl. 1-2 (sa starijom literaturom).

290. SVETI ATANASIJE ALEKSANDRIJSKI
35 x 25 cm
Blagaj, crkva Sv. Vasilija Ostro{kog
zograf Andreja Rai~evi}, sredina XVII veka

Bojeni sloj je o{te}en i mestimi~no uni{ten. U centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna figura sv. Atanasija Aleksandrijskog. Naslikan je kao ~ovek starije dobi, visokog ~ela, prosede kose i {iroke brade sredwe du`ine. Odeven je u polistavrion sa omoforom, desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en.
Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 96- 97, kat. br. 23; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 99-100, 230, tabla XII.

291. SVETI NIKOLA
44.5 x 34 cm
^ajni~e, crkva Uspewa Bogorodice
zograf Andreja Rai~evi}, sredina XVII veka

Bojeni sloj je veoma o{te}en i istrven, pa je vidqiv samo crte`. U centralnom poqu je prikazana dopojasna figura sv. Nikole odevenog u felon sa omoforom. Desnom rukom blagosiqa, dok u levoj ima sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je purpuran.
Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 95, kat. br. 22.

292. SVETI SIMEON SRPSKI
/
Muzej SPC u Zagrebu ? (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u Lipnici kod Bjelovara)
zograf Nikola Klisur, sredina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno u polufiguri prikazan sv. Simeon Nemawa /s(ve)tqI sVÉewn%q& þ srpqskqJ/, odeven kao monah. U desnici ima krst, a levicu je podigao {akom okrenutu ka posmatra~u. Nimb svetiteqa i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Mileusni} S., Vizantina u crkvenom slikarstvu Slavonije, 23 sa starijom literaturom u nap. 18-19.

293. SVETI SAVA SRPSKI

/

Muzej SPC u Zagrebu ? (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u Lipnici kod Bjelovara)

zograf Nikola Klisur, sredina XVII veka

Lit.: Mileusni}, Vizantina u crkvenom slikarstvu Slavonije, 23 sa literaturom u nap. 18-19.

294. IKONOSTASNI KRST

/

Kru{edol, ikonostas crkve Blagove{tewa

nepoznati autor, 1651. godine

Na horizontalnoj osnovi ukra{enoj duborezbarezbarenim i obojenim rozetama razli~itih dimenzija i motiva postavqeni su visoki krst i bo~ni paneli sa ikonama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Na krstu je naslikan raspeti Hristos /Is#ns# Nag je do pojasa, a oko bedara ima belu perizomu. U uglovima krakova krsta su simboli jevan|elista. Sa~uvane su signature Jovana (orao) /Iw# i Mateja (an|eo) /m(aTe)i/. Krakovi krsta su celom du`inom obrubqeni vi{estrukim trakama prepleta i floralnih motiva, dok su wihovi krajevi ukra{eni sa po sedam zrakasto raspore|enih triloba palmetastog ukrasa. Bo~ne table sa predstavama

Bogorodice /mi# Tu# i sv. Jovana Bogoslova /Iw#<..>/ pod krstom tako|e su operve`ene vi{e~lanim trakama prepleta i floralnih motiva. Na vrhu su tokareni i zavr{eni medaqonom u kome je rozeta. U osnovi krsta je predstava Hrista u grobu /u nimbu: w#o#n# signirana kao Skidawe sa krsta /s(q)netie h(risto)vo/. Pozadina i duborez su pozla}eni. Natpis sa godinom izrade krsta ispisan je na nadverju (kat. br. 295).

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 129; Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 21-22, 24-25, 42 sl. 9-11, t. 2.

295. NEDREMANO OKO

/

Kru{edol, ikonostas crkve Blagove{tewa

nepoznati autor, 1653. godine

U centralnom poqu je prikazan Hristos Emanuil /Is#hs#u nimbu: w#o#n# koji le`i na posteqi postavqenoj u pravcu istok-zapad i spava glave oslowene o levicu. Molitvenim gestom ispru`enih ruku obra}aju mu se Bogorodica /mi# Tu#u pratwi arhan|ela Mihaila /m#sa jedne i arhan|ela Gavrila /g#sa druge strane. Blagovesnik dr`i posudu u vidu kr~aga sa oru|ima Hristovog stradawa, a Mihailo nosi skiptar. U vrhu slikanog poqa je tekst: vqzlegq pospa]ko lq þ v i kto vqzboVditqi (Prva kw. Mojs. 49, 9). Dowi deo pozadine je tamno obojen. Gorwi deo i okvir ikone, koji sa gorwe i dowe strane krasi niz duborezbarenih polulopti, a sa bo~nih friz floralnih motiva, pozla}eni su. Na nali~ju nadverja je natpis o nastanku kru{edolskog ikonostasnog krsta: napisa se sJi svetql i bo/qstvni gospodnq krqstq prewsve{ennomM arhiepiskopM pykskomM kVrq gavriilM i pryvqsewsve{ennomM mitropolitM kVrq haNi Jlarion, i pri igMmnM]kimq Eromonahô1 i po semq tùitoromq bif[M prezviterq bogdan iz batanq, a nastoinikomq maKimq ermonahq. za;e se myseca marùJa 0ù# i savrq[i se myseca avgMsta 0v#vq lyto 0 z# r# K# a.#

Lit.: Stojanovi}, Zapisi i natpisi *I,* 372 br. 1493; Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 24, 27, 48 t. 8.

296. DEIZIS SA APOSTOLIMA I SVETITEQIMA

28.4 x 19.5 x 1.4 cm

Busova~a, crkva Sv. Ilije

zograf Andreja Rai~evi}, 1654. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos Svedr`iteq /Is#hs#vasedr/itelq/ koji sedi na prestolu sa visokim naslonom /na kome je natpis: videvi mene vide i wca moego/, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, a levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe /prJi þ dyte þ ka m þ (e)ny vq þ si trM þ /da} þ {lnl se i twbri/ osloweno o koleno leve noge. Iza prestola stoje arhan|eli Mihailo /ar#mi#/ i Gavrilo /ar#ga#r/ sa sferama sa Hristovim inicijalima u rukama. Po obodu oko centralnog poqa su raspore|ena zasebna slikana poqa. U visini Hristovog lika su u wima prikazane figure Bogorodice i sv. Jovana Prete~e /iwa(nq) prydte;a/, dok su u ostalim dopojasne predstave svetiteqa. Bogorodica i sv. Jovan su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu molitveno pru`aju}i ruke ka wemu. Na gorwem obodu su u kontinuitetu naslikana poprsja sv. Nikole i sv. apostola Petra i Pavla. Sv. Nikola /s(ve)tql <nikola>/ je frontalno prikazan u sredini, odeven u stihar sa rekama i sakos sa omoforom. Podignutom desnicom u stranu blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu su apostoli Petar /s(ve)tJ pet(a)r ap(osto)lq/, sa razvijenim svitkom svoje poslanice u rukama /tql Esi h(risto)s þ s(i)nq b(og)a þ /ivago/, i Pavle /s(ve)tql pavle ap(osto)lq/, sa sklopqenim kodeksom. Ispod Bogorodice i sv. Jovana su poprsja sv. Georgija /s(ve)tJ gewrgJe/ i sv. Dimitrija /<s(ve)tJ> dim(i)trie/, koji se tako|e molitveno obra}aju Hristu. U najni`oj zoni su tri frontalne dopojasne predstave sv. Save, sv. Stefana De~anskog i sv. Simeona Nemawe. Sv. Sava /s(ve)tqJ sava srbski/, odeven u stihar sa rekama i sakos sa omoforom desnicom pred grudima blagosiqa, a u podignutoj levici ima sklopqeno jevan|eqe. Sv. Stefan De~anski /s(ve)tql <....> de;anski/ je u carskom divitisionu sa krunom na glavi i krstom u podignutoj desnici, dok

u levici ima svijeni svitak. Sv. Simeon Nemawa /simewn/ nosi mona{ku rizu sa ogrta~em i kukuqicom u desnici pred grudima dr`i krst, a u levici ima razvijeni svitak sa tekstom /prJidy þ te ;eda þ i poslM þ [aite þ mene/. Dowi deo pozadine iza svih prikazanih li~nosti je tamno obojen, dok je gorwi pozla}en. Bordura oko slikanog poqa je tamnocrvena, a okvir oko we je pozla}en. Du` dowe ivice bordure te~e zapis slikara, delimi~no ispisan tajnopisom, sa godinom 7162.: /<...>rzo <...>kMo <.>gan[b<..> abrdna ogadinel emM/e bllqsto 0 þ <...>aq zemla /e m(a)ti prwstite me gry[nago boga radi/ razre{en natpis: l(yto) 0 z# r#K# v#uko(}) (gr)e[nago andrea lenivago }emou/e bllqst Emstvo grobq a zemla /e m(a)ti prwstite me gry[nago boga radi/.

Lit.: Mazali}, Nekoliko starih ikona, 53-57 сл. 1-2; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 98-99, 220, tabla II; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 94-95.

297. HRISTOS U GROBU, BOGORODICA I SVETA ANA

48 x 29 x 3 cm

/ (prvobitno na ikonostasu crkve Sv. Nikole u Gorio~u)

nepoznati autor, 1655/1656. godine

Na sredini slikanog poqa prikazan je mrtvi Hristos /ls# hs#, sklopqenih o~iju i sa trnovim vencem na glavi, nag do pojasa u grobu u kome su kopqe i guba, ruku prekr{tenih na grudima. U visini wegovog lika je sa obe strane po jedan serafim /s/. Uz grob u molitvenom stavu okrenute ka Hristu stoje Bogorodica /%mi#& Tu# i sv. Ana /ana/. Dowi deo pozadine je tamno obojen, kao i bordura du` gorwe strane nadverja, na kojoj je sitnim slovima ispisana signatura Skidawa sa krsta /sanit#e hristo%vo&/. Sa leve strane groba je belom bojom zabele`en ktitorski natpis u kome se navodi ime ktitora (?) Ra{ka /pome þ ni g(ospod)i þ ra[þ ka/, dok je iza sv. Ane godina izrade nadverja /va le þ to þ z#K#d# Delovi {enije u manastiru Gorio~.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, kat. br, 11, 157.

298. SVETI APOSTOLI PETAR I PAVLE
66 x 37 x 6 cm
Gorio~, ikonostas crkve Sv. Nikole
nepoznati autor, 1655/1656. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu daske nepravilnog, izdu`enog pravougaonog oblika su na podlozi od grundiranog platna u punoj figuri naslikani apostoli Petar i Pavle. Odeveni su u cinober hiton i himation, odnosno u purpurni hiton i himation braon boje. U tro~etvrtinskom stavu su okrenuti jedan ka drugom i izme|u sebe dr`e model frontalno prikazanog jednokupolnog hrama. U dnu slikanog poqa se vidi deo ktitorskog natpisa, koji je potamneo i te{ko ~itqiv /pomeni g(ospod)i raba bo/ie%g& sio.../. Vi{i, dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je svetlocrven. Nimbovi apostola i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 155, kat. br. 1; Dokumentacija Republi~kog zavoda za za{titu spomenika kulture Srbije; http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/gorioc_c.html.

299. DEIZISNI ^IN
281 x 34 x 4 cm
Beqak, crkva Sv. Marka
nepoznati autor, 1656/57. godine

Deizisni ~in je sastavqen iz dve daske koje su o{te}ene, kao i bojeni sloj. Duborezni okvir ~ini samo horizontalna traka jednostavnog dvo~lanog prepleta koji te~e du` gorwe i dowe strane daske, a prikazane li~nosti su sme{tene pod slikane lukove. Na levoj polovini su sleva nadesno u punoj figuri naslikani Hristos, Bogorodica i {estorica apostola. Svi sede na prestolima sa visokim naslonima. Hristos je jedini frontalno prikazan kako desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici

dr`i otvoreno jevan|eqe. Bogorodica i sv. Jovan Prete~a su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu molitveno pru`aju}i ruke. Apostoli su u parovima okrenuti jedan ka drugom, u rukama imaju svijene svitke ili sklopqene kodekse. Iza Bogorodice su apostoli Petar, Matej, Luka, Andrej, Jakov i Toma, a iza Prete~e Pavle, Jovan, Marko, Simon, Vartolomej i Filip.

Lit.: Stani}, Nepoznate ikone, 268-269, sl. 13-14.

300. SVETI LAZAR PRAVEDNI

20 x 16.5 cm

Sarajevo, Stara pravoslavna crkva (prvobitno u O{ani}ima kod Stoca)

zograf Andrija Rai~evi}, 1658/1659. godine

Dowi deo daske i bojeni sloj su o{te}eni. U centralnom poqu je frontalno prikazano poprsje sv. Lazara Pravednog /s(ve)ti i pravednJi þ lazarq/ odevenog u felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u pokrivenoj levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Pozadina je tamnocrveno obojeno. Oko slikanog poqa je svetloplava bordura, a okvir ikone je bio pozla}en. Iz natpisa ispod imena svetiteqa saznajemo godinu wene izrade 7166 /z###Z#

Lit.: Kajmakovi}, Rai~evi}eva ikona, 309-311, sl. 1 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 97, kat. br. 24 (sa starijom literaturom); Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 100-101, 228, tabla X.

301. HRISTOS SVEDR@ITEQ

/

Muzej u Sentandreji (prvobitno u srpskoj crkvi u Komoranu)

nepoznati autor, 1660. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan Hristos Svedr`iteq /Is#hs# svedr/itelq/, koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /pride þ te bl(agoslo)ve þ nqJ w(tq)ca þ moego na þ sledM þ ite ougo þ tovanoE þ vamq c(a)r(s)tv þ o w<t> slo/e þ nia mqJrM (Mt. 25, 34)/. Nimb je ukra{en detaqima u {tuko tehnici. U dowem delu pozadine je vi{e horizontalnih traka razli~itih nijansi crvene boje. Gorwi deo centralnog poqa i okvir su pozla}eni. Ktitor ikone je Petar Monasterlija, obervojvoda dunavskih {ajka{a.

Lit.: Davidov D., Gorwa Zemqa, 29-30, 84.

302. BOGORODICA ODIGITRIJA

/

Muzej u Sentandreji (prvobitno u srpskoj crkvi u Komoranu)

nepoznati autor, 1660. godine

U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je prikazana Bogorodica Odigitrija /mi# T# odigitria/ koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Oboje gledaju u posmatra~a. Hristos /Is#hs# desnicom blagosiqa u stranu, dok u levici ima svijeni svitak. Pozadina i okvir ikone, du` ~ije je ivice purpurna bordura, pozla}eni su. Nimbovi su ukra{eni {tuko detaqima. Ktitor ikone je Petar Monasterlija, obervojvoda dunavskih {ajka{a.

Lit.: Davidov, Gorwa Zemqa, 28, 30, 84.

303. BOGORODICA ODIGITRIJA

/

Muzej u Sentandreji (prvobitno u crkvi Sv. Nikole u \uru)

nepoznati autor, 1660. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica Odigitrija /mi# T# <h>odi(gi)trJ]/, koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Oboje gledaju u posmatra~a. Hristos /Is#ns# desnicom blagosiqa u stranu, dok u levici ima svijeni svitak. Na tamno obojenom dowem delu pozadine je crvenom bojom ispisan tekst natpisa, iz koga pored godine nastanka saznajemo da je ktitor ikone bio Petar Monasterlija, obervojvoda dunavskih {ajka{a /molenJe petqra monastrlJe l(e)to z###k#i# Gorwi deo pozadine i okvir ikone, du`~ije je ivice purpurna bordura, pozla}eni su.

Lit.: Davidov, Gorwa Zemqa, 13, 30, 82-83.

304. ISUS HRISTOS

/

Mile{eva, riznica (prvobitno u crkvi Bogorodi~inog pokrova u Radijevi}ima)

zograf Andreja Rai~evi}, oko 1660. godine

U centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan Hristos /Is#ns#u nimbu: w#o#n#koji u levici ima sklopqeno jevan|eqe, dok desnicom pred grudima blagosiqa. Pozadina je crvene boje, a uzani okvir ikone je tamnoplav.

Lit.: \uri}, U potrazi za delom Andrije Rai~evi}a, 26-28, 30; Petkovi}, Slikar Andreja Rai~evi} u Kru{edolu, 118, sl. 5A; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 83-85, 221, sl. 33, tabla III.

305. BOGORODICA SA HRISTOM

/

Mile{eva, riznica (prvobitno u crkvi Bogorodi~inog pokrova u Radijevi}ima)

zograf Andreja Rai~evi}, oko 1660. godine

U centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica /m(a)ti b(o)/Ja/ koja na levoj ruci dr`i malog Hrista /Is#hs#u nimbu: w#o#n#, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. Gorwi deo pozadine je crvene boje, dok je uzani okvir oko slikanog poqa tamnoplav.

Lit.: \uri}, U potrazi za delom Andrije Rai~evi}a, 26-28, 30; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 85, 221, tabla III.

306. SVETI GEORGIJE

/

Mile{eva, riznica (prvobitno u crkvi Bogorodi~inog pokrova u Radijevi}ima)

zograf Andreja Rai~evi}, oko 1660. godine

U centralnom poqu je prikazan sv. Georgije /s(ve)tqJ vq(e)lJ<komM;enikq> gewrgJe/ kako ja{u}i na kowu kopqem koje dr`i u desnici probada a`daju ispod sebe. Odeven je u tuniku i pancir preko koga je preba~en ogrta~, a na glavi ima zlatni venac. Za pojasom na desnoj strani nosi strele i ma~ u koricama, dok o levoj ruci kojom dr`i uzde kowa ima {tit. A`daja u dnu slikanog poqa oborena le`i na povr{ini jezera. Iza sv. Georgija je dvorac na ~ijem su balkonu carska porodica, dva svira~a sa duga~kim duva~kim instrumentima i sluga koji nosi zastavu. Ispred ulaza u palatu je princeza koja u desnoj ruci dr`i kraj povodca za koji je vezana a`daja. U gorwem levom uglu slikanog poqa je segment neba iz koga se pomaqa ruka Bo`ija koja blagosiqa. Dowi deo pozadine je tamno obojen, gorwi je svetlozelen, dok je okvir ikone purpuran.

Lit.: \uri}, U potrazi za delom Andrije Rai~evi}a, 26-28, 30; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 85-86, 222, tabla IV.

307. ARHAN\EL MIHAILO

/

Mile{eva, riznica (prvobitno u crkvi Bogorodi~inog pokrova u Radijevi}ima)

zograf Andreja Rai~evi}, oko 1660. godine

U centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna figura arhan|ela Mihaila /<arha(n)ggelq> mihailq/ odevenog u tuniku i pancir preko koga ima preba~en ogrta~. U podignutoj desnici pred grudima dr`i isukan ma~, dok u levici nosi sferu. Pozadina je tamno obojena, a okvir ikone je uzan.

Lit.: \uri}, U potrazi za delom Andrije Rai~evi}a, 26-28, 30; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 87, 223, tabla V.

308. SVETI APOSTOLI PETAR I PAVLE

/

Mile{eva, riznica (prvobitno u crkvi Bogorodi~inog pokrova u Radijevi}ima)

zograf Andreja Rai~evi}, oko 1660. godine

U centralnom poqu su u punoj figuri prikazani sv. apostoli Petar /s(ve)tqJ petar apo(sto)lq/ i Pavle /s(ve)tqJ paVlq ap(osto)lq/, u tro~etvrtinskom stavu okrenuti jedan ka drugom. Izme|u sebe dr`e model rasko{nog jednokupolnog hrama. U vrhu slikanog poqa je polukru`ni segment neba sa poprsjem Hrista koji obema rukama blagosiqa u stranu. Ka glavama apostola iz segmenta neba kre}u dva zraka svetlosti. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je svetlocrven. Du` okvira ikone je tamnoplava bordura.

Lit.: \uri}, U potrazi za delom Andrije Rai~evi}a, 26-28, 30; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 88, 223, tabla V.

309. O TEBE RADUJETSJA

/

Pobla}e, crkva Sv. Arhan|ela

zograf Andreja Rai~evi}, oko 1660. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en i izbledeo. Slikano poqe je podeqeno na dva dela. U gorwem je u kru`noj mandorli prikazana Bogorodica kako sedi na rezbarenom prestolu sa visokim naslonom dr`e}i na krilu malog Hrista. Oko mandorle je raspore|eno deset figura an|ela iza kojih su visoke gra|evine. Scena je pri vrhu signirana. U dowem delu su u zasebnim slikanim poqima u dva nivoa raspore|ene grupe sveteqa, proroka, mu~enika, svetih `ena, arhijereja, pustino`iteqa, kraqeva i drugih. Me|u svetiteqima u gorwem redu je naslikan i sv. Jovan Prete~a. Pozadina i {iroki rezbareni okvir sa motivom floralnog prepleta koji je sa spoqa{we strane zavr{en tordiranom trakom su pozla}eni.

Lit.: Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 101-104, 231, tabla XIII.

310. SVETI DIMITRIJE

/

Bistrica, crkva Sv. Trojice

zograf Andreja Rai~evi}, oko 1660. godine

Bojeni sloj je mestimi~no istrven i o{te}en. U centralnom poqu je prikazan sv. Dimitrije /s(ve)t<q҃> <... ...> dimitr(ie)/ koji ja{u}i na crvenom kowu kopqem probada cara pod kowem. O pojasu na desnoj strani nosi sabqu u koricama, a levom rukom dr`i uzde kowa. U gorwem levom uglu je segment neba iz koga se pomaqa ruka Bo`ija koja blagosiqa. Dowi deo pozadine je bio tamno obojen, gorwi je purpuran, dok je okvir ikone oker boje.

Lit.: \uri}, U potrazi za delom Andrije Rai~evi}a, 26-28, 30; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 86-87, 222, tabla IV.

311. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

/

izgubqena (prvobitno u Kru{edolu)

zograf Andreja Rai~evi} (?), oko 1660. godine

U opisu Dimitrija Ruvarca se navodi samo da je "ikona Bogorodi~ina, okovana srebrom i kameniami ukra{ena".

Lit.: Ruvarac D., Opis srpskih fru{kogorskih manastira 1753. godine, Sr. Karlovci 1903, 288; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 76.

312. PATRIJARH PAJSIJE JAWEVAC

34 x 24 cm

Ravena, Nacionalni muzej

zograf Jovan, 1663. godine

U centralnom poqu je u punoj figuri prikazan patrijarh Pajsije. U tro~etvrtinskom stavu okrenut ulevo molitveno pru`a ruke ka segmentu neba sa poprsjem Hrista koji blagosiqa. Predstavqen je kao ~ovek zrele `ivotne dobi, tamne kose sa tonzurom na temenu i kra}e, okrugle tamne brade i brkova. Nosi purpurni felon sa tamnoplavim omoforom, svetlozeleni stihar i oker epitrahiq. U vrhu slikanog poqa je ktitorski natpis iz koga saznajemo ime naru~ioca, kir Stojana Beogra|anina, godinu izrade (7171) i ime slikara /svetopo;ivaemi patriarh srp<ski> paisei molitvu tvoriti gospodM þ na proizvolenE i /elaniE mene kVr sto]na beligradskago þ pisa se sia ikona v lyto z#r#o#a# smerenql ioannq rMko}/. Dowi deo pozadine je tamnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone, ukra{en ornamentima na sredini i uglovima.

Lit.: Radoj~i}, Ikone iz Jugoslavije, XCV (sa starijom literaturom), sl. 220; Petkovi}, Srpska umetnost, 160; Radoj~i}, Portret patrijarha Pajsija, 283-286; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 61, kat. br. 70; Jovanovi}, Kwi`evno delo patrijarha Pajseja, 59 nap. 385.

313. IKONOSTASNI KRST

/

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

zograf Jovan, oko 1664/1665. godine

U osnovi konstrukcije su dva afrontirana ribolika bi}a ispod ~ijih je glava velika rozeta okru`ena floralnim frizom, dok je na wima postavqen visoki krst. Na krilima ovih bi}a su vertikalni duborezbareni elementi, dok su na repovima paneli sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Krakovi krsta su sa spoqa{we strane operve`eni trakom friza, a na wihovim krajevima je zrakasto bilo raspore|eno po {est triloba palmetastog ukrasa. Na povr{inu ~itave konstrukcije su pri~vr{}ene zvezde i duborezbarena obojena predstava Meseca. Na zlatnoj pozadini slikanog poqa krsta naslikan je raspeti Hristos /Is#hs#sa ~ijih nogu na Adamovu lobawu u pe}ini Golgote kapqe krv. U uglovima krakova krsta su simboli jevan|elista - an|eo, krilati lav, orao i krilati bik. Mati Bo`ija na ripidi pod krstom desnicu molitveno pru`a ka Raspetom Sinu, a sv. apostol Jovan pognute glave tuguje, ruke prislowene uz lice. Duborez je pozla}en.

Lit.: Kajmakovi}, ^etiri ikone, 267-268 (sa starijom literaturom), sl. 8; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 212, 43, sl. XXXI; Skovran, Podvrh, 139-140, 151-152, sl. 19 i 20, shema 3; Gagović, Crnogorski ikonostasi, 41.

314. DEIZISNI ^IN

/

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

zograf Jovan, oko 1664/1665. godine

Slikana poqa su sme{tena u rasko{no rezbareni okvir koji ~ine tordirani stubi}i sa kapitelima nad kojima su polukru`ni lukovi. Ispod temena svakog luka, osim centralnog, izrezbaren je po jedan cvet. Du` gorwe ivice ^ina te~e vi{e~lani preplet, a du` dowe je friz floralnih motiva. U centralnom poqu, koje se veli~inom izdvaja u odnosu na ostala, frontalno je prikazan Hristos /Is#hs,#u nimbu: w#b#h# On sedi na prestolu iza koga su srazmerno mawe figure Bogorodice /mi$Tu# i sv. Jovana Prete~e /Jw# Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /prJidete þ bl(a)g(oslo)venJ þ wca mo þ ego nas þ lydMite þ ougotovan þ noE va þ mq c(a)rq þ stvo/. U poqima desno i levo od centralnog prikazano je po {est apostola. Svi sede na jednostavnim prestolima sa visokim naslonom, dr`e}i u rukama svijene svitke, odnosno sklopqene kwige. Desno od Hrista su Petar /petarq ap(o)s(to)lq/, Jovan Bogoslov /Jwannq eVÉng(el)i%st&/, Marko /marko þ eVÉange)list/, Vartolomej /<.....> apo(sto)lq/, Simon /simonq þ ap(o)s(to)lq/ i Toma /Toma þ ap(o)s(to)lq/, dok su na suprotnoj strani Pavle /ap(o)s(to)lq pavle/, Matej /maTei þ eVÉan)gelistq/, Luka /loVka þ eVÉan)g(e)listq/, Andrija /a<n>þ dria ap(o)s(to)lq/, Jakov /]kov ap(o)s(to)lq/ i Filip /filip ap(o)s(to)lq/. Gorwi deo pozadine i duborez bili su pozla}eni.

Lit.: Kajmakovi}, ^etiri ikone, 267-268, sl. 8-11; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 44-45, sl. XXXII; Skovran, Podvrh, 139-140, 143-151, sl 19, 20, 23-26; Gagović, Crnogorski ikonostasi, 38-41.

315. NEDREMANO OKO

78 x 59 x 3 cm

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

zograf Radul, 1664/1665. godine

Centralno poqe je sa dowe strane zavr{eno polukru`nim lukom i operve`eno duborezbarenim motivom vi{e~lanog pozla}enog prepleta. U wemu je prikazan Hristos Emanuil /Is#hs#u nimbu: s#p#s#kako le`i na duga~kom purpurnom jastuku, glave oslowene o desnu ruku. U osnovi posteqe su dva heruvima. Kraj wegovog uzglavqa i nogu priklowenih glava stoje Bogorodica /b#sa flabelumom u desnici i

arhan|el Gavrilo /g# koji pokrivenim rukama dr`i purpurni krst. Na tamnozelenom фону doweg dela pozadine je belom bojom ispisan tekst ktitorskog natpisa u kome se navode ime igumana Stefana, ktitorke Despine Pei~inove iz]i}i}a i godina izrade /sai kemerqþ sqgradi i popisa þ ermonahq igou þ menq stefa þ nq 0 v# z# r# o# g# troudom þ i plato} des þ pine pi;ino þ ve is þ :i:i:a / b(ogq) d%a& prost þ i 5. Pri vrhu slikanog poqa je signatura /nedremanoe wko/. Gorwi deo pozadine i okvir su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 27, 154-156, kat. br. 2 (sa starijom literaturom), crt. 6-7; Skovran, Podvrh, 136, 139-140, 143, 155, sl. 16, 17, 19.

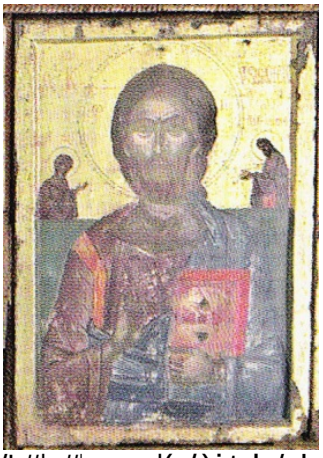

316. DEIZIS

70 x 50 x 3 cm

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, 1664/1665. godine

Daska i bojeni sloj su mestimi~no o{te}eni. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna predstava Hrista Svedr`iteqa /Is#hs#þ vqsed(r/)itelq/ koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U visini wegovog lika su poprsja Bogorodice /mi# TV# i sv. Jovana Prete~e /s(ve)tql Iw(annq)/ mawih dimenzija, koji mu se priklowenih glava mole gestovima ispru`enih ruku. Ivica nimbova prikazanih li~nosti ukra{ena je punktirawem. Dowi deo pozadine je tamnozelen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Kajmakovi}, ^etiri ikone, 267-268 (sa starijom literaturom), sl. 12 i 13; Skovran, Podvrh, 139, 141, 155, sl. 19.

317. BOGOROD I CA PRE^ I STA

70 x 55 x 3 cm

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

непознати аутор, 1664/1665. godine

Daska i bojeni sloj mestimi~no su o{te}eni. U blago udubqenom centralnom poqu je prikazano poprsje Bogorodice signirane kao Pre~ista /pry;istaa m(a)ti b(o)/ia/, koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. Linija ivice nimbova je punktirana. Dowi deo pozadine je tamnozelen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Skovran, Podvrh, 139, 141, 155, sl. 19.

318. SVET I JOVAN PRETE^A

/

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

непознати аутор, 1664/1665. godine

Bojeni sloj ikone je u dowem delu o{te}en. U centralnom poqu je frontalno, dopojasno prikazan sv. Jovan Prete~a /s(ve)tqli Jw(annq) krstitelq/ koji desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i duga~ki purpurni {tap zavr{en krstom i svijeni svitak. Odeven je u tamnoplavu haqinu od kamiqe dlake i sme|i ogrta~. Dowi deo pozadine je tamnozelen, a gorwi je pozle}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Skovran, Podvrh, 156.

319. SVETI GEORGIJE SA HRISTOM ANĐELOM VELIKOG SAVETA

75 x 23 x 3 cm

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

zograf Radul, 1664/1665. godine

U centralnom poqu uske vertikalne daske je frontalno u punoj figuri prikazan sv. Georgije /s(ve)tqi ge%wr&gie/. Preko kratke tunike nosi pancir sa ogrta~em, a na glavi ima zlatni venac. U podignutoj desnici pred grudima dr`i isukani ma~, ~ije korice pridr`ava levicom. U gorwem delu slikanog poqa je dopojasna frontalna predstava Hrista Anđela Velikog Saveta /a(n)gg(e)lô velikag%o& saveta, u nimbu: s#p#s# Pozadina je podeqena na tri zone: dowa je tamnozelena, sredi{wa crvena, a gorwa je pozla}ena, kao i okvir ikone. Ivica nimba je punktirana.

Lit.: Raki} Z., Radul, 156, kat. br. 3 (sa starijom literaturom), sl. 2; Skovran, Podvrh, 139, 141, 143, 155, 159, sl. 19, 21.

320. SVETI JOVAN PRETE^A

70 x 24 x 3 cm

Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole

zograf Radul, 1664/1665. godine

U blago udubqenom centralnom poqu uske vertikalne daske je u punoj figuri prikazan sv. Jovan Prete~a /s(ve)tqi Iwan prydite;a/, u tro~etvrtinskom stavu okrenut ulevo. Odeven je u svetloplavu haqinu od kostreti sa maslinastozelenim ogrta~em. Pozadina je podeqena na tri dela. Dowi je tamnozelen, onaj u sredini crven, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Ivica nimba svetiteqa je punktirana.

Lit.: Raki} Z., Radul, 156, kat. br. 4 (sa starijom literaturom), sl. 2; Skovran, Podvrh, 139, 141-143, 155, 159 sl. 22.

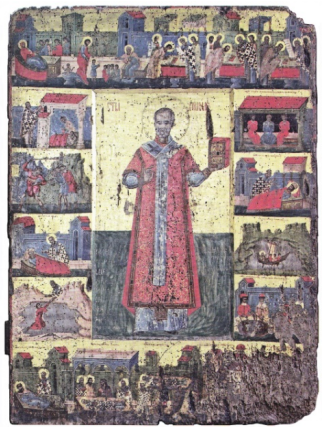

321. SVETI NIKOLA SA SCENAMA @ITIJA
87.5 x 64 x 4 cm
Podvrh, ikonostas crkve Sv. Nikole
zograf Radul, 1664/1665. godine

Daska i bojeni sloj mestimi~no su o{te}eni, osobito u dowem desnom uglu. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno, u punoj figuri prikazan sv. Nikola /s(ve)tql nikolae/. Odeven je u felon sa omoforom, desnicom pred grudima blagosiqa, a u podignutoj levici u visini ramena dr`i sklopqeno jevan|eqe. Ivica nimba je punktirana. Gorwi deo pozadine je pozla}en, a dowi je tamnozelen i na wegovoj desnoj strani je belom bojom ispisan ktitorski natpis /sia ikona wg þ radi se i popi þ sa se sa nasto] þ niem igM þ mena erqm þ onahq ste þ fana ierqmo þ nahq simeVÉa þ i erqmonahq savy 0 þ cTZhs0kvwd (tajnopisom: radMlq rMko})þþ troudomô i ma þ zdo} prodana þ s bolara b(og)q da ga þ prosti 5- v# z# r# o# g#5 /. Po obodu oko centralnog poqa je raspore|eno 18 scena iz `itija sv. Nikole. Epizode na bo~nim stranama izdvojene su u zasebna slikana poqa, doк ostale prikazane u kontinuitetu. Na gorwoj strani je u vidu friza naslikano pet kompozicija: Ro|ewe sv. Nikole /ro/d þ estvo s(ve)tago nikole .../, Polazak u {kolu /s(ve)tql ni<kolae> privoditq .../, Stupawe u ~in |akona, Rukopolo`ewe za sve{tenika i Hirotonija za episkopa. Du` leve ivice se odozgo nadole ni`u scene: sv. Nikola spasava tri device od bluda /s(ve)tql datq ni{omM zlato/, sv. Nikola izbavqa tri ~oveka od ma~a /tri mou/ i sp(a)se wt ma;a/, sv. Nikola se javqa Evlaviju /avlavi} [rqte/ i sv. Nikola spasava Dimitrija iz mora /sp(a)se dimitriu wt mora/, a du` desne: Tri ~oveka u tamnici /tri mou/ i va tamônci gorôko plakahou/, sv. Nikola se javqa caru Konstantinu /Javlaet se c(a)rou konqstanou/, sv. Nikola spasava la|u od potopa /sp(a)se korabalq wt potoplenia/ i sv. Nikola spasava Vasilija saracenskog ropstva /s(ve)tql nikolae sp(a)se vasilia wt stracina/. Na dowoj страни je prikazano 5 epizoda: sv. Nikola se javqa Stefanu De~anskom na Ov~em poqu /]vlaet se stefanM na wv;M pol}/, Uspewe sv. Nikole /ouspenie s(ve)tago nikole/, Prenos mo{tiju sv. Nikole /prynesenie mo{emô/, sv. Nikola vra}a vid Stefanu

De~anskom /s(ve)tql <....> daE kralou/ i sv. Nikola uni{ tava Artemidin (?) hram /s(ve)tql nikola <.>M[i.../. Gorwi deo pozadine iza svih scena je pozla}en.
Lit.: Raki} Z., Radul, 153-154, kat. br. 1 (sa списком ctarije literature), sl. 1, crt. 5; Skovran, Podvrh, 156.

322. SVETI NIKOLA
/
Podvrh, crkva Sv. Nikole
nepoznati autor, oko 1664/1665. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno i frontalno prikazan sv. Nikola /s(ve)tqi nikolae/ kako desnicom pred grudima blagosiqa dok u levici dr`i sklopqeni kodeks. Odeven je u qubi~asti felon, a na ramenima ima svetlocrveni omofor. U visini wegovog lika su u poprsju predstavqeni Hristos /Is#hs# i Bogorodica /mi# Tu# koji mu pru`aju jevan|eqe, odnosno omofor. Bojeni sloj pri dnu ikone je o{te}en. Gorwi deo pozadine je pozla}en, a dowi je tamnozeleno obojen.
Лит.: Skovran, Podvrh, 156.

323. SVETI NIKOLA
/
Podvrh, crkva Sv. Nikole
nepoznati autor, oko 1664/1665. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en, posebno u dowem delu. U centralnom poqu je do pojasa i frontalno prikazan sv. Nikola /s(ve)tqi nikolae/ kako desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Odeven je u purpurni felon sa tamnoplavim omoforom. Dowi deo pozadine je svetlozeleno obojen, a gorwi je ukra{en svetlocrvenim valovitim motivima nepravilnog oblika na cinober osnovi.

Лит.:

324. SVETI NIKOLA
29.5 x 23.5 x 3 cm
Nikoqac, riznica
zograf Radul, 1664/1665. godine

U centralnom poqu, oivi~enom duborezbarenom tordiranom trakom, frontalno je i dopojasno prikazan sv. Nikola /s(ve)tqJ <ni>kolae/ kako desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U vrhu poqa su poprsja Hrista /Is#hs# i Bogorodice /b(ogorodica)/ koji sv. Nikoli vra}aju jevan|eqe, odnosno omofor. Na tamnozelenom fonu doweg dela pozadine je cinoberom ispisan ktitorski natpis sa godinom 7173. i imenom naru~ioca Miladina @ivovi}a uz Rakowa /si} ikon þ ou pisa mi þ ladinô /ivovi þ kô izq ra þ kon] 0 þ v# z#0 r#0 o#0 g#0 /. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.
Lit.: Raki} Z., Radul, 156, kat. br. 5 (sa starijom literaturom), sl. 87; Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

325. SVETI GEORGIJE SA @ITIJEM
70 x 51 x 3.2 cm
Mora~a, crkva Uspewa Bogorodice
zograf Radul, 1670/1671. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno, u punoj figuri prikazan sv. Georgije /s(ve)tql gewrgJe/, odeven u tuniku i pancir sa ogrta~em, sa ~izmama na nogama. Na glavi ima zlatni venac, o ramenu leve ruke u kojoj dr`i luk masivni {tit, a u desnici duga~ko kopqe. Gorwi deo pozadine je pozla}en, a dowi je tamnozeleno obojen i u wegovom dnu je ispisan ktitorski natpis u kome je slikar ostavio svoj potpis, zabele`io

godinu izrade i ime naru~ioca Radosava, spahije pe}kog patrijarha Maksima iz Bele /si} ikonM sapisa vqsews(ve){enago þ patrJarha maKima spqhi radosavô þ wta;astvM wt %b&ele pri igoumenM þ Isai lerôm%o&nahô 5 cTzMoô chv} (razre{ewe tajnopisa: radMlq rMko}) v(q) l(yto) 0 z# r# o# ù# /. Po obodu oko centralnog poqa je raspore|eno 14 scena iz `itija svetiteqa. Du` gorwe strane su u kontinuitetu prikazane 4 epizode: Dovo|ewe sv. Georgija pred cara Dioklecijana, sv. Georgija probadaju kopqima, sv. Georgija pritiskaju kamenom i sv. Georgija mu~e na to~ku. Na levoj strani su kompozicije: sv. Georgija mu~e u ogwenoj pe}i, sv. Georgija bi~uju i sv. Georgije o`ivqava mladi}a, dok su na desnom: sv. Georgija mu~e kle{tima, sv. Georgija mu~e u kre~ani i sv. Georgije o`ivqava Glikerijevog vola. Ove scene su pomo}u slikanih bordura izdvojene u zasebna poqa. Na dowoj ivici okvira su u kontinuitetu prikazane kompozicije: Sv. Georgija grebu grabuqama, Sv. Georgija mu~e buktiwama, Sv. Georgije ru{i idole i Usekovawe glave sv. Georgija. Gorwi deo pozadine je pozla}en, kao i duborezbareni ram u vidu dve tordirane trake - u`e sa unutra{we i {ire sa spoqa{we strane.

Lit.: Petkovi}, Mora~a, 105, sl. 57; Rai~evi}, Slikarstvo Crne Gore, 107; Raki} Z., Radul, 157, kat. br. 6 (sa starijom literaturom), sl. VII.

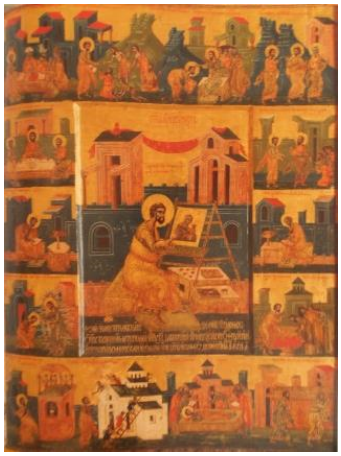

326. SVETI LUKA SA SCENAMA IZ @ITIJA
88.5 x 73.5 x 4.3 cm (slikano poqe 76 x 60 cm)
Mora~a, crkva Uspewa Bogorodice
zograf Radul, 1672/1673. godine

U blago udubqenom centralnom poqu prikazan je sv. Luka /s(ve)tql luka leV(an)g(e)lJstq/ u trenutku dok sedi za {tafelajem i slika ikonu Bogorodice /mi# TV# sa malim Hristom /ls#hs#; u ~ijoj je pozadini natpis: wbrazq h(risto)vô i togo ro/da[ee napisavô. Ispod {tafelaja su slikarske boje, a iza svetiteqa zid i dve gra|evine izme|u kojih je purpurni velum. Na tamno obojenom dowem delu pozadine zlatom je ispisan ktitorski natpis iz koga saznajemo da je ikona dar jeromonaha Avesaloma Vuji~i}a u spomen na roditeqe, oca Vujicu i majku Maru /si} ikonM prilo/i avesalomq lerqmonahq 0 þ

w(tq)cM vMici 0 i materi mari 0 za d(M)[M b(og)q da ga prosti 0 pri JgMmenM newfitM Ierqmonah 0þ i pri proIgMmenM Isai Ierqmonah i pri d(M)hovniJkM TewdosJ} Ierqmonah 0 v(q) I(yto) 0 z#0 r#0 p#0 a#5-/, dok je gorwi deo pozla}en. Oko centralnog poqa je raspore|eno 14 scena iz `itija sv. Luke. Du` gorwe ivice oboda su u kontinuitetu u vidu friza prikazane kompozicije: sv. Luka u~i sirijski i jevrejski jezik /ou;enJe vqlpriemô sVÉêsko i /idopqskoe/, sv. Luka deli sirotiwi imawe /s(ve)tqI luka wdavaetô ni{imô imenie/, sv. Luka postaje Hristov u~enik /i /elaemomM pristUpaetô i prisni h(rist)M bivaetô ou;enikô/ i Hristos se javqa sv. Luki i Kleopi na putu u Emaus /i vô pMtô[astvMe sô klewpo}/. Na levoj strani okvira su epizode Hristos sa Lukom i Kleopom (Ve~era u Emausu) /i pozna se ima vô emaMse vô prel<...><...>eni hlebô/, sv. Luka pi{e jevan|eqe /s(ve)tqI luka sapisMetô eeV(an)g(e)lJe/ i Hristos postavqa sv. Luku za arhijereja u Tivaidi /s(ve)tqI luka vô Tivaide arôhJerei wt h(rist)a postavl]etô se/, izdvojene slikanim bordurama u zasebna poqa. Du` desne su jedna ispod druge bordurama odvojene scene sv. Luka i sv. Pavle propovedaju u Gr~koj /i pavôlM verovô[M sa nJmô oustra]etô se i ou;e elJni/, sv. Luka pi{e poslanice /s(ve)tqI luka sapisMetô dy]nJa/ i sv. Luka rukopola`e sve{tenike i |akone /s(ve)tqI luka oustra]etô popi i dJakoni/. Na dowoj ivici su u kontinuitetu prikazane kompozicije: sv. Luka ru{i paganske hramove /s(ve)tqI lMka razaraetô kapi{a idolq<s>ka/, sv. Luka zida crkvu /s(ve)tqI lMka sazidaetô c(e)rkovô/, Uspewe /ouspenJe s(ve)tago luke/ i Prenos mo{tiju sv. Luke /prenesenie mo{emô s(ve)tago luke/. Gorwi deo pozadine iza svih scena iz `itija je pozla}en.

Lit.: Radoj~i}, Majstori srpskog slikarstva, 96; \uri}, Ikone, 63-64; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 63-64, kat. br. 74; Petkovi}, Mora~a, 103, 105, sl. 54-56; Isti, Srpska umetnost, 162-163; Raki} Z., Radul, 157-158, kat. br. 7 (sa starijom literaturom), sl. VIII-IX; Raki} Z., Slikar Dimitrije, 225.

327. CARSKE DVERI

126 x 77 x 3 cm

Crkolez, crkva Sv. Jovana Prete~e

zograf Radul, 1673. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U poqima u gorwem delu dveri naslikane su Blagovesti /bl<a>g<ovy{enie> pr(e)s(ve)te b(ogorodi)ce/, dok su na dva mala parapeta pri dnu prikazani Sretewe i Vavedewe Bogorodice. Sve ~etiri slikane povr{ine operve`ene su plitko rezbarenim frizom, dok je du` leve ivice ju`nog krila dveri tordirana traka. U gorwem delu severnog krila prikazan je arhan|el Gavrilo koji desnicom blagosiqa, dok u levici nosi duga~ki skiptar. Bogorodica je u susednom poqu naslikana kako stoji ispred niskog prestola bez naslona, pognute glave, dr`e}i u podignutoj desnici nit prediva namotanog na vreteno koje joj je u levici. Ispod nogu arhan|ela su ostaci ktitorskog natpisa /siE dv(e)ri pis(a) <...> ivm <...> zi<...> i<...>h þ i vel<...>koi <...>l<...>po<...> i rab <...> ih þ prosti 5 /. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a iza obe figure je po jedna visoka bazilikalna gra|evina iznad ~ijih su krovova dopojasno, sa razvijenim svicima u rukama naslikani proroci David /svitak: sli[i þ (da){i i v þ i/dô i prikl(on)i (ou)ho tv(oe)/ (Ps. 45, 10; Pri~e 31, 39)/ i Solomon /svitak: <..>og<..> þ d<.>{eri sa þ tvori[e þ silM mno þ gie st<.> þ /a{e bo þ gatst þ vo/ (Pri~e 31, 29)/. U dowem delu dveri prikazane su kompozicije Sretewa (ispod arhan|ela) i Vavedewa (ispod Bogorodice), obe o{te}ene. Na desnoj strani scene Sretewa stoji sv. Simeon Bogoprimac koji u naru~ju dr`i malog Hrista, dok su na levoj Bogorodica, Josif i proro~ica Ana. U epizodi Vavedewa mala Bogorodica u pratwi roditeqa i devojaka koje u rukama imaju zapaqene sve}e stupa pred prvosve{tenika Zahariju, na ~ijem je ogrta~u ispisan tekst /abvgd þ e/Zzl þ iklm þ noprst þ Mfhô þ W w þ KPc/. Gorwi deo pozadine i okvir dveri su pozla}eni.

Lit.: Petrovi}, U potrazi za Radulovim ikonostasom iz Crkoleza, 58-64, sl. 1, 15-16; Raki} Z., Radul, 158-160, kat. br. 8 (sa starijom literaturom), crt. 8;

Radovanovi}, Nekoliko primera predstave Vavedewe Bogorodice u hram, 129-139; Raki} Z., Crkva Svetog Jovana Prete~e u Crkolezu, 54-56 sl. 35; http://www.mnemosyne.org.rs/index.php/sr/istok/crkolez-crkva-sv-jovana-krstitelja.html.

328. ISUS HRISTOS

/

Crkolez, crkva Sv. Jovana Prete~e

nepoznati autor, 1673. godine

Daska i bojeni sloj veoma su o{te}eni. Boja, naneta preko platna prepariranog na podlogu, ve}im delom je istrvena i izbledela. U centralnom poqu je frontalno bila prikazana dopojasna figura Hrista, ~ija je signatura /Is#hs#upisana u dekorativnim medaqonima, dok se od epiteta sa~uvalo samo par slova /o s<....>/. Ivica nimba ukra{ena je punktirawem. Pozadina i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Petrovi}, U potrazi za Radulovim ikonostasom iz Crkoleza, 66, sl. 3; Raki} Z., Deizisni ~in na ikonostasu crnore~kog manastira, 142; Raki} Z., Crkva Svetog Jovana Prete~e u Crkolezu, 54.

329. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM NA PRESTOLU

/

Crkolez, crkva Sv. Jovana Prete~e

nepoznati autor, 1673. godine

Daska i bojeni sloj, izveden na platnu, veoma su o{te}eni, pa se naziru samo konture. U centralnom poqu je bila prikazana Bogorodica koja na levoj ruci dr`i malog Hrista. Nimbovi su ukra{eni punktirawem. Pozadina je bila pozla}ena.

Lit.: Petrovi}, U potrazi za Radulovim ikonostasom iz Crkoleza, 66, sl. 2; Raki} Z., Deizisni ~in na ikonostasu crnore~kog manastira, 142.

330. SVETI BESREBRENICI KOZMA I DAMJAN SA @ITIJEM

98.5 x 85.5 x 4 cm (zajedno sa rezbarenim okvirom)

Pe}ka patrijar{ija, riznica

zograf Radul, 1673/1674. godine

Slikano poqe je sme{teno u dvostruki rezbareni okvir koji sa spoqa{we strane ~ine dva stuba sa stopama i dekorativno re{enim kapitelima, a sa unutra{we sli~na celina u plitkom duborezu nadvi{ena polukru`nim lukom iznad koga je vre`a sa grozdovima. U centru slikanog poqa su frontalno, u punoj figuri prikazani sveti lekari Kozma /s(ve)tql kozma/ i Damjan /s(ve)tql damJanq/ sa lekarskim priborom u rukama. Gorwi deo pozadine je pozla}en, a dowi je tamno obojen i na wemu je je ispisan tekst iz koga saznajemo godinu nastanaka ikone, ime slikara i ktitora - jeromonaha Visariona, sestri}a patrijarha Maksima /sqla iKona sapisa se povelynJemq þ pryws(ve){ennago patrJarha kVÉhaNi maKima 0 trU þ domq i mazdo} Ermonah visariwna sestri:a s þ tagogaa kVÉhaNi maKima b(og)q da ga prostqJ 5- v(a) l(yto) 0 z# r# p# v# 5- cùZhoô chplw þ kclwÉvPiKi þ zci[eùzl5 (razre{ewe tajnopisa: radMlq rMko} prostite me gre[nago)/. Oko centralnog poqa je raspore|eно 16 scena iz `itija sv. Kozme i Damjana koje su me|usobno odvojene slikanim bordurama i ~iji je gorwi deo pozla}en. Sleva nadesno su po~ev{i od gorwe strane prikazane kompozicije: sv. Vra~i iscequju slepog /s(ve)tql dava}tô slypomô prozrenie/, sv. Vra~i iscequju hromog /s(ve)tql dava}tô hromimô ho/denJe/, sv. Vra~i isteruju zle duhove iz bolesnog /s(ve)tql izgonetô besi/, sv. Vra~i podi`u `enu sa samrtnog odra /s(ve)tql vazdvigo[e palM wt wdra/, sv. Damjan uzima od `ene tri jajeta /i prinese vai damJanM 0 g#0]ica i zakle imenemô b(o)/imô vôzeti/, Hristos /ls#hs#se javqa Kozmi u snu /]vlaet se g(ospod)q kozômi netq vqlzelô]ica mazdi radi no imena moego radi/, Damjan iscequje kamilu /i obryte damJanô vyl'blMduM diavolomô razienM i satvori celM/ i Kamila se obra}a qudskim glasom nad Damjanovim telom

/le/e{M /e telM vônezapou vel'blMdô pride ;l(ove);(e)skimô gl<aso>m ne razlM;iti se ima drMgô wt dMga nestô vôzelô]ica maz<.>i<...>no imena b(o)/ia (jedan od monaha iz grupe prikazane ispred hrama dr`i kwigu na ~ijim je stranicama tekst: radi bla/eni nyporo;ni)/. Slede scene: ^ovek u snu guta zmiju i odlazi ku}i /mM/ô neki ouśpe podoubom wtvrzenom ouśtom i vai /ôe zmi vô Msta Ego i vôsko;i vô nevyde i[idô vô domô svoi/, Posle obeda zmija ku}i ~oveku rastrza utrobu/i]stq i pitq i vôzlegô spati i vôstrza zmi Ego/, Kozma i Damjan spasavaju ~oveka od zmije/i vôzMpi kozôma i damJane pomozita mi i izleze zmi iz Msta Ego/ i Malbo dovodi `enu u hram sv. Kozme i Damjana i odlazi na put /mM/q neki imenemô malhô hote[e dale;e na pMtô i vivyde /enM svo} vô hram s(ve)tago kozômi i damJana i pryda stô} i ide na pMtô/. Du` dowe ivice oboda su ~etiri zavr{ne epizode: \avo isku{ava Malbovu `enu /pristMpivô diavolô ka nei re;e posla me mM/ô tvoi vesti te ka nemM ne idM donde/e idemô vô c(e)rkovô kozômi i damJana/, \avo se zakliwe pred oltarom da `eni ne}e u~initi ni{ta na`ao /i privede } vô c(e)rkovô i E se za rogô w<..>ara i kle se ne razoriti Ei/, \avo bije `enu u gori, a Kozma i Damjan je spacavaju /i vasede } na wsle i vavede } vô gorM i na;etq } biti i vôzMpivô kozôma i damJane pomozita mi i prispe[e vô wbraze sloz;nô;i i diavolô te;e ka stene/ i sv. Kozma i Damjan vode `enu u svoj hram /i vavedosta } vô domô svoi i bista nevidimi/. U polukru`nom delu u vrhu slikanog poqa je Deizis sa dopojasnim predstavama Hrista, Bogorodice i sv. Jovana Prete~e. Hristos /Is#hs# je frontalno naslikan na zlatnoj pozadini kako obema rukama blagosiqa u stranu, dok Mati Bo`ija i sv. Jovan Prete~a u tro~etvrtinskom stavu priklowenih glava molitveno pru`aju ruke ka wemu.

Lit.: Vasili}, Teodorovi}-[akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 7-8, kat. br. 8; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 63, kat. br. 73; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 38-39, kat. br. 78 (sa starijom literaturom); \uri},]irkovi}, Kora}, Pe}ka patrijar{ija, 306; Raki} Z., Radul, 75-82, 160-161, kat. br. 9 (sa starijom literaturom), sl. XIII-XV i 43-49; Raki} Z., @itijna ikona sv. Kuzmana i Damjana, 53-61.

331. SVETI SAVA, SVETI SIMEON SRPSKI I STEFAN VUKANOVI]

42 x 30 cm

izgubqena (prvobitno u Mora~i)

zograf Radul, 1673/1674. godine

U centralnom poqu su bili predstavqeni sv. Sava Srpski /s(ve)tql sava srqbôskql/, sv. Simeon Nemawa /s(ve)tql sVmewn/ i mora~ki ktitor Stefan Vukanovi} /s(ve)tql kralq stefan/. Iz natpisa na ikoni poznati su ime ktitora, jeromonaha Avesaloma Vuji~i}a, i godina izrade /si} ikonM napisa Jeromonah avesalomq vMi;i: z# r 0 p 0 a/.

Lit.: Raki} Z., Radul, 162, kat. br. 10 (sa starijom literaturom).

332. IKONOSTASNI KRST

krst: 63 x 25.5 cm (slikano poqe: 40 x 12.5 cm)

Sarajevo, ikonostas Stare pravoslavne crkve

zograf Radul, oko 1674. godine

U osnovi konstrukcije krsta su dva afrontirana ribolika bi}a izme|u kojih je okrugli medaqon, okru`ena vre`om floralnih motiva. Na wihovim le|ima su po par vertikalnih duborezbarenih ukrasa, na glavama nose Raspe}e, a na repovima vertikalne panele-ripide sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova. Uz konstrukciju krsta se sa obe strane uzdi`u dve duborezbarene vre`e u koje je upleteno po devet medaqona. Friz palmetastog ukrasa obrubquje ripide i krakove krsta, ~iji su krajevi zavr{eni krupnim cvetovima sa poluloptom u sredini. Wima su sa spoqa{we strane na severnoj i ju`noj strani pridodate rezbarene predstave Sunca i Meseca. Oko ukrsnice su snopovi zrakova. Gorwa strana bo~nih panela sa figurama Bogorodice i sv.

Jovana Bogoslova koji izra`avaju tugu ukra{ena je rezbarenim poqem floralnih motiva. Na zlatnoj pozadini krsta prikazan je raspeti Hristos sa ~ijih nogu na Adamovu lobawu u pe}ini golgotskog uzvi{ewa kapqe krv. Hristov nimb i zvezde kraj wegovih ruku i nogu okovani su srebrom. U uglovima krakova krsta su naslikani simboli jevan|elista. U medaqonima upletenim u vre`u koja flankira osnovu krsta su u po tri reda dopojasno prikazani - na ju`noj strani: krilati Hristos An|eo Velikog Saveta, Solomon, Jezekiq, Varlaam (?), Jeremija, Ilija, Jona, Samuilo i Mihej, a na severnoj: Hristos Emanuil, Danilo, David, Avakum, Isaija, Zaharija(?), Jakov i Aron. Proroci u rukama imaju razvijene svitke. U lozu su upleteni qiqani, a na krajevima medaqona su {i{arke i stilizovani cvetovi. Pozadina i duborez su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 164, kat. br. 12-19, II i III (sa starijom literaturom), sl. 60-62; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 46-48, 110, sl. XIV; Todi}, Ikonostas stare srpske crkve u Sarajevu, 443-444, sl. 3-4.

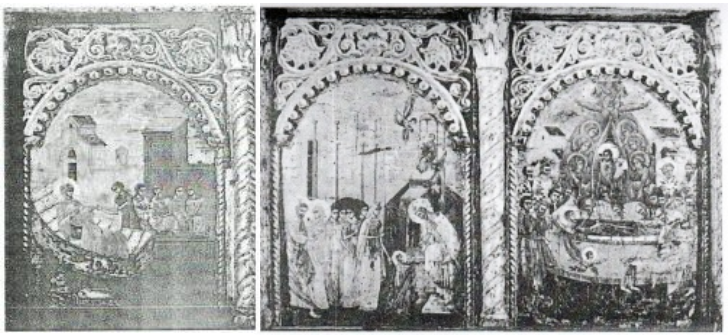

333. RO\EWE, VAVEDEWE I USPEWE BOGORODICE

91x 39.4 x 3 cm (tri ikone na jednoj dasci)

Sarajevo, ikonostas Stare crkve

zograf Radul, oko 1674. godine

Ikone Ro|ewa, Vavedewa i Uspewa Bogorodice izra|ene su na jednoj dasci. Uklopqene su u zaseban rezbareni okvir koji ~ine dva tordirana stubi}a nad kojima je polukru`ni luk ukra{en motivom kop~i. Iznad wega je vre`a u koju su upleteni krupni listovi i cvetovi. U centralnom poqu kompozicije Ro|ewa Bogorodice /ro/dastvo b(ogorodi)ce/ naslikana je sv. Ana koja le`i na posteqi, dok je na desnoj strani pet slu{kiwa od kojih prva u nizu porodiqi pru`a poslu`ewe. U dowem levom uglu je slu{kiwa koja

quqa malu Bogorodicu u kolevci, a u pozadini su zid zavr{en bedemom i jedna visoka gra|evina.

U centralnom poqu ikone Vavedewa /vôvedenJe pr(e)s(ve)tle b(ogorodi)ce/ prikazana je mala Bogorodica koju jedna od devica privodi pred prvosve{tenika Zahariju. Iza devojaka koje u rukama nose zapaqene sve}e kora~aju Bogorodi~ini roditeqi Joakim i Ana, okrenuti jedno ka drugom. U pozadini su Svetiwa nad svetiwama i konstrukcija na ~ijem vrhu pod baldahinom sedi mala Marija kojoj an|eo u letu donosi hranu. Na levoj strani pozadinu zatvaraju visoke zidine hrama.

U centralnom poqu scene Uspewa /ouspenJe pr(e)s(ve)tqle b(ogorodi)ce/ je predstavqena Bogorodica na odru iznad koga u mandorli stoji Hristos, dr`e}i u naru~ju du{u svoje majke u vidu povijenog novoro|en~eta. Unutar mandorle su sa obe strane po tri an|ela, dok je u wenom vrhu jedan {estokrili serafim. Odar okru`uju apostoli koji tuguju i ~etvorica arhijereja u polistavrionima, a ispred wega an|eo u letu isukanim ma~em odseca ruke Jevrejinu Jefoniju. U pozadini su dve visoke gra|evine, a u vrhu slikanog poqa je polukru`ni segment otvorenog neba. Gorwi deo pozadine i duborez su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 163-164, kat. br. 12- 19, I (sa starijom literaturom), sl. 63-64; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 106-107, kat. br. 30-34.

334. BLAGOVESTI, ROWEWE, SRETEWE I KR[TEWE HRISTOVO
121.5x 39.3 x 3.3 cm (~etiri ikone na jednoj dasci)
Sarajevo, ikonostas Stare crkve
zograf Radul, oko 1674. godine

Ikone Blagovesti, Ro|ewa, Sretewa i Kr{tewa Hristovog naslikane su na jednoj dasci. Uklopqene su u zaseban rezbareni okvir koji ~ine dva tordirana stubi}a nad kojima je polukru`ni luk ukra{en motivom kop~i. Iznad wega je vre`a u koju su upleteni krupni listovi i cvetovi. U centralnom poqu ikone Blagovesti /blgovy{enJe prys(ve)tqle b(ogorodi)ce/ prikazan je arhan|el Gavrilo koji blagosiqaju}i Bogorodici javqa radosnu vest. Ona u spu{tenoj levoj ruci ima vreteno ~iju nit dr`i u podignutoj desnici, a iz polukru`nog segmenta neba spu{ta se zrak svetlosti sa golubom Duha Svetog. Prostor zatvara slikana arhitektura.

U centralnom poqu kompozicije Hristovog Ro|ewa /ro/dastvo h(risto)vo/ prikazana je Bogorodica koja le`i na posteqi u pe}ini. Iza we je u jaslama za koje su privezani vo i magarac polo`en mali Hristos. Dve slu{kiwe pripremaju vodu za kupawe deteta koje jedna od wih dr`i na krilu. Oko pe}ine su pastiri, a wen vrh okru`uju an|eli. U gorwem delu slikanog poqa je segment neba iz koga se ta ka unutra{wosti pe}ine i Bogorodi~inoj posteqi spu{ta zrak svetlosti.

Na ikoni Sretewa /srytenJe h(risto)vo/ je naslikan trenutak neposredno po{to je Bogorodica, ~ija je figura o{te}ena, predala malog Hrista u naru~je starog sv. Simeona Bogoprimca. Iza we su proro~ica Ana sa razvijenim svitkom u ruci /sql ml þ denac þ ô n(e)bo þ i zeml þ } outv þ rôdi/ i Josif koji nosi dve `rtvene ptice. Ambijent jerusalimskog hrama do~arava slikana arhitektura sa Svetiwom nad svetiwama u sredini, nadvi{enom baldahinom.

U centralnom poqu kompozicije Kr{tewa /krô{enJe h(risto)vo/ prikazan je Hristos koji stoji u reci Jordanu na ~ijim su obalama sv. Jovan Prete~a koji ga kr{tava i tri an|ela, od kojih prvi u nizu dr`i ubrus. Hristos stoji na supedionu ispod koga izviruju zmije. U reci su personifikacija Jordana u vidu starca sa krunom na glavi i kr~agom u rukama iz koga te~e voda, i Mora u vidu starca koji se osvr}e za sobom dr`e}i se rukama za desnu obalu. U vrhu slikanog poqa je polukru`ni segment neba iz koga se ka Hristu spu{ta zrak u kome je golub Duha Svetog. Gorwi deo pozadine i duborez su na svim ikonama pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 163-164, kat. br. 12-19, I (sa starijom literaturom), sl. 65-66; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 106-109, kat. br. 30-34.

335. PREOBRA@EWE, VASKRSEWE LAZAREVO, ULAZAK U JERUSALIM I RASPE]E HRISTOVO

122 x 39 x 3.3 cm (~etiri ikone na jednoj dasci)

Sarajevo, ikonostas Stare crkve

zograf Radul, oko 1674. godine

Ikone Preobra`ewa Hristovog, Vaskrsewa Lazarevog, Ulaska u Jerusalim i Raspe}a naslikane su na jednoj dasci i uklopqene u rezbareni okvir koji ~ine dva tordirana stubi}a nad kojima je polukru`ni luk ukra{en motivom kop~i. Iznad wega je vre`a u koju su upleteni krupni listovi i cvetovi. U gorwem delu slikanog poqa ikone Preobra`ewa /prywbra/enJE h(risto)vo/ su na tri stenovita uzvi{ewa prikazani Hristos i dva proroka, dok su u dowem trojica apostola. Hristos je odeven u beli hiton i himation i stoji u kru`noj mandorli. Desnicom blagosiqa, dok u levici dr`i svijeni svitak. Kraj wega su Mojsije sa tablicama zakona i sv. prorok Ilija. Apostoli Petar, Jakov i Jovan u velikom strahu pokrivaju lice rukama polegli po tlu u stavu ni~ice.

Na ikoni Vaskrsewa Lazarevog /vaskre{enJe lazarM/ predstavqen je Hristos /ls#hs#kako stoji u stenovitom pejza`u u pratwi apostola i gestom podignute desnice poziva Lazara da iza|e. Pred wim su Marta i Marija, jedna u proskinezi, a Lazar obavijen zavojima stoji na vratima groba isklesanog u steni. Sve to posmatra grupa Jevreja.

U sceni Ulaska u Jerusalim /cvytonosJe h(risto)vo/ Hristos se sede}i na magarici pribli`ava zidinama grada. Prati ga grupa apostola predvo|ena Petrom i Jovanom, dok su na kapiji Jerusalima Jevreji koji Hrista do~ekuju dr`e}i palmine gran~ice. U dowem desnom uglu su devojka sa cve}em u ruci i dva de~aka koji prostiru svoje haqine i hrane magaricu.

U centru kompozicije Raspe}a /raspetJe h(risto)vo/ prikazan je krst sa raspetim Hristom iznad koga je natpis I#n#c#I# Sa Hristovih nogu na Adamovu lobawu u pe}ini unutar brda Golgota kapqe krv. Pod krstom gestove tuge izra`avaju Bogorodica i `ene mironosice sa jedne, i sv. Jovan Bogoslov i satnik Longin sa druge strane. Prostor zatvara visoki zid. Gorwi deo pozadine na svim ikonama je pozla}en, kao i duborez.

Lit.: Raki} Z., Radul, 163-164, kat. br. 12-19, I (sa starijom literaturom), sl. 67-68; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 106-109, kat. br. 30-34.

336. RO\EWE SVETOG JOVANA PRETE^E

39.3 x 31 x 2.7 cm

Sarajevo, ikonostas Stare pravoslavne crkve

zograf Radul, oko 1674. godine

Slikano poqe je sme{teno u zaseban rezbareni okvir koji ~ine dva tordirana stubi}a nad kojima je polukru`ni luk ukra{en nizom poluloptastih motiva. Iznad wega je vre`a u koju su upleteni krupni listovi i cvetovi. U centralnom poqu je prikazano Ro|ewe sv. Jovana Prete~e /ro/dastvo Jwanovo/.

Lit.: Raki} Z., Radul, 163-164, kat. br. 12-19, I (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 46-47.

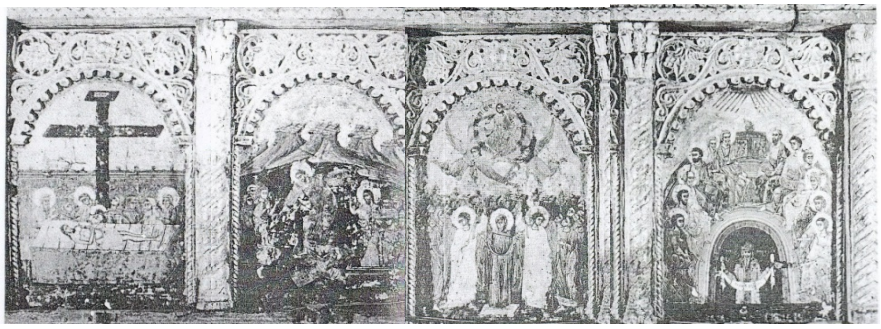

337. OPLAKIVAWE HRISTA, SILAZAK U AD, VAZNESEWE, SILAZAK SVETOG DUHA NA APOSTOLE

121.7 x 39.6 x 3.2 cm (jedna daska sa ~etiri kompozicije)

Sarajevo, ikonostas Stare pravoslavne crkve

zograf Radul, oko 1674. godine

Ikone Oplakivawa Hrista, Silaska u ad, Hristovog Vaznesewa i Silaska Svetog Duha na apostole naslikane su na jednoj dasci i uklopqene u rezbareni okvir koji ~ine dva tordirana stubi}a nad kojima je polukru`ni luk ukra{en motivom kop~i. Iznad wega je vre`a u koju su upleteni krupni listovi i cvetovi. U centru scene Oplakivawa /sanetJe h(risto)vo/ prikazan je Hristos polo`en na odar, okru`en Bogorodicom, `enama, sv. Jovanom Bogoslovom i Josifom iz Arimateje. Mati Bo`ija celiva ruku svog sina. Na krstu je tabla sa natpisom I#n#c#I#U pozadini je visoki zid.

Na ikoni Silaska u ad /vôskrqsenJe h(risto)vo/ Hristos je prikazan /Is#hs# kako stoji na sru{enim vratima pakla i desnom rukom izvla~i Adama, dok u levoj dr`i svijeni svitak. Iza Gospoda su grupa starozavetnih li~nosti (David, Solomon, Mojsije, Aron) i sv. Jovan Prete~a, dok su iza Adama Eva i druge osobe iz Starog Zaveta. Podzemni svet ada je na povr{ini zavr{en sa tri stenovita vrha.

U dowem delu kompozicije Vaznesewa /vôzqnesenJe h(risto)vo/ prikazana je Bogorodica kako stoji na supedionu u prisustvu dva an|ela koji ukazuju na doga|aj koji se odvija na nebu i grupe od po {est apostola sa obe wene strane. U gorwem delu poqa naslikan je Hristos kako sedi i obema rukama blagosiqa u okrugloj mandorli koju (uz)nose dva an|ela.

U centralnom poqu ikone Silaska Svetog Duha /sa[astvJe s(ve)t(a)go d(ou)ha/ prikazano je dvanaest apostola kako sede na polukru`nom sintrononu na ~ijim su najvi{im mestima Petar i Pavle. U vrhu poqa je segment neba sa Duhom Svetim u vidu goluba i plamenim jezicima koji se spu{taju ka apostolima. U polukru`nom prostoru sintronona je personifikacija Svemira /knezô mira sego/ u vidu starca u carskom ornatu koji u rukama ima ra{irenu draperiju sa dvanaest svijenih svitaka koji simbolizuju dvanaest jezika naroda. Gorwi deo pozadine i duborez na svim ikonama su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 163-164, kat. br. 12-19, I (sa starijom literaturom), sl. 69-70; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 106-109, kat. br. 30-34.

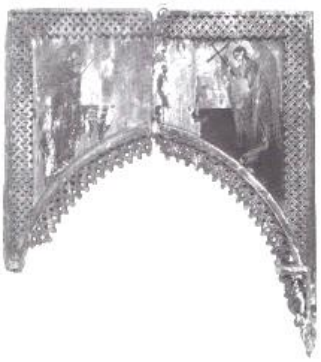

338. NEDREMANO OKO

65 x 59 x 2 cm

Sarajevo, Muzej Stare pravoslavne crkve (inv. br. 419)

zograf Radul, oko 1674. godine

Nadverje je veoma o{te}eno, a daska je pukla po sredini. Slikano poqe je sa dowe strane zavr{eno polukru`nim lukom i uokvireno duborezbarenom bordurom ~etvoro~lanog prepleta. Bojeni sloj je u velikoj meri stradao, ali se na levoj polovini sa~uvao deo predstave Bogorodice koja u ruci dr`i ripidu i an|ela sa oru|ima stradawa. Gorwi deo pozadine i duborez bili su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 164, kat. br. 20 (sa starijom literaturom), sl. 71; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 46-48, sl. XV; Todi}, Ikonostas stare srpske crkve u Sarajevu, 448 sl. 7.

339. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

57 x 30 x 2 cm

Sarajevo, Muzej Stare pravoslavne crkve (inv. br. 420)

zograf Radul, oko 1674. godine

Desna polovina nadverja je uni{tena, a bojeni sloj preostalog dela veoma je o{te}en. Na o~uvanom fragmentu leve polovine nadverja se raspoznaju figura Avrama, krilo jednog an|ela i arhitektura u pozadini. Slikano poqe, sa dowe strane zavr{eno polukru`nim lukom, uokvireno je duborezbarenim vi{e~lanim prepletom. Gorwi deo pozadine i duborez su bili pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 165, kat. br. 21 (sa starijom literaturom), sl. 72; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 46-48.

340. CARSKE DVERI

35.2 x 26 x 2 cm

Sarajevo, Muzej grada (prvobitno u Staroj pravoslavnoj crkvi)

zograf Radul, 1674. godine

Lit.: Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 39, kat. br. 79 (sa starijom literaturom).

341. DVOJICA SVETIH MU^ENIKA (SV. ERMIL I STRATONIK?)/ SV. TEODOSIJE OP[TE@ITEQ, SV. EVTIMIJE VELIKI I SV. ANTONIJE VELIKI

23.7 x 17.5 x 1.8 cm

Sarajevo, Muzej Stare pravoslavne crkve (inv. br. 114)

zograf Radul, oko 1674. godine

Gorwi ugao daske je o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu su sa jedne strane daske frontalno, u punoj figuri prikazana dvojica mu~enika (sv. Ermil i Stratonik?, 13/26. januara), ~ije su predstave u gorwem delu o{te}ene, a signature uni{tene. Odeveni su u mona{ke

mandije zakop~ane pod bradom agrafom. Lik svetiteqa na levoj strani u potpunosti je uni{ten. Desnicu dr`i pred grudima, dok u levici ima trokraki krst. Svetiteq do wega /s<.....>/ je mladi ~ovek kratke tamne kose, brkova i brade, koji u levoj ruci ima krst, dok mu je desnica pod ogrta~em.

Sa druge strane ikone su naslikana trojica svetiteqa od kojih je sa~uvana samo signatura sv. Teodosija Op{te`iteqa (11/24. januar) /Tewdosie wpô{e/i<t>elq/ na levoj strani, dok su signature druge dvojice ve}im delom uni{tene. Svi su odeveni u hitone sa analavom preko kojih nose mandije. Dvojica su gologlava, a posledwi u nizu nosi kukuqicu. Prvi svetiteq sleva desnicom blagosiqa, dok levicu dr`i pred grudima {akom okrenutu ka posmatra~u. Svetiteq u sredini, ~ija ikonografija odgovara sv. Evtimiju Velikom (20. januar/2. februar) desnicom pred grudima blagosiqa, kao i monah do wega, ~ija je spu{tena levica pokrivena krajem mandije. U wegovom liku se prepoznaje obrazac slikawa sv. Antonija Velikog (17/30. januar). Dowi, ve}i deo pozadine je tamno obojen, dok je gorwi pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Raki} Z., Radul, 165, kat. br. 22 (sa starijom literaturom), sl. 73-74; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 114-115, kat. br 38; Markovi}, Povodom nove kwige Svetlane Raki} o srpskim ikonama iz Bosne i Hercegovine, 152 sl. 2, 2a.

342. SVETI SAVA OSVE]ENI I SVETA VARVARA/ PETOZARNI MU^ENICI

24 x 17.5 x 1.7 cm

Sarajevo, Muzej Stare pravoslavne crkve (inv. br. 115)

zograf Radul, oko 1674. godine

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu su u punoj figuri prikazani sv. Sava Osve}eni (5/18. decembar) i sv. Varvara (4/17. decembar), u tro~etvrtinskom stavu okrenuti jedno ka

drugom. Sv. Sava Osve}eni /sava w<sve>{enJ/ je odeven u felon sa omoforom i stihar sa epitrahiqem. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u podignutoj levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. velikomu~enica Varvara /<.> varqvra mM;enJca/ preko tamnoplave dowe haqine zavr{ene zlatnim porubom nosi purpurni ogrta~ sa zlatnom kapuqa~om, zakop~an agrafom ispod vrata. U spu{tenoj desnici ima predmet nalik svijenom svitku, dok desnicu dr`i podignutu pred grudima.

Sa druge strane ikone su frontalno prikazane figure petorice svetih mu~enika iz Sevastije od kojih su trojica u prvom redu (Evstratije, Avksentije i Evgenije /ili Mardarije/), a dvojica u drugom (Mardarije /ili Evgenije/ i Orest). Svi su odeveni u tunike sa ogrta~em, obrubqene zlatnim nitima. Signature su uni{tene. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Raki} Z., Radul, 48, 165, kat. br. 23 (sa starijom literaturom), sl. 75-76; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 115-116, kat. br. 39; Markovi}, Povodom nove kwige Svetlane Raki} o srpskim ikonama iz Bosne i Hercegovine, 152, 154-155 sl. 3, 3a.

343. NEPOZNATI SVE[TENIK I DVA MU^ENIKA/SV. PROROK ZAHARIJA, JOAKIM I ANA

24 x 18 x 1.8 cm

Sarajevo, Muzej Stare pravoslavne crkve (inv. br. 116)

zograf Radul, oko 1674. godine

Daska i bojeni sloj su o{te}eni. U udubqenom centralnom poqu su sa jedne strane ikone frontalno prikazane figure trojice svetiteqa ~iji su likovi i signature uni{teni. Prvi sleva /<...>ka<.....>/ (sv. Teofan Grapt? 11/24. oktobar ili sv. Petar Kapetolijski? 4/17. oktobar) je odeven u felon i stihar sa epitrahiqem, a fragment sede brade sredwe du`ine ukazuje na

to da se radilo o starcu. Obe ruke dr`i pred grudima, a desnicom blagosiqa. Druga dva svetiteqa nose mona{ke mandije sa ogrta~ima. Obojica u levicama imaju dvostruke krstove, a fragment lika svetiteqa na desnoj strani /<...>itr<...>/ potvr|uje da je re~ o golobradom mladi}u (sv. Dimitrije? 26. oktobar/9. novembar). Pozadina i okvir bili su pozla}eni.

U centralnom poqu su sa druge strane ikone frontalno naslikane figure proroka (sv. prorok Zaharija? 5/18. septembar), svete `ene u sredini i mu{karca na desnoj strani, odevenog u hoton i himation (sv. Joakim i Ana? 9/22. septembar). Svetiteq na levoj strani je ~ovek starije `ivotne dobi, duge sede kose i brade, odeven u mandiju sa ogrta~em. Na glavi ima kapu, desnicu je spustio kraj tela, dok podignutu levicu dr`i pred grudima {akom okrenutu ka posmatra~u. Svetiteqka u sredini, odevena u maforion, okrenula je glavu i gleda ka proroku, dok desnicu molitveno pru`a ka svetoj li~nosti do sebe. Re~ je o ~oveku mla|e dobi kratke tamne brade i brkova. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok mu je levica pokrivena krajem ode}e. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 165- 166, kat. br. 24 (sa starijom literaturom), sl. 77 i 78; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 116- 117, kat. br. 40 (sa starijom literaturom); Markovi}, Povodom nove kwige Svetlane Raki} o srpskim ikonama iz Bosne i Hercegovine, 154-156, sl. 4, 4a.

344. SVETI PROROK JELISEJ I KNEZ LAZAR/CAR KONSTANTIN I CARICA JELENA

24 x 17.7 x 1.9 cm

Sarajevo, Muzej Stare pravoslavne crkve (inv. br. 361)

zograf Radul, oko 1674. godine

Bojeni sloj ikone je pri vrhu o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu su sa jedne strane prikazane figure sv. proroka Jeliseja (14/27. jun) odevenog u hiton i himation i sv. kneza Lazara /<la>zarô/ (15/28. jun) u vladarskoj ode}i. On nosi rasko{no ukra{en i pozla}en divitision, na glavi ima zatvorenu krunu, u desnici podignutoj pred grudima dr`i krst, dok му preko spu{tene levice pada kraj lorosa. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Sa druge strane ikone su u punoj figuri naslikani sv. car Konstantin i carica Jelena (21. maj/3. jun) u vladarskom ornatu. Konstantin /c(a)rq <konstanti>nq/ je odeven u divitision sa ukr{tenim lorosom na grudima. Carica Jelena /c(a)r(ic)a <.....>/ nosi rasko{nu haqinu sa ogrta~em i otvorenu krunu na glavi. Oboje su jednu ruku podigli pred grudima dlanom okrenutu ka posmatra~u, dok drugom izme|u sebe dr`e visoki dvokraki krst. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 166, kat. br. 25 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 112-113, kat. br. 37; Markovi}, Povodom nove kwige Svetlane Raki} o srpskim ikonama iz Bosne i Hercegovine, 151-152 sl. 1a.

345. BLAGOVESTI

35 x 26 x 2 cm

Sarajevo, Muzej grada (prvobitno u Staroj pravoslavnoj crkvi u Sarajevu)

zograf Radul, oko 1674. godine

U centralnom poqu ikone prikazane su Blagovesti /bl(a)govy{nqe/, sa arhan|elom Gavrilom na levoj i Bogorodicom na desnoj strani. Arhan|ел podignutom desnicom blagosiqa, dok u levici ima duga~ki skiptar. Марија priklowene glave stoji ispred prestola bez naslona. U spu{tenoj levici ima vreteno ~iju nit dr`i u podignitoj desnici. U pozadini su pro~eqa dveju visokih gra|evina. Originalni bojeni sloj je prilikom poznije intervencije delimi~no

preslikan i tada je dodata vaza sa krinovima. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Mazalić, *Slikarska umjetnost u Bosni i Hercegovini u tursko doba*, 96; Raki} Z., Radul, 167, kat. br. 29 (sa starijom literaturom), sl. 82 i 83.

346. NEVEROVAWE TOMINO

26 x 19 cm

Privatna zbirka Aleksandra Deroka (prvobitno u manastiru Mora~a)

zograf Radul, 1674/1675. godine

U blago udubqenom centralnom poqu operve`enom {irokom rezbarenom tordiranom trakom, prikazan je Hristos /Is#hs# kako okru`en apostolima stoji na supedionu u zatvorenoj prostoriji. Pred wim je apostol Toma /T# koji ispru`enom desnicom dodiruje Hristove rane. Prostor zatvara zid sa dva visoka pro~eqa. Na tamno obojenom dowem delu pozadine ispisan je ktitorski natpis, delimi~no ~itqiv, iz koga saznajemo da je ikonu platio Prodan Stanisali} /si} ikonM sapis<a> maza<...> þ prodanna stanisali:a <bogq> da prosti þ v(a) l(yto) z# <r> 0 <p> 0 g#5/. Gorwi deo pozadine i duborezbareni okvir su pozla}eni.

Lit.: Petkovi}, Mora~a, 106- 107, sl. 35; Raki} Z., Radul, 167, kat. br. 30 (sa starijom literaturom).

347. CARSKE DVERI

147 (166) x 91 x 2.5 cm (slikana poqa 38 x 16 cm)

@itomisli}, ikonostas crkve Blagove{tewa

zograf Radul, 1675. godine

Slikana poqa su umetnuta u rasko{no rezbarenu povr{inu oba krila dveri. Ispod centralnih, polukru`no zavr{enih panela sa predstavom Blagovesti /bl(a)gove{enJe/ su kvadratni parapeti sa

motivom stilizovanog cveta, dok su u vrhu kru`na poqa sa poprsjima proroka Davida i Solomona. Dveri sa spoqa{we strane uokviruje tordirana traka, na gorwoj ivici je friz krinova, a u vrhu duborezbareni krst unutar medaqona. Na levom krilu je prikazana figura arhan|ela Gavrila koji je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Bogorodici, desnicom blagosiqa, dok u levici ima skiptar. Na desnom je naslikana Bogorodica /pr(y)s(ve)tqle b(ogorodi)ce/ koja priklowene glave smerno stoji ispred stolice bez naslona, a ka woj se iz segmenta neba spu{ta zrak Duha Svetog. Nimbovi su ukra{eni srebrnim okovom. Pozadina je pozla}ena. U okruglom poqu iznad arhan|ela je prorok Solomon /c<a>rq <so>lomonq/ koji u jednoj ruci ima razvijeni svitak sa tekstom /mnogi ꙗ e da{e ꙗ ri sat ꙗ vori[ꙗ e silM mnogi ꙗ e ste/ ꙗ <...>a[e b ꙗ ogat ꙗ stvo Pri~e Sol. 31, 29/, dok je iznad Marije car David /c(a)r d(a)v(i)dq, svitak: sli[ꙗ i da{ ꙗ i i vi ꙗ /dq i p(r)ikl ꙗ oni ou ꙗ ho tvꙗ oE/ (Ps. 45, 10). Ispod nogu arhan|ela je ktitorski natpis iz koga saznajemo godinu izrade i ime autora, proigumana Serafima, koji je dveri "sagradio" (duborezbario) /sie dveri sagradi proigMmen(q) serafiwnq vq l(yto) z#r#p#d#vt hr(ista) a h o e/.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 111-112 t. LXII b; Momirovi}, Carske dveri manastira @itomisli}a, 99-112; Koji}, @itomisli}, 123-126, sl. 40; Raki} Z., Radul, 169, kat. br. 34 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 42-44.

348. DEIZISNI ^IN
262.5 cm (169.5 + 93 cm) x 34.5 x 2.5 cm (bez dva uklowena poprsja apostola)
Crna reka, ikonostas crkve Sv. Arhan|ela
zograf Radul, oko 1675. godine

Deizisni ~in je naslikan na dvema daskama, pri ~emu je ona na desnoj strani skra}ena za 50 cm. Wihova povr{ina je u potpunosti li{ena

duboreza. Okvir, slikana poqa i friz koji te~e du` gowe i dowe ivice izvedeni su samo slikarskim sredstvima. Dopojasne figure svih prikazanih li~nosti izdvojene su u zasebna poqa oivi~ena stubi}ima nad kojima su polukru`ni lukovi. U centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos /Is# hs# koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U visini wegovog lika su mala poprsja Bogorodice /b# i sv. Jovana Prete~e /Iw(an)n(q)/ koji mu se molitveno obra}aju gestovima ispru`enih ruku. U susednim poqima na severnoj strani naslikani su apostoli Petar /s(ve)tqI petarq ap(o)st(o)lq/, Mateja /s(ve)tqI maTei IeV(an)g(e)l(i)stq/, Marko /s(ve)tqI marko IeV(an)g(e)l(i)stq/, Simon /s(ve)tqI simonq ap(o)st(o)lq/, Jakov /s(ve)tqI i]kovq ap(o)st(o)lq/ i Toma /s(ve)tqI Toma ap(o)st(o)lq/, dok su na ju`noj apostoli Pavle /s(ve)tqI pavelq ap(o)st(o)lq/, Jovan /s(ve)tqI Jwannq eV(an)g(e)l(i)stq/, Luka /s(ve)tqI lMka eV(an)g(e)l(i)stq/ i Andreja /s(ve)tqI andrei ap(o)st(o)lq/. Predstave Vartolomeja i Filipa u nastavku su poznijom intervencijom odse~ene. Apostoli u rukama dr`e svijene svitke, odnosno sklopqene kodekse. Gorwi deo pozadine iza svih figura je crvene boje.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 98-99; Stani}, Ikonostas Crne reke, 241-249, crt. 4 i 5, sl. 1-7; Raki} Z., Deizisni ~in crnore~kog manastira, 133-143; Raki} Z., Radul, 162-163, kat. br. 11 (sa starijom literaturom), crt. 9, sl. 50-59; Isti, Crkva Svetog Jovana Prete~e u Crkolezu, 56.

349. SVETI JOVAN PRETE^A SA @ITIJEM
/
Sarajevo, riznica Stare pravoslavne crkve
zograf Radul, oko 1675/1676. godine

Bojeni sloj je o{te}en. U centralnom poqu je prikazan krilati sv. Jovan Prete~a u punoj figuri, u tro~etvrtinskom stavu okrenut udesno ka segmentu neba u gorwem desnom uglu, iz koga se pomaqa poprsje Hrista koji blagosiqa. Prete~a u desnici ima razvijeni svitak, a u levici dr`i

duga~ki {tap zavr{en krstom. Kraj wegovih nogu je posuda sa odse~enom glavom ispod koje se vide ostaci ktitorskog natpisa, dok su u suprotnom uglu drvo i sekira. Oko centralnog poqa je raspore|eno 14 scena iz `itija sv. Jovana koje su odvojene slikanim bordurama. Du` gorwe strane okivira su kompozicije Blagovesti Zahariji, Susret Zaharije i Jelisavete, Ro|ewe sv. Jovana Prete~e i Bekstvo Jelisavete u planinu (Skrivawe Jelisavete u planini). Na levoj strani okvira su scene: Zaharijina smrt, Jovanova propoved i Jovan kr{tava narod, a na desnoj: An|eo vodi Jovana u pustiwu, Kr{tavawe carinika i vojnika i Hristos na gumnu i Susret Hrista i sv. Jovana Prete~e (dve scene u okviru istog poqa). Na dowoj ivici okvira su ~etiri zavr{ne epizode: Kr{tewe Hristovo, Jovan opomiwe Iroda, Odvo|ewe Prete~e u tamnicu i Usekovawe glave sv. Jovana Prete~e. Gorwi deo pozadine i uzani okvir ikone su pozla}eni. Iz teftera Stare sarajevske crkve br. 65 saznajemo da je prilo`nik ikone bio Milinko sapunxija /milinko safMnNJa ikonM ;}desa predte;e/.

Lit.: Raki} Z., Radul, 169, kat. br. 33 (sa starijom literaturom), sl. 84-85; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 117-119, kat. br. 41; Todi}, Ikonostas stare srpske crkve u Sarajevu, 449 sl. 8.

350. APOSTOL I VARTOLOMEJ I JAKOV

33.3 x 25.3 x 2.2 cm

Sarajevo, Muzej Stare pravoslavne crkve (inv. br. 425)

zograf Radul, oko 1675-1676. godine

Bojeni sloj je o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu prikazane su figure apostola Vartolomeja /varTolomei <apos>tolq/ i Jakova /iakovô ap(o)stolô/ koji su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti jedan ka drugom. Desnicama blagosiqaju, a u levicama imaju svijene svitke. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 166, kat. br. 26 (sa starijom literaturom); Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 110-111, kat. br. 36.

351. APOSTOLI ANDREJA I SIMON

33.5 x 25.2 x 2.2 cm

Sarajevo, Muzej Stare pravoslavne crkve (inv. br. 216)

zograf Radul, oko 1675-1676. godine

U centralnom poqu su u punoj figuri prikazani apostoli Andreja /andreJ ap(o)stolô/ i Simon /simwnô ap(o)stolô/ u tro~etvrtinskom stavu okrenuti jedan ka drugom. Desnicama blagosiqaju, a u levicama imaju svijene svitke. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 166, kat. br. 27 (sa starijom literaturom).

352. APOSTOLI LUKA I JOVAN

/

Pariz, Kolekcija Flamarion (prvobitno u Staroj crkvi u Sarajevu)

zograf Radul, oko 1675-1676. godine

U centralnom poqu su u punoj figuri prikazani sv. apostoli Luka i Jovan u tro~etvrtinskom stavu okrenuti jedan ka drugom. Desnicama blagosiqaju, a u levicama imaju svijene svitke. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 167, kat. br. 28 (sa starijom literaturom).

353. DEIZIS SA SRPSKIM SVETITEQIMA

46.2 x 31.7 x 2.4 cm

Beograd, Narodni muzej (inv. br. 4029)

zograf Radul, 1675/1676. godine

Blago udubqeno slikano poqe je crvenom bordurom podeqeno na dve zone. U gorwoj je naslikana kompozicija Deizisa sa sv. Savom Srpskim i sv. Simeonom Nemawom. U centru je Hristos /Is#ns#u nimbu: w#o#n#koji sedi na dva jastuka na { irokom rezbarenom

prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe osloweno o skut leve noge. Iza trona u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu stoje Bogorodica /b(ogorodica)/ i sv. Jovan Prete~a, ruku ispru`enih u gestu molitve. Uz presto su frontalno prikazani sv. Sava i sv. Simeon Nemawa. Sv. Sava /s(ve)tql sava/ je prikazan kao ~ovek zrele `ivotne dobi, sa tonzurom na temenu, tamne kose i tamne brade sredwe du`ine. Odeven je u sakos sa tamnoplavim omoforom ispod koga se vide tamnoplavi stihar i epitrahiq. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Ispod wegovih nogu je zlatom ispisan tekst ktitorskog natpisa u kome se navode imena ktitora i godina izrade ikone /sJa ikona haNi vMkovo<eva> þ i haNi gavri<la> <..> 0 v(a) l(yto) 0 z## r## p## d##/. Sv. Simeon /s(ve)tql sVÉewnq/ na glavi ima kukuqicu, a nosi mandiju sa analavom i ogrta~em. U desnici dr`i krst, a u levici razvijeni svitak sa tekstom /pride þ te ;ed þ a i poslM[þ aite þ mene s þ trahM þ g(ospod)n} na þ ou;V vV (Ps. 34, 11)/. U dowoj zoni su frontalno, u punoj figuri prikazani arhi|akon Stefan, kraq Stefan Prvoven~ani, Stefan De~anski, car Uro{ i knez Lazar. Arhi|akon Stefan /arhidJakonq stefanq/ nosi stihar sa narukvicama i orar; u spu{tenoj desnici ima kadionicu, a u levici darohranilicu - Sion u obliku jednobrodnog hrama. Stefan Prvoven~ani /prvovyn;anql kralô/, Stefan De~anski /kralq de;anqski/, car Uro{ /ouro[q mali/ i knez Lazar /knqzq lazarô/ su odeveni u divitisione razli~itih boja sa lorosom ~iji kraj dr`e u levicama, dok u desnicama imaju bele skiptre zavr{ene krstom, a na glavama zatvorene krune. Mladi, golobradi Uro{ u levici dr`i i svijeni svitak, a wegova kruna ima i prependulije. Dowi deo pozadine iza svih prikazanih li~nosti je tazmnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Tomi}-Trivunac G., Ikona s predstavom srpskih svetiteqa, Zbornik Narodnog muzeja IV (Beograd 1964), 345-357; Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 64, kat. br. 75; Petkovi}, Kult kneza Lazara, 88, 92-94; Raki} Z., Radul, 167-168, kat. br. 31 (sa starijom literaturom), sl. XVI.

354. DEIZIS SA SVETA TRI JERARHA I SVETIM SAVOM I SVETIM SIMEONOM SRPSKIM

34 x 25 x 2.5 cm

Beograd, Zbirka ikona Sekuli} (prvobitno u Staroj pravoslavnoj crkvi u Sarajevu)

zograf Radul, oko 1675/1676. godine

Daska ~ija je ivica operve`ena duborezbarenim motivom tordirane trake i bojeni sloj ikone mestimi~no su o{te}eni. Slikano poqe je bordurom podeqeno na dva dela. U gorwem je prikazan Deizis, dok su u dowem u punoj figuri naslikani sv. Vasilije Veliki, sv. Grigorije Bogoslov, sv. Jovan Zlatousti, sv. Sava Srpski i sv. Simeon Nemawa. U kompoziciji Deizisa Hristos je frontalno predstavqen kako sedi na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. U levici dr`i sklopqeno jevan|eqe, dok desnicom pred grudima blagosiqa. Sa obe strane prestola stoje Bogorodica i sv. Jovan Prete~a, priklowenih glava i molitveno ispru`enih ruku. Ispod stopala Bogomajke je ispisan ktitorski natpis /sia iko<n>a dabe ekmeNie/. Centar doweg dela zauzimaju figure sveta Tri Jerarha koji su odeveni u felone sa omoforom. U levicama imaju sklopqeni kodeks, a desnicama blagosiqaju. Uz wih su frontalno prikazani sv. Sava i sv. Simeon Nemawa. Sv. Sava odeven u felon sa omoforom desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Simeon nosi mandiju sa ogrta~em i kukuqicom na glavi. U spu{tenoj levici ima razvijeni svitak /pr<id> þ <et>e þ ... þ ... þ ... / koji je o{te}en, a u podignutoj desnici pred grudima dr`i krst. Gorwi deo pozadine i uzani okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Baji}-Filipovi}, Zbirka ikona Sekuli}, 31, br. 5, tabla IV; Raki} Z., Radul, 168, kat. br. 32 (sa starijom literaturom), sl. 86.

355. CARSKE DVERI

135 x 68 x 2 cm

Nikoqac, riznica

zograf Radul, oko 1676/1677. godine

Carske dveri su sa spoqa{we strane operve`ene rezbarenim motivom tordiranog u`eta. U izdu`enim, polukru`no zavr{enim centralnim slikanim poqima prikazane su Blagovesti /<bla>go<vy{>enJe/. Na levom krilu je arhan|el Gavrilo koji desnicom blagosiqa, a u levici dr`i skiptar. Na desnom je Bogorodica /pre<svyta> b(ogorodic)a/ koja stoji na purpurnom jastuku u tro~etvrtinskom stavu okrenuta ka arha|elu, pogleda usmerenog ka posmatra~u. Desnicu je podigla pred grudima, dok u spu{tenoj levici dr`i vreteno sa namotajem crvene pre|e. Dowi deo pozadine je tamnozelene boje, a gorwi je pozla}en. Slikana poqa su uokvirena trakama jedno~lanog i tro~lanog prepleta. Ispod wih su parapeti sa po jednim rezbarenim cvetom, a nadvi{eni su motivom kop~i i poqima sa malim cvetom oko koga je lozica. Gorwi deo dveri je ukra{en duborezbarenom vre`om u kojoj su dva medaqona sa poprsjima careva Davida /c(a)rq d(a)v(i)dq, svitak: sli[i þ i d(q){i þ i vi/d<i> þ i prikl þ oni ouvo þ tvoE/ (Ps. 45, 10) i Solomona /c(a)r<q> <.....>, svitak: mnog þ ie d(q){e þ ri sat þ vori[e þ silM mn þ ogie ste þ /a[e boga þ tastva/ (Pri~e Sol. 31, 29). Du` gorwe ivice te~e friz palmetastog ukrasa. Pozadina i duborez su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 170-171, kat. br. 36 (sa starijom literaturom), sl. 88-89; Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

356. NEDREMANO OKO

72 x 46 x 3 cm

Nikoqac, riznica

zograf Radul, 1676/1677. godine

Okvir nadverja je izrezbaren u vidu {iroke trake slo`enog floralnog friza sa po jednim krupnim cvetom na uglovima i u vrhu. Sa dowe strane je polukru`no zavr{eno i ukra{eno prepletom. U blago udubqenom centralnom poqu prikazana je tema Nedremano oko /nedremanoe wko/ sa Hristom Emanuilom /<ls# hs#u nimbu: s#p#s#koji otvorenih o~iju le`i na posteqi okru`enoj heruvimima. Kraj wegovog uzglavqa i nogu okru`enih purpurnim prestolima, pognutih glava i u tro~etvrtinskom stavu okrenuti stoje Bogorodica i arhan|el Gavrilo. Mati Bo`ija u desnici ima flabelum, dok je levicu prislonila uz grudi. Arhan|el u pokrivenim rukama dr`i oru|a Hristovog stradawa: krst, kopqe i trnov venac. Na tamnom fonu doweg dela pozadine su kraj nogu Bogorodice belim slovima ispisana imena prilo`nika /]nqko ◊ raôe ◊ obradô ◊ cvytko ◊ þ cvytanô ◊ kostadinq ◊ ilJa þ lazo ◊ marôko/, koja se nastavqaju cinoberom i na polukru`nom luku dowe strane nadverja /za d(M)[M ◊ pavlq ◊ ivan ◊ Jovica ◊ gruica ◊ miluti<n> ◊ simonq ◊ peo ◊ vukoica <...>/. Konture nimbova prikazanih li~nosti su punktirane. Gorwi deo pozadine i duborez su pozla}eni.

Lit.: Raki} Z., Radul, 171, kat. br. 37 (sa starijom literaturom), sl. 90; Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

357. VASKRSEWE LAZAREVO

28 x 21.8 x 2.5 cm

Nikoqac, riznica

zograf Radul, 1676/1677. godine

U blago udubqenom centralnom poqu koje uokviruje rezbareni motiv tordirane trake, u tro~etvrtinskom stavu je u brdovitom pejza`u prikazan Hristos /ls#hs, u nimbu: w#o#n#u pratwi apostola. Pokretom ispru`ene desnice vaskrsava Lazara koji stoji na vratima groba isklesanog u steni, obmotan zavojima. Pred Hristom su Lazareve sestre - Marta i Marija, od kojih je jedna u stavu ni~ice. Kraj groba u steni su dvojica slugu - prvi sklawa kameni poklopac, a drugi

pokrivaju}i krajem haqine usta rukom dr`i jedan kraj zavoja. Doga|aj posmatra grupa Jevreja. Kompozicija je pri vrhu signirana /vôskre[enJe lazarevo/. U dnu slikanog poqa je na tamnozelenoj pozadini zlatom ispisan ktitorski natpis u kome se pomiwe ime kujunxije Laze /si} ikonM þ plati lazo kM þ }nôNia/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212; Raki} Z., Radul, 171, kat. br. 38 (sa starijom literaturom).

358. MINEJNA IKONA ZA 11. NOVEMBAR
28 x 22 x 2.8 cm
Nikoqac, riznica
zograf Radul, 1676/1677. godine

Povr{ina daske, pukle po sredini, o{te}ena je, kao i bojeni sloj. Blago udubqeno slikano poqe je horizontalnom crvenom bordurom podeqeno na dva dela i u svakom su frontalno prikazane figure po tri li~nosti. U gorwem su naslikani Hristos /Is#hs, u nimbu: w#o#n#, sv. velikomu~enik Mina /s(ve)tql mina/ i sv. mu~enik Viktor /<s>(ve)tql vJktorq/, док су u dowem sv. Vikentije |akon, prepodobni Teodor Studit i sv. Stefan De~anski. Hristos desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Velikomu~enik Mina i mu~enik Viktor, jedan zrele, drugi mla|e `ivotne dobi, odeveni su u tunike sa ogrta~ima. Podignute desnice su molitveno ispru`ili, dok su u pokrivenim levicama po svemu sude}i imali krstove. Sv. Vikentije /s(ve)tql vikentJe/, iako |akon, predstavqen je kao mu~enik mla|e `ivotne dobi u tunici sa ogrta~em, ~ijim je krajem pokrivena wegova podignuta desnica. Levicu je molitveno ispru`io. Sv. Teodor Studit /Tewdorô stMditq/ je naslikan kao velikoshimnik i nosi mandiju sa analavom i ogrta~em ~iji su krajevi vezani u ~vor, a na glavi ima kukuqicu. Obe ruke je spustio kraj tela, a {ake su blago podignute u gestu molitve. Stefan De~anski /kralô stefanq þ de;anôskJ/ je u carskom ornatu: odeven je u divitision sa lorosom, u desnici dr`i purpurni skiptar zavr{en krstom, levicu je podigao u

molitvi, a na glavi ima krunu. Dowi deo pozadine iza svih prikazanih li~nosti je tamnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Izme|u sv. Vikentija i sv. Teodora je zlatom ispisan ktitorski natpis iz koga saznajemo da je ikonu prilo`io Mina Radivojevi} /si} iko þ nM prilo þ /i mina þ radivoevi:q þ z 0 <...>/.

Lit.: Raki} Z., Radul, 171, kat. br. 39 (sa starijom literaturom); Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

359. SVETI NIKOLA SA @ITIJEM
101 x 67.5 x 3 cm
Nikoqac, ikonostas
zograf Radul, 1676/1677. godine

Ikona je du` spoqa{we ivice operve`ena duborezbarenom tordiranom trakom i sme{tena u pozla}eni ram koji ~ine dva {iroka tordirana stuba sa kapitelima nad kojima je friz prepleta. U pravougaonom centralnom poqu je frontalno prikazana figura sv. Nikole /s(ve)tqI nikolae/, odevenog u felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Nimb i levica svetiteqa su ukra{eni srebrnim okovom. U vrhu tamnog dela pozadine je zlatom ispisan ktitorski natpis u kome se navode ime slikara, wegove supruge]ere i godina izrade ikone /si} ikonU sapisa radUlq zografq pod þ rM;i :eri s(ve)tomM nikoli za bl(a)g(o)s(l)ovq 5 v(q) l(yto) 0 z#0 r#0 p#0 e#5-/. Oko centralnog poqa je raspore|eno 16 scena iz `itija svetiteqa. Du` gorwe ivice okvira su kompozicije: Ro|ewe sv. Nikole /ro/dastvo s(ve)tago nikolae/, Dovo|ewe sv. Nikole u {kolu /privoditq se na kneigM - u~enici dr`e svitke sa tekstovima molitava: pr(e)ss(ve)ta tr(oi)ce <...> w;e na[ i/e þ <...> pridete <blago>slo/, sv. Nikola postaje |akon /postavlaet se na dJakonMstvo/ i Rukopolo`ewe sv. Nikole za sve{tenika /postavlaet se na popovqstvo/. Na levom obodu su scene: Hirotonija sv. Nikole za arhijereja /postavlaetq se na mitropolitqstvo/, sv. Nikola spasava tri ~oveka od ma~a /sp(a)se 0 g# mM/i odô ma;a/, sv. Nikola se javqa Evlaviju u snu /evôlavi} <...>rete/

i sv. Nikola izbavqa Dimitrija iz mora /sp(a)se dimitria edô mora/, a na desnom: sv. Nikola spasava tri device od bluda /daetô ni{emM zlato/, sv. Nikola se javqa caru Konstantinu /]vlaet se c(a)rM konqstanôtinM vô sne/, Trojica vojvoda u tamnici /0 g#0 mM/ i vô tamônici gorôko plakahM/ i sv. Nikola spasava la|u od potopa /sp(a)se korabalô wt potoplenJa/. Na dowoj strani okvira su prikazane ~etiri zavr{ne scene: Uspewe /ouspenJe s(ve)tago nikolae, u kwizi jednog sve{tenika: bla/eni neporo;ni/ i Prenos mo{tiju sv. Nikole /prene<[en>Je mq{<...> nik<olae>/, sv. Nikola vra}a vid Stefanu De~anskom /daet<q> o;i kral} stefanM/ i sv. Nikola spasava Vasilija od Saracena /s(ve)tql vasili] wt str<...>/. Gorwi deo pozadine i duborez su pozla}eni.
Lit.: Qubinkovi}, Majstori srpskog slikarstva, 199; Raki} Z., Radul, 170, kat. br. 35 (sa starijom literaturom), sl. 87; Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

360. HRISTOS I SVETI NIKOLA
62x 53.5 x 3 cm
Pe}ka patrijar{ija, riznica
zograf Radul, 1677. godine

Na pravougaonoj dasci su izdvojena dva blago udubqena slikana poqa razli~itih veli~ina sa zasebnim okvirom. U ve}em, levom poqu frontalno je prikazano poprsje Hrista /Is#hs# koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U susednom, mawem i u`em, frontalno je u punoj figuri naslikan sv. Nikola /s(ve)tql nikolae/, odeven u felon sa omoforom. Desnicom blagosiqa u stranu, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine je tamnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.
Lit.: Vasili}, Teodorovi}-[akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 8-9, kat. br. 10; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 39, kat. br. 80 (sa starijom literaturom); Raki} Z., Radul, 172, kat. br. 40 (sa starijom literaturom).

361. BOGORODICA UMIQENIJE

54 x 41.5 x 3 cm

Pe}ka patrijar{ija, riznica

zograf Radul, 1677. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica /mi# TV# odevena u purpurni maforion, koja na desnoj ruci dr`i malog Hrista /Is# hs#, dok ga levom grli. On svoj obraz priqubquje uz maj~in, jednom rukom dodiruje weno lice, dok u drugoj ima svijeni svitak. Na rubu Bogorodi~inog maforiona je zlatom ispisan tekst <resa>mi zlati wdeana preisprq{na (Ps. 44), a u dnu slikanog poqa je ktitorski natpis u kome se navodi ime naru~ioca /sJe temqlo i ikone sapisah povelenJemq pryws(ve){enago patrJarha kVÉmaKima/. Nastavqa se kraj Bogorodi~inog levog ramena gde su zabele`eni godina izrade i ime autora skriveno tajnopisom /v(q) l(yto) z# r# p# e#wt þ h(rsito)va a# h# o# z# cTehoZ (razre{ewe: radMl) rMko}/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Vasili}, Teodorovi}- [akota, Katalog riznice Pe}ke patrijar{ije, 8, kat. br. 9, tabla u boji I; Raki} Z., Radul, 172, kat. br. 41 (sa starijom literaturom).

362. DEIZISNI ^IN

/

Praskvica, crkva Sv. Trojice

zograf Radul, 1680. godine

Sa~uvan je samo deo leve polovine Deizisnog ~ina. Du`daske se po horizontali prote`e pukotina, a bojeni sloj je velikim delom stradao. Sdesna nalevo su dopojasno prikazani apostoli: Mateja, Marko /m(a)r(ko)/, Simon /sV<mo>n/, Jakov /<ia>k<ov>/ i Toma /T<o>ma/. Dowi deo pozadine iza prikazanih li~nosti je tamnozeleno obojen. Delo se ~uva u prostoriji u kojoj je manastirska biblioteka.

Lit.: @ivkovi}, Mawe poznate i nepoznate ikone iz riznice manastira Praskvice, 200-202 sl. 1-2, 4.

363. DEIZIS
79.5 x 42.5 x 3 cm
Risan, црква Sv. Petra i Pavla
zograf Dimitrije, 1680/1681. godine

U blago udubqenom cetralnom poqu frontalno je prikazan Hristos /0Is# 0hs# u nimbu: w#o#n# koji sedi na duborezbarenom i pozla}enom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima otvoreno jevan|eqe /pridyte þ bl(a)gosloveni þ wca mo þ ego i nna þ sledMite þ ougotov þ anoe vamq þ c(a)rstvie þ <....>nie wt þ sou/denia þ mirM/ (Mt. 25, 34). Iza prestola priklowenih glava i molitveno ispru`enih ruku stoje Bogorodica /mi# TV# i sv. Jovan Prete~a /Iw(annq) 0 pqr<ed>te;a 0/. Uz supedion su na svetlozelenom fonu doweg dela pozadine ispisani godina izrade ikone /z#0 r#0 p#0 T#0 (7189)/ i duga~ak ktitorski natpis iz koga saznajemo da je ikonu prilo`io Stijepo Misiti}, a da je obnovu platio wegov unuk Jovan 1728. godine /si} þ ikonM pri þ lo/i stiepo þ lM;inq 0 re;eni 0 þ misiti:q 0 sqtvori þ sebe 0 i roditelemq þ svoimq 0 ve;ni 0 pomen(q) þ b(o)gq da prosti 0 paki 0 þ ponovi ikonM 0 si} 0 þ iwvanq 0 savovq 0 MnMkq vi[e re;enoga 0 þ stiepa 0 vq leto 0 g(o)s(pod)ne 0 a#0 P#0 K#0 i#0 /. Gorwi deo pozadine i okvir su pozla}eni. Konture nimbova su punktirane. Ikona se prvobitno nalazila na oltarskoj pregradi hrama, a danas je u parohijskom domu.

Lit.: Vuja~i}, Ikonopisna djela Dimitrija daskala u Risnu, 213-214; Krije{torac, Bokokotorski ikonopisci, 6, 15 kat. br. 1, sl. 1; Raki} Z., Slikar Dimitrije, 214.

364. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I ARHAN\ELIMA

82.5 x 70 x 3 cm

Risan, crkva Sv. Petra i Pavla

zograf Dimitrije, 1680/1681. godine

U blago udubqenom centralnom poqu prikazana je Bogorodica /mi# TV# koja sedi na duborezbarenom i pozla}enom prestolu nogu polo`enih na supedion, dr`e}i na levoj ruci Hrista, dok mu se desnom molitveno obra}a. Hristos /Is#hs# u nimbu: s#p#s# desnicom blagosiqa u stranu, a u levici ima razvijeni svitak. Iza prestola priklowenih glava, u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Majci Bo`ijoj stoje arhan|eli Mihailo /ar# 0 g# i Gavrilo /ar# 0 m# Odeveni su u divitisione sa lorosom, jednom rukom se molitveno obra}aju Majci Bo`ijoj, dok u drugoj imaju skiptar. Na svetlozelenom fonu doweg dela pozadine je oko supediona ispisan ktitorski natpis iz koga saznajemo da je ikonu platio Savo [}epanov /si} ikonou pisa savo s:epanovq roditelem za dM[M a sebe za zdravle i napred(a)kq i posledqk i sav<...> domq b(og)q da prosti. sa bl(a)goslovyniemq v(la)dike hercegova;ka kVÉsavatia. rMk‰a& dimitria/. Gorwi deo pozadine i okvir su pozla}eni. Ikona se prvobitno nalazila na oltarskoj pregradi hrama, a danas je u parohijskom domu.

Lit.: Vuja~i}, Ikonopisna djela Dimitrija daskala u Risnu, 215-216; Krije{torac, Bokokotorski ikonopisci, 15 kat. br. 3, sl. 3; Raki} Z., Slikar Dimitrije, 214.

365. SVETI NIKOLA I SVETI GEORGIJE SA DEIZISOM

79.5 x 44.5 x 2. 8 cm

Risan, crkva Sv. Petra i Pavla

zograf Dimitrije, 1680/1681. godine

U blago udubqenom centralnom poqu su frontalno i u punoj figuri prikazani sv. Nikola, signiran kao "~udotvorac" /s(ve)tql ÷ nikolae velikql ÷ C}d(o)tvorq(a)c/, i sv. Georgije /s(ve)tql gewrgle/. Sv. Nikola je odeven u felon sa omoforom, desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Georgije na sebi ima tuniku sa pancirom i purpurnim ogrta~em, a na nogama nosi ~izme. Obema rukama dr`i ma~, o desnoj ruci mu je duga~ko kopqe, a o levoj {tit. U vrhu ikone predstavqen je Deizis, sa dopojasnim Hristom /Is#hs#u dvostrukoj mandorli romboidnog oblika. On obema rukama blagosiqa u stranu, a na oblacima kraj wega su poprsja Bogorodice /mi# TV# i sv. Jovana Prete~e /Iw#<.....>/, koji mu se priklowenih glava i ispru`enih ruku molitveno obra}aju. Nimbovi su ukra{eni punktirawem. Na svetlozelenom fonu pozadine je oko stopala sv. Georgija u pet redova ispisan tekst ktitorskog natpisa: pisa mato vM<lo>vq l}bimomq s%i&nu svoemou <...> za pokoi dM[e pomen i napr<edakq> b(og)q da prosti. Gorwi deo pozadine i okvir su pozla}eni. Ikona se prvobitno nalazila na oltarskoj pregradi hrama, a danas je u parohijskom domu.

Lit.: Vuja~i}, Ikonopisna djela Dimitrija daskala u Risnu, 214-215; Krije{torac, Bokokotorski ikonopisci, 15 kat. br. 2, sl. 2; Raki} Z., Slikar Dimitrije, 214; @ivkovi}, Mawe poznate i nepoznate ikone iz riznice manastira Praskvice, 206 nap. 25.

366. SVETI JOVAN PRETE^A I SVETI SAVA SRPSKI

74 x 38.5 x 2. 8 cm

Risan, crkva Sv. Petra i Pavla

zograf Dimitrije, 1680/1681. godine

U centralnom poqu su frontalno i u punoj figuri prikazani sv. Jovan Prete~a i sv. Sava srpski, signiran kao "veliki ~udotvorac" /s(ve)tql sava srbski ;}d(o)tvorq/. Prete~a je odeven u svetloplavu haqinu od kostreti sa maslinastozelenim ogrta~em. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima duga~ki

purpurni {tap zavr{en krstom. Sv. Sava je naslikan kao ~ovek mla|e `ivotne dobi, tamne kose sa tonzurom na temenu i tamne, {iroke brade sredwe du`ine. Nosi sakos sa svetloplavim omoforom ispod koga se vide stihar i epitrahiq. Desnicom blagosiqa, a u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Nimbovi su ukra{eni punktirawem. Dowi deo pozadine je svetlozeleno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir. Ikona se prvobitno nalazila na oltarskoj pregradi hrama, a danas je u parohijskom domu.

Lit.: Vuja~i}, Ikonopisna djela Dimitrija daskala u Risnu, 215; Krije{torac, Bokokotorski ikonopisci, 15 kat. br. 4, sl. 4; Raki} Z., Slikar Dimitrije, 214; @ivkovi}, Mawe poznate i nepoznate ikone iz riznice manastira Praskvice, 206 nap. 25.

367. NEDREMANO OKO

/

Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole

zograf Dimitrije, 1682-1690. godine

Slikano poqe je obrubqeno duborezbarenim frizom tro~lanog prepleta. Na polukru`no zavr{enoj unutra{woj strani nadverja preplet je jedno~lan, a levi i desni dowi ugao krase konzole sa floralnim motivima. U blago udubqenom centralnom poqu prikazana je tema Nedremano oko /nedremanoe wko/. Hristos Emanuil /I# h# le`i na posteqi sa purpurnim uzglavqem otvorenih o~iju, glave oslowene o dlan desne ruke. Ispod uzglavqa i iznad jastuka je po jedan serafim, dok su kraj wegovih nogu dva purpurna prestola. U levom uglu slikanog poqa je u tro~etvrtinskom stavu prikazana Bogorodica /<mi# <Tu# koja priklowene glave u desnici dr`i flabelum, dok levicu molitveno pru`a ka Sinu. Na suprotnoj strani je u istom stavu predstavqen arhan|el Gavrilo /g# koji u rukama pokrivenim purpurnom tkaninom dr`i oru|a Hristovog stradawa - krst, kopqe i trnov venac. Prostor zatvara visoki zid oker boje. Dowi deo pozadine je tamnozeleno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i duborez.

Lit.: Gagović, *Crnogorski ikonostasi*, 43-44; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 167-169.

368. DEIZISNI ^IN

/

Dubo~ica, ikonostas crkve Sv. Nikole

zograf Dimitrije, 1682-1690. godine

Poprsja svih prikazanih li~nosti su izdvojena u zasebna poqa uokvirena rezbarenim stubi}ima sa stopama i kapitelima nad kojima su polukru`ni lukovi ukra{eni nizom poluloptastih detaqa. Iznad svakog kapitela je po jedan cvet, a du` dowe i gorwe ivice ^ina teku trake jedno~lanog, odnosno dvo~lanog prepleta. U centralnom poqu je naslikan Hristos /Is#hs#u nimbu: w#o#n#koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U susednim poqima su u tro~etvrtinskom stavu prikazani Bogorodica /m# T¥#/ i sv. Jovan Prete~a /Iw(an) prydteCa/ priklowenih glava i ruku ispru`enih u gestu moqewa. Pri dnu doweg dela pozadine su u wima ispisana imena prilo`nika, Vuka Radojevi}a /vukq radoevi:5 i A}ima Petri}a /a:imq petri:/. Iza Bogorodice se ni`u poprsja apostola Petra /ap(o)st(o)lq pet(a)rq/, Mateja /leV(an)g(e)l(i)stq m(a)ù(ei)/, Marka /leV(an)g(e)l(i)stq m(a)r(ko)/, Simona /ap(o)st(o)lq sVmon/ и Jakova /ap(o)st(o)lq l]kov/, а иза sv. Jovana Prete~e Pavla /ap(o)st(o)lq paVlq/, Jovana Bogoslova /Iw(anq) b(o)goslovq/, Luke /leV(an)g(e)l(i)stq l(o)uk(a)/, Andreje /ap(o)st(o)lq andq(rei)/, Vartolomeja /ap(o)st(o)lq varùolomei/ i Tome /ap(o)st(o)lq ùwm(a)/. Na kraju leve polovine nedostaje predstava jednog apostola (Filipa). U levicama imaju svijene, odnosno polurazvijene svitke ili sklopqena jevan|eqa, dok su desnice molitveno ispru`ili. Dowi deo pozadine iza svih prikazanih li~nosti je tamnozeleno obojen, a gorwi je crvene boje. Nimbovi, ukra{eni punktirawem, pozla}eni su, kao i duborez. U osnovi Deizisnog ~ina je ispisan tekst, danas izbledeo i delimi~no ~itqiv, iz koga saznajemo da je prvi Deizisni ~in izra|en 1677/1678. godine zaslugom ktitora ili

prilo`nika, seoskog kneza (Konstantina, Kostadina?): <blagovolEnJem wca i pospe[>enIem sJna i savrq[enIem s(ve)tago d(ou)ha sqgrad(i) se <.....>to} pe[<....> ra<.....> iJ<...>asto <.....> Jk <.....> kneza ko<....>ina vq lyto 0z#<0r#0 p#Z#U wegovom nastavku je mla|i natpis, svedo~anstvo o obnovi ikonostasa Dubo~ice ovim novim ^inom i ikonama izme|u 1682. i 1690. godine: paki popisa sJe 0 dvyri 0 i ikone 0 i kemere 0 i Temqle 0 vq lyt(o) 0 z#####...>a ishod6<...>dobre <p>ekskqJ 0 patrJarq[qsta 0 prestolq svoi5 pri Jgumenu TewdosJ<}> <.....>.

Lit.: Stojanovi}, Zapisi i natpisi *I*, 422 br. 1754; Gagović, *Crnogorski ikonostasi,* 44-45; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 167-175 sl. 3-5, 7.

369. SVETI NIKOLA

18 x 12 cm

Sv. Trojica Pqevaqska, riznica

zograf Dimitrije, 1682-1690. godine

Daska i bojeni sloj su veoma o{te}eni. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan sv. Nikola /s(ve)tql þ n(i)kolae/, odeven u felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe.

Lit.: Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[1], 107; Raki} Z., Radul, 129; @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 186-188 sl. 19.

370. DEIZIS

285 x 22 x 2 cm

Beograd, Zbirka ikona Sekuli}

nepoznati autor, 1682-1683. godine

Bojeni sloj je veoma o{te}en. U centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos /Is# hs# kako sedi na prestolu sa visokim naslonom nogu polo`enih na

supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok levicom pridr`ava otvoreno jevan|eqe osloweno o skut leve noge. Iza prestola priklowenih glava stoje Bogorodica /mr#TV# i sv. Jovan Prete~a /s(ve)tI Iw(annq)/ i pru`aju ruke ka Hristu u gestu molitve. Nimbovi su oivi~eni punktirawem. Ispod prestola je ispisana godina izrade ikone / v <I>yt(o) z# r# ;# a#

Lit.: Baji}-Filipovi}, Zbirka ikona Sekuli}, 32, br. 6.

371. DEIZISSA APOSTOLIMA

/

Nikoqac, riznica

nepoznati autor, oko 1683. godine

Centralno poqe je sa tri strane uokvireno rezbarenom tordiranom trakom, a sa gorwe frizom palmetastih ukrasa. Na blago udubqenoj sredi{woj povr{ini ikone naslikan je Hristos /Js#hs#u nimbu: w#o#n# koji sedi na dva jastuka na {irokom prestolu sa visokim naslonom i tokarenim detaqima. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /vq na þ ;ele þ by slwþ vo -þ i slov þ o by vô þ <b(og)a> i þ b(og)q by þ slovo/ (Jov. 1, 1) osloweno o skut leve noge. Na tamnom fonu doweg dela pozadine je na levoj strani ispod prestola ispisan ktitorski natpis u kome se pomiwe Vukadin Mihailovi} /si<u> ikonou þ pisa vukadi þ <n>ô mihailovi:ô wt <.>ira<.....>/. Du` oboda su raspore|ena poprsja Bogorodice, sv. Jovana Prete~e i apostola. U visini Hristovog lika su na levoj, odnosno desnoj strani naslikane predstave Bogorodice /b# i sv. Jovana koji su u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu ruku ispru`enih u gestu molitve. Na gorwoj ivici okvira su apostoli Jovan /Iwa(nq)/, Petar /pe(tarq)/, Pavle /pa(vle)/ i Matej /m(a)T(ei)/. Ispod Bogorodice su Marko /m(arko)/, Andrej /a(ndrei)/ i Jakov(?) /a(kovq)/, a ispod Jovana Luka /l(ouka)/, Simon /s(imonq)/ i Vartolomej /v(arTilomei)/. Na sredini dowe ivice predstavqeni su apostoli Toma /t(oma)/ i Filip /<f#/. U dowem desnom uglu je na tamnozelenoj pozadini natpis cinoberom, veoma izbledeo /si} Jkonu <.>vi<.> þ <.>ita <...> þ <.>i..<r><.> þ ..... /.

Konture nimbova prikazanih li~nosti su punktirane. Na glavama Hrista i Bogorodice je kasnijom intervencijom pridodat okov u vidu dve srebrne krune. Kruna na Hristovoj glavi je zatvorena, ukra{ena dragim kamewem i zavr{ena krstom, dok je Bogorodi~ina mawa i otvorena. Gorwi deo pozadine je pozla}en, kao i rezbareni okvir.

Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

372. SVETI LUKA

/

Nikoqac, riznica

nepoznati autor, oko 1683. godine

Bojeni sloj je o{te}en, osobito u dowem delu, a daska je crvoto~na. U centralnom poqu uokvirenom rezbarenom tordiranom trakom frontalno je prikazano poprsje sv. apostola Luke /s(vẽ)tq<l> louka/ koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U vrhu tamno obojenog doweg dela pozadine ispisan je ktitorski natpis, samo delimi~no ~itqiv /na levoj strani: siJou ikonou þ pi<sa> <.>z r þ ..... þ .... þ ... þ na desnoj strani: ..... þ <>o<.>{<..> þ .....<i> þ pros þ ti/. Ivica nimba je punktirana, a gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 212.

373. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

/

Kotor, ikonostas crkve Sv. Luke (iznad prolaza u proskomidiju)

zograf Dimitrije, 1688/1689. godine

Nadverje je sa dowe strane zavr{eno polukru`nim lukom. Osim tri poluloptasta motiva na gorwoj ivici, wegova povr{ina li{ena je dekorativnih

elemenata i duboreza. U sredi{tu kompozicije Gostoqubqa Avramovog, koja je signirana kao Gostoqubqe Svetoj Trojici /go{enie s(ve)tel troica/ prikazana su tri an|ela kako sede za {estougaonim stolom na kome su tri posude, hlebovi i pribor za jelo. Spu{tenim desnicama blagosiqaju. An|eo u sredini je signiran Hristovim imenom /Is#hs#/ u nimbu: s#p#s#/ dok su oni sa strane ozna~eni kao Mihailo /m#/ i Gavrilo/g#/ Poslu`uju ih Avram i Sara nose}i u pokrivenim rukama po jednu postudu. Prostor zatvara zid sa dva pro~eqa. Iz ktitorskog natpisa ispisanog zlatom u osam redova na svetlozelenoj pozadini u dnu nadverja saznajemo da je delo prilog Daba Nikoli}a iz plemena Mrkowi}a /sql kemerq pisa dabw nikoli:q wt plemene mrqkoevi:q roditelemq za dM[M a sebe za prymirni /ivotq i zdravly i dobri napredk i posledqkq. bogq da prosti. togda/e sqdr/r patrJar[stvo serbskJe zemlJe i skiptroprave{M pekskql prystolq kVÉ kVÉhaNi arsenJe/. Gorwi deo pozadine i okvir su pozla}eni.

Lit.: Mijovi}, Bokokotorska slikarska {kola, 75; Krivokapi}, Istorija ikona i ikonostasa u crkvi Svetog Luke u Kotoru, 217 nap. 25; Krije{torac, Bokokotorski ikonopisci, 16 kat. br. 6; @ivkovi}, Mawe poznate i nepoznate ikone iz riznice manastira Praskvice, 214 нап. 79 сл. 17.

374. NEDREMANO OKO

63.5 x 61 cm

Kotor, ikonostas crkve Sv. Luke (iznad prolaza u |akonikon)

zograf Dimitrije, 1688/1689. godine

Nadverje je sa dowe strane zavr{eno polukru`nim lukom. Osim tri poluloptasta motiva na gorwoj ivici, wegova povr{ina je li{ena dekorativnih elemenata i duboreza. U sredi{tu kompozicije Nedremanog oka /nedremannoE ooko/ naslikan je Hristos Emanuil /Is#hs#/ kako otvorenih o~iju le`i na posteqi koju ~uvaju heruvimi i prestoli. Uz wegovo uzglavqe je Mati Bo`ija /mi#Tu/ sa flabelumom u desnici, a levicu je prislonila uz grudi. Kraj Hristovih nogu je arhan|el Gavrilo /ag<..> þ g(ospod)ny/ koji

pokrivenim rukama dr`i oru|a Gospodweg stradawa - krst, kopqe i trnov venac. Na tamnozeleno obojenoj pozadini u dnu nadverja je zlatom ispisan tekst ktitorskog natpisa: sJi kemerq þ pisa miyailo þ Jeromonah 0 bogq da prosti þ i roditelemq za d(M)[M þ i za veCni pom<en> þ bog da i<.> þ prosti. tekM{M lyt(y) z# r# ;# z# togda þ biv[M /e þ vl(ad)ici skenderJskom þ i primorskJi þ kVÉ kVÉþ visarJwn. Gorwi deo pozadine i okvir su pozla}eni.

Lit.: Mijovi}, Bokokotorska slikarska {kola, 75; Krivokapi}, Istorija ikona i ikonostasa u crkvi Svetog Luke u Kotoru, 217 nap. 25; Krije{torac, Bokokotorski ikonopisci, 16 kat. br. 5; Raki} Z., Slikar Dimitrije, 214, nap. br. 8 (sa starijom literaturom); @ivkovi}, Ikone slikara Dimitrija u Dubo~ici kod Pqevaqa, 184-186, sl. 18.

375. HRISTOS NA PRESTOLU

77.5 x 47.2 cm

Fo~a, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, 1689. godine

U blago udubqenom izdu`enom centralnom poqu frontalno je prikazan Hristos /Is#hs#koji sedi na jastuku na rasko{no rezbarenom i tokarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok levicom pridr`ava sklopqeno jevan|eqe osloweno o koleno leve noge. U dowem levom uglu je kraj supediona na tamnom delu pozadine ispisan ktitorski natpis u kome se navode godina izrade ikone i imena naru~ilaca - protopopa Ivani{a i jeromonaha kir Nikifora /si} ikonou h(risto)vou <..>de þ plati pr(o)topopa ivani[q þ mazdo} ermona(h)q kVrô þ nIkifora ve;na (i)m(q) þ pametq vq lyt(o) 0 z# r# ;# z#/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Koji}, Ikona "Hristos na prestolu", 275-279; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 121-122 (sa starijom literaturom).

376. VAZNESEWE SVETOG PROROKA ILIJE

34 x 23 cm

Sv. Trojica Pqevaqska, riznica

nepotnati autor, sedamdesete ili osamdesete godine XVII veka

Daska i bojeni sloj su o{te}eni. U blago udubqenom centralnom poqu, sme{tenom u rezbareni okvir koji ~ine tri trake, od kojih je sredi{wa tordirana, prikazano je Vaznesewe sv. proroka Ilije na nebo. Sv. Ilija je prikazan kako sedi u ko~ijama u koje su upregnuta ~etiri kowa. Gledaju}i u posmarea~a u levici dr`i razvijeni svitak /re;e þ <..>Ja þ ka e þ IJse þ } 0 s þ edJ þ ou d þ boze þ wÉ<.> þ <.>io þ <...>/.

Lit.: Petkovi}, Sv. Trojica kod Pqevaqa[1], 107, sl. 41.

377. USEKOVAWE GLAVE SVETOG JOVANA KRSTITEQA

30.5 x 19.8 x 1.7 cm

Beograd, Narodni muzej (inv. br. 3477, prvobitno u zbirci Koste Strajni}a)

zograf Dimitrije, osamdesete-devedesete godine XVII veka

Okvir ikone je o{te}en. U slikanom poqu je u stenovitom pejza`u ome|enom zidom naslikan vojnik u crvenoj hlamidi koji pokretom desne ruke vra}a ma~ u korice nakon {to je odrubio glavu sv. Jovanu Krstitequ, ~ije je obezglavqeno telo klonulo ispred tamni~kih vrata i krvari. Mlada Saloma je u polukle~e}em stavu i u posudu koju dr`i u rukama prihvatila je odse~enu Prete~inu glavu ozna~enu nimbom. Odevena je u purpurni divitision sa lorosom, a nosi otvorenu zlatnu krunu. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en.

Lit.: Rai~evi}, Zbirka Sekuli}, 31 kat. br. 4, tabla III; Tomi}-Trivunac D., Ikona sa predstavom srpskih svetiteqa, Zbornik Narodnog muzeja 4 (Beograd

1964), 356; Tati}-\uri} M., Poznate ikone od XII do XVIII veka, Beograd 1984, br. 51; Petrovi}, Ikona Usekovawe glave Jovana Krstiteqa iz Narodnog muzeja, 59-64; Raki} Z., Slikar Dimitrije, 225, 229-232 sa literaturom u nap. 55, 60, sl. 8.

378. SVETI LUKA SLIKA IKONU BOGORODICE

45.5 x 30.3 x 4 cm

Beograd, Zbirka ikona Sekuli} (prvobitno u Mora~i)

zograf Dimitrije, osamdesete-devedesete godine XVII veka

Okvir ikone krasi motiv plitko rezbarene {iroke tordirane trake koja je na uglovima ukra{ena po jednom poluloptom. Slikano poqe je sa gorwe strane zavr{eno polukru`nim lukom du` ~ije je ivice svetlocrvena bordura. Pod wim je prikazan sv. Luka /s(ve)tql lu<ka> EV(an)g(e)lJstô/ kako sedi za {tafelajem i slika ikonu Bogorodice Odigitrije /mi#TV#sa malim Hristom /Is#hs#na zlatnoj pozadini. Ispod {tafelaja su dva sto~i}a na kojima su pore|ane boje i posude. Apostol sedi na niskoj stolici bez naslona, nogu polo`enih na supedion, a wegov nimb je ukra{en punktiranim detaqima. Prostor zatvara visoki tamno obojeni zid sa slepim ni{ama, a u vrhu slikanog poqa je polukru`ni segment neba sa tri zraka. U wemu je frontalno prikazano poprsje Hrista An|ela Velikog saveta koji obema rukama blagosiqa. U dowem levom uglu je sa~uvan deo ktitorskog natpisa u kome se pomiwe pop Mika /rlsw ikona <...> pop miki <...>al /. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Baji}-Filipovi}, Zbirka ikona Sekuli}, 31, kat. br. 4, tabla III; Raki} Z., Radul, 125 nap. 13; Raki} Z., Slikar Dimitrije, 225-229 sa starijom literaturom u nap. 55, sl. 6.

379. SVETI JOVAN PRETE^A
/
Nikoqac, riznica
nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Dowi desni ugao daske je uni{ten, a bojeni sloj je ~itavom povr{inom o{te}en. U centralnom poqu, koje uokviruje duborezbarena i crveno obojena bordura, frontalno je prikazano poprsje sv. Jovana Prete~e /<s(ve)tql Iwannq> kr<st>i<telq>/ odevenog u haqinu od kostreti sa maslinastozelenim ogrta~em. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i posudu sa svojom odse~enom glavom. Ivica nimba je punktirana. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.
Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 213-214.

380. SVETI SAVA I SVETI SIMEON SRPSKI
22.8 x 17. 7 cm
manastir Krka, riznica
nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu su u punoj figuri frontalno prikazani sv. Sava i sv. Simeon Nemawa. Sv. Sava /<.....> <..>va/ je predstavqen kao ~ovek mla|e `ivotne dobi, tamne kose i guste brade sredwe du`ine. Odeven je u polistavrion sa omoforom, ispod koga se vide stihar sa rekama i epitrahiq. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Simeon /s(ve)ti<q> s þ <i>m þ <e>w þ <nq>/ je naslikan kao starac duge sede brade u ode}i velikoshimnika svetle boje, sa kukuqicom na glavi. Desnicu dr`i podignutu pred grudima {akom okrenutu ka posmatra~u, dok u levici ima razvijeni svitak sa tekstom: prJidy þ te ;ada þ poslou þ [alte þ mene st þ rahou þ <..>tn} (Ps. 34, 11). U vrhu poqa je polukru`ni segment neba sa

poprsjem Hrista koji obema rukama blagosiqa u stranu. Nimbovi su ukra{eni {tuko detaqima. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Medakovi}, Barok kod Srba, 123; ^olovi}, Manastir Krka, 134.

381. ISUS HRISTOS

/

Muzej u Sentandreji (prvobitno u manastiru Uspewa Bogorodice u Srpskom Kovinu)

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bojeni sloj je o{te}en grebawem. U centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan Hristos /Is# <hs# koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /prJidete þ bl(ago)s(lo)v(e)ni w þ (tq)ca moego na þ slydMite þ ougoto þ vanno 0 vam þ c(a)rstvo n(e)b(e)snoe þ wt sou/e þ nJa mirM 5/ (Mt. 25, 34). Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Davidov, Gorwa zemqa, 29-30, 81, 84-85.

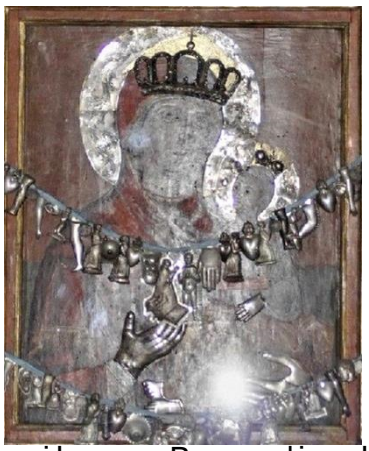

382. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

/

Srpski Kovin, manastir Uspewa Bogorodice

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bojeni sloj ~udotvorne ikone sme{tene u rasko{an presto veoma je potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je prikazana Bogorodica koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok mu se desnom molitveno obra}a. Hristos desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. Nimbovi i ruke Majke Bo`ije i Hrista, kao i Isusova stopala, ukra{eni su srebrnim okovom. Na glavama su im pridodate krune.

Brojni votivni predmeti od srebra oka~eni su na dve trake pri~vr{}ene za okvir ikone.

Lit.: Davidov, Gorwa zemqa, 84.

383. SILAZAK SVETOG DUHA NA APOSTOLE

/

Komoran, crkva Vavedewa Bogorodice

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu prikazana su dvanaestorica apostola kako sede na sintrononu sa tokarenim elementima u grupama od po {est. Na levoj strani su apostoli Petar /pe#/ Jovan /lw#/ Marko /marko/, Andrej /adr#/ Vartolomej /varq#/ i Filip /f#/ a na desnoj Pavle /pavlq/, Matej /mate/, Luka /lMka/, Simon /simon/, Jakov /]kov/ i Toma /ù#/ U polukru`nom prostoru sintronona je personifikacija Svemira /o kosmos/ koji obema rukama u tkanini dr`i puno svijenih svitaka. U vrhu poqa je polukru`ni segment neba sa dve ruke koje blagosiqaju, od koga radijalno polaze zraci svetlosti. U centralnom zraku koji se spu{ta ka apostolima je beli golub, simbol Duha Svetog. Prostor zatvaraju zidovi sa prozorskim otvorima i visokim postrojewima na uglovima. Pozadina i okvir ikone, na ~ijoj se gorwoj ivici vidi fragment o{te}ene signature praznika, pozla}eni su.

Lit.: Medakovi}, Davidov, Sen tandreja, 48, sl. 29; Davidov, Gorwa Zemqa, 21.

384. SVETI JEVSTATIJE PLAKIDA

/

Kru{edol, Deizisni ~in

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Ikona sa predstavom sv. velikomu~enika Jevstatija Plakide (20. septembar/3. oktobar) naknadno je pridodata na levu stranu Dezisnog ~ina

nastalog oko 1512. godine. Prilikom posledwih konzervatorskih radova uklowena je sa ikonostasa i pohrawena u riznici.

Lit.: Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 27 nap. 106 i 107; Kuli}, Sre}kov, Manastiri Fru{ke Gore[2], 100.

385. SVETI APOSTOL KONDRAT

/

Kru{edol, Deizisni ~in

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Ikona sa predstavom sv. apostola Kondrata (21. septembar/4. oktobar) naknadno je pridodata na levu stranu Dezisnog ~ina nastalog oko 1512. godine. Prilikom posledwih konzervatorskih radova uklowena je sa ikonostasa i pohrawena u riznici.

Lit.: Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 27 nap. 106; Kuli}, Sre}kov, Manastiri Fru{ke Gore[2],100.

386. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

/

Bo|ani, crkva Vavedewa Bogorodice

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je prikazana Bogorodica /mi# Tu# koja na levoj ruci dr`i Hrista /Is# hs#, dok desnu spu{ta na wegovo koleno. Hristos je odeven u beli sindon i himation i desnicom blagosiqa u stranu, glave okrenute od lica majke. Pogledi Bogomajke i Sina usmereni su ka posmatra~u. Ikona je poklowena manastiru Bo|ani izme|u 1733. i 1738. godine, kada je i dobila okov, dar Gavrila i wegovog sina Stojka Gavrilovi}a iz Varadina.

Lit.: Mirkovi} L., Zdravkovi} I., Manastir Bo|ani, Beograd 1950, 70, sl. 83; Momirovi} P., Manastir Bo|ani, Bo|ani 1980, 90; Sto{i} Q., Manastir

Bo|ani, Novi Sad 2011, sl. 99; Timotijevi}, ^udotvorna ikona Bogorodice Bo|anske, 148-149, sl. 1.

387. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

/

Beo~in, crkva Hristovog Vaznesewa

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Lit.: Mirkovi} L., Starine fru{kogorskih manastira, Beograd 1931, 12 br. 11; Timotijevi}, ^udotvorna ikona Bogorodice Bo|anske, 148 nap. 9.

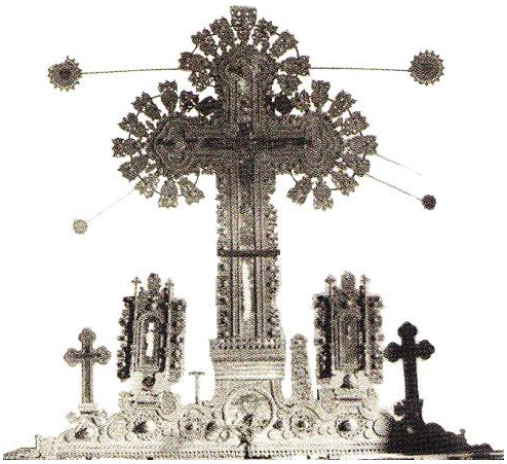

388. IKONOSTASNI KRST

/

Stara crkva Sv. Stefana u Sremskoj Mitrovici (prvobitno u manastiru Petkovica)

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Visoki i uski krst sa Raspe}em po~iva na niskoj duborezbarnoj osnovi koja nosi i panele sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova i par krstova i ukrasa. Krakove Raspe}a uokviruje traka prepleta, a na wihovim krajevima je zrakasto raspore|eno po devet triloba i pri~vr{}ene su predstave Sunca, Meseca i zvezda. Na pozla}enoj povr{ini krsta prikazan je raspeti Hristos /Is# hs#, a na ripidama su Mati Bo`ija koja se priklowene glave moli i sv. Jovan Bogoslov koji tuguje desnice prislowene uz lice.

Lit.: Medakovi}, Sveta Gora fru{kogorska, 333; Lesek M., Razvoj baroknih ikonostasa u Sremu, 86-87; Ista, Ikonostas crkve manastira Svete Petke u Sremu, 127-142; Timotijevi}, Kru{edol kwiga *II*, 27.

389. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

/

Pe}ka patrijar{ija, riznica

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Daska je o{te}ena, a dr{ka ura|ena kao integralni deo litijske ikone je polomqena. Bojeni sloj je po obodu uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je prikazana Bogorodica /<mi#> Tu#koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnicom blagosiqa u stranu, a u levici ima svijeni svitak. Dowi deo pozadine je tamno, a gorwi svetlo obojen. U visini desnog ramena Bogorodice bio je ispisan ktitorski natpis koji je samo delimi~no ~itqiv: <prim>i g(ospod)i moleniJe þ <....>ndM[a þ <....>Mkm<.> þ <....>i p<....> þ <....>a þ <.....>d/.

Lit.:

390. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

72 x 45 x 3 cm

Beograd, Narodni muzej (inv. br. 5874, prvobitno u crkvi Sv. Nikole u ^abi}u)

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bojeni sloj je ~itavom povr{inom o{te}en i pun pukotina. U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je prikazana Bogorodica koja na levoj ruci dr`i malog Hrista /u nimbu: o#o#n#, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnicom blagosiqa, a u levici dr`i svijeni svitak. Gorwi deo pozadine je naranxast, a dowi je bio tamnozeleno obojen, kao i okvir ikone, du` ~ije je ivice purpurna bordura. Ikonu je sedamdesetih godina pro{log veka u Narodni muzej u Beogradu doneo Milan Ivanovi}.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 171; Suboti}, Dolac i ^abi}i, 92-96.

391. SVETI STEFAN DE^ANSKI

80 x 53 cm

Beograd, Narodni muzej (kat. br. 5876, prvobitno u crkvi Sv. Nikole u ^abi}u)

nepoznati autor, poslednja ~etvrtina XVII veka

Bojeni sloj je celom povr{inom istrven i izbledeo, na nekim mestima potpuno uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno i dopojasno naslikan sv. Stefan De~anski /s(ve)tql ste ꙋ fanq/. Prikazan je kao ~ovek sredwih godina, kratke sme|e kose i brade, sa zatvorenom krunom na glavi. Odeven je u purpurni divitision sa lorosom, u desnici ima akakiju, dok levicu dr`i pred grudima dlanom okrenutu prema posmatra~u. Gorwi deo pozadine je svetlozelen. Du`ivice daske je crvena bordura. Ikonu je sedamdesetih godina pro{log veka u Narodni muzej u Beogradu doneo Milan Ivanovi}.

Lit.: Suboti}, Dolac i ^abi}i, 92-96; http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/cabici_c.html

392. SVETI NIKOLA

/

Gra~anica, riznica

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Daska je o{te}ena. Ve}i deo bojenog sloja, izuzev inkarnata prikazanih li~nosti, propao je ili je uni{ten grebawem. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazana dopojasna figura sv. Nikole odevenog u felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok je u levici dr`ao sklopqeno jevan|eqe. Uz wegov lik su poprsja Hrista i Bogorodice koji mu pru`aju jevan|eqe i omofor. Dowi deo pozadine bio je zeleno obojen, a gorwi je tamnocrven.

Lit.:

393. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

103 x 61 x 5 cm

Gorio~, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bojeni sloj, izveden na platnu prepariranom na dasku, mestimi~no je o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu prikazana je starozavetna Trojica /s(ve)ta <tro>ic<a>/ u vidu tri an|ela koji sede za trpezom. An|eo u sredini je signiran kao Hristos /hs#, a svi u nimbu imaju kriptograme /w#o#n# Na stolu su ~a{e, no`evi i repice. Iza wih pristupaju Avram i Sara, nose}i u rukama pi}e i ne{to hrane. Na tamnocrvenoj povr{ini gorweg dela pozadine izvedene cy ta~kice svetlije nijanse. Du` ivice tamno obojenog okvira je crvena bordura.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 157, kat. br. 2, sl. 21; Dokumentacija Republi~kog zavoda za za{titu spomenika kulture.

394. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

97,5 x 61 x 4 cm

Gorio~, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je na platnu prepariranom na dasci dopojasno prikazana Mati Bo`ija /mr#TV# koja obema rukama u naru~ju dr`i malog Hrista /ls#ns#u nimbu: o#w#n# On desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni svitak. Na tamnocrvenoj povr{ini gorweg dela pozadine su kratkim potezima ~etkice izvedene ta~kice svetlije nijanse. Pri vrhu tamnozeleno obojenog doweg dela pozadine nazire se ktitorski natpis, ~ija su sitna slova ispisana okerom skoro u potpunosti izbledela /<....>ee/<....> m<..> lenn m<..> napôak þ <.....> i <.....>.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 155 kat. br. 2; Dokumentacija Republi~kog zavoda za za{titu spomenika kulture Republike Srbije.

395. SVETI NIKOLA

81-4 x 48 x 4 cm

Gorio~, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu je na podlozi od pripariranog platna frontalno i dopojasno prikazan sv. Nikola, odeven u crveni felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u pokrivenoj levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine je tamno obojen i na wemu je u levom uglu bio ispisan ktitorski natpis, od koga su ~itqiva samo po~etna slova: pome%ni& .... . Na tamnocrvenoj povr{ini gorweg dela pozadine su kratkim potezima ~etkice gusto islikane ta~kice svetlije nijanse. Du`ivice okvira je crvena bordura.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 156 kat. br. 8; Dokumentacija Republi~kog zavoda za za{titu spomenika kulture Republike Srbije http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/gorioc_c.html

396. ARHAN\EL MIHAILO

104 x 65 x 4,5 cm

Gorio~, riznica

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazan arhan|el Mihajlo koji u podignutoj desnici pred grudima dr`i isukan ma~, dok u levici ima sferu. Lik arhan|ela je ve}im delom uni{ten, kao i mawi deo torza. Odeven je u cinober tuniku i pancir, preko koga ima preba~en purpurni ogrta~ ukra{en sitnim belim cvetovima. Na

tamnocrvenoj povr{ini gorweg dela pozadine su kratkim potezima ~etkice ~itavom povr{inom islikane ta~kice svetlije nijanse.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 157 kat. br. 1; http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/gorioc_c.html.

397. SVETI GEORGIJE

87 x 50 x 4 cm

Gorio~, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu prikazan je sv. Georgije kako ja{u}i na belom kowu zamahuje duga~kim kopqem koje dr`i u visoko podignutoj desnici i probada ~equsti a`daje pod sobom. Odeven je u tuniku preko koje ima pancir i ogrta~ cinober boje ukra{en sitnim cvetovima. Nimb svetiteqa ukra{en je pozla}enim {tuko detaqima u vidu upletene vre`e. Kow je u propiwawu oslowen na zadwe noge, a rep mu je uvezan u ~vor. Na desnoj strani je naslikan zamak ispred koga stoji princeza, dok na balkonu car i carica posmatraju doga|aj. A`daja je u jezeru tamnoplave boje, koje okru`uje tamna pozadina po kojoj su ta~kice crvene boje. Tamnocrvenu povr{inu gorweg dela pozadine krase gusto slikane ta~kice svetlije nijanse crvene boje.

Lit.: Pajki}, Seoske crkve u dolini Belog Drima, 157, sl. 20; Dokumentacija Republi~kog zavoda za za{titu spomenika kulture Republike Srbije.

http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/istok/gorioc_c.html.

398. SVETI NIKOLA

88 x 53 x 3 cm

Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazano poprsje sv. Nikole. Odeven je u felon sa omoforom, desnicom pred grudima blagosiqa, dok pokrivenom levicom dr`i sklopqeno jevan|eqe. U visini lika sveti teqa su poprsja Hrista /u nimbu: w#o#n# i Bogorodice koji mu vra}aju jevan|eqe i omofor. Nimbovi svih prikazanih li~nosti ukra{eni su pozla}enim {tuko detaqima sa motivom upletene vre`e. Na desnoj strani doweg dela pozadine bio je ispisan ktitorski natpis, od koga je ~itqiv samo po~etak: pomen<i> <gospodi> þ raba sfo<e>go <...> þ [q<...> þ Mob<..>. U gorwem delu je na tamnocrvenoj pozadini kratkim potezima ~etkice bri`qivo izveden veliki broj ta~aka svetlije nijanse.

Lit.: Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 56-58, 101-103; Balabanovi}, Konzervacija ikona crkve Sv. Nikole u selu Draj~i}ima, 243-247 sl. 6; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 107-108 i daqe, sl. 10.

399. SVETI JOVAN PRETE^A
88 x 53 x 3 cm
Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole
nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bo~ne ivice daske su o{te}ene. Bojeni sloj je potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazano poprsje krilatog sv. Jovana Prete~e, odevenog u haqinu od kostreti sa ogrta~em. U levoj ruci dr`i duga~ki {tap zavr{en krstom, dok desnom blagosiqa u stranu. Nimb je ukra{en pozla}enim {tuko detaqima sa motivom upletene vre`e. U dnu ikone je ispisan ktitorski natpis u kome se pomiwe prilo`nik Stanislav: pomeni g(ospod)i raba sfoego stanislav%q&. U gorwem delu su na tamnocrvenoj pozadini kratkim potezima ~etkice bri`qivo islikane ta~ake svetlije nijanse.

Lit.: Pajkić, *Crkve sredačke župe iz turskog perioda*, 56-58, 101-103; Balabanovi}, Konzervacija ikona crkve Sv. Nikole u selu Draj~i}ima, 243-247; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 108 i daqe, sl. 11.

400. ARHAN\EL MIHAILO

85 x 46 x 2 cm

Draj~i}i, ikonostas crkve Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Gorwi levi i dowi desni ugao daske su o{te}eni. Bojeni sloj je potamneo i mestimi~no stradao. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno u polufiguri prikazan arhan|el Mihailo odeven u tuniku i pancir sa ogrta~em. U podignutoj desnici pred grudima dr`i isukani ma~. U spu{tenoj levici je imao sferu od koje se vide samo fragmenti sa Hristovim inicijalima. Nimb svetiteqa je pozla}en i krase ga {tuko detaqi sa motivom upletene vre`e. U gorwem delu su na tamnocrvenoj pozadini kratkim potezima ~etkice bri`qivo izvedene ta~ke svetlije nijanse.

Lit.: Balabanovi}, Konzervacija ikona crkve Sv. Nikole u selu Draj~i}ima, 243-247 sl. 5; Mati}, O ikonama iz Draj~i}a, 108-109 i daqe, sl. 12.

401. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

/

Popovqane, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Leva strana i gorwi desni ugao daske su uni{teni. Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu prikazano je Gostoqubqe Avramovo /s(ve)ta tro<l>ca/ sa tri an|ela /u nimbovima: w#o#n#koja sede za trpezom. Na woj su jedna ~inija, ~a{a i tri no`a. Desnicama blagosiqaju hranu, dok u levicama imaju svijene svitke. Noge an|ela u prvom planu po~ivaju na supedionu. U vrhu poqa su Avram i Sara koji poslu`uju goste. Od Avramove figure sa~uvan je samo deo nimba, dok je Sara u tro~etvrtinskom stavu okrenuta ulevo. Prostor zatvara visoki zid sa slepim ni{ama.

Lit.:

402. ISUS HRISTOS

/

Popovqane, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Daska je pukla po sredini. Bojeni sloj je potamneo. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazano poprsje Hrista /Is# hs# koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine je svetlo obojen. Na gorwem, tamnom delu, kratkim i brzim potezima ~etkice izveden je niz motiva „ribqe kosti".

Lit.:

403. SVETI APOSTOLI PETAR I PAVLE

/

Popovqane, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Dowa strana daske je pukla. U blago udubqenom centralnom poqu su u punoj figuri prikazani sv. apostoli Petar i Pavle. U tro~etvrtinskom stavu su okrenuti jedan prema drugom. Izme|u sebe pokrivenim rukama dr`e model jednokupolnog hrama, a sv. Petar desnicom blagosiqa. Dowi deo pozadine je svetlo obojen, dok je na tamnom, gorwem delu, kratkim potezima ~etkice izveden niz motiva „ribqe kosti". Du` ivice je tamna bordura.

Lit.:

404. SVETI BESREBRENICI KOZMA I DAMJAN

/

Popovqane, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu su u punoj figuri prikazani sv. besrebrenici Kozma i Damjan /s(ve)tq<i> kozma damia<anq>/. Odeveni su u hiton i himation i u tro~etvrtinskom stavu okrenuti jedan ka drugom. U rukama imaju kutije sa lekovima i spatule. Dowi deo pozadine je svetlo obojen, dok je na tamnom, gorwem delu kratkim potezima ~etkice izveden niz motiva „ribqe kosti". Du` ivice je tamna bordura.

Lit.:

405. SVETA PETKA

/

Popovqane, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno u polufiguri prikazana sv. Petka /s(ve)<ta> petka/ koja u desnici pred grudima dr`i krst, dok u levici ima posudu sa svojom odse~enom glavom. Dowi deo pozadine je svetlo obojen, dok je na tamnom, gorwem delu kratkim potezima ~etkice izveden niz motiva „ribqe kosti". Du` ivice je tamna bordura.

Lit.:

406. ISUS HRISTOS

/

^itluk - zaseok Duboki Potok, crkva Presvete Bogorodice

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Stariji sloj `ivopisa je u novije vreme ve}im delom preslikan. U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan Hristos /ls#hs#u nimbu: s#ql#i#koji desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine je svetlozelene boje, dok su na tamnocrvenom sloju gorweg dela pozadine gusto islikane ta~ke svetlije nijanse.

Lit.:

407. SVETI JOVAN PRETE^A KRILATI

/

^itluk - Duboki Potok, crkva Presvete Bogorodice

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Stariji sloj `ivopisa je u novije vreme ve}im delom preslikan. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazana dopojasna figura krilatog sv. Jovana Prete~e /s(vetql) Iwannô predte;%a&/. Odeven je u haqinu od kostreti sa tamnozelenim ogrta~em. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i svoju odse~enu glavu i {tap zavr{en krstom. Dowi deo pozadine je svetlozeleno obojen, dok su na tamnocrvenom sloju gorweg dela slikane ta~ke svetlije nijanse.

Lit.:

408. SVETI NIKOLA

/

Drsnik, crkva Sv. Petke

nepoznati autor, друга половина XVII veka

Platno preko koga je slikano nakon {to je preparirano na dasku veoma je o{te}eno, na nekim mestima odlepqeno i(li) uni{teno. Bojeni sloj je celom povr{inom mestimi~no istrven i pun o{te}ewa. U blago udubqenom

centralnom poqu je frontalno, u punoj figuri bio prikazan sv. Nikola. Odeven je u felon sa omoforom, desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. U visini wegovog lika su u fragmentima sa~uvane dopojasne predstave Hrista i Bogorodice koji mu vra}aju jevan|eqe i omofor.

Lit.: http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/drsnik_c.html .

409. HRISTOS, SVETI JOVAN PRETE^A KRILATI, SVETI NIKOLA I SVETI GEORGIJE /

Crkolez, crkva Sv. Jovana Prete~e

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Gorwi desni ugao daske je o{te}en. Slikana povr{ina je podeqena na ~etiri poqa u kojima su ispod polukru`nih lukova frontalno prikazane dopojasne figure Hrista, sv. Jovana Prete~e, sv. Nikole i sv. Georgija. Hristos je naslikan u gorwem levom uglu, desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Jovan podignutom desnom rukom blagosiqa, a u levoj ima razvijeni svitak na kome su po~etna slova teksta /poka þ ite %se&/. Sv. Nikola je odeven u crveni felon sa omoforom. Wegova desnica je pred grudima u gestu blagoslova, a u pokrivenoj levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Sv. Georgije nosi tuniku sa ogrta~em, u desnoj ruci ima dvokraki krst, dok levu dr`i pred grudima {akom okrenutu ka posmatra~u. Gorwi deo pozadine je crvene boje, a dowi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Raki} Z., Crkva Svetog Jovana Prete~e u Crkolezu, 54; http://www.mnemosyne.org.rs/index.php/sr/istok/crkolez-crkva-sv-jovana-krstitelja.html.

410. SVETI NIKOLA

/

Crkolez, crkva Sv. Jovana Prete~e

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Daska je pukla na desnoj strani, a bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan sv. Nikola /s(ve)ti n<i>kolae/ u poprsju, odeven u felon sa omoforom. Gledaju}i u posmatra~a desnicom pred grudima blagosiqa, dok pokrivenom levicom dr`i sklopqeno jevan|eqe. Gorwi deo pozadine je tamnozelen. Na dowoj ivici bio je ispisan ktitorski natpis, veoma o{te}en i te{ko ~itqiv /<..>n mo<.>n<..>e <.>ne 0 rab<.> svo.ie vivi<.> maz<.....>o<..>/.

Lit.: Raki} Z., Crkva Svetog Jovana Prete~e u Crkolezu, 54; http://www.mnemosyne.org.rs/index.php/sr/istok/crkolez-crkva-sv-jovana-krstitelja.html.

411. SVETI SIMEON I SVETI JOVAN PRETE^A

/

Crkolez, crkva Sv. Jovana Prete~e (prvobitno u sru{enoj crkvi Presvete Bogorodice u @akovu)

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnopm poqu su u punoj figuri prikazani sv. Simeon /s(ve)tiq simeon/ i sv. Jovan Prete~a /Iw# Sv. Simeon je prikazan kao velikoshimnik sede kose i kra}e sede brade, odeven u tamnoplavu mandiju sa analavom i svetlim ogrta~em. U desnici ima krst, dok je levicu podigao pred grudima {akom okrenutu ka posmatra~u. Krilati Prete~a nosi haqinu od kostreti sa ogrta~em. Gorwi deo pozadine je tamnocrven, a dowi je oker boje, kao i okvir ikone. U dnu slikanog poqa je ispisan ktitorski natpis, delimi~no ~itqiv: pr<i>mi g(ospod)i mol(e)niE rab<..> ... ...

Lit.: Raki} Z., Crkva Svetog Jovana Prete~e u Crkolezu, 54; http://www.mnemosyne.org.rs/index.php/sr/istok/crkolez-crkva-sv-jovana-krstitelja.html.

412. SVETI AHILIJE

/

Crkolez, crkva Sv. Jovana Prete~e (prvobitno u sru{enoj crkvi Presvete Bogorodice u @akovu)

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U izdu`enom i blago udubqenom centralnom poqu frontalno je u polufiguri prikazan sv. Ahilije /s(ve)tqJ ahJlie/. Odeven je u cinober hiton i tamnozeleni himation. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Pozadina i okvir ikone su oker boje.

Raki} Z., Crkva Svetog Jovana Prete~e u Crkolezu, 54; http://www.mnemosyne.org.rs/index.php/sr/istok/crkolez-crkva-sv-jovana-krstitelja.html

413. NEIDENTIFIKOVANA HRISTOLO[KA TEMA

/

Kijevo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

Sa~uvana je samo leva polovina o{te}ene daske. Bojeni sloj je u veoma lo{em stawu, istrven je i mestimi~no uni{ten, a na mestima gde ima ikonopisa on je potamneo. U blago udubqenom poqu bila je predstavqena kompozicija na kojoj se od figure Hrista, u tro~etvrtinskom stavu okrenutog udesno, raspoznaju samo wegov lik i deo torza. Na levoj strani bio je ispisan ktitorski natpis, samo delimi~no ~itqiv /<..i..m..> þ <.....> þ <..>wvo /<.> þ sinq mil<.>d þ <..>/<b.> þ <...> ego þ trUd<i> þ <.>U st<..> þ <..>m<.> þ <....>a/.

Lit.: http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/kijevo_c.html.

414. ARHAN\EL MIHAILO I SVETI JOVAN PRETE^A

43 x 31.4 cm

Tuzla, eparhijski dvor

nepoznati autor, kraj XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu su frontalno u punoj figuri prikazani arhan|el Mihailo /<arh(anggelq) mihailo>/ i sv. Jovan Prete~a /s(ve)tql Iwanq pry<dte>;a/. Arhan|el je odeven u tuniku kratkih rukava, pancir i ogrta~. U podignutoj desnoj ruci dr`i ma~, a u levoj razvijeni svitak. Prete~a nosi haqinu od kamiqe dlake preko koje ima preba~en ogrta~. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima razvijeni svitak /pokalte <se> þ pribli þ /i bo se þ c<a>r<s>tvo þ n<e>b<es>noe þ se bo þ i se<k> vo þ dry þ <...> þ <...> þ <...>/(Мт. 3, 2; 3, 10)/ i duga~ki {tap zavr{en krstom. Dvostruka linija nimbova je punktirana. Pozadina je pozla}ena, kao i okvir ikone koji je ukra{en floralnim ornamentima u vidu lozice sa cvetovima.

Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 105-106.

415. NOVOZAVETNA TROJICA

/

Nikoqac, riznica

nepoznati autor, XVII vek

Bojeni sloj je potamneo, prekriven slojevima ~a|i i mestimi~no otpao. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno su prikazane figure Boga Oca /savaw<tq>, na svitku: <.>enEtq s þ in<.> .../ i Boga Sina - Hrista /ls#hs#u nimbu: o#h#h# koji sede. U levicama imaju svijene svitke, dok desnicama blagosiqaju.

Izme|u wih je u mandorli romboidnog oblika naslikan Duh Sveti /s(ve)tq\ <dM>hq/ u vidu belog goluba. U vrhu poqa je polukru`ni segment neba.
Lit.: Zari}, Riznica ikona u Nikoqcu, 213.

416. HRISTOS SVEDR@ITEQ
/
Velika Ho~a
nepoznati autor, XVII vek

Leva strana okvira ikone je o{te}ena. Ve}i deo bojenog sloja je uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je bilo prikazano poprsje Hrista /<ls# hs#, signiranog kao Svedr`iteq /<vsedr>/itel%q&/. U wegovoj levici vidi se deo sklopqenog jevan|eqa ~ije su korice ukra{ene biserima. Sude}i po tragovima, pozadina je bilo oker boje, kao i okvir ikone.
Lit.:

417. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM
/
Qubi`da, crkva Sv. Nikole
nepoznati autor, XVII vek

Daska je du` dowe ivice naknadno oja~ana sa predwe strane. Bojeni sloj, izveden na platnu impregniranom na dasku je skoro u potpunosti uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu bila je naslikana dopojasna predstava Bogorodice, od koje su sa~uvani samo deo lica, vrata i desnog ramena. Na levoj ruci je dr`ala malog Hrista, ~ije se konture naziru.
Lit.:

418. ISUS HRISTOS

/

Kijevo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, XVII vek

Daska je o{te}ena, a bojeni sloj je najve}im delom uni{ten, izuzimaju}i fragmente nimba u koji je upisan krst i kontura na osnovu kojih je mogu}e zakqu~iti da je u blago udubqenom slikanom poqu bilo prikazano poprsje Hrista.

Lit.: http://www.kosovo.net/sk/mnemosyne/projekti/klina/kijevo_c.html

419. BOGORODICA NA PRESTOLU SA MALIM HRISTOM I ARHAN\ELIMA

/

Mu{nikovo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, XVII vek

Daska je pukla na desnoj strani. Bojeni sloj na podlozi od platna impregniranog na dasku skoro je u potpunosti izbledeo i velikim delom uni{ten. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je bila prikazana Bogorodica koja sedi na rezbarenom prestolu sa visokim tokarenim naslonom, dr`e}i na krilu malog Hrista. Iza трона su fragmenti figura dvojice arhan|ela, u tro~etvrtinskom stavu okrenutih ka Bogorodici.

Lit.:

420. SVETI GEORGIJE (?)

/

Mu{nikovo, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, XVII vek

Bojeni sloj je izbledeo, istrven i skoro u potpunosti uni{ten. Ostaci slikastva i konture sugeri{u da je u blago udubqenom centralnom poqu bio prikazan sv. Georgije /s(ve)t<.> g<.....>/ у полуфигури. Ivica nimba je punktirana.

Lit.:

421. SILAZAK U AD

38.7 x 30.2 cm

Blagaj, crkva Sv. Vasilija Ostro{kog

nepoznati autor, XVII vek

U centralnom poqu je prikazano Vaskrsewe Hristovo u vidu Silaska u ad. Hristos je naslikan u mandorli kako desnicu pru`a Adamu, izvla~e}i ga iz groba. Do Adama su Eva koja stoji ruku sklopqenih na grudima i grupa pravednika. Na suprotnoj strani su sv. Jovan Prete~a i starozavetni proroci David i Solomon sa krunom na glavi. Gorwi deo pozadine je pozla}en.

Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 123-124, kat. br. 44.

Напомена

Један број икона из *Каталога српског иконописа у доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690* налазио се у храмовима на окупираној територији Косова и Метохије који су 1999. године спаљени, оштећени или до темеља срушени минирањем од стране Арбанаса. Стручна јавност и Српска православна црква су у околностима ванредног стања и бомбардовања Србије од стране НАТО снага биле немоћне да брзо реагују[1244]. У наставку доносимо попис храмова из којих је мањи број дела иконописа спасен, а обезбеђивале су их немачке и италијанске снаге међународне мировне мисије КФОР-а:

Бело Поље код Пећи, црква на брегу Крст - 1999. године спаљена, иконе уништене

Дрсник код Клине, црква Св. Петке - 1999. године спаљена, већина икона страдала или тешко оштећена

Ђураковац, црква Св. Николе - 1999. године најпре оштећена у бомбардовању, потом до темеља уништена минирањем. Највредније иконе су пренете у ризницу Пећке патријаршије, неколицина и у манастир Горioч.

Кијево, црква Св. Николе - 1999. године до темеља срушена минирањем, иконе уништене

Љубижда, црква Св. Николе - 1999. спаљена и делимично срушена, иконе уништене

Поповљане, црква Св. Николе - 1999. године до темеља срушена минирањем, иконе уништене

Чабић, црква Св. Николе - 1999. године до темеља срушена минирањем. Део икона је сачуван јер се налазио на конзервацији у Народном музеју у Београду.

[1244] Фолић Р., *Распето Косово: оскрнављене и уништене православне српске цркве на Косову и Метохији (јун-октобар 1999),* Глас Косова и Метохије 1999; Ćurčić S., *Destruction of Serbian Cultural Patrimony in Kosovo: A World-Wide Precedent ?,* Serbian Studies 14, n. 2 (2000), 125-131; *Cultural Heritage of Kosovo and Metohija,* Belgrade: Institut for the Protection of the Cultural Monuments of the Republic of Serbia 2002; *Мартовски Погром на Косову и Метохији 17-19. март 2004 с кратким прегледом уништеног и угроженог хришћанског културног наслеђа* (уредник издања: Бранко Јокић), Београд:Музеј у Приштини (са измештеним седиштем) 2004; Avramović S., Rakitić D., Menković M., Vasić V., Fulgosi A., Jokić B., *The Predicament of Serbian Orthodox Holy Places in Kosovo and Metohia,* Belgrade: Law Faculty 2010; Ивановић, *Метохија: споменици и разарања.*

А П Е Н Д И К С I

Иконе из Македоније које се не могу поуздано приписати српским сликарима обновљене Пећке патријаршије

1. BOGOROD I CA SA HR I STOM

84 x 53 x 3 cm

Skopqe, Muzej Makedonije

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

U centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica koja na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok desnu molitveno pru`a ka wemu. Hristos desnicom blagosiqa, a u levici ima svijeni purpurni svitak. Pozadina i uzani okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 243, kat. br. 47, sl. 47.

2. SVETI PROROK ILIJA

25 x 18. 5 x 2. 5 cm

Skopqe, Muzej Makedonije

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazano poprsje sv. proroka Ilije /s(ve)tql <....>/, odevenog u tamni hiton i himation. Bojeni sloj je o{te}en. Gorwi deo pozadine je tamno obojen, a dowi je svetlo`ut, kao i nimb.

Lit.: Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 242, sl. 46, kat. br. 46.

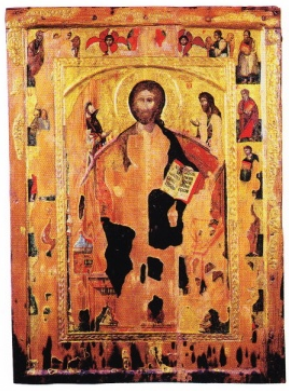

3. DEIZIS SA APOSTOLIMA

112 x 81 x 6 cm

Skopqe, Muzej Makedonije (prvobitno u Lesnovu?)

nepoznati autor, posledwa ~etvrtina XVI veka

Bojeni sloj je veoma o{te}en. Blago izdignuto pravougaono centralno poqe uokviruje rezbarena traka. U wemu je pod polukru`nim lukom frontalno prikazan Hristos /ls#hs#koji sedi na prestolu sa visokim purpurnim naslonom. Iza prestola u tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka wemu stoje Bogorodica i sv. Jovan Prete~a /lw#; ~ije su figure proporcionalno mawih dimenzija. Hristos u levici ima otvoreno jevan|eqe /prl<de þ te blago þ slo>venl þ wca moe þ go nasledu þ ite Mgotovano þ e vamq þ c(a)rstvo n þ ebesno (Mt. 25, 34)/, a noge mu po~ivaju na supedionu. Po obodu oko centralnog poqa raspore|ene su figure apostola, ve}im delom o{te}ene. Na sredini gorwe strane okvira bilo je prikazano poprsje Hrista Starca Dana /savaw%tq& vethi dq%nqmi&/ u dvostrukoj romboidnoj mandorli. Uz wega su po jedan serafim i arhan|el u poprsju. Na gorwoj polovini okvira sa~uvane su figure ~etvorice apostola - Petra, Pavla, Jovana Bogoslova i Mateje, u tro~etvrtinskom stavu okrenutih ka Hristu, sa sklopqenim kodeksima u rukama. Pozadina iza wih podeqena je na dva dela, od kojih je dowi tamno obojen, a gorwi pozla}en kao i okvir ikone.

Lit.: Popovska-Korobar, Lesnovski manastir, 72, kat. br. 2; Ista, Ikoni od muzejot na Makedonija, 253, kat. br. 61 (sa starijom literaturom), sl. 61.

4. O TEBE RADUJETSJA

112.8 x 81 x 7 cm

Skopqe, Muzej Makedonije (prvobitno u Lesnovu)

nepoznati autor, posledwa ~etvrtina XVI veka

Bojeni sloj je veoma o{te}en. Duborezni okvir udubqenog centralnog poqa ~ine tordirani stubi}i nad kojima je polukru`ni tordirani luk. U gorwem delu slikanog poqa je u kru`noj mandorli u tro~etvrtinskom stavu okrenuta udesno naslikana Bogorodica koja sedi na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Na krilu joj je mali Hristos, koga pridr`ava obema rukama. On desnicom blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Iza prestola su unutar mandorle serafimi, a

spoqa je okru`uju an|eli. U pozadini je bila slikana arhitektura, od koje se na levoj strani sa~uvao fragment vi{ekupolnog hrama okru`enog rastiwem. Ivice kompozicije su u dowem delu nazna~ene plitkim duborezom. Tu su u dva niza prikazane svete li~nosti razli~itog ranga. U zoni ispod Bogorodi~ine mandorle je u stenovitom pejza`u poprsje sv. Jovana Prete~e koji se ispru`enih ruku moli Bogomajci, odeven u haqinu od kostreti. Iza wega je grupa sve{tenika sa kapama na glavi, a ispred wega su figure |akona, svetih `ena, mu~enika i pustiwaka. Me|u svetiteqima ima i starozavetnih careva, proroka, apostola i pravednika. Po obodu oko centralnog poqa su raspore|ene figure proroka koji uz sebe imaju Bogorodi~ine simbole i razvijene svitke. Nad lukom se prote`e tekst Vaskr{we pesme iz Oktoiha i deo Liturgije sv. Vasilija Velikog /<...>wbradova%nnaa vsaka&a tvarq 0 a(ng)elqskoe 0 stqo]nle 0 i ;love;es%ki rod0& ws(ve){enaa 0 <...> þ <...> pohvalo 0 iznese<...>vq vqpltqti se 0 i ml(a)d(e)n(e)cq bql 0 sli pre/de 0 vykq 0 b(og)q na[q <...>/, ispisan na svitku koji su dr`ala dva sveta pesnika (sv. Jovan Damaskin i sv. Kozma Majumski?), ~ije su dopojasne figure veoma o{te}ene. Od dvanaestorice proroka mogu}e je identifikovati Davida /davi(d)/, Jeremiju /ler%eml&a/, Isaiju /Isal/, Mojsija /moisi/, Avakuma, Arona /pr%orok& a%aro&nq, svitak: <...>/ þ qzqlq þ wt kore þ ne/, Jezekiqa /prorokq %e&zi%kilq&/, Gedeona /prorokq ge<deon>, svitak: <...>dq/dq n þ a runo .../ i Valaama /valaam/. Gorwi deo pozadine i duborez bili su pozla}eni.

Lit.: Popovska-Korobar, Lesnovski manastir, 72-74, kat. br. 3; Ista, Ikoni od muzejot na Makedonija, 254-255, kat. br. 62 (sa starijom literaturom), sl. 62.

5. CARSKE DVERI

/

[opsko Rudare, ikonostas

nepoznati autor, 1580/1581. godine

Bojeni sloj u dowem delu dveri bespovratno je uni{ten. Na wima su prikazane Blagovesti /bl<(a)g(o)>ve{enie/ sa Bogorodicom /0mi# Tu# na desnom i

arhan|elom Gavrilom /0a(rhangelq)0 ga%vrilq&/ na levom krilu. Kraj Gavrilovog lika, iza koga je kro{wa olistalog drveta, crnim slovima je na oker pozadini ispisan tekst ktitorskog natpisa u kome se pomiwu prilo`nik Sto(jan ili Stojko) i wegovi roditeqi, kao i godina izrade dveri /pom%eni& þ g(ospod)i 0 ra þ %ba& %svo&ego 0 sto%lka& þ i w(t)ca ego %...& þ i mati ego þ vladM va lyt<o> 0 z# p# T#0 m<a>%]& þ vq d%qn&/. U gorwem delu su dopojasno prikazani proroci David /dav%idq&/ iznad arhan|ela и Соломон /sol%omonq&, svitak: <..>n<.>t þ <..>q{ þ <.>ri 0 þ <..>g#v þ <..>p þ <...> þ <...> þ <...>/ iznad Bogorodice, obojica u carskom ornatu. Ivica dveri bila je tokarena.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 122; Radoj~i} S., Crkva u Kowuhu, ZRVI I (Beograd 1952), 150; Popovska, Konzervatorski tretman na carskite dveri od {opsko Rudare, 171-182; Ma{ni¸, Carskite dveri (1580/81) od zidaniot ikonostas na crkvata Sv. Nikola [opsko Rudare, 131-144; Ma{nik M., Tri primeroci na carske dveri od kratovsko-kumanovskiot kraj, 155-170.

6. CARSKE DVERI

/

Skopqe, Muzej Makedonije (prvobitno u Markovom manastiru u Skopqu)

nepoznati autor, oko 1591/1592. godine

U polukru`no zavr{enim slikanim poqima rasko{no rezbarenih dveri prikazane su Blagovesti /s(ve)toe blagove{enie/ sa arhan|elom Gavrilom /arha(ngelq) gavriil(q)/ na levoj i Bogorodicom /mr# Tu# na desnoj strani. Arhan|el je u tro~etvrtinskom stavu okrenut ka Mariji, desnom rukom joj upu}uje blagoslov, a u levoj ima skiptar. Pozadina je samo pri dnu tamno obojena, dok je preostali deo, kao i duborez, pozla}en. Bogorodica stoji na supedionu ispred stolice bez naslona na kojoj su dva jastuka. U tro~etvrtinskom stavu je okrenuta ka arhan|elu Gavrilu, priklowene glave u spu{tenoj levici dr`i vreteno, a {aku podignute desne ruke prislonila je uz lice. Duborezni okvir ~ine mre`a prepleta i slo`enih

rozeta koje su raspore|ene iznad i ispod slikanih poqa. Gorwa strana dveri je tokarena.

Lit.: Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 276, kat. br. 89, sl. 89 (sa starijom literaturom). Kornakov, Carski dveri, 46, 98, sl. 10.

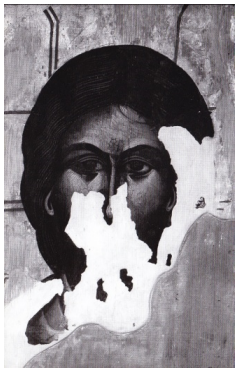

7. ISUS HRISTOS

60.5 x 35.5 x 2.5 cm

Ku~evi{te, manastir Sv. Arhan|ela

nepoznati autor, kraj XVI veka

U centralnom poqu je frontalno prikazan lik Hrista koji je u dowem delu uni{ten. Pozadina je bila pozla}ena.

Lit.: Serafimova, Ku~evi{ki manastir, 239-240.

8. SVETI NIKOLA

60 x 35 x 2.5 cm

Ku~evi{te, manastir Sv. Arhan|ela

nepoznati autor, kraj XVI veka

U centralnom poqu je frontalno prikazan lik sv. Nikole, o{te}en po obodu. Pozadina je bila pozla}ena.

Lit.: Serafimova, Ku~evi{ki manastir, 240.

9. CARSKI DEIZIS

73 x 43 cm

Beograd, Etnografski muzej (prvobitno u Ku~evi{tu)

nepoznati autor, kraj XVI veka

U centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos /ls#hs#u nimbu: w#b# n#koji nogu polo`enih na supedion sedi na rasko{nom {irokom prestolu sa visokim naslonom i ~etiri stubi}a na uglovima. Na glavi ima zatvorenu

krunu. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /prlidete bl(a)go(slo)veni oca moego Mgotov%anoe& (Mt. 25, 34)/. Iza prestola je po jedan serafim. Na pozla}enoj povr{ini pozadine su dva kru`na, punktirawem ukra{ena poqa unutar kojih je ispisan po~etak 92. psalma /g(ospod)q vqcarl se/. U tro~etvrtinskom stavu okrenuti ka Hristu stoje Bogorodica /<mr# Tu#i sv. Jovan Prete~a /s(ve)tql lw#, oboje priklowenih glava i ruku ispru`enih u gestu molitve. Bogorodica je u carskom ornatu, sa krunom na glavi, a Prete~a nosi hiton i himation. Oboje u desnicama imaju razvijene svitke na kojima su tekstovi wihovih dijaloga sa Hristom / na svitku Bogomajke: [to pro þ se[i ma þ ti mo(]) pod þ qimi 0 sl þ nM mo} þ ;qlove<..>; na svitku Prete~e: [to p þ rosl[i krs þ titel} mo þ i podqi þ mi<r> ;(e)love(;es) þ komM 0/.

Lit.: Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 60, kat. br. 68; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 68 (sa starijom literaturom); Serafimova, Ku~evi{ki manastir, 233.

10. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

63 x 43 cm

Beograd, Etnografski muzej (prvobitno u Ku~evi{tu)

nepoznati autor, kraj XVI veka

U centralnom poqu su naslikana tri an|ela kako sede za stolom nepravilnog oblika, signirana kao s(ve)ta troica /u nimbovima: w#o#n# Pred wima su posude sa hranom i pi}em i no`i}i. An|eo u sredini je frontalno prikazan do pojasa, dok su druga dvojica naslikana u punoj figuri, u tro~etvrtinskom stavu. Poprsje an|ela na levoj strani je uni{teno. U gorwem desnom uglu iz zasebne prostorije izlaze Sara i Avram, koji u rukama nosi posudu sa hranom. Atmosferu enterijera do~aravaju slikana arhitektura i velumi preba~eni preko vrhova gra|evina. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni. Kompozicija je ozna~ena kao gostene avramo<vo>. Nadverje je sa dowe strane zavr{eno saracenskim lukom.

Lit.: Sredwovekovna umetnost u Srbiji, 60, kat. br. 67; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 37, kat. br. 69; Serafimova, Ku~evi{ki manastir, 233.

11. SABOR ARHAN\ELA GAVRILA I MIHAILA
93 x 60 x 3 cm
Ku~evi{te, manastir Sv. Arhan|ela
nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Bojeni sloj je u velikoj meri o{te}en. U centralnom poqu su frontalno prikazane figure arhan|ela Mihaila i Gavrila /<gav>ril/ koji izme|u sebe dr`e okruglu mandorlu sa poprsjem Hrista Emanuila /Is#ns#<ema>nui<l>/. Arhan|eli preko dowe haqine imaju ogrta~e koji se zakop~avaju ispod vrata. Jedan desnicom pred grudima blagosiqa, a drugi je spustio slobodnu ruku uz telo. Gorwi deo pozadine bio je pozla}en.
Lit.: Serafimova, Ku~evi{ki manastir, 233-234.

12. O TEBE RADUJETSJA
79.2 x 57.6 x 2.7 cm
Skopqe, Muzej Makedonije (prvobitno u Lesnovu)
nepoznati autor, kraj XVI ili po~etak XVII veka

Dowi deo daske i bojenog sloja je o{te}en. Centralno pravougaono poqe je oivi~eno tordiranim stubi}ima nad kojima je polukru`ni luk u ~ijim su uglovima medaqoni sa Bogorodi~inom signaturom. U centralnom poqu su naslikane dve kompozicije. U gorwem delu je frontalno prikazana Bogorodica /mi#<Tu# kako sedi na prestolu nogu polo`enih na supedion, dr`e}i na krilu malog Hrista, u mandorli kru`nog oblika oko koje su raspore|ene figure an|ela. U pozadini su tri jednokupolne gra|evine, od kojih je ona u sredini najve}a. U dowem delu su naslikani horovi

svetiteqa, careva i naroda, a iz grupe svetih izdvaja se himnograf sv. Jovan Damaskin sa razvijenim svitkom u rukama na kome je tekst ispisan na gr~kom jeziku, {to nije slu~aj sa svicima drugih svetiteqa. Samo su sv. Jovan Prete~a i sv. Kirik obele`eni nimbovima. Pozadina i okvir su pozla}eni.

Na gorwoj strani oboda oko centralnog poqa naslikana su dva an|ela u letu koji izme|u sebe dr`e razvijeni svitak sa tekstom himne /w teby radUEt se wbradovannaa v<....>a tvarq ◊ aggelskqJ swqborq i rodq ;l(ove);skqJ ◊ ws{en<i> <.....> k g(ospod)i ra} slovesnJi ◊ d(e)vqstqv(e)naa pohvalo ◊ iz n.../e bq vq plqti se i mlad(e)ncq bqlstq ◊ pry/de vykq s...q na[q lo/esna bo tvola prystolq sqtvorqJit b...ry voprostranei/ koja je deo Liturgije sv. Vasilija Velikog. Du` bo~nih strana okvira raspore|ena su poprsja dvanaestorice starozavetnih proroka, sme{tena u pravougaona poqa. Levo od Bogomajke su odozgo nadole prikazani David, Mojsije, Jezekiq, Isaija, Aron i Danilo, dok su desno Solomon, Jakov, Gedeon, Jeremija, Zaharija i Avakum. Uz svakog proroka je po jedan od simbola Bogorodice. Gorwi deo pozadine je pozla}en, kao i okvir. Spoqa{we ivice ikone obrubqene su pozla}enom tordiranom trakom.

Lit.: Popovska-Korobar, Lesnovski manastir, 80-81, kat. br. 9; Ista, Ikoni od muzejot na Makedonija, 261-262, kat. br. 67 (sa starijom literaturom), sl. 67.

13. IKONOSTASNI KRST

78 x 78 cm

selo Trnovo kod Krive Palanke, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, 1605. godine

Krst je veoma o{te}en i od wega su sa~uvana samo dva kraka - severni i zapadni. Operve`eni su plitko rezbarenom tordiranom trakom. Na krstu je prikazan raspeti Hristos /In#c<I# <.....> þ <.....>/, od ~ije se figure delimi~no sa~uvao samo gorwi deo. U uglovima krakova krsta su simboli jevan|elista Mateje, u vidu an|ela, i Luke, u vidu krilatog bika. Osnova je re{ena je u vidu trapezoidnog panela u ~ijem su gorwem delu dve

o{te}ene, a frontirane ribe. Na wegovoj sredini je zasebno poqe zavr{eno trodelnim duborezbarenim lukom koje simbolizuje pe}inu ispod Golgote sa Adamovom lobawom. Oko wega se vide tragovi zelene boje, a du` tri stranice osnove je crvena bordura. Pozadina i duborez su pozla}eni.

Lit.: Ma{nić, Tri prilozi, 132-135, sl. 8, 10, 12, crt. 6; Ista, Crkvata Sveti Nikola vo selo Trnovo, 133-134, sl. 8, 10.

14. DEIZISNI ^IN

/

selo Trnovo kod Krive Palanke, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, 1605. godine

Na ravnoj povr{ini daske li{ene duboreza je pod slikanim, polukru`nim lukovima svetloplave boje prikazan pro{ireni Deizis. Sve li~nosti su predstavqene dopojasno, u tro~etvrtinskom stavu okrenute ka Hristu /Is#hs#, koji je u frontalnom polo`aju i desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima svijeni svitak. Bogorodica /mi#TV# i sv. Jovan Prete~a /Iw#mu se molitveno obra}aju gestom ispru`enih ruku, pri ~emu Mati Bo`ija levicom dr`i zglob svoje desne {ake. Iza Bogomajke su apostoli Petar, Jovan Bogoslov, Luka, Simon, Vartolomej i Filip, a iza Prete~e Pavle, Matej, Marko, Andrej, Jakov i Toma. U rukama imaju svijene ili polurazvijene svitke, odnosno sklopqene kodekse. Na slobodnim povr{inama u prostoru izme|u arkada su ta~kama bele i crvene boje iscrtane osmokrake zvezde nalik onima na maforionu Bogorodice. Gorwi deo pozadine je svetlocrven, a dowi deo i nimbovi su oker boje.

Lit.: Ma{nić, Tri prilozi, 132-135, sl. 10, 12, crt. 6; Ma{nić, Crkvata Sveti Nikola vo selo Trnovo, 134-135, sl. 8, 9.

15. NEDREMANO OKO

/

selo Trnovo kod Krive Palanke, crkva Sv. Nikole

nepoznati autor, 1605. godine

Povr{ina daske i bojeni sloj, izveden na podlozi od gipsane preparature, mestimi~no su o{te}eni. Nadverje je sa dowe strane zavr{eno saracenskim lukom, a slikano poqe je uokvireno motivom plitko rezbarenog tordiranog u`eta. Na desnoj strani je prikazan Hristos Emanuil /Is#hs#koji le`i na purpurnoj posteqi, a pod glavom, oslowenom o dlan desne ruke, ima jastuk zelene boje. U desnom uglu je u punoj figuri, u trочetvrtinckom stavu okrenuta ulevo naslikana Bogorodica /mr#T<#>/, koja svog sina hladi flabelumom. Na suprotnoj strani su dopojasno naslikani arhan|el Gavrilo sa oru|ima Hristovog stradawa u pokrivenim rukama i млади car i prorok Соломон u punoj figuri, ogrnut purpurnim ogrta~em, sa krunom na glavi. U levoj ruci dr`i razvijeni svitak, dok desnu molitveno pru`a ka Hristu. Pozadina i duborez su pozla}eni, a du` ivice oboda je purpurna bordura.

Lit.: Ma{nić, Crkvata Sveti Nikola vo selo Trnovo, 134-135 sl. 8, 11.

16. CARSKE DVERI

162 x 97 cm (133.5 x 36.5 cm (krilo), 59.5 x 19.5 cm i 60 x 20.5 cm (slikana poqa))

Ku~evi{te, manastir Sv. Arhan|ela

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Slikana poqa su sme{tena u okvir koji ~ine tordirani stubi}i nad kojima je trostruki polukru`ni luk. Po obodu dveri je rezbareni friz trostukog prepleta, dok je ispod slikanih poqa parapet sa~iwen od re{etkasto isprepletanih gran~ica i floranih motiva, nad kojima su stilizovani

cvetovi krina. U gorwem delu oba krila dveri je u duborezu izvedena po jedna rozeta sa stilizovanim gran~icama, okru`ena geometrizovanim cvetovima. Gorwa strana dveri je tokarena. U slikanim poqima su prikazane Blagovesti /bl%a&govy{eniE 0 b(ogorodi)ce/ sa arhan|elom Gavrilom /ar(hangelq) g# na levom i Bogorodicom /mi# Tu# na desnom krilu dveri. Arhan|el je naslikan u tro~etvrtinskom stavu, desnicom blagosiqa, a u levici dr`i skiptar. Bogorodica stoji na supedionu ispred stolice bez naslona na kojoj su dva jastuka. Pognute glave podignutom desnicom izra`ava ~u|ewe, dok u spu{tenoj levici dr`i kraj maforiona. U gorwem levom uglu je segment neba iz koga ka Mariji kre}e zrak svetlosti u kome je golub, simbol Duha Svetog. Obe predstave su signirane. Nimbovi arhan|ela i Bogorodice ukra{eni su {tuko detaqima i pozla}eni, kao i pozadina i duborez.

Lit.: Serafimova, Ku~evi{ki manastir, 236-237; Kornakov, Carski dveri, 58, 109, sl. 21.

17. VAVEDEWE BOGORODICE

91.3 x 52 x 3.5 cm

Skopqe, Muzej Makedonije (nepoznato poreklo)

nepoznati autor, prva ~etvrtina XVII veka

Daska i bojeni sloj ikone delimi~no su o{te}eni. U blago udubqenom centralnom poqu prikazano je Vavedewe Bogorodice /%vqvyden|e& bogorodice/. Malu Mariju roditeqi Joakim i Ana u pratwi grupe devojaka dovode pred prvosve{tenika Zahariju koji sedi na stolici na levoj strani slikanog poqa. Ona obe ruke molitveno pru`a ka Zahariji, koji desnicom blagosiqa. Iznad wega je ilustrovana scena u kojoj an|eo u letu donosi hranu Mariji, dok ona sedi pod baldahinom na vrhu Svetiwe nad svetiwama. U pozadini enterijer hrama do~aravaju zidovi i visoka pro~eqa gra|evina preko ~ijih su vrhova preba~eni velumi. Du` dowe ivice okvira ispisan je ktitorski natpis, samo delimi~no ~itqiv /primi %g&<ospod>i m(oleni)E r%abi& b(o)/ie 0

b<...>b<...>e din 0 i kirana i vito/. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni, a du` ivice je crvena bordura.

Lit.: Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 268, kat. br 75, sl. 75.

18. ^ETRDESET SEVASTIJSKIH MU^ENIKA

31.2 x 22.3 x 2.1 cm

Skopqe, Muzej Makedonije (nepoznato poreklo)

nepoznati autor, prva ~etvrtina XVII veka

Dowi levi ugao daske i bojenog sloja je o{te}en. Okvir ikone je duborezbaren. Izme|u tordiranih traka koje uokviruju spoqa{wu ivicu daske i spoqa{wu liniju slikanog poqa je {iroki friz floralnih motiva. U blago udubqenom centralnom poqu je prikazana grupa od ~etrdeset mu~enika iz Sevasteje /s(vet)ji m#. Mu~enici u prvom redu naslikani su frontalno u punoj figuri. Svi su nagi do pojasa, oko bedara imaju perizome, a na glavama zlatne vence. Stoje u ledenom jezeru, a jedan od wih je od iznemoglosti pao i le`i kraj nogu ostalih. U gorwem levom uglu je ulaz u toplo kupatilo kroz koji prolazi jedan od mu~enika. Iza ulaza je majka najmla|eg me|u wima, koja svog sina, koji je jo{ uvek dete, izvla~i iz jezera dr`e}i ga za desnu ruku i levo rame. Od wegove glave se udaqava venac slave i ostaje da lebdi u prostoru. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 269-270, kat. br. 77 (sa starijom literaturom), sl. 77.

19. SVETI NIKOLA SA @ITIJEM

96.7 x 52.5 x 4 cm

Skopqe, Muzej Makedonije (nepoznato poreklo)

nepoznati autor, prva ~etvrtina XVII veka

U pravougaonom centralnom poqu frontalno je prikazan sv. Nikola /s(ve)tql nikolae/ u punoj figuri, odeven u sakos i felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Uz wegov lik su u tro~etvrtinskom stavu naslikana poprsja Hrista /Is#hs# i Bogorodice /mi# TU# koji mu predaju jevan|eqe, odnosno omofor. Pozadina je podeqena na ~etiri dela, od kojih su gorwi i dowi crvene boje. Oko centralnog poqa je, po~ev od gorweg levog ugla, raspore|eno 12 scena iz `itija sv. Nikole: Ro|ewe /ro/da<...> s(ve)tomM nikolM/ i Kupawe sv. Nikole /s(ve)til nikolae wtro;elete ko de bMdet/, Obrazovawe iz svetih kwiga /s(ve)tql nikola knigM M;et/, Rukopolo`ewe za |akona /polagaEnsto s(ve)tom nikolM/, sv. Nikola postaje sve{tenik /s(ve)ti nikola ersa biva/, sv. Nikola postaje arhijerej /s(ve)ti nikola arhierel satforist/, sv. Nikola se javqa caru Konstantinu /s(ve)tl n(i)kola <]vlei se> kostantinoM <..>mi<..>a e/e ain /i<.>i/, Izbavqewe trojice vojvoda iz tamnice /<...>e<..>q<.>em hranEt <..>t <...>/, Spasavawe trojice qudi osu|enih na smrt /s(ve)tql i/ voda izbavi <m>M/ii wt ma;i 6/, sv. Nikola izbavqa la|u na moru /izbavu korabq iz more/, ^udesno vra}awe de~aka iz saracenskog ropstva /nikola <.>ete <.>ese wr sar%a&cemni/ i Uspewe sv. Nikole /Mspeniie s(ve)tomM nikolM/. Sve kompozicije su signirane i izdvojene u zasebna poqa, osim prve tri i epizoda javqawa caru Konstantinu, izbavqewa vojvoda iz zatvora i spasavawa qudi osu|enih na smrt, koje su u kontinuitetu prikazane du` gorwe i dowe strane okvira ikone.

Lit.: Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 273, kat. br. 83, sl. 83.

20. HRISTOS NA PRESTOLU SA ARHAN\ELIMA GAVRILOM I MIHAILOM I CIKLUSOM ^UDA ARHAN\ELA

131 x 93.6 x 4.4 cm

Muzej Makedonije (prvobitno u Lesnovu ili Bogorodi~inom manastiru Pirog)

nepoznati autor, 1626. godine

Pravougaono centralno poqe je oivi~eno trima rezbarenim tordiranim trakama od kojih je ona u sredini najx{ira. U slikanom poqu je frontalno prikazan Hristos /Is#hs# kako sedi na dva jastuka na purpurnom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na supedion. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /priide þ te bl(ago)s(lo)v(e)ni þ oca moego þ nasle þ dUite þ vamq 0 þ Ug(o)tova þ noeq %carstvo& (Mt. 25, 34)/ osloweno o skut blago podignute leve noge. Oko Hristovih bedara i nogu su simboli ~etvorice jevan|elista. Iza prestola su u punoj figuri frontalno prikazani arhan|eli Mihailo /m# i Gavrilo /g#, a wihovi nimbovi su, poput Hristovog, ukra{eni {tuko detaqima. Uz bok prestola je na gr~kom jeziku ispisana godina izrade ikone /ΕΠΗ þ ΕΤΥΣ þ ΖΡΛ#, dok se u natpisu ispod supediona pomiwe ime ktitora Rajka /primii g(ospod)i molenie raba b(o)/(i)e%g& 0 raiko 0/. Oko centralnog poqa je raspore|eno 15 scena izdvojenih u zasebna poqa oivi~ena bordurom, u kojima su prikazana ~uda iz ciklusa svetih Arhan|ela. Na sredini gorwe strane okvira je Sabor arhan|ela /sqborq arhaggelq/, levo od wega Pad satane /;oudo kako arhagg%elq& 0 ouze st<e>mou wt diavola 0 þ i prinese na nebesa/, a zatim se jedna za drugom ni`u scene: Avramova `rtva //r<q>tva avramova/, ^udo u Honi /;oudo kako izbavi manastirq wt sarakini arhaggelq/, Danilo u lavqoj pe}ini /;oudo kako prenese ava(kou)mou þ danila proroka/ i Tri mladi}a u ogwenoj pe}i u dve epizode: u prvoj se vavilonski car Navuhadonosor sa podanicima klawa zlatnim idolima /satvori idolq carq <hub>odonosor/, a u drugoj su tri mladi}a u pe}i /0g#otro;%i v&a <...>/. Slede Poraz Asiraca pred Jerusalimom /arhagg(e)l porazi voiska na sa<...>/, Isceqewe u bawi Vitezdi u kombinaciji sa ^udom nad krivokletnikom /arhagg(e)l isceli þ slepi þ i hromi/, ^udo u manastiru Dohijaru /;oudo kako þ izbavi arhaggel ;þ%qlov&qa;e þ %iz& more/, Javqawe arhan|ela Isusu Navinu /Isous navi pokloni se arhaggelou/, Javqawe arhan|ela Varlaamu /;oudo kako arhaggel 0 strete varlam þ na poutq/, Isterivawe demona iz bolesnog monaha /;oudo kako izgna besa wt bolnago þ monah/, Isceqewe leproznog /arhaggel 0 isceli gqbavi 0 ou trpeza/ i Spasavawe Carigrada od Saracena /arh(a)gg(e)l potopi sarakini/. Du`spoqa{we ivice okvira teku dve rezbarene tordirane trake. Pozadina i duborez su pozla}eni.

Lit.: Popovska-Korobar, Lesnovski manastir, 74-75, kat. br. 4; Ista, Ikoni od muzejot na Makedonija, 255-256, kat. br. 63 (sa starijom literaturom), sl. 63; Gabeli}, Ciklusi arhan|ela, 240-243, sl. 228-233.

21. BOGORODICA TROJERU^ICA SA PROROCIMA I ARHIJEREJIMA

142 x 102.7 x 3.5 cm

Muzej Makedonije (prvobitno u Lesnovu ili Bogorodi~inom manastiru Pirog)

nepoznati autor, 1626. godine

Centralno poqe je izdvojeno u pravougaoni okvir oivi~en trostrukom rezbarenom trakom. Bojeni sloj je ~itavom povr{inom pretrpeo velika o{te}ewa. U centralnom poqu je frontalno prikazana Bogorodica /mi#Tu#kako sedi na purpurnom prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na jastuk na supedionu, dok na krilu dr`i malog Hrista koji desnicom blagosiqa. Iznad wegove ruke naslikan je tre}i Bogorodi~in dlan. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en. Ispod prestola je zapisana godina nastanka ikone (7134): zrl#. Du` okvira oko centralnog poqa raspore|ene su figure dvanaestorice proroka i petorice arhijereja. Na sredini gorwe ivice je frontalno prikazano poprsje Hrista Starca Dana /<vet>hi dqnq/ u dvostrukoj mandorli - kru`noj upisanoj u romboidnu. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Uz wega su dopojasno, u tro~etvrinskom stavu naslikani arhan|eli Mihailo /m# i Gavrilo /g# koji molitveno pru`aju pokrivene ruke. Du` bo~nih stranica okvira se odozgo nadole re|aju pravougaona poqa sa figurama proroka koji kraj sebe imaju Bogorodi~ine simbole, a u rukama dr`e razvijene svitke. Na levoj ivici su proroci David /d(a)v(i)d, svitak: АКОУ ѣ ΣΟΝ ѣ ΘΗΓ<ATEP…>/, Mojsije /svitak: azq v ѣ ldeh ku ѣ pi ѣ no/, Jeremija /erimia svitak: azq ѣ videh ѣ putq ѣ isti ѣ nq/, Aron /aaron, svitak: ti e ѣ si /q ѣ zlq ѣ pro(ro)cq ѣ v(e)te/, Gedeon /svitak: ti e ѣ si rM ѣ no wrM [e%no&/ i Danilo /pror%ok da&nilq, svitak: azq ѣ vldeh ѣ goru ѣ ne<...>/, a na desnoj Solomon,

Jakov /lA%ko&vq, svitak: azq þ <..>l þ <...>q þ vica/, Isaija /%l&sai%a&, svitak: azq vi þ %d&eh u þ <..>e þ go%r&e{e þ <...>/, Zaharija /zaharla/, Jezekiq /%e&zikellq, svitak: azq vi þ dehq þ dve þ ri i/e þ b(o)gq/ i Avakum /prorok avakum/. Du` dowe ivice su poprsja petorice svetih arhijereja: sv. Amfilohija Ikanionskog /svitak:]ko þ e car(st)vo þ i sila/, sv. Kirila Aleksandrijskog /svitak: iz<..>e þ di <...> þ pryte þ prebl(ago)s(lo)v(ena) þ b(ogorodlc)e/, sv. Silvestera /silve, svitak: <..> tvo] þ <...> tvoi þ 0 tebe þ prinosim/, sv. Spiridona /spiridon, svitak:]ko þ tvo] þ der/ava/ i sv. Teodosija /tewdosle, svitak: O TON OY þ PANION þ APTON/. Svi su naslikani u frontalnom stavu, desnicama blagosiqaju, dok u levicama dr`e razvijene svitke. Gorwi deo pozadine iza prikazanih li~nosti je pozla}en, kao i duborez.

Lit.: Popovska-Korobar, Lesnovski manastir, 75-77, kat. br. 5; Ista, Ikoni od muzejot na Makedonija, 257-258, kat. br. 64 (sa starijom literaturom), sl. 64.

22. SVETI PROROK ILIJA SA @ITIJEM
87 x 59.8 x 3 cm
Muzej Makedonije (prvobitno u Lesnovu ili Bogorodi~inom manastiru Pirog)
nepoznati autor, oko 1626. godine

Bojeni sloj je o{te}en. Centralno poqe je izdvojeno u pravougaoni okvir operve`en trima rezbarenim tordiranim trakama i u wemu je frontalno prikazano poprsje proroka Ilije /prorok ilia/ odevenog u purpurnu dowu haqinu sa tamnozelenim ogrta~em zakop~anim na grudima. Desnicom blagosiqa, dok u levici dr`i razvijeni svitak /<.....> þ i i<...> þ <.....> þ <..>deM þ bo<...> þ a/<...> þ posl<.> þ <w>0d<..> þ <..>/. U visini wegovog pojasa je kru`ni medaqon u kome je naslikano jagwe, gr~kim jezikom signirano kao jagwe Bo`ije /O AMNOΣ TOY ΘEOY/. Pri dnu je ispisan ktitorski natpis, delimi~no ~itqiv /pr%imi gospodi& moleni%e& <...> gre<...>/. Oko centralnog poqa je raspore|eno 12 scena koje ilustruju `ivot i ~uda sv. Ilije. Po~ev od gorweg levog ugla se bez hronolo{ke doslednosti re|aju scene: Vi|ewe zaspalog Savaha i ~udesno ruqawe proroku /ro/das(t)vo 0 s(ve)tomu

<...>/, Savah saop{tava sve{tenicima vi|ewe /%s&ahavq gla(go)le arh<...>/, Gavran hrani proroka u pustiwi, ^udesno umno`ewe udovi~inog bra{na i uqa /za<...>b<...>/, Molitva Vaalovih sve{tenika /mo<...> proroka/, Ilija optu`uje cara Ahava /car<..> g(an) <..> z.v <...>/, sv. prorok Ilija prinosi `rtve na gori Karmil //qr(t)v(a) 0 prorok ili%a&/, sv. prorok Ilija se javqa caru Ahavu po smrti na Navuteju /carq 0 ahavq 0 þ uprete emu/, Susret Ilije i Gospoda na sinajskoj gori Horiv, Ilija i Jelisej prelaze reku Jordan i Vaznesewe proroka Ilije u ko~iji u koju su upregnuta ~etiri crvena kowa. Nimb svetiteqa je izveden u {tuko tehnici. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Popovska-Korobar, Lesnovski manastir, 77-78, kat. br. 6; Ista, Ikoni od muzejot na Makedonija, 259-260, kat. br. 65 (sa starijom literaturom), sl. 65.

23. SVETI GAVRILO LESNOVSKI SA @ITIJEM
105 x 72 x 4 cm
Muzej Makedonije (prvobitno u Lesnovu ili Bogorodi~inom manastiru Pirog)
nepoznati autor, oko 1626. godine

Dowi levi ugao daske je o{te}en, a bojeni sloj je ve}im delom istrven. Pravougaono centralno poqe je uokvireno trima rezbarenim tordiranim trakama od kojih je ona u sredini naj{ira. U slikanom poqu je frontalno prikazana dopojasna figura sv. Gavrila Lesnovskog. Sv. Gavrilo /s(ve)ti wt(e)c ga%vrilo&/ desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i razvijeni svitak /0posô þ <.>n;y þ tylo<.> þ enle<n> þ tqUmq þ a bezqmM<.> þ vE<.>n<.> stl 0 þ <.>a;sv<.>[et þ 0 pr#r/. Nimb svetiteqa je izveden u {tuko tehnici, a gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni. Oko centralnog poqa je raspore|eno 13 scena iz `itija prepodobnog Gavrila, izdvojenih u zasebna poqa uokvirena bordurama. Na sredini gorwe strane okvira prikazano je poprsje arhan|ela Gavrila u okruglom medqonu, a od gorweg levog ugla se ni`u scene: Ro|ewe prepodobnog Gavrila /ro/destvo s(ve)tago gavrlla/, [kolovawe /da[a s(ve)tago roditeli ego ou;iti sA knigM/, Svadba /vô brakô so;#a[a s(ve)tago roditeli, ego/, Molitva arhan|elu da ga oslobodi bra~nog `ivota /moli

sA s(ve)tqli, s(ve)tomM arh(angelM) miyailM da Mmolitô g(ospo)da da vozmetô podrM/Je ego/, Gavrilo se opra{ta sa roditeqima /celova[a roditeli s(ve)tago i wtpMsti[a s miromô/, Susret sa |akonom Tomom /obretô s(ve)tqli Toma dlakona na pMtql/, Dolazak Gavrila u Lesnovski manastir Ro|ewa Bogorodice na Ose~kom poqu /na ose;ko pole ostvori[a hramô s(ve)tql(e) b(ogoro)d(i)cy s(ve)tqligavril/, Svetiteq po savetu arhan|ela Mihaila odlazi na Oblov vrh /po zavy{anl} arh(angela) miyalla prido[a na <goru lesnov...> wt tMdM/e samô na oblql vrhô/, Uspewe Gavrilovo /Mspenie s(vy)tomM þ gavrilM/, Javqawe u snu monahu Josifu sa molbom da prona|e wegove mo{ti na Oblovom vrhu /va prosi Iosif. gdÉle/e prepodobni. gavrl%l&; losifô monahô povyda inokomô o mo{ehô s(ve)tago gavrlila kako obretaet sA vo oblql vrhô/, Pronalazak mo{tiju u pe}ini u kojoj se Gavrilo podvizavao /rMsln pokaza pMtq va oblovo i obret<e> d<om> þ <...>tra<nl[> þ <...>e;nego/, wihovo sme{tawe u kivot /obreto[a mo{i s(ve)tago i sotvori[a kivotô/ i prenos u manastir /prineso[a mo{i s(ve)tago wt obli vrhô v monastirô/, Gavrilo iscequje ruku }erke Jermenina iz Kratova /sli knezq armen prlved de{ere sMh rMk<...> <celen> mo{<...>; s(ve)tqli ot(a)cq isceli rMkM d{i knaza armenqlna/, Isceqewe deteta obuzetog besovima koje privodi majka /%bo&lerka imenem kata prlved%e& robi /e be pada in reva sgo/ i prinosi dar zahvalnosti za isceqewe //ena bolAeqlna prlnese darq s(ve)tmM ocM ednno robi;i{e/ i Pobeda kraqa Mihaila nad Mavraganom uz pomo} mo{tiju sv. Gavrila /mihailô knazô spomo{} s(ve)tago otca pobedi mavroga/. Nimb oko glave svetiteqa je u svim scenama iz `itija krasio metalni okov.

Lit.: Ma{ni¸, @itijska ikona na sveti Gavril Lesnovski, 165-177; Popovska-Korobar, Lesnovski manastir, 78-79, kat. br. 7; Ista, Ikoni od muzejot na Makedonija, 260-261, kat. br. 66 (sa starijom literaturom), sl. 66.

24. HVALITE GOSPODA (PS. 148-150)
130 x 67 x 3 cm
Skopqe, Muzej Makedonije (prvobitno u Ku~evi{tu)
nepoznati autor, oko 1631. godine

U blago udubqenom, izdu`enom centralnom poqu je ilustrovan tekst Davidovih psalama br. 148-150 (“Sve{to di{e neka hvali Gospoda”). Poqe je podeqeno na tri zone kojima dominira najvi{a, nebeska. Ona je bordurom zasebno izdvojena u woj je u velikoj dvostrukoj mandorli koju nose ogweni an|eli (prestoli) prikazan Hristos. Gospod sedi na tronu sazdanom od heruvima i prestola, desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i otvoreno jevan|eqe /pril þ dete þ blg(osl) þ ove þ ni þ oca þ moe þ go n þ asle þ dli%te&/ (Mt. 25, 34). U vrhu i pri dnu mandorle su po tri serafima, uz koje je naslikan po par simbola jevan|elista (orao i lav, bik i an|eo). Oko we je ispisan tekst 148. psalma (1, 6) /hvality g(ospod)a sq n(e)b(e)sq 0 hvalite ego vq vi[nli 0 hvalite ego vqsi a(n)gg(e)li ego 0 hvalite ego v<q> s<v>e sili ego 0 hvalite ego slnnce i lMna 0 hvalite ego <v>qse zvezdi i svetl 0 hvalite ego %v&a n(e)b%y& i roda]/e previ[en b(o)gq da hvaletq ime ne%gov& 0]ko tq re;e i bi[e t(ak)q povele i sqzda[e se 0 postavi] vq veki i vq vekq veka 0 povelenie pol(o)/i i ne mimo/. Hrista okru`uje pet me|usobno razdvojenih nivoa u kojima se odozgo nadole ni`u dva segmenta sa znakovima zodijaka i tri sa predstavama an|eoskih ~inova. Ispod znakova zodijaka su dve zone - jedna crveno, druga tamnoplavo obojena, u kojima su raspore|eni prestoli, heruvimi, serafimi, gospodstva, sile, vlasti i na~ala. Ispod wih je najbrojnija vojska an|ela koju ~ine arhan|eli i an|eli odeveni u stihare, sa `ezlom i sferom sa Hristovim monogramom u rukama. Sledi zona sa {est poqa sa znakovima zodijaka i Suncem i Mesecom u uglovima. Time je zavr{eno ilustrovawe tre}eg stiha 148. psalma. Na granici izme|u neba i zemqe su ~etiri segmenta neba tamnoplave, sive i crvene boje, u kojima su poprsja an|ela koji na zemqu {aqu ki{u /dq/adq/, sneg /sneko/, grad /grado/ i ogaw iz posuda koje dr`e u rukama (8. stih 148. psalma). U zemaqskoj sferi su u dva nivoa u brdovitom

pejza`u obraslom gustim rastiwem u kontinuitetu ilustrovani stihovi 9-12 148. psalma. Mnogo qudi razli~itog dru{tvenog statusa (kraqevi, kne`evi, narod) slavi i svira uzdignutih ruku. @ivotiwe (slon, ptice, zmije, jednorozi) i biqake proslavqaju Gospoda podignutih glava i kro{wi ili radosnim letom. U najni`em delu ilustrovani su psalmi 149. i 150. u kojima u stenovitom krajoliku vi{e grupa qudi hvali Gospoda u svetiwama Wegovim uz zvuke raznih instrumenata. Na levoj strani je prikazan jednobrodni jednokupolni hram pored koga su svetiteqi, dok su na desnoj strani tri grupe mu{karaca i `ena koji sviraju na razli~itim instrumentima. Sve li~nosti podignutih ruku gledaju ka Hristu i nebu hvale}i Gospoda. Ispod zemqe i u vodi su razli~iti gmizavci koji uzdignutih glava tako|e slave Boga, a u gorwem desnom uglu leti dvoglavi zmaj. Okvir ikone je duborezbaren. Izme|u dve tordirane trake kojima su operve`ene spoqa{wa ivica daske i unutra{wa ivica slikanog poqa je plitko rezbaren friz floralnih motiva. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Radoj~i}, Ikona "Hvalite Gospoda" iz Crkvenog muzeja u Skopqu, 109-118; Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 268, kat. br. 76 (sa starijom literaturom), sl. 68; Serafimova, Ku~evi{ki manastir, 243-247.

25. GOSTOQUBQE AVRAMOVO

/

Skopqe, Muzej Makedonije (nepoznato poreklo)

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj ikone veoma je o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu nadverja koje je sa dowe strane zavr{eno sedlastim lukom prikazana je polukru`na trpeza za kojom sede tri an|ela, dok ih Avram i Sara poslu`uju. An|eli u rukama dr`e krstove i blagosiqaju. Onaj u ~elu stola, visoko ra{irenih krila, ima Hristov lik i gleda direktno u posmatra~a. Nimbovi an|ela su ukra{eni punktirawem. Kompozicija je pri vrhu

signirana /s(ve)ta <tr>oi<ca>/. U pozadini su pro~eqa dveju visokih gra|evina preko ~ijih je vrhova preba~en purpurni velum. Nimbovi, gorwi deo pozadine i okvir nadverja su pozla}eni.

Lit.: Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 280, kat. br 96, sl. 96.

26. ARHAN\EL MIHAILO

/

Skopqe, Muzej Makedonije (nepoznato poreklo)

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en, a du` ivice daske je crvena bordura. U izdu`enom vertikalnom poqu je frontalno u punoj figuri prikazan arhan|el Mihailo koji stoji na purpurnom jastuku. Odeven je u hlamidu i pancir preko koga ima preba~en ogrta~. Na nogama nosi ~izme, u desnoj ruci dr`i visoko isukani ma~ ~ije su mu korice za pojasom, a u levoj ima razvijeni svitak /wt þ vôsedrx\J þ tela þ arhJst þ <r>atigq þ posla þ nx sxmx þ i semq þ prydstôo þ } mi<.>e þ nosô/. U dowem desnom uglu slikanog poqa je ktitorski natpis u kome se pomiwe ime raba Bo`ijeg Rosmana /pomeni g(ospod)i raba þ bo/e<g> <ro>smanJ/.

Lit.: Popovska-Korobar, Ikoni od muzejot na Makedonija, 277, kat. br. 90, sl. 90.

А П Е Н Д И К С II

Пресликане царске двери српских аутора настале у доба обновљене Пећке патријаршије

1. CARSKE DVERI

151.4 x 50.5 x 0.5 cm (levo krilo), 152.7 x 53.5 x 0.5 cm (desno krilo)

Gra~anica, ikonostas crkve Uspewa Bogorodice

nepoznati autor, 1564. godine

U centralnim poqima oba krila dveri naslikane su Blagovesti, sa arhan|elom Gavrilom na levom i Bogorodicom na desnom krilu. Arhan|el je prikazan u punoj figuri kako desnicom blagosiqa, dok u levici ima skiptar. Bogorodica smerno stoji primaju}i vest nebeskog glasnika. Ostaci starijeg sloja ikonopisa iz XVI veka preslikani su 1848. godine. Iznad slikanih poqa su duborezbarene po dve rozete razli~ite veli~ine, a cela povr{ina dveri je ukra{ena plitko rezbarenim motivom vi{e~lanog prepleta. Du` spoqa{we ivice su operve`ene rezbarenom tordiranom trakom. Ispod slikanih poqa su pravougaoni parapeti sa stilizovanim cvetom oko kojih te~e tekst ktitorskog natpisa iz koga saznajemo godinu izrade dveri, ime naru~ioca - patrijarha Makarija (Sokolovi}a) i autora duboreza - (mitropolita) Dionisija /povelynJem pryos<ve>{<e>nagw patrJarha srbskago þ m<e>ne M bo<ga> þ smyrynomM þ oca gospodJna kVÉmakarJ], sqtvorih þ siE s<ve>tJe dvyrJi i prJlo/Jhq vylikoi þ crkvqi pekqi, azq gry[nJi dJwnisJe þ vq lyto z#o#v#<7072>, þ krMg lM<nqi> d## sl<nq>cM lZ#/. Dveri su bile namewene pe}koj crkvi, ali su verovatno jo{ za Dionisijevog `ivota dospele u Gra~anicu.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 92-93, tabla XL; \uri}, Ikone, kat. br. 69, tabla u boji XC; Petrovi}, Dionisijeve carske dveri, 163-182 (sa starijom literaturom), sl. 1a, 4; Todi}, Gra~anica, 270.

2. CARSKE DVERI

186-125 x 117 cm

Pe}ka patrijar{ija

nepoznati autor (autor duboreza mitropolit Antonije Sokolovi}), izme|u 1557. i 1570. godine

U centralnim poqima carskih dveri prikazane su Blagovesti, preslikane slojem mla|eg slikarstva u XIX veku. Na levom krilu je u punoj figuri predstavqen arhan|el Gavrilo kako desnicom blagosiqa, a u levici ima skiptar. Na desnom je Bogorodica koja stoji ispred stolice bez naslona. Iznad slikanih poqa je po jedan duborezbareni motiv „pe}kog cveta“ okru`en sitnim cvastima. Cela povr{ina dveri je pozla}ena i ukra{ena plitko rezbarenim motivom vi{e~lanog prepleta. Sa spoqa{we strane su oba krila uokvirena rezbarenom tordiranom trakom, a ispod slikanih poqa su kvadratni parapeti sa stilizovanim krupnim cvetom.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 93-94, tabla XLIb i XLII; \uri}, Ikone, kat. br. 69, tabla u boji X; Milo{evi}, Umetnost u sredwovekovnoj Srbiji od 12. do 17. veka, 58, kat. br. 63.

3. CARSKE DVERI

/

Velika Ho~a, crkva Sv. Nikole (prvobitno u crkvi Sv. Luke)

nepoznati autor, izme|u 1557. i 1570. godine

Sa~uvano je samo levo krilo carskih dveri. Bojeni sloj je te{ko o{te}en i samo se naziru konture figure arhan|ela Gavrila. Slikano poqe uokviruje friz dvo~lanog prepleta, a u dowem delu je kvadratni parapet ukra{en slo`enim geometrijskim motivom.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 88, tabla XXXVI.

4. CARSKE DVERI

1.25 x 0.62 m

Skopqe, Arheolo{ki muzej (prvobitno u crkvi sela Vodno)

nepoznati autor, druga polovina XVI veka

Slikana poqa na kojima su u punoj figuri prikazani arhan|el Gavrilo i Bogorodica uokviruje friz prepleta, koji ispuwava i parapete u dowem delu. Dveri su sa gorwe strane биле tokarene.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 88, tabla XXXIIa.

5. CARSKE DVERI

/

Muzej SPC (prvobitno u manastiru Petkovica)

nepoznati autor, kraj XVI veka

Slikana poqa uokviruje traka jedno~lanog prepleta, kojoj je na dowoj i du` gorwe strane pridodat {iri rezbareni friz. U dowem delu su prikazane Blagovesti, a u gorwem poprsja proroka Davida i Solomona. Originalni bojeni sloj je preslikan. Duborez je bio pozla}en.

6. CARSKE DVERI

/

Qubi`da, crkva Sv. Nikole (prvobitno u crkvi Sv. Jovana)

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Dowi deo oba krila dveri je o{te}en. Slikana poqa, u kojima su prikazane Blagovesti, sa arhan|elom Gavrilom na levom i Bogorodicom na desnom krilu, operve`uju trake dvo~lanog

prepleta. Ispod wih je po jedno pravougaono poqe ispuweno floralnim motivima kojima dominiraju dva krupna ~etvoro~lana cveta i parapeti. Na duborezu se vide tragovi pozlate, a stariji sloj slikarstva preslikan je najverovatnije u XVIII ili prvoj polovini XIX veka. Gorwa strana dveri bila je tokarena.

Lit.:

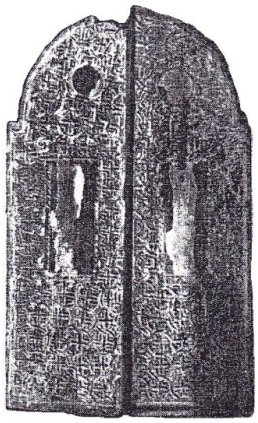

7. CARSKE DVERI

/

Zavala, ikonostas crkve Vavedewa Bogorodice

nepoznati autor, po~etak XVII veka

Pravougaona slikana poqa sa predstavom Blagovesti i medaqoni sa poprsjima proroka u vrhu dveri okru`eni su duborezom kojim dominira ornament krsta u medaqonu.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 125, tabla LXXIX; Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 45-46.

8. CARSKE DVERI

/

Blagove{tewe Kablarsko, ikonostas

nepoznati autor, 1632/1633. godine

Originalne blagove{tenske dveri nusu sa~uvane, ali su rekonstruisane na osnovu snimaka Petra Pokri{kina. Slikana poqa sa predstavom Blagovesti u dowem i prorocima Davidom i Solomonom u gorwem delu uokviruje vi{e~lani preplet. Pri dnu su kvadratni parapeti sa po jednim krupnim stilizovanim cvetom, a sa spoqa{we strane dveri operve`uje motiv tordirane trake.

Lit.: Raji}, Timotijevi}, Manastiri ov~arsko-kablarske klisure, 215-216; Peji}, Pe{i}, Blagove{tewski ikonostasi, 13-15, sl. 4; Medi}, Rekonstrukcija ikonostasa, 20-23, sl. 7-8; J. Panti}, Izvo|ewe radova na rekonstrukciji ikonostasa, u: Ikonostas crkve manastira Blagove{tewa pod Kablarom - rekonstrukcija i prezentacija, Beograd 1994, 24 (sa starijom literaturom na str. 34); Peji}, Pe{i}, Blagove{tewe kablarsko, 93, 96-97.

9. CARSKE DVERI

116 x 38 cm

O{ani}i kod Stoca, crkva Sv. Petra i Pavla

nepoznati autor, XVII vek

Dveri su po obodu delimi~no o{te}ene. ^itavom povr{inom su ukra{ene dvo~lanim prepletom, a u dowem delu su izdvojena dva kvadratna parapeta sa po jednim cvetom u sredini. Centralna poqa oba krila dveri su polukru`no zavr{ena lukom ukra{enim motivom kop~i iznad koga je vre`a floralnih ornamenata sa po jednim cvetom u sredini. U wima su prikazane Blagovesti, ali je stariji sloj ikonopisa u novije vreme preslikan. Arhan|el Gavrilo desnicom blagosiqa, dok u levici ima skiptar. Bogorodica stoji na supedionu desne ruke podignute pred grudima. U poqima u vrhu dveri su okrugli medaqoni sa poprsjima proroka Davida i Solomona. Duborez je pozla}en.

Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 50-51, sl. XVIII.

10. CARSKE DVERI

150 x 38 cm

Tuzla, Muzej eparhijskog dvora (prvobitno u manastiru Ozren)

nepoznati autor, XVII vek

Originalni sloj ikonopisa neve{to je retu{iran. Povr{ina oba krila dveri zavr{enih krstom li{ena je duboreza, izuzimaju}i tordiranu traku du` linije wihovog pripajawa. Slikana poqa su podeqena na dva dela, pri ~emu su u ve}em, dowem prikazne Blagovesti, dok su u gorwem poprsja starozavetnih proroka Davida i Solomona.

Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 53-54, sl. XIX.

11. CARSKE DVERI

116 x 38 cm

Sarajevo, riznica Stare pravoslavne crkve

nepoznati autor, XVII vek

Vrh levog krila je uni{ten. Povr{ina dveri je pozla}ena i rasko{no izrezbarena: po obodu je {iroka tordirana traka, dok je du` gorwe strane friz palmeta. Na oba krila dveri postoje po dva slikana poqa, pravougaono centralno i trougaono u vrhu, ali je bojeni sloj na wima uni{ten. Operve`ena su tordiranim trakama, a ispod centralnih poqa je po jedan parapet sa velikim rezbarenim cvetom u sredini. Oko wih je gusta floralna vre`a izvedena u duborezu.

Lit.: Raki} S., Ikone Bosne i Hercegovine, 49, sl. XVI.

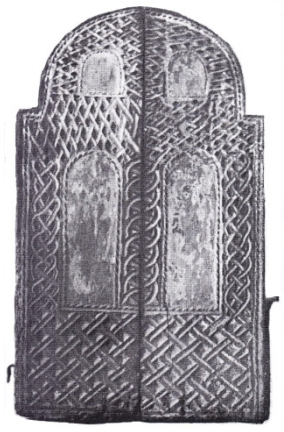

12. CARSKE DVERI

/

Skopqe, Arheolo{ki muzej

nepoznati autor, XVII vek

Centralna, polukru`no zavr{ena poqa i ona mawa u vrhu dveri, uokviruje friz krupnog vi{e~lanog prepleta. Bojeni sloj je ve}im delom uni{ten.

Lit.:]orovi}-Qubinkovi}, Sredwevekovni duborez, 125, tabla LXXX.

А П Е Н Д И К С III

Хиландарске иконе српских зографа

1557-1690

1. SVETI JEVAN\ELISTA LUKA

44. 5 x 30 cm

Hilandar, riznica

nepoznati autor, po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazano poprsje sv. Luke /s(ve)tql lMka þ e<..>g<.....>/ odevenog u svetlozeleni hiton i qubi~asti himation. U levoj ruci dr`i otvoreno jevan|eqe /pone/e þ oubo mnw þ zi lnlCe[e þ povystq þ Ciniti þ o izvy þ stovanqlh þ vq n<.>avl/ ~iju gorwu stranu pridr`ava desnicom. Pozadina je tamno obojena. Nimb je pozla}en.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 39, sl. 125.

2. SVETI VASILIJE VELIKI

44. 5 x 31. 5 cm

Hilandar, riznica

nepoznati autor, po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazano poprsje sv. Vasilija Velikog /s(ve)tql vasi þ lie/ odevenog u felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u pokrivenoj levици dr`i sklopqeno jevan|eqe. Nimb je pozla}en. Pozadina je tamno obojeno.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 39, sl. 124.

3. SVETI APOSTOL MARKO

/

Hilandar, riznica

nepoznati autor, po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je predstavqen sv. Marko odeven u hiton i himation. U

tro~etvrtinskom stavu je okrenut udesno i blagosiqa, a u levoj ruci dr`i razvijeni svitak. Dowi deo pozadine je tamno obojen.
Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 39.

4. SVETI APOSTOL PETAR
/
Hilandar, riznica
nepoznati autor, po~etak XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je naslikana dopojasna figura sv. apostola Petra. Pozadina je tamno obojeno.
Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 39.

5. SVETI GEORGIJE
108 x 73 cm
Hilandar, katolikon
krug oko zografa Georgija Mitrofanovi}a, prve decenije XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je u punoj figuri predstavqen sv. Georgije /s(ve)tqi gEwrgJe/, odeven u tuniku, pancir i purpurni pla{t. Levu ruku je oslonio na dr{ku ma~a, o ramenu nosi masivni {tit, a u desnici ima duga~ko kopqe. O pojasu mu je tobolac sa strelama. Stoji na purpurnom jastuku. Pozadina i okvir su pozla}eni. @leb na dowoj ivici ukazuje na to da je ikona bila litijska.
Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 42-43, sl. 133.

6. CARSKE DVERI

162 x 103 cm (oba krila), 61 x 20 cm (figure Bogorodice i arhan|ela Gavrila)

Hilandar, riznica

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1615/1616. године

Rasko{no rezbarene dveri su du` spoqa{we ivice uokvirene tordiranom trakom, a po gowem obodu su ukra{ene frizom stilizovanih tro~lanih cvetova. Bile su zavr{ene krstom. Slikana poqa sa predstavom Blagovesti /bl(a)govy{enie/ sme{tena su pod rezbarene kivorijume koje ~ine tordirani stubi}i sa kapitelima nad kojima je saracenski luk, sa dowe strane zavr{en sedmo~lanim polukru`nim lukom. Iznad wih je po jedan veliki cvet, a ispod su kvadratni paneli u ~ijem je centru cvet okru`en vre`om. Arhan|el Gavrilo /arh(angel) ga(vrilo)/ desnicom blagosiqa, dok u levici ima skiptar zavr{en krstom. Bogorodica /mr#TV#pognute glave stoji na supedionu ispred stolice sa dva jastuka bez naslona. U spu{tenoj levici dr`i namotaj prediva, a u desnici ima nit crvene pre|e. Iz segmenta neba u gorwem levom uglu ka woj se spu{ta Duh Sveti u vidu goluba. Dowi deo pozadine iza obe figure je zelene boje, a gorwi je pozla}en. Ispod arhan|ela je natpis iz koga saznajemo ime ktitora, jeromonaha Filipa /primi g(ospod)i molenJe raba svoego filipa Jerom(o)n(a)h(a)/, a kraj wegovih nogu je zabele`ena godina /vq l(y)to 0 z# r# k# d# Ispod figure Bogorodice je tekst sa imenom autora, zografa Georgija Mitrofanovi}a /primi g(ospod)i molenJe nedostolnago raba svoego gewrgJa zUgrafa/. U malim povr{inama u vrhu dveri naslikana su poprsja proroka Davida /prorokq d(a)v(i)d, svitak: sli[i da{i vi/dq i prikloni Mho tvoE (Ps. 44, 10)/ i Solomona /prorokq solomonn, svitak: prymMdrostq sqzda sebye hramq i Mtvrqdi stlpq z# Oko slikanih poqa i panela izveden je slo`eni preplet floralnih motiva. Duborez je pozla}en.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 268-270, sl. 135-137; Petkovi}, Ikone Hilandara, 41, sl. 127.

7. BOGORODICA MLEKOPITATEQNICA

45 x 30 x 3. 5 cm

Hilandar, crkva Sv. Trifuna (zapadni zidpriprate)

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1615-1616. године

U centralnom poqu je prikazana Bogorodica kako sedi na prestolu sa visokim naslonom zavr{enim sa ~etiri polukru`na luka, nogu polo`enih na supedion. Na levoj ruci dr`i malog Hrista, dok ga desnom pridr`ava. Hristos je u izvijenom pokretu, lika okrenutog ka majci o ~iju se ruku oslawa desnicom, dok u levici ima svijeni svitak. Bogorodi~ina signatura /mi# TW/ je izdvojena u zasebna poqa u vrhu. Ispod we je ispisan tekst: i mldenca mlekopitala esi. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 271-272, sl. 140.

8. SVETI JOVAN PRETE^A KEFALOFOROS

42. 3 x 32. 5 x 3. 3 cm

Hilandar, riznica

zograf Georgije Mitrofanovi}, oko 1617-1619. године

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazana figura krilatog sv. Jovana Prete~e /s(ve)tqJ Iw(a)n(q) prydite;q/ odevenog u haqinu od kostreti sa ogrta~em. Desnicom podignutom u visini ramena blagosiqa, dok u levici dr`i duga~ki {tap zavr{en krstom i razvijeni svitak sa tekstom: pokaite se pribli/i se c(a)rstvo n(e)b(e)snoE (Mt. 3, 2). Na tlu su posuda sa odse~enom Prete~inom glavom sa jedne, i nisko stablo u koje je zase~ena sekira sa druge strane. Iza sv. Jovana su dva niska brda bez rastiwa. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 296-297, sl. 179.

9. RO \ EWE HR I STOVO
44. 5 x 34. 5 cm
H i l a n d a r, r i z n i c a
z o g r a f Georgije M i t r o f a n o v i }, oko 1618. године

U b l a g o u d u b q e n o m c e n t r a l n o m p o q u je p r i k a z a n a Bogorodica kako le`i u pe}ini, dok je kraj wenog uzglavqa u jaslama za koje su vezani magarac i vo novoro|eni Hristos, ~iju glavu Majka p r i v i j a uz svoje l i c e. I z n a d pe}ine u p o l u k r u ` n o m segmentu neba u vrhu b l i s t a zvezda, ~iji se zrak spu{ta ka malom Isusu. Bogorodici i novoro|enom Spasitequ sleva p r i s t u p a j u t r i mudraca sa Istoka sa darovima u rukama. Iznad vrha pe}ine je grupa an|ela iz koje se izdvojio jedan koji javqa radosnu vest mladom p a s t i r u sa f r u l o m u rukama. Zami{qenom Josi f u se u dowem l e v o m u g l u obra}a s t a r i j i p a s t i r ispred koga je stado ovaca. U suprotnom uglu su dve slu{kiwe koje kupaju malog Hrista. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni, a du` ivice je crvena bordura.
L i t.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 41, sl. 130.

10. CARSKE DVER I
117 x 56 x 2. 5 cm (dimenzije B l a g o v e s t i 84 x 50 cm)
H i l a n d a r, ikonostas crkve Sv. T r i f u n a
z o g r a f Georgije M i t r o f a n o v i }, 1620/1621. године

Povr{ina dveri li{ena je duboreza. U p r a v o u g a o n i m centralnim poqima prikazane su B l a g o v e s t i, dok su u izdvojenim poqima u vrhu poprsja proroka Davida i Solomona. A r h a n | e l Gavrilo /ar# ga## na l e v o m k r i l u dveri u levoj ruci ima crveni skiptar zavr{en krstom, dok desnom blagosiqa. Bogorodica /mi# T## p r i k l o w e n e glave u levici dr`i klupko crvene pre|e, dok u podignutoj desnici ima nit na ~ijem je kraju vreteno. I z p o l u k r u ` n o g segmenta neba sa g o l u b o m Duha Svetog u g o r w e m l e v o m u g l u se

ka Mariji spu{taju tri zraka svetlosti. Najni`i deo pozadine je tamnozelen, onaj u sredini je sme|, a gorwi je zlatno`ut. Proroci David /prorokq d(a)v(i)dq, svitak: sli{i da{i vi/d i prikloni Mho tvoe (Ps. 45, 10/) i Solomon /prorokq solomonq, svitak: premMdrostq sqzda sebe hramq i Mtvrqdi stlpq z#(Sol. 9, 1)/ na glavama imaju otvorene krune, u levicama dr`e razvijene svitke, a desnicama blagosiqaju. Iz ktitorskog natpisa kraj skuta Bogorodice saznajemo da je ktitor dveri bio hilandarski jero|akon Isaija /molenJe raba b(o)/iega JerodJakona kVr isaJe/.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 292-294, sl. 174-175; Petkovi}, Ikone Hilandara, 41-42, sl. 131.

11. HRISTOS SVEDR@ITEQ

77. 5 x 45 x 4 cm

Hilandar, ikonostas crkve Sv. Trifuna

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1620-1621. године

U centralnom poqu je frontalno prikazan Hristos Svedr`iteq /Js#hs#u nimbu: o, w, n, vqsedr/itelq/ koji sedi na dva jastuka na prestolu sa visokim naslonom, nogu polo`enih na jastuk na supedionu. Desnicom pred grudima blagosiqa, dok u levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en. Nimb krasi srebrni okov iz XVIII veka.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 289, sl. 173; Petkovi}, Ikone Hilandara, 41.

12. BOGORODICA BLAGODETEQNICA

77. 5 x 40. 5 x 4 cm

Hilandar, ikonostas crkve Sv. Trifuna

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1620-1621. године

U blago udubqenom centralnom poqu je prikazana Bogorodica Blagodeteqnica /mi# T# bl(a)godetelnica/ koja

sedi na prestolu sa visokim naslonom. Na levoj ruci dr`i malog Hrista /Js# hs#u nimbu: o, w, n/, dok desnom ukazuje na wega. Na nogama polo`enim na supedion ima papu~e. Hristos u spu{tenoj levici ima svijeni svitak, dok podignutom desnicom blagosiqa. Gorwi deo pozadine i okvir ikone bili su pozla}eni. Iznad supediona je potpis slikara sa datumom izrade ikone: le# o z# r# k# T#

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 289-291, sl. 172; Petkovi}, Ikone Hilandara, 41.

13. SVETI TRIFUN

77. 5 x 34 x 4 cm

Hilandar, ikonostas crkve Sv. Trifuna

zograf Georgije Mitrofanovi}, 1620-1621. године

U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan sv. Trifun /s(ve)tqJ trifwnq/ odeven kao patricij u dolamu sa rasko{nim okovratnikom i ogrta~em. U desnici podignutoj u visini ramena ima krst, dok levicu dr`i pred grudima. Nimb krasi srebrni okov iz XVIII veka. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone. Uz desno koleno sv. Trifuna je natpis u kome se navodi ime ktitora, jeromonaha Mihaila /primi g(ospod)i molenJe raba svoego Jeromonaha mihaila/.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 291-292, sl. 173; Petkovi}, Ikone Hilandara, 41.

14.SVETI APOSTOL FILIP

33. 5 x 25. 7 x 2. 6 cm

Hilandar, crkva Sv. Trifuna

krug oko zografa Georgija Mitrofanovi}a, 1620-1622. године

U centralnom poqu je frontalno prikazano poprsje

sv. apostola Filipa /app(osto)l fJlipq/ odevenog u crveni hiton i tamni himation. U levoj ruci dr`i svijeni svitak, dok desnom pred grudima blagosiqa. Pozadina i okvir su pozla}eni, a du` spoqa{we ivice je crvena bordura. Nimb svetiteqa i sredi{wi deo oboda ikone ukra{eni su punktirawem.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 268, 351-352, sl. 236; Petkovi}, Ikone Hilandara, sl. 129.

15. HRISTOS SVEDR@ITEQ

oko 120 cm x 100 (260 x 200 cm sa okvirom)

Hilandar, tavanica trpezarije

zograf Georgije Mitrofanovi}, oko 1622. године

Centralno poqe je sme{teno u rezbareni okvir koji ~ine dva stubi}a sa kapitelima na kojima po~iva polukru`ni luk. Okvir ikone krasi slo`eni duborezbareni motiv guste mre`e vi{e~lanog prepleta sa krstolikim elementima. U slikanom poqu je frontalno i dopojasno prikazan Hristos, signiran kao Svedr`iteq /ls#ns#vsvedr/itel, u nimbu: w#o#n#, odeven u hiton i himation tamnih boja. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u levici ima sklopqeno jevan|eqe. Pozadina i duborez su pozla}eni.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 297-300, sl. 180; Petkovi}, Ikone Hilandara, 42, sl. 132.

16. ULAZAK U JERUSALIM

44. 7 x 34. 7 x 3. 2 cm

Hilandar, riznica

zograf Georgije Mitrofanovi} (?), oko 1622. године

U centralnom poqu je prikazan Hristos /u nimbu: w w n/ koji sede}i na magarici le|ima okrenut posmatra~u prolazi kroz stenoviti pejza` u pratwi grupe

apostola predvo|enih mladim Filipom. Dva de~aka prostiru svoje haqine pred noge `ivotiwe, odnosno hrane je palmovom granom. Tre}i de~ak se pewe uz visoko stablo palme ka kro{wi kako bi kidao grane koje u rukama ve} dr`e dvojica de~aka i gra|ani Jerusalima, iza{li na kapije grada da pozdrave Hrista. Na desnoj strani kompozicije se unutar zidina grada sa {est kula vide jedna rotonda, crkva i nekoliko gra|evina sa crvenim i plavim krovovima oko we. Iza figure Hrista uzdi`e se visoka stena strmih vrhova. Scena je pri vrhu signirana /cvytonosje h(risto)vo/, a pozadina i uzani okvir ikone bili su pozla}eni.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 294-295, sl. 176.

17. SVETA PETKA

33 x 25.5 cm

Hilandar, riznica

zograf Jovan, 1631/1632. године

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazano poprsje svete Petke /s(ve)taa petka/ odevene u maforion. U desnici pred grudima dr`i krst, dok je levicu podigla pred grudima {akom okrenutu ka posmatra~u. Na tamnozeleno obojenom dowem delu pozadine zlatom su ispisani potpis slikara, zografa Jovana, i godina /mole þ nje Iwan þ na zo þ grafa þ z####m# Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Kajmakovi}, Kozma-Jovan, 105; Petkovi}, Ikone Hilandara, 43, sl. 135; Petkovi}, Slikar Jovan u Hilandaru, 159-160, sl. 1.

18. SVETI DIMITRIJE

120 x 60 cm

Hilandar, katolikon

zograf Jovan, 1631/1632. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je u punoj figuri predstavqen sv. Dimitrije /s(ve)tqli dJmitrJe/ odeven u tuniku i pancir sa tamnoplavim ogrta~em. U desnoj ruci ima ma~, o ramenu nosi {tit, a u levici dr`i kopqe. Gorwi deo pozadine je pozla}en, kao i okvir ikone. U dowem levom uglu je crvenim slovima na tamnom dowem delu pozadine ispisan tekst natpisa u kome se navodi ime naru~ioca dela, hilandarskog igumana Filimona /molenJe igUmena þ filimona eromonaha 0 þ vq lyt‰o& 0 z#m#/. Na nali~ju ikone je crte` sv. Save i sv. Simeona Srpskog u punoj figuri, izme|u kojih je krst.

Lit.: Kajmakovi}, Kozma-Jovan, 108-109, 112-113, crte` 2; Petkovi}, Ikone Hilandara, 43-44, sl. 137 i 138; Petkovi}, Slikar Jovan u Hilandaru, 160-162, sl. 2.

19. SVETI NIKOLA

107. 5 x 67 cm

Hilandar, bolnica

zograf Jovan (?), 1631/1632. godine

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno i dopojasno prikazan sv. Nikola /s(ve)tqli nikolae/, odeven u felon sa omoforom. Desnicom pred grudima blagosiqa, a u pokrivenoj levici dr`i sklopqeno jevan|eqe. U uglovima u vrhu poqa su na oblacima naslikana poprsja Hrista /Is#hs#u nimbu: o#w#n# i Bogorodice /mr#Tu# koji sv. Nikoli pru`aju jevan|eqe, odnosno omofor. Dowi deo pozadine je tamnozelen, a gorwi je pozla}en. Du` ivice daske je tamnocrvena bordura. Ispod signature svetiteqa je na desnoj strani

zabele`ena godina 1604/1605 /zrJg/, plod kasnije intervencije s po~etka ~etvrte decenije XVII veka.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 43, sl. 134; Petkovi}, Slikar Jovan u Hilandaru, 162-164, sl. 3.

20. SVETI NIKOLA

42 x 24. 5 cm

Hilandar, riznica

krug oko Georgija Mitrofanovi}a, druga ~etvrtina XVII veka

Desna strana daske je o{te}ena, a bojeni sloj je ~itavom povr{inom ispucao. U blago udubqenom centralnom poqu frontalno je prikazan sv. Nikola /s(ve)tqJ n%ikolae&/ koji sedi na purpurnom jastuku na prestolu bez naslona, nogu polo`enih na supedion. Odeven je u polistavrion sa omoforom. Desnom rukom pred grudima blagosiqa, dok levom pridr`ava sklopqeno jevan|eqe, osloweno o skut leve noge. Uz wegov lik su naslikana poprsja Hrista /Is#hs#u nimbu: w#o#n# i Bogorodice /mi#%Tu# koji mu pru`aju jevan|eqe, odnosno omofor. Gorwi deo pozadine i okvir ikone su pozla}eni, a du` spoqa{we ivice je crvena bordura.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 45, sl. 139.

21. SVETI KIRIK I JULITA

36 x 26 cm

Hilandar, riznica

krug oko Georgija Mitrofanovi}a, druga ~etvrtina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu predstavqene su figure majke i sina u tro~etvrtinskom stavu okrenutih jedno ka drugom. Sv. Julita /s(ve)taa IUlita/ je odevena u tamnu dowu hawinu preko koje nosi crveni

maforion. U desnoj ruci ima krst, a levom dr`i za ruku sina. Mali Kirik /s(ve)tql kVÉik(q)/ bosonog stoji na postoqu sa dva stepenika. Na sebi ima svetlu tuniku do kolena sa zlatnim pojasom. Desnicom pokazuje na svoje krvavo ~elo, a u levici dr`i zlatni krst. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone, du` ivice ukra{en crvenom bordurom.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 44-45, sl. 136.

22. SVETI JOVAN RILSKI

30 x 23. 5 cm

Hilandar, riznica

nepoznati autor, prva polovina XVII veka

Bojeni sloj je mestimi~no o{te}en. U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je naslikan balkanski pustino`iteq sv. Jovan Rilski /s(ve)tqJ Iwan(q) rqllskql/. Prikazan je kao monah starije `ivotne dobi, gologlav, odeven u mandiju sa braon ogrta~em i krstom na grudima. U levici ima razvijeni svitak /a{e wt c(ar)a me þ ho{ete na þ ricati podo þ biti sem<.> þ im dyl þ wm/, dok desnicu dr`i pred grudima, {akom okrenutu ka posmatra~u. Linija nimba je ukra{ena punktirawem. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 48, sl. 148.

23. BOGORODICA AKATISTNA

84 x 62 cm (sa Akatistom oko 135 x oko 102 cm)

Hilandar, katolikon

nepoznati autor, kraj XVI-sredina XVII veka

U centralnom poqu je dopojasno predstavqena Bogorodica koja na desnoj ruci dr`i malog Hrista, dok ga levom pridr`ava. Sin je licem priqubqen uz wen desni obraz, u levici ima svijeni svitak, a desnicom blagosiqa. Preko prvobitnog sloja se mogu

videti ostaci mla|e intervencije. Ikona zauzima krajwi desni ugao najni`eg reda ikonostasa i oko we su po {irem obodu prikazane scene iz Bogorodi~inog Akatista, nastale u poznom XVIII veku.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 39, sl. 123.

24. SVETI SERGIJE I VAKH

32.5 x 22.5 cm

Hilandar, riznica

zograf Andrija Rai~evi}, {esta decenija XVII veka

U centralnom poqu su frontalno predstavqeni sv. Sergije /s(ve)tqJ sergJe/ i sv. Vakh /s(ve)tql vakhoS/ u punoj figuri. Prikazani su u mladi}kom dobu i odeveni u tunike sa bogato izvezenim ogrta~ima. U podignutim desnicama imaju krstove. Sv. Sergije je levicu ispru`io u stranu, dok je levica sv. Vakha pred grudima, {akom okrenuta ka posmatra~u. Dowi deo pozadine je tamnozelene, a gorwi crvene boje. Nimbovi su pozla}eni.

Lit.: \uri}, Jo{ jedna bele{ka o slikaru Andriji Rai~evi}u, 83-85; Petkovi}, Ikone Hilandara, 48, sl. 149; Milosavqevi}, Andrija Rai~evi}, 100, 230, tabla XII.

25. SVETI DIMITRIJE I SVETI NESTOR

50 x 36 cm

Hilandar, riznica

nepoznati autor, sedma decenija XVII veka

U centralnom poqu su prikazani sv. Dimitrije /s(ve)tql d(i)mItrie þ solMn þ ski -/ koji sedi na prestolu bez naslona, nogu polo`enih na purpurni jastuk, i sv. Nestor /s(ve)ti nestwr(q)/ u punoj figuri kraj wega. Obojica su istovetno odevena, u tuniku i pancir sa ogrta~em preba~enim preko ramena. Ogrta~ sv. Dimitrija je tamnoplav, a svetiteq je prikazan u trenutku kada desnicom izvla~i ma~ iz korica koje

dr`i levom rukom. O ramenu ima okrugli {tit, a o boku tobolac sa lukom. Ogrta~ sv. Nestora je crven i wegova figura je proporcionalno mawa. U desnici ima duga~ko kopqe, u levici dr`i ma~, a o ramenu nosi {tit. Iz segmenta neba u gorwem desnom uglu pomaqa se ruka Gospodwa /Is#ns#koja ih blagosiqa. Unutar nimba sv. Dimitrija naslikan je motiv stilizovane vre`e. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en. Okvir ikone je purpuran. Oba ktitorska natpisa, jedan ispisan cinoberom ispod prestola sv. Dimitrija /molenie stefana þ irwmonaha/, a drugi na wegovom {titu /molenie stefana er(m)o(na)ha/, potvr|uju da je ikona dar jeromonaha Stefana.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 54, sl. 158.

26. IKONOSTASNI KRST

/

Hilandar, paraklis Sv. Nikole

zograf pop Danilo, 1667. године

Osnovu konstrukcije krsta ~ini rezbareni friz na kome po~ivaju tela dva afrontirana zmaja. Na wihovim ra{irenim ~equstima su postavqeni vertikalni paneli sa predstavama Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova u punoj figuri, ukra{eni rezbarenim frizom palmeta. Iznad upletenih repova a`daja je poqe u kome je na tamnoj pozadini naslikana Adamova lobawa, a nad wim se uzdi`e veliki ikonopisani krst. Hristos je prikazan raspet na krstu, iza koga se u dowem delu vide zidine grada. Gorwi deo pozadine je pozla}en. U uglovima krakova krsta su naslikani simboli ~etvorice jevan|elista. Du` krakova te~e rezbareni friz floralnih motiva, a wihovi krajevi su bili ukra{eni sa po pet zrakasto raspore|enih triloba, osim u dnu krsta gde ih je bilo dve. Duborez je pozla}en, a pojedini detaqi su i obojeni.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 50, 53.

27. HRISTOS NA PRESTOLU

/

Hilandar, paraklis Sv. Nikole

zograf pop Danilo, 1667. године

U blago udubqenom centralnom poqu prikazan je Hristos /ls# hs# kako sedi na rasko{no rezbarenom prestolu sa visokim tokarenim naslonom na dva jastuka, nogu polo`enih na supedion. Desnom rukom pred grudima blagosiqa, a levom pridr`ava otvoreno jevan|eqe, osloweno o koleno leve noge. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en. U uglovima pri vrhu su izrezbarena dva pozla}ena floralna motiva. Okvir ikone i duborez su pozla}eni.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 46-47, 50-53, sl. 154.

28. BOGORODICA SA MALIM HRISTOM

/

Hilandar, paraklis Sv. Nikole

zograf pop Danilo, 1667. године

U blago udubqenom centralnom poqu je dopojasno prikazana Bogorodica /mi# Tu# koja na levoj ruci dr`i malog Hrista /ls#hs# u nimbu: o#w#n#, dok mu se desnom molitveno obra}a. Hristos u levici ima svijeni svitak, a desnicom blagosiqa. Pozadina i okvir ikone, du` ~ije je ivice crvena bordura, su pozla}eni.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 50, 52-53, sl. 155.

29. SVETI NIKOLA

/

Hilandar, paraklis Sv. Nikole

zograf pop Danilo, 1667. године

U blago udubqenom centralnom poqu dopojasno je prikazan sv. Nikola, odeven u purpurni felon sa omoforom. Desnom rukom pred grudima blagosiqa, dok u pokrivenoj levoj ruci dr`i sklopqeno jevan|eqe. Nimb je ukra{en srebrnim okovom, a na glavi svetiteqa je srebrna kruna sa dragim kamewem. Pri vrhu daske je izrezbaren floralni motiv. Pozadina i okvir ikone su pozla}eni.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 50, 53.

30. KNEZ LAZAR I SVETI GEORGIJE NOVI KRATOVAC

26 x 21cm

Hilandar, riznica

zograf pop Danilo, 1667. године

U blago udubqenom centralnom poqu su u punoj figuri prikazani sv. knez Lazar i sv. Georgije Novi. Knez Lazar /s(ve)tlq knez ҃ lazarô/ je odeven u purpurni divitision sa lorosom, ~iji kraj dr`i preko levice podigute pred grudima. U desnoj ruci ima krst, a na glavi otvorenu krunu. Sv. Georgije Novi /s(ve)tlq <geor>gle ◊ novi ҃ <..>hevô sofi<.> ҃ <....> postrada(a) ҃ <...>/ preko crvene tunike nosi tamnoplavu haqinu zlatno`ute postave sa crvenim ogrta~em. Na glavi ima jednostavnu crvenu kapu obrubqenu krznom, u desnici spu{tenoj kraj tela dr`i krst, dok je levicu molitveno ispru`io pred grudima. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone ukra{en slo`enim punktiranim motivima. Du` spoqa{we ivice je crvena bordura.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 52, sl. 156-157.

31. KRAQ MILUTIN I SVETI STEFAN DE^ANSKI

/

Kareja, isposnica Sv. Save Jerusalimskog

pop Danilo, 1667. године

Ikona je uni{tena u po`aru krajem {ezdesetih godina XX veka. Nastala je po nalogu igumana Viktora zajedno sa ikonом св. kneza Lazara i sv. Georgija Novog (kat. br. 30).

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 52.

32. SVETI RATNICI DIMITRIJE, GEORGIJE, ARTEMIJE I PROKOPIJE

48 x 37. 5 cm

Hilandar, riznica

nepoznati autor, 1682/1683. године

U blago udubqenom centralnom poqu su sleva nadesno frontalno, у пуној фигури prikazana ~etvorica svetih ratnika: sv. Dimitrije /s(ve)tqJ ѣ dimJ ѣ trJe/, sv. Georgije /s(ve)tqJ gewrgJe/, sv. Artemije /s(ve)tqJ artemJe/ i sv. Prokopije /s(ve)tqJ prokopJe/. Odeveni su u tunike i pancire preko kojih imaju ogrta~e, a na glavama nose zlatne vence ukra{ene biserima. Svi osim Georgija u rukama imaju po {tit i kopqe, a za pojasom ma~. Jedino Georgije u desnici podignutoj pred grudima ima isukani ma~, u levici dr`i luk i dve strele, a o ramenu nosi {tit. Dowi deo pozadine je zelene boje, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone du` ~ije je spoqa{we ivice crvena bordura. Izme|u nogu sv. Dimitrija i sv. Georgija je cinoberom ispisan ktitorski natpis u kome se navode ime naru~ioca, jeromonaha Mitrofana, i godina izrade ikone /molenJe ѣ raba b(o)/ J<eg> mi<tro> ѣ fan(a) Jermonah<a> ѣ lyto 0 z##,#v#

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 54, 159-160.

33. DEIZIS

88 x 70 cm

Hilandar, riznica

nepoznati autor, druga polovina XVII veka

U blago udubqenom centralnom poqu je frontalno prikazano poprsje Hrista /Is# hs#/ odevenog u tamnocrveni hiton i plavi himation. Desnom rukom pred grudima blagosiqa, dok u levoj dr`i otvoreno jevan|eqe /i/e ho{te þ po mny i þ ti da wtvrq þ /et se se þ be i vqzmete þ krstq svoi þ i po mne þ gredete/. Uz wegov lik su poprsja Bogorodice /mi#TV#i sv. Jovana Prete~e /Iw(a)n(q)/ koji mu se mole gestovima ispru`enih ruku. Pozadina i okvir, du` ~ije je ivice crvena bordura, pozla}eni su. Nibovi i okvir ikone su ukra{eni punktirawem.

Lit.: Petkovi}, Ikone Hilandara, 38, sl. 117.

34. SABOR SVETIH ARHAN\ELA

95. 5 x 56 x 3 cm

Hilandar, riznica

zograf Georgije Mitrofanovi}, druga polovina XVII veka

U centralnom poqu je prikazan Sabor arhan|ela /saborq arhangelskqJ/ predvo|enih Mihailom i Gavrilom u punoj figuri, koji izme|u sebe dr`e medaqon sa poprsjem Hrista Emanuila /Is#hs#/. Svi u rukama imaju skiptre i odeveni su u divitisione sa lorosima. Ispod predstave Hrista Emanuila je jedan serafim. Dowi deo pozadine je tamno obojen, a gorwi je pozla}en, kao i okvir ikone.

Lit.: Kajmakovi}, Georgije Mitrofanovi}, 294-296, sl. 177-178; Petkovi}, Ikone Hilandara, 41.

ПРИЛОГ 2

Карте

карта 1 Границе обновљене Пећке патријаршије *(www.pouke.org)*

карта 2 Митрополије и епископије обновљене Пећке патријаршије (Тричковић, Српска црква средином XVII века)

АУСТРИЈА
УГАРСКА
ЕРДЕЉ
ВЛАШКА
БУГАРСКА
Будимска
Сегединска
Пештанска
Солочка
Јенопољска
Липовска
Темишварска
Вршачка
Београдско-сремска
Смедеревска
Пожаревачка
Браничевска
Ресавска
Моравска
Ибарска
Расинска
Топлица
Косовска
Метохија
Дрина
Полимље
Рашка
Хвостанска
Зворничка
Посавска
Подрињска
Посавина
Тузланска
Босанска
Крајина
Добрска
Лашва
Врбаска
Приморје
Херцеговска
Требињска
Захумље
Конавле
Паштровићи
Котор
Будва
Бар
Улцињ
Скадар
Призренска
Полошка
Скопска
Кратовска
Пчињска
Струмица
Радовиш
Штип
Кочани
Царинградска патријаршија
Охридска
архиепископија
Хиландар
Света Гора
Солун
Сер
Драма
Кавала
Филипи
Неа Пера
Ксанти
Комотини
Дедеагач
Ферае
Ајдос
Сливен
Нова Загора
Стара Загора
Пловдив
Пазарџик
Пирдоп
Самоков
Дупница
Благоевград
Разлог
Горна Џумаја
Кулата
Петрич
Мелник
Неврокоп
Серез
Струмица
Радовиш
Штип
Кочани
Кратово
Пчиња
Куманово
Скопље
Тетово
Гостивар
Призрен
Ђаковица
Пећ
Дечани
Грачаница
Приштина
Косовска Митровица
Ново Брдо
Врање
Лесковац
Ниш
Пирот
Врачанска
Видинска
Ломска
Софијска
Самоковска
Радомирска
Ихтиманска
Ћустендилска
Кюстендил
Рила
Благоевград
Разлог

карта 4 Иконописачка активност зографа Лонгина *(М. Матић)*

карта 5 Иконописачка активност зографа Радула 1665-1680 *(М. Матић)*

Табеле

табела 1 Представе Нерукотвореног образа Христовог

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	ХРИСТОВА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
прва половина XVI века	Нерукотворени образ Христов	-	-	Дечани	260

табела 2 Допојасне представе Христа

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	ХРИСТОВА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
друга половина XVI века	Христос у попрсју	ІС ХС	ѡ пандократорь	Дечани	70
друга половина XVI века	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Чабић	75
1599	Христос у попрсју	ІС ХС	о сѡтиртокось	Драјчићи	66
крај XVI века	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Јежевица	91
крај XVI века	Христос у попрсју	ІС ХС	ѡ сотир[ос]	Кијево	95
крај XVI века	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Кучевиште	Апендикс I 7
1603	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Гориоч	132
1627/1628	Христос у попрсју са Христом Анђелом Великог Савета, апостолима и св. Симеоном и Савом Српским	ІС ХС	-	Никољац код Бијелог Поља (зограф Јован)	174
прва половина XVII века	Христос у попрсју са фигурама апостола на бочним странама оквира	ІС ХС	-	Призрен	264
1660	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Коморан	301
око 1660	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Радијевићи (зограф Андреја Раичевић)	304
1673	Христос у попрсју	ІС ХС	о с⟨.....⟩	Црколез	328
1677	Христос у попрсју са св. Николом у пуној фигури	ІС ХС	-	Пећка патријаршија	360
друга половина XVII века	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Српски Ковин	381
друга половина XVII века	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Поповљане	402
друга половина XVII века	Христос у попрсју	ІС ХС	[пандокра]торь	Грачаница	12
друга половина XVII века	Христос у попрсју	ІС ХС	вьсѣдрьжитель	Пећка патријаршија	82
друга половина XVII века	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Читлук	406
друга половина XVII века	Христос у попрсју са св. Јованом Претечом, св. Николом и св. Георгијем	ІС ХС	-	Црколез	409
XVII век	Христос у попрсју	ІС ХС	⟨всєдр⟩жител[ь]	Велика Хоча	416
XVII век	Христос у попрсју	ІС ХС	-	Кијево	418

табела 3 Представе Христа у пуној фигури

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	ХРИСТОВА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
прва половина XVII века	Христос у пуној фигури	-	-	Грачаница	261

табела 4 Представе Христа на престолу

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	ХРИСТОВА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
седамдесете године XVI века	Христос на престолу	ІС [ХС]	-	Грачаница (зограф Лонгин)	12
1689	Христос на престолу	ІС ХС	-	Фоча	375

табела 5 Христос на престолу са апостолима

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	ХРИСТОВА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1573/1574	Христос на престолу са апостолима	ІС ХС	-	Пива (зограф Лонгин)	15
1576-1577	Христос на престолу са фигурама апостола на бочним странама оквира и сценом Мироносице на гробу	ІС ХС	вьседрьжитель	Велика Хоча (зограф Лонгин)	26
око 1590	Христос на престолу са фигурама апостола на бочним странама оквира	ІС ХС	ѡ пандократѡрь	Дечани	52
1599/1600	Христос на престолу са попрсјима апостола уплетеним у врежу на оквиру	ІС ХС	-	Морача (поп Страхиња из Будимља)	123
1626	Христос на престолу са арханђелима и циклусом арханђела	ІС ХС	-	Музеј Македоније	Апендикс I 20
1630	-	-	-	Ђураковац	180

табела 6 Деизис са допојасном представом Христа

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1640	Деизис (Христос, Богородица и св. Јован Претеча у попрсју)	-	Тоци	214
1664/1665	Деизис (Христос, Богородица и св. Јован Претеча у попрсју)	-	Подврх	316

табела 7 Деизис са Христом на престолу

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
друга половина XVI века	Деизис (Христос на престолу)	-	Дечани	72
последња четвртина XVI века	Деизис са св. Николом и св. Варваром (Христос на престолу)	-	Драјчићи	86
1641	Деизис (Христос на престолу)	зограф Јован	Челебићи	215
1680/1681	Деизис (Христос на престолу)	зограф Димитрије	Рисан, црква Св. Апостола	363
1682-1683	Деизис (Христос на престолу)	-	Збирка икона Секулић	370

табела 8 Царски Деизис

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
крај XVI века	Царски Деизис	-	Кучевиште	Апендикс I 9

табела 9 Деизис са Христом Царем царева и Великим архијерејом

ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1594	Деизис са Христом у орнату Цара и Великог архијереја и арханђелима	-	подножје крста на иконостасу пећке цркве Св. Апостола	56

табела 10 Развијене иконографске форме Деизиса: са апостолима, пророцима и светитељима

ВРЕМЕ	РАЗВИЈЕНА ИКОНОГРАФСКА ФОРМА ДЕИЗИСА	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1570	Деизис (Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча у пуној фигури) са херувимима, Христом Анђелом Великог Савета и апостолима у попрсју	зограф Лонгин	Пећка патријаршија	2
1577/1578	Деизис са апостолима у пуној фигури на оквиру, пророцима (?) и сегментом неба	зограф Лонгин	Ломница	33
крај XVI века	Деизис са арханђелима (Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча у пуној фигури), апостолима, св. Димитријем, св. Пантелејмоном, св. Георгијем, св. Савом Српским у попрсју	-	Црна Река	93
почетак XVII века	Деизис са апостолима (Христос на престолу, попрсја Богородице, св. Јована Претече, Христа Старца дана, анђела и апостола на оквиру)	-	Никоље	153
почетак XVII века	Деизис са апостолима (Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча у пуној фигури, попрсја апостола на оквиру)	-	Житомислић	158
око треће деценије XVII века	Деизис са апостолима (Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча у пуној фигури, попрсја апостола на оквиру)	-	Никољац	177
1634/1635	Деизис са апостолима (Христос на престолу, попрсја Богородице, св. Јована Претече, Христа Старца дана, анђела и апостола на оквиру)	-	Благовештење Кабларско	189
прва половина XVII века	Деизис са апостолима (Христос на престолу, попрсја Богородице, св. Јована Претече, Христа Емануила на оквиру)	-	Дубочица	280
1654	Деизис (Христос на престолу са арханђелима, фигуре Богородице и св. Јована Претече на оквиру) са попрсјима св. Николе, апостола Петра и Павла, св. Георгија, св. Димитрија, св. Саве, св. Стефана Дечанског и св. Симеона Српског	зограф Андреја Раичевић	Бусовача	296
1675/1676	Деизис (Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча иза престола) са св. Савом и св. Симеоном Српским, св. архиђаконом Стефаном, Стефаном Првовенчаним, св. Стефаном Дечанским, краљем Урошем и кнезом Лазаром	зограф Радул	Народни музеј	353
1675/1676	Деизис (Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча) са св. Савом, св. Симеоном Српским и св. Три Јерарха у пуној фигури	зограф Радул	Збирка Секулић	354
око 1683	Деизис са апостолима (Христос на престолу, попрсја Богородице, св. Јована Претече и апостола на оквиру)	-	Никољац	371

табела 11 Деизис у оквиру сложених иконографских замисли

ВРЕМЕ	ДЕИЗИС У ОКВИРУ СЛОЖЕНИХ ИКОНОГРАФСКИХ ЗАМИСЛИ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
последња четвртина XVI века	Деизис (Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча у пуној фигури) са апостолима Петром и Павлом, Богородицом на престолу са арханђелима, светитељи, Молитва у Гетсиманском врту, Хетимасија	-	Пећка патријаршија	87
прва половина XVII века	Деизис (Христос на престолу, Богородица и св. Јован Претеча у пуној фигури) са арханђелима Гаврилом и Михаилом и Старозаветном Тројицом	-	Дрсник	273

табела 12 Иконе Рођења Христовог

РОЂЕЊЕ ХРИСТОВО			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	**каталошки број**
око 1570	зограф Лонгин	Дечани	3
седамдесете године XVI века	зограф Лонгин	Св. Тројица Пљеваљска	11
око 1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	19
почетак XVII века	/	Збирка икона Секулић	157
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	202
прва половина XVII века	/	Пећка патријаршија	249
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	334

табела 13 Иконе Сретења Христовог

СРЕТЕЊЕ ХРИСТОВО			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	**каталошки број**
око 1570	зограф Лонгин	Дечани (изгубљена)	4
око 1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	18
1634/1635	/	Благовештење Кабларско	192
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	203
прва половина XVII века	/	Пећка патријаршија	250
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	334

табела 14 Иконе Христовог Крштења

КРШТЕЊЕ ХРИСТОВО			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
око 1570	зограф Лонгин	Дечани (изгубљена)	4
око 1574	зораф Лонгин	Пива, хорос	19
1577/1578	зограф Лонгин	Ломница	39
друга половина XVI века	/	Св. Тројица Пљеваљска	74
1634/1635	/	Благовештење Кабларско	193
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	204
прва половина XVII века	кир Георгије и Козма зограф	Дечани	256
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	334

табела 15 Иконе Сусрета Христа и жене Самарјанке

ХРИСТОС И ЖЕНА САМАРЈАНКА			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
друга четвртина XVII века	/	Пећка патријаршија	236
друга четвртина XVII века	/	Народни Музеј Београд	237

табела 16 Чудо исцељења хромог

ИСЦЕЉЕЊЕ ХРОМОГ			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
друга четвртина XVII века	/	Пећка патријаршија	236

табела 17 Икона Преполовљења празника

ПРЕПОЛОВЉЕЊЕ ПРАЗНИКА			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
друга четвртина XVII века	/	Народни Музеј у Београду	238

табела 18 Иконе Васкрсења Лазаревог

ВАСКРСЕЊЕ ЛАЗАРЕВО			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1570	зограф Лонгин	Дечани (изгубљена)	5
око 1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	20
1577/1578	зограф Лонгин	Ломница	40
трећа деценија XVII века	/	Благовештење Кабларско	194
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	205
прва половина XVII века	/	Пећка патријаршија	251
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	335
1676/1677	зограф Радул	Никољац	357

табела 19 Иконе Преображења Христовог

ПРЕОБРАЖЕЊЕ ХРИСТОВО			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1570	зограф Лонгин	Дечани	7
око 1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	21
последња деценија XVI века	зограф Лонгин	Дечани	64
око 1599/1600	поп Страхиња из Будимља	Морача	126
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	207
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	335

табела 20 Иконе Христовог Уласка у Јерусалим

УЛАЗАК У ЈЕРУСАЛИМ			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1570	зограф Лонгин	Дечани (изгубљена)	5
око 1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	20
1577/1578	зограф Лонгин	Ломница	41
крај XVI или почетак XVII века	/	Никољац	119
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	206
прва половина XVII века	/	Пећка патријаршија	252
прва половина XVII века	/	Дренова	275
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	335

табела 21 Иконе Распећа Христовог

РАСПЕЋЕ ХРИСТОВО			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
око 1570	зограф Лонгин	Народни музеј у Београду (првобитно у Дечанима)	6
1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	22
1577/1578	зограф Лонгин	Ломница	42
1634/1635	/	Благовештење Кабларско	195
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	208
прва половина XVII века	кир Георгије и Козма зограф	Дечани	257
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	335

табела 22 Икона Скидања са крста

СКИДАЊЕ СА КРСТА			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
око 1570	зограф Лонгин	Народни музеј у Београду (првобитно у Дечанима)	6

табела 23 Иконе Оплакивања Христа

ОПЛАКИВАЊЕ ХРИСТА			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
1593/1594	зограф Андрија ?	Дечани, основа иконостасног крста	55
1620/1621	/	Грачаница, основа иконостасног крста	169
друга четвртина XVII века	/	Пећка патријаршија	234
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	337

табела 24 Плач Богородице над мртвим Христом

ПЛАЧ БОГОРОДИЦЕ НАД МРТВИМ ХРИСТОМ /„НЕ РИДАЈ МЕНЕ МАТИ“/			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	**каталошки број**
друга половина XVI века	/	Дечани	82

табела 25 Иконописане представе Христа у гробу

ХРИСТОС У ГРОБУ			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
1622	/	Дубочица, основа иконостасног крста	170
1625	/	Грачаница, основа иконостасног крста	172
1632/1633	/	Благовештење Кабларско, основа иконостасног крста	184
1651	/	Крушедол, основа иконостасног крста	294
1655/1656	/	Горioч, надверје	297

табела 26 Иконе Силаска у ад

СИЛАЗАК У АД			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
око 1570	зограф Лонгин	Дечани	8
око 1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	22
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	209
прва половина XVII века	кир Георгије и Козма зограф	Дечани	258
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	337
XVII век	/	Благај	421

табела 27 Иконе Неверовања Томиног

НЕВЕРОВАЊЕ ТОМИНО			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
друга четвртина XVII века	/	Народни музеј у Београду	237
1674/1675	зограф Радул	Збирка Александра Дерока (првобитно у Морачи)	346

табела 28 Христос са деветорицом апостола

ХРИСТОС И ДЕВЕТОРИЦА АПОСТОЛА			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
крај XVI века	/	црква Св. Јована Крститеља у Великој Хочи	99

табела 29 Иконе Вазнесења Христовог

ВАЗНЕСЕЊЕ ХРИСТОВО			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
око 1570	зограф Лонгин	Дечани	8
1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	23
1577/1578	зограф Лонгин	Ломница	43
последња деценија XVI века	зограф Лонгин	Дечани	61
1634/1635	/	Благовештење Кабларско	196
1638/1639	зограф Јован	Пива	210
1645/1646	зограф Андреја Раичевић	Св. Тројица Пљеваљска	224
прва половина XVII века	/	Пећка патријаршија	254
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	337

табела 30 Иконе Силаска Светог Духа на апостоле

СИЛАЗАК СВЕТОГ ДУХА НА АПОСТОЛЕ			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
око 1570	зограф Лонгин	Дечани	7
1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	23
1577/1578	зограф Лонгин	Ломница	44
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	211
прва половина XVI века	/	Пећка патријаршија	253
око 1674	/	Стара црква у Сарајеву	337
друга половина XVII века	/	Коморан	383

табела 31 Икона Хвалите Господа

ХВАЛИТЕ ГОСПОДА			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
око 1631	/	Музеј Македоније (првобитно у Кучевишту)	Апендикс I 24

табела 32 Неидентификована христолошка тема

НИДЕНТИФИКОВАНА ХРИСТОЛОШКА ТЕМА			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО ИКОНЕ**	**каталошки број**
XVII век	/	Кијево	413

табела 33 Допојасне представе Богородице са малим Христом

ДОПОЈАСНЕ ПРЕДСТАВЕ БОГОРОДИЦЕ СА МАЛИМ ХРИСТОМ					
ВРЕМЕ	ИКОНОГРАФИЈА	БОГОРОДИЧИНА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1599	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	-	Драјчићи	67
друга половина XVI века	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	їєлєѹса преко првобитно исписаног и ѡдиг⟨итрна⟩	Дечани, ризница	71
друга половина XVI века	Богородица у попрсју	⟨м҃ир⟩ ѳ҃у	-	Народни музеј у Београду (првобитно у Чабићима)	76
друга половина XVI века	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	-	Народни музеј у Београду (првобитно у Чабићима)	78
крај XVI века	Богородица у попрсју	м҃р [ѳ҃ꙋ]	-	Кијево	96
крај XVI или почетак XVII века	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	-	Дечани, ризница	111
крај XVI или почетак XVII века	Богородица у попрсју	⟨м҃ир⟩ ѳ҃у	-	Дечани, ризница	112
крај XVI или почетак XVII века	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	ї ѡдиг(и)трна	Дечани, ризница	113
крај XVI или почетак XVII века	Богородица у попрсју	м҃р ѳ҃у	-	Гориоч	115
1601/1602	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	-	Благовештење Кабларско (зограф Митрофан)	130
1601/1602	Богородица у попрсју	-	-	Народни музеј у Београду (првобитно у Св. Николи Шишевском)	131
почетак XVII века	Богородица у попрсју	-	-	Кијево	149
1623	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	-	Поповљане	171
1627/1628	Богородица у попрсју са допојасним представама пророка и Христа Старца Дана на оквиру	м҃ир ѳ҃у	-	Никољац код Бијелог Поља (зограф Јован)	175
прва половина XVII века	Богородица у попрсју	[м҃ир] ѳ҃у	-	Призрен	265
прва половина XVII века	Богородица у попрсју	-	-	Ђураковац	272
1660	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	одигитрна	Коморан	302
1660	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	⟨х⟩оди(ги)трїꙗ	Ђур	303
1660	Богородица у попрсју	м(а)ти б(о)жїа	-	Радијевићи (Андреја Раичевић)	305
1664/1665	Богородица у попрсју	м(а)ти б(о)жна	прѣчистаа	Подврх	317
друга половина XVII века	Богородица у попрсју	-	-	Српски Ковин	382
друга половина XVII века	Богородица у попрсју	-	-	Бођани	386
друга половина XVII века	Богородица у попрсју	-	-	Беочин	387
друга половина XVII века	Богородица у попрсју	⟨м҃ир⟩ ѳ҃у	-	Пећка патријаршија	389
друга половина XVII века	Богородица у попрсју	-	-	Народни музеј у Београду (првобитно у Чабићима)	390
друга половина XVII века	Богородица у попрсју	м҃р ѳ҃у	-	Гориоч	394
XVII век	Богородица у попрсју	-	-	Љубижда	417
друга половина XVII века	Богородица у попрсју	-	-	Музеј Македоније	Апендикс I 1
ИКОНОГРАФИЈА ДОПОЈАСНИХ ПРЕДСТАВА БОГОРОДИЦЕ КОЈУ ДЕТЕ ГРЛИ					
крај XVI века	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	-	Дечани, ризница	88
1677	Богородица у попрсју	м҃ир ѳ҃у	-	Пећка патријаршија (зограф Радул)	361

табела 34 Икона Богородице у пуној фигури

ВРЕМЕ	ИКОНОГРАФИЈА ПРЕДСТАВА БОГОРОДИЦЕ У ПУНОЈ ФИГУРИ	БОГОРОДИЧИНА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
прва половина XVII века	у пуној фигури	-	-	Грачаница	262

табела 35 Представе Богородице у пуној фигури на престолу

ПРЕДСТАВЕ БОГОРОДИЦЕ СА МАЛИМ ХРИСТОМ НАПРЕСТОЛУ					
ПРЕДСТАВЕ БОГОРОДИЦЕ У ТРОЧЕТВРТИНСКОМ СТАВУ СА МАЛИМ ХРИСТОМ НА ПРЕСТОЛУ					
ВРЕМЕ	ИКОНОГРАФИЈА	БОГОРОДИЧИНА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1576-1577	Богородица са Христом на престолу, голубом Духа Светог у сегменту неба, пророцима у пуној фигури и сценом Три младића у огњеној пећи на оквиру	м҃ѵр ѳ҃ѵ	м(н)л(о)стивaa	Велика Хоча (зограф Лонгин)	27
1577/1578	Богородица са Христом на престолу, арханђелима и пророцима у попрсју и пуној фигури на оквиру	м҃нр ѳ҃ѵ	-	Ломница (зограф Лонгин)	34
око 1590	Богородица са Христом на престолу и пророцима у пуној фигури на оквиру	м҃нр ѳ҃ѵ	ıелеѹса	Дечани (зограф Лонгин)	53
1603	Богородица са Христом на престолу и пророцима у пуној фигури на оквиру	-	-	Мушутиште	133
почетак XVII века	Богородица са Христом на престолу, анђелима и пророцима у попрсју на оквиру	-	-	Житомислић	159
1616-1617	Богородица са Христом на престолу, Христом Анђелом Великог Савета и попрсјима пророка на оквиру	м(а)тьї б(о)жиꙗ	-	Морача (Георгије Митрофановић)	163
прва половина XVII века	Богородица са Христом на престолу и арханђелима у попрсју	м҃р ѳ҃ѵ	-	Дечани, ризница (кир Георгије и Козма зограф)	255
1673	Богородица са Христом на престолу	-	-	Црколез	329
1680/1681	Богородица са Христом на престолу и арханђелима	м҃нр ѳ҃ѵ	-	Рисан	364
ФРОНТАЛНЕ ПРЕДСТАВЕ БОГОРОДИЦЕ СА МАЛИМ ХРИСТОМ НА ПРЕСТОЛУ					
ВРЕМЕ	ИКОНОГРАФИЈА	БОГОРОДИЧИНА СИГНАТУРА	ИСПИСАНИ ЕПИТЕТ	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1573/1574	Богородица на престолу	м(а)тьї б(о)жїа	-	Пива (зограф Лонгин)	16
почетак XVII века	Богородица са Христом на престолу, Емануилом и пророцима у попрсју и пуној фигури на оквиру	м҃р ѳ҃ѵ	-	Никоље	154
око треће деценије XVII века	Богородица са Христом на престолу и пророцима у медаљонима на оквиру	-	-	Никољац	178
1630	Богородица са Христом на престолу и арханђелима, попрсјима Христа Старца Дана и пророка на оквиру	м҃р ѳ҃ѵ	-	Ђураковац	181
1634/1635	Богородица са Христом на престолу и арханђелима, Христом Емануилом и пророцима у попрсју на оквиру	-	-	Благовештење Кабларско	190
прва половина XVII века	Богородица са Христом на престолу и арханђелима, попрсјима пророка на оквиру	⟨м҃нр⟩ ѳ҃ѵ	-	Грачаница	263
прва половина XVII века	Богородица са Христом на престолу и арханђелима, Христом и пророцима у попрсју на оквиру	-	-	Дубочица	281
прва половина XVII века	Богородица са Христом на престолу, анђелима и попрсјима пророка	-	-	Сарајево, Стара црква	285
XVII век	Богородица са Христом на престолу и арханђелима	-	-	Мушниково	419
1626	Богородица Тројеручица са Христом на престолу, Старцем Дана и пророцима у попрсју на оквиру	м҃нр ѳ҃ѵ	-	Музеј Македоније	Апендикс I кат. бр. 21

табела 36 Иконе Рођења Богородице

РОЂЕЊЕ БОГОРОДИЦЕ			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1574	зограф Лонгин	Пива	24
крај XVI или почетак XVII века	/	Шишатовац (Музеј СПЦ)	120
око 1599/1600	поп Страхиња из Будимља	Морача	127
1634/1635	/	Благовештење Кабларско	191
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	333

табела 37 Иконе Ваведења Богородице

ВАВЕДЕЊЕ БОГОРОДИЦЕ			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1574	зограф Лонгин	Пива	24
око 1599/1600	поп Страхиња из Будимља	Морача	127
око 1647	/	Лепавина (изгубљена)	229
прва половина XVII века	/	Дубочица	283
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	333
прва четвртина XVII века	/	Музеј Македоније	Апендикс I 17

табела 38 Иконе Благовести Богородици

БЛАГОВЕСТИ БОГОРОДИЦИ			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1570	зограф Лонгин	Дечани	3
око 1574	зограф Лонгин	Пива	18
1577/1578	зограф Лонгин	Ломница	38
1638/1639	зограф Јован	Пива	201
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	334
око 1674	зограф Радул	Музеј града Сарајева (првобитно у Старој цркви)	345

табела 39 Иконе Успења Богородице

УСПЕЊЕ БОГОРОДИЦЕ			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1573/1574	зограф Лонгин	Пива, иконостас	17
око 1574	зограф Лонгин	Пива, хорос	21
крај XVI века	/	Кијево	100
око 1600	/	Морача	128
почетак XVII века	/	Дечани	142
1638/1639	зограф Јован	Пива	198
1638/1639	зограф Јован	Пива, иконостас	212
1644/1645	зограф Јован	Морача	223
друга четвртина XVII века	/	Пећка патријаршија	234
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	333

табела 40 Икона „Шта да ти принесемо, Христе“

ШТА ДА ТИ ПРИНЕСЕМО, ХРИСТЕ			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
крај XVI века	/	Дечани	90

табела 41 Иконе „О Тебе радујетсја“

О ТЕБЕ РАДУЈЕТСЈА			
око 1660	зограф Андреја Раичевић	Поблаће	309
последња четвртина XVI века	/	Лесново (Музеј Македоније)	Апендикс I 4
крај XVI или почетак XVII века	/	Лесново (Музеј Македоније)	Апендикс I 12

табела 42 Иконе арханђела Михаила

АРХАНЂЕЛ МИХАИЛО				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1596	оштећена представа	зограф Лонгин	Дечани, ризница	59
1599	допојасна представа	/	Драјчићи	68
1599/1600	допојасна представа са сценама Чуда у Хони, Сабора анђела и Пада Јерихона на горњој ивици оквира	поп Страхиња из Будимља	Морача	124
1599/1600	арханђел Михаило у пуној фигури са тринаест сцена анђеоских јављања	поп Страхиња из Будимља	Морача	125
око 1660	допојасна представа	зограф Андреја Раичевић	Радијевићи	307
друга половина XVII века	допојасна представа	/	Гориоч	396
друга половина XVII века	допојасна представа	/	Драјчићи	400
крај XVII века	арханђел Михаило и св. Јован Претеча у пуној фигури	/	Епархијски двор у Тузли	414
прва половина XVII века	у пуној фигури	/	Музеј Македоније	Апендикс I 26

табела 43 Иконе Сабора арханђела Михаила и Гаврила

САБОР АРХАНЂЕЛА			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1645/1646	зограф Андреја Раичевић	Св. Тројица Пљеваљска	227
прва половина XVII века	/	Св. Тројица Пљеваљска	276
крај XVI или почетак XVII века	/	Кучевиште	Апендикс I 11

табела 44 Иконе светог пророка Илије

СВЕТИ ПРОРОК ИЛИЈА				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1635/1636	Вазнесење пророка Илије	/	Доња Витиња	197
друга четвртина XVII века	Вазнесење пророка Илије	/	Пећка патријаршија, ризница	242
прва половина XVII века	Св. Илију храни гавран	/	Призрен	266
седамдесете или осамдесете године XVII века	Вазнесење пророка Илије	/	Св. Тројица Пљеваљска	376
друга половина XVI века	допојасна представа	/	Музеј Македоније	Апендикс I 2
око 1626	допојасна представа са сценама житија	/	Лесново	Апендикс I 22

табела 45 Иконе светог Јована Претече у попрсју, пуној фигури и са сценама из житија

СВЕТИ ЈОВАН ПРЕТЕЧА				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
крај XVI или почетак XVII века	допојасна представа	/	Горионч	116
1619/1620	представа крилатог кефалофороса у пуној фигури	кир Георгије и зограф Јован	Дечани	166
око 1630	допојасна представа крилатог кефалофороса	/	Ђураковац	183
1644	допојасна представа крилатог кефалофороса	зограф Андреја Раичевић	Крушедол (Музеј СПЦ)	220
прва половина XVII века	допојасна представа крилатог кефалофороса	/	Дубочица	282
1664/1665	допојасна представа	/	Подврх	318
1664/1665	представа у пуној фигури	зограф Радул	Подврх	320
1680/1681	представа у пуној фигури са св. Савом Српским	зограф Димитрије	Рисан	366
друга половина XVII века	допојасна представа кефалофороса	/	Никољац	379
друга половина XVII века	допојасна представа крилатог кефалофороса	/	Драјчићи	399
друга половина XVII века	допојасна представа крилатог кефалофороса	/	Читлук	407
друга половина XVII века	допојасна представа са Христом, св. Николом и св. Георгијем	/	Црколез	409
друга половина XVII века	Св. Симеон (Српски?) и св. Јован Претеча у пуној фигури	/	Жаково	411
крај XVII века	арханђел Михаило и св. Јован Претеча у пуној фигури	/	Епархијски двор у Тузли	414
ЖИТИЈНЕ ИКОНЕ				
1627/1628	допојасна представа са сценама житија	зограф Јован	Никољац	176
друга четвртина XVII века	представа крилатог кефалофороса у пуној фигури са сценама житија	/	Пећка патријаршија	233
око 1675/1676	представа крилатог кефалофороса у пуној фигури са сценама житија	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	349
УСЕКОВАЊЕ				
осамдесете или деведесете године XVII века	Усековање главе св. Јована Крститеља	зограф Димитрије	Народни музеј у Београду	377
ОБРЕТЕЊЕГЛАВЕ				
почетак XVII века	Прво обретење главе св. Јована Претече	/	Збирка икона Секулић	159
друга четвртина XVII века	Прво обретење главе св. Јована Претече	/	Пећка патријаршија, ризница	247

табела 46 Иконе Гостољубља Аврамовог

ГОСТОЉУБЉЕ АВРАМОВО			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
друга половина XVI века	/	Чабић	79
око 1599/1600	поп Страхиња из Будимља	Морача, хорос	126
прва половина XVII века	/	Горioч	270
прва половина XVII века	/	Дренова	274
друга половина XVII века	/	Горioч	393
друга половина XVII века	/	Поповљане	401

табела 47 Иконе Новозаветне Тројице

НОВОЗАВЕТНА ТРОЈИЦА			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
крај XVI или почетак XVII века	/	Дечани	110
1616	зограф Георгије Митрофановић	Челебићи	161
XVII век	/	Никољац	415

табела 48 Иконе светих апостола Петра и Павла

СВЕТИ АПОСТОЛИ ПЕТАР И ПАВЛЕ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
прва половина XVII века	Апостоли Петар и Павле у пуној фигури	/	Чабић	269
1655/1656	Апостоли Петар и Павле у пуној фигури	/	Горioч	298
око 1660	Апостоли Петар и Павле у пуној фигури	зограф Андреја Раичевић	Радијевићи	308
друга половина XVII века	Апостоли Петар и Павле у пуној фигури	/	Поповљане	403

табела 49 Иконе светог апостола Луке

СВЕТИ АПОСТОЛ ЛУКА				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1672/1673	у пуној фигури за штафелајем, са сценама из житија на оквиру	зограф Радул	Морача	326
око 1675-1676	у пуној фигури са апостолом Јованом	зограф Радул	Колекција Фламарион у Паризу (првобитно у Старој цркви у Сарајеву)	352
око 1683	допојасна представа	/	Никољац	372
осамдесете или деведесете године XVII века	у пуној фигури за штафелајем, слика икону Богородице	зограф Димитрије	Збирка икона Секулић	378

табела 50 Појединачне представе апостола

ПОЈЕДИНАЧНЕ ПРЕДСТАВЕ АПОСТОЛА				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1577/1578	апостол Вартоломеј у пуној фигури	зограф Лонгин	Ломница	45
1577/1578	апостол Јаков у пуној фигури	зограф Лонгин	Ломница	46
1577/1578	представа у пуној фигури	зограф Лонгин	Ломница	47
1577/1578	св. Јован Богослов у пуној фигури	зограф Лонгин	Ломница	48
последња деценија XVI века	св. Јован Богослов у пуној фигури	зограф Лонгин	Дечани	62
крај XVI века - 1603	св. Тома у пуној фигури са одраном кожом	/	Кијево	97
друга четвртина XVII века	св. Јаков, брат Господњи (?) и апостол (Тома?) у пуној фигури	/	Пећка патријаршије, ризница	245
друга четвртина XVII века	непознати апостол (Андреј?) и св. Стефан Нови у пуној фигури	/	Пећка патријаршија, ризница	246
око 1675-1576	апостоли Вартоломеј и Јаков у пуној фигури	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	350
око 1675-1576	апостоли Андреја и Симон у пуној фигури	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	351
друга половина XVII века	апостол Кондрат у попрсју	/	Крушедол	385

табела 51 Представе светог Николе у попрсју, пуној фигури, на престолу и са житијем

ПРЕДСТАВЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ У ПОПРСЈУ И СА ЖИТИЈЕМ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
последња деценија XVI века	допојасна представа са сценама из житија на оквиру	зограф Лонгин	Дечани	63
друга половина XVI века	допојасна представа	/	Чабић	80
крај XVI века	допојасна представа	/	Дечани	89
крај XVI века	допојасна представа	/	Горioч	102
око 1630	допојасна представа	/	Ђураковац	182
средина XVII века	допојасна представа са сценама из житија на оквиру	/	Грачаница	288
средина XVII века	допојасна представа са сценама из житија на оквиру	/	Пријепоље	289
средина XVII века	допојасна представа	зограф Андреја Раичевић	Чајниче	291
око 1664/1665	допојасна представа	/	Подврх	322
око 1664/1665	допојасна представа	/	Подврх	323
1664/1665	допојасна представа	зограф Радул	Никољац	324
1682-1690	допојасна представа	зограф Димитрије	Св. Тројица Пљеваљска	369
друга половина XVII века	допојасна представа	/	Грачаница	392
друга половина XVII века	допојасна представа	/	Горioч	395
друга половина XVII века	допојасна представа	/	Драјчићи	398
друга половина XVII века	у попрсју са допојасним представама Христа, св. Јована Претече и св. Георгија	/	Црколез	409
друга половина XVII века	допојасна представа	/	Црколез	410
крај XVI века	допојасна представа	/	Кучевиште	Апендикс I 8

СВЕТИ НИКОЛА У ПУНОЈ ФИГУРИ, НА ПРЕСТОЛУ И СА ЖИТИЈЕМ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1576-1577	у пуној фигури на престолу	зограф Лоигин	Велика Хоча	28
1619/1620	у пуној фигури на престолу са сценама житија на оквиру	кир Георгије и зограф Јован	Дечани	167
1641	у пуној фигури на престолу	зограф Андреја Раичевић	Стара црква у Сарајеву (првобитно у Челебићима)	216
1645/1646	у пуној фигури са св. Стефаном Архиђаконом	зограф Андреја Раичевић	Св. Тројица Пљеваљска	225
друга четвртина XVII века	у пуној фигури на престолу	/	Пећка патријаршија, ризница	248
прва половина XVII века	у пуној фигури	/	Народни музеј у Београду (првобитно у Горioчу)	271
средина XVII века	у попрсју са сценама из житија	/	Грачаница	288
1664/1665	у пуној фигури са сценама житија на оквиру	зограф Радул	Подврх	321
1676/1677	у пуној фигури са сценама из житија на оквиру	зограф Радул	Никољац	359
1677	у пуној фигури, са попрсјем Христа	зограф Радул	Пећка патријаршија, ризница	360
1680/1681	у пуној фигури са св, Георгијем и Деизисом	зограф Димитрије	Рисан	365
друга половина XVII века	у пуној фигури	/	Дрсник	408
прва четвртина XVII века	у пуној фигури са сценама житија на оквиру	/	Музеј Македоније	Апендикс I 19

табела 52 Појединачне представе светих архијереја

СВЕТИ АРХИЈЕРЕЈИ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1596	три архијереја у пуној фигури	зограф Лонгин	Дечани, ризница	58
1645/1646	представе св. Три Јерарха у пуној фигури	зограф Андреја Раичевић	Св. Тројица Пљеваљска	226
друга четвртина XVII века	св. Григорије Богослов и св. Јефтимије у пуној фигури	/	Пећка патријаршије, ризница	239
друга четвртина XVII века	св. Јован Постник и св. Павле IV у пуној фигури	/	Пећка патријаршије, ризница	244
друга четвртина XVII века	св. Јаков, брат Господњи (?) и апостол (Тома?) у пуној фигури	/	Пећка патријаршије, ризница	245
средина XVII века	допојасна представа св. Атанасија Александријског	зограф Андреја Раичевић	Благај	290
1658/1659	допојасна представа св. Лазара Праведног	зограф Андреја Раичевић	Ошанићи	300
друга половина XVII века	свети Ахилије у полуфигури	/	Црколез	412

табела 53 Представе светих ратника

СВЕТИ РАТНИЦИ				
СВЕТИ ГЕОРГИЈЕ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1574	у пуној фигури, кефалофорос са житијем	/	Чајниче	25
1577/1578	у пуној фигури	зограф Лонгин	Ломница	36
друга половина XVI века	убија аждају јашући на коњу	/	Чабић	77
крај XVI или почетак XVII века	допојасна представа	/	Дечани	113
почетак XVII века	убија аждају јашући на коњу	/	Бело Поље	150
1631/1632	убија аждају јашући на коњу	/	Кијево	184
1638/1639	у пуној фигури	зограф Јован	Пива	199
1641	у пуној фигури на престолу	зограф Јован	Стара црква у Сарајеву (првобитно у Челебићима)	217
друга четвртина XVII века	у пуној фигури на престолу са житијем	/	Пећка патријаршија, ризница	232
прва половина XVII века	допојасна представа	/	Призрен, црква Св. Георгија	267
око 1660	убија аждају јашући на коњу	зограф Андреја Раичевић	Радијевићи	306
1664/1665	у пуној фигури	зограф Радул	Подврх	319
1670/1671	у пуној фигури са житијем	зограф Радул	Морача	325
1680/1681	у пуној фигури са св. Николом и Деизисом	зограф Димитрије	Рисан	365
друга половина XVII века	убија аждају јашући на коњу	/	Горioч	397
друга половина XVII века	у попрсју са допојасно приказаним Христом, св. Јованом Претечом и св. Николом	/	Црколез	409
XVII век	допојасна представа	/	Мушниково	
СВЕТИ ДИМИТРИЈЕ				
1577/1578	у пуној фигури	зограф Лонгин	Ломница	37
1641	у пуној фигури са св. Сергијем	зограф Јован	Стара црква у Сарајеву (првобитно у Челебићима)	218
друга четвртина XVII века	у пуној фигури на престолу	/	Пећка патријаршија, ризница	247
прва половина XVII века	на коњу убија цара Калојана	/	Призрен, црква Св. Георгија	268
око 1660	на коњу убија цара Калојана	зограф Андреја Раичевић	Бистрица	310
СВЕТИ ТЕОДОР ТИРОН ИСВЕТИ ТЕОДОР СТРАТИЛАТ				
1596	у пуној фигури, седе	зограф Лонгин	Дечани	57
СВЕТИ СЕРГИЈЕ И ВАКХ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
друга четвртина XVII века	у пуној фигури на престолу са житијем	/	Пећка патријаршија, ризница	245
СВЕТИ ЈЕВСТАТИЈЕ ПЛАКИДА				
друга половина XVII века	св. Јевстатије Плакида	/	Крушедол	384

табела 54 Иконе светих бесребреника Козме и Дамјана

СВЕТИ КОЗМА И ДАМЈАН				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1673/1674	у пуној фигури са сценама из житија	зограф Радул	Пећка патријаршија	330
друга половина XVII века	у пуној фигури	/	Поповљане	404

табела 55 Иконе светих мученика

СВЕТИ МУЧЕНИЦИ				
СВЕТИ АРХИЂАКОН СТЕФАН				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
почетак XVII век	допојасна представа	/	Музеј СПЦ у Загребу (првобитно у Болчу код Бјеловара)	151
1645/1646	у пуној фигури са св. Николом	зограф Андреја Раичевић	Св. Тројица Пљеваљска	225
прва половина XVII века	Каменовање	/	Св. Тројица Пљеваљска	277
ЧЕТРДЕСЕТ СЕВАСТИЈСКИХ МУЧЕНИКА				
друга четвртина XVII века		/	Пећка патријаршија, ризница	240
прва четвртина XVII века		/	Музеј Македоније	Апендикс I 18
СВЕТИ МАКАВЕЈИ				
друга четвртина XVII века		/	Пећка патријаршија, ризница	235
СВЕТИ ПЕТОЗАРНИ МУЧЕНИЦИ				
око 1674		зограф Радул	Музеј Старе цркве у Сарајеву	342
ПОЈЕДИНАЧНЕ И НЕИДЕНТИФИКОВАНЕ ПРЕДСТАВЕ СВЕТИХ МУЧЕНИКА				
друга половина XVI века	пет мученика у пуној фигури	зограф Лонгин	Дечани	59
друга четвртина XVII века	св. Стефан Нови и апостол у пуној фигури	/	Пећка патријаршија, ризница	246
око 1674	св. Ермил и Стратоник (?)	зограф Радул	Музеј Старе цркве у Сарајеву	341
око 1674	два света мученика и свештеник у пуној фигури	зограф Радул	Музеј Старе цркве у Сарајеву	343

табела 56 Свете жене мученице

СВЕТЕ ЖЕНЕ МУЧЕНИЦЕ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
седамдесете или осамдесете године XVI века	Деизис са св. Николом и св. Варваром (св. Петком)	/	Драјчићи	86
крај XVI или почетак XVII века	допојасна представа св. Јулите са св. Кириком	/	Никољац	118
1607/1608	св. Февронија на престолу са сценама из житија	/	Грачаница	136
друга четвртина XVII века	св. Петка и св. Февронија у пуној фигури	/	Пећка патријаршија, ризница	242
друга четвртина XVII века	св. Петка и св. Недеља у пуној фигури	/	Народни музеј у Београду (инв. бр. 1753)	243
друга четвртина XVII века	св. Варвара у пуној фигури	/	Пећка патријаршија, ризница	246
око 1674	св. Варвара и св. Сава Освећени у пуној фигури	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	342
друга половина XVII века	допојасна представа св. Петке	/	Поповљане	405

табела 57 Иконе светих великосхимника

СВЕТИ ВЕЛИКОСХИМНИЦИ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
јануар 1572	св. Антоније Велики/св. Јевтимије Велики у пуној фигури	зограф Лонгин	Дечани	13
јануар 1572	св. Теодосије Општежитељ/св. Сава Освећени у пуној фигури	зограф Лонгин	Дечани	14
9. мај 1596	св. Јован Лествичник и причешће Марије Египатске у пуној фигури	зограф Лонгин	Дечани	57
око 1648/1649	св. Киријак Отшелник – допојасна представа	зограф Андреја Раичевић	Стара црква у Сарајеву	230
друга четвртина XVII века	св. Јевтимије Велики у пуној фигури са св. Григоријем Богословом/ св. Максим Исповедник у пуној фигури са неидентификованим светитељем	/	Пећка патријаршија, ризница	238
око 1674	св. Теодосије Општежитељ и два великосхимника (св. Јевтимије Велики и св. Антоније Велики?)	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	341
око 1674	св. Сава Освећени и св. Варвара – у пуној фигури	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	342
око 1626	св. Гаврило Лесновски, допојасна представа са сценама житија	/	Лесново	Апендикс I 23

табела 58 Икона Свих светих

СВИ СВЕТИ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
друга четвртина XVII века	Сви свети	/	Народни музеј у Београду, инв. бр. 1754	238

табела 59 Иконе Васељенских сабора

ВАСЕЉЕНСКИ САБОРИ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
друга четвртина XVII века	Први Васељенски сабор/ Други васељенски сабор	/	Пећка патријаршија, ризница	241
друга четвртина XVII века	Трећи Васељенски сабор	/	Народни музеј у Београду кат. бр. 1753 (првобитно у ризници Пећке патријаршије)	243

табела 60 Минејне иконе

МИНЕЈНЕ ИКОНЕ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
9. мај 1596	св. Јован Лествичник и причешће св. Марије Египатске/св. Теодори	зограф Лонгин	Дечани	57
1596	минејна икона за септембар/новембар	зограф Лонгин	Никољац	60
друга четвртина XVII века	обострано осликана минејна икона за јануар	/	Пећка патријаршија, ризница	239
друга четвртина XVII века	март	/	Пећка патријаршија, ризница	240
друга четвртина XVII века	мај	/	Пећка патријаршија, ризница	241
друга четвртина XVII века	јун/јул	/	Пећка патријаршија, ризница	242
друга четвртина XVII века	август/септембар	/	Пећка патријаршија, ризница	243
друга четвртина XVII века	јул/септембар	/	Пећка патријаршија, ризница	244
друга четвртина XVII века	октобар/новембар	/	Пећка патријаршија, ризница	245
друга четвртина XVII века	новембар/децембар	/	Пећка патријаршија, ризница	246
око 1674	св. Ермил и Стратоник (?)/св. Теодосије Општежитељ, св. Јевтимије Велики и св. Антоније Велики	зограф Радул	Музеј Старе православне цркве у Сарајеву	341
око 1674	св. Сава Освећени и св. Варвара/Петозарни мученици	зограф Радул	Музеј Старе православне цркве у Сарајеву	342
око 1674	свештеник и два мученика/пророк Захарија, Јоаким и Ана	зограф Радул	Музеј Старе православне цркве у Сарајеву	343
око 1674	св. пророк Јелисеј и св. Кнез Лазар/св. цар Константин и царица Јелена	зограф Радул	Музеј Старе православне цркве у Сарајеву	344
1676/1677	минејна икона за 11. новембар	зограф Радул	Никољац	358

табела 61 Икона цара Константина и царице Јелене

СВЕТИ ЦАР КОНСТАНТИН И ЦАРИЦА ЈЕЛЕНА				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1674	цар Константин и царица Јелена у пуној фигури	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	344

табела 62 Иконе св. Саве Српског и св. Симеона Немање

СВЕТИ САВА СРПСКИ ИСВЕТИ СИМЕОН НЕМАЊА				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1596	Св. Сава Српски и св. Симеон Немања у пуној фигури	зограф Лонгин	Дечани	58
друга половина XVI века	Св. Сава Српски и св. Симеон Немања у пуној фигури	/	Ораховица	84
1638/1639	Св. Сава Српски и св. Симеон Немања у пуној фигури	зограф Јован	Пива	200
1644/1645	Св. Сава Српски и св. Симеон Немања у пуној фигури са житијем	зограф Јован	Морача	222
1644/1645	Св. Сава Српски, св. Симеон Немања, Стефан Вукановић и св. Кирил Филозоф у пуној фигури	зограф Јован	Морача	223
1647	Св. Сава Српски и св. Симеон Немања у пуној фигури	/	Музеј СПЦ у Загребу (првобитно у Лепавини)	228
друга четвртина XVII века	Опело св. Саве	/	Пећка патријаршија, ризница	235
средина XVII века	допојасна представа св. Симеона Српског	Никола Клисур	Музеј СПЦ у Загребу (првобитно у Липници)	292
средина XVII века	допојасна представа св. Саве Српског	Никола Клисур	Музеј СПЦ у Загребу (првобитно у Липници)	293
1673/1674	Св. Сава, св. Симеон Немања и Стефан Вукановић у пуној фигури	зограф Радул	изгубљена (првобитно у Морачи)	331
1680/1681	Св. Сава Српски и св. Јован Претеча у пуној фигури	зограф Димитрије	Рисан	366
друга половина XVII века	Св. Сава Српски и св. Симеон Немања у пуној фигури	/	Крка	380
друга половина XVII века	Св. Сава (Српски ?) и св. Јован Претеча	/	Жаково	411

табела 63 Иконе Деизиса са представама српских средњовековних светитеља и владара

ДЕИЗИС СА ПРЕДСТАВАМА СВЕТИТЕЉА ИЗ ПОРОДИЦЕ НЕМАЊИЋА И ХРЕБЕЉАНОВИЋА				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1654	Деизис са апостолима. арханђелима, св. Савом, св. Симеоном и св. Стефаном Дечанским у пуној фигури	зограф Андреја Раичевић	Бусовача	296
1675/1676	Деизис са св. Савом, св. Симеоном, архиђаконом Стефаном, Стефаном Првовенчаним, св. Стефаном Дечанским, краљем Урошем и кнезом Лазаром у пуној фигури	зограф Радул	Народни музеј у Београду, инв. бр. 4029	353
око 1675/1676	Деизис са св. Савом, св. Симеоном и св. Три Јерарха у пуној фигури	зограф Радул	Збирка икона Секулић (првобитно у Старој цркви у Сарајеву)	354

табела 64 Иконе св. Стефана Дечанског

СВЕТИ СТЕФАН ДЕЧАНСКИ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1577	Св. Стефан Дечански на престолу са сценама из житија	зограф Лонгин	Дечани	32
око 1590	Св. Стефан Дечански и св. Никола у пуној фигури	зограф Лонгин	Дечани (наличје царских двери)	10
прва половина XVII века	Опело св. Стефана Дечанског	кир Стефан и Козма зограф	Дечани	259
последња четвртина XVII века	допојасна представа св. Сетфана Дечанског	/	Народни музеј у Београду, инв. вр. 5876 (првобитно у Чабићима)	391

табела 65 Икона са представом светог кнеза Лазара

СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
око 1674	св. пророк Јелисеј и св. кнез Лазар у пуној фигури	зограф Радул	Музеј старе цркве у Сарајеву	344

табела 66 Икона са представом светитеља из породице Бранковића

СВЕТИ БРАНКОВИЋИ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1644	митрополит Максим, деспотица Ангелина, деспоти Јован и Стефан	зограф Андреја Раичевић	Музеј СПЦ (првобитно у Крушедолу)	221

табела 67 Иконе са портретима личности из историје српске Цркве

ИСТОРИЈСКИ ПОРТРЕТИ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1663	патријарх Пајсије Јањевац у пуној фигури	зограф Јован	Национални музеј у Равени	312

табела 68 Ктиторски портрети на иконама

КТИТОРСКИ ПОРТРЕТИ				
ВРЕМЕ	ВРСТА ПРЕДСТАВЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1577/1578	јеромонах Георгије Дечанац у проскинези	зограф Лонгин	икона св. Николе, Велика Хоча	28
1607/1608	новобрдски митрополит Виктор у проскинези	/	икона св. Февроније са житијем, Грачаница	136

табела 69 Царске двери

Ц А Р С К Е Д В Е Р И			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО	каталошки број
око 1570	зограф Лонгин	Пећка патријаршија, ризница	1
шездесете-седамдесете године XVI века	зораф Лонгин	Дечани	10
1576-1577	/	Велика Хоча, црква Св. Јована	29
око 1576-1577	зограф Лонгин (?)	Велика Хоча, црква Св. Николе	30
око 1576-1577	/	Призрен	31
јануар 1579	зограф Лонгин	Пећка патријаршија (изгубљене)	49
1578-1580	/	Ломница	50
друга половина XVI века	/	Дечани, ризница	69
друга половина XVI века	/	Кијево	81
друга половина XVI века	/	црква Св. Спаса у Скопљу	83
крај XVI века	зограф Лонгин	Црна река	92
крај XVI века	/	Гораждевац	103
крај XVI века	/	Кијево	104
крај XVI века	/	Мушниково	105
крај XVI века	/	Поповљане	106
крај XVI или почетак XVII века	/	Дечани, ризница	108
крај XVI или почетак XVII века	/	Подврх	117
1599/1600	поп Страхиња из Будимља	Морача	121
1608	/	Кучевиште	137
1608-1609	/	Св. Прохор Пчињски	138
почетак XVII века	/	Пећка патријаршија, црква Св. Димитрија	140
почетак XVII века	/	Пећка патријаршија, црква Св. Николе	141
почетак XVII века	/	Дренова	143
почетак XVII века	/	Мушниково	144
почетак XVII века	/	Љубижда	145
почетак XVII века	/	Богошевци	146
почетак XVII века		Драјчићи	147
почетак XVII века		Дрсник	148
прва четвртина XVII века	/	Штитари	172
1630	/	Ђураковац	179
1632	/	Мостаћи	185
прва половина XVII века	/	Дубочица	278
прва половина XVII века	/	Стара црква у Сарајеву, ризница	284
прва половина XVII века	/	Јазак	286
прва половина XVII века	/	Благовештење Рудничко	287
1673	зограф Радул	Црколез	327
1674	зограф Радул	Сарајево, Музеј града	340
1675	зограф Радул	Житомислић	347
око 1676/1677	зограф Радул	Никољац	355
1580/1581	/	Шопско Рударе	Апендикс I 5
1591/1592	/	Марков Манастир, Скопље	Апендикс I 6
почетак XVII века	/	Кучевиште	Апендикс I 16

табела 70 Надверја

НАДВЕРЈА			
Гостољубље Аврамово			
ВРЕМЕ	АУТОР	ПОРЕКЛО	**каталошки број**
1632/1633	/	Благовештење Кабларско	188
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	339
1688/1689	зограф Димитрије	Рисан, црква Св. Петра и Павла	373
крај XVI века	/	Кучевиште	Апендикс I 10
прва половина XVII века	/	Музеј Македоније	Апендикс I 25
Недремано око			
1577/1578	зограф Лонгин	Ломница	35
друга половина XVI века	/	Грачаница	73
друга половина XVI века	/	Кијево	94
крај XVI или прва половина XVII века		Грачаница	114
1599/1600	поп Страхиња из Будимља	Морача	122
прва половина XVII века	/	Дубочица	279
1653	/	Крушедол	295
1664/1665	зограф Радул	Подврх	315
око 1674	зограф Радул	Сарајево, Музеј Старе цркве	338
1676/1677	зограф Радул	Никољац	356
1682-1690	зограф Димитрије	Дубочица	367
1688/1689	зограф Димитрије	Котор, црква Св. Луке	374
1605	/	Трново код Криве Паланке	Апендикс I 15
Христос на престолу са апостолима			
крај XVI века	/	Велика Хоча, црква Св. Стефана	99
Христос у гробу са Богородицом и св. Аном			
1655/1656	/	Горioч	297
Царски Деизис			
крај XVI века	/	Кучевиште	Апендикс I 9

табела 71 Проширени Деизис - Чин

ДЕИЗИСНИ ЧИН			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО**	**каталошки број**
1599	/	Драјчићи	65
крај XVI века	/	Велика Хоча, црква Св. Стефана	98
крај XVI века	/	Гориоч	101
крај XVI или почетак XVII века	/	Дечани	109
почетак XVII века	/	Кучевиште	152
почетак XVII века	/	Никоље	155
1616/1617	зограф Георгије Митрофановић	Морача	162
1618-1619	зограф Георгије Митрофановић	Житомислић	165
1616-1621	зограф Георгије Митрофановић	Студеница, црква Св. Николе	168
1632/1633	/	Благовештење Кабларско	187
четврта деценија XVII века	/	Миоковац	213
1656/1657	/	Бељак	299
1664/1665	зограф Јован	Подврх	314
око 1675	зограф Радул	Црна река	348
1680	зограф Радул	Прасквица	362
1682-1690	зограф Димитрије	Дубочица	368
1605	/	Трново код Криве Паланке	Апендикс I 14

табела 72 Иконостасни крстови

ИКОНОСТАСНИ КРСТОВИ			
ВРЕМЕ	**АУТОР**	**ПОРЕКЛО**	**каталошки број**
1578-1580	/	Ломница	51
1592 -1593	/	Кучевиште	54
1593/1594	зограф Андреја (?)	Дечани	55
1594	/	Пећка патријаршија, црква Св. Апостола	56
последња четвртина XVI века	/	Велика Ремета	85
крај XVI или почетак XVII века	/	Српски Ковин	107
1601	/	Црна река	129
око 1605	/	Пива	134
1606/1607	/	Морача	135
1608/1609	јеромонах Стефан	Св. Прохор Пчињски	139
почетак XVII века	/	Кожетин	160
1618/1619	зограф Георгије Митрофановић	Житомислић	164
1620/1621	јеромонах Стефан	Грачаница	169
1622	/	Дубочица	170
1625	јеромонах Стефан	Грачаница	173
1632/1633	/	Благовештење Кабларско	186
око 1642	/	Лепавина	219
1651	/	Крушедол	294
1664/1665	зограф Јован	Подврх	313
око 1674	зограф Радул	Стара црква у Сарајеву	332
друга половина XVII века	/	Петковица	388
1605	/	Трново код Криве Паланке	Апендикс I 13

табела 73 Потписане иконе зографа Лонгина

ПОТПИСАНЕ ИКОНЕ ЗОГРАФА ЛОНГИНА				
ВРЕМЕ	ТЕМАТИКА ИКОНЕ	НАТПИС	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
шездесете-седамдесете године XVI века	Благовести, царске двери	лѡгг҃ѣнь, крај ногу арханђела: сѣ̀ дв҃ѣ҆ї с[ь]твѡрнше с(є) ꙁа ·А҃· лѣт(а)	Дечани	10
јануар 1572	св. Антоније Велики/св. Јевтимије Велики	пис[а] логѵ̑нь ⁞ лет(о) · ꙁ҃і҃ и(є)с(є)ца ⁞ ге(нвара)	Дечани	13
јануар 1572	св. Теодосије Општежитељ/св. Сава Освећени	лет(о) ꙁ҃і҃ и(є)с(є)ца ген(вара҃) ⁞ пнсах(ь) логѵ̑н	Дечани	14
1573/1574	Христос на престолу са апостолима, пророцима и јерарсима	⟨почѥ⟩ се и(є)сѣц(а) ноемврьна н съвршн҃х месѣца ила҃	Пива, иконостас	15
1573/1574	Богородица на престолу са Христом и пророцима	вь лѣт(о) ⁞ ꙁп҃в҃ грешныи логг҃ѣнь	Пива, иконостас	16
1574	Рођење/Крштење Христово	ꙁ҃ ⟨ρ⟩ в҃ г	Пива, хорос	19
1576-1577	Христос на престолу са апостолима	прн патр҃їарсе пекскоѥ кѵр҃ герасиме а инт[рополи]тъ прнзренск[оѥ]ь кѵр҃ ин]ханла҃ трвдоѥ н шткыповь гешрг҃їа ѣрмонаха дад҃е ин ꙁа ных аспрнх ц҃н҃ · ꙁлат · аспрн · пнсах грешны лѡгѵ̑н и(о)нь(а)х н ꙁвграфь шт пекы	Велика Хоча	26
1576-1577	Богородица Милостива на престолу са малим Христом и пророцима	пнсаше се ⟨сые⟩ с(вє)тыѣ ⁞ нконы҃ пр[н бла]ж·еноѥ ⁞ патр҃їарсе п[ек]с[к]оѥ кѵр҃ ⁞ гер(а)сниѥ [вь лѣтѡ] ꙁ·п҃·є ÷	Велика Хоча	27
1577	св. краљ Стефан Дечански са житијем	ѡ с(вє)тын х(рн)с(то)ѣь б(о)жств(є)ннїн великѡѥ(ѵ)ч(є)н(н)ѵе венцѡносте н прьвоѥ(ѵ)ч(є)нникъ тазо ⁞ нѥенте стефане. ꙗко тр҃їснанноѥ свет҃ѣ оѵ ц(а)ра твары престолѣ ⁞ предстое д(ѵ)ше ѥюже съ телоѥ нензцелнноѥ недѣгоѥ стрѣпн н гноем҃ люте болещ҃а ѥе. и[о]лю тн се ⁞ ходатанствѣи кь х(рнст)ѣ вл(а)д(н)це ѡ ѥнѣ сдреннѡоѥ, нж рѣкою ѥоею съ д(ѵ)шею ин сѵ҃ напнсах. н тебе ⁞ любазне прннесохъ ÷ недѡс(то)нны х(рнст)ѣ раб олꙁ҃ѵ̑ѣь ѳ҃ѳѡлелщѳ҃ (тајнописом: логѵн расоноша) н ꙁвграфь лѣт(о) ꙁ҃і҃е и(є)с(є)ца анг(оѵст)а ·А҃·	Дечани	32
1577/1578	Богородица на престолу са малим Христом, арханђелима и пророцима	пи́са ѥногогрешныї ра́бь х(рнст)ѣ логг҃їнь	Ломница	34
јануар 1579	Благовести, царске двери	пр҃їѧн хрнсте ѡже н прє҃нста Богородице ѥолкнѣе рабь твонх ѡонахї҃ѧць анне ї ефросние. вь лет(о) · ꙁ҃ · п҃ · ꙁ҃ · ѥ҃сеца генвара҃. ⁞ кѵновї҃а пеккска. олꙁ҃ѵ̑ѣь (тајнописом: логѵн)	изгубљене (првобитно у Пећкој патријаршији)	49
9. мај 1596	св. Јован Лествичник и Причешће св. Марије Египатске/св. Теодори Тирон и Стратилат	вь летѡ · ꙁ҃ р҃ ·А҃· · крвг слнцѣ к҃ лѣн(є) ꙁ҃і҃ и(є)с(є)ца ила҃на ѳ҃. олꙁѵе (тајнописом: логѵн)	Дечани	57

табела 74 Натписи на иконама зографа Јована

ПОТПИСАНЕ ИКОНЕ ЗОГРАФА ЈОВАНА				
НА ТЕРИТОРИЈИ ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ				
ВРЕМЕ	ТЕМАТИКА ИКОНЕ	НАТПИС	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1627/1628	допојасна Богородица са малим Христом и пророцима	се писа господарь сїмонь вь лѣ[то] ҂ѕ҃·р҃·ѧ҃ѕ и сп(а)совь образ ⁘	Никољац	174
1627/1628	допојасни св. Јован Претеча са житијем	сїю икону платы стѣпань б(ог)ь да прост()н · [вь] лѣто · ҂ѕ · р л ѕ	Никољац	175
1638/1639	св. Георгије у пуној фигури	изволен(ї)е(ць) иже вь тронце славиіа(го) б(ог)а · съгради се теі(п)ло се вь лѣто · ҂ѕ҃ · р · і · ҂ѕ҃ · при патрїархѣ кѵ̑рь паи̑сею · иі(...)ѣх кѵ̑р(ь) вѫсилѣю · и поче при игѹменѣ кѵ̑рь вѫсилѣю · а съвръши се при игѹменѣ кѵ̑рь (...)сїю · и при еклисїархѣ кѵ̑рь герасиіѣ ивань воиводикю · и еіѣ бистъ ѳнтон настоатель керіонах(ь) ѳеѡд(о)рь дробнякъ · и еріонах ісаиль · б(ог)ь да их просты · исъпоі(о)шю воеводе никола · кнеза (...) (...) (...).	Пива, иконостас	199
1644/1645	св. Сава Српски и св. Симеон Немања у пуној фигури са сценама житија св. Саве	благоволенїеі иже въ тронци славиіаго бога съдѣла се и пописа се икона сїа повеленїеі и под'вигоіь ѡтца игѹмена кѵр лѵке равнѧнинь їеріонаха съ братїаіи. сеіѣ же быс(ть) дѣлѣ настоатель и ѳнторь кѵр ефреіѣ, їеріонахъ ѡт села лепен'ца, богъ да га просты, при кѵр паусею патрїархѣ, и паусею ісинтрополитѣ колашиновиѣ, їеклисархѣ кѵр никифорѣ, и дофѵларъ быс(ть) кѵр силивестарь ѡт лазаревикъ, · ҂ѕ҃·р҃ · н҃ · г҃ · тогда и келїа съгради се ѕ поповон нивн. криптограм на крају текста на свитку св. Симеона: ҂г҃і҂ѕ҃ п҃г҃ разрешење: съписа іѡаннь зограф поіени господе	Морача	222
УМАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ				
1631/1632	допојасна представа св. Петке	іоле ⁞ нїе іѡан ⁞ на ѕо ⁞ графа ⁞ ҂ѕ҃р҃ і	Хиландар, ризница	Апендикс Ш кат. бр. 17
1631/1632	св. Димитрије у пуној фигури	іоленїе игѹмена филиіона еріонаха · вь лѣт[о] · ҂ѕ҃р҃ і	Хиландар, католикон	Апендикс Ш кат. бр. 18

табела 75 Натписи на иконама зографа Андреје Раичевића

ПОТПИСАНЕ ИКОНЕ ЗОГРАФА АНДРЕЈЕ РАИЧЕВИЋА				
ВРЕМЕ	ТЕМАТИКА ИКОНЕ	НАТПИС	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1641	св. Никола на престолу	пнс(л) ⟨.....⟩ внѣь вь лѣт(.) ⟨...⟩ф	Челебићи	216
1644	св. Јован Претеча у попрсју	⟨сїѥ нконе⟩, д̂ дн̂ѕ съвръшнх, в лѣтѡ · ẑ · р̂ н̂ ẑ, | хтнтѡр въсєѡс(вє)щєннїн цнтрѡп(о)л(нт)ъ бєлнгр(л)дскыї | н ср(є)цьскн, кѵ̈рь нлаρїѡнь б(ог)ь да г(л) простї ·~ ※ ~	Крушедол	220
1645/1646	Вазнесење Христово	вь лѣто ẑ р̂ н̂ д сню нкѡню ⟨...⟩ нлїа радое⟨....⟩	Св. Тројица код Пљеваља	224
1645/1646	св. Никола и св. Архиђакон Стефан у пуној фигури	трогдѡц пронгѵцєла ананїѥ иеромонаха гр(ѣ)шнїн андрѣа	Св. Тројица код Пљеваља	225
1645/1646	Сабор Арханђела	въ лѣтѡ ẑ р̂ н̂ д	Св. Тројица код Пљеваља	227
1648/1649	св. Кириjак Отшелник у попрсју	поцєнн г(оспод)н | рабѵ свою | л(н)гг(є)лїю, | когда прїн | дешьн | въ ц(л)р(с) | тѣн | св(.) | [єдь] лѣта ẑ р̂ ꙗ̂ ⟨н̂⟩ | ⟨.⟩їншѣр(.) | ѣодна /разрешење тајнописа: грѣшнн андрєа	Стара црква у Сарајеву	230
1654	Деизис са апостолима и светитељима	/⟨...⟩рχо ⟨...⟩кво ⟨.⟩ганшв(..) авдна огадннєл єдвже бньсто · | ⟨...⟩ль ẑєдла же ц(л)тн прѡстнте це грѣшнаго бога радн/ разрешење тајнописа: л(ѣто) · ẑ · р̂ ẑ̂ о̂ рукѡ(ю) (гр)ешнаго андрєа леннваго ювдюуже бньст вдство гробь а ẑєдла же ц(л)тн прѡстнте це грѣшнаго бога радн	Бусовача	296
1658/1659	св. Лазар Праведни у попрсју	ẑ̂ р̂ ẑ̂ ѕ	Ошанићи	300

табела 76 Потписане иконе зографа Радула

ПОТПИСАНЕ ИКОНЕ ЗОГРАФА РАДУЛА				
ВРЕМЕ	ТЕМАТИКА ИКОНЕ	НАТПИС	ПОРЕКЛО ИКОНЕ	каталошки број
1664/1665	Недремано око, надверје	сан кѣлерь сьградн н попнса | ерѡнодхъ нгоу | дѣнь стефа | нь · ѳ̂ · ѯ̂ · р̂ · о̂ · г̂ || трогдоѡ | н платою дес | пннє пнтнно | ве нс | бнѣнѣа / б(огъ) д[а] прост | н ⁘	Подврх	315
1664/1665	св. Никола у пуној фигури са житијем	сна нкона ѡг | радн се н попн | са се са настоа | ннеѡ нгв | дѣна ерьѡ | онахъ сте | фана нерьцо | нахъ снцеѵ̂на | н ерьѡнодхъ савѣ · | цѳѕхс·квжд (тајнописом: радѣль рѣкою)|| трогдоѡхъ н ѡа | ѕдою продана | с болара б(ог)ь да га | простн ⁘ ѳ̂ · ѯ̂ · р̂ · о̂ · г̂ ⁘	Подврх	321
1664/1665	св. Никола у попрсју	сню нкон | оу пнса дн | ладннъ жнвовн | къ нзь ра | конь · | ѳ̂ ѯ̂ · р̂ · о̂ · г̂ ·	Никољац	324
1670/1671	св. Георгије у пуној фигури са житијем	сню нконѳ сапнса вьсесос(ве)щенаго | патрїарха ілаѯниа спьхн радословъ | отачаствѣ от [б]еле прн нгоуѡенѳ | ісан ерѣѡ[о]нахъ ⁘ цѳѕвоъ цхвю (разрешење тајнописа: радѣль рѣкою) в(ь) л(ѣто) · ѯ̂ · р̂ · о̂ · ѿ̂ ·	Морача	325
1672/1673	св. Лука у атељеу са сценама из житија	сню нконѳ прнложн авесалоѡь ерьѡнодхъ · ѡ(ть)цѳ взнцн · н ѥатерн ѥарн · за д(8)шѳ б(ог)ь да га простн · прн їгѵѡенѳ несофнтѳ ерьѡнодх · н прн проігѵѡенѳ ісан ерьѡнодх н прн д(8)ховннїкѳ ѳеѡдосїю ерьѡнодх · в(ь) л(ѣто) · ѯ̂ · р̂ · п̂ · ѧ̂ ⁘	Морача	326
1673	Баговести и Ваведење Богородице, царске двери	сню дв(ѣ)рн пнс(д) ⟨...⟩ нвдѡ ⟨...⟩ ѕн(...) н(...)х | н вел(...)кон ⟨...⟩л(...)по(...) н рав ⟨...⟩ нх | простн ⁘	Црколез	327
1673/1674	св. Козма и Дамјан у пуној фигури са житијем	сыа нкона сапнса се повелѣнїем | прѣѡос(ве)щеннаго патрїарха кѵр хацн ілаѯниа б(ог)ь да га просты ⁘ в(д) л(ѣто) · ѯ̂ · р̂ · п̂ · ѳ̂ · ⁘ цѳѕхоъ цхплѡ | кцлѡѵ̈ѣѵ̈ѱнѧн ѕцншєѳ·ѕл ⁘ (разрешење тајнописа: радѣль рѣкою простнте ѥе грешнаго)	Пећка патријаршија	330
1673/1674	св. Сава Српски, св. Симеон Немања и Стефан Вукановић	сню нконѳ напнса їероѡнодх авесалоѡь взнчнѣ ѯ̂ · р · п · д	изгубљена (првобитно у Морачи)	331
1674/1675	Неверовање Томино	сню нконѳ сапнс(д) ілаѕа(...) | продання станнсланѣа (богъ) да простн | в(д) л(ѣто) ѯ̂ · ⟨.⟩ · ⟨.⟩ · г̂ ⁘	збирка Александра Дерока (првобитно у Морачи)	346
1675/1676	Деизис са св. Савом, св. Симеоном и српским светим владарима	сїа нкона хацн взково(евн) | н хацн габрн(ла) ⟨..⟩ · в(д) л(ѣто) · ѯ̂ · р̂ · п̂ · д̂ ·	Народни музеј у Београду, инв. бр. 4029	353
1675/1676	Деизис са св. Савом Српским, св. Симеоном и св. Три јерарха	сна нко(н)д дабе екидцне	Збирка икона Секулић	354
1676/1677	Недремано око, надверје	ыанько · раъе · обрадъ · цвѣтко · цвѣтанъ · костадннь · нлїа · лазо · ларъко за д(8)шѳ павль · нван · їовнца · грѧнца · ланлѧтн(н) · снцонь · пео · взконца ⟨...⟩	Никољац	356
1676/1677	Васкрсење Лазарево	сню нконѳ платн | лазо ксюнѕцина	Никољац	357
1676/1677	Минејна икона за 11. новембар	сню нко | нѳ прнло | жн ланна | радневоевнѣь	Никољац	358
1676/1677	св. Никола у пуној фигури са житијем	сню нконъ сапнса радѣль ѕографъ под | рѧгн ѣєрн с(ве)тоцѳ нникола за бл(а)г(о)с(л)овь ⁘ в(ь) л(ѣто) · ѯ̂ · р̂ · п̂ · ѥ̂ ⁘	Никољац, иконостас	359
1677	Богородица коју дете грли - Умиљење	сїе темьло н нконе сапнсах повеленїемь прѣѡос(ве)щенаго патрїарха кѵр ілаѯниа | в(ь) л(ѣто) ѯ̂ · р̂ · п̂ · ѥ̂ ѿт х(рнсто)ва ѧ̂ · ѯ̂ · о̂ · ѯ̂ цѳѕхоѕ (тајнописом: радѣл) рѣкою	Пећка патријаршија, ризница	361

Табле у боји

а

б

в

г

д

ђ

е

ж

з

и

ј

к

л

љ

м

н

њ

о

п

р

с

ДОПОЈАСНЕ ПРЕДСТАВЕ ХРИСТА

а - Дечани, друга половина XVI века
б - Чабић, друга половина XVI века
в - Драјчићи, 1599
г - Јежевица, крај XVI века
д - Кијево, крај XVI века
ђ - Кучевиште, крај XVI века
е - Гориоч, 1603
ж - Никољац, 1627/1628
з - Призрен, прва половина XVII века
и - Коморан, 1660
ј - Радијевићи, око 1660
к - Црколез, 1673
л - Пећка патријаршија, 1677
љ - Српски Ковин, друга половина XVII века
м - Поповљане, друга половина XVII века
н - Грачаница, друга половина XVII века
њ - Пећка патријаршија, друга половина XVII века
о - Читлук, друга половина XVII века
п - Црколез, друга половина XVII века
р - Велика Хоча, XVII век
с - Кијево, XVII век

табла 1 Допојасне представе Христа *(М. Матић)*

I ПРЕДСТАВЕ ХРИСТА У ПУНОЈ ФИГУРИ а - Грачаница, прва половина XVII века

II ХРИСТОС НА ПРЕСТОЛУ а - Грачаница, седамдесете године XVI века б - Фоча, 1689

III ХРИСТОС НА ПРЕСТОЛУ СА АПОСТОЛИМА а - Пива, 1573/1574 б - Велика Хоча, 1576-1577 в - Дечани, око 1590 г - Морача, 1599/1600

IV ХРИСТОС НА ПРЕСТОЛУ СА ЦИКЛУСОМ АРХАНЂЕЛА а - Музеј Македоније, 1626

V ДЕИЗИС

1. САЖЕТА ИКОНОГРАФСКА ФОРМА а - Тоци, око 1660 б - Подврх, око 1664
2. ДЕИЗИС СА ХРИСТОМ НА ПРЕСТОЛУ а - Дечани, друга половина XVI века б - Челебићи, 1641 в - Рисан, 1680/1681 г - Збирка Секулић, 1682
3. ДЕИЗИС СА СВ. НИКОЛОМ И СВ. ВАРВАРОМ Драјчићи, последња четвртина XVII века
4. ЦАРСКИ ДЕИЗИС а - Кучевиште, крај XVI века
5. ДЕИЗИС СА ХРИСТОМ ЦАРЕМ НА Д ЦАРЕВИМА И ВЕЛИКИМ АРХИЈЕРЕЈЕМ а - подножје иконостасног крста у цркви св. Апостола у Пећкој патријаршији, 1594
6. РАЗВИЈЕНА ИКОНОГРАФСКА ФОРМА ДЕИЗИСА

а - Пећка патријаршија, око 1570 б - Ломница, 1577/1578 в - Црна река, крај XVI века г - Никоље, почетак XVII века д - Житомислић, почетак XVII века ђ - Никољац, око треће деценије XVII века е - Благовештење Кабларско, 1634/1635 ж - Дубочица, прва половина XVII века з - Бусовача, 1654 и - Народни музеј у Београду, 1675/1676 ј - Збирка Секулић, 1675/1676 к - Никољац, око 1683

7. ДЕИЗИС У ОКВИРУ СЛОЖЕНИХ ИКОНОГРАФСКИХ ЗАМИСЛИ

а - Пећка патријаршија, последња четвртина XVI века б - Дрсник, прва половина XVII века

табла 2 Представе Христа у пуној фигури, на престолу (са апостолима) и Деизис (М. Матић)

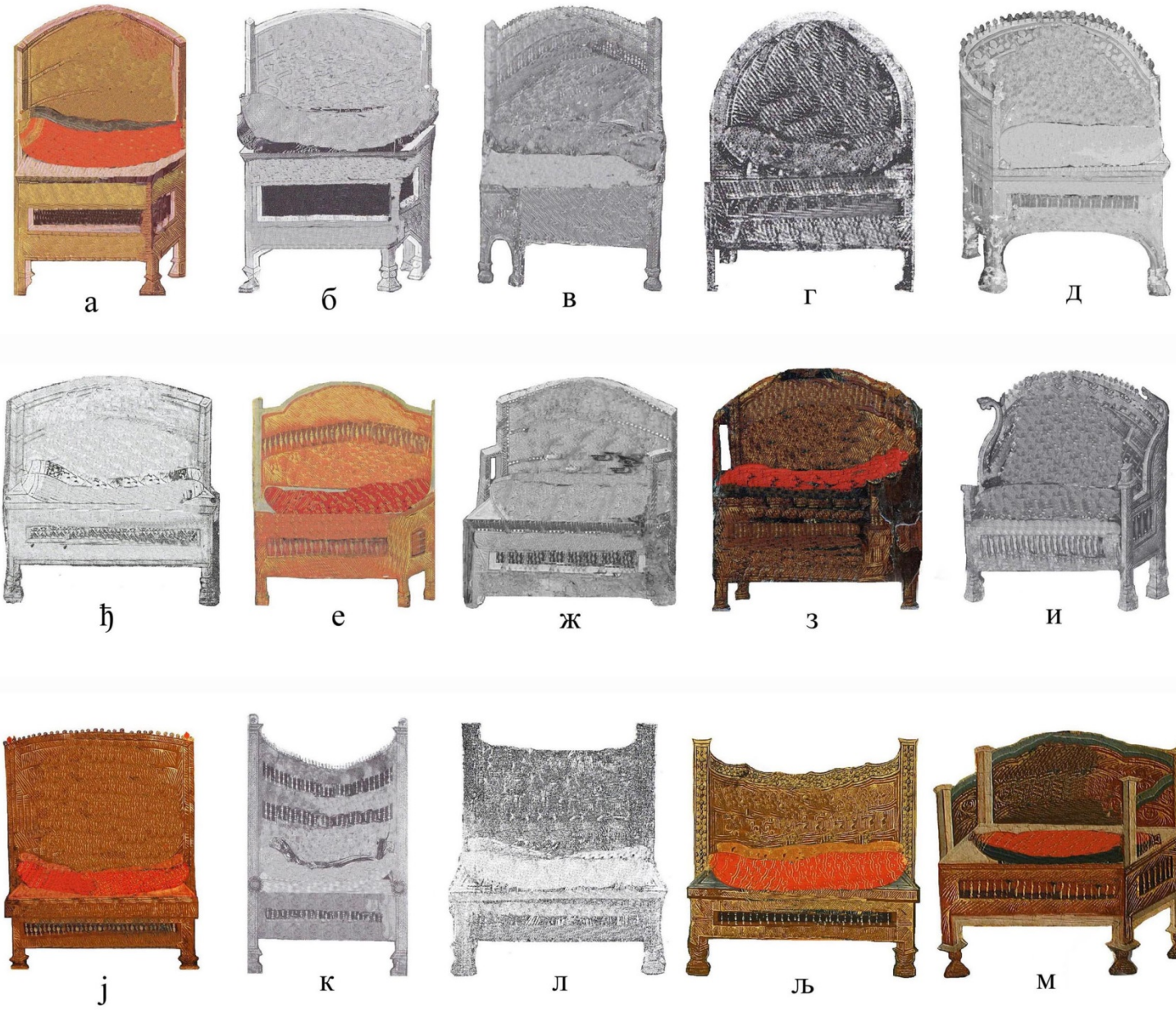

ОБЛИЦИ ХРИСТОВОГ ПРЕСТОЛА

а - Христос са апостолима, Пива, 1573/74

б - Деизис са апостолима, Ломница, 1577/78

в - Деизис са апостолима, Житомислић, почетак XVII века

г - Деизис са апостолима, Бусовача, 1654

д - Деизис, Драјчићи, последња четвртина XVI века

ђ - Деизис, Збирка Секулић, 1682-83

е - Деизис са апостолима, Благовештење, 1634/35

ж - Деизис са апостолима, Пећка патријаршија, око 1570

з - Деизис са апостолима, Црна река, крај XVI века

и - Деизис, Дечани, друга половина XVI века

ј - Деизис са апостолима, Никољац, 1683

к - Христос на престолу, Фоча, 1689

л - Деизис, збирка Секулић, 1675/76

љ - Деизис, Народни музеј, 1675/76

м - Царски Деизис, Кучевиште, крај XVI века

табла 3 Облици Христовог престола *(М. Матић)*

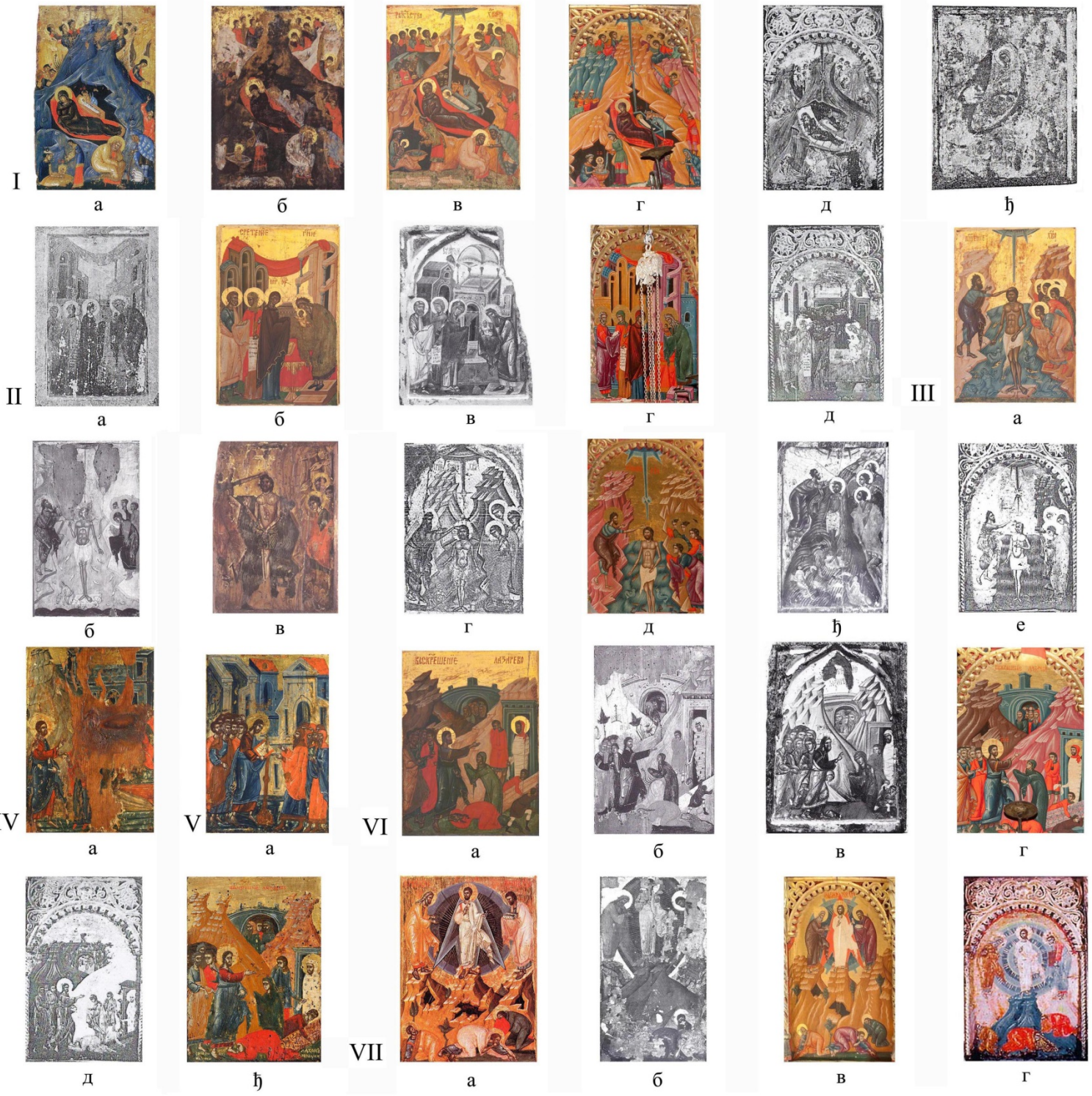

I ИКОНОГРАФИЈА РОЂЕЊА ХРИСТОВОГ а, б, в - зограф Лонгин:Дечани, Св. Тројица Пљеваљска, Пива
г - зограф Јован, Пива д - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву ђ - непознати аутор, Збирка Секулић

II ИКОНОГРАФИЈА СРЕТЕЊА а, б - зограф Лонгин: Дечани, Пива в- непознати аутор, Благовештење Кабларско
г - зограф Јован, Пива д - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву

III ИКОНОГРАФИЈА КРШТЕЊА ХРИСТОВОГ а, б - зограф Лонгин, Пива, Ломница в - непознати аутор,
Св. Тројица Пљеваљска г - непознати аутор, Благовештење Кабларско д - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву

IV ХРИСТОС И ЖЕНА САМАРЈАНКА

V ПРЕПОЛОВЉЕЊЕ ПРАЗНИКА

VI ИКОНОГРАФИЈА ВАСКРСЕЊА ЛАЗАРЕВОГ а, б - зограф Лонгин, Пива, Ломница в - непознати аутор,
Благовештење Кабларско г - зограф Јован, Пива д, ђ - зограф Радул: Стара црква у Сарајеву, Никољац

VII ИКОНОГРАФИЈА ПРЕОБРАЖЕЊА ХРИСТОВОГ а, б - зограф Лонгин: Пива, Дечани в - зограф Јован, Пива
г - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву

табла 4 Иконографија Рођења, Сретења, Крштења Христовог, Христа у разговору са женом Самарјанком, Преполовљења празника, Васкрсења Лазаревог и Преображења (М. Матић)

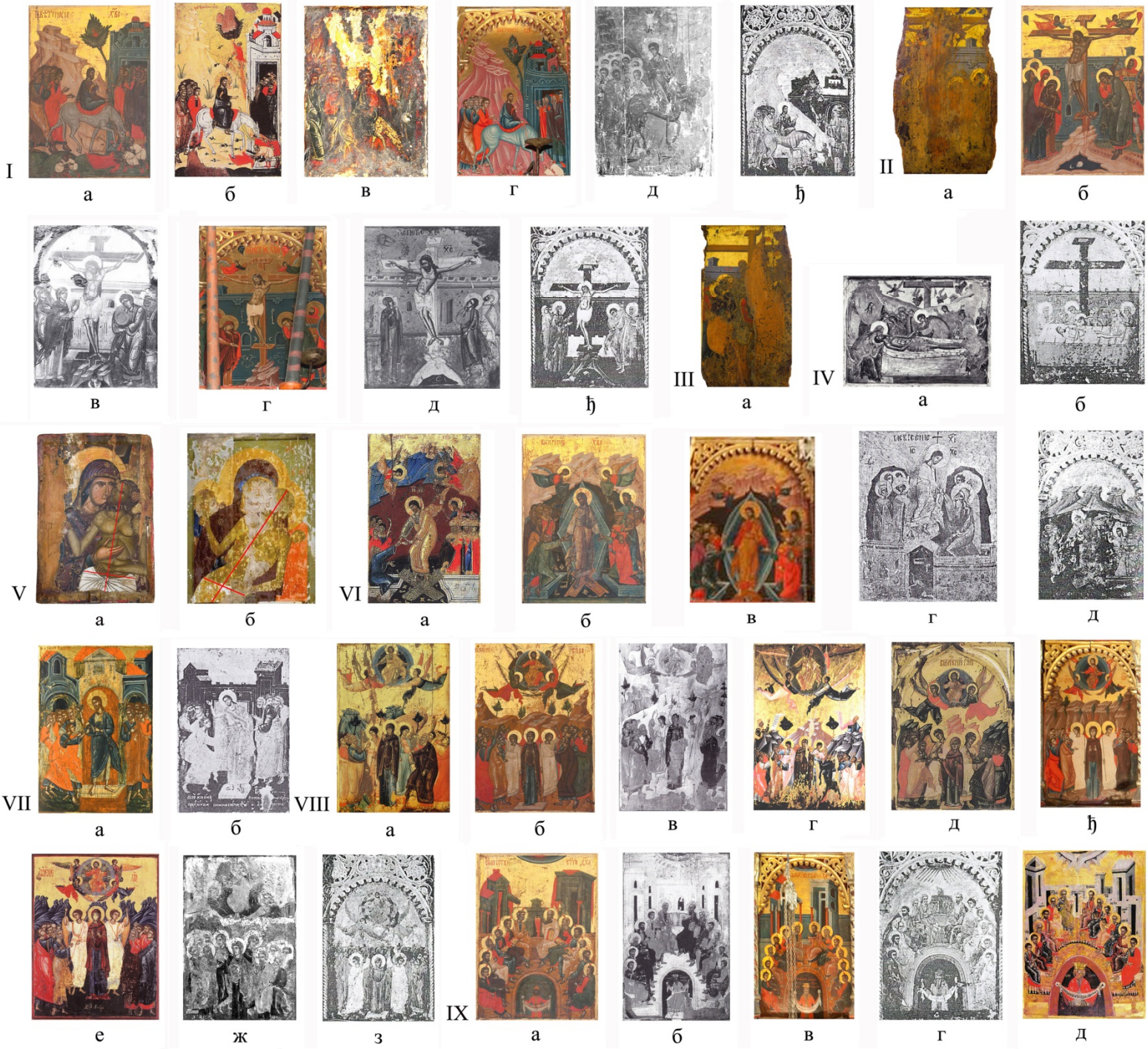

I ИКОНОГРАФИЈА ХРИСТОВОГ УЛАСКА У ЈЕРУСАЛИМ а, б - зограф Лонгин: Пива, Ломница в - непознати аутор, Никољац г - зограф Јован, Пива д - непознати аутор, Дренова ђ - Радул, Стара црква у Сарајеву

II ИКОНОГРАФИЈА РАСПЕЋА ХРИСТОВОГ а, б - зограф Лонгин: Дечани, Пива в - непознати аутор, Благовештење Кабларско г - зограф Јован, Пива д - кир Георгије и Козма зограф, Дечани ђ - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву

III ИКОНОГРАФИЈА СКИДАЊА СА КРСТА а - зограф Лонгин, Дечани

IV ИКОНОГРАФИЈА ОПЛАКИВАЊА ХРИСТА а - непознати аутор, Пећка патријаршија б - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву

V ИКОНОГРАФИЈА ПЛАЧА БОГОРОДИЦЕ НАД МРТВИМ ХРИСТОМ а - Пећка патријаршија, друга половина XVI века б - Дечани, последња четвртина XVII века

VI ИКОНОГРАФИЈА СИЛАСКА У АД а, б - зограф Лонгин: Дечани, Пива в - зограф Јован, Пива г - кир Георгије и Козма зограф, Дечани д - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву

VII ИКОНОГРАФИЈА НЕВЕРОВАЊА ТОМИНОГ а - непознати аутор, Пећка патријаршија б - зограф Радул, Морача

VIII ИКОНОГРАФИЈА ВАЗНЕСЕЊА ХРИСТОВОГ а, б, в, г - зограф Лонгин: Дечани, Пива, Ломница, Дечани д - непознати аутор, Благовештење Кабларско ђ - зограф Јован, Пива е - Андреја Раичевић, Св. Тројица Пљеваљска ж - непознати аутор, Пећка Патријаршија з - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву

ИКОНОГРАФИЈА СИЛАСКА СВ. ДУХА НА АПОСТОЛЕ а, б - зограф Лонгин: Пива, Ломница в -зограф Јован, Пива г - зограф Радул, Стара црква у Сарајеву д - непознати аутор, Коморан

табла 5 Иконографија Уласка у Јерусалим, Распећа, Скидања са крста, Оплакивања, Плача Богородице, Силаска у ад, Неверовања Томиног, Вазнесења и Силаска Светог Духа (М.Матић)

ДОПОЈАСНЕ ПРЕДСТАВЕ БОГОРОДИЦЕ СА МАЛИМ ХРИСТОМ

I а - Драјчићи, 1599 б - Дечани, друга половина XVI века в - Чабићи, друга половина XVI века г - Чабићи, друга половина XVI века д - Кијево, крај XVI века ђ - Дечани, крај XVI или почетак XVII века е - Дечани, крај XVI или почетак XVII века ж - Дечани, крај XVI или почетак XVII века з - Гориоч, крај XVI или почетак XVII века и - Благовештење Кабларско, 1601/1602 ј - Св. Никола Шишевски, 1602 к - Кијево, почетак XVII века л - Поповљане, 1622/1623 љ - Никољац, 1627/1628 м - Призрен, прва половина XVII века н - Ђураковац, прва половина XVII века њ - Коморан, 1660 о - Ђур, 1660 п - Радијевићи, 1660 р - Подврх, 1664/1665 с - Српски Ковин, друга половина XVII века т - Бођани, друга половина XVII века ћ - Пећка патријаршија, друга половина XVII века у - Чабићи, друга половина XVII века ф - Гориоч, друга половина XVII века х - Љубижда, XVII век

II Музеј Македоније, друга половина XVI века

III а - Дечани, крај XVI века б - Пећка патријаршија, 1677

табла 6 Допојасне представе Богородице са малим Христом *(М. Матић)*

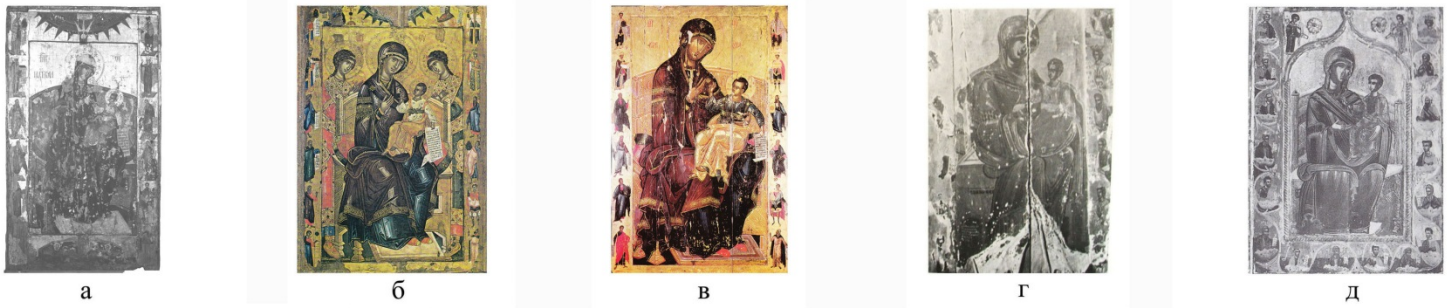

I а б в г д

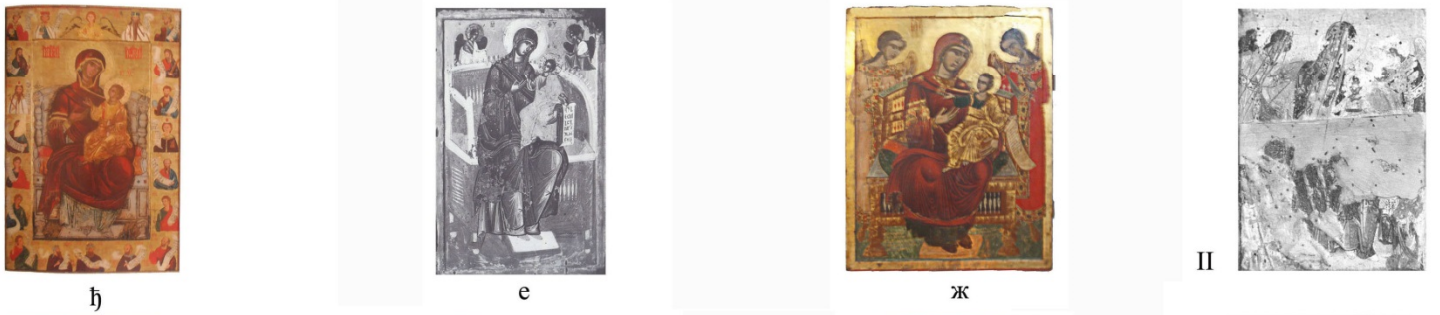

II ђ е ж

III а б в г

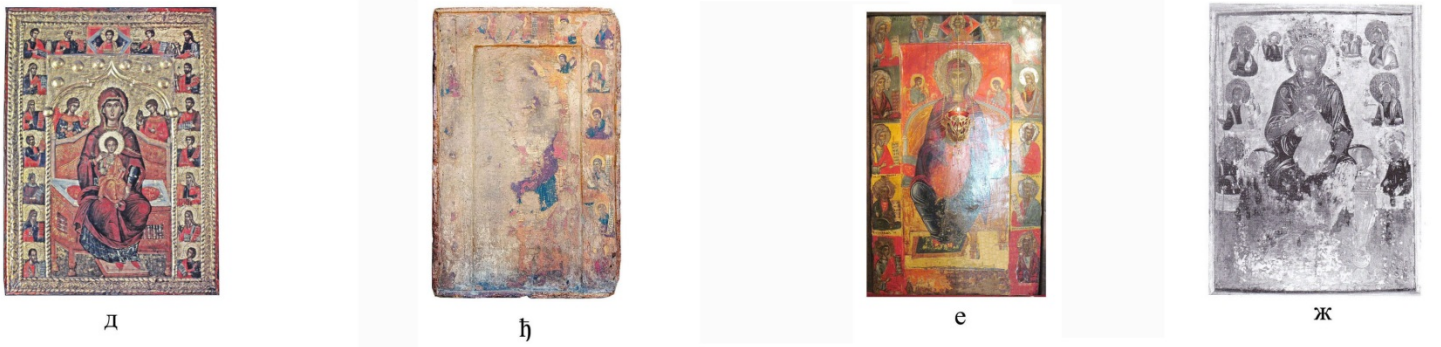

д ђ е ж

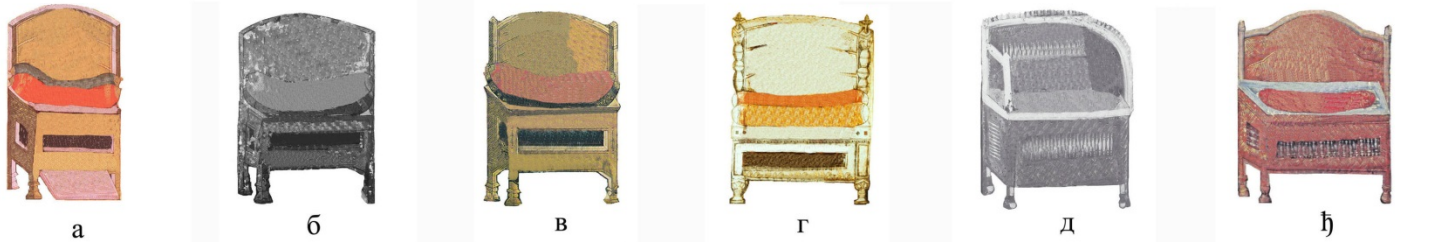

IV а б в г д ђ

ПРЕДСТАВЕ БОГОРОДИЦЕ СА МАЛИМ ХРИСТОМ НА ПРЕСТОЛУ У ПУНОЈ ФИГУРИ

I а - Велика Хоча, 1576-1577 б - Ломница, 1577/1578 в - Дечани, око 1590 г -Мушутиште, 1603 д - Житомислић, почетак XVII века ђ - Морача, 1616-1617 е - Дечани, прва половина XVII века ж - Рисан, 1680/1681

II а - детаљ иконе из ризнице Пећке патријаршије, последња четвртина XVI века

III а - Пива, 1573/1574 б - Никоље, почетак XVII века в - Никољац, око треће деценије XVII века г - Ђураковац, 1630 д - Благовештење Кабларско, 1634/1635 ђ - Грачаница, прва половина XVII века е - Дубочица, прва половина XVII века ж - Стара црква у Сарајеву, прва половина XVII века

IV ОБЛИЦИ БОГОРОДИЧИНИХ ТРОНОВА а, б, в - зограф Лонгин: Пива, Велика Хоча, Ломница г - зограф Георгије Митрофановић, Морача д - кир Георгије и зограф Козма, Дечани ђ - аноним, Благовештење Кабларско

табла 7 Представе Богородице са малим Христом на престолу и облици тронова (М. Матић)

МАРИОЛОШКЕ ТЕМЕ

I РОЂЕЊЕ БОГОРОДИЦЕ а - Пива, 1574 б - Шишатовац, крај XVI или почетак XVII века в - Благовештење Кабларско, 1634/1635 г - Стара црква у Сарајеву, око 1674

II ВАВЕДЕЊЕ БОГОРОДИЦЕ а - Пива, 1574 б - Лепавина, око 1647 в - Стара црква у Сарајеву, око 1674 г - Музеј Македоније, прва четвртина XVII века

III БЛАГОВЕСТИ БОГОРОДИЦИ а, б, в - зограф Лонгин: Дечани (око 1570), Пива (око 1574), Ломница (1577/1578) г - зограф Јован, Пива, 1638/1639 д, ђ - зограф Радул: Стара црква у Сарајеву, Музеј града Сарајева, око 1674

IV УСПЕЊЕ БОГОРОДИЦЕ а, б - зограф Лонгин: Пива, 1573/1574 в - Кијево, крај XVI века г - Морача, око 1600 д - Дечани, почетак XVII века ђ, е, ж - зограф Јован: Пива (1638/1639), Морача (1644/1645) з - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века и - Стара црква у Сарајеву, око 1574

V ШТА ДА ТИ ПРИНЕСЕМО, ХРИСТЕ Дечани, крај XVI века

VI О ТЕБЕ РАДУЈЕТСЈА а - Поблаће, око 1660 б - Музеј Македоније (првобитно у Лесново), последња четвртина XVI века в - Музеј Македоније (првобитно у Леснову), крај XVI или почетак XVII века

табла 8 Мариолошке теме: Рођење, Ваведење Богородице, Благовести, Успење, Шта да ти принесемо Христе, О Тебе радујетсја *(М. Матић)*

I АРХАНЂЕЛ МИХАИЛО а - Драјчићи, 1599 б - Радијевићи, око 1660 в - Гориоч, друга половина XVII века г - Драјчићи, друга половина XVII века д - Морача, 1599/1600 ђ - Морача, 1599/1600

II САБОР АРХАНЂЕЛА а - Св. Тројица Пљеваљска, 1645/1646 б - прва половина XVII века

III ВАЗНЕСЕЊЕ СВЕТОГ ПРОРОКА ИЛИЈЕ а - Доња Витиња, 1636/1637 б - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века в - Св. Тројица Пљеваљска, седамдесете или осамдесете године XVII века

IV СВЕТИ ЈОВАН ПРЕТЕЧА а - Гориоч, крај XVI или почетак XVII века б - Ђураковац, око 1630 в - Крушедол, 1644 г - Дубочица, прва половина XVII века д - Подврх, 1664/1665 ђ - Никољац, друга половина XVII века е - Драјчићи, друга половина XVII века ж - Читлук, друга половина XVII века з - детаљ иконе из Црколеза, друга половина XVII века и - Дечани, 1619/1620 ј - Подврх, 1664/1665 к - Рисан, 1680/1681 л - Жаково, друга половина XVII века љ - Епархијски двор у Тузли, крај XVII века м - Никољац, 1627/1628 н - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века њ - Стара црква у Сарајеву, око 1675/1676 о - Народни музеј у Београду, осамдесете или деведесете године XVII века п - Збирка Секулић, почетак XVII века р - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века

V ГОСТОЉУБЉЕ АВРАМОВО а - Чабић, друга половина XVI века б - Гориоч, прва половина XVII века в - Дренова, прва половина XVII века г - Гориоч, друга половина XVII века д - Поповљане, друга половина XVII века

VI НОВОЗАВЕТНА ТРОЈИЦА а - Дечани, крај XVI или XVII века б - Челебићи, 1616 в - Никољац, XVII век

VII СВЕТИ АПОСТОЛИ ПЕТАР И ПАВЛЕ а - Чабић, прва половина XVII века б - Гориоч, 1655/1656 в - Радијевићи, око 1660 г - Поповљане, друга половина XVII века

табла 9 Представе арханђела Михаила, Сабора арханђела, Вазнесења пророка Илије, светог Јована Претече, Гостољубља Аврамовог, Новозаветне Тројице и апостола Петра и Павла (М. Матић)

I СВЕТИ АПОСТОЛ ЛУКА а - Никољац, око 1683 б - Морача, 1672/1673 в - Збирка Секулић, осамдесете или деведесете године XVII века г - детаљи са икона из Мораче и Збирке Секулић

II ПОЈЕДИНАЧНЕ ПРЕДСТАВЕ АПОСТОЛА а - апостол Павле и кнез Лазар, Стара црква у Сарајеву, око 1674 б - св. Јован Богослов, Ломница, 1577/1578 в - св. Јован Богослов, Дечани, последња деценија XVI века г - св. апостол Тома са одраном кожом, Кијево, крај XVI века-1603 д - св. апостол Тома (?) и св. Јаков, Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века ђ - св. Вартоломеј, Ломница, 1577/1578 е - св. Вартоломеј и св. Јаков, Стара црква у Сарајеву, око 1675-1676 ж - св. апостол Андреј (?) и св. Стефан Нови, Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века з -пророк Захарија, Јоаким и Ана, Стара црква у Сарајеву, око 1674

III СВЕТИ АРХИЈЕРЕЈИ а - св. Три Јерарха, Св. Тројица Пљеваљска, 1645/1646 б - св. Григорије Богослов и св. Јефтимије, Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века в - св. Јован Постник и св. Павле IV, Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века г - св. Атанасије Александријски, средина XVII века д - св. Лазар Праведни, 1658/1659 ђ - св. Ахилије, Црколез, друга половина XVII века

IV СВЕТИ НИКОЛА а - Чабић, друга половина XVI века б - Дечани, крај XVI века в - Горioч, крај XVI века г - Ђураковац, око 1630 д - Подврх, око 1664/1665 ђ - Подврх, око 1664/1665 е - Никољац, 1664/1665 ж - Св. Тројица Пљеваљска, 1682-1690 з - Грачаница, друга половина XVII века и - Горioч, друга половина XVII века ј - Драјчићи, друга половина XVII века к - Црколез, друга половина XVII века л - Црколез, друга половина XVII века љ - Св. Тројица Пљеваљска, 1645/1646 м - Горioч, прва половина XVII века н - Пећка патријаршија, 1677 њ - Рисан, 1680/1681 о - Дрсник, друга половина XVII века п - Велика Хоча, 1576-1577 р - Челебићи, 1641 с - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века т - Хиландар, друга четвртина XVII века ћ - Дечани, последња деценија XVI века у - Пријепоље, средина XVII века ф - Грачаница, средина XVII века х - Дечани, 1619/1620 ц - Подврх, 1664/1665 ч - Никољац, 1676/1677

табла 10 Иконе св. Луке, представе апостола, светих архијереја и св. Николе *(М. Матић)*

I СВЕТИ ГЕОРГИЈЕ а - Дечани, крај XVI или почетак XVII века б - Црколез, друга половина XVII века в - Призрен, прва половина XVII века г - Ломница, 1577/1578 д - Пива, 1638/1639 ђ - Подврх, 1664/1665 е - Челебићи, 1641 ж - Чабић, друга половина XVI века з - Бело Поље, почетак XVII века и - Кијево, 1631/1632 ј - Радијевићи, око 1660 к - Гориоч, друга половина XVII века л - Чајниче, 1574 љ - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века м - Морача, 1670/1671

II СВЕТИ ДИМИТРИЈЕ а - Ломница, 1577/1578 б - Челебићи, 1641 в - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века г - Бистрица, оо 1660

III СВЕТИ РАТНИЦИ а - св. Теодор Тирон и св. Теодор Стратилат, Дечани, 1596 б - св. Сергије и св. Вакх (?), Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века

IV СВЕТИ БЕСРЕБРЕНИЦИ КОЗМА И ДАМЈАН а - Пећка патријаршија, 1673/1674 б - Поповљане, друга половина XVII века

V СВЕТИ АРХИЂАКОН СТЕФАН а - Болеч код Бјеловара, почетак XVII века б - Каменовање, Св. Тројица Пљеваљска, прва половина XVII века

VI СВЕТИ МУЧЕНИЦИ Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века а - 40 севастијских мученика б - Макавеји

VII СВЕТЕ ЖЕНЕ а - св. Јулита и св. Кирик, Никољац, крај XVI или почетак XVII века б - Св. Февронија са житијем, 1607/1608 в - св. Петка и св. Недеља, Народни музеј у Београду, друга четвртина XVII века г - св. Варвара, Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века д - св. Петка и св. Февронија, Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века ђ - св. Варвара и св. Сава Освећени, Стара црква у Сарајеву, око 1674 е - св. Петка, Поповљане, друга половина XVII века

VIII СВЕТИ ВЕЛИКОСХИМНИЦИ а, б - св. Антоније/св. Јевтимије Велики, Дечани, 1572 в, г - св. Теодосије Општежитељ/св. Сава Освећени, Дечани, 1572 д - св. Јован Лествичник, св. Зосим причешћује Марију Египћанку, Дечани, 1596 ђ - св. Кириjак Отшелник, око 1648/1649 е - св. Теодосије Општежитељ и два великосхимника, око 1647

IX СВИ СВЕТИ Народни музеј у Београду, друга четвртина XVII века

X МИНЕЈНЕ ИКОНЕ Никољац а - за септембар, 1596 б - за новембар, 1596 в - за 11. новембар, 1676/1677

XI ВАСЕЉЕНСКИ САБОРИ Први, Други и Трећи: а, б, в - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века

табла 11 Представе светих ратника, св. Козме и Дамјана, св. Архиђакона Стефана, мученика и мученица, великосхимника, Свих светих, минејних икона и Васељенских сабора (М. Матић)

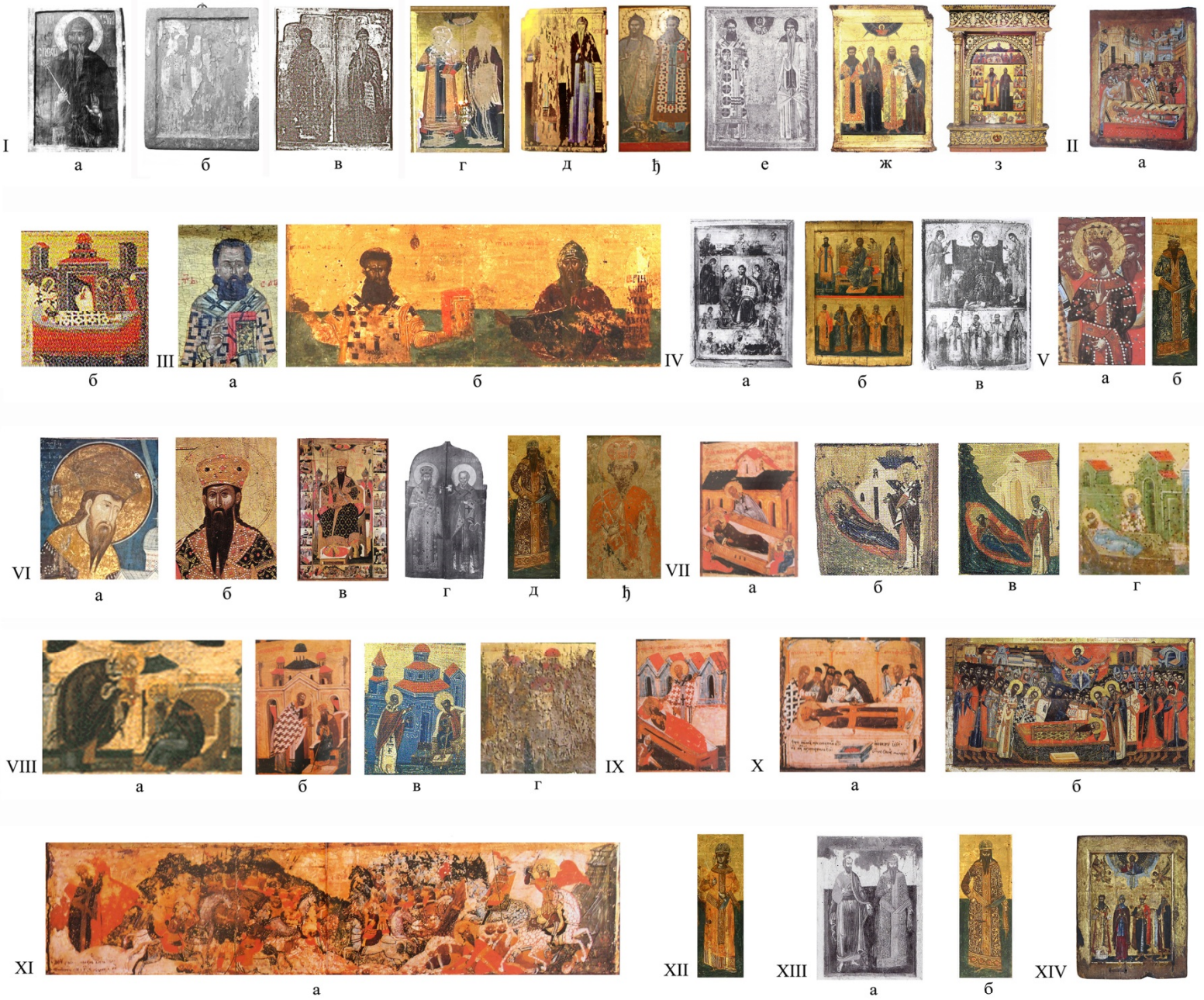

I ПРЕДСТАВЕ СВЕТОГ СИМЕОНА НЕМАЊЕ И СВЕТОГ САВЕ СРПСКОГ а - Липница, средина XVII века б - Дечани, око 1596 в - Ораховица, друга половина XVI века г - Пива, 1638/1639 д - Лепавина, 1647 ђ - Рисан, 1680/1681 е - Крка, друга половина XVII века ж, з - Морача, 1644/1645

II ОПЕЛО СВЕТОГ САВЕ а - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века б - детаљ са житијне иконе св. Саве из Мораче, 1644/1645

III ПОЈЕДИНАЧНЕ ПРЕДСТАВЕ СВЕТОГ САВЕ СРПСКОГ И СВЕТОГ СИМЕОНА НЕМАЊЕ а - на икони Деизиса из Црне Реке, крај XVI века б - на икони Христа са апостолима из Никољца, 1627/1628

IV ДЕИЗИС СА СВЕТИМ НЕМАЊИЋИМА а - Бусовача, 1654 б - Народни музеј у Београду, 1675/1676 в - Збирка Секулић, око 1675/1676

V СВЕТИ СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ а - детаљ са иконе Опела св. Саве б -детаљ са иконе Деизиса из Народног музеја у Београду

VI СВЕТИ СТЕФАН ДЕЧАНСКИ а - ктиторски портрет, Дечани, 1335-1348 б - детаљ иконе св. Стефана Дечанског са житијем в - Дечани, 1577 г - Дечани, око 1590 д - детаљ са иконе Деизиса из Народног музеја у Београду, 1675/1676 ђ - Чабић, последња четвртина XVII века

VII ПРВО ЈАВЉАЊЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ СВЕТОМ СТЕФАНУ ДЕЧАНСКОМ а - детаљ са житијне иконе св. Стефана Дечанског, Дечани, 1577 б -детаљ са житијне иконе св. Николе из Дечана, последња деценија XVI века в - детаљ са житијне иконе св. Николе из Дечана, 1619/1620 г - детаљ са житијне иконе св. Николе из Подврха, 1664/1665

VIII ДРУГО ЈАВЉАЊЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ СВЕТОМ СТЕФАНУ ДЕЧАНСКОМ - ЧУДО ИСЦЕЉЕЊА ОЧИЈУ а - детаљ са иконе св. Николе на престолу из Велике Хоче, 1576-1577 б - детаљ са житијне иконе св. Стефана Дечанског, Дечани, 1577 в - детаљ са житијне иконе св. Николе из Дечана, 1619/1620 г - детаљ са житијне иконе св. Николе из Подврха, 1664/1665

IX ТРЕЋЕ ЈАВЉАЊЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ СВЕТОМ СТЕФАНУ ДЕЧАНСКОМ детаљ са житијне иконе св. Стефана Дечанског, Дечани, 1577

X ОПЕЛО СВЕТОГ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ а - детаљ са житијне иконе св. Стефана Дечанског, Дечани, 1577 б - Дечани, прва половина XVII века

XI БИТКА КОД ВЕЛБУЖДА детаљ са житијне иконе св. Стефана Дечанског, Дечани, 1577

XII СВЕТИ ЦАР УРОШ детаљ са иконе Деизиса из Народног музеја у Београду, 1675/1676

XIII СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР а - са св. пророком Јелисејом, Стара црква у Сарајеву, око 1674 б - детаљ са Деизиса из Народног музеја у Београду, 1675/1676

XIV СВЕТИ БРАНКОВИЋИ Крушедол, 1644

табла 12 Иконе српских светитеља - Немањића, Хребељановића и Бранковића *(М. Матић)*

МАНАСТИР ЛОМНИЦА
1577/1578 - 1580

МАНАСТИР ПИВА
1573/1574-1638/1639

МАНАСТИР МОРАЧА
1599/1600 - 1616/1617

ЦРКВА СВ. НИКОЛЕ
У ПОДВРХУ
крај XVI века - 1664/1665

МАНАСТИР ДУБОЧИЦА
1622-1682-1690

СТАРА СРПСКА ЦРКВА У САРАЈЕВУ
1675/1676 - око 1730

табла 13 Сачуване олтарске преграде српских аутора из доба обновљене Пећке патријаршије *(М. Матић)*

I

ШОПСКО РУДАРЕ
1580/1581

ЖИТОМИСЛИЋ
1618/1618, 1675

II

ЦРНА РЕКА
крај XVI века, 1601, око 1675

ДРАЈЧИЋИ
последња четвртина XVI-
друга половина XVII века

ГОРИОЧ
друга половина XVII века

III

КУЧЕВИШТЕ
1592/1593 (Распеће)

ТРНОВО код Криве Паланке
1605

БЛАГОВЕШТЕЊЕ РУДНИЧКО
друга половина XVI/прва половина XVII века

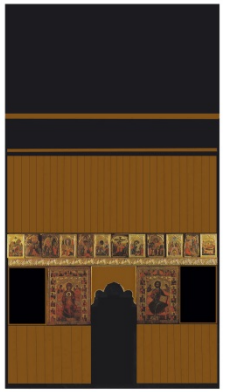

БЛАГОВЕШТЕЊЕ КАБЛАРСКО
1601/1602,1632/1633 1634/1635

КРУШЕДОЛ
1651 (Распеће), 1653 (надвериje)

IV

ВЕЛИКА РЕМЕТА
последња четвртина XVI века (Распеће)

ПЕТКОВИЦА
друга половина XVII века

табла 14 I- Зидане олтарске преграде II, III, IV - Делимично сачувани и(ли) реконструисани иконостаси *(М. Матић)*

ЦАРСКЕ ДВЕРИ СРПСКИХ АУТОРА НА ТЕРИТОРИЈИ ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

I а - Дечани, друга половина XVI века б - Кијево, друга половина XVI века в - Дечани, крај XVI/почетак XVII века г - Љубижда, почетак XVII века д - Богошевци, почетак XVII века ђ - Драјчићи, почетак XVII века е - Поповљане, крај XVI века ж - Мушниково, крај XVI века з - Гораждевац, крај XVI века и - Дрсник, почетак XVII века ј - Мушниково, почетак XVII века к - Благовештење Рудничко, прва половина XVII века л - Кијево, крај XVI века љ - Штитари, прва четвртина XVII века м - Дренова, почетак XVII века

II а - Црна река, крај XVI века б - Подврх, крај XVI /почетак XVII века в - Дубочица, прва половина XVII века г - црква Св. Спаса у Скопљу, друга половина XVI века д - Велика Хоча, црква Св. Јована, 1576-1577 ђ - Призрен, око 1576-1577 е - Кучевиште, 1608 ж - Св. Прохор Пчињски, 1608/1609

III а - Морача, 1599/1600 б - Дечани, шездесете-седамдесете године XVI века в - Пећка патријаршија, ризница, око 1570 г - Пећка патријаршија, црква св. Николе, почетак XVII века д - Ђураковац, 1630 ђ - Јазак, прва половина XVII века

IV а - Ломница, 1578-1580 б - Св. Никола Дабарски, прва половина XVII века в - Житомислић, 1675 г - Никољац, 1676/1677

V а - Мостаћи, 1632

VI а - Црколез, 1673

ПРИМЕРИ ЦАРСКИХ ДВЕРИ ГРЧКИХ МАЈСТОРА НА ТЕРИТОРИЈИ ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

VII а - Добри Дол, 1576 б - Полошко, крај XVI века в - Пустиња, трећа деценија XVII века

табла 15 Царске двери *(М. Матић*

I

а

б

в

г

д

II

а

б

в

г

д

ђ

е

ж

з

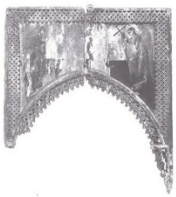

и

ј

к

л

III

IV

V

НАДВЕРЈА

I ГОСТОЉУБЉЕ АВРАМОВО а - Кучевиште, крај XVI века б - Благовештење Кабларско, 1632/1633 в - Музеј Македоније, прва половина XVII века г - Стара црква у Сарајеву, око 1674 д - Котор, црква св. Луке, 1688/1689

II НЕДРЕМАНО ОКО а - Ломница, 1577/1578 б - Грачаница, друга половина XVI века в - Кијево, друга половина XVI века г - Морача, 1599/1600 д - Грачаница, крај XVI/почетак XVII века ђ - Трново код Криве Паланке, 1605 е - Дубочица, прва половина XVII века ж - Крушедол, 1653 з - Подврх, 1664/1665 и - Стара црква у Сарајеву, око 1674 ј - Никољац, 1676/1677 к - Дубочица, 1682-1690 л - Котор, црква Св. Луке, 1688/1689

III ХРИСТОС НА ПРЕСТОЛУ СА АПОСТОЛИМА црква Светог Јована у Великој Хочи, крај XVI века

IV ХРИСТОС У ГРОБУ СА БОГОРОДИЦОМ И СВЕТОМ АНОМ Горioч, 1655/1656

V ЦАРСКИ ДЕИЗИС Кучевиште, крај XVI века

табла 16 Надверја *(М. Матић)*

I

а

б

в

г

д

ђ

е

II

а

б

в

г

д

ђ

е

ж

з

ДЕИЗИСНИ ЧИНОВИ

I СЛИКАНИ а - Драјчићи, 1599 б - Горioч, крај XVI века в - црква Св. Стефана у Великој Хочи, крај XVI века г - Трново код Криве Паланке, 1605 д - Бељак, 1656/1657 ђ - Црна река, око 1675 е - Прасквица,1680

II ДУБОРЕЗБАРЕНИ а - Дечани, крај XVI /почетак XVII века б - Кучевиште, почетак XVII века в - Морача, 1616/1617 г - Житомислић, 1617-1618 д - Студеница, 1617-1621 ђ - Благовештење Кабларско, 1632/1633 е - Миоковац, четврта деценија XVII века ж - Подврх, 1664/1665 з - Дубочица, 1682-1690

табла 17 Проширени Деизис - Деизисни Чин *(М. Матић)*

I ИКОНОСТАСНИ КРСТОВИ СРПСКИХ АУТОРА НА ТЕРИТОРИЈИ ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

а - Ломница, 1578-1580 б - Велика Ремета, последња четвртина XVI века в - Кучевиште, 1592-1593 г - Дечани, 1593/1594
д - Пећка патријаршија, црква св. Апостола, 1594 ђ - Трново код Криве Паланке, 1605 е - Пива, око 1605 ж - Морача, 1606/1607
з - Прохор Пчињски, 1608/1609 и - Житомислић, 1618/1619 ј - Грачаница, 1620/1621 к - Дубочица, 1622/1623 л - Грачаница, 1625
љ - Српски Ковин, крај XVI/ почетак XVII века м1, 2 - Благовештење Кабларско, 1632/1633, сачувани крст и реконструкција целине
н - Крушедол, 1651 њ - Подврх, 1664/1665 о - Стара црква у Сарајеву, око 1674 п - Петковица, друга половина XVII века

II ПРИМЕРИ ИКОНОСТАСНИХ КРСТОВА ГРЧКИХ МАЈСТОРА НА ТЕРИТОРИЈИ ОБНОВЉЕНЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

а - Благовештење Рудничко, прва половина XVII века б - Полошко, 1584 в - Карпински манастир, 1606/1607

III ОПЛАКИВАЊЕ детаљи са крстова из а - Дечана (Iг) б - Грачанице (Iј)

IV ХРИСТОС У ГРОБУ детаљи са крстова из а - Грачанице (Iл) б - Крушедола (Iн) в - Благовештења Рудничког (II а)

V ХРИСТОС ЦАР ЦАРЕВА И ВЕЛИКИ АРХИЈЕРЕЈ детаљ са крста из цркве св. Апостола у Пећкој патријаршији (Iд)

табла 18 Иконостасни крстови *(М. Матић)*

САЧУВАНА ДЕЛА ЗОГРАФА ЛОНГИНА

I ЦАРСКЕ ДВЕРИ а - Пећка патријаршија, око 1570 б1 - Дечани, шездесете или седамдесете године XVI века б2 - наличје двери, око 1590 в - Црна Река, крај XVI века

II БЛАГОВЕСТИ а - Дечани, око 1570 б - Пива, око 1574 в - Ломница, 1577/1578

III РОЂЕЊЕ ХРИСТОВО а - Дечани, око 1570 б - Св. Тројица Пљеваљска, седамдесете године XVI века в - Пива, око 1574

IV СРЕТЕЊЕ а - Дечани, око 1570 б - Ломница, 1577/1578

V КРШТЕЊЕ ХРИСТОВО а - Пива, око 1574 б - Ломница, 1577/1578

VI ВАСКРСЕЊЕ ЛАЗАРЕВО а - Пива, око 1574 б - Ломница, 1577/1578

VII УЛАЗАК У ЈЕРУСАЛИМ а - Пива, око 1574 б - Ломница, 1577/1578

VIII ПРЕОБРАЖЕЊЕ ХРИСТОВО а - Пива, око 1574 б - Ломница, 1577/1578

IX РАСПЕЋЕ ХРИСТОВО а - Дечани, око 1570 б - Пива, око 1574

X СКИДАЊЕ СА КРСТА Дечани, око 1570

XI СИЛАЗАК У АД а - Дечани, око 1570 б - Пива, око 1574

XII СИЛАЗАК СВЕТОГ ДУХА НА АПОСТОЛЕ а - Пива, око 1574 б - Ломница, 1577/1578

XIII ВАЗНЕСЕЊЕ ХРИСТОВО а - Дечани, око 1570 б - Пива, око 1574 в - Ломница, 1577/1578 г - Дечани, последња деценија XVI века

XIV РОЂЕЊЕ И ВАВЕДЕЊЕ БОГОРОДИЦЕ а , б- Пива, око 1574

XV УСПЕЊЕ БОГОРОДИЦЕ а, б - Пива, око 1574

XVI ПРЕДСТАВЕ ХРИСТА а - Христос на престолу, Грачаница, друга половина XVII века б - Деизис са апостолима, Пећка патријаршија, око 1570 в - Христос са апостолима, Пива, 1573/1574 г - Христос на престолу са апостолима, Велика Хоча, 1576-1577 д - Деизис са апостолима, Ломница, 1577/1578 ђ - Христос са апостолима, око 1590

XVII ПРЕДСТАВЕ БОГОРОДИЦЕ СА ПРОРОЦИМА а - Пива, 1573/1574 б - Велика Хоча, 1576-1577 в - Ломница, 1577/1578 г - Дечани, око 1590

XVIII СВЕТИ НИКОЛА а - Велика Хоча, 1576-1577 б - Дечани, последња деценија XVI века

XIX СВЕТИ ГЕОРГИЈЕ И СВЕТИ ДИМИТРИЈЕ а, б - Ломница, 1577/1578

XX СВЕТИ АПОСТОЛИ - ВАРТОЛОМЕЈ, ЈОВАН БОГОСЛОВ а, б - Ломница, 1577/1578 в - Дечани, последња деценија XVI века

XXI СВЕТИ НЕМАЊИЋИ а - Св. Стефан Дечански са житијем, Дечани, 1577 б - св. Сава Српски и св. Симеон Немања, Дечани, око 1596

XXII СВЕТИ ВЕЛИКОСХИМНИЦИ Дечани, 1572 а1, а2 - св. Антоније Велики/св. Јевтимије Велики б1, б2 - св. Теодосије Општежитељ/св. Сава Освећени

XXIII МИНЕЈНЕ ИКОНЕ а1, а2 - Дечани, 1596 б1, б2 - Никољац, око 1596

XXIV НЕДРЕМАНО ОКО Ломница, 1577/1578

XXV ЦРТЕЖИ ЗОГРАФА ЛОНГИНА СА ДЕЧАНСКЕ ИКОНЕ, око 1570

XXVI МИНИЈАТУРЕ КРУШЕДОЛСКОГ ЧЕТВОРОЈЕВАЊЕЉА друга половина XVI века а - св. Јован Богослов, страна 76а б - св. Лука, страна 6 v

табла 19 Сачувана иконописана дела зографа Лонгина *(М. Матић)*

I САЧУВАНА ДЕЛА ПОПА СТРАХИЊЕ ИЗ БУДИМЉА

Морача, 1599/1600: а - Недремано око, надверје б - Благовести, царске двери в - Христос са апостолима в - арханђел Михаило са сценама анђеоских јављања г - арханђел Михаило са сценама анђеоских чуда

II САЧУВАНА ДЕЛА ЗОГРАФА МИТРОФАНА

а - Богородица са малим Христом, Благовештење Кабларско, 1601/1602 б - Деизисни чин, Бељак, 1632

III-1 САЧУВАНА ДЕЛА ЗОГРАФА ГЕОРГИЈА МИТРОФАНОВИЋА НА ТЕРИТОРИЈИ ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

а - Новозаветна Тројица, Челебићи, 1616 б - Деизисни чин, Морача, 1616/1617 в - Богородица са пророцима, Морача, 1616/1617 г - Распеће, Житомислић, 1618/1619 д - Деизисни чин, Житомислић, 1618/1619

III-2 САЧУВАНА ДЕЛА СЛИКАРА ИЗ КРУГА ГЕОРГИЈА МИТРОФАНОВИЋА НА ТЕРИТОРИЈИ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ

а - Пећка патријаршија, друга четвртина XVII века б - Стара црква у Сарајеву, прва половина XVII века в - Благовести, царске двери, Мостаћи, 1632

III-3 САЧУВАНА ДЕЛА ЗОГРАФА ГЕОРГИЈА МИТРОФАНОВИЋА У ХИЛАНДАРУ

а - Благовести, царске двери, ризница, 1615/1616 б - Богородица Млекопитатељница, црква Св. Трифуна (западни зид припрате) в - св. Јован Претеча, ризница, 1617-1618 г - Рођење Христово, ризница, око 1618 црква Св. Трифуна: д - Благовести, царске двери ђ - Христос е - Богородица Благодетељница ж - св. Трифун з - Христос Сведржитељ, трпезарија, око 1622 и - Улазак у Јерусалим, ризница, око 1622

III-4 САЧУВАНА ДЕЛА СЛИКАРА ИЗ КРУГА ГЕОРГИЈА МИТРОФАНОВИЋА У ХИЛАНДАРУ

а - св. Георгије, ризница, прве деценије XVII века б - св. апостол Филип, ризница, 1620-1622 в - св. Никола на престолу, ризница, друга четвртина XVII века г - св. Кирик и Јулита, ризница, друга четвртина XVII века

IV САЧУВАНА ДЕЛА КИР ГЕОРГИЈА И ЗОГРАФА КОЗМЕ

Дечани: а - св. Јован Претеча, 1619/1620 б - св. Никола са житијем, око 1620 в, г, д, ђ, е - прва половина XVII века: Богородица на престолу (в), Крштење (г), Силазак у ад (д), Распеће (ђ), Опело Стефана Дечанског (е)

табла 20 Дела попа Страхиње, зографа Митрофана, Георгија Митрофановића, кир Георгија и зографа Козме *(М. Матић)*

I САЧУВАНА ДЕЛА ЗОГРАФА ЈОВАНА

а, б, в - Никољац 1627/1628: Христос са апостолима, Богородица са пророцима, св. Јован Претеча са житијем г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о - Пива, 1638/1639: Успење Богородице, св. Георгије, св. Сава Српски и св. Симеон Немања, Благовести, Рођење Христово, Сретење, Крштење, Преображење, Васкрсење Лазарево, Улазак у Јерусалим, Распеће, Силазак у ад, Вазнесење Христово, Силазак Светог Духа на апостоле, Успење Богородице п, р, с - Челебићи, 1641: св. Георгије на престолу, св. Димитрије и св. Сергије, Деизис т, ћ - Морача, 1644/1645: Св. Симеон Немања и св. Сава Српски са сценама из његовог житија, св. Сава Српски, св. Симеон Немања, Стефан Вукановић, св. Константин Филозоф у, ф - Подврх, 1664: иконостасни крст, Деизисни чин

II САЧУВАНА ДЕЛА ЗОГРАФА АНДРЕЈЕ РАИЧЕВИЋА

а - Челебићи, око 1641: св. Никола на престолу б, в - Крушедол, 1644: св. Јован Претеча, Свети Бранковићи г, д, ђ, е - Св. Тројица Пљеваљска 1645/1646: Вазнесење Христово, св. Никола и св. Архиђакон Стефан, св. Три Јерарха, Сабор арханђела ж - Стара црква у Сарајеву: св. Кириjак Отшелник, 1648/1649 з - Благај, средина XVII века: св. Атанасије Александријски и - Бусовача, 1654: Деизис са апостолима и светитељима ј - Ошанићи, 1658/1659: св. Лазар Праведни к, л, љ, м, н - Радијевићи, око 1660: Христос, Богородица са малим Христом, св. Арханђел Михаило, св. Петар и Павле, св. Георгије њ - Поблаће, око 1660: О Тебе радујетсја о - Бистрица, око 1660: св. Димитрије

табла 21 Сачувана дела зографа Јована (I) и Андреје Раичевића (II) *(М. Матић)*

I САЧУВАНА ДЕЛА ЗОГРАФА РАДУЛА

а - Подврх, 1664/1665: Недремано око, св. Јован Претеча, св. Георгије, св. Никола са житијем б - Никољац, 1664/1665: св. Никола в - Морача: св. Георгије са житијем, 1670/1671, св. Лука са житијем, 1672/1673 г - Црколез, царске двери 1673 д - Пећка патријаршија, 1673/1674: св. Козма и Дамјан са житијем ђ - Стара црква у Сарајеву, око 1674: иконостасни крст, Недремано око, Гостољубље Аврамово, Рођење Богородице, Ваведење, Благовести, Рођење Христово, Сретење, Крштење, Васкрсење Лазарево, Улазак у Јерусалим, Преображење, Распеће, Оплакивање, Силазак у ад, Вазнесење Христово, Силазак светог Духа на апостоле, св. Ермил и св. Стратоник (?)/св. Теодосије Општежитељ, св. Евтимије Велики, св. Антоније Велики, св. Сава Освећени и св. Февронија/Петозарни мученици, св. пророк Захарија, св. Јоаким и Ана/презвитер и два мученика, св. пророк Јелисеј и св. кнез Лазар/св. Константин и св. Јелена Благовести, св. Јован Претеча са житијем (1675/1676), апостоли Вартоломеј и Јаков (1675/1676)
е - Морача, 1674/1675: Неверовање Томино ж - Житомислић, 1675: царске двери з - Црна Река, око 1675: Деизисни чин и - Народни музеј у Београду, 1675/1676: Деизис са српским светитељима ј - Збирка икона Секулић, 1675/ 1676: Деизис са св. Три јерарха и св. Савом Српским и св. Симеоном
к - Никољац, 1676/1677: царске двери, Недремано око, Васкрсење Лазарево, Минејна икона за 11. новембар, св. Никола са житијем л - Пећка патријаршија, 1677: Христос са св. Николом, Богородица Умиљеније љ - Прасквица, 1680: Деизисни чин

II САЧУВАНА ДЕЛА СЛИКАРА ИЗ КРУГА ОКО ЗОГРАФА РАДУЛА

а - Подврх, око 1664/1665: Деизис, Богородица Пречиста, св. Јован Претеча, св. Никола (2) б - Црколез, 1673: Христос, Богородица са малим Христом
в - Никољац, око 1683: Деизис са апостолима, св. Лука г - Фоча, 1688/1689: Христос на трону д - Никољац, друга половина XVII века: св. Јован Претеча

III САЧУВАНА ДЕЛА ЗОГРАФА ДИМИТРИЈА

а - Рисан, 1680: Деизис, Богородица на престолу са малим Христом и арханђелима , св. Никола и св. Георгије , св. Јован Претеча и св. Сава Српски
б - Дубочица, 1682-1690: Недремано око, Деизисни чин в - Св. Тројица Пљеваљска, ризница, 1682-1690: св. Никола г - Котор, црква Св. Луке, 1688/1689: Недремано око, Гостољубље Аврамово д - Народни музеј у Београду, осамдесете- деведесете године XVII века: Усековање главе св. Јована Претече
ђ - Збирка икона Секулић, осамдесете- деведесете године XVII века

табла 22 Иконе зографа Радула, сликара из Радуловог круга и зографа Димитрија (М. Матић)

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Миљана (Милорад) Матић рођена је 18.10.1981. године у Параћину, где је завршила основну школу и Гимназију друштвено-језичког смера (просек оцена 5.00). Историју уметности на Филозофском факултету у Београду уписала је 2000. године. Дипломирала је 16.09.2005. године темом „ЖИВОПИС ЦРКВЕ УСПЕЊА БОГОРОДИЦЕ МАНАСТИРА КРЕПИЧЕВЦА“ (ментор проф. др Миодраг Марковић) са оценом 10.00 на дипломском испиту и укупном оценом оствареном на основним студијама 9.47. Постдипломске студије на предмету *Историја српске уметности средњег века* уписала је 28.11.2005., а завршила три године касније са просеком положених испита 10.00. Магистарску тезу под називом „КТИТОРСКИ ПОРТРЕТИ У СРПСКОМ СЛИКАРСТВУ XVI И XVII ВЕКА“ (ментор проф. др Драган Војводић) одбранила је 26.12.2008. године пред комисијом у саставу: проф. др Миодраг Марковић (Филозофски факултет у Београду), проф. др Драган Војводић (Филозофски факултет у Београду) и доцент др Татјана Стародубцев (Факултет уметности у Новом Саду). Постдипломске докторске студије уписала је 2009. године, а 12.11. одобрена је тема докторске дисертације „СРПСКИ ИКОНОПИС У ДОБА ОБНОВЉЕНЕ ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ 1557-1690“ (ДС/СС 05/4-02 бр. 1685/1 - XII/12), чија је израда трајала до марта 2014. године.

Стипендиста министарства Просвете Републике Србије и Општине Параћин била је у периоду између 2001. и 2007. године. Служи се енглеским (говор, читање, писање), немачким (говор, читање, писање), француским (говор-почетни ниво, читање, писање) и италијанским (говор-почетни ниво, читање, писање) језиком. Узела је учешће у неколико преводилачких послова, међу којима су превођење на српски језик за часопис *Зограф* (бројеви 36, 37). Извесно време ангажована је као наставник Историје уметности, Уметничког обликовања и Ликовне културе у Гимназији и средњој Економској школи у Параћину.

Завршила је клавирски одсек ниже музичке школе „*Миленко Живковић*“, а основно сликарско образовање стекла је у атељеу ликовног педагога Миодрага Анђелковића (1920-2001) у Параћину.

Библиографија: Матић М., *О иконама из Драјчића,* Косовско-метохијски зборник 5 (Београд 2013), 97-114.

Прилог 3.

Изјава о ауторству

Потписани-а Миљана Матић

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

«*Српски иконопис у доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690*»

_____

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 15.03.2014.

_____

Прилог 4.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Миљана Матић

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада „Српски иконопис у доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690“

Ментор др Драган Војводић, ванредни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Потписани Миљана Матић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 15.03.2014.

_____

Прилог 5.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Српски иконопис у доба обновљене Пећке патријаршије 1557-1690“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 15.03.2014.